NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
26 G
11

M

VI 6 23

14-1. G. 35

Digitized by Google

Digitized by Google

P. MALEBRANCHE,

C. O. D. I. P.

DE INQUIRENDA VERITATE

LIBRI SEX.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

DE INQUIRENDA VERITATE LIBRI SEX,

IN QVIBVS

MENTIS HUMANÆ NATURA
diſquiritur, & quomodo variis illius facultatibus, ut in Scientiis
error vitetur, utendum ſit, demonſtratur:

AVTHORE

P. MALEBRANCHE,
C. O. D. I. P.

EX VLTIMA EDITIONE GALLICA,
pluribus ILLUSTRATIONIBUS *ab ipſo* AUTHORE
auctâ, Latinè verſi.

Ex industria Adm. R. P. Alexandri a Roma

Pertinet ad Bibliothecam S. Francisci ad Ripas

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

GENEVÆ,
Typis & Sumptibus SOCIETATIS.

M. DC. LXXXIX.
Cum Privilegio Sacræ Cæſareæ Majeſtatis.

Digitized by Google

Digitized by Google

PRÆFATIO INTERPRETIS.

QUUM primùm huic Verſioni operam dedi, quicquam præfandi animus non erat. Expertum enim habeo hanc methodum, quæ Lectoribus præparandis vulgò deſtinatur, faſtidium potiùs ut plurimùm creare. Verùm inter ſcribendum, ſuper toto hoc Opere multa mentem ſubierunt, de quibus Lectorem moneri, operæ pretium duxi. Inter illa quædam Interpretem & verſionem ſpectant, quædam verò Authorem, & ipſum Opus *de Inquirenda Veritate*.

Ad me quod attinet, pauca dicere inſtitui. Ne, quod fieri ſolet, philautiæ imputentur, quæ utilitatis publicæ gratiâ proferrem. Ac reverà, in limine libri veniam fruſtra deprecarer, & ſupplici apologiâ cauſam meam agerem. Lector ſuſque deque habitâ præfatione, de iis ſolùm quæ videt judicat, imò judicare tenetur. Quorſum igitur tum operis difficultatem, tum materiæ, idearum & hypotheſeos novitatem, tum diverſarum linguarum genium *&c.* cauſarer? hæc omnia probè nota ſunt, nec in difficilibus minùs eſt reſpondendum expectationi publicæ, quàm in facillimis ad opus arduum non debet ſe accingere imperitus opifex. Fruſtra enim monerem de neceſſitate, quæ Interpretibus incumbit, ut variæ linguarum indoli ſatisfiat, multa immutandi, contrahendi, amplificandi, quæ Gallico idiomate tropicè expreſſa ſunt, Latinè propriè exprimendi *&c.* Ex quo Idiomata inter ſe commutantur, hæc ſæpiùs agitata fuere, quàm ut quenquam nunc lateant, ſed ita tamen ut nemo ignoret limites & cancellos, intra quos ſeſe continere debet legitimus Interpres. Intra illos memet religiosè continere ubique conatus ſum, & nihil ſcribere aggreſſus, quod priùs clarè & diſtinctè non perceperim, imò vividè ſenſerim. Ut hæc igitur, ſi ulteriùs urgerentur, inutilia futura omittam, quædam ſunt circa verſionem, de quibus Lectorem monitum velim.

Non deerunt, qui vitio vertant ſimplicitatem illam quæ dominari videtur in toto hujuſce verſionis ſtylo: addent forſan multa paſſim occurrere minùs Latina, alia verò obſcura & prorſus ἀκατάληπτα. Nobis equidem dubium non eſt, multa in hac verſione deſiderari, imò

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

permulta. ἀναμαρτησίαν non affectamus. Abſit à nobis iſta mens immò amentia Attamen ut aliquid de publicæ criminationis pondere, quantum in me erit, detraham, non deſunt quæ pro partibus meis afferam.

Ad ſimplicitatem quod ſpectat, certè iis Latinæ linguæ minùs ſapere mihi videntur, qui turgidum illum ſtylum ubique conſectantur. At vix non ſuſpicor eos ſub phalerata oratione ingenii & cogitationum tenuitatem velare. Oratorem Romanum, Ciceronem intelligo, in rebus maximis, ſimplicitatis tamen fuiſſe ſtudioſum videmus. Immò inter ipſos Poëtas Latinos ſimplicitas à viris eruditis ſemper fuit ſpectatiſſima. Horatius Juvenali apud Doctos palmam facilè eripit, ob ſimplicitatem illam, quâ naturam adeò feliciter eſt imitatus. Itaque ingenua Latinitas, quæ Ciceronis ſeculo vigebat, ab adulterina illa quæ inferioribus ſæculis obtinuit ſimplicitate, veluti charactere quodam non malè dignoſci poſſe mihi videtur. Si verò reſpectu illorum auctorum res ita ſe habeat, cur, quæſo, ſimplicitas in aliis rebus adhibita, in Philoſophicis repudiaretur? Quia potiùs ibi ſimplicitas regnare debet, ſi uſquam. Ac reverà iſtud privilegium videmus Philoſophis ſemper fuiſſe conceſſum.

Licèt hic ingenuè profiteri debeam, illos hoc privilegio perperam fuiſſe abuſos, intromittendo pro ſimplicitate tantam terminorum æquivocationem, improprietatem & barbariem, ut à nemine poſſint intelligi, licèt à multis legantur. Quod me in hanc injicit opinionem. Nempe Philoſophi (Scholaſticos illos intelligo Philoſophos, exceptis ab eorum claſſe antiquis) cùm rerum haberent ideas admodum confuſas & obſcuras, ne dicam nullas, eas tamen explicare ſatagerent, ſimplicitatis ſtudium præ ſe ferentes, id ſibi juris arrogârunt, in novos eoſque barbaros obtruderent terminos, ſub quibus ipſorum ignorantia latitaret. Nec ipſis ſanè res malè ceſſit. Quippe Lectoris attentio circa terminos ſatis ſupérque occupata, rerum ipſarum futilitatem deprehendere ampliùs non valuit. Ita, ut, ſi quid obſcurum eſſet, id partim profundæ Philoſophorum eruditioni, partim ipſorum ingenii tarditati lectores tribuerent, atque ſic gens barbara, dum ſimplicitatis ſtudium ſimulavit, obſcuritatem ſibi equidem commodam invexit. Hinc igitur patet vocem *ſimplicitatis* eſſe æquivocam. Philoſophi vulgò dicuntur *ſimpliciter* loqui, & ornamenta orationis negligere. Nos verò dicimus illos *barbarè* loqui, nec ornamentis uti, quia illorum quæ dicunt deformitas tanta eſt ut nullum patiatur *ornamentum*. Hæc non eſt veterorum Philoſophorum *ſimplicitas*, nec fuit etiam noſtrâ in hâc verſione. Terminos

Scho-

Scholaſticos cane pejus & angue ubique vitavimus. *Simplicitas* igitur hîc adhibita opponitur turgido illi, κομψοτέρῳ, & metaphorico ſtylo, qui nihil ſapit præter phaleras & cothurnos, quo authores ſæculi veluti grallis incedentes populo fucum faciunt.

Dixi veros Philoſophos ab ejuſmodi ſtylo abhorrere. Idque non una de cauſa. Etenim cùm *Veritas* ſit objectum Philoſophiæ, homines verò iis quæ ſenſus palpant longè magis addicti ſint, quàm iis quæ purâ mente percipiuntur, ſi *Veritas* orationis, ornamentis & tropis, ſeu aliis quibuſlibet involucris induta, ipſis proponeretur, ſenſibus & imaginatione ita detinerentur circa illa externa, ut ad *veritatem* ſub iis deliteſcentem aſſequendam inepti prorſus evaderent. Philoſophi igitur veritatem nudam, quantum quidem fieri poteſt, hominibus proponere debent, ac proinde *ſimpliciter* & propriè loqui.

Nec tamen, ut hîc dicam quod res eſt, malè inſtitutum fuit, ut cæteri homines dum non philoſophantur, iſtius *philoſophicæ ſimplicitatis* jugum excutiant, & imaginationi indulgeant. Etenim cùm VERITAS, circa quam verſantur Philoſophi, ſit admodum brevis & uniformis, ſi homines puram & nudam veritatem *ſimpliciter* ubique exprimere vellent, citò ad ſilentium vel ad injucundas redigerentur repetitiones, ſicque ſocietas interiret. Omnes veritates ad quaſdam eáſque pauciſſimas generales claſſes poſſunt referri, quibus peractis eadem dicenda ſemper recurrerent, vel ſilendi neceſſitas incumberet. Hinc factum eſt, ut homines ad ſocietatem nati, tropos & figuras tum in verbis tum in rebus invenirent, quibus res eaſdem, licèt diverſa ſub veſte, indeſinenter ſibi mutuò offerrent. Adeò, ut de pleriſque illorum libris & colloquiis, ſi quis abſque præjudicio & ſecluſis ſenſibus judicare velit, comperiat haud dubiè in iis ſub innumeris propè ornamentis & externis modis veritatis & realitatis oppidò parùm ſubeſſe. Sed hæc vulgus obſervare neceſſe non eſt, immò nequit, utpote quòd de omnibus per ſenſus judicet. Utinam ſaltem qui Philoſophi audire geſtiunt, ad id attenderent. Hoc pacto enim ſtudia ita inſtituerent ſua, ut veritate à veritatis ſpeciebus ſecretâ, ab ingentium illorum voluminum lectione abſtinerent, quæ, ſi ſola veritas ex iis exprimeretur, ad pauciſſimas redigerentur paginas, & futiles illas ſyllogiſticas diſputationes procul arcerent, in quibus dies toti conſumuntur ad rem evolvendam, quæ unico momento ſimpliciori methodo confici poſſet.

Verùm præter hæc de *ſimplicitate* generatim dicta, preſſiùs ago, & dico ſtyli ſimplicitatem hîc non modò fuiſſe conſentaneam, verùm

etiam

Digitized by Google

etiam inevitabilem relatè ad Authoris propoſitum. Totus hic nihil ſapit, nihilque diſertiùs commendat quàm *ſimplicitatem*. Immò Capita integra deſtinantur ad impugnandum plerorumque authorum faſtum atque τῦφον. Verſatur circa ſenſuum, imaginationis & affectuum errores, qui ab idearum confuſione & *multiplicitate* duntaxat oriuntur. Ac denique methodum tradit, quâ ſcientiæ revocari poſſint ad principia ſimpliciſſima. Quid igitur, ſi *ſimplicitatis* præcepta ſtylo inflato & eloquentiæ floribus ubique diſtincto tradidiſſem? Certè pro hoc Opere, ab omnibus tantopere jamdudum deſiderato, nihil publico communicaſſe meritò dicerer, præter monſtrum Horatiano ſimile.

Ad ea quæ minùs Latina forſan in hac verſione reperientur. Non inficior multos poſſe paſſim occurrere Gallicilmos, cùm Interpres ſit Gallus. Sed ſi Germanus aut Anglus eidem Operi incubuiſſent, occurrerent pariter phraſes Germanicæ & Anglicæ, & ſic de cæteris. Addo etiam me Latinæ linguæ non ſtuduiſſe tantum, ut Latinam linguam callerem, ſed duntaxat ut res Latino idiomate ſcriptas in authoribus tum antiquis tum recentibus intelligere pôſſem. Quemadmodum dotes ſuas hominibus natura variè diſtribuit, ſic proinde varia ipſis competunt negotia & ſtudia. Sunt qui linguæ Latinæ genium, energiam, proprietates & veneres accuratiſſimè aſſequuntur, quippe qui à natura ad id fuerint comparati. Si ejuſmodi viri huic verſioni operam navâſſent, Latinitate puriori & elegantiori uſi fuiſſent, ſed res forſan minùs clarè & energicè expreſſiſſent, quippe qui eas minùs clarè intellexiſſent. Jam autem illud Opus non ad titillandas aures, ſed ad mentem erudiendam deſtinatum fuit. Quanquam reverà Galli felices prædicari debent, quorum ſolum tantum tulit virum, quem linguâ ſibi vernaculâ loquentem audire, & ſcribentem legere poſſint. Cæterùm, ſi multa circa meam Latinitatem deſiderentur, id poſſum reſpondere, quod Carteſium reſpondiſſe alicubi legi, iis, qui rem eandem ipſi vitio vertebant. Nempe illos qui perfectam Latinæ linguæ cognitionem ſunt aſſequuti, nullam ex ea habere prærogativam quam non haberet ancilla Ciceronis.

Uno verbo, ut iſtud miſſum faciam, etſi illâ puriori & accuratiori Latinitate uti voluiſſem, id nec potuiſſem nec debuiſſem. Quum enim juxta novas ideas (novas intelligo reſpectu noſtri, non in ſe) ratiocinetur author, novis etiam utendum fuit terminis, quibus illæ alligarentur ideæ. Nempe termini uſitati ideas vulgares & *uſitatas* excitâſſent. Unde fit, ut nemo ad Librum Latinum faciendum ſe

accingere

accingere debuerit, niſi priùs, principiis in eo expoſitis altè imbutus. Ac quemadmodum oportuit Interpretem ſæpe ſenſibus & imaginationi ſilentium imponere, ad excogitandos terminos, qui res exprimerent, eadem etiam neceſſitas incumbit Lectoribus, ut occaſione terminorum adhibitorum, ideas habeant quas ipſos habere par eſt.

Denique, qui objicient multa in ea verſione occurrere & obſcura & ἀκατάληπτα, viderint, ne obſcuritas, quam tribuunt Interpreti, ipſis ſit potiùs tribuenda. Multos vidi qui eandem quererentur obſcuritatem & ἀκαταληψίαν in Exemplari Gallico; ac eoſdem pariter monebam, illud vitium ipſorum ingenij tarditati potiùs eſſe imputandum quàm authori, qui clarè quidem loquitur, licèt ab attentis duntaxat intelligi poſſit.

Sunt malè feriati quidam homines, qui, quæ primo intuitu non ſunt aſſequuti, veluti abſurda & attentione indigna reſpuunt, vulgaribus ideis præpediti, ſi quid ipſis inuſitati offeratur, illud veluti ineptum aut hæreticum igni addicunt. Sic, philautiâ duce, ignorantiam & ſtupiditatem ſuam obtegunt. Nemo igitur animum deſpondeat; veritas non eſt indigna quæ hunc ab hominibus laborem & patientiam impetret.

Ac certè, ut hic exemplo utar ad rem apprimè facienti, ſi quid unquàm obſcuri & ἀκαταλήπτου in lucem prodierit, id de Ariſtotelis Interpretibus dicere poſſe mihi videor. Id quod ex eo patet, quòd integra volumina conflata fuerint, in quibus, quid de hac vel illa re ſenſerit Ariſtoteles, ultrò citroque diſputatur. Nihilominùs tamen, quo ardore, quâ perſeverantiâ in Scholis leguntur iſti Interpretes, qui Ariſtotelem veluti Proteum quendam multiformem inducunt? Illum æſtum aliquot abhinc annis multis in locis deferbuiſſe equidem fateor. Sed tamen adhuc plures ſunt Peripatetici, quàm veri Philoſophi. Veros Philoſophos intelligo, qui nulli ſectæ, nullive Magiſtro ſpeciali addicti, rectâ ratione utuntur, illam ſedulò interrogant, & ipſius reſponſiones attentè auſcultant ad res naturæ cognoſcendas. Jam verò à diligentibus illis Stagiritæ Philoſophi aſſeclis, qui ipſius Interpretes diurnâ nocturnâque verſant manu, lubens petam, quid à laboribus ſuis fructûs tandem perceperint? an naturam meliùs quàm anteà cognoſcant? an effecta per cauſas faciliùs explicare poſſint? an talia habeant principia, ex quibus pro re nata, conſequentias deducant neceſſarias ad ſolvenda obvia quælibet dubia? an ſe ipſos & ſui authorem diſtinctiùs quàm antea cognoſcant? an affectibus dominari didicerint? an à ſenſuum & imaginationis impe-

rio poſſint ſeſe aliquando ad res ut in ſe ſunt inſpiciendas, extricare an: denique incomparabilem iſtam, circa quam tantopere deſudant, Philoſophiam ſenſerint lumen menti & cordi ſanctitatem aſperſiſſe? auſim dejerare illos, ſi equidem ſint ſinceri, inanitatem ſuam eſſe faſſuros. Quòd ſi ſuperbia ipſos ſincerè mentem aperire vetet, loquantur modò, proprio ferro ipſi ſeſe jugulabunt. Audias illos terminis vagis & barbaris, confuſa, inſulſa & indigeſta quædam, thraſonicâ audaciâ deblaterantes, nihil verò certi, nihil diſtincti, nihil ſolidi. Adeò, ut ipſorum ſyſtema terminorum potiùs quàm rerum ſyſtema dicas. Præterea ſunt ſuperbi, acres, moroſi, iracundi &c. Atque hæc ſunt egregia Philoſophiæ Scholaſticæ emolumenta. Si igitur in libris adeò inutilibus, ne dicam pernicioſis, legendis & evolvendis tempus conſumere & omnes vorare difficultates non dubitaverint hucuſque Philoſophiæ Studioſi; omnem profectò ſuperaret abſurditatem, ſi propter leves quaſdam difficultates deterrerentur à legenda verſione iſtius tantæ ſpei Operis *de Inquirenda Veritate*. Stultum eſt equidem difficiles habere nugas, ſed veritatem quolibet pretio ſibi comparare viri ſapientis eſt. Lectorem igitur bono animo eſſe, & errores in hac verſione admiſſos nobis indicare enixè rogamus.

Iſtud enim ſpecimen eſt duntaxat, quod publici juris facimus, totum Opus emendaturi, ſi viri cordati ſinceris & benignis nos dignentur admonitionibus. Nec id modò. Si hoc initio ſatisfactum fuerit publico, iis quæ ſuperſunt ejuſdem authoris ſcriptis, nempe *tractatui de natura & gratiâ, colloquiis Chriſtianis, Meditationibus Chriſtianis, Reſponſioni ad Arnoldum, & Syſtemati Ethicæ Chriſtianæ*, mox publicandis, operam nos daturos eſſe publicemur. Nec certè hujus laboris nos pœnitebit. Dum modò hic Liber ab extraneis non legatur eodem modo ac ſpiritu, quo jam à pleriſque popularibus noſtris lectus fuit. In Gallia nemo non legit hunc Librum; at quotuſquiſque eſt, cui eo lecto ſit mens perſpicacior & purior, judicium rectius & ſubactius? unde iſtud? Cauſam ſine dolore non poſſum afferre. Nempe legunt hunc librum & cæteros ejuſdem generis tanquam hiſtorias, quas equidem memoriâ tenent, & de quibus ubi caſus poſtulabit multa hiſtoricè narrabunt. Sed ubi ipſis incumbit proprio Marte ratiocinari, de rebus judicium ferre, verum à falſo dignoſcere, ac denique vitæ juſtum genus cooptare, Ipſos ut antea videas ſenſuum, imaginationis & affectuum imperio mancipatos in ratiocinia confuſa & abſurda, in judicia vulgaria relapſos, verum pro falſo, & falſum pro vero accipere, à ratione in omnibus aberrare, ac idem vitæ & ſtudio-

rum

rum genus eligere, ac ſi nulla unquam hac de re tradita eſſent præcepta. Quia ſcilicet, cùm bonos libros in proprium ſuccum & ſubſtantiam convertere debuiſſent, illos ſine attentione, examine, philalethiâ, rationis & libertatis uſu, ſed duntaxat famæ ſibi conciliandæ gratiâ legerunt.

Cæterùm, quemadmodum quæ in hac præfatione à me dicta ſunt, authori legitimè non poſſunt imputari, quamvis ab ipſius cogitationibus & genio me accommodare conatus fuerim; pariter æquum non eſſet mihi omnes omnino ſententias authoris tribuere. Recordari debet Lector me hîc Interpretem agere non verò authorem. Author nihil equidem proferre debet quod reverâ intus non ſentiat. Ac proinde per ipſius ſcripta aut verba de ipſius ſententiis meritò judicamus. Sed de Interprete res ſecus ſe habet. Omnia juxta authoris mentem fideliter exprimere tenetur, etiam reluctante mente. Res omnes authoris ſunt, ſola Latinitas eſt Interpretis.

Hæc Lectorem monere operæ pretium duxi. 1. Ne iiſdem præconceptis opinionibus, quibus præpediri ſolent Commentatores, & eâdem ratione Interpres etiam præpediri videar. Certè de authore iſtius Operis malè mererer, ſi in ipſius verba jurarem, ipſíque ἀναμαρτησίαν tribuerem; cùm ipſe caput integrum deſtinaverit ad explodendum futilem Commentatorum & Interpretum conſuetudinem, qui authores ſuos ad aſtra evehere ſolent. *vid. Cap. VII. Lib. II.*

2. Quia, licèt ſyſtema & inſtitutum authoris ſi generatim accipiatur omnem veritatem, utilitatem, & accurationem, ut ita dicam, ſuperet; ſi tamen ſpeciatim inſpiciatur, multa poterunt paſſim occurrere, quæ vix ſeſe uniuſcujuſque menti probabunt. Poſſumus aſſerere nullum eſſe humanum Opus, quod humanitatem non ſapiat, ac proinde quod in quibuſdam non erret & errare videatur, ſi ſpeciatim examinetur. Author ipſe Carteſium in genere probat, multa tamen ſpecialia in ipſo & quidem meritò carpit. Nec debet nobis ſuccenſere, immò non ſuccenſebit ſi de illo idem judicium feramus, quod ipſe tulit de Carteſio. Itaque hîc moneo me ita eſſe affectum, ut tum circa ea quæ in hoc libro clariſſima & certiſſima mihi viſa ſunt, tum circa ea quæ minùs clara & certa immò omnino falſa judicavi, judicium meum pariter ſuſpendam. Poterit enim fieri, ut ea quæ nunc probo impoſterum accuratiori examine facto vel melioribus adductus argumentis ſim improbaturus, & quænam vel ex tarditate ingenii vel ex præjudiciis improbo aut non aſſequor, ſim poſtea & approbaturus & aſſequuturus. Hâc meâ declaratione viris cordatis &

æqui amantibus poterit ſatisfieri,& os obturari malevolis iſtis hominibus,qui, in aliorum ſententias ambitioſè & tyrannicè inquirentes, minimam erroris umbram,immò ſæpe veritatem,ſi recens ſit retecta & ipſis incognita,velut hæreſin traducere audent. Cęterum cùm ingenui & liberalis nec modeſti Interpretis ſit ſeſe authoris cenſorem gerere,ab iis,quæ in hoc Libro minùs certa mihi equidem viſa ſunt, enarrandis ſuperſedebo.

Articulum duntaxat de Voetio Theologo Reformato attingere operæ pretium exiſtimavi. Etenim cùm hæc verſio in uſum extraneorum,inter quos Voetius plurimùm floruit,ſit comparata, cúmque Opus ipſum veritates omnibus Chriſtianis communes,quæ non obſtante religionum diſcrepantiâ poſſunt admitti,contineat,forſan plurimi inter Chriſtianos Reformatos dictos, de quibus Voetius benè meritus eſt ,& erga quem proinde ſunt benè affecti, ægrè ferunt illum ab authore adeò malè excipi,&,hoc ſolo præoccupati,ab hujuſce tam utilis Operis lectione deterrebuntur. Ut igitur authori,ſeu potiùs veritatibus,quas exponit, patrociner, ſedato animo dicam quod res eſt. Fateor Voetium fuiſſe præſtantem Theologum, vaſtâ eruditione prædítum,& in eo quod ſectatus ſtudiorum genere cæteris palmam facilè eripuiſſe. Sed ſtrenuè etiam aſſerere debeo,ipſum immeritò & zelo ſine cognitione in Carteſium fuiſſe invectum. Et virum hunc,cæterùm eximium & judicio præditum,hîc tamen ſine judicio ſeſe affectibus & præjudiciis mancipaſſe,ut Carteſium proſcinderet,quia ad novum Studiorum genus ipſius ſcriptis adigi videbatur. Itaque author noſter quoad rem meritò à Carteſii partibus ſtat adversùs Voetium, licèt quod ad modum rei certè immeritò in Voetium tam acerbè invehatur. Id nec Philoſophum , multo minùs Chriſtianum, decuiſſe videtur. Verùm ne in authoris rationes arcanas æquo curioſiùs inquiramus,ut pateat authorem ſponte ſine occaſione & fundamento non carpſiſſe Voetium , poterit legi *Epiſtola Carteſii ad Gisbertum Voetium*, ibi totum iſtud negotium delucidabitur.

At verò hujuſce totius Operis *de Inquirenda Veritate*, lectione & accuratâ meditatione, omnem malevolentiam & maledicentiam adverſariorum Carteſii compreſſum iri ſperamus. Illius enim principiis ad utilitatem publicam & ad veritatis propagationem adeò feliciter uſus eſt author noſter, ut qui de fonte per rivos judicaverit, non dubitet Deo gratias agere, quòd tantum veritatis vindicem ſuſcitaverit, qualis fuit Carteſius. Sed ut de illo ſpecialiùs agamus re-

latò

latè ad authorem noſtrum. Obſervandum eſt in Carteſio, duo eſſe accuratè diſtinguenda,ſcilicet,veritates ſpeciales à veritatibus generalibus & methodo illarum docendarum. Veritates generales quas docuit ſunt veræ quidem & certæ,hoc eſt,inter illas & mentis aſſenſum,manifeſta & neceſſaria deprehenditur relatio.Ita ut Philoſophia, quam Carteſius docuit,quatenus ex his generalibus veritatibus conſtat,non tam dici debeat Philoſophia Carteſii,quàm Philoſophia univerſalis, quæ omnium hominum,cujuſcunque tandem ſint gentis & ſæculi,mentibus inſita eſt, ſed quam craſſis præjudiciorum tenebris obnubilaverant , quámque Carteſius methodo ſuâ è puteo veluti eruit.Qui igitur Carteſio hac in parte ſuccenſent,videant,ne veritatis & rationis ipſius ſeſe præſtent antagoniſtas.Dixi, veritates illas naturales è tenebris,quibus obruebantur,Carteſii methodo emerſiſſe. Reverâ, videmus illarum veritatum ſemina paſſim diſjecta in antiquis Philoſophis,ut in Pythagora, Platone & Ariſtotele. Verùm, quia veritates illę in ipſorum mente erant indigeſtæ,nec ad illas attendebant, illas inſcii in ſcriptis ex impetu naturæ ſine ordine & intempeſtivè diſſeminârunt , ita ut Lectores eas quoque incogitanter præterirent. Sed Carteſius illas in ordinem digerendo , atque ut veritates graves proponendo, attentionem excitavit,eóque homines adduxit, ut intra ſe collecti iis aſſenſum præbuerint,ac ut principiis certis uſi fuerint, quæ in aliis Philoſophis veluti per tranſennam legerant. Hinc igitur patet, quàm iniquè circa hæc nonnulli Carteſio indignentur.

Ad veritates ſpeciales quod ſpectat , poſſumus dicere illas eſſe Carteſii, quandoquidem induſtriâ & ingenio ſuo illas ex veritatibus generalibus ſecundùm methodum ſupradictam deduxerit. Itaque cùm è veritatis & rationis ſinu immediatè non educantur , illas tradere & accipere non debemus,ut veritates certas & immotas. Sed tamen ob eas non eſt quòd Carteſio ſuccenſeamus, immò ipſi grates agere debemus,quòd,in ſpecialibus illis hypotheſibus ſtatuendis , innixus fuerit veritatibus generalibus & invictis , methodúmque adeò accuratam ſequutus,ut res ad verum propiùs adduxerit,quàm antea adductæ fuerant. Itaque ſi quis ſecundùm eadem principia eandémque methodum , novas circa ſpecialia hypotheſes nobis proponat, non modò attentionem ipſi non ſumus denegaturi , verùm aſſenſum pollicemur , ſi viderimus illum rem acu feliciùs tetigiſſe , quàm Carteſius. Qui circa Carteſium hoc non utuntur temperamento,nec diſtinguunt inter veritates generales & ſpeciales,omniáque indiſcriminatim & præfractè defendunt, *Carteſiani* meritò dicuntur,hoc eſt,ali-

cujus Sectæ nomine meritò indigitantur, nam Carteſius ipſos pro diſcipulis non agnoſceret.

Verùm ut Carteſii cauſam pleniùs agamus: diſtinguenda eſt ipſius Philoſophia quandiu manſit in merâ ſpeculatione, ab eadem ejus Philoſophiâ in praxin redactâ. Licèt enim veritas in ſe ipſa ſit amanda: & res non dicantur verę aut falſæ, niſi quatenus ſint in mente ac proinde ſpeculativæ, utiles verò vel noxiæ quatenus ſunt in corde ſeu voluntate, hoc eſt quatenus in praxin rediguntur. Tamen quia homines non tam ad ſpeculandum quàm ad agendum nati videntur, & utile illos longè vividiùs afficit, quàm verum: tantopere non miror, homines primo intuitu in Philoſophiam Carteſianam inſurrexiſſe, quandiu illius utilitas, quam per ſe, ob ſocordiam, pertinaciam & ſtupiditatem, deprehendere non poterant, ipſis demonſtrata non fuit. Veritates illæ erant novæ; quomodo igitur ab hominibus, quibus philautia ſuggeſſit, ſe omnes aſſequutos fuiſſe veritates, admitti potuiſſent? Certè hominibus ſic affectis novum & hæreticum perinde eſt. Deinde veritates illæ erant difficiles, quia erant inuſitatæ. Igitur ſtupendum non eſt, homines ingemuiſſe, immò rinxiſſe, dum unius hominis fungi inſtar intra unius noctis ſpatium nati causâ, eò ſe deveniſſe ſenſerunt, ut prioribus cognitionibus ſibi adeò caris & familiaribus abdicatis, novam omnino & incognitam inſiſterent viam, totúmque cerebri ordinem inverterent, ut iſtud ideis hactenus inauditis induerent. Certè id nec per pigritiam, nec per ſuperbiam licebat. Denique, cui bono, ajebant, tantæ molis opus aggredi? an his perfectiores & feliciores ſumus evaſuri: his enim incitamentis ſolent agere homines. Abſurdum eſſet cognitiones, quæ hactenus commodis noſtris tantopere inſervierunt, nunc deſerere, ad amplectendas cerebroſi cujuſdam ſpeculationes. Sic ratiocinabantur ingenia obtuſa, & legitimè quidem, ſi ad illorum diſpoſitionem animum advertas, at nunc ſaltem obloqui deſinant. Ex arbore per ipſius fructus judicent. Hunc Librum, qui totus Carteſii principiis generalibus & methodo innixus eſt, attentè legant, meditentur, relegant. Auſim aſſerere, vel mentis meæ naturam à natura mentis cæterorum hominum diverſam eſſe, vel ipſos eſſe experturos, libri illius lectionem tantam menti lucem & capacitatem, judicio accurationem, & cordi ſanctitatem aſperſiſſe, quantam ex ullo libro humano unquam percipere potuerint. Meditentur leges illas ſeu canones illos capite ſecundo primi Libri traditos, ad vitandum errorem in ſcientiis, illâ Carteſii Meditatione fretus, quæ priſtinas omnes cognitiones in dubium vocare jubet, ut nihil admittatur, quod

diſtinctè

Digitized by Google

diſtinctè & evidenter non perceptum fuerit. Certè ſi omnibus & ſingulis occaſionibus obſerventur hi canones, illorum ope eò certitudinis deveniemus, ut tantùm non infallibiles dicamur. Totum etiam ſyſtema de ſenſibus, imaginatione, & mente purâ nititur illâ meditatione Carteſii, in qua ſtatuitur diſtinctio corporis & mentis. Jam autem ex illo ſyſtemate accuratè examinato poteſt exprimi Ethica Chriſtiana, quæ ad mores noſtros, juxta Dei voluntatem informandos, mirum in modum inſerviet. Deinde quæcunque paſſim habet Author noſter de legibus naturæ & gratiæ, nituntur meditatione Carteſii, quâ Deus definitur *Ens ſummè perfectum*. Ita ut, qui ad ideam illam clarè attenderit, Deo nihil ipſius majeſtate indignum ſit tributurus. Permulta alia poſſem afferre, quibus Carteſio hominum gratiam conciliarem. Sed unumquemque per ſe experiri juvabit.

Cùm itaque Docti huc uſque *locis* quibuſdam *communibus* addicti fuerint, ex quibus nihil præter falſam eruditionem generi humano atque etiam Chriſtianiſmo noxiam ſibi comparaverunt, moneo ipſos hocce Libro, ut *Loco communi* ad omnes ſcientias poſſe uti. Cùm enim inter veritates, licèt circa diverſa occupentur, ſit quædam analogia & veluti ſympathia, ubi ſemel ad unam recta via ſtrata fuit, ad cæteras iter perquàm facillimum eſt. Hæc digna eſſent, quæ fuſiùs explicarentur, ſi per præfationis anguſtias liceret. Sed ſuppono me ad viros perſpicaces loqui. Tantùm generalia tradam præcepta, quibus utiliter legi poſſit iſtud Opus. 1. Hic liber eo animo legendus non eſt, vel ut refutetur, vel ut admittatur, ſed duntaxat ut veritas in eo quæratur, idcóque attentè, ſine ullo affectu, niſi erga veritatem. 2. Legendus non eſt tumultuariè, aut vicibus nimis interruptis, vel per partes duntaxat, ſed ipſius lectio à principio eſt incipienda & ad finem uſque perducenda. Etenim ſi quaſdam illius partes ſeparatim legas, in ea forſan incides loca, quæ tibi abſurda & ridicula videbuntur, quia à toto ſyſtemate ita pendent, ut ſeparatim non poſſint intelligi. 3. Legendus non eſt etiam curioſo & ambitioſo animo, ſed mens ab omnibus affectibus & philautia vacua, in ejus lectione adhibenda eſt. Denique legendus non eſt, ut hiſtoria quædam, in eo enim non facta, ſed res continentur, iſte liber non eſt memoriæ, ſed mentis & judicii exercitium.

Cæterùm non eſt, quòd quis animum deſpondeat propter terminorum novitatem ac veluti inſolentiam. Attendat modò Lector; familiares ſibi reddat illos terminos, ſeſe palpet, conſulat & videbit eorum occaſione claras in ipſius mente excitari ideas. Conetur per

ſe alios invenire,& nullas res aptiùs exprimere poſſe mirabitur. Deinde terminos illos opponat terminis Scholaſticis, quibus aſſuevit, videbit hos ab illis differre, quantum tenebræ differunt à luce. Saltem termini Authoris noſtri tales ſunt; ut, cùm ideas claras & diſtinctas excitent, ea quæ exprimunt poſſint intelligi, examini ſubjici & rejici, ſi falſa aut mala ſint, admitti verò ſi bona aut vera. At verò cùm termini Scholaſtici ſint confuſi & æquivoci nullaſque niſi æquivocas & confuſas excitent ideas, eorum ope de rebus, quas exprimunt, aut exprimere deberent, judicium ferri nequit. Quo malo penè orbis terrarum in ignorantiam & errorem delapſus eſt. Ubi enim homines authoritate graves quicquid libet ſub terminis æquivocis & obſcuris proferunt & obtrudunt, quò mortalia pectora non cogunt? ſed hæc non urgebo, invidiam in me movere metuens.

Denique qui objicient, Authorem eſſe in quibuſdam nimis abſtractum & Metaphyſicum; attendant opus iſtud, nec circa res vitæ ordinarias, nec circa Politicam, nec immediatè circa Ethicam & Religionem, ſed immediatè & præcisè circa veritatem verſari. Equidem periculoſum eſſet in rebus vitæ ordinariis ad abſtracta & Metaphyſica ferri, quia ſic homines ab actione, quæ tum ſola utilis eſt, ad ſpeculationem præpoſterè detorquerentur. Si homo, antequam cibum ſumeret, ſingulas particulas & configurationes cibi, quomodo fiat brachii motus, dum attingit cibum, quænam ſit analogia inter cibum & palatum, unde naſcatur ſenſatio doloris aut voluptatis occaſione cibi ortæ, quomodo fiat concoctio &c. examinare vellet; priuſquam hæc omnia examinâſſet, fame enecaretur. Circa res religionis res non ſecus ſe habet. Exempli gratiâ, Scriptura nos docet, *fidem eſſe ex auditu*, officium igitur Chriſtiani eſt, verbum audire, & ad illius auditum converti. Sed ſi vellet inquirere, quomodo vox præconis, à ſe ſat longè diſtantis, poſſet ipſius aures ferire, deinde quomodo ab auribus ad mentem perducatur, quomodo fiat iſta unio & veluti *correſpondentia* inter res adeò diverſas, ut ſunt mens & corpus, & quænam ſit relatio inter terminos ſeu ſonos, quibus utitur præco, & res quas ille percipit; hiſce ſpeculationibus Philoſophicis, à Chriſtiani officio, quo credere, & ſecundùm fidem agere tantùm tenetur, longè abduceretur. Et ſic de cæteris. At verò de rebus Philoſophicis, quæque circa rerum veritatem ſimplicem & præciſam verſantur, res ſecus ſe habet. Ad illas plenè & planè exponendas neceſſariò utendum eſt ratiociniis abſtractis.

Verùm quia vox illa *Abſtractum* forſan eodem modo ab omnibus

bus

Digitized by Google

bus non intelligitur, illius æquivocatio eſt amovenda. Per res *abſtractas* vulgus intelligit res quaslibet difficiles & inuſitatas, quas intelligere vix poteſt. Ita, ut quælibet abſurda, chimerica, falſa, uno verbo, quælibet meteoremata, *abſtracta* vocet. Hoc ſenſu fatemur Philoſophos uti non debere ratiociniis abſtractis, veritatémque iis non explicari; atque Authorem noſtrum iis uſum fuiſſe negamus. Ad aliam igitur ſignificationem *abſtracti* tranſeundum eſt. *Abſtracta* propriè ſignificant *ea, quæ ſecluſis ſenſibus mente purâ percipiuntur, & terminis ita ſimplicibus & propriis exprimuntur, ut nullam ideam ſenſibilem in mente excitent.* Hæc equidem difficilia ſunt, quia ſunt inuſitata, & homines longè frequentiùs ſenſibus utuntur, quam mente, atque hinc factum eſt, ut vulgus omnia difficilia & inuſitata *abſtracta* dixerit. Sed negamus *abſtracta* poſteriori ſenſu accepta, in ſe difficiliora eſſe cùm ſins ſimpliciſſima, & clariſſima nobíſque (ſi attendamus) maximè intima. Hoc autem ſenſu accepimus vocem *abſtracti*, dum diximus, nihil quicquam poſſe planè & plenè explicari, niſi ad ultima rationis principia, quæ abſtracta ſunt & Metaphyſica, deveniatur. Ac reverâ cùm ſenſus & affectus duntaxat comparati fuerint ad vitæ & ſocietatis conſervationem, jam autem ad illas conſervandas opus non ſit res cognoſcere ut in ſe ſunt; ſi ſenſus & affectus conſuleremus circa rerum veritatem, ex iis nihil certi addiſceremus. Igitur mens pura abſtrahenda eſt à ſenſibus, ut de rebus quales in ſe ſunt, ſine ulla aliena relatione, judicare poſſimus. Si quis, exempli gratiâ, è vulgo me hîc ſcribentem videns rogaret, ut ipſi oſtenderem, quomodo poſſim ſcribere, certè ipſi ludibrium deberem, ſi rem Methaphyſicè exponerem. Cedo calamum, inquirem, chartam & atramentum & oſtendam tibi, quomodo ſcribam. Si verò Philoſophus à me rem eandem quæreret, ſupponendo quædam principia è Philoſophia noſtra petita, ipſi rem breviter ſatis poſſem exponere. At ſi perpetuò urgeret, principiáque mea impugnaret, aut ſibi probari optaret, tum, ad illa probanda, utendum eſſet ratiociniis valde abſtractis & Metaphyſicis. Unde patet rem minimam non poſſe planè & plenè explicari, niſi ſecluſâ mente à ſenſibus, ut ſecundùm ideas ſimpliciſſimas & puriſſimas judicare poſſit. Quicquid ſit, attendat Lector, ut abſtractiones Authoris vitio vertere deſinat. 1. Ipſum res ad veritatem propiùs adduxiſſe, hâc ratione abſtracta, quàm antea adductæ fuerant. Quod ſolum ab homine poteſt legitimè exigi. 2

principiis iſtis abſtractis multa expugnari videantur, recordandum eſt graviſſima incommoda eò nos adducere non debere, ut à principio claro & indubitato deſiſtamus. Quia mens finita, innumeras relationes percipere non valens, omnes non poteſt ſolvere difficultates, quæ in principio certo deprehendi poſſunt. 3. Abſtractiones mentis eſſe utiliſſimas, ubi illarum ope ea evidenter mente percipimus, quæ fide & revelatione jam acceperamus. Cùm autem abſtractiones Authoris noſtri ſint hujus generis, non video, cur quenquam repugnantem haberent. Sed ſentio me jam limites prætergreſſum fuiſſe, Tamen Præfationem facio, non Librum. Hic igitur ſubſiſto, & Lectorem impensè rogo, ut hanc meam opellam æqui boníque conſulat.

FINIS.

Digitized by Google

PRÆFATIO.

INter Creatorem & Creaturas corporeas naturâ ſuâ medium tenet mens hominis, cùm juxta D. Auguſtinum, ſupra illam nihil ſit, præter Deum ſolum, nihil verò infra præter corpora. Sed quemadmodum ingens ipſius ſupra res materiales eminentia non obſtat, quo minùs iis uniatur, immò ab aliqua materiæ portione pendeat; ita diſtantia infinita, quæ inter Ens ſummum & mentem humanam intercedit, non obſtat pariter, quo minùs hæc illi immediate, & perquàm intimè uniatur. Hâc ultimâ unione mens ſupra omnia eminet, vitam, lucem, & totam ſui felicitatem ab ea conſequitur; Et Auguſtinus de illâ unione, tanquam de unione maximè naturali & eſſentiali menti, paſſim loquitur: Contrà verò unio mentis cum corpore illam maximè deprimit, & omnium ipſius errorum ac miſeriarum nunc cauſa eſt.

Nihil eſt potentius illâ creaturâ, quæ *mens* dicitur *rationalis*; nihil eſt ſublimius. Quicquid ſupra illam eſt, jam Creator eſt. *Tr. 23. in Joan.* Quod rationali animâ melius eſt, omnibus conſentientibus, Deus eſt, *Aug.*

Vulgus hominum, aut Ethnicos Philoſophos, in mente nihil præter ipſius relationem & unionem cum corporibus, nullatenus verò ipſius unionem & relationem cum Deo, conſiderare, equidem non miror. At Philoſophos Chriſtianos, quos Spiritum Dei ingenio humano, Moſem Ariſtoteli, D. Auguſtinum miſello cuidam Philoſophi Ethnici Commentatori anteponere decet, in eo verſare errore ut mentem potiùs habeant, tanquam formam *corporis, quàm ut factam ad imaginem Dei & propter imaginem Dei, hoc eſt juxta Auguſtinum, propter veritatem, cui ſoli immediatè unitur, illud eſt quod omnem ſuperat admirationem. Mens equidem corpori eſt unita, & illius naturalis eſt forma. Sed illam Deo unione longè ſtrictiori & magis eſſentiali uniri conſtat Ipſius relatio ad Corpus poſſet non exiſtere ſed; ipſius relatio ad Deum ita eſſentialis eſt, ut mentem à Deo creari, ſine illa relatione, concipere nemo poſſit.*

Ad ipſam ſimilitudinem non omnia facta ſunt, ſed ſola ſubſtantia rationalis: quare omnia per ipſã ſed ad ipſã non niſi anima rationalis. Itaq; ſubſtantia rationalis & per ipſam facta eſt, & ad ipſam; non enim eſt ulla natura interpoſita. *Lib. Imp. de Gen. ad Litt.* Rectiſſimè dicitur factus ad imaginem & ſimilitudinem Dei, non enim aliter incommutabilem veritatem poſſet mente conſpicere. *De ver. Rel.*

Digitized by Google

Deum non poſſe agere niſi propter ſe, evidens eſt; mentes non poſſe creare niſi ut ab ipſis cognoſcatur & ametur, nullam ipſis poſſe impertiri cognitionem, nullumque imprimere amorem, niſi propter ſe, quique ad ſe non tendat, evidens eſt; at mentes potuit non unire corporibus, quibus jam uniuntur. Itaque relatio mentis humanæ ad Deum, eſt naturalis, & neceſſaria; ſed relatio mentis ad corpus, quamvis naturalis ſit, non eſt tamen omnino neceſſaria.

Omnes authoritates & rationes, quibus ad id adducimur ut credamus magis eſſentiale eſſe menti humanæ uniri cum Deo, quàm uniri corpori, proferre hîc non attinet, id per Præfationis anguſtias non licet. Ut enim hæc veritas dilucidè explanaretur, præcipua Philoſophiæ Ethnicæ fundamenta eſſent convellenda, mala ex peccato orta exponenda, experientiæ, falsò ſic dicta impugnanda, ac denique adverſus ſenſuum præjudicia & illuſiones eſſet ratiocinandum.

Res tamen ingeniis attentis, veramque Philoſophiam edoctis facilè poteſt probari. Sufficit enim eos hujus commonefacere; nempe cum voluntas Dei naturam uniuscujusque rei determinet, naturæ menti longè meliùs competere uniri Deo per cognitionem veritatis, & amorem boni, quàm uniri corpori, cùm, ut jam dictum eſt, certum ſit, mentes à Deo fuiſſe creatas ad ipſum cognoſcendum & amandum potiùs, quàm ad informanda corpora. Illud argumentum mentes perſpicaces primâ fronte commovere, poſtea attentas præbere, ac denique convincere poteſt. At verò homines carnis & ſanguinis participes, quos omnium præter eorum, quæ ſenſibus percipiuntur, cognitio fugit, ejusmodi ratiociniis convinci impoſſibile eſt. Cùm ejuscemodi hominibus utendum eſt argumentis craſſis & ſenſibilibus, quia ipſis ſolidum nihil videtur, niſi in ſenſus agat.

Primi hominis peccatum unionem mentis noſtræ cum Deo ita imminuit, ut duntaxat perſpiciatur ab iis, quorum cor purum eſt & mens oculata; illa unio iis omnibus qui judicia ſenſuum, & affectuum motus cæco impetu ſequuntur, imaginaria videtur.

Contrà verò, unionem mentis cum corpore ita corroboravit, ut iſtas duas noſtri partes habeamus, veluti unicam ſubſtantiam, ſeu potiùs ſenſibus & affectibus noſtris ita nos mancipavit, ut corporis noſtri præcipuam eſſe partem exiſtimemus.

Mens quod non ſentit, niſi cùm puriſſima & beatiſſima eſt, nulli cohæret, niſi ipſi veritati, quæ ſimilitudo & imago Patris, & ſapientia dicitur. *Aug. lib. imp. de Gen. ad litt.*

Dum

Dum ad varia hominum attendimus negotia, ad id meritò adducimur, ut credamus illos de ſe ipſis admodum abjectè & craſsè ſentire. Cùm enim felicitatis & perfectionis ſint omnes cupidi, & ad id tantùm collaborent, ut feliciores aut perfectiores evadant, quis non judicet, corpus & corporis bona ab illis anteponi menti & bonis mentis, dum perpetuò verſantur circa res corporeas, rarenter verò cogitant de iis, quæ ad mentis perfectionem conferre poſſunt.

Plerique labore indefeſſo in id duntaxat deſudant, ut miſeram hanc poſſint ſuſtentare vitam, & liberis opes corporis conſervationi neceſſarias relinquant.

Si verò quos fortuna aut nativitas ab iſto neceſſitatis telò exemit, exercitiis & occupationibus ſuis non magis arguunt, ſe mentem ut nobiliſſimam ſui partem exiſtimare. Venatio, Chorus, Ludus, epulæ illos habent totos. Ipſorum mens corpori mancipata omnes haſce delectationes, licèt ipſâ indignas magnificat. Quia verò corpus omnibus ſenſibilibus relatione aliqua unitur, mens non modò corpori, verùm etiam per corpus & propter corpus omnibus ſenſibilibus mancipatur; Nam per corpus uniuntur cognatis, amicis, civitati, muneri & omnibus, quæ poſſident bonis ſenſibilibus, quorum conſervatio ipſis æque utilis ac neceſſaria videtur ac ſui ipſorum conſervatio. Itaque bonorum quibus fruuntur conſervatione, eorum quæ non poſſident cupidine, gloriæ & dignitatum ambitione, longè magis occupantur & agitantur, quàm mentis perficiendæ ſtudio.

Ipſi docti, quique ingenioſi audire geſtiunt, maximam vitæ partem conſumunt in actionibus merè animalibus aut quæ ſaltem ejusmodi ſunt, ut arguant illos valetudinem, bona & famam, mentis perfectioni præferre. Studia in id potius inſtituunt, ut magnitudinem chimaricam in hominum imaginatione poſitam ſibi concilient, quàm ut mentis vim & capacitatem augeant. In caput ſuum, ut in armarium quoddam indiſcriminatim & ſine ordine congerunt, quicquid quendam eruditionis characterem præ ſe fert, hoc eſt, quicquid rarum & extraordinarium videri, & aliorum admirationem movere poteſt, illis curioſitatum & antiquitatum apothecis, in quibus nihil eſt ſolidi, & quarum pratium in ſola imaginatione, affectu & fortuna ſitum eſt, ſimiles eſſe glcriantur, ac nullam fermè ad id conferunt operam, ut mentis rectitudinem conſequantur, & cordis motibus dominentur.

Non exigua hominis portio, ſed totius humanæ univerſitatis ſubſtantia eſt *Ambroſ. 6. hexa. 7.*

Id tamen ex eo non oritur, quòd homines omnino ignorent ſe mente præditos eſſe, & mentem illam eſſe præcipuam ipſorum partem. Immo centies experti ſunt famâ, divitiis, valetudine per aliquot annos potiri, non tanti eſſe; & omnia in genere corporis bona, quæ non niſi per corpus & propter corpus poſſidentur, eſſe bona imaginaria & caduca. Neminem hominum latet præſtare eſſe juſtum quàm divitem, rectum admittere rationis uſum quàm eruditum eſſe, ingenio vivaci & perſpicaci, quàm corpore agili, præditum eſſe. Non poſſunt, quin has veritates videant, dum ſe ipſos ſeriò conſulunt. Homerus, exempli gratiâ, qui Achillem ſuum ob pedum velocitatem laudat, ſi ad rem attendiſſet, vidiſſet ſanè hanc laudem equis aut canibus venaticis meliùs competere. Alexander inſignibus latrociniis famoſus, eaſdem nonnunquam in intima ratione audiebat objurgationes ac ſicarii & latrones, licèt aſſentatoribus undique ſtipatus. Et Cæſar in Rubiconis tranſitu terrorem à conſcientia ſibi incuſſum, non potuit non patefacere ubi ambitioni Patriæ libertatem immolare tandem decrevit.

Ubique veritas præſidet omnibus conſulentibus te, ſimúlque reſpondes omnibus etiam diverſa conſulentibus. Liquidè tu reſpondes, ſed non liquidè omnes audiunt. Omnes unde volunt conſulunt, ſed non ſemper quod volunt audiunt. *Conf. S. Aug l.10. C. 26.*

Mens quamvis corpori arctiſſimè unita, unitur tamen etiam Deo, immò ipſo momento, quo à corpore ſenſationes vividas & confuſas recipit, à veritate æterna, quæ ipſius menti præeſt, officii ſui cognitionem accipit. Ubi à corpore fallitur, à Deo corporis fallaciæ monetur. Ubi corpus ipſi abblanditur, à Deo læditur, ubi corpus ipſi congratulatur, Deus illam intus increpat, & legis purioris & ſanctioris lege carnis, quam ſequuta eſt manifeſtatione condemnat.

V. Quint. Curt. l.7. c.8

Alexander Scytharum admonitionibus, linguâ exoticâ factis, non indigebat, ut ſuum cognoſceret officium; ab illo qui Scytha & Gentes maximè barbaras inſtituit, leges juſtitiæ edoctus fuerat. Lumen veritatis, quæ omnes illuminat homines, ipſi etiam affulgebat, & vox naturæ, quæ nec Græcè, nec Scythicè, nec Barbarè loquitur, ipſum ut cæteros homines, ſermone clariſſimo compellabat. Fruſtra illum officii ſui admonebant, dum Deus ipſius cor non alloquebatur. Vel potius Deus equidem ipſius cor alloquebatur, verùm ille ſolus audiebat Scythas, à quibus ipſius provocabantur affectus, proinde extra ſe ipſum rapiebatur ita ut veritatis vocem, licèt illâ territus, non audiret, ipſius lumen, quo tamen perfundebatur, non videret.

Intus in domicilio cogitationis, nec Hebræa, nec Græca, nec Latina, nec Barbara veritas, ſine oris & linguæ organis, ſine ſtrepitu ſyllabarum. *Conf. Aug. lib. 11. c. 3.*

Fateor

Digitized by Google

Fateor equidem unionem noſtram cum Deo eò magis imminui & debilitari, quò magis unio noſtra cum ſenſibilibus augetur & corroboratur, ſed tamen unio illa penitùs deſtrui nequit, quin toti priùs deſtruamur. Quamvis enim qui in vitium ruunt, & ſeſe voluptatibus ingurgitant, veritatem non ſentiant, ipſi tamen uniuntur, veritas ipſos non deſerit, ſed illa ab ipſis deſeritur. Lumen veritatis lucet quidem in tenebris, ſed tenebras non ſemper diſſipat: quemadmodum lumen ſolis cæcis & iis, qui oculos claudunt, circumfulget, licèt illos non illuminet.

Videtur quaſi ipſe à te occidere, cùm tu ab ipſo occidas. *Aug. in Pſal. 25.*

Nam etiam ſol iſte & videntis faciem illuſtrat & cœci; ambobus ſol præſens eſt, ſed præſente ſole unus abſens eſt. Sic & Sapientia Dei Dominus J. C. ubique præſens eſt, quia ubique eſt veritas, ubique ſapientia. *Aug. in Joh. Tract. 35.*

*De Vnione mentis noſtræ cum corporibus res non ſecus ſe habet. Illa minuitur prout unio noſtra cum Deo augetur. Verùm nunquam penitùs deſtruitur niſi morte noſtra. Licèt enim eadem nobis eſſet illuminatio, & æque à rebus ſenſibilibus abſtraheremur ac Apoſtoli, ex quo peccatum irrepſit, neceſſe eſt mentem noſtram pendere à corpore, & legem carnis perpetuo reſiſtere legi ſpiritus. Mens eò majorem puritatem, perſpicacitatem, fortitudinem & capacitatem aſſequitur, quo magis ipſius unio cum Deo augetur; quia ex illa unione pendet tota ipſius perfectio. Contra verò corrumpitur, debilitatur, occœcatur, coarctatur, prout unio ipſius cum corpore augetur & corroboratur; quia illa unio totam ipſius conſtituit imperfectionem. Illius itaque diſpoſitio, qui de omnibus per ſenſus judicat, in omnibus affectuum motus ſequitur, & iis tantùm delectatur, quæ ipſum palpant, omnium eſt maximè miſerabilis; & ſic affectus, à veritate & bono perquam longè diſtat. * Sed ubi quis de rebus per ideas puras mentis tantùm judicat, creaturarum tumultum ſedulò refugit, & apud ſe ipſum ſilentibus affectibus & ſenſibus ſummum Magiſtrum auſcultat extra omne erroris periculum verſatur*

Quod hic dico de duabus unionibus mentis cum Deo & cum corpore, intelligi debet juxta modũ vulgarem res concipiendi. Etenim conſtat mentem non poſſe uniri immediatè niſi cum Deo; hoc eſt, mentem à ſolo Deo verè dependere; ac ſi uniatur corpori, aut ab eo penderat, id fit, quia voluntas Dei operatur efficaciter hanc unionem & dependentiam. Sed hac in operis ſerie ſatis percipientur.

Deus eos numquam fallit à quibus interrogatur ſeriâ applicatione, & integrâ mentis ad ipſum converſione quamvis iis ſemper non reſpondeat; verùm ubi mens à Deo ad creaturas deficit, atque ad veritatem conſequendam corpus tantùm interrogat, & ſenſus, imaginationem & affectus ipſi indeſinenter admurmurantes audit, tum manifeſtum & perpetuum ipſi imminet erroris periculum. Sapientia & veritas, bonum & felicitas,

* Quis enim benè ſe inſpiciens non expertus eſt, tantòſe aliquid intellexiſſe ſinceriùs quantò removere, atque ſubducere intentionem mentis à corporis ſenſibus potuit. *Auguſtin. de immortal. animæ cap. 10.*

non ſunt bona, quæ à corpore poſſint ſperari, ab eo ſolo, qui eſt ſupra nos & à quo eſſe noſtrum accepimus, perfectionem conſequi poſſumus.

l. 1. de Gen. ad litt. c. 50.

Hæc egregiè nos docet Auguſtinus Principium, *inquit*, creaturæ intellectualis eſt æterna ſapientia, quod principium manens in ſe incommutabiliter, nullo modo ceſſat occultâ inſpiratione vocationis loqui ei creaturæ, cui principium eſt, ut convertatur ad id ex quo eſt, quòd aliter formata ac perfecta eſſe non poſſit.

Joan. ep. 1. cap. 3. v. 2.

Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt, *inquit Johannes. Hac contemplatione veritatis æternæ, ad illud magnitudinis faſtigium, ad quod omnes creaturæ ſpirituales naturæ neceſſitate tendunt, extollemur.*

Corpus quod corrumpitur, aggravat animam. *Sap. 9. 10.*

Verùm quandiu hic in terris degimus, corporis pondus mentem deprimit; illam perpetuo à Dei præſentia, aut ab illo lumine interno quô illuminatur abſtrahit; in id omnino enititur, ut ipſius unionem cum ſenſibilibus objectis adaugeat, illamque ad id adigit, ut omnia ſibi repræſentet, non prout in ſe ſunt, ſed prout ſunt relatè ad vitæ conſervationem.

Terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem, & difficile exiſtimamus quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu ſunt invenimus cum labore. *Sap. 9. 15.*

*Corpus, juxta Sapientem, mentem tanto ſenſationum numero implet, ut res maximè obvias cognoſcere nequeat; corporis viſus perſtringit & diſſipat viſum mentis. Nec fieri poteſt, ut veritas quæpiam oculis mentis percipiatur, eodem tempore, quô ad eam cognoſcendam oculis corporis utimur. Atque hinc patet ſolâ mentis attentione veritates retegi, & ſcientias addiſci, cùm reverâ attentio mentis nihil aliud ſit præter ipſius converſionem ad Deum, ſolum magiſtrum noſtrum, & à quo in omni poſſumus informari veritate, ſolâ ipſius ſubſtantiæ manifeſtatione, ut loquitur Auguſtinus.**

* Deus intelligibilis lux, in quo, & à quo, & per quem intelligibiliter lucent omnia. 1. *Sol.* Inſinuavit nobis (*Chriſtus*) animam humanam non vegetari, non illuminari, non beatificari, niſi ab ipſa ſubſtantia Dei. *Auguſt. in Job.*

Ex his omnibus liquet impetui corporis adversùs mentem eſſe perpetuò reſiſtendum, ad id paulatim aſſueſcendum, ut reſpuamus teſtimonium, quod ſenſus noſtri nobis perhibent de omnibus corporibus, quibus circumdamur, quæ ſemper ab illis nobis repræſentantur ut digna applicatione & ſtudio noſtro: namque ſenſibilia attentionem noſtram nec occupare nec ſiſtere debent. Hanc veritatem nos docuiſſe videtur Sapientia æterna incarnatione

ſuâ

ſuâ. Poſtquam enim carnem ſenſibilem ad ſupremam evexit dignitatem, ſummâ ejuſdem carnis humiliatione nobis, quantopere objecta ſenſibilia aſpernari debeamus, oſtendit. Hanc fortè ob cauſam dicebat Paulus, ſe non cognoſcere JESUM CHRISTUM *ſecundùm carnem: Etenim carni Jeſus Chriſti non eſt immorandum, ſed ſpiritui carne velato.* Caro vas fuit, quod habebat attende, non quod erat, *inquit Auguſtinus.* * *Quicquid eſt viſibile aut ſenſibile in* JESU CHRISTO, *non meretur adorationes noſtras, niſi propter unionem cum verbo, quod ſolius mentis objectum eſſe poteſt.*

Illa autoritas divina dicenda eſt quæ non ſolùm in ſenſibilibus ſignis tranſcendit omnem humanam facultatem, ſed & ipſum hominem agens, oſtendit ei quouſque ſe propter ipſum depreſſerit, & non teneri ſenſibus, quibus videntur illa miranda; ſed ad intellectum jubet evolare, ſimul demonſtrans, & quanta hic poſſit, & cur hæc faciat, & quàm parvi pendat. *Aug. 1. de ord. 9.* * *Tract. in Joan. 27.*

Iis qui Sapientiæ & felicitatis ſunt cupidi, planè neceſſe eſt ſuprà dicta altâ mente repoſita manere. Non ſufficit eos dictis meis fidem adhibere, & hâc veritate veluti ſubitaneo quodam lumine perſtringi. Id apud eos innumeris experimentis & demonſtrationibus extra omne dubium poſitis conſtare oportet, ita ut è mente deleri numquam poſſit, & omnibus ſtudiis & cæteris vitæ occupationibus ſemper præſens adſit.

Qui hoc noſtrum opus attentè legere dignabuntur, hanc mentis diſpoſitionem, ni fallor, induent. In eo enim multifariam oſtendimus, ſenſus, imaginationem & affectus noſtros nobis eſſe inutiles ad retegendam veritatem, & bonum noſtrum; quin nos potius perſtringere & ubique decipere ac in genere, omnes quas mens, per corpus, vel propter motus quoſdam in corpore excitatos, recipit cognitiones, eſſe falſas & confuſas, relatè ad objecta, quæ repræſentant; quamvis ſint utiliſſimæ ad conſervationem corporis, & bonorum, quæ cum corpore relationem habent.

In iſto, quod publici juris facimus, Opere, multi impugnantur errores; ac ii præcipuè, quæ apud vulgus hominum maximè obtinuerunt, aut qui majorem mentis pariunt inordinationem; ac illos errores penè omnes procedere ex unione mentis cum corpore oſtenditur. Multis in locis menti ſervitutem ſuam & dependentiam à rebus ſenſibilibus patefacere conamur, ut veternum excutiat & liberationem ſuam aliquo conatu tentet.

Præter ſimplicem aberrationum noſtrarum expoſitionem, ibi etiam mentis natura explicatur. Miſſa, exempli gratia, longiori errorum ſpecialium ſenſuum & imaginationis enumeratione, cauſis illorum errorum præcipuè inſiſtitur. Facultates men-

****

tis & errores generales quibus obnoxii ſumus explicando, eodem tempore innumeri errores ſpeciales, in quos incidere poſſumus, explicantur. Totum itaque iſtud opus circa mentem humanam verſatur. Illam in ſe ipſa, relatè ad corpora, & relatè ad Deum conſideramus. Omnium ipſius facultatum natura examinatur; uſus ex illis percipiendi ad vitandum errorem indicantur. Denique pleraque eorum, quæ ad progreſſum in cognitione hominis faciendum utilia exiſtimata fuêre, exponuntur.

Omnium Cognitionum pulcherrima, jucundiſſima & maximè neceſſaria ſanè eſt cognitio noſtri. Ex omnibus ſcientiis humanis, ſcientia hominis homine maximè digna eſt: hæc tamen ſcientia omnium non eſt maximè exculta & perfecta. Illam vulgus penitùs negligit. Inter eos, qui ſcientias profitentur, pauci huic operam dant; ac inter eos, qui huic ex profeſſo operam dant, pauciores adhùc felicem ſortiuntur exitum. Qui periti apud homines audiunt, non niſi admodùm confusè vident differentiam eſſentialem, quæ eſt inter mentem & corpus. Ipſe Auguſtinus qui hæc duo entia ita apprimè diſtinxit, ſe illam differentiam diu ignoraſſe fatetur. Confeſſ. l. 4. c. 15. *Et quamvis mentis & corporis proprietates explicando, eos omnes qui ante & poſt ipſum ad noſtrum usque ſæculum hac de materia ſcripſerunt, reverà ſuperaverit; operæ tamen pretium feciſſet, ſi corporibus, quæ nos ambiunt, omnes qualitates ſenſibiles, quas eorum operâ percipimus, non tribuiſſet; Etenim illæ qualitates in idea, quam habebat de materia, clarè non continentur. Differentiam itaque mentis & corporis non niſi ab aliquot annis clare notam fuiſſe, ſtrenuè dicere poſſumus.*

Nonnulli mentis naturam ſibi optimè notam eſſe arbitrantur. Plurimi illam cognoſci non poſſe perſuaſum habent. Denique maximus numerus, cui bono illa cognitio poſſit inſervire, non deprehendit, illamque hanc ob cauſam ſpernit. Verùm omnes iſtæ adeò vulgares opiniones ex imaginatione & inclinatione hominum potiùs oriuntur, quàm ex viſu claro & diſtincto mentis. Nempe non ſine faſtidio & labore poſſunt intra ſe colligi, ut ſuas cognoſcant ærumnas & infirmitates, & ſcientiis curioſis quæque aliquem præ ſe ferunt fulgorem rimandis delectantur. Cùm extra ſe perpetuò divagentur, propria ſua mala non nôrunt. Se bene valere arbitrantur, quia ſeſe non ſentiunt. Immò eos qui morbum ſuum deprehendêre remediis uti ægrè ferunt

eosque,

Digitized by Google

eosque dum ſanitatem ſuam reſtituere conantur, morbum ſibi contrahere dicunt.

Verùm ſublimia illa, ſi Deo placet, ingenia, quæ abditiſſima naturæ arcana ſcrutantur, quæ mente cælos petunt, & in abyſſos deſcendunt, quid ipſi ſint recordari deceret. Hiſce ingentibus objectis forſan duntaxat perſtringuntur. Mentem extra ſe ipſam excedere oportet, ut tot & tanta poſſit attingere, jam verò extra ſe exire non poteſt, quin diſſipetur.

Homines ad id nati non ſunt, ut Aſtronomi & chymici fiant, ut perpetuò ad teleſcopium pendeant, vel fornaci adhæreant, ac ex iſtis poſtea operoſis obſervationibus conſequentias ſatis inutiles deducant. Aſtronomus terras, maria, & montes in luna primus deprehenderit; maculas ſolis primus viderit, illiusque motus accuratè ſupputaverit. Chymicus tandem aſſequutus fuerit arcanum figendi Mercurium, vel conficiendi iſtud Alkaëst, *quô Vanhelmontius ſe corpora omnia diſſolvere poſſe jactabat; an inde ſapientiores & feliciores evaſerunt? Forſan aliquam ſibi conciliaverunt famam: verùm, ſi ad rem attenderunt, hæc fama ipſorum auxit ſervitutem.*

Aſtronomia, Chymica, & cæteræ pene omnes ſcientiæ, poſſunt haberi tanquam viri cordati & ingenui oblectamenta: Verùm ob illarum fulgorem non debent præferri ſcientiæ hominis. Quamvis enim imaginatio ideam quandam magnitudinis Aſtronomiæ alliget, quia hæc ſcientia verſatur circa objecta magna, fulgida, & ſupra alia infinitis diſtantiis edita; hanc tamen ideam mens cæca non debet amplecti veneratione: illius judicem ſe gerere, ac illam faſtu ſenſibili, quô ratio prævertitur, ſpoliare debet. Mens de omnibus juxta Lumina ſua interna, rejecto falſo & confuſo ſenſuum & imaginationis teſtimonio, judicare debet, ac ſi juxta purum veritatis lumen de omnibus ſcientiis humanis judicet, auſim aſſerere, illas penè omnes ab ipſa contemnendas eſſe, eam verò, quæ nos docet quid ſimus, cæteris omnibus anteponendam.

Satius igitur ducimus Veritatis amantes hortari, ut de hujus operis materiâ judicent juxta reſponſa, quæ à ſupremo omnium hominum magiſtro, ſerio ab ipſis interrogato, accipient quam illos ingenti oratione, quæ fortè pro quodam loco communi & vano præfationis ornamento haberetur, prævertere. Quòd ſi hanc materiam attentione & ſtudio ſuo dignam exiſtiment, illos iterum rogatos velim, ne de rebus in hoc libro contentis judicent juxta

Digitized by Google

rationem bonam vel malam quâ exprimuntur, ſed ſemper ſeſe apud ſe recipiant, ut verâ judiciorum normâ utantur.

Cùm perſuaſum omnino habeant homines ſeſe mutuò docere non poſſe; ac eos, qui nos audiunt veritates, quas ipſorum auribus inſuſurramus, non dicere, niſi eodem tempore, qui eas non docuit eas etiam ipſorum menti manifeſtas faciat; eos adhuc monere teneor, qui hoc Opus legent, ne bono aliquo erga me affectu moti mihi temerariè credant, neve odio praeoccupati dicta mea impugnent. * *Quamvis enim hic nihil à me in medium prodiiſſe credam, quod meditatione non fuerit acquiſitum, me tamen pigeret ſi ſententias meas alii admitterent, ſine matura cognitione, & in errorem aliquem laberentur, vel quia ea ſatis non intelligerent, vel quia ipſe hallucinatus fuiſſem.*

Nolite putare quenquam hominem aliquid diſcere ab homine. Admonere poſſumus per ſtrepitum vocis noſtræ, ſi non ſit intus qui doceat, inanis fit ſtrepitus noſter. *Auguſt. in Joh.*

* Auditus per me factus, intellectus per quem S. dixit aliquis & ad cor veſtrum, ſed non eum videtis. Si intellexiſtis fratres, dictum eſt & cordi veſtro Munus Dei eſt intelligentia. *Aug. in Joh. Tr.* 40.

V. Lib. de Magiſtro Auguſt.

Nonnullorum Doctorum, qui in verba ſua jurari exigunt, ſuperbia nobis videtur intolerabilis. Deum poſtquam loquuti ſunt interrogari agrè ferunt, qui ipſi Deum non interrogavêre. Statim atque ipſorum placitis fidem quis adhibere negat, exacerbantur, ac tenebras ipſorum imaginationis, puro veritatis lumini, quod mentem illuminat, præferri volunt.

Hanc agendi rationem abſit ut imitemur, quamvis illam imitari ſæpe accuſemur. Facta & experimenta à nobis allata credi equidem optamus; quia hæc non addiſcuntur applicatione mentis ad rationem ſupremam & univerſalem; ſed quo ad omnes veritates, quæ in veris rerum ideis deprehenduntur, quas veritas æterna in intimo rationis nos docet; quo ad illas, inquam, monemus non eſſe acquieſcendum cogitationibus noſtris; haud enim leve ducimus crimen ſeſe, hoc imperio in mentes Deo parem facere.

Noli putare te ipſam eſſe lucem. *Aug in Pſal.*

Cæterùm inter rationes, ob quas iſtud Opus attentiſſimè legi optamus, præcipua eſt, ut errorum à nobis admiſſorum moneamur, etenim erroris immunitatem non affectamus. Mens corpori tam arctè unitur, & ab eo ita dependet, ut non immeritò vereamur nos non ſemper accuratè diſtinxiſſe tumultum confuſum imaginationis à pura Veritatis, quæ mentem alloquitur, voce.

Si Deus ſolus nos alloqueretur, ac de iis tantum quæ intelligimus judicaremus, hiſce JESU-CHRISTI *verbis forſan uti poſſemus*: Sicut audio, ſic judico, & judicium meum juſtum eſt,

Johan. c. 5. *n.* 30.

Verùm

Verum corpus altiore voce loquitur, quàm Deus ipſe, & corpus illud veritatem nunquam docet. Philautia illius, qui Veritatem ſemper loquitur, verba corrumpit. Et ſuperbia, audaciam nobis inſpirat judicandi de rebus inconſultâ veritate. Præcipua enim errorum noſtrorum cauſa in eo conſiſtit, quòd judicia noſtra latiùs pateant viſu claro mentis. Eos igitur qui errores meos agnoſcent enixè rogo, ut me corrigant, ut iſtud Opus quod veluti ſpecimen quoddam trado, magis magiſque perfici.

Primâ fronte illud inſtitutionis meæ gratiâ duntaxat ſuſceperam; verùm nonnullorum rationibus, qui illud utile publico futurum exiſtimarunt, eò libentiùs obtemperavi, quòd præcipua illorum ratio apprimè conſonabat cum iſto meo propriæ inſtitutionis propoſito. Nempe, ajebant illi, nulla aptiori ratione, poſſumus rei cujuſpiam plenam cognitionem aſſequi, quàm noſtras de illa ſententias viris eruditis proponendo: hoc pacto noſtra & ipſorum attentio excitatur. Quidam rem aliter concipientes alias retegunt veritates; & nonnunquam, veritates jam retectas ulteriùs urgendo res aut pigritiâ neglectas aut puſillanimitate abdicatas, indicant.

His de cauſis Authorem me gero. Verùm ne ſpes mea me fallat, hoc adhuc monitum velim, ægre ferendum non eſſe, ſi primo intuitu quædam reperiantur, quæ vulgares & inveteratas ac apud omnes in omnibus ſæculis admiſſas impugnent opiniones. Errores maximè generales convellere hîc præcipuè animus eſt. Si homines eſſent omnes rectâ eruditione ornati, approbatio univerſalis equidem eſſet ratio. Sed res omnino ſecus ſe habet. Maneat igitur alta mente repoſtum, rationem ſolam præeſſe debere judicio omnium opinionum humanarum, quæ nullam habent relationem ad fidem, quam ſolam Deus nos docet modo plane diverſo ab eo, quo nos docet res naturales. Vnuſquiſque apud ſe ipſum ſe recipiat, ad lucem intus perpetuò lucentem accedat, ut ratio poſſit illuminari. Senſationes æquo vividiores & commotiones mentis, quæ ingenii capacitatem nimis implent, vitentur. Etenim minimus ſtrepitus, minimus lucis ſplendor viſum mentis nonnunquam diſſipant; hac omnia vitare utile eſt, quamvis non omnino neceſſarium. Si verò conatibus noſtris eò non poſſumus

Qui hoc videre non poteſt, oret & agatur poſſe mereatur, nec ad hominem diſputatorem pulſet, ut quod non legit legat, ſed ad Deum ſalvatorem, ut quod non valet valeat. *Epiſt.* 112. *cap.* 12. ſupplexque illi qui lumen mentis accendit attendat, ut intelligat. *Con. Ep. fundam. cap.* 33.

pervenire, ut perpetuis corporis noſtri impreſſionibus & infantiæ præjudiciis reſiſtamus, tum ad Deum oratione confugiendum eſt, ut ab illo, quod propriis viribus denegatum fuit, obtineamus. Interea tamen ſenſibus indeſinenter reſiſtendum; hæc perpetua debet eſſe occupatio eorum, qui, ut ait Auguſtinus, veritatem ſincerè amant.

Nullo modo reſiſtitur corporis ſenſibus; QUÆ NOBIS SACRATISSIMA DISCIPLINA EST, ſi per eos inflictis plagis vulneribúſque blandimur. Ep. 72.

Totius Operis diviſio explicatur quarto Capite.

Google

INDEX CAPITUM

LIBER PRIMUS.

De Erroribus Senſuum.

CAPUT I. I. De naturâ & proprietatibus intellectus, II. De naturâ & proprietatibus voluntatis, ubi quid ſit libertas examinatur, pagina 1

CAPUT II. I. De judiciis & ratiociniis. II. Illa à voluntate pendere III. Quomodò reſpectû illorum quiſque uti debeat libertate ſuâ. IV. Duo proponuntur canones generales, quibus error & peccatum vitari poſſint. V. In canones iſtos animadverſiones quædam neceſſariæ adduntur. p. 7.

CAPUT III. Reſponſiones ad objectiones quaſdam. In ea quædicta ſunt obſervationes. p. 11.

CAPUT IV. I. De cauſis erroris occaſionalibus, & quidem eſſe quatuor præcipuas. II. Totius hujuſce operis generale propoſitum, & ſpeciale hujuſce primi libri p. 15.

CAPUT V. DE SENSIBUS, Corruptio quam peccatô contraxerunt bifariam explicatur. Libertarem noſtram eſſe veram errorum noſtrorum cauſam, non verò ſenſûs. Canon, quô in uſû ſenſuum noſtrorum errorem vitemus, proponitur. p. 17.

CAPUT VI. De erroribus viſûs reſpectû extenſionis in ſeipſâ conſideratæ. Errores illi ad objecta inviſibilia extenduntur. De erroribus oculorum noſtrorum circa extenſionem reſpectivam. p. 23.

CAPUT VII. De erroribus oculorum noſtrorum circa figuras. Nos de minimis nullam habere cognitionem. Cognitionem quam de maximis habemus non eſſe accuratam. Quædam judicia naturalia quibus errorem vitamus, explicantur. Eadem ipſa judicia in occaſionibus quibuſdam ſingularibus nos decipere. p. 31.

CAPUT VIII. Ab oculis noſtris nos non doceri magnitudinem aut celeritatem motûs in ſe conſiderati. Durationem ad motum

cognoſcendum neceſſariam, nobis igno tam eſſe. Exempla errorum viſûs noſtri circa motum & quietem. p. 34

Caput.IX. Idem argumentum tractatur. Errores viſûs noſtri circa motum generaliter demonſtrantur. Cognoſcendam eſſe objectorum diſtantiam priùs quàm de ipſorum motûs velocitate judicium fiat. Rationes quibus diſtantiæ cognoſci poſſunt examinantur. p. 37

Caput X. De erroribus circa qualitates ſenſibiles. Diſtinctio animæ & corporis. Organa ſenſuum explicantur. Cui corporis parti animæ immediatè unitur. Quid objecta externa agant in corpus. Quid in mentem, & cur mens non percipit motus fibrarum corporis. Quatuor in unaquaque vulgò confunduntur. p. 44

Caput XI. De errore quem admittimus circa actionem, objectorum in fibras externas ſenſuum. Cauſa hujus erroris Objectio cum reſponſione. p. 48

Caput XII. De erroribus circa motûs fibrarum ſenſuum noſtrorum. Hoſce motûs nobis eſſe imperceptos vel à nobis confundi, cum ſenſationibus noſtris. Res experimento probatur. Tria ſenſationum genera. Errores quos ſecum ducunt. p. 50

Caput XIII. De natura ſenſationum. Circa eas ignorantiam noſtram non eam eſſe quam credimus. Objectio cum reſponſione. Cur nullam ſenſationum noſtrarum cognitionem nos habere exiſtimamus. Omnes homines eorundem objectorum occaſione, iiſdem affici ſenſationibus, falſò credi. Objectio cum reſponſione. p. 54

Caput XIV. De falſis judiciis quæ ſenſationes noſtras comitantur, quæque cum iis confundimus. Cauſæ horumce falſorum judiciorum. Errorem non eſſe in ſenſationibus noſtris, ſed duntaxat in his judiciis. p. 60

Caput XV. Errores ſpeciales viſûs explicantur, ut exemplo ſint errorum generalium ſenſuum. p. 63

Caput XVI. Errores ſenſuum noſtrorum nobis eſſe loco principiorum generalium & fœcundiſſimorum ex quibus falſas concluſiones elicimus quæ ſuo loco principiorum vices gerunt. Differentiarum eſſentialium origo. De formis ſubſtantialibus. De quibuſdam erroribus Philoſophiæ ſcholaſticæ. p. 65

Caput XVII. Aliud exemplum ex Ethica deſumptum, ex quo patet ſenſûs noſtros nihil nobis offerre præter falſa bona. Deum ſolum eſſe verum noſtrum bonum. Errorum Epicureorum & Stoicorum origo. p. 68
Caput

Caput XVIII. Senſûs noſtros nos in errores injicere etiam circa res non ſenſibiles. Exemplum ex hominum commercio & conſuetudine mutuâ deductum. Ex habitu externo ei ſenſibili judicium non eſſe ſtatuendum. p. 70

Caput XIX. Duo alia exempla. 1. Prius de erroribus circa naturam corporum. Poſterius de erroribus circa qualitates eorundem corporum. p. 72

Caput XX. Hujuſce primi Libri concluſio. Senſus nobis tantum conceſſos fuiſſe in uſum corporis noſtri. Ipſorum teſtimonio diffidendum eſſe. Illum non paulum promoviſſe, qui ritè atque opportunè dubitare didicit. p. 75

LIBER SECVNDVS.

De Imaginatione.

PARS PRIOR.

Caput I. Idea generalis imaginationis. Ipſam duas in ſe includere facultates, alteram activam, alteram paſſivam. Cauſa generalis mutationum quæ fiunt in imaginatione hominum, & fundamentum hujusce ſecundi libri. p. 77

Caput II. De ſpiritibus animalibus, & mutationibus quibus in genere obnoxi ſunt. Chylim ad cor tranſire, atque in ſpiritibus mutationem adferre. Vinum idem efficere. p. 81

Caput III. Aërem quem ſpiramus aliquam etiam in ſpiritibus immutationem afferre.

Caput IV. De mutatione quam in ſpiritibus efficiunt nervi illi qui cor & pulmones attingunt. De mutatione quam efficiunt nervi, qui jecur, lienem & viſcera attingunt. Hæc omnia citra voluntatis noſtræ conſenſum nec tamen ſine providentia fieri. p. 84

Caput V. De memoria & habitibus. p. 88

Caput VI. Fibras cerebri non mutari æquè celeriter ac ſpiritus. Tres mutationes in tribus hominis ætatibus. p. 91

Caput VII. De communicatione quæ eſt inter cerebrum matris & cerebrum infantis ipſius. De communicatione quæ eſt inter cerebrum noſtrum, & cæteras corporis partes quâ ad imitationem miſericordiámque movemur. Explicatio generationis monſtrorum, & propagationis ſpecierum. Quædam inordinationes mentis & in-

Digitized by Google

cognoſcendum neceſſariam, nobis igno tam eſſe. Exempla errorum viſûs noſtri circa motum & quietem. p. 34

Caput. IX. Idem argumentum tractatur. Errores viſûs noſtri circa motum generaliter demonſtrantur. Cognoſcendam eſſe objectorum diſtantiam priùs quàm de ipſorum motûs velocitate judicium fiat. Rationes quibus diſtantiæ cognoſci poſſunt examinantur. p. 37

Caput X. De erroribus circa qualitates ſenſibiles. Diſtinctio animæ & corporis. Organa ſenſuum explicantur. Cui corporis parti animæ immediatè unitur. Quid objecta externa agant in corpus. Quid in mentem, & cur mens non percipit motus fibrarum corporis. Quatuor in unaquaque vulgò confunduntur. p. 44

Caput XI. De errore quem admittimus circa actionem objectorum in fibras externas ſenſuum. Cauſa hujus erroris Objectio cum reſponſione. p. 48

Caput XII. De erroribus circa motûs fibrarum ſenſuum noſtrorum. Hoſce motûs nobis eſſe imperceptos vel à nobis confundi, cum ſenſationibus noſtris. Res experimento probatur. Tria ſenſationum genera. Errores quos ſecum ducunt. p. 50

Caput XIII. De natura ſenſationum. Circa eas ignorantiam noſtram non eam eſſe quam credimus. Objectio cum reſponſione. Cur nullam ſenſationum noſtrarum cognitionem nos habere exiſtimamus. Omnes homines eorundem objectorum occaſione, iiſdem affici ſenſationibus, falſò credi. Objectio cum reſponſione. p. 54

Caput XIV. De falſis judiciis quæ ſenſationes noſtras comitantur, quæque cum iis confundimus. Cauſæ horumce falſorum judiciorum. Errorem non eſſe in ſenſationibus noſtris, ſed duntaxat in his judiciis. p. 60

Caput XV. Errores ſpeciales viſûs explicantur, ut exemplo ſint errorum generalium ſenſuum. p. 63

Caput XVI. Errores ſenſuum noſtrorum nobis eſſe loco principiorum generalium & fœcundiſſimorum ex quibus falſas concluſiones elicimus quæ ſuo loco principiorum vices gerunt. Differentiarum eſſentialium origo. De formis ſubſtantialibus. De quibuſdam erroribus Philoſophiæ ſcholaſticæ. p. 65

Caput XVII. Aliud exemplum ex Ethica deſumptum, ex quo patet ſenſûs noſtros nihil nobis offerre præter falſa bona. Deum ſolum eſſe verum noſtrum bonum. Errorum Epicureorum & Stoicorum origo. p. 68

Caput

Digitized by Google

CAPUT XVIII. Senſûs noſtros nos in errores injicere etiam circa res non ſenſibiles. Exemplum ex hominum commercio & conſuetudine mutuâ deductum. Ex habitu externo ei ſenſibili judicium non eſſe ſtatuendum. p. 70

CAPUT XIX. Duo alia exempla. 1. Prius de erroribus circa naturam corporum. Poſterius de erroribus circa qualitates eorundem corporum. p. 72

CAPUT XX. Hujuſce primi Libri concluſio. Senſus nobis tantum conceſſos fuiſſe in uſum corporis noſtri. Ipſorum teſtimonio diffidendum eſſe. Illum non paulum promoviſſe, qui ritè atque opportunè dubitare didicit. p. 75

LIBER SECVNDVS.

De Imaginatione.

PARS PRIOR.

CAPUT I. Idea generalis imaginationis. Ipſam duas in ſe includere facultates, alteram activam, alteram paſſivam. Cauſa generalis mutationum quæ fiunt in imaginatione hominum, & fundamentum hujusce ſecundi libri. p. 77

CAPUT II. De ſpiritibus animalibus, & mutationibus quibus in genere obnoxi ſunt. Chylim ad cor tranſire, atque in ſpiritibus mutationem adferre. Vinum idem efficere. p. 81

CAPUT III. Aërem quem ſpiramus aliquam etiam in ſpiritibus immutationem afferre.

CAPUT IV. De mutatione quam in ſpiritibus efficiunt nervi illi qui cor & pulmones attingunt. De mutatione quam efficiunt nervi, qui jecur, lienem & viſcera attingunt. Hæc omnia citra voluntatis noſtræ conſenſum nec tamen ſine providentia fieri. p. 84

CAPUT V. De memoria & habitibus. p. 88

CAPUT VI. Fibras cerebri non mutari æquè celeriter ac ſpiritus. Tres mutationes in tribus hominis ætatibus. p. 91

CAPUT VII. De communicatione quæ eſt inter cerebrum matris & cerebrum infantis ipſius. De communicatione quæ eſt inter cerebrum noſtrum, & cæteras corporis partes quâ ad imitationem miſericordiámque movemur. Explicatio generationis monſtrorum, & propagationis ſpecierum. Quædam inordinationes mentis & in-

Digitized by Google

clinationem voluntatis explicantur. De concupiſcentia & peccato originali. Objectiones cum reſponſionibus. p. 92

Caput VIII. Mutationes quas in infantis ex utero matris exeuntis imaginatione, mutuo cum nutrice, genitrice, aliis commercio, contingunt. Præcepta ad eos benè educandos utilia traduntur p. 104

PARS SECVNDA.

De Imaginatione.

Caput I. De imaginatione mulierum. De imaginatione virorum. De imaginatione ſenum. pag. 110

Caput II. Spiritus plerumque tendere in veſtigia idearum nobis maximè familiarium, unde fit ut rectum de rebus judicium ferre non poſſimus. p. 114

Caput III. De vinculo mutuo inter ideas mentis & veſtigia cerebri & de vinculo mutuo veſtigiorum cum veſtigiis, & idearum cum ideis. p. 116

Caput IV. Eos qui literis & ſcientiis operam dant errori magis obnoxios eſſe. Cur malimus authoritate niti, quàm ratione uti. p. 123

Caput V. Duo pravi effectus lectionis in imaginationem. p. 126

Caput VI. Homines ſtudio deditos alicui ut plurimum authori ſeſe mancipare, adeò ut in id unum collimènt, ut nempe quid ille author tenuerit, non verò quid tenendum ſit, accuratè diſcant. p. 128

Caput VII. De præconceptis Commentatorum opinionibus. p. 132

Caput VIII. De novorum ſyſtematum inventoribus. II. Vltimus eorum error, qui ſtudio ſcientiarum operam dant. p. 137

Caput IX. De Ingeniis effeminatis. De ingeniis ſuperficiariis. De viris authoritate præditis. De iis qui experimenta faciunt. p. 139

PARS TERTIA.

De communicatione contagioſâ imaginationum fortium.

Caput I. De illa diſpoſitione quâ ad alios in omnibus imitandos propendemus, unde manat communicatio errorum qui ab imaginationis

Digitized by Google

tionis facultate dependent. Duæ cauſæ principales quæ illam augent diſpoſitionem. Quid ſit imaginatio fortis. Eam eſſe multiplicem. De inſanis ac de iis qui imaginationem fortem ſecundùm ſenſum hîc explicatum habent. Duo vitia memorabilia eorum qui habent imaginationem fortem. Quàm ſint idonei ad perſuadendum & fucum faciendum. p. 145

CAPUT II. Exempla generalia quibus vis imaginationis demonſtratur. p. 149

CAPUT III. De vi imaginationis quorumdam Authorum. De Tertulliano. p. 156

CAPUT IV. De Imaginatione Senecæ. p. 158

CAPUT V. De Libro Domini Montagne (nobilis Galli.) p. 165

CAPUT VI. De ſagis & veneficis imaginariis, ſeu de iis qui imaginationis vi ſe faſcinatos & faſcinantes credunt, & Lycanthopis. Concluduntur duo primi Libri. p. 172

LIBER TERTIUS.

De Intellectû ſeu mente purâ.

CAPUT I. Sola cogitatio eſſentialis eſt menti. Sentire & imaginari nihil aliud ſunt præter ipſius modificationes. Omnes non cognoſcimus modificationes quas mens poteſt ſuſcipere. Illæ modificationes diverſæ ſunt à cognitione noſtrâ & amore noſtro, immò ipſas non ſemper ſequuntur. p. 177

CAPUT II. Cum mens ſit finita non poteſt capere quod pertinet ad infinitum. Ipſius mentis limitatio ſeu anguſtia multorum errorum origo eſt. Et præcipuè hæreſeωv mens eſt ſubmittenda fidei. p. 183

CAPUT III. Philoſophos ingenium ſuum opprimere ac veluti diſſipare dum nullo in ſtudiis ſuis ordine ſervato, rebus incumbunt quæ nimias in ſe includunt relationes, & à pluribus pendent. Exemplum ex Ariſtotele deſumptum. Geometras contra ſe benè gerere in veritatis inveſtigatione, ac eos potiſſimùm qui Algebra & Analyſi utuntur. Ipſorum methodum vim ingenij augere, Logicam verò Ariſtotelis ipſam minuere? Aliud vitium eorum qui ſtudio operam dant. p. 187

CAPUT IV. Mens non poteſt diu incumbere objectis quæ nul-

clinationem voluntatis explicantur. De concupiſcentia & peccato originali. Objectiones cum reſponſionibus. p. 92

Caput VIII. Mutationes quas in infantis ex utero matris exeuntis imaginatione, mutuo cum nutrice, genitrice, aliis commercio, contingunt. Præcepta ad eos benè educandos utilia traduntur p. 104

PARS SECVNDA.

De Imaginatione.

Caput I. De imaginatione mulierum. De imaginatione virorum. De imaginatione ſenum. pag. 110

Caput II. Spiritus plerumque tendere in veſtigia idearum nobis maximè familiarium, unde fit ut rectum de rebus judicium ferre non poſſimus. p. 114

Caput III. De vinculo mutuo inter ideas mentis & veſtigia cerebri & de vinculo mutuo veſtigiorum cum veſtigiis, & idearum cum ideis. p. 116

Caput IV. Eos qui literis & ſcientiis operam dant errori magis obnoxios eſſe. Cur malimus authoritate niti, quàm ratione uti. p. 123

Caput V. Duo pravi effectus lectionis in imaginationem. p. 126

Caput VI. Homines ſtudio deditos alicui ut plurimum authori ſeſe mancipare, adeò ut in id unum colliment, ut nempe quid ille author tenuerit, non verò quid tenendum ſit, accuratè diſcant. p. 128

Caput VII. De præconceptis Commentatorum opinionibus. p. 132

Caput VIII. De novorum ſyſtematum inventoribus. II. Vltimus eorum error, qui ſtudio ſcientiarum operam dant. p. 137

Caput IX. De Ingeniis effeminatis. De ingeniis ſuperficiariis. De viris authoritate præditis. De iis qui experimenta faciunt. p. 139

PARS TERTIA.

De communicatione contagioſâ imaginationum fortium.

Caput I. De illa diſpoſitione quâ ad alios in omnibus imitandos propendemus, unde manat communicatio errorum qui ab imaginationis

tionis facultate dependent. Duæ cauſæ principales quæ illam augent diſpoſitionem. Quid ſit imaginatio fortis. Eam eſſe multiplicem. De inſanis ac de iis qui imaginationem fortem ſecundùm ſenſum hîc explicatum habent. Duo vitia memorabilia eorum qui habent imaginationem fortem. Quàm ſint idonei ad perſuadendum & fucum faciendum. p. 145

CAPUT II. Exempla generalia quibus vis imaginationis demonſtratur. p. 149

CAPUT III. De vi imaginationis quorumdam Authorum. De Tertulliano. p. 156

CAPUT IV. De Imaginatione Senecæ. p. 158

CAPUT V. De Libro Domini Montagne (nobilis Galli.) p. 165

CAPUT VI. De ſagis & veneficis imaginariis, ſeu de iis qui imaginationis vi ſe faſcinatos & faſcinantes credunt, & Lycanthopis. Concluduntur duo primi Libri. p. 172

LIBER TERTIUS.

De Intellectû ſeu mente purâ.

CAPUT I. Sola cogitatio eſſentialis eſt menti. Sentire & imaginari nihil aliud ſunt præter ipſius modificationes. Omnes non cognoſcimus modificationes quas mens poteſt ſuſcipere. Illæ modificationes diverſæ ſunt à cognitione noſtrâ & amore noſtro, immò ipſas non ſemper ſequuntur. p. 177

CAPUT II. Cum mens ſit finita non poteſt capere quod pertinet ad infinitum. Ipſius mentis limitatio ſeu anguſtia multorum errorum origo eſt. Et præcipuè hæreſeωv mens eſt ſubmittenda fidei. p. 183

CAPUT III. Philoſophos ingenium ſuum opprimere ac veluti diſſipare dum nullo in ſtudiis ſuis ordine ſervato, rebus incumbunt quæ nimias in ſe includunt relationes, & à pluribus pendent. Exemplum ex Ariſtotele deſumptum. Geometras contra ſe benè gerere in veritatis inveſtigatione, ac eos potiſſimùm qui Algebra & Analyſi utuntur. Ipſorum methodum vim ingenij augere, Logicam verò Ariſtotelis ipſam minuere? Aliud vitium eorum qui ſtudio operam dant. p. 187

CAPUT IV. Mens non poteſt diu incumbere objectis quæ nul-

Digitized by Google

clinationem voluntatis explicantur. De concupiſcentia & peccato originali. Objectiones cum reſponſionibus. p. 92

Caput VIII. Mutationes quas in infantis ex utero matris exeuntis imaginatione, mutuo cum nutrice, genitrice, aliis commercio, contingunt. Præcepta ad eos benè educandos utilia traduntur p. 104

PARS SECVNDA.

De Imaginatione.

Caput I. De imaginatione mulierum. De imaginatione virorum. De imaginatione ſenum. pag. 110

Caput II. Spiritus plerumque tendere in veſtigia idearum nobis maximè familiarium, unde fit ut rectum de rebus judicium ferre non poſſimus. p. 114

Caput III. De vinculo mutuo inter ideas mentis & veſtigia cerebri & de vinculo mutuo veſtigiorum cum veſtigiis, & idearum cum ideis. p. 116

Caput IV. Eos qui literis & ſcientiis operam dant errori magis obnoxios eſſe. Cur malimus authoritate niti, quàm ratione uti. p. 123

Caput V. Duo pravi effectus lectionis in imaginationem. p. 126

Caput VI. Homines ſtudio deditos alicui ut plurimum authori ſeſe mancipare, adeò ut in id unum colliment, ut nempe quid ille author tenuerit, non verò quid tenendum ſit, accuratè diſcant. p. 128

Caput VII. De præconceptis Commentatorum opinionibus. p. 132

Caput VIII. De novorum ſyſtematum inventotibus. II. Vltimus eorum error, qui ſtudio ſcientiarum operam dant. p. 137

Caput IX. De Ingeniis effeminatis. De ingeniis ſuperficiariis. De viris authoritate præditis. De iis qui experimenta faciunt. p. 139

PARS TERTIA.

De communicatione contagioſâ imaginationum fortium.

Caput I. De illa diſpoſitione quâ ad alios in omnibus imitandos propendemus, unde manat communicatio errorum qui ab imaginationis

Digitized by Google

tionis facultate dependent. Duæ cauſæ principales quæ illam augent diſpoſitionem. Quid ſit imaginatio fortis. Eam eſſe multiplicem. De inſanis ac de iis qui imaginationem fortem ſecundùm ſenſum hîc explicatum habent. Duo vitia memorabilia eorum qui habent imaginationem fortem. Quàm ſint idonei ad perſuadendum & fucum faciendum. p. 145

CAPUT II. Exempla generalia quibus vis imaginationis demonſtratur. p. 149

CAPUT III. De vi imaginationis quorumdam Authorum. De Tertulliano. p. 156

CAPUT IV. De Imaginatione Senecæ. p. 158

CAPUT V. De Libro Domini Montagne (nobilis Galli.) p. 165

CAPUT VI. De ſagis & veneficis imaginariis, ſeu de iis qui imaginationis vi ſe faſcinatos & faſcinantes credunt, & Lycanthopis. Concluduntur duo primi Libri. p. 172

LIBER TERTIUS.

De Intellectû ſeu mente purâ.

CAPUT I. Sola cogitatio eſſentialis eſt menti. Sentire & imaginari nihil aliud ſunt præter ipſius modificationes. Omnes non cognoſcimus modificationes quas mens poteſt ſuſcipere. Illæ modificationes diverſæ ſunt à cognitione noſtrâ & amore noſtro, immò ipſas non ſemper ſequuntur. p. 177

CAPUT II. Cum mens ſit finita non poteſt capere quod pertinet ad infinitum. Ipſius mentis limitatio ſeu anguſtia multorum errorum origo eſt. Et præcipuè hæreſεων mens eſt ſubmittenda fidei. p. 183

CAPUT III. Philoſophos ingenium ſuum opprimere ac veluti diſſipare dum nullo in ſtudiis ſuis ordine ſervato, rebus incumbunt quæ nimias in ſe includunt relationes, & à pluribus pendent. Exemplum ex Ariſtotele deſumptum. Geometras contra ſe benè gerere in veritatis inveſtigatione, ac eos potiſſimùm qui Algebra & Analyſi utuntur. Ipſorum methodum vim ingenij augere, Logicam verò Ariſtotelis ipſam minuere? Aliud vitium eorum qui ſtudio operam dant. p. 187

CAPUT IV. Mens non poteſt diu incumbere objectis quæ nul-

lam ſecum habent relationem , aut quæ cum infinito nihil habent commune. Voluntatis inconſtantia cauſa eſt iſtius mentis inapplicationis & per conſequens erroris Senſationes noſtræ nos magis occupanr quàm ideæ puræ intellectûs. Ex quo manat morum corruptio. Vt & ignorantia vulgi. p.190

PARS SECVNDA.

De Intellectû puro.

CAPUT I. Quid per ideas intelligatur. Illas reapſe exiſtere, ipſáſque neceſſarias ad percipienda objecta omnia naturalia. Diviſio omnium modorum quibus objecta externa percipi poſſunt. p.196

CAPUT II. Objecta materialia nulla mittere ſpecies ſibi ſimiles. p. 199

CAPUT III. Mentem præditam non eſſe virtute producendi ideas Cauſa erroris in quem hac de re labuntur homines. p.201

CAPUT. IV. Nos non percipere objecta per ideas nobiſcum creatas. Deum eas in nobis non producere, quotieſcunque ipſis indigemus. p.205

CAPUT V. Mentem nec eſſentiam nec exiſtentiam objectorum videre ſuas perfectiones conſiderando. Deum ſolum objecta hoc modo percipere. p.206

CAPUT VI. Nos omnia in Deo videre. p.208

CAPUT VII. Quatuor diverſæ rationes res videndi. Quomodo Deus cognoſcitur. Quomodo corpora cognoſcuntur. Quomodo unuſquiſque mentem ſuam cognoſcit. Quomodo mentes cæterorum hominum, & puræ intelligentiæ cognoſcuntur. p.214

CAPUT VIII. Præſentia intima ideæ vagæ entis in genere eſt cauſa omnium abſtractionum inordinatarum mentis, & plerarumque chimærarum Philoſophiæ vulgaris, quæ impediunt quo minus multi Philoſophi agnoſcant ſoliditatem verorum principiorum Phyſices. Exemplum de eſſentia materiæ. p.218

CAPUT IX. Vltima cauſa generalis errorum noſtrorum. Ideas rerum non ſemper præſentes adeſſe menti ſtatim atque id optamus. Omnem menrem finitam obnoxiam eſſe errori, & cur res ſic ſe habeat. Iudicandum non eſſe nihil exiſtere præter corpora aut ſpiritus nec iudicandum eſſe Deum eſſe Spiritum, ut alios concipimus ſpiritus

Digitized by Google

ſpiritus. p.225

Caput X. Exempla quorundam errorum Phyſices in quos labuntur homines, quia ſupponunt res quæ naturâ ſuâ, qualitatibus, extenſione, duratione, & proportione differunt, eſſe ſimiles in hiſce omnibus. p. 228

Caput XI. Exempla nonnullorum errorum circa Ethicam ab eodem principio pendentium. p.234

Concluduntur tres primi Libri. p.237

LIBER QVARTVS.

De Inclinationibus ſeu motibus naturalibus mentis.

Caput I. Spiritus debent habere inclinationes, quemadmodum corpora habent motus. Deus nullum dat motum ſpiritibus niſi propter ſe. Spiritus non feruntur versùs bona ſpecialia, niſi per motum quo versùs bonum in genere feruntur. Origo præcipuarum inclinationum naturalium in quas dividetur quartus hic Liber. p.240

Caput II. Inclinatio versùs bonum in genere eſt principium inquietudinis voluntatis noſtræ. Et per conſequens negligentiæ noſtræ & ignorantiæ. Primum exemplum. Ethica pleriſque hominibus parùm nota. Secundum exemplum. Immortalitas animæ à nonnullis impugnatur. Ignorantiam noſtram eſſe maximam circa res abſtractas, aut quæ parùm habent relationis ad nos. p.244

Caput III. Curioſitas eſt naturalis & neceſſaria. Tres leges quibus illa poſſit intra juſtos limites contineri. Prima illarum legum explicatur. p.454

Caput IV. Pergitur in eadem materiâ. Secunda curioſitatis lex explicatur. p.259

Caput V. De ſecunda inclinatione naturali, aut de philautiâ. Dividitur philautia in amorem τ̃ eſſe & τ̃ benè eſſe, ſeu in amorem magnitudinis & voluptatis. p.262

Caput VI. De inclinatione quâ versùs id omne quod nos ſupra cæteros extollit, ferimur. De falſis nonnullorum piorum judiciis. De falſis ſuperſtitioſorum & hypocritarum iudiciis. De Voëtio Carteſij adverſario. p.265

Caput VII. De ſcientiæ deſiderio ac Doctorum falsò ſic dictorum iudiciis p. 270

CAPUT VIII. I. De deſiderio, quo homines docti videri cupiunt. II. De ψευδωνυμῶν Doctorum colloquiis. III. De ipſorum operibus. p. 274

CAPUT IX. Quomodò propenſio hominum versùs dignitates & divitias eos in errorem injiciat. p. 280

CAPUT X. De voluptatis Amore relatè ad Ethicam. I. Voluptas fugienda eſt, licet non efficiat felices, II. Voluptas bonorum ſenſibilium amorem nos ferre non debet. p. 282

CAPUT XI. De amore voluptatis relatè ad ſcientias ſpeculativas. I. Quomodo amor ille nos à veritate retegenda arceat. II. Exempla afferuntur. p. 288

CAPUT XII. De effectis quæ bonorum & malorum cogitatio in mente edere poteſt. p. 297

CAPUT XIII. I. De tertia propenſione naturali, nempe de amicitiâ quâ cæteros homines proſequimur. II. Iſta propenſio eò nos fert ut amicorum noſtrorum cogitationes probemus eoſque falſis laudibus decipiamus. p. 302

LIBER QVINTVS.

De Affectibus.

CAPUT I. De natura & origine affectuum in genere. p. 310

CAPUT II. De unione mentis cum rebus ſenſibilibus, vel de vi & extentione affectuum in genere. p. 314

CAPUT III. Explicatio Peculiaris omnium mutationum quæ menti & corpori à perturbationibus ſeu affectibus afferuntur. p. 319

CAPUT IV. Voluptates & motûs affectuum nos in errorum aſpectu boni injicere, ipſis indeſinenter eſſe reſiſtendum. Ratio impugnandi libertiniſmum. p. 328

CAPUT V. Perfectionem mentis conſiſtere in ipſius unione cum Deo per cognitionem veritatis & per amorem virtutis, & contrà ejus imperfectionem oriri ex corporis in ipſam imperio, propter inordinationem ipſius ſenſuum & affectuum. p. 334

CAPUT VI. De Erroribus generalibus ſenſuum. Quædam exempla generalia afferuntur. p. 340

CAPUT VII. De affectibus ſpeciatim, & primò de admiratione & pravis ipſius effectis. p. 344

CAPUT VIII. Tractatur eadem materia. De recto admirationis & cæ-

& cæterorum affectuum uſu. p.357

CAPUT IX. De amore & odio, variiſque utriuſque ſpeciebus. p.362.

CAPUT X. De affectibus ſpeciatim, & in genere de ratione illos explicandi, & agnoſcendi errores ex iis oriundos. p. 367.

CAPUT XI. Omnes affectus ſeſe excuſare: & de judiciis in quæ nos conjiciunt ad ſui excuſationem ſeu juſtificationem. p. 372.

CAPUT XII. Affectus, ſeu paſſiones quibus malum eſt pro objecto, eſſe maximè periculoſas & injuſtas; easque quæ cum minima conjunguntur cognitione, eſſe omnium vividiſſimas, & maximè ſenſibiles. p.377.

LIBER SEXTVS.

De Methodo.

CAPUT I. Hujuſce libri Inſtitutum declaratur, ut & duæ rationes generales conſervandæ evidentiæ in inveſtigatione veritatis, quæ hujus libri argumentum conſtituent. p.381.

CAPUT II. Attentionem eſſe neceſſariam ad conſervandam evidentiam in cognitionibus noſtris. Modificationes mentis illam reddere attentam, ſed ipſius capacitatem percipiendi plus æquo diſtrahere. p. 384.

CAPUT III. Quomodò utendum ſit affectibus & ſenſibus ad conſervandam mentis attentionem. p. 386.

CAPUT IV. De uſu imaginationis ad conſervandam mentis attentionem, & de utilitate Geometriæ. p.391.

CAPUT V. De modis augendi extentionem & capacitatem mentis. Arithmeticam & Algebram ad id omninò neceſſarias eſſe. p.403.

PARS SECVNDA.

De Methodo.

CAPUT I. De Legibus obſervandis in veritatis inveſtigatione. p.412.

CAPUT II. De Lege generali quæ verſatur circa materiam ſtudiorum noſtrorum. Philoſophos ſcholaſticos illam

Digitized by Google

non obſervare, quod multorum in phyſicâ errorum cauſa eſt. p.415.
CAPUT III. De Errore periculoſiſſimo Philoſophiæ veterum. p.420.
CAPUT IV. Explicatio ſecundæ partis legis naturalis. Illam à Philoſophis non obſervari. Carteſium verò illam accuratè obſervaſſe. p.427.
CAPUT V. Explicatio principiorum Philoſophiæ Ariſtotelis, ubi oſtenditur, illum nunquam obſervaſſe ſecundam partem regulæ generalis, & quatuor ipſius elementa, & qualitates elementares, examinantur. p.441
CAPUT VI. Præcepta generalia neceſſaria ut ordine procedatur in inquirenda veritate & in delectû ſcientiarum. p.455.
CAPUT VII. De usû primæ regulæ quæ ſpectat quæſtiones ſpeciales. p.463.
CAPUT VIII. Applicatio cæterarum regularum ad quæſtiones ſpeciales. p.474
CAPUT IX. Ultimum exemplum ut iſtius operis utilitas pateſiat. In hoc exemplo cauſa unionis partium corporum inter ſe invicem, & leges communicationis motuum examinantur. p.487.
Concluduntur tres poſtremi libri. p.508

FINIS INDICIS CAPITUM.

Digitized by Google

DE INQVIRENDA VERITATE.

LIBER PRIMVS.

DE ERRORIBVS SENSVVM.

CAPVT PRIMVM.

I. De natura & proprietatibus intellectûs. II. De natura & proprietatibus voluntatis, ubi quid ſit libertas examinatur.

ERROR humanæ miſeriæ cauſa eſt, ex hoc peſſimo principio fluxere, omnes quæ inter mortales irrepſerunt, ærumnæ. Is eſt ſcilicet, qui in mente noſtrâ, cuncta quibus conflictamur mala, gignit fovetque; adeò ut fruſtrà quiſquam ſolidam veramque ſperet felicitatem, qui priùs errori vitando ſeriam non dederit operam.

Homines, ideò tantùm eſſe miſeros, quòd peccatores ſint & rei, ab ipſa Scriptura ſacra, docemur; jam autem nec peccatores eſſent, nec rei, niſi aſſenſu quem errori præbent, peccato ſeſe mancipparent.

Si autem error eſt reverâ, fons humanæ miſeriæ, par eſt haud du-

Digitized by Google

biè ut quolibet niſu ab eo ſeſe expediant homines. Nec certè ipſorum operam, quamquam plenum non ſortiatur effectum, inutilem tamen & ſterilem omnino fore, exiſtimandum eſt. Si erroris immunes non evadunt, ſaltem multò rarius errabunt; ſi omnibus malis ſeſe non ſubducunt, nonnulla ſaltem declinabunt: in hiſce terris, erroris immunitatem fruſtrà ambias, ac fruſtrà proinde perfectam ſperes beatitatem. At quia liberationem noſtram ab infirmitatibus, aſſiduis exoptamus votis, aſſiduo pariter labore, in errorem depellendum nos incumbere decet. Quid plura? non ſecus ac mens noſtra, fœlicitatis quam vel non ſperat, deſiderio tamen flagrat, ſic tota eò tendere debet, ut ab errore fiat vacua, licet, id conſequi, fruſtrà ſperaret.

Porrò veritatis indagationem, tantæ molis eſſe non eſt arbitrandum. *Libro VI.* Sat erit ſi modo oculos aperias, attentum te præbeas, legeſque nonnullas, quas deinceps tradituri ſumus, accuratè obſerves. Illa autem judicij accuratio, vix ullius eſt negotij; haudquaquam dura eſt ſervitus, ut eam nobis inducit imaginatio noſtra; quin utilitates quæ inde ad nos redundant, laborem noſtrum, non compenſant modò, verùm etiam longius exuperant. Quid enim lucem mentibus affundere, veritatemque aperire, ſi hanc excipias accurationem, poteſt?

Sed, quid Lectoribus, quos jam ad veritatis inquiſitionem ſponte accinctos ſupponere ſatius eſt, diſponendis diutiùs immoramur? Jam igitur errorum noſtrorum & cauſam & naturam inveſtigemus: Cæterùm, cùm methodus illa, quæ quodlibet ab origine ſua reſumit, rebus in ordinem digerendis, dilucidiùs cognoſcendis, nec non penitiùs introſpiciendis, aptior cæteris videatur, illa eſt quam hoc in negotio amplectemur.

I. *De naturâ & proprietatibus intellectûs.* Cùm mens humana non ſit materialis, ſive extenſa, illa procul dubio eſt ſubſtantia ſimplex, indiviſibilis, omniſque compoſitionis partium expers. In eâ tamen duæ facultates *intellectus* ſcilicet & *voluntas*, vulgò diſtingui ſolent, quas hic ante omnia explicare, operæ pretium eſt: quippe notiones ſive ideæ, quas ſibi de hiſce facultatibus hactenus efformarunt Philoſophi, minus videntur, claræ atque diſtinctæ.

Cum verò ejuſmodi ideæ ſint admodum abſtractæ, nec ſub imaginationem cadant illas proprietatibus materiæ adumbrare haud abs re erit: illæ enim materiæ proprietates imaginationem facilè ferientes, notiones, hiſce duobus vocabulis (*intellectus* ſcilicet, & *voluntas*) affingendas, nobis magis diſtinctas & familiares efficient; dummodò id unum attendamus, has ſcilicet analogias inter ſpiritum & materiam, non omninò quadrare, & in eum duntaxat uſum eſſe comparatas, ut mens attentior facta, quæ mox dicturi ſumus, facilius hauriat percipiatque. Materiæ ſive extenſionis duæ ſunt proprietates, ſeu mavis facultates: altera eſt facultas recipiendi varias figuras, altera verò eſt mobilitas, ſive facultas illa, quâ moveri poteſt. Mens humana pariter, duabus pollet facultatibus, quarum prior, quæ *intellectus* dicitur, eſt facultas recipiendi multas ideas, hoc eſt multa percipiendi; poſterior verò, eſt facultas

cultas multas recipiendi *inclinationes*, ſeu mavis propenſiones, ſeu multa volendi. Primò, quâ ratione prior materiæ facultas cum priori ſpiritus facultate conveniat, explicemus.

Extenſio duplicis generis figuras poteſt ſuſcipere. Hæ nimirum externæ tantùm ſunt, ut rotunditas, e.g. reſpectû corporis cujuſlibet cerei, illæ vero internæ, ſingulis cerei illius corporis particulis propriæ. Figuræ enim particularum corporis cerei, à figuris particularum corporis ferrei, haud dubiè valdè differunt. *Figuram* igitur voco eam quæ externa eſt, internam verò, quæ ipſi ceræ neceſſaria eſt ut cera ſit, ipſique maximè propria *configurationis* nomine inſignio.

De mente humanâ res non ſecus ſe habet; ipſius enim ideæ duplicis pariter ſunt generis; (jam autem per ideas, illud omne intelligo, quod mens immediatè percipit.) Priores igitur ideæ, nobis aliquid externum, ſive extra nos poſitum exhibent: qualis eſt idea quadrati, idea domûs, &c. Poſteriores verò, illud ſolum, quod menti noſtræ internum eſt, nobis repræſentant; quales ſunt ſenſationes noſtræ, dolor, voluptas, &c. Illas enim ideas, nihil aliud eſſe præter quandam mentis humanæ ſchesin, ſive quendam ipſius exiſtendi modum, infrà ſumus demonſtraturi, nec aliam ob cauſam iſtas, ideas appellavimus *modificationes* mentis.

Nec diffiteor mentis inclinationes ſive propenſiones, eadem de cauſâ dici poſſe ipſius mentis *modificationes*; cùm enim voluntatis inclinatio ſive propenſio ſit certa quædam mentis ſchesis, ſanè mentis *modificatio* adprimè dici poſſet; non ſecus ac motus corporum, qui nihil aliud eſt præter quandam eorundem corporum ſchesin, dici poſſet materiæ *modificatio*. Inclinationes tamen voluntatis, motúsq; materiæ, *modificationum* nomine non deſignabo; hac, nimirum, adductus causâ, quòd iſtæ inclinationes, iſtique motus ad aliquid externum plerumque reſpiciant, inclinationes, ſcil. ad bonum, motúſque ad aliquod corpus extraneum. At figurarum & configurationum corporum, nec non mentis ſenſationum, nulla prorſus eſt neceſſaria relatio ad res externas. Quemadmodum enim illa figura, tum eſt rotunda, cùm ſingulæ partes externæ corporis alicujus, pari intervallo ab illa parte quæ centrum dicitur, diſtant; ſine ulla ad corpora externa relatione; ſic ſingulæ ſenſationes, quibus affici poteſt mens noſtra, ſubſiſtere valerent, quamquam nullum objectum extra nos actû exiſteret. Ipſorum eſſe, ſi fas ſit ita loqui, nullam, ut alibi ſumus demonſtraturi, neceſſariam cum corporibus, ex quibus oriri videntur, analogiam infert: adeò ut, cùm illæ propriè loquendo, nihil aliud ſint præter mentem certâ quadam ratione diſpoſitam ſeu modificatam, modificationes animæ ritè dici poſſint, his igitur primò dictis, jam liceat illas ſenſationes, aperiendæ mentis causâ, *modificationes* nuncupare.

Ac primò quidem facultas illa, quâ materia variis *figuris & configurationibus* ſuſcipiendis idonea eſt, cum illa facultate, quâ mens pariter variis recipiendis ideis, ſeu modificationibus, apta nata eſt, in eo convenit, quòd utraque facultas, ſive illa ſit, quâ materia varias recipit fi-

Digitized by Google

guras & configurationes, ſive illa ſit, quâ mens varias recipit ideas & modificationes, merè paſſiva ſit, nullamque prorſus includat actionem; hanc autem mentis facultatem, ſeu capacitatem hæc omnia recipiendi, *intellectum* voco.

Unde legitimè concludas intellectum ſolum percipere, quia ſcil. ſolus objectorum ideas recipit; jam autem, objectum quoddam percipere, & ideam, quæ illud objectum repræſentat, excipere menti res eſt una, eadémque. Præterea, intellectus quoque eſt, qui menti modificationes percipit; nihil aliud enim per intellectum deſigno, præter facultatem illam mentis paſſivam, quâ mens ipſa varias excipit modificationes; jam autem illo exiſtendi modo affici, qui dolor dicitur, & dolorem ipſum percipere, menti perinde eſt; dolore enim non afficitur, niſi quatenus dolorem percipit. Unde colligere pronum eſt, intellectum objecta abſentia, ut ita loquar, imaginari, præſentia verò ſentire, ac proinde, ſenſus & imaginationem, nihil aliud eſſe, ut infrà fuſiùs explicabimus, præter intellectum, objecta per organa ſenſuum, percipientem.

Quia autem dolor, ſive aliud quodlibet id genus, ſenſuum interventû percipitur, id reverâ ab ipſis ſenſibus percipi, vulgus hominum dicere ſolet, quid per iſtud vocabulum *ſenſus*, intelligat, non ſatis ſibi conſtans; exiſtimat ſcilicet homini quandam eſſe facultatem à mente diſtinctam, quâ vel mens ipſa, vel corpus, ſentire valeat, organa enim ſenſuum, res unà nobiſcum percipere autumat. Corpus, ſi hominibus ejuſmodi fidem adhibeas, tantopere confert ſenſationibus noſtris, ut mens ab ipſo ſeparata, quicquam ſentire non ampliùs poſſit. Sed quis non videat, hanc opinionem; præconcepto cuidam judicio originem ſuam debere? quia nempe, dum hic verſamur, nihil unquam ſine ſenſuum organis ſentimus, ut fuſiùs infrà patebit.

Ut vulgatis loquendi formulis aliquid indulgeamus, ſenſus ipſos ſentire in poſterum dicemus. Attamen *ſenſus* vocabulo, nihil aliud intelligimus, præter paſſivam illam mentis facultatem, de qua modò verba fecimus, hoc eſt intellectum, aliquid, occaſione eorum, quæ circa corporis organa verſantur, ex naturæ inſtituto, percipientem, ut alibi videbitur.

Altera analogia, quæ inter utramque, animæ ſcil. & materiæ facultatem, deprehenditur, hæc eſt; quemadmodum enim materia figurâ mutatâ, ipſa tamen non mutatur, cera v. g. rotunda, non minùs eſt cera, quàm cera quadrata. Ita mens ob diverſas quas excipit ideas, non immutatur, ſive enim v. g. mens ideam, quadrati, ſive ideam rotundi alicujus corporis recipiat, nec propter quadratum, nec propter rotundum, ullam memorabilem immutationem patitur.

Prætereà, quemadmodum materia, jam tum non leviter immutari cenſenda eſt, cùm ſcil. ipſa configurationem particulis ceræ congruam deperdit, ut configurationem igni & fumo accommodatam recipiat, vel breviùs, cùm cera in ignem vel in fumum convertitur: ſic mens non leviter mutari, putanda eſt, cùm in ipſa mutatis modificationibus, dolor voluptati ſuccedit. Unde non obſcurè liquet, ideas & ſenſationes

mentis

Digitized by Google

mentis, figuris & configurationibus materiæ, non malè adumbrari.

Multæ, præter has quas obſervavimus, ſunt adhuc ſimilitudines, inter *figuras* & *configurationes* materiæ, ideaſque & modificationes mentis. Materia enim mentis noſtræ imago non abſurdè dici poſſet. Rem clarius dico. Non paucæ, ſcilicet, in materia proprietates, ab ipſis mentis proprietatibus, non procul diſſitæ, deprehenduntur. Tametſi, natura ſpiritus, ab ipſius materiæ natura, ut infra patebit, toto genere differt.

Ex ſupra dictis autem, id altâ mente repoſtum maneat, per *intellectum*, nihil aliud hic intelligi, præter facultatem illam quâ mens percipit, hoc eſt recipit, non modò varias *ideas*, verum etiam innumeras *ſenſationes*; ad eundem modum, materia quibuſlibet *figuris* externis, & *configurationibus* internis ſuſcipiendis idonea eſt.

Poſterior materiæ facultas ea eſt quâ materia multis excipiendis *motibus*, apta eſt; Poſterior verò mentis facultas, ea eſt quâ multas *inclinationes* ſive propenſiones recipere poteſt. Jam harumce duarum facultatum inſtituatur comparatio.

II. De natura & proprietatibus voluntatis, & libertatis.

Omnium materiæ *motuum*, quemadmodum omnium mentis inclinationum eadem eſt cauſa univerſalis, nempe ipſius Autor Naturæ; jam autem, ut omnes motus ſecundùm lineam rectam naturâ ſuâ ducuntur, niſi à cauſis externis & peculiaribus determinati in lineas circulares, ipſarum interventu agantur; ſic, omnes quas à Deo accepimus inclinationes, rectæ quidem ſunt, & ad bonum verumque unicè tenderent, niſi ipſius naturæ impulſus, à cauſa quadam peregrinâ: in malos fines deflecteretur: hæc verò cauſa peregrina, eadem eſt quæ omnia, quibus afficimur, mala invexit, inclinationeſque noſtras labefactavit.

Quod ut nobis liquidò pateat, iſtud primò cognitum velim. Magnum ſcilicet eſt diſcrimen, inter impreſſionem aut motum, quo Autor naturæ materiam afficit, & impreſſionem aut motum, quo mentem indeſinenter movet. Materia enim, tota eſt actionis expers; nulla pollet virtute, quâ motum ſuum, vel ſiſtere, vel determinare, vel huc aut illuc deflectere poſſit. Ipſius motus ut jam dictum eſt ſecundum lineam rectam ſemper agitur, quod ſi quid hanc determinationem mutet, lineam circularem, quam maximam poteſt, hoc eſt ad lineam rectam propius accedentem deſcribit. Deus enim motûs ab ipſo inditi, determinationem dirigit. Res verò ſecus ſe habet de voluntate; agit enim ex ſeipſa aliquatenus, & inclinationem ſive impreſſionem à Deo acceptam, variè determinandi, virtute prædita eſt. Quamquam iſtius impreſſionis ita domina non eſt, ut eam poſſit ſiſtere, eam tamen ad nutum determinare, & hoc pacto, omnem quæ in inclinationibus graſſatur, ἀταξίαν, omneſque miſerias, aſſiduas & ineluctabiles peccati pediſſequas, afferre poteſt: hoc igitur VOLUNTATIS vocabulo, *impreſſionem illam ſeu motum deſigno, quo ad bonum indeterminatum & univerſale, ferimur:* voce verò LIBERTATIS, nihil aliud intelligo, præter vim illam, qua mens impreſſionem iſtam verſus objecta nobis arridentia diducere po-

Vide Illuſtrationes.

Digitized by Google

reſt, atque hoc pacto efficere, ut inclinationes noſtræ naturales verſus bonum univerſale, Deum intelligo, qui ſolus eſt bonum generale, quia ſolus in ſe cuncta bona poſſidet, vago quodam & non determinato motu anteà tendentes, ſingulari cuipiam objecto defixæ adhæreant.

Unde nullo negotio comperias, inclinationes naturales, voluntarias quidem eſſe, ſed non tamen eſſe liberas, libertate illa indifferentiæ, quæ in eo conſiſtit, quod poſſim velle aut nolle, inclinationibus naturalibus reluctari, & diverſum quid, ab eo circa quod feruntur, velle. Quamvis enim voluntario & libero erga bonum, teneamur amore, quia nempe ſola voluntas, amamus, & voluntatem unquam cogi pugnat. Bonum tamen non amamus liberè, libertate indifferentiæ, quia penes voluntatem non eſt, beatitatem non optare.

At verò, & id ſedulò animadvertendum eſt, mens noſtra, ſi illam quidem ſpectes, quatenus verſus bonum in genere impellitur, verſus bonum aliquod ſpeciale, motum ſuum determinare nequit, niſi cognito prius iſto bono. Voluntas ſcilicet, ut cùm vulgo loquar, eſt facultas cæca quæ circa res nullas ferri poteſt, niſi prius ab intellectu, ſibi oblatæ fuerint. Adeò ut voluntas, impreſſionem, quâ verſus bonum fertur, & inclinationes ſuas naturales non poſſit variè determinare, niſi prius intellectui, ut ſibi quoddam objectum ſpeciale, repræſentet, imperaverit.

Vide Illuſtrationes.

Vis ea igitur qua voluntas inclinationes ſuas determinare valet, vim ferendi intellectum, verſus objecta ſibi arridentia, neceſſariò includit.

Rem uno exemplo ſenſibus objiciam. Dignitatem quamliber, veluti bonum quod ſperare poteſt, animo ſuo effingat aliquis; continuò ipſius voluntas illud bonum, eo ipſo quod bonum eſt, vult; impreſſio ſcil. qua mens indeſinenter verſus bonum indeterminatum & univerſale movetur, ipſam verſus hanc dignitatem fert. Cùm autem illa dignitas non ſit univerſale bonum, nec à mente quæ nunquam clarè perſpicit, id quod actu non eſt, tanquam univerſale bonum, clara & diſtincta perceptione judicetur, impreſſio quâ verſus bonum naturâ ferimur, ab iſto motu ſingulari, non omnino ſiſtitur; menti adhuc ſupereſt motus, quo ulterius progrediatur; amor quo verſus illam dignitatem fertur, cum nec neceſſarius nec invictus ſit, liber eſt. Hinc autem oritur, illa libertas, quod, cum hanc dignitatem omne bonum amabile, in ſe complecti, pro comperto non habeat, judicium & amorem ſuum, ſuſpenſum cohibere poteſt. Deinde verò, ut in tertio Libro id ſumus expoſituri, quandoquidem mens humana, cum ente univerſali in quo reſidet omne bonum, arctiſſimè conjuncta ſit, hujus unionis ope, alia cogitare, ac proinde alia bona amare poterit. Denique mens humana ita comparata eſt, ut ſingula bona poſſit inter ſe conferre, collatâ ratione ordinis & præſtantiæ amare, ac ea denique, ad illud bonum referre, quod in ſe tanquam in ſcaturigine, cætera bona complectitur, quodque unum, noſtram amandi facultatem replere valens, unicè pariter dignum, qui amori noſtro circumſcribat limites.

Cognitio

Cognitio veri, ab ipſo boni amore non valdè diverſa ſe habet ratione. Impreſſione quadam naturali, veritatis cognitione, non ſecus ac boni poſſeſſione gaudemus; neutra enim harum impreſſionum eſt invicta, niſi evidentia, ac perfecta & adæquata objecti cognitio accedat; adeò ut, libertate noſtrâ, non minus fruamur, in falſis noſtris judiciis, quàm in incompoſitis amoris noſtri motibus, ut Capite ſequenti ſumus oſtenſuri.

CAPUT II.

I. De judiciis & ratiociniis. II. Ipſa à voluntate pendere. III. Quomodo reſpectu illorum, quiſque debeat uti libertate ſuâ. IV. Duo proponuntur canones generales, quibus errorem & peccatum vitari poſſint. V. In canones iſtos animadverſiones quædam neceſſariæ adduntur.

EX iis quæ Capite præcedenti dicta ſunt, colligere eſt 1. Intellectum nunquam judicare, ſed duntaxat res percipere; ſive judicia & ratiocinia, quatenus in intellectu ſunt, nihil aliud eſſe præter puras perceptiones. 2. Voluntatem ſolam reverà judicare, iis quæ ſibi ab intellectu objiciuntur ſponte & placidè acquieſcendo, ipſamque proinde ſolam in errorem nos injicere. Sed hæc fuſiori indigent explicatione. I. *De judiciis & ratiociniis.*

Hoc igitur primum ſtatuo; in intellectu videlicet, ſimplicem perceptionem, judicium, & ratiocinium, in eo duntaxat differre, 1. quod rem ſimplicem, ſine ullâ relatione, ſimplici etiam apprehenſione, percipiat. 2. quod idem intellectus, relationes quæ ſunt inter res plurimas, judiciis perſpiciat. 3. Denique, quod relationes, quæ ſunt inter ipſas rerum relationes, ratiociniis dignoſcat; adeò ut omnes intellectus operationes *meræ* ſint *perceptiones.*

Cum verbi gratià, bis duo, vel 4. percipimus, tum *ſimplex* ſit *perceptio*, cum verò judicamus, bis duo eſſe 4. aut bis duo non eſſe 5. quid in hoc negotio agit intellectus? id unum certè, percipit nimirum relationem paritatis, quæ intercedit inter bis duo, & 4. & relationem imparitatis, quæ intercedit inter bis 2. & 5. *judicium* igitur intellectûs nihil aliud eſt, præter *perceptionem relationis, quæ inter duas vel plurimas res deprehenditur*; ſed *ratiocinium* eſt perceptio relationis, quæ non inter duas plurimaſve res reperitur; eo caſu enim eſſet judicium, ſed eſt *perceptio relationis, quæ inter duas plurimaſve relationes, duarum vel plurimarum rerum deprehenditur.* Ita, cum ſic concludo. 4. minorem faciunt quantitatem quam 6. ſed bis 2. ſunt 4. ergo bis 2. minorem faciunt quantitatem quam 6. non ſolum percipio, relationem imparitatis, quæ eſt inter bis 2. & 6. tunc enim ſimplex eſſet judicium, ſed hic præterea percipio relationem

relationem imparitatis, quæ eſt inter duas relationes, nempe inter relationem quam bis 2. habent ad 4. & relationem quæ eſt inter 4. & 6. quod verum eſt ratiocinium. Perceptio igitur, unica eſt intellectûs functio, voluntas verò ſola judicat & ratiocinatur, iis quæ ab intellectu ipſi offeruntur, voluntariè ut dictum eſt, aſſentiendo.

II. *Judicia & ratiocinia pendere à voluntate.* Intereà tamen, ubi res quas apprehendimus, evidentiſſimæ ſunt, tum aſſenſus noſter non ampliùs liber videtur; unde eò facilè adducimur, ut credamus intellectum judicare, non verò voluntatem.

Sed ut erroris noſtri convincamur; animadvertendum eſt, res nobis videri evidentiſſimas, poſtquam intellectus eas uſquequaque, & juxta ſingulas relationes ex quibus judicium ferre queat, expendit, non verò prius; unde fit ut voluntas, cujus natura non patitur, ut quicquam ſine cognitione appetat, in intellectum agere amplius nequeat, hoc eſt nihil novi circa objectum ab ipſo exigere poteſt, quia ſingulis partibus, ad rem de quâ agitur, ab ipſo diſcuſſis, nihil ulterius cognoſcendum deſideratur: in iis igitur quæ ab intellectu, propoſita ſunt, conquieſcere, nec illum ampliùs compellare & ſollicitare, neceſſariò tenetur voluntas. Hic autem plenus aſſenſus, propriè dicitur judicium & ratiocinium. Itaque, cùm judicium illud, circa res omnium evidentiſſimas, non ſit liberum, libertate indifferentiæ, involuntarium etiam nobis videtur.

Sed quandiu, in rebus, quæ à nobis examini ſubjiciuntur, aliquid ſubobſcuri ſupereſt, aut quandiu, aliquid circa quæſtionem agitatam, ut in rebus difficilibus, & quaſi multiformibus, plerumque contingit, comperiendum deſideratur, tum ab aſſenſu ſuperſedere licet, voluntaſque intellectui, ut rem ad examen denuò revocet, imperare poteſt, unde fit ut judicia, quæ circa res ejuſcemodi ferimus, voluntaria eſſe facilius credamus.

Plerique tamen Philoſophi exiſtimant, ea etiam judicia, quæ circa res obſcuras facimus, non eſſe voluntaria, illamque actionem quâ mens aſſentitur veritati, quamque *aſſenſûs* nomine deſignant, eſſe actionem intellectûs contendunt; hanc ſcilicet diſtinguentes, ab illa actione quâ mens cum bono conſentit, quam voluntati tribuunt, quamque *conſenſus* nomine indigitant. Sed ipſorum & diſtinctionis & erroris, hæc eſt cauſa.

Ita ſcilicet ſumus affecti, ut ſæpius veritates, extra omnem dubitationis aleam, poſitas videamus; Quocirca voluntas, ut mox explicuimus, in conſenſu, quo haſce veritates amplectitur, non eſt indifferens. Sed res ſecus ſe habet de bonis. nullum enim bonum eſt circa cujus amorem aut fugam, mens incerta non pendeat. Animi noſtri motus, & nobis innata ad voluptates corporeas propenſio, ſuppeditant nobis cauſas, confuſas quidem, ſed efficaces tamen propter naturæ noſtræ corruptionem, quibus langueſcimus, & ipſum Deum, amore quodam indifferenti proſequimur. Itaque indifferentiæ & libertatis noſtræ dum Deum amamus, manifeſtâ convincimur experientiâ.

At vice versâ, uſus libertatis noſtræ in aſſenſu quem veritati potiſſimum

Digitized by Google

ſimum evidentiſſimæ præbemus, non pariter elucet. Et hinc continuò ipſum non eſſe voluntarium concludimus. Quaſi ſola indifferentia, voluntarias efficeret actiones; nonne beati in cœlis, Deum amore neceſſario, & à quo nullâ dimoveri poſſunt causâ, per quam voluntario tamen complectuntur. Nulla ſane ratio, aſſenſum quem huic propoſitioni bis 2. ſunt 4. præbeo, cohibere poteſt, adeo ut illum neceſſariò, ſed voluntariè tamen præbere tenear.

Sed verò, ut conſenſus quo voluntas veritatem, à conſenſu quo eadem, bonitatem amplectitur, facilius dignoſcatur; diſcrimen quod inter veritatem & bonitatem, his vocibus, ſenſu vulgari, & cum relatione ad nos acceptis, intercedat, ſedulò ſtabiliendum eſt. Illud autem diſcrimen, in eo poſitum eſt, quod bonitas nos reſpiciat & afficiat, veritas verò nuſquam. Veritas nihil aliud eſt præter quandam, convenientiam inter duas vel plurimas res, bonitas verò in ea convenientia conſiſtit, qua res nobis congruunt. Unde fit ut unica ſit actio voluntatis reſpectu veri, approbatio ſcilicet, ſive aſſenſus, cum analogia inter res quaſlibet, repræſentatur. Duæ verò ſunt ejuſdem voluntatis actiones reſpectu boni, quarum prior eſt, conſenſus ille quo rem nobis convenire, agnoſcit, & approbat, poſterior verò eſt amor ſeu motus verſus illam rem; quæ actiones, etſi vulgò confundantur, longè tamen differunt. Quis enim rei aſſenſum ſimpliciter præbere, & rem ab intellectu propoſitam perſequi, perinde eſſe exiſtimet? Sæpenumerò certè contingit, ut rebus quas timemus & fugimus aſſentiamur tamen.

Geometræ non amant veritatem ſed veritatis cognitionem, utut vulgò loquantur.

Quibus æquâ judicij lance perpenſis nemo non facilè comperiet, voluntatem ſemper aſſentiri, non rebus quidem niſi ipſi arrideant, ſed ſaltem rerum repræſentationi. Et jure meritò quidem. Cùm enim res ita evidentes ſunt, ut nihil evidentius, nullaque amplius in iis analogia ſeu convenientia ab intellectu cognoſcenda deſideretur, cur non acquieſceret voluntas? Illa igitur intellectus operâ circa hanc rem non amplius indigens, ſeſe exagitare & macerare deſinit, & ſine ullo erroris periculo aut ſuſpicione, tranquilla tutaque acquieſcit. Ceterum præcipuè animadvertendum eſt, cum in quo verſamur ſtatum non niſi imperfectam nobis concedere rerum cognitionem; adeò ut illa libertas indifferentiæ, quâ aſſenſum noſtrum ſuſtinemus, nobis plenè neceſſaria ſit.

Quæ neceſſitas ut à nobis agnoſcatur, attendendum eſt nos in verum & bonum, naturali quodam motu propendere. Cum autem voluntas, non feratur niſi in res ab intellectu aliquantum cognitas, in id certè neceſſariò ferri debet, quod vero & bono ſimile eſt; ſed quia quicquid vero & bono ſimile eſt non reipſa tale eſt, non dubium quin in perpetuos penè errores incideret, ſi non libera eſſet, & in quolibet vero & bono ſimile, neceſſario & ineluctabili ferretur impetu. Unde ipſius errores ſummo conditori; à quo eſſe ſuum accepit, tribui non immeritò viderentur.

III. *Quomodo debeamus, uti libertate noſtra ad vitandum errorem.*

Libertate igitur à Deo donati ſumus, ut miſsâ veriſimilitudine, in ſola veritate acquieſcentes, errorem pœnamque ipſum prementem pede non claudo, vitemus. Noſtrum, nempe eſt, animum indeſinenter intendere, ad aſſiduum rerum examen, donec iis à capite ad calcem expenſis & enucleatis, nihil ulterius comperiendum, deſideretur. Veritatem enim ab evidentia ſeparatam, vix unquam reperias. Jam autem evidentia in eo conſiſtit, ut ſingulas partes & relationes quibus de objecto quopiam judicari tutò poſſit, clarè & diſtinctè percipias.

Si igitur *libertate noſtrâ quantum poſſimus* utimur, eâ ritè quidem utemur; hoc eſt ſi nulli unquam rei, niſi internis rationis noſtræ objurgationibus moniti & adacti, aſſentiamur.

Qui falſis veritatis ſpeciebus & indiciis fidem incautus adhibet, vel reluctante Deo ſeſe mancipat; Qui verò tacitis rationis admonitionibus, quibus dum aſſenſum denegamus, ad aſſenſum tamen incitamur, candidè ſubſcribit, is voci veritatis æternæ, nos intus compellanti auſcultat. Jam igitur ſuper his adſunt tibi duo canones, in ſcientiis ſpeculativis & in ipſis moralibus per quam neceſſarij, cùm omnis humanæ ſcientiæ fundamentum, haberi meritò poſſint.

IV. *Generales canones ad vitandum errorem, & peccatum.*

Prior, qui ad ſcientias, hic eſt. *Ne aſſenſum plenum unquam præbeas, niſi propoſitionibus adeo evidenter veris, ut illum ſine interno quodam cruciatu, tacitoque rationis murmure, non poſſis denegare:* hoc eſt, niſi clarè intelligas, te libertate tua perperam uſurum, ipſiuſque libertatis imperium æquo latius producturum eſſe, ſi aſſenſum tuum denegares.

Poſterior, qui in moralibus uſu venit, hic eſt. *Si ab alicujus boni amore, ſine conſcientiæ ſollicitudine poſſis abſtinere, illud bonum ne amato abſolutè & ἁπλῶς.* Unde ſequitur, Deum ſolum, amandum eſſe, abſolutè & ſine ullo reſpectu, quandoquidem ipſe ſolus eſt, à cujus amore, ſine ejuſmodi conſcientiæ cruciatu abſtinere non poſſimus; evidenter ſcil. intelligeremus, nos iniquè agere, ſi Deum ratione aut revelatione ſemel cognitum, non amemus.

V. *Animadverſiones quædam in hos can.*

Sed hic animadvertendum eſt, nos à natura ita eſſe comparatos, ut rebus quæ nobis videntur veroſimillimæ, vix ac ne vix fidem denegare poſſimus, piget nos reluctari, adeò ut niſi cautè attendamus, aſſenſu noſtro erroris periculum nobis impendeat; rarò enim admodum contingit ut veritas cum veriſimilitudine planè conſentiat. Atque hanc ob cauſam in hiſce canonibus diſertis verbis monui, nunquam aſſentiendum eſſe, niſi evidentiſſimè videas, te perperam uti libertate tuâ, niſi aſſentiaris.

Quamvis autem aſſenſum noſtrum, veriſimilitudini non facilè denegemus, ſi tamen ſeriò præcaveamus, an reverà evidens aſſentiendi neceſſitas incumbat: contrarium proculdubio comperiemus. Si enim veriſimilitudo ſenſuum impreſſionibus nixa eſt, veriſimilitudinem ſanè falsò ſic dictam! tum ab aſſenſu non ſine magno negotio temperabis; ſed unde tam proclivis aſſenſus? ex aliquo ſcil. motu aut affectu generali; quo in res ſenſibiles, ut infra patebit, propendemus.

Sed

Sed ſi veriſimilitudo, ex aliquâ cum vero conformitate oritur, ut cognitiones veriſimiles, veræ eſſe ſolent, certo quodam ſenſu acceptæ; tum ſi quis in ſemetipſum oculos convertat, in duo inclinate ſe, deprehendet. Primò enim in aſſenſum, deinde in iterandum examen; nunquam tamen ita perſuadebitur, ut ſine malitiæ conſcientiâ, non poſſit aſſenſum ſuum cohibere.

Iſtæ autem duæ inclinationes, quas veriſimilium reſpectu in nobis experimur, ſunt per quam legitimæ. Poſſumus enim & debemus, aſſenſum noſtrum præbere rebus veriſimilibus, quatenus ſcilicet, imaginem veritatis referunt, ille tamen aſſenſus non debet eſſe plenus, ut in canone ſcriptum eſt; priùs enim objectum undequaque diſpiciendum eſt, ut naturam ipſius penitus introſpicientes, verum à falſo dignoſcere, & tunc plenè, ſi id exigit evidentia, aſſentiri queamus.

In id igitur aſſiduè incumbendum eſt, ut verum à falſo, noſmet ipſos, ut dixi, diſcutiendo, internoſcere, aſſueſcamus. Hæc enim negligentia cauſa eſt cur duabus rebus tantoperè diverſis, eodem tunc modo afficimur. Vix enim credibile eſt, quanti ſit momenti, libertate ſuâ bene uti, aſſenſum & amorem cohibendo, donec vera autoris natura efficaciſſima, quam mox rationis obmurmurationum, & conſcientiæ ſollicitudinum nomine, deſignavi, exaudiatur.

In hoc recto libertatis uſu, conſtituta ſunt omnia entium ſpiritualium, tum Angelorum, tum hominum officia; adeò ut ſi, veritatis & mendacij imperio ſeſe ſubducentes, libertate ſuâ appoſitè utuntur, omnem, quam ipſorum fert natura perfectionem ſperare non immerito poſſint. Dummodò intereà intellectum ſuum otioſum jacere non ſinant, perpetuò exerceant, ad novas cognitiones excitent, ipſiuſque capacitatem, aſſiduis & legitimis meditationibus, adaugeant.

Ut enim mens perfectionem aſſequatur, rectè uti libertate, aſſenſum ſuum perpetuò cohibendo, non ſufficit; illorum hominum inſtar, qui abſolutam ignorantiam, perpetuamque animi ſuſpenſionem ambitioſè venditant. Nec etiam omnibus eſt aſſentiendum ut alij non pauci, quos, dum omnia cognoſcere ſatagunt, quicquam ignorare pudet. Sed intellectu ita utendum eſt, frequentibus meditationibus, ut ſæpius rebus ab ipſo propoſitis, tutò aſſentiri poſſit, voluntas.

CAPUT III.

I. Reſponſiones ad Objectiones quaſdam. II. In ea quæ dicta ſunt, obſervationes.

NOn pauci, equidem, ut ſubodorari pronum eſt, prioris noſtri canonis praxim iniquo ferent animo. Illi potiſſimum ſcioli, quos, dum rerum omnium ſcientiam ſibi arrogant, nihil tamen non latet,

quique dum res facillimas ignorant, de difficillimis quibuſque deblaterare audent, hoc audito canone, vix ſeſe continebunt.

Illos audire jam mihi videor cum Ariſtotele dicentes, in ſolis Mathematicis ſcientiis perfectam eſſe quærendam certitudinem. In Moralibus verò & Phyſicis ſufficere, ſi probabilitas adſit. Carteſium deliraſſe, cùm Phyſicam ad Geometriæ modum tractavit, nec mirum eſſe ſi oleum & operam tam miſerè perdiderit. Homines ad naturæ cognitionem fruſtra adſpirare, arcanam ipſius compagem intellectum humanum fugere, & innumera alia, quæ magna pompa nobis propinant, adductâ ſecum ingenti Autorum cohorte, quorum autoritate placita ſuffulciunt, ipſorum nomina & ſententias ambitioſè laudantes.

Verum illud genus hominum liceat mihi compellare: quorſum tot verba de rebus ſibi, ex ipſorum confeſſo incognitis? Siſtant quæſo, inſanas vanitatis ſuæ agitationes; & de rebus, circa quas ſuam non diffitentur imperitiam, prætumida conflare volumina deſinant.

Exuant iſti homines, præjudicatas opiniones ſuas, & rem ſeriò examinent, certè nullo negotio comperient, horum alterutrum omnino neceſſarium eſſe, aut ſæpe ſæpius errare, aut plenum nunquam niſi rebus evidentiſſimis, aſſenſum dare. Unde fit ut veritas ſit perpetua Geometriæ comes, niſi ex hujuſce legis obſervatione? certè, errores quorundam circa quadraturam circuli, & cubi duplicationem, non aliunde, quam ex præcipiti quodam & pervicaci judicio, quo decepti veritatem à veriſimilitudine non ſatis diſtinxere, manare potuerunt.

Ab ipſis etiam accipere velim, cur vulgata Philoſophia tot falſis & indigeſtis ſcateat; quia nimirum Philoſophi iſtius commatis, famæ & utilitati duntaxat velificantes, veriſimilitudinem quam in procinctu habuerunt, ipſi veritati antepoſuere. Quid ille eſt opinionum circa rem eamdem numerus prope innumerabilis, niſi ſit errorum fons uberrimus. Permultos tamen diſcipulos, in illorum magiſtrorum verba, quorum ſenſum ipſi non attingunt, ſerviliter jurantes, iiſdem etiam erroribus impediri videas.

Non pauci, equidem, inter illos reperiuntur, qui viginti vel triginta annis miſerè conſumptis, ſe ex tam variis & aſſiduis lucubrationibus nihil novi hauſiſſe tandem agnoſcunt, ſed eos id palam profiteri pudet. Nullam dari ſcientiam ſuâ primum ratione & methodo probare nituntur, quo facto lubenter ignorantiam ſuam fatentur. Quis enim ipſorum auditis rationibus, riſum non compeſcat? Vel Quis potius à cachinno temperaret, ſi ipſos incautos eò adduceret, ut progreſſus ſuos in iſto tam egregio, eruditionis genere, enarrarent? aut ſi ex ſubita quadam ingenij alacritate, labores in hoc ſtudium exantlatos, graphicè & ſigillatim nobis depingerent.

Verum licet hæc docta & ſublimis inſcitia ludibrium debeat, ſatius erit tamen ſi ipſi ignoſcentes, nos illorum infortunij miſereat, qui tot annos incaſſum emenſi ſunt, hoc ſcilicet falſo omnique cognitioni & veritati adverſo; *nullius rei dari poſſe ſcientiam*, adducti principio.

Si

Si igitur lex illa, quam modo conſtitui, tantæ eſt uti videmus ad veritatis inquiſitionem, neceſſitatis, ne quis illam torvis conſpiciat oculis. Quibus verò ab ipsâ abſtinere placuerit, ne ſaltem, in celebri, qualis eſt Carteſius autore, id vitio dent, quod iſtam viam inſtiterit, aut ſi malint, inſiſtere conatus fuerit. Si virum, de quo adeò temerè opinantur, rectè noſſent, non tam inverecundè ipſum damnarent. Sed quid mirum? Ipſius lucubrationes, fabularum illarum inſtar, quæ quodlibet, dum placeat, mentiuntur, animi gratiâ tantum legunt. Cum illo igitur Philoſopho, meditentur, apud ſemetipſos adhuc deprehendent quaſdam notiones, & quædam veritatum quas ipſe docet, ſemina, quæ ſe immani quo premuntur, falſæ eruditionis pondere, ſeſe furtim ſubducent.

Magiſtrum habemus nos intus docentem, qui ſepoſitâ clariſſimorum Philoſophorum autoritate à nobis vult ſolus auſcultari. Lumen ſuum liberaliter diſpergit, quid igitur ceſſamus illum compellare? Sed quo modo à nobis ſe compellari gaudet? aſſiduâ ſcilicet meditatione, & attentione non interruptâ. Nobis verò internâ quadam convictione, & tacitis, quibus inpertinaces & incredulos animadvertit, objurgationibus, reſpondet.

Eâ mente eoque conſilio legenda ſunt hominum placita, ut ab ipſis erudiri non ſperemus. Ad lumen mundi oculi noſtri ſunt convertendi, ut luminis ſui nos faciat participes. Si conſultum deneget, malè profectò à nobis conſultum fuerit.

Sive igitur Ariſtotelem ſive Carteſium legas, calculum tuum neutri protinus adjicito, ſed ut ipſi meditati ſunt, aut ſaltem meditari debuerunt, attentiſſimus meditare, deinde voci noſtri omnium magiſtri, morigerus obtempera, nec convictioni internæ, motibuſque quos excitat meditatio reluctèris.

Cuilibet ſic præparato licet de Autoribus judicare, diſcuſſis ad hunc modum Philoſophiæ tum Carteſij tum Ariſtotelis principiis, alter neceſſariò rejicitur, alter verò admittitur? Et de poſteriori nemo ſanè non comperiet, ipſius principiis, quatenus ſaltem ipſi peculiaria ſunt, nullum naturæ phænomenum explicari unquam poſſe. Ut vel ex eo patet, quod à bis mille annis, à doctiſſimis & in pleriſque orbis terrarum locis, fruſtra laboratum fuerit. At poſteriorem, abditiſſima quæque, aciemque oculorum quam maximè fugientia, penetraſſe, & ad omnes veritates, ſupra mentem finitam, non tranſcendentes, viam patefeciſſe tutiſſimam confidenter aſſerere nemo dubitabit.

Sed quid horumce duorum Philoſophorum opinionibus immoramur, nil ſane humani ab ipſis alienum eſt. Ne igitur ægrè ferant Ariſtotelici, ſi per tot ſæcula in tenebrico verſati, nihilque progreſſi, res noſtris tandem oculis uſurpare velimus, jam ſatis ſuperque cæcos egimus, nos oculis pollere tandem aliquando recordari, par eſt.

Pro certo igitur conſtet, illam regulam, quæ nos *planè aſſentiri niſi rebus evidentiſſimis*, vetat, in veritate inquirenda, eſſe omnium maximè ne-

ceſſariam, nihilque admittamus, quod cum eâ, quam exigit canon noſter, evidentia à nobis non perſpiciatur; ſine hac animi diſpoſitione, præconceptas noſtras opiniones, non poſſumus exuere; nec veritatis cognitionem adipiſci poſſumus, niſi hiſce præjudicatis opinionibus, nuntium remittamus, quippe mentem impuram, lumen veritatis ſubire nequit *ſapientia prima eſt, ſtultitia caruiſſe.*

II. *In ea quæ dicta ſunt, obſervationes.* Antequam huic Capiti finem imponam, tria obſervanda ſunt. 1. Me hic non agere de rebus fidem ſpectantibus, quas evidentia non comitatur quemadmodum ſcientias naturales; nimirum res non niſi per ideas nobis impreſſas percipere poſſumus, Deus autem eas tantum in nobis ideas creavit, quæ neceſſariæ fuerunt, ut ſecundùm ordinem naturalem à ſe præſtitutum ageremus; adeò ut myſteria fidei in ordine quodam ſupernaturali collocata, à nobis evidenter non poſſe cognoſci, mirum videri non debeat, quia videlicet, ne vel eorum ideas habemus. Mentes enim noſtræ, vi decreti illius generalis, quibus ſingulæ notiones neceſſariæ nobis ſuppetunt creatæ ſunt; myſteria verò fidei, ordine tantùm gratiæ, ordine naturæ, ſecundùm noſtrum concipiendi modum, poſteriori, comparata ſunt.

Myſteria igitur fidei, à rebus naturalibus, ſedulò diſtinguenda ſunt. Fidei & evidentiæ pari ſummiſſione cedendùm eſt: at in rebus fidem ſpectantibus, nulla quærenda eſt evidentia, ſicut in rebus naturæ, fides ſeu autoritas Philoſophorum nihili facienda eſt, uno verbo fidelis cæcus eſſe debet, hoc eſt rebus revelatis, potiuſquam rationi ſuæ etiam reluctanti, credere. Philoſophus verò debet eſſe oculatus & perſpicax.

Sunt equidem, præter veritates fidei, quædam aliæ veritates, circa quas demonſtrationes invictas poſtulare foret iniquum. His accenſeo geſta quæ in hiſtoriis memorantur, & cætera quæ ab hominum voluntate pendent. Veritates enim aliæ ſunt neceſſariæ, aliæ contingentes. Neceſſarias voco veritates immutabiles naturâ ſuâ, & immotâ Dei voluntate conſtitutas. Cæteræ ſunt veritates contingentes. Mathematica, Phyſica, Metaphyſica Ethica, maxima ex parte, veritates neceſſarias complectuntur. Hiſtoria verò Grammatica, jus cuilibet loco ſpeciale, ſive ritus, & multa hujuſcemodi, ab inſtabili hominum voluntate dependentia, veritates contingentes duntaxat continent.

Obſervatio igitur noſtri canonis accurata, in veritatibus neceſſariis, quarum cognitio jure merito dici poteſt ſcientia, expoſtulatur; in hiſtoria verò, quæ eſt rerum contingentium, ſi veriſimilitudo, & illa quidem maxima reperiatur, ſufficiet. Quippe, linguarum, rituum, variarum, in quas vulgus Philoſophorum ſcinditur, opinionum cognitio, quia hæc omnia ſolius ope memoriæ, nullâ adhibitâ certitudine aut evidentiâ adepti ſumus, Hiſtoriæ nomine, non abſurdè indigitamus.

Quod 2. obſervatum optamus, illud eſt. In Ethica ſcilicet, in Politica, in Medicina, & in cæteris ſcientiis practicis, in ſola veriſimilitudine acquieſcere neceſſe eſt. Non ſemper quidem, ſed ſaltem ad tempus. Non quod illa veriſimilitudo nihil menti incompertum relinquat,

Digitized by Google

quat,ſed quia inſtat opus. In hiſce enim rebus, ſi plenam certitudinem operiaris tempus agendi præterfluit, & nil promoves. Sed quamvis agendi neceſſitas incumbat,de rerum eventu tamen dubius hærere debet animus. Ut errores agnoſcendo certius agas, cùm agendi tempus denuo recurret, ut quemlibet ſtudentem, mentiſque ſuæ perfectioni conſulentem, decet.

3. Denique, non omnino aſpernanda eſt veriſimilitudo plures enim ſimul junctæ, evidentiſſimis demonſtrationibus ſæpenumero æquipollent; hujuſce veritatis in Phyſicis & Moralibus, innumera ſuppetunt exempla; adeò ut,ſi rem quampiam demonſtratione probare non poſſis, multis congeſtis veriſimilitudinibus, quod aliter fieri non poſſet, hoc pacto confeceris.

Dura quidem illa lex eſt, non inficior. Non pauci nunquam ratiocinari optabunt magis quàm his cancellis includi, inter ratiocinandum. Cum adeò anxiis cautionibus, multorum celeritas moram patietur. Sed quanto, ſodes tutius ibis, ſi illam obſerves legem. Nonne præſtat lentè feſtinare, quàm præpropera quadam diligentiâ eo adduci, ut ex itinere revertaris, eademque veſtigia denuò promas. Certè ſi Carteſius, intra triginta annorum ſpatium innumeras veritates cæteris Philoſophis incompertas ex hoc præſcripto agens, veluti è puteo eruit, quid obſtat, quo minus multi iiſdem inſiſtentes veſtigiis, pleraque ad vitam fœliciter degendam, neceſſaria detegerent; quantum ſaltem beatitudinis in terra cui Deus maledixit, ſperare æquum eſt,

CAPUT IV.

I. De cauſis erroris occaſionalibus, & quidem eſſe quatuor præcipuas.
II. Totius hujuſce operis generale propoſitum, & ſpeciale hujuſce primi libri.

PErverſum libertatis uſum, acrem & præcipitem voluntatis verſus veriſimilitudines, propenſionem, & ejuſdem voluntatis conſenſum, intellectûs perceptione longius patentem, cauſas eſſe erroris, ſuperiori capite vidimus. Nec certè res fuſiori indiget demonſtratione, quippe ſi de rebus clarè perſpectis tantùm judicaretur, nullus eſſet errori locus.

Sed quamvis propriè loquendo, libertatis abuſus, unica ſit errorum noſtrorum cauſa, multæ tamen inſunt nobis facultates, quæ errorum noſtrorum cauſæ, non efficientes quidem, ſed ſaltem occaſionales, jure merito dici poſſunt. Singuli noſtri percipiendi modi, totidem miniſtrant nobis hallucinandi occaſiones. Cum enim falſa noſtra judicia ex duobus, ex conſenſu ſcilicet voluntatis, & intellectus perceptione oriantur; omnes noſtros percipiendi modos, nobis aliquam errandi occaſionem

I. *De cauſis occaſionalibus errorum dari 5. præcipuas.*

occaſionem præbere, non obſcurum, quandoquidem ſcilicet, ad aſſenſus temerarios nos adducere poſſunt.

Cum autem ſummoperè neceſſe ſit, mentem infirmitatum & errorum commonere atque convincere, ut ab iis emergendi legitimo commota deſiderio, præjudiciis ſuis ſeſe minori expediat negotio, accuratam percipiendi modorum, diviſionem tradere aggreſſuri ſumus, quæ deinceps veluti totidem errorum quibus mens noſtra obnoxia eſt, capita habenda erunt.

Trifariam res percipere poteſt mens noſtra, *intellectû* ſcilicet *puro*, *imaginatione*, & *ſenſibus*.

Intellectû puro, mens percipit ſpiritualia, univerſalia, notiones communes, perfectionis & entis ſummè perfecti ideas, & in genere omnes ſuas cogitationes, quas internâ circa ſeipſam meditatione cognoſcit. Quædam etiam materialia, ut extenſionem cum ipſius proprietatibus percipit *intellectû puro*. Solus enim intellectus purus, circulum & quadratum perfectum, figuram chiliagonam, & ſimilia apprehendit. Ejuſmodi perceptiones puræ intellectiones, aut puræ perceptiones dicuntur, quia nimirum hæc ſine phantaſmatibus ſive imaginibus in cerebro impreſſis, percipit.

Imaginatione, res materiales tantùm mens percipit. Cùm eas licet non actu præſentes, ut præſentes tamen exhibet ſibi, phantaſmatibus ſive imaginibus ipſarum in cerebro efformatis. Hoc pacto quaſlibet figuras, circulum, triangulum, vultum, equum, urbes, campos, ſive eas jam viderimus, ſive non, imaginamur, hujuſcemodi perceptiones dici poſſunt *imaginationes*, quia mens hæc ſibi effingit, eorum imagines in cerebro, formando, quoniam ſpiritualium imagines, non poſſunt exprimi hinc ſequitur mentem ea non poſſe imaginari. Quod ſedulò obſervandum eſt.

Senſibus denique objecta ſenſibilia & craſſa mens percipit, cum præſentiâ ſuâ in organa externa corporis agunt, ſic planities, ſaxa oculis ſuis objecta cernit, ferri duritiem, gladij aciem & ſimilia perſentit. Ejuſmodi autem perceptiones, *ſenſus*, ſive *ſenſationes* dicuntur.

Mens igitur hiſce tribus duntaxat modis, res percipit. Quod facilè quiſque videbit, ſi modò attendat, res omnes quas percipimus vel eſſe ſpirituales vel materiales. Si ſpirituales ſint, tum intellectus purus, eas ſolus percipere poteſt. Si ſint materiales, certè aut aderunt aut aberunt. Si abfuerint, mens eas ſolâ imaginatione percipere ſolet; ſi verò adfuerint, mens eas percipere poteſt impreſſionibus quas in ſenſus noſtros agunt, eos feriendo jam igitur mentem trifariam tantum, *intellectu* ſcilicet, *puro*, *imaginatione*, & *ſenſibus* res percipere, pro certo habeatur.

Ad has igitur tres facultates, velut ad capita quædam, errores hominum & ipſorum errorum cauſas referemus, vix enim, præ tanto errorum numero, alia confuſio ratione vitari poſſet.

Verum *inclinationes* ſive propenſiones noſtræ, & affectus ſive motus incompoſiti etiam vehementer agunt mentes noſtræ aciem nos falſo quodam

quodam fulgore perſtringunt, illam tenebris circumfuſam, opprimunt. Itaque inclinationes noſtræ, & affectus ſive motus incompoſiti, nos in errores innumeros conjiciunt, ſi noſmetipſos ab ejuſmodi falſis ſplendoribus deludi ſinamus. Inclinationes igitur noſtræ, noſtrique motus ſeu affectus, ut errorum & delictorum noſtrorum fontes haberi debent, non ſecus ac tres mentis facultates, de quibus ſupra. Et erroribus ſenſuum, imaginationis ac intellectus puri, errores affectuum, & inclinationum naturalium accedere debent. Itaqua omnes hòminum errores ipſorumque cauſæ, ad quinque capita, referri poſſunt, quorum en tibi ordinem.

Primò de *erroribus ſenſuum*. 2. *de erroribus imaginationis*. 3. *de erroribus intellectus puri*, 4. *de erroribus inclinationum*. 5. de erroribus *paſſionum* agetur hac enim impropriâ voce, brevitatis causâ, impoſterum utemur. Poſtquam denique mentem ab erroribus ſuis vindicare tentaverimus, *methodum generalem*, qua veritas poſſit haud infeliciter inquiri, tradituri ſumus. II. *Totius hujuſce operis propoſitum generale.*

Jam igitur ab erroribus ſenſuum ſeu potius ab erroribus quos ſenſuum abuſu, erramus, ordiemur. Cæterum erroribus ſpecialibus numero prope infinitis, minus quàm generalibus errorum cauſis rebuſque ad naturæ mentis humanæ cognitionem adipiſcendam, neceſſariis, inſiſtemus. III. *Primi Libri ſpeciale propoſitum.*

CAPUT V.

DE SENSIBUS.

I. Corruptio quam peccato contraxerunt bifariam explicatur. II. Libertatem noſtram veram eſſe errorum noſtrorum cauſam, non verò ſenſus. III. Canon, quo in uſu ſenſuum noſtrorum errorem vitemus, proponitur.

SEnſus & paſſiones hóminis, fini ob quem ipſi conceſſa ſunt, tam aptè reſpondent, ut eorum opinionem, qui illa peccato omnino corrupta fuiſſe, cenſent, vix quiſquam ad rem attentus, poſſit digerere. Sed ne quis ab eorum ſententiâ, nos gratis diſcedere exiſtimet, quo ordine facultates & paſſiones primi noſtri Parentis in ſtatu juſtitiæ procederent, & immutationes ac perturbationes ex peccato ortas, hic explicare operæ pretium eſt. Hæc autem bifariam à nobis concipi poſſunt.

1. Si genuinum rerum ordinem conſulas, quo præſtantioribus mens fruitur bonis, eo majori perfundi debet voluptate, id ex notione communi conſtat. Voluptas eſt naturæ inſtinctus quidam, vel ut clarius dicam, eſt ipſius Dei impreſſio quâ in aliquod bonum inclinamus; hæc autem impreſſio eo vehementior eſt, quo bonum illud eſt majus. Hoc

poſito principio; primum noſtrum Parentem ante peccatum, & è manibus Dei recens eductum, ſolidiora bona cæteris longè antepoſuiſſe, nemo eſt qui inficietur. Cùm itaque Deus, verum ipſius bonum, cum ut ab ipſo amaretur, creaſſet, probabile eſt, in ipſo quoque guſtum ſui excitaſſe, in ſui amorem, voluptate quadam internâ, leviter ipſum inflexiſſe, officiumque ipſi præſcriptum temperaſſe internâ quadam & alacri dulcedine, infra quam exquiſitiſſimæ ſenſuum voluptates longè ſidebant, & à qua homines nunc peccatores niſi ſpeciali quadam gratiâ adjutentur, prorſus deſueverunt.

Intereà tamen, cùm idem homo corpore etiam prædirus eſſet, quod Deus ipſi & conſervandum, & ut altera ſuimet ipſius pars habendum dederat; voluptates etiam hoc in corpore excitabat, ab illis quibus nunc, dum utimur rebus vitæ noſtræ conſervandæ idoneis, afficimur voluptatibus, haud abſimiles.

An primus homo, præcipuâ cerebri ſui parte ab objectis ſenſibilibus ſemel commotâ, ſenſationes jucundas aut injucundas, poſſet coërcere, non eſt tutum decidere. Hoc forſan imperio in ſeipſum pollebat, propter illam quâ Deo parebat ſummiſſionem, licet rem ſecus ſe habere facilius crediderim; quamvis enim Adam ſpirituum & ſanguinis commotiones, nec non cerebri concuſſus ab objectis ſenſibilibus ortos, ſiſtere poſſet, quia nimirum, ordo ſecundum quem conſtitutus fuerat, corpus ſpiritui cedere poſtulabat. Ipſum tamen, non cohibitis priùs motibus in illa corporis ſui parte, cui mens immediatè conjungitur, ab objectorum ſenſu, ſive ſenſatione, temperare potuiſſe, haudquaquam verò ſimile eſt. Cùm enim mentis cum corpore unio in eo præcipuè ſita ſit, quod ſenſus ſive ſenſationes animæ & motus organorum, mutuo quodam conſenſu, ſibi invicem reſpondeant; ſanè ſi Adam, ubi ſemel præcipua corporis ſui pars, corporum circumjacentium actionem receperat, ſenſationibus tamen vacare potuiſſet, hæc unio potius arbitraria, quàm naturalis habenda fuiſſet. Rem tamen in medio relinquo.

Primus igitur homo, ex iis omnibus, quæ vel corporis vel animæ perfectioni, numerum aliquem addebant, voluptate commovebatur, quâ erat autem perfectione, voluptatem ſpiritualem, voluptate corporeâ vividius experiebatur. Itaque juſtitiam illam quam ſine gratia Chriſti nec conſequi nec conſervare poſſumus, quia hac deſtituti officio noſtro nonniſi invito fungimur animo, ille per ſe facile conſervare poterat; miſerè tamen deceptus, in laqueos incidit. Inobedientiâ ſuâ juſtitiam amiſit. Nihil autem in hac immutatione prius, & ſenſibus noſtris funeſtius illâ quâ in hominem juſtè animadvertit Deus pœnâ; ab illo ſcilicet communione ſuâ orbato receſſit, & quemadmodum ipſius bonum ſeſe præſtare noluit amplius, nullam pariter voluptatem, tanti favoris indicium, in ipſo excitavit. Voluptates igitur corporeæ ad ſola bona corporea incitantes duntaxat ſuperfuere, quæ cum iis voluptatibus mentem ad verum bonum antea erigentibus, paribus non amplius libratæ momentis, unionem qua cum Deo conjungebatur homo magnopere debili-

Divus Gregorius homil. 30. in Evangel.

Digitized by Google

debilitarunt, unionemque quâ corpori adhærebat, adauxerunt, corroborarúntque. Voluptas ſenſuum domina, cor ejus rebus omnibus corporcis mancipatum labefecit: corruptio cordis menti caliginem obduxit, oculis à lumine ipſi prius affulgente deflexis, res omnes cum ſolo reſpectu ad corpora, objecit.

Verumtamen non eſt quod quis ſenſus ideò magnopere immutatos fuiſſe credat. Quemadmodum enim ſi duo pondera in utraque libræ lance, æquato examine ſuſtineam, ac poſteà aliquid de uno ex illis ponderibus demam, pondus quod integrum remanſit, libram ad ſe depreſſurum eſt, nihil immutato primo pondere, idem enim eſt pondus quicquid fiat. Sic ex quo peccatum irrepſit, voluptates ſenſuum animam verſus res ſenſibiles depreſſerunt, delectationibus illis internis, quæ propenſionem noſtram verſus res ſenſibiles, velut æquipondium quoddam, ſuſpenſam tenebant, deficientibus; non eâ, tamen quæ vulgò exiſtimatur, in ſenſibus, immutatione factâ.

Hæc eſt poſterior explicandæ perturbationis ex peccato ortæ, ratio, quæ priore proculdubio cum veritate magis conſonat; ab illa quidem longo diſtat intervallo, quippe quæ diſſimili nitatur principio, ambæ tamen illæ rationes, quoad ſenſûs, inter ſe optime conveniunt.

Cùm ex duabus partibus corpore ſcilicet & animâ conſtemus, duo quoque bonorum genera, ſpiritualia ſcilicet & corporea, perſequenda nobis incumbunt. Bifariam pariter, an quid nobis ſit utile, an verò noxium, nempe mentis ſolius, vel mentis cum corpore unitæ ope, dignoſcere poſſumus. Utilitas noſtra ſeu mavis bonum noſtrum, clara & evidenti cognitione, non ſecus ac ſenſu quodam confuſo, à nobis cognoſci poteſt. Juſtitiam eſſe amabilem ratione quidem comperio, ſed guſtu, certior evado, hunc fructum boni eſſe ſaporis; juſtitiæ pulchritudo ſenſu, fructus ſuavitas ratione, non diſcernitur. Bona corporea, mentis quam Deus ſibi ſoli comparavit, attentione non digna ſunt. Mens igitur ejuſmodi bona certo & facili ſenſuum teſtimonio contenta, nullo adhibito examine cognoſcat oportet; lapides corporis alimentum eſſe nequeunt, id experientiâ certiſſimâ conſtat, idque uno guſtus teſtimonio omnes homines adducti unanimo profitentur conſenſu.

His igitur poſitis, voluptas & dolor certa ſunt & genuina indicia, quibus bonum & malum internoſcantur, fateor: Sed ubinã hoc cõtingit? In iis ſcilicet rebus, quæ cum nec bonæ nec malæ ſint per ſe & natura ſua, tales quoque clarâ & diſtinctâ cognitione haberi nequeunt. Cùm enim res illæ mente hominis inferiores ſint, illam certè nec beare nec punire poſſunt. Unde fit ut prorſus indignæ ſint quæ mentis applicationem tantillum ſollicitent: quo circa Deus mentem noſtram iis incumbere non ſinens, inſtinctu quodam, hoc eſt ſenſationibus jucundis aut injucundis, ad illas nos proqendere curat.

Res verò ſecus ſe habet de Deo, ipſe enim verum eſt mentis bonum, ipſe ſolus ſupra illam eminet, ipſe ſolus dignus eſt cui mens tota

Digitized by Google

adhæreſcat, ſui cognitionem amore vacuam jacere non metuens; nec aliam ob cauſam amore cæco, & ex ſolo inſtinctu ſeu impetu naturæ nato non contentus; ſeſe primo menti cognoſcendum præbet, ut cognitus ab ipſa eligatur, & unicè ametur.

Si mens, quod reverà corporibus ineſt idque unum, nil prætereà ſentiens, perciperet, ut ea vix amaret, iis pariter haud facilè uteretur; itaque ea menti grata fieri in ipsâ ſcilicet ſenſationes, ex rebus quibus tamen carent, ortas excitando, neceſſe eſt: at verò quoad Deum ratio valde diverſa eſt; dummodò qualis in ſe eſt conſpiciatur, non poteſt non amari, nec ad illum voluptarium inſtinctum velut ad lenocinium quoddam, ut captet amorem, ipſum confugere opus eſt.

Beati in cœlo, Deum, quo præſente potiuntur, ſummo complectuntur amore; ſed voluptas quâ in hoc amore perfunduntur, minùs eſt inſtinctus cujuſdam effectum, quam ipſorum amoris fructus ac veluti merces, non enim ſolà adducti voluptate Deum diligunt, ſed quia præcipuè ipſum verum eſſe bonum, evidenter agnoſcunt.

His ita poſitis, Adamum ad Dei amorem officiumque ſuum, nullâ voluptate prævertente, inductum fuiſſe, credere par eſt; Deum ut unicum ſui bonum pernoſcebat, gaudium ex beatâ cum Deo unione natum, ipſius pectus pertentabat, hæccine igitur ad officium ſatis efficaciter non adigebant? Et his actus incentivis, nunquid Deum potius ſibi demerebatur, quam ſi voluptate quadam antevertente determinatus ipſum amaſſet? ſic conſtitutus plena libertate fruebatur. Quid ſi hoc ſenſu Scriptura hiſce verbis nobis illum repræſentare intendiſſet. *Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui*, hoc eſt, illum nulla voluptate præoccupatum, ſolâ ſui boni & officij clarâ perceptione, ſibi obſtrinxit. Sed experientia hominis, tam ritè, ut erat ante peccatum, tamque beatè conſtituti, fragilitatem maximo cum liberi arbitrij opprobrio, ſummaque Dei gloria demonſtravit.

Vide Illuſtrationes.

Verum circa res ſenſibiles non eadem erat Adami conditio, ac circa res ſpirituales, illas enim & quæſiiſſe & uſurpaſſe cum accurata ipſarum cum corpore ſuo convenientia, credibile non eſt. Quid enim? Si varias partium cujuſlibet fructûs ſui ipſius corporis configurationes, perſcrutandas habuiſſet, ut inde comperta inter utraſque analogiâ & correlatione, ex calore ſanguinem ſuum agitante, & innumeris aliis corporis ſui diſpoſitionibus colligere poſſet, an fructus ille corpori ſuo nutriendo aptus fuiſſet, necne; tota ipſius mentis capacitas rebus adeò exilibus haud feliciter, repleta fuiſſet: ejuſmodi enim cautionibus, quantumvis anxiis, ſi ſolæ adfuiſſent, longævam ſanè vitam non vixiſſet.

Cuivis igitur, mentem Adami non fuiſſe infinitam attendenti, durum videri non debet, ſi omnes corporum proprietates, quæ haud dubiè ſunt infinitæ, ipſi compertas non fuiſſe, affirmemus. Hoc igitur quod negari non poteſt, conceſſum mihi velim, hominis mentem ad id comparatam non fuiſſe, ut motus & configurationes materiæ diſpiceret,

ſed

Digitized by Google

ſed ut in Dei cognitionem & contemplationem perpetuâ incumberet meditatione. Quo conceſſo, non eſt quod quis nobis ſuccenſeat, ſi exiſtimemus Adamum animum ſuum ab aſſidua perfectionum boni ſui contemplatione ad excutiendam fructus, ſive aliûs cujuſlibet alimenti naturam, avocare non potuiſſe, ſine memorabili illius in quem cuncta digeſta erant, ordinis perturbatione.

Iiſdem igitur ſenſibus ac nos Adamus pollebat, quibus, à Deo nuſquam ſemotus, corpori ſuo conſuleret; non ſecus ac nos voluptatibus immò etiam doloribus, aut faſtidiis quibuſdam antevertentibus & inopinatis, afficiebatur. At iſtæ voluptates (quo quidem diſcrimine ab ipſo longè diſtamus) illum in ſervitutem & infelicitatem non conjiciebant, quia ſcilicet motuum corporis ſui compos ſemel monitus ipſos pro arbitrio compeſcebat; nec dubium eſt quin illo imperio circa dolores ſemper uteretur. Hei nobis! cur non eadem ratione ſe geſſit, circa voluptatem? cur faciem Dei ſibi faventem lubens declinavit? cur vanâ ſpe lactatus, falsâ fructus interdicti dulcedine, vel forſan arroganti ex perfectionum ſuarum contemplatione, in mente excitato gaudio, mentem ſuam totam occupari ſivit?

Verum peccatum ſemel admiſſum novam induxit rerum faciem! Voluptates hominem priùs modeſtè veluti compellabant; dolores, illibatam hactenus fœlicitatem ſuam, in infelicitatem poſſe commutari, placidè tantum commonefaciebant. At poſt peccatum eæ voluptates & dolores hoſce prætermiſerunt moderationis limites; ſenſus & affectûs ab eo deſciverunt, excuſſumque jugum ipſius cervici impoſuerunt, adeò ut quemadmodum nos, rerum ſenſibilium mancipium factus fuerit.

Senſus igitur & paſſiones ex peccato non originem quidem ſuam, ſed tyrannidem illam, qua peccatores opprimunt, ducere exiſtimandum eſt, hujus autem tyrannidis ſedes non tam in ſenſibus eſt, quàm in mente & in voluntate, quæ Deo non ut anteà unitæ, ab ipſo, lumen & virtutem quâ libertatem & felicitatem poſſent cuſtodire, non amplius excipiunt.

Ex hiſce duabus, explicandæ peccati corruptionis, rationibus, duo pariter ad noſtram integritatem denuò recuperandam, requiri facilè colligas.

Remedium adverſus corruptionem ex peccato originis ortam, & fundamentum Ethicæ Chriſtianæ.

Primò in id incumbendum eſt, ut de illo pondere quo in bona corporea proclives, deprimimur, aliquid detrahamus. Voluptates noſtras ſcilicet aſſiduè abdicando; vividamque & delicatulam ſenſuum noſtrorum, circa res ſenſibiles alacritatem, pœnitentiâ, & cordis circumciſione enecando.

Secundò, pondus gratiæ Dei, cum delectatione illa nos veluti præmulcente, quam nobis Chriſtus merito ſuo conciliavit, ab ipſo Deo exorandum eſt; quippe niſi adſit illa gratia, quicquid de priori iſto pondere demamus, gravitabit ſemper, & nos jam pronos in peccatum & corruptionem haud dubiè præcipites aget.

Vide Illuſtrationes.

Digitized by Google

Hæc duo igitur, ut in officio noſtro, ad illud ſemel revocati perſtemus, neceſſariò prærequiruntur; unde non obſcurè liquet rationem & Evangelium, amicam inter ſe conſerere manum; cum ab utroque doceamur, nos inclinantes, ad Deum erigi non poſſe, niſi prius peccatum ejuremus, vel ſaltem ipſius pondus extenuare ſtudeamus.

Sed quamvis præſens ſors noſtra, nos in aſſiduas adverſus ſenſus noſtros, pugnas adducat; ſenſuum tamen illorum abſoluta corruptio & inordinatio, inde confici non debet. Quis enim illos ad corporis noſtri conſervationem nobis conceſſos fuiſſe, apud ſe reputans, ſtatim non miretur, quam ritè vices ſuas hac in parte obeant. Profectò tam tutò tamque fideliter noſtri reſpectu ſcopum ſuum aſſequuntur; ut inordinationis corruptioniſque, non ſine injuria videantur inſimulari. Dum illos tantâ pernicitate, tot modis, dolore ſcilicet voluptate, jucundis aut injucundis ſenſationibus, animum de rebus conſervationi ſuæ vel utilibus vel noxiis, monentes, conſpicis; num illam promptitudinem, illum ordinem, illamque aſſiduitatem, velut quædam peccati conſectanea, poteris tibi exhibere?

Senſus igitur noſtri, ut falſo id opinantur, corrupti non ſunt, ſed intima mentis noſtræ pars ac libertas noſtra, vera eſt corruptionis ſedes. Non à ſenſibus, ſed à voluntate noſtra ad judicandum æquo promptiori, decipimur. Dum lumen cernimus, id quod cernimus verè quidem lumen eſt, dum calorem ſentio, calorem me reverà ſentire, ſine erroris periculo credere poſſum, ſive peccatum præceſſerit, ſive ſecus, perinde eſt. Sed ſi calorem, quem ego ſentio, extra mentem, calorem illum reverà ſentientem, ſubſiſtere puto, tum erro, & quidem grâviſſimè, ut infra patebit.

A ſenſibus igitur in errorem non conjiceremur, ſi libertate noſtrâ, ut par eſt, utentes, ipſorum teſtimonio, dum de rebus judicandis agitur, fidem nimis præcipitem non adhiberemus. Quia verò ab iſta credulitate ob arctiſſimam mentis cum corpore noſtro unionem, vix temperare poſſumus, in uſu ſenſuum noſtrorum, erroris devitandi gratiâ, hoc modo procedendum eſt.

Nimirum. *De rebus quales in ſe ſunt, ope ſenſuum tuorum, cave ne unquam judices, iis ſolùm utaris, ut cognoſcas, quo modo res mutua relatione ſibi invicem reſpondeant.* Et reverâ ſenſus noſtri, eo conſilio non dati ſunt nobis, ut res quales in ſe ſunt cognoſcamus, ſed duntaxat, quatenus noſtræ conſervationi vel utiles ſunt vel noxiæ.

Sed ut iſtam, quâ ſenſus noſtros in rerum veritate diſquirendâ conſulimus, nobis innatam conſuetudinem, lubentes exuamus, præcipuos & generaliores, in quos ſenſuum ductu, labimur errores, capitibus ſequentibus recenſere propoſitum eſt. Inde enim de ſupradictis facilius conſtabit apud unumquemque.

CAPVT.

CAPVT VI.

I. De erroribus viſûs reſpectu extenſionis in ſeipsâ conſiderata. II. Errores illi ad objecta inviſibilia extenduntur. III. De erroribus oculorum noſtrorum circa extenſionem reſpectivam.

Viſus cæteros ſenſûs, ordine, dignitate, & extenſione ſuâ ſuperat, adeò ut ſi ſenſus nobis darentur ad veritatem cognoſcendam, viſus cæteris in hac diſquiſitione, præiret, & præcelleret. Si igitur autoritatem quam in rationem uſurpant oculi, evertamus, nullis amplius ni fallor, opus erit argumentis, quibus erroris noſtri convincamur, & impoſterum ſenſibus noſtris cauti diffidamus.

Jam igitur oſtenſuri ſumus, viſus noſtri teſtimonio, nequaquam circa rerum veritatem, ſed tantum circa vitæ noſtræ conſervationem, fidendum eſſe; Ab oculis noſtris in omnibus generatim nos decipi, nempe in corporum quantitate, figuris, motibus, in luce & coloribus, quibus exceptis nihil oculis noſtris uſurpamus. Demonſtrabimus prætereà hæc omnia non actu eſſe, qualia nobis apparent, neminem eſſe qui falſis eorum ſpeciebus non decipiatur, & ex hoc errore in errores alios innumeros non incidat. Ab extenſione inchoaturi, argumenta quibus eò adducimur, ut credamus, ipſam reverâ non eſſe, ut ſe nobis præbet, in medium proferamus.

Perſpicillis quorum autor nobis fuit Galilæus, animalcula, ipsâ arenulâ penè inviſibili, longè immò centies exiliora, ſæpius viſa ſunt. Atomi illæ viventes non ſecus ac cætera animalia, gradiuntur. Habent igitur crura & pedes, oſſa quibus crura ſuſtineantur, muſculos quibus moveantur tendines, & innumeras fibras in unoquoque muſculo, ſanguinem denique aut ſpiritus animales ſubtiliſſimos & tenuiſſimos, quibus muſculi impleantur & viciſſim moveantur. Hæc enim ſi non adſint, qui illa vivere, nutriri, ex uno loco in alium tranſmeare, pro variis objectorum impreſſionibus, concipias? Immò potius fieri nequit ut ipſi anatomici & naturæ inveſtigatores, numerum, varietatem, exilitatem omnium partium, ex quibus hæc corpuſcula, ut vivant omnéſque vitæ functiones obeant, neceſſariò conſtare debent, imaginari poſſint. I. *De erroribus viſûs reſpectu extenſionis in ſe conſiderata.* Vide diarium Doctorum.

Imaginatio tantâ tenuitate ſtupet & abſorbetur; partes inperceptâ & furtivâ ſerie dilabentes, non poteſt arripere, & ipſi rationi id nos evidenter docenti, ſenſus & imaginatio reluctantes, animum noſtrum ſæpius ſuſpendunt.

Viſus noſter anguſtis circumſcriptus limitibus, objecto tamen limites figere non debet. Extenſioni fines præſcribit quidem; ſed ideò extenſionem hiſce finibus includi quis fruſtrà concluderet. Infinita aliquatenus dici poteſt. Atque hæc tenuiſſima materiæ particula, quæ noſtros

fugit

Digitized by Google

fugit oculos, orbem in quo totidem, res quamvis pro rerum proportione longè tenuiores, quot in hoc ingenti orbe continentur, etiam contineri poſſent.

Hæc animalcula ab aliis animalculis minimis, ſibique quemadmodum ipſa nobis, ob ſtupendam parvitatem imperceptis, fortè excedun-tur. Quod nobis eſt acarus, illud ſunt acaro ejuſmodi animalcula perquam tenuiſſima. Nec impoſſibile eſt dari in naturâ animalcula his tenuiora, & in infinitum uſque tenuiora, illâ tam diſtitâ acari cum homine proportione ſervatâ.

Materiæ diviſibilitatem in infinitum demonſtrationibus evidentibus & mathematicis, poſſumus demonſtrare; quidni igitur animalia parva & minima ad infinitum uſque dari poſſe, vel ipsâ inſurgente imaginatione, crederemus? In eum duntaxat uſum comparavit materiam Deus, ut ex ea, mirabilia ederet opera; cùm autem certum ſit nullam eſſe partem, licèt inter minimas ſit minima, ex qua Deus pro ſua infinita potentia, non poſſit ejuſmodi animalcula eruere, cur iſtam potentiam infinitam, definimus? cur imaginatione noſtrâ finitâ, iſtius opificis & potentiam & induſtriam metiendo, ideam quam opificis ſummè perfecti habere nos decet, temerè extenuamus.

Jam experientiâ duce errorem exuimus, & illum quidem non levem. Hac enim experientiâ animalcula acaro millies tenuiora dari poſſe edocti ſumus. Cur his adhuc exiliora non dari crederes? Id ſi credas, gràtis certè credes. Quin ego longè facilius exiſtimem his à nobis jam compertis, multò minora poſſe reperiri. Animalcula non deſunt microſcopiis, microſcopia deſunt animalculis. Hoc eſt nulla ſunt microſcopia ita tenui partium configuratione formata, ut animalcula illa nobis exhibere poſſint.

Cum per hyemem, germen ex tulipæ bulbo eductum per vitrum convexum, aut ſolis oculis intueor, in illo germine, folia quæ tempore verno vireſcere, folia quæ florem conſtituere & adornare debent, hoc ſpatiolum quo ſemen includitur, & ſex columellas quæ illud ſpatiolum in interiori tulipæ parte cingunt, nulla difficultate deprehendo. Ex quibus, germen ex tulipæ bulbo eductum, totam ipſam tulipam includere, nemo eſt qui non colligat.

De ſemine ſynapi, de acino pomi, & generatìm de quibuſlibet arboribus & plantis, quamquam res oculis, ne vel ipſius microſcopij ope, uſurpari nequeat, idem eſto judicium: nec ſingulas arbores, in ſeminis ſui germine, compendioſè contineri, abſurdum eſt dicere.

Nec id modò. Ne ἀπροσδιόνυσον quidem cuiquam videri debet, ſi dicamus in uno germine dari poſſe arbores infinitas; illud enim germen arborem illam cujus ſemen eſt non ſolum continet, verum etiam innumera alia ſemina, quæ novas arbores & nova arborum ſemina, poſſunt includere. Quæ iterum quantumvis minuta minutiſſima, poterunt adhuc alias arbores, aliáque ſemina primis non minus fecunda, complecti. Adeò ut, hoc, quod nec inſulſum nec Judicium cuiquam,

nisi

niſi infinitæ Dei potentiæ mirabilia ideis ſenſuum & imaginationis metiatur, videri debet, poſito principio, haud abſurdè dici poſſit, in uno pomi acino, pomos, poma, pomorúmque ſemina, in ſæcula propè infinita dari, proportione pomi perfectæ, cum pomo in ſemine ſuo, ſervata; adeò ut naturæ partes hac in re illæ ſint. Nempe, arbores illas evolvit & explicat, incrementum conſpicuum arbori illi quæ eſt extra ſemen ſuum, miniſtrando, dum incrementa impercepta quidem, ſed realia tamen & magnitudini ſuæ accommodata largitur arboribus illis quæ in ſemine ſuo eſſe concipiuntur. Poſſunt enim eſſe corpora adeò minuta, ut in fibras arborum illarum, quæ in ſemine ſuo eſſe concipiuntur, ſeſe inſinuent, ac illis alimenta præbeant.

Quod de plantis earumque germinibus dictum eſt, ad animalia ipſorumque germen pari jure transferri poteſt; in tulipæ germine, tulipam integram vides. Vides pariter in ovi recentis, cui non incubuit gallina, umbilico ſeu germine, pullum fortè omninò conformatum. In ovis ranarum cernuntur ipſæ ranæ, & cum ſatis ſagacitatis & experientiæ accedet; alia præter hæc cernentur animalia in ſuo germine. Sed quocunque tandem procedat viſus, ne tamen ibi ſubſiſtat mens noſtra, quæ aciem ſuam longius proferre poteſt, quàm oculi corporei poſſunt ſuam. Quid obſtat igitur quo minus credamus, omnia corpora hominum & animalium, quæ ad finem uſque ſæculorum generabuntur ab ipſa mundi creatione, producta fuiſſe? hoc eſt fœminas primorum animalium, fortè creatas fuiſſe, cum omnibus animalibus ejuſdem ſpeciei, quæ genita ſunt, & quæ impoſterum generanda erant.

Germen ovi eſt macula illa candida quæ conſpicitur in ipſius ovi vitello. V. lib. *de formatione pulli in ovo.* Viri clariſſimi Malpighi. Vid. *miraculum naturæ* Swammerdam.

Iſtud mentis cogitatum à vero fortè non ita abludit, ut amplius urgeri non poſſet. Sed in Dei opera penitius introſpicere meritò extimeſcimus. Nihil in iis præter infinitates videas. Non modo ſenſûs noſtri, noſtraque imaginatio anguſtioribus circumſcribuntur limitibus ut ea poſſint attingere, ſed mens ipſa quantumvis pura puta materiæque expers, hebetior debiliorque eſt, ut vel in minimum inter Dei opera, poſſit penetrare, ad unius atomi, ut ſenſuum more loquar, conſpectum, ipſius acies obtunditur, hebeſcit, perſtringitur, ſtupet. Sed hoc ſaltem mens ſenſibus & imaginatione præſtat, quod ſcilicet ſuam infirmitatem, Deique magnitudinem agnoſcat, quodque infinitum, quo abſorbetur, percipiat. At verò ſenſus noſtri, & imaginatio noſtra opera Dei deprimunt, noſque in imprudentem atque cæcam injectos cōfidentiam, in errorem etiam præcipites agunt. Oculi enim noſtri nullam in nobis ingignunt ideam; eorum omnium quæ microſpiorum ope, vel ipſâ ratione conſpicimus, corpora acaro aut animalculo illo quod Midam vocant minora, viſu noſtro non cernimus. Si ipſius teſtimonio fides adhibeatur, acarus dimidiatus eſt purum nihil Midas ipſi eſt inſtar puncti Mathematici, ſi dividis annihilas. Viſus igitur noſter extenſionem, non ut in ſe eſt, ſed duntaxat ut eſt reſpectu corporis noſtri, nobis repræſentat. Quia autem dimidiatus midas corpori noſtro nec prodeſſe nec officere poteſt, illum viſus noſter nobis prorſus eripit.

D

Digitized by Google

Si verò oculi noſtri ad microſpiorum exemplar eſſent conformati, ſeu potius ſi acaros aut midas magnitudine non excederemus, de ipſa corporum magnitudine aliâ prorſus ratione judicaremus. Nam proculdubio hæc animalcula oculos habent ita diſpoſitos, ut objecta quibus circundantur, videant; & ſuum ipſorum corpus majus ipſis videri debet quàm nobis alioqui impreſſiones vitæ conſervandæ neceſſarias accipere non poſſent, & oculi quibus prædita ſunt, ipſis forent inutilia.

Sed ut rem omninò excutiamus; attendendum eſt oculos noſtros nihil aliud reverâ eſſe præter perſpicilla quædam naturalia, ipſorum humores idem eſſe cum vitro perſpicillorum, & juxta cryſtallini humoris figuram, ipſius à tunica retina diſtantiam objecta multifariam à nobis videri; adeò ut non poſſis tutò aſſerere duos homines, objecta cum eadem magnitudine videre, quia duos homines vix comperias, quorum oculi eodem modo ſint conformati.

Apud omnes optices peritos hæc propoſitio admitti debet, objecta ſcilicet æquidiſtantia, eo majora videri, quo figura quæ in intima oculi parte exprimitur major eſt. Jam autem in eorum oculis quorum humor cryſtallinus convexus magis eſt, figura minores pro convexitate exprimi, pro certo conſtat. Quorum igitur viſus obtuſus objecta eminus non poteſt conſpicere, cùm cryſtallinum humorem habeant magis convexum, objecta etiam minora vident, quam ij qui eodem, quo cæteri homines pollent viſu, aut quàm ſenes, qui perſpicillis inter legendum utuntur, & qui objecta eminus probè proſpiciunt.

Hæc omnia Geometricè demonſtrari nullo negotio poſſent; iiſque probandis diutius immoraremur, ſi quemquam laterent. Qui verò ea doceri cupient, quamplurimos autores qui de hiſce egerunt, conſulant.

Cùm igitur duos homines vix reperias, qui objecta cum eadem magnitudine, videant; cumque ut plurimum eadem objecta ſiniſtro conſpecta oculo eidem homini majora appareant; quam cum ea adſpicit dextro, ut obſervatum videmus in diario Doctorum Romæ menſis Januarij 1669. cuivis clarè patet hac in re judicium ſenſuum noſtrorum eſſe incertiſſimum. Rationem igitur ſatius eſt nos conſulere. Illâ enim comperiemus primò nos nihil quicquam circa corporum magnitudinem abſolutum poſſe definire; ſecundò nos nullam extenſionis pedalis, aut ipſius corporis noſtri ita certam ideam nobis efformare poſſe, ut illud quale eſt illa idea nobis exhibeat. Corporum omnium minimum, ſi unicum eſſet, parvum non fore, ratio evincit; cùm corpus illud innumeris conſtet partibus, quarum unaquæque, Deo ſic volente terram poſſet efficere, quæ reſpectu aliarum partium ſimul junctarum, nihil eſſet niſi punctum. Mens itaque humana tantam non poteſt ſibi efformare ideam, ut vel minorem extenſionem poſſit capere aut complecti. Mens enim finita, qualis eſt noſtra, ideam infinitam non poteſt ſuſcipere.

Mens quidem rationes quibus hæc infinita ad ſe invicem referuntur hoc e. g. illo duplo majus eſſe, & decempedam eſſe quantitatem decem pedum

Digitized by Google

pedum cognoſcere poteſt. Sed quid in ſe ſint, nullâ poteſt ideâ comperire.

Sed eſto; mens has ſuſcipere poſſit ideas, quæ corporum extenſionem exæquent aut dimetiantur. Rem enim ſecus ſe habere vix cuiquam perſuadere queas; quid demum hoc dato non conceſſo colligere poſſis, videamus. A Deo ſcilicet nos non decipi, oculos quibus nos munivit perſpicillis non eſſe ſimiles quæ objecta vel augent vel extenuant; ac proinde oculos nobis res quales in ſe ſunt repræſentare.

Nos equidem nunquam fallit Deus, ſed errorum noſtrorum nobiſmet ipſis ſæpe ſumus autores, judicia de rebus nimis præcipitata ferendo. Sæpe enim objecta quorum idea noſtro impreſſa eſt cerebro non ſolùm actu exiſtere, verum etiam hæc ideis noſtris planè ſimilia eſſe judicamus, Licet plerumque non modò ſint abſimilia, ſed etiam non exiſtant.

Ex eo quod rei alicujus ideam habeo, non ſequitur rem iſtam exiſtere, minus verò rem iſtam ideæ meæ ſimilem eſſe. Ex eo quod Deus hancce ideam ſenſibilem magnitudinis nobis impreſſerit, cum decempeda oculis noſtris obverſatur, non ſequitur decempedam illam extenſionem, eâ quæ nobis repræſentatur, majorem non habere. Nam primò eandem iſtius decempedæ ideam ſenſibilem non habent omnes homines, quippe qui oculis eodem modo diſpoſitis non præditi ſint. Secundò idem homo variam habet ideam ejuſdem decempedæ, prout illam intuetur oculo dextro aut ſiniſtro, ut dictum eſt. Denique ſæpenumerò contingit ut idem homo varias ejuſdem objecti pro variis temporibus habeat ideas: prout illud vel propinquius vel remotius eſſe opinatur. Ut alibi ſumus expoſituri.

Corpora igitur ſecundum veram magnitudinem ſuam à nobis videri, falsò huc uſque præjudicavimus. Cùm enim oculi noſtri in eum finem nobis tantùm conceſſi ſint, ut corpus noſtrum foveamus, munus ſibi demandatum ritè quidem obeunt, dum in nobis efficiunt ideas ipſi corpori accommodatas.

Sed ut quid de extenſione corporum, ex oculorum noſtrorum teſtimonio, judicare nos decet, doceamur. Hoc liceat nobis animo fingere. Deus ſcilicet cœlum, & terram, ex materiæ portione ad pilæ palmariæ magnitudinem accedente, velut in ſinopſin quandam contraxerit, in illa terra homines collocaverit, ſervatis iiſdem quæ in hoc univerſo deprehenduntur proportionibus; homunciones illi ſeſe invicem, partes corporis ſui, & animalcula etiam ſibi infeſta ſanè conſpicerent. Quorſum enim alioqui ipſorum oculi. Hoc igitur ſuppoſito, homunciones illi ideas magnitudinis corporum longè diverſas haberent, ab illis quas nos habemus; parvum enim orbem ſuum, qui nobis eſſet pila, velut ſpatia quædam infinita haberent, non ſecus ac nos de orbe quem incolimus judicare ſolemus.

Vel ſi id facilius à nobis concipi poſſit. Fingamus Deum terram hac noſtrâ infinitis ampliorem ſpatiis creaſſe, adeò ut hæc nova terra

Digitized by Google

noſtræ ſit; id quod noſtra erat illi parvæ de quâ anteà. Prætereà ſupponamus Deum eandem in hujuſce novi orbis partibus ſervaſſe proportionem, quam in hoc noſtro ſervavit; homines hujuſce novi mundi, ſpatia quæ inter terram noſtram & ſtellas maximè diſſitas intercedit, magnitudine ſuâ exceſſuros eſſe liquet; adeò ut ſi eaſdem quas habemus corporum ideas, ipſi haberent, quaſdam corporis ſui partes diſcernere non poſſent, alias verò cum immani craſſitudine cernerent; objecta igitur cum eadem magnitudine quâ nos, ipſos viſuros eſſe, nemo ſanus cogitaverit.

Ex duabus ſuppoſitionibus anteactis, homines magni aut parvi mundi, magnitudinis corporum ideas, ab iis quas nobis efformamus, diverſas ſibi efformaturos eſſe manifeſtò liquet, ſi ſaltem ſupponas ipſorum oculos, objecta circumjacentia, pro corporis proprij ratione, ipſis repræſentare. Si autem homines illi oculorum teſtimonio freti, corpora eandem quam oculis uſurpant, habere magnitudinem, audacter aſſererent, hallucinarentur haud dubiè; id tamen non minore jure quo nos poſſent aſſerere atque propugnare. Jam igitur illorum exemplo moniti teneamus, nos de magnitudine corporum quibus circumdamur, eſſe per quam incertos, & viſu noſtro nihil poſſe comperire, præter relationem, ſive potius corporum iſtorum cum noſtro convenientiam. Oculos noſtros denique, in eum uſum non fuiſſe comparatos, ut ab illis rerum veritatem edoceamur, ſed tantùm ut utilia à noxiis ſecernere queamus.

Sed non modò circa objecta viſibilia oculis ſuis credunt homines, verum etiam circa inviſibilia. Quæ non vident, continuo non exiſtere arbitrantur, oculis ſuis perſpicacitatem penè infinitam arrogantes; hoc præjudicio præpediti innumerorum effectorum naturalium cauſas ignorant. Illa enim effecta facultatibus quibuſdam & qualitatibus imaginariis non rarò tribuunt, horum cauſas reales, quæ in variis corporum configurationibus conſiſtunt, neſcientes.

Quia, exempli gratiâ, aëris, flammæ, multò magis lucis, & aliûs cujuſdam materiæ ſubtilioris particulæ ipſos fugiunt, tum haſce particulas vel non exiſtere, vel nullâ vi aut actione pollere facilè autumant. Unde fit ut ad qualitates occultas, facultateſve imaginarias, hæc omnia effecta, quorum particulæ illæ imperceptæ genuina ſunt cauſa, explicaturi, confugiant.

Ut rationem qua hydraulis ſurſum elevatur aqua, explicent, horrorem vacui nobis obtrudere malunt, quàm ad aëris gravitatem confugere; maris æſtum lunæ qualitatibus quàm aëris terram ambientis, preſſioni, tribuere exoptant magis: fingere in ſole facultates attractivas elevandis vaporibus aptas, quàm vapores illos, ſoli impulſioni à partibus materiæ ſubtilis, quam ſol indeſinenter reſpergit, factæ, tribuere ſatius exiſtimant.

Illorum ſententia, qui nihil admittunt præter ſanguinem & carnem ut motuum quibus animalia moventur, ipſorum habituum, & memoriæ

moriæ corporeæ hominum rationem reddant, ipſis debet ludibrium; quippe qui cerebrum oppidò parvum concipientes, illud tantæ capacitatis eſſe non exiſtiment, ut veſtigia rerum innumerabilium conſervare poſſit; animam in beſtiis, quæ nec ſit ſpiritus nec corpus, concipiant necne, admittere; qualitates & ſpecies intentionales, ad explicandum habitus & memoriam hominum, aut ſimilia quorum in mente noſtrâ nec vola nec veſtigium reperitur, fingere malunt.

Si ſingulos errores ex hoc præjudicio natos enarrare aggrederemur, nullus dicendi foret finis. Ex illo omnes penè qui admittuntur in Phyſica errores, manarunt. Et ſi quis rem attentus velit conſiderare, non poterit quin obſtupeſcat.

Sed quamvis his inſiſtere non ſedeat animo, aſpernationem tamen illam, qua homines inſecta quædam, & animalcula, ex materia illâ quam corruptam vocant oriunda deſpiciunt ſilentio prætermittere non poſſumus; aſpernatio certè illa iniqua eſt, & ſolius ignorantiæ atque præconceptionis fructus. In natura nihil eſt aſpernabile. Deus ipſe in operibus ſuis nihil deſiderat, cur igitur illa nos non magni faceremus? minimi culices animalia grandiora perfectione ſuâ exæquant, ipſorum membra cum eadem proportione adtemperata ſunt, quid? ornamentis quibuſdam ipſorum parvitatem Deus compenſaſſe videtur. In ipſorum caput oculos injice, criſtas, coronas, aliaque id genus ornamenta, conſpicies, quæ artem hominum luxuriantem longius exuperant. Et homines illos in Magnatum Principumque aulis verſantes, auſim provocare, nihil ſanè oculis ſuis quantumvis luculentum & magnificum, uſurparunt, quod ad decorem qui in muſcæ capite perſpicillo conſpicitur, accedat.

Hæc equidem tenuiſſima ſunt, ſed quis non miretur tot mirabilia in tam exiguo ſpatio contineri poſſe? Iſthæc autem licet vulgaria, non eſt quod quis in minimo habeat pretio, numerus de perfectione nihil detrahit; quin imò eò ſe præbet magis admirandum Deus, quod hæc animalcula creando, numerum penè innumerabilem mirabilium tam magnificè tamque copioſè ediderit.

Hæc omnia tamen adeò pulchra, viſum noſtrum fugiunt; ipſe imbecillitate ſuâ, nos eò adducit, ut opera Dei prorſus ſtupenda deſpiciamus. Quia animalcula illa reſpectu corporis noſtri ſunt tenuiſſima, quaſi abſolutè & ἁπλῶς parva eſſent, aut eſſe poſſent, imprudentes deſpicamur.

His igitur edocti exemplis, ne impoſterum ſenſuum impreſſionibus, circa corporum magnitudinem fidem adhibeamus incautam. Cum, verbi gratiâ, avem dicemus eſſe parvam, id à nobis abſolutè ne intelligatur; nihil enim in ſe aut magnum eſt, aut parvum. Avis cum muſcâ collata magna eſt; quod ſi parva videatur dum illam cum corpore conferſ, ne ſtatim credas illam reverâ parvam eſſe. Corpus enim noſtrum, cæterorum corporum non eſt menſura. Sed res ut certior evadat,

Digitized by Google

Corpus noſtrum cum terræ globo componatur, tunc minimum videbitur. Iterum terram, cum circulo illo quem ſol aut ipsâ terrâ circa ſe invicem deſcribunt componito, & circulum illum cum ſpatio quod inter nos & ſtellas fixas interjacet; & ſic deinceps ſpatia ad infinitum uſque, ut fieri poteſt, imaginator, magnitudinem corporum reſpectivam eſſe hoc pacto, nullo negotio comperies.

Verum nequidem credendum eſt, ſensûs noſtros nos accuratè docere relationem quam ad noſtrum habent, cætera corpora. Accurationem enim in cognitionibus ſenſuum, quæ vitæ conſervandæ duntaxat inſerviunt, fruſtrà quæras; Proportionem quidem illam ſatis accuratè judicamus, cùm corpora nobis propinqua ſunt. Sed quo plus à nobis recedunt, eo minus etiam à nobis cognoſcuntur, quia nempe minus ad nos referuntur; idea aut ſenſûs magnitudinis, qui in nobis corporis cujuſlibet præſentiâ excitatur, ſtatim atque ita recedit ut nobis nocere non valeat, in nobis extenuatur. Vice verſâ idea illa creſcit ſtatim atque illud corpus ad nos accedit, aut potius ſtatim atque relatio quam illud corpus ad noſtrum habet, augetur. Denique ſi relatio illa omnino deſinat, hoc eſt, ſi quoddam corpus à nobis tanto diſtat ſpatio, vel adeo exiguum eſt, ut nobis nocere non poſſit, illud pariter ſentire deſinimus. Viſu igitur relationem quæ eſt inter cætera corpora & noſtrum, immo relationem quam inter ſe invicem habent, judicare interdum poſſumus; ſed ipſa ejuſdem eſſe magnitudinis, quæ nobis apparet, non eſt quod credamus.

Oculi noſtri exempli gratiâ, ſolem & lunam quaſi quantitatem pedalem aut bipedalem duntaxat haberent, nobis repræſentant. Sed hæc aſtra tam arcto conſtringi ſpatio non eſt arbitrandum, ut Epicurus & Lucretius arbitrati ſunt. Eadem luna oculis noſtris, ſtellis maximis, major videtur; ipſam tamen longè minorem eſſe, nemo eſt qui inficietur. Sic, ut ex quotidianâ conſtat experientia, duorum aut plurium corporum magnitudinem ſæpe non poſſumus conferre, quia ſcilicet ipſorum diſtantiam non ſatis accuratè aſſequi poſſumus. Quid plura? vix de proportione duorum corporum nobis proximorum poſſumus judicare; & poſtquam ipſa manibus diu libravimus, dubiè ſæpiuſculè hæremus, ut id facilè patet, cùm quis nummos duos penè æquales inter ſe compoſiturus eſt. Alterum enim alteri ſubjici neceſſe eſt, ut quis major quiſve minor ſit, tutius cognoſcatur. Oculi igitur noſtri non modo nos circa corporum magnitudinem decipiunt, verum etiam circa mutuam ipſorum relationem.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT VII.

I. De erroribus oculorum noſtrorum circa figuras. II. Nos de minimis nullam habere cognitionem. III. Cognitionem quam de maximis habemus non eſſe accuratam. IV. Quædam judicia naturalia, quibus errorem vitamus, explicantur. V. Eadem ipſa judicia in occaſionibus quibuſdam ſingularibus nos decipere.

Viſus noſter circa figuras, quam circa quodlibet aliud, in errorem nos rarius inducit, figura enim in ſe & abſolutè conſiderata nihil eſt, ipſius naturâ, in ſola relatione quæ eſt inter partes ſpatium aliquod terminantes, & punctum quod in illo ſpatio concipitur, quodque ſicut in circulo vocare poſſumus centrum figuræ, conſiſtit; adeò ut figura ſit propriè magnitudinis determinatio. Multifariam tamen circa figuras erramus, nec ullam quidem ſenſibus accuratè cognoſcimus. I. *De erroribus viſus noſtri circa figuras.*

Omnimodam extenſionem ab oculis noſtris non conſpici, ſed eam ſolum quæ cum corpore noſtro aliquâ proportione convenit, ſtatim probavimus, unde etiam omnes minimorum animalium, ut & corporum tum durorum tum liquidorum partes à nobis non videri, liquidò patuit. Cùm igitur partes illas ob nimiam exilitatem non poſſimus percipere, figuras quoque partium illarum nos fugere neceſſe eſt, cum figura corporum nihil aliud ſit quam ipſorum terminus. Jam igitur innumeras figuras, oculi noſtri nobis non exhibent. Unde fit ut, mens ipſorum capacitati plus æquo fidens, remque ſatis non expendens, haſce figuras non exiſtere ſæpius exiſtimet. II. *Minimarum figurarum nos nullam habere cognitionem.*

Corporum verò viſui noſtro accommodatorum, quæ ſane præ cæteris pauca ſunt, figuram aliquatenus quidem, ſed nunquam accuratè ſenſibus noſtris apprehendimus. Ne viſu quidem, an rotunda & quadrata figura, quæ ambæ figuræ ſunt omnium ſimpliciſſimæ, non ſit Ellipſis & Parallelogramma, quamquam iſtas figuras præ manibus & ob oculos habeamus, certiores tamen evadere poſſumus. III. *Cognitionem maximarum non eſſe accuratam.*

Nec id modo; ſi linea longior ſit, an illa ſit accuratè recta an verò ſecus judicare penes nos non eſt, niſi amuſſim habeamus. Quid amuſſim narro? ne quidem teremus an ipſa amuſſis ſit ritè conſtituta. Ni tamen, ut vel pueri norunt, lineam cognoſcas ullam aliam figuram cognoſcere fruſtrà ſperes.

Illud eſt quod de figuris nobis ita propinquis, ut eas oculis uſurpemus, manibuſque teramus, dicendum ſuppetit. Verum ſi eas ſupponis diſſitas; Quàm variè in oculorum noſtrorum internam partem ſeſe projicient? Illud enarrare foret inutile. Si quis hæc ſibi confirmari cupiat, adeat optices peritos, figuraſque quæ in tabulis reperiuntur, ipſe examinet, Si enim Pictores, figuras illas, ut in ſtatu genuino & naturali ſpectatoribus

Digitized by Google

ſpectatoribus appareant, immutare coguntur, & circulum, exempli gratiâ, Ellipſeos adinſtar pingere, quis hinc, viſum noſtrum circa objecta non picta, errare non colligat? ſed errores illi novis ſenſationibus caſtigantur, quæ veluti judicia quædam naturalia haberi, & judicia ſenſuum appellari, fortè non immeritò poſſent.

IV. *Explicatio quorundam judiciorum, quibus errorem vitamus.*

Cùm exempli gratiâ, cubum conſpicamur, ipſius latera ſeſe nunquam ita in oculos noſtros projiciunt, ut in ipſorum internâ parte imaginem ſimilis magnitudinis efficiant. Quippe imago uniuſcujuſque lateris quæ in retinâ ſive nervo optico pingitur, cubo juxta opticæ leges picto, ſimilis eſt; unde fit ut ſenſatio quam in nobis excitat illa imago cubi latera inæqualiter nobis repræſentare deberet, quandoquidem illæ in cubo picto inæquales ſunt. Illas tamen facies videmus æquales ſine erroris diſcrimine.

Id autem ex judicio quodam naturali oriri, quis fortè dicere poſſet: Facies, ſcilicet, cubi maximè diſſitas non debere, in internâ oculorum noſtrorum parte imagines formare æqualis magnitudinis ac facies quæ ſunt maximè propinquæ. Quia verò ſenſus ſentiunt tantum, nunquam verò propriè loquendo judicant, conſtat judicium illud nihil aliud eſſe præter ſenſationem compoſitam, quæ proinde nonnunquam falſa eſſe poteſt.

Quia tamen, id quod in nobis nihil aliud eſt præter ſenſationem, reſpectu Autoris Naturæ, qui illam in nobis excitat, veluti quoddam judicium haberi poteſt: de ſenſationibus, tanquam de judiciis naturalibus, nonnunquam loquor, quia hæc formula loquendi ad id videtur aptior, ut ratio dictorum reddatur; ut in Capite nono ſub finem, & in multis aliis locis videre eſt.

Quamvis autem hæc judicia ſenſûs noſtros multifariam caſtigent & emendent; noſque ab innumeris vindicent erroribus, occaſionem tamen errandi nobis aliquando præbent. Si, exempli gratiâ, turris campanariæ, pone ingentem murum aut ponè montem ſitæ, apicem proſpicio, tum mihi, propinquus parvuſque ſatis videbitur. Quòd ſi deinceps ipſum in eadem quidem diſtantia ſitum videamus, ſed ita tamen ut multa terrarum jugera, multæque domus inter me & ipſum interjaceant, tum & remotior & major mihi apparebit. Quamvis utroque modo, projectio radiorum è turri emiſſorum, ſive imago turris quæ fit in intimâ oculi mei parte, eadem prorſus ſit. Cur apex ille nobis major videatur hæc cauſa proferri poteſt; hoc ſcilicet judicium naturaliter ferimus: nempe ſi tot terræ inter nos & turrim campanariam interjaceant, certè remotior & ideò celſior eſſe debet.

Quòd ſi vice verſâ nullas terras inter oculos noſtros & turrim campanariam deprehendamus, quamvis porrò multas interponi, ipſamque turrim eſſe remotiſſimam non ignoremus, quod notatu dignum eſt, proxima tamen & breviſſima, ut dixi, nobis videbitur. Et id pariter fit judicio quodam menti noſtræ veluti nativo, quo turrim illam non plus ſexcentis paſſibus diſſitam judicans, illam quoque ſub hac diſtantiâ

&.

& figura ſibi pingit. Imaginatio enim noſtra ampliorem extenſionem inter objecta & oculos noſtros interjectam non ſolet ſibi repræſentare, niſi aliis objectis interjacentibus viſu ſenſibili perceptis, aliquid ulterius imaginetur.

Nec aliam ob cauſam, Luna in ortu ſuo aut in occaſu longè grandior nobis videtur, quam cùm ſupra horizontem noſtrum elevata eminet. Quippe propter ipſius elevationem nulla inter ipſa & nos objecta cernimus, quorum magnitudinem dimetiri poſſimus, ex quorum collatione de Lunæ magnitudine queamus judicare. At paulò poſt ipſius ortum, vel cum ad occaſum vergit, inter ipſam & nos, multos videmus campos, quorum magnitudinem propemodùm cognoſcentes, pro illa magnitudine lunam remotiorem, ac proinde grandiorem eſſe judicamus. *Vide Caput 9. ſub finem.*

Et obſervandum eſt ipſam, cùm ſupra capita noſtra eminet, quamvis ratione certò ſciamus eſſe remotiſſimam, à nobis tamen videri quaſi minima eſſet & proxima. Quia nimirum ejuſmodi judicia naturalia viſûs, ejuſdem viſûs perceptionibus duntaxat nituntur, & à ratione corrigi non poſſunt; adeò ut iis ducibus ſæpe in errorem incidamus judicia libera ipſis conſentanea ferentes. Cùm enim judicamus ut ſentimus, ſemper fallimur, cùm è contra nunquam fallamur dum judicamus ut concipimus. Corpus enim corpus ſolum docere poteſt, at Deus veritatem uſquequaque docet, ut alibi demonſtrabo.

Falſa hæc judicia non modò circa corporum diſtantiam & magnitudinem, quod iſtius quidem non eſt capitis, verum etiam circa figuram nos decipiunt. Solem, verbi gratiâ, Lunam, cæteraque corpora ſphærica remotiſſima, tanquam plana eſſent, & circulorum adinſtar, videmus. Quia à nobis tantoperè diſtant, ut diſcernere non poſſimus, an pars illa quæ è regione noſtri ſita eſt, aliis partibus ſit propinquior; unde fit ut illam æquidiſtantem judicemus. Eadem de cauſa ſtellas omnes & cæruleum illum colorem qui in cœlo apparet à ſe invicem æqualiter diſtantia, ac veluti in fornice quodam accuratè convexo collocata exiſtimamus. Quia mens noſtra ubi inæqualitatem non agnoſcit, æqualitatem ſupponere ſolet, quam tamen, niſi evidentiâ convicta, non deberet admittere.

Errores viſus noſtri circa corporum figuras fuſius non explicamus, curioſis ad optices peritos ablegatis. Et certè hæc ſcientia, nihil præter oculos fallendi rationem docet. Totaque ipſius ſolertia in eo verſatur, ut nos in judicia naturalia, de quibus ſupra intempeſtivè facienda, impellat. Idque tot rationibus fieri poteſt, ut inter omnes figuras, nulla ſit quæ mille modis non poſſit pingi, adeò ut viſus haud dubiè in errorem labitur. Sed hæc excutiendi tempus non eſt. Hæc dicta ſufficiant ut oculis noſtris circa ipſas corporum figuras diffidere, aſſueſcamus; ſicut circa figuras rarius quàm circa quodlibet aliud, decipiant.

CAPVT VIII.

I. Ab oculis noſtris nos non doceri magnitudinem aut celeritatem motûs in ſe conſiderati. II. Durationem ad motum cognoſcendum neceſſariam, nobis ignotam eſſe. III. Exempla errorum viſûs noſtri circa motum & quietem.

JAm præcipuos & generaliores viſûs noſtri errores circa extenſionem & figuras deteximus, nunc verò ejuſdem viſûs errores circa materiæ motum emendare par eſt. Quod nullo fiet negotio, ſi ad ea quæ de extenſione præmiſſa ſunt, attendamus. Tanta enim eſt inter hæc duo, convenientia atque relatio, ut ſi circa corporum magnitudinem erremus, circa ipſorum motum, errandi ineluctabilis incumbat neceſſitas.

Sed ut omnia clarè & diſtinctè à nobis dicantur, prima fronte amovenda venit æquivocatio, quæ eſt in voce motus. Vox enim illa duo vulgò ſignificat. Primò vim illam, quæ in corpore moto ineſſe, motumque efficere creditur: Secundò tranſlationem continuam corporis alicujus, ab alio corpore quod in quiete eſſe concipitur, recedentis, aut ad illud accedentis.

Quum, exempli gratiâ, globulum quendam motum ſuum alteri globulo communicaſſe dicimus, tum motus primo ſenſu ſumitur. Si verò ſimpliciter dicimus globulum eſſe in maximo motu, tum motus ſumitur ſecundo ſenſu. Uno verbo iſte terminus, *motus*, denotat ſimul cauſam & effectum quæ duo tamen toto genere differunt.

Circa vim motum corporibus indentem, ipſaque transferentem, graviſſime nec ſine periculo errare mihi videntur Philoſophi. Specioſi illi termini, *natura*, ſcilicet, & *qualitates impreſſæ* quorſum inventi ſunt? niſi
Vid. cap. 1. 2. part. lib. 3. ut Doctorum illorum ψευδονύμων ignorantiam, impiorumque licentiam prætexant, ut facile eſſet probatu. Sed de illa vi corpora movente verba faciendi hic non datur locus, in ipſa enim nihil eſt viſibilis, jam autem de erroribus viſûs nunc agitur. Res igitur ſuo tempore fiet.

Motus, ſecundo ſenſu accepto hoc vocabulo, ſcilicet, pro tranſlatione corporis ab alio corpore ſecedentis, eſt aliquid viſibile, de quo hoc capite nobis agendum eſt.

Viſum noſtrum, non corporum magnitudinem in ſe, ſed tantum relationem illam quâ ſibi invicem & corpori noſtro reſpondent, nobis exhibere, capite 6. demonſtraſſe mihi videor. Unde colligo, nos velocitatem aut tarditatem ipſorum motus accuratè cognoſcere non poſſe, ſed duntaxat relationem ſive convenientiam mutuam quæ eſt inter motus iſtorum corporum, & præcipuè inter motum illum quo corpus noſtrum moveri ſolet. Quod ſic probo

Non

Non poſſumus judicare de intentione motûs alicujus corporis niſi ex ſpatio, quod illud ipſum corpus emenſum eſt, id clarum eſt. Si igitur oculi noſtri veram ſpatij confecti longitudinem nobis non oſtendunt, profectò nec veram motûs intentionem ipſi patefacere poterunt.

Iſtud argumentum omnem vim ſuam deſumit, ex iis quæ jam de extenſione dicta & demonſtrata ſunt. En tibi unum quod nihil habet prius unde dependeat: Illud eſt igitur quod dico. Licet clarè cognoſceremus longitudinem ſpatij confecti, non tamen inde ſequeretur, nos poſſe eadem ratione cognoſcere intentionem motûs.

Motûs intentio ſeu velocitas duo includit. Primò tranſlationem corporis ex uno loco in alium, ut Lutetiâ, San-Germanum. Secundò tempus quod in illa tranſlatione inſumptum eſt. Jam autem ut ſcias, an quis motu rapido, an vero lento iſtud itineris emenſus fuerit, non ſufficit ſi teneas accuratè intercapedinem quæ exſtat inter Lutetiam & San-Germanum, quantum prætereà in eo itinere temporis ſpatium inſumpſerit, ſciendum eſt. Itineris ergo longitudinem poſſe cognoſci non inficior: ſed viſu ſeu aliâ quavis ratione, tempus quod in illo itinere conficiendo conſumptum eſt, veramque durationis magnitudinem poſſe cognoſci, pernego.

Nec aliam ob cauſam una hora quatuor diuturnitate ſuâ nobis exæquare interdum videtur, & vice verſâ aliàs quatuor horæ ſine ſenſu prælabuntur. Quum, verbi gratiâ, voluptate perfunderis, tum ſingulæ horæ momentaneæ ſunt, quia ſcilicet, tempus dulci quadam & imperceptâ celeritate effluit. Quum verò animus mœrore confectus eſt, vel dolore quodam vehementiſſimo afflictus, tunc dies annorum ad inſtar produci videntur; mentem enim tam operoſæ durationis tædet; durationem illam eò ſentit facilius, quo ipſi attentius incumbit. At verò per gaudium ſive per voluptatem; animus à ſemetipſo præciſus, & in unum voluptatis objectum defixus tædium molliter fallit. Quemadmodum enim picta tabella, ſingula ſeorſim in eâ ſpeculanti, grandior videtur, aut ſicut caput muſcæ microſcopij ope undequaque circumſpectum, maximum apparet; ſic mens, dum ſuæ durationis partibus attentior adhæret, ipſam longiorem experitur, & apud ſe ſentit.

Quibus poſitis, Deus mentem noſtram durationis partibus ita poteſt adjungere, multas breviſſimo temporis ſpatio ſenſationes in eâ excitando, ut unicâ horâ multa ſæcula implere videatur. Quemadmodum enim nullæ ſunt atomi in corporibus, nullum pariter eſt temporis punctum indiviſibile; & quemadmodum minima materiæ particula in infinitum diviſibilis eſt, ſic partes durationis in partes breviores, & breviſſimas ad infinitum poſſent dividi, ut demonſtratu facile eſt. Si igitur mens durationis ſuæ partibus ita attenderet, ut ſenſationes in eâ excitarentur, quæ veſtigia ſatis profunda relinquerent, iſta ſanè duratio ipſi multò longior videretur.

Sed quid plura? horologiorum uſus, durationem accuratè non cog-

Digitized by Google

noſci ſatis ſuperque probat. Si enim motûs velocitas, non cognitâ prius durationis longitudine, cognoſci nequit, hinc ſequitur intentionem motûs abſolutam non poſſe accuratè cognoſci, ſi prius longitudo durationis abſoluta non cognoſcatur.

Quia verò relationes aliquot durationum, ſiue rationes aliquot quibus tempora ſibi invicem reſpondent, cognoſci poſſunt, ſic relationes aliquot motuum, ſive rationes quibus motûs ſibi invicem reſpondent, cognoſci queunt. Quemadmodum enim, annum ſolarem longiorem eſſe Lunari cognoſcere potes; ſic tormentarium globum teſtudine velocius ferri facilè comperias; adeò ut, ſi velocitatem motûs abſolutam & in ſe nos non edoceant oculi noſtri, illorum tamen ope intentio motûs reſpectiva quâ ratione ſcilicet motus hic cum illo conveniat, nobis innoteſcit. Quod corporis noſtri conſervationi ſufficit.

Nos viſu noſtro circa corporum motum decipi multoties quidem agnoſcimus, nec rarò quæ nobis moveri videntur, quieſcunt, & vice verſâ quæ videntur quieſcere, moveri tamen ſæpius contingit. Quum, verbi gratiâ, navi velociter & æquabiliter vectæ inſideo, terræ & urbes recedere mihi videntur, illæ ſcilicet moveri videntur, dum navis quieſcit.

Pariter, homo quiſpiam ſuper Planetâ Martis conſtitutus, ſolem, terram, cæteroſque Planetas cum ſtellis fixis, intra 24. aut 25. horas, quo temporis ſpatio Mars circa axem ſuum movetur, circulum ſuum agere, viſu ſuo judicaret. Terra tamen ſol, ſtellæque circa hunc planetam non feruntur; adeò ut homo ille quieſcentia moveri crederet; ipſeque dum moveretur, quieſcere ſibi videretur.

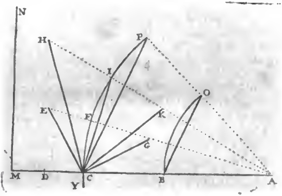
Cur homo navi inſidens ab errore oculorum ſuorum facilius ſeſe expediret, dum alter in planeta Martis conſtitutus falſæ opinioni ſuæ præfractè adhæreret, hîc non explico. Nemo eſt qui hujuſce rei cauſam per ſe non agnoſcat. Sed ut cauſa illa facilius innoteſcat. Huic exemplo attendendum eſt; Fingamus hominem in navi ſumno ſopitum, derepentè expergefieri, quid ſi expergefactus, nihil præter ſummum alicujus navis malum ad ſe accedentem videret? certè ſi nec vela turgida, nec nautas operi inſtantes nec ullam aut in ſe aut in navi in qua ſedet, agitationem ſuccuſſionemve deprehenderet, utra ex duabus navibus moveretur dubius ambigeret; & hujuſce rei comperiendæ cauſa oculos ſuos, ipſamque rationem ſuam fruſtra conſuleret.

CAPVT.

CAPUT IX.

Idem argumentum tractatur. I. Errores viſûs noſtri circa motum generaliter demonſtrantur. II. Cognoſcendam eſſe objectorum diſtantiam, priùs quàm de ipſorum motûs velocitate judicium fiat. III. Rationes quibus diſtantia cognoſci poſſunt examinantur.

OMnes errores, in quos viſus noſter circa motum nos injicit hoc exemplo, veluti argumento generali, demonſtrari poſſunt. I. *Errores viſûs noſtri circa motum generaliter demonſtrantur.*

A, Sit oculus ſpectatoris, C verò objectum quod ab A ſatis diſſitum ſuppono. Hoc poſito illud eſt quod dico, quamvis objectum in C poſitum immotum maneat, illud tamen ita poteſt conſpici ut ad D recedere,& etiam ad B accedere videatur, quamvis objectum ad D recedat ita tamen videri poteſt, ut immotum in C, & etiam ad B accedere cenſeatur. Et vice verſâ, quamvis ad B accedat, ita tamen poteſt videri, ut in C immotum manere, necnon etiam ad D tendere credatur. Quamvis objectum à litera C uſque ad literam E, vel H, vel G, vel K progreſſum fuerit, illud tamen à C, uſque ad F, vel uſque ad I, tantum promoviſſe credere poſſumus. Et è contrà quamvis objectum à C, uſque ad F, aut uſque ad I motum fuerit, illud tamen uſque ad E, aut H, vel ad G, aut K, motum exiſtimari poteſt; Quod ſi objectum moveatur per lineam à ſpectatoris oculo æqualiter diſtantem, hoc eſt per circunferentiam cujus ſpectator ſit centrum; quamvis objectum à C in P moveatur, à B tamen ad O duntaxat illud moveri quis poſſet credere, ut è contra quamvis ex B ad O, tantum moveatur, ita tamen conſpici poteſt, ut à C ad D moveri credatur.

Si ultra objectum C, aliud objectum M, verbi gratiâ, reperiatur, quod quamvis verſus N, moveatur, immotum tamen exiſtimetur: licet objectum C immotum maneat, vel ſaltem multò tardius moveatur verſus F, quàm M, verſus N; verſus Y moveri videbitur, & vice verſâ, ſi, &c.

II. *Cognoſcendam eſſe objectorum diſtantiam, priuſquam de ipſorum motûs velocitate judicium fiat.*

Has omnes propoſitiones, ſi ultimam quæ difficultatę caret excipias, hoc uno nos ſcilicet de diſtantia objectorum tutò non poſſe judicare, demonſtrari, liquidò patet; ſi enim de diſtantia certum judicium ferre nequimus, hinc liquet nos non poſſe tenere, an C verſus D progreſſum fuerit, an verò ad B acceſſerit, & ſic de cæteris.

III. *Examinantur rationes quibus objectorum diſtantia cognoſcitur.*

Ut autem comperiamus; an judicia, quæ circa objectorum diſtantiam ferimus, ſint certa, quâ ratione ad ejuſmodi judicia procedamus, animadvertendum eſt; ſi ad illa, ratione incerta procedimus, certè judicia errore vacua eſſe non poterunt. Jam autem variis rationibus ad illa judicia nos accingimus, quæ nobis excutiendæ ſunt.

Prima, quæ & univerſalior & ſæpe tutior ratio eſt, quâ diſtantiam objectorum poſſimus dignoſcere, eſt angulus quem formant radij ex oculis noſtris emiſſi, cujus anguli caput ſive apex, eſt objectum ipſum; hoc eſt, objectum eſt punctum in quo radij angulum efficientes, concurrunt. Cùm angulus ille maximus eſt, objectum etiam proximum videmus, cùm verò angulus minimus eſt, tum etiam videmus objectum maximè diſſitum. Mens igitur noſtra de objectorum proximitate aut diſtantia judicat, prout ſitus oculorum noſtrorum, variis anguli iſtius mutationibus immutatur. Quemadmodum enim cæcus, duos baculos rectos quorum longitudinem nequidem cognoſceret, præ manibus tenens, Geometriâ tamen quâdam naturali, diſtantiam alicujus corporis, illud ſcilicet corpus duobus baculis ſuis attingens, juxta diſpoſitionem & diſtantiam manuum ſuarum, aliquatenus ſaltem dignoſcere poſſet; ita mens de objecti cujuſpiam diſtantiâ judicat ex oculorum ſuorum diſpoſitione; quæ diſpoſitio diverſa eſt, ſecundum magnitudinem aut parvitatem anguli cujus ope objectum illud videt, hoc eſt, ſecundum objecti propinquitatem & diſtantiam.

Mens hæc omnia judicia quæ ipſi tribuo non fert; judicia hæc naturalia nihil aliud ſunt, præter ſenſationes; ſic igitur loquor perſpicuitatis causâ. *Vide artic. 4. cap. 7.*

Hoc facili experimento quivis rem poterit clarè percipere. De extremo filo ſuſpendatur annulus, ita ut ipſius interna capacitas nobis non ſit adverſa; vel terræ intrudatur baculus, dum alium baculum in extremo recurvum præ manibus geſtabis; Poſteà verò tribus vel quatuor paſſibus ab annulo, aut à baculo in terram infixo ſecede; alterum oculum manu tuâ occludes, altera verò manu annulum trajicere vel baculum baculo quem in manu geſtas ad altitudinem oculi aut circiter, tranſverſum ferire conator. Quod primò facillimum exiſtimaſti id centies tentatum te non tamen potuiſſe aſſequi miraberis. Quod ſi baculo depoſito annulum digito tranſverſum agere velis; rem quamvis proximus, non ſine difficultate poteris efficere.

Sed cùm dixi, annulum eſſe trajiciendum, baculumque feriendum, utrumque in tranſverſum poſitum eſſe intellexi; res enim alioqui eſſet

facillima

faciliima, & facilior quidem altero oculo clauſo quam ſi utrumque aperires; hoc pacto enim ictus, facilius dirigeretur.

Cur autem annulum illum, altero duntaxat oculo aperto; vix potes trajicere, hæc eſt cauſa, nimirum altero oculo clauſo, angulus de quo ſupra, nobis non innoteſcit. Ut enim anguli magnitudinem cognoſcas; non ſufficit cognoſcere magnitudinem baſis iſtius anguli, & magnitudinem alterius ex illis duobus angulis quem efficit alterum latus in baſi; quod ex præcedenti experimento clarum eſt; ſed præterea neceſſe eſt cognoſcere alterum angulum, quem efficit alterum latus in baſi, aut longitudinem alterius ex lateribus. Quod accuratè dignoſci nequit, niſi alterum oculum aperias. Quocirca mens Geometriâ ſuâ naturali, ut diſtantiam annuli cognoſcat, uti nequit.

Diſpoſitio igitur oculorum, quæ comitatur angulum radiorum viſualium, qui in objecto occurrunt & ſecantur, ratio melior eſt & univerſalior quâ mens ad dijudicandam rerum diſtantiam utatur. Si igitur angulus ille manifeſtò non immutatur quum objectum paulò diſſitum eſt, ſive ad nos accedat, ſive à nobis recedat; ex hoc ipſo inferre poteris hanc rationem dijudicandæ objectorum diſtantiæ, vitioſam & falſam eſſe.

Hunc autem angulum non mediocriter mutari, quum objectum ab oculis noſtris uno pede diſtans ad quatuor pedes transfertur nemo non videt, at verò ſi à quatuor pedibus ad octo pedes transferatur, tum mutatio non erit adeò manifeſta; ſi ab octo pedibus ad duodecim, minus; ſi à mille pedibus ad centum pedum millia, tum penè imperceptа fiet mutatio; mutatio denique illa, ſi ulterius, vel in ſpatia uſque imaginaria transferatur objectum, imperceрta prorſus fiet. Adeo ut ſi ſpatium memorabile inter A & C intercedat, mens hac ratione, an objectum ſit propinquum literæ B, an verò literæ D, cognitura non ſit.

Hanc ob cauſam, Sol & Luna nubibus involvi nobis videntur, quamvis ab iis, infinitis propemodum diſtent ſpatiis; eodem adducti præjudicio, ſingula aſtra æquidiſtantia cometaſque ſtabiles, & ſub finem curſus ſui penè immotos, imaginamur. Ipſos etiam cometas poſt aliquot menſes penitus diſſipari, arbitramur, quia nempe à nobis, per lineam rectam & oculorum noſtrorum reſpectu directam, recedunt; atque hoc pacto in ingentia illa ſpatia, unde non redeunt, niſi poſt multos annos vel etiam poſt multa ſæcula ſeſe recipiunt, & oculis noſtris ſubducunt.

Secunda ratio quâ mens utitur, ut cognoſcat objectorum diſtantiam, conſiſtit in oculorum diſpoſitione diverſâ, ab ea quam ſupra expoſui. Ut ſecunda illa ratio explanari poſſit id cognitum velim; nimirum; Figura oculi, juxta diverſam objectorum diſtantiam, diverſa quoque neceſſariò debet eſſe. Quum enim homo quiſpiam objectum ſibi proximum videt, oculi ipſius longiores eſſe debent, quam quum objectum remotius eſt; ut enim radij iſtius objecti in nervum opticum coincidant, quod quidem, ut fiat viſio, neceſſe eſt; ſane diſtantia inter nervum opticum & cryſtallinum, major eſſe debet.

Si

Si equidem cryſtallinus convexior fieret, quum objectum propinquum eſt; id perinde eſſet ac ſi oculus extenderetur; ſed cryſtallinum facilè mutare poſſe convexitatem ſuam, credibile non eſt; præter quam quod, oculum extendi ſive produci, experimento manifeſto patet. Anatomiâ enim docemur quoſdam eſſe muſculos, qui oculum circundant, iſtoſque muſculos oculum prementes ſentimus, cùm aliquid cominus ſpectamus.

Sed quo pacto id fiat tenere hîc nil opus eſt, ſatis eſt, ſi ſciamus oculi diſpoſitionem immutari; ſive à muſculis illum circundantibus prematur, ſive nervuli correſpondentes ligamentis illis *ciliaribus*, quæ cryſtallinum inter alios oculi humores ſuſpenſum tenent, remittantur, ad augendam cryſtallini convexitatem, vel intendantur ad ipſam minuendam.

Mutatio enim, qualiſcunque tandem illa ſit, eò tantum fit, ut radiji objectorum in nervum opticum rectà coincidant. Jam autem ſive objectum quoddam quingentis aut ſexcentis paſſibus, ſive decies mille leucis à nobis diſtet, cum eadem prorſus oculorum diſpoſitione à nobis proſpicitur, nullâ in muſculis oculum circundantibus aut nervis qui ligamentis *ciliaribus* cryſtallini correſpondent, memorabili immutatione factâ; radiique objectorum in retinam ſive in nervum opticum accuratiſſimè coincidunt. Mens igitur objecta decem aut etiam centum millibus leucarum diſtita, quingentis aut ſexcentis tantùm paſſibus diſtare judicat, cùm ſcilicet de iſtorum objectorum diſtantiâ, ex ſolâ illâ oculorum diſpoſitione, de quâ loquutus ſum, judicium fert.

Hanc tamen rationem, mentem in judiciis ſuis adjuvare certum eſt, cùm objectum eſt propinquum. Si, exempli gratiâ, objectum ſemipede duntaxat diſtet, ipſius diſtantiam, diſpoſitione muſculorum oculos noſtros ut longiores fiant, prementium, facilè diſcernimus; atque hæc diſpoſitio non ſine dolore aliquo comparatur. Si idem objectum duobus pedibus diſtet, diſtantiam illam adhuc diſcernimus, quia diſpoſitio quamvis non amplius dolorem, ſenſum tamen quendam in mente gignit. At ſi objectum illud aliquot pedibus adhuc amoveatur, diſpoſitio muſculorum mentem noſtram adeò debiliter afficit, ut judicio noſtro circa diſtantiam objecti, quicquam opitulari deſinat.

Ambæ igitur illæ rationes cognoſcendæ objectorum diſtantiæ quas jam enarravimus, prorſus inutiles ſunt, cùm objectum illud ſexcentis aut circiter paſſibus diſtât; nec etiam quamvis objectum propius admoveatur, tutæ haberi poſſunt.

Tertia ratio quâ de objectorum diſtantiâ judicium fertur.

Tertia ratio conſiſtit in magnitudine imaginis, quæ in internâ oculi noſtri parte pingitur, quæ objecta nobis repræſentat; imaginem iſtam minui, recedente objecto, nemo eſt qui diffiteatur. Sed quo objectum quod ſitum ſuum mutat remotius eſt, eò magis, imaginis diminutio imperceptа eſt. Cum enim objectum quodpiam ab oculis noſtris iam ſatis diſtat, ut ſexcentis, verbi gratiâ, paſſibus, aut alio quovis ſpatio ſimuli pro objecti ipſius magnitudine; objectum illud, inquam, non mediocriter

Digitized by Google

mediocriter poteſt recedere, nullâ tamen in illius objecti imagine ſenſibili immutatione factâ, ut demonſtratu facile eſt. Tertia igitur illa ratio, eodem quo priores, laborat vitio.

Præterea obſervandum eſt mentem, objecta illa remotiora non judicare, quorum imago picta in retinâ, minor eſt. Quum, exempli gratiâ, hominem & arborem, & utrumque centum paſſibus à me diſſitum, aut plures in cœlo ſtellas adſpicio, hominem arbore, ſtellaſque minores, majoribus eſſe remotiores, ſtatim non judico quamquam hominis & ſtellularum imagines in retinâ pictæ, minores ſint imaginibus arboris & ſtellarum majorum. Inſuper objecti magnitudo cognoſcenda eſt, ut ipſius diſtantia aliquatenus ſaltem cognoſcatur. Quia autem compertum mihi eſt, domum homine majorem eſſe, licet imago domûs, hominis imagine major ſit, domum tamen homine ideò propinquiorem eſſe, non judico. De ſtellis res pariter ſe habet. Illas oculi noſtri in eadem diſtantia poſitas nobis exhibent: nonnullas tamen aliis longè remotiores eſſe, per quam veroſimile eſt. Cùm igitur innumera ſint objecta, quorum magnitudinem non cognoſcimus, innumera pariter eſſe, quorum diſtantia nos latet, credere par eſt.

De objecti alicujus diſtantiâ, ex vi quâ in oculos noſtros agit, etiam judicamus; objectum enim remotum, objecto propinquo longè debilius agit; necnon ex diſtinctione & perſpicuitate cum quâ imago objecti pingitur in oculo, cùm enim objectum diſſitum eſt, tum oculus ut illud videat, latius patere debet, unde fit ut radij in oculum confuſiùs coincidant. Hanc ob cauſam objecta ſubobſcura, aut minus diſtinctè à nobis conſpecta, diſſita videntur, cum è contra, corpora lucida, & diſtinctè à nobis viſa, propinqua videantur. Hiſce poſterioribus rationibus, certum circa objectorum diſtantiam, ſtabiliri non poſſe judicium, liquidò patet; quocircà iis non immoror ad ultimam, quæ imaginationem magis adjuvat, & quâ mens objecta eſſe diſſita facilius judicat, rationem progreſſurus.

Sexta igitur & præcipua ratio, in eo poſita eſt, quod objectum ſolum, & à cæteris ſemotum, menti non exhibeat oculus; quin ſingula objecta, quæ inter nos, & objectum illud circa quod præcipuè verſatur, interjacent, ipſi conſpicua præbet. *Sexta ratio quâ de objectorum diſtantiâ judicamus.*

Quum verbi gratiâ, turrim campanariam ſatis diſſitam proſpicio, eodem oculi jactu, multas terras multaſque domus interjectas, ut plurimum video. Quia autem de illarum terrarum illorumque ædificiorum diſtantiâ judico, turrim campanariam his remotiorem animadvertens, protinus & remotiorem, & ampliorem, & celſiorem, quam ſi ſola appareret, ipſam judico. Imago tamen quam turris illa in interna oculi parte efformat, ſive terræ & ædificia interſint, ſive non, ejuſdem ſemper eſt magnitudinis, dummodò ut ſupponimus, illam ex eodem loco vel ſaltem æquè diſtanti reſpiciamus. Corporum igitur magnitudinem, ex ipſorum diſtantiâ dijudicamus; ac proinde corpora inter nos & objecta viſûs noſtri interpoſita, imaginationem noſtram in ju-

Digitized by Google

diciis circa diſtantiam ferendis, mirum in modum ſublevant. Non ſecus ac de durationis noſtræ magnitudine; aut de tempore quod, poſt aliquid à nobis geſtum, præteriit, judicamus, ex confuſâ rerum poſt noviſſimam illam actionem geſtarum aut continuas à ſerie cogitatarum, recordatione. Hæc enim aut cogitationum aut actionum noſtrarum ſeries, mentem noſtram in dijudicandâ temporis cujuſlibet vel etiam, aliquâ ſaltem ex parte, durationis noſtræ longitudine, adjutat, vel potius confuſa harum omnium cogitationum ſeſe mutuò excipientium, recordatio, nihil aliud eſt præter ipſum de duratione noſtrâ judicium. Quemadmodum viſio confuſa terrarum quæ inter nos & turrim campanariam interjacent, nihil aliud eſt præter ipſum de diſtantiâ turris, judicium.

Hinc percipere facile eſt, cur Luna ſub ortum nobis grandior appareat, quam quum ſupra horizontem eminet. Cùm enim oritur Luna multis leücis diſtans immò ultrà horizontem ſenſibilem aut terras quæ viſum noſtrum terminant, ſita nobis videtur. At verò, cùm directè ſupra horizontem noſtrum eminet, tum ſemileücâ tantùm, vel ſepties ædificiis noſtris ſublimior videtur. Itaque illam prope horizontem ſitam longè grandiorem judicamus, quam cum ab illo valdè diſſita eſt; quia nempe illam orientem judicamus longè remotiorem, quam cum jam ſupra horizontem noſtrum editiſſima eminet.

Non pauci equidem Philoſophi illud effectum vaporibus è terra aſcendentibus tribuunt. Nec ab illis hac in parte diſſentire velim, quod ſcilicet vapores objectorum radios frangentes; illa majora nobis exhibent. Nec præterea diffiteor, majorem eſſe numerum vaporum inter nos & Lunam cum oritur, quam cùm ſupra horizontem eminet; ipſamque ideò, ſi à nobis ſemper æquè diſtaret, paulò majorem ſeſe præſtituram, quam reverâ ſe præſtat. Intereà tamen hæc refractio radiorum Lunæ, omnium illarum mutationum, quæ in ipſius magnitudine conſpiciendas ſe præbent, cauſa dici nequit; hæc enim refractio non obſtat quo minus, imago illa quæ in internâ oculorum noſtrorum parte, cùm Lunam videmus orientem, pingitur, ſit minor quàm imago quæ efformatur, cum luna jamdudum orta ſupra caput noſtrum eminet.

Aſtronomi, quorum eſt Planetarum diametros metiri, quo magis Luna ab horizonte recedit, ac proinde quo minor illa videtur, eo magis ipſius diametrum augeri obſervant; itaque diameter imaginis, quæ in internâ oculorum noſtrorum parte pingitur, minor eſt, cum Lunam videmus majorem. Re verâ Luna oriens à nobis terræ ſemidiametro remotior eſt, quam quum ſupra verticem noſtrum lineâ perpendiculari eminet. Nec aliam ob cauſam ipſius diameter augetur, cum ſupra horizontem aſcendit, tum enim ad nos accedit.

Cur igitur illam, dum oritur, majorem videmus? non certè propter refractionem

refractionem radiorum, à vaporibus terræ factam, cum imago ex iſtis radiis efformata minor ſit; ſed id oritur ex judicio naturali, quod de ipſius diſtantiâ ferimus, quia nempe trans terras à nobis longè diſſitas, ut jam dictum eſt, poſita videtur. Rem ſanè ſtupendam! Philoſophos hujuſce erroris ſenſuum noſtrorum cauſam inventu difficiliorem exiſtimare, quàm maximas algebræ *æquationes*.

Hæc ratio, quâ de alicujus objecti diſtantiâ, ex ipsâ rerum inter nos & illud objectum interjectarum diſtantiâ judicamus, utilitate ſuâ, cæterarum rationum de quibus ſupra inutilitatem, non rarò ſupplet. Hac enim poſtremâ ratione, quædam objecta multis leücis à nobis diſſita eſſe, facilè judicamus, quod aliarum rationum ope judicare non licet illam tamen ſi expendas, multis vitiis ſcatere, comperies.

Ac primò quidem hæc ratio, circa res duntaxat quæ ſuper tellure poſita ſunt, non verò circa res quæ ſunt in aëre vel in cœlis, niſi rarò admodum, & inutiliter ut plurimum, uſu venit. Secundo in tellure, eâ ratione uti non datur, niſi circa objecta, aliquot tantummodò milliaribus diſſita. Tertiò, ſi inter nos & objectum contemplandum, vel valles, vel montes, vel aliud quodlibet ſimile, interſint, hæc ratio erit inutilis. Denique nemo eſt, ut puto, qui plus ſatis non ſit expertus, quàm incerta ſint judicia quæ circa objectorum diſtantiam ferimus ex ſenſibili rerum interpoſitarum viſu. His etiam fortè diutius æquo immoror.

Hæ igitur ſunt rationes, quibus de objectorum diſtantiâ judicamus. Ex vitiis deprehenſis, jam colligere eſt, judicia iis innixa eſſe per quam incerta.

Unde nullo negotio præcedentes propoſitiones meas demonſtrare poſſum. Objectum G ab objecto A ſatis diſſitum ſuppoſui: Ergo multoties admoveri poteſt ad D, aut accedere ad B; ita tamen ut nemo mutationem illam agnoſcet; quandoquidem non ſit tuta ratio dijudicandæ ipſius diſtantiæ. Immò objectum illud verſus D, recedere poteſt, cum ad B accedere cenſebitur; quia imago objecti nonnunquam in retina augetur, ſive ob trepidationes quaſdam quæ nonnunquam fiunt in nervo optico, ſive quia aër, inter objectum & oculum interjectus, radios interdum magis refrangit, ſeu tandem quia impreſſio, quam unio radiorum non ſatis accurata agit in retinam, ad partes quaſdam, quæ ipsâ tamen affici non deberent, tranſit, quod non unâ de causâ contingere poteſt. Itaque objectorum imago tum major facta, eò adducit mentem, ut credat objectum accedere. De cæteris propoſitionibus idem eſto judicium.

Prius quam huic capiti finem imponam, iſtud obſervatum velim; ſcilicet, vitæ noſtræ conſervationi perquam utile eſſe, ut eo accuratius motum aut quietem corporum cognoſcamus, quo corpora illa propius ad nos accedunt; hanc verò accurationem non ita eſſe utilem, cùm objecta à nobis diſſita ſunt. Ex hac enim obſervatione, illius quod de omnibus ſenſibus in genere protuli, veritas patet; ſenſus ſcilicet noſtros,

Digitized by Google

res nobis patefacere, duntaxat quatenus nobis ſunt utiles, non verò quales in ſe ſunt. Motum enim & quietem corporum, ut jam dictum eſt, eò accuratius cognoſcimus, quo magis ad nos accedunt; de iis verò, ſenſuum noſtrorum ope judicare deſinimus, cum ita à nobis receſſerunt, ut corpori noſtro nec utilia nec noxia eſſe amplius poſſint. Ut, verbi gratiâ, cum à nobis ſexcentis aut circiter paſſibus recedunt, ſi ſaltem alicujus ſint magnitudinis; vel etiam ſi propius adſint, quum ſunt minora, aut denique longius, ſi ſint majora.

CAPVT X.

De erroribus circa qualitates ſenſibiles. I. Diſtinctio animæ & corporis. II. Organa ſenſuū explicantur. III. Cui corporis parti anima immediatè uniatur. IV. Quid objecta externa agant in corpus. V. Quid in mentem, & cur mens non percipit motus fibrarum corporis. VI. Quatuor in unaquaque ſenſatione vulgò confunduntur.

SUperioribus capitibus, judicia quæ ex oculorum noſtrorum teſtimonio, circa extenſionem, figuram & motum corporum, formamus, nunquam eſſe accuratè vera, probavimus. Illa tamen non eſſe uſquequaquè falſa fatendum eſt. Hanc ſaltem includunt veritatem, extenſionem, ſcilicet figuras, motus, qualiacunque tandem illa ſint, extra nos eſſe.

Multa equidem videmus, quæ nec ſunt, nec unquam fuerunt, ac ſtatim atque aliquid extra nos videmus, illud reverâ extra nos exiſtere, fruſtra colligeremus. Ab ideâ, menti hominis cujuſpiam præſenti, ad actualem rei illius quam idea repræſentat exiſtentiam, nulla eſt neceſſaria conſequentia, ut vel ex ſomniantibus aut delirantibus plus ſatis liquet. Cùm tamen extenſionem, figuras, motus videmus, illa ut plurimum reverâ eſſe extra nos, aſſerere tutò poſſumus. Hæc non tantum imaginaria, verum etiam realia ſunt, nec fallimur, cum ipſis exiſtentiam realem & ab intellectu noſtro independentem tribuimus, quamquam id probatu ſit perquam difficillimum.

Vide Illuſtrationes.

Judicia igitur, quæ circa extenſionem, figuras, & motus corporum, à nobis feruntur, aliquam includere veritatem, conſtat. Verum res ſecus ſe habet de judiciis, quæ circa lucem, colores, ſapores, odores, cæteraſque qualitates ſenſibiles decernimus; illa enim, ut in hoc primo libro conſpicuum erit, ſemper falſa ſunt.

Lux à coloribus hìc à nobis non disjungitur; tum quia reapſe inter ſe non valde differunt, tum etiam quia ſeorſim explicari non poſſunt. De cæteris etiam qualitatibus ſenſibilibus in genere, eodem tempore quo de hiſce duabus, agetur; quippe quæ omnes eodem principio ſint à nobis

Digitized by Google

à nobis explicandæ. Infra dicendis, utpote ſuperius dicta & pondere & utilitate ſuâ longius exuperantibus, enixè attendendum eſt.

Diſtinctio animæ & corporis.

Ac primùm lector, duas ideas quæ menti noſtræ inſunt, quarum prior corpus, poſterior ſpiritum ſeu potius ſubſtantiam immaterialem aut incorpoream, nobis repræſentat, apud ſe reputaſſe & expendiſſe ſupponimus; utramque ab ipſo ſuis proprietatibus poſitivis apprimè diſtingui; ipſum, uno verbo, hanc veritatem altè imbibiſſe, extenſionem ſcilicet, à cogitatione eſſe diſtinctam atque diverſam. Vel ſupponimus lectorem, quoſdam Divi Auguſtini locos, ut, verbi gratiâ 10. cap. libri decimi de Trinitate, quartum & decimum-quartum caput libri de Quantitate mentis, aut Meditationes Viri clariſſimi Carteſij; id præcipuè quod ad diſtinctionem corporis & animæ ſeu mentis ſpectat; aut denique ſextam diſſertationem de diſtinctione animæ & corporis viri cl. De Cordemoy, attentè legiſſe.

Ideam hic voco quicquid eſt objectum mentis immediatum

II. *Organorum ſenſuum explicatio.*

Præterea lector anatomiæ organorum ſenſuum, peritus eſſe debet. Ipſum nempe non debet latere, organa illa conſtare ex tenuibus fibris, è medio cerebro originem ſuam ducentibus, quæ hinc in ſingula membra ſenſu prædita diſperguntur, ac denique, nullâ interruptione factâ, ad externas uſque corporis noſtri partes extenduntur. Illarum autem fibrarum, dum vigilamus aut proſperâ utimur valetudine, alterum extremum moveri nequit, quin extremum oppoſitum, protinus moveatur, propter ipſarum perpetuam intentionem; quemadmodum funis contenti, alterum extremum, altero immoto, movere non potes; Quod à lectore etiam reſciri velim.

Inſuper neminem fugere debet, haſce fibras bifariam moveri poſſe, ſcilicet per extremum illud quod eſt extra cerebrum, vel per extremum illud quod eſt intra cerebrum. Si fibræ illæ ab objectis extrinſecùs afficiuntur ita ut ipſorum agitatio ad cerebrum uſque non perveniat, ut fit per ſomnum; tum ex iſta agitatione mens nullam novam recipit ſenſationem. Si verò tenues illæ fibræ ſpirituum animalium concurſu, aut ab alia quavis causâ intrinſecùs in cerebro moveantur, tum mens aliquid percipit, quamvis fibrarum illarum partes extra cerebrum ſitæ, & per omnes corporis noſtri partes diſperſæ, omninò quieſcant, ut iterum in ſomno contingit.

III. *Mentem immediatè uniri illi cerebri parti in quâ organa ſenſuum coeunt.*

Nec abs re erit hic etiam obiter unum obſervare, quod experientiâ duce cognoſcimus. Nos ſcilicet in quibuſdam corporis noſtri partibus penitus reſecatis, dolorem interdum ſentire. Quia, ſcilicet, fibræ cerebri, quæ iſtis partibus correſpondent, eodem modo ac ſi reverà partes illæ ſauciarentur commotæ in mente noſtra, partium illarum quas fingit imaginatio, occaſione, dolorem realem excitant. Hæc enim, mentem, in illâ cerebri parte in qua hæc ſenſuum organa originem ſuam ſortiuntur, immediatè reſidere, evidenter demonſtrant: ibi, ſcilicet, quæcunque objectorum occaſione in iſta parte vertuntur, ſentit, nec etiam quod extra hanc partem cerebri agitur, niſi fibrarum illarum interventu poteſt percipere. Hoc poſito & clarè intellecto, quo-

Digitized by Google

modo fiat ſenſatio nullo negotio comperies, ſed rem uno exemplo dabo claram.

I V.
Exemplum, quo quid objecta valeant in corpus explicatur.

Quum acûs cuſpidem manui meæ applico cuſpis illa movet & dividit fibras carnis meæ. Fibræ illæ hinc ad cerebrum uſque porriguntur, & dum vigilo, ſatis intenduntur, ut externæ partes, immotis internis cerebri partibus, moveri non poſſint. Extrema igitur fibrarum cerebri etiã moventur; jam autem ſi fibræ manûs mediocriter moveantur, tum & fibræ cerebri mediocriter movebuntur. Quod ſi motus ille ita vehemens ſit ut aliquid in manu diſrumpat, tum etiam in cerebro vehementior & violentior ſentietur.

Pariter, ſi manum ad ignem admoveas, particulæ ligni, quas innumeras indeſinenter & vehementer pellit, ut id ratio deficiente viſu demonſtrat, fibras concutiunt, & ipſis aliquam agitationis ſuæ partem impertiuntur. Si illa agitatio temperata eſt, temperata pariter erit agitatio fibrarum cerebri quæ manui reſpondent. Si autem agitatio illa ita violenta eſt in manu, ut in ea particulas aliquas diſcerpat, ut fit cum in aliqua corporis parte combureris, tum etiam agitatio internarum cerebri fibrarum & vehementior & violentior erit: illud eſt quod in corpore noſtro agitur, cum ab objectis afficimur, jam videamus quid menti noſtræ contingat.

V.
Quid objecta agant in mentem, & cur mens non percipiat motus fibrarum corporis.

Mens autem, in illa cerebri parte, ex qua omnes nervorum noſtrorum fibræ principium ſuum ducunt, præcipuè, ſi fas ſit ita loqui, ſita eſt. Ibi verò conſtituta fuit, ut ſingulas corporis noſtri partes foveat atque tuetur; ac proinde omnes quæ in illis fibris fiunt mutationes, ipſam accipere par eſt; ut mutationes coporis conſtitutioni congruas, ab iis quæ ipſi officiunt diſcernere valeat; ipſi enim, ſi eas ἁπλῶς & ſine ulla ad corpus relatione cognoſceret, foret inutile. Quapropter, quamvis omnes illæ fibrarum mutationes in motibus duntaxat reverâ conſiſtant, qui in ſe plerumque non differunt, niſi quatenus ſunt vel plus vel minus vehementes; mens tamen de iis, quaſi eſſentialiter differrent, judicare tenetur. Licet enim in ſe parum differant, ſi tamen conſervationem corporis reſpicias, eas eſſentialiter differre haud dubiè comperies.

Hæc ratiocinatio confuſa, aut iſtud judiciũ naturale nihil eſt præter ſenſationem compoſitam.
Vide quæ ſupra dixi de judiciis naturalibus & cap. 1. 3ii. lib.

Motus, exempli gratiâ, dolorem pariens, non valde ut plurimum differt, ab illo motu, qui titillationem excitat; inter hoſce duos motus eſſentialem exiſtere differentiam haud opus eſt; quamvis titillatio & dolor, quæ ambo illi motus in mente excitant, neceſſariò inter ſe differant. Quippe commotio fibrarum unde oritur titillatio, menti dènunciat validam corporis conſtitutiònem, quâ objecti impreſſioni ita reſiſtere poteſt, ut ne ex ejuſmodi impreſſione, quicquam detrimenti patiatur, timendi non detur locus. Verum motus unde oritur dolor, cùm paulò violentior ſit, aliquam corporis fibram rumpere poteſt; cui malo ut conſulat mens, moleſtâ aliquâ ſenſatione, moveri par eſt. Itaque, quamquam motus qui in corpore excitantur in ſe reverâ non differant, niſi quatenus, alij aliis vehementiores ſunt, illos tamen

tamen, ſi vitæ noſtræ conſervationem reſpicias, eſſentialiter differre agnoſces.

Hanc ob cauſam, mens noſtra commotiones quæ ab objectis excitantur, in carnis noſtræ fibris non percipit; ipſas cognoſcere foret inutile; quippe quæ ab iis non poſſet accipere, an objecta nos circumcingentia, corporis noſtri compagem vel conſervarent vel deſtruerent: ſed iis afficitur ſenſationibus, quæ eſſentialiter differunt, quæque objectorum qualitates, quatenus ſaltem corporis intereſt, ipſi indicantes, ipſam etiam diſtinctè docent, an objecta illa corpori poſſent officere.

His adde quod, ſi mens nihil perciperet, præter id quod in manu agitur, momento combuſtionis; ſi nihil præter motum aut diviſionem aliquot fibrarum, id certè ſuſque deque haberet; quin ejuſmodi motibus nonnunquam fortè, repentino quodam acto impetu delectaretur, Veſanorum illorum adinſtar, quos per furorem, omnia ſubruere juvat.

Vel non ſecus ac captivus, carceris ſui clauſtra dirui, non ægro cerneret animo, vel etiam ſpe libertatis adductus gauderet. Ita, ſi ſolam partium corporis noſtri diviſionem perciperemus, dum comburimur, fœlicitatem noſtram in eo non eſſe poſitam, ut corpore quod nos à beatitudine noſtra potius amovet, includamur, ſtatim arbitrantes, ipſius deſtructionem exoptaremus.

Unde liquet, autorem unionis animæ cum corpore, ſummâ inſtituiſſe ſapientiâ, ut dolorem tum ſentiremus, cùm in corpore talis contingit mutatio, ut ex ipſa detrimentum patiatur; ut, verbi gratiâ, cùm acus carni infigitur, aut cùm ignis ipſius partes dividit; titillationem verò aut ſenſationem quamlibet jucundam experiremur, quum motûs illi temperati ſunt; Et hæc omnia quidem, ſine ulla perceptione eorum quæ reverâ in corpore noſtro aguntur, aut motuum fibrarum, de quibus anteà.

Primò, quum dolorem & voluptatem, quæ toto genere differunt, ſentimus, objecta quæ iſtis ſenſationibus occaſionem præbuerunt, facilius dignoſcimus. Secundò, hæc ratio, quâ monemur, an corporibus nos ambientibus, adhærere, an verò ab iis recedere debeamus, brevior eſt, mentiſque Deo comparatæ capacitatem minus occupat. Denique, cùm dolor & voluptas, ſint modificationes mentis quas cum reſpectu ad corpus ſuum percipit, quæque illam magis afficiunt, quàm cognitio motuum aliquot fibrarum; hinc fit ut ad iſtas ſenſationes ſollicita attendat, unioque inter utramque hominis partem arctior evadat. Ex his igitur liquet, ſenſus nobis conceſſos fuiſſe, non ut ab iis veritatem doceamur, ſed tantum ut eorum ope vitam noſtrâ conſervemus.

Quod de titillatione & dolore dictum eſt, de omnibus ſenſationibus in genere intellectum velim, ut infra clarius patebit. Ab hiſce duabus ſenſationibus, potiuſquam ab aliis initium duximus, tum quia vividiores ſunt, tum quia rem præſtant clariorem.

Nos

Digitized by Google

Nos circa lucem & colores, nec non generatim circa omnes qualitates ſenſibiles, ut circa frigus, calorem, odores, ſapores, ſonum, dolorem, voluptatem, innumeros errores admittere, jam facile eſt demonſtratu. Quid ſi ſingulos errores noſtros, circa omnia ſenſuum objecta expedire, eſſet animus. Multi certè anni, re adhuc infectâ, præ ingenti illorum errorum numero, conſumerentur. De iis igitur generaliter dicere ſufficiat.

VI. *Quatuor vulgò confunduntur in unaquaq; ſenſatione.*

In omnibus penè ſenſationibus, quatuor licet diverſa confunduntur, quia ſcilicet, ſimul & velut in inſtanti aguntur. Atque illud eſt cæterorum errorum ſenſuumprincipium.

Primum quod confunditur, eſt *actio* objecti, hoc eſt, in calore, exempli gratiâ, *impulſio* & motus particularum ligni in fibras manûs.

Secundum eſt *paſſio* organi ſenſûs, hoc eſt, agitatio fibrarum manûs orta ex impulſione particularum ignis, quæ agitatio ad cerebrum uſque pervenit, alioqui enim mens nil ſentiret.

Tertium eſt *paſſio*, ſenſatio, aut perceptio mentis, hoc eſt, id quod quilibet ſentit, quum ad ignem accedit.

Quartum eſt *judicium*, quo mens judicat, id quod ſentit eſſe in manu ſua & in igne. Judicium autem illud naturale eſt, vel potius nihil aliud eſt præter ſenſationem compoſitam, hanc verò ſenſationem, ſeu hoc judicium naturale, aliud judicium liberum ſemper comitatur, quod mens ferre ita conſuevit, ut ab eo vix temperare queat.

Hæc quatuor, ut videre eſt, longè diverſa ſunt, nec tamen vulgò diſtinguuntur; unio ſcilicet arcta quæ eſt inter mentem & corpus, nos ſæpe impedit, quo minus hæc diſtinguere valeamus, quippe propter hanc tam arctam unionem, proprietates materiæ, à proprietatibus mentis ſive ſubſtantiæ incorporeæ, ſejungere vix poſſumus.

Nemo tamen eſt, qui ad rem attendens, non videat, ex hiſce quatuor quæ in nobis aguntur, dum aliquo objecto afficimur, duo priora ad corpus, duo verò poſteriora ad mentem duntaxat pertinere. Si ſaltem priuſquam ad hancce lectionem ſe accinxerit ſuper mente & corpore aliquandiu fuerit meditatus, ut præſuppoſitum eſt. Sed hæc ſeorſim ſunt explicanda.

CAPVT XI.

I. De errore quem admittimus, circa actionem objectorum in fibras externas ſenſuum. II. Cauſa hujus erroris. III. Objectio cum reſponſione.

IN hoc capite & in tribus ſequentibus, de hiſce quatuor, quæ confundi, & tanquam ſimplex eſſet ſenſatio haberi mox diximus, agetur. Errores, quos hac in re erramus, generali tantum ratione explicabuntur;

cabuntur; nullus enim eſſet dicendi finis, ſi eos ſigillatim enumerare aggrederemur. Qui tamen dicenda ſeriò expendet, omnes errores ſenſuum noſtrorum, nullo negotio deprehendet. Verum id ab illo vehementer exoptem, ut nempe ſupra dictis, & infra dicendis attentus incumbat.

I. *De errore qui admittitur circa actionem objectorum in fibras ſenſuum noſtrorum.*

Quod primum confunditur in unaquâque ſenſatione, eſt actio objectorum in fibras externas corporis noſtri. Nullam ferè admitti differentiam, inter ſenſationem mentis, & ipſam objectorum actionem, pro certò conſtat; nec res comprobatione indiget. Plerique Homines, calorem, in igne à quo excitatur, eſſe arbitrantur, lucem eſſe in aëre, & colores in objectis coloratis. De motibus corpuſculorum quæ iſtas ſenſationes excitant, ne per ſomnium quidem cogitantes.

II. *Hujus erroris cauſa.*

Dolorem eſſe in acu quâ punguntur, haud equidem exiſtimant, quemadmodum calorem eſſe in igne credunt. Quia nempe acus & ipſius actio ſub viſum cadunt, particulæ verò ligni ex igne emiſſæ, motûſque quo manus noſtras movent, viſum nequaquam feriunt. Cum itaque nihil videamus, quod manus noſtras attingat, dum calefimus, calorem tamen in iis ſentiamus, hunc calorem eſſe in igne, in illo nihil aliud deprehendentes, ſponte noſtrâ judicamus.

Plerumque igitur ſenſationes noſtras objectis tribuimus, quum cauſæ iſtarum ſenſationum nos latent. Quia verò dolor & titillatio corporum ſenſibilium actione excitantur, ut verbi gratiâ, acu aut pennâ, quas videmus & tangimus, hanc ob cauſam, in hiſce objectis quicquam eſſe quod ſenſationibus noſtris ſimile ſit, non imaginamur.

III. *Objectio.*

Nihilominus tamen, combuſtionem non eſſe in igne, ſed tantum in manu, judicamus; quamquam hæc combuſtio, non ſecus ac calor, quem igni tribuere ſolemus, à ligni particulis producatur. Sed hujuſce judicij hæc eſt cauſa: combuſtio, ſcilicet, eſt quoddam doloris genus; jam autem, cum multoties, dolorem non eſſe in corpore externo à quo excitatur, ſenſerimus; idem de combuſtione judicium, nullo negotio facimus.

Ad hoc judicium hac etiam de cauſâ impellimur; dolor ſcilicet, aut combuſtio mentem noſtram corporis noſtri partibus, attentiſſimam præbent, quæ attentio ab alia quavis cogitatione mentem deterret; quo pacto ſenſationem ex combuſtione ortam, objecto ſibi præſentiſſimo arrogat. Quia autem paulò poſt combuſtionem veſtigia quædam in parte combuſtâ reliquiſſe, comperimus hoc experimento, combuſtionem eſſe in manu, certiores adhuc evadimus.

Hoc tamen non obſtat quo minus hoc axioma generale admittatur. *Nos*, ſcilicet, *vulgò tribuere ſenſationes noſtras objectis, quotieſcunque illa objecta motû partium quarundam inviſibilium, in nos agunt.* Nec aliam ob cauſam, colores, lux, odores, ſapores, ſonus, cum aliis quibuſdam ſenſationibus, in aëre, aut in objectis externis, à quibus excitantur, ineſſe vulgò creduntur; quia, nempe, iſtæ omnes ſenſationes, motu corporum quorundam imperceptorum in nobis excitantur.

CAPUT XII.

I. De erroribus circa motûs fibrarum ſenſuum noſtrorum. II. Hoſce motûs nobis eſſe imperceptos vel a nobis confundi, cum ſenſationibus noſtris. III. Res experimento probatur. IV. Tria ſenſationum genera. V. Errores quos ſecum ducunt.

QUod ſecundò in unaquaque ſenſatione deprehenditur, eſt commotio fibrarum nervorum noſtrorum, quæ cerebrum pertingit. In eo autem erramus, quod ſcilicet hanc commotionem cum ſenſatione mentis noſtræ ſemper confundamus; quodque cum nullam commotionem ſenſibus deprehendimus, nullam reverâ eſſe ſtatim judicemus.

Commotionem, exempli gratiâ, quam ignis excitat in fibris manûs noſtræ cum ſenſatione caloris confundimus, caloremque in manu noſtrâ eſſe dicimus. Quia autem commotionem illam quâ objecta viſibilia nervum opticum, in internâ oculi parte poſitum, movent, non ſentimus, nervum illum non moveri, nec coloribus quos videmus obduci exiſtimamus; quin objectum externum hiſce miſceri coloribus cenſemus. Colores tamen nervo optico æquè fortiter ac vividè impreſſos eſſe, ac objectis viſibilibus, experimento ſequenti patebit.

Sumatur oculus bovis recens jugulati, detrahantur pelliculæ illæ, quæ pupillæ adverſæ ſunt, juxta nervum opticum, & in earum loco, charta quædam valdè pellucida, ſupponatur. Hoc facto, oculus ille feneſtræ cujuſdam foramini applicetur, ita ut pupilla aëri objiciatur, poſterior verò oculi pars includatur intra cubiculum, quod ita clauſum & obruratum eſſe debet, ut perobſcurum ſit. Tunc omnes objectorum, quæ extra cubiculum poſita ſunt, colores in interna oculi parte reſperſos conſpicies; ſed ita tamen ut objecta reſupina appareant. Quod ſi colores non ſint ſatis vividi, oculus erit extendendus, ipſius lateribus compreſſis ſi, nempe, objecta quæ in interna oculi parte pinguntur, ſint propinquiora; ſi verò remotiora, oculus erit contrahendus.

Si igitur ſenſus noſtri, veritatis inveniendæ causâ nobis eſſent conceſſi, aut ſi rationem, in judiciis noſtris circa objecta ſenſuum, ducem ſequeremur, colores in interna oculorum parte judicare aut ſentire haud dubiè deberemus, quemadmodum calorem in manibus noſtris eſſe judicamus.

At verò ut hujuſce judiciorum noſtrorum, circa qualitates ſenſibiles, ut ita dicam, anomaliæ, ſive irregularitatis, cauſa aliqua afferatur, animadvertendum eſt, mentem corpori tam arctè unitam eſſe,

&

& ex quo peccavit, adeò carnalem, ut ita loquar evaſiſſe, ut ipſi corpori multa tribuat, quæ ſua ſunt, utque vix ac ne vix ſemetipſam à corpore ſuo diſcernere queat, adeò ut ipſi non modò, ſenſationes omnes, de quibus jam agitur mentio, verum etiam vim imaginandi, & ipſam quandoque ratiocinandi facultatem tribuat. Non paucis enim Philoſophis ingenium fuit adeò ſtolidum & præpoſterum, ut mentem nihil aliud eſſe crederent, præter delicatiſſimam & ſubtiliſſimam corporis partem.

Cuivis Tertullianum attentè legenti, res manifeſtò patebit. Ipſe enim ſe cum multis aliis authoribus, in hac eſſe ſententia profitetur. Nec quemquam de ſua ſententia ambigere ſivit, cum in Libro quem *de animâ* compoſuit, probare conatus fuerit, nos eò, ut animam credamus corpoream, fide, ſcriptura, necnon revelationibus ſpecialibus adduci. Ejuſmodi opinionibus confutandis non immoror, quippe qui jam ſuppoſuerim Lectorem meum legiſſe quoſdam libros Divi Auguſtini, aut Viri Clariſſimi Carteſij, ubi hujuſce ſententiæ ineptia ſatis demonſtratur, & diſtinctio extenſionis à cogitatione, & mentis à corpore immotis ſtabilitur fundamentis.

Tanta eſt igitur mentis cæcitas, ut ipſa ſe fugiat, propriaſque ſenſationes ſibi ipſi non aſſerat. Verùm ut id clarius explicetur; tria ſenſationum genera in mente diſtinguenda veniunt. Nonnullæ, ſcilicet, validæ ſunt & vividæ; Nonnullæ debiles & languidæ; Nonnullæ denique inter utraſque mediæ.

Senſationes validæ & vividæ, eæ ſunt quæ mentem commovent, & vehementer excitant, quia ipſi vel jucundiſſimæ ſunt, vel moleſtiſſimæ: hujus generis ſunt, dolor, titillatio, frigus acre, ingens calor, eæ denique omnes in genere, quæ non modo veſtigia quædam in cerebro imprimunt, verum etiam quæ ſpiritus animales verſus internas corporis partes movent mittuntque, hoc eſt quæ ita movent ſpiritûs, ut ex hoc motu, excitari poſſint affectûs ſeu *paſſiones*, ut infra patebit.

Senſationes debiles & languidæ, eæ ſunt quæ mentem leviter attingentes, ipſi nec jucundæ, nec moleſtæ ſunt, ut lux mediocris, omnes colores, ſonûs lenes qui audiri ſolent, &c.

Senſationes denique inter utraſque mediæ, eæ ſunt quæ mentem mediocriter afficiunt, ut lux præfulgida, ſonus vehemens, &c. Jam autem ſenſatio debilis & languida primò media, ac deinde vivida fieri poteſt. Senſatio, exempli gratiâ, quæ ex luce oritur, debilis eſt, cum lux è face emiſſa langueſcit, aut cum fax ipſa procul ſita eſt, ſed hæc ſenſatio media fieri poteſt, ſi propius admoveatur fax; at verò validiſſima & vividiſſima evadit, ſi facem ita appropinques, ut oculi perſtringantur; ut id etiam continget ſi ſolem proſpicias. Senſatio igitur lucis juxta varios gradûs, valida, debilis aut media eſſe poteſt.

Hæc ſunt igitur mentis noſtræ judicia circa hæc tria ſenſationum genera; ex quibus videre eſt, ipſam, impreſſiones ſenſibiles, aut judicia naturalia ſenſuum, cæco quodam impetu, ſequi; adeo ut per

Digitized by Google

omnia objecta excurrens, in ipſa, quæ ſua ſunt, transferre non dubitet.

Priores ſenſationes mentem adeò vividè afficiunt ut non poſſit, quin eas, veluti ſuas, agnoſcat, adeò ut ipſas non modò in objectis verum, etiam in corporis, quod ut ſui ipſius partem habet, membris ineſſe judicet. Unde fit ut frigus & calorem non ſolùm in glacie aut in igne, ſed & in manibus ſuis eſſe cenſeat.

Senſationes verò languidæ, mentem adeò leviter attingunt, ut eas nec ſuas eſſe judicet, nec in ſeipsâ, nec in corpore ſuo, ſed in objectis duntaxat eſſe cenſeat. Non aliâ de causâ, objecta externa luce & coloribus exornamus, dum iis mentem & oculos noſtros ſpoliamus; quamvis hanc lucem hoſque colores in ideâ materiæ nequaquam includi ipsâ ratione comperiamus; & quamvis experientiâ doceamur, nos ita æquo jure poſſe judicare hanc lucem & hoſce colores eſſe in oculis noſtris, ac ea judicamus in objectis; ſiquidem ea in oculis noſtris cernimus æquè ac in objectis, ut ex oculo bovino in feneſtrâ collocato probavi.

Cur autem, colores, odores, ſapores, cæteraſque ſenſationes, ut quaſdam mentis noſtræ modificationes, primo intuitu non habeamus; hæc eſt cauſa; quia nempe ideam mentis noſtræ claram & diſtinctam non habemus. Cum enim rem quampiam, ex ideâ quæ rem iſtam repræſentat cognoſcimus, tum omnes iſtius rei modificationes clarè cognoſcimus. Nemo eſt, exempli gratiâ, qui non fateatur, rotunditatem eſſe modificationem quandam extenſionis, quia, ſcilicet, nemo eſt qui extenſionem, ex ideâ clarâ quæ ipſam repræſentat, non cognoſcat. Cùm itaque mentem noſtram non per ideam ſuam, ut alibi id explicabo, ſed tantùm internâ quadam conſcientiâ cognoſcamus; certè non poſſumus comperire ex ſimplici apprehenſione, ſed tantùm ratiocinio, an albedo, verbi gratiâ, lux, colores, & cæteræ ſenſationes debiles, ſint vel non ſint modificationes mentis noſtræ. Ad ſenſationes verò vividas, ut dolorem & voluptatem, quod attinet; illas quidem in nobis eſſe facilè judicamus, quia nempe ipſis vividè afficimur, nec, ut à nobis, tanquam noſtræ, agnoſcantur, ipſarum ideis indigemus.

At circa ſenſationes medias, mens non parùm ambigit. Hinc enim ad judicia naturalia ſenſuum propendens, à ſe ipsâ quantum poteſt, haſce ſenſationes amovet, ut eas objectis tribuat; illinc verò, non poteſt, quin eas, ut ſuas agnoſcat & ſentiat; potiſſimum quum ſenſationes illæ ad validas & vividas accedunt. Sic igitur in ſuis judiciis procedit; ſi à ſenſatione ſatis vividè attingitur; tum ſenſationem illam in corpore ſuo, non ſecus ac in objecto eſſe judicat. Si ab eâ leviter duntaxat attingitur tum eam in objecto duntaxat judicat; quod ſi ſenſatio illa inter utraſque accuratè media eſt, tum mens, ſi ſensûs ſolos habeat magiſtros, quo ſe vertat incerta eſt.

Si exempli gratiâ, candelam eminus proſpicio, mens mea lucem in ſolo objecto reſidere, judicat. Si verò candelam illam ad oculos meos quàm

quàm proximè admoveo, tum mens lucem non in objecto tantùm, ſed etiam in oculis eſſe judicat. Quod ſi candelam ab oculis amoveo ad pedis diſtantiam, tum mens an lux illa in ſolo ſit objecto, aliquandiu incerta hæret. Sed nunquam eò adducitur quo tamen adduci deberet, ut, nempe, lucem nec eſſe, nec eſſe poſſe materiæ proprietatem aut modificationem, ſibique ſoli pertinere, apud ſe reputet; quia, ſcilicet, ratione ſuâ hujuſce veritatis aſſequendæ cauſa non utitur, ſed ſenſibus duntaxat, qui unius corporis conſervationis causâ comparati, veritatem nunquam aperiunt.

Cur autem mens objectum ſenſibile contemplatura, ratione, hoc eſt, purâ intellectione ſuâ non utatur, hæc eſt cauſa. Nimirum, rebus purâ intellectione perceptis non commovetur, cum è contra rebus ſenſibilibus vehementiſſimè commoveatur. Mens enim neglectis iis rebus quibus non commovetur, iis ſolùm attendit quibus vehementer commovetur; judicia igitur ſua libera, ad judiciorum naturalium ſenſuum normam plerunque dirigit.

Ut igitur rectum lucis & colorum, cæterarumque qualitatum ſenſibilium feratur judicium, ſenſus coloris, à motu nervi optici ſedulò diſtinguendus eſt, animadvertendumque motûs & impulſiones eſſe proprietates corporum, quæ proinde in objectis & in organis ſenſuum eſſe quidem poſſunt; at verò lucem & colores, eſſe modificationes mentis ab aliis longè diverſas, quæque proinde ideas etiam longè diverſas efformant.

Ruſticus enim, exempli gratiâ, colores equidem videt, & eos à qualibet aliâ re diſcernere novit. Nullum etiam motum in objectis coloratis nec in internâ oculorum ſuorum parte deprehendit. Ergo color non eſt motus, ſeu eſt quid à motu diverſum. Pariter, Ruſticus calorem quidem ſentit, illumque, à qualibet aliâ re, quæ non ſit calor, dignoſcere poteſt, fibras tamen manûs ſuæ fuiſſe motas, nequaquam cogitat; calor igitur ille quem ſentit non eſt motus, cum ideæ caloris & motûs diverſæ ſint, alteramque ſine alterâ poſſit habere. Nullam enim aliam afferre potes cauſam, cur quadratum non ſit rotundum, quam quia idea quadrati diverſa eſt ab idea rotundi, & quia de quadrato cogitare potes, non cogitato rotundo.

Si tantillum attendas facilè comperies, non neceſſarium eſſe, ut cauſa quæ hujus vel illius rei ſenſationem in nobis excitat, rem illam in ſe contineat. Quemadmodum enim, cum oculis manu meâ percuſſis lucem video, non neceſſe tamen eſt ut lux ſit in manu mea. Sic cùm manus ad ignem admovens calorem ſentio, non neceſſe eſt ut ſit calor in igne. De cæteris qualitatibus ſenſibilibus res eodem modo ſe habet; ut illas ſentiam, non opus eſt eas objectis ineſſe. Objecta illa aliquam in fibris carnis meæ commotionem excitare ſatis eſt, ut mens mea ipſis unita, aliquâ ſenſatione modificetur. Nulla eſt analogia inter motûs & ſenſationes; concedo. Sed nulla pariter eſt analogia inter corpus & ſubſtantiam immaterialem; jam autem cùm natura ſive

Digitized by Google

Creatoris voluntas has duas ſubſtantias, quantumvis naturâ ſuâ oppoſitas, conjungat; ipſarum modificatione, inter ſe reciprocari non mirum eſt, id ſic ſe habere neceſſe eſt, ut duæ illæ ſubſtantiæ unicum componant totum.

Verum enimverò, cum ſensûs ad corporis noſtri conſervationem apti fuerint, non fruſtrà eſt, quòd eorum ope, de qualitatibus ſenſibilibus ita judicemus. Dolorem & calorem in corpore noſtro ſentire, longè utilius nobis eſt, quam ſi iſtas ſenſationes in ſolis objectis eſſe judicaremus. Cum enim dolor & calor membra noſtra lædere poſſint; mentem noſtram moveri par eſt, cum iis afficiuntur, ut huic malo occurrat.

Res verò de coloribus aliter ſe habet: cùm enim internam oculi partem, in quam cocunt, non poſſint lædere, haudquaquam opus eſt, ut ſciamus ipſos in ea eſſe pictos. Colores illi ad id tantum neceſſarij ſunt, ut diſtinctius objecta cognoſcamus, nec aliam ob cauſam ſenſuum noſtrorum teſtimonio freti, illos ſolis tribuimus objectis. Judicia itaque, quæ per impreſſionem ſenſuum ferimus, ſunt rectiſſima, ſi ſolam corporis conſervationem reſpicias. Incertiſſima tamen, atque imo falſiſſima, ſi ad veritatem ſpectes, ut jam patuit, & inferius clariùs patebit.

CAPVT XIII.

I. De naturâ ſenſationum. II. Circa ipſas ignorantiam noſtram non tam eſſe quam credimus. III. Objectio cum reſponſione. IV. Cur nullam ſenſationum noſtrarum cognitionem nos habere exiſtimamus. V. Omnes homines eorundem objectorum occaſione, iiſdem affici ſenſationibus, falsò credi. VI. Objectio cum reſponſione.

I *Senſationum definitio.* QUod tertium in unaquaque ſenſatione reperitur, ſeu id quod ſentimus, cum exempli gratiâ, prope ignem ſumus, eſt *Modificatio mentis noſtra orta ex eo quod in corpore, cui unita eſt, agitur.* Hæc modificatio jucunda eſt, cum id quod in corpore agitur, circulationi ſanguinis, cæteriſque vitæ functionibus conducit; illa verò modificatio eſt moleſta & à priori proſsùs diverſa, cum id quod in corpore agitur, ipſum infeſtare & comburere poteſt, hoc eſt quando motûs corporis, aliquas ipſius fibras rumpere poſſunt, idque vulgò dicitur, dolor ſeu uſtio, & ſic de cæteris ſenſationibus. Sed hæc ſunt quæ vulgus circa iſtud opinatur.

II. *Circa ſenſationes ignorantiam noſtram non tam eſſe quā credimus.* Ac in eo primùm errat quod, ſe nullam ſenſationum ſuarum cognitionem habere immeritò credat: Innumeros quotidie videas homines circa doloris, voluptatis, cæterarumque ſenſationum naturam valde ſollicitos; quamvis ipſas in ſola mente eſſe ac nihil aliud eſſe præter mentis modificationes non negent. Ejuſmodi homines non poſſunt

quin

quin mirer. Res quæ ipſos latere non poſſunt, edoceri tamen volunt; quis enim dolorem ſentiens, quid ſit dolor, penitus ignoret?

Qui, verbi gratiâ, in manu uritur, dolorem quo tunc afficitur, à luce, colore, ſono, ſaporibus, odoribus, voluptate, & ab alio quovis dolore, apprimè diſtinguit: Illum dolorem ab admiratione, deſiderio, amore, nullo negotio diſcernit. Iterum illum à quadrato, circulo, motu, quàm facillimè dignoſcit. Quid plura? Illum denique ab omnibus iis quæ non ſunt ille dolor, diverſum ſentit. Si autem nullam doloris cognitionem haberet, quî, quæſo, illud quod ſentit ab omnibus ſupra dictis diverſum eſſe, certè & evidenter cognoſceret?

Id igitur quod immediatè ſentimus quum colores videmus, aut alio quovis afficimur, aliquatenùs à nobis cognoſcitur; nec certè, ſi id non cognoſceremus ullum objectum ſenſibile cognoſceremus. Aquam, verbi gratiâ, à vino non poſſemus diſtinguere, niſi ſenſationes ab aqua ortas, à ſenſationibus à vino ortis, diverſas ſentiremus; & ita de cæteris quæ ſenſuum ope cognoſcimus.

Quod ſi me urgeas, à me exigendo, ut quid ſint dolor, voluptas, color tibi explicem; me id verbis exprimere non poſſe fateor. Sed quid inde? id non obſtat quominus, dum colorem video, aut dum comburor, id quod ſentio aliquatenùs ſaltem non cognoſcam. III. *Objectio cum reſponſione.*

Cur autem ſenſationes verbis exprimi non poſſint ut cætera, hæc eſt cauſa, ab hominum, ſcilicet, voluntate pendet, ideas rerum quibuſlibet nominibus ex arbitrio alligare. Cœlum nuncupare poſſunt *Ouranon Schamajim*, Græcorum & Hebræorum exemplo. Verùm iſti homines ſenſationes ſuas verbis, aut ulli alij rei, pro lubitu non alligant: fruſtrà de coloribus coram illis loquaris, eos non vident, niſi oculos aperiant. Nullos guſtant ſapores, niſi aliqua in ordine fibrarum linguæ & cerebri fiat immutatio. Uno verbo ſenſationes non pendent ab hominum voluntate. Soluſque ipſarum author eas in mutuâ convenientiâ ſeu correlatione quæ inter modificationes mentis & modificationes corporis deprehenditur, conſervare poteſt. Si igitur quis, calorem aut colorem ſibi à me repræſentari cupit, ut id faciam fruſtra verbis utar; ſed motûs quibus haſce ſenſationes alligavit natura, in ipſius ſenſuum organis excitari opus eſt, ad ignem admoveatur, pictaſque videat tabellas oportet.

Atque hæc eſt cauſa, cur nunquam poſſis notificare cæcis, quid per rubrum, viride, flavum, intelligas. Cùm enim à quoquam non poſſis intelligi, niſi, qui te audit, eaſdem tecum ideas habeat: certè, cum colores non verborum ſono, aut motui nervi aurium, ſed motui nervi optici alligentur, illi colores non poſſunt repræſentari cæcis, quia ipſorum nervus opticus objectis coloratis commoveri nequit.

Aliquam igitur habemus ſenſationum noſtrarum cognitionem. Jam videamus cur tamen illas nos non cognoſcere credimus, atque ideò ipſarum cognitionem quærimus. Hæc eſt hujus erroris cauſa. IV *Cur ſenſationes ignorari putantur.*

Mens, ex quo peccavit, facta eſt veluti corporea, inclinatione ſaltem

tem ſuâ. Amor ille quo ſenſibilia complectitur unionem ſive convenientiam ſuam cum rebus *intelligibilibus* (aut ſpiritualibus, aut incorporeis) indeſinenter minuit. Quæ ſensûs non feriunt, ipſi protinus faſtidium tædiumque pariunt. Imagines quaſdam quibus ea ſibi repræſentet in cerebro formare nititur, iſtique conceptionis generi à creatione ſuâ ita aſſuevit, ut ea quæ non imaginatur, ſeſe non cognoſcere credat.

Non pauca tamen ſunt, quæ cum corporea non ſint, imaginibus corporeis menti repræſentari nequeunt, ut v. g. mens noſtra cum modificationibus ſuis. Quum igitur mens noſtra, naturam ſuam, ſuas ſenſationes ſibi repræſentare vult ipſarum corpoream imaginem efformare conatur. In omnibus entibus corporeis ſeipſam diſquirit. Et ſibi ipſi modò hujus modò illius naturam affingit; modò aërem, modò ignem, modò quandam partium corporis harmoniam ſeſe exiſtimat eſſe. Cum igitur ſeipſam inter corpora invenire ſuaſque modificationes, quæ ſenſationes ſunt, modificationum corporis adinſtar imaginari velit, non mirum eſt, ſi erret, ac ſeipſam penitus ignoret.

Quod mentem etiam eò adducit, ut ſenſationes ſuas imaginatione percipere velit, illud eſt; ipſas, ſcilicet, in objectis eſſe, immo ipſorum objectorum modificationes eſſe judicat; unde fit ut eas, tanquam aliquid corporeum & imaginabile habeat. Senſationum igitur ſuarum naturam, in ſolo motu qui eas excitat aut in alia quadam corporis alicujus modificatione conſiſtere cenſet. At verò cum comperit id diverſum eſſe ab eo quod ſentit, quod nec corporeum eſt, nec imaginibus corporeis poteſt repræſentari, anxia hæret, eòque adducitur ut credat ſe non cognoſcere ſuas ſenſationes.

Illos verò, qui quamvis irrito non ſe macerent molimine, ut mentem ipſiuſque modificationes corporeis imaginibus ſibi repræſentent, & anxij tamen ſunt circa ſenſationum naturam, ſcire decet; mentem noſtram, ipſiúſque modificationes, per ideas non cognoſci, ſi ſaltem ideæ vocabulum ſuo vero ſenſu, quem tertio libro determino & explico, ſumatur, ſed tantùm ſenſu quodam interno ſeu mavis conſcientiâ; cum igitur optant ſibi explicari ſenſationes per ideas, id optant, quod penes nullum hominem eſt. Homines enim nos docere non poſſunt, formando in nobis ideas rerum, ſed eas tantùm excitando, quas jam habemus.

Secundus error, quem circa ſenſationes admittimus, in eo conſiſtit, quod eas objectis tribuamus. Is autem capite XI. & XII. explicatus fuit.

V. *Omnes homines eorundem objectorum occaſione iiſdem affici ſenſationibus falsò credi.*

Tertius in eo conſiſtit quod judicemus, omnes eaſdem de iiſdem objectis habere ſenſationes. Exiſtimamus, exempli gratiâ, omnes videre cœlum cæruleum, prata virentia, & cuncta objecta, qualia ea nos videmus; & ſic de cæteris qualitatibus ſenſibilibus. Immò non pauci mirabuntur, me res, juxta ipſorum opinionem extra dubitationis aleam poſitas, in dubium tamen revocare. Auſim tamen aſſerere, hancce

ipſorum

Digitized by Google

ipſorum opinionem, nullo legitimo niti fundamento : & quamvis eos non poſſis erroris mathematicè convincere, poſſem tamen id demonſtrare, quòd ſcilicet, ſi non errent, id ſanè fortunæ acceptum referre debeant. Nec etiam deſunt rationes quibus ipſos reapſe errare, poſſim affirmare.

Ut propoſitionis meæ veritas pateat, id quod ſupra probavi revocandum eſt in memoriam, ſenſationes, ſcilicet, à cauſis ſenſationum valdè differre. Quis enim,hoc poſito, non videat, motûs eoſdem fibrarum internarum nervi optici, eaſdem ſenſationes in diverſis hominibus poſſe non excitare, ſive eoſdem exhibere colores. Motus enim qui in hoc ſenſationem cœrulei, excitaverit, in illo viridis aut fuſci, ſive novam prorſus & incognitam ſenſationem excitabit.

Id fieri poſſe conſtat, nec contrarium ullâ ſolidâ ratione demonſtrari poteſt; rem tamen ſic non ſe habere,veroſimilius mihi videtur. Satius eſt exiſtimare Deum in unione qua mentes & corpora univit, ſemper æqualiter agere, ipſúmque eaſdem ideas eaſdémque ſenſationes, ſimilibus fibrarum internarum cerebri multorum hominum motibus, alligare.

Jam igitur id apud omnes conſtet,eoſdem, ſcilicet, motûs fibrarum quæ in medium cerebrum coëunt, eaſdem in omnibus hominibus excitare ſenſationes; certè ſi eadem objecta, eoſdem in cerebro motus non excitant, eaſdem proinde in mente non excitabunt ſenſationes. Jam autem, cum organa omnium hominum non ſint eodem modo diſpoſita, profectò nec eaſdem, ex iiſdem objectis, omnes excipere debent ſenſationes.

Ictûs pugni, exempli causâ, quibus animi gratiâ & in mutuæ benevolentiæ ſymbolum ſeſe confricant bajuli, alios homines poſſent graviter lædere. Idem ictus variè igitur movet hominem robuſtum puerum tenerum, & fœminam delicatulam, ac in iis proinde longè diverſas excitat ſenſationes. Cum itaque non ſint fortè duo homines, quorum organa eodem prorsùs modo conformata dici poſſint; vix pariter reperies duos homines eadem objecta, eodem prorsùs modo ſentientes.

Nec aliunde eſt ſtupenda illa inclinationum varietas quæ inter homines deprehenditur. Alij muſicam deperiunt, alij verò illam negligunt. Ac inter muſicæ amatores alij hoc alij verò illo muſicæ genere delectanrur; pro varietate propemodum infinitâ fibrarum nervi auditûs, ſanguinis & ſpirituum. Quantùm,exempli gratiâ,differt muſica Gallorum, Italorum, Sinarum, & aliarum gentium ? ac proinde quantùm differunt ſenſationes variorum iſtorum populorum circa varia muſicæ genera, variis etiam temporibus eodem conventu ſiue eadem Symphoniâ variè afficimur. Si enim imaginatio ſpirituum rapidè fluentium copiâ æſtuet, tum muſica licentioſa & diſſonans, molliori & ad normam Mathematicam exactâ arridet magis. Id jam experientiâ probatum, ratione confirmare non foret difficile.

Digitized by Google

De odoribus res non ſecus ſe habet, qui citrij floris odore gaudet, roſæ odorem fortè refugiet,& contrà.

Circa ſapores non minor eſt varietas quàm circa alias ſenſationes. Condimenta variè parata eſſe debent,ita ut diverſis hominibus placeant, vel ut iidem homini variis temporibus grata ſint.

Sunt quos dulce juvat, dum alij acido delectantur; quidam vino gaudent, dum alij illud horreſcunt. Ac idem homo cui vinum videbatur jucundiſſimum dum ſanus erat, illud febricitans amarum reperiet. Et ſic de cæteris ſenſibus. Omnes tamen homines voluptate gaudent, ſenſationibus jucundis delectantur. In hoc inter ſe optimè conſentiunt, iiſdem igitur ſenſationibus non afficiuntur ex iiſdem objectis, cum ea non pari proſequantur amore.

Cur igitur homo quiſpiam, ſe dulci delectari dicit? quia nempe ſenſatio quam in ipſo excitat dulce, ipſi jucunda eſt. Cur verò alter, ſe dulci non gaudere dicit, quia reverà eadem ac prior non afficitur ſenſatione. Atque cùm dicit ſe dulci non gaudere, non idem eſt ac ſi diceret, ſe eadem ſenſatione non gaudere,quâ alter, ſed tantùm ſe eadem illâ non affici. Impropriè igitur loquitur qui dicit ſe non amare dulce; aptius loqueretur ſi diceret ſe non amare ſaccharum, mel, &c. quæ cæteris dulciora videntur.In iis verò ſe non eundem deprehendere ſaporem, quia nempe fibræ linguæ diverſè diſpoſitæ ſunt à fibris cæterorum hominum.

Sed exemplum iſtud erit clarius. Ex viginti hominibus unum fingamus, qui manibus algeat, quique ignoret voces quibus utuntur Latini, ut ſenſationes frigoris & caloris exprimant, cæteri verò manus habeant calidiſſimas. Si per hyemem iis admoveretur aqua frigidiuſcula lavandi ergo, quibus eſſent manus calidæ, ſeſe viciſſim lavantes, aptè quidem dicerent; hæc aqua nimis frigida eſt, id mihi moleſtum eſt. Qui verò manibus alget, ad lavandum ſeſe accingens; neſcio, inquiret, cur aquam frigidam fugiatis, ego verò frigore & lavatione iſtâ delector.

Ex hoc exemplo liquidò patet, hunc hominem qui, ſe frigus amare profiteretur, idem ſignificaſſe ac ſi dixiſſet, ſe amare calorem, ipſumque ſentire, ubi cæteri frigus experiuntur.

Pariter cum quis dicit, amaris gaudeo, dulcia non poſſum ferre, idem eſt ac ſi diceret ſe iiſdem non affici ſenſationibus, quibus afficiuntur, ij qui dulcibus delectantur,amara verò horrent.

Senſatio igitur cuipiam jucunda, jucunda quoque erit iis omnibus qui eadem afficientur, ſed eadem objecta illam in omnibus non excitant, propter diverſam organorum ſenſuum diſpoſitionem. Quæ obſervatio in Phyſicis & Moralibus non levis eſt momenti.

VI. Objectio cum reſponſione.

Unum hic ſolutu non difficile quis fortè poſſet objicere, eoſdem homines cibos quos modò cum voluptate comedebant, nunc horrere, ſive quia inter manducandum impuri aliquid irrepſit, quod faſtidium creavit, ſive ob morbum ex cibo illo immoderatè ſumpto contractum, ſive

ſive aliâ quavis de cauſâ. Illi homines, inquies, iiſdem quibus anteà non ampliùs gaudent ſenſationibus; iiſdem enim afficiuntur cum adhuc iiſdem utantur cibis; eas tamen jucundas non ampliùs experiuntur.

Ut huic objectioni reſpondeam, animadvertendum eſt, iſtos homines, dum cibos guſtant, quos horrent, faſtidiuntque, duabus ſenſationibus longè diverſis affici; ſenſatione, ſcilicet, cibi quem comedunt, ut ſupponit objectio & ſenſatione faſtidij, quæ inde oritur, quòd immunditiem quam cibis intermixtam deprehenderunt apud ſe imaginentur. Cùm, nempe, duo motus in cerebro eodem tempore excitati ſunt, alter ſine altero non excitatur ampliùs, niſi tempus memorabile abhinc effluxerit, ſic, quia, ſenſatio jucunda ſine ſenſatione illa injucunda, nunquam excitatur, & quia res quæ eodem tempore fiunt, confundere ſolemus hanc ſenſationem quæ anteà jucunda erat, injucundam exiſtimamus, adeò ut ſi injucunda exiſtimetur, id ex eo oriatur, quod cum alia confundatur, quæ plus parit faſtidij, quàm hæc voluptatis.

Colores, & alias quaſdam ſenſationes, quas debiles & languidas nuncupavi, eaſdem non eſſe, in omnibus hominibus probare difficilius eſt. Iſtæ enim ſenſationes mentem adeò leviter attingunt, ut non poſſis diſtinguere utra ſit jucundior, quemadmodum in ſaporibus aut aliis ſenſationibus vividioribus, diſtinguis, nec proinde diverſitatem ſenſationum, ex varietate voluptatis aut faſtidij quæ in diverſis hominibus deprehenderentur, agnoſcere. Eadem tamen ratio, quâ cæteras ſenſationes in diuerſis hominibus non eſſe ſimiles demonſtramus, in ſenſationibus colorum eſſe quoque diverſitatem oſtendit. Quis enim inficietur, multam eſſe varietatem in organis visûs multorum hominum, non ſecus ac in organis auditûs aut guſtûs? perfecta enim ſimilitudo in nervo optico omnium hominum nullâ ratione aſſeri poteſt; Cum in rebus Naturæ & præcipuè in materialibus infinita ſit varietas. Omnes igitur homines eoſdem colores in iiſdem objectis non videre, veroſimile eſt.

Nunquam tamen, aut vix unquam, ut puto, contingit ut homines album & nigrum ſub alio colore quo nos, videant, quamvis illud non æqualiter album aut nigrum conſpiciant. Colores verò medios, ut rubrum, flavum, & cærulæum, & eos potiſſimum qui ex hiſce tribus conſtant, quod ſpectat; perpauci ſunt qui de iis eandem prorsùs habeant ſenſationem. Nonnulli enim reperiuntur qui corpora quædam altero oculo conſpicientes, illa vident flava e.g. Si verò eadem objecta altero conſpiciant oculo, illa videbunt viridia aut cœrulea. Si tamen illi homines coelites nati ſupponerentur, vel iis oculis inſtructi, quibus id quod viride dicimus, cœruleum viderent, objecta ſub iiſdem coloribus ac nos ſeſe cernere crederent; quippe qui viride aut cœruleum id dictitari audiviſſent, quod flavum aut rubrum viderent.

Ex eo etiam probare poſſemus eoſdem homines eadem objecta ſub eodem colore non cernere, quòd, juxta quorundam obſervationes,

Digitized by Google

eidem colores omnibus non æquè arrideant; ſi enim ſenſationes eædem eſſent, certè omnibus hominibus æquè arriderent. Quia verò in hoc argumentum, quædam non levia reſponſo mox dato freta objici poſſunt, ab illo, utpote non ſatis ſolido abſtinemus.

Nec reverâ æque frequens eſt ut colorem alteri poſtponas, ac frequens eſt, ut hoc ſapore magis quàm illo delecteris. Cujus differentiæ hæc eſt cauſa, ſenſationes, ſcilicet, colorum ad id non excitantur, ut judicemus an corpora nobis alendis ſint apta, necne. Id autem voluptate & dolore duobus genuinis boni & mali caracteribus indicatur. Objecta quatenus colorata, nec bona nec mala ſunt ad edendum ſi objecta quatenus colorata, nobis jucunda aut injucunda viderentur ad ipſorum præſentiam ſemper moverentur ſpiritus animales, quorum agitatio paſſiones excitat, mens enim affici non poteſt, quin commoveatur bona odio, mala verò amore ſæpe proſequeremur; vitamque hoc pacto non diù conſervaremus. Quid plura? ſenſationes colorum in nobis excitantur, dumtaxat ut corpora diſcernamus & à ſe invicem diſtinguamus. Quæ diſtinctio perinde fit, ſi herbam videas rubram, ac ſi illam viridem videres, dummodò illam ſemper ſub eodem colore videas.

Sed hæc de ſenſationibus dicta ſufficiant; jàm de judiciis naturalibus, & de judiciis liberis, quæ ipſa comitantur agamus. Illud eſt quod quartò confundimus cum tribus de quibus ſupra.

CAPUT XIV.

I. De falſis judiciis quæ ſenſationes noſtras comitantur, quæque cum iis confunduntur. II. Falſorum illorum judiciorum cauſa. III. Errorem in ſenſationibus noſtris non deprehendi, ſed tantummodò in iſtis judiciis.

I. *De falſis judiciis quæ ſenſationes noſtras comitãtur, quæq; cum iis à nobis confunduntur.*

NOn paucos, opinor, repugnantes habebit hæc noſtra generalis propoſitio, quâ nos nullam habere ſenſationem rerum externarum, quæ unum aut plurima non includat judicia, aſſerimus. Plerique, ne vel ullum exiſtimant comperiri judicium verum aut falſum in ſenſationibus noſtris. Illi igitur homines hujuſce propoſitionis novitate attoniti; hæc ſecum. At veró qui iſta? hunc murum eſſe album non judico, illum tamen album clariſſimè video dolorem eſſe in manu mea non judico, illum tamen in manu mea certiſſimè ſentio. Quis res adeò certas in dubium revocet, niſi objecta ſentiat, aliter ac ego ea ſentio? Immò ipſorum in præjudiciis infantiæ tenacitas ipſos fortè ulterius adducet; nec immeritò ſanè eos inter moderatos ac ſui compotes accenſeas, ſi t hac in re diſſentientes non contemnant contumeliiſque non laceſſant.

Sed

Sed quid mentis noſtræ cogitatis tam infauſtum auguramur eventum? ipſa potius in tantam lucem edamus, tamque validis ſtabiliamus argumentis, ut nemo quantumvis pervicax ex oculis apertis poſitis poſſit adoriri, quin protinus vincatur. Nobis incumbit probandum, nullam eſſe ſenſationem rerum externarum, quæ aliquod judicium falſum non includat. Quod ſic probatur.

Mentes noſtræ non eam habent capacitatem quæ poſſit implere ingentia illa ſpatia quæ inter nos & ſtellas fixas exſtant; nemo eſt ni fallor qui id neget; licet ipſi concederem mentem eſſe quid extenſum; hoc poſito, non eſt quod quis credat mentes noſtras in cœlis eſſe, dum in illis vident ſtellas. Nec ipſas etiam mentes è corporibus ad milio paſſuum ſpatium tranſmeare, ut domos ad eam diſtantiam videant, credibile eſt. Mentem igitur ſtellas & domos ubi non ſunt videre neceſſe eſt, cum è corpore ſuo non egreſſa, videat tamen illas domos & ſtellas, extra ſuum corpus poſitas. Cum autem ſtellæ quæ menti immediatè uniuntur, quas ſolas mens videre poteſt, non ſint in cœlis, hinc ſequitur omnes homines qui ſtellas in cœlis vident, quique deinde eas in cœlis eſſe ſponte judicant, duo falſa judicia ferre, quorum alterum naturale eſt, alterum verò liberum. Alterum eſt judicium ſenſuum, ſive ſenſatio compoſita ex qua judicandum non eſt. Alterum eſt judicium liberum voluntatis, à quo poſſumus abſtinere, quodque ideò ſuſpendere debemus, ut error vitetur.

VI. *Falſorum iſtorum judiciorum cauſa.*

Sed cur eædem ſtellæ quas immediatè videmus, extra mentem & & in cœlis eſſe credantur, hæc eſt cauſa. Quia nempe penès mentem non eſt eas pro lubitu videre. Eas enim duntaxat percepit, cum in cerebro excitantur motus quibus ideæ illorum objectorum naturâ alligantur, Quia autem mens organorum motûs non percipit, ſed ſuas tantùm ſenſationes, & quia prætereà ſuas ſenſationes in ſe à ſeipſa non excitari pro certo habes; eò adducitur ut ipſas extrinſecas & in cauſa quæ eas ipſi repræſentat, eſſe credat, ac iſta judicia, ſtatim atque objecta percipit, ferre ita conſuevit, ut ab iis vix poſſit deſſueſcere.

Ut ſuprà dicta penitùs exigerentur & explicarentur, oſtendenda eſſet inutilitas innumerabilis iſtius minutorum entium numeri, quæ ſpecies & ideæ vulgò dicuntur, quæque cum nihil ſint, omnia tamen repræſentant, quæ pro lubitu creamus & deſtruimus, quæque imaginatio noſtra commenta eſt, ut eorum quæ non intelligimus rationem reddamus. Demonſtrandum eſſet quàm ſolida ſit eorum ſententia, qui exiſtimant Deum eſſe verum patrem luminum, qui ſolus omnes homines illuminat, ſine quo veritates etiam ſimpliciſſimæ intelligi non poſſent, & ipſe ſol quantumvis in ſe lucidus nobis non affulgeret; quique prætereà exiſtimarunt, nullam naturam à Creatoris voluntate diverſam agnoſcentes, ideas quæ nobis creaturas repræſentant, nihil aliud eſſe præter perfectiones Dei, quæ creaturis illis, aliqua convenientia reſpondent, illaſque repræſentant.

Denique ut hæc clariora evaderent quid per illud quod ideas vo-

Digitized by Google

camus intelligatur, explicandum eſſet. Sed hæc diutiùs nos detinerent. Hæc ad tertium librum remittimus ordinis causâ. Jam ſufficiat,ſi exemplum unum certum & manifeſtum afferam, in quo plurima judicia cum eadem ſenſatione confuſa ſive mixta deprehendentur.

Nemo eſt, ut puto,qui Lunam proſpiciens, illam à ſe mille paſſibus aut circiter diſſitam non videat; quique illam orientem vel occidentem, majorem non videat quàm cum ſupra horizontem eminet, nec in iſta ſua ſenſatione ullum eſſe judicium arbitratur; niſi tamen eſſet judicium quoddam in ſenſatione ſua incluſum, Lunam ad eam diſtantiam quæ ipſi apparet,non videret; & præterea illam videret minorem cum oritur, quam cum ſupra horizontem eminet, illam enim majorem videmus dum oritur, quia duntaxat ipſam remotiorem judicamus, judicio quodam naturali, de quo capite ſexto actum eſt.

Sed præter judicia noſtra naturalia, quæ ſenſationes compoſitæ haberi poſſunt, in omnibus penè ſenſationibus judicium quoddam liberum deprehenditur, judicio enim non tantum naturali homines judicant dolorem, exempli gratiâ, eſſe in manu, verum id etiam judicant, judicio libero, cum dolorem in manu non ſentiunt modò, ſed & credunt ineſſe atque ejuſmodi judicia tam altas egerunt radices, ut ab iis vix temperare poſſint. Hæc tamen judicia in ſe falſiſſima ſunt, quamquam conſervationi vitæ utiliſſima. Senſus enim, nihil nos niſi ratione corporis,docent; & cuncta judicia libera ſenſuum judiciis conformia, à vero ſunt alieniſſima.

Verùm ut hæc omnia, nullâ eorum redditâ ratione, vel ſaltem nullâ patefactâ viâ quâ ipſorum causâ poſſit inveniri, non prætermittamus duo eſſe entium genera hîc tenendum eſt; entia, ſcilicet, quæ mens noſtra immediatè videt, & entia quæ non niſi horumce priorum ope, cognoſcit. Cum, verbi gratiâ, Solem orientem percipio, primò percipio ſolem illum quem immediatè video; quia verò priorem illum ſolem ideò tantum percipio, quod aliquid ſit extra me, quod motus quoſdam in oculis meis & in cerebro excitet, tum judico priorem illum ſolem qui in mente mea eſt, extrinſecus eſſe, & actu exiſtere.

Contingere tamen poteſt,ut priorem illum ſolem qui menti noſtræ intimè unitur, videamus altero ſupra horizontem non eminente, vel etiam non exiſtente. Pariter priorem illum Solem majorem videre poſſumus, dum alter oritur, quàm quum ſupra horizontem eminet. Quamvis autem verum ſit, priorem illum ſolem quem immediatè videmus,majorem eſſe dum alter óritur; hinc tamen non ſequitur alterum illum ſolem reverâ majorem eſſe. Solem enim reverâ orientem,propriè non videmus,cum à nobis infinitis propè diſtet ſpatiis,ſed priorem illum videmus,qui reapſe major eſt,qualis nobis videtur. Quæcunque enim immediatè videmus, ea ſemper reipsâ videmus ut ſunt: & in eo tantum fallimur, quod exiſtimemus, id quod immediatè à nobis videtur, eſſe in objectis externis quorum interventu illud videmus.

Pariter quum priorem illum Solem menti noſtræ immediatè unitum

tum percipientes, lucem videmus, non fallimur ſi credamus id quod à nobis videtur eſſe lucem. Res eſt indubitata. Sed in eo vertitur error, quòd ſine ratione, immò etiam contra rationem, lucem illam quam immediatè videmus, exiſtere in ſole extra nos poſito pertendamus. Res ſic ſe habet de cæteris objectis ſenſuum.

III. *Errorem in ſenſationibus noſtris non deprehendi, ſed tantùm in iſtis judiciis.*

Ex ſupra dictis nemo eſt qui non facilè comperiat, inter omnia quæ in unaquaque ſenſatione deprehenduntur, errorem duntaxat reperiri in judiciis, quibus ſenſationes noſtras in objectis eſſe judicamus.

Primò enim, non error quidem eſt, ignorare actionem objectorum conſiſtere in motu quarundam partium iſtorum objectorum, motúmque illum ad organa ſenſuum tranſire, quæ duo in ſingulis ſenſationibus ante omnia reperiuntur. Rem enim ignorare, & circa illam errare, toto cœlo differunt.

Secundò, in eo quod tertiò in ſingulis ſenſationibus deprehenditur, quod eſt ipſa ſenſatio, non erramus. Dum ſentimus calorem, lucémque, colores & alia objecta videmus, nos ea videre verum quidem eſt, licet phreneſi laboraremus. Omnes enim delirantes haud dubiè vident, id quod vident, ipſorúmque error in ſolis judiciis conſiſtit, quibus id quod vident revera extra ſe exiſtere, judicent, eo ipſo quod illud videant extrinſecùs poſitum.

Illud judicium libertatis noſtræ conſenſum ſecum fert, ac proinde nos in errorem injicit. Et ab ipſo quantum in nobis eſt, abſtinere par eſt, juxta canonem initio hujuſce libri traditum. De ulla re ſcilicet nunquam judicare debemus quandiu à judicio poſſumus abſtinere, & ad illud evidentiâ ac certitudine non adigimur, ut hîc contingit. Licet enim conſuetudine altè inhærente, cò propendeamus, ut ſenſationes noſtras in objectis eſſe judicemus, calorem, verbi gratiâ, eſſe in igne, & colores in tabulis pictis, nullâ tamen ratione certâ & evidenti ad id credendum impellimur. Adeò ut errori ultrò nos mancipemus, perverſo libertatis uſu, cùm ejuſmodi judicia liberè formamus.

CAPUT XV.

Speciales viſûs errores explicantur, ut errorum generalium ſenſuum ſint exemplum.

Jam igitur ni fallor, viam ſatis facilem patefecimus, ad cognoſcendos errores ſenſuum noſtrorum circa qualitates ſenſibiles in genere, de quibus actum eſt deſumptâ luminis & colorum, quæ primò explicari ordo poſtulabat, occaſione. Nunc ſingulos errores, in quos ſenſuum ductu incidimus ſigillatim examinare operæ pretium foret. Iis tamen non immorabimur, quia ſupra dictis cuilibet attento abundè ſatisfactum putamus. Errores tantùm generales, in quos viſus noſter, nos

nos circa lumen & colores injicit, proferemus, quo exemplo omnes cæterorum ſenſuum errores facilè diſcas.

Quum aliquandiu Solem conſpeximus, hæc ſunt quæ in oculis, & in mente noſtra aguntur, atque hi ſunt errores quos erramus.

Qui prima tenent Dioptricæ elementa, nec mirabilis oculorum noſtrorum ſtructuræ ſunt imperiti, non ignorant radios Solis in *cryſtallina* aliiſque humoribus aliquantùm refrangi, ac deinde coincidere in *retinam* ſeu nervum opticum, quæ (retina) totam internam oculi partem tapetis inſtar ſternit, non ſecus ac radij Solis per vitrum convexum permeantes coeunt in *focum*, ſeu punctum comburens hujus vitri ad diſtantiam duorum, trium aut quatuor digitorum, pro ipſius convexitate. Jam autem, ut experientiâ docemur, ſi in *foco* illius vitri fragmentum aliquod panni aut chartæ nigræ collocetur, radij Solis adeo vehementer agent in pannum aut chartam, ipſiuſque particulas tanto impetu exagitant, ut eas rumpant & à ſe invicem dividant, uno verbo exurant ac in fumum aut cineres redigant.

Charta nigra facilè comburitur, ſed opus eſt vitro magis convexo ad urendam chartam albam.

Ex quâ experientia illud colligere eſt, ſi ſcilicet nervus opticus eſſet niger, & ſi pupilla, aut uveæ foramen, quo lux in oculos tranſit, ita dilataretur, ut facilem permitteret radiis Solis tranſitum; cum è contra coarctetur ut tranſitum illum præcludat; retina noſtra eodem modo afficeretur, quo pannus aut charta nigra; ipſiuſque fibræ tantoperè agitarentur ut brevi frangerentur & urerentur. Nec aliam ob cauſam, plerique homines, ſi ſolem tantillùm reſpiciant, gravi afficiuntur dolore, quippe pupillæ foramen ita non poſſunt claudere, ut ſat radiorum non ingrediatur, ad agitandas vehementer fibras nervi optici, nec ſine ruptionis periculo.

Mens nihil eorum quæ diximus cognoſcit, dumque ſolem adſpicit, nec nervum opticum, nec motum in eo excitatum percipit. Sed id non eſt error, eſt tantum ſimplex ignorantia primus ipſius error in eo eſt, quod judicet dolorem quem ſentit eſſe in oculo.

Si poſtquam Solem conſpicatus fueris, locum perobſcurum oculis apertis ſubeas motus ille fibrarum nervi optici qui radiis Solis excitatus fuerat minuitur, ac paulatim immutatur; nec alia poteſt concipi mutatio in oculis. Illud tamen non eſt quod mens percipit, percipit duntaxat lumen quoddam albicans & flavum; ac ſecundus ipſius error in eo eſt, quod lucem illam quam videt in oculis aut in muro proximo eſſe judicet.

Denique agitatio fibrarum *retinæ* ſemper decreſcens, paulatim ceſſat; cum enim corpus aliquod commotum eſt, nihil in eo concipere potes, præter motus ſui diminutionem, illud verò non eſt quod mens in oculis percipit. Colorem illum qui albus erat, aureum, poſteà rubrum ac tandem cœruleum fieri obſervat, atque error quem hac in re admittimus, in eo conſiſtit, quòd judicemus in oculo noſtro, aut in muro nobis proximo, mutationes fieri quæ longè aliter differunt quàm ſecundùm magis & minus, quia ſcilicet color aureus,

cœruleus

cœruleus & ruber longè aliter differunt quàm ſecundùm magis & minus.

Hi ſunt aliquot, ex erroribus noſtris circa lucem & colores; atque iſti in alios nos conjiciunt, ut infra patebit.

CAPVT XVI.

I. Errores ſenſuum noſtrorum nobis eſſe loco principiorum generalium & fæcundiſsimorum, ex quibus falſas concluſiones elicimus, quæ ſuo loco principiorum vicem gerunt. II. Differentiarum eſſentialium origo. III. De formis ſubſtantialibus. IV. De quibuſdam erroribus Philoſophiæ Scholaſticæ.

DUmmodò quæ jam explicata ſunt in viros præjudiciis vacuos, & attentos incidant, naturam ſenſationum noſtrarum erroréſque generales qui in iis reperiuntur ſatis ſuperque demonſtrabunt. Jam reſtat ut oſtendamus, homines hiſce erroribus generalibus uſos eſſe, quaſi principiis quibuſdam indubitatis, quibus omnia explanare voluerunt; ex iis erroribus innumeras deduxiſſe conſequentias; ex quibus iterum veluti ex principiis quibuſdam novas adhuc collegerunt conſequentias; atque hoc pacto ſcientiæ illæ imaginariæ, inanes ac omni deſtitutæ realitate conflatæ ſunt, quas homines cæco quodam impetu conſectantur, quæque ſpectrorum adinſtar eos pudore ſuffundunt qui miſerè ſeſe ab iis deludi ſinunt. Unde illud ineptiæ genus quæ tot homines eò adducit ut vanis ſeſe paſcant chimæris & illuſionibus. Sed hæc exemplis ſunt illuſtranda.

I. Errores ſenſuum nobis ſunt loco principiorum generalium ex quibus falſas concluſiones elicimus quæ ſuo loco principiorum vicem gerunt.

Jam probavimus hunc morem apud nos invaluiſſe, ut ſenſationes noſtras objectis tribuamus, utque colores, odores, ſapores, cæteráſque qualitates ſenſibiles in objectis coloratis odorantibus, &c. eſſe judicemus; In hoc nos errare comperimus; Jam reſtat ut demonſtremus; nos hoc errore uti, tanquam principio ex quo falſas ducimus conſequentias; quas deinde conſequentias veluti alia quædam principia habemus, quibus ratiocinia noſtra fulcimus: Uno verbo incumbit nobis explicandum, quo ordine procedat mens noſtra in inveſtigandis ſpecialibus quibuſdam veritatibus, ubi ſemel hoc falſo principio, *ſenſationes*, ſcilicet, *noſtras eſſe in objectis*; ita imbuta eſt, ut illud indubitatum exiſtimet.

Verùm ut id fiat manifeſtius, aliquod corpus ſumamus, cujus naturam inveſtigare propoſitum ſit; videamus quo modo ſe gereret, quilibet qui ad mellis & ſalis naturam cognoſcendam ſe accingeret. Primò certè utriuſque colorem, odorem, ſaporem, cæteráſque qualitates ſenſibiles conſideraret; quænam ſint mellis, quænam verò ſalis qualitates; quâ in re inter ſe conveniant, quâ in re diſcrepent; & quam habeant

analogiam cum qualitatibus cæterorum corporum. Hoc facto, ad hunc modum ni fallor ratiocinaretur, ſi ſaltem ſenſationes eſſe in objectis pro certo crederet.

II. *Origo differentiarum quæ objectis tribuuntur, iſtas differentias eſſe in mente.*

Quæcunque ſentio inter guſtandum, videndum & tractandum mel & ſal illud, ſunt in melle & in ſale illo. Jam autem certum eſt id quod ſentio in melle, eſſentialiter differre ab eo quod ſentio in ſale, albedo ſalis à colore mellis haud dubiè longè aliter differt quàm ſecundùm magis & minus; & ſic dulcedo mellis, à pungente ſalis ſapore; ac proinde differentia eſſentialis inter mel & ſal debet eſſe, cum id quod in utroque ſentio non mediocriter tantùm ſed eſſentialiter differat.

Hoc primum. Namque ille homo non alio modo poteſt judicare, mel & ſal eſſentialiter differre; niſi quia ſpecies ſive indicia externa unius, à ſpeciebus ſive indiciis externis alterius eſſentialiter differunt; hoc eſt quia ſenſationes mellis à ſenſationibus ſalis eſſentialiter differunt; alio, inquam, non poteſt judicare modo quia tantùm judicat ex impreſſione quam utrumque in ſenſus facit. Suam igitur concluſionem habet, veluti novum quoddam principium, ex quo alias deducit concluſiones, ad hunc modum.

III. *Formarum ſubſtantialium origo.*

Cùm igitur mel & ſal cæteráque corpora naturalia à ſe invicem eſſentialiter differant; illi haud dubiè toto cœlo errant, qui nos eo adducere vellent, ut credamus, totum diſcrimen quod intercedit inter hæc corpora, conſiſtere duntaxat in variâ particularum ex quibus conſtant configuratione. Cùm enim figura non ſit eſſentialis corporibus, certè licet figura particularum illarum quas in melle imaginantur, immutaretur mel ſemper eſſet mel, licet ipſius partes ſalis partium figuram accepiſſent. Unde prorſus neceſſe eſt, ut ſubſtantia quædam ſit, quæ materiæ primæ omnibus corporibus communi adjuncta, differentiam eſſentialem inter ipſa conſtituat.

Hoc modo ſic ſecundò procedens homo ille *formas ſubſtantiales*, egregium illud & felix ingenij humani commentum, eduxit ſubſtantias ſanè fœcundas, quæ cum in ſola Philoſophi noſtri imaginatione exiſtant quicquid in natura conſpicimus producunt tamen ? ſed jam quibus proprietatibus, ens illud rationis ſuæ liberaliter ſit ornaturus, videamus, cæteras enim ſubſtantias ſuis proprietatibus eſſentialibus, ut iis novum illud ens induat, ſpoliare non dubitabit.

IV. *Origo cæterorum errorū generalium Phyſicæ Scholaſticæ.*

Cùm igitur pergit, unumquodque corpus naturale ex duabus conſtet ſubſtantiis; alterâ quæ melli, ſali, cæteriſque corporibus communis eſt; alterâ verò, quæ efficit, ut mel ſit mel, ſal verò, ſal, & ut cætera corpora ſint id quod ſunt; hinc ſequitur, primam ſubſtantiam, quæ eſt materia, cum non habeat contrarium, & ad omnes formas ſit indifferens, ſine vi & actione eſſe debere, quippe quæ nihil habeat à quo ſibi præcavere opus ſit. Cæteræ verò ſubſtantiæ, quæ ſunt formæ ſubſtantiales, qualitatibus atque facultatibus ſtipari & muniri perpetuò debent, ipſas oportet, indeſinenter excubias agere ne fortè de improviſo

improviſo occupentur, ſuæ conſervationi perpetuò conſulant, imperium in materias vicinas prorogent, victorias denique ſuas, quantùm in ſe eſt, longè latéque proferant, neceſſe eſt. Si vi & actione carerent, ab aliis formis ſubitò oppreſſæ annihilarentur, pugnent igitur indefeſſæ, & adverſus formas illas ſibi inſidiantes, antipathias & odia internecina foveant æquum eſt.

Quod ſi forma aliqua materiam aliùs formæ, forma cadaveris, exempli gratiâ, corpus canis occupet; forma illa, canis formam annihilare non contenta, ut odium expleat ſuum, omnes qualitates formæ ſibi inimicæ aſſeclas deſtruat oportet. Protinus, cadaveris pili albeſcere debent albore, qui novam denotet creationem; ſanguis rubeſcere rubore non ſuſpecto, totum illud corpus iis inſtitui par eſt qualitatibus, quæ formæ ſuæ fideles, ipſam tutentur, quantum quidem poſſunt id facere qualitates cadaveris mox interituræ. Quia verò pugnæ aliquis tandem debet eſſe finis, cunctáque ſuum quietis habent locum; hanc ob cauſam, ignis, verbi gratiâ, ſuum habet centrum, quo levitate ſuâ & propenſione naturali perpetuò tendat, ut quieſcat, urere deſinat, ſuum etiam calorem deponat, quo hîc in terris, ſui conſervationis duntaxat gratiâ ſeſe muniebat.

Illæ ſunt, magnâ ſaltem ex parte, conſequentiæ, quæ ex poſtremo hoc principio, dari, ſcilicet, formas ſubſtantiales, deduci ſolent. Philoſophum equidem haſce conſequentias æquo liberius, & majori ingenuitate colligentem fortè introduximus, hæc enim ab aliis magis ſeriò dici ſolent.

Innumeras alias conſequentias quotidie deducunt Philoſophi, pro ingenio & indole, pro fecunditate aut ſterilitate imaginationis; hiſce enim duntaxat à ſe invicem differunt.

Haſce ſubſtantias chimæricas impugnare foret inutile, quippe quæ ab aliis jam fuerint exactæ, formas ſubſtantiales in rerum natura nunquam extitiſſe, ipſâſque in hunc duntaxat finem fictas fuiſſe, ut ex iis fluant innumeræ conſequentiæ, falſæ, ridiculæ & contradictoriæ, ſatis ſuperque probatum eſt. Ipſarum originem in mente humana inveniſſe ſufficiat, & oſtendiſſe eas omnem ſuam haurire realitatem, ex Cap. 10. ar-
præjudicio omnibus hominibus communi quo, *ſenſationes eſſe in objectis* tic. v.
falsò judicant. Qui enim ſupra dicta attentè expendet, nempe, corporis noſtri conſervationi conducere, ut ſenſationes habeamus eſſentialiter diverſas, quamvis impreſſiones objectorum in corpus noſtrum oppidò parum differant; facilè intelliget, tantam in objectis ſenſuum diverſitatem falsò exiſtimari.

Verùm, ut id obiter dicam, non eſt quod in hiſce terminis, *forma* & *differentia eſſentialis* quicquam deſideremus. Mel haud dubiè formâ ſuâ mel eſt, & hoc pacto à ſale eſſentialiter differt. Sed hæc forma, ſive hæc differentia eſſentialis in varia partium configuratione duntaxat conſiſtit. Hâc variâ configuratione mel eſt mel, & ſal eſt ſal, & quamvis materiæ in genere ſit accidentale tantùm, ut habeat configura-

Digitized by Google

nionem partium mellis aut ſalis, ac proinde ut habeat formam mellis aut ſalis, eſſentiale tamen eſt melli & ſali, ut ſint id quod ſunt, habere hanc aut illam partium configurationem. Quemadmodum ſenſationes frigoris, caloris, voluptatis & doloris menti quatenus mens eſt non ſunt eſſentiales, ſed tantùm menti quatenus iſtis afficitur ſenſationibus, his ſenſationibus dicitur ſentire calorem, frigus, voluptatem, dolorem, &c.

CAPVT XVII.

I. Aliud exemplum ex Ethica deſumptum, ex quo patet ſenſus noſtros nihil nobis offerre præter falſa bona. II. Deum ſolum eſſe noſtrum verum bonum. III. Errorum Epicureorum & Stoïcorum origo.

PRincipium illud, quo *ſenſationes in objectis eſſe* ſtatuuntur in Phyſica errores innumeros propagare non invalidis demonſtravimus argumentis. Jam quædam ex Ethica depromamus, in qua idem illud præjudicium cum hoc, *objecta ſenſuum*, ſcilicet *ſolas eſſe & veras ſenſationum noſtrarum cauſas*, conjunctum, in leviores non injicit errores.

I. *Exemplum ex Ethica deductum ex quo patet ſenſus noſtros nil nobis offerre præter falſa bona.*

Inter homines, pleroſque videas bonis ſenſibilibus addictos; alij muſicâ, alij cupediis, alij aliâ qualiber re delectantur. Ut autem hæc objecta bona eſſe perſuaderentur, hæc ſecum reputaſſe neceſſe eſt. Sapores illi qui in conviviis voluptatem pariunt, ſoni qui autem molliter & jucundè demulcent & cæteræ voluptates quibus aliàs afficimur, procul dubio in objectis ſenſibilibus continentur, vel ſaltem eas objectorum ope ſentimus, nec denique ſine illis eas ſentire poſſumus. Jam autem voluptatem eſſe bonam, dolorem verò malum nemo eſt qui inficietur, hujuſce rei intùs conſcij ſumus, ac proinde objecta quæ paſſiones ſive affectus movent bona ſunt perquam realia, quibus, ut felicitatem conſequamur, incumbere nos decet.

Explicabo in ultimo libro quo ſenſu objecta agunt in corpus.

Sic plerumque ratiocinamur etiam incogitantes. Itaque, quia credimus ſenſationes noſtras eſſe in objectis, vel ſaltem objecta eâ pollere virtute, quâ eas in nobis poſſint excitare, veluti bona noſtra habemus ea quæ infra nos ſubſidentia, in corpora noſtra duntaxat ad plurimum poſſunt agere, & aliquos motus in fibris excitare, ſed quæ in mentes noſtras nunquam agere, nec in illis ullum voluptatis aut doloris ſenſum excitare queunt.

II. *Deum ſolum eſſe noſtrum verum bonū, omniaque objecta ſenſibilia non*

Certè, ſi mens noſtra non eſt quæ in ſeipſam agit, occaſione eorum quæ in corpore geruntur; Deus ſolus eſt qui hac polleat virtute. Si mens ſibi ipſi voluptatem aut dolorem, pro varietate motuum fibrarum corporis non creat, ut veroſimile eſt ipſam id non facere, cùm ſæpius dolorem & voluptatem præter conſenſum ſentiat; ubi tanta vis eſt ut haſce ſenſationes in ipſa excitare poſſit, ſi Autorem naturæ excipias?

Solus

Solus Deus ſanè verum noſtrum bonum eſt. Ipſe ſolus iis omnibus quibus affici poſſumus voluptatibus, nos perfundere poteſt, & per ſui cognitionem & amorem duntaxat illas in nobis excitare decrevit: Voluptates quas cum motibus corporis noſtri conjunxit, ut ipſius conſervationi conſuleremus, exiguæ ſunt, debiles, breves; licet ipſarum, tanta fuit vis peccati! mancipia facti ſimus. At verò voluptates, quibus Electos ſuos in cœlis afficiet, longè vividiores & perfectiores erunt. Deus enim nos eo conſilio condidit ut ipſum cognoſcamus & amemus. Cùm enim ordo naturæ poſtulet, ut quo majora ſunt bona, eo majori afficiamur voluptate. Certè voluptas eorum qui Deo fruentur cæteras voluptates infinitis ſuperabit paraſangis, quippe qui ſuprà omnia longiſſimè emineat.

poſſe in nobis excitare voluptatem.

III. *Errorum Epicureorum & Stoïcorum origo.*

Quod de errorum noſtrorum circa bonum causâ mox dictum eſt, falſitatem opinionum Stoïcorum & Epicureorum de ſummo bono, ſatis ſuperque demonſtrat. Illud Epicurei in voluptate conſtituebant. Quia verò voluptas in vitio æque ac in virtute ſentitur, immo ſæpius in priori quàm in poſteriori, ideo in omne voluptatum genus ruere habiti ſunt illi Philoſophi.

Hæc autem eſt prima ipſorum erroris cauſa. Falsò, ſcilicet, judicantes eſſe aliquid jucundi in objectis ſenſuum, aut ſaltem objecta veras eſſe voluptatum quibus afficiebantur cauſas: ſenſu prætereà quodam interno convicti, voluptatem eſſe aliquid ſibi bonum, dum illa potirentur; in omnes paſſiones, ex quibus nihil incommodi percipere poterant, prorumpere non dubitabant. At verò ſi ratione ritè uſi fuiſſent, voluptatem quæ ex rebus ſenſibilibus percipitur, in hiſce rebus eſſe non poſſe, ut in ſua cauſa, nec alio quovis modo, comperiſſent; ac proinde bona ſenſibilia non poſſe eſſe bona reſpectu mentis noſtræ, & cætera quæ explicuimus.

Stoïci contrà, pro certo habentes voluptates ſenſibiles eſſe in ſolo corpore & in ſolius corporis uſum, mentemque ſuo peculiari & proprio potiri debere bono, beatitudinem in virtute ponebant. Jam autem hæc eſt ipſorum erroris origo.

Exiſtimabant ſcilicet, voluptatem & dolorem ſenſibiles vel quæ ex rebus ſenſibilibus ortum ducebant, non eſſe in mente, ſed in corpore duntaxat. Et ex hoc falſo judicio principium ſtatuebant, cujus ope falſas colligebant concluſiones, ut verbi gratiâ, dolorem non eſſe aliquid mali, voluptatem non eſſe aliquid boni, voluptates ſenſuum in ſe non eſſe bonas, ipſas eſſe communes hominibus & belluis, &c. Quamquam tamen Epicurei & Stoïci in multis ſint hallucinati in nonnullis tamen à ratione non abluſerunt. Beatorum enim beatitudo in virtute omnibus numeris perfecta, hoc eſt in cognitione & amore Dei & in voluptate ipſos nunquam deſerente tantùm conſiſtit.

Maneat igitur altâ mente repoſtum objecta externa nihil in ſe jucundi aut moleſti includere; ipſa non eſſe cauſas voluptatum noſtrarum; ipſaque à nobis non niſi immeritò timeri aut amari poſſe; Deum

Digitized by Google

ſolum eſſe timendum & amandum; quippe qui ſolus nos punire aut remunerare, dolore aut voluptate afficere valeat, in Deo ſolo denique, & ex Deo ſolo nos ſperare poſſe voluptates, in quas motu tam vehementi, tam naturali, tamque legitimo, propendemus.

CAPVT XVIII.

I. Senſus noſtros nos in errores injicere etiam circa res non ſenſibiles. II. Exemplum ex hominum commercio & conſuetudine mutuâ deductum. III. Ex habitu externo & ſenſibili judicium non eſſe ſtatuendum.

SEnſuum noſtrorum errores circa objecta ſenſibilia, ut circa lucem, colores cæteraſque qualitates ſenſibiles fusè ſatis explicuimus. Jam videamus errores in quos ab ipſis circa objecta non ſenſibilia, quæque ideò ipſorum non ſunt veluti juriſdictionis conjicimur, dum ſcilicet ab attenta illorum objectorum conſideratione nos deterrent, eò nos adducendo ut de illis objectis juxta ipſorum teſtimonium judicemus. Sed iſtud indiget explicatione.

I. *Senſus nos in errorem injicere etiã circa res non ſenſibiles.*

Attentio & applicatio mentis ad ideas claras & diſtinctas quas de objectis habemus, ita neceſſaria eſt ad cognoſcendam veram ipſorum naturam, ut nihil ſit magis. Quemadmodum enim alicujus opificij pulchritudinem videre fruſtra pertendas, niſi oculos apertos in ipſum attentè defigas. Ita mens pleraque cum mutuis relationibus videre nequit, niſi ea attentiſſimè conſideret. Jam autem ab attentione ad ideas claras & diſtinctas nullâ aliâ re magis depellimur quàm ſenſibus noſtris, ac proinde nullâ aliâ re à veritate magis amovemur, & in errorem conjicimur.

Ut hæc à nobis concipiantur: Sciendum eſt, tres percipiendi rationes, quæ fiunt ſenſibus, imaginatione, & intellectu puro, mentem æqualiter non tangere, atque ideò ipſam non æqualem attentionem præbere iis omnibus quæ harum rationum ope percipit, iis enim quibus vehementer afficitur valdè, iis verò quibus leviter afficitur, parum attendit.

Quod verò per ſenſus percipit ipſam vehementer afficit, attentamque proinde præbet: quod per imaginationem cognoſcit ipſam levius attingit; quod denique per ſeipſam ſive independenter à ſenſibus & imaginatione percipit, ipſam vix excitat. Quis enim, mentem leviſſimo dolore quam meditatione profundiſſimâ magis moveri, non eſt expertus?

Hujuſce rei hæc eſt cauſa; ſenſus, ſcilicet, objecta veluti præſentia repræſentant, imaginatio verò ea veluti abſentia duntaxat exhibet. Jam autem ordo poſtulat ut ex multis bonis aut multis malis menti objectis,

præſentia

præſentia illam moveant magis & ſiſtant quàm abſentia ; mentem enim citò determinari hac in re opus eſt. Sic punctiunculæ attentior eſt quàm ſublimibus ſpeculationibus : voluptates etiam & dolores hujuſce ſæculi ipſam vehementius percellunt quàm dolores infandi & voluptates infinitæ æternitatis.

Senſus igitur mentem objectis quæ ipſi offerunt ſummoperè applicant. Cùm autem finita ſit, nec multa ſimul poſſit liquidò percipere, id quod intellectus ipſi repræſentat non poteſt clarè percipere dum ſenſus ipſi aliquid conſiderandum objiciunt ; Ideas igitur claras & diſtinctas intellectûs rerum veritati aſſequendæ idoneas prætermittit, ut unicè incumbat ideis ſenſuum confuſis, quæ illam vehementer movent, ipſique res non ut in ſe ſunt, ſed duntaxat ut ſunt relatè ad ſuum corpus, repræſentant.

Si, exempli gratiâ, quis ad veritatem quandam explicandam ſe accingat ; voce utatur, ſenſâque ſua ac internas animi conceptiones, motibus & modis ſenſibilibus exprimat, neceſſe eſt. Mens autem multa eodem tempore diſtinctè concipere nequit. Unde fit ut iis quæ ſenſuum ope ad ipſam deveniunt attentiſſima, vix rationes ſibi propoſitas expendat. Sed voluptati ſenſibili quam ex numeroſa periodorum concinnitate, ex mutua inter geſtus & res voce prolatas convenientiâ ex oris elegantiâ & liberalitate, ex forma denique externa & habitu loquentis percipit, tota penè adhæret. Intereà tamen, re auditâ judicare ſatagit : ſic fert mos. Unde fit ut judicia pro diverſis ſenſuum impreſſionibus, diverſa pariter futura ſint.

II. Exemplum ex mutuis hominum colloquiis deductum.

Si verbi gratiâ, orator mentem ſuam expeditè expromat, ſi periodos numeroſè componat, ſi in ore liberalitatem quandam & ingenij acumen ferat, ſi claro ſanguine oriundus, ſi magno incedat comitatu, ſi verbis gravitatem quandam & autoritatem concilier ; ſi cuncti ſileant attentiſque auribus adſtent, ſi exiſtimatione clareat, atque virorum primi ordinis conſuetudine utatur, ſi denique eò felicitatis pervenerit ut ſibi favorem exiſtimationémque captet, Tum quæcunque dicet rectiſſimè dicet. Quid plura? ipſius etiam ornatus nonnihil probabit.

At verò ſi iis non ſit ornatus dotibus, demonſtret quantùm voluerit, nil tamen probabit ; elegantiſſima proferat, ne auſcultabitur quidem attentione ſolis rebus ſenſibilibus defixâ, auditor ad hominis tam incompoſiti conſpectum nauſeâ pene commotus, & in id unum incumbens, mentem ab ipſius cogitatis avertet. Cæſitium illud ſordidum & contritum oratori ipſiúſque dictis contemptum apud omnes pariet, ipſiúſque habitus Philoſophum cogitabundum redolens cò impellet auditores, ut ſublimes veritates plebeculæ captum ſuperantes, deliriorum & ineptiarum loco habeantur.

Hæc ſunt hominum judicia, oculi & aures non verò ratio de rerum veritate judicant, ubi tamen ſola ratio judicium ferre poteſt ; Quia, nempe,

nempe, ſolis ſenſibilibus & jucundis modis attenti ad veritatem adipiſcendam ſedulam ſeriamque vix unquam conferunt operam.

III. *Habitui externo & jucundo non fidendum eſſe.* De rebus tamen judicare ex externa ſpecie, veritatémque adſpernari, quia iis non inſtructa eſt ornamentis quæ nos juvant, quid ab æquitate magis abludit. Philoſophos viróſque cordatos haſce jucundas agendi dicendique rationes potiuſquam veritatem ipſam exquirere, & vanum verborum ſonum rerum ſoliditati anteponere pudeat, ſolum vulgus indoctum, animæ carnis & ſanguinis, numeroſis periodis, figuriſque & motibus quæ affectûs excitent, capiantur:

Omnia enim ſtolidi magis admirantur amantque
Inverſis quæ ſub verbis latitantia cernunt
Veráque conſtituunt, quæ bellè tangere poſſunt
Aures, & lepido quæ ſunt fucata ſonore.

At viri ſapientes adverſus vim malignam, fortéſque iſtorum ſenſibilium modorum illecebras ſeſe præmuniunt. Senſûs quidem ipſis ut cæteris hominibus, quippe qui etiam homines ſint, nonnunquam fucum faciunt; ſed ipſorum teſtimonium generosè deſpiciunt. Illuſtre illud judicum Areopagi æmulantes exemplum, qui cauſidicis iſtis pellacibus verbis, figuriſque fallacibus uti interdicebant; ipſóſque nunquam niſi in loco tenebricoſo audiebant; ne verborum & geſtuum venuſtas veritati pallium obduceret, ipſóſque à rerum ſoliditate deterreret.

CAPVT XIX.

Duo alia exempla. I. Prius de erroribus circa naturam corporum. II. Poſterius de erroribus circa qualitates, eorundem corporum.

INnumeros errores ab intenta mentis applicatione ad ea quæ ſenſuum ope percipit, & à negligentia in qua verſatur circa res ipſi ab intellectu propoſitas, tanquam à prima cauſa manare, mox demonſtratum eſt. Hujuſce rei exemplum non adſpernandum ex mutuo hominum commercio & conſuetudine depromptum ad Ethicam faciens, tradidimus. En tibi alia ex rerum naturâ deducta, quæ in Phyſica obſervare neceſſe eſt.

I. *Errores circa naturam corporum.* Inter errores illos quos in Phyſica erramus, error quo plus ſubſtantiæ corporibus quæ ſenſus feriunt, quam iis quæ vix ſub ſenſum cadunt ineſſe imaginamur, non eſt poſtremus. Plerique exiſtimant in auro & in plumbo plus eſſe materiæ quàm in aëre & in aqua. Et ipſi pueri qui aëris effecta ſenſibus non deprehenderunt, illum nihil habere realitatis autumant.

Aurum & plumbum ſunt graviſſima & duriſſima corpora ſenſûſque

maximè

Digitized by Google

maximè feriunt, aqua verò & aër vix ſub ſenſus cadunt. Hinc concludunt priora longè plus habere realitatis quàm poſteriora. De rerum veritate judicant per impreſſionem ſenſuum quæ nos nunquam non decipit; dum ideas claras & diſtinctas mentis quibus nunquam fallimur, negligunt; quia ſcilicet id quod ſenſibile eſt nos afficit & applicat, quod verò intelligibile ſoporem creat.

Hæc falſa judicia pertinent ad ſubſtantiam corporum, adſunt circa qualitates eorundem corporum.

Homines ut plurimùm ita ſunt comparati, ut objecta quæ in ipſis ſenſationes jucundiores excitant, perfectiora cæteris judicent & puriora; qua in re conſiſtat materiæ perfectio & puritas neſcij, nedum ſolliciti.

Aiunt, exempli gratiâ, lutum eſſe impurum, aquam verò limpidam eſſe puriſſimam. Verùm cameli aquâ lutoſâ gaudentes, & animalia quæ in luto degunt, ſecùs ſentirent. Belluæ ſunt, fateor; ſed homines qui viſcera ruſticulæ avis, & Martis excrementa amant, non cenſent quicquam in iis eſſe impuri, quamvis id de cæterorum animalium excrementis dicant. Moſchus denique & electrum apud omnes magno habentur pretio, quamvis nihil aliud eſſe præter excrementa exiſtimentur. II. *Errores circa ipſorũ qualitates & perfectionem.*

Non aliter certè judicamus de perfectione & puritate materiæ quàm relatè ad ſenſus noſtros; cùm autem ſenſus diverſi ſint in omnibus hominibus, ut fusè explicatum eſt, diverſa admodum pariter eſſe debent judicia de perfectione aut puritate materiæ. Libri itaque qui quotidie de perfectionibus imaginariis, quas nonnullis corporibus tribuunt, componuntur, non poſſunt quin ſtupenda errorum farragine ſcateant; cùm ipſorum ratiocinia falſis, confuſis, & incertis ſenſuum ideis nitantur.

Philoſophi non debent affirmare, materiam eſſe puram aut impuram, niſi priùs quid per voces illas, purum & impurum, intelligant, certò & accuratè teneant. Res enim eloqui, nec eas intelligere, hoc eſt, ideas non habere diſtinctas, quæ terminis reſpondeant, turpe eſt. Quod ſi utrique hoc vocabulo ideas claras & diſtinctas alligaſſent, id quod purum dictitant ſæpe impuriſſimum eſſe, quod verò ipſis impurum videtur puriſſimum tamen eſſe deprehenderent.

Si, exempli gratiâ, decernerent materiam illam eſſe puriſſimam & perfectiſſimam, cujus partes ſunt tenuiores & ad motum aptiores, aurum, argentum, margaritæ eſſent corpora admodum imperfecta, aër verò & ignis corpora perfectiſſima, caro corruptioni propinqua & malè olens, ad perfectionem tenderet. Et fœtens cadaver perfectius eſſet carne integrâ.

Quod ſi vice verſâ ſtatuerent corpora illa eſſe omnium perfectiſſima, quorum partes craſſiores, ſolidiores, motúque difficiliores, terra eſſet auro perfectior, atque aër & ignis corpora eſſent omnium imperfectiſſima,

Digitized by Google

Quod ſi quis terminis *puri & perfecti* ideas diſtinctas de quibus verba feci alligare recuſet, alios poteſt ſubſtituere terminos, ſed ſi haſce voces ſolis notionibus ſenſibilibus definire velit, omnia perpetuò confundet, quia ſignificatio terminorum quibus exprimuntur nunquam erit determinata. Omnes homines, ut id jam probavimus, varias de iiſdem objectis habent ſenſationes: Ergo hæc objecta ex ſenſationibus quas in nobis excitant, judicari non debent; niſi quis obſcuritate & confuſione gaudeat.

Sed, ut penitiùs rem introſpiciamus nulla certè datur materia cæteris materiæ portionibus perfectior, nequidem cœlorum materia. Cujuſlibet materiæ tota aptitudo in eo mihi videtur conſiſtere, quod varios motus variáſque figuras poſſit recipere; jam autem ipſius motus & figuræ ſint regulares, ut ita loquar, aut irregulares id ipſi perinde eſt. Solem eſſe perfectiorem aut lucidiorem luto, formaſque illas egregias quas nobis animi gratiâ pingunt fabulæ & carmina, cadaveribus eſſe præſtantiores non comperimus. Id à ſenſibus noſtris fallacibus accepimus: Nec eſt quod quis hîc quicquam obganniat; Cuilibet enim ad rationes ſupra allatas attento cavillationes & exclamationes omnes, ridiculæ & frigidiuſculæ proculdubiò videbuntur.

Qui ſentiunt tantùm, nec aliâ ratione res percipere aſſueverunt, ſolem eſſe luce plenum exiſtimant; Qui verò ſentiunt ſimul & ratiocinantur, aliter cenſent: dummodò ſaltem judicium ſagacitate ſuâ ſentiendi facultatem æquet. Sententiam haud dubiè mutarent qui ſenſibus pertinaciùs adhærent, ſi ſupra dicta ſeriò meditarentur. Verùm illuſionibus ſenſuum nimis indulgent, ipſorum ſervitio jamdudum aſſuefacti mentis ſuæ obliti ſunt, ita ut omnes perfectiones quas in corporibus videre ſibi videntur ab ipſa pendere non attendant.

Nec verò hujuſce commatis homines adorimur, laudent aut vituperent, id nobis perinde eſt, auſcultare recuſant; quî igitur poſſent judicare? ſat erit nobis ſi veritatis cauſam agamus nobiſque illorum conciliemus approbationem, qui in id ſeriò incumbunt, ut ab erroribus ſenſuum ſeſe expediant, & luminibus mentis rectè utantur. Hos enixè rogamus, ut hæc noſtra cogitata attentè, quantum in iis erit meditentur, ac poſtea judicent. Damnent, probent ipſis judicibus litem relinquimus; Quippe meditatione ſuâ eò devenerunt, ut ſummum jus in cogitata noſtra ipſis denegari meritò non poſſit.

Digitized by Google

CAPUT XX.

Hujuſce primi Libri concluſio. I. Senſus nobis tantùm conceſſos fuiſſe in uſum corporis noſtri. II. Ipſorum teſtimonio diffidendum eſſe. Illum non parum promoviſſe, qui ritè atque opportunè dubitare didicit.

ERrores generales in quos ſenſus noſtri, ſive circa propria ipſorum objecta, ſive circa res quæ ſolo intellectu percipiuntur, nos conjiciunt, ſatis clarè ni fallor aperuimus. Qui ſupradictis tantillùm attendet, nullum ut puto, admittet errorem, cujus cauſam facilè non deprehendat.

Vidimus præterea ſenſus noſtros nos tutiſſimè & accuratiſſimè docere analogias ſive convenientias omnium corporum cum noſtro; quamquam ut id etiam vidimus, eorum ope non poſſimus doceri quid hæc corpora ſint in ſemetipſis. Diximus etiam illum ſuis malè uti ſenſibus qui eos ad alios convertit uſus, quàm ad valetudinis & vitæ conſervationem; adeò ut ipſos prorſus adſpernari debeat; quum ſibi in mentem imperium arrogant. Id primum & præcipuum eſt quod ex primo hoc libro retineri velim. Ut ſcilicet altè imbibamus, ſenſus noſtros, nobis in eum duntaxat uſum eſſe conceſſos, ut vitam noſtram conſervemus. Iſtud nobis radicitùs inhæreat, ut deinceps ignorantiam fugaturi, ad alia confugiamus auxilia.

I. *Senſus nobis duntaxat conceſſos fuiſſe in uſum corporis noſtri.*

Quod ſi nonnulli ſint (ut erunt ſanè & quidem æquo plures) quos ſupra dicta non potuerint convincere veritatis harumce propoſitionum, id ſaltem ab iis impetrare liceat, ut duntaxat ſenſibus ſuis aliquantùm diffidere diſcant; ſi ipſorum teſtimonium falſitatis & fallaciæ omninò arguere non ſuſtineant, de iſtorum tamen teſtimoniorum veritate dubitare non recuſent.

II. *Senſuum teſtimonio diffidendum eſſe.*

Quid? Quæ jam dicta ſunt nonne ſatis habent momenti ut ſuſpicionem ſcrupulúmque viris non obeſæ naris injiciant, ipſóſque proinde eò adducant, ut libertate ſuâ, rectiùs quàm anteà uſi ſunt, nunc uti recordentur? certè ſi ſemel de ſenſuum teſtimonio dubitare non reformident, aſſenſum faciliùs cohibebunt, erroréſque quibus hactenùs obnoxij fuerant minori negotio impoſterum vitabunt, dummodò imprimis canonis initio traditi memores ſint. Hic eſt. *Ne aſſenſum plenum unquam præbeas niſi propoſitionibus evidentiſſimè veris, & quibus aſſenſum tuum non potes denegare, quin certò agnoſcas te perperam uſurum libertate tuâ, ſi deneges,*

Porrò ne quis mediocriter ſe promoviſſe putet, ſi ſolùm dubitare didicerit. Dubitare cum judicio & ratione, ita me Deus amet non leve eſt. Etenim ut rem ingenuè fatear, dubitare & dubitare duo ſunt,

III. *Illum non parùm promoviſſe qui*

Digitized by Google

ritè & opportunè dubitare didicit.

variæ ſunt dubitandi rationes. Nonnulli feroci & abrupto, alij cæco & maligno impetu ducti; alij denique per inconſtantiam quandam, & quia tantùm ſic libuit, dubitant. Sed præter hos dubitatores, ut ita loquar, ſunt etiam qui ex prudenti diffidentia, & ſapienti quadam judicij ſagacitate dubitant. Academici & Athei priori dubitant ratione: Veri Philoſophi poſteriori. Prior dubitatio eſt dubitatio quædam caliginoſa, quæ lucem non affert, fugat potius. Poſterior dubitatio ex luce oritur, lucémque tandem affert.

Qui priori tantùm ratione dubitant, ingenioſè dubitare neſciunt. Rident dum Carteſium legunt in prima Meditatione Metaphyſicâ docentem dubitandi methodum. Sat enim ſe habere credunt ſi pro lubitu dubitent; ſi in genere profiteantur, naturam noſtram eſſe infirmam, mentem noſtram plerumque cæcutire; præjudicia eſſe abdicanda, & cætera hujuſcemodi. Hiſce vagis freti ratiociniis erroris immunes evadere pertendunt. At verò quid promoves ſi dum fateris mentem eſſe debilem, ipſam non moneas debilitatis ſuæ? quid ſi ipſam errori obnoxiam eſſe agnoſcas, niſi errorum naturam cauſámque aperias. Id à nobis prælibatum fuiſſe primo hoc Libro arbitramur, dum naturam & errores ſenſuum explicuimus. Jam ut hoc Secundo, pergamus, naturam & errores imaginationis exponere propoſitum eſt.

D E

DE INQVIRENDA VERITATE.

LIBER SECVNDVS.
DE IMAGINATIONE.

PARS PRIOR.

CAPVT PRIMVM.

I. Idea generalis imaginationis. II. Ipſam duas in ſe includere facultates, alteram activam, alteram paſſivam. III. Cauſa generalis mutationum quæ fiunt in imaginatione hominum, & fundamentum hujuſce ſecundi Libri.

LIBRO præcedenti de ſenſibus actum eſt, ipſorum naturam necnon legitimum uſum explicare conati ſumus, potiores & generaliores errores in quos ipſorum ductu labimur, patefecimus, ipſorum facultates ita circumſcripſimus ut qui illos in ſuis limitibus continuerit, omnia ab iis ſperare, nihil verò formidare debeat. In hoc ſecundo Libro de Imaginatione agemus. Ordo id poſtulat: tanta enim eſt inter ſenſus & imaginationem relatio & convenientia, ut ſe-

parari non debeant. Deinceps etiam patebit haſce duas facultates non aliter inter ſe differre, quàm ſecundùm magis & minus.

Hoc ordine procedet Secundus hic Liber. In tres partes diſtribuitur. In prima cauſæ Phyſicæ inordinationis & errorum imaginationis explicantur. In ſecunda cauſas illas ad errores generaliores imaginationis applicamus. Ibi etiam de iſtorum errorum cauſis loquimur, quæ Ethicæ ſeu Morales dici poſſunt. In tertia agimus de contagioſa communicatione imaginationum fortium ſive vividarum.

Quæ hoc tractatu agitabuntur erunt quidem magis vulgata, quàm quæ inter explicandos ſenſuum errores dicta ſunt, non eſt tamen quòd ea quis minus utilia ducat. Viri perſpicaces & eruditi haud equidem ignorant errores & ipſas errorum cauſas de quibus hic agitur; verum pauci reperiuntur qui ad ea attendant. Omnes erudire non ſatago, indoctos ſolos edocere geſtio; cæteros quod ſpectat, ipſos commonefacere ſum contentus, quin memetipſum hic potius inſtituere & commonefacere conor.

I. *Idea generalis imaginationis.*

Primo Libro diximus, organa ſenſuum noſtrorum tenuibus fibris conſtare quæ ab uno extremo ad cutem terminantur, ab altero verò ad mediam uſque cerebri partem perducuntur. Jam autem fibræ illæ bifariam poſſunt moveri. Motus enim oriri poteſt vel ab extremis fibrarum quæ ſunt in extremis corporis partibus. Cùm agitatio fibrarum illarum non poſſit ad cerebrum uſque pervenire, quin mens protinùs aliquid percipiat; ſi agitatio oriatur ex impreſſione objectorum in ſuperficiem externam fibrarum nervorum noſtrorũ & cerebrum pertingat, tum mens ſentit * & judicat id quod ſentit extrinſecùs poſitum eſſe, hoc eſt, objectum ut præſens percipit. Sed ſi fibræ internæ tantùm agitentur ſpirituum animalium curſu, aut alio quopiam modo, tum mens imaginatur, judicatque id quod imaginatur, non eſſe extrà ſed intrà cerebrum, hoc eſt, objectum ut abſens percipit, atque illud eſt diſcrimen quod intercedit inter ſentire & imaginari.

** Judicio naturali de quo multoties actum eſt Libro præcedenti.*

Verùm obſervandum eſt fibras cerebri multò vehementiùs agitari objectorum impreſſione, quàm ſpirituum animalium concurſu; nec aliam ob cauſam objectis externis, quæ veluti præſentia ac proinde ad id idonea ut in ſe excitent voluptatem aut dolorem multò magis afficitur, quàm ſpirituum animalium concurſu. In iis tamen quorum ſpiritus animales, ob jejunia, vigilias, febrim ardentiorem, ſive quamlibet aliam cauſam, ſunt concitatiſſimi, quandoque contingit, ut ſpiritus illi moveant fibras internas cerebri non minori vehementiâ quàm objecta externa movere ſolent; adeò ut homines ſic affecti id ſentiant quod tantùm imaginari deberent, ac objecta ob oculos ſe habere putent, quæ ſunt tantùm in imaginatione ſua. Ex quo id quod mox dixi liquidò patet. Senſus ſcilicet, & imaginationem non aliter differre quàm ſecundùm magis & minus, circa ea quæ in corpore aguntur.

Sed ut idea imaginationis diſtinctior & ſpecialior præbeatur; tenendum

Digitized by Google

nendum eſt, quotieſcunque aliquid immutatur in illa cerebri parte in quam nervi coëunt, toties etiam mentem aliquam pati immutationem. Hoc eſt, ut explicuimus, ſi in illa parte motus quidam excitetur, qui ordinem fibrarum interturbet, nova etiam fit in mente perceptio, aliquid novi ſentit aut imaginatur, ita ut mens nihil novi unquam ſentire aut imaginari queat, niſi aliqua in fibris ejuſdem cerebri partis fiat immutatio

Facultas itaque imaginandi ſeu imaginatio, conſiſtit in ſola facultate quam mens habet ſibi efformandi imagines objectorum; afferendo mutationem aliquam in fibris hujuſce partis cerebri, quæ dici poteſt pars *principalis*, tum quia omnibus corporis noſtri partibus correſpondet, tum etiam quia mens noſtra ibi immediatè, ſi fas ſit, ita loqui, ſita eſt.

II. *Duæ facultates in imaginatione, altera activa, altera paſſiva.*

Hinc non obſcurè liquet, facultatem illam quâ mens imagines rerum ſibi efformare poteſt, duo in ſe includere. Alterum quod ab ipſa mente pendet, alterum verò quod pendet à corpore. Prius eſt actio & imperium voluntatis. Poſterius eſt obſequium ſpirituum animalium, qui haſce imagines inſculpunt, & fibrarum cerebri quibus iſtæ imagines imprimi debent. Hac autem in tractatione utrumque horum *imaginationis* voce indifferenter deſignatur, nec terminis *activi* & *paſſivi*, quibus nuncupari poſſent, diſtinguuntur. Ex materia ſubjecta enim facilè comperias de utro fiat ſermo, an de *activa* mentis *imaginatione*, an verò de *paſſiva* corporis *imaginatione*.

Nec decidimus ſpeciatim, quænam ſit illa pars principalis cujus meminimus ſupra. Primò quia id inutile ſatis ducimus. Secundò quia res eſt per quam incerta. Tertiò denique hac in re tacere ſatius exiſtimamus, cujus veritas hîc nequit demonſtrari aliis, licet apud nos conſtaret quænam ſit illa pars principalis.

Jam igitur, ut placet Williſio, in duobus corpuſculis, quæ *corpora ſtriata* nuncupat, reſideat ſenſus communis; ſinûs cerebri conſervent ſpecies memoriæ; & corpus calloſum ſit ſedes imaginationis, ſive, ut vult Fernelius, in pia matre quæ cerebri ſubſtantiam involvit; ſive in glandula *Pineali* viri clar. Carteſij, ſive in alia quapiam parte nobis hactenùs incognitâ; res non me valdè anxium habet, dummodò ſit quædam pars principalis, id ſufficiet; immò id perneceſſarium eſt. Syſtema etiam Carteſij, quoad ipſius ſubſtantiam, ſubſiſtere debet. Quippe licet hallucinatus fuiſſet, cùm aſſeruit glandulæ Pineali mentem immediatè adhærere, id non obſtat quominus ipſius ſyſtema, quoad rem ipſam, infractum ſubſiſtat, ex illo enim percipies omnem utilitatem, quam percipere potes ex vero, ut in hominis cognitione progreſſum facias.

III. *Cauſa generalis mutationum quæ fiunt in ima-*

Cùm igitur imaginatio conſiſtat in ſola virtute, quâ mens ſibi imagines objectorum efformare poteſt eas imprimendo, ut ita loquar, fibris cerebri, certè quò veſtigia ſpirituum animalium, quæ ſunt veluti imaginum illarum lineamenta, erunt diſtinctiora & grandiora, eò

fortiùs

ginatione, & fundamentum hujuſce ſecundi Libri.

fortiùs & diſtinctiùs mens objecta illa imaginabitur ; quemadmodum autem latitudo, profunditas, ſeu maris altitudo, & diſtinctio alicujus ſculptilis operis, pendet à vi actionis cœli in cuprum, & à tractabilitate cupri, ſeu mavis à facilitate qua cuprum cœlo cedit ; ita altitudo & diſtinctio veſtigiorum imaginationis à vi ſpirituum animalium, & à conſtitutione fibrarum cerebri pendet, atque illa varietas quæ in hiſce duobus deprehenditur, tantæ differentiæ quæ exſtat inter hominum ingenia cauſa eſt,

Ex his enim, varietatis quæ in hominum ingeniis reperitur, ratio facilè reddi poteſt, hinc ubertate, & inopiâ, agitatione & tarditate, craſſitudine & tenuitate ſpirituum animalium ; illinc exilitate & denſitate, humiditate & ſiccitate ; flexibilitate aut inflexibilitate fibrarum cerebri ; & denique analogiâ ſeu convenientiâ ſpirituum animalium cum hiſce fibris, nec extra rem foret ſi unuſquiſque primò varias illas combinationes imaginari conaretur, illáſque deinde differentiis quæ inter ingenia deprehenduntur, adaptaret. Re verâ nonne utilius, immò jucundius foret ingenio ſuo uti, illúdque ad veritatis indagationem informare & aſſuefacere, quàm illud corruptioni quæ ex otio contrahitur, permittere, ut fit cùm rebus jam concoctis & expeditis duntaxat incumbit. Huc accedit quòd in ingeniorum differentiis, quædam reperiuntur tam ſubtilia tamque imperveſtigabilia, ut dum ea quandoque potes per te ſentire & aſſequi, eadem tamen aliis repræſentare & exhibere nequeas.

Verùm ut hæc diſcrimina quæ ſunt inter hominum ingenia, quantùm quidem fieri poterit explicentur, utque unuſquiſque in ſuomet ingenio faciliùs deprehendere queat cauſam mutationum quas identidem animadvertit hîc cauſas mutationum quæ fiunt in ſpiritibus animalibus & in fibris cerebri in genere examinare operæ pretium videtur, hoc pacto omnes imaginationis mutationes etiam comperientur.

Quod petiit ſpernit, repetit quod nuper omiſit. Æſtuat & vitæ diſconvenit ordine toto.

Homo ſibi ſimilis non diu perſtat : propriæ inconſtantiæ quiſque apud ſe conſcius eſt, circa eandem rem mox hoc, mox illud fertur judicium. Quid plura ? hominis vita in perpetua ſanguinis circulatione, & in alia cogitationum & deſideriorum circulatione duntaxat conſiſtit, nec putem tempus utilius poſſe collocari, quàm in diſquiſitione cauſarum ejuſmodi mutationum quæ fiunt in nobis. Hoc pacto enim noſtri cognitionem poſſumus adipiſci.

CAPUT

CAPUT II.

I. De ſpiritibus animalibus, & mutationibus quibus in genere obnoxij ſunt. II. Chylum ad cor tranſire, atque in ſpiritibus mutationem adferre. III. Vinum idem efficere.

NEmo eſt qui diffiteatur ſpiritus animales nihil aliud eſſe præter partes ſubtiliſſimas & velociſſimas ſanguinis, qui ſubtilitatem & agitationem præcipuè acquirit fermentatione quam in corde recipit, & motu violento muſculorum ex quibus hæc pars conſtat: hoſce ſpiritus cum reliquo ſanguine per arterias in cerebrum uſque deduci; ibique à ſanguine ſeparari partium quarundam in hunc uſum comparatarum ope, de quibus nondum ſatis conſtat.

Ex his illa ſunt quæ colligo; ſi ſanguis ſit ſubtiliſſimus, major erit ſpirituum animalium copia, ſi ſit craſſus, paucior; ſi ſanguis conſtet partibus quæ facilè inflammari poſſint in corde, & ad motum aptiſſimæ ſint, ſpiritus qui in cerebro erunt vehementer incaleſcent & agitabuntur: quòd ſi contrà ſanguis non ſatis fermentetur in corde, ſpiritus animales languidi erunt & inertes, ac denique juxta ſoliditatem partium ſanguinis, ſpiritus animales erunt ſolidiores aut minus ſolidi, ac per conſequens velocius aut tardius movebuntur. Sed hæc, ut pro veris habeantur, fuſius explicari, ac exemplis & experientiis indubitatis illuſtrari debent.

Priſcorum autoritas quorundam ingenio non modo fucum fecit, ſed eos excæcavit etiam. Non pauci enim adhuc reperiuntur tantâ erga veteres opiniones veneratione ducti, aut forſan adeò pervicaces, ut ea videre recuſent quibus haud dubiè non inficiarentur, ſi tantummodo oculos aperire dignarentur. Quotidie videas viros vaſtâ ſuâ lectione & eruditione ſpectatos ſatis, qui libros componere, mutuáſque publicè diſceptationes adverſus experientias viſibiles & palpabiles circulationis ſanguinis, ponderis & virtutis elaſticæ aëris, aliáque ſimilia, habere audeant. Experimentum illud cujus noſtro ſæculo Autor nobis fuit vir clariſſimus Pecquet, quo etiam hoc loco utemur, ideò tantùm non arridet quòd naſcendo canitiem cujus magna ſemper fuit reverentia, præ ſe non tulerit, hoc nihilo ſecius, idque non invidentibus viris cordatis, utemur. *II. Chylum ad cor tranſire & in ſpiriti. bus mutationem adferre.*

Juxta illud experimentum conſtat chylum non ſtatim è viſceribus ad jecur per venas *meſaraïcas* tranſire, ut ſomniant veteres; ſed illum chylum, ex inteſtinis in venas lacteas, ac deinceps in quædam receptacula tranſire, quò venæ illæ coëunt: hinc per canalem ſive ductum thoracicum per vertebras dorſi aſcendere, & ſeſe commiſcere cum ſanguine in vena *axillari*, quæ ingreditur truncum ſuperiorem

venæ cavæ ; ubi commixtus cum ſanguine ad cor rectà tendit.

Ex hoc experimento concludere eſt ; cùm ſanguis chylo admixtus ab alio ſanguine, qui jam multoties per cor circulaſſet, ſit valdè diverſus ; ſpiritus animales qui nihil aliud ſunt præter ſubtiliſſimas ipſius partes fore etiam valdè diverſos in jejunis & in iis qui mox alimentum ſumpſiſſent. Præterea, cùm innumera ſint ciborum & potionum genera, atque ij etiam qui iſtis utuntur ſint temperamento variè conſtituto, duo homines qui ſimul in eadem menſa accubuerunt, ſtatim poſt cœnam in facultate imaginandi tantam ſentire debent varietatem, ut eam vix poſſis deſcribere.

Qui equidem proſperâ utuntur valetudine ita concoquunt cibos, ut chylus ad cor tranſiens nec augeat nec minuat calorem ; ita ut ſanguis eâdem facilitate fermentetur, ac ſi ſolus nec mixtus ingreſſus fuiſſet ; unde fit ut ſpiritus animales, & proinde facultas imaginandi vix ullam patiantur immutationem. Senes verò & infirmi remotis menſis in ſe percipiunt maximas immutationes, ſopiuntur plerunque : aut ſaltem ipſorum imaginatio vivacitate & promptitudine deſtituta langueſcit : nil diſtinctè percipiunt, ad rem ullam animum appellere nequeunt, alio prorſus denique modo ac anteà conſtituti ſunt.

III. *Vinum idem efficere.* Sed ut id etiam ſani & robuſti manifeſtò experiantur, meminerint quid in ipſis factum fuerit, quum copioſius ſolito vinum potarunt, vel cùm in uno convivio nil niſi vinum, in altero verò aquam tantùm bibent. Certè niſi omninò ſint ſtupidi, aut niſi corpus habeant modo prorſus inſolito conſtitutum, ſtatim aut hilaritate, aut ſopore, aut alio quovis novo modo ſe habebunt.

Vinum eſt adeò ſpirituoſum, ut ad ſpirituum animalium naturam quam proximè accedat : verùm ſpiritus illi æquo ſunt luxurioſiores, jugum voluntatis ob ſoliditatem & agitationem vehementem non facilè ſubeunt. In eorum itaque qui viribus & vigore pollent præ cæteris, imaginationi & cæteris corporis partibus plus affert inordinationis quàm cæteri cibi potúſque : *Vinum luctator doloſus eſt*, inquit Plautus, atque in ingenio multa efficit ab iis quæ deſcribit Horatius non longè diverſa :

Quid non ebrietas deſignat? operta recludit
Spes jubet eſſe ratas : in prælia trudit inermem :
Sollicitis animis onus eximit : addocet artes.
Fœcundi calices quem non fecere diſertum?
Contractâ quem non in paupertate ſolutum?

Præcipuorum effectuum quæ ex mixtione chyli cum ſanguine in ſpiritibus animalibus deinde in cerebro & in ipſa mente oriuntur, rationem reddere non ita difficile eſt. Cur, exempli gratiâ, vinum exhilaret ; cur moderatè ſumptum ingenium exacuat ; cur illud hebetet cùm immoderatè & frequentiùs ſumitur. Cur poſt epulas ſopor corpus invadat,

vadat, & multa id genus, quibus cauſæ ridiculæ. affingi ſolent. Sed præter quam quod non datur hic Phyſicæ ſyſtema, tradenda eſſet idea anatomiæ cerebri, vel iiſdem quibus uſus eſt Carteſius in ſuo Tractatu de *Homine* hypotheſibus uti operæ pretium foret; alioqui mentem ſuam hac in re nemo aperire poteſt. At verò ſi quis attentè legat tractatum illum de *Homine* Domini Carteſij, non dubito quin ſuam in hiſce philomathiam abundè expleat, quippe hic Autor iſthæc omnia explicat, vel ſaltem ea ſatis patefacit, ut quilibet ipſius principiis jam imbutus, per ſe rem poſſit intelligere, ſi modò meditetur.

CAPUT III.

Aërem quem ſpiramus aliquam etiam in ſpiritibus immutationem afferre.

SEcunda cauſa generalis mutationum quæ in ſpiritibus animalibus fiunt, eſt aër quem ſpiramus. Quamvis enim impreſſiones ejus, impreſſionibus chyli ſint tardiores & leviores, paulatim tamen id efficit, quod ſucci ciborum brevi efficiunt. Aër ille è ramis tracheæ arteriæ in ramos arteriæ venoſæ intrat. Hinc cum reliquo ſanguine in corde miſcetur & fermentatur, & pro ipſius & ſanguinis diatheſi peculiari, ſpiritus animales atque ideò facultatem imaginandi valdè immutat.

Non me latet, quoſdam negare aërem cum ſanguine in pulmonibus & in corde miſceri, quia nempe, in tracheæ arteriæ, & arteriæ venoſæ ramis meatûs ſive poros per quos aër poſſit tranſire, oculis deprehendere nequeunt. Sed verò ſenſus non debent limites figere menti. Hæc res illis imperceptas poteſt percipere, atque acie ſuâ multa attingere, quæ ipſis ſeſe ſurripiunt, aliquas ſanguinis partes è ramis arteriæ venoſæ in ramos arteriæ tracheæ perpetuò tranſmeare, nemo eſt qui inficietur, ut halitûs, odor, & humiditas ſatis ſuperque id probant, hujus tamen communicationis meatus ſeu viæ oculos fugiunt. Quidni igitur partes ſubtiliores aëris è ramis tracheæ arteriæ in arteriam venoſam tranſire poſſent, licèt meatus illi oculos non feriant? Denique longè plures humores per poros imperceptos arteriarum & cutis tranſpirant, quam per cæteros corporis meatus exeunt. Et pori metallorum ſolidiorum quantumvis anguſti, quibuſdam tamen corporibus exiguis quidem tranſitum permittunt, alioqui præcluderentur illi pori.

Partes equidem aëris craſſæ & ramoſæ per poros corporis ordinarios tranſire nequeunt, & aqua ipſa, licet craſſiſsima, ſeſe tamen inſinuat in loco ubi aër ſubſiſtere coactus fuit. Verùm hic de partibus illis aëris craſſis & ramoſis non agitur, nihil, ut puto, ad fermenta-

L 2

Digitized by Google

tionem conferunt. De partibus tenuiſſimis, rigidis, acribus, in quibus nulli aut pauci ſaltem ſunt rami quibus implicentur, duntaxat agitur, quippe quæ ſanguinis fermentationi ſint aptiores.

Autore mihi Sylvio, poſſem tamen aſſerere aërem etiam craſſiſsimum è trachea arteria in cor tranſire; Ipſe enim dicit ſe id Domini Swammerdam induſtriâ, expertum fuiſſe, plus oculato teſti fido, quàm mille auritis. Partes igitur aëris quem reſpiramus cor ſubeunt; in illo cum ſanguine & chylo ignem illum quo vivimus & movemur fovent, atque pro illarum aëris partium diverſitate fermentatio ſanguinis diverſa eſt, ſpiritúſque mutantur.

Id quotidie ex variis hominum ingeniis pro regionum varietate conſtat. Vaſcones, exempli gratiâ, ingenio pollent vivaciori, quàm Normani. Rothomagenſes, Dieppenſes, & Picardi inter ſe differunt, & longè magis differunt ab incolis inferioris Normaniæ, quamquam ſunt ſatis vicini. Verùm ſi homines in regionibus remotioribus degentes conſideres, differentias longè maximas comperies, verbi gratiâ, inter Italum & Belgam, ſeu Batavum. Denique loca quædam ſemper fuere incolarum ſapientiâ clara, ut Theman & Athenæ, alia verò ſtupiditate, ut Thebæ, Abdera, & alia quædam.

Nunquid non ultra eſt ſapientia in Theman? Ierem. c. 49. v. 7.

Athenis tenue cœlum, ex quo etiam acutiores putantur Attici, craſſum Thebis, Cic. de fato.

Abderitanæ pectora plebis habent. Mart.

Bœotûm in craſſo jurares aëre natum. Hor.

CAPVT IV.

I. De mutatione quam in ſpiritibus efficiunt nervi illi qui cor & pulmones attingunt. II. De mutatione quam efficiunt nervi qui jecur, lienem & viſcera attingunt. III. Hæc omnia citra voluntatis noſtræ conſenſum nec tamen ſine providentia fieri.

TErtia cauſa mutationum quæ in ſpiritibus animalibus fiunt, omnium maximè ordinaria & efficaciſſima eſt. Ipſius enim ope omnes affectus ſeu paſſiones excitantur, foventur & invaleſcunt. Quæ cauſa ut clarè nobis innoteſcat, tenendum eſt quintum, ſextum & octavum par nervorum mittere magnam ramorum ſuorum partem in pectus & in abdomen, ubi corporis conſervationi magnopere inſerviunt, menti verò ſummopere officiunt. Iſti enim nervi non agunt ex voluntate hominum, ut nervi qui brachiis, cruribus, cæteriſque partibus externis movendis inſerviunt. Adde quòd nervi illi agant magis in mentem, quàm mens in ipſos.

I. *De mutatione ſpirituum*

Hic igitur ſciendum eſt multos ramos octavi paris nervorum ſeſe immiſcere in fibras primi ac præcipui inter omnes muſculos, nempe in

in fibras cordis; ipſius orificia,auriculas,& arterias ab iſtis nervis circundari. Iſti etiam nervi ſeſe in ipſam pulmonis ſubſtantiam diffundunt atque ita variis motibus ſuis non leves afferunt immutationes in ſanguine, cùm enim nervi inter fibras cordis diſperſi illud nonnunquam vehementius & ocius æquo dilatent atque contrahant, ſummâ vi magnam ſanguinis copiam verſus caput cæteráſque partes corporis externas pellunt. Nonnunquam veró iidem omninò ſecùs agunt. At verò nervi illi qui orificia,auriculas,& arterias cordis circundant, idem propè agunt ac ſpiracula illa Gallis dicta *Regiſtres*, quibus Chymici calorem clibanorum regunt, & temperant, aut idem ac fiſtulæ illæ ſive tubuli emiſſarij quibus utimur in fontibus, ad laxandas vel reprimendas aquas. Iſti enim nervi ad eum uſum comparati ſunt ut diverſimodè conſtringant & dilatent cordis orificia, atque ita ſanguinis introitum & exitum accelerent aut remorentur,ipſiuſque proinde calorem adaugeant aut diminuant. Nervi denique per pulmonem reſperſi eundem ſortiuntur uſum. Cùm enim pulmo conſtet duntaxat ex ramis tracheæ arteriæ, venæ arterioſæ, & arteriæ venoſæ inter ſe invicem intricatis, nervi certè per ſubſtantiam ejus reſperſi non poſſunt quin contractione ſuâ impediant,quo minus aër è ramis tracheæ arteriæ liberè tranſmeet, & quominus ſanguis è ramis venæ arterioſæ in arteriam venoſam poſſit tranſire, ut inde cor pertingat. Iſti itaque nervi pro varia agitatione ſua,augent etiam aut minuunt calorem & motum ſanguinis. *quam efficiunt nervi qui cor & pulmonem attingunt.*

Variorum iſtorum caloris cordis noſtri graduum experimenta nobis ſuppetunt perquam manifeſta in paſſionibus ſeu affectibus noſtris, per illarum paſſionum impetum calorem illum ſubitò minui aut intendi ſentias; quia autem falsò judicare ſolemus ſenſationes noſtras iis corporis noſtri partibus ineſſe quarum occaſione in mente excitantur, ut primo libro rem dedimus claram; ideo omnes penè Philoſophi cor eſſe præcipuam paſſionum ſedem imaginati ſunt. Atque etiamnum hodie apud pleroſque eadem viget opinio.

Quia autem facultas imaginandi immutationibus ſpirituum animalium non leviter quoque immutatur, ſpiritúſque ipſi animales pro varia ſanguinis fermentatione in corde, varij etiam ſunt; nemo eſt qui hinc facilè non comperiat, cur viri aliquo animi motu abrepti res ſecus imaginentur; ac ij quibus ſanguis eſt frigidus.

Altera cauſa quæ non parum confert ad minuendas & augendas inſolitas illas ſanguinis in corde fermentationes, conſiſtit in actione multorum aliorum ramorum ex quibus conſtant nervi illi de quibus ſuprà. II. *De mutatione quam in ſpiritibus efficiunt nervi jecur lienem cæteraque viſcera pertingentes.*

Rami illi ſeſe diffundunt in *jecinore*, quod continet ſubtiliorem ſanguinis partem, aut illud quod vulgò dicitur bilis; in *pancreate*, quod continet ſuccum acidum fermentationi aptiſſimum, in ventriculo, inteſtinis, cæteriſque partibus quæ chylum capiunt; ſeſe denique diffundunt per omnia loca, ad variandam fermentationem ſanguinis in corde, idonea. Ipſæ etiam arteriæ & venæ his alligantur nervis, ut id

Willis de trunco inferiori magnæ arteriæ quæ ipſis vincitur juxta cor, de arteria *axillari* a dextera parte de vena *emulgente*, & de quibuſdam aliis deprehendit.

Cùm igitur uſus nervorum in eo verſetur, quòd partes quibus alligantur variè exagitent; nemo eſt qui non videat facili negotio, quo modo, exempli gratiâ, nervus jecur circundans, ipſum comprimendo poſſit emittere ingentem bilis copiam in venas & in canalem bilis quæ cum ſanguine in venis commixta, & cum chylo per canalem bilis, in cor ingreditur, ibique calorem ſolito vehementiorem efficit. Sic cùm quibuſdam animi perturbati motibus agitamur, ſanguis in arteriis & in venis fervet, caput inflammatur, totque ſpiritibus animalibus adeò vividis & concitatis impletur, ut impetu ſuo impediant quo minus imaginatio quicquam aliud, ab eo quod cerebro impreſſerunt diverſum, poſſit ſibi repræſentare, hoc eſt, quo minus de aliis objectis quàm ea circa quæ verſatur affectus cogitare queat.

Res non ſecus ſe habet de nervulis qui lienem pertingunt, aut alias partes continentes materiam craſſiorem & ad calorem motúmque minus idoneam, imaginationem languidam ac ſtupidam efficiunt, emittendo in ſanguinem materiam aliquam craſſam & ad motum ineptam.

Nervi verò qui circundant arterias & venas in eum uſum comparati ſunt, ut ſanguini tranſitum præcludant, illum in ea loca ubi conceditur aditus amandent conſtrictis ſcilicet nervis & arteriis. Parte igitur illâ magnæ arteriæ quæ ſanguinem cæteris partibus infra cor ſubſidentibus ſuppeditat, nervis illis ligatâ & compreſſâ, ſanguis majori copia caput neceſſariò ſubire debet, atque ita in ſpiritibus animalibus ac proinde in imaginatione immutationem efficere.

III. *Haſce mutationes citra voluntatis noſtræ conſenſum, ſic dirigente providentiâ fieri.*

Porrò obſervandum eſt hæc omnia nonniſi mechanicè fieri; hoc eſt, varios illos motus nervorum in omnibus paſſionibus, non ad nutum voluntatis, ſed citra immò etiam contra ipſius imperium excitari adeò ut corpus animâ ſeu mente deſtitutum eodem modo diſpoſitum quo corpus ſanum, eoſdem planè motus qui paſſionibus excitantur, ſuſcipere poſſet. Itaque licet belluæ eſſent meræ machinæ iiſdem etiam prorsùs motibus poſſent affici.

Quæ nos in ſapientiæ immenſæ illius admirationem rapere debent qui hanc organorum compagem tam concinnè adaptavit, ut unicum objectum movens hoc vel illo modo nervum opticum, poſſit excitare tot varios motus in corde, cæteriſque partibus corporis internis, & etiam in facie.

Paucis enim abhinc diebus, nervum eundem, qui ramos quoſdam in cor cæteráſque corporis partes internas diſpergit, nonnullos etiam è ramis ſuis ad oculos, os, cæteráſque vultûs partes perducere, compertum eſt. Unde fit ut nullus affectus, ſeu mavis nulla paſſio, intùs moveatur, quæ protinùs non erumpat ad extra, quia nullus eſſe poteſt motus in ramis qui ad cor tranſeunt, quin ſtatim aliquis etiam motus excitetur in ramis per faciem reſperſis.

Mutua

Mutua analogia & ſympathia, quæ inter nervos faciei, & quoſdam alios aliis corporis partibus, quas nomine proprio appellare non licet, reſpondentes, deprehenditur, multo adhuc memorabilior eſt, atque magnæ iſtius harmoniæ cauſa inde oritur, quòd ut in cæteris paſſionibus, nervuli ad faciem perducti nil ſint præter ramos nervi illius qui inferius demittitur.

Quum motu aliquo violento percitus es, ſi ad id quod in viſceribus cæteriſque corporis partibus in quas nervi ſeſe inſinuant, ſentitur, ut etiam ad faciei immutationes quæ paſſionem illam ſequuntur, attendas; ſi præterea varias illas nervorum noſtrorum agitationes eſſe omninò involuntarias, ipſáſque vel reluctante voluntate fieri, tecum reputes; ſimplex illa expoſitio mutuæ convenientiæ inter nervos fidem apud te nullo negotio nanciſcetur.

Verùm enim verò ſi horum omnium cauſas & finem reſpicias, tantum ordinem tantámque ſapientiam in iis deprehendes, ut adverſus pervicaciſſimos Epicuri & Lucretij diſcipulos, providentiam orbis directricem, invictis poſſis aſſerere argumentis; ſi ſaltem hæc omnia non neglectim conſideres. Quum horologium video, hinc certè meritò colligo dari aliquam intelligentiam, quippe quòd iſta rotarum compactio & accurata combinatio fortuitò contingere nequiverit. Quo pacto igitur, fortuna cæca, fortuitúſque atomorum concurſus, tot in cunctis hominibus, varia organa, proportione & ordine quem ſuprà expoſui formare potuiſſent, qui fieri poteſt ut homines ac animalia cætera, ſibi ſimilia ſine providentia generent? Inſulſum igitur & ridiculum planè eſt cum Lucretio dicere, partes hominis fortuitò fuiſſe adornatas, oculos ad id non eſſe comparatos ut per eos cerneremus, ſed homines ad videndum tum demùm inductos fuiſſe, cùm obſervaverunt ſe oculis pollere, & ſic de cæteris corporis partibus. Audi ipſum loquentem:

Lumina ne facias oculorum clara creata
Proſpicere ut poſſimus, & ut proferre viai
Proceros paſſus, ideò faſtigia poſſe
Surarum ac feminum pedibus fundata plicari
Brachia tum porrò validis exapta lacertis
Eſſe, manúſque datas utrâque ex parte miniſtras
Ut facere ad vitam poſſimus, quæ foret uſus.
Cætera de genere hoc inter quæcunque pretantur
Omnia perverſa, præpoſtera ſunt ratione
Nil ideò natum eſt in noſtro corpore ut uti
Poſſimus, ſed quod natum eſt id procreat uſum.

Profectò qui tàm apertis támque invictis reluctantur argumentis, impij ſunt Providentiæ oſores, qui veritatem ne videant; ſeſe ultrò excæcant. Sed quid mirum? Qui falſam quandam animi conſtantiam, vel

vel ut aptius loquar impietatem affectant, ut olim Epicurei, ij protinùs denſis circumfunduntur tenebris, falſiſque perſtringuntur ſplendoribus, id genus hominum evidentiora quæque præfractè negare ſolet, dum ea quæ nil veritatis nil perſpicuitatis præ ſe ferunt, magnificè & confidenter audet aſſeverare.

Hujuſce cæcitatis quam in hominibus qui animi conſtantiæ famam aucupantur, obſervavimus, exemplum nobis eſto Poëta mox laudatus. De rebus enim difficilioribus & obſcurioribus audacter veriſimilitudiniſque nil ſollicitus non modò ſententiam ſuam profert, ſed etiam de iis abſolutè decidit; dum tamen rerum evidentiorum ne vel ideas habere videtur. Si hujuſce rei teſtimonia autoris proferre vellemus, ſermonem ad nauſeam uſque producere opus eſſet. Mentem in veritatibus eſſentialibus contemplandis & revolvendis ſiſtere equidem licet, ſed animum à legitimo & præcipuo attentionis ſuæ objecto ad res levis momenti deflectere, quid eſt niſi otio male abuti?

CAPVT V.

I. De memoria. II. De habitibus.

Cauſas generales tum externas tum internas mutationum quæ in ſpiritibus animalibus ac per conſequens in facultate imaginandi fiunt modò explicuimus. Externas oſtendimus eſſe cibos quibus utimur, & aërem quem ſpiramus, internam verò conſiſtere in involuntaria quadam certorum nervorum agitatione. Nullas alias hujuſcemodi mutationum cauſas generales cognoſcimus, & etiam alias dari planè negamus. Cùm itaque facultas imaginandi in corpore ab iis duobus duntaxat pendeat, ſcilicet, à ſpiritibus animalibus, & à diſpoſitione cerebri in quod agunt; ut perfecta tradatur imaginationis cognitio, jam nil reſtat niſi ut varias mutationes quæ in ſubſtantia cerebri fieri poſſunt, exponamus.

Verùm priuſquam eas examinemus, memoriæ & habituum, hoc eſt facultatis illius quâ jam cogitata denuò cogitamus, & anteacta iterum poſſumus agere, ideam quandam tradere operæ pretium eſt; ordine ſic poſtulante.

I. *De memoria.* Ut memoriæ natura explicetur, id quod jam ſæpiùs dictum eſt revocatum velim, ſcilicet, varias noſtras perceptiones, mutationibus quæ fiunt in fibris præcipuæ cerebri partis in qua potiſſimum ſedet mens, alligatas eſſe.

Hoc ſolùm poſito, memoriæ natura explicatur. Quemadmodum enim rami arboris cujuſlibet, ſi certo quodam modo complicati aliquandiu remanſerint, eodem modo facilè poſſunt poſtmodum complicari, ſic fibræ cerebri ubi ſemel quaſdam impreſſiones, ſpirituum animalium concurſu

concurſu & objectorum actione acceperunt, ad eaſdem diſpoſitiones recipiendas aptitudinem diù ſatis conſervant. Jam autem memoria in hac ſola facilitate conſiſtit, quandoquidem de rebus iiſdem cogitamus, cùm eaſdem impreſſiones recipit cerebrum.

Cùm ſpiritus animales modò vehementiùs modò leviùs agant in ſubſtantiam cerebri, cúmque objecta ſenſibilia fortius multò agant, quàm ſola imaginatio; hinc facilè comperias, cur rerum omnium non ſit æqualis recordatio. Cur exempli gratiâ, quod multoties percepiſti, vividiùs ſeſe menti tuæ objiciat, quàm quod ſemel aut bis tantùm. Cur eorum quæ vidiſti recordatio ſit diſtinctior, quàm eorum quæ duntaxat imaginatus es; cur ideò, diſtributio c. 9. venarum in jecinore certius & clarius tibi innoteſcat, poſtquam illam ſemel vidiſti in diſſectione iſtius partis, quàm poſtquam illam multoties legiſti in tractatu quodam anatomico, & ſic de cæteris.

Qui ad ea, quæ de imaginatione, & de memoria dicta ſunt attendet, falſúmque illud, quo cerebrum noſtrum ſatis magnum non judicamus ut poſſit veſtigia & impreſſiones maximâ cum copia conſervare, abdicabit præjudicium, is certè ſtupendorum memoriæ effectuum, de quibus Auguſtinus decimo Confeſſionum libro mirabundus loquitur, cauſam maxima cum voluptate deprehendet. Ab iis fuſiùs explicandis ex profeſſo ſuperſedeo, id enim unumquemque ſibimet ipſi aliquo ingenij conamine explicare ſatius exiſtimo. Quæ enim per nos didicimus longè majorem creant voluptatem, quam quæ ab aliis accepimus.

Ut ad habituum explicationem deveniamus, quomodo mentem partes corporis cui conjuncta eſt movere concipiamus, hic aperire operæ pretium eſt. Res autem ſic à nobis concipitur. Veroſimillimum eſt, quibuſdam cerebri locis, ubi ubi ſint, ſemper ineſſe non parvam ſpirituum animalium copiam, qui ſpiritus, cordis unde exiverunt calore concitatiſſimi, ad id ſemper ſunt parati, ut quâ datâ porta ruant, omnes nervi in receptaculum illorum ſpirituum coeunt, mens autem pollet * facultate ipſorum motum determinandi, ipſóſque (ſpiritus) per nervos illos in muſculos corporis deducendi. Poſtquam ſpiritus illi muſculos ſubiverunt, tum illos inflant, ac proinde contrahunt, atque hoc pacto movent partes quibus muſculi adhærent.

II. *De habitibus.*

* Alibi explano qua in re conſiſtat hæc facultas.

Mentem eo quem diximus modo, corpus movere quilibet facilè ſibi perſuadebit, ſi ad id attendat; nempe; cùm quis aliquandiù jejunus manſit, certè quoquo velit movere corpus modo, in caſſum nitetur, immò vix pedibus ſtare pòterit. At verò ſi liquorem aliquem maximè ſpirituoſum ut vinum aut aliquid ſimile poſſit cordi inſtillare, protinùs corpus promptiùs obedire ſentiet, ac quolibet modo movebitur. Ex hoc enim experimento quis non videt, mentem corpori ſuo deficientibus ſpiritibus motum indere non potuiſſe, at verò ſpiritibus ſuppetentibus imperium in corpus denuò recuperaſſe?

Jam autem muſculos inflari in agitationibus brachiorum, cæterarumque corporis partium adeò evidenter patet, tamque veriſimile eſt

Digitized by Google

muſculos illos non poſſe inflari, niſi quia corpus aliquod in illos ſe inſinuat ; quemadmodum follis non poteſt intumeſcere, niſi aër ſeu aliud quoddam corpus illum ſubeat ; hæc, inquam, ita clara ſunt ut extra omnem dubij aleam poſitum videatur, quod ſcilicet ſpiritus animales è cerebro per nervos in muſculos uſque pelluntur, ut nempe muſculi iis ſpiritibus inflentur, & quovis moveri poſſint modo. Cùm enim muſculus plenus eſt, neceſſariò brevior eſt quàm cùm vacuus erat, unde fit ut trahat moveatque partem illam cui adhæret ; porrò id videbis fuſiùs in libris quos de *Paſſionibus* ſeu *affectibus*, & de *homine* Carteſius in lucem edidit. Hanc tamen explicationem omnibus ſuis numeris demonſtratam & perfectam non habemus, nec eam ut talem prodimus. Multa deſiderantur quæ vix aſſequi poſſumus, ſine quibus tamen explicatio illa non poteſt evadere perfecta. Sed hæc nihil ad rem noſtram faciunt ; iſta enim quam tradidimus explicatio ſit vera necne, perinde tamen inſervit explanandæ habituum naturæ ; ſi enim mens hoc modo non movet corpus, illud ſaltem neceſſariò movet motu quodam huic quem explicuimus ſatis ſimili, ut conſequentias quas elicuimus poſſimus legitimè elicere.

Sed ut explicationi noſtræ inſiſtamus obſervandum eſt, ſpiritus animales, vias per quas ipſis tranſeundum eſt, ſatis liberas apertáſque non ſemper invenire ; unde fit ut exempli gratiâ, ægrè moveamus digitos eâ celeritate quæ ad pulſanda inſtrumenta requiritur, aut muſculos pronunciationi inſervientes, cùm voces linguæ peregrinæ pronuntiare volumus ; ſed paulatim ſpiritus animales fluxu continuo aperiunt & planas faciunt vias illas, adeò ut temporis ſucceſſu nullam patiantur vim aut difficultatem. In hac autem promptitudine quâ ſpiritus animales per membra corporis tranſeunt, conſiſtunt habitus.

Ex hac explicatione innumeræ quæſtiones quæ circà habitus ſolent agitari perquam facillimè ſolvi poſſunt. Cur, exempli gratiâ, infantes novos habitus acquirant faciliùs quàm homines ætate provectiores ? Cur veteres habitus ſpoliare ſit difficillimum. Cur homines loquendo tantam loquendi facilitatem comparaverint, ut incredibili celeritate voces enuncient, immò ſæpiſſimè lingua præcurrat mentem, ut ſæpiùs contingit in iis qui recitant orationes quas à puero didicerunt, ut unum tamen enuncietur verbum, certo quodam tempore, certóque ordine, multi muſculi eodem tempore movendi ſunt, ut muſculi linguæ, muſculi labiorum, muſculi gutturis & diaphragmatis. Sed circa haſce quæſtiones multáſque alias curioſas nec inutiles nemo eſt qui ſibi non ſatisfaciat ſi tantillùm meditetur ; his itaque ſuperſedeo.

Ex ſuprà dictis videre eſt magnam eſſe analogiam inter memoriam & habitus, memoriámque aliquo ſenſu haberi poſſe pro habitu. Quemadmodum enim habitus corporei conſiſtunt in promptitudine quâ ſpiritus animales per quædam corporis loca tranſire aſſueverunt ; ſic

Digitized by Google

ſic memoria conſiſtit in veſtigiis quæ iidem ſpiritus inſculpſerunt cerebro, quæ veſtigia efficiunt ut poſſimus rerum anteactarum recordari, adeò ut ſi nullæ perceptiones curſui ſpirituum animalium illiſque veſtigiis alligarentur; nullum foret diſcrimen inter memoriam & habitus. Nec difficiliùs concipi poteſt; quo pacto belluæ mente deſtitutæ ac proinde nullius perceptionis capaces, ſuo bellulno modo, rerum quæ cerebro ipſarum impreſſæ fuerunt recordentur; quàm concipitur quo pacto varios habitus comparare poſſint; Et ſi quis ad ea quæ diximus attendat, non eſt quod magis ſtupeat, quòd membra corporis belluarum paulatim varios comparent habitus, quàm quòd machina recens fabricata æquè facilè non moveatur, quàm cùm jam eâ ſæpiùs uſus es.

CAPUT VI.

I. Fibras cerebri non mutari æquè celeriter ac ſpiritus. II. Tres mutationes in tribus hominis ætatibus.

Singulæ corporum viventium partes, ſolidæ æquè ac fluidæ, caro non ſecùs ac ſanguis perpetuò agitantur motu. Cum hoc tamen diſcrimine, quòd motus partium ſanguinis ſit viſibilis & ſenſibilis, motus verò fibrarum carnis ſit omninò imperceptus. Spiritus igitur à ſubſtantia cerebri in eo differunt, quod ſpiritus animales ſint agitatiſſimi & maximè fluidi, ſubſtantia verò cerebri aliquam habeat ſoliditatem ſtabilitatemque; adeò ut ſpiritus in particulas tenuiſſimas diviſi paucis horis diſſipentur, tranſpirando per poros vaſorum quibus continentur; iiſque ſæpiùs ſuccedant ſpiritus alij à prioribus penitùs diſſimiles: fibræ verò cerebri æquè facilè non diſſipantur, in ipſis raro contingunt mutationes alicujus momenti; ipſorúmque ſubſtantia nonniſi multis elapſis annis poteſt immutari.

Differentiæ memorabiliores quæ in ejuſdem hominis cerebro per totam vitam deprehendantur, ſunt in infantiâ, in ætate virili, & in ſenectute.

Fibræ cerebri per infantiam ſunt molles, flexiles & delicatæ, ætate provectâ fiunt ſicciores, duriores, firmiores: ſed per ſenectutem ſunt penitùs inflexiles, craſſæ & nonnunquam humoribus ſuperfluis intermixtæ, quos debilis hujus ætatis calor non poteſt diſſipare ampliùs. Quemadmodum enim fibræ quibus conſtat caro, paulatim indureſcunt, & ſicut caro pulli perdicis tenerior eſt carne ipſius perdicis annoſæ; ita fibræ cerebri infantis aut adulti longè meliores & delicatiores eſſe debent fibris hominum ætate provectiorum.

Harum mutationum cauſa facilè tibi innoteſcet, ſi attendas fibras illas perpetuò agitari à ſpiritibus animalibus, qui circa illas multi-

fariam circumfluunt. Quemadmodum enim venti terram cui afflant, exſiccant, ſic ſpiritus animales agitatione perpetuâ pleraſque cerebri fibras paulatim exſiccant, comprimunt & conſolidant, adeò ut fibræ hominum ætate provectiorum difficiliùs inflectantur fibris juniorum. Quod verò ad coætaneos ſpectat, vinolenti qui per multos annos vinum aut aliam potionem immoderatè potarunt, fibras habere debent ſolidiores & minus flexiles, quàm illi qui ejuſmodi potibus per totam vitam abſtinuerunt.

Variæ autem cerebri conſtitutiones in infantibus, in viris, & in ſenibus cauſæ ſunt valdè efficaces hujuſce differentiæ quæ deprehenditur in facultate imaginandi hominum qui in hiſce tribus quas memoravimus ætatibus verſantur.

CAPUT VII.

I. De communicatione quæ eſt inter cerebrum matris & cerebrum infantis ipſius. II. De communicatione quæ eſt inter cerebrum noſtrum & cæteras corporis partes quâ ad imitationem miſericordiamque movemur. III. Explicatio generationis monſtrorum, & propagationis ſpecierum. IV. Quædam inordinationes mentis & inclinationum voluntatis explicantur. V. De concupiſcentia & peccato originali. VI. Objectiones cum reſponſionibus.

NOs cum omnibus creaturis aliquo vinculo cohærere, atque cum iis omnibus quibus circumcingimur aliquâ convenire analogiâ, clarum ſatis mihi videtur. Porrò ex illa ipſa analogia, non parum percipimus utilitatis ad vitæ noſtræ conſervationem commoditatémque. Cum Gallia longè arctiùs conjungimur quàm cum gente Sinarum, cum ſole quàm cum ſtella aliqua remotiore cum ædibus noſtris quàm cum alienis. Quæ propiora nobis ſunt nos propiùs attingunt. Vinculis quibuſdam imperceptis hominibus ſtrictiùs quàm belluis, cognatis & amicis quàm peregrinis, iis à quibus vitæ noſtræ conſervatio pendet, quam iis à quibus nil metuimus ſperamusve, adhæreſcimus.

Porrò quod in illâ, quæ inter nos cæteróſque homines deprehenditur, naturali unione, potiſſimùm obſervatu dignum eſt in eo conſiſtit quòd hæc unio eò arctior ſit quo iis hominibus indigemus magis; Cognati & amici mutuo conjunguntur vinculo, Ipſorum dolores, calamitates, voluptates, gaudia inter utroſque communia dicas. Quæcunque enim ſentiunt patiunturve amici noſtri nos pariter ſentimus, patimurve, ipſorum habitu externo ſcilicet commoti. Quia tamen

ſine

ſine iis vivere poſſumus, unione illâ mutuâ & naturali quæ eſt inter nos & ipſos, aliqua arctior adhuc datur.

I. *De communicatione quæ eſt inter cerebrum matris & cerebrum infantis ipſius.*

Infantes in utero materno, quorum corpus nondum omnino formatum eſt, tantâ ſunt debilitate tantâque egeſtate per ſe, ut unione omnium arctiſſima cum matribus conjungi debeant. Et licèt ipſorum mens à mente matris ſit ſeparata, cùm tamen ipſorum corpus ab ipſius matris corpore non ſejungatur, utrumque iiſdem prorſùs ſenſationibus iiſdémque paſſionibus affici exiſtimandum eſt; uno verbo eædem cogitationes quæ in mente matris occaſione motuum corporis excitantur, in ipſis excitari debent.

Quicquid mater videt, audit, ſentit, patitur, illud pariter videt, audit, ſentit & patitur infans. Cùm enim oris ſpecies totúſque corporis habitus hominis motu aliquo violento perciti adſtantes pervadat penetrétque, & eos in ſimilem animi motum veluti transformet, quamvis homo ille cum adſtantibus non ſtrictè uniatur; Cùm hæc, inquam, ita ſint, quis meritò non credat matrem infanti eaſdem quibus afficitur ſenſationes imprimere poſſe; eoſdémque affectus in eo excitare. Corpus enim infantis unum eſt corpus cum corpore matris: ſanguis ſpiritûſque utrique ſunt communes. Jam autem ſenſationes & affectus à motibus ſanguinis & ſpirituum pendent ordine naturæ, illique motus è matre ad infantem neceſſariò tranſeunt. Ergo omnes affectus, omnes ſenſationes & in genere omnes perceptiones quæ corporis occaſione fiunt, matri & infanti communes ſunt.

Hæc quæ mihi quidem multis de cauſis videntur omni exceptione majora, tamen non propono niſi tanquam hypotheſin quandam, quæ meo quidem judicio infra demonſtrabitur. Omnis enim hypotheſis quæ difficultates quaſlibet ſolvere poteſt, ut principium quoddam infractum haberi debet.

II. *De communicatione quæ eſt inter cerebrum noſtrum & cæteras corporis noſtri partes quæ nos ad imitationem & compaſſionem fert.*

Vincula inviſibilia quibus Autor Naturæ ſua inter ſe connectit opera ipſius ſanè ſapientiâ hominumque admiratione digna ſunt. Hæc nobis ſimul documento & admirationi eſſe debent, ſed de iis ne per ſomnium quidem cogitamus cæcorum adinſtar ducem ſequimur, nec eum videmus, rationémque quâ nos ducat ignoramus. Natura æquè ac ipſius Autor nos latent motus qui in nobis excitantur equidem ſentimus, ſed ad cauſas motrices non attendimus. Nulla tamen eſt cognitio quæ nobis expediat magis. Ex hac enim eorum omnium quæ ad hominem pertinent, pendet explicatio.

In cerebro noſtro haud dubiè quædam eſt diſpoſitio atque compages, quæ nos ad imitationem naturali quodam fert motu; id enim ſocietati civili neceſſe eſt. Non modò liberi parentibus, diſcipuli magiſtris, inferiores ſuperioribus credere & morem gerere debent; ſed prætereà omnes homines ad id naturâ ſuâ comparati eſſe debent ut iiſdem ſeſe accommodent agendi rationibus, iiſdémque etiam actionibus, quibus uti ſolent homines quibuſcum degunt. Ut enim homines uniri poſſint, ſimiles eſſe debent & quoad corpus & quoad inge-

M 3

Digitized by Google

nium : Atque iſtud principium eſt innumerarum rerum de quibus infrà: Cæterùm ad ea quæ hoc capite dicturi ſumus, iſtud adhuc monitum velim, nempe in cerebro eſſe diſpoſitiones quaſdam naturales quæ nos ad miſericordiam æquè ac ad imitationem ferunt.

Sciendum eſt igitur non modò ſpiritus animales in eas corporis partes ſponte ferri, quibus eadem agamus, iiſdémque moveamur motibus, quæ cæteri homines nobis adſpicientibus agunt, quibúſque moventur: ſed in eas etiam feruntur partes ſpiritûs quibus ad miſericordiam miſeriarúmque alienorum ſenſuum excitemur. Quum enim, ut id experientiâ conſtat, in hominem quempiam ictu violento percuſſum aut graviter ſaucium oculos attentos defigimus, tum ſpiritus in partes corporis noſtri quæ partibus illius hominis læſi reſpondent, magno niſu contendunt, niſi curſus ſpirituum, aliâ aliquâ parte ſatis vehementer & de induſtriâ titillatâ, aliorsùm deflectatur, aut niſi fluxus naturalis ad cor & viſcera, qui in motibus ſubitaneis contingere ſolet, ſecum trahat aut immutet fluxum illum de quo loquimur, aut niſi denique idem efficiat conjunctio aliqua inſolita veſtigiorum cerebri cum motibus ſpirituum.

Illam ſpirituum in partes corporis noſtri, quæ reſpondent partibus quas in aliis vulnerari cernimur, tranſlationem, in hominibus delicatis, quorum imaginatio viva eſt, carnéſque teneræ & molles, experiri facile eſt. Fremitum enim & motitationem quandam in cruribus ſentiunt, ſi in hac alicujus hominis parte ulcus videant, aut eundem hominem actu percuti in illa parte conſpiciunt. Rem confirmabit, quod amicus quidam ad me nuper reſcripſit. *Sua quedam*, inquit ille, *qui apud ſororem meam degebat ægrotante, factum eſt ut ancilla candelam admoveret, dum ipſi (ægro) venæ pedis inciderentur, ſimul ac illa ſcalpellum vidit infixum, tantus pavor ipſas invaſit artûs, ut per triduum aut quatriduum, in eodem pedis loco quem viderat incidi, ſenſerit dolorem adeò acerbum, ut per illud tempus in lecto decumbere coacta fuerit.* Atque hujuſce rei cauſa hæc eſt ſpiritus ſcilicet in illas corporis partes ſeſe violenter diffundunt; quo pacto partes illæ intenſiores factæ vehementiorem in mente excitant ſenſationem, ut ſibi ab incommodis quæ aliis inferri videt, præcaveat.

Iſti motus quibus partes corporis noſtri afficiuntur, motuum qui in aliis excitantur occaſione, quóſque *compaſſionem* dicturi ſumus, in mente commiſerationem aut ſi vis *compaſſionem* efficiunt. Eâ *compaſſione* ad aliorum dolores leniendos adducimur, quia hoc etiam pacto noſtros lenimus. Quid plura? noſtram compeſcit malignitatem crudelitatémque horror quem ſanguis creat, & mortis formido, uno verbo, impreſſio illa quam efficit compaſſio ab interficiendis belluis illos etiam plerunque deterret, apud quos bruta nil aliud eſſe præter machinas quaſdam certiſſimè conſtat; plerique homines belluas illas non poſſunt trucidare, quin repercuſſu quodam compaſſione facto ipſi lædantur.

Porrò

Digitized by Google

Porrò hîc ſedulò obſervandum eſt, viſum ſenſibilem vulneris quo quiſpiam affectus eſt, in adſpectantibus vulnus aliud eò graviùs efficere, quo debiliores ſunt & delicatiores, viſus enim ille ſenſibilis ſpiritus animales in eas corporis partes quæ reſpondent partibus læſis in alio, magnâ velocitate concitans, ſpiritus illi in fibras corporis teneri majorem efficiunt impreſſionem quàm in fibras corporis robuſti.

Homines itaque robuſti atque vegeti cædis alicujus conſpectu non læduntur: & ad commiſerationem non ideò moventur, quòd viſus ille corpus ipſorum infeſtet, ſed quòd ipſorum rationem offendat. Reorum iſtos non miſeret, exorari aut flecti nequeunt. Fœminæ verò & infantes vulnera aliis inflicta ægrè admodum & anxiè ferunt, magnâ miſerorum commiſeratione moventur motu quodam mechanico. Nec poſſunt audire belluam vociferantem ſine ſollicitudine.

Infantes verò qui adhuc ſunt in utero matris cùm fibras habeant longè molliores quàm ſunt fibræ fœminarum & infantium recens natorum, curſus ſpirituum in iis mutationes longè majores efficere debet ut infrà patebit.

Quicquid ſuprà dixi habeatur etiam ut ſuppoſitio quædam, per me licet. Sed iſtam hypotheſim optimè intellectam velim, ut ea quæ hoc capite ſum expoſiturus diſtinctè etiam poſſint intelligi. Hæ duæ hypotheſes à me ſuprà poſitæ principia ſunt multorum quæ vulgò difficillima & abſtruſiſſima habentur, quæque reverâ hiſce ſuppoſitionibus non admiſſis explanari nequaquam poſſent; en tibi exempla.

III. *Explicatio generationis monſtrorum, & propagationis ſpeciei.*

Septem aut octo abhinc annis, Pariſiis in Noſocomio dicto *les Incurables*, juvenis erat ab ortu mente captus, omnibúſque fractus membris, quibus frangi ſolent rei. Per viginti penè annos in eo ſtatu vixit. Non pauci illum viderunt, & ipſa defuncta Regina Regis noſtri mater iſtud noſodochium inviſens, illum juvenem videndi, ipſiúſque brachia & crura ubi erant confracta contrectandi curioſitate ducta eſt.

Juxta principia jam poſita hujuſce infortunii hæc fuit cauſa, nempe cùm ipſius mater reum quempiam mox crurifragio plectendum accepiſſet iſtius ſupplicij teſtis oculata eſſe voluit. Singuli ictûs quibus exceptus eſt miſer ille, imaginationem iſtius matris & repercuſſu quodam cerebrum tenerum delicatúmque ipſius infantis, vehementer * affecerunt. Fibræ cerebri iſtius fœminæ oppidò fuerunt commotæ, quin & forſan fractæ in quibuſdam locis curſu violento ſpirituum ad rei adeò terribilis conſpectum agitatorum, ſatis tamen in iſtis fibris ſoliditatis fuit ut ipſarum ordo & compages penitùs non deſtrueretur cùm vice versâ fibræ cerebri infantis non poſſent reſiſtere rapido curſui ſpirituum, penitùs detritæ fuerunt, tantúmque fuit illud detrimentum ut eo ejus ingenium per totam vitam fuerit labefactatum, hanc ob cauſam natus eſt inſipiens. Jam cur iiſdem corporis partibus quibus reus, quem mater ultima patientem conſpexerat, confractus eſſet, videndum eſt.

* *Juxta priorem hypotheſin.*

Digitized by Google

Ad conſpectum ſupplicij fœminæ adeò horrendi, ſpiritus animales è cerebro in cæteras corporis partes partibus in quibus reus plectebatur reſpondentes rapidè cõfluxerunt,* nec res ſecus contigit in infante. Quia verò oſſa matris horum ſpirituum impetui reſiſtere valebant, illæſa remanſerunt; nullum fortè etiam dolorem, nullamque horrorem ſenſit in brachiis & cruribus dum per illas partes rumperetur reus. At verò curſus ille rapidus ſpirituum partes oſſium infantis molles & teneras diſrumpere valuit. Oſſa enim inter corporis partes ultima confirmantur, & in infante dum eſt in utero matris, ſoliditatis ſtabilitatiſque oppidò parum habent. Porrò illud obſervandum eſt, quòd nempe, ſi mater ſpirituum illorum curſum violentâ titillatione aliorsùm deflexiſſet, ipſius infans cum oſſibus fractis non prodiiſſet; ſed pars illa, parti versùs quam mater curſum ſpirituum deflexerat, correſpondens, graviter læſa fuiſſet, ut jam ſupra monui.

* *Juxta alteram ſuppoſitionem.*

Iſtius ſiniſtri casûs explicatio quam tradidimus; inſervire etiam poteſt explicationi plurimorum hujuſce generis; cur exempli gratiâ, cùm mulieres gravidæ homines in quorum facie aliquis apparet nævus adſpicientes, eoſdem nævos infantibus inſculpant, & in iiſdem corporis partibus. Nec proinde immeritò monentur, ſeſe in aliqua corporis parte occultâ confricare, cùm aliquid inſolentis percipiunt vel motu aliquo violento rapiuntur: hinc enim fieri poteſt ut nævi ſeu quodlibet aliud partibus illis occultis imprimantur facie illibatâ.

Exempla ſimilia exemplo mox allato ſæpiſſimè nobis ſuppeterent, ſi infantes tantis acceptis vulneribus diù ſuperſtites remanere poſſent, ſed plerunque nil ſunt præter abortivos partus. Plerique enim infantes in utero matris quamquam benè valentis morientes non aliam ob cauſam moriuntur quàm ob terrorem aliquem, flagrantem cupiditatem, aut alium quemlibet motum violentum matris. Ecce aliud exemplum ſatis ſpeciale.

Ante unum annum dum Divi Pij relatio inter Sanctos ſeu mavis *Canoniſatio* feſto ſolenni celebraretur, mulier quædam prægnans iſtius Sancti imagine attentè nimis conſiderata, infantem huic imagini prorsùs ſimilem enixa eſt. Os ſenis, quantùm quidem in infante imberbi fieri poteſt, gerebat. Ipſius brachia ſuper pectus decuſſabantur, lumina ad cœlum tollebat, erat fronte anguſtiſſimâ, quia nempe iſtius imaginis verſus Eccleſiæ fornicem erectæ, cœlúmque adſpicientis frons vix apparebat; mitram quandam habebat humeris inverſam veſtigiis ſphæricis diſtinctam, locis in quibus mitræ gemmis ſolent obduci. Uno verbo infans ille imaginem, juxta quam mater imaginationis ſuæ vi ipſam formaverat, admodùm referebat. Nemo eſt cui Pariſiis id videre non licuerit æquè ac mihi, cúm infans ille in ſpiritu vini diù ſatis fuerit conſervatus.

Cæterùm iſtud ſpeciale eſt in hoc exemplo, quòd non hominis vivi motûque aliquo commoti, ſed imaginis duntaxat conſpectus, id prodigij potuerit efficere; at ſanè ille conſpectus non fuit ſine ſumma ſpirituum

rituum agitatione ſenſationibus viviſſimis, ſive ex matris ad id quod videbat applicatione, ſive ex commotione quam in illâ feſti tumultus excitabat, natis.

Matre igitur in illam imaginem totâ defixâ, ſpiritibúſque ipſius vehementer agitatis, infans, juxta priorem ſuppoſitionem, eandem imaginem cum applicatione & ſpirituum agitatione æquè ac mater videbat. Mater iſtâ imagine vividè percita, ad ipſius habitum ſaltem externum ſeſe componebat, juxta poſteriorem ſuppoſitionem; cùm enim ipſius corpus omninò formatum eſſet, fibræque carnis ſatis duræ ut ſpirituum curſui reſiſtere poſſent, in omnibus imagini ſimilem ſe præbere nequibat. Cùm verò fibræ carnis infantis eſſent admodùm molles, ac ideò ad quoſlibet ſuſcipiendos ſitûs aptæ, fluxus ſpirituum rapidus, ea omnia in ipſius carne effecit, quæ ad id neceſſaria erant ut imagini omnino ſimilis evaderet, atque imitationem cui infantes magis ſunt idonei quantùm fieri poterat attigit. Sed figura quam ex illa imitatione corpus infantis contraxit ipſius mortis fuit cauſa.

Quid vis imaginationis matrum efficere poſſit multis aliis exemplis ex Autoribus petitis poſſemus demonſtrare. Quos enim quandoque non edunt abortivos? Non modò infantes informes, ſed etiam fructus quos guſtare cupiverunt, poma, pyra, uvas, aliáque ſimilia enituntur. Dum matres, exempli gratiâ, pyra imaginantur, ipſorúmque comedendorum deſiderio flagrant, infantes ea pariter imaginantur, eorúmque pari flagrant deſiderio, jam autem curſus ſpirituum fructus exoptati imagine excitatus, ſeſeque diffundens per corpuſculum ad figuram mutandam aptiſſimum, qua eſt mollitie efficit, miſeri infantes in ea transformentur quæ cupiverunt avidiùs. Matres verò ex eo nil accipiunt detrimenti, ipſarum, ſcilicet, corpus non eſt ſatis molle, ut poſſit ſuſcipere figuram eorum quæ imaginantur. Ea itaque imitari, ipsiſque ſimiles fieri nequeunt.

Nec putandum eſt mutuam illam convenientiam, liceat mihi dicere *correſpondentiam* quam expoſui quæque tot infortuniorum cauſa eſt, eſſe aut inutilem aut contra ordinem naturæ inſtitutam, vice verſâ propagationi corporis humani formationique fœtûs videtur perquam utilis, quin omninò neceſſaria eſt ad tranſmiſſionem quarundam cerebri diſpoſitionum quæ pro temporibus & locis variæ eſſe debent, agnorum enim cerebrum in quibuſdam regionibus ita comparatum eſſe debet ut fugiant lupos, quia, ſcilicet, in illis locis multi ipsiſque valdè formidabiles extant.

Illa quidem communicatio cerebri matris cum cerebro infantis funeſtis caſibus eſt interdùm comitata, cùm matres motu aliquo violento ſeſe abripi ſinunt. Attamen ſine illa communicatione mulieres & animalia fœtûs ejuſdem ſpeciei edere non poſſent.

Quamquam enim ratio formationis *fœtus* in genere poſſit explicari, ut id non fruſtrà tentavit Carteſius, ſine tamen illâ communicatione cerebri matris cum cerebro infantis, vix poteſt explicari cur, exempli

N

gratiâ, equa non gignat bovem, aut gallina ovum perdicis, aut alicujus aliûs avis. Qui ſuper formatione ſunt meditati à meâ, ni fallor, ſententiâ non abludent.

Qui equidem rectiùs, & ex experientia circa hanc difficillimam de formatione fœtûs quæſtionem ratiocinantur, dicunt infantes jam formatos eſſe ante actionem illam quâ concipiuntur, matréſque nil ipſis dare præter incrementum per tempus graviditatis. Illa tamen communicatio ſpirituum animalium & cerebri matris, cum ſpiritibus & cerebro infantis valdè conferre videtur ad determinandum illud incrementum, atque ad dirigendas partes illas quæ ipſius nutritioni inſerviunt, ita ut inter ſe combinentur in ipſius corpore eodem propè modo ac in corpore matris, uno verbo ad efficiendum ut infans ſit ſimilis matri aut ſaltem ejuſdem ſpeciei: idque non obſcurè liquet ex iis quæ contingunt, cùm matris imaginatio eſt inordinata, & cùm motus aliquis violentus naturalem ipſius cerebri diſpoſitionem mutat; tum enim, ut mox explicuimus, hæc communicatio conformationem corporis infantis mutat, matréſque nonnunquam fœtus abortivos edunt eò ſimiliores fructibus quos cupiverunt, quo ſpiritus faciliùs per fibras corporis infantis tranſeunt.

Non negamus tamen Deum, ſine hac communicatione, quæcunque ad propagationem ſpeciei neceſſaria ſunt adeò accuratè & exactè in ſæcula infinita diſponere potuiſſe, ut matres nunquam abortiviſſent immò etiam liberos ejuſdem magnitudinis ejuſdémque coloris, ac per omnia ſimiles ſemper ſuſcepiſſent. Noſtrum enim non eſt Divinam potentiam imbecilli imaginatione dimetiri, quibus motus rationibus opus ſuum ita coſtruxerit, ignoramus.

Plantæ & arbores, alias arbores aliáſque plantas ſibi ſimiles accuratè ſatis producunt, ſine iſtius communicationis ope, volucres & multa alia animalia illa (*communicatione*) non indigent, ut animalia diverſa foveant & excludant, cùm ovis diverſæ ſpeciei incubant, cùm, exempli gratiâ, gallina incubat ovis perdicis. Quis tamen fortè non immeritò poſſet exiſtimare ſemina & ova, plantas & aves ex ſe eductas jam continere, ipſáque avium corpuſcula jam conformata fuiſſe communicatione ſuprà memoratâ, plantáſque ſuam etiam accepiſſe conformationem aliâ communicatione æquipollenti; ſed id forſan nil aliud eſt præter meram conjecturam; deinde licèt id certo aliquo niteretur fundamento, ex iis quæ Deus fecit, quænam ſint quæ jam facere poſſit, judicare uſquequaque tutum non eſt.

Qui tamen animadvertet, plantas quæ matris actione incrementum accipiunt, ipſius ſimilitudinem longè melius referre, quàm plantæ quæ ex ſemine naſcuntur; tulipas, exempli gratiâ, quæ ex bulbis producuntur ejuſdem eſſe coloris cum matre, cùm è contrà quæ è ſemine oriuntur ab ea ferè ſemper differant; qui, inquam, ad hæc attendet, eò certè adducetur ut credat, communicationem matris ſi abſolutè neceſſaria non ſit ut fructus ſit ejuſdem ſpeciei cum ea, ad id ſaltem

prorsùs

Digitized by Google

prorſùs neceſſariam eſſe, ut fructus matri ſit omninò ſimilis.

Quamvis itaque Deus præſenſerit hanc communicationem cerebri matris cum cerebro infantis quandoque cauſam fore extinctionis multorum fœtuum, & generationis monſtrorum, propter inordinationem imaginationis maternæ; illa tamen communicatio adeò admirabilis eſt adeóque neceſſaria tum ob cauſas ſuprà jam memoratas, tum ob plurimas alias quæ his poſſent accedere, ut incommoda illa Deum à conſilio ſuo deterrere non debuerint. Aliquo ſenſu Deus monſtra formare non habuit in animo, certè ſi Deus unicum crearet animal illud informe non crearet. At verò opus admirabile rationibus ſimpliciſſimis perficere, omnéſque res conditas mutuis connectere vinculis apud ſe decernens, quoſdam affectus ex rerum illarum concatenatione & natura neceſſariò ſequuturos prævidit; conſilium tamen idcircò non mutavit. Quamvis enim monſtrum ſi illud ſolum conſideres, ſit opus quoddam imperfectum, ſi tamen cum cæteris commiſceatur creaturis, mundum certè imperfectum non reddet.

Quid matris imaginatio valeat in corpus infantis fusè ſatis explicuimus; jam quid in ipſius mentem agere poſſit videamus; atque hoc pacto primos errores intellectûs & voluntatis hominum in ſua origine detegamus. Iſtud enim potiſſimùm ad inſtitutum noſtrum pertinet.

IV. *Quidam errores mentis, inclinationeſque voluntatis explicantur.*

Veſtigia cerebri ſenſationes & ideas in mente excitare, commotionéſque ſpirituum animalium nunquam fieri in corpore, quin protinùs motus ipſis reſpondentes in mente excitentur, pro certo conſtat; uno verbo, omnes paſſiones ſenſúſque, ut ita dicam, corporei, nunquam ſine veris ſenſationibus realibúſque mentis paſſionibus excitantur. Jam autem, juxta primam ſuppoſitionem noſtram, matres veſtigia cerebri ſui, ac deinde motus ſpirituum animalium in infantes transferunt. Ergo & in infantium mente eaſdem ſenſationes eaſdemque quibus afficiuntur paſſiones, excitant; ac proinde ipſorum cor & rationem multifariam corrumpunt.

Si tot infantes gerunt in facie nævos aut veſtigia ideæ quæ matrem feriit, quamvis fibræ cutis ſpirituum curſui longè fortiùs reluctentur, quàm partes molles cerebri, & quamvis ſpiritus ſint multò agitatiores in cerebro quàm in cute; ſi, inquam, hæc ita ſint quis inficietur, ſpiritus animales matris, agitatione ſuâ immoderatâ in cerebro infantium multa imprimere veſtigia? Jam autem cùm veſtigia profunda cerebri & commotiones ſpirituum ipſis correſpondentes, diù & non rarò per totam vitam permaneant; hinc liquidò patet per paucos infantes naſci qui aliquâ in re non ſint ingenio obliquo, quique alicui affectui non ſint mancipati; quia ſcilicet perpaucæ ſunt fœminæ quæ vitiis quibuſdam aut infirmitatibus non laborent, quæque per graviditatis tempus motu aliquo violento percitæ non fuerint.

Iſthæc experientiâ quotidianâ plus ſatis comprobantur; nec rarò videas domos totas in quibus infirmitas quædam imaginationis hæ-

Digitized by Google

reditaria eſt. Verùm exempla ſpecialia hîc afferre neceſſe non judicamus. Immò ſatiùs erit ſi ad nonnullorum ſolamen aſſeramus, iſtas infirmitates parentum non eſſe naturales, hoc eſt humanæ naturæ eſſentiales, ac proinde veſtigia cerebri quæ iſtarum infirmitatum ſunt cauſa, poſſe deleri temporis ſucceſſu.

Haud abs re tamen erit hîc proferre exemplum Jacobi Regis Britanniæ, de quo Eques Dygbi in Libro ſuo de Pulvere Sympathico, mentionem habet. Hæc ſunt quæ in hoc Libro aſſerit. Nonnulli Scotiæ Magnates, Mariæ Stuard, dum Jacobum Regem in utero geſtaret, cubiculum ingreſſi ipſius Secretarium gente Italum, ipſâ rem videlicet conſpiciente, confoderunt, quamvis Secretario obviam ſeſe tuliſſet, ut eædem illam præverteret. In hoc autem conflictu vulnera leviora accepit Regina, terror inde ſecutus in ipſius imaginatione tam alta impreſſit veſtigia, ut infanti quem utero geſtabat communicarentur, adeò ut Rex Jacobus per totam vitam gladium ſtrictum conſpicere non auſus fuerit. Ipſe Dygbi aſſerit rem fuiſſe expertum, cum inſtitutus fuit Eques. Quippe Rex gladium quo ejus humerum attingere debuiſſet, in faciem rectà divertit, & niſi quis de induſtria ipſius Regis manum deduxiſſet, Equitem ſauciaviſſet. Tot ejuſce rei extant exempla, ut ad authores confugere videatur inutile. Nec quemquam eſſe credo qui eat inficias. Multi enim ſunt qui muris, ſoricis, felis, ranæ, ac præcipuè reptilium ut ſerpentum & colubrium viſum ferre nequeunt; unde autem odij tam inſolentis cauſa petenda eſt, niſi ex metu ad illorum animalium conſpectum matribus per graviditatem injecto?

V. *Concupiſcentia, & peccatum originale explicantur.*

Verùm, quod præcipuè obſervatum velim admodum veriſimile eſt homines adhuc hodie in cerebro conſervare veſtigia & impreſſiones primorum Parentum. Quemadmodum enim animalia producunt animalia ſibi ſimilia, cum ſimilibus in cerebro veſtigiis, unde fit ut animalia ejuſdem ſpeciei, iiſdem inter ſe afficiantur ſympathiis & antipathiis eaſdémque in iiſdem circunſtantiis edant actiones; Ita primi noſtri Parentes poſt peccatum tot tamque alta ex objectis ſenſibilibus acceperunt veſtigia, ut ea poſteris communicare facilè potuerint, adeò ut ſumma illa verſùs res ſenſibiles propenſio, quam ab utero matris contrahimus, ingénſque illa quâ ſic affecti à Deo diſtamus intercapedo, ex ſuprà dictis non incommodè poſſit explicari.

Cùm enim juxta ordinem à natura præſtitutum, cogitationes mentis, veſtigiis cerebri debeant reſpondere, jam tum peccati labe inquinati non immeritò dicimur quum in utero materno ſumus conformati, ex eo enim tempore voluptatibus ſenſuum ſummoperè adhæreſcimus. Iiſdem affecti veſtigiis ac parentes, eaſdem etiam cogitationes eaſdémque ad objecta ſenſibilia inclinationes nos habere par eſt.

Itaque cum concupiſcentia & peccato originali naſci debemus, ſi concupiſcentia nihil aliud ſit præter actionem naturalem veſtigiorum cerebri in mentem, ut rebus ſenſibilibus adhæreat, certè cum concupiſcentia

piſcentia nos naſci oportet. Si peccatum originale nihil eſt præter regnum concupiſcentiæ, iſtóſque conatus menti & cordi infantis tyrannicè dominantes; certè naſcimur in peccato originali. Jam autem veriſimillimum eſt, regnum concupiſcentiæ aut ipſius victoriam illud eſſe, quod in infantibus peccatum originale, in hominibus verò liberis peccatum actuale dicitur. *Divus Paulus Rom. cap. 6. 5. 12. 14. &c.*

VI. *Objectiones cum reſponſis.* Ex principiis modò ſtatutis, unum experientiæ contrarium colligi poſſe videtur, nempe matrem infanti habitus & inclinationes ſuis ſimiles, eandémque cum ipſa ad imaginandum & res jam cognitas ediſcendum facilitatem communicare debere. Hæc enim omnia, ut jam dictum eſt, pendent duntaxat à veſtigiis cerebri. Jam autem veſtigia cerebri materni ad infantes tranſire pro certo conſtat. Exemplis de hominibus allatis res jam comprobata exemplo animalium, quorum catuli cerebrum habent iiſdem quibus parentes veſtigiis refertum, confirmatur. Unde fit ut animalia ejuſdem ſpeciei, vocem eodem modo flectant, membra ſimiliter moveant, iiſdem denique ad prædam captandam ac ſeſe ab inſidiatoribus tutandos utantur artibus. Cùm igitur veſtigia matrum cerebro infantum inſculpantur & imprimantur, infantes cum iiſdem habitibus iiſdémque dotibus quibus prædicæ ſunt matres, naſci deberent: quin & eos habitus illaſque dotes per totam vitam conſervare deberent; cùm habitus à teneris annis contracti diutiùs permaneant. Quod tamen experientiæ repugnat.

Ut huic objectioni ſatisfiat; ſciendum eſt, in cerebro duo eſſe veſtigiorum genera. Alia ſunt naturalia, ſeu naturæ humanæ propria; alia verò acquiſita. Naturalia veſtigia ſunt profundiſſima, nec poſſunt planè deleri, acquiſita verò, utpote minus alta, facilè deperduntur; quamvis autem naturalia & acquiſita non differant inter ſe niſi ſecundùm magis & minùs, ac priora ſæpè poſterioribus ſint debiliora, cùm quotidie animalia rebus quæ veſtigiis illis naturalibus prorsùs contrariæ ſunt aſſuefiant (canis, exempli gratiâ, conſuetudine & diſciplinâ eò adducitur ut à parte aut perdice quam videt ſentitque abſtineat) Inter illa tamen veſtigia iſtud intercipitur diſcrimen, quod naturalia vinculis quibuſdam imperceptis cum cæteris corporis partibus colligentur. Omnia enim noſtræ machinæ organa operam mutuam inter ſe conferunt ut in ſtatu naturali permaneant. Singulæ corporis noſtri partes ſibi mutuò ſuppeditant omnia ad conſervationem ſive inſtaurationem veſtigiorum naturalium neceſſaria. Itaque penitus deleri nequeunt, cúmque illa deleta putas, tunc reviviſcere incipiunt.

At verò veſtigia acquiſita, quamvis majora, profundiora & fortiorâ naturalibus, paulatim tamen deperduntur, niſi eorum conſervationi, perpetuâ ad cauſas quibus producta ſunt applicatione, conſulas, cæteræ enim partes corporis ipſorum conſervationi nil conferunt, quin potius ad ea abolenda ac penitùs deſtruenda perpetuò conituntur. Hæc veſtigia cum vulneribus quæ accipere ſolet corpus,

poſſunt comparari. Uulnera ſunt quæ cerebrum accepit ſed quæ ſponte ſua, ut vulnera corporis, mira machinæ conſtructione ſanantur.

Cùm igitur in corpore nihil ſit quod veſtigiis naturalibus non reſpondeat, in infantes integra tranſmittuntur. Pſittaci itaque, pſittacos eadem voce eadem garrulitate prædìtos edunt. Quia verò veſtigia acquiſita in ſolo remanent cerebro, nec toti corpori reſpondent niſi parumper, cùm videlicet motibus illis quæ in affectibus violentis excitari ſolent impreſſa fuerunt, veſtigia illa in infantes tranſmitti non debent. Sic pſittacus qui Domino ſuo ſalutem dicit, pſittacos non edet ita inſtitutos ut poſſint idem facere, nec viri Docti ſuſcipient liberos ſibi ſimiles.

Quamvis igitur quicquid in cerebro matris agitur, in cerebro infantis etiam agatur eodem tempore; materque nihil videre, ſentire, imaginari poſſit, quin protinùs idem videat, ſentiat, imaginetur infans; ac denique quamvis omnia falſa matrum veſtigia corrumpant imaginationem infantium: nihilominùs cùm veſtigia illa non ſint naturalia, eo quem explicuimus ſenſu, mirum videri non debet, ſi ut plurimùm deleantur, ſtatim atque infantes prodierunt in lucem. Tum enim cauſa quæ veſtigia illa formabat fovebatque deſinit. Naturalis corporis conſtitutio ad ipſorum deſtructionem tendit, & objecta ſenſibilia alia imprimunt veſtigia profunda & plurima, quæ illa omnia penitùs delent, quæ in infantibus, dum erant in utero matris formata fuerant. Si enim quotidie contingit ut dolor acerbus dolorum quos anteà ſumus perpeſſi ſenſum extinguat, quantò magis ſenſationes vividæ, quales ſunt ſenſationes infantium, quum primùm objecta agunt in organa ſenſuum delicatula, delebunt veſtigia pleráque, quæ ex objectis veluti quodam repercuſſu tantùm acceperunt, cùm adverſus illorum impetum uteri materni clypeo defenderentur.

Ubi tamen veſtigia ex vehementi quodam affectu, & cum violentiſſima ſanguinis & ſpirituum agitatione matris efformata fuère, in cerebrum ac etiam in totum corpus infantis tantâ vi agunt, ut veſtigia in eo imprimant æquè profunda & firma ac veſtigia naturalia, ut patet ex exemplo Equitis Dygbi, ut & infantis illius qui natus eſt mente captus & fractus membris cujus in cerebro omnibúſque membris tantùm attulerat detrimenti imaginatio matris; ac denique exemplo generalis humanæ naturæ corruptionis.

Nec eſt quòd quis miretur filios Regis Britanniæ eâdem infirmitate quâ pater non laboraſſe. Primò enim ejuſmodi veſtigia toti corpori non imprimuntur ut veſtigia naturalia. Secundò, mater cui non eadem erat infirmitas, illam firmâ conſtitutione ſuâ ab infantibus ſuis arcuit. Quippe, quod tertium erit, mater multò magis agit in cerebrum infantis quàm pater, ut patet ex ſuprà dictis.

Verùm obſervandum eſt, hæc argumenta quibus oſtendimus, liberos Jacobi Regis Angliæ infirmitatis paternæ participes eſſe non debuiſſe,

Digitized by Google

baiſſe, non impedire tamen quominus peccatum originale, ſive ſumma illa qua in res ſenſibiles ferimur propenſio, ac prope infinita quàm à parentibus hauſimus à Deo averſio poſſit explicari, quippe veſtigia cerebro primorum Parentum ab objectis ſenſibilibus inſculpta, fuêre profundiſſima; affectibus violentis comitata, & adaucta perpetuo rerum ſenſibilium & ad vitæ conſervationem neceſſariarum uſu, non modò in Adamo & Eva, ſed etiam, quod notatu dignum eſt, in Sanctorum ſanctiſſimis, in cunctis hominibus & fœminis ex quibus oriundi ſumus, corroborata, adeò ut nihil in natura adverſus hanc corruptionem reniti potuerit, tantùm igitur abeſt ut veſtigia illa primorum Parentum paulatim deleantur, quin potius de die in diem augeſcere debeant; certè niſi Jeſu-Chriſti gratia hunc torrentem perpetuò coerceret, quod olim cecinit Poëta Ethnicus ſuam nanciſceretur veritatem:

Ætas Parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

Nam, quod ſedulò obſervatum velim, veſtigia quæ in piiſſimis matribus pietatis ſenſum excitant, nullam infantibus quos utero geſtant communicant pietatem; veſtigia verò quæ ideas rerum ſenſibilium excitant, & ex quibus violenti naſcuntur affectus, in infantibus ſenſum & amorem rerum ſenſibilium haud dubiè excitant.

Supponamus, exempli gratiâ, matrem quandam ad Dei amorem ferri motu ſpirituum qui veſtigium imagine ſenis venerandi impreſſum comitatur, quia nempe illa ideam Dei imagini ſenis alligavit; id enim ut in capite de communi idearum vinculo videbitur, fieri poteſt, quamvis nulla ſit inter Deum & imaginem ſenis analogia: hoc ſuppoſito, certè mater in cerebro infantis nihil aliud præter imaginem ſenis, & propenſionem quandam verſus ſenes, quod ab amore Dei quo afficitur longè differt, efficere poterit. Nulla ſunt enim veſtigia in cerebro quæ alias ideas ab ideis rerum ſenſibilium poſſint excitare; corpus enim inſtituendæ menti deſtinatum non fuit. Quod ſi quandoque illam compellet, id in ſuimet ipſius gratiam tantùm facit.

Mater itaque cujus cerebrum veſtigiis plenum eſt quæ naturâ ſuâ ad res ſenſibiles referuntur, quæque propter concupiſcentiam ſibi inhærentem corporiſque imperium, delere non poteſt; illa (*veſtigia*) neceſſariò communicat infanti, ipſúmque licet juſta ſit, peccatorem gignit. Mater illa juſta eſt, quia Deum amore optionis complectens aut ſaltem complexa, nullum ob concupiſcentiam quamvis ipſius motibus per ſomnum optemperet, ſubit reatum. At verò infans Deum amore optionis nunquam dilexit, ipſius cor verſus Deum nullâ propenſione inflexum eſt; unde manifeſtò liquet in iſto inordinationis ac perturbationis ſtatu, nil eſſe quod iram Dei movere non debeat.

At r

At verò poſtquam baptiſmate fuerunt regeniti, & juſtificati, ſive per cordis diſpoſitionem, ſimilem diſpoſitioni quæ in juſtis etiam per noctis phantaſmata remanet, ſive forſan per actum quendam liberum amoris erga Deum quo functi ſunt, dum per aliquot momenta ab imperio corporis, virtute ſacramenti liberati fuerunt. (Cùm enim Deus eos ut ab ipſis amaretur condiderit, in juſtitia ac in ordine à Deo præſcripto cenſendi non ſunt, niſi Deum ament aut amaverint, aut ſaltem niſi ipſorum cor eodem modo ſit diſpoſitum ac ſi ipſum actu amaviſſent.) Tunc inquam licet concupiſcentiæ per infantiam morem gerant, ipſorum concupiſcentia non ampliùs eſt peccatum, ipſos reos iræque obnoxios haud ampliùs efficit, eadem ratione juſti ſunt accepti Deo, quâ gratiam non amittunt, qui per ſomnum motûs concupiſcentiæ ſequuntur. Infantes enim ſunt cerebro adeò molli & ab objectis debilioribus tam vividè támque vehementer afficiuntur, ut penès eos non ſit ipſorum impreſſionibus reſiſtere: Verùm rebus quæ non ſunt inſtituti mei explicandis æquo diutiùs inſiſto. Sufficiat ſi ex ſupra dictis poſſim colligere, hæc omnia falſa veſtigia quæ matres cerebro infantium imprimunt, ipſorum mentem adulterare, & imaginationem labefactare; unde fit ut plerique homines res ſecùs quàm ſunt imaginari ſoleant, rerum quas percipiunt falſas ideas ſibi efformando.

CAPVT VIII.

I. Mutationes quæ in infantis ex utero matris exeuntis imaginatione, mutuo cum nutrice, genitrice, aliiſque commercio, contingunt. II. Præcepta ad eos bene educandos utilia traduntur.

CApite præcedenti cerebrum infantis quatenùs eſt in utero materno conſideravimus, jam quid ipſi, ut primùm in lucem prodiit, contingat, examinandum venit. Quum primùm tenebris emergens lumine potitur, aëris circumjacentis frigus ipſius artus extemplò invadit, mollibus mulieris ipſum ſuſcipientis amplexibus delicatula ipſius membra læduntur. Cuncta objecta externa ipſi imbelli ac inermi, utpote inuſitata & incognita terrorem incutiunt. Lacrymæ & vagitûs quos edit ipſius dolorum formidinúmque argumenta ſunt certiſſima. Quid enim aliud ſunt quàm preces in ipſius gratiam à natura fuſæ, ut circunſtantes adversùs dolores quos patitur quóſque extimeſcit ipſum tueantur.

Sed ut anxietas in qua ipſius animus tunc temporis verſatur clarè poſſit intelligi, recordandum eſt fibras ipſius cerebri eſſe molliſſimas & delicatiſſimas, ac proinde objecta externa in eas altiſſimè imprimi. Si enim etiam minima imaginationem debilem poſſunt lædere, quantò magis

magis tantus objectorum inuſitatorum numerus lædet & turbabit imaginationem infantis?

Verùm ut agitationes & dolores infantium nativitatis inſtanti, & vulnera quæ ipſorum imaginatio accipere debet, vividiùs imaginemur: In quem quæſo non adduceremur terrorem, ſi gigantes nobis quinquies aut ſexies proceriores ad nós incautos ipſorúmque conſilij neſcios accederent? aut ſi novam quandam animalium ab iis quæ videre ſolemus prorsùs diſſimilium ſpeciem, vel duntaxat ſi equum alatum, ſeu aliam quampiam Poëtarum chimæram è nubibus in terram delabentem cerneremur? quàm alta cerebro imprimerent veſtigia portenta ejuſcemodi, quótque cerebra hiſce ſemel tantùm viſis perturbarentur?

Quotidie videas viros quibus eſt cerebrum firmum nec novis ſuſcipiendis impreſſionibus aptum, multo rerum uſu exercitos; non imbeiles, nec ſui ita impotes ut nullius ſint conſilij, eventu tamen inſperato & terribili rationis uſu privari. Infantes à ſingulis objectis ſenſus ferientibus ſibique non familiaribus patiuntur. Singula animalia, ipſis animalia novæ ſpeciei ſunt, quippe nihil eorum quæ jam vident, anteà viderant: omni virtute & experientiâ ſunt deſtituti; Ipſorum cerebri fibræ ſunt maximè delicatæ atque flexiles. Quî igitur ipſorum imaginatio tot variis objectis illæſa maneret.

Matres equidem objectorum impreſſionibus infantes jam parumper aſſueſecerunt; ea ſcilicet objecta fibris cerebri infantium dum in ipſarum utero eſſent imprimendo: unde fit ut iis quæ oculis maternis ut ita dicam, viderunt multò minùs offendantur cùm eadem ſuis uſurpant oculis: Nec etiam diffiteor falſa veſtigia & vulnera quæ ad tot terribilium objectorum conſpectum accepit imaginatio infantis, paulatim comprimi ac ſanari, ipſis enim ut potè non naturalibus, tota corporis conſtitutio contraria eſt; illáque, ut capite ſuperiori monuimus, delet. Quod ſi non contingeret, omnes infantes naſcerentur inſipientes. Nihilominùs tamen nonnulla ſemper imprimuntur veſtigia adeò fortia & alta, ut deleri per totam vitam nequeant.

Si ad ea quæ in ſemetipſis aguntur, & ad ſuas cogitationes ſeriò attenderent homines, quæ jam dicta ſunt apud ſe haud dubiè experirentur. Inclinationes quaſdam, & averſiones ſeu odia quædam occulta in ſe ſentirent, quorúmque nulla alia poteſt afferri cauſa præter veſtigia illa ab infantiâ inſculpta. Cùm enim illarum inclinationum & averſionum cauſæ nobis unicè competant, certè naturâ humana non nituntur. Deinde, cùm illæ cauſæ nos fugiant, ipſas eo tempore in nos egiſſe oportet, quo circunſtantiarum quæ nobis monumenti loco eſſe potuiſſent, memores eſſe nondum valebamus. Quodnam autem illud tempus eſt, niſi tempus infantiæ?

Carteſius in unâ ex ſuis epiſtolis ſcripſit ſe luſcos ſingulari quodam amore complecti. Cujus rei cauſam anxiè diſquirens, comperit tandem puellam quam infans diligebat, hoc laboraſſe vitio, amor nempe

quo illam proſequebatur ad omnes ipſius ſimilitudinem aliquâ in re referentes pervaſerat.

Verùm levibus illis inclinationum noſtrarum inordinationibus, in errorem raro conjicimur: Quod ſæpiùs erremus, id inde eſt nempe quòd mens aliquâ in re ſemper læva ſit; & ſtultitiæ cuidam penè omnes incautè dediti ſimus. Qui familiarium ingenium attentè examinabit, id nullâ difficultate comperiet. Et quamvis noſmetipſi ſtultitiæ alicujus ſpecialis exemplar ſimus & ab aliis habeamur; alios tamen ſtultitiæ etiam alicujus iis ſpecialis arguimus, eóſque non aliter quàm ſecundùm magis & minùs differre cenſemus.

Jam autem variæ hominum indoles ex variis quas ex utero matris exeuntes accipiunt impreſſionibus, ut jam de inclinationibus ſpecialibus & extraordinariis demonſtratum eſt, haud dubiè naſcuntur. Cùm enim iſtud ſtultitiæ genus ut plurimùm ſit firmum & permanens, à mobili ſpirituum animalium conſtitutione pendere nequit. Unde concluditur id aliunde manare non poſſe, quàm ex falſis veſtigiis fibris cerebri impreſſis, cùm memoria id nondùm recordari valeret, hoc eſt ab infantia. Hæc igitur eſt origo ſatis fecunda errorum humanorum, nempe perturbatio cerebri orta ex impreſſione objectorum externorum nativitatis inſtanti. Verùm hæc cauſa non tam citò quàm crederes deſinit.

Mutuum & neceſſarium cum nutricibus aut etiam cum matribus, quæ ut plurimùm liberali carent educatione, colloquium, infantium ingenium jam alteratum penitùs turbat & corrumpit. Mulierculæ illæ ipſis nihil præter nugas fabuláſque ridiculas aut terrificas obtrudunt. Ipſorum menti nihil præter ſenſibilia objiciunt, & verba ſua ita diſponunt eóque oris habitu eloquuntur, ut falſis ſenſuum judiciis confirmandis ſint valdè idonea. Quid plura? Infirmitates ſuas, abſurdas formidines, ridiculas ſuperſtitiones & cætera id genus matres infantium menti veluti ſemen quoddam inſerunt. Quo pacto in veritate inquirenda aut delibanda nuſquam exerciti; ad extremum veritatis diſcernendæ, rationiſque in rebus cognoſcendis adhibendæ incapaces fiunt. Hinc tandiu inhærens timiditas & puſillanimitas quædam. Non pauci enim ſunt, qui quindecim aut viginti annos nati, nutricis ingenium nondum exuerunt.

Infantes equidem ad veritatem meditandam ſcientiáſque abſtractas ſublimes comparandas non videntur maximè idonei. Cùm enim fibræ ipſorum cerebri ſint tenerrimæ objectis debilioribus & tenuioribus quàm facillimè commoventur; ipſorum verò mens ſenſationes accipiens fibrarum agitationi neceſſariò congruas, à Metaphyſicis & puræ intellectionis meditationibus ad ſenſationes ſuas tota deflectitur. Infantes itaque toties támque facilè per ideas ſenſuum confuſas diſtracti, puras veritatis ideas attentè ſatis perpendere nequeunt.

Verùm primò infans ſeptennis errores à ſenſibus ortos longè faciliùs exuit, quàm ſexagenarius, cujus mentem præjudicia infantiæ per totam

totam vitam præpedivêre. Secundò ideis veritatis claris & diſtinctis ſuſcipiendis infantem idoneum non eſſe, concedatur, ſaltem moneri poteſt, ipſius ſensûs ſemper & ubique fallaces eſſe; ſi illum veritatem non doceas, certè ipſum in erroribus fovere nec non confirmare iniquum eſt; Infantes etiam teneriores, quamvis ſenſationibus jucundis & injucundis oppreſſi ſint id tamen brevi & facilè ediſcere ſolent, quòd provectiores non niſi poſt longum tempus poſſent ediſcere; ut, exempli gratiâ, ordinem & analogiam quæ eſt inter ſingulas voces,& res quas audiunt,vidéntque. Quamvis iſthæc à ſolâ penè pendeant memoriâ, ipſos tamen ratione ſuâ uti, vel ex methodo quam ineunt dum linguam ſibi vernaculam ediſcunt, ſatis ſuperque patet.

Verùm ſi facilitas, illa quâ fibræ cerebri infantium impreſſiones objectorum ſenſibilium vividas recipiunt, ſit cauſa cur ſcientiis abſtractis inepti judicantur, in promptu remedium eſt. Hæc enim mihi concedantur oportet; nempe, metus, deſideria, ſpes, dolor, voluptas ab infantibus omninò, quantùm fieri poteſt amoverentur; certè ſtatim atque voces audire & reddere poſſent, poſſent pariter difficillima quæque & abſtruſiſſima, Mathematicas ſaltem ſenſibiles, Mechanicen & alia ejuſmodi vitæ neceſſaria,doceri. Sed qui, quæſo, mens ipſorum ſcientiis abſtractis poſſet incumbere, dum deſideriis & pavoribus perpetuò agitatur: Quod notatu adeò dignum eſt,ut nihil magis. II. *Præceptum ad bene educandos liberos utile.*

Quemadmodùm enim vir ambitioſus, factâ mox facultatum aut honoris jacturâ, vel ad inſperatam evectus dignitatem,quæſtiones Metaphyſicas, ſeu *æquationes* Algebraïcas ſolvere non poſſet, ſed ea ſolum factitare quæ inſtans ſuaderet animi motus. Ita infantes in quorum cerebrum, pomum,vel tragemata non levius agunt,quàm dignitates in quadragenarium ad veritates abſtractas & auſcultandas peſſimè ſunt diſpoſiti. Ita ut ad infantium progreſſum in ſcientiis nihil magis efficiat, quàm præmia & pœnæ quibus perpetuò alliciuntur aut terrentur.

Nec id modò,mens infantium pœnarum formidine præmiorúmque ſpe indeſinenter diſtricta, à pietate deterretur. Pietas ſenſuum captum longè magis exuperat quàm ſcientia; illam multò ſapit minùs natura hominis corrupta quàm hanc. A ſtudio ſcientiarum non omninò abhorret ingenium humanum, à pietate prorsùs. Si igitur variis & vehementibus agitationibus à ſtudio licet jucundo dimovemur; quantò minùs infantes voluptatibus ſenſibilibus quibus remunerantur, pœniſque quibus terrentur omninò addicti, ſatis ſibi conſervabunt libertatis, ut res ad pietatem pertinentes poſſint ſapere.

Anguſtæ mentis capacitati pauca ſufficiunt, ut impleatur; Jam autem mentem plenam, novæ cogitationes ſubire nequeunt, niſi eas priùs excutiat, quæ totam ipſius capacitatem occupabant. At verò mentem rebus ſenſibilibus evacuare, hoc opus, hic labor eſt. Quod ut intelligatur, attendendum eſt, nos naturæ propenſione versùs bonum perpetuò ferri. Cùm autem voluptas ſit *κριτήριον*, quo bonum à malo diſtinguimus, hinc neceſſariò fit ut voluptas nos ante omnia afficiat

& occupet. Cùm igitur rerum ſenſibilium, utpotè corpori humano conducibilium uſus, in ſe voluptatem includat, hæc bona, ſenſibilia ſcilicet, mentis noſtræ capacitatem occupare aliquatenus neceſſum eſt. Donec Deus iis neſcio quem affundat amarorem, qui nobis illorum tædium & faſtidium ingeneret; gratiâ ſuâ nimirum, ſuavitatis cœleſtis, omnibus terrenis ſuavitatibus longè ſuperioris, ſenſum in nobis excitando: *Dando menti cœleſtem delectationem quâ omnis terrena delectatio ſuperetur.*

D. Auguſt.

Quoniam verò à malo non minùs abhorremus quàm bonum proſequimur, dolor autem eſt character malo impreſſus à natura; quicquid de voluptate dictum eſt, de dolore, vice versâ, intellectum velim.

Cùm igitur ea quæ in nobis voluptatem & dolorem excitant, totam impleant mentis capacitatem, nec ea abjicere, aut eorum ſenſum ex arbitrio fugere, penes nos ſit. Hinc manifeſtò liquet infantes non ſecùs ac cæteros homines ad pietatis amorem induci non poſſe, niſi ſecundùm Evangelij præcepta, à rerum omnium ſenſibilium quæ aut vehementia deſideria excitant, aut ingentes incutiunt terrores, privatione, initium fiat. Omnes affectus inordinati, gratiam delectationémque illam internam, quam Divini auxilij ope in officio noſtro præſtando percipimus, ſuffocant & extinguunt.

Infantes tenelli non ſecùs ac adulti pollent ratione, quamvis careant experientiâ; eaſdem etiam habent propenſiones innatas, quamvis ad alia ferantur objecta. Aſſueſcant rationem ſequi ducem, ſi ratione præditi ſunt. Ad officij ſui præſtationem, ipſorum inclinationes ritè temperando & moderando, ſunt excitandi. Qui ipſos rerum ſenſibilium impreſſione, ad officium adigunt, ipſorum ſanè rationem extinguunt rectioréſque corrumpunt inclinationes. In officio quidem tùm ſtare videntur, ſed videntur modò, reapſe non ſtant. Virtus in intima ipſorum mente, nec in imo ſedet pectore, illam vix norunt, multò minùs diligunt. Mens ipſorum deſideriis, pavoribus, odio, & amore rerum ſenſibilium intricata, in libertatem ſeſe aſſerere, & ratione uti nequit. Infantes itaque ſic ab incunabulis abjectè & ſerviliter educati, neſcio quam erga res quæ virum probum Chriſtianúmque decent indifferentiam paulatim contrahunt, quam per totum vitæ curriculum tenaciter retinent; unde fit ut dummodo authoritate, aut arte ſuâ ſupplicia declinare poſſint, in omnes concupiſcentias laxatis prorumpant habenis; quippe qui reverâ alia non cognoſcant bona, quàm bona ſenſibilia.

Interdùm equidem infantes ſenſuum ope ſunt inſtituendi, ſed ubi tantùm ratio non ſufficit. Primò ipſis ratione demonſtrandum eſt quid ſit ipſorum officij; ſi rationes illas quibus officio fungi tenentur non poſſunt capere, ad tempus relinquendi ſunt; nam certè ſi ipſos vi externâ cogas ad ea facienda quæ non credunt ſibi eſſe facienda, eos minimè inſtitues, menti competit inſtitutio, non corpori. Quod ſi id

recuſent

recuſent facere, quod ipſis ratio evincit eſſe faciendum, illud eſt quod tolerari non debet, quin ſeveritas tunc ritè poteſt adhiberi. Tunc qui filio ſuo parcit, illum magis odit quàm diligit, inquit ſapiens. *Qui parcit virga, odit filium ſuum.* Prov. 13. 24.

Si caſtigationes mentem non erudiunt, nec virtutis amorem imprimunt, corpus ſaltem aliquâ ratione inſtituunt ac informant, impediúntque quominus vitium deguſtetur, mentique proindè tyrannicè dominetur. Ceterùm obſervandum eſt, pœnas mentis capacitatem non implere, ut eam voluptates implere ſolent, ſtatim atque dolor timórque ex iis ortus deſiit, mens etiam ab ipſis cogitationem aliorsùm deflectit. Tunc enim imaginationem non ſollicitant; affectus non movent, concupiſcentiam non irritant; integram denique menti faciunt copiam quodlibet cogitandi. Iis itaque erga infantes uti poſſumus, ad eos in officio externè ſaltem continendos.

Verùm ſi quandoque pœnis ſenſibilibus infantes terrere aut etiam mulctare conducat; hinc non eſt concludendum ipſos prœmiis ſenſibilibus eſſe adducendos. Quæ ſenſus vehementer feriunt, tum demùm duntaxat ſunt adhibenda, cùm id ineluctabilis poſtulat neceſſitas. At verò nulla incumbit neceſſitas eos afficiendi prœmiis ſenſibilibus, ipſisque ea præmia inducendi, quaſi ipſorum operum eſſent finis. Hoc pacto enim meliores ipſorum actiones ſiniſtrè detorquerentur, & ad ſenſualitatem, ut ita dicam, potiùs quàm ad virtutem ferrentur voluptatum ſemel delibatarum veſtigia imaginationi altè inhærent; bonorum ſenſibilium ideas perpetuò excitant, importuna movent deſideria quæ mentis tranquillitatem turbant, concupiſcentiam denique ubique irritant, veluti fermentum quod cuncta corrumpit. Verùm hæc accuratè explicandi non eſt hic locus.

PARS SECVNDA.

DE IMAGINATIONE.

CAPVT PRIMVM.

I. De imaginatione mulierum. II. De imaginatione virorum. III. De imaginatione ſenum.

IN Parte ſuperiori cauſas Phyſicas inordinationum imaginationis generali quadam idea explicuimus. In hac parte has cauſas erroribus generalioribus imaginationis adaptare conabimur, & de illis etiam errorum cauſis quæ Morales dici poſſunt loquemur.

Ex iis quæ capite præcedenti dicta ſunt clarè ſatis patuit, tenuitatem fibrarum cerebri annumerari inter præcipuas cauſas quæ nos ab attentione in veritatibus ſubobſcuris requiſita, avertunt.

I. *De imaginatione mulierum.* Hæc autem fibrarum mollities in mulieribus ut plurimùm occurrit; unde fit ut rerum ſenſibilium ſint adeò peritæ. De ritu circa veſtitum aut linguam recepto decidere, elegantes agendi rationes diſcernere mulierum eſt. Circa hæc viros ſcientiâ, ſolertiâ & ſagacitate ſuperant. Quicquid guſtu diſcernitur, ad ipſas etiam pertinet, ſed ut plurimùm veritatibus paulò difficilioribus detegendis ineptæ ſunt. Quicquid abſtractum eſt ipſas fugit. Ad ſolvendas quæſtiones complexas & intricatas imaginationem fruſtrà adhiberent ſolam rerum ſuperficiem intuentur, ipſarum verò penetralia debili & limitatâ imaginatione ſuâ non poſſunt introſpicere, aut ſingulas partes inter ſe invicem non interruptè conferre. Res nihili ipſas agit diverſas leviori ſtrepitu terrentur, minimo motu detinentur, uno verbo rerum modus non verò realitas totam ipſarum mentis capacitatem implere poteſt. Cùm enim tenuiora objecta ingentes [illegible] delicatis cerebri fibris excitent motus; in mente protinùs etia[illegible] ſenſationes ita vividas, ut iis tota occupetur. At

At verò ſi certò conſtet mollitiem fibrarum cerebri eſſe præcipuam cauſam horumce effectuum; illam in omnibus mulieribus reperiri non æquè certum eſt. Aut ſi reperiatur mollities illa ſpiritûs animales tantam interdùm habent cum fibris cerebri ipſarum proportionem; ut mulieres quædam ingenii ſolidioris quam homines reperiantur. Ingenij vis ac ſoliditas conſiſtit in certo quodam temperamento craſſitudinis,& agitationis ſpirituum animalium cum fibris cerebri: ſunt autem fœminæ quæ juſto illo potiantur temperamento. Mulieres ſunt, fortes & conſtantes, homines verò, debiles & inconſtantes. Sunt mulieres doctæ, ſtrenuæ, audaces. Sunt vice verſâ homines molles & effœminati, nullius conſilij, inertes. Uno verbo cùm vitia quædam, cuidam ſexui, ætati aut conditioni tribuimus, rem ut plurimùm duntaxat ſic ſe habere intelligimus, nullam eſſe regulam generalem quæ careat exceptione, haud ignari.

Singulos enim homines, ſingulàſque fœminas ejuſdem ætatis, ejuſdem regionis, aut ejuſdem familiæ, cerebrum eodem modo conſtitutum habere exiſtimandum non eſt, certè credibilius eſt rem itidem ſe habere de imaginatione ac de facie, quemadmodùm enim duæ facies non reperientur per omnia ſimiles, ita non poſſunt inveniri imaginationes prorsús inter ſe ſimiles. Nam ſicut temerè ſupponenda non eſt *identitas* eſſentialis in rebus inter quas nullum deprehenditur diſcrimen; ubi pariter perfecta non percipitur *identitas*, non ſunt conſtituendæ differentiæ eſſentiales. Atque hæc duo vitia hominibus ſunt perquam familiaria.

Fibræ igitur cerebri,ut quicquid de iis dici poteſt,dicamus,in infantibus ut plurimùm ſunt molliſſimæ & delicatiſſimæ; ineunte ætate dureſcunt & corroborantur; Pleræque tamen mulieres, & nonnulli viri fibras habent per totam vitam tenerrimas.Quicquam præterea determinare tutum non eſt. Sed quid mulieribus & infantibus diuriùs immoramur? Veritatem inveſtigare aut docere non ſatagunt. Ipſorum errores magni non ſunt momenti, ipſorum enim dictis fides ægrè adhibetur. De viris quorum mens firma eſt atque vigens, quippe veritati inveniendæ ac docendæ videntur idonei, loquamur.

II. *De imaginatione hominum ad virilem ætatem perductorum*

Mens ut plurimum ab anno trigeſimo ad quinquageſimum uſque perfectionem ſuam attingit. Tunc temporis fibræ non parvam contraxere ſoliditatem, voluptates & dolores ſenſibiles in ea vix agunt; adeò ut nihil hac ætate timendum & præcavendum videatur, præter affectus violentos, qui rarò movebuntur, ſi occaſio ſedulò vitetur. Mens itaque rebus ſenſibilibus non ampliùs interrupta, veritatem facili negotio poteſt contemplari.

Vir ſic conſtitutus, præjudiciorum infantiæ immunis, meditationi à puero aſſuetus, claris & diſtinctis intellectûs notionibus duntaxat incumbens, confuſis ſenſuum ideis ſedulò rejectis, ac perpetuæ; quantum ipſi per tempus liceret, meditationi intentus, vix certè ac ne vix erraret. Verùm de ejuſmodi homine in caſſum loquor: ſermo eſt de hominibus ordinariis, ille verò eſt extraordinarius.

Digitized by Google

Illud eſt igitur quod dico: a ſoliditate & firmitate quæ ætate adultâ, in fibris cerebri hominum reperitur, pendet errorum ut ita dicam, ſoliditas ac momentum. Hoc ſigillo ipſorum præjudicia & errores obſignantur, ac vis rationis eluditur. Atque, ut rem paucis conficiam, quantùm hæc conſtitutio fibrarum cerebri utilis eſt hominibus probè educatis, tantum noxia eſt pleriſque, hac enim conſtitutione unuſquiſque in ſuis confirmatur cogitatis.

Verùm non modò homines in erroribus ſuis præfractè adhærent, ubi quadrageſimum aut quinquageſimum ætatis annum attigerunt. In novos inſuper errores multò ſunt procliviores. Cùm enim tunc jus de rebus omnibus judicandi ſibi arrogent, ut ipſis quidem competere deberet, ex ſuis præjudiciis de omnibus temerariè decidunt; homines enim non aliter de rebus omnibus judicant, quam ex ideis ſibi familiaribus. Chymicus de corpore quopiam naturali diſſerturus, de tribus ſuis protinùs cogitat principiis. Peripateticus ad quatuor elementa, qualitatéſque ſenſibiles illicò confugit; alius verò Philoſophus aliis utitur principiis. Nihil itaque mentem humanam ſubire poteſt, quod extemplò erroribus jam contractis non inficiatur, vel quod etiam errorum non augeat numerum.

Hæc ſoliditas fibrarum cerebri aliud præter id peſſimum nanciſcitur effectum, potiſſimùm in hominibus provectioribus, ipſos enim reddit meditationi ineptos. Vix ullam pleriſque rebus poſſunt præbere attentionem, unde fit ut veritates ſubobſcuras attingere nequeant. Hypotheſes verò propiores, ſi principiis ſibi inuſitatis nitantur, ipſis non arrident, licèt circa res ſibi ſæpiùs expertas ſint perſpicaciſſimi. Verùm hæc ad eos qui per juventam ingenium inertiæ permiſerunt, duntaxat pertinent.

Ut hæc illuſtrentur, ſciendum eſt nos non poſſe quicquam ediſcere, niſi in id attentionem noſtram defigamus, jam autem ad res attendere non poſſumus, niſi eas imaginemur, & cerebro vividè pingamus. Ut autem objecta poſſimus imaginari, neceſſe eſt ut quædam cerebri partes inflectantur, ſeu aliquo alio afficiantur motu, quo veſtigia quibus ideæ objectorum illorum alligantur, poſſimus in eo formare. Si igitur fibræ cerebri tantillùm obduruerint, nullam inclinationem nullóſque motus poterunt admittere, præter eos quibus jam aſſueverunt. Mens itaque quodlibet imaginari nec attendere poterit, ſed ea ſolùm quæ ſibi ſunt uſitata.

Hinc colligere eſt, frequenti circa res quaſlibet meditatione ſeſe exercitare, rem eſſe perquam utilem; hoc pacto enim quodvis facilè cogitandi contrahitur conſuetudo. Quemadmodùm enim inſtrumenta frequenter pulſando miram & omnimodam digitorum mobilitatem comparamus; ita partes cerebri, quæ neceſſariò moveri debent ut quodlibet poſſimus imaginari uſu frequenti facilem acquirunt flexibilitatem, quâ facilè etiam, promptè, nec non diſtinctè res poſſumus imaginari.

Potior

Potior autem ratio hujuſce habitûs comparandi, quo virum ingenioſum ab alio diſtinguimus, hæc eſt; ſi nempe veritati etiam circa res difficillimas indagandæ à teneris aſſueſcamus unguiculis, tunc enim fibræ cerebri quaſlibet patiuntur inflexiones.

Non eſt tamen quòd genus illud hominum qui ſtudioſi audiunt, quique perpetuis lectionibus incumbentes, inter legendum non meditantur, nec ſolutionem difficultatum priùs quàm ad Authores confugiant, apud ſe quærunt, hanc facilitatem ſibi comparare ſperent. Hinc enim quid ad eos redundat, præter facilem eorum quæ priùs legerunt recordationem. Certè quotidie videas homines vaſtâ Authorum lectione onuſtos, rebus novis ac ſibi inuſitatis non poſſe attendere: falſa tamen prætumidi eruditione, de iis, nondùm intellectis judicium ferre audent; hinc eſt quod errores admittant, quos præter ipſos nemo hominum admiſiſſet.

Sed præter eam quam attulimus ipſorum errorum cauſam, alia eſt ipſis quidem ſingularis. Cùm nempe innumeras reperiant in memoria ſua ſpecies confuſas, certam quandam ſtatim eligunt, quam pro re de qua agitur, uſurpant. Quia autem ea quæ dicuntur, iſti ſpeciei quam elegerunt non competunt, tum alios erroris immeritò accuſant. Quod ſi inſiſtas ipſos erroris & quidem ignorationis elenchi convincendo protinùs iraſcuntur, nec ſibi dicta capientes, ſpeciei priùs à memoria oblatæ conſtanter adhærent. Quòd ſi demùm ipſorum opinionis falſitas evidentiùs pateat, alteram ſpeciem ſubſtituunt, deinde tertiam quam reluctante veritate nec non conſcientia defendunt; quia ſcilicet veritatem non diligunt, ipſóſque ſuam ignorantiam profiteri pudet.

Quod de quadragenariis & quinquagenariis dictum eſt, de ſenibus potiori jure intelligi debet; quippe fibræ ipſorum cerebri ſunt multò minùs flexiles, deficientibúſque ſpiritibus animalibus quibus nova formentur veſtigia, imaginatio langueſcit. Quia verò fibræ ipſorum cerebri multis ut plurimùm intermiſcentur humoribus ſuperfluis, rerum anteactarum memoriam paulatim deperdunt, & hoc pacto repueraſcunt. Unde fit ut in ætate decrepita iis omnibus laborent vitiis quibus infantes & adulti obnoxij eſſe ſolent, quatenùs, ſcilicet, hæc vitia ex conſtitutione cerebri pendent, licèt utriſque ſapientiores dici poſſint, quia nempe iiſdem motibus qui ſpirituum animalium agitatione excitari ſolent, non ampliùs moventur.

Hæc ampliorem non exigunt explicationem, nemo enim eſt qui de hac ſenili ætate ex aliis ætatibus de quibus mentio habita eſt, non poſſit facilè judicare. Hinc enim patet ſenes multos difficiliùs res capere quàm cæteri homines, ipſóſque ſuis præjudiciis inveteratiſque opinionibus, ac per conſequens erroribus & pravis habitibus pertinaciùs adhæreſcere. Illud ſolum monemus ætatem decrepitam non ſemper incidere in annum ſexageſimum aut ſeptuageſimum, omnes ſenes non delirare, ſexagenarios non ſemper juveniles abdicare affectûs,

nec denique ex principiis ſuprà poſitis eliciendas eſſe conſequentias generales.

CAPVT II.

Spiritus plerunque tendere in veſtigia idearum nobis maximè familiarium, unde fit ut rectum de rebus judicium ferre non poſſimus.

VArias mutationes quæ in ſpiritibus animalibus & in fibrarum cerebri conſtitutione fiunt juxta diverſas ætates ſuprà explicui. Si quis itaque ſuper hiſce ſuprà dictis tantillùm meditetur, imaginationis naturam & cauſas Phyſicas magis ordinarias differentiarum quibus ingenia ab invicem differre obſervantur, diſtinctè ſatis cognoſcet. Omnes enim mutationes quæ in imaginatione & in mente deprehenduntur, neceſſariò pendent ab iis quæ in ſpiritibus animalibus, & in fibris cerebri fiunt.

Porrò multæ ſunt cauſæ ſpeciales, quæ etiam Morales dici poſſent, mutationum quæ contingunt in imaginatione hominum. Variæ ipſorum ſortes, varia munera, & negotia, uno verbo, diverſa vivendi inſtituta. Atque his expendendis immorari operæ pretium eſt. Quippe ejuſmodi mutationes cauſæ ſunt innumerabilis propè errorum numeri, cùm ſcilicet unuſquiſque de rebus, juxta ſortem ſuam, judicet. Nec opus eſt, credo, ut quarundam cauſarum minùs frequentium, quales ſunt morbi violenti, caſus inſperati, quæ in cerebrum ita violenter agunt ut illud interdum perturbent, effectibus explicandis inſiſtamus, tum quia hæc rarò contingunt; tum etiam quia errores hominum ſic affectorum ſunt ita craſſi & manifeſti, ut contagio ſuo neminem poſſint inficere.

Ut omnes mutationes, quas edunt variæ hominum conditiones in eorum imaginatione accuratè percipiamus, recordari omninò neceſſe eſt, nos objecta aliter imaginari non poſſe, quàm eorum imagines efformando in cerebro, iſtas verò imagines nihil aliud eſſe præter veſtigia à ſpiritibus animalibus cerebro impreſſa; unde fit ut quò altiùs inſculpta veſtigia illa, & quò ſæpiùs vehementiùſque ſpiritus animales eandem inierunt viam, eò vividiùs res imaginemur; ſpiritus nempe eum locum longè faciliùs ſubeunt, per quem jam multoties tranſierunt, quàm loca iſti propinqua per quæ vel nunquam vel raròadmodùm tranſierunt. Atque hæc eſt cauſa frequentior falſitatis & confuſionis idearum noſtrarum. Nam ſpiritus animales objectorum externorum actione, vel etiam mentis imperio ad id directi, ut in cerebro certa imprimant veſtigia, alia ſæpè edunt iſtis quidem aliquatenùs ſimilia, ſed quæ tamen iſtorum objectorum non ſunt veſtigia

quæ

quæ mens ſibi pingere intendebat; quia nempe ſpiritus animales aliquam in locis cerebri quâ tranſeundum erant paſſi, ut ita dicam, reſiſtentiam, à via facilè deflectunt, ut ſimul irrumpant in veſtigia alta idearum nobis familiarium. Adſunt exempla iſtorum manifeſtiſſima, & maximè ſenſibilia.

Qui viſu non omninò debili pollent, dum lunam adſpiciunt, binos oculos, naſum, os, uno verbo faciem integram ſeſe videre arbitrantur. Nil tamen eorum eſt in Luna. Multi aliud prorsùs in ea conſpiciunt. Et qui lunam reverâ talem eſſe qualem illam vident, exiſtimant, errorem ſuum facilè agnoſcent, cùm illam perſpicillis quantumvis parvis adſpicient; vel ſi deſcriptiones quas de illa ediderunt Hevelius, Riccioli & alij, conſulant. Cauſa autem cur faciem in luna non verò maculas irregulares quæ in ipſa re vera inſunt, plerumque videamus, hæc eſt; veſtigia nempe faciei, quæ in cerebro noſtro frequenti & attentiſſimo vultuum conſpectu formata fuêre, altiſſimè inhærent, adeò ut ſpiritus animales in aliis cerebri locis vim patientes à via quàm luna, dum eam adſpicimus lumine ſuo dirigit, facilè delirant, ut veſtigia illa quibus ideæ faciei alligatæ ſunt, ſubeant. His adde quòd cùm lunæ magnitudo ea ſaltem quæ nobis apparet, non valdè differat à magnitudine capitis humani in certa diſtantia poſiti, hinc fit ut impreſſione ſuâ veſtigia formet, quæ magnam conformitatem, cum veſtigiis quæ nobis naſum, os, & oculos repræſentant; atque eo pacto ſpiritus ad id determinantur ut curſum ſuum in veſtigia faciei inflectant. Sunt qui in luna videant hominem equo inſidentem, alij verò alia; quia nempe imaginatione ipſorum vividè, quorundam objectorum actione affectâ, veſtigia iſtorum objectorum, cujuſlibet rei ope quæ cum illis conformitatem habet denuò excitantur.

Nec aliam ob cauſam, currûs, homines, leones, & alia quælibet animalia in nubibus cernere nobis videmur, cùm figuræ nubium iſtorum animalium ſimilitudinem aliquatenùs referunt; & omnes penè homines ij præſertim qui picturæ periti ſunt interdum capita humana in muris videre imaginantur, cùm tamen in iis nil ſit præter maculas quaſdam irregulares.

Eadem etiam de causâ ſpiritûs vini, non imperante voluntate, in veſtigia maximè familiaria intromiſſi arcana maximi momenti aperiunt. Hinc fit quoque, ut per ſomnum ea plerumque imaginemur quæ interdiu vidimus, quæque altiora fecerunt in cerebro veſtigia; mens enim ea ſibi ſemper repræſentat, quæ ampliſſima & altiſſima formarunt veſtigia. Sed ecce exempla magis compoſita.

Morbus quidam noviter oritur: tantas efficit calamitates, ut omnes obſtupeſcant. Res adeò inſolens tam alta cerebro imprimit veſtigia, ut morbus ille menti perpetuò objiciatur. Si morbus ille dicatur, exempli gratiâ, Scorbutus, tum omnes morbi erunt ſcorbutus, ſcorbutus eſt novum quoddam morbi genus, ergo omnes morbi novi

Digitized by Google

erunt ſcorbutus. Scorbutus duodecim comitatur ſymptomatîs, quorum multa aliis morbis ſunt communia, ſed quid tum? ſi æger quidam, aliquo ex his ſymptomatîs laboret, protinùs ſcorbuto laborare cenſebitur Nequidem aliorum morborum in quos eadem cadunt ſymptomata, mentio habebitur. In illo ægro eadem prorsùs expectabuntur, quæ in iis qui ſcorbuto laborant, contingere ſolent. Eadem ei porrigentur medicamina, nec ſine ſtupore ſucceſſus, in aliis ægris obſervatus, deſiderabitur.

Author quiſpiam certo ſtudij generi incumbat, materia quam tractat tam alta ipſius cerebro inſculpet veſtigia, atque ita vivide ipſi affulgebit, ut veſtigia rerum toto genere diverſarum confundantur, nec non quandoque penitùs deleantur. Author quidam, exempli gratiâ, multa conflavit volumina de Cruce; hinc fit ut cruces ubique videat. Nec immeritò R. Pater Morinus ipſum irridet quòd exiſtimaret numiſma quoddam crucem exhibere, quod tamen rem planè diverſam repræſentaret. Non abſimili imaginationis illuſione, Gilbertus cum multis aliis, poſtquàm circa magnetem ipſiúsque proprietates diù verſatus eſt, innumeros effectûs naturales ad qualitates magneticas, à quibus tamen toto cœlo diſcrepabant, referre voluit.

Ex his exemplis patet magnam illam facilitatem, qua imaginatio objecta uſitata ſibi pingere ſolet, difficultatémque quâ inuſitata ſibi repræſentat, efficere ut homines ideas penè ſemper efforment, quæ dici poſſunt mixtæ & impuræ, & ut mens de rebus non judicet, niſi habito reſpectu ad ſeipſam, & ad primas ſuas cogitationes. Cùm igitur varij hominum affectus, inclinationes, conditiones, officia, dotes, ſtudia, omnes denique vivendi rationes tantas in ipſorum ideis conſtituant differentias, hinc fit ut innumeris quos infra ſumus expoſituri, obnoxij ſint erroribus. Quæ omnia apud ſe reputans Cancellarius Baco hanc ſapientiſſimè protulit ſententiam: *Omnes perceptiones tam ſenſus quàm mentis ſunt ex analogia hominis, non ex analogia univerſi; eſtque intellectus humanus inſtar ſpeculi inæqualis ad radios rerum, qui ſuam naturam naturæ rerum immiſcet, eámque diſtorquet & inficit.*

CAPVT III.

De vinculo mutuo inter ideas mentis & veſtigia cerebri, & de vinculo mutuo veſtigiorum cum veſtigiis, & ideatum cum ideis.

Inter materialia nullum eſt quod hominum attentione dignius videatur, quàm ipſorum corporis compages, & mutua inter ſingulas partes ipſius analogia; quemadmodum inter ſpiritualia nullum eſt cujus cognitio ipſis ſit utilior, cognitione ipſorum mentis, omniúmque relationum quas habet neceſſariò ad Deum, naturaliter verò ad corpus.

Non

Non ſufficit confusè ſentire & cognoſcere veſtigia cerebri mutuis vinculis inter ſe colligari, ipſaque ſemper cum motu ſpirituum animalium conjungi, veſtigia in cerebro excitata ideas in mente excitare, motúſque in ſpiritibus animalibus excitatos, affectus in voluntate movere. Hæc, inquam, omnia confusè cognoſcere non ſufficit. Sed præterea quantumquidem id fieri poteſt, cognoſcenda eſt cauſa harum omnium analogiarum, horúmque variorum vinculorum, ac præſertim cognoſcendi ſunt effectus quos edere queunt.

Horum, inquam, vinculorum cognoſcenda eſt cauſa, quia ſcilicet neceſſe eſt cognoſcere ducem & rectorem noſtrum, qui ſolus in nobis agere nóſque beare aut infelices reddere poteſt. Iſtorum præterea vinculorum cognoſcendi ſunt effectus; quia quantum in nobis eſt, noſmetipſos cæteróſque homines quibuſcum degimus cognoſcere expedit. Hoc pacto ad fœliciorem perfectiorémque ſtatum quem juxta ordinem naturæ, legéſque Evangelij ſperare poſſimus, noſmetipſos perducere, atque in eo nos conſervare valebimus. Et cum cæteris hominibus commodè poterimus degere, ipſorum ope utendi, ipsiſque pariter opem ferendi, rationes, ſeu media exactè cognoſcentes,

Iſthæc explicare hoc capite, ne, vel hoc toto libro, apud me non conſtituo. Multa ſunt quæ non aſſequutus ſum, quæque me unquam aſſequuturum eſſe ſperare non auſim: ſunt etiam quæ ſatis quidem teneo, non poſſum tamen explicare. Nullum enim eſt ingenium, quantumvis parvum, quod, inter meditandum, plures non comperiat veritates, quàm homo omnium eloquentiſſimus poſſet explanare.

Haud arbitrandum eſt, ut plerique Philoſophi arbitrati ſunt, mentem fieri corpoream ſtatim atque corpori unitur, corpúſque fieri ſpirituale ſtatim atque ſpiritui unitur. Mens non diffunditur per ſingulas corporis partes ut ei vitam motúmque impertiatur; ut id nobis inducit imaginatio: corpúſque per unionem ſuam cum mente, non fit ſenſus capax, ut id nobis evincere videntur ſenſûs noſtri fallaces, utraque ſubſtantia remanet id quod erat ante unionem, & quemadmodùm mens non eſt capax extenſionis & motûs, corpus quoque non eſt capax ſenſus aut affectûs. Unio mentis cum corpore, quantùm quidem illam cognoſcere poſſumus, conſiſtit in mutua & naturali analogia & ut ita dicam, correſpondentia cogitationum mentis cum veſtigiis cerebri, & affectuum mentis cum motibus ſpirituum. I. *De unione mentis cum corpore.*

Statim atque mens novas excipit ideas, nova cerebro imprimuntur veſtigia, & ſtatim atque objecta efficiunt nova veſtigia, mens novas excipit ideas. Non exiſtimandum tamen eſt mentem illis veſtigiis attendere, cùm ipſa nequidem cognoſcat; nec putandum eſt has ideas in iis veſtigiis includi, cùm nulla ſit inter veſtigia & ideas illas analogia; nec denique mentem à veſtigiis haſce ideas excipere, quippe, ut infra ſumus explicaturi, impoſſibile eſt mentem quicquam à corpore excipere, aut ipſam fieri perſpicaciorem quàm erat anteà, ſe ad

Digitized by Google

corpus convertendo, ut id pertendunt Philoſophi, mentem res, *per converſionem ad phantaſmata*, apprehendere exiſtimantes.

Sic ſtatim atque mens brachium moveri vult, brachium movetur, quamvis mens ne cognoſcat quidem quid agendum ſit ut brachium moveatur, & ſtatim atque ſpiritus animales agitantur, mens ſtatim commovetur, quamvis ne ſciat quidem an ſint ſpiritus animales in corpore.

Quum agam de affectibus, ſeu paſſionibus agam etiam de vinculo mutuo quod intercedit, inter veſtigia cerebri & motûs ſpirituum, ut & de vinculo quod eſt inter ideas, & affectûs, ſive commotiones mentis, hinc enim pendent omnes paſſiones. Hîc autem tantùm agitur de mutua inter ideas & veſtigia analogia, & de mutuo vinculo veſtigiorum inter ſe invicem.

Tres cauſæ mutuæ inter ideas & veſtigia, analogiæ.

Sunt tres cauſæ conſideratione maximè dignæ, analogiæ idearum cum veſtigiis. Prima & generalior eſt *identitas* temporis, ſæpè enim ſatis eſt nos certas quaſdam habuiſſe cogitationes eodem tempore quo in cerebro noſtro nova erant veſtigia, ut veſtigia non ampliùs poſſint imprimi, quin deintegrò novas illas habeamus cogitationes. Si idea Dei ſeſe objecit menti meæ eodem tempore quo cerebrum meum hiſce tribus characteribus *iah* affectum fuit; ſufficiet ſi veſtigia quæ hi characteres aut ipſorum ſonus in cerebro inſculpſerint denuò excitentur, ut de Deo cogitem; nec de Deo cogitare potero quin ſtatim in cerebro veſtigia quædam confuſa producantur horum characterum aut ſonorum, quorum occaſione anteà de Deo cogitaveram, cùm enim cerebrum nunquam ſit ſine veſtigiis, ea ſemper habet quæ aliquo modo referuntur ad res quas cogitamus; quamvis hæc veſtigia utplurimùm ſint admodùm imperfecta atque confuſa.

Secunda cauſa mutuæ inter ideas & veſtigia analogiæ, quæque primam ſemper ſupponit, eſt voluntas hominum. Et certè hæc voluntas neceſſaria eſt ut analogia illa idearum cum veſtigiis ſuum habeat modum & uſui accommodetur. Si enim homines naturâ ſuâ ad id non propenderent ut ex mutuo inter ipſos pacto ideas ſuas ſignis ſenſibilibus alligent: non modò iſta analogia idearum ſocietati eſſet prorsùs inutilis, verùm etiam perquàm inordinata & imperfecta.

Primò quia ideæ cum veſtigiis arctè non ligantur, niſi cùm ſpiritûs agitatiſſimi hæc veſtigia profunda efficiunt & firma. Cùm itaque ſpiritûs non agitentur niſi per affectus aut paſſiones, ſi homines nullo affectu ſive inclinatione ad ſuas ipſorum communicandas aliorúmque participandas cogitationes, moverentur, manifeſtò patet analogiam accuratam idearum cum quibuſdam veſtigiis fore admodùm debilem, cùm hiſce analogiis ſeu vinculis regularibus, & accuratis, non obligentur, niſi ut ab aliis intelligi poſſint.

Secundò, cùm reiteratus concurſus earundem idearum cum iiſdem veſtigiis neceſſarius ſit ad formandam analogiam ſeu vinculum quod diù poſſit conſervari, quia ſcilicet primus concurſus niſi violento ſpiri-

tuum

ſuum animalium motu ſit comitatus, vincula fortia non poteſt efficere; hinc manifeſtò patet, niſi homines inter ſe mutuò conſentirent, vix ac ne vix unquam futurum, ut eædem ideæ eadémque veſtigia inter ſe concurrerent. Voluntas itaque hominum neceſſaria eſt ut mutua inter eaſdem ideas eadémque veſtigia analogia, certum poſſit habere modum licèt iſta voluntas inter ſe conſentiendi non tam ex ipſorùm optione & ratione fluat, quàm ex impreſſione Authoris Naturæ, qui nos omnes condidit ut nobis invicem mutuam conferamus opem, nóſque inclinatione vehementiſſima ad id impulit, ut mutuo inter nos conjungamur vinculo per mentem, quemadmodum conjungimur per corpus.

Tertia cauſa analogiæ idearum cum veſtigiis eſt Natura aut voluntas conſtans & immutabilis Creatoris. Eſt, exempli gratiâ, analogia quædam naturalis; quæque à voluntate noſtra nequaquam pendet; inter veſtigia quæ arbor aut mons cerebro noſtro imprimit, & ideas arboris aut montis; inter veſtigia quæ vox humana, aut animalis cujuſpiam queritantis clamor, habitus externus quem præſe fert homo nobis minitans, aut nos reformidans, cerebro imprimunt; & ideas doloris, roboris, debilitatis, atque etiam inter motûs commiſerationis, metûs, & fortitudinis qui in nobis excitantur. Vincula illa naturalia, ſunt omnium arctiſſima; in omnibus hominibus ſimilia, & vitæ conſervationi prorsùs neceſſaria. Idcircò à voluntate noſtrâ non dependent. Námque, analogia idearum cum ſonis & cum characteribus quibuſdam ideò tantùm debilis eſt, & pro variis regionibus diverſa; quia à debili & inconſtanti hominum voluntate pendet. Cur autem ab ea dependet? quia ſcilicet hæc analogia vitæ non eſt omnino neceſſaria; ſed ad id tantùm conducit ut homines quatenus rationales, inter ſe ſocietatem rationalem inire poſſint.

Ceterùm ſedulò hic animadvertendum eſt, mutuam analogiam idearum quæ ſpiritualia à nobis diſtincta menti noſtræ repræſentant, cum veſtigiis cerebri, non eſſe, nec poſſe eſſe naturalem; atque illam proinde analogiam in omnibus hominibus diverſam eſſe aut ſaltem eſſe poſſe. Cùm non aliam habeat cauſam præter ipſorum voluntatem, & identitatem temporis de qua ſuprà loquutus ſum. At contrà analogia ſeu vinculum quod eſt inter ideas omnium rerum materialium, & veſtigia quædam ſpecialia eſt naturale; unde fit ut certa quædam veſtigia, eandem in omnibus hominibus excitent ideam. Omnes, exempli gratiâ, homines ideam quadrati proculdubio habent, dum quadratum vident, quia hæc analogia eſt naturalis. Sed meritò dubitari poteſt utrum omnes homines habeant ideam quadrati, quum hanc vocem, *quadratum*, proferri audiunt, quia nempe hæc analogia omninò pendet à voluntate. De omnibus veſtigiis ideis rerum ſpiritualium alligatis idem eſto judicium.

Quia

Quia verò veſtigia quæ naturâ ſuâ ideis alligantur, mentem afficiunt, applicant & attentam præbent, plerique homines veritates ſenſibiles, hoc eſt mutuas relationes quæ ſunt inter corpora percipiunt faciliùs & conſervant. Vice verò verſa, quia veſtigia quæ nullo alio vinculo cum ideis conjunguntur, quàm voluntario, mentem vividè non afficiunt, ideò homines res abſtractas, hoc eſt relationes mutuas, inter ea quæ ſub imaginationem non cadunt, difficilè percipiunt, multò difficiliùs retinent. Quòd ſi relationes illæ ſint parumper complexæ tùm omninò imperceptæ videntur, iis præſertim qui ejuſmodi rebus non aſſueverunt; quia ſcilicet, analogiam inter ideas illas abſtractas, & veſtigia cerebri ſui, meditatione aſſiduâ non confirmârunt. Et quamvis alii illas relationes perfectè perceperint, citò tamen ab iis oblivioni traduntur, quia nempe hæc unio nunquam æque firma eſt & ſtricta, ac naturales uniones eſſe ſolent.

Difficultatem quam ſpiritualia & abſtracta percipiendo & retinendo experimur, ex eo manare conſtat, quòd analogiam ſeu vinculum mutuum quod eſt inter iſtorum ideas & veſtigia cerebri vix poſſimus confirmare ac corroborare; ut vel ex eo patet, quòd ſi per relationes rerum materialium poſſis explicare relationes rerum ſpiritualium, eas certè (relationes) clariſſimas dabis eáſque ita menti imprimes, ut non modò fidem certiſſimam obtineant, verùm etiam facillimè retineantur. Idea generalis quam de mente tradidimus in primo hujuſce operis capite, hujus rei argumentum forſan eſt non adſpernandum.

Contrà ſi relationes quæ ſunt inter materialia quis ita exprimat ut nulla ſit inter ideas iſtorum, & veſtigia quæ ſuis terminis impreſſit, neceſſaria analogia: eas (relationes) vix poteris apprehendere, & facillimè è memoria elabentur;

Qui, exempli gratia in algebra, & analyſi, tyrocinii rudimenta nondùm depoſuerunt, vix poſſunt capere demonſtrationes algebraicas, ac eas ſemel perceptas facilè oblivioni tradunt. Quia nempe cùm quadrata, exempli gratiâ, parallelogrammata, cubi, ſolida, &c. per haſce notas *aa*, *ab*, *a3*, *abc*, *&c.* deſignentur quorum veſtigia nullam habent naturalem analogiam cum ideis quadrati, parallelogrammatis &c. mens quo ſibi fixas fingat ideas, aut iſtarum relationes examinet, non invenit.

Qui verò Geometriam vulgarem addiſcere incipiunt, facillimè & clariſſimè percipiunt demonſtratiunculas quæ ipſis explicantur, dummodò terminos quibus utuntur magiſtri diſtinctè intelligant; quia ſcilicet, ideæ quadrati, circuli &c. veſtigiis figurarum quas ob oculos habent naturâ ſuâ alligantur. Nec rarò etiam contingit, ut ſola figuræ, quæ demonſtrationi inſervit, expoſitio, faciliorem ipſis det intelligentiam iſtius demonſtrationis, quàm omnia ratiocinia quibus illa explicari ſolet. Quia voces, cùm inſtituto dumtaxat voluntario ideis

ideis alligentur, ideas illas ſatis promptè & diſtinctè non excitant ut omnes relationes facilè dignoſci poſſint, hinc enim præcipua manet difficultas, quam in ſcientiis diſcendis experimur.

§ Ex his obiter colligere eſt, ſcriptores illos qui novos terminos novâſque figuras fingunt ut animi ſenſa aperiant, operâ ut plurimùm ſua abuti. Dum clari eſſe ſtudent, fiunt obſcuri & ἀκατάληπτοι. Omnes, inquiunt, terminos noſtros, & characteres definimus, de iis apud cæteros convenire par eſt. Verùm quidem eſt. Cæteri conveniunt, ſed voluntate tantùm; dum iis ipſorum natura repugnat. Ipſorum ideæ novis hiſce terminis alligatæ non ſunt id enim ſine longo & frequenti uſu fieri nequit. Authores illum fortè uſum ſibi compararunt, Lectores verò non item. Qui mentem inſtituere ſatagit ipſam debet prius cognoſcere. Naturæ ſeſe conformare oportet, non verò illam irritare & lædere.

Non eſt tamen Mathematicis vitio vertendus labor, quem ſuos terminos accuratè definiendo ſuſcipiunt, id enim proculdubiò neceſſe eſt ut tollantur æquivocationes. Sed quantùm fieri poteſt adhibendi ſunt termini uſu recepti, aut quorum ſignificatio non valdè differat ab ea quam admittere volumus. Quod non ſemper obſervatur in mathematicis.

Nec etiam algebram, qualem præcipuè illam inſtauravit Carteſius, damnare his volumus, licèt enim quorundam hujus ſcientiæ terminorum novitas menti negotium prima fronte faceſſat, in his tamen terminis vix ulla eſt varietas & confuſio, utilitas prætereà quæ ex illa ſcientia percipitur laborem in ea exantlatum tantis exuperat momentis, ut methodus ratiocinandi & raciocinia aliis communicandi, naturæ concinnior, & veritatibus occultis detegendis aptior nulla inveniri poſſit. Hujus ſcientiæ termini mentis capacitatem diverſam non agunt, memoriam non onerant, ideas noſtras & ratiocinia mirè contrahunt, ipſâque uſû ſenſibilia aliquatenùs reddunt. Iſtorum denique (terminorum) utilitas longè ſuperat utilitatem terminorum, quibus figuræ triangulorum, quadratorum, &c. exprimuntur, licèt naturales ſint quæ veritatum ſubobſcurarum inveſtigationi, & expoſitioni inſervire nequeunt. Sed de analogia idearum cum veſtigiis cerebri hæc dicta ſufficiant. Jam ad mutuum veſtigiorum inter ſe invicem vinculum tranſeundum eſt, ac per conſequens ad vinculum mutuum quod eſt inter ideas hiſce veſtigiis reſpondentes.

Iſtud vinculum in eo conſiſtit, quòd veſtigia cerebri inter ſe invicem ita colligentur, ut ampliùs excitari non poſſint, quin ea omnia quæ eodem tempore impreſſa fuerunt etiam excitentur. Quis exempli gratiâ, feſto cuidam publio interfuerit, ſi omnes circumſtantias, præcipuóſque obſervet adſtantes, tempus, locum, diem, cæteráque peculiaria; ſufficiet ſi loci duntaxat meminerit, aut etiam aliûs cujuſpiam circumſtantiæ minùs memorabilis, ut cæteras ſibi repræſentet. Hanc ob cauſam quando rem aliquam nomine ſuo deſignare

II. De mutuo veſtigiorum inter ſeſe vinculo.

non poſſumus, ſufficiet ſi utamur nomine, quod aliquam hujus rei circunſtantiam denotet. Si,exempli gratiâ,nominis proprii Eccleſiæ cujuſdam obliti fuerimus, illam alio nomine quod ad eam aliquomodo referatur, indigitabimus; illa eſt Eccleſia, verbi gratiâ, in qua tanta erat turba, in qua D. concionem habuit, in quam die dominicâ convenimus. Si verò nominis proprii alicujus hominis non poſſimus recordari, aut illum alio nomine deſignare commodiùs ducamus, illum, exempli gratiâ, poterimus indicare per faciem ſuam variolarum cicatricibus diſtinctam, per hominem illum grandi & eleganti corpore, per parvum illum gibboſum, pro variis quibus erga illum movebimur affectibus, licet de quoquam per contemtum loqui ſit iniquum.

Jam autem mutuum veſtigiorum vinculum, atque adeò idearum inter ſe, non eſt tantùm fundamentum omnium figurarum Rhetorices; ſed eo etiam vinculo nituntur innumera alia maximi momenti in Ethica, Politica, atque in genere, in omnibus ſcientiis, quæ aliquam cum homine habent analogiam, ac de quibus per conſequens infra ſumus dicturi.

Iſtius mutui veſtigiorum vinculi cauſa eſt identitas temporis quo cerebro inſculpta fuerunt. Sat enim eſt multa veſtigia ſimul formata fuiſſe, ut non niſi ſimul, etiam denuò excitentur; Cùm enim ſpiritus animales viam veſtigiorum eodem tempore editorum inveniant hiulcam, per eam pergunt, quia, nempe, facilior datur tranſitus, quàm per alia cerebri loca. Hinc memoria, & habitûs corporei cum belluis nobis communes, oriuntur.

Hæc mutua veſtigiorum vincula cum ſpirituum commotionibus non ſemper conjunguntur, quia ſcilicet, ea omnia quæ videmus, nobis bona, vel mala, ſemper non videntur, hæc etiam vincula poſſunt diſrumpi,quia cùm non ſint ſemper neceſſaria vitæ conſervationi,eadem quoque ſemper non debent eſſe.

Sed quędam ſunt in cerebro noſtro veſtigia inter ſe invicem naturali vinculo colligata, & prætereà cum quibusdam ſpirituum motibus conjuncta, quia ſcilicet id conſervationi vitæ neceſſarium eſt, ipſorúmque vinculum facilè ſaltem disjungi nequit, quia idem illud ſemper eſſe expedit veſtigium, exempli gratia, ingentis altitudinis quam quis infra ſe videt, & è qua delabi periclitatur, aut veſtigium ingentis alicuius molis in eum imminentis, naturá conjungitur cum veſtigio quod mortem ipſi repræſentat, & cum agitatione ſpirituum quæ ipſum ad fugam aut fugæ deſiderium incitat. Vinculum illud nunquam interrumpitur, quia nempe idem ſemper eſſe debet; conſiſtitque in certa fibrarum cerebri diſpoſitione, quam ab actû contraximus.

Vincula omnia non naturalia rumpi poſſunt & debent, quia variæ temporum & locorum circunſtantiæ ipſa debent mutare; ut vitæ conſervationi conducant. Utile eſt perdici, exempli gratiâ, fugere homines

homines ſclopetis armatos, in iis locis, & temporibus queis iſtis animalibus inſidiari ſolent venatores, aliis verò temporibus ipſas fugere non eſt neceſſarium. Itaque, ad omnium animalium conſervationem, neceſſe eſt dari vincula quædam veſtigiorum, quæ poſſint facilè formari & deſtrui; alia verò quæ non niſi difficulter poſſint diſrumpi, alia denique quæ nunquam.

Quid ejuſmodi varia vincula valeant efficere, perquam utile eſt diſquirere. Horum enim effectûs quamplurimi ſunt, & ingentis momenti ad hominis omniúmque quæ ad illum ſpectant, cognitionem. Hinc præcipuam errorum noſtrorum cauſam, oriri, deinceps oſtendemus. Verùm, ut è diverticulo in viam, nunc varias mutationes quæ fiunt in imaginatione hominum, pro vario vivendi more, explicemus.

CAPUT IV.

I. Eos qui litteris & ſcientiis operam dant errori magis obnoxios eſſe II. Cur malimus authoritate niti, quàm ratione uti.

VAriæ hominum vivendi rationes ſunt propè innumeræ. Variæ ſunt conditiones, varia officia, varia munia, Variæ ſocietates ex illa varietate fit, ut omnes penè homines agant propter diverſos fines, diverſiſque nitantur principiis. In eadem etiam ſocietate, in qua eodem agi ſpiritu, eadémque inire conſilia deberent, rarò tamen multos reperies qui idem intendant. Varia negotia, variáque commercia varietatem etiam inducunt in forma & modo quo propoſita executioni mandant, licèt de re inter ipſos conveniat. Ex his patet impoſſibile eſſe cauſas morales errorum ſigillatim explicare; nec id hoc loco perquam utile foret. Sufficiat ſi de iis vivendi rationibus agamus, quæ in plures & graviores errores injiciunt. Iis ritè expoſitis, nemo eſt qui non poſſit ultrà pergere, & uno intuitu facilique negotio cauſas multorum errorum ſpecialium occultiſſimas, quiſque poterit deprehendere, quæ explicari nôn poſſent ſine longo tempore & labore, Ubi veritas ſemel illuxit menti, illam ſtrenuè amplectitur, miráque proſequitur alacritate.

Verùm inter varia hominum negotia, nullum eſt de quo verba facere magis expediat, quàm de illorum negotio qui ſtudio litterarum operam dantes memoriâ magis utuntur quàm ratione. Nullum certè eſt quod memorabiliores efficiat in imaginatione mutationes, quódque in errorem magis impellat. Experientiâ enim conſtat eos qui librorum lectioni & veritatis inquiſitioni avidiùs & pertinaciùs incubuerunt, in graviores etiam errores ductu ſuo, cæteros homines injeciſſe.

I. *Illos qui ſtudio ſcientiarum operam dant, errori eſſe magis obnoxios.*

Res non ſecùs ſe habet de iis qui ſtudent ac de iis qui peregrinantur. Si fortè fortuna viator à rectọ deflexit itinere, quò ulteriùs progreditur, eò etiam longiùs aberrat à ſcopo, & eò magis aberrat, quò diligentiùs procedit. Sic ingens illa veritatis inveniendæ cupido, quâ nonnulli tenentur, efficit ut libros in quibus eam ſeſe nacturos ſperant perlegant ant ineptum eorum quæ ſcire cupiunt ſyſtema ſibi forment, cui præfractè adhærent, cæteriſque amplectendum irrito conamine propinant, ut iis deinceps idem habeatur honos qui ſyſtematum inventoribus haberi ſolet. Hæc duo vitia explicemus.

Mirum eſt, homines ingenio præditos, malle tamen ingenio alieno uti in veritate inveſtigandâ, quàm ſuo. Res ſuis uſurpare oculis longè magis juvat, quàm eas videre alienis. Nec putem virum benè oculatum, oculos unquam ſibi clauſurum aut effoſſurum, ea adductus ſpe, ſe, ſcilicet, ducem habiturum quem ſequatur. Res tamen itidem planè ſe habet de uſu mentis ac de uſu oculorum, quemadmodùm ingenium multò præſtat oculis; ita uſus rationis voluptates & utilitates longè ſolidiores parit menti, quàm lux & colores parere ſolent oculis. Homines tamen oculis ſuis ſemper utuntur ad videndum, at ingenio ſuo ad veritatem aſſequendam ferè nunquam.

II. Sed huic mentis perturbationi multa conferunt. 1. Ingenita hominibus ſocordia, qui operam ſuam in meditando conferre non dignantur.

Cur homines malint authoritatem ſequi, quam proprio uti ingenio.

2. Meditandi imperitia, quam deficiente à primis annis exercitio contraxerunt homines, ut dictum eſt Capite IX.

3. Veritatum abſtractarum, quibus omnes quas hîc in terris adipiſci poſſumus cognitiones, nituntur, aſpernatio.

4. Noſtra in rebus veriſimilibus placida, ut ita dicam conquieſcentia, quia nempe illa ſunt jucunda, atque, ut pote notionibus ſenſibilibus freta, maximè afficiunt.

5. Stulta ambitio quâ Doctorum famam affectamus. Docti enim audiunt qui lectioni magis incubuerunt: variarum opinionum cognitio in mutuis colloquiis longè utilior eſt, aptiórque ad fucum faciendum mediocribus ingeniis, quam vera Philoſophia quæ meditatione comparatur.

6. Quia Priſcos nobis fuiſſe perſpicaciores, nóſque fruſtrà id quærere quod ipſos latuit, falsò exiſtimamus.

7. Quia illegitima veneratio cum inepta curioſitate conjuncta, rebus à nobis diſſitis, antiquiſſimis, ab oris remotiſſimis advectis, atque etiam libris obſcuriſſimis majorem conciliat admirationem. Idcircò olim Heraclitum ob obſcuritatem magnifaciebant. Anxiè diſquiruntur numiſmata antiqua licèt rubigine corroſa. Alicujus veteris laterna, aut crepida ſedulò conſervantur quamvis vermibus exeſa. Pretium ab antiquitate petunt. Non pauci Rabbinorum lectioni operam dant, quia nempe linguâ exoticâ, maximè corruptâ, & obſcurâ ſcripſerunt illi

Clarus ob obſcuram linguam. L[illegible]

illi Doctores. Pluris æſtimantur vetuſtiſſimæ opiniones, quia à nobis ſunt remotiores. Ac ſanè, ſi Nembrot hiſtoriam regni ſui ſcriptis exaraſſet, in ea, ſi Deo placet, accuratiores politicæ leges, & cæteræ etiam continerentur ſcientiæ quemadmodùm nonnulli cenſent Homerum & Virgilium naturæ arcana omnino calluiſſe. Veneratione digna eſt antiquitas, inquiunt; Quid? Ariſtoteles, Plato, Epicurus inſignes illi viri erraſſent? Nec attendunt, qui ita loquuntur, Ariſtotelem, Platonem, Epicurum homines fuiſſe non ſecùs ac nos, ejuſdémque omnino ſpeciei. Nos prætereà nunc iſtos Philoſophos bis mille annorum ætate ſuperare, atque ideò plura debere cognoſcere, ut potè plura expertos. Certè mundi vetuſtas, & experientia veritatem retegit. *Veritas filia temporis, non authoritatis.*

8. Quia, quum opinio, & author recens in pretio eſt, ipſius fama noſtram delere videtur, quoniam, videlicet, ad nos proximè accedit. At verò de antiquis res perinde non eſt.

9. Quia veritas, & novitas in rebus fidei non poſſunt ſimul concurrere. Quippe homines veritates à ratione pendentes, ab iis quæ pendent à traditione non ſatis diſtinguentes, non attendunt iſtas veritates ratione prorsùs diverſa eſſe addiſcendas. Novitatem cum errore, & antiquitatem cum veritate confundunt. Lutherus, Calvinus & alii innovarunt & errârunt; Ergò & Galilæus, Hervæus, Carteſius. Impanatio Lutheri nova eſt & falſa, ergò & circulatio ſanguinis Hervæi falſa eſt, quia eſt nova. Hinc fit ut paſſim indigno novatorum nomine recentes Philoſophos indigitent, non ſecùs ac hæreticos. Ideæ, & voces *veritatis* & *antiquitatis falſitatis*, & *novitatis*. Simul colligatæ fuerunt; id ſemel actum ſufficit. Vulgus illas ampliùs ſeparare nequit, & cordati etiam viri eas ægrè ſejungunt.

10. Quia in iis verſamur temporibus queis veterum opinionum ſcientia adhuc viget; & ij ſolùm qui ratione ſuâ uti norunt, pravæ conſuetudinis contagio poſſunt, iſtius rationis vi, ſeſe ſurripere. Difficile eſt iis non cedere; quos

Defendit numerus, junctæque umbone phalanges.

Ultimò denique utilitatis ſuæ gratiâ duntaxat agunt homines; unde fit, ut qui agnitâ ejuſmodi ſtudiorum vanitate, erroris convicti fuerunt, iis tamen incumbere non deſinant; quia nempe honores, & dignitates, tum ſæculi, tum etiam Eccleſiæ ab iis dependent, & quia illorum citiùs compotes fiunt, qui in ejuſmodi ſtudiis excellunt, quàm qui eorum ſunt ignari.

Ex his, ni fallor, liquidò ſatis patet, cur veteres opiniones ut veras amplectantur homines, novas verò ut falſas incauti reſpuant, cur denique proprio ingenio nunquam, aut perquam rarò utantur. Multæ aliæ ſunt cauſæ ſpeciales iſtius mali; at verò ſi quis jam allatas æqua-

judicii lance perpendat, haud ampliùs mirabitur pertinacem quorumdam hominum erga veteres venerationem.

CAPVT V.

Duo pravi effectûs lectionis in imaginationem.

FAlſa illa, & indigna veneratio qua nonnulli erga veteres ducuntur, innumeros edit effectûs peſſimos, quos hic recenſere non abs re videtur.

Vide articulum primum capitis præcedentis.

Ac primus quidem in eo conſiſtit quòd hac veneratione ab uſu ingenii ſui deſueſcentes, veram paulatim contrahunt impotentiam illo utendi, Arbitrandum enim non eſt, eos qui in libris Ariſtotelis & Platonis legendis conſeneſcunt, magnum ingenii ſui uſum facere. Horum Authorum lectioni tandiù plerúmque incumbunt, eo duntaxat conſilio, ut in ipſorum ſententias deſcendant. Nec aliud ſibi proponunt quàm ipſorum placita memoriæ mandare accuratè, an ſint rationi conſentanea parum ſolliciti, ut capite ſequenti videbitur. Scientia itaque & Philoſophia quam ediſcunt eſt potiùs ſcientia memoriæ, quàm ſcientia mentis. Nihil tenent præter hiſtorias, & facta, non verò veritates evidentes. Et hiſtorici potius cenſendi ſunt quàm veri Philoſophi.

Secundus effectus lectionis veterum in imaginationem, hic eſt. Nimirum incredibilem inhevit confuſionem ideis eorum qui iſtis incumbunt lectionibus. Duæ ſunt diverſæ rationes authores legendi, quarum altera optima, & utiliſſima, altera vero inutilis, atque etiam noxia. Legere perutile eſt, ſi mediteris ſuper eis quæ legis. Si coneris propriâ ingenii vi ſolvere quæſtiones quas in titulis capitum vides propoſitas, priuſquam caput ipſum legas, ſi rerum ideas inter ſe digeras & conferas, quid plura? ſi ratione utaris. At contrà inutile eſt legere, niſi ea quæ legis intelligas. Immò damnoſum eſt legere, lectáque intellexiſſe, niſi intellecta ſatis expendas ut de iis judicium ferrre poſſis; præſertim ſi tibi ſit memoria tenax, vel ſi iis quæ legiſti & intellexiſti incautus aſſenſum præbueris. Prior legendi ratio mentem illuminat, confirmat, adauget: poſterior, minuit, debilitat, obſcurat ac perturbat.

Jam autem qui aliorum opiniones ſcire gloriantur, poſteriori tantùm modo ſtudent, Quò plùs legerunt, eò majore infirmitate & confuſione laborat ipſorum ingenium. Quia, ſcilicet, veſtigia ipſorum cerebri, utpote innumera, eáque indigeſta, inter ſe confunduntur. Quæ confuſio obſtat quominus mens res diſtinctè imaginari ac ſibi repræſentare poſſit. Mens quædam veſtigia apertura, in alia magis uſitata incidens, novam non quærit viam. Cùm enim cerebri capacitas non ſit infinita, vix fieri poteſt quin ingens ille veſtigiorum incompoſi-

torum

torum numerus interturbetur, confuſionémque ſuam in ideas transferat. Nec aliam ob cauſam homines fœlici præditi memoriâ ad res accuratè judicandas inepti ſunt, ſi caſus magnam poſtulet attentionem.

Sed præcipuè animadvertendum eſt cognitiones quas ij ſibi comparant qui ſine meditatione legunt, & in eum duntaxat finem ut aliorum addiſcant opiniones, uno verbo ſcientias illas quæ pendent à memoria animos inflare, quia videlicet magnum fulgorem præ ſe ferunt, ingentem cultoribus ſuis ingignunt ſuperbiam. Unde fit ut qui iſto ſcientiæ genere cæteris antecellunt, ſuperbiâ prætumidi, judicium de cunctis ferendi jus immeritò ſibi arrogent. Quæ temeritas ipſos in errorum numerum propè innumerabilem injicit.

Verùm falſa hæc eruditio pejori adhuc incommodo obnoxia eſt. Quippe homines hujuſce commatis non ſibi ſolis errant; ſed omnia præterea vulgi ingenia, & innumeros juvenes qui in ipſorum verba tanquam in articulos fidei jurant in eoſdem ſecum errores convehunt. Iſtorum nempe juvenum ingeniis immani eruditionis pondere oppreſſis, atque opinionibus inſolentibus & authorum antiquorum nominibus ſtupefactis ita invaluere falſi iſti Doctores, ut ipſorum effata, oraculorum adinſtar mirabundi exoſculentur, & in omnes eorum opiniones cæco impetu pedibus eant. Nec id modò. Viri etiam cordati qui de illis hominibus nil unquam accepiſſent, vix poſſent à veneratione & aſſenſu quodam temperare, ſi ipſos tam audacter, tam magnificè, tam graviter decidentes audirent. Cui enim ſpecies externa fucum non facit? Quemadmodum enim ſæpe contingit ut thraſones malè habeant viros ſe fortiores, ſed quibus eſt major prudentia atque moderatio; Ita qui res defendunt quæ nec veritatem nec veriſimilitudinem habent, os ſæpe obturant renitentibus, quia nempe ipſos imperioſo, audaci, ſuperbo aut gravi ſuo loquendi modo prævertunt.

Iſti autem homines ſe ipſos adeò magnifaciunt, & cæteros adeò contemnunt, ut dudum contraxerint habitum, neſcio quem, externum, faſtuoſum, gravitate quadam, fictáque modeſtiâ mixtum quo auditores præoccupant, & in ſuam trahunt ſententiam.

Habitus enim ille externus quem ſinguli homines, pro variis ſortibus, præ ſe ferunt, non aliunde oritur quàm à φιλαυτία quæ eos eò adducit ut de ſe non judicent per ſe ipſos, ſed per relationem ad cæteros homines, ut cuilibet attento patebit. Habitus ergò ſuperbus, & ferox eſt habitus hominis ſemetipſum magnifacientis, cæterorum exiſtimationem ſuſque deque habentis. Habitus modeſtus eſt habitus ſemet ipſum parvi ducentis, cæteros magni. Habitus gravis eſt habitus hominis ſeſe maximi putantis, aliorúmque exiſtimationem ambientis. Habitus verò ſimplex eſt habitus hominis ſuimet ipſius & aliorum parùm ſolliciti. Varij itaque corporis habitus, propè infiniti, pendent à variis gradibus exiſtimationis qua noſmet:

met proſequimur, & cæteros homines quibuſcum verſamur; quippe ſecundùm hos gradûs diverſum induimus oris & corporis habitum. Capite IV. analogiam illam mutuam quæ eſt inter nervos quibus paſſiones intùs excitantur, & nervos qui illas externo habitu, quem imprimunt, extrinſecùs conteſtantur, oſtendimus.

CAPVT VI.

Homines ſtudio deditos alicui ut plurimùm authori ſeſe mancipare, adeò ut in il unum colliment, ut nempe quid ille author tenuerit, non verò quid tenendum ſit, accuratè diſcant.

Aliud præterea eſt vitium quo plerique homines ſtudio incumbentes laborant, quòd, videlicet, aliquo authore ſeſe præverti ſinant. Si quid veri & boni in libro quodam compererint, protinùs extrà legitimæ approbationis modum tranſeunt; in illo libro, ſi ipſis credas, nihil non eſt veri, nil non boni, nil non admirabilis. Ea etiam mirantur quæ non intelligunt, cæteróſque in eandem ſecum admirationem adducere conantur. Ex laudibus quibus authores illos ornant, gloriam & famam aucupantur, quia nempe cæteris perſuadent ſe illos (authores) omninò aſſequi; nec id exilem exiſtimant jactantiæ materiam. Seſe cæteris hominibus antepo nunt, quia cujuſdam antiqui Authoris, aut hominis, qui ſua forte ipſe ſcripta non intelligebat, ineptias, ſeſe intelligere autumant. Quot eruditi viri in elucidandis Veterum Philoſophorum, Poëtarúmque locis obſcuris deſudarunt? Quot etiam non parvi ingenij homines circa unius dictionis criticam aut authoris cujuſdam ſententiam ſumma cum voluptate verſantur. Sed hæc exemplis comprobare par eſt.

Quæſtio de immortalitate animæ eſt ſanè maximi momenti; nec id Philoſophis vitio vertendum eſt, quòd omnem, illius quæſtionis ſolvendæ cauſa, moveant lapidem. Et quamvis ampla volumina, veritati invalidis rationibus probandæ deſtinent, quæ paucis poſſet demonſtrari, excuſatione tamen digni ſunt. Sed quis riſum teneat dum anxiè diſputant quid circa id ſenſerit Ariſtoteles. Quid, quæſo, nobis hac ætate viventibus prodeſt, ſi ſciamus an quondam extiterit homo quidam Ariſtoteles dictus, an ille libros ſcripſerit ſuo nomine inſcriptos; quid hoc vel illo loco ſcriptorum ſuorum intellexerit? Certè ejuſcemodi rerum cognitio quemquam nec beatum nec infelicem reddere poteſt: at ſcire num illius authoris ſententia vera ſit, vel ſecùs, illud verò eſt maximi momenti.

Scire igitur quid Ariſtoteles de immortalitate animæ ſenſerit inutile eſt, ut quod maximè, licèt utiliſſimum ſit ſcire animam eſſe immortalem.

mortalem. Intereà tamen aſſeverare non dubitem plurimos Doctos de Ariſtotelis ſententia ſuper hac re, quàm de rei ipſius veritate magis ſollicitos fuiſſe. Ut vel ex eo patet quòd libros conſcripſerint ex profeſſo ad explicandum quid circa iſtud exiſtimârit Ariſtoteles; non verò quid de hoc credendum eſſet.

Sed quamvis non pauci in diſquirendo quænam fuerit Ariſtotelis ſententia deſudarint, oleum tamen & operam perdiderunt, cùm de hac nugatoria quæſtione nondum aqud authores conveniat. Infelices certè Ariſtotelis ſectatores qui magiſtrum habeant adeò obſcurum, quique ipſe etiam obſcuritatem quandoque affectat, uti id teſtatur in epiſtola ad Alexandrum ſcripta.

Opinio Ariſtotelis circa animæ immortalitatem fuit igitur aliquandiù gravis & memorabilis quæſtio inter Doctos. Sed ne id gratis me in medium proferre quis credat, non poſſum quin hic tranſcribam locum Lacerdæ, longum quidem & tædioſum, in quo hic Author varias congeſſit authoritates ſuper hac re tanquam ſuper quæſtione momentoſâ: Hæc ſunt ipſius verba in ſecundum caput *de reſurrectione carnis Tertulliani.*

Quæſtio hæc in ſcholis utrinque validis ſuſpicionibus agitatur, num animam immortalem, mortalemve fecerit Ariſtoteles. Et quidem Philoſophi haud ignobiles aſſeverarunt Ariſtotelem poſuiſſe noſtros animos ab interitu alienos. Hi ſunt è Græcis & Latinis interpretibus Ammonius uterque, Olympiodorus, Philoponus, Simplicius, Avicenna, uti memorat Mirandula l. 4. De examine vanitatis, Capit. 9. Theodorus, Metochytes, Themiſtius, S. Thomas 2. Contrà gentes Cap. 79. & Phyſ. lect. 12. & prætereà 12. Metap. lect. 3. & quod lib. 10. qu. 5. Art. 1. Albertus tract. 2. De anima Cap. 20. & tract. 3. Cap. 13. Ægidius lib. 3. De anima ad Cap. 4. Durandus in 2. diſt. 18. qu. 3. Ferrarius loco citato contra gentes & latè Eugubinus l. 9. De perenni Philoſophia Cap. 18. & quod pluris eſt, diſcipulus Ariſtotelis Theophraſtus, magis in mentem & ore & calamo noviſſe penitus qui poterat.

In contrariam factionem abiere nonnulli Patres, nec infirmi Philoſophi; Iuſtinus in ſua paraneſi, Origenes in φιλοσοφουμένοις & ut fertur Nazianzenus in diſp. contrà Eunom. & Nyſſenus l. 2. de anima cap. 4. Theodoretus de curandis Græcorum affectibus l. 3. Galenus in hiſtoria Philoſophica, Pomponatius l. de immortalitate animæ, Simon Portius l. de mente humana, Caietanus 3. de anima cap. 2. In eum ſenſum ut caducum animum noſtrum putaret Ariſtoteles ſunt partim adducti ab Alexandro Aprio de auditore, qui ſic ſolitus erat interpretari Ariſtotelicam mentem, quamvis Eugubinus cap. 21. & 22. eum excuſet. Et quidem unde collegiſſe videtur Alexander mortalitatem nempe ex 12. Metaph. inde S. Thomas, Theodorus melochytes immortalitatem collegerunt.

Porrò Tertullianum neutram hanc opinionem amplexum credo; ſed putaſſe in hac parte ambiguum Ariſtotelem. Itaque ita citat illum pro utraque, Nam cum hic ſcribat Ariſtoteli mortalitatem animæ tamen l. de anima c. 6. pro contraria opinione immortalitatis citat. Eadem mente fuit Plutarchus, pro utraque opinione advocant eundem Philoſophum in l. 5. de placitis Philoſophi. Nam cap. 1. mortalitatem

Digitized by Google

tribuit & cap.25. immortalitatem. Ex ſcholaſticis etiam, qui in neutram partem Ariſtotelem conſtantem iudicant, ſed dubium & ancipitem, ſunt Scotus in 4. diſt. 43. qu. 2. art. 2. Harveus quod lib. 1. qu. 11. & 1. ſenten. diſt. 1. qu. 1. Niphus in opuſculo de immortalitate animę cap. 1. & recentes alij interpretes, quam mediam exiſtimationem credo veriorem, ſed ſcholii lex vetat, ut authoritatum pondere librato iſtud ſuadeam.

Porrò omnium illarum citationum fides eſt penes Commentatorem; præterquam quod enim ipſarum veritatis adſtruendæ non eſt animus; non nobis ſuppetunt egregii illi libri ex quibus depromptæ fuerunt, aliæ etiam à nobis non afferentur, ipſi enim non invidemus gloriam eas ſincerè & accuratè collegiſſe; his adde quòd, qui cum in finem evolvere ſuſciperet vel ſolos indices commentatorum Ariſtotelis, otio ſuo miſerè abuteretur.

Ex hoc igitur Lacerdæ loco patet viros inter Doctos non infimæ notæ, multùm laboraſſe ut ſcirent quid Ariſtoteles de immortalitate animæ ſenſerit; nonnullóſque hac de re libros ſcribere non dubitaſſe, inter quos fuit Pomponacius. Id enim potiſſimùm ſibi proponit author ille, ut nempe demonſtret Ariſtotelem in ea fuiſſe ſententia ut exiſtimaret animam eſſe mortalem. Nec id modò. Nonnulli fortè reperientur, qui non tantùm de Ariſtotelis ſententia circa hanc quæſtionem ſint anxij; Verùm etiam utiliſſimum putent ſcire an, Exempli gratiâ, Tertullianus, Plutarchus aut alij exiſtimarint, Ariſtotelem mortalitatem animæ credidiſſe an verò ſecùs. Nec ab ejuſmodi ſententia valdè abhorrere videtur ipſe Lacerda ut cuilibet ad ultimam partem loci mox laudati attendenti patebit. Sic orditur ille locus *Porrò Tertullianus* &c.

Quòd ſi inutile ſit ſcire quid de immortalitate animæ crediderit Ariſtoteles, aut quid Tertullianus & Plutarchus de ipſo Ariſtotele circa id cenſuerint; Res tamen ipſa, ſcilicet immortalitas animæ, eſt veritas ſcitû planè neceſſaria. Sed innumera ſunt quorum cognitio eſt planè inutilis; quantò magis inutile erit varias circa illa Philoſophorum tenere ſententias? Illud tamen eſt quod ſagaciter quærunt non pauci. Libros videas circa res ejuſmodi examinandas à principio ad finem occupatos; ſuper his nugis quot inter doctos conflagraverunt bella? Vanæ illæ & ineptæ quæſtiones, ridiculæ inutilium opinionum genealogiæ, præbent Doctis amplam critices materiam. Ejuſmodi ineptiarum contemptores ipſi iure merito contemnere debere credunt. Atque eos ut indoctos habent, quos hæc ignorare juvat. Genealogicam formarum ſubſtantialium hiſtoriam ſeſe ad unguem tenere arbitrantur, & niſi pro tantis meritis grates ipſis perſolvantur, tum hujus ſæculi homines ingrati arguunt animi. Heu quam iſtæc ingenii humani debilitatem & vanitatem clarè demonſtrant! Certè niſi ratio ſtudia dirigat, non modò ſtudia rationem non perficiunt, ſed illam potiùs obſcurant, corrumpunt, ac planè pervertunt.

Verùm obſervandum hîc eſt, in quæſtionibus quæ circa fidem moventur,

Digitized by Google

moventur, eos non ineptire qui diſquirunt, quid de iis, exempli gratiâ, ſenſerit D.Auguſtinus, aut alius Eccleſiæ Pater. Nec etiam immeritò quæritur an Auguſtinus in eadem fuerit ſententia ac Patres priorum ſæculorum; quia ſcilicet, res fidei non poſſumus aſſequi niſi per traditionem, ratione in iis cæcutiente. Cùm antiquiſſima ſententia ſit etiam veriſſima, quid ſenſerint antiqui operæ pretium eſt ſcire; id autem fieri nequit, niſi ſententia multorum qui ſeſe invicem exceperunt examini ſubjiciatur. At verò de rebus à ratione pendentibus res planè ſecus ſe habet, ut quid de iis credere conſentaneum ſit ſciamus, veterum opinio nil noſtrâ intereſt. Neſcio tamen quâ mentis perturbatione nonnulli efferantur, ſi aliter quàm Ariſtoteles philoſophari audeas, dum parùm curant, an in rebus Theologicis ab Evangelio, Patribus & Conciliis non diſcedas. Ij ut plurimùm qui adverſus quaſdam Philoſophiæ veritates recèns compertas pertinaciùs obſtrepunt quibuſdam innovationibus, in Theologia deteſtandis, pertinaciùs adhærere & indulgere videntur. Ipſorum loquendi formulas non culpamus, quippe quæ uſu comprobentur, licèt veteribus inuſitatæ fuerint. Sed errores quos vocibus ſuis æquivocis & confuſis obtegunt & offundunt, damnamus.

In rebus Theologicis antiquitas ſectanda eſt, quia in ea veritas eſt recondita, jam autem veritate ſemel compertâ, abdicanda eſt omnis curioſitas. At contrà in rebus Philoſophicis non eſt fugienda novitas, etiã propter veritatis amorem. Hìc enim curioſitas non patitur metam, ut in rebus Theologicis. Si quis Ariſtotelem & Platonem infallibiles fuiſſe crederet, tum iis ſolis duntaxat intelligendis meritò fortè incumberet, ſed quis id credat, cui ſaltem mens ſana fuerit? quin rationes monet ipſos novis Philoſophis inferiores eſſe, quippe bis mille annorum, quo temporis ſpatio illos Philoſophos ſuperamus, experientia, nos efficere debuit peritiores, ut jam dictum eſt. Certè recentes Philoſophi omnes veritates à veteribus inventas poſſidere, iiſque novas adſtruere poſſunt. Ratio tamen vetat nos recentibus potiùs quàm antiquis fidem adhibere. Recentiorum cogitata ad examen revocare jubet aſſenſúmque cohibere, donec veritas ita evidenter nobis affulſerit, ut de ea ampliùs dubitare non poſſimus ſine manifeſta & ridicula præoccupatione.

CAPVT VII.

De præconceptis Commentatorum opinionibus.

POrrò nulli ſunt hominum, in quibus præjudicia conſpicua magis ſe præbeant, quàm in Commentariorum ſcriptoribus. Quia ſcilicet hæc opera Viro cordato parum digna videtur, ideò authorum, quos commentariis ſuis illuſtrare cæperunt admirationem apud omnes conciliare conantur. Semetipſos cum authoribus ſuis ita confundunt, ut unum eumdémque dicas hominem; tum verò φιλαυτία mirè ſuas agit partes. Authores igitur ſuos præconiis ſuis efferunt, ipſis lumen affundunt, ipſos gloriâ cumulant, hanc ſcilicet gloriam ad ſe redundaturam non ignari. Magnificæ illæ ideæ non modò Ariſtoteli Platoni nomen apud nonnullos conciliant, ſed iis etiam qui illos authores commentati ſunt parant venerationem. Ac inter Commentatores aliquis fortè reperietur qui commentariis ſcribendis animum non appuliſſet, niſi ad eandem cum Authore ſuo apotheoſin adſpiraſſet.

Non eſt tamen quòd quis putet me omnes Commentatores iſtius inſimulare vitij; multi ſanè ſuos laudant authores ſine ulla ἀντιληψίας ſpe, quin potiùs iſtam vanitatem cum horrore refugiunt ſi ad rem tantillum attendant; illos igitur ſincerè laudant, ſine ulla affectatione. Id faciunt incogitantes; at verò ſi ſint incogitantes; eſt φιλαυτία quædam imperceepta omnibus hominibus innata, quæ ipſis incautis laudes illas ſuggerit. Calorem cordi inſitum non ſentiunt homines, licèt cæteris corporis partibus vitam & motum communicet; ſeſe tractent palpéntque neceſſe eſt ut illum queant ſentire, quippe qui ſit ipſis congenitus. Res eodem planè modo ſe habet de vanitate. Homini adeò naturalis eſt ut eam ipſe non ſentiat, & quamquam pleriſque cogitationibus ipſius vitam, ut ita loquar, motúmque ſuppeditet, id tamen plerúmque agit imperceppto prorſus modo. Ut vanitatis tuæ convincaris, tracta, palpa, ſcrutare teipſum. Nemo eſt qui ſatis exploratum habeat, vanitatem eſſe primum mobile quod ceteras actiones ſecum abripit; ipſa quidem φιλαυτία id non ignorat, ſed eo fine ut illud hominis cognitioni ſubripiat.

Cùm igitur Commentator quandam relationem & affinitatem habeat cum authore quem ſuis exornat commentariis, certè non mirum eſt ſi φιλαυτία amplam ipſi ſubminiſtret laudum ſegetem, ut eam poſteà in ſuos uſus convertat. Idque tam dexterè, tam ſubtiliter, tam callidè peragitur ut imperceptum prorsùs ſit. Sed hic omnes φιλαυτίας aſtutias detegendi non eſt animus.

Commentatores non laudant authores ſuos duntaxat quia in ipſorum

rum gratiam anteoccupati ſunt, & quia hoc pacto ſibimetipſis conſulunt, ſed etiam quia id ita ſolenne eſt, ut neceſſitas quædam ſic agendi incumbat. Quidam reperiuntur, qui licèt non ingenti erga ſcientias quaſdam & quoſdam Authores ducantur amore, illos tamen (Authores) commentari non dubitant, quia ſcilicet officio quo inter homines funguntur, fortunâ, inconſtanti quodam voluntatis impetu, aut aliâ quavis causâ, ad id laboris adducti ſunt. Jam autem ſe ad id teneri arbitrantur, ut Authores ſuos ad aſtra hyperbolicè evehant; licèt Authores ſint inepti, ſcientiæ abjectæ, & futiles.

Ac reverâ is ludibrium deberet qui Authorem commentari aggrederetur, quem ineptum judicaret, aut qui de materia, ſuo judicio, inutili ſcriberet. Hos igitur Authores háſque ſcientias quantumvis aſpernabiles, ut ſuæ ſaltem famæ velificetur laudare debet. Et ſic errâtum altero errâto rependitur. Hinc fit ut Viri non indocti, diverſis Authoribus commentandis operam dantes, contradictoria ſæpe proferant.

Hinc fit etiam ut penè omnes Præfationes, veritati ac ſanæ rationi non conſonent. Si Ariſtoteles commentariis explicetur, protinùs *genij naturæ* nomine condecorabitur. Si quis ſuper Platone lucubret, tum erit *Divinus Plato.* In commentandis hominum operibus, pauci ſunt qui ſimplici illorum hominum nomine contenti ſint. Homines illi, ſi Commentatoribus credas, ſunt homines planè Divini, ſui ſæculi prodigia, ac denique dona, ipſis peculiaria, cœlitùs acceperunt. De materia quæ tractatur res non ſecùs ſe habet; illa nempe eſt omnium pulcherrima, nobiliſſima, & maximè neceſſaria.

Sed ne quis hîc ſibi verba dari credat. Ad hunc modum Commentator maximi inter Doctos nominis, de Authore ſuo loquitur. Averroes de Ariſtotele. In Præfatione quam iſtius Philoſophi Phyſicæ præmittit, dicit, Logicam, Ethicam & Metaphyſicam ab Ariſtotele fuiſſe inventas & perfectas. *Complevit*, inquit, *quia nullus eorum, qui ſecuti ſunt eum uſque ad hoc tempus, quod eſt mille & quingentorum annorum, quidquam addidit, nec invenies in ejus verbis errorem alicujus quantitatis, & talem eſſe virtutem in individuo uno miraculoſum & extraneum exiſtit, & hæc diſpoſitio cùm in uno homine reperitur, dignus eſt eſſe divinus magis quàm humanus.* In aliis locis ipſum laudibus ornat longè magnificentioribus. ut 1. *de generatione animalium. Laudemus Deum qui ſeparavit hunc virum ab aliis in perfectione, appropriavitque ei ultimam dignitatem humanam, quam non omnis homo poteſt in quacunque ætate attingere.* Idem Commentator dicit l. 1. *deſtruc.* diſp. 3. *Ariſtotelis doctrina eſt* Summa Veritas *quoniam ejus intellectus fuit finis humani intellectûs; quare bene dicitur de illo, quod ipſe fuit creatus & datus nobis Divina providentia, ut non ignoremus poſſibilia ſciri.*

Quid illud eſt, quæſo, niſi inſanire? quis mentis compos hæc loquatur? ſanè Commentatoris præoccupatio ad veſaniam & amentiam uſque deveniſſe neceſſe eſt. Repetat, quæſo, lector verba mox allata; & quæ addit in alio loco. *Ariſtoteles fuit Princeps per quem perficiuntur*

R 3.

omnes ſapientes, qui fuerunt poſt eum : licèt differant inter ſe in intelligendo verba ejus, & in eo quod ſequitur ex eis. Intereà tamen iſtius Commentatoris opera per totam Europam & ulteriùs etiam diſperſa fuêre. Ex Arabico in Hebraïcum idioma, ex Hebraïco in Latinum, & fortè in alia idiomata verſa fuerunt ; quòd ſatis evincit quanto apud Doctos fuerit pretio Commentator ille ; adeò ut non putem afferri potuiſſe argumentum manifeſtiùs præoccupationis Doctorum. Hinc enim patet ipſos Authoris alicujus opinione non modò præverti, ſed etiam ſua præconcepta judicia aliis impertiri, pro exiſtimatione quam ſibi peperit Author ille : adeo ut falſis iſtis laudibus vulgus doctorum ſeductum cùm ſe ad illorum Authorum lectionem accingit, temerarias hauriat opiniones, atque hoc pacto errores erret non paucos. En aliud exemplum.

Vir inter Doctos inſignis, qui Geometriæ & Aſtronomiæ Scholas inſtituit in Academia Oxonienſi, libro quem ſuper octo prioribus Euclidis propoſitionibus compoſuit, in hæc verba orditur. *Conſilium meum, Auditores, ſi vires & valetudo ſuffecerint, explicare definitiones, petitiones, communes ſententias, & octo priores propoſitiones primi libri elementorum ; cætera poſt me venientibus relinquere* ; & eundem librum his verbis abſolvit. *Exolvi per Dei gratiam, Domini Auditores, promiſſum, liberavi fidem meam, explicavi pro modulo meo definitiones, petitiones, communes ſententias & octo priores propoſitiones elementorum Euclidis. Hic annis feſſus cyclos artémque repono. Succedent in hoc munus alij fortaſsè magis vegeto corpore, vivido ingenio, &c.* Certè ingenio mediocri una hora ſufficiet, ut per ſe, vel opitulante inter Geometras minimo, definitiones, petitiones, axiomata & primas Euclidis propoſitiones addiſcat. Vix ullâ egent explicatione. Hic tamen Author de iſto opere tanquam de dura & ardua provincia loquitur. Veretur ut vires ſibi deficiant, *Si vires*, inquit, *& valetudo ſuffecerint.* Opus imperfectum poſteritati perficiendum relinquit. *Cætera poſt me venientibus relinquere.* Deo gratias agit, quod indulgentiâ ſpeciali, ipſi concesſerit promiſſum exolvere. *Exolvi per Dei gratiam promiſſum liberavi fidem meam, explicavi pro modulo meo, quid ?* quadraturam circuli ? duplicationem cubi ? minimè verò. Præclarus ille vir explicavit *pro modulo ſuo* definitiones, petitiones, axiomata, & octo priores propoſitiones primi libri Euclidis. Fortè inter ſucceſſores aliquis reperietur cui firmior ſuppetat valetudo majoréſque vires quò tantùm opus poſſit perducere. *Succedent in hoc munus, alij* Fortaſſe *magis vegeto corpore & vivido ingenio.* Ipſum jam quieſcere par eſt. *Hic annis feſſus cyclos artémque reponit.*

Profectò cùm Euclides ſua compoſuit elementa, non tanta exiſtimavit ſe obſcuritate laboraſſe, aut res adeò extraordinarias in medium protuliſſe, ut commentario trecentis aut circiter paginis conſtanti indigeret, ad ſuas explicandas definitiones, petitiones, & octo primas propoſitiones primi ſui Libri. At Doctus ille Anglus Euclidis ſcientiam

In quarto.

tiam

tiam ita potuit exaggerare, ut ſi per tempus & vires licuiſſet, duodecim aut quindecim ampla volumina circa Geometriæ elementa haberemus quæ hujus ſcientiæ tyronibus, plurimùm, ſi Deo placet, utilia eſſent, & ad Euclidis gloriam ſummoperè cederent.

Hæc ſunt ἀπροσδιόνυσα, falſæ eruditionis conſilia. Author ille Græcam callebat linguam, ipſius enim lucubrationibus opera Chryſoſtomi Græcè edita debemus. Veteres fortè Geometras perlegerat, ipſorum propoſitiones ut & genealogiam hiſtoricè tenebat. Antiquitatem eadem colebat veneratione quâ veritatem par eſt colere. Sed quid ex iſta ingenij diſpoſitione reſultat? Commentarius ſcilicet definitionum nominis, petitionum, axiomatum & octo primarum propoſitionum Euclidis, quem (commentarium) intelligere ac memoriæ mandare longè difficilius eſt, quàm ipſas propoſitiones quas explanare aggreditur; quid dico propoſitiones? totus ipſe Euclides faciliùs intelligetur quàm hi Commentarij.

Multi equidem ex vanitatis principio, linguam Græcam aut etiam aliam quam non intelligunt, uſurpant. Quippe Dictionaria, indices, & loci communes, ingentem plurimis Authoribus conferunt opem. Sed quis ad id adducatur, ut linguam Græcam adhibeat, ubi Græcè loqui adeò abſurdum eſt? Hinc infero Authorem illum non alio ad Euclidem commentandum principio impulſum fuiſſe, quàm ingenti quâ in illius gratiam tenebatur, præoccupatione & opinione.

Certè ſi rationem adhibuiſſet non verò memoriam in illa re quæ ſolâ indiget ratione, aut ſi eodem erga veritatem motus fuiſſet amore & veneratione, ac erga Authorem cui commentarios adſcripſit; non potuiſſet, quin longo tempore in id tam exile opus conſumpto, tandem falſus fuiſſet; definitiones quas Euclides tradit de angulo plano, & de lineis parallelis eſſe vitioſas, nec eorum naturam ſatis explicare; ſecundam propoſitionem eſſe ineptam, quippe quæ non poſſit probari niſi per tertiam petitionem, quæ non poteſt concedi niſi conceſsâ ſecundâ propoſitione. Nam concedendo tertiam petitionem, poſſe, nempe, deſcribi ab unoquoque puncto circulum cujuſlibet intervalli; id inquam, concedendo, non modò conceditur ex puncto lineam duci alteri lineæ æqualem, quod in hac ſecunda propoſitione Euclides magnis demonſtrat circuitibus & ambagibus; ſed etiam conceditur duci ex unoquoque puncto numerum linearum infinitum cujuſlibet longitudinis.

Sed plerique Commentatores non ſibi proponunt elucidare ſuos Authores, aut veritatem inquirere, ſuam tantùm eruditionem ambitioſè oſtentare, & Authorum ſuorum vitia propugnare habent in conſiliis. Non tam loquuntur, ut ſui & Authorum ſuorum intelligentiam lectoribus dent; ſed ut admirationem & ſibi & illis concilient. Niſi Commentator ille, de quo ſermo eſt, citationibus Græcis, multiſque Authorum ignobilium nominibus, & aliis Scholiis ad intelligendas notiones communes, definitiones nominis, & petitiones Geometriæ

prorsùs

Digitized by Google

prorsùs inutilibus ſuum impleſſent librum, quis quæſo illum legiſſet? quis admiratus eſſet? quis titulo Docti & ingenioſi viri nomine ipſum condecoraſſet?

Nemo eſt, opinor, qui, his auditis, non fateatur lectionem Authorum, incautum ingenium ſæpiſſimè antevertere. At verò ſtatim atque homo præjudiciis ſeſe implicari ſivit, mentem ſanam, ſeu * ſenſum, quem vocant, communem, ampliùs non habet. De omnibus quæ ad ſua præjudicia aliqua conformitate referuntur, ſiniſtrè judicat; iis omnes ſuas inficit cogitationes. Si res à præjudiciis ſuis ſint prorsùs alienæ, iis animum appellere nequit. Ita Sectatori Ariſtotelis Ariſtoteles ſolus ſapit. De cunctis judicat relatè ad Ariſtotelem, quicquid iſti Philoſopho adverſatur id falſum exiſtimat. Ei aliquis Ariſtotelis locus ſemper præſto erit, illum ſemper & ubique laudabit, obſcura & omnibus ignota, non ſecus ac evidentia & vel pueris nota ex Ariſtotele probabit; quia, nempe, Ariſtoteles eſt ipſi, quod aliis ratio & evidentia eſſe ſolent.

* *Le ſens commun.*

Pariter ſi quis Euclidi & Geometriæ ſtudio ſeſe mancipârit, omnia ad lineas referet & ad propoſitiones Authoris ſui. Nec unum proferet verbum niſi relatè ad ſcientiam cui incumbit. Totum erit majus ſuâ parte, quia, nempe, id dixit Euclides, nec ipſum pudebit Euclidem laudare ut id probet, ut aliquando obſervavi, ſed id in aliis Authoribus à Geometra alienis multò magis ſolenne eſt, videas enim libros prolixis ſententiis Græcis, Hebraïcis, Arabicis refertos, ad probanda quæ evidentiſſima ſunt.

Jam autem hujuſce vitij hæc eſt cauſa; objecta ſcilicet quibus præventi fuerunt, veſtigia adeò alta fibris ipſorum cerebri impreſſerunt, ut ſemper hiulca maneant; ſpiritibus animalibus, ob perpetuum fluxum, ea claudi non ſinentibus. Quum itaque mens cogitationes iſtis veſtigiis alligatas neceſſariò habeat; ipſarum veluti mancipium evadit: Illæ cogitationes eam perpetuò ſollicitant & interrumpunt; etiam cùm erroribus agnitis occurrere contendit. In perpetuum igitur erroris diſcrimen adducitur, niſi ſemper ſibi præcaveat, & canonem initio libri traditum conſtanter obſervet, hoc eſt, nunquam aſſentiatur niſi rebus evidentiſſimis.

Hic non loquor de plerorumque hominum communi errore, qui in eligendo ſtudij ſui genere ſunt incauti & infelices. Hæc pertinent ad Ethicam, licèt ad ea quæ de præoccupatione præmiſimus etiam referri poſſent. Is enim certè falſo motus præjudicio agit, qui ſe totum Rabbinorum, & linguarum quarumlibet incognitarum ac proinde inutilium ſtudio ita addicit, ut in iis totam vitam miſerè conſumat; Falsâ illâ adductus ſpe fore ut in virum doctum aliquandò evadat licèt hoc ſtudij genere non poſſit unquam ullam ſibi parare veram ſcientiam; ſed quia hæc occupatio non tam erroris quam jacturæ temporis & ſtultæ vanitatis cauſa eſt, eos prætermittemus qui in ejuſmodi ſcientiis abjectis aut inutilibus magnos progreſſus facere nituntur.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT VIII.

I. De novorum ſyſtematum inventoribus. II. Ultimus error eorum qui ſtudio ſcientiarum operam dant.

QUomodo ſe habeat eorum imaginatio qui ſtudio ſcientiarum operam navantes, nihil admittunt quod Authorum quorundam non innitatur authoritate, ſupra patefecimus. Alij ſunt iſtis valdè oppoſiti. Apud hos, Authores, etiam ſpectatiſſimi, nullius ſunt pretij. Authores quidem olim æſtimabant, ſed mutato conſilio, ſemetipſos inter Authores accenſuerunt; auram popularem captaturi, novæ alicujus hypotheſeos inventores audire geſtiunt, ea ſcilicet adducti ſpe, ſibi inaudita afferentibus non defuturos admiratores.

Iſtud genus hominum imaginatione forti ut plurimum pollent;fibræ eorum cerebri ita ſunt diſpoſitæ, ut veſtigia ſibi impreſſa diù conſervent. Ubi igitur novum ſyſtema aliquam veriſimilitudinem præ ſe ferens apud ſe imaginati ſunt, ipſos ab errore depellere fruſtra labores. Quicquid ipſorum ſententiam tantillùm ſtabilit, id exoſculantur & tenaciter conſervant, dum contrà objectiones ſibi factas ne animadvertunt quidem, aut futili aliquâ diſtinctione eludunt. Ob iſtud ingenij figmentum intùs ſibi congratulantur, magnam ex eo ſperantes exiſtimationem in ſola veritatis ſpecie, quam referunt veriſimiles ipſorum opiniones, contemplanda attenti ſunt, ab imagine illa oculos non deflectunt; at verò cæteras opinionum ſuarum facies quæ ipſas falſitatis poſſent arguere, veluti per tranſennam tantùm adſpiciunt.

Ut verum aliquod formetur ſyſtema magnæ requiruntur ingenij dotes; Multùm enim acuminis, & penetrationis habere non ſufficit; ſed præterea quædam mentis ſublimitas & magnitudo neceſſariæ ſunt, quibus multa uno intuitu poſſint conſpici. Mediocribus ingeniis, licèt vivaciſſimis & ſubtiliſſimis, non ea tamen eſt capacitas, quâ omnia ad legitimum inſtituendum ſyſtema neceſſaria, poſſint intueri & complecti. Levioribus terrentur difficultatibus aut debilioribus perſtringuntur ſplendoribus, nec viſum ſuum ita poſſunt producere, ut integrum amplæ alicujus materiæ corpus eodem tempore contueri poſſint.

Sed fruſtrà mens ingenti pollet capacitate & perſpicacitate, niſi prætereà affectibus & præjudiciis vacet; nil ab ea ſperandum eſt: præjudicia alteram mentis partem occupant, alteram inficiunt, affectus inordinati ideas mille modis confundunt; & illud plerunque in objectis nobis repræſentant, quod in iis reperire exoptamus. Cùm etiam vehementiori veritatis amore flagramus, is ipſe amor nos ſæpe fallit,

Verùm cupido illa quâ Doctorum nomen & famam ambimus, nos præcipuè arcet à vera comparanda ſcientia.

Perpauci igitur extant qui nova ſyſtemata condere poſſint; permulti tamen reperiuntur ſyſtematum inventores. Inter eos qui ſtudio multam conferunt operam pauci ſunt, qui ex notionibus communibus ratiocinentur. Aliquid ſemper ſingulare eſt & anomalum in ipſorum ideis; nec hinc obſcurè liquet ipſos aliquo ſyſtemate ſibi peculiari niti, omnes ipſorum libri id quidem haud manifeſtant; nam cùm ſcriptum aliquod publici juris facimus ad ea quæ ſcribuntur propiùs attendimus: & ſæpè ſola attentio ſufficit ut erroris convincamur. Libri tamen quidam ſubìnde prodeunt in lucem, ex quibus id facilè concludas: ſunt enim Authores quos ab initio patefacere juvat, ſe aliquod novum inveniſſe ſyſtema.

Præjudicia quæ in Authorum quorundam gratiam concipiuntur, valdè augent numerum eorum qui nova formant ſyſtemata; hi, nempe, cùm in Authoribus quos amplexati fuerant nil veri & ſolidi reperiant quoſlibet libros primò faſtidiunt, novam deinde opinionem aliquâ veriſimilitudine veſtitam, ambabus amplectuntur ulnis, & in ea eo quo diximus modo ſeſe magis ac magis confirmant.

Ut verò ingens ille erga novam opinionem ſuam, amoris æſtus deferbuit, aut ad ipſius examen accuratiùs adacti ſunt, ipſam publicam facturi, tum ipſius falſitatem agnoſcunt; eâ tamen lege atque conditione ut alias opiniones nunquam ſint amplexuri, eóſque omnes damnent, qui ſe veritatem aliquam comperiſſe profitebuntur.

II. *Error inſignis eorum qui ſtudio incumbunt.*

Ultimus itaque & maximè periculoſus errorum, multorum qui ſtudio incumbunt in eo conſiſtit, quòd nihil poſſe certò ſciri arbitrentur, plurimos libros antiquos & recentes perlegerunt, nulla in iis veritate compertâ, multa egregiè cogitaverunt, quæ ad ſerium examen revocata falſa ipſis viſa ſunt. Hinc inferunt omnes ſibi ſimiles eſſe; nec dubitant quin ij qui ſe aliquam reperiſſe veritatem exiſtimant ſententiam illicò mutarent, ſi ut ipſi fecerunt, cogitationes ſuas ad judicij trutinam perpenderent. Illos itaque damnant nullo ampliori admiſſo examine. Quid enim? ſi non damnarent, ipſis ingenij palmam cedere viderentur; quod quidem veriſimile non putant.

Eos igitur pertinaces ducunt qui ſe aliquid certò tenere aſſeverant; nec ferunt ſcientias haberi, ut veritates evidentiſſimas, extrà omnem legitimæ dubitationis aleam poſitas, ſed tantùm ut opiniones quas ignorare non expedit. Illos tamen homines attendere velim, ſe omnes libros nondùm legiſſe quamquam innumeros propè legerint; aut ſi omnes legerunt, cum ea quæ ſanè neceſſaria eſt attentione non legiſſe; ſéque omnes cogitationes poſſibiles non habuiſſe, licèt multas habuerint egregias quas falſas deprehenderunt; aliósque ideò reperiri poſſe qui ſcopum propiùs attigerint. Nec omninò neceſſe eſt alios illos homines eſſe ingenio ipſis perſpicaciori, ſi demùm id eos malè habet, ſufficit ſi feliciores fuerint. Certè qui aſſerit ſe res evidenter

Digitized by Google

denter apprehendiſſe quæ ipſi ignorant, nullam iis infert injuriam; quippe multa ſæcula non ſecùs ac ipſi eas ignorarunt veritates; non quòd præclara defuerint ingenia, ſed quòd ipſis res primâ fronte non bene ceſſerit.

Ne igitur ægrè ferant ſi quis oculatus de iis quæ clarè videt, loquatur, ad ea quæ ipſis proponuntur animum advertant (ſi id demùm poſt tot errores à ſe poſſint impetrare) deinde judicent, nil obſtat. At ſi quicquam examinare recuſent, ſileant ſaltem: attendant, quæſo, an id reſponſi quod iis dare ſolent à quibus interrogantur ſit legitimum, *illud eſt quod ignoratur; nemo id hactenùs aſſequutus eſt*; certè ut hæc reſponſio ab iis fiat legitimè, neceſſe eſt ut exiſtiment ſe omnia ſcire quæ omnes alij ſciunt, aut ab omnibus aliis poſſunt ſciri; ſi id enim de ſe non crederent ipſorum reſponſum eſſet etiam abſurdius. Cur ignorantiam ſuam fateri ipſis durum videtur in hypotheſi, cùm in theſi ſe nihil ſcire profiteantur? Et cur ex ſua ignorantia omnium hominum ignorantiam inferre volunt?

Tria ſunt igitur hominum ſtudio deditorum genera. Alij Authori cuidam, aut ſcientiæ inutili, ſeu falſæ, ſerviliter & immeritò ſe dedunt, Alij propriis ſe lactant chymæris. Poſtremi denique, ex duobus primis plerumque coaleſcentes, omnia ſcibilia ſe ſcire credunt; quia autem ſe nihil certò & evidenter tenere, exploratum habent, hinc concludunt generaliter nil poſſe evidenter cognoſci, & quicquid ipſis proponitur ut meras opiniones habent.

Triplicis iſtius hominum generis vitia ex proprietatibus imaginationis capite X. & XI. expoſitis, & præcipuè ex prima manare clarum eſt. Id oritur ex præjudiciis quæ ipſorum mentem occæcant, eámque ab aliis objectis avertunt; Præjudicia ſunt eorum menti, id quod Principum Miniſtri, ſunt ipſis Principibus, quemadmodum enim Miniſtri eos omnes à Dominorum ſuorum conſpectu arcent, qui pro ipſis non ſtant vel qui eos deturbare poſſent; ſic præjudicia illorum hominum non permittunt menti introſpicere ideas objectorum puras & intemeratas; ſed eas fuco obducunt; ſuo veluti ſymbolo & teſſerâ eas induunt; eas deinde ſic larvatas menti objiciunt; adeò ut vix poſſit errores agnoſcere, & exuere.

CAPUT IX.

I. De ingeniis effœminatis. II. De ingeniis ſuperficiariis. III. De viris authoritate præditis. IV. De iis qui experimenta faciunt.

QUæ jam diximus ſufficere mihi videntur ut generalia imaginationis eorum qui ſtudent vitia, & errores ipſis frequentiſſimos agnoſcamus. Quia autem pauci, ſi illos excipias, ad veritatis inveſti-

gationem ſeſe accingunt, cæteri verò ipſorum authoritate & teſtimonio nituntur. Huic ſecundæ parti poſſemus hic finem imponere. Haud abs re tamen exiſtimamus aliquid de erroribus cæterorum hominum perſtringere; eos enim cognoſcere non eſt planè inutile.

Quicquid ſenſus delectat nos vehementer afficit, jam autem quò I. vehementiùs rebus afficimur, eò magis etiam iis attendimus. Quò *De ingeniis effeminatis.* circa qui voluptatibus quibuſlibet maximè ſenſibilibus & jucundiſſimis indulgent, veritates paulò difficiles non poſſunt penetrare; quia ipſorum mens, utpote non infinita ipſis voluptatibus tota occupatur, aut ſaltem diſtringitur.

* Beaux eſprits. Plerique Magnates, aulici, divites, juvenes, ac ij qui * *elegantium, ingeniorum* nomen ſibi arrogant, in perpetuis voluptatibus verſantes, iſque ſibi ſolum negotij in ſe ſuſcipientes ut placeant, concupiſcentiámque & ſenſûs excitent; tantam in hiſce rebus peritiam, ſeu potiùs tantam molliriem acquirunt, ut eos potiori jure dicas eſſe ingenia effeminata, quàm ingenia ſubtilia & expolita, ut id falsò exiſtimant. Multùm enim differt vera ingenij ſubtilitas & elegantia, à mollitie, licèt hæc duo vulgò conſundantur.

Ingenia ſubtilia & perſpicacia illa ſunt, quæ ratione duce, vel minimas rerum differentias dignoſcunt, effectûs à cauſis occultis imitatis, & imperceptis pendentes proſpiciunt; ea ſunt denique quæ objecta ſibi propoſita penitiùs introſpiciunt. Ingenia verò mollia nihil habent præter falſam ſubtilitatem. Nec vivida ſunt, nec perſpicacia; ne effectûs quidem à cauſis ſenſibilibus & manifeſtiſſimis procedentes vident, nil denique capiunt & penetrant; at verò circa ſenſibiles agendi & loquendi modos ſunt delicatiſſimi, Vox barbara, aut obſoleta, accentus Provinciæ alicui familiaris, invenuſta oris compoſitio, ipſos longè vehementius offendunt quàm invalidæ rationes. Argumenti vitium non percipiunt, dum vel minima in periodo ſeu geſtu irregularitas ipſos fugere nequit. Quid plura? Rerum ſenſibilium ſunt peritiſſimi, utpote qui perpetuo ſenſuum uſu ſint exercitati. At verò quia ratione ſuâ nunquàm ritè uſi ſunt, res à ratione pendentes non intelligunt.

Illi tamen ſunt homines quorum fama viget, præclara facilè habentur ingenia, Si quis enim liberè & expeditè loquatur, ſi vocibus utatur terſis & exquiſitis, ſi figuris utatur quæ ſenſus demulceant, affectûſque impercepto quodam modo excitent; is certè ex vulgi ſententia, erit ingenium elegans, ſubtile, delicatum; licèt nil veri nil boni, nil non inepti blateret. Nemo eſt qui videat iſtum hominem adeò decantatum, molli, atque effœminato pollere genio, & falſis tantùm circumfulgere ſplendoribus, qui mentem nunquam illuminant; ac enim oculos noſtros duntaxat, non verò rationem alloqui, & perſuadere.

Porrò omnes homines hoc vitio ſupra notato aliquatenus teneri, non inficiamur. Nemo eſt inter illos qui ſenſuum impreſſionibus ita

ſe

Digitized by Google

ſe ſubducat ut externis agendi & loquendi modis paulùm non adhæreſcat. In eo omnes homines non aliter differunt quàm ſecundùm magis & minùs. Sed ideò quibuſdam id vitium ſpeciatim tribuimus, quia nonnulli ſunt qui agnitum illud, ſedulò corrigere ſatagunt; at ij; de quibus ſumus loquuti, id tanquam præſtantem ingenij dotem exiſtimant & fovent. Non modò non agnoſcunt falſam iſtam ingenij ſubtilitatem non aliunde oriri quam à muliebri mollitie, & complurium errorum originem eſſe; ſed illam arbitrantur eſſe invictum ingenij ſui ſublimitatis argumentum.

II. *De ingeniis ſuperficiariis*

Hiſce poſſunt accedere innumera ingenia levia ac ut ita dicam ſuperficiaria, quæ res nunquam penitùs inſpicientes, nil præter ipſarum veluti corticem ac ſuperficiem attingunt; & differentias non niſi, confusè diſcernunt. Non ipſorum culpâ quidem, ut in aliis: ipſorum ingenium voluptatibus ſenſibilibus non fuit coarctatum, ſed quia ingenio ſunt naturâ exili. Nec putandum eſt iſtam ingenii exilitatem ex mentis naturâ pendere: Illa ingenij tenuitas nonnunquam ex inopia aut tarditate ſpirituum animalium, interdum ex inflexibilitate fibrarum cerebri, aliquandò etiam ex immoderatâ ſpirituum & ſanguinis copia, aut ex alia quavis cauſa, quam tenere neceſſum non eſt, oritur.

Duplex igitur eſt ingeniorum genus. Alia differentias rerum facilè perſpiciunt, atque illa ſunt recta ingenia. Alia mutuam inter eas imaginantur & ſupponunt ſimilitudinem, & iſta ſunt ingenia, quæ ſuperficiaria diximus. Priora habent cerebrum veſtigiis objectorum claris & diſtinctis excipiendis idoneum, & quia ad ideas iſtorum veſtigiorum ſedulò attendunt; in iſtis objectis nihil eſt quod ipſos fugiat. At verò ingenia ſuperficiaria excipiunt duntaxat debilia & confuſa objectorum veſtigia. Ipſa tantùm veluti per nebulam vident & ideò ſimilia eis videntur, ut facies illorum quos eminùs adſpicimus, ſimiles nobis apparent: quia mens ſupponit ſemper ſimilitudinem & paritatem, ubi nullam neceſſariam agnoſcit differentiam & imparitatem, ut id libro tertio ſum probaturus.

Qui orationes habent ad populum, qui loquaces dicuntur, & multi etiam inter eos qui facilè mentem ſuam aperiunt, quamvis rarò loquantur, iſtius ſunt ordinis. Qui enim ſerio & accuratè meditantur, meditata clarè eloqui rariſſimè queunt. Hæſitant ſæpè, quia terminis qui falſas in Auditoribus excitent ideas uti verentur. Cùm ipſos loqui pudeat eo tantùm fine ut loquantur, multorum adinſtar, qui de omnibus audacitèr garriunt, ideò cogitationes non vulgares verbis, ut par eſt, exprimere multùm laborant.

Quamvis ingenti colàmus veneratione viros pios, Theologos, ſenes, & eos omnes in genere qui magna apud homines valent authoritate; de iis tamen id dicere nobis liceat; ſæpiſſimè, videlicet, contingere ut ſe credant erroris immunes, quia à cæteris hominibus magnâ cum reverentiâ auſcultantur; quia ratione ſua rarò utun-

tur ad aſſequendas veritates ſpeculativas; & quia quodlibet, nullo examine admiſſo, liberiùs damnant. Haud equidem id iis vitio damus, quòd plurimis ſcientiis minimè neceſſariis animum non appellant; quin ipſas prætermittant aut etiam adſpernentur, per nos licet, ſed de iis ſaltem ne temerè & ea arbitrio judicent. Attendant potiùs gravitatem iſtam quam præ ſe ferunt inter loquendum, authoritatem quam ſibi in alios acquiſiverunt, conſuetudinem illam qua dicta ſua aliquo ſcripturæ ſacræ loco confirmare aſſueverunt, hæc omnia, inquam, in errores ineluctabiles injectura eſſe auditores ſuos, qui cùm non poſſint res penitùs examinare, modis externis & ſpecie ſenſibili ſeſe præverti ſinunt.

Error veritatis ſpecie indutus majorem ſæpè ſortitur venerationem, quàm ipſa veritas. Jam illegitima illa veneratio multa ſecum trahit incommoda. *Peſſima res eſt errorum apotheoſis, & pro peſte intellectûs habenda eſt, ſi vanis accedat veneratio.* Cùm itaque nonnulli, Cacozelo aut ſuarum cogitationum amore ducti; Scripturâ innixi fuerunt ut falſa ſtabilirent Phyſicæ aut alius ſcientiæ principia; Sectatores habuerunt qui ipſorum effata oraculorum inſtar hauſerunt, propter ſcripturæ authoritatem, qua freti authores illi ſenſa ſua propinaverant; Sed hinc etiá factum ut homines quidam, quibus mens erat læva, inde arripuerint occaſionem ſpernendi Religionem, adeò ut, ſtupenda inverſione, ſcriptura ſacra nonnullis fuerit errandi cauſa, alios verò veritas ad impietatem impulerit. Cavendum igitur eſt ne mortua quæramus inter viva uti obſervat Author mox laudatus; nec eſt quod quis proprio ſpiritu ſuo ea invenire ſperet in ſcriptura, quæ Spiritus Sanctus in ea non declaravit. *Ex Divinorum & humanorum maleſana admixtione*, pergit ille, *non ſolùm educitur Philoſophia phantaſtica, ſed etiam Religio heretica, Itaque ſalutare admodum eſt ſi mente ſobriâ fidei tantùm dentur, quæ fidei ſunt.* Qui itaque aliquâ in alios authoritate pollent, eò cautiores eſſe debent in deciſionibus ſuis, quò plures habent ſectatores. Et Theologi præcipuè videant ne falſo zelo moti, aut etiam famæ & opinionibus ſuis conſulentes Religionem in contemtum adducant. Quia verò ipſos ſui officij monere meum non eſt, audiant Divum Thomam ipſorum Doctorem, qui interrogatus à Generali ſuo quid de articulis quibuſdam ſentiret, ex B. Auguſtino ad hunc modum reſpondit.

Multùm autem nocet alia quæ ad pietatis doctrinam non ſpectant, vel aſſerere vel negare, quaſi pertinentia ad Sacram doctrinam. Dicit enim Auguſtinus in 5. Confeſſ. cùm audio Chriſtianum aliquem fratrem iſta, quæ Philoſophi de cœlo aut ſtellis & de Solis motibus & Lunæ dixerunt, neſcientem, & aliud pro alio ſentientem, patienter intueor opinantem hominem; nec illi obeſſe video cum de te, Domine Creator omnium noſtrorum, non credat indigna, ſi fortè ſitûs & habitûs creaturæ corporalis ignoret. Obeſt autem ſi hæc ad ipſam doctrinam pietatis pertinere arbitretur, & pertinacius, affirmare audeat quod ignorat. Quod autem obſit manifeſtat Auguſtinus in 1. ſuper Geneſ. ad literam turpe eſt, inquit, nimis,

nimis, & pernicioſum ac maximè cavendum, ut Chriſtianum de his rebus quaſi ſecundùm Chriſtianas literas loquentem, ita delirare quilibet infidelis audiat, ut quemadmodùm dicitur toto cœlo errare conſpiciens; riſum tenere vix poſſit. Et non tamen moleſtum eſt, quòd errans homo videatur: ſed quod Authores noſtri ab eis qui foris ſunt, talia ſenſiſſe creduntur, & cum magno eorum exitio, de quorum ſalute ſatagimus, tanquam indocti reprehenduntur atque reſpuuntur. Unde mihi videtur tutius eſſe, ut hæc quæ Philoſophi communes ſenſerunt, & noſtræ fidei non repugnant, neque eſſe ſic aſſerenda, ut dogmata fidei, licet aliquandò ſub nomine Philoſophorum introducantur, neque ſic eſſe neganda tanquam fidei contraria, ne ſapientibus hujus mundi contemnendi doctrinam fidei occaſio præbeatur.

Tanta eſt plerîſque hominibus negligentia & imprudentia, ut verbum Dei ab hominum verbo non diſtinguant, ubi ſimul juncta ſunt, adeò ut utrique aſſentiendo in errorem, utrumque contemnendo in impietatem incidant, nullo etiam negotio horumce errorum cauſa poteſt afferri, manant ſcilicet ex illâ quam Capite XI. expoſuimus idearum analogia. Nec iis explicandis diutiùs inſiſtere opus eſt.

IV. *De iis qui experimenta faciunt.*

De Chymicis, & in genere de iis omnibus qui faciendis experimentis animum adjungunt, operæ pretium eſt aliquid hic ſubnectere. Ii veritatem ſcrutantur: Ipſorum placita ſine ullo examine à plerîſque accipiuntur. Itaque errores ipſorum eò magis ſunt noxij, quo faciliùs aliis hominibus communicantur.

Naturam equidem inveſtigare quàm libros evolvere præſtat; experimenta ſenſibilia res certiùs ſanè demonſtrant quàm ratiocinia hominum. Nec eos qui ad Phyſicæ ſtudium adiguntur, poſſumus culpare, quòd in eâ perpetuis experimentis progreſſus edere conentur; dummodò ſcientiis utilioribus majorem etiam conferant operam. Philoſophiam igitur experimentalem aut ipſius ſtudioſos non damnamus, ſed tantùm illorum vitia.

Primum illorum in eo ſitum eſt, quòd ut plurimum non ratione, ſed fortuna duce ſua faciant experimenta; adeò ut ingenti in iis conſumpto tempore & argento nec doctiores nec peritiores evadant.

Secundum in eo eſt quòd curioſis & extraordinariis experimentis potiùs incumbant quàm uſitatiſſimis. Cùm tamen experimenta magis familiaria ſint etiam ſimpliciora, manifeſtò patet his animum eſſe priùs applicandum, quàm illis quæ ſunt complexiora, & à majori cauſarum numero dependent.

Tertium eſt, quòd experimenta lucrativa avidè & accuratè quærant, dum ea negligunt quæ menti illuminandæ duntaxat inſerviunt.

Quartum in eo conſiſtit quòd omnes circunſtantias peculiares, temporis, loci, qualitatis ſimplicium quibus utuntur, accuratè ſatis non obſervent; quamvis nulla ſit ex illis circunſtantiis quæ ſi ſedulò non advertatur, non poſſit effectum experimenti morari. Obſervandum enim eſt omnes terminos quibus utuntur Phyſici eſſe æquivocos; vox illa, vinum, exempli gratiâ, tot varia ſignificat, quot varia ſunt ſoli ingenia.

Digitized by Google

ingenia , variæ tempeſtates , variæ vini conficiendi & conſervandi rationes ; adeò ut in genere poſſimus negare, duo dari dolia vini planè ſimilia. Quum itaque Phyſicus ait ; ad hoc faciendum experimentum ſume vinum,quid ſibi velit non intelligis niſi confusè admodùm. Magna igitur cautione utendum eſt in experimentis : nec ad compoſita veniendum , quin priùs ſimpliciora & magis ordinaria accuratè fuerint intellecta.

Quintum ex eo fluit , quòd ex uno experimento plures æquo eliciant conſequentias. Cùm contrà multis opus ſit experimentis,ut rem unam poſſis legitimè inferre , quamvis unicum experimentum multis deducendis concluſionibus conferre poſſit.

Denique Phyſici, & Chymici nil ut plurimum animadvertunt præter effectus naturæ ſpeciales , ad primas rerum notiones ex quibus conſtant corpora nunquam aſcendunt. Certò tamen conſtat neminem poſſe ſpecialia Phyſicæ phænomena clarè & diſtinctè cognoſcere, niſi generaliora teneat principia, & etiam ad Metaphyſica tranſcendat. Vires tandem & animus ipſis ut plurimùm deficiunt, labor & impenſa ipſos terrent & laſſant.Multa ſunt alia vitia in iis de quibus ſermo fuit. Sed cuncta dicendi non eſt animus.

Hujuſcemodi vitiorum cauſæ ſunt minor applicatio, imaginationis proprietates cap.X. & XI. explicatæ , & quia etiam de differentiis & mutationibus corporum non aliter judicamus quàm ex ſenſationibus noſtris,ut primo libro dictum eſt.

Digitized by Google

PARS TERTIA.

De Communicatione contagioſa imaginationum fortium.

CAPUT PRIMUM.

I. De illa diſpoſitione quâ ad alios in omnibus imitandos propendemus, unde manat communicatio errorum qui ab imaginationis facultate dependent. II. Duæ cauſæ principales quæ illam augent diſpoſitionem. III. Quid ſit imaginatio fortis. IV. Eam eſſe multiplicem. De inſanis, ac de iis qui imaginationem fortem ſecundùm ſenſum hic explicatum habent. V. Duo vitia memorabilia eorum qui habent imaginationem fortem. VI. Quàm ſint idonei ad perſuadendum & fucum faciendum.

POSTQUAM explanavimus naturam imaginationis, variáque ipſius vitia, & quomodo ab ipſâ in errorem conjicimur, reſtat ut in hoc ſecundo Libro de Communicatione contagioſa imaginationum fortium loquamur, hoc eſt, de vi illa quâ nonnulli homines, in ſuos errores alios poſſunt facilè pellicere.

Imaginationes fortes ſunt admodùm contagioſæ: in debiles dominantur; ea paulatim ad ſui normam inflectunt, eoſdem ipſis inſculpunt characteres. Cùm igitur homines quibus ſunt ideæ peculiares & imaginatio fortis ac vivida rationis modum plerunque excedant; paucæ ſunt errorum humanorum cauſæ generaliores, hac pernicioſâ imaginationis communicatione.

Ut iſtius contagionis natura, & quomodo tranſmittatur poſſit percipi, ſciendum eſt omnes homines mutuò indigere auxilio; & ad id fuiſſe creatos ut multa inter ſe componant corpora, quorum partes mutuam habeant analogiam. Hujuſce unionis fovendæ gratiâ, Deus mutuò charitatis vinculo eos obſtrinxit. Sed quia φιλαυτία charitatem

Digitized by Google

paulatim extinguere, atque hoc pacto vinculum ſocietatis disjungere poterat; illius conſervandæ gratiâ homines vinculis naturalibus uniri curavit Deus, quæ deficiente charitate ſubſiſterent, aut etiam ipſam adverſus Philautiæ conatûs tuerentur.

Vincula illa naturalia, quæ nobis cum belluis ſunt communia conſiſtunt in quadam cerebri diſpoſitione quam habent omnes homines ad eos imitandos quibuſcum verſantur, ad eadem cum iis formanda judicia, eoſdémque experiendos animi motûs quibus ij agitantur: Atque illa diſpoſitio homines inter ſe multò arctiùs conjungit, quàm charitas ratione innixa, quæ charitas rariſſima eſt.

Niſi homo eâ præditus ſit diſpoſitione qua noſtra ſenſa affectúſque poſſit ſuſcipere, nobiſcum uniri, unicúmque corpus conſtituere nequit. Similis illis lapidibus formæ irregularis qui ſuum in ædificio locum non poſſunt ſortiri, quia cum aliis non poſſunt conjungi.

Oderunt hilarem triſtes, triſtémque jocoſi,
Sedatum celeres, agilem gnavúmque remiſſi.

Cum iis qui affectibus noſtris nullo indulgent modò, ſed nobis potiùs in omnibus adverſantur, divortium non facere, illud eſt arduum virtutis opus, nec immeritò, quippe cum mœſto non mœrere, cum læto non lætari, eſt utrique inſultare, homo triſtis cōpellandus non eſt cum ore hilari & jocoſo, ac ſpecie ita renidenti, ut lætitiam imaginationi ipſius imprimat, ne è ſtatu ſibi maximè congruo, & jucundo dejiciatur. Nullus enim eſt animi affectus qui miſerum magis juvet quàm triſtitia.

II. *Duæ cauſæ principales quæ augendis diſpoſitionem quam habemus ad alios imitandos.*

Omnes igitur homines habent cerebrum ad id diſpoſitum ut, naturâ duce, ſeſe eodem modo quo nonnulli cum quibus verſantur affecti ſunt, poſſint componere. Illa autem diſpoſitio duabus potiſſimùm cauſis poteſt foveri & augeri. Altera eſt in mente, altera verò in corpore. Prior præcipuè conſiſtit in naturali hominum propenſione verſùs dignitatem & exaltationem. Illa enim propenſio ad id nos imperceptо excitat modo, ut viros nobiles in loquendi ratione, in inceſſu, in veſtitu, & in habitu externo imitemur. Hinc * novi ritus ſeu *modi*, linguarum vivarum inſtabilitas, & quædam generales corruptiones quæ in moribus irrepunt. Hinc denique omnes ineptæ & ridiculæ, nullâ ratione ſed arbitrio humano tantùm innixæ novitates oriuntur.

* nouvelles modes.

Altera cauſa quæ diſpoſitionem illam auget, quâ alios poſſumus imitari, & de qua hîc præcipuè agitur, conſiſtit in impreſſione quadam quam imaginationes fortes faciunt in ingenia debilia & cerebra teneriuſcula ac delicatula.

III. *Quid ſit imaginatio fortis.*

Per imaginationem fortem ac vegetam, intelligo conſtitutionem cerebri quæ illud, veſtigiorum altiſſimorum capax efficit, quæ veſtigia mentis capacitatem ita implent, ut aliis rebus quàm iis quas imagines illæ ipſi repræſentant, non poſſit ampliùs attendere.

Duplex.

Duplex eſt hominum genus qui imaginationem fortem habent hoc ſenſu. Priores alta hæc veſtigia ſuſcipiunt ex impreſſione involuntaria, ac inordinata ſpirituum animalium; Poſteriores verò de quibus hic præcipuè ſermo eſt, ea ſuſcipiunt ex quadam diſpoſitione quæ in ſubſtantia cerebri deprehenditur. IV. *Imaginatio fortis duplex eſt.*

Priores omninò inſanire manifeſtum eſt, cùm unione naturali quæ eſt inter ipſorum ideas & hæc veſtigia, ipſis motu ſpirituum inordinato & involuntario impreſſa, cogantur de rebus cogitare prorsùs diverſis ab iis de quibus cæteri homines loquuntur; undè fit ut nihil ad rem poſſint dicere aut reſpondere.

Innumeri ſunt iſtiuſce generis homines, qui inter ſe non differunt niſi ſecundùm magis & minùs; ac inter eos poſſumus accenſere illos omnes qui motu aliquo animi violento cientur, nam tempore commotionis illius ſpiritus animales tantâ vi imprimunt veſtigia & imagines objectorum quæ affectus moverunt, ut quamlibet aliam cogitationem non poſſint ſuſcipere.

Sed obſervandum eſt illos homines ullius imaginationem, quantumvis tenui ſit ingenio, cerebróque molli & delicato non poſſe corrumpere, duabus potiſſimùm de cauſis. Quia primò cùm non poſſint appoſitè reſpondere ad ideas aliorum, illos utique non poſſunt perſuadere. 2. Cùm ipſorum mentis perturbatio ſit manifeſtiſſima, quicquid dicant aſpernabile videtur.

Nos equidem afficiunt homines motu aliquo violento jam affecti, & in imaginationem noſtram impreſſiones faciunt ſuis ſimiles. Quia verò ipſorum impetus & perturbatio manifeſtò patent, illis impreſſionibus reſiſtimus, ac illas non multò poſt excutimus, dummodò ab eadem cauſa quæ ipſos edidit non foveantur per ſe delentur: hoc eſt cùm efferati illi è conſpectu noſtro diſceſſerunt, ita ut characteribus ipſorum faciei per violentum illum motum impreſſis, fibræ cerebri noſtri non ampliùs immutentur, ſpiritúſque animales non agitentur.

Iſtam imaginationis fortis & vegetæ ſpeciem, quæ conſiſtit in diſpoſitione cerebri altis recipiendis ideis, ab objectis etiam debiliſſimis & minimè efficacibus idonea, iſtam, inquam, imaginationis fortis ſpeciem, hîc duntaxat examino.

Cerebrum habere aptum ad res fortiter imaginandas, & recipiendas imagines maximè diſtinctas & vividas minimorum objectorum, vitioſum non eſt; dummodò mens in imaginationem imperium ſemper obtineat, ita ut iſtæ imagines ad ejus nutum imprimantur & deleantur, quin hinc oritur ſagacitas & vis ingenij. At ubi imaginatio menti dominatur, ac inconſultâ voluntate veſtigia formantur diſpoſitione cerebri & actione objectorum & ſpirituum; illud verò eſt vitium peſſimum, & quædam inſaniæ ſpecies. Eos qui imaginationem habent fortem hoc modo, adumbrare conabimur.

Quocirca recordandum eſt 1. ingenij capacitatem anguſtiſſimis li-

mitibus eſſe circumſcriptam, 2. nullo objecto faciliùs impleri, quàm ſenſationibus mentis, ac in genere omnibus perceptionibus ex rebus externis quæ nos vehementer afficiunt oriundis; tertiò denique alta cerebri veſtigia nunquam imprimi ſine ſenſationibus, aut aliis illis perceptionibus quæ nos vividè afficiunt. Hinc enim eluceſcunt genuini characteres ingenij eorum qui habent imaginationem fortem.

V

Duo vitia memorabilia eorum qui habent imaginationem fortem.

Primus in eo conſiſtit quòd iſti homines de rebus paulùm difficilibus & complexis non poſſint rectè judicare. Cùm enim ipſorum mentis capacitas iis tantum impleatur ideis quæ naturâ ſuâ altis hiſce veſtigiis alligantur; de multis eodem tempore cogitare ipſis non datur. Jam autem in quæſtionibus complexis, mens motû celeri multas ſimul ideas debet perluſtrare, omnéſque uno intuitu relationes & analogias hiſce ſolvendis quæſtionibus idoneas agnoſcere.

Nemo eſt qui non ſit expertus mentem veritati cuipiam non poſſe attendere dum dolore aliquo violento afficitur, quià tunc ſunt in cerebro veſtigia ita alta ut totam ipſius impleant capacitatem. Cùm itaque illi homines de quibus agitur, ex iiſdem objectis veſtigia excipiant altiora quàm cæteri, ut id ſupponimus, non poſſunt etiam mentis viſum æquè longè porrigere, nec totidem res ſimul complecti. Prius igitur illorum vitium in eo eſt quod ſint anguſto ingenio, eóque anguſtiori quo ipſorum cerebrum altiora ex minimis objectis patitur veſtigia.

* Viſionarii.

Alterum eorum vitium in eo poſitum eſt, quòd ſint * φανταστικοὶ, non ita, tamen, ut id vitij ab omnibus dignoſci poſſit. Vulgus enim ipſos non exiſtimat tales. Ij ſoli quorum ingenium rectum eſt & perſpicax, ipſorum φαντάσματα, & imaginationis perturbationem agnoſcunt.

Ut hujus vitij origo deprehendatur, ea quæ in principio ſecundi libri diximus revocanda ſunt in memoriam; ſenſûs nimirum & imaginationem non differre niſi ſecundùm magis & minùs, ſaltem quoad ea quæ in cerebro aguntur; magnitudinem & altitudinem veſtigiorum eſſe cauſam cur mens ſentiat objecta; cur ea judicet præſentia, ac ſatis propinqua ut ex iis dolorem aut voluptatem percipere poſſit. Cùm enim veſtigia objecti cujuſpiam ſunt parva, mens illud objectum imaginatur duntaxat; præſens adeſſe non judicat, nec etiam tanquam valde magnum aut conſideratione dignum illud ſibi pingit. Sed quò magis veſtigia creſcunt & quò altiùs imprimuntur, eò grandius, propinquius, ac denique ad nos commovendos & lædendos aptius objectum ſibi repræſentat imaginatio.

Φανταστικοὶ illi de quibus hîc ſermo eſt ad id veſaniæ nondum devenerunt, ut objecta abſentia, tanquam præſentia videre putent: veſtigia ipſorum cerebri nondùm ſatis alta ſunt; non penitùs inſaniunt ſed tantùm aliquatenùs, ſi enim penitus inſanirent; fruſtrà de iis hîc loqueremur. Quem enim ipſorum inſania fugeret? Quis ſe ab ea deludi pateretur? Non ſunt φανταστικοὶ quoad ſenſûs, ſed tantum

tùm quoad imaginationem: at inſani φανταστικοὶ ſunt quoad ſenſus, cùm non videant res ut ſunt, & quædam ſæpè videant quæ minimè exiſtunt. At verò illi de quibus mentio eſt φανταστικοὶ ſunt quoad imaginationem, cùm res ſecùs imaginentur ac ſe habent, & multa etiam imaginentur quæ non extant. Manifeſtum tamen eſt, φανταστικοὺς quoad ſenſus à φανταστικοῖς quoad imaginationem non differre niſi ſecundùm magis & minùs; nec ab uno ſtatu ad alterum tranſitus difficilis. Unde fit ut mentis ille morbus poſteriorum debeat repræſentari collatione factâ cum morbo priorum, qui manifeſtior eſt, mentémque fortiùs afficit: quippe in iis quæ non aliter differunt quàm ſecundùm magis & minùs, ea quæ leviùs afficiunt & ſentiuntur, ſemper explicanda ſunt per ea quæ vehementiùs.

Alterum igitur vitium eorum qui ſunt imaginatione forti & vividâ, in eo poſitum quòd ſint φανταστικοὶ quoad imaginationem, aut ſimpliciter φανταστικοὶ, ij enim, inſanorum, aut ſtultorum nomine vocantur qui ſunt φανταστικοὶ quoad ſenſus. Hæc ſunt igitur vitia ingeniorum phantaſticorum.

Ij homines in omnibus modum excedunt; abjecta extollunt, parva augent, remota appropinquant, nil ipſis ſe præbet ut in ſe eſt. Omnia demirantur, ad omnia immeritò exclamant. Si conſtitutione naturali ad metum ſint proni; hoc eſt, ſi ipſorum ſpiritus animales ſint pauci, debiles,& tardi, minimâ de causâ terrentur, trepidant arundine motâ. At verò ſi ingens ipſis ſit ſpirituum & ſanguinis copia, quod frequentiùs accidit, vanas concipiunt ſpes quibus ſemetipſos lactant, ac ſeſe imaginationis ſuæ ubertati totos permittentes * inanibus, quotidie agitandis, apud ſe, conſiliis mirificè delectantur. In affectibus vehementes, in opinionibus tenaces; in ſuimet ipſorum contemplatione ſemper læti & alacres ſunt. Quum inter egregia ingenia accenſeri ambiunt, ac Authores ſe gerunt (ſunt enim Authores omnis generis, phantaſtici & alii,) quot deliramenta, quot impetus, quot μετεωρισμοὺς! Naturam nunquam imitantur, omnia contorquent & exaggerant, in auras ſeſe extollunt, nil ab ipſis profertur quod cothurnum non ſapiat; ſubſultim incedunt; ipſorum oratio numeroſa eſt, & phalerata, nil denique ab ipſis audias præter figuras & hyperbolas. Si pietatem amplectuntur, illámque ex arbitrio metiri ſatagunt, ſpiritum Judaïcum & Phariſaïcum penitùs induunt; rerum corticulæ, cæremoniis externis, ac praxibus nullius momenti toti adhæreſcunt, fiunt δεισιδαίμονες, meticuloſi, ſuperſtitioſi. Cuncta, ſi ipſis credas, ad fidem pertinent; Cuncta ſunt eſſentialia, ſi ea excipias quæ revera ad fidem pertinent, & eſſentialia ſunt, ſæpè enim levioribus addicti officiis utiliſſima negligunt Evangelij præcepta, juſtitiam, miſericordiam, & fidem. Quid morâ? Qui iſtorum vitiorum ut compl urium aliorum certior fieri cupit, attendat modò ad ea quæ quotidie in colloquiis agitari ſolent.

* ils bâtiſſent des châteaux en Eſpagne.

Qui imaginationem habent fortem & vividam; aliis prædititi ſunt

qualitatibus quas hìc explicare operæ pretium eſt. De ipſorum vitiis hactenùs actum eſt ; nunc de ipſorum virtutibus ac prærogativis agendum. Unam habent inter cæteras quæ ad inſtitutum noſtrum præcipuè pertinet ; Illâ enim prærogativâ in vulgi ingenia imperium obtinent ; ſuas ipſis ideas obtrudunt, falſasque impertiuntur impreſſiones.

VI. *Eos qui ſunt imaginatione forti facilè perſuadere.*

Iſta prærogativa in eo conſiſtit quòd facilè, vehementer & vividè, quamvis non genuinè, ſeu naturaliter mentem ſuam aperiant. Qui res vividè imaginantur, eas etiam vividè exprimunt, eóſque omnes perſuadent qui ſpecie externâ & impreſſione ſenſibili potiuſquàm rationum vi devincuntur. Cùm enim cerebrum illorum qui pollent imaginatione forti, veſtigia, ut anteà dictum eſt, excipiant altiſſima eorum quæ ſunt imaginati, hæc veſtigia ut plurimùm non ſine magna ſpirituum commotione imprimuntur, iſta autem ſpirituum commotio ad id totum corpus diſponit ut mentis cogitationes poſſit vividè ac vehementer exprimere, cùm itaque oris habitus, vocis inflexio, orationiſque concinnitas vim verbis addat, auditorum & ſpectatorum animos ſibi conciliant, & ad id præparant ut ejuſdem quâ afficiuntur imaginis impreſſionem mechanicè, ut ita dicam, excipiant. Quæ enim altè menti noſtræ infuſa ſunt, altè etiam à nobis aliorum mentibus infunduntur ; Qui vehementi movetur affectu, eodem alios ut plurimùm movet, & ipſius Rhetorica licèt irregularis eſt tamen flexanima. Habitus enim & modus externus ut potè ſenſibilis, in imaginationem hominum vividiùs agit, quàm ſolidiſſima argumenta, ſi mente ſedatâ proferantur ; hæc enim ratiocinia nec ſenſus, nec imaginationem afficiunt.

Qui igitur imaginatione pollent, hoc cæteris præſtant, quod arrideant, moveant, perſuadeant, quia nempe cogitationum ſuarum imagines ſibi formant perquam vividas & ſenſibiles. Sed aliæ præter eas ſunt rationes quibus animos ſibi devinciant. De rebus ut plurimùm facilibus, & obviis duntaxat loquuntur. Iis utuntur terminis, qui nil excitant præter notiones ſenſuum confuſas, quæ nos ſemper vehementiſſimè movent. De rebus ſublimibus & arduis nullam agunt mentionem niſi vagam, ac veluti per locos communes ; Res enim ſigillatim, penitùs, & à principiis ſuis introſpicere non audent, ſive quia hæc illos fugiunt ; ſive quia timent ne verborum penuriâ, ſeſe intricent, ac ingeniis attentioni non aſſuetis negotium faceſſant.

Ex ſuprà dictis non obſcurè liquet imaginationis inordinatæ vitia eſſe admodùm contagioſa, ac in plerorúmque ingenia facillimè irrepere. Cùm autem iſti homines forti imaginatione præditi ſint plerumque rectæ rationis Antagoniſtæ, propter ingenij exilitatem, ac cerebri phantaſmata ; hinc colligere pronum eſt ; iſtam vitiorum & perturbationum imaginationis contagionem, inter errorum noſtrorum cauſas, eſſe maximè generalem. Sed hæc exemplis & experimentis familiaribus ſunt confirmanda.

CAPUT

CAPUT II.

Exempla generalia quibus imaginationis vis demonſtratur.

FRequentiſſima ſuppetunt iſtius communicationis imaginationis exempla, in liberis reſpectu parentum, ac potiſſimùm in puellis reſpectu matrum; in famulis reſpectu herorum, ac in ancillis reſpectu dominarum, in diſcipulis reſpectu præceptorum, in aulicis reſpectu Regum, & in genere in omnibus inferioribus reſpectu ſuperiorum: dummodò parentes, magiſtri, aliique Superiores aliquâ polleant imaginationis vi; ſin minùs imaginatio debilis parentum, aut magiſtrorum, nullam fortè impreſſionem in liberis & ſervis efficeret.

Iſta communicatio inter pares etiam deprehenditur; ſed rariùs, quia inter eos non eſt veneratio illa quâ ingenia ad id diſponuntur, ut nullo examine admiſſo impreſſiones imaginationum fortium imbibant, hæc etiam communicatio in ſuperioribus reſpectu inferiorum obſervatur; Hi, ſcilicet, imaginatione adeò vivida & imperioſa ſunt præditi, ut ſuperiorum ſuorum animos pro lubitu inflectant.

Parentes in liberorum imaginationem vehementiſſimè agere nemo eſt qui non percipiat, ſi attendere velit iſtas diſpoſitiones naturales, quibus ad id comparamur, ut eos quibuſcum degimus imitemur iiſdémque quibus ipſi moveamur affectibus, longè firmiores eſſe in infantibus reſpectu parentum, quàm in cæteris hominibus. Cujus multæ poſſunt afferri cauſæ. Ac prima quidem ex eo deducitur quòd eodem ſanguine ſint formati. Quemadmodùm enim parentes ſæpiſſimè tranſmittunt in liberos diſpoſitiones ad quoſdam morbos veluti hæreditarios, quales ſunt morbus articularis, calculus, inſania, ac in genere omnes illi morbi qui per accidens non irrepſerunt, aut qui non ex ſola extraordinaria humorum fermentatione orti ſunt, quales ſunt febris, &c. illos enim morbos non poſſe communicari liquet; ità diſpoſitiones cerebri ſui infantium cerebro imprimunt, imaginationem ipſorum ita inflectunt, ut eaſdem ac ipſi concipiant opiniones.

Secunda ratio hæc eſt. Infantes ſcilicet rarò utuntur familiari cæterorum hominum commercio: ex quo alia veſtigia ipſorum cerebro poſſent inſculpi, ac perpetuus ut ita dicam impreſſionis paternæ niſus infringi. Nam ſicut qui patriæ cancellos nunquam eſt prætergreſſus mores ritúſque peregrinorum à ratione prorsus alienos ducit, quia eos à more patrio quem ſequitur recedere videt; ita juvenis è domo paterna nunquam egreſſus, parentum ſententias vivendíque modos inſtar rationis univerſalis habet; ſeu potiùs haud credit alia eſſe rationis & virtutis principia quàm ea quæ apud parentes hauſit. Parentibus igitur in omnibus credit, atque iis ſe conformat.

Porrò

Porrò iſta impreſſio paterna adeò vehemens eſt ut non in imaginationem liberorum modò, verùm etiam in cæteras ipſorum corporis partes agat. Filius genitoris inceſſum, vocem & geſtum imitatur. Filia eandem ac genitrix obſervat in ornatu compoſitionem, ejus inceſſum, vocémque etiam æmulatur. Si balbutit mater, balbutiet etiam filia, ſi cervicem inconcinnè contorquet, filia itidem contorquebit. Denique liberi in omnibus imitantur parentes, in defectibus & motibus incompoſitis, ut & in erroribus & vitiis.

Multa prætereà iſtius impreſſionis effectum confirmant & augent, ſed præcipuè authoritas parentum, ſummiſſio liberorum, & amor mutuus inter utroſque. Sed hæ cauſæ Aulicis, Miniſtris, ac omnibus, in genere, inferioribus non ſecùs ac liberis communes ſunt. Aulicorum exemplo rem ſumus explanaturi.

Sunt qui de iis quæ non vident, per ea quæ ſibi ſunt conſpicua judicent. De ſublimitate, exempli gratiâ, de vi, ac de capacitate ingenij ſibi ignotis, per nobilitatem, dignitates, divitias ſibi notas. Aliud ex alio metiuntur; infimus ille ſtatus quo infrà Magnates dejicimur, ipſiſque ſubjicimur, cupido quâ ipſorum gloriæ participandæ tenemur, ingénſque ſplendor qui ipſis affulget, nos eò plerunque adducit, ut mortales divinis, ut ita loquar, afficiamus honoribus. Quippe ſi Deus authoritate Principes donet, homines ipſis infallibilitatem arrogant; infallibilitatem, inquam, ita univerſalem, ut nullis in ulla re aut occaſione, aut ceremonia circunſcribatur cancellis. Magnates cuncta per ſe norunt. Quamquam de quæſtionibus ſibi prorſùs inuſitatis decidant, recta tamen ratio ab ipſis ſemper ſtat; qui ipſorum dicta expendere audet, is eſt rudis rerúmque imperitus. Is à veneratione ipſis debita deſiſtit qui audet dubitare. Ac denique qui ipſos damnat rebellionis reus eſt, ineptit, delirat, cunctiſque debet ludibrium.

At verò ſi Magnates nos favore ſuo dignentur, tùm ſi ipſorum dictis calculum non adjicimus, non pervicaces & rebelles modò, ſed & ingrati, & perfidi habemur. Piaculum eſt quo ab ipſorum gratia æternùm arcemur. Unde fit ut aulici, atque adeò omnes ſubditi in verba, & opiniones Regis nullo adhibito examine jurent; ac in rebus etiam Religionis ſeſe ipſorum arbitrio ſæpiſſimè permittant.

Britannia, & Germania iſtius obedientiæ impiis Principum imperiis præſtitæ luculenta nobis ſuppeditant exempla. Nil aliud ſonant Hiſtoriæ poſteriorum ſæculorum. Nec defuêre homines ætate provecti, qui quater, aut quinquies Religionem mutaverint, mutantibus Principibus.

Art. 37 Relig. Eccl. Anglic. Reges & ipſæ etiam Reginæ in Britannia in omnia ſive civilia ſive Eccleſiaſtica regimen ſibi arrogant. Ipſi Liturgias, Feſtorum officia, Sacramentorum adminiſtrationem & participationem dirigunt & approbant. Prohibent, exempli gratiâ, adorationem Jeſu-Chriſti in Euchariſtia, quamvis ipſum genibus flexis pro more antiquo recipi jubeant.

jubeant. Uno verbo omnia immutant in liturgiis, ut eas novis fidei ſuæ articulis accommodent, atque de iſtis articulis judicandi cum Parlamento, ſeu ſumma Curia, jus ſibi tribuunt, non ſecus ac Papa cum Concilio, uti videre eſt in ſtatutis Angliæ,& Hiberniæ initio Regni Reginæ Eliſabethæ factis. Denique Reges Angliæ majorem in ſubditos exercent poteſtatem circa ſpirituale quàm circa temporale; miſeri nempe homines rebúsque terrenis dediti, bonorum ſuorum quàm fidei conſervationem pluris facientes, Principum voluntati facilè obtemperant, dummodò rei ſuæ temporali non obſtet.

Variæ viciſſitudines Religionis in Suecia, & Dania imperium illud quo nonnulli in alios pollent ſatis ſupérque nobis probare poſſent; ſed harum viciſſitudinum aliæ ſunt etiam cauſæ non leves. Poſſunt quidem mutationes illæ ſtupendæ contagioſam imaginationis communicationem probare; ſed iſta argumenta generalia nimis & vaſta mentem potiùs perſtringunt & ſtupefaciunt quam illuminant. Quia nempe ejuſmodi eventûs inſperati pendent à nimio cauſarum concurſu.

Si aulici cæteríque homines veritates certas, eſſentiales, ac ſine ſalutis diſpendio non deſerendas, deſerant tamen; quantò minus veritates abſtractas parùm certas & utiles audebunt defendere. Si Religio Principis ſit Religio ſubditorum, quantò magis ratio religione inferior, erit etiam ſubditorum ratio. Principis itaque opiniones, voluptates, affectûs, lusûs, verba, veſtitûs, omnes denique actiones uſu apud omnes invaleſcent: quid moror? Princeps ipſe eſt norma uſûs eſſentialis. Nec fieri poteſt niſi rarò admodùm ut contra uſum ritúmque receptum peccet. Cùm autem omnes uſûs mutationes nil aliud ſint quàm varia ornamenta, variæque venuſtates; nemo eſt qui mirari debeat Principes tam fortiter agere in imaginationem cæterorum hominum.

Si Alexander inclinet caput, omnes ipſius aulici caput inclinant. Si Dyoniſius Tyrannus Platone Syracuſam adveniente, Geometriæ operam navet, illicò Geometria floret, iſtiúsque Regis palatium (inquit Plutarchus) videas conſperſum pulvere quem excitant figurarum delineatores. At verò ſimul ac Plato iſti Principi indignatur & Princeps voluptatibus denuò indulgens ſtudium Geometriæ faſtidit, aulici extemplò eandem inſiſtunt viam. Ipſos dicas, pergit idem, faſcinatos & veneficæ cujuſdam Circes incantamentis in alios homines tranſmutatos. E Philoſophia ad intemperantiam tranſgrediuntur. Philoſophiam reſpuunt ut voluptates illicitas quas mox horrebant, ſectentur. Sic Principes vitia in virtutes, virtutéſque in vitia transformare; omnéſque illorum ideas mutare uno verbo poſſunt. Ad minimum ipſorum nutum, geſtum, labrorum aut oculorum motum res eò deveniet, ut vera ſcientia, & eruditio * ludimagiſtro digna occupatio videatur; temeritas, ferocitas, ſævitia pro magnanimitate habeatur, ac denique impietas & licentia pro virtute & libertate animi.

In operibus moralibus. Quomodo diſtingui poſſit adulator ab amico.

* Pedanteria.

V

Sed in hoc, ut in cæteris, præſuppoſitum velim Principes pollere imaginatione forti & vivida; alioqui orationes ea non poſſent inſtruere energia, & forma, quæ ingenia debilia ſibi devincit atque ſubjugat.

Quòd ſi imaginatio ſola, rationiſque auxilio deſtituta tantos edere valeat effectus; certè nihil adeò inauditum, adeóque inſolens eſt quod non poſſit perſuadere, ſi rationibus ſaltem veriſimilibus innitatur. Rem probo exemplis.

Diodor. Sicul. Bibl. lib. l. 3.

Antiquus quidam Author refert Aulicos apud Æthiopas iſtius olim fuiſſe dementiæ ut ſe claudos, & deformes redderent, aut ſibi membra quædam truncarent, quin & mortem conſciſcerent Principis imitandi causâ: Rege claudicante, vel altero ex oculis capto indecorum erat ſtipatoribus ipſius, binos habere oculos, aut rectos incedere: quemadmodum, nemo eſt qui in aula nunc audeat ſeſe oſtentare cum Cæſitio rugato & ſtriato galericulo, aut cum ocreis albis calcaribúſque auratis, vel aliis ejuſmodi ornamentis quæ nunc obſoleverunt. Æthiopum ille mos abſurdus quidem & moleſtus, ſed uſu receptus erat. Illi omnes ſeſe alacriter accommodabant, ſpreto dolore in ejuſmodi ritu perferendo, in id tantùm collimabant ut generoſitatem, ſtudium, conſtantiámque Regi ſuo teſtatam facerent. Denique iſtius ritûs abſurditas illegitimâ amoris causâ innixa, pro lege habita eſt, ac diutiſſimè obtinuit.

Qui in Orientem iter fecerunt hunc morem in multis regionibus nondum obſoleviſſe, alióſque non minùs ridiculos invaluiſſe tradunt. Sed quid tam remotas gentes quærimus? certè in noſtra etiam Gallia religiosè obſervantur leges & ritus abſurdi & moleſti, ubicunque ſunt homines affectibus ſuis indulgentes, & ubicunque imaginatio rationi dominatur ibi ſtupenda in moribus abſurditas & inconſtantia. Quid dicas de mulieribus noſtratibus quæ dum diriſſima ſævit hyems nudato pectore incedunt, & vigente æſtatis calore, veſtibus ita arctis amiciuntur, ut vix reſpirare poſſe dicas. Certè ſi ex illo ritu non tanto dolore ac Æthiopes afficiuntur majori ſaltem pudore ſuffundi deberent. Si Æthiops oculos ſibi effodiat generoſitatem poteſt ſaltem cauſari, quid verò cauſabitur matrona Chriſtiana ea oſtentans quæ natura & Religio ipſam occultare jubent? Se morem receptum ſequi dicet, & nihil amplius? Verùm iſte mos eſt abſonus, infeſtus, indecorus ac omnimodè Chriſtianis indignus. Originem ſuam non aliunde ducit quàm à manifeſta rationis depravatione, & ſecreta cordis corruptione; ſine ſcandalo non poteſt obſervari: qui illi adhæret à rationis partibus ad imaginationis partes, à puritate ad impuritatem, à ſpiritu Dei ad ſpiritum mundi manifeſtò deficit, uno verbo, omnes rationis & Evangelij leges violat? quid facias? uſus ſic voluit, jam autem uſus, ſi hominibus ſæculi credas, ſanctiùs debet obſervari, quàm lex ipſa quam Deus digito ſuo inſcripſerat tabulis Moſis, quámque à ſpiritu ſuo pectoribus Chriſtianorum inſculpit. Certè haud ſcio an Galli Æthiopes meritò poſſint deridere. Qui Regem coclitem & claudum, coclitibus

etiam

etiam, & claudis ſtipatum videret riſum equidem primâ fronte vix poſſet tenere; ſed tempore ſuccedente ridendi tandem fieret finis, iſtáque magnanimitas & veluti devotio admirationem forte potiùs pareret quàm riſum. At verò de moribus, aut modis qui apud Gallos obtinent res ſecùs ſe habet. Ipſorum abſurditas nulla nititur ratione veriſimili ſi minorem afferunt moleſtiam, tantò magis ridiculi ſunt. Quid plura? ritus à ratione adeò abhorrentes tantam eſſe ſæculi corruptionem oſtendunt, ut nulla ampliùs ſit reſipiſcentiæ ſpes.

Quæ de Aulicis dicta ſunt, de pleriſque famulis ergo heros de ancillis erga heras, atque ut fiat temporis compendium de omnibus inferioribus erga ſuperiores intellecta velim, ſed præcipuè de liberis erga parentes: liberi à parentibus ita pendent, ut nemo magis; parentes illos complectuntur amore, omnium maximè intimo, ac denique ad ſubmiſſiones & obſequia ratione ducuntur, quæ ipſius rationis modum quandóque excedunt.

Cæterùm imaginatio aliquando ſufficit nonnullis ut agant in imaginationem; nec ſemper neceſſaria ſunt authoritas, & imperium. Nonnulli interdùm reperiuntur, nobis incogniti, nulliúſque apud nos præconceptæ exiſtimationis, quibus tanta imaginationis vis eſt, tantáque in verbis energia & vivacitas, ut nos etiam incautos & incogitantes perſuadeant; dum ne vel quid perſuadeant poſſumus aſſequi. Id quidem videtur incredibile, crebrò tamen accidit.

Iſta autem imaginaria perſuaſio aliunde oriri nequit quam ex vi ingenij hominis cujuſpiam phantaſtici, qui multa quæ ipſe non intelligit vividè deblaterat, quíque auditorum ingenia ita contorquet ut cæcam adhibeant fidem. Plérique enim impreſſione ſenſibili ita permoventur, ſtupeſiunt, perſtringuntur, ut ex affectu ſuo de iis judicium ferant quæ ipſi non intelligunt niſi confusè admodùm. Ad id, quæſo, ſedulò attendant lectores, quid in ſemetipſis inter mutua hominum colloquia agatur ſeriò reputent, hanc veritatem crebrò experientur. Nec dubito quin hinc utilitatem non parvam percipiant.

Sed animadvertendum eſt duo valdè ad id conferre ut aliorum imaginatio in nos invaleat. Primò pietatis & gravitatis ſpecies quam præ ſe ferunt nonnulli. Secundò liberrimus, & audaciſſimus quorundam aliorum loquendi modus. Quippe juxta propenſionem noſtram ad pietatem aut licentiam, viri pietatem & gravitatem, aut præfractam audaciam impiámque libertatem affectantes in nos variè prorsùs agunt.

Ex illis quidem alij ſunt pernicioſiores aliis: Cave tamen ne cujuſquam ſpecie externâ deludaris; nec cedas niſi rationibus ſolidis. Ineptiæ poſſunt gravi & modeſto proferri modo; impietates verò & blaſphemiæ pietatis pallio obtegi. Examinandum igitur eſt, juxta Johannis præceptum num ſpiritus ſint Dei, nec cuilibet ſpiritui fidendum. Dæmones in Angelos lucis ſeſe nonnunquam transformant. Nec deſunt qui ſpeciem externam ad pietatem naturâ conformatam

habentes, apud homines verâ pietate prædìti habeantur; atque hoc freti nomine homines ab officiis quibus neceſſariò & eſſentialiter tenentur atque etiàm ab amore Dei & proximi audent liberos & immunes pronuntiare, ut eos praxi cuidam aut cæremoniæ Phariſaïcæ ſubjiciant.

Sed imaginationes quarum vim & contagium fugere, noſtrâ potiſſimùm intereſt, ſunt imaginationes nonnullorum hominum per orbem diſperſorum qui pro * ingeniis fortibus ſeu non vulgaribus haberi volunt, quam certè famam nullo comparant negotio. Qui enim peccatum originale, immortalitatem animæ negare; aut quoddam Eccleſiæ placitum impudenter exſibilare ſuſtinet, is eximiam ingenij fortis famam apud vulgus ſibi conciliabit.

* eſprits forts.

Tenuia illa ingenia igniculis quibuſdam micant, ac neſcio quâ ſpecie libertatis & audentiæ aliorum ingeniis imperiosè dominantur, imaginationéſque debiles ita diſponunt ut verbis vividis & ſpecioſis cedant, quæ quilibet attentus non poſſet audire niſi aſpernabundus: in vocibus felices, in rationibus infeliciſſimi ſunt. At verò quia homines, licèt ratione prædìti, ſenſibilem tamen habitus externi voluptatem ipſi rationi cujus examen arduum eſt præferunt, hinc fit ut ejuſmodi ingenia aliis debeant palmam præripere, ſuos errores & malignitatem tranſmittere, imperio quod in aliorum imaginationem uſurparunt.

CAPVT III.

I. De vi imaginationis quorundam Authorum. II. De Tertulliano.

NUllo argumento evidentiori vis quarundam imaginationum in alios poteſt demonſtrari, quàm poteſtate illâ quâ nonnulli Authores perſuadere valent nullis adhibitis rationibus. Exempli gratiâ, Tertullianus, Seneca, & inter recentiores, è Gallis, Montagne, & quidam alij, ſermones ſuos neſcio quo componunt modo quo pleroſque demulcent, atque perſtringunt, quamvis in iſtis ſcriptis illorum Authorum imaginatio imperfectè tantùm pingatur & adumbretur. Ipſorum voces licèt mortuæ rationem multorum efficacitate ſuâ ſuperant, ita pervadunt, penetrant, ſubjugant mentem, ut eam ad cæcam ac veluti inſciam obedientiam tyrannicè adigant. Mens quidem aſſenſum præbere non recuſat, ſed cui aſſentiretur; cùm rem propiùs explorare intendit, nil deprehendit præter ſpectra quæ cum ſua pompa & fulgore in auras abeunt.

Etſi Authorum ſupra laudatorum ſcripta ad vim imaginationis demonſtrandam ſint aptiſſima, nolim tamen illa in omnibus damnare. Quædam ſunt in iis adeò ſcita ut ea non poſſim non laudare; nec in

Vide illuſtrationes.

univerſalem multorum ſæculorum approbationem invehi animus eſt. Tertullianum in multis, ut in apologia ſua adverſus gentes, & in libro de Præſcriptionibus adverſus hæreticos, Senecámque in nonnullis demiror & exoſculor; licèt totum Montagne parvi faciam.

Tertullianus erat quidem eruditiſſimus, ſed memoriâ potiùs pollebat quàm judicio; memoria ipſius erat ſagax & vaſta, non verò ingenium: nec eſt quod quis ipſum φανταςικὸν, eo quem explicui ſenſu, fuiſſe, ac iis ferè omnibus quæ ingeniis inordinatis imputavi vitiis laboraſſe inficietur. Aſſenſus & obſequium quod Montani ipſiúſque Prophetiſſarum viſionibus præſtitit, illius judicij debilitatem ſatis ſupérque demonſtrant. Æſtus ille, motus immoderati, enthuſiaſmi circa res minimas ipſius imaginationis perturbationem manifeſtò oſtendunt. Quot commotiones immodicæ in ipſius hyperbolis & figuris? quot ſplendidæ & magnificæ rationes quæ perſtringendo, & ſtupefaciendo tantùm perſuadent, & probanr?

Quorsùm, exempli gratiâ, cauſam dicturus cur pallium Philoſophicum indueret non togam quam tum induere ſolebant, dicit illud pallium Carthagini olim in uſu fuiſſe? an quia olim Majores noſtri cæſitio, & galericulo utebantur, eodem uti ornamento nobis licebit? an mulieres ut olim capitio ornabuntur niſi in * Bacchanalibus?

* au Carnaval.

Quid de magnificis & ambitioſis iſtis deſcriptionibus viciſſitudinum mundi, poterit inferre? an hæc ipſum abſolvunt? Luna in phaſibus ſuis varia eſt, annus in tempeſtatibus; ager per hyemem aliam induit faciem quàm per æſtatem. Regiones integræ aquarum eruptionibus fuerunt inundatæ, aut terræ motibus abſorptæ. Novæ urbes, novæque coloniæ fuerunt conditæ, tota denique natura variis obnoxia eſt vicibus. Ergo Tertullianus meritò togam exuit ut pallium indueret. Quid, quæſo, variæ iſtæ mutationes & innumeræ aliæ, quas anxiè diſquirit, & obſcurè contortè, ac ingenti deſcribit molimine, cum ſuo inſtituto? Pavo pedem non movet quin colorem mutet, ſerpens foramen aliquod ſubeundo exutâ ſenectâ novam induit pellem: ergo legitimè veſtem mutavit? Quis ſanguine frigente, & ſedato animo tam ridiculas eliciat concluſiones, quis Authorem illum eas elicientem ſibilo non exciperet, niſi ſtrepitu ſuo lectorem præverteret & obtunderet?

Cap. 2. & 3. de pallio.

Totus penè ille libellus de pallio rationibus ab inſtituto æquè alienis ſcatet; quæ certè nil probarent, ſi mens ſeſe obſtupefieri non pateretur, ſed his immorari inutile foret, id unum monuiſſe ſufficiat; videlicet ſi animi rectitudo æquè ac perſpicuitas & evidentia in verbis, debeant elucere in ſcriptis, quia non alium ob finem ſcribimus quàm ut intelligamur; ſi id, inquam, ita ſit Author ille excuſatione caret; quippe qui, referente Salmaſio inter Criticos hujus ſæculi facilè Principe, omnem contulerit operam ut obſcurus eſſet, uſque adeò ut Commentator ille dejerare non dubitet, ipſum à nemine unquam omninò intellectum fuiſſe. Quicquid ſit, licèt mos illius Gentis, uſus

Multos etiam vidi poſt quàm benè æſtuaſſent ut eum aſſequerentur, nihil præter ſudorem & inanem animi fatigationem

lucratos, ab eius lectione diſceſſiſſe, ſic qui Scotinus haberi viderique dignus, qui hoc cognomentum habere voluit, adeò quod voluit à ſemetipſo impetravit, & efficere id quod optabat valuit, ut liquidò iurare auſim neminem ad hoc tempus extitiſſe, qui poſſit iurare hunc libellum à capite ad calcem uſque totum à ſe non minus bene intellectum quàm lectum. Salm in ep. ded comm. in Tert.

iſti ſæculo ſolennis, aut denique ſatyræ & ironiæ natura ſeu genius poſſint illud obſcuritatis & ἀκαταληψίας ſtudium excuſare, non poſſunt tamen ferri ineptæ rationes & Authoris inſipientia, qui deblaterare non veretur quicquid in buccam venit; dummodò inſolenti aliquâ cogitatione, aut terminis inuſitatis & magnificis imaginationis vim aut potiùs perturbationem ſe oſtentaturum ſperet.

CAPVT IV.

De imaginatione Senecæ.

Senecæ imaginatio ad rationem interdùm non magis accedit quàm imaginatio Tertulliani. Motûs ipſius impetuoſi, in loca ei ignota ipſum nonnunquam abripiunt, quæ tamen eadem perluſtrat confidentia, ac ſi ipſa ſæpiſſimè triviſſet, dummodò magnis itineribus incedat, concinnas, & numeroſas adornet periodos, multùm ſe promoviſſe autumat: ſed certè iis ſimilis eſt qui choreas agentes ſemper redeunt unde primò venerunt.

Vis & elegantia verborum, à vi & evidentia rationum apprimè ſemper ſunt diſtinguendæ. Multùm ſanè in verbis Senecæ apparet energiæ & elegantiæ, at in rationibus valoris & evidentiæ parùm, verba ſua imaginationis vi, iſtâ inſtruit formâ, quâ poſſint movere, agitare, ac perſuadere impreſſione ſuâ, iis verò perſpicuitatem, & lumen illud purum non affundit, quâ mens illuminatur & perſuadetur evidentiâ, non verò impreſſione phyſicâ. Convincit quia commovet, & allubeſcit, at vix credam illius lectione eos perſuaderi quibus ſanguis in venis eſt ſedatus, quique adverſus præjudicia cauti, non cedunt niſi perſpicuitate & evidentiâ rationum devicti. Uno verbo dummodò placeat & venuſtè loquatur, quid dicat parùm ſollicitus eſt, quaſi quis id ritè perſuadere poſſit cujus conſcius apud ſe non eſt. Perſuadet itaque perſuaſione cæcâ, quam qui admiſerunt, non ſatis attingunt quo pacto illam admiſerint: quaſi mens pati deberet ſeſe perſuaderi, niſi rem priùs examinatam diſtinctè cognoſcat.

Quid pompam magis ſonat, quàm idea ſapientis ab ipſo tradita; ſed quid etiam vanitatem, illuſionémque magis redolet. Quam nobis tradit Catonis idea, illuſtrior eſt quàm ut genuina haberi poſſit: præſtigiæ ſunt quæ iis duntaxat fucum faciunt qui naturam hominis non norunt. Cato iiſdem calamitatibus ac cæteri homines erat obnoxius: ipſum invulneratum dicere mera eſt hallucinatio. Qui illum ictibus petebant, haud dubiè etiam ſauciabant; ipſi non erat adamantis durities ferro inexpugnabilis, nec rupis robur quod infringere nequeunt undæ, ut id pertendit Seneca. Uno verbo, haud erat ſenſu expers; nec id diffitetur ipſe Seneca, cùm imaginatione deferveſcente, ad ea

quæ

Digitized by Google

quæ profert attendit. Lege verba ipſius Senecæ. *Itaque non refert, quam multa in illum tela conjiciantur, cùm ſit nulli penetrabilis, quomodo quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duritia eſt; nec ſecari adamas, aut cædi vel teri poteſt, ſed incurrentia ultrò retundit: quemadmodùm projecti in altum ſcopuli mare frangunt, nec ipſi ulla ſævitiæ veſtigia tot verberati ſæculis oſtentant. Ita ſapientis animus ſolidus eſt, & id roboris collegit, ut tam tutus ſit ab injuria, quàm illa quæ extuli; Sen. cap.5. Tract. Quod in ſapientem non cadit injuria.*

Quid igitur? nunquid fatebitur ſapientem ſuum ad miſeriam poſſe redigi, cùm doloris ſenſum poſſit percipere? minimè verò, dolor ſapientem ſuum non afficit; doloris formidine non tenetur ſupra fortunæ vices, hominúmque malignitatem ſeſe extulit. Hæc illum anxium habere nequeunt.

Adſum hoc vobis probaturus, inquit; *ſub iſto tot civitatum everſore munimenta incurſû arietis labefieri, & turrium altitudinem cuniculis ac latentibus foſſis repentè reſidere, & æquaturum editiſſimas arces aggerem creſcere. At nulla machinamenta poſſe reperiri, quæ benè fundatum animum agitent.* Et infrà, *non Babylonis muros illi contuleris, quos Alexander intravit, non Carthaginis aut Numantiæ mœnia una manu capta, non capitolium arcemve, habent iſta hoſtile veſtigium*, cap. 6.

Quid tu putas cùm ſtolidus ille Rex multitudine telorum diem obſcuraſſet ullam ſagittam in ſolem incidiſſe. Ut cœleſtia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa diruunt, aut ſimulachra conflant, nihil divinitati nocetur, ita quicquid fit in ſapientem, protervè, petulanter, ſuperbè fruſtrà tentatur. cap. 4. *Inter fragorem templorum ſuper Deos ſuos caventium uni homini pax fuit.* cap. 5.

Non eſt quod dicas ut ſoles, inquit ille, *hunc ſapientem noſtrum nuſquam inveniri. Non fingimus iſtud humani ingenij vanum decus nec ingentem imaginem rei falſæ concipimus ſed qualem confirmamus, exhibemus & exhibebimus. Cæterùm hic ipſe M. Cato vereor ne ſuprà noſtrum exemplar ſit.* cap. 7.

Videor mihi, pergit, *intueri animum tuum incenſum & efferveſcentem: paras acclamare. Hæc ſunt, quæ auctoritatem præceptis veſtris detrahant. Magna promittis, & quæ ne optari quidem nedùm credi poſſunt.* Et infrà. *Ita ſublato altè ſupercilio in eadem, quæ cæteri deſcenditis mutatis rerum nominibus; tale itaque aliquid, & in hoc eſſe ſuſpicor, quod prima ſpecie pulchrum atque magnificum eſt, nec injuriam, nec contumeliam accepturum eſſe ſapientem*; & infrà. *Ego verò ſapientem non imaginario honore verborum exornare conſtitui, ſed eo loco ponere, quo nulla perveniat injuria.*

Hinc patet quò fortis Senecæ imaginatio debilem ipſius abripiat rationem. Quî fieri poteſt ut homines ærumnarum & infirmitatum ſuarum quotidie ſibi ipſis conſcij tam altos & ſuperbos induere poſſint animos? Quis mente ſanus ſibi perſuadeat ſe dolore quo afficitur non lædi? Sed quid nobis Catonem obtrudit Seneca? Certè quantumvis ipſi tribuatur fortitudinis & ſapientiæ, eò tamen nunquam devenit ut non dicam atroces populi ipſum invadentis, verberantis & ſpoliantis injurias, ſed vel muſcæ aculeum, immotus poſſet perferre. Si cum invictis quæ ex experientiâ noſtrâ petimus argumentis conferas;

conferas iſtam Senecæ ratiunculam, quam tamen palmariam eſſe dueit, quid ea debilius? Audi egregiam iſtam rationem.

Validius eſſe debet quod lædit eo quod læditur, non eſt autem fortior nequitia virtute, non poteſt ergo lædi ſapiens. Injuria in bonos non tentatur niſi à malis, bonis inter ſe pax eſt. Quod ſi lædi niſi infirmior non poteſt, malus autem bono infirmior eſt, nec injuria bonis niſi à diſpari verenda eſt, injuria in ſapientem virum non cadit. cap.7. Quid ſi hiſce reſpondeas omnes homines eſſe peccatores ac proinde calamitate dignos; ut id nos docet Religio aut licèt nequitia non ſit fortior virtute, probos tamen à nequioribus poſſe viribus ſuperari, ut id teſtatur experientia?

Epicurus ait injurias tolerabiles eſſe ſapienti, nos injurias non eſſe. cap.15.

Epicurus meritò quidem dicebat *injurias tolerabiles eſſe ſapienti*, at Seneca immeritò àſſeruit *ſapientes injuriis non poſſe lædi.* Virtus Stoïcorum ipſis malorum ſenſum non poterat adimere; cùm vera virtus non impediat quominùs, miſeriæ obnoxij commiſerationem etiam mereamur. Divus Paulus & primi Chriſtiani Catoni & omnibus Stoïcis antecellebant virtute; non negaverunt tamen dolores quibus vexabantur ipſos ad miſeriam adduxiſſe, quamvis ad mercedis æternæ ſpem erigerentur. *Si tantùm in hac vita ſperantes ſimus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus*, inquit Paulus.

Deus ſolus gratiâ ſuâ veram ſolidámque virtutem nobis impertiri, ac ſolus proinde ad veram ſolidámque beatitudinem nos perducere poteſt; verùm illam in hac vita nec nobis pollicetur, nec largitur, illam in futuro ſæculo ex ipſius juſtitia ſperare par eſt, ut mercedem afflictionum quas propter ipſius nomen ſumus perpeſſi, pace illâ & requie nunquam interruptâ nondum potimur. Ipſa Jeſu-Chriſti gratia vires nobis non ſuppeditat invictas; nos adhuc miſeriæ noſtræ ſenſui permittit; ut noſtræ fragilitatis convicti cognoſcamus nihil in terra eſſe quo non poſſimus lædi; utque injurias nobis illatas eâ perferamus patientiâ quæ ex humilitate & modeſtiâ Chriſtianâ oriatur, non verò ex ſuperbia & ferocitate, quæ in Catonis conſtantia ſeſe præbebat conſpiciendam.

Seneca cap. 14. ejuſdem libri.

Cato colaphum ſibi impactum non ægrè tulit; non ultus eſt; nullam etiam conceſſit veniam; ſed ſibi ullam fieri injuriam arroganter negavit. Ipſius patientia nihil aliud ſapiebat quàm ſuperbiam & ferocitatem; erat inimicis injurioſa; ipſos enim hac Stoïca patientiâ in belluarum adverſus quas iraſci indignum eſt viro ſapienti, numerum accenſebat. Hunc erga inimicos deſpectum non aliunde quàm ex maxima ſui exiſtimatione oriundum, magnanimitatem vocat Seneca. *Majori animo*, inquit, de injuria Catoni illata loquens, *non agnovit quam ignoviſſet.* Quâ dementiâ confundit ille magnanimitatem cum ſuperbia, patientiámque ab humilitate ſejungit ut eam cum intoleranda prorsùs conjungat ferocitate, ſed quàm blandè ejuſmodi dementia vanitati hominis, qui cedere ac ſeſe dejicere ſemper recuſat, palpat; & quàm pernicioſum eſt Chriſtianis magiſtri adeò præcipitis, qualis eſt Seneca, doctrinam imbibere; ipſius enim imaginatio adeò fortis, adeò

Digitized by Google

adeò vivida eſt ut ingenio debiles, & ad ſenſibiles voluptates propenſos frangat, perſtringat, ac torrentis inſtar ſecum abripiat.

Diſcant potiùs Chriſtiani à ſuo Magiſtro, ſe ab impiis poſſe injuriis affici, probóſque nonnunquam,ſic dirigente Providentia,malorum impietati permitti. Jeſus-Chriſtus ſapientiſſimus inter ſapientes, immò infinitâ præditus ſapientiâ, à Summi Pontificis Miniſtro colapho exceptus, non diffitetur ſe ab iſto Miniſtro fuiſſe læſum, non iraſcitur; non ut Cato, ulciſcitur; ſed utpotè veram paſſus injuriam ignoſcit, ſuos quidem inimicos ulciſci immò perimere poterat; ſed cum patientia humili, modeſta, nemini, ne vel aggreſſori injurioſa, mala ſibi inflicta tolerat. Cato è contra cùm injuriæ ſibi factæ ultionem reipſa nec poſſet nec auderet exigere imaginariam ſaltem apud ſe fingit, quæ ſuæ palpet vanitati & ſuperbiæ; ſeſe ſuprà nubes mente ſublimem fert; hinc homines ut puſillas muſcas quæ ipſum nec lædere, nec ad iram provocare valeant, deſpicit. Figmentum ſanè ſapienti Catone digniſſimum. Ex hoc enim figmento naſcitur illa magnanimitas & conſtantia quâ evehitur ad Deos. Hoc pacto humanæ malignitati & violentiæ ſubductus, illæſus factus eſt.

Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. Quod hominibus altum abominatio eſt ante Deum. Luc. 16.

Heu demens Cato, qui te virtute tuâ cæteris mortalibus ſuperiorem evaſiſſe putas! quicquid de te ſentiant homines, coram Deo ſapientia tua eſt mera inſipientia, tuamque magnitudinem ipſe abominatur.

Porrò multifariam inſaniunt homines. Alij ſe in gallos gallinaceos, & in gallinas transformatos fuiſſe; alij ſe ad Regni aut Imperij clavum ſedere,imaginantur. Alij denique Deorum exemplo ἀνυπευθυνίαν, ſeu independentiam ſibi arrogant. Ij quidem inſani apud homines audiunt qui ſeſe in gallos aut Reges tranſmutatos fuiſſe autumant; at verò in eundem inſanorum numerum ij non ſemper referuntur, qui ſe virtute ſuâ Diis ſimiles factos & ab omni authoritate & imperio ſolutos eſſe credunt. Cur autem de his apud homines idem non ſit judicium ac de illis hæc eſt cauſa, ut nempe quis inſanus habeatur, non ſufficit ipſum habere cogitationes per ſe inſanas; neceſſe eſt præterea ut ab hominibus inſanæ & ridiculæ cenſeantur. Inſani enim alienam non agnoſcunt inſaniam, ſed viri tantùm ſapientes; non ſecùs ac ſapientes ab inſanis tales non exiſtimantur. Ij igitur qui ſe gallos aut Reges factos fuiſſe putant inſanire exiſtimantur apud homines, quia nemo credere poteſt galli formam, aut Regiam dignitatem comparatû eſſe ita facilem. At verò ab omni ævo Mortales ad Deorum conditionem ſe extolli poſſe arbitrati ſunt. Hanc cogitationem tanquam veriſimilem iis ſemper induxit ipſorum vanitas. Illam à primo parente hauſerunt. Quippe ex hiſtoria tentationis patet πρωτοπλάστυς id ſperaſſe, cùm Dæmoni ipſis pollicenti fore ut Deo ſimiles evaderent, *(Eritis ſicut Dij)* obſecundarunt. Ipſæ intelligentiæ puriſſimæ maximis ornatæ dotibus ſuperbiâ & φιλαυτίᾳ ita occæcatæ fuerunt, ut Divinæ authoritatis jugo excuſſo, Dei thronum occupare conatæ

Digitized by Google

fuerint. Quis miretur ſi homines Angelis quoad puritatem & lumina inferiores, iiſdem vanitatis motibus ducti cæcutiant & decipiantur.

Si magnitudinis & independentiæ tentatione vehementiùs moveamur quàm omnibus aliis tentationibus id aliunde non eſt quàm quia illa tentatio rationi & inclinationi noſtræ magis indulget, quemadmodùm olim magis indulſit rationi & propenſioni primorum parentum, quoniam noſtræ imbecillitatis & inopiæ quâ rebus omnibus ſubmittimur non ſemper conſcij ſumus. Si ſerpens Parentes noſtros compellaſſet hac præmiſsâ interminatione, niſi de fructu à Deo vobis interdicto comedatis, tu in gallum, tu verò in gallinam transformaberis; auſim certè aſſerere ipſos adeò craſſam tentationem exſibilaſſe, ut nos illam exſibilaremus ſi nobis obtruderetur. At verò Cacodæmon de aliis per ſemet judicans, ambitionem & ἀνυπευθυνίας amorem anſam eſſe cognovit, quâ prehendi & retineri poterant.

Secunda cauſa quæ afferri poteſt cur ij qui ſe gallos aut Reges factos fuiſſe putant, inſanire credantur; ij verò qui ſe à quoquam lædi poſſe negant, quia dolore ſuperiores ſunt, in eundem non referantur numerum, in eo conſiſtit quòd Melancholiâ Hypochondriacâ affecti errores ſuos omnibus dent manifeſtos; nemo eſt qui ipſorum perturbationis teſtis oculatus eſſe non poſſit. Sed, dum Cato aſſeverat ſe ictûs inimicorum immotâ mente accepiſſe, ac omnes injurias quæ ſibi poſſent inferri ſuſque deque habere; id tantâ gravitate, tantâ audaciâ aſſerit, vel ſaltem poteſt aſſerere, ut vix queas dignoſcere an idem pectore gerat quod habitu externo teſtatur. Et immotus ille quem præ ſe fert corporis ſtatus, conſtantiæ animi nos certiores facere videtur. Habitus enim externus corporis, internæ mentis diſpoſitionis ut plurimùm index eſt. Ita qui mendacia ſua audacter & intrepidè oggerit, is incredibilia quæque nonnunquam perſuadet. Illa enim audacia eſt argumentum ſenſibile; ac ideò pleriſque validiſſimum & efficaciſſimum. Pauci ſunt igitur qui Stoïcos habeant inſanos, aut ſaltem impudentes mendaces, quia id quod tenent mente repoſtum externis non apparet ſignis; quibus perquàm facile decipiuntur non pauci; præter quam quòd ingenita nobis vanitas eò nos facilè adducat, ut homini iſtam magnanimitatem & independentiam affingamus.

Hinc liquidò patet errores quibus ſcatent Senecæ libri eſſe omnium maximè exitiales & contagioſos, quippe qui ſeſe molliter inſinuent, vanitati humanæ palpum faciant, & ad illum errorem cui primos Parentes noſtros mancipavit Diabolus quàm proximè accedant. Illi errores apud illum Authorem magnificis & præfulgidis circumcinguntur ornamentis, quibus pleraque ingenia facilè pelliciuntur; mentem ſubeunt, totam occupant, obtundunt, & occæcant, non cæcitate quidem quæ miſeros illos mortales ad humilitatem & ignorantiæ agnitionem ac illius coram aliis profeſſionem ferat; ſed cæcitate ex qua oritur ſuperbia; cæcitate quæ falſam quandam præ ſe fert lucem, qua perſtringuntur. Qui hiſce ſuperbiæ tenebris ſemel fuerunt perfuſi,

ſeſe

ſeſe protinùs inter egregia & intrepida annumerant ingenia: quin à cæteris etiam hominibus in eum ordinem collocantur, admirationémque conſequuntur. Quid igitur hac cæcitate quam ex iſtis erroribus contrahimus exitialius poteſt excogitari? Homines enim non modò ita ſunt vani, ſenſibus & affectibus mancipati, ut cæcitatem iſtam diſquirant & affectent, ſed eam etiam aliis, communicare conentur. Ex nullo igitur Authore aptiùs quàm ex Senecâ poſſet demonſtrari, quantùm ſit contagioſa nonnullorum, qui ingenioſi, & fortes habentur imaginatio; quantúmque imaginationes illæ fortes & vividæ agant in mentes debiles & parùm eruditas; non equidem rationum evidentiâ & validitate, ſed vivâ quadam & eleganti orationis formâ, quæ ex imaginationis vi pendet.

Non me equidem latet Authorem illum magnam ſibi exiſtimationem inter homines conciliaſſe, temeritatis proculdubiò apud multos inſimulabor; quòd de illo tanquam de homine cui nimia ſit imaginatio, ingenij verò non ſatis, loqui auſus fuerim. Verùm illa ipſa, in qua eſt exiſtimatio; me in hæc impulit verba; non quidem quòd ipſi moroſè invideam; ſed quia ingens illa fama multos excitabit ut errores ejus confutatos expendant. Cùm aliquid grave & momentoſum profertur in medium, id quantùm fieri poteſt illuſtrioribus confirmari debet exemplis; Qui Authorem carpit, ipſius gloriæ non rarò conſulit. Sed ut ut ſit, ſi quid eſt in Senecæ ſcriptis quod reprehendam ſolus in ea non ſum ſententia; námque ut non paucos hujus ſæculi viros eruditione claros prætermittam, ante mille & ſexcentos annos, aut circiter, Author quidam ſagacis judicij obſervavit Senecam 1. in Philoſophia parùm diligentem fuiſſe. 2. parum judicij & ἀκριβείας in ipſius elocutione. 3. ipſius famam potiùs puerorum amore & imprudenti æſtu, quàm eruditorum & ſapientum conſenſu invaluiſſe.

1. In Philoſophia parùm diligẽs. 2. Velles eum ſuo ingenio dixiſſe judicio alieno. 3. Si aliqua contemſiſſet, & c. conſenſu potius eruditorum quàm puerorum amore comprobaretur. Quintil. l. 10. cap. 1.

Errores craſſos ſcriptis publicis profligare inutile eſt, quippe qui contagioſi nòn ſint. Fruſtrà homines moneas hypochondriacos inſanire, nemo eſt qui id ignoret. At verò ſi quos magni faciunt, errant, tum ipſos monere neceſſe eſt, ut ab errore ſibi præcaveant. Jam autem ſpiritum Senecæ eſſe ſpiritum vanitatis & ſuperbiæ manifeſtum eſt: Cùm itaque juxta S. Scripturam ſuperbia ſit peccati origo, *initium peccati ſuperbia*, ſpiritus Senecæ non poteſt eſſe ſpiritus Evangelij, nec ipſius Ethica cum Ethica Chriſtiana quæ ſola ſolida eſt & vera, conciliari.

Omnes equidem Senecæ cogitationes non ſunt falſæ & periculoſæ. Qui recto præditi ingenio Ethicæ Chriſtianæ doctrinam ſunt aſſequuti, ipſum cum fructu legere poſſunt, eo utiliter uſi ſunt Viri clari, nec mihi propoſitum eſt eos vituperare, qui ſeſe eorum captui qui Senecam æquo pluris pendebant accommodaturi, ex iſtius Authoris operibus argumenta deprompſerunt ad confirmandam Ethicam Chriſtianam, & inimicos Evangelij propriis ipſorum armis expugnandos.

In Alcorano quædam ſunt non mala, & in Centuriis Noſtradami

quædam veræ Prophetiæ deprehenduntur. Alcorano utimur ad convellendam Turcarum Religionem, & quis pariter poſſet uti Prophetiis Noſtradami ad convincendos quoſdam Phantaſticos, verùm quod in Alcorano eſt boni non poteſt efficere ut totus ille liber bonus dicatur; quemadmodùm veræ quædam Centuriarum Noſtradami explicationes nunquam efficient ut Noſtradamus Propheta habeatur, & qui iſtis eo fine utuntur libris, ipſos reverà probare & exiſtimare meritò dici non poſſunt.

Fruſtrà etiam quis laboraret, ſi ea quæ dixi de Seneca impugnaturus, multas hujuſce Authoris ſententias afferret, quæ cum ſolidis Evangelij veritatibus conſonarent. In illo quaſdam eſſe ejuſcemodi ſententias non diffiteor, ut & in Alcorano, & aliis impiis libris. Nec eſt etiam quod quis mihi innumeros obtrudat Authores qui Seneca uſi ſunt; ſunt enim qui libro nonnunquam utantur, licèt ipſius futilitatem agnoſcant, quia nempe ij quibuſcum res ipſis eſt idem non ferunt judicium de illo Authore.

Ut tota Stoïcorum ruat ſapientia unicum duntaxat experientiâ nec non ſupra dictis ſatis confirmatum teneri velim. Nos ſcilicet corpori noſtro, Parentibus, amicis, Principi ac Patriæ nexu ita indiſſoluto adhæreſcere, ut etiam illum diſſolvere nos puderet. Mens noſtra corpori, & per corpus omnibus ſenſibilibus manu adeò potenti unitur, ut unio illa à nobiſmetipſis interrumpi nequeat. Corpus noſtrum pungi nequit, quin totum individuum pungatur etiam & lædatur; quoniam in eo verſamur ſtatû ut hæc mutua harmonia inter nos totos & corpus noſtrum ſit omninò neceſſaria ſic injuriis, & contumeliis excepti non poſſumus quin id ægrè feramus: Deus enim qui nos ad id comparavit ut ſocietatem cum cæteris hominibus ineamus, in id omne etiam nos propendere voluit, quod cum iis nos adjungere poteſt; atque illa propenſio eſt prorsùs invicta. Qui ſe dolore, & contumelioſis verbis ſuperiores eſſe gloriatur, ita ut iis nec lædatur nec irritetur, is certè vana & chymærica jactat. Nemo Mortalium naturâ ſuperior eſt, niſi accedente gratiâ. Nec ullus unquam extitit Stoïcus qui proprio animi robore & conſtantiâ, gloriam & exiſtimationem hominum adſpernaretur.

Affectus ſuos affectibus contrariis vincere quidem poſſunt homines, timorem aut dolorem vanitate poſſunt ſuperare, hoc eſt, à fuga & querela poſſunt temperare, cùm ob multorum oculos poſitos ſeſe conſpiciunt, tum gloriæ cupiditate ipſos ſuffulciente, motus corporeos quibus in fugam verterentur ſiſtunt. Hæc eſt ipſorum victoria, ſi id demùm victoria dici poſſit. Hæc eſt ipſorum libertas, ſi quis ſe hoc pacto in libertatem vindicaſſe putet. Certè potiori jure dicas ipſos ad aliûs tyranni partes defeciſſe, vel ſervitutem ampliaſſe. Ij ſcilicet homines ſapientiæ, felicitatis, & libertatis ſpeciem præ ſe ferunt quidem, ſed duram reapſe patiuntur ſervitutem. Unioni naturali quæ nobis eſt cum corpore noſtro poſſumus reſiſtere ope unionis qua cum

cæteris

cæteris hominibus conjungimur, quia nempe naturæ poſſumus reſiſtere ipſius naturæ viribus. Deo poſſumus reſiſtere viribus à Deo nobis conceſſis. Sed ſuapte ingenio nemo poteſt reſiſtere Deo; natura ſine gratia non poteſt penitus vinci; quia nempe Deus, abſit blaſphemia dicto, vinci nequit, ſine ſpeciali Dei auxilio.

Magnifica itaque illa diviſio rerum omnium in eas quæ à nobis non pendent, & à quibus pendere non debemus, videtur quidem rationi conſentanea, ſed corruptioni ex peccato contractæ nequaquàm congruit. Cum creaturis ex Dei inſtituto unimur, ſed ab iis omninò pendemus per peccati labem. Cùm itaque fœlicitas cum dolore & anxietate ſubſiſtere nequeat, non eſt quòd in hac vita illam ſperemus beatitudinem; ea, nempe, adducti illuſione nos ab iis non pendere, quibus tamen naturâ noſtrâ ſumus mancipati. Omnis noſtra felicitas in hiſce terris ex fide viva & firma ſpe oriri debet, quæ nobis futuram beatitudinem per anticipationem repræſentent; nec poſſumus ex præceptis virtutis vitam noſtram inſtituere, naturámque domare, niſi gratiâ quam nobis acquiſivit JESUS-CHRISTUS, ſuſtentemur.

CAPUT V.

De Libro Domini Montagne (Nobilis Galli.)

Liber ille Gallicè ſcriptus cui titulus eſt * ſpecimina Domini Montagne nobis argumento eſſe poteſt virtutis quatundam imaginationum in alias. Tantâ enim libertate & παῤῥησίᾳ, tantâ ingenuitate & vivacitate ſcribit author ille ut ab ipſius laqueis vix poſſis te expedire. Negligentia quam de induſtria conſectatur, ita venuſta eſt, ut ab omnibus ametur; à nemine ideò contemnatur. Imperioſum ipſius ingenium cordatum ſapit virum, unde fit ut venerationem potiùs quàm odium moveat. Qui liberalem illum, audacem, & viris nobilibus propriũ agendi ſeu loquendi modum cum aliqua eruditione cõjungere didicit in ingenia tantâ agit efficacitate, ut de quacunque re judicet, in admirationem pariter & aſſenſum adeò præcipitem rapiat, ut examini ſæpiſſimè non detur locus, immò ne intellectui quidem dicta aſſequendi tempus. Dominus Montagne rationibus non perſuadet, quippe qui nullas unquam rationes, niſi invalidas, & debiles afferat. Et revera nullis inter ratiocinandum nititur principiis; Ex principiis concluſiones nullo deducit ordine quippe ſententia ex hiſtoriâ aliquâ deducta nil demonſtrat: Fabella nil probat: duo Horatij verſus aut apophtegma Cleomenis & Cæſaris viros ſanos non debent perſuadere; ipſius tamen ſpecimina nil aliud ſunt præter rapſodiam Hiſtoriarum, fabularum, ſententiarum, diſtichorum, & apophtegmatum.

* Eſſais de Montagne.

Eo quidem conſilio legendus non eſt D. Montagne, ut in eo ratio-

cinia invenias ; non ratiocinatur, indulget tantùm genio ſuo; id ſibi ſolum dat negotij, ut placeat, non ut doceat ; ſi animi gratiâ ab omnibus legeretur, non eſſet ita damnoſus. Sed ubi ſemel quid juvat ab ipſius amore temperare, & alimentis palato ſuavibus non uti difficile eſt. Qui Authoris cujuſdam lectione delectatur, in ipſius ut plurimùm ſententias deſcendit, aut ex iis aliquid ſaltem ſugit quod ideis ſuis confuſionem & obſcuritatem obducit.

Sed præter periculum erroris ex libro D. Montagne contrahendi; voluptas quæ ipſius lectione percipitur, plus quàm vulgò putatur flagitioſa eſt. Iſta enim ex concupiſcentia orta, illicitos affectus gignit & fovet. Nam ſtylus iſtius Authoris nos ideò tantùm juvat quòd ſenſûs afficiat, & modo quodam impercepto affectûs excitet.

Hæc circa D. Montagne, ſicut & circa aliorum Authorum ſtylum qui nobis tantùm arrident propter ſecretam cordis corruptionem, ſigillatim demonſtrare non foret inutile, ſed præterquàm quòd id non eſt inſtituti noſtri, ſermo longiùs producendus eſſet. Intereà tamen ſi quis ad mutuam idearum & affectuum de quibus mentio habita eſt analogiam attendere velit, ut & ad id cujus intra ſe ipſum conſcius eſt, dum librum aliquem ornatè & eleganter ſcriptum legit, is nullo agnoſcet negotio, ſe eo Authore magis delectari qui affectibus ſuis & ingenio magis accommodatus eſt. Si genere ſublimi, Nobili, & libero ſtylo delectetur, id ex eo eſt quod vanitate laborans ad exaltationem & imperium aſpiret. Si ex libris molli, & effœminata pennâ conſcriptis voluptatem percipiat ; id etiam non aliundè eſt quàm ex eo quod ad mollitiem & voluptatem ſit pronus. Verbo ; Ex rerum ſenſibilium amore & ſenſu duntaxat, non verò ex veritatis perceptione naſcitur admiratio & impotens amor quo erga nonnullos Authores etiam inviti ducimur. Sed ad D. Montagne redeamus.

Ipſius admiratores cauſam admirandi ni fallor afferunt, quòd judicio polleat, & maximè abhorreat ab iſto * ingenio quod puerilem & ſcholaſticam ſapit ſervitutem, quódque naturam & infirmitates humani ingenij ſcrutatus, mirum in modum detexerit. Si igitur oſtendero Dominum Montagne cum ſua parrheſia ab illo ingenio ſervili & magiſterium affectanti immunem non fuiſſe, ingeniúmque humanum parùm cognoviſſe, certè oſtendero ipſius admiratores non rationibus evidentibus, ſed imaginationis iſtius Authoris vi, in admirationem fuiſſe raptos.

* Pédantiſme

Ingenium illud puerile & ſcholaſticum de quo ſuprà, ſi miſſis omnibus æquivocationibus, rationem & uſum conſulas, in iis reperitur * qui falſam & inſulſam eruditionem oſtentaturi innumeros Authores undique corradunt quos indiſcriminatim citant ; qui auram popularem captaturi loquuntur eo tantum fine ut loquantur ; quíque apophtegmata & hiſtoriarum ſcopas diſſolutas confuſè congerunt, ut probent, aut fingant ſeſe probaturos ea quæ ſolis rationibus probari poſſunt.

* Pédans.

Iſtius

Iſtius characteris homines, ratione ſuâ utentibus opponuntur, ac cordatis viris ideò potiſſimùm ſunt odioſi, quòd rationi adverſentur. Quippe viri ingenioſi ratiociniis gaudent, nec eorum qui rationis uſum non admittunt colloquium poſſunt ferre. Jam verò homines illi quos deſcripſimus nec poſſunt ratiocinari quia ſunt ingenio exili & falsâ eruditione repleto, nec volunt, quia ſenſerunt ſe à nonnullis pluris æſtimari, dum Authorem incognitum aut veteris alicujus ſententiam afferunt, quàm cùm ad ratiocinia ſeſe accingunt. Ipſorum igitur vanitas ſibi gratulans ob venerationem illam quæ ipſis defertur, efficit ut ad omnium ſcientiarum inuſitatarum, quæ admirationem vulgi pariunt ſtudium, animum appellant.

Iſtius igitur farinæ homines, vani ſunt & arrogantes, felici memoriâ, parvo judicio præditi; in laudandis Authoribus, proferendíſque ſententiis prompti & fœcundi; rationibus validis deſtituti, imaginatione vividâ & exſpatiante, ſed inconſtanti, inordinata & modum obſervare neſcia pollentes.

His poſitis D. Montagne iſtius fuiſſe commatis non obſcurè patebit. Hîc enim de * Doctoribus togatis ſeu ludimagiſtris non agitur; iſtud inſulſum ingenium quod falſam & puerilem oſtentat eruditionem togæ non alligatur. Dominus Montagne poterat quidem togâ quam adeò averſabatur non indui, ſed ſuis ſeſe expedire vitiis tam facili negotio non poterat: in id quidem incubuit ut quandam in verbis & actionibus libertatem & ingenuitatem acquireret; ſed judicio ſuo rectè dirigendo non ſtuduit, aut nequicquam ſtuduit, ingenium igitur ſuum ea adornavit eruditione, quæ ſcholam quidem non ſaperet, ſed inani, vanâ & futili, dum rationem excolere, judicium firmare, ac viri cordati virtutes ſibi comparare neglexit.

* Pédans à longue robe.

D^{ni}. Montagne liber tot continet vanitatis, & faſtus Authoris ſui argumenta ut iis notandis immorari forſan videatur inutile. Quis niſi inſana prætumidus ſui æſtimatione ſperare audeat quoſdam fore qui librum non parvum legere dignentur, ut aliquam habeant ingenij & indolis authoris cognitionem. Certè veriſimile eſt D. Montagne dum id ſibi propoſuit ſe virum non vulgarem, & penitùs extraordinarium credidiſſe.

Omnes creaturæ ad id neceſſariò tenentur ut eorum mentes quos ad ſui adorationem pronos deprehendunt, ad ſummum numen quod ſolum adorandum eſt, erigant; Immò ex Religionis præſcripto permittere non debemus, ut mens & cor humanum ſoli Deo comparatum, circa nos occupetur, & in noſtri admiratione aut amore defigatur. B. Johannem ad pedes Angeli Domini provolutum Angelus ipſe aſſurgere juſſit. *Conſervus tuus ſum ut tu & fratres tui. Deum adora.* Soli Dæmones aut ipſorum nequitiæ participes ambiunt adorationem. Jam autem exigere ut homines circa varias ingenij affectiones, cogitationéſque noſtras meditandas occupentur; quid aliud eſt niſi adorationem non externam modò, ſed internam & veram aucupari? eámque adorationem

Apoc. 19. 10.

Digitized by Google

adorationem flagitare, quam Deus meritò ſibi tribuendam Adoratoribus præſcribit in ſpiritu ſcilicet & veritate.

Dominus Montagne librum eo duntaxat conflavit fine ut ſeſe variáſque ingenij affectiones & inconſtantias depingeret, id in Præfatione ad lectorem in omnibus editionibus præmiſsâ ipſe non diffitetur. *Memetipſum pingo, ipſe ſum libri mei materies.* Nec certè id obſcurè patebit lectori hujuſce libri. Nullum enim in toto libro extat caput in quo ab argumento ſuo non digrediatur de ſe loquuturus; immò ipſe Capitum integrorum argumentum unicum eſt. Jam autem ſi librum ſuum fecit ut in eo ſe pingeret, certè ipſum publicavit ut ab aliis legeretur; aliorum igitur oculos & attentiones in ſe voluit convertere; licèt ipſe dicat, *non æquum eſſe otio in re tam frivolâ & vanâ abuti.* His verbis ſeſeipſum jugulat, ſi enim *æquum* non judicaſſet tempus malè conſumere in legendo libro ſuo, certè ipſe ab abſurdo ſe purgare non potuiſſet, dum illum excudi curavit. Unde infertur illum aut aliud dixiſſe, aliud verò cogitaſſe, aut malè ſe geſſiſſe dum librum ſuum typis commiſit.

Facetâ ſanè ſuam vanitatem prætexit ratione, dicendo ſe in *cognatorum & amicorum* gratiam tantummodò ſcripſiſſe. Si res enim eo ſe habuiſſet modo, cur librum illum ter edi curaſſet? certè una editio ſuis cognatis & amicis ſufficiebat. Cur prætereà librum ſuum in ultimis editionibus multis auxit, nihílque unquam ab illo detraxit, niſi quia fortuna ſuis adſpirabat votis. *Addo*, inquit, *non emendo, qui enim librum ſuum publici fecit juris, nullo amplius in ipſum jure, meâ quidem ſententiâ, potiri debet in alio libro meliora dicat ſi potis eſt, ſed opus à ſe venditum non contaminet. Ex iſtis hominibus comparandum nihil eſſet ante obitum. rem ſeriò apud ſe reputent, priuſquàm prodeant in medium, quid eſt cur ita feſtinent? Liber meus ſemper eſt unus & idem, &c.* Suum igitur cæteris hominibus oppigneravit & deſtinavit librum æquè ac cognatis & amicis. Verùm licèt cognatos duntaxat & amicos ſcriptis ſuis ſibi devincire & in ſui imaginem à ſe factam ipſorum mentem & cor per totum temporis ſpatium quod in illo libro perlegendo inſumi debet convertere fuiſſet conatus, certè vanitas ipſius excuſationem faciliùs non admitteret.

De ſeipſo ſæpiùs loqui non eſt viri ſapientis, at verò ſeſe ut ſolet D. Montagne perpetuis decantare laudibus, impudentiæ ſeu potiùs inſaniæ ſpecies eſt. Ita enim non modò adversùs humilitatem Chriſtianam, ſed etiam adversùs rectam rationem peccatur.

Homines ad id conſtituti ſunt ut unà vivant ſocietatéſque civiles ineant; ſed notandum eſt privatos ex quibus conſtat ſocietas, ſeſe ut ultima corporis quod conſtituunt membra haberi ægrè ferre. Non mirum itaque ſi illi homines qui ſeſe laudant, ſupra alios ſe efferunt, cæteróſque ut ultimas ſocietatis partes habent, dum ſe potiſſimas & honorificentiſſimas eſſe exiſtimant; odium omnium, pro amore & exiſtimatione in ſe moveant.

Vanitate igitur imprudenti & ridicula perpetuis ſeſe laudibus effert D. Montagne,

Digitized by Google

D.Montagne, ſed vanitate adhuc intolerabiliori ſua deſcribit vitia. Si enim ad rem attendas facilè comperies ipſum ea tantùm pandere vitia ex quibus propter ſæculi corruptelam gloriam & decus aucupantur homines; ea ſibi imputare non dubitat vitia quæ ipſi generoſi & liberalis ingenij famam poſſunt conciliare; idque eo conſilio ut per illam vitiorum confeſſionem quæ ſpeciem ingenuitatis præ ſe fert fidem faciliùs conſequatur, dum laudes ſuas prædicabit. Non immeritò certè dixit propriam laudem & proprium contemptum ab eadem arrogantia ſæpe naſci. Id hominem ſui plenum deſignat, & D. Montagne dum ſua patefacit vitia, longè majori meâ quidem ſententiâ arguitur ſuperbiâ, quàm cùm virtutes ſuas prædicat, quis enim illam ferat ſuperbiam qua quis ex vitiis ſuis gloriæ non verò humilitatis argumentum ſibi facit. Minùs impatienter feram hominem quem ſua profiteri crimina pudeat, quàm illum qui ea palam prædicare audet. Ac ſanè nemo eſt, opinor, qui petulanti & Chriſtiano parùm dignâ, quâ vitia ſua deſcribit D.Montagne, audaciâ non indignetur. Verùm alias ipſius ingenij qualitates expendamus. l. 3. c. 11.

Si ei fides ſit adhibenda, nullo negotio perſuadebimur, *ipſum memoriam nullius rei fuiſſe capacem, labilem, ac infidelem, ipſius verò judicium fuiſſe eximium & firmum.* Si tamen ipſius ingenij ſciagraphiam quam nobis delineavit, hoc eſt totum librum conſulas, aliud planè ſenties. *Nullum,* inquit, *mandatum ſuſciperem niſi eſſent mihi pugillares, ſi oratio paulùm longa ſit mihi habenda, eò neceſſitatis adducor ut dicenda verbo ad verbum memoriæ mandem, & ad unguem ediſcam; ſin minus omni deſtitutus decore & confidentiâ perpetuò titubarem, aliquid vitij ex memoria mea ſemper reformidans.* Qui poteſt longam orationem verbo ad verbum & ad unguem ediſcere, ut habitum externum eleganter queat componere, an memoriâ potiùs quàm judicio carere videtur? Quis etiam ei credat hæc de ſe dicenti? *Famulos meos ſuis miniſteriis aut patriâ deſignare cogor, quia nomina propria vix poſſum retinere, & ſi diù adhuc in vivis maneam, nominis etiam mei forſan non meminero.* Viculi dominus qui orationes integras ad unguem poteſt addiſcere, tantámne habet domi miniſtrorum turbam ut ipſorum nomina retinere nequeat? *Qui rure inter agreſtes natus & educatus fuit, qui curis implicatur domeſticis;* quíque ipſe profitetur, *ſe in ea non eſſe ſententia ut illa adſpernetur & negligat quæ ſub pedibus jacent, quæ præ manibus habemus quæ ad uſum vitæ potiſſimùm pertinent.* An is poteſt oblivíſci nomina Gallica famulorum ſuorum; num, ut id de ſe ait, *pleraſque quibus utimur monetas, differentias ſeminum in terra aut in granario, niſi ſint manifeſtiſſimæ, ac principia etiam facillima agriculturæ quæ vel pueri norunt, quid exempli gratiâ fermentum pani conficiendo inſerviat, quid ſit, vinum in cupa ſinere ut conferveſcat, poteſt ignorare?* cùm tamen memoriam habeat Antiquorum Philoſophorum nominibus & principiis refertam, *ideis,* exempli gratiâ, *Platonicis, atomis Epicureis, pleno & vacuo Leucippi & Democriti, aquâ Thaletis, infinitate naturæ Anaximandri aëre Diogenis, numeris & ſymmetriâ Pythagoræ, infinito Parmenidis, uno (ſeu unico) Muſæi, aquâ & igne Apollodori, partibus* l.2.cap.10. l.1. cap. 24. l.2. cap.17. l.12.cap.17. l.2.cap.12.

Digitized by Google

ſimilaribus Anaxagoræ, diſcordiâ & amicitiâ Empedoclis, igne Heracliti, &c. An is judicium ſuum ſupra memoriam meritò poteſt jactare, qui in tribus aut quatuor libri ſui paginis pluſquam quinquaginta diverſorum Authorum nomina & opiniones recenſet, qui librum ſuum variis reſperſit hiſtoriarum fragmentis atque indigeſtis Apophtegmatibus, qui de ſe ait, *Hiſtoriam & Poëſin argumenta eſſe genio ſuo peridonea*, qui perpetuis implicatur contradictionibus & in eodem capite; dum de rebus quarum certiſſimam ſibi arrogat notitiam; hoc eſt de ingenij ſui dotibus & affectionibus loquitur?

Fateamur ergo D. Montagne oblivione præſtitiſſe, quandoquidem id ipſe nobis aſſerit, nóſque id de ipſo ſentire exoptat, ac præcipuè quandoquidem id veritati omninò non repugnet. Nolimus laudibus quas ipſe ſibi tribuit decepti credere, ipſum magno judicio & eximia polluiſſe ingenij ſagacitate. Iſto enim præjudicio in errorem lapſi opinionibus falſis & damnoſis quas imperioſa obtrudit procacitate, quibúſque debiles obtundit, aſſenſum æquo faciliùs præberemus.

Laus quæ ſecundò tribuitur D. Montagne, ex eo deſumitur quod ingenium humanum optimè cognoſceret, intimos ipſius receſsûs, naturam, proprietates penitùs ſcrutaretur, ipſius denique vim & imbecillitatem, vitia & virtutes ac quicquid de eo cognoſci poteſt perſpiceret. Videamus an iſta elogia tam largâ manu ipſi jure tribuantur.

Qui ſcripta D. Montagne perlegerunt, non ignorant ipſum Pyrrhoniſmum affectaſſe, atque ex generali circa omnia dubitatione gloriam quæſiiſſe. *Perſuaſio certæ rei cujuſpiam notitiæ*, inquit, *certum eſt teſtimonium maximæ ſtultitiæ & maximæ incertitudinis, nec ullos ad ſtultitiam magis accedere & à Philoſophia magis recedere exiſtimo quàm Platonis Philodoxos.* Tot è contrà laudibus effert Pyrrhonios in eodem capite, ut ipſum iſtius fuiſſe ſectæ extra omnem dubitationis aleam poſitum ſit. In iis verſabatur temporibus, quibus qui cordati & elegantis hominis laudem ambiebat, de cunctis dubitare neceſſum habebat. Ingenij præterea fortitudo quam affectabat, ipſum ad illas adducebat opiniones: Itaque illum Academicum fuiſſe ſupponendo, nullo negotio ſummæ convincetur inſcitiæ, non modò circa ingenij naturam, ſed etiam circa quodlibet aliud. Cùm enim ſcire & dubitare inter ſe toto cœlo differant, certè ſi Academici veraces ſint, cùm aſſeverant ſe nihil ſcire omnium maximè ignari meritò haberi poſſunt. At verò illi non modò omnium ſunt maximè ignari, opinionum etiam ineptiſſimarum vindices ſunt acerrimi. Si quid enim certiſſimum & apud omnes universè acceptum ſit id non modò reſpuunt, ſed eodem imaginationis impetu de rebus incertiſſimis, & à probabilitate maximè alienis decidere audent. Hoc vitio manifeſtò laborat *D. Montagne*; itaque neceſſariò dicendum eſt ipſum non modò naturam ingenij humani ignoraſſe, ſed etiam circa illud erroribus craſſiſſimis impeditum fuiſſe, ſi ſaltem ut debuit, id ſcriptis exaraverit, quod in mente habebat reconditum.

L. 1. c. 12.

Quid enim de illo ſentias qui ſpiritum cum materiâ confundit; ſententias

tentias Philoſophorum circa mentis naturam ineptiſſimas ita refert ut eas non modò non contemnat, immò dicas potiùs ipſum abſurdiſſimis calculum adjicere ; immortalitatis animæ non ſentit neceſſitatem ; ipſamque non credit à ratione humana poſſe capi ; & argumenta quæ pro illa mentis immortalitate efferuntur habet pro ſomniis quæ deſiderium illius immortalitatis excitat in nobis : *Somnia non docentis ſed optantis* ; qui hominibus ſuccenſet quod *ſeſe à cæteris rebus conditis ſegregent, & à brutis diſtinguant* : quæ *ſociorum ſeu fratrum adinſtar nobis adjungit* : quæque autumat ſeſe mutuò intelligere, inter ſe colloqui, ac nos irridere, ut ipſa ridemus : qui plus diſcriminis intereſſe credit, inter hominem, & hominem, quàm inter hominem & brutum : qui etiam araneis tribuit, *deliberationem, cogitationem & concluſionem* : ac denique qui poſtquam defendit diſpoſitionem corporis humani nulla in re præcellere diſpoſitioni belluarum, hanc tamen lubens amplectitur ſententiam, *nec ratione, nec ratiocinio, nec mente nos cæteris animalibus præſtare, ſed oris formâ, colore renidenti, egregiáque membrorum diſpoſitione ; quibus prærogativis longè poſtponendæ ſunt, intelligentia, prudentia, & aliæ virtutes, &c.* An is qui opinionibus omnium maximè inſulſis fretus concludit, *non recto ratiocinio, ſed ſuperbiâ & pervicacitate hominem ſeſe ſupra cætera animalia extollere.* An is, inquam, accuratam ingenij humani notitiam habuiſſe cenſendus eſt. l. 2. c. 12.

Verùm unumquemque pro meritis habeamus,ac genuinum ingenij D.Montagne tradamus characterem, debili equidem erat memoriâ, judicio adhuc debilioti : ſed ambæ illæ dotes non conſtituunt apud homines elegantiam ingenij, imaginatio egregia,vivax,vaſta elegantis bellique ingenij famam conciliat. Vulgus id æſtimat quod nitet, non verò quod ſolidum eſt, quia nempe id exoptat magis quod afficit ſenſus quàm quod rationem edocet. Si igitur imaginationis præſtantia pro ipſius ingenij præſtantiâ ſumatur, D.Montagne præſtanti immò præſtantiſſimo præditus ingenio dici poteſt. Ipſius ideæ falſæ ſunt, ſed egregiæ ; ipſius formulæ loquendi normam excedunt, ſed audaces ſunt & amœnæ ; ipſius ſermones ad rationis amuſſim non expenduntur, ſed ex felici oriuntur imaginatione. In toto ipſius Libro aliquid ſingulare micat, quod maximè allubeſcit, dum aliena pro ſuis uſurpat, ipſius apographa dicas eſſe autographa & archetypa, tanta ipſi eſt imaginationis vis & induſtria ! Ea denique omnia habet in promptu quæ ad placendum & pelliciendum idonea ſunt ; nec obſcurè, opinor, demonſtravi ipſum apud tot homines admirationem ſibi conciliare, non ipſorum rationem argumentis evidentibus convincendo, ſed ipſorum ingenium vi imaginationis imperioſa & victrici ad intentum ſuum inflectendo.

CAPVT VLTIMVM.

* Sorciers par imagination.

*I. De Sagis * & veneficiis imaginariis, ſeu de iis qui imaginationis vi ſeſe faſcinatos & faſcinantes credunt, & de Lycantrhopis. II. Concluduntur duo primi Libri.*

NIhil eſt in quo vis imaginationis magis ſtupendam ſe præbeat quàm in ingenti illo lemurum, dæmonophaniarum, faſcinorum, characterum Magicorum, incantamentorum, lycanthroporum, ac omnium in genere quæ à Cacodæmonis poteſtate pendere creduntur timore quo nonnulli tenentur.

Nihil eſt formidabilius ac terribilius menti, quódque in cerebro altiora imprimat veſtigia, quàm idea poteſtatis alicujus inviſibilis, in id perpetuò intentæ ut nos, ipſius viribus impares, lædat. Quicquid hanc ideam excitat nunquam ſine terrore & anxia curioſitate exauditur. Homines rerum novarum & inſolentium avidi terrificas illas potentiæ & malignitatis * præſtigiatorum ſeu veneficorum hiſtorias narrant cum voluptate; ipſos aliis hominibus ac etiam ſibimetipſis hujuſcemodi fabulis terrorem incutere juvat. Non mirum itaque eſt ſi ejuſmodi faſcinatores ſint adeò frequentes in regionibus nonnullis in quibus hæc opinio conventuum Magorum, qui Sabbatha dicuntur, nimis invaluit, apud hoſce populos fabulæ omnium ineptiſſimæ circa faſcina & incantamenta habentur hiſtoriæ authenticæ; immò in illis regionibus inſanos & Phantaſticos quorum imaginatio tam hiſce fabulis quàm propriâ cordis corruptione perturbata fuit; pro veris veneficis aut magis comburere non dubitant.

* Sorciers

Non me latet complures fore qui ægrè ferant, quòd pleraque veneficia imaginationis vi audeam tribuere; homines gaudent rebus terrificis; iis ſuccenſent qui ipſos ab errore depellere conantur; ægris imaginariis ſimiles, qui præſcripta à Medicis ipſis aliquid funeſti oſtendentibus remedia ſedulò & religioſè obſervant. Superſtitiones haud facilè profligantur, nec impunè impugnantur. Illa denique propenſio quâ ad fidem Dæmonographorum deliriis adhibendam impellimur ab eadem cauſa oritur & fovetur quæ efficit ut ſuperſtitioſi ſint pertinaces, uti facile eſt probatu. Nihilominus tamen haud abs re forſan erit hic brevi deſcribere, quo modo ejuſmodi opiniones, meo quidem judicio invaleſcant.

Paſtor ſeu opilio in ovili narrat poſt cœnam coram uxore & liberis quæ geſta fuerunt in * conventu Magorum, ſeu *in Sabbatho*. Cùm autem ipſius imaginatio vaporibus vini ſatis jam æſtuet; & ſe multoties huic imaginario conventui interfuiſſe autumat, de eo energicè & vividè loquitur. Ingenita Paſtori eloquentia, cum apta totius familiæ

* au Sabbat.

miliæ diſpoſitione ad rem adeò novam & terribilem accipiendam conjuncta, ingentia ſine dubio edere debet veſtigia in imaginationibus debilibus, nec fieri poteſt quin mulier, & tenelli liberi his auditis obſtupeſcant, toti occupentur, ac convincantur. Maritus eſt & parens qui ea narrat quæ ipſe vidit & fecit; à ſuis amatur & colitur; cur ipſi fidem non adhiberent? Idem per multos dies repetit Paſtor. Veſtigia imaginationis matris & liberorum magis & magis creſcunt. Iis aſſuefacti, metúque excuſſo, convictio remanet; ac ipſos denique Sabbathum adeundi rémque ſuis oculis uſurpandi inceſſit cupido: ſeſe ungunt: dein compoſitis in lecto membris, iſtâ cordis diſpoſitione ipſorum imaginatio effervescit; veſtigia ipſorum cerebro à Paſtore impreſſa, ſatis adaperiuntur ut, per ſomnum, omnes ceremoniæ Magicæ ſibi deſcriptæ motûs, tanquam præſentes & extrinſecùs excitatos judicent. Poſtquam expergefacti ſurrexerunt ſeſe mutuò interrogant, ac ſibi mutuò quid viderint narrant. Hoc modo veſtigia viſionis confirmant, ac qui inter eos imaginatione pollet fortiori, intra paucas noctes imaginariam Sabbathi hiſtoriam conflat. Hoc pacto Paſtor peritos fecit * veneficos, qui longè plures aliquando inſtituent, ſi imaginatione forti & vividâ præditi, ab ejuſmodi fabulis narrandis præ timore non terreantur. * Sorciers.

Multi ſæpè extiterunt venefici ſinceri, hoc eſt, qui ſe reverâ tales exiſtimabant, qui omnibus ingenuè nuntiabant, ſe Sabbathum frequentare; idque tam altè imbiberant, ut quamvis multi poſtquàm propè illos pernoctaſſent affirmarent ipſos è lecto non egreſſos fuiſſe, ab illa tamen opinione dimoveri non poterant.

Nemo eſt qui neſciat fabulas lemurum & ſpectrorum ita terrere infantes ut ſoli & in tenebris manere non poſſint. Tunc enim cùm cerebrum nullis afficiatur veſtigiis à parte objectorum præſentium, veſtigium ipſorum cerebro fabulæ ope impreſſum, deinregrò aperitur nec rarò adeò vehementer ut ſpectrum deſcriptum ſibi adeſſe judicent. Ejuſmodi tamen hiſtoriæ ipſis non obducuntur niſi tanquam fabulæ; Qui illas narrant eum non præ ſe ferunt externum habitum qui in veris hiſtoriis narrandis geri ſolet, immò narratio ſæpè languida & frigida eſt. Non mirùm igitur eſt quòd qui ſe Sabbatho interfuiſſe credit, quique ideò rem confidenter ac vividè narrat, nonnullos ſibi maximè addictos adeò facilè perſuadeat circa omnes quas deſcribit circunſtantias, & veſtigia ſuis ſimilia in ipſos tranſmittat.

Dum homines nos alloquuntur, cerebro noſtro veſtigia iis quæ habent ſimilia inſculpunt. Si alta habent eo loquuntur modo quo alta etiam nobis indere poſſint veſtigia; nos enim alloqui nequeunt, quin etiam nos ſibi ſimiles aliquatenùs efficiant. Infantes in utero materno nil aliud vident quàm quod videt mater; atque etiam ex utero egreſſi pauca imaginantur quæ à parentibus non producuntur; homines enim vel ſapientiſſimi imaginationem alienam, hoc eſt, opinionem, & conſuetudinem, ducem potiùs ſequuntur quàm rationem. Itaque in locis

ubi comburuntur venefici, ibi multos veneficos reperiri neceſſe eſt, quia, nempe, in iis locis veri creduntur eſſe venefici,& iſta opinio variis qui circa illos habentur ſermonibus magis magiſque confirmatur: ipſos plectere deſinant; inſtar inſanorum habeant; tandem fiet ut nulli ampliùs reperiantur venefici. Qui enim tales ſunt per imaginationem ſuam inordinatam tantùm, quorum procul dubio maximus eſt numerus, errores ſuos abdicabunt.

Veros veneficos morte plectendos eſſe extra dubium eſt; nec ij etiam qui imaginationis vi tales ſunt penitus inſontes haberi debent, quoniam ut plurimum ſe veneficos eſſe ſibi perſuadent quia ea ſunt cordis diſpoſitione ut Sabbathum frequentare cupiant, ac ſeſe ea de cauſa aliquo illiverint unguento. Sed dum in omnes illos nefarios indiſcriminatim animadvertitur, vulgaris perſuaſio invaleſcit, veneficorum imaginariorum numerus adaugetur, atque hoc pacto innumeri miſerè pereunt & damnationi æternæ addicuntur. Sapientiſſimè igitur multa Parlamenta pœnas non ſumunt de veneficis; in terris ipſorum juriſdictionis ejuſmodi homines longè pauciores reperiuntur; & ſceleratorum invidia, odium, ac malignitas id criminis prætendere non pôſſunt ut innocentes opprimant.

* Loups garoux.

* Lycanthroporum, ſeu hominum in lupos transformatorum metus, non eſt chimæra minùs ridicula. Aliquis imaginationis perturbatæ impetu eò veſaniæ adducitur, ut ſingulis noctibus ſe in lupum tranſmutari credat. Hoc imaginationis errore ad ea facienda diſponitur quæ lupi facere ſolent, aut quæ ab ipſis fieri audivit: domo igitur media nocte exit,per vicos graſſatur,in obvium infantem irrumpit, ipſum mordet & malè mulctat. Plebs verò ſtupida & ſuperſtitioſa arbitratur fanaticum illum reverâ in lupum evaſiſſe.Quia nempe infelix ille id ipſemet credit,idque nonnullis clam in aurem inſuſurravit qui rem ſilentio premere non potuerunt.

Si ea cerebro veſtigia,quæ homines perſuadent ſe lupos factos fuiſſe facilè poſſent imprimi; ſi per vicos noctu errare atque in eundem modum quo malè feriati illi lycanthropi debacchari, cerebro penitùs non perturbato, æque facile eſſet,ac facile eſt ſabbatho intereſſe per noctem, ſomno non interrupto,egregiæ illæ metamorphoſeon hominum in lupos hiſtoriæ eoſdem prorſùs nanciſcerentur effectus ac hiſtoriæ de Sabbatho,nec pauciores haberemus lycanthropos quàm veneficos. Verùm perſuaſio illa quâ quis ſe in lupum fuiſſe tranſmutatum credit, perturbationem cerebri ſupponit quæ longè difficiliùs producitur,quàm perturbatio hominis qui ſe in Sabbathum convenire duntaxat imaginatur; hoc eſt, qui per noctem ea ſe videre arbitratur quæ actu non exiſtunt, quique expergefactus ſomnia ſua à cogitationibus quas interdiù habuit diſtinguere non poteſt.

Non raró contingit ut per quietem nonnulli ſomnia habeant adeò vivida, ut expergefacti illorum exactè recordentur, quamquam ſomnium illud non verſetur circa terribilia, non difficili igitur negotio nonnulli

nonnulli poſſunt ſibi perſuadere ſe Sabbatho interfuiſſe; ad id enim ſatis eſt, ſi cerebrum veſtigia per ſomnum facta conſervet.

Præcipua cauſâ cur ſomnia noſtra pro rebus actu exiſtentibus non habeamus, inde eſt quòd non poſſimus ſomnia illa colligare cum rebus inter vigilandum agitatis; hinc enim mera eſſe ſomnia comperimus. Jam autem venefici imaginarij hoc κριτηρίῳ non poſſunt judicare an ipſorum Sabbathum nil ſit præter merum ſomnium. Sabbathum enim ſeu Veneficorum conventus nunquam habetur niſi noctu, & quæ in Sabbatho agitantur nullo poſſunt colligari vinculo cum cæteris diei actionibus. Inter iſthæc nihil eſt commune. Moraliter igitur impoſſibile eſt ut hoc pacto ab errore expediantur. Nec etiam neceſſe eſt ut quæ venefici imaginarij per Sabbathum vidiſſe putant, inter ſe connectantur ordine quodam naturali; eò enim majorem realitatem habere creduntur, quò magis habent abſurditatis & confuſionis. Sufficit igitur ad eos decipiendos, ut ideæ rerum in Sabbatho geſtarum ſint vividæ & terrificæ; quod neceſſariò continget, quia ibi nova, inſolentia, & inuſitata prorsùs agitari creduntur.

At verò ut quis ſe in gallum, capram, lupum, bovem tranſmutatum fuiſſe credat, tanta opus eſt imaginationis perturbatione, ut id non niſi raro admodùm contingere queat. Ejuſmodi perturbationes aliquandò tamen accidunt, ſive ſit pœna divinitus inflicta, ut id refert Scriptura de Nabuchodonozor, ſive exundante in cerebro melancholiâ ut id obſervant Medicorum filij.

Quamvis perſuaſum habeam veros veneficos eſſe perquàm rariſſimos, Sabbathum merum eſſe ſomnium, & Parlamenta ſeu Curias quæ delationes * veneficij reſpuunt ad æquitatem magis accedere, nolim tamen * Sorcellerie
negare poſſe dari veneficos ſeu faſcinantes, incantamenta, faſcina, &c. Diabolúmque interdum ſuam exercere potentiam in homines ſpeciali Dei permiſſione. Sed Scriptura ſacra nos docet regnum Satanæ fuiſſe everſum; Angelum cœli Dæmonem catenis vinctum in abyſſum detrudiſſe, unde non emerget niſi in fine mundi; Jeſum-Chriſtum hunc fortem armatum armis ſpoliaſſe, tempúſque adveniſſe, quo Princeps mundi è mundo eliminatur.

Uſque ad Servatoris adventum regnaverat quidem, atque etiam num hodie forſan regnat in iis locis ubi Servatoris cognitio nulla habetur; at nullo jure nullaque poteſtate in regenitos in Chriſto ampliùs potitur. Ipſos nequidem poteſt tentare, niſi Deus permittat, nec permittit, niſi fideles tentationem poſſint vincere. Ij igitur Diabolum nimio dignantur honore, qui hiſtorias narrant tanquam ipſius poteſtatis argumenta, ut faciunt novi quidam Dæmonographi, quippe ejuſmodi hiſtoriæ Dæmonis timorem incutiunt infirmis. Ad ſpernandi Dæmones ſunt ut ſpernuntur carnifices. Coram Deo duntaxat tremendum eſt. Ipſius ſola potentia timenda. Ipſius judicia debent formidari, nec ad iram legum & Evangelij ipſius contemptu provocandus eſt. Is ſanè attentione noſtrâ dum loquitur, aut cum quis de ipſo verba facit, dignus eſt. At verò cùm homines de Dæmonum poteſtate mentionem apud

Digitized by Google

nos habent, trepidare & obſtupefieri ridiculum eſt. Metus noſter Adverſario glorioſus eſt. Venerari & metui gaudet, ſibi congratulatur, cùm mentem noſtram coram ipſo deprimimus.

II. *Duo primi Libri concluduntur.* Porrò huic ſecundo libro finem imponendi jam tempus eſt. Ex iis igitur quæ hoc & præcedenti dicta ſunt obſervatum velim. Primò omnes cogitationes quas mens habet per corpus & ut ita dicam *dependenter* à corpore, eſſe tantùm in uſum ipſius corporis. Secundò, eas omnes eſſe falſas & obſcuras. Tertiò, eas in eum uſum duntaxat eſſe inſtitutas ut nos bonis ſenſibilibus ac iis omnibus quæ ea nobis conferre poſſunt, uniant, iſtámque unionem nos in errores innumeros ærumnáſque lugendas injicere; licèt non ſemper haſce miſerias ſentiamus, quemadmodùm non cognoſcimus errores è quibus oriundæ ſunt. Ecce hujuſce rei exemplum omnium maximè inſigne.

Unio qua cum matribus conjuncti fuimus in ipſarum utero, quæ ſtrictiſſima eſt omnium quas cum hominibus habere poſſumus, maxima etiam nobis attulit mala; nempe peccatum, & concupiſcentiam omnium ærumnarum noſtrarum originem. Unionem tamen illam non minùs arctam fuiſſe, ut corpus noſtrum ut par eſt conformaretur, oportuit.

Huic unioni quæ nativitate noſtrâ interrupta fuit alia ſucceſſit, quâ liberi cum parentibus & nutricibus conjunguntur; hæc ſecunda unio minùs ſtricta fuit quàm prima ideò minùs nobis attulit mali, ad id ſolùm nos induxit ut parentes & nutrices in omnibus imitaremur iiſque crederemus. Hanc ſecundam unionem, non quidem ut primam ad corporis conformationem, ſed tantùm ad ipſius conſervationem, ut omnia cognoſceremus quæ iſti conſervationi conducere poſſunt, & corpus ad motus hiſce rebus comparandis neceſſarios diſponeremus, nobis neceſſariam fuiſſe manifeſtò patet.

Unio denique, quâ cum cæteris hominibus nunc conjungimur, nobis etiam valdè noxia eſt, quamvis æquè ſtricta non ſit, quippe quæ corporis conſervationi ſit minùs neceſſaria. Ex hac enim unione fit, ut opinionê vivamus, quæ apud cæteros homines æſtimantur & amantur, æſtimemus etiam & amemus; etiam conſcientiâ noſtrâ & ideis quas de rebus percepimus repugnantibus. Hîc non loquor de unione qua cum mente aliorum hominum conjungimur, iſta enim unio eruditioni noſtræ poteſt inſervire. Sermo tantùm eſt de unione ſenſibili quæ exſtat inter imaginationem noſtram & habitum externum eorum quibuſcum res nobis eſt. Hinc igitur liquet omnes cogitationes quas per corpus & à corpore habemus eſſe falſas, & eò pernicioſiores menti, quo corpori utiliores ſunt.

Quæ cùm ita ſint, in id nos incumbere par eſt, ut ab illuſionibus ſenſuum, imaginationis phantaſmatis, & impreſſioni imaginationis alienæ in noſtram, noſmet liberemus. Omnes confuſas ideas, quas hauſimus ex ſervitute in qua corpus noſtrum nos detinet, reſpuamus, ſoláſque ideas claras & evidentes quas mens excipit unione quâ cum verbo, aut ſapientia, & veritate æternâ conjungitur; ut id Libro ſequenti de intellectu ſeu mente purâ, ſumus expoſituri, admittamus. DE

Digitized by Google

DE INQVIRENDA VERITATE.

LIBER TERTIVS.

DE INTELLECTU SEU MENTE PURA.

CAPVT PRIMVM.

I. Sola cogitatio eſſentialis eſt menti. Sentire & imaginari nihil aliud ſun. præter ipſius modificationes. II. Omnes non cognoſcimus modifi atio es quas mens poteſt ſuſcipere. III. Iſtæ modificationes diverſa ſunt à cognitione noſtra & amore noſtro, immò ipſas non ſemper ſequuntur.

HUJUSCE tertij Libri materia paulò ſiccior,& ſterilis videbitur. In eo examinatur mens in ſe ipſa conſiderata, ac ſine ullo reſpectu ad corpus,ut vitia ipſi propria, & errores quos à ſe ipsâ tantùm habet agnoſcantur. Senſus & imaginatio errorum & illuſionum ſunt fontes fœcundi & inexhauſti, at verò mens per ſeipſam agens errori m nùs obnoxia eſt. Duobus primis Libris vix potuit imponi finis : tertius hic ægrè inchoatus eſt. Multa equidem dici poſſent de natura aut proprietatibus mentis ; verùm hic non tam proprietates mentis quàm ipſius infirmitates & vitia diſquiruntur. Ne quis igitur miretur ſi liber hic non ſit ejuſdem amplitudinis ac ſuperiores, etſi pauciorem detegat errorum

numerum. Non eſt etiam quòd quis ægrè ferat nos in illo de rebus ſiccis, abſtractis, & arduis agere ſenſus & imaginatio non poſſunt ſemper moveri inter loquendum, nec etiam debent. Quum quid abſtractum eſt, ſi illud ſenſibile velis efficere, obſcuritatem ipſi ut plurimùm effundis, ſufficiat ſi illud intelligibile reddas. Quid eorum querelis injuſtius qui cuncta equidem ſcire vellent, ſed animum rei cuiquam applicare recuſant? ſi ab ipſis attentionem exigas, indignantur. Niſi ipſos tangas, ſenſibus & affectibus blandiaris, ipſis nunquam feceris ſatis. Quid facias? Ipſis ſatisfacere penes nos non eſt, id quidem fatemur. Qui * fabulas amatorias & Comedias componunt ad id quidem tenentur ut placeant & attentionem captent, nobis verò ſatis erit ſi eos poſſimus erudire qui totam attentionis vim intendunt.

* des Romans.

Errores ſenſuum & imaginationis ex natura & conſtitutione corporis oriuntur, & ex imperio ipſius in mentem deteguntur; ſed errores intellectûs non poſſunt pateſieri, niſi conſideratione ipſius mentis & idearum quæ ipſi ad cognoſcenda objecta neceſſariæ ſunt. Ut itaque poſſimus penetrare errores intellectûs puri, in hoc libro naturæ mentis & idearum intellectualium examini inſiſtendi neceſſitas incumbit.

Primò de mente, ut eſt in ſeipsâ, & ſine ullo reſpectu ad corpus cui unitur loquemur: unde fit ut quæ de illa dicturi ſumus, dici poſſent de puris intelligentiis, & potiori jure de eo quod hîc appellabimus intellectum purum. Per *intellectum* enim *purum* nihil aliud deſignamus quàm facultatem quâ pollet mens cognoſcendi objecta externa, nullis eorum formatis imaginibus in cerebro, quibus ea ſibi repræſentet. Deinde de ideis intellectualibus agemus, quarum ope intellectus purus objecta externa percipit.

I. *Sola cogitatio eſſentialis eſt menti, ſentire & imaginari ſunt tantùm ipſius modificationes.*

Nemo eſt, opinor, qui ſuper ea re ſeriò meditatus non agnoſcat * eſſentiam mentis conſiſtere in ſola cogitatione, quemadmodum eſſentia materiæ conſiſtit in ſola extenſione; & pro variis modificationibus cogitationis, mentem mox velle, & mox imaginari, aut denique multas alias formas ſpeciales ſuſcipere; quemadmodum juxta varias modificationes extenſionis, materia mox eſt aqua, mox lignum, mox ignis, aut alias innumeras habet formas ſpeciales.

** Per rei eſſentiam intelligo quod primum in ea re concipitur à quo pendent omnes modificationes quæ in ea deprehenduntur.*

Hic duntaxat lectorem velim monitum, per hanc vocem (*cogitatio*) me non intelligere modificationes peculiares mentis, hoc eſt hanc vel illam cogitationem; ſed cogitationem omnibus omnis generis modificationibus aut cogitationibus ſuſcipiendis idoneam, quemadmodùm per extenſionem non intelligimus talem aut talem extenſionem ut quadratam aut rotundam, ſed extenſionem omnibus modificationibus aut figuris recipiendis aptam. Atque iſta comparatio non poteſt negotium faceſſere, niſi quia ideam cogitationis claram non habemus ut extenſionis; cogitatio non cognoſcitur niſi ſenſu quodam interno ſeu *conſcientiâ*, ut id inferiùs explicabo.

Secund part. de mente. part, cap. 7.

Haud etiam putem quemquam poſſe concipere mentem quæ non cogitet, licèt facili negotio poſſit concipi mens quæ nec ſentiat, nec imaginetur,

imaginetur, nec etiam velit; quemadmodùm non poteſt concipi materia quæ non ſit extenſa, quamvis facilè concipi poſſit materia quæ nec ſit terra, nec metallum, nec quadrata, nec rotunda, quæ etiam non ſit in motu. Hinc concludere eſt, quemadmodùm fieri poteſt ut extet materia, quæ nec terra ſit, nec metallum, nec quadrata, nec rotunda, nec etiam in motu; fieri pariter poſſe ut mens nec calorem nec frigus, nec triſtitiam nec gaudium ſentiat, nihil imaginetur, nihil etiam velit; adeò ut omnes illæ modificationes ipſi non ſint eſſentiales. Sola igitur cogitatio eſt eſſentia mentis, non ſecùs ac extenſio ſola eſt eſſentia materiæ.

Sed quemadmodùm ſi materia aut extenſio eſſet ſine motu, planè foret inutilis ad varias illas formas quibus deſtinata eſt, nec poteſt concipi ens intelligens illam talem, hoc eſt ſine motu & ad formam ineptam condere voluiſſe; ita ſi mens aut cogitatio eſſet ſine voluntate; manifeſtò patet ipſam fore prorsùs inutilem, quandoquidem hæc mens versùs objecta perceptionum ſuarum nunquam ferretur; adeò ut concipi nequeat ens intelligens illam in hoc ſtatu voluiſſe condere. Nihilominus tamen ſicut motus non eſt eſſentialis materiæ, cùm ſupponat extenſionem, ita τὸ velle non eſt eſſentiale menti, quandoquidem τὸ velle ſupponat perceptionem.

Cogitatio igitur ſola propriè conſtituit eſſentiam mentis, & varij cogitandi modi, ut ſentire, & imaginari nihil aliud ſunt, quàm modificationes quibus eſt idonea, quibúsque non ſemper modificatur. Sed τὸ velle eſt proprietas quæ illam ſemper comitatur, ſive corpori uniatur, ſive ab eo ſejungatur; quæ tamen ipſi non eſt eſſentialis, quandoquidem ſupponit cogitationem, & mens concipi poteſt ſine voluntate, quemadmodùm corpus ſine motu.

Facultas tamen volendi à mente ſeparari nequit, quamvis ipſi non ſit eſſentialis. Sicut mobilitas inſeparabilis eſt à materia quamvis ipſi non ſit eſſentialis. Quemadmodùm enim concipi nequit materia quæ non poſſit moveri; fieri etiam nequit ut concipiatur mens quæ non poſſit velle, aut ad omnem inclinationem naturalem ſit inepta. Pariter quemadmodùm facilè concipio materiam exiſtere poſſe ſine ullo motu, ſic concipio mentem poſſe exiſtere ſine ulla impreſſione Authoris Naturæ versùs bonum, ac per conſequens ſine voluntate: Voluntas enim nihil aliud eſt quàm impreſſio Authoris Naturæ, quæ nos fert versùs bonum in genere, uti fuſiùs id expoſuimus primo Capite Tractatûs de Senſibus.

II. *Nos cognoſcimus omnes modificationes quas mens noſtra poteſt ſuſcipere.*

Quæ in illo Tractatu de Senſibus, & mox de natura mentis diximus, non ſupponunt nos omnes cognoſcere modificationes quas mens poteſt ſuſcipere, talia non ſupponimus, quin potiùs cenſemus in mente eſſe capacitatem recipiendi viciſſim innumerabilem modificationum varietatem, quas ipſa non cognoſcit.

Minima portio materiæ poteſt recipere figuram trium, ſex, decem, aut decem mille laterum, & figuram circularem, & ellipticam quæ

haberi poſſunt figuræ numeri angulorum & laterum innumerabilis. Infinitus eſt numerus variarum ſpecierum uniuſcujuſque ex his figuris; numerus infinitus triangulorum diverſæ ſpeciei, & plures ſunt adhuc figuræ quatuor, ſex, decem, decies mille laterum, & polygoni infiniti. Circulus enim, ellipſis, & in genere omnis figura regularis, aut irregularis curvilinea poteſt conſiderari ut polygonus infinitus. Ellipſis, exempli gratiâ, ut polygonus infinitus, ſed cujus anguli ſunt inæquales, aut latera inæqualia, cùm majora ſint versùs parvum diametrum quàm verſus magnum, & ita de polygonis infinitis magis compoſitis & irregularibus.

Minima igitur ceræ portio poteſt ſuſcipere numerum infinitum variarum modificationum, quas mens nulla poteſt capere. Cur igitur mentem corpore longè nobiliorem negaremus poſſe ſuſcipere alias modificationes præter eas quas jam ſuſcepit.

Si nullum unquam voluptatis aut doloris ſenſum habuiſſemus, nullum unquam colorem, nullámque lucem unquam vidiſſemus, ſi denique reſpectu omnium rerum id eſſemus, quod ſunt cæci & ſurdi reſpectu colorum & ſonorum, an ideò rectè poſſemus concludere nos nequaquàm eſſe capaces omnium ſenſationum quas nunc habemus. Senſationes enim illæ nihil aliud ſunt quàm modificationes mentis noſtræ, ut id probavimus in Tractatu de Senſibus.

Conſtet igitur in mente capacitatem recipiendi varias modificationes eſſe majorem capacitate concipiendi; hoc eſt, quemadmodùm mens non poteſt exhaurire aut capere omnes figuras quas materia poteſt ſuſcipere, non poteſt etiam capere varias omnes modificationes quas potens Dei manus poteſt in mente producere, tametſi æquè diſtinctè conciperet capacitatem mentis ac capacitatem materiæ, quod verum non eſt, ob rationes Capite VII. ſecundæ Partis hujuſce Libri afferendas.

Mens noſtra hìc in terris paucas recipit modificationes, quia corpori unitur à quo dependet. Omnes ipſius ſenſationes ad corpus referuntur, & cùm Deo non potiatur, nullas habet modificationes ab iſta fruitione productas. Materia ex qua corpus noſtrum compactum eſt paucas admodùm per hujus vitæ tempus poteſt recipere modificationes. Hæc materia non poteſt reſolvi in terram & vaporem niſi poſt mortem. Nunc non poteſt fieri, aër, ignis, adamas, metallum; non poteſt fieri quadrata, rotunda, triangularis: Ipſam eſſe carnem oportet, humanámque habere figuram, ut mentis unionem admittere poſſit. Res eodem modo ſe habet de mente. Ipſam ſenſationes caloris, frigoris, coloris, lucis, ſonorum, odorum, ſaporum, multarúmque aliarum modificationum recipere neceſſe eſt, ut unita cum corpore maneat. Omnes iſtæ ſenſationes ipſam ad machinæ ſuæ conſervationem applicant. Iſtæ ſenſationes ipſam agitant & terrent ſtatim atque minimum organum ſolvitur aut frangitur, iis itaque (ſenſationibus) mens ſubjecta ſit oportet, quandiu ipſius corpus corruptioni obnoxium

erit.

erit. At verò cùm immortalitate induetur, ipſiúſque partium ſolutionem non ampliùs timebimus veriſimile eſt, mentem hiſce ſenſationibus infeſtis quas vel inviti habemus non ampliùs obnoxiam futuram, ſed innumeris aliis toto genere diverſis, Divinâ Majeſtate & bonitate dignis, quarum nullam habemus ideam, quæque omnem ſenſum longiùs exuperant.

Fruſtrà igitur quis ſe naturam mentis ita penetraſſe crederet, ut ipſam cognitionis & amoris capacem duntaxat eſſe, jure poſſet aſſeverare. Hoc equidem ab iis qui ſenſationes ſuas objectis externis, aut etiam proprio corpori tribuunt, quíque affectus in corde eſſe exiſtimant, defendi poſſet. Ac reverâ ſi menti detrahas omnes paſſiones, ſeu affectûs & ſenſationes, quicquid reſidui in ea agnoſci poteſt, nihil ampliùs eſt quàm ſequela quædam cognitionis & amoris. At verò non poſſum capere, quo pacto qui hiſce ſenſuum illuſionibus valedixerunt, poſſint tamen ſibi perſuadere, omnes noſtras ſenſationes & paſſiones nihil aliud eſſe præter cognitionem & amorem, hoc eſt ſpecies quaſdam judiciorum confuſorum, quæ mens fert de objectis relatè ad corpus quod animat. Non poſſum capere quomodò lux, colores, odores, &c. poſſint dici judicia mentis, quin diſtinctè percipio lucem, colores, odores, aliáſque ſenſationes eſſe modificationes prorsùs diverſas à judiciis.

Sed eligamus ſenſationes vividiores, quæ mentis attentionem magis defigant. Videamus quid iſti homines dicant de dolore aut voluptate. Poſt * Authores celeberrimos cenſent, haſce ſenſationes nihil aliud eſſe quàm ſequelas quaſdam facultatis cognoſcendi & volendi quâ pollemus: dolorem, exempli gratiâ, nihil aliud eſſe præter ſollicitudinem quandam, repugnantiam, & averſionem voluntatis erga res quas corpori ſibi charo noxias eſſe cognoſcit. At ſic dolor cum triſtitia evidenter confunditur: tantùm abeſt ut dolor ſit ſequela cognitionis mentis & actionis voluntatis, quin utramque potiùs præcedit.

* D. Auguſt. lib. 6. de muſica. Carteſius in lib. de homine.

Si, exempli gratiâ, ardens pruna hominis dormientis, aut manûs in tergum actas calefacientis manui admoveretur; nemo eſt, opinor, qui aliquâ cum veriſimilitudine poſſet aſſerere, hunc hominem ſtatim cognoſcere in manu motûs quoſdam fieri ſanæ ipſius corporis conſtitutioni contrarios; voluntatem deinde his motibus obviam ituram; dolorémque fore ſequelam iſtius cognitionis mentis, iſtiúſque oppoſitionis voluntatis. Contrà verò conſtare mihi videtur, hominem illum dolorem primò & ante omnia eſſe percepturum, cùm pruna manum ipſius attingeret, hàncque mentis cognitionem & voluntatis oppoſitionem nihil aliud eſſe quàm ſequelas doloris, quamvis reverâ ſint cauſæ triſtitiæ dolorem ſequentis.

Verùm dolor ille à triſtitia quam parit longè differt. Primum quod mens ſentit, dolor eſt: hanc ſenſationem nulla antecedit cognitio: ac per ſe nunquam jucunda eſſe poteſt: contrà verò triſtitia, poſtremum eſt quod mens ſentit, ipſam ſemper præcedit cognitio; ac ferè

Z 3

Digitized by Google

ſemper jucundiſſima eſt per ſe. Id non obſcurè patet ex voluptate quam percipimus in triſtitia quæ naſcitur ex funeſtis theatri repræſentationibus; hæc enim voluptas cum triſtitia creſcit; voluptas verò cum dolore nunquam augetur. Comœdi qui in id ſolum incumbunt ut placeant, norunt theatrum cædibus non eſſe cruentandum; quia cædis imago quamvis ficta, terribilior eſt quàm ut poſſit eſſe jucunda. At verò nimiâ triſtitiâ ſpectatores afficere non verentur, quoniam re ipsâ triſtitia ſemper jucunda eſt, cùm datur legitima triſtitiæ materia. Triſtitia igitur & dolor eſſentialiter inter ſe differunt, nec dolor dici poteſt duntaxat cognitio mentis cum oppoſitione voluntatis conjuncta.

Cæteras verò ſenſationes, ut odores, ſapores, ſonos, colores, quod ſpectat, eas plerique homines nō exiſtimant eſſe modificationes mentis. Ipſas contrà in objectis reſperſas eſſe judicant, nec aliter in mente eſſe, quàm idea quadrati & rotundi in ea eſſe ſolet; hoc eſt ipſas menti quidem uniri, non verò ipſius eſſe modificationes, illúdque de iſtis ſenſationibus ferunt judicium, quia ab iis non valdè afficiuntur, ut id inter explicandos ſenſuum errores clarum dedi.

Certum igitur, ni fallor, manere debet nos omnes quas mens excipere poteſt modificationes non cognoſcere, ipſámque præter eas quas habet per organa ſenſuum, innumeras habere poſſe quas non experta eſt nec experietur niſi poſtquàm à corporis captivitate libera evadet.

Interim fatendum eſt mentem hiſce variis modificationibus idoneam eſſe per ſolam cogitationem, quemadmodùm materia innumeris variis configurationibus tantùm idonea eſt propter extenſionem; mentem enim ad modificationes voluptatis, doloris, aut etiam ad omnes indifferentes modificationes fore ineptam, niſi perceptionis aut cogitationis capax eſſet, ita clarum eſt ut clarius nihil videatur.

Sufficiat igitur nobis tenere, principium harumce omnium modificationum, cogitationem eſſe. Si quis etiam aliquid in mente velit admittere quod cogitationem antecedat, me non habebit repugnantem. Sed quia exploratum habeo neminem eſſe qui mentem ſuam aliter cognoſcat quàm cogitatione, aut ſenſu interno ſeu conſcientiâ eorum omnium quæ in mente ſuâ aguntur; certò pariter apud me conſtat, quòd, ſi quis de natura mentis velit ratiocinari, hunc ſolum ſenſum internum, qui ipſum ſibimetipſi qualis in ſe eſt ſemper repræſentabit, debet conſulere, non verò reluctante propriâ conſcientiâ imaginari mentem eſſe ignem inviſibilem, aërem ſubtilem, harmoniam quandam, aut aliud quid ſimile.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT II.

I. Cùm mens ſit finita non poteſt capere quod pertinet ad infinitum. II. Ipſius mentis limitatio ſeu anguſtia multorum errorum origo eſt. III. Et præcipuè hæreſeωn. IV. Mens eſt ſubmittenda fidei.

QUod primò in mente hominis deprehenditur illud eſt, illam ſcilicet anguſtiſſimis limitibus eſſe circumſcriptam: unde duas maximi momenti conſequentias poſſumus elicere. Prima eſt, mentem non poſſe cognoſcere entia infinita. Secunda ipſam non poſſe multa diſtinctè cognoſcere ſimul & eodem tempore. Quemadmodùm enim quædam ceræ portio non poteſt eodem tempore recipere infinitum variarum figurarum numerum; ita mens eodem tempore non poteſt habere cognitionem infiniti rerum numeri. Et quemadmodùm illa ceræ portio non poteſt eſſe quadrata & rotunda eodem tempore, ſed tantùm alterâ parte quadrata, altera verò rotunda; & quo plures habebit figuras varias, eò minùs erunt perfectæ & diſtinctæ; ita mens non poteſt multas res ſimul percipere, & quò plures numero erunt cogitationes eò magis erunt confuſæ. *I. Mens finita non poteſt capere infinitum.*

Denique, quemadmodùm ceræ portio cui eſſent mille latera, & in ùnoquoque latere figura diverſa, nec eſſet quadrata, nec rotunda, nec ovata, adeò ut ipſius figura non poſſet determinari: ita quandoque contingit ut mens noſtra tot variis ſimul agitetur cogitationibus, ut nos de nulla re cogitare arbitremur. Id in iis qui animo linquuntur accidit. Spiritus animales inordinatè circumacti tantum veſtigiorum numerum in cerebro excitant; ut nullum ſatis aperiant, ad excitandam ſenſationem aliquam peculiarem, aut ideam diſtinctam: adeò ut illi tot res ſimul ſentiunt, ut nihil diſtinctè ſentiant, unde fit ut ſe nihil omninò ſenſiſſe arbitrentur.

Sunt equidem qui nonnunquam animo linquantur deficientibus ſpiritibus animalibus: ſed cùm mens tunc nihil habeat præter cogitationes puræ intellectionis, quæ nulla in cerebro relinquunt veſtigia, eorum non recordantur poſtquàm in priſtinum ſtatum reduces facti ſunt unde fit ut credant ſe nihil cogitare. Id obiter eo dixi conſilio ut oſtenderem multos immeritò exiſtimare mentem non ſemper cogitare, quia nos quandoque eam nihil cogitare arbitramur.

Qui ſuper cogitationibus ſuis tantillùm meditantur, pro comperto habent mentem rebus multis ſimul & eodem tempore intentam eſſe non poſſe, ac ipſam potiori ratione, non poſſe infinitum penetrare. Attamen neſcio quo animi impetû ducti nonnulli hujuſce veritatis non inſcij, meditandis objectis infinitis & quæſtionibus quæ infinitam mentis *II. Limitatio mentis eſt origo multorum errorum.*

mentis capacitatem exigunt agitandis, magis incumbunt quàm iis quæ ad ipſorum ingenij captum propiùs accedunt: neſcio etiam cur tot reperiantur, qui dum cuncta tenere ſatagunt, tot ſcientiis eodem tempore operam dant, ut mentem confundant & ad veras ſcientias prorſus ineptam reddant.

Quot homines materiæ diviſibilitatem in infinitum concipere conantur, & quo modo fieri poſſit ut unum arenæ granum tot partes contineat quot tota terra, at minores, proportione ſervatâ? Quot tum ſuper hac re, tum ſuper multis aliis, quæ aliquam cum infinito relationem habent quæſtiones nunquam ſolvendæ moventur, quarum tamen ſolutionem in mente ſua multi conantur nanciſci? Mens circa hoc omnes intendit cogitationes, æſtuat, ſed quid inde tandem emergit? abſurditas, ſcilicet, & error.

Certè non poſſum quin mirer nonnullos eſſe, qui materiæ diviſibilitatem ad infinitum negent, quia duntaxat eam non poſſunt capere, quamvis demonſtrationes quibus probatur illa diviſibilitas optimè intelligant, idque eo ipſo tempore quo ore ſaltem fatentur mentem humanam non poſſe capere infinitum. Argumenta enim quibus evincitur diviſibilitas materiæ in infinitum ſunt demonſtrativa ut quæ maximè; nec id diffitentur cùm illa argumenta ſeriò ponderant. Attamen ſi ipſis proponantur objectiones quas non poſſint ſolvere, mens deſertâ quam mox viderat evidentiâ in dubium labitur; objectio quam non poſſunt ſolvere ipſos habet anxios; diſtinctionem aliquam futilem adversùs materiæ diviſibilitatem excogitant; ac denique concludunt ſe anteà fuiſſe hallucinatos, omnéſque circa hoc pariter hallucinari. Deinde opinionem contrariam amplectuntur. Illam chimæricis atomis aliiſque abſurditatibus ejuſcemodi quas ſuppeditat imaginatio, defendunt. In iſtos autem errores non incidunt niſi quia ſatis perſuaſum non habent mentem humanam eſſe finitam, nec neceſſarium eſſe ipſam capere diviſibilitatem materiæ ut eam credat, quia omnes objectiones quæ non poſſunt ſolvi niſi illam concipiendo, ſunt ſolutû impoſſibiles.

Porrò ſi hominum curioſitas quæſtionibus hùjus generis terminaretur, res non tanti eſſet momenti. Si enim contingat ut nonnulli erroribus quibuſdam ſeſe præpediri ſinant, errores ſaltem ſunt leves. Alij verò temporis jacturam non omninò fecerunt, dum meditati ſunt circa res quas capere nequiverunt, hoc pacto enim debilitatis mentis ſuæ convicti fuerunt. Utile eſt, inquit Author maximi judicij, mentem in ejuſmodi ſubtilitatibus deſudare, ut ipſius arrogantia hoc pacto dometur, & ab illa deſiſtat temeritate quâ debilia lumina ſua veritatibus ab Eccleſia propoſitis audet opponere, hanc præ ſe ferens cauſam ſe illas intelligere non poſſe. Cùm enim tota mentis acies minimâ atomo obtundatur, & fateri cogatur ſe equidem clarè videre iſtam materiæ portiunculam eſſe diviſibilem in infinitum, quamvis non poſſit capere quomodo id fieri poſſit; nonne is manifeſtò peccat adversùs

L'Art de penſer Ars cogitandi.

adverſus rationem qui mirabiles Omnipotentiæ Divinæ, quæ ipſa incomprehenſibilis eſt, effectûs credere recuſat, eâ adductus causâ mentem ſcilicet noſtram non poſſe illos capere.

III. *Et præcipuè hæreſi.an.* ✠ Effectus igitur pernicioſior ignorantiæ, ſeu potiùs incogitantiæ in qua verſantur homines circa mentis humanæ limitationem & infirmitatem, atque ideò circa ipſius incapacitatem eorum omnium quæ ad infinitum aliqua in re accedunt, eſt hæreſis. Hiſce præſertim temporibus non pauci reperiuntur, qui Theologiam ſpecialem, ſolo ipſorum ingenio, ac naturali rationis debilitate fretam ſibi inſtituunt; quia in iis etiam rebus quæ à ratione non pendent, illud ſolum credere volunt quod poſſunt concipere.

Sociniani non poſſunt capere Myſteria Trinitatis & Incarnationis: Id ipſis ſufficit ut ea non credant; nec id modò, eos etiam qui iſta credunt myſteria, ad ſervitutem natos audacter & ſuperbè pronuntiant. Calviniſta non poteſt capere qui fieri poſſit ut corpus Jeſu-Chriſti ſit realiter præſens in Sacramento Euchariſtiæ, eodem tempore quo eſt in cœlo; atque hinc meritò ſe inferre credit id fieri non poſſe, quaſi omninò cognoſceret, quo uſque extendatur potentia Divina.

Homo quipiam, etiam libertatis ſuæ apud ſe conſcius, ſi magno contendat niſu, ut ſcientiam Dei ipſiuſque decreta cum libertate conciliet, poſt irritos conatûs in eorum fortè labetur errorem qui non credunt homines eſſe liberos. Cùm enim ex altera parte, non capiat Providentiam Divinam poſſe ſubſiſtere cum libertate hominis, ex alterâ verò, ea ſit erga Religionem veneratione, ut non poſſit negare Providentiam; eò ſe adactum credet ut libertatem hominibus detrahat, vel ad mentis humanæ infirmitatem non ſatis attendens, ſe rationes quibus Deus decreta ſua cum libertate noſtrâ conciliat penetrare poſſe imaginabitur.

Porrò non ſoli hæretici minùs attendunt ad tenuitatem mentis ſuæ, ipſique nimiam permittunt libertatem judicandi de rebus quæ non ſunt ipſius juris. Omnes penè homines hoc vitio laborant, ac præſertim nonnulli Theologi poſteriorum ſæculorum. Quidam enim inter illos adeò frequenter utuntur ratiociniis humanis, ad probanda aut explicanda myſteria quæ rationis captum ſuperant, ut, quamvis id bona intentione, & ad propugnandam veritatem adverſus hæreticos faciant, iiſdem tamen hæreticis pervicaciter perſiſtendi in ſuis erroribus, & myſteria fidei inter opiniones humanas collocandi, non rarò præbeant occaſionem.

Mentis agitatio & ſcholæ ſubtilitates ad id non ſunt idoneæ ut hominibus infirmitatem ſuam patefaciant, nec eum ſemper ſubmiſſionis inſpirant animum, ſine quo non poſſumus cedere humiliter deciſionibus Eccleſiæ. Quin hæc omnia ratiocinia humana & ſubtilia inſerviunt potiùs excitandæ in ipſis ſecretæ ſuperbiæ, iis ad id potiùs impelli poſſunt ut ratione ſuâ intempeſtivè utantur, ac Religionem ipſius capacitati accōmodatam inſtituant. Ac reverâ non videas Hære-

Digitized by Google

ticos argumentis Philoſophicis cedere, nec ad id lectione Authorum merè Scholaſticorum adducuntur ut errores ſuos agnoſcant & reſpuant. Immò videas quotidiè ipſos ex debilitate rationum quorundam Scholaſticorum anſam arripere, ſubſannandi myſteria Religionis ſanctiſſima, quæ reapſe non ſtabiliuntur hiſce ratiociniis & explicationibus humanis, ſed ſolâ authoritate verbi Dei, ſive ſcripti, ſive non ſcripti, hoc eſt ad nos uſque per traditionem tranſmiſſi nituntur.

Ac ſanè ratio humana nos nequaquàm edocet unum eſſe Deum in tribus perſonis, Corpus Jeſu-Chriſti realiter præſens eſſe in Eucharistia; & quomodò fieri poſſit ut homo ſit liber, quamvis Deus ab omni æternitate præſciverit quid homo ſit facturus. Rationes quæ ad hæc probanda & explicanda afferuntur, eos ut plurimùm duntaxat perſuadent, qui illas nullo examine facto admittunt; ſed iis ſæpe abſurdæ videntur qui eas impugnare volunt, myſteria iis freta negantes. Contrà verò objectiones quæ adverſus præcipuos fidei noſtræ articulos ac præſertim adverſus myſterium Trinitatis formantur, ita ſunt validæ, ut clarè, evidenter, & accommodatè ad debilem rationem noſtram ſolvi nequeant, quia reipsâ myſteria illa captum humanum exuperant.

Potior igitur ratio convertendi Hæreticos in eo non conſiſtit ut ipſos ad uſum rationis ſuæ incitemus & aſſuefaciamus, iis incerta Philoſophiæ argumenta proponendo; quia veritates quas ipſos doceri par eſt à ratione non dependent. Nec etiam ſemper conducit ejuſmodi rationibus uti in veritatibus, quæ rationis, æquè ac traditionis ope poſſunt probari, quales ſunt immortalitas animæ, peccatum originale, neceſſitas gratiæ, depravatio naturæ, & quædam aliæ; ne mens ipſorum agnitâ ſemel rationum evidentiâ in his quæſtionibus; iis poſteà nolit acquieſcere quæ ſolâ traditione poſſunt probari. Quin potiùs ad id impellendi ſunt ut cognitâ rationis ſuæ infirmitate, & limitatione, quantúmque myſteriis noſtris ſit impar, rationem illam, cùm de rebus fidei agitur, abdicent. Deinde ſubjugatâ animi ſuperbiâ, facile erit ipſos ad Eccleſiæ dogmatum Fidem inducere, ipſius authoritatem oſtendendo, aut eis explicando traditionem omnium ſæculorum, ſi eam explicationem capere poſſunt.

Verùm, ſi homines oculos ſuos à mentis ſuæ debilitate, & anguſtiâ perpetuò avertant, temeraria vanitas ipſorum animos inflabit; lux fallax ipſos perſtringet, gloriæ cupido eos occœcabit. Atque hoc pacto Hæretici perpetuò Hæretici manebunt, Philoſophi pervicaces, nulluſque erit diſputandi finis, quandiù erit diſputandi animus.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT III.

I. Philoſophos ingenium ſuum opprimere ac veluti diſſipare, dum nullo in ſtudiis ſuis ordine ſervato, rebus incumbunt quæ nimias in ſe includunt relationes, & à pluribus pendent. II. Exemplum ex Ariſtotele deſumptum. III. Geometras contra ſe benè gerere in veritatis inveſtigatione, ac eos potiſſimùm qui Algebra & Analyſi utuntur. IV. Ipſorum Methodum vim ingenij augere, Logicam verò Ariſtotelis ipſam minuere. V. Aliud vitium eorum qui ſtudio operam dant.

HOmines in varios incurrunt errores, non modò quia animum appellunt quæſtionibus quæ infinitum ſpectant, cùm tamen ipſorum mens finita ſit. Sed etiam quia iis ſe dedunt quæ latiſſimè patent, cùm mens ipſorum ſit anguſtiſſima. I. *Philoſophis ordinem deeſſe in ſtudiis.*

Quemadmodùm, uti jam monuimus, cera eodem tempore non poteſt recipere multas figuras perfectas & diſtinctas; ita mens non poteſt multas res excipere diſtinctè & eodem tempore. Hinc colligere eſt, non eſſe incumbendum, primâ fronte, indagationi veritatum occultarum, quarum cognitio à majori rerum numero pendet; quarúmque nonnullæ nobis ſunt ignotæ, aut ſaltem minùs familiares; ſtudendum enim eſt cum ordine, & iis utendum quæ diſtinctè tenemus ad ea addiſcenda quæ ignoramus, aut quæ ſaltem confusè cognoſcimus. Maxima tamen pars eorum qui ſtudent ad id non attendunt; ſuas ipſi non explorant vires; quouſque ingenij captus extendatur non ſatis perſpectum habent; vanitate quadam imperceptâ, & immoderatâ ſcientiæ cupidine, non verò ratione ipſorum ſtudia diriguntur. Illâ inconſultâ, veritates abſtruſiſſimas, & maximè imperſcrutabiles penetrare aggrediuntur, quæſtionéſque ſolvere à tanto relationum numero pendentes, ut mens vivaciſſima & perſpicaciſſima ipſarum veritatem certò cognoſcere non poſſet, niſi poſt multa ſæcula innumeráque experimenta.

In Medicinâ & in Ethicâ innumeræ ſunt quæſtiones ejuſcemodi. Omnes ſcientiæ quæ verſantur circa corpora & ipſorum qualitates, ut circa animalia, plantas, metalla, qualitatéſque ipſis proprias, nunquam poſſunt eſſe ſatis evidentes & certæ; niſi præcipuè aliâ ratione excolantur quàm anteà, & niſi à ſcientiis ſimplicioribus, & minùs compoſitis unde dependent initium fiat. At verò qui ſtudio operam dant illum in ſe nolunt ſuſcipere laborem ut ordine philoſophentur, de certitudine principiorum Phyſices inter ipſos non convenit, corporum naturam in genere ipſorúmque qualitates, ut id fatentur, non

Digitized by Google

agnoſcunt. Attamen ſe rationem reddere poſſe credunt, cur, exempli gratiâ, capilli ſenum caneſcant, ipſorum dentes nigreſcant, quæ quæſtiones tot habent cauſas à quibus dependent, ut certa ipſarum ratio nunquam reddi poſſit. Ut id enim certò innoteſcat, ſciendum eſt præcisè in quo conſiſtat canities capillorum ſpeciatim; quibus humoribus nutriantur, quibus corporis filtris, ſeu cribris humores hi trajiciantur, quænam conformatio radicis capillorum, aut cutis per quam humores illi tranſeunt; quomodò hæc omnia in juvene & in ſene differant, quod non niſi difficillimè cognoſci poteſt.

Exemplum quo oſtenditur Ariſtotelis ordinem defuiſſe.

Lib. 5. de generatione anim. cap. 1.

II. Ariſtoteles, exempli gratiâ, iſtius ſenum canitiei cauſam ſe penetraſſe putavit; multas illius canitiei rationes attulit in variis locis; ſed an Genius Naturæ ibi ſubſtitiſſet? minimè verò, longiùs progreditur. Deprehendit prætereà eandem cauſam quæ capillos ſenum canos efficit, efficere etiam ut nonnulli homines & quidam equi habeant alterum oculum cœruleum, alterum verò aliûs coloris. Hæc ſunt ipſius verba: Ἑτερόγλαυκοι δὲ μάλιϛα γίνονται καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ ἵπποι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν δι' ἥνπερ ὁ μὲν ἄνθρωπος πολιοῦται μόνον. Næ id mirum eſt, ſed quid tantùm virum lateret. Certè tantùm in ſuis Phyſicis operibus rerum numerum explicat, quæ hujus ſæculi oculatiſſimis inexplicabiles videntur, ut non immeritò dicatur nobis à Deo conceſſus, ut nihil eorum quæ poſſunt cognoſci nos fugeret. *Ariſtotelis doctrina eſt* SUMMA VERITAS, *quoniam ejus intellectus fuit finis humani intellectûs. Quare bene dicitur de illo, quòd ipſe fuit creatus & datus nobis Divinâ Providentiâ, ut non ignoremus poſſibilia ſciri.* Averroës debebat etiam adjicere Ariſtotelem nobis datum fuiſſe Divinâ Providentiâ ut ea etiam diſcamus quæ ſunt impoſſibilia ſciri. Quippe Philoſophus ea non tantùm nos docet quæ poſſunt ſciri, ſed cùm in ipſius verba ſit jurandum, quippe cujus doctrina ſit SUMMA VERITAS, ea etiam nos docet quæ ſunt impoſſibilia ſciri.

Certè multâ fide opus eſt ut Ariſtoteli, nihil aliud nobis oggerenti quàm rationes Logicas, effectúſque naturæ non aliter quàm per notiones ſenſuum confuſas explicanti credamus: cùm potiſſimùm de quæſtionibus homini inſolubilibus audacter decidit. Hanc dubio procul ob cauſam Ariſtoteles enixè monet ſibi ſine examine credendum eſſe. Certum eſt iſti Authori axioma, Diſcipulum credere debere, δεῖ πιϛεύειν τὸν μανθάνοντα.

Diſcipuli equidem Magiſtris ſuis nonnunquam credere tenentur, ſed ipſorum fides non extendi debet ultrà experientias & facta. Si enim veri Philoſophi evadere cupiunt, magiſtrorum rationes ad examen debent revocare, illáſque, niſi cognitâ proprio lumine ipſarum evidentiâ non debent admittere. Verùm ut quis ſit Philoſophus Peripateticus, credere & memoriâ mandare tantùm neceſſe eſt: Eadem mente Philoſophia iſta diſcenda eſt, quâ leguntur hiſtoriæ; ſi enim eò licentiæ devenias ut ratione & mente tuâ utaris, non eſt quod

ſperes

ſperes te evaſurum eſſe in magnum Philoſophum ; *δεῖ γὰρ πιστεύειν τὸν μανθάνοντα.*

Verùm cauſa cur Ariſtoteles, & innumeri alij Philoſophi crediderint ſe ſcire quod ſciri nequit, ex eo eſt quòd ſatis non intellexerint quomodò inter ſe differant ſcire & ſcire ; certam & evidentem alicujus rei cognitionem ab ea quæ eſt tantùm veriſimilis diſtinguere. Cur autem id non ſatis diſtinxerint, inde eſt quòd cùm res quibus animum adjunxerunt ipſorum mente latiùs patuerint, illarum rerum partem aliquam duntaxat perceperunt, ipſas totas amplecti non valentes : Illa autem cognitio ſufficit quidem ad multas percipiendas veriſimilitudines, non verò ad veritatem evidenter detegendam. Cùm prætereà ſcientias non alio quàm vanitatis principio ducti inveſtigaverint, veriſimilitudines autem ſint aptiores ad captandam hominum exiſtimationem, quàm veritas ipſa, quia vulgi ingenio ſunt magis accommodatæ, rationes ad augendam ingenij capacitatem neceſſarias neglexerunt, adeò ut veritates ſubobſcuras introſpicere non potuerint.

III.
Geometras ſeſe benè gerere in inveſtiganda veritate.

Geometræ ſoli mentis ſuæ anguſtiam ſatis agnoverunt ; aut ſaltem eo ſeſe geſſerunt modo in ſtudiis qui oſtendit ipſos iſtius anguſtiæ fuiſſe omninò conſcios ; Ij præſertim qui uſi ſunt Algebra & Analyſi, quam Vietus & Carteſius inſtaurarunt & perfecerũt hoc ſæculo. Id inde patet quòd iſti viri non aggreſſi ſint ſolvere difficultates maximè compoſitas, niſi cognitis anteà clariſſimè ſimpliciſſimis à quibus illæ dependent : Ad lineas curvas, quales ſunt ſectiones conicæ, conſiderandas, animum non priùs appulerunt, quàm perfectam Geometriæ vulgaris peritiam adepti fuiſſent. Verùm quod Analyſtis ſpeciale eſt, in eo conſiſtit : cùm nempe cognoverint ipſorum ingenium non poſſe eodem tempore pluribus figuris intentum eſſe, ne vel poſſe imaginari ſolida quibus dimenſiones ſint plures tribus, quamvis ſæpè ſolida cum majori dimenſionum numero concipiendi neceſſitas ipſis incumbat ; literis ordinariis nobis maximè familiaribus, ad exprimendas & abbreviandas ſuas ideas uſi ſunt. Mens itaque multarum figurarum repræſentatione quæ aliàs ipſi neceſſaria fuiſſet, ingentique linearum numero nequaquam impedita aut occupata, uno intuitu poteſt percipere quod aliter percipere nunquam potuiſſet : Mens enim, ſi ipſius capacitati ritè conſulas, res multò penitiùs introſpicere & ad plura ſeſe extendere poteſt.

IV.
Ipſorum methodus auget capacitatem ingenii, methodus verò Ariſtotelis ipſam minuit.

Tota igitur induſtria quæ ad mentis perſpicacitatem & capacitatem augendam conferre poteſt, in eo conſiſtit ; ut vires ipſius exploratas ita temperemus, ut ipſa ad res quæ nihil ad veritatem ſibi detegendam faciunt non abutamur, idque notatu digniſſimum eſt. Quippe ex eo ſolo ſatis patet Logicas vulgares ingenij capacitatem potiùs minuere quàm augere ; ſi enim in alicujus veritatis inveſtigatione regulis quas tradunt uti volueris ; tum ingenij capacitas maximam partem iis occupabitur, adeò ut ad attentionem, quâ ut totam

Lib. 6. primæ part. methi.

Digitized by Google

ſubjecti ſui extenſionem complectatur neceſſaria eſt, impar futura ſit.

Ex ſuprà dictis ſatis igitur liquet pleroſque ad mentis naturam parùm attendiſſe, dum ſe veritatis inquiſitioni accinxerunt; Illi ſanè quàm anguſta ſit mentis humanæ capacitas quantúmque neceſſe ſit ipſam prudenter temperare atque etiam augere, exploratum ſatis nunquam habuerunt; atque ex hac potiſſimùm cauſa factum ut in errorem lapſi ſint, ſtudiáque ipſis tam infeliciter ceſſerint.

Non tamen putamus fuiſſe unquam homines qui ingenij limitationis & imbecillitatis conſcij non fuerint:quin omnes id compertum habent quidem, id omnes fatentur; ſed plerique confuſè tantùm iſtam cognoſcunt limitationem, & ore duntaxat confitentur; iſti confeſſioni contradicit ipſorum in ſtudiis proceſſus; agunt enim quaſi perſuaſum haberent mentem ſuam nullis eſſe circunſcriptam limitibus, reſque volunt penetrare quæ ab innumeris pendent cauſis quarum ne unam quidem norunt.

V. *Aliud vitiũ eorum qui ſtudiis ſcientiarum operam dant.*

In aliud etiam vitium incurrere ſolent qui ſtudio ſcientiarum operam dant. Majori ſcilicet ſcientiarum numero uno eodémque tempore ingenium applicant, ſi per ſex horas ſtudent, ſex fortè rebus diverſis incumbunt. Id vitij ab eadem quam ſuprà memoravimus cauſa manare manifeſtum eſt. Qui enim ſtudia ſua ſic inſtituunt, ſi iſtam ſtudendi rationem mentis ſuæ capacitati non eſſe congruam, ipſámque confuſionem potiùs & errorem quàm veram ſcientiam parituram, certò cognoſcerent, veriſimile eſt ipſos motibus inordinatis quos ciet vanitas, fræna eſſe adhibituros; eo enim pacto vanitati nunquam ſatisfacient, quin potiùs in perpetuæ inſcitiæ periculo verſabuntur.

CAPVT IV.

I. Mens non poteſt diù incumbere objectis quæ nullam ſecum habent relationem aut quæ cum infinito nihil habent commune. II. Voluntatis inconſtantia cauſa eſt iſtius mentis inapplicationis, & per conſequens erroris. III. Senſationes noſtræ nos magis occupant quàm ideæ puræ intellectûs, IV. Ex quo manat morum corruptio. V. Vt & ignorantia vulgi.

Mens humana errori non eſt obnoxia, duntaxat quia infinita non eſt, aut quia objectis quæ contemplatur eſt impar, ut id duobus capitibus præcedentibus expoſuimus; ſed etiam quia inconſtans eſt, ſibi in actionibus ſuis non conſtat, viſúmque in eadem objecta defixum diù ſatis ſiſtere nequit, ut illud poſſit examinare.

Ut iſtius inconſtantiæ & levitatis ingenij humani cauſam percipiamus,

piamus, ſciendum eſt voluntatem actionem mentis dirigere, & objectis à ſe amatis mentem applicare, ipſámque voluntatem in perpetua inconſtantia & anxietate verſari, cujus inconſtantiæ & anxietatis hæc eſt cauſa.

Deum omnium Authorem eſſe, omnia propter ſe feciſſe, & cor hominis ad ſe impreſſione naturali & invictâ quâ ipſum indeſinenter afficit flectere nemo eſt qui meritò poſſit dubitare. Fieri nequit ut Deus velit voluntatem aliquam exiſtere quæ ipſum non amet, aut quæ ipſum alicui alij bono, ſi demùm aliud bonum ab ipſo diverſum exiſtere poſſit, poſtponat. Ferre enim nequit Deus ut voluntas quæpiam non amet id quod ſummo amore dignum eſt, utque iſta voluntas id exoptet magis quod amore dignum minùs eſt. Amor itaque naturalis ad Deum nos ferat oportet, quippe qui ab ipſo Deo procedat; & quia nihil eſt quod iſtos motus poſſit ſiſtere, præter ipſum Deum qui illorum Author eſt. Nulla igitur eſt voluntas quæ motûs hujus amoris non ſequatur neceſſariò. Juſti, impij, beati, & ij etiam qui inferni cruciatibus ſunt addicti Deum amant iſto amore; atque is ipſe amor eſt qui aliquo ſenſu poſtremorum miſeriam conſtituit. Cùm enim amor iſte naturalis quo erga Deum movemur, idem ſit cum inclinatione naturali quâ versùs bonum in genere, versùs bonum infinitum, ſummum bonum ferimur, manifeſtum eſt omnes ſpiritus Deum amare hoc amoris genere, cùm ipſe ſolus ſit bonum univerſale, bonum infinitum, ſummum bonum. Nam certè omnes ſpiritus, ipſi etiam Dæmones beatitudinem ſummíque boni poſſeſſionem totis exoptant votis; ídque exoptant indiſcriminatim, ſine ulla deliberatione, ſine libertate, & ex naturæ neceſſitate. Cùm igitur propter Deum, propter bonum infinitum, propter bonum omnia in ſe complectens bona facti ſimus, motus naturalis cordis noſtri nunquam deſinet niſi poſſeſſione iſtius boni.

II. Inconſtartia voluntatis eſt cauſa inapplicationis, atque ideò erroris.

Voluntas igitur noſtra perpetuâ & ardenti laborans ſiti, deſideriis, anxietatibus, ſollicitudinibus in gratiam boni quod non poſſidet, agitata mentem veritatibus abſtractis quæ ipſam non afficiunt, quáſque ad ipſius beatitudinem nihil conferre judicat, aliquandiù inhærere non niſi ægrè ferre poteſt: intellectum itaque ad alia quærenda objecta indeſinenter incitat: jam autem cùm intellectus agitatione ſibi à voluntate communicatâ in objectum aliquod incidit quod boni ſpeciem præ ſe ferat, hoc eſt, quod mentem præſentiâ ſuâ, aliquâ ſuavitate, & voluptate quadam internâ pelliciat; tum ſitis illa cordis denuò ardeſcit; deſideria, anxia vota, æſtûs deintegrò accenduntur; ménſque ad ipſorum obſequium adacta, objecto quod excitavit unicè adhæret, ut illud, quo ſemel deguſtato blandè aliquandiù paſcitur, propiùs admoveat. At verò cùm inanitas creaturarum non poſſit implere infinitam cordis humani capacitatem, exiles illæ voluptates ſitim ejus potiùs irritant quàm extingunt; mentémque lactant ſtultâ & vanâ ſpe quâ in voluptatum terrenarum multiplicitate ſibi ſatisfactum iri putat: Quod

Quod etiam in intellectu cujus ope mens iſta detegit bona ingentem generat levitatem & inconſtantiam.

Verum equidem eſt intellectum, ſi fortè incidat in objectum quoddam quod aliquam cum infinito habeat convenientiam, ab inconſtantia & agitatione per aliquod tempus deſiſtere. Cùm enim agnoſcat, objectum illud indui teſſerâ ac charactere objecti quod mens deſiderat, tum in illo diù ſatis defigitur, eique adhæreſcit. Verùm illa applicatio, ſeu potiùs illa tenacitas intellectûs in examinandis objectis infinitis, aut nimiùm vaſtis, ipſi æquè inutilis eſt, ac levitas illa quâ objecta ipſius capacitati adtemperata conſiderare ſolet. Debilior eſt quàm ut poſſit tantum objectum aſſequi; ipſius conatûs irriti ſemper manebunt. Objecti infiniti, ut ita loquar, comprehenſio, mentem non poteſt efficere beatam, ipſius enim capax non eſt, ſed amor & fruitio boni infiniti, cujus voluntas capax eſt per motum amoris quem ipſi Deus indeſinenter imprimit.

Quis poſteà mirabitur ignorantiam & cœcitatem hominum, quandoquidem ipſorum mens inconſtantiæ & levitati cordis ſubjecta, atque ideò ad quicquàm ſeriò & attentè expendendum inepta, nil poſſit penetrare quod memorabilem includat difficultatem. Attentio enim intellectûs objectorum intellectualium reſpectû, idem eſt quod oculorum noſtrorum acies intenta reſpectû objectorum viſibilium. Et quemadmodùm qui in objecta circumjacentia oculos circumferre & defigere nequit; minimas ipſorum partes minimáſque relationes quibus iſtæ particulæ inter ſe mutuò conveniunt ſatis diſcernere non poteſt. Ita qui non poteſt aciem mentis in ea quæ ſcire cupit defigere, ea etiam cognoſcere nequit ut ſingulas partes, omnéſque relationes quæ inter ſe invicem aut inter alia objecta ſunt diſcernere valeat.

Omnes tamen cognitiones non in alio quoquam, haud dubiè ſitæ ſunt, quàm in claro conſpectu relationum quas res inter ſe habent. Cùm igitur, ut id ſæpe in quæſtionibus difficilibus accidit, mens uno intuitu ingentem relationum numerum quas duæ aut plures res habent inter ſe invicem, contueri debet, certè niſi iſtæc attentiſſimè conſideraverit, vel ſi confusè tantùm ea cognoſcat, mutuas relationes percipere, atque ideò ſolidum de iis ferre judicium nunquam poterit.

III. *Senſationes noſtræ nos occupant magis quàm ideæ puræ intellectûs.*

Inter varias cauſas ob quas rebus abſtractis non ſatis attendimus, præcipua in eo conſiſtit quòd eas res abſtractas veluti eminùs videamus, occurrántque indeſinenter intellectui noſtro res ipſi multò propinquiores. Intenta mentis applicatio admovet, ut ita loquar, ideas objectorum quibus ſeſe applicat. Sed ſæpe contingit, ut dum mens ſpeculationibus Metaphyſicis attenta eſt, inde dimoveatur, interventû ſenſationis cujuſdam ab ipsâ propinquioris quàm ideæ illæ Metaphyſicæ; ad hoc enim efficiendum minimus dolor vel levior voluptas ſufficit: Atque hujuſce rei cauſa hæc eſt, dolor ſcilicet & voluptas & in genere omnes ſenſationes ſunt in ipſa mente, illæ ipſam longè

propiùs

propiùs attingunt & modificant, quàm ideæ ſimplices objectorum puræ intellectionis, quæ licet menti præſentes illam tamen nec afficiunt nec modificant. Cùm itaque mens ſit limitatiſſima, nec à ſenſu doloris aliarúmque ſenſationum poſſit abſtinere, ipſius capacitas ejuſmodi ſenſationibus impletur, nec eodem tempore aliquid ſentire, & de aliis objectis quæ ſentiri nequeunt liberè cogitare poteſt. Bombus muſcæ, aut alius quilibet lenis ſuſurrus dummodò uſque ad præcipuam cerebri partem, ita ut mens illum percipere queat, communicetur, nos, etiam enixè reluctantes, poteſt arcere à conſideratione veritatum abſtractarum & ſublimium; omnes enim ideæ abſtractæ non modificant mentem, at idem de ſenſationibus dici nequit.

Vide cap. 7. ſecund. part. hujus Libri.

IV.

Inde manat morum corruptio.

Hinc naſcuntur ſtupiditas & ſopor ingenij reſpectu ſublimium veritatum Ethicæ Chriſtianæ; hinc eſt quòd homines illas non cognoſcant niſi cognitione ſpeculativâ & ſterili, ni ipſis adſit gratia Jeſu-Chriſti. Omnes Deum eſſe, ipſum eſſe adorandum & colendum norunt equidem; at verò quis eum colit & adorat ſine gratia, quæ ſola dulcedinem & voluptatem ex his officiis deguſtandas, nobis præbet. Pauci ſunt qui non agnoſcant vanitatem & inſtabilitatem bonorum terrenorum; immò pauci extant qui non convincantur, convictione equidem abſtractâ, ſed certiſſimâ tamen & evidentiſſimâ, iſtæc bona indigna eſſe quæ à nobis amentur & inquirantur. At verò ubinam eos reperies, qui hæc bona in praxi aſpernentur, quíque ad ea comparanda operam ſuam conferre recuſent; Ij certè ſoli impreſſiones ſenſuum impetúsque concupiſcentiæ poſſunt vincere, quibus agnita ex iſtorum bonorum poſſeſſione nata amaritudo faſtidium creavit, aut quos gratia, delectione quadam internâ, affecit ſenſu & amore rerum ſpiritualium. Sola igitur mentis contemplatio eò nos nunquam adducit, ut quâ par eſt, vi, concupiſcentiæ conatibus obluctemus. Huic contemplationi accedere debet motus quidam cordis internus. Lumen illud mentis ſolùm eſt, ut loqui amant, gratia ſufficiens, quæ ad noſtram condemnationem duntaxat conferre valet, quæ nobis infirmitatem noſtram manifeſtat, quantúmque ad illum à quo omnis pendet vis noſtra precibus confugere opus habeamus. Sed motus ille cordis aut ſenſus internus, eſt gratia vivida quæ operatur. Illa nos movet, nos ſuſtentat, & cor noſtrum ita perſuadet, ut ſine ea nemo ſit qui ex corde cogitet: *Nemo eſt qui recogitet corde.* Omnes veritates in Ethica conſtantiſſimæ in ſecretis ingenij receſſibus & adytis deliteſcunt, & quandiu ibi remanent, ſteriles & inefficaces ſunt, quoniam eas anima non guſtat. Sed voluptates ſenſuum ſunt propinquiores menti, jam autem cùm fieri nequeat ut quis non ſentiat, utque etiam non amet * voluptatem ſuam, fieri etiam nequit ut quis terræ * valedicat, & præſtigias & illuſiones ſenſuum ſuis propriis viribus duntaxat abdicet.

** Scilicet amore naturali, voluptatem enim odiſſe poteſt quis odio electivo, ſeu ex electione nato.*

Haud tamen inficiari velim, juſtos quorum cor delectatione antevertente ſeu præveniente verſus Deum vividè inflexum fuit, poſſe

**Quia amor electivum diu*

non poteſt ſubſiſtere, quin amori naturali conformetur.

ſine hac ſpeciali gratia quaſdam patrare actiones meritorias & concupiſcentiæ motibus obſiſtere. Nonnulli generoſi & conſtantes legis Divinæ obſervatores ſunt, fidei ſui virtute, aſſiduâ rerum ſenſibilium privatione, ac omnium quæ in tentationem poſſent inducere contemptu & faſtidio. Sunt qui ferè ſemper agant licèt nullam prælibaverint voluptatem indeliberatam aut prævenientem. Gaudium, quo inter agendum ex Dei voluntate, perfunduntur, ſola eſt voluptas quam percipiunt. Atque ea voluptas ſufficit ad eos in bona illa cordis diſpoſitione ſiſtendos & confirmandos; ſed qui reſipiſcere incipiunt, voluptate indeliberatâ & præveniente ut plurimùm opus habent, quâ à bonis ſenſibilibus dimoveantur, quibus, aliis voluptatibus indeliberatis & prævenientibus jam adhæreſcunt. Triſtitia & conſcientiæ morſus ad id non ſufficiunt, & nullo adhuc gaudio fruuntur. Atverò juſti vivere poſſunt ex fide, in ipſa etiam indigentia, immò in hoc ſtatu plus merentur; cùm enim homines ſint ratione præditi, Deus ab ipſis amari vult amore electionis potiùs quàm amore inſtinctûs & amore indeliberato, qualis eſt amor quo erga ſenſibilia movemur; ipſorum bonitatis non aliter certiores facti quàm voluptate ab ipſis ortâ. Cùm tamen plerique ſint ὀλιγόπιστοι, ac eò indeſinenter adducti ut voluptates deguſtent, amorem erga Deum electivum diù non poſſunt tueri adverſus amorem naturalem erga ſenſibilia, niſi gratiâ Dei eos adverſus voluptatis impetus ſtatuminet & tuetur. Delectatio enim gratiæ charitatem creat, conſervat & auget, non ſecùs ac voluptates ſenſibiles cupiditatem pariunt.

V.

Vt & hominum ignorantia.

Ex ſuprà dictis hoc non obſcurè liquet, ſcilicet, cùm homines affectû quodam, aut ſenſationibus jucundis vel moleſtis nunquam vacent, ipſorum mentis capacitatem iis multùm occupari debere, adeò ut, dum quod iſtius capacitatis ſupereſt ad alicujus veritatis examen intendere volunt, ab eo conſilio ſæpe deterreantur novis quibuſdam ſenſationibus, faſtidio ex iſto examine nato, ac inconſtantia voluntatis quæ mentem per ſingula objecta motu nunquam intermiſſo circumagit. Adeò ut niſi à juventâ omnia hæc obſtacula ſuperare aſſueverint, ut id in ſecunda parte expoſitum fuit, eò tandem deveniant inertiæ, ut veritatem paulò difficiliorem, cuique attendere oporteat, aſſequi nequeant.

Hinc concludere eſt omnes ſcientias, ac eas præcipuè quæ quæſtiones ſolutû difficillimas includunt innumeris erroribus ſcatere; ac ingentia illa volumina quæ de Medicinâ, Phyſicâ, Ethicâ, & potiſſimùm de ſpecialibus circa has ſcientias quæſtionibus, quæ generalibus multò magis ſunt complexæ, in dies componuntur, meritò pro ſuſpectis haberi. Immò quo magis ejuſmodi libri apud vulgus, hoc eſt apud eos, qui attentionem præbere, ingenióque ſuo ritè uti non nôrunt, obtinent, eò majore contemptu dignos eſſe. Nam vulgi aſſenſus & approbatio circa materiam difficilem, eſt argumentum certum falſitatis iſtius opinionis cui aſſentitur. Hinc enim iſtam opinionem

notionibus

notionibus ſenſuum fallacibus aut falſis imaginationis ſplendoribus inniti patet.

Impoſſibile tamen non eſt ut homo quipiam poſſit ſolus multas retegere veritates quæ præteritis ſæculis occultæ fuerant; modò homo ille polleat ingenio, ac in ſolitario degens loco, ab omnibus ſemotus quæ ipſum poſſent agere diverſum, veritati inquirendæ ſeriò incumbat. Quocircà ij à ratione mihi videntur abludere qui Philoſophiam D. Carteſij quam non intelligunt adſpernantur, eâ tantùm adducti causâ quòd impoſſibile exiſtiment, hominem quempiam potuiſſe ſolum veritatem prodere circa res adeò occultas, quales ſunt res Naturæ. At verò ſi exploratum haberent quomodò vitam ſuam inſtituerit Philoſophus ille, quas in ſtudiis vias inſtiterit ut impediret quò minùs mentis ipſius capacitas aliis detineretur objectis ab iis quorum veritatem detegere volebat, quàm claris & diſtinctis ideis ſuam ſtabiliverit Philoſophiam; ac in genere quot prærogativis prævaluerit antiquis Philoſophis ope veritatum recens compertarum; ſi, inquam, hæc omnia probè ſcirent; ex iis certè præjudicium haurirent in gratiam Carteſij longè magis legitimum, quàm præjudicium antiquitatis, quod tantam Ariſtoteli, Platoni, multiſque aliis authoritatem conciliat.

Ipſis tamen author eſſe nolim ut hoc freti præjudicio Carteſium credant eſſe virum inſignem ipſiúſque Philoſophiam eſſe bonam, ad id tantùm adducti elogiis quæ ipſi poſſunt tribui. D. Carteſius erat homo, errori & illuſioni obnoxius erat ſicut cæteri: Inter ipſius lucubrationes nulla eſt, ne vel ipſius Geometria, quæ non ſapiat humanam infirmitatem. Ne igitur fidem incautam ipſius verbis adhibeamus; ipſius opera ut ipſe monet, cautè ſunt legenda. Examinandum eſt an in errorem non fuerit lapſus; nec uſquam illi credendum, niſi cùm ad aſſenſum evidentiâ & internis rationis admonitionibus adigemur. Nam, ut res verbo conficiatur, mens quicquam verè non ſcit, niſi quod evidenter videt.

Capitibus præcedentibus demonſtravimus intellectum noſtrum non eſſe infinitum, ipſius contrà capacitatem eſſe perquàm mediocrem, illámque ipſam capacitatem ſenſationibus mentis ut plurimùm impleri, ac denique intellectum à voluntate directum, non poſſe diù alicui objecto adhærere, quin protinùs ab illo abducatur voluntatis inconſtantiâ & levitate. Atque iſtæc ſunt errorum noſtrorum cauſæ haud dubiè generaliores; poſſemus equidem hiſce demonſtrandis diutiùs immorari. Sed hactenùs dicta ſufficient viris attentioni aſſuetis & idoneis, ut ingenij humani imbecillitatis convincantur. In quarto & quinto Libro fuſiùs agetur de erroribus, qui ab inclinationibus noſtris & affectibus naturalibus originem ducunt, de quibus hoc Capite aliquid jam prælibavimus.

Digitized by Google

PARS SECVNDA.

DE INTELLECTV PVRO.

DE NATVRA IDEARVM.

CAPVT PRIMVM.

I. Quid per ideas intelligatur : ipſas reapſe exiſtere, ipſáque eſſe neceſſarias ad percipienda objecta omnia materialia. II. Diviſio omnium modorum quibus objecta externa percipi poſſunt.

NEMO eſt, opinor, qui non fateatur nos objecta quæ ſunt extra nos poſita, non percipere, per illa ipſa objecta. Solem, Stellas, innumeráque alia objecta externa videmus; nec veriſimile eſt mentem noſtram è corpore exire, Cœlóſque aſcendere ac per eos veluti obambulare, ut ibi omnia illa objecta contempletur. Illa igitur objecta immediatè per ſe ipſa non videt, cúmque mens noſtra videt Solem, exempli gratiâ, certè Sol non eſt objectum immediatum mentis, ſed aliquid quod menti noſtræ intimè unitur; atque illud eſt quod ideam appello. Itaque per iſtud vocabulum, (*idea*) nihil aliud hîc intelligo quàm id quod eſt objectum immediatum mentis, aut quod ipſi proximum eſt, dum aliquid percipit.

Accuratè animadvertendum eſt, omninò neceſſarium eſſe ideam objecti actu præſentem eſſe intellectui, ut illud objectum percipere poſſit, id in dubium vocari nequit. At verò non neceſſe eſt ut extrinſecùs exiſtat aliquid ſimile huic ideæ; ſæpiſſimè enim contingit ut res percipiamus quæ non exiſtunt, nec unquàm extiterunt. Cùm quis, exempli gratiâ, imaginatur montem aureum, prorsùs neceſſe eſt ut idea iſtius montis actu præſens ſit ipſius intellectui; cùm veſanus, aut quipiam febri ardenti laborans, vel etiam inter dormiendum, animal quoddam terribile videt ob oculos pro certo conſtat ideam illius animalis reverâ exiſtere; ſed mons ille aureus aut iſtud animal nunquam extiterunt.

Cùm

Cùm tamen homines ad id naturâ ſuâ propenſi videantur, ut credant ſola objecta corporea exiſtere, hinc fit ut de rerum realitate & exiſtentiâ ſecùs omninò judicent, quàm par eſt : nam ſtatim atque aliquod objectum ſentiunt, protinùs exiſtimant illud objectum certiſſimè exiſtere, quamvis nihil prorsùs extrinſecùs exiſtat ; exiſtimant prætereà illud objectum tale omninò eſſe quale illud vident, quod tamen nunquam contingit. Ideam verò quæ neceſſariò exiſtit, quæque aliter ſe habere nequit quàm videtur incogitanter ut plurimum judicant nihil eſſe ; quaſi ideæ innumeras non haberent proprietates ; quaſi idea quadrati, exempli gratiâ, longè non differret ab idea alicujus numeri, résque planè diverſas non repræſentaret ; quod de nihilo dici unquam nequit, cùm nihilum nullam habeat proprietatem. Ideæ igitur, dubio procul, realiter exiſtunt. Sed ipſarum naturam & eſſentiam examinemus ; videamúſque quid in mente ſit quod ipſi omnia repræſentare valeat.

Quæcunque mens percipit ſunt duplicis generis ; aut enim ſunt in mente aut extra mentem. Quæ in mente exiſtunt, ſunt ipſius propriæ cogitationes, hoc eſt, omnes ipſius variæ modificationes ; nam per iſtas voces, (*cogitatio, modus cogitandi*, aut *modificatio mentis*) ea in genere omnia intelligo quæ in mente eſſe nequeunt quin mens illa percipiat, ut ſunt ipſius ſenſationes, imaginationes, puræ intellectiones, aut ſimpliciter ipſius conceptiones, ipſius etiam affectûs, & inclinationes naturales. Menti autem noſtræ nullis opus eſt ideis, ut hæc omnia poſſit percipere, quia ſunt intùs in ipſa mente, aut potiùs quia nihil aliud ſunt præter mentem ipſam hoc vel illo modo modificatam ; quemadmodum rotunditas realis alicujus corporis, & ipſius motus nihil aliud ſunt præter illud corpus hoc vel illo modo figuratum & tranſlatum.

Ea verò quæ ſunt extra animam non poſſumus percipere niſi mediantibus ideis ; ſi ſaltem iſtæc ipſi intimè uniri nequeant. Quæ autem extra mentem exiſtunt, ſunt duplicis generis, ſpiritualia ſcilicet & materialia. Ad ſpiritualia quod attinet illa mentem ſine ideis & per illamet ipſa, poſſe percipere veriſimile videtur. Quamvis enim experientiâ conſtet, nos non poſſe immediatè, & per nos ipſos cogitationes noſtras nobis invicem communicare, ſed tantùm verborum, aut aliorum ſignorum viſibilium quibus ideas noſtras alligavimus, ope ; dicere tamen poſſumus Deum id ad hujuſce vitæ tempus duntaxat inſtituiſſe, ut obviam iret malis quæ nunc obtinerent, ſi homines prohibitû ſeſe mutuò intelligere poſſent : At verò ubi juſtitia ac ordo vigebunt, & à corporis noſtri captivitate liberi erimus, tum unione intimâ quæ erit inter nos invicem mentem noſtram mutuò poterimus aperire, quo modo Angelos in Cœlis agere veriſimile eſt ; Adeò ut ideas ad ſpiritualia menti repræſentanda admittere non videatur omninò neceſſarium ; quoniam fieri poteſt ut ea videamus per illamet ipſa, quanquam modo valdè imperfecto.

Digitized by Google

Totus iſte locus characteribus Italicis fuit impreſſus quia poteſt prætermitti, cùm difficile ſit quemquam illum intelligere niſi ſciat quid de mẽte & de natura idearum cogitem.

Hic non examino quo pacto duo ſpiritus poſſint inter ſe uniri, & an hoc pacto ſuas ſibi invicem queant aperire cogitationes. Exiſtimo tamen, nullam eſſe ſubſtantiam purè intelligibilem præter ſubſtantiam Dei; nihil poſſe evidenter cognoſci niſi in ipſius lumine, unionémque ſpirituum efficere non poſſe ut viſibiles ſint ſive ut videri queant. Quamvis enim nobiſmet ipſis arctiſſime uniamur, nobiſmet tamen ipſis inintelligibiles, ut ita dicam, erimus, donec nosmet ipſos videamus in Deo, & nobis ipſis offerat ideam omninò claram entis noſtri quam ipſe habet in ſuo eſſe incluſam. Itaque quamvis hic concedere videar, Angelos poſſe ſibi invicem manifeſtare, & id quod ſunt & quod cogitant, id tamen me conceſſiſſe moneo duntaxat, quia de hoc diſputare nolo, dummodò id mihi concedatur quod negari nequit, nempe materialia non poſſe percipi per ſe ipſa & ſine ideis.

Capite ſeptimo explanabo ſententiam meam de ratione quâ cognoſcimus ſpiritûs, oſtendámque nos non poſſe nunc ipſos omninò cognoſcere per illoſmet ipſos, licèt forſan poſſint nobis uniri. Sed hic præſertim ſermo eſt de rebus materialibus quæ certè menti noſtræ non poſſunt uniri eâ ratione quæ ad eas percipiendas neceſſaria eſt, quum enim extenſæ ſint, mens verò non ſit extenſa nulla datur inter eas proportio. His adde quòd mentes noſtræ non exeunt è corpore ut dimetiantur cœlorum magnitudinem, ac ideò non poſſint videre corpora externa, niſi per ideas quæ illa repræſentant. Hæc apud omnes in confeſſo eſſe debent.

II. *Diviſio omnium rationum quibus videre poſſumus objecta externa.*

Aſſerimus igitur prorsùs neceſſarium eſſe ut ideæ quas habemus de corporibus, ac de cæteris objectis quæ per ſe ipſa non percipimus, ab illis corporibus aut ab illis objectis veniant: vel ut mens noſtrâ polleat virtute iſtas producendi ideas: vel ut Deus eas cum mente ipſam creando producat: vel eas producat quotieſcunque de objecto aliquo cogitamus: vel ut mens in ſe ipsâ poſſideat omnes perfectiones quas in iſtis corporibus videt: vel denique ut uniatur enti ſummè perfecto, quódque in ſe omnes in genere includat entium conditorum perfectiones.

Objecta non poſſumus percipere niſi per unam ex iſtis rationibus. Nunc ſepoſitis omnibus præjudiciis, iſtiúsque quæſtionis difficultate haudquaquam territi, excutiamus quænam inter illas ſit veriſimilior. Illam quæſtionem forſan clarè ſatis ſolvemus, licèt hîc demonſtrationes quæ certæ,& invictæ quibuſlibet videantur hominibus tradere non ſatagamus; ſed argumenta tantùm validiſſima apud eos ſaltem qui illa attentè & ſeriò meditari non dedignabuntur. Si aliter enim loqueremur temeritatis forſan accuſaremur.

CAPUT

CAPUT II.

Objecta materialia nullas mittere ſpecies ſibi ſimiles.

Peripateticorum ſententia qui objecta externa ſpecies ſibi ſimiles mittere, iſtáſque ſpecies per ſenſus externos ad ſenſum communem uſque ferri, arbitrantur, omnium eſt vulgatiſſima. Species illas appellant *impreſſas*, quia objecta illas imprimunt ſenſibus externis. Species iſtæ impreſſæ cùm ſint materiales & ſenſibiles fiunt intelligibiles ope *intellectûs agentis* ſeu *activi*, & ad id aptæ ſunt ut recipiantur in *intellectu paſſivo*. Species illæ ad ſpiritûs naturam ſic converſæ appellantur ſpecies *expreſſæ*, quia ab impreſſis exprimuntur, atque per eas *intellectus patiens* ſeu *paſſivus* omnia materialia cognoſcit.

In egregiis iſtis cogitatis fuſiùs explicandis, variiſque rationibus quibus varij Philoſophi illa concipiunt afferendis diutiùs non immoramur. Quamvis enim inter ipſos non conveniat de numero facultatum quas ſenſui interno & intellectui tribuunt, & non pauci ſint etiam qui dubitent, an indigeant *intellectû agente* ad cognoſcenda objecta ſenſibilia; Omnes tamen penè conſentiunt objecta externa emittere ſpecies aut imagines ſibi ſimiles; atque hoc ſolo freti fundamento multiplicant facultates ſuas ſuúmque *intellectum agentem* propugnant. Adeò ut, cùm iſtud fundamentum omni careat ſoliditate, ut mox patebit; iis omnibus quæ huic fundamento adſtruuntur evertendis diutiùs inſiſtere neceſſarium non ſit.

Aſſerimus igitur à veriſimili prorſus alienum eſſe, objecta emittere imagines aut ſpecies ſibi ſimiles; cujus aſſertionis adſunt aliquot rationes. Prima à corporum impenetrabilitate ducitur. Omnia objecta, ut Sol, Stellæ, ac quæcumque oculis noſtris obverſantur, non poſſunt mittere ſpecies naturæ à ſuâ ipſorum diverſæ; unde fit ut Philoſophi vulgò dicant iſtas ſpecies eſſe craſſas & materiales, in quo differunt à ſpeciebus expreſſis quæ ſpirituales factæ ſunt. Species illæ objectorum impreſſæ ſunt igitur corpuſcula: Non poſſunt igitur ſeſe penetrare, neque omnia ſpatia quæ à terra uſque ad cœlum extant, quæ iis ſpeciebus plena eſſe debent. Unde legitimè concludere eſt iſtas ſpecies debere ſeſe mutuò conterere & confringere, dum aliæ dextrorsùm aliæ ſiniſtrorsùm moventur, ac ideò eas non poſſe objecta viſibilia reddere.

Inſuper ex eodem loco ſeu ex eodem puncto ingens poteſt objectorum quæ in cœlo & in terra exſtant conſpici numerus; ergò oporteret ut ſpecies omnium iſtorum corporum poſſent in unum punctum coïre; Atqui impenetrabiles ſunt cùm ſint extenſæ: ergo, &c.

Sed non ſolùm ex eodem puncto maximus numerus maximorum & vaſtiſſimorum objectorum videri poteſt: quin nullum eſt punctum in

in omnibus his magnis mundi ſpatiis, ex quo numerus penè infinitus objectorum, objectorum, inquam, Solem, Lunam, & Cœlos ipſos magnitudine æquantium, percipi non poſſit. Nullum eſt igitur in toto mundo punctum, in quo omnium harum rerum ſpecies ſibi mutuò occurrere non debeant: quod à veritate alienum prorsùs videtur.

Si ſcire cupias quo pacto omnes objectorum viſibilium impreſſiones, quantumvis invicem oppoſitæ de viribus ſuis, dum communicantur, nihil amittant, Dioptricam D. Carteſij legere potes.

Secunda ratio petitur ex mutatione quæ in ſpeciebus contingit. Certò enim conſtat, objectum, quò propinquius eſt, eò majorem habere ſpeciem, cùm objectum majus videamus. Jam autem non video quid efficere poſſit ut ſpecies illa diminuatur, & quò poſſint evadere partes ex quibus conſtabat dum major appareret. Sed quod conceptû adhuc difficilius eſt juxta ipſorum opinionem, in eo conſiſtit quòd ſi objectum illud per teleſcopium aut microſcopium intuearis, ſpecies repentè fiat ſexcenties major quàm anteà; multò enim difficiliùs concipitur quibus partibus unico temporis inſtanti ita augeri potuerit.

Tertia ratio hæc eſt. Si conſideretur cubus perfectus, omnes ſpecies ipſius laterum ſunt inæquales, cùm nihilo ſeciùs tamen omnia ipſius latera æqualiter quadrata conſpiciantur. Sic cùm in tabulâ pictâ conſiderantur figuræ ovatæ & parallelogrammata, quæ non poſſunt mittere niſi ſpecies ſimilis figuræ, in iis tamen nil deprehenditur præter circulos & quadrata. Hinc enim manifeſtò liquet neceſſe non eſſe, objectum quod adſpicitur, ut poſſit videri, mittere ſpecies ſibi ſimiles.

Denique concipi nequit, quomodò fieri poſſit ut corpus quod ſenſibili modo non minuitur perpetuò ſpecies undique emittat; iis indeſinenter impleat ingentia ſpatia; idque celeritate incredibili, ubi enim objectum aliquod delituit quo inſtanti conſpiciendum ſe præbet, undiquè videri poteſt, è multis leucarum millibus. Quódque in ea ſententia mirabilius eſt; corpora valdè agitata, ut aër & quædam alia, non ea pollent vi quâ poſſint extra ſe pellere iſtas imagines ſibi ſimiles, quod tamen faciunt corpora craſſiſſima, minimè agitata, ut terra lapides, & cætera penè corpora dura.

Verùm omnibus afferendis rationibus huic opinioni adverſantibus hîc inhærere nolumus, nullus enim eſſet dicendi finis, quippe minimum ingenij conamen inexhauſtam hoc ſuper argumento rationum ſuppeditat ſcaturiginem. Quæ ſuprà attulimus ſufficient; imò neceſſaria non erant poſt ea quæ, dum errores ſenſuum explicuimus, hac de re primo Libro à nobis dicta ſunt. At verò tantus eſt Philoſophorum huic opinioni addictorum numerus, ut non abs re nos facturos judicaverimus ſi aliquid de ea perſtringeremus, eos ſaltem ad id adducturi ut ſuper cogitationibus ſuis ſeriò meditentur.

Digitized by Google

CAPUT III.

Mentem præditam non eſſe virtute producendi ideas. Cauſa erroris in quem hac de re labuntur homines.

SEcunda opinio eorum eſt qui arbitrantur mentes noſtras pollere virtute ſeu facultate producendi ideas rerum de quibus cogitare volunt, illáſque (mentes) excitari ad producendas illas ideas ab impreſſionibus quæ objecta faciunt in corpus, quamvis iſtæ impreſſiones non ſint imagines ſimiles objectis quæ ipſas faciunt. Exiſtimant in eo conſiſtere imaginem Dei in homine, ipsúmque hominem hoc pacto divinæ potentiæ participem fieri. Quemadmodùm, inquiunt, Deus omnia ex nihilo creavit, potéſtque omnia in nihilum redigere, & alia nova denuò creare, ita homo poteſt creare & annihilare ideas omnium pro lubitu. Verùm non unâ de causâ ejuſmodi opiniones quæ hominem extollunt ſuſpectas habere debemus. Ejuſmodi cogitationes ex vano & ſuperbo hominis fundo oriundas Pater luminum nequaquàm inſpiravit.

Iſta participatio potentiæ Divinæ quam ſibi arrogant homines ut objecta ſibi repræſentare multáſque alias actiones ſpeciales patrare poſſint, participatio eſt quæ independentiam aliquatenùs inducere videtur; ut ſaltem illa (participatio) explicari ſolet. Verùm ſincerè loquendo illa participatio chimærica eſt, merum ignorantiæ & vanitatis humanæ figmentum. Homines à bonitate & miſericordia Divina longè ſuprà ipſorum opinionem dependent. Sed hæc explicandi non eſt hìc locus. Sufficiat nobis ſi oſtendere conemur homines non pollere virtute aut facultate formandi ideas rerum quas percipiunt.

Nemo eſt qui ideas eſſe entia maximè realia, ſiquidem proprietates habeant reales, alias ab aliis differre, réſque planè diverſas repræſentare, in dubium vocare poſſit. Meritò etiam dubitari nequit quia illæ ſint ſpirituales & à corporibus quæ repræſentant longè diverſæ. Et vel ex hoc ſolo non injuriâ quis forſan ambigeret an illæ ideæ quarum ope percipiuntur corpora, non ſint nobiliores ipſis corporibus. Reverâ mundus intelligibilis perfectior eſſe debet mundo materiali & terreſtri, ut infra patebit. Cùm itaque quis aſſerit homines præditos eſſe virtute formandi ideas pro lubitû, in id etiam diſcriminis vocari videtur ut aſſerat ipſos poſſe formare entia nobiliora & perfectiora mundo quem Deus condidit. Plerique tamen ne ad id attendunt quidem, quippe qui arbitrantur ideam nihil eſſe, quia ſeſe ſentiendam non præbet; aut ſi illam tanquam ens quoddam habeant, ens illud ipſis videtur perquàm exile & adſpernandum; quoniam ipſam ſtatim atque menti ampliùs non objicitur annihilari arbitrantur.

Digitized by Google

Sed demus ideas nihil eſſe præter entia tenuiſſima & adſpernanda, entia tamen ſunt, immò entia ſpiritualia; jam autem cùm homines non præditi ſint potentiâ quicquam creandi, hinc ſequitur ipſos non poſſe producere ideas. Nam productio idearum eo quo explicatur modo eſt vera creatio, & quanquam opinionem adeò duram mitigare & lenire conantur, dum dicunt productionem idearum ſupponere aliquid præcedaneum, creationem verò nihil ſupponere; hoc tamen effugio nodus difficultatis non ſolvitur.

Etenim animadvertendum eſt difficilius non eſſe rem è nihilo educere, quàm illam producere, ſupponendo aliquid aliud ex quo confici nequit quódque ad ipſius productionem nihil conferre poſſit, exempli gratiâ, difficilius non eſt Angelum creare, quàm illum ex lapide educere; cùm enim lapis ſit ex genere prorsùs diverſo à genere Angeli, nihil planè inſervire poteſt productioni Angeli. Verùm conducere poteſt productioni panis, auri, &c. quia lapis, aurum, panis nihil aliud ſunt præter eandem extenſionem variè configuratam, & quia hæc omnia ſunt materialia.

Immò difficilius eſt Angelum educere ex lapide quàm ex nihilo quia ut Angelus ex lapide conficiatur, quantùm quidem id fieri poteſt, annihilandus eſt lapis, ac deinde creandus Angelus; cùm è contra ad creandum duntaxat Angelum, nihil ſit annihilandum. Si igitur mens ideas ſuas producat, ex impreſſionibus materialibus quas cerebrum accipit ab objectis, idem ſemper efficit ac ſi eas crearet; aut aliquid æquè difficile immò difficilius efficit, cùm ideæ utpote ſpirituales non poſſint produci ex imaginibus materialibus quæ ſunt in cerebro, quæque nullam cum iis proportionem habent.

Quod ſi quis dicat; ideam non eſſe ſubſtantiam; eſto; ſed tamen eſt aliquid ſpirituale: jam autem cùm fieri nequeat, ut quadratum conficiatur ex ſpiritu quamvis quadratum non ſit ſubſtantia; ita ex ſubſtantia materiali idea ſpiritualis non poteſt formari; licèt idea non eſſet ſubſtantia.

Sed tametſi menti humanæ ſupremam tribueremus potentiam qua poſſet annihilare & creare ideas rerum; eâ tamen nunquam uteretur ad illas producendas. Quemadmodum enim Pictor, quantumvis peritus, animal quod nunquam viderit, cujúſque nullam habet ideam repræſentare nequit, ita ut imago quæ ab ipſo expoſtularetur non poſſet eſſe ſimilis huic animali incognito. Sic homo non poteſt formare ideam objecti cujuſpiam niſi prius illud cognoſcat, hoc eſt niſi habeat de illo ideam, quæ à voluntate ſua nequaquàm dependet. Quòd ſi jam habeat iſtius objecti ideam, certe illud cognoſcit, ac proinde inutile eſt ut ſibi novam illius efformet ideam. Fruſtra igitur homini tribuitur potentia producendi ideas ſuas.

Quis fortè poſſet reponere mentem quidem habere ideas quaſdam generales & confuſas quas non producit, ideas verò quas producit eſſe ſpeciales, clariores, & diſtinctiores. Sed res eodem ſemper recidit.

Quem

Quemadmodum enim pictor non poteſt pingere hominem quendam ſingularem, ita ut poſſit confidere ſe rem feliciter geſſiſſe, niſi habeat ideam diſtinctam iſtius hominis, immò niſi homo ille præſens adſit. Sic mens quæ nullam ideam habebit præter ideam, exempli gratiâ, entis aut animalis in genere, non poterit ſibi repræſentare equum, nec ipſius formare ideam diſtinctam; ac pro certo habere iſtam ideam eſſe prorsùs ſimilem equo, niſi priorem habeat ideam cum qua ſecundam poſſit conferre. Jam autem ſi antecedentem habeat ideam, alteram formare inutile eſt; & quæſtio vertitur circa priorem illam ideam. Ergo, &c.

Verum quidem eſt nos, dum quadratum concipimus per puram intellectionem, poſſe inſuper illud imaginari, hoc eſt, illud percipere nobis inſculpendo illius imaginem in cerebro. Sed primò obſervandum eſt, nos nec eſſe veram nec principalem cauſam iſtius imaginis, at verò brevitatis cauſa ab eo explicando ſuperſedemus. Secundò tantum abeſt ut ſecunda idea quæ comitatur imaginem illam ſit diſtinctior & accuratior priori, quin potiùs accurata non eſt niſi quatenùs priori quæ alterius norma eſſe debet, ſimilis eſt. Arbitrandum enim non eſt imaginationem, & ſensûs objecta diſtinctiùs nobis repræſentare quàm intellectus purus, ſed illa tantùm (ſensûs & imaginationem) mentem magis afficere & applicare. Nam ideæ ſenſuum & imaginationis, non ſunt diſtinctæ niſi quatenùs conformes ſunt ideis puræ intellectionis. Imago quadrati, exempli gratiâ, quam imaginatio cerebro imprimit juſta & accurata eſt duntaxat per conformitatem quam habet cum idea quadrati quod concipimus per puram intellectionem. Hæc idea eſt norma imaginis. Mens dirigit imaginationem, ac illam, ut ita dicam, adigit ad diſpiciendum identidem an imago quam pingit ſit figura quatuor linearum rectarum & æqualium, cujus anguli ſint accuratè recti, uno verbo an res quam imaginamur ſit ſimilis rei quam concipimus.

Tanto meliora eſſe iudico quæ oculis cerno quanto pro ſui natura viciniora ſunt iis quæ animo intelligo. Aug. 63. de vera relig.

His præmiſſis nemo eſt, opinor, qui dubitet, quin Philoſophi qui aſſerunt mentem poſſe formare ideas objectorum, fallantur; cùm menti tribuant potentiam creandi, immò etiam creandi cum ordine & ſapientia, quanquam ne cognoſcat quidem quid agat; id enim concipi nequit. Sed cauſa errandi ipſis eſt, quod homines ſemper exiſtiment rem quampiam eſſe cauſam alicujus effectûs, cùm utrumque ſimul conjunctum vident, ſi modò vera iſtius effectûs cauſa ipſos lateat. Hanc ob cauſam omnes concludunt globum agitatum, cùm in alium incidit, eſſe veram & principalem cauſam agitationis quam ipſi communicat; voluntatem mentis eſſe veram & principalem cauſam motûs brachij, & alia ſimilia præjudicia: quia ſemper contingit ut globus agitetur, cùm in ipſum alius globus incidit & impingit, útque brachia noſtra moveantur quotieſcunque penè id volumus; & quia nullam aliam ſenſibilem iſtorum motuum cauſam deprehendimus.

Sed etiam quum effectum quoddam rarius ab aliqua re conſequitur

Cc 2

quæ ipſius non eſt cauſa, non pauci tamen ſunt qui arbitrentur rem iſtam eſſe cauſam effecti illius, ſed omnes in hunc errorem non labuntur. Cometa, exempli gratiâ, apparet & poſt illum cometam Princeps quidam fato fungitur. Lapides Lunæ oppoſiti ſunt, & vermibus exeduntur; Sol conjunctus eſt cum Marte tempore nativitatis alicujus infantis, & aliquid extraordinarium huic infanti accidit; id non paucis ſufficit ut protinus ſibi perſuadeant, Cometam, Lunam, conjunctionem Solis cum Marte eſſe cauſas iſtorum effectuum, necnon aliorum ipſis ſimilium: cauſa autem cur omnes id non credunt ex eo eſt quòd hæc Phænomena ſimilia poſt ſe non ſemper trahant effecta.

Cùm verò omnes homines ideas objectorum menti præſentes ut plurimùm habeant, ſtatim atque id exoptant, cùm id ipſis multoties de die contingat, omnes etiam penè, concludunt voluntatem quæ comitatur productionem aut potiùs præſentiam idearum, eſſe veram ipſarum cauſam. Quia nihil eodem temporis momento deprehendunt cui hanc productionem ſeu præſentiam poſſint tribuere, & quia imaginantur ideas non ampliùs eſſe ſtatim atque mens ipſas non ampliùs videt; ipsáſque deintegrò exiſtere, cùm ſe iterum menti objiciunt.

His etiam de cauſis nonnulli arbitrantur objecta externa emittere imagines ſibi ſimiles, ut cap. præcedenti dictum eſt. Cùm enim objecta per ſeipſa videri nequeant, ſed duntaxat per ideas, judicant objectum ideam producere; quia ſtatim atque præſens eſt, illud vident; ſtatim atque abeſt, illud ampliùs non vident; & quia præſentia objecti penè ſemper comitatur ideam quæ illud nobis repræſentat.

Attamen, ſi homines in judiciis non eſſent præcipites; ex eo quod ideæ rerum præſentes ſint ipſorum menti, ſtatim atque id volunt, concludere tantùm deberent, voluntatem ipſorum, juxta ordinem à natura inſtitutum, eſſe ordinariè neceſſariam, ut illas habere poſſint ideas, non verò voluntatem eſſe veram & principalem cauſam quæ ipſas menti objiciat, multò minùs voluntatem illas è nihilo producere, aut eo quem explicant modo. Non debent etiam concludere, objecta emittere ſpecies ſibi ſimiles, ex eo quod mens ea ut plurimum non percipit, niſi cùm præſentia adſunt; ſed tantùm objectum ordinariè neceſſarium, ut idea ſit præſens menti. Denique non debent judicare globum agitatum eſſe principalem & veram cauſam motûs globi cui occurrit, cùm prior ipſe globus non habeat poteſtatem ſeſe movendi. Poſſunt duntaxat judicare hunc duorum globorum concurſum præbere occaſionem Authori motûs materiæ executioni mandandi decretum voluntatis ſuæ, quæ eſt cauſa omnium univerſalis, communicando alteri globulo partem motûs prioris, hoc eſt, ut clariùs loquar, volendo ut poſterior tantùm acquirat agitationis quantum prior de ſuâ perdidit. Vis enim motrix corporum alia eſſe nequit quàm voluntas ejus qui illa conſervat, ut infrà videbitur.

Vide cap. 3. 2. part. methodi.

CAPUT

CAPVT IV.

Nos non percipere objecta per ideas nobiſcum creatas. Deum eas in nobis non producere, quotieſcunque ipſis indigemus.

Tertia opinio eorum eſt qui arbitrantur omnes ideas nobiſcum creatas fuiſſe.

Ut oſtendatur quantùm hæc opinio à veroſimili abhorreat, animadvertendum eſt in hoc mundo multa eſſe toto genere diverſa, quorum ideas habemus. Nam ut de figuris duntaxat loquamur, numerum ipſarum infinitum eſſe conſtat; immò ſi vel unam ſolam conſideremus, ut, exempli gratiâ, ellipſin, mentem numerum ellipſeon diverſæ ſpeciei infinitum poſſe concipere haud dubiè comperiemus; dum concipit alteram ex diametris in infinitum extendi poſſe, alterâ ſemper eadem manente.

Ita cùm altitudo trianguli poſſit augeri aut diminui in infinitum, latere quod baſim conſtituit ſemper eodem manente, facilè concipimus poſſe dari numerum triangulorum diverſæ ſpeciei innumerabilem. Immò quod accuratè hic obſervari velim, mens aliquo modo percipit numerum illum infinitum, quamvis pauci admodùm ſub imaginationem cadant; nec poſſint haberi eodem tempore ideæ ſpeciales & diſtinctæ multorum triangulorum diverſæ ſpeciei. Sed præcipuè animadvertendum eſt ideam illam generalem quam mens habet numeri illius infiniti diverſæ ſpeciei ſatis probare, quod, ſi non concipiantur per ideas ſpeciales omnes illi diverſi trianguli, uno verbo, ſi non concipiatur infinitum, id non provenit ex defectu idearum, aut ex eo quod infinitum nobis præſens non ſit; ſed tantùm quia mens noſtra ſatis non habet capacitatis & extentionis. Si homo quipiam ad conſiderandas omnes omnium ſpecierum triangulorum proprietates animum ſuum appelleret, licèt in id ſtudij genus æternùm incumberet, ipſi equidem novæ & ſpeciales ideæ non deficerent; ſed ejus mens incaſſum defatigaretur.

Quæ de triangulis dicta ſunt poſſunt adaptari figuris quinque, ſex, centum, mille, decies mille laterum, & ita ad infinitum. Jam autem ſi latera trianguli quæ habent relationes infinitas inter ſe invicem faciant triangulos infiniti ſpecierum numeri, hinc manifeſtò patet figuras quibus ſunt quatuor, quinque, aut decies centena millia laterum, poſſe ſuſcipere differentias longè majores; cùm capaces ſint longè majoris numeri relationum & combinationum inter latera, quàm ſimplices trianguli.

Mens igitur videt hæc omnia: illorum habet ideas: nec ipſam unquam deficient ideæ illæ, licèt infinita ſæcula vel unicæ figuræ con-

Digitized by Google

ſiderationi inſumeret; quòd ſi figuras illas infinitas primo intuitu non percipit, aut infinitum non capit; id ipſius extenſioni ſpatiis admodum anguſtis incluſæ, adſcribendum. Numerum igitur idearum habet infinitum; quid dico infinitum? tot habet numeros idearum infinitos quot ſunt diverſæ figuræ; cùm igitur ſit numerus infinitus diverſarum figurarum, mens ut ſolas cognoſcat figuras, numeros idearum infinitè infinitos habere debet.

Jam autem peto an ſit veriſimile Deum tot res creaviſſe cum mente humana. Id mihi quidem veriſimile non videtur; præcipuè cùm id fieri poſſit aliâ ratione ſimpliciſſimâ & facillimâ, ut mox patebit. Cùm Deus enim agat juxta rationes ſimpliciſſimas, rationi congruum non videtur explicare qui cognoſcamus objecta, admittendo creationem numeri entium infiniti: quandoquidem hæc difficultas poteſt ſolvi modo ſimpliciori ad naturam magis accommodato.

Sed licèt mens veluti armamentarium ſeu apothecam omnium idearum quæ ad res percipiendas ipſi neceſſariæ ſunt haberet, difficillimum tamen foret explicare quomodo mens poſſet illas ſeligere ad eas ſibi repræſentandum, quomodo, exempli gratiâ, fieri poſſet ut ſolem ſibi repræſentaret, dum præſens adeſſet oculis corporeis; Cùm enim imago quam ſol imprimit cerebro non ſimilis ſit ideæ quam de illo habemus, ut id alibi probatum fuit, nec mens percipiat motum quem ſol in interna oculorum parte & in cerebro ciet; concipi nequit ipſam poſſe ſine erroris periculo judicare, inter numerum illum infinitum idearum quas haberet, quænam ſibi eſſet repræſentanda ad imaginandum aut videndum ſolem. Dici igitur non poteſt ideas rerum nobiſcum creatas eſſe, idque ſufficere ut objecta circumjacentia videamus.

Non eſt etiam quod quis dicat Deum ſingulis momentis tot novas producere ideas, quot varias res percipimus. Iſtæc opinio ex iis quæ hoc capite dicta ſunt ſatis convellitur. Inſuper neceſſe eſt ut omni tempore actû habeamus in nobis ideas omnium rerum, cùm omni tempore poſſimus velle cogitare de rebus omnibus: quod non poſſemus, niſi illas jam confusè perciperemus; hoc eſt, niſi numerus idearum infinitus menti noſtræ obverſaretur: Non poſſumus enim duci voluntate cogitandi de objectis quorum nullam habemus ideam.

CAPVT V.

Mentem nec eſſentiam nec exiſtentiam objectorum videre ſuas perfectiones conſiderando. Deum ſolum objecta hoc modo percipere.

QUanta opinio eſt, mentem nullâ aliâ re quàm ſeipsâ indigere ut objecta percipiat; ipſámque, ſeſe & perfectiones ſuas conſiderando, omnia externa poſſe percipere.

Mentem

Mentem omnes ſenſationes & affectus quos poteſt ſuſcipere, voluptatem, dolorem, frigus, calorem, colores, ſonos, odores, ſapores, amorem, odium, gaudium, triſtitiam quibus movetur, & cæteros affectûs in ſeipsâ & ſine ideis videre conſtat; quia omnes mentis ſenſationes & affectus nihil repræſentant, quod ſit extra ipſam, ſenſationibus illis ſimile, & quia ſenſationes illæ modificationes duntaxat ſunt quarum mens capax eſſe poteſt.

Sed quod hic majorem includit difficultatem eſt ſcire, an ideæ quæ repræſentant aliquid extra mentem poſitum, quódque ipſis ideis ſimile aliquatenùs ſit, quales ſunt ideæ ſolis, domus, equi, fluminis, &c. nihil aliud ſint præter modificationes mentis: adeò ut mens nullâ aliâ re à ſe diverſâ indigeat ad omnia ſibi repræſentanda quæ extra ipſam ſita ſunt.

Sunt qui aſſerere non dubitent animam utpote ad cogitandum factam, in ſe hoc eſt, ſuas proprias conſiderando perfectiones, omnia habere quæ neceſſaria ſunt ad percipienda objecta. Cùm enim ipſa reverâ nobilior ſit rebus omnibus quas diſtinctè concipit, ea *eminenter* ut loqui amant Scholaſtici aliquo modo continere dici poteſt, hoc eſt, modo ſublimiori, & nobiliori quàm ſunt in ſeipſis. Superiora hoc modo inferiorum perfectiones continere arbitrantur. Cùm itaque nobiliſſimi inter omnes res conditas quas norunt, ſint, ſibi tantùm arrogant ut in ſe modo ſpirituali, quidquid in mundo viſibili extat habere, ac ſeſe variè modificando quicquid mens humana cognoſcere poteſt percipere poſſe autument. Uno verbo volunt mentem inſtar mundi intelligibilis eſſe, qui mundum materialem & ſenſibilem, immò multò plura in ſe complectitur.

Verùm qui iſtud cogitatum defendunt audaciſſimi mihi videntur; vanitas, ni fallor, nobis ingenita, ἀνυπευθυνίας amor, ac illius qui in ſe omnia complectitur entia ſimilitudinem referendi cupiditas mentem noſtram ita confudit & perturbavit ut nos ea quæ non habemus poſſidere imaginemur; *Dic quia tu tibi lumen non es*, inquit Auguſt. Deus ſolus ſibi ipſi lumen eſt, ac ſeſe conſiderando quæcunque produxit ac producere poteſt, ſolus videt. *Serm. 8. de verbis Domini.*

Deum ſolum antequàm mundus conderetur extitiſſe, ac mundum ſine cognitione & idea producere ipſum non potuiſſe, conſtat; unde ſequitur ideas illas quas de mundo habuit ab ipſo Deo non eſſe diverſas; ac proinde omnes res conditas, eas etiam quæ maximè materiales & terreſtres ſunt in Deo eſſe modo prorsùs ſpirituali quem non poſſumus capere. Deus igitur in ſe omnia entia videt, ſuas perfectiones, quæ ea ipſi repræſentant conſiderando. Eorum prætereà exiſtentiam perfectè cognoſcit, cùm enim omnia (entia) ab ipſius voluntate pendeant, ut exiſtant, ipſe verò non poſſit ignorare ſuas proprias voluntates; hinc ſequitur ipſum non poſſe ignorare illorum exiſtentiam: atque ideò Deus non modò rerum eſſentiam ſed earum etiam exiſtentiam in ſe videt.

At

At verò res ſecùs ſe habet de ſpiritibus creatis: Hi in ſe nec rerum eſſentiam nec earum exiſtentiam videre queunt. Earum inquam, eſſentiam in ſe videre nequeunt, cùm enim ſint maximè finiti omnia entia in ſe non complectuntur, ut Deus, qui dici poteſt ens univerſale, aut ſimpliciter ille qui eſt, (Jehovah) ut ſeipſum appellat. Cùm igitur mens humana poſſit cognoſcere omnia entia & entia infinita, nec tamen illa contineat, hinc manifeſtò patet, ipſam illorum eſſentiam in ſe non videre. Mens enim non modò videt mox rem unam mox alteram viciſſim aut ſucceſſivè, immò actû etiam percipit infinitum, licèt illud non complectatur, ut capite præcedenti diximus. Adeò ut cùm mensnon ſit actû infinita, nec infinitarum modificationum capax eodem tempore, fieri prorsùs nequit ut in ſe videat quod in ſe non habet. Rerum igitur eſſentiam non videt ſuas proprias conſiderando perfectiones, aut ſeſe variè modificando. Earum etiam exiſtentiam in ſe non videt, quia ab ipſius voluntate non dependent ut exiſtant, & quia ideæ rerum poſſunt adeſſe menti, quamvis res actû non exiſtant. Omnes enim poſſunt habere ideam montis aurei, quamvis in mundo nullus ſit mons aureus. Et quamvis ſenſuum noſtrorum teſtimonio ad judicandum de exiſtentia objectorum nitamur, à ratione noſtra non docemur nos debere, in omnibus, ſenſibus noſtris fidere, cùm clarè comperiamus nos ab ipſis decipi. Quum, exempli gratiâ, aliquis ſanguinem habet agitatiſſimum, aut etiam quum dormit, campos aliquando, prælia, & alia ſimilia ob oculos habet, quæ tamen actû non ſunt, nec forſan unquam fuere. Conſtet igitur mentem nec in ſe nec per ſe videre exiſtentiam rerum, ſed ipſam hac in re ab aliquo alio pendere.

CAPVT VI.

Nos omnia in Deo videre.

Capitibus ſuperioribus quatuor varias rationes excuſſimus quibus mens videre poteſt objecta externa, quæ nobis veriſimiles non videntur, ſupereſt quinta, quæ ſola ad rationem accedere videtur, & ad id aptior ut cognoſcamus quantùm omnes ſpiritus pendeant à Deo in omnibus ſuis cogitationibus.

Ut id poſſit intelligi, revocanda ſunt in memoriam ea quæ capite præcedenti dicta ſunt, ſcilicet, neceſſe eſſe Deum in ſe habere ideas omnium entium quæ creavit, cùm alioqui ea non potuiſſet producere, ac illum proinde videre omnia illa entia conſiderando perfectiones quas includit in ſe, & ad quas entia illa referuntur. Sciendum eſt præthereà Deum mentibus noſtris præſentiâ ſuâ arctiſſimè uniri; adeò ut Deus dici poſſit locus ſpirituum, quemadmodùm ſpatium eſt locus

locus corporum. His duobus præſuppoſitis certum eſt mentem id poſſe videre quod in Deo eſt quod repræſentat entia creata; cùm id ſit maximè ſpirituale, intelligibile,& menti præſentiſſimum. Mens itaque in Deo poteſt videre opera Dei dummodò Deus velit ipſi retegere id quod in ſe habet quod illa repræſentat opera. Jam autem hæc ſunt argumenta quæ probare videntur Deum id potiùs velle quàm creare numerum infinitum idearum in unaquaque mente.

Primò, quamvis non negemus abſolutè Deum poſſe numerum infinitè innumerabilem entium quæ objecta repræſentent ſive quæ objectorum ſint repræſentiva producere, ſingulis mentibus quas creat: rem tamen ſic ab ipſo fieri credendum non eſt.

I. Non modò enim ex ratione, verùm etiam ex œconomia totius naturæ liquet, Deum nunquam id facere per rationes difficiles quod fieri poteſt per rationes ſimpliciſſimas & facillimas. Deus nihil facit fruſtrà & ſine cauſa. Suam non exerit ſapientiam & potentiam parva viis difficilioribus, modiſque magnificis exequendo, id rationi repugnat & finitam arguit intelligentiam. In eo contra elucet ſapientia & potentia Dei dum magna, modis ſimpliciſſimis & facillimis efficit. Hoc pacto ex ſola extenſione quicquid admirabilis in rerum natura videmus producit; immò id etiam quod animalibus dat vitam & motum. Qui enim formas ſubſtantiales, facultates & animas in brutis ab ipſorum ſanguine, & organis corporeis diverſas, quibus omnes præſtent functiones præfractè volunt, volunt eadem ratione Deo ſummam non eſſe intelligentiam, aut ipſum non poſſe facere res tam mirabiles ex extenſione ſolâ. Dei potentiam ſummámque ipſius ſapientiam mentis ſuæ tenuitate dimetiuntur. Cùm igitur Deus poſſit per ſe omnia mentibus patefacere, volendo ſimpliciter ut videant id quod eſt intrà ipſos ſeu in medio ipſorum, hoc eſt, id quod in ipſo eſt quod relationem habet ad illas res quódque illas repræſentat, veriſimile non eſt ipſum rem aliter facere, & ad illum finem obtinendum producere totidem infinitates numerorum infinitorum idearum quot ſunt mentes creatæ.

Sed animadvertendum eſt non inferendum eſſe mentes videre eſſentiam Dei, ex eo quod omnia in Deo videant eo quo diximus modo. Quia id quod vident eſt valdè imperfectum, Deus verò perfectiſſimus. Materiam vident diviſibilem, figuratam, &c. in Deo verò nihil eſt diviſibilis aut figurati. Deus enim ipſe eſt, ut ita loquar, omnia entia, quia eſt infinitus ac in ſe omnia complectitur, at nullum eſt ens in particulari. Tamen id quod videmus nihil eſt præter unum aut plurima entia ſpecialia, nec concipimus perfectam illam Dei ſimplicitatem quæ omnia complectitur entia. Præterquamquod dicere poſſumus, nos non tam videre ideas rerum quàm res ipſas quæ ideis repræſentantur. Cùm enim, exempli gratiâ, videmus quadratum, non dicimus nos videre ideam iſtius quadrati, quæ menti noſtræ unitur, ſed tantùm quadratum extra nos ſitum.

Secunda ratio quæ nos eò adducere poteſt ut credamus, nos videre omnia entia, quia Deus vult ut id quod in ipſo eſt, quod ea entia repræſentat, nobis pateſiat; non verò quia totidem habemus ideas creatas nobiſcum quot res poſſumus videre, in eo conſiſtit quod hæc ratio res videndi mentes creatas collocet in tantâ dependentiâ à Deo quanta eſſe poteſt. Hoc enim ſic poſito, non modò nihil poſſumus videre, quin Deus benè velit nos id videre, verùm etiam nihil poſſumus
2. Cor. 3. 5. videre, quin ipſe id nobis videndum præbeat. *Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid à nobis, tanquam ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.* Deus ipſe erudit & illuminat Philoſophos in cognitionibus quas homines ex ingrati animi motu naturales appellant, quamvis è cœlo ſint
Rom. 1. 19. oriundæ. *Deus enim illis manifeſtavit.* Ipſe propriè loquendo eſt lumen
Iac. 1. 17. mentis & *Pater luminum.* Ipſe eſt *qui docet hominem ſcientiam.* Uno verbo
Pſal. 3. 10. ipſe *Lux vera eſt quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*
Ioan. 1. 9. Etenim ſatis difficile eſt diſtinctè aſſequi dependentiam mentium noſtrarum à Deo in omnibus actionibus ſuis, ſi ſupponantur (mentes noſtræ) habere quicquid diſtinctè cognoſcimus ipſis eſſe neceſſarium ad agendum, aut ſi ſupponantur habere omnes ideas rerum præſentes. Ac ſanè vox illa generalis & confuſa (*concurſus*) qua explicari ſolet dependentia rerum conditarum à Deo, in mente attentâ nullam excitat ideam diſtinctam; perquàm utile tamen eſt homines diſtinctiſſimè cognoſcere, ſe ſine Deo nihil poſſe.

Verùm argumentum validius quod nos in eam injicit ſententiam poſitum eſt in ratione ſeu modo quo mens omnia percipit. Ex omnium hominum experientia conſtat, nos cum de aliqua re ſpeciatim cogitare volumus, primò oculos in omnia entia injicere, ac deinde objecti de quo cogitare intenderamus conſiderationi adhærere. Jam autem extra dubium eſt nos non poſſe teneri deſiderio videndi aliquod objectum, quin illud jam videamus, quamvis confuſè & modo quodam generali, adeò ut cùm poſſimus duci cupiditate videndi omnia objecta, mox hoc, mox verò illud, indè certò ſequatur omnia entia menti noſtræ eſſe præſentia. Jam verò omnia entia menti adeſſe præſentia non poſſe videntur niſi quia ipſi (menti) præſens eſt Deus, hoc eſt ille qui in ſimplicitate entis ſui omnia entia complectitur.

Mens etiam ſibi ideas univerſales generis, ſpeciei, &c. repræſentare poſſe non videretur, niſi omnia entia in unico incluſa videret. Cùm enim omnis res creata ſit ens quoddam individuum, nemo poteſt dicere ſe videre aliquid creatum, cùm videt, exempli gratiâ, triangulum in genere. Denique non putem quemquam poſſe ritè rationem reddere modi quo mens multas cognoſcit veritates abſtractas & generales, niſi per præſentiam illius qui poteſt illuminare mentem infinitis modis.

Tandem argumentum exiſtentiæ Dei illuſtriſſimum, nobiliſſimum, ſolidiſſimum, ac primum, aut quod à minori rerum numero pendet, ducitur ex idea quam habemus de infinito. Conſtat enim mentem percipere

percipere infinitum, quamvis illud non capiat; ipſámque (mentem) habere ideam maximè diſtinctam Dei, quæ ipſi aliunde quàm ex unione cum Deo non poteſt ſuppetere, cùm concipi nequeat ideam entis infinitè perfecti, quæ eſt idea quam de Deo habemus, eſſe aliquid creati.

Verùm mens non modò habet ideam infiniti, immò etiam illam habet ante ideam finiti. Nam ens infinitum concipimus ex eo duntaxat quod concipimus ens nullâ habitâ ratione an ſit finitum an verò infinitum. Sed ut concipiamus ens aliquod finitum, aliquid neceſſariò detrahendum eſt de notione illa generali entis, quæ per conſequens præcedere debet. Mens itaque nihil percipit niſi in idea quam habet de infinito: Et tantùm abeſt ut idea illa formetur ex coacervatione confuſâ omnium idearum entium ſpecialium, ut id pertendunt Philoſophi; quin omnes illæ ideæ ſpeciales nil aliud ſunt quàm participationes ad ideam generalem infiniti; quemadmodùm Deus non tenet ens ſuum à creaturis, cùm potiùs omnes creaturæ non ſubſiſtant niſi per ipſum.

Ultimum argumentum, quod forſan demonſtrationis vicem geret apud eos qui ratiociniis abſtractis aſſueti ſunt, hoc eſt. Impoſſibile eſt Deum in ſuis actionibus alium habere finem principalem à ſe ipſo diverſum. Hæc eſt notio communis cuilibet attento: Ipſáque Scriptura non ſinit nos dubitare, quin Deus omnia fecerit propter ſeipſum. Neceſſe igitur eſt ut non modo amor noſter naturalis, hoc eſt, motus quem in mente noſtra producit, tendat verſus ipſum, ſed prætereà ut cognitio & lux quam ipſi impertitur aliquid nobis patefaciat quod in ipſo ſit: Quicquid enim ex Deo venit propter alium fieri non poteſt quàm propter Deum. Si Deus mentem faceret ſeu crearet ac ipſi daret pro idea, ſeu pro objecto immediato cognitionis ſolem, Deus, opinor, illam mentem & illius mentis ideam propter ſolem faceret, non verò propter ſe.

Deus igitur non poteſt facere mentem ad cognoſcenda opera ſua, niſi mens illa videat aliquo modo Deum, videndo ipſius opera, adeò ut dicere poſſim, quòd ſi Deum aliquo modo non videremus, nihil prorsùs videremus, quemadmodùm ſi Deum non amaremus, hoc eſt, niſi Deus indeſinenter in nobis imprimeret amorem boni in genere, nihil prorsùs amaremus. Cùm enim amor ille ſit noſtra voluntas, quicquam amare aut velle ſine ipſo non poſſumus; cùm non poſſimus amare bona ſpecialia, niſi determinando versùs illa bona motum amoris quem Deus dat nobis versùs ſe. Nihil quicquam itaque amamus, niſi per amorem neceſſarium quo erga Deum movemur, nihil videmus niſi per cognitionem naturalem quam de Deo habemus; atque omnes ideæ ſpeciales quas de creaturis habemus, nihil aliud ſunt quàm limitationes ideæ Creatoris, ut omnes motus voluntatis erga creaturas nihil ſunt præter determinationes motûs versùs Creatorem.

Haud opinor quemquam eſſe inter Theologos qui non fateatur

Digitized by Google

impios amare Deum illo amore naturali de quo ſermo eſt: Immò Divus Auguſtinus & nonnulli alij Patres pro certo aſſerunt impios videre in Deo regulas morum, & veritates æternas. Adeò ut illa quam expono ſententia nemini moleſtiam creare debeat. Sic loquitur Divus Auguſtinus. *Ab illa incommutabili luce veritatis, etiam impius, dum ab eâ avertitur, quodammodo tangitur. Hinc eſt quòd etiam impij cogitant æternitatem, & multa rectè reprehendunt rectéque laudant in hominum moribus. Quibus ea tandem regulis judicant, niſi in quibus vident, quemadmodùm quiſque vivere debeat, etiamſi nec ipſi eodem modo vivant? Ubi autem eas vident? Neque enim in ſua natura. Nam cùm procul dubio mente iſta videantur, eorúmque mentes conſtet eſſe mutabiles, has verò regulas immutabiles, videat quiſquis in eis, & hoc videre potuerit...... ubinam ergo ſunt iſtæ regulæ ſcriptæ, niſi in libro lucis illius, quæ veritas dicitur unde lex omnis juſta deſcribitur...... in qua videt quid operandum ſit etiam qui operatur injuſtitiam & ipſe eſt qui ab illa luce avertitur à qua tamen tangitur.* Apud Auguſtinum innumeri ſunt loci huic conſimiles, quibus ille probat nos Deum videre etiam in hac vita, cognitione quam habemus veritatum æternarum. Veritas eſt increata, immutabilis, immenſa, æterna, ac ſupra omnia tranſcendens. Vera eſt per ſe, perfectionem ſuam à nulla re habet. Illa creaturas reddit perfectiores, ac omnes ſpiritus ipſius cognitionem naturâ ſuâ inveſtigant. Jam autem nihil præter Deum has omnes habere poteſt perfectiones. Ergo veritas eſt Deus; Jam verò veritates illas immutabiles videmus. Ergo Deum videmus. Hæc ſunt Divi Auguſtini rationes, noſtræ ab illis paulùm differunt. Nec tanti viri authoritate immeritò niti ad noſtram ſtabiliendam ſententiam volumus.

L.14. de Trinit. cap 3.

Exiſtimamus igitur veritates, eas etiam quæ æternæ ſunt; ut, bis duo ſunt quatuor, nequidem eſſe entia abſoluta, tantùm abeſt ut credamus illas veritates eſſe Deum ipſum. Manifeſtum enim eſt hanc veritatem alia in re non conſiſtere quàm in relatione ſeu analogia æqualitatis, quæ eſt inter bis duo & quatuor. Non dicimus itaque nos Deum videre, dum videmus veritates, ut id dicit D. Auguſtinus, ſed dum videmus ideas illarum veritatum: ideæ enim reales ſunt, ſed æqualitas inter ideas, quæ eſt ipſa veritas, nihil eſt reale. Quum, exempli gratiâ, dico pannum quem metior conſtare tribus ulnis, pannus & ulnæ ſunt quid reale; ſed æqualitas inter tres ulnas & pannum non eſt ens reale, nihil eſt præter analogiam quæ reperitur inter tres ulnas & pannum. Quum dicimus bis duo eſſe quatuor, ideæ numerorum ſunt reales quidem, ſed æqualitas quæ eſt inter ipſos nihil eſt præter relationem. Itaque juxta hypotheſin noſtram videmus equidem Deum, quum videmus veritates æternas, non quòd illæ veritates ſint ipſe Deus, ſed quia ideæ à quibus veritates illæ pendent ſunt in Deo. Forſan & Divus Auguſtinus rem hoc intellexit modo. Credimus etiam cognoſci in Deo mutabilia & corruptibilia, quamvis Divus Auguſtinus loquatur tantùm de immutabilibus & incorruptibilibus; Ideò enim neceſſe non eſt ut aliqua ponatur in Deo imperfectio, cùm ſufficiat,

ut

ut jam diximus, Deum nobis patefacere id quod in ſe eſt quod ad hæc referatur.

Verùm etiam ſi dicam nos in Deo materialia & ſenſibilia videre, attendendum tamen eſt me non dicere nos illa in Deo ſentire, ſed dico duntaxat ſenſum illum à Deo oriri qui agit in nobis; Deus enim ſenſibilia equidem novit, ſed ea non ſentit. Quum aliquid ſenſibile percipimus, in perceptione noſtrâ deprehenditur ſenſatio, & idea puta. Senſatio eſt modificatio mentis noſtræ, Deus verò illam in nobis patit, atque illam poteſt parere, quamvis non habeat ipſam, quia videt in idea quam habet mentis noſtræ, ipſam iſtius ſenſationis eſſe capacem. Idea verò quæ cum ſenſatione conjuncta reperitur in Deo eſt, illámque videmus quia ipſi lubet illam nobis retegere. Deus verò jungit ſenſationem ideæ, quum objecta ſunt præſentia, ut rem credamus qualis eſt, eóſque ſenſus & affectus induamus quæ nos relatè ad illa objecta, habere par eſt.

Credimus denique omnes mentes videre leges æternas æquè ac cætera in Deo, ſed cum aliqua differentia. Cognoſcunt ordinem & veritates æternas, atque etiam entia quæ Deus fecit ſecundùm veritates illas aut ſecundùm ordinem. Illa, inquam, cognoſcunt per unionem quam neceſſariò habent (mentes illæ) cum verbo, aut cum ſapientia Dei quæ ipſas illuminat, ut id modò expoſitum fuit. Verùm per impreſſionem quam recipiunt indeſinenter à voluntate Dei, qui ipſas versùs ſe fert, & conatur, ut ita loquar, ipſarum voluntatem ſuæ prorsùs ſimilem reddere, per illam, inquam, impreſſionem cognoſcunt ordinem eſſe legem, hoc eſt cognoſcunt leges æternas, ut, amandum eſſe bonum, malum verò fugiendum: juſtitiam omnibus divitiis eſſe anteponendam; obedientiam Deo, præſtare imperio in homines, & innumeras alias leges naturales. Nam cognitio harumce omnium legum non differt à cognitione hujus impreſſionis quam in ſeipſis ſemper ſentiunt, quamvis ipſam non ſemper ſequantur, optione liberâ voluntatis ſuæ; quámque norunt eſſe communem omnibus mentibus, quamvis non ſit æquè fortis in omnibus.

Per hanc dependentiam, analogiam, & unionem mentis noſtræ cum Verbo Dei, & voluntatis noſtræ cum amore ipſius formati fuimus ad imaginem & ſimilitudinem Dei. Et quamvis illa imago peccato non parùm deleta fuerit, neceſſe tamen eſt ut tamdiù ſubſiſtat quamdiù nos ſuperſtites ſumus, ſed ſi feramus imaginem Verbi humiliati in terra, ac ſi ſequamur afflatûs Spiritûs ſancti, imago illa priſtina prioris creationis noſtræ, unio illa mentis noſtræ cum Verbo Patris, & cum amore Patris & Filij reſtituetur, & indelebilis fiet. Similes Deo erimus, ſi ſimiles fiamus Θεανθρώπῳ. Denique Deus erit totus in nobis, nos verò toti in illo, modo longè perfectiori quàm modus ille quo neceſſe eſt, nos in ipſo eſſe, & ipſum in nobis, ut ſubſiſtamus.

Hæc ſunt aliquot argumenta quæ poſſunt perſuadere mentes percipere omnia per præſentiam intimam illius qui omnia complectitur *Vide illuſtrationes.*

in ſimplicitate entis ſui. Unuſquiſque de re illâ ſeriò examinata judicabit provt intùs convincetur, ſed credimus nullam eſſe veriſimilitudinem in cæteris rationibus iſtæc explicandi, hanc verò poſtremam explicationem pluſquàm veroſimilem cuilibet apparituram. Hoc pacto mentes noſtræ à Deo omnimodè dependent. Nam quemadmodùm ipſe in iis excitat dolorem, voluptatem, & cæteras ſenſationes, unione naturali quam inſtituit inter illas & corpora noſtra, quæ unio nihil aliud eſt quàm ipſius decretum, & voluntas generalis: ita ipſe eſt qui unione naturali quam etiam inſtituit inter voluntatem hominis, & repræſentationem idearum quas includit immenſitas entis Divini, ipſis notificat omnia quæ cognoſcunt, atque iſta quoque unio naturalis nihil eſt quàm ipſius voluntas generalis, adeò ut ipſe ſolus poſſit nos illuminare, nobis omnia repræſentando; quemadmodùm ipſe ſolus poteſt nos reddere beatos; in nobis pariendo ſenſum ſeu guſtum omnigenarum voluptatum.

Stet igitur illa ſententia, Deum eſſe mundum intelligibilem, aut locum ſpirituum, ut mundus materialis eſt locus corporum. Ab ipſius potentia illos (ſpiritûs) ſuas accipere modificationes; in ipſius ſapientia ſuas omnes reperire ideas, atque per ipſius amorem illos agitari omnibus motibus ordinatis; quia autem ipſius potentia & amor ab ipſo non differunt, credamus cum Divo Paulo, ipſum ab unoquoque noſtrûm non eſſe longinquum, nóſque in ipſo habere vitam, motum, & eſſe. *Non longè eſt ab unoquoque noſtrûm, in ipſo enim vivimus, movemur & ſumus.* (*Act. Apoſt. c. 17 28.*)

CAPVT VII.

I. Quatuor diverſæ rationes res videndi. II. Quomodo Deus cognoſcitur. III. Quomodo corpora cognoſcuntur. IV. Quomodo unuſquiſque ſuam mentem cognoſcit. V. Quomodo mentes cæterorum hominum & puræ intelligentiæ cognoſcuntur.

I. *Quatuor rationes res videndi.*

UT ſententia de ratione qua mens percipit varia objecta cognitionis ſuæ mox poſita contrahatur & illuſtretur, neceſſe eſt me diſtinguere in ipsâ quatuor cognoſcendi modos.

Primus eſt quo res per ſeipſas cognoſcit. Secundus quo illas cognoſcit per ideas ipſarum, hoc eſt, ut rem hîc intelligo, per aliquid diverſum à rebus ipſis.

Tertius quo res cognoſcit per *conſcientiam*, ſeu per ſenſum internum.

Quartus quo illas cognoſcit per conjecturam.

Res per ſe & ſine ideis cognoſcuntur, cùm ita ſunt intelligibiles, & claræ, ut mentem penetrare ac ipſi ſeſe prodere poſſint. Res per ideas ſuas cognoſcuntur, cùm per ſe non ſunt intelligibiles, ſive quia non

non poſſunt mentem penetrare aut ſeſe ipſi prodere. Res omnes quæ à nobis ipſis non diſtinguuntur per conſcientiam cognoſcuntur. Denique cognoſcimus per conjecturam res quæ à nobis, & ab iis rebus quæ cognoſcuntur in ſeipſis, & per ideas differunt, cùm cogitamus quædam eſſe ſimilia nonnullis aliis quæ jam cognoſcimus.

II. *Quomodo Deus cognoſcitur.*

Deus ſolus per ſeipſum cognoſcitur, quamvis enim ſint alia entia ſpiritualia præter illum, quæque intelligibilia eſſe videntur naturâ ſuâ, ipſe tamen ſolus nunc mentem penetrat, ac ſeſe ipſi prodit. Deum ſolum videmus viſu immediato & directo. Forſan etiam ipſe ſolus poteſt illuminare mentem per propriam ſuam ſubſtantiam. Denique in hac vita quicquid cognoſcimus illud duntaxat per unionem quam cum ipſo habemus cognoſcere poſſumus ut capite præcedenti expoſuimus: Ipſe enim ſolus eſt magiſter noſter qui menti noſtræ præeſt, ſine ullius creaturæ interventu, juxta D. Auguſtinum.

Humanis mentibus nullâ interpoſitâ naturâ præſidet. Aug. de vera religione, c. 55.

Concipi nequit rem ullam creatam repræſentare poſſe infinitum; concipi, inquam, nequit ens ſine reſtrictione, ens immenſum, ens univerſale poſſe percipi per ideam, hoc eſt, per ens ſpeciale: per ens differens ab ente univerſali & infinito. Entia verò ſpecialia quod ſpectat, nullo negotio concipimus illa poſſe repræſentari per ens infinitum quod ea includit, & quidem modo maximè ſpirituali & per conſequens maximè intelligibili. Neceſſe itaque eſt dicere cognoſci Deum per ſeipſum, quamvis cognitio quam in hac vita adipiſcimur ſit admodùm imperfecta; corporea verò cognoſci per ſuas ideas, hoc eſt, in Deo; quandoquidem in Deo, qui mundum complectitur intelligibilem reperiantur ideæ rerum omnium.

Sed licèt hæc omnia in Deo videri poſſint, non ſequitur illa omnia in ipſo actu videri: Ea tantùm in Deo videmus quorum habemus ideas, jam autem quædam ſunt quæ à nobis ſine ideis videntur.

III. *Quomodo cognoſcuntur corpora.*

Quæcunque in hoc mundo exiſtunt, quorum habeamus aliquam cognitionem, ſunt corpora, vel ſpiritûs, corporum proprietates, vel ſpirituum proprietates. Non dubium eſt quin videantur corpora cum ſuis proprietatibus per ſuas ideas; cùm enim non ſint intelligibilia per ſe, ea non poſſumus videre niſi in ente, quod ea includit modo intelligibili. In Deo itaque, & per ideas ſuas videmus corpora cum ipſorum proprietatibus; atque hinc eſt, quòd cognitio quam de illis habemus ſit perfectiſſima: hoc eſt, quòd idea quam de extenſione habemus ſufficiat ut cognoſcamus omnes proprietates quas ſuſcipere poteſt extenſio, quódque non poſſimus deſiderare ideam diſtinctiorem & fœcundiorem extenſionis figurarum, & motuum, quàm idea quam nobis dat Deus de illis.

Cùm ideæ rerum quæ in Deo ſunt, includant omnes proprietates rerum illarum, qui ipſarum videt ideas, poteſt etiam ſucceſſivè videre proprietates rerum illarum: cùm enim videmus res ut ſunt in Deo, eas ſemper modo perfectiſſimo videmus: atque ille modus eſſet infinitè perfectus, ſi mens quæ res eo videt modo eſſet infinita. Quod deeſt cognitioni

Digitized by Google

cognitioni quam habemus de extenſione, figuris, & motibus, non eſt defectus ideæ quæ nobis illam extenſionem repræſentat, ſed mentis noſtræ quæ illam conſiderat.

IV. *Quomodo noſtram cognoſcimus mentem.*

Res ſecùs ſe habet de mente, illam non cognoſcimus per ideam ſuam; illam in Deo non videmus; illam tantùm per *conſcientiam* cognoſcimus; & hanc ob cauſam cognitio quam de illa habemus eſt imperfecta. Nihil de mente noſtrâ ſcimus quàm quod ſentimus agi in nobis. Si nullum unquam dolorem, calorem ſenſiſſemus, non poſſemus ſcire an mens noſtra ſit apta ad has ſenſationes, quia illam non cognoſcimus per ideam ſuam. Sed ſi in Deo videremus ideam quæ reſpondet menti noſtræ, eodem tempore cognoſceremus, aut poſſemus cognoſcere omnes proprietates quas habere poteſt: ut cognoſcimus omnes proprietates, quas habere poteſt extenſio, quia cognoſcimus extenſionem per ideam ſuam.

Vide illuſtrationes.

Verum equidem eſt nos ſatis cognoſcere per conſcientiam ſeu per ſenſum internum quem de nobiſmetipſis habemus, mentem noſtram eſſe quid præſtantiſſimi: ſed fieri poteſt ut id quod de illa cognoſcimus nihil ſit præ eo quod eſt in ſeipſa. Si de materia nihil cognoſceretur præter viginti aut triginta figuras quibus modificata fuiſſet, certè de ea nihil penè cognoſceretur, præ eo quod de ea cognoſcimus per ideam quâ repræſentatur. Non ſufficit igitur ut mens perfectè à nobis cognoſcatur illud tantùm tenere quod de illa tenemus per ſolum ſenſum internum, cùm conſcientia quam de nobis ipſis habemus, forſan nobis tantùm oſtendat minimam entis noſtri partem.

Ex ſuprà dictis concludere eſt, quamvis diſtinctiùs cognoſcamus exiſtentiam mentis noſtræ, quàm exiſtentiam corporis noſtri, & eorum quæ nobis adjacent; naturam tamen mentis non tam perfectè à nobis cognoſci quàm natura corporum; atque id variis eorum qui nihil meliùs cognoſci mente aſſerunt, & eorum qui contrà eâ nihil minùs cognoſci defendunt, conciliandis ſententiis intervenire poteſt.

Id etiam poteſt inſervire ad probandum ideas, quæ nobis aliquid extra nos repræſentant, non eſſe modificationes mentis noſtræ. Si enim mens omnia videret ſuas conſiderando modificationes eſſentiam ſuam aut naturam clariùs cognoſcere deberet quàm naturam corporum, omnéſque ſenſationes & modificationes quas poteſt ſuſcipere, quàm figuras, aut modificationes quas corpora poſſunt recipere. Non cognoſcit tamen ſe capacem eſſe talis ſenſationis ſeſe videndo, ſed tantùm experientiâ, cùm è contrà cognoſcat extenſionem eſſe capacem numeri infiniti figurarum per ideam quam habet de extenſione. Immò ſunt quædam ſenſationes, ut colores, & ſoni, de quibus plerique homines non poſſunt cognoſcere, an ſint modificationes mentis: ſed nullæ ſunt figuræ quas omnes homines non cognoſcant, per ideam quam habent de extenſione, eſſe modificationes corporum.

Ex eo etiam patet ratio cur non poſſit dari definitio, quæ modificationes

ficationes mentis patefaciat, cùm enim nec mens, nec ipſius modificationes per ideas cognoſcantur, ſed tantùm per conſcientiam, ſeu ſensûs internos, cúmque ejuſmodi ſensûs, voluptatis, exempli gratiâ, doloris, caloris, &c. non alligentur vocibus quibuſdam; hinc maniſeſtò patet quòd ſi quis nullum unquam vidiſſet colorem, nec ſenſiſſet calorem, non poſſent illi patefieri iſtæ ſenſationes per omnes definitiones quæ ipſi de illis traderentur. Cùm autem homines ſenſationes non habeant niſi propter corpus, ipſorum verò corpus in omnibus eodem modo non ſit diſpoſitum, ſæpe contingit ut voces ſint æquivocæ; ut voces quibus utimur ad exprimendas modificationes mentis noſtræ contrarium intento prorsùs ſignificent; utque amaritudinis cogitationem ſæpe excitemus, dum ut de dulcedine cogitaretur efficere intenderamus.

Quamvis mentis noſtræ perfectam non habeamus cognitionem, cognitio tamen quam habemus ſufficit ad demonſtrandam ipſius immortalitatem, ſpiritualitatem, libertatem, & nonnulla alia attributa, quæ nos ſcire neceſſe eſt: & hac de causâ Deus ipſius cognitionem in nobis non parit per ideam, ut facit reſpectû corporum. Cognitio quam de mente noſtrâ habemus per conſcientiam, imperfecta quidem eſt, id lubens fateor, ſed non eſt falſa: vice versâ cognitio quam de corporibus habemus per ſenſum, ſeu per conſcientiam, ſi conſcientia demùm dici poſſit ſenſus eorum quæ aguntur in corpore noſtro, non modò imperfecta eſt verùm etiam falſa. Idea igitur corporum nobis erat neceſſaria ad corrigendos ſenſus quos de illis habemus: ſed non indigemus idea mentis noſtræ, cùm conſcientia quàm de illâ habemus nos in errorem non injiciat, cúmque ut errorem in ipſius cognitione vitemus, ſufficiat nobis illam cum corpore non confundere quod ratione aſſequi poſſumus. Denique ſi ideam mentis noſtræ æquè claram habuiſſemus ac eſt illa quam habemus de corpore, hæc idea nos æquo faciliùs ad id adduxiſſet ut illam à corpore ſeparatam conſideraremus. Atque hoc modo minuiſſet unionem mentis noſtræ cum corpore, impediendo quominùs illam judicaremus veluti diffuſam per omnia membra, quod ulteriùs non explico.

V. *Quomodo aliorum hominum mens cognoſcatur,*

Ex omnibus objectis cognitionis noſtræ nihil ampliùs ſupereſt præter mentes cæterorum hominum, & puras intelligentias; jam verò manifeſtum eſt nos illas non cognoſcere niſi per conjecturam. Illas nunc non cognoſcimus in ſeipſis, neque per ideas ſuas, & cùm à nobis differant, fieri nequit ut illas cognoſcamus per conſcientiam. Conjicimus mentes cæterorum hominum ejuſdem eſſe ſpeciei ac noſtra. Quod in nobis ſentimus id etiam eos in ſe ſentire exiſtimamus; immò cùm ſenſationes illæ nullam cum corpore habent analogiam, pro certo habemus nos non decipi: quia in Deo quaſdam videmus ideas & leges immutabiles, juxta quas certò ſcimus Deum agere æqualiter in omnibus mentibus.

Ego ſcio bis duo eſſe quatuor, præſtare eſſe juſtum quàm eſſe di-

Digitized by Google

vitem, nec fallor cùm credo alios cognoſcere haſce veritates ſicut ego. Ego amo bonum & voluptatem, odi malum & dolorem, beatum eſſe cupio, nec hallucinor, cùm credo homines, Angelos, & ipſos cacodæmonas iiſdem motibus affici. Certò etiam apud me conſtat Deum nullas unquam creaturum mentes quæ beatitudinem non appetant, aut quæ infelicitatem poſſint appetere: ſed id ſcio cum evidentia & certitudine quia Deus id me docuit: Quis enim præter Deum conſilia & voluntates Dei poſſet mihi retegere? At verò cùm corpus aliquid commune habet cum iis quæ in me aguntur, tum penè ſemper fallor, ſi de aliis per me ipſum judicem, ſentio calorem, video talem magnitudinem, talem colorem; guſto talem aut talem ſaporem admotis ad me quibuſdam corporibus: decipior ſi hac in re de aliis per meipſum judicem. Quibuſdam affectibus obnoxius ſum, talia aut talia mihi grata, aut ingrata ſunt, alios autem mihi in hoc ſimiles judico; conjectura mea ſæpè falſa eſt. Itaque cognitio quam de cæteris hominibus habemus errori eſt valdè obnoxia, ſi de illis tantùm judicemus per ſenſum quem de nobis ipſis habemus.

Si quæ ſint entia à Deo, à nobis ipſis, à corporibus, & à puris intelligentiis diverſa, id quidem nobis non innoteſcit; alia dari vix poſſumus credere, & expenſas quorundam Philoſophorum, qui ſecùs ſentiunt, rationes, falſas comperimus; atque illud nos in ea in qua jam eramus ſententia confirmavit, ſcilicet, cùm omnes ſimus homines ejuſdem naturæ, nos habere eaſdem ideas, quia nobis omnibus opus eſt eadem cognoſcere.

CAPUT VIII.

I. Præſentia intima ideæ vagæ entis in genere eſt cauſa omnium abſtractionum inordinatarum mentis, & plerarumque chimærarum Philoſophiæ vulgaris, quæ impediunt quominùs multi Philoſophi agnoſcant ſoliditatem verorum principiorum Phyſices.
II. Exemplum de eſſentia materiæ.

PRæſentia illa clara, intima, & neceſſaria Dei, hoc eſt, entis ſine ulla reſtrictione ſpeciali, entis in genere, quæ menti humanæ obverſatur, in ipſam fortiùs agit quàm præſentia omnium objectorum finitorum. Fieri nequit ut penitùs excutiat ideam illam generalem entis, quia non poteſt ſubſiſtere extra Deum. Forſan quis poſſet dicere mentem humanam ab illa idea recedere poſſe, quia poteſt cogitare de entibus ſpecialibus; ſed is hallucinaretur. Quum enim conſiderat aliquod ens ſpeciatim, non tam à Deo recedit, quàm accedit, ſi fas ſit, ita loqui, ad certas quaſdam ipſius perfectiones recedendo à cæteris omnibus. Tamen ita ab illis recedit, ut eas à ſe prorsùs

non

non eliminet, ac in eo perpetuò verſetur ſtatu, ut poſſit illas inquirere & ad eas accedere. Illæ ſemper præſentes ſunt menti, ſed mens eas non percipit niſi cum confuſione inexplicabili, propter ſui tenuitatem, & magnitudinem ideæ entis. Quis per aliquod tempus poteſt de ſe non cogitare; ſed non puto quemquam poſſe ſubſiſtere unico temporis momento quin cogitet de ente; immò eo ipſo tempore quo nos nihil cogitare credimus neceſſariò pleni ſumus ideâ vagâ & generali entis. Sed quia res quæ nobis valdè familiares ſunt, quæque nos non tangunt, mentem vividè non excitant, ipſámque ad id non adigunt ut ad eas attendat; idea illa entis quantumvis magna, vaſta, realis & poſitiva ſit, nobis adeò familiaris eſt, nóſque ita parum afficit, ut eam nos non percipere penè arbitremur; ad illam animum non advertamus; ipſam parùm realitatis habere credamus; nec aliunde formari quam ex congerie confuſà omnium idearum ſpecialium; quamvis contrà in ipſa ſola & per ipſam ſolam, omnia entia ſpeciatim percipimus.

Quamvis idea illa quam recipimus per unionem immediatam cum Verbo Dei, nos nunquam fallat per ſe, ut facere ſolent ideæ quas recipimus propter unionem quam cum corpore noſtro habemus, quæ res nobis ſecùs repræſentant quàm ſunt: Auſim tamen dicere nos rebus optimis adeò perperam & ſiniſtrè uti, ut præſentia indelebilis huius ideæ ſit una inter præcipuas cauſas omnium abſtractionum inordinatarum mentis, ac proinde totius illius Philoſophiæ abſtractæ & chimericæ quæ explicat omnes effectus naturæ per terminos generales actûs, potentiæ, effectûs, formarum ſubſtantialium, facultatum, qualitatum occultarum, ſympathiæ, antipathiæ, &c. Conſtat enim omnes illos terminos, multóſque alios nullas in mente excitare ideas præter ideas vagas & generales; hoc eſt ideas quæ menti per ſe objiciuntur, ſine ullo negotio ac applicatione.

Legantur attentè, quantum id fieri poteſt, omnes definitiones & explicationes quæ adſcribi ſolent formis ſubſtantialibus: fiat accuratiſſima diſquiſitio eſſentiæ omnium illarum entitatum, quas Philoſophi pro lubitû ac tanto imaginantur numero, ut illarum multas diviſiones & ſubdiviſiones facere cogantur: certè auſim dejerare nullam aliam ideam de iſtis omnibus in mente excitatum iri quàm ideam entis & cauſæ in genere.

Sic enim vulgò procedunt Philoſophi aliquod novum vident effectum, continuò imaginantur novam aliquam entitatem quæ illud produxerit effectum. Ignis calefacit: Ergo in igne eſt nova quædam entitas quæ iſtud edidit effectum, quæ differt à materia ex qua conſtat ignis. Quia autem ignis variis effectis idoneum eſt; ut exempli gratiâ, corpora ſegregat, illa in cinerem & vitrum redigit, exſiccat, indurat, emollit, dilatat, purificat, illuminat, &c. tot liberaliter adſcribunt igni facultates, aut qualitates reales, quot poteſt varia producere effecta.

Sed verò ſi quis ad omnes definitiones quas de illis facultatibus tradunt attendat is facilè agnoſcet illas nihil eſſe præter definitiones Logicas, nullâſque ideas in mente excitare quàm ideam entis & cauſæ in genere quam mens refert ad effectum quod producitur : adeò ut qui illis definitionibus diù ſtuduerit doctior evaſurus non ſit. Quid enim emolumenti ex illo ſtudij genere provenit ? illud ſcilicet ; quòd ea meliùs tenêre credant quæ tamen longè minùs tenent : non modò quia multas admittunt entitates quæ nunquam extitere ; ſed etiam quia ejuſmodi homines jam præoccupati, non poſſunt poſteà concipere, quomodo fieri queat ut materia ſola, qualis eſt materia ignis, mota versùs corpora variè diſpoſita, in iis producat varia effecta quæ ab igne produci videmus.

Apud omnes in lectione paulùm exercitatos conſtat, omnes fermè libros qui de ſcientiis agunt, ac illos præcipuè qui de Phyſica, Medicina, & Chymia, ac de omnibus rebus ſpecialibus naturæ tractant, refertos eſſe ratiociniis innixis qualitatibus elementaribus, & qualitatibus ſecundis, ut *attractricibus*, *retentricibus*, *concoctricibus*, *expultricibus*, & aliis ſimilibus, item aliis quas vocant occultas ; virtutibus ſpecificis, multiſque aliis entitatibus quas homines componunt ex idea generali entis, & ex idea cauſæ effectûs quem vident. Quod non aliunde contingere mihi videtur quàm ex facilitate quâ poſſunt conſiderare ideam entis in genere quæ ſemper ipſorum menti præſens eſt, per præſentiam intimam illius qui omnia entia includit.

Si Philoſophi vulgares contenti eſſent tradere Phyſicam ſuam duntaxat tanquam Logicam, quæ ſuppeditaret terminos idoneos ad loquendum de rebus naturæ, ac eos non laceſſerent qui hiſce terminis alligant ideas diſtinctas & ſpeciales quibus intelligi poſſint, nihil eſſet in ipſorum agendi ratione quod vitio vertere poſſemus. Sed ipſi aggrediuntur explicare naturam per ideas iſtas generales & abſtractas ; quaſi natura eſſet abſtracta : Et præfractè volunt Phyſicam Ariſtotelis ipſorum Magiſtri eſſe veram Phyſicam, quæ res penitùs explicet, non verò ſimplicem Logicam, quamvis nihil non inepti contineat præter definitiones quaſdam ita vagas & terminos ita generales, ut cuilibet Philoſophiæ poſſint competere. Denique in gratiam illarum entitatum imaginariarum idearúmque vagarum, & indeterminatarum quæ ipſis ſponte in mentem veniunt adeò occæcati ſunt ut inepti prorſùs ſint ad ideas rerum reales ſatis diù & accuratè conſiderandas, ut illarum ſoliditatem & evidentiam poſſint agnoſcere : atque hinc manat ſupina illa ignorantia in qua verſantur circa vera principia Phyſices. Sed rem exemplo aliquo probemus.

II. *De eſſentia materiæ.* Si hæc definitio vocis (*eſſentia*) Apud Philoſophos id, ni fallor, in confeſſo eſt, nempe, id debere haberi eſſentiam alicujus rei, quod in illa re primum cognoſcitur, quod ab ea inſeparabile eſt, & à quo omnes illius rei proprietates dependent. Ut itaque deprehendatur qua in re conſiſtat eſſentia materiæ, omnes proprietates quæ ipſi conveniunt, aut quæ includuntur

in

Digitized by Google

in idea materiæ perluſtrandæ ſunt : ut durities, mollities, fluiditas, motus, quies, figura, diviſibilitas, impenetrabilitas, & extenſio, ac primò inſpiciendum quodnam ſit inter illa attributa quod à materia ſit inſeparabile. Sic, cùm fluiditas, durities, mollities, motûs & quies poſſint ſeparari à materia, quippe multa ſunt corpora ſine duritie, aut ſine fluiditate, aut ſine mollitie, ſine motu, ſine quiete; hinc ſequitur manifeſtò illa omnia non eſſe eſſentialia materiæ.

Sed quatuor adhuc ſuperſunt quæ à materia inſeparabilia concipiuntur, nempe, figura, diviſibilitas, impenetrabilitas, & extenſio. Ut itaque cognoſcatur quodnam attributum debeat accipi pro eſſentia; hæc attributa ſeparanda à materia ampliùs non ſunt; ſed duntaxat examinandum quodnam eorum ſit primum nec ullum aliud ſupponat. Tum facile eſt cognoſcere, figuram, diviſibilitatem, & impenetrabilitatem ſupponere extenſionem, extenſionem verò nihil ſupponere; illa enim ſemel data dantur eodem tempore diviſibilitas, impenetrabilitas & figura. Itaque concludendum eſt extenſionem eſſe eſſentiam materiæ; ſi modò materia nulla habeat attributa, præter ea quæ deſignavimus, aut alia ſimilia; nec putem quemquam eſſe qui rem ſeriò meditatus, eam in dubium revocet.

admittatur, quod ſupereſt planè demonſtratū eſt; quòd ſi non admittatur, nihil ampliùs eſt præter quæſtionem nominis, ſcilicet, qua in re conſiſtat eſſentia materiæ, ſeu potiùs id in quæſtionem cadere nequit.

Sed in eo ſita eſt difficultas, ut, nempe, ſciamus an materia adhuc non habeat alia attributa ab extenſione, & iis quæ ab illa dependent diverſa; adeò ut ipſa extenſio ipſi non ſit eſſentialis, ſupponátque aliquid quod ipſius ſit principium & ſubjectum.

Non pauci, conſideratâ attentiſſimè ideâ quam de materia habebant, per omnia attributa quæ de illâ cognoſcuntur, effectis etiam Naturæ, quantùm per vires & capacitatem mentis licèt, expenſis, id altè ſibi perſuaſerunt, nempe, extenſionem nihil quicquam ſupponere in materia, ſive quia ideam diſtinctam & ſpecialem non habuerunt rei illius quæ extenſionem præcedere credi poſſet, ſive etiam quia nullum viderunt effectum quod rem illam præcedaneam probet.

Quemadmodùm enim ut quis ſibi perſuadeat horologium nullam habere entitatem diverſam à materia ex qua compactum eſt, ſufficit ipſum ſcire, quomodò varia diſpoſitio rotarum poteſt producere omnes motus horologij ipſúmque prætereà nullam habere ideam diſtinctam illius rei quæ poſſet eſſe cauſa horum motuum, quamvis plures è Logica petantur. Sic, quia Philoſophi ideam diſtinctam non habent illius rei quæ poſſet eſſe in materia, ſi ab eâ extenſio detraheretur, quia nullum vident attributum quod illud rei poſſit notum facere, quia prætereà vident extenſione data, omnia etiam dari attributa quæ ad materiam pertinere concipiuntur; & materiam nullius effectus cauſam eſſe, quem non concipiamus poſſe produci ab extenſione variè configuratâ & variè agitatâ, hinc pro certo habuerunt extenſionem eſſe eſſentiam materiæ.

Sed quemadmodùm homines nullâ certâ demonſtratione convincuntur, non dari aliquam intelligentiam, aut aliquam entitatem

Ee 3

recens creatam in rotis horologij; ita nemo poteſt ſine ſpeciali revelatione aſſerere tanquam demonſtrationem Geometricam, nihil eſſe in lapide præter extenſionem diversè configuratam: fieri omninò poteſt ut extenſio conjuncta ſit cum aliqua alia re quam non concipimus quia nullam illius habemus ideam. Quamvis id credere & aſſeverare videatur valdè abſurdum; abſurdum enim eſt ea aſſerere quæ nec ſcimus, nec concipimus.

Supponamus tamen aliud quid eſſe ab extenſione diverſum in materia, id certè non impedit, ſi res ſeriò animadvertatur, quò minùs extenſio ſit eſſentia materiæ, juxta definitionem modò traditam. Prorsùs enim neceſſe eſt, ut quicquid eſt in mundo, ſit vel ens, vel modus entis; id ab ingenio attento negari nequit. Jam autem extenſio non eſt modus entis, ergo eſt ens. Sed cùm materia non ſit ens conſtans ex pluribus entibus, ut homo, qui conſtat ex corpore & mente; hinc ſequitur materiam eſſe unicum ens, ac proinde ipſam nihil aliud eſſe quam extenſionem.

Jam ut probem extenſionem non eſſe modum entis, ſed verum ens; animadvertendum eſt non poſſe concipi modum entis, quin eodem tempore concipiatur ens cujus eſt modus; non poteſt, exempli gratiâ, concipi rotunditas, quin concipiatur extenſio, cùm enim modus entis nihil aliud ſit quàm ipſum ens ſic modificatum, rotunditas exempli gratiâ ceræ nihil aliud ſit quàm cera hoc modo diſpoſita, conſtat concipi non poſſe modum entis ſine ipſo ente. Si igitur extenſio eſſet modus entis, non poſſet concipi extenſio, ſine illo ente cujus extenſio eſſet modus. Extenſio tamen ſola facillimè concipitur. Ergo non eſt modus ullius entis ac ideò in ſeipsâ eſt ens. Itaque conſtituit eſſentiam materiæ, cùm materia ſit unicum ens, non verò ens compoſitum ex multis entibus, ut jam dictum eſt.

Sed complures Philoſophi ideis generalibus & entitatibus Logicæ, ita ſunt aſſueti, ut ipſorum mens iis magis occupetur, quàm ideis ſibi peculiaribus, diſtinctis, & Phyſicis. Id vel ex eo patet quòd omnia ipſorum ratiocinia circa res naturales nitantur duntaxat notionibus Logicis, actûs & potentiæ, & numeri infiniti entitatum imaginariarum, quas non diſcernunt à realibus. Cùm igitur iſtius commatis homines per eam methodum mirâ facilitate videant quidlibet, ſe cæteris viſu perſpicaciori præpollere arbitrantur, ſéque clariſſimè videre extenſionem ſupponere aliquid, ipſámque nihil aliud eſſe quàm proprietatem quâ etiam ſpoliari poteſt.

Si tamen ab ipſis poſtulatur ut eam rem explicent, quam percipere ſibi videntur in materia præter extenſionem; id multis exequuntur rationibus, quæ omnes oſtendunt ipſos nullam aliam habere ideam quàm ideam entis, aut ſubſtantiæ in genere. Id manifeſtò patet ex eo quod illa idea entis in genere nulla includat attributa ſpecialia quæ materiæ competant. Si enim ex materia detrahas extenſionem; omnia attributa omnéſque proprietates quæ ad ipſam perti-

nere

Digitized by Google

nere concipiuntur ab ipſa detrahuntur, licèt in ipſa relinquetes rem illam quam ipſius eſſe eſſentiam imaginantur: Certè ex eâ non poſſent fieri cœlum, terra, nec quicquam eorum quæ videmus. Contrà verò, ſi detrahatur id quod pertendunt eſſe eſſentiam materiæ, dummodò extenſio reſidua ſuperſit, ſupererunt etiam omnia attributa omnéſque proprietates quæ diſtinctè in idea materiæ includi concipiuntur: Nam ex extenſione poſſunt haud dubiè formari cœlum, terra, totus mundus adſpectabilis, & infiniti alij. Itaque cùm res illa quam ſupponunt præter extenſionem, nulla habeat attributa quæ ad ipſam pertinere, diſtinctè concipiantur, quæque clarè includantur, in ipſius idea, nihil eſt reale, ſi rationem conſulas; nec poteſt quicquam conferre ad explicandos effectus naturales. Quod verò dicunt rem illam eſſe *ſubjectum* & *principium* extenſionis id dicunt gratis, nec clarè concipiunt id quod dicunt, hoc eſt, nullam illius habent ideam præter ideam generalem & Logicam, ideam, ſcilicet, ſubjecti & principij; adeò ut novum adhuc poſſet fingi *ſubjectum*, novúmque *principium* iſtius ſubjecti extenſionis, & ſic in infinitum; quia mens ſibi pro lubitû repræſentat ideas generales *ſubjecti* & *principij*.

Veriſimile equidem eſt homines ideam materiæ ſine gravibus cauſis tantopere non obſcuraſſe, multóſque eſſe qui ſententias noſtris adverſas defendant ad id principiis è Theologia petitis adducti. Sanè extenſio non eſt eſſentia materiæ ſi id fidei repugnat; Huic autoritati planè credimus. Debilitatis & limitationis ingenij humani ſatis Dei gratiâ conſcij ſumus. Illud ſatis non habere capacitatis ut potentiam infinitam metiri queat, Deum infinitè plura poſſe quàm concipere valemus, ipſum dare nobis ideas ad ea duntaxat cognoſcenda quæ fiunt ſecundùm ordinem naturæ, cætera verò nos celare, novimus. Semper igitur parati ſumus, ad ſubmittendum ingenium fidei; ſed aliis opus eſt argumentis quàm iis quæ vulgò afferuntur ad deſtruendas rationes ſupradictas; quia modi explicandorum myſteriorum fidei, non ſunt fidei, illa enim myſteria creduntur, quamvis modum ipſorum poſſe unquam liquidò explicari non concipiamus.

Credimus, exempli gratiâ, myſterium Trinitatis quamvis mens humana illud capere non poſſit; & id non obſtat quo minùs credamus ea quæ ab uno tertio non differunt, inter ſe non differre, quamvis hæc propoſitio iſtud myſterium videatur deſtruere. Perſuaſum enim habemus utendum non eſſe ratione ſeu mente, niſi circa res ipſius capacitati accommodatas, myſteriáque noſtra non eſſe irretorto oculo ſpectanda, ne iis perſtringamur, juxta illud Spiritûs ſancti monitum *Qui ſcrutator eſt Majeſtatis opprimetur à gloria.*

Si tamen ad ſatisfaciendum nonnullis ingeniis utile duceremus explicare quo pacto ſententia quam de materia habemus poſſit conciliari cum doctrina fidei circa Tranſſubſtantiationem, id forſan modo ita claro & diſtincto effectum daremus ut eo pacto nullum deciſio-

nibus;

Digitized by Google

nibus Eccleſiæ fieret præjudicium ; ſed ab hac explicatione, præcipuè in hoc opere ſuperſedere poſſe nobis videmur.

Obſervandum enim eſt Patres de illo myſterio ſemper loquutos ut de myſterio ἀκαταλήπτῳ ; ipſos ad illud explicandum Philoſophiam non adhibuiſſe ; ac ut plurimùm comparationibus parùm accuratis & ad dogma declarandum potiùs quàm exactè explicandum aptis uſos fuiſſe. Traditio itaque in eorum uſum eſt qui non philoſophantur ſuper hoc myſterio, quíque mentem ſuam fidei, anxiis illis & arduis miſſis quæſtionibus, ſubmittunt.

Immeritò igitur quis exigeret à Philoſophis explicationes claras & faciles modi quo corpus Jesu-Christi eſt in Euchariſtia, is enim ab ipſis peteret ut nova in Theologiam inveherent. Ac ſi Philoſophi huic poſtulato imprudentes reſponderent, certè non poſſent vitare vel ſuæ Philoſophiæ, vel Theologiæ condemnationem; ſi enim ipſorum reſponſa eſſent obſcura ipſorum Philoſophiæ principia ſpernerentur, ſi verò eſſent clara, non ſine ratione ipſorum Theologiæ novitas metum incuteret.

Cùm igitur novitas in rebus Theologicis ſecum ferat erroris indicium, & opiniones vel ex eo duntaxat quòd novæ ſint nec traditionis fundamento nixæ jure contemnantur: nemo poteſt ſine temeritate tradere explicationes faciles & intelligibiles rerum quas Patres & Concilia penitùs non explanaverunt; ſufficit ſi dogma Tranſſubſtantiationis teneamus, ipſius explicationem quærere non ſatagentes. Alioqui nova litium & altercationum ſemina ſpargerentur, quæ jam plus ſatis graſſantur.; immò ipſi veritatis inimici iis litibus malignè uterentur ad ſuos opprimendos adverſarios.

Lites circa explicationes Theologicas omnium maximè inutiles & noxiæ videntur: eò etiam ſunt formidabiliores quòd ipſi Viri pij ſe legitimè vinculum charitatis rumpere credant, erga diſſentientes. Id æquo pluribus experientiis comprobatur, nec cauſa iſtius eventûs eſt admodùm occulta. Satius itaque & tutius eſt, de rebus quæ evidenter non liquent, quáſque alij non poſſunt aſſequi, præcipitantiùs non loqui.

Sed non oportet etiam ut explicationes obſcuræ & incertæ myſteriorum fidei, quas credere non tenemur, ſint nobis inſtar normæ & principij ex quibus ratiocinemur in Philoſophia, in qua ſola evidentia nos perſuadere debet. Commutandæ non ſunt ideæ claræ & diſtinctæ extenſionis, figuræ, & motûs localis cum ideis illis generalibus & confuſis principij, aut ſubjecti extenſionis, formæ, quidditatum, qualitatum realium, & omnium illorum motuum generationis, corruptionis, alterationis, & aliorum ſimilium à motu locali diverſorum; ideæ reales ſcientiam parient realem. Sed ideæ generales & Logicæ nihil unquam gignent præter ſcientiam, vagam, ſuperficiariam, & ſterilem. Attentè igitur quantùm fieri poteſt conſiderandæ ſunt ideæ illæ diſtinctæ & ſpeciales rerum, ad cognoſcendas proprietates

Digitized by Google

proprietates quas includunt ; ac ſic rimanda eſt natura , miſſis omnibus illis chimæris quæ in ſolo quorundam Philoſophorum cerebro exiſtunt.

CAPUT IX.

I. Vltima cauſa generalis errorum noſtrorum. II. Ideas rerum non ſemper præſentes adeſſe menti ſtatim atque id optamus. III. Omnem mentem finitam obnoxiam eſſe errori , & cur res ſic ſe habeat. IV. Iudicandum non eſſe nihil exiſtere præter corpora , aut ſpiritus , neque Deum eſſe ſpiritum , ut alios concipimus ſpiritûs.

HActenùs de erroribus, quorum aliqua aſſignari poteſt cauſa occaſionalis in natura intellectûs puri, aut mentis dum illam conſideramus per ſe agentem , & in natura idearum , hoc eſt , in modo quo mens percipit objecta externa , loquuti fuimus.

Jam nihil reſtat ampliùs niſi ut explicemus ultimam cauſam, quæ dici poteſt univerſalis & generalis omnium errorum noſtrorum ; nullum enim errorem concipimus qui ab illa aliquatenùs non dependeat. Hæc cauſa in eo ſita eſt quòd cum τὸ nihil nullam habeat ideam quâ repræſentetur, mens ad id facilè adducatur ut credat ea quorum nullam habet ideam non exiſtere. *I. Vltima cauſa generalis errorum noſtrorum.*

Errorum noſtrorum fontem generalem ex eo manare conſtat , ut jam multoties diximus , quòd judicia noſtra latiùs pateant perceptionibus noſtris. Quum enim aliquod objectum conſideramus , illius ut plurimum unam tantùm faciem inſpicimus ; jam autem de facie à nobis conſiderata duntaxat judicare non contenti judicium de objecto integro ſtatuimus. Unde fit ut ſæpe hallucinemur , quamvis enim res vera ſit reſpectu faciei à nobis expenſæ, reſpectu alterius ſæpè falſa deprehenditur , & quod credimus verum eſſe , eſt tantùm veriſimile. Jam verò manifeſtum eſt nos de rebus non omninò judicaturos eſſe ut ſolemus, niſi arbitraremur nos omnes illarum inſpexiſſe facies , aut niſi ſupponeremus omnes alias facies ſimiles eſſe faciei à nobis inſpectæ. Cauſa itaque generalis errorum noſtrorum in eo verſatur quòd cùm nullam habeamus ideam aliarum facierum objecti noſtri, aut ipſarum diſcriminis cum facie quæ menti noſtræ obverſatur , credamus illas alias facies non exiſtere , aut ſaltem ſupponamus inter illas nullam eſſe ſpecialem differentiam.

Iſte proceſſus nobis videtur rationi ſatis conſentaneus. Cùm enim τὸ nihil nullam in mente excitet ideam , non immeritò credere nobis videmur ea quæ nullam in mente efformant ideam, dum examinantur, ſimilia eſſe nihilo. Quódque nos in ea confirmat ſententia illud eſt ; ſcicet , inſtinctû quodam perſuademur ideas rerum debitas eſſe

naturæ noſtræ, ipſáſque menti ita ſubmittit ut ſeſe ipſi objicere debeant ſtatim atque id exoptat.

II. *Ideæ rerum non objiciuntur menti noſtræ ſtatim atque id optamus.*

Si tamen animum ad ſtatum præſentem naturæ noſtræ attentum adverteremus, certè tam proni non eſſemus ad credendum, ideas rerum nobis adeſſe ſtatim atque eas volumus. Homo nihil eſt, ut ita dicam, præter carnem & ſanguinem, ex quo peccavit. Levior impreſſio ſenſuum & affectuum frangit vim intentiorem applicationis mentis ipſius: Curſúſque rapidus ſpirituum & ſanguinis ipſum ſecum abripit, ac versùs objecta ſenſibilia perpetuò impellit. Huic torrenti ipſum abripienti incaſſum ſæpè reluctatur, immò ipſi reluctari raròaggreditur, ipſum enim ſequi dulciſſimum eſt, adversùs ipſum verò reniti arduum nimis. Mens igitur defatigatur & fatiſcit poſtquam aliquantùm in veritate aliqua amplectenda ac veluti arripienda deſudavit: Ac eo in quo verſamur ſtatu, planè falſum eſt ideas rerum menti objici ſtatim atque eas conſiderare volumus. Judicare igitur non debemus res non exiſtere, ex eo duntaxat quod illarum nullas habemus ideas.

III. *Omnis mens finita obnoxia eſt errori.*

Sed etiamſi hominem ſupponeremus ſummum arbitrum mentis ſuæ & idearum, neceſſariò tamen obnoxius eſſet errori per naturam ſuam. Quippe mens humana eſt finita, omnis autem mens finita naturâ ſuâ errori obnoxia eſt. Cujus rei hæc eſt ratio. Res minimæ infinitas relationes inter ſe habent, jam verò mente infinitâ opus eſt ad eas omnes capiendas cùm itaque mens amplecti nec capere poſſit omnes illas rationes, quicquid conetur, ad id facilè propendet ut credat relationes quas non percipit non exiſtere, præcipuè cùm ad tenuitatem, & limitationem mentis ſuæ, ut ſæpe fit, non ſatis attendit. Itaque limitatio mentis ſola infert ſecum capacitatem errandi, ut ita loquar.

Attamen ſi homines, etiam in eo ſtatu infirmitatis & corruptionis in quo nunc ſunt, libertate ſuâ benè ſemper uterentur, nunquam fallerentur. Atque hanc ob cauſam omnis homo qui in errorem labitur culpandus eſt, ac meritò pœnas luit: ſufficit enim ut non erremus, nos judicare tantùm de iis quæ videmus nec adæquata unquam ferre judicia, niſi de rebus quas integras nos examinaſſe certò ſcimus, quod equidem homines poſſunt aſſequi. Sed malunt errori ſeſe mancipare, quàm ſeſe ad normam veritatis conformare; decidere volunt ſine labore & examine? Quid mirum igitur eſt ſi in errores incidant innumeros, ac ſi ſæpè ferant judicia incertiſſima?

IV. *Non iudicandum eſt nihil eſſe creatum præter corpora aut ſpiritus: Deúmque*

Homines, exempli gratiâ, nullas alias habent ſubſtantiæ ideas, quàm ideas mentis ſeu ſpiritûs, & corporis; hoc eſt, ſubſtantiæ cogitantis & ſubſtantiæ extenſæ. Atque hinc ſe legitimè concludere arbitrantur quicquid exiſtit eſſe corpus, vel ſpiritum. Nolim tamen aſſerere dari aliquam ſubſtantiam quæ nec ſit corpus nec ſpiritus: Non debemus enim aſſerere res exiſtere, cùm nullam illarum habemus cognitionem; Deus enim qui ſua opera nos non celat, aliquam, ut videtur,

eſſe ſpiritum eodem modo quo concipere ſolemus ſpiritûs.

tur, earum rerum nobis dediſſet ideam. Exiſtimo tamen nihil de numero generum entium quæ Deus creavit, per ideas quas de illis habemus determinandum eſſe, cùm abſolutè loquendo fieri poſſit ut Deo ſint rationes nobis occultæ quibus ea nos celare velit: ut vel hæc poſſet ſufficere quòd, nempe cùm entia illa nullam ad nos habeant relationem, nobis ſatis inutile foret illa cognoſcere: quemadmodùm nobis non dedit oculos ſatis acutos ut poſſimus numerare dentes acari, quia inutile eſt ad conſervationem vitæ noſtræ nos viſû adeò perſpicaci pollere.

Sed quamvis præcipiti judicio non debeamus pronuntiare omnia entia eſſe vel ſpiritûs, vel corpora, omninò ἀντίλογον cenſemus, Philoſophos ad explicandos effectus naturales, uti aliis ideis, quàm iis quæ pendent à cogitatione, & extenſione; cùm reverà illæ ſolæ ſint ideæ diſtinctæ & ſpeciales quas habeamus.

Nihil à ratione magis abhorret quàm imaginari innumera entia ex ſimplicibus ideis Logicis, illis innumeras tribuere proprietates, atque ita res quæ non intelliguntur velle explicare, per alias res quæ non modò non concipiuntur, ſed etiam quæ concipi nequeunt. Res perinde ſe habet ac de cæcis qui inter ſe de coloribus colloqui volentes ac de iis Theſes propugnare, ad id uterentur definitionibus quas Philoſophi ſolent tradere, ac de iis multas elicerent concluſiones: ſicut enim cæci illi non poſſent habere ſermones niſi ludieros, & ridiculos de coloribus, quia eorum ideas diſtinctas non habentes de illis vellent ratiocinari ex ideis generalibus & è Logica petitis. Ita Philoſophi non poſſunt ſolidè ratiocinari de effectis naturæ, dum ad id utuntur duntaxat ideis generalibus & Logicis, actûs, potentiæ, entis, cauſæ, principij, formæ, qualitatis & aliorum ſimilium. Omninò neceſſe eſt ut nitantur duntaxat ideis diſtinctis, aut ſpecialibus cogitationis, & extenſionis, & ideis quas illæ includunt, quales ſunt ideæ figuræ, motûs, &c. Sperandum enim non eſt naturam poſſe cognoſci, aliâ viâ quàm per conſiderationem idearum quas de illa habemus; ac longè præſtat nunquam meditari, quàm circa chimæras meditari.

Non eſt tamen aſſeverandum nihil exiſtere præter ſpiritus, & corpora, h. e. entia quæ cogitent, & entia quæ ſint extenſa, quia in illa aſſeveratione eſſet periculum erroris: Quamvis enim illa entia ad explicandam naturam ſufficiant, ac poſſimus idcircò ſine ullo erroris diſcrimine concludere res naturales quarum aliquam habemus cognitionem, pendere ab extenſione & cogitatione, fieri tamen, abſolutè loquendo, poteſt, ut alia quædam extent entia quorum nullam habeamus ideam, quorúmque nulla videamus effecta.

Homines igitur præcipiti feruntur judicio, dum ſtatuunt ut principium indubitatum, omnem ſubſtantiam eſſe corpus, vel ſpiritum. Sed inde etiam præcipitem eliciunt concluſionem cùm ſolo rationis lumine colligunt Deum eſſe ſpiritum. Verum equidem eſt, cùm ad ipſius imaginem & ſimilitudinem ſimus conditi, & Scriptura ſacra

nos multis in locis doceat Deum eſſe ſpiritum, nos id credere debere, illúmque ſic appellare, ſed id ratio ſola nos edocere nequit: Nobis tantùm dictat Deum eſſe infinitè perfectum, ipſúmque potiùs debere eſſe ſpiritum quàm corpus, cùm mens noſtra ſit perfectior corpore, ſed nos non fecit certiores illa ratio non dari entia perfectiora mentibus noſtris; ac mentibus noſtris longè magis ſuperiora, quàm mentes ſunt corporibus ſuperiores.

Poſito autem quod extent ejuſmodi entia, ut id extra omne dubium videtur conſtitutum, vel ex eo quod Deus potuerit ea creare, manifeſtum eſt illa entia Deo longè ſimiliora fore quàm nos. Ita eadem ratio evincit Deum potiùs habiturum eſſe illorum entium perfectiones quàm noſtras, quæ ipſorum reſpectu nihil eſſent præter imperfectiones. Arbitrandum igitur non eſt præcipitanter, vocem ſpiritûs qua utimur ad exprimendum id quod Deus eſt, & id quod ſumus, eſſe terminum univocum, qui eadem aut plànè ſimilia ſignificat. Deus longè magis præſtat mentibus creatis, quàm illæ corporibus præſtant: ac Deus non tam vocari debet ſpiritus ut poſitivè deſignetur id quod eſt, quàm ut ſignificetur ipſum non eſſe corporeum. Ens eſt infinitè perfectum, res eſt ſine omni dubio. Sed quemadmodùm cenſendum non eſt cum Anthropomorphitis, ipſius figuram debere eſſe humanæ ſimilem, utpote quæ omnium videatur perfectiſſima, etſi illum ſupponeremus corporeum, cogitandum quoque non eſt ſpiritum Dei habere cogitationes humanas, ipſiúſque mentem noſtræ ſimilem eſſe, quia nihil mente noſtrâ perfectius cognoſcimus. Credendum potiùs eſt quòd, quemadmodùm in ſe includit perfectiones materiæ cùm tamen non ſit ens materiale, certum enim eſt materiam habere relationem ad aliquam perfectionem quæ in Deo eſt; complectitur etiam perfectiones ſpirituum creatorum cùm tamen non ſit ſpiritus eodem modo quo ſpiritûs ſolemus concipere; verùm ipſius nomen eſt, ILLE QUI EST, JEHOVAH, hoc eſt, Ens ſine reſtrictione, omne ens, ens infinitum & univerſale.

CAPUT X.

Exempla quorundam errorum Phyſices in quos labuntur homines, quia ſupponunt res quæ naturâ ſuâ, qualitatibus, extenſione, duratione, & proportione differunt, eſſe ſimiles in hiſce omnibus.

Capite præcedenti vidimus homines præmaturum ferre judicium, dum ſtatuunt omnia entia duplicis duntaxat eſſe generis, nempe, ſpiritûs & corpora. In ſequentibus demonſtrabimus ipſos ferre judicia non modò præcocia verùm etiam falſiſſima, quæque numeri errorum innumerabilis ſunt principia dum judicant entia non differre in

ſuis

ſuis relationibus nec in ſuis modis, quia nullam illarum differentiarum habent ideam.

Mentem humanam nihil aliud quàm rerum relationes inveſtigare conſtat; primò relationes quas objecta quæ conſiderat poſſunt habere ſecum, deinde relationes quas illa objecta habent inter ſe invicem: Nam mens humana nihil aliud quærit quàm bonum ſuum, & veritatem: ut ſuum conſequatur bonum, ratione, guſtû, aut ſenſû accuratè inveſtigat, num objecta analogiam convenientiæ habeant ſecum: ut veritatem adipiſcatur, inſpicit an objecta analogiam æqualitatis aut ſimilitudinis inter ſe invicem habeant, aut quænam præcisè ſit magnitudo æqualis ipſorum inæqualitati. Quemadmodùm enim bonum non eſt bonum mentis, niſi quia ipſi competit; ita veritas non eſt veritas, niſi per analogiam æqualitatis, aut ſimilitudinis quæ deprehenditur inter duas vel plures res; ſive inter duo vel plura objecta ut inter unam ulnam, & telam; verum enim eſt illam telam unâ ulnâ longam eſſe, quia datur mutua analogia inter ulnam, & telam illam, ſive inter duas vel plures ideas: ut inter binas ideas bis trium & ideam ſex, verùm enim eſt bis tria eſſe ſex, quia datur æqualitas inter duas ideas bis trium & ideam numeri ſenarij: ſive denique inter ideas & res, cùm ideæ repræſentant id quod res ſunt; cùm enim dico Solem exiſtere, propoſitio mea vera eſt, quia ideæ quas habeo exiſtentiæ & ſolis repræſentant ſolem exiſtere, ac verè exiſtere. Omnis igitur actio & attentio mentis ad objecta, ad aliud non intenditur quàm ut deprehendat eorum mutuas analogias, cùm rebus non præbeatur attentio niſi ut earum agnoſcatur veritas, aut bonitas.

Sed, ut jam Capite præcedenti dictum eſt attentio mentem magnoperè fatigat, citò fatiſcit mens reſiſtendo impreſſioni ſenſuum quæ ipſam ab objecto ſuo dimovet, ac versùs alia deflectit, quæ ipſi præ ingenti erga corpus amore, allubeſcunt. Valdè finita eſt ac ſic differentias quæ intercedunt inter res quas examinat, utpotè infinitas aut propè infinitas non poteſt dignoſcere. Mens igitur ſupponit ſimilitudines fictitias, ubi non animadvertit differentias poſitivas & reales; quippe ideæ ſimilitudinis ipſi ſunt magis præſentes, magis familiares, magiſque ſimplices quàm cæteræ. Manifeſtum enim eſt ſimilitudinem, unicam duntaxat includere analogiam, ac unicam ideam ſufficere ad judicandum mille res eſſe inter ſe ſimiles; cùm è contrà ut quis judicet ſine erroris periculo mille objecta inter ſe differre neceſſariò habere debeat mille ideas differentes menti præſentes.

Homines igitur imaginantur res diverſæ naturæ eſſe ejuſdem naturæ; ac res omnes ejuſdem ſpeciei inter ſe invicem fermè non differre. Judicant inæqualia, eſſe æqualia, inſtabilia eſſe ſtabilia, ac ea quæ ſine ordine & proportione ſunt, eſſe optimè ordinata, ac accuratiſſimam ſervare proportionem. Uno verbo res naturâ, qualitate, duratione & proportione diverſas ſimiles eſſe in his omnibus rebus ſæpiſſimè ducunt.

Mens & corpus, ſubſtantia cogitans, & ſubſtantia extenſa, ſunt duo genera entium toto cœlo diverſa, ac penitùs oppoſita: quod alteri competit alteri nequit competere; attamen plerique homines ad ideam quam habent cogitationis parùm attendentes, ac corporibus perpetuò affecti, mentem & corpus tanquam unum idémque habuerunt: imaginati ſunt ſimilitudinem inter res adeò diverſas. Voluerunt animam eſſe materialem per totum corpus diffuſam, ac inſtar corporis figuratam: menti tribuerunt quod ſoli corpori congruere poteſt.

Inſuper homines voluptatem, dolorem, odores, ſapores, &c. ſentientes, ac corpus magis præſens habentes quàm mentem ipſam, hoc eſt, corpus facilè imaginantes, mentem verò imaginari non valentes; ipſi corpori facultates ſentiendi, imaginandi, & aliquandò etiam facultatem concipiendi, quæ menti ſoli poſſunt competere, tribuerunt. Sed exempla infrà ſubnexa erunt clariora.

Omnia corpora naturalia, ea etiam quæ ejuſdem ſpeciei eſſe dicuntur, à ſe invicem differre conſtat; aurum auro non eſſe prorsùs ſimile, & guttam aquæ ab alia gutta differre. De omnibus corporibus ejuſdem ſpeciei res non ſecùs ſe habet, quàm de faciebus: omnes facies habent binos oculos, naſum, os, &c. omnes ſunt facies, & quidem facies humanæ; dici tamen poteſt hominum duas facies nunquam extitiſſe prorsùs ſimiles. Pariter alterum auri fragmentum partes habet ſimiles alteri fragmento auri, & aquæ gutta alteri guttæ ſine dubio eſt valde ſimilis: aſſeri tamen poteſt non poſſe dari duas guttas, licèt ex eodem haurirentur flumine, omninò ſimiles. Tamen Philoſophi incogitanter ſupponunt ſimilitudines eſſentiales inter corpora ejuſdem ſpeciei, aut ſimilitudines quæ conſiſtunt in indiviſibili, nam eſſentiæ rerum conſiſtunt in indiviſibili, juxta falſam illorum opinionem.

Jam autem cauſa cur errorem adeò craſſum errent ex eo oritur, quod res circa quas ampla conflare volumina non dubitant, accuratè examinare nequidem dignentur. Quemadmodùm enim perfectam non ſtatuimus ſimilitudinem inter facies, quia cominùs eas conſpicimus, ac quia habitus quem illas diſcernendi contraximus efficit ut minimas earum deprehendamus differentias: ita, ſi Philoſophi naturam aliquâ cum attentione conſiderarent, non paucas haud dubiè comperirent cauſas diverſitatum in ipſis etiam rebus quæ eaſdem in nobis excitant ſenſationes, quáſque ideò ejuſdem ſpeciei appellamus, in iiſque ſimilitudines eſſentiales tam facilè non ſupponerent. Cæci ridiculi eſſent, ſi ſupponerent ſimilitudinem eſſentialem inter facies quæ conſiſteret in indiviſibili, quia illarum differentias clarè non percipiunt: Philoſophi igitur tales ſimilitudines in corporibus ejuſdem ſpeciei non debent ſupponere, quia per ſenſationes quas de illis habent; nullas interea deprehendunt differentias.

Facilis illa propenſio quâ ad ſupponendam ſimilitudinem in rebus ferimur, nos eò etiam impellit ut credamus eſſe numerum determinatum differentiarum, & formarum; illáſque formas non poſſe ſuſcipere magis

Digitized by Google

magis & minùs. Exiſtimamus omnia corpora inter ſe differre veluti per gradûs: ac iſtos etiam gradûs quaſdam inter ſe ſervare proportiones: uno verbo de rebus materialibus judicamus ut de numeris.

Id ex eo oriri conſtat quòd mens in relationibus rerum incommenſurabilium, (ut ſunt infinitæ differentiæ, quæ extant inter corpora naturalia) abſorbeatur, ac ſeſe veluti ſublevet cùm aliquam inter illas imaginatur ſimilitudinem aut proportionem; quia tum plurima ſibi repræſentat quàm facillimè. Namque, uti jam dictum eſt, unica ſufficit idea ut multa inter ſe ſimilia eſſe judicentur, multis verò opus eſt ideis, ut illa inter ſe differre judicentur. Exempli gratiâ, ſi quis teneat numerum Angelorum; ac pro unoquoque Angelo eſſe decem Archangelos, unicuique Archangelo decem eſſe thronos, ac ſic deinceps ſervatâ eadem proportione unius ad decem uſque ad poſtremum Intelligentiarum ordinem; mens poterit ſcire, cùm lubuerit, numerum omnium illorum ſpirituum beatorum; ac de iis etiam uno intuitu, rem attentiſſimè expendendo, judicare, quòd ipſi valdè arridet. Nec alio fortè freti principio nonnulli numerum ſpirituum cæleſtium aſſignarunt: ut etiam extitere Philoſophi qui proportionem decuplam gravitatis, & levitatis inter elementa ſtatuerunt, ignem decies leviorem eſſe aëre, & ſic de cæteris, ſupponentes.

Quum mens ad id tenetur, ut admittat differentias inter corpora per diverſas ſenſationes quas de ipſis habet, & per alias ſpeciales rationes, illas ſemper numero quàm poteſt pauciſſimas admittit. Hanc ob cauſam facilè ſibi perſuadet eſſentias rerum conſiſtere in indiviſibili, ipſáſque, ut jam dictum eſt, numeris eſſe ſimiles; quia tum ipſi unica ſufficit idea ut ſibi repræſentet omnia corpora quæ ejuſdem ſpeciei appellant. Si, exempli gratiâ, cyathus aquæ in dolium vino plenum infundatur, Philoſophi volunt eſſentiam vini ſemper eandem manere, aquámque converti in vinum. Quemadmodùm inter tria & quatuor non poteſt dari numerus, cùm vera unitas ſit indiviſibilis; ſic neceſſe eſſe aquam converti in naturam & eſſentiam vini aut vinum deperdere naturam ſuam; Quemadmodùm omnes quaternarij numeri ſunt prorsùs ſimiles, ita eſſentiam aquæ eſſe prorsùs ſimilem in omnibus aquis. Quemadmodùm numerus ternarius differt eſſentialiter à numero binario, & eaſdem cum illo proprietates habere nequit; ſic corpora diverſæ ſpeciei differre eſſentialiter, & tali modo ut nunquam habeant eaſdem proprietates, quæ fluunt ab eſſentia; & alia ſimilia. Si tamen homines veras rerum ideas aliqua cum attentione conſiderarent, citò deprehenderent, omnium corporum, cùm ſint extenſa, naturam & eſſentiam nihil habere ſimilitudinis cum numeris, ipſámque non conſiſtere in indiviſibili.

Homines non modò ſupponunt identitatem, ſimilitudinem aut proportionem in natura, numero, & differentiis eſſentialibus ſubſtantiarum, illam etiam identitatem, ſimilitudinem, & proportionem ſupponunt in omnibus quæ percipiunt. Omnes penè homines judicant omnes ſtellas

ſtellas fixas cœlo adhærere tanquam fornici in æquali diſtantia à terra.

Aſtronomi diù defenderunt Planetas agi ſecundùm circulos perfectos; & permultos tales circulos finxerunt, ut concentricos, excentricos, epicyclos, deferentes, & æquantes ad explicanda phænomena ſuis præjudiciis adverſa.

Hiſce equidem noviſſimis ſæculis peritiores, errore Priſcorum caſtigato, credunt planetas deſcribere ellipſes motu ſuo. At verò ſi pertendant ellipſes illas eſſe regulares ut ad id credendum naturâ ferimur quia mens ſupponit regularitatem ubi nullam deprehendit irregularitatem, in errorem labuntur eò ineluctabiliorem, quod obſervationes, quæ circa curſum planetarum poſſunt fieri, ſatis exactæ eſſe nequeant ad oſtendendam irregularitatem motuum illorum planetarum. Sola Phyſica poteſt emendare illum errorem; Illa enim irregularitas multò minùs conſpicua eſt, eâ quæ deprehenditur in ſyſtemate circulorum perfectorum.

Porrò aliquid ſatis ſpeciale circa diſtantiam, & motum Planetarum contigit. Cùm enim Aſtronomi nullam in iis deprehendere poſſent proportionem Arithmeticam, aut Geometricam manifeſtò repugnantibus obſervationibus, nonnulli imaginati ſunt illos (planetas) ſaltem ſervare in ſuis diſtantiis, & motibus quandam proportionem, quam Harmonicam vocaverunt. Hinc factum eſt ut Aſtronomus quidam hujus ſæculi, in ſuo *Almageſto novo* ſectionem quæ habet pro titulo *de ſyſtemate mundi harmonico*, per hæc verba inceperit *Nemo eſt paulò eruditior in Aſtronomicis, qui cœlorum ordinem contemplatus, non agnoſcat harmoniam quandam in planetarum intervallis & motibus.* Non ideò tamen Author ille in ea eſt ſententia: Nam obſervationes jam factæ ipſi ſatis oſtenderunt ineptiam iſtius harmoniæ imaginariæ, quæ tamen ampla fuit admirationis materia multis Anthoribus antiquis & recentibus, quorum R. P. Riccioli refert & confutat opiniones; vulgò etiam Pythagoræ, ipſiúſque Sectatoribus tribuitur credidiſſe cœlos motibus ſuis ordinatis miram quandam producere ſymphoniam, quam homines præ conſuetudine non exaudiunt: quemadmodùm qui propè Nili Cataractas habitant, aquarum decidentium ſonitum non audiunt. Verùm ſpecialem illam opinionem proportionis harmonicæ intervallorum, & motuum Planetarum eo tantùm fine affero, ut oſtendam mentem gaudere proportionibus, ac eas ſæpè imaginari ubi actû non ſunt.

Riccioli 2. Volum.

Mens uniformitatem etiam in rerum duratione ſupponit, ipſáſque mutationi, & inſtabilitati obnoxias non eſſe arbitratur, cùm ad aliud ferendum judicium ſenſuum teſtimonio non adigitur.

Omnia materialia, utpotè extenſa, ſunt diviſibilia, ac proinde corruptibilia: Qui ad corporum naturam tantillùm attendunt illa eſſe corruptibilia facilè agnoſcunt: Non pauci tamen fuêre Philoſophi qui cœlos licet materiales eſſe tamen incorruptibiles arbitrarentur.

Cœli

Cœli remotiores à nobis ſunt quàm ut poſſimus omnes quæ in illis fiunt deprehendere mutationes; ac rarum eſt in iis tantas unquam fieri ut poſſint è terra videri. Id innumeris ſatis fuit ut crederent cœlos eſſe reverà incorruptibiles. Quódque ipſos in illa confirmavit opinione, eſt illud præjudicium quo corruptionem quæ contingit corporibus ſublunaribus qualitatum contrarietati tribuunt. Cùm enim in cœlum nunquam aſcenderint exploraturi quid ibi agatur, pro comperto etiam non habuerunt illam qualitatum contrarietatem in eo occurrere; quod illos eò adduxit ut crederent illam contrarietatem in cœlo reverà non occurrere: collegerunt itaque cœlos corruptionis immunes eſſe, quia, id quod juxta ipſorum opinionem, corrumpit omnia corpora terreſtria, in corporibus cœleſtibus non occurrit.

Illud ratiocinium omni ſoliditate carere manifeſtum eſt: Non video enim, cur alia non poſſit dari cauſa corruptionis præter illam qualitatum contrarietatem quam fingunt: aut quo freti fundamento nullum in cœlis calorem, frigus, ſiccitatem, nec humiditatem dari, ſolémque calidum, ſaturnum verò frigidum non eſſe aſſerant.

Non eſt omninò abſurdum dicere lapides duriſſimos, vitrum & alia corpora non corrumpi, cùm diù in eodem ſtatu perſtare concipiantur, cúmque ſat nobis ſint propinqua ut eorum deprehendamus mutationes ſi quæ in iis fiant: ſed in ea à cœlis diſtantia in qua verſamur, prorsùs abſurdum eſt concludere illos non corrumpi, quia in ipſis qualitates contrariæ non deprehenduntur, & quia ipſos corrumpi non percipimus. Attamen non modò aſſeruut ipſos non corrumpi, ſed prætereà ipſos inalterabiles, & incorruptibiles eſſe defendunt: & parùm abeſt quin Peripatetici dicant corpora cœleſtia totidem eſſe numina, ut id olim credidit *Ariſtoteles* ipſorum Magiſter.

Pulchritudo univerſi in partium incorruptibilitate ſita non eſt, ſed potiùs in ipſarum varietate: Ac ingens illud opus tam admirabile non eſſet ſine illa rerum viciſſitudine quæ in ipſo deprehenditur. Materia infinitè extenſa, ſine motu, ac proinde ſine forma, & corruptione poſſet equidem patefacere infinitam Authoris potentiam, at ipſius ſapientiæ nullam daret ideam. Hanc ob cauſam omnia corporea ſunt corruptibilia, nullúmque exſtat corpus cui aliqua non obveniat mutatio, quæ ipſum, tempore cedente, alterat & corrumpit. Immò Deus in ipſis lapidum, & vitri viſceribus animalia omnibus hominum operibus perfectiora & admirabiliora format. Corpora illa, licèt duriſſima, & ſicciſſima corrumpuntur tamen per temporis ſucceſſionem: Aër & Sol quibus exponuntur aliquas ex illorum partibus mutant, & reperiuntur vermes, qui illis partibus veſcantur, experientiâ teſte. *Ephemerid. Doctorum 9. Auguſti 1666.*

Nullum aliud eſt diſcrimen inter illa corpora duriſſima & ſicciſſima, & alia corpora, niſi quòd illa conſtent partibus craſſiſſimis & ſolidiſſimis atque ideò minùs idoneis ut agitentur & à ſe invicem ſeparentur motû partium quæ in illas illidunt, unde fit ut incorrupti-

bilia habeantur illa corpora : Quamvis talia non ſint naturâ ſuâ , ut id tempus, experientia, & ratio ſatis evincunt.

Cœli verò, ac præcipuè Sol, conſtant ex materia fluidiſſima & ſubtiliſſima : ac tantùm abeſt ut ſit ſine calore , & incorruptibilis, ut putant Ariſtotelici , quin omnium corporum eſt calidiſſimum , ac mutationi maximè obnoxium. Immò ipſe omnia calefacit , agitat , & mutat. Ipſe actione ſuâ, quæ ab ipſius calore, ſeu motû partium non differt , quicquid in tempeſtatum mutationibus novi conſpicimus producit. Hæc ratio demonſtrat : ſi quis tamen rationi reluctari ſuſtineat , experientiæ ſaltem cedat. Cùm enim in Sole, teleſcopiorum ope detectæ fuerint maculæ terram magnitudine ſuâ æquantes , quæ in eo ſeſe formarunt, ac brevi evanuerunt ; non eſt quod quiſquam impoſterùm , ſolem mutationi eſſe multò magis obnoxium quàm hæc terra quam incolimus , neget.

Omnia igitur corpora ac præcipuè fluidiſſima , ut ignis , aër , & aqua perpetuo agitantur motu : deinde corporum viventium partes ut caro , & ipſa oſſa ; ac tandem duriſſima, etiam corpora ; Nec mens quandam in rebus immutabilitatis ſpeciem ex eo ſupponere debet , quòd in iis nullam deprehendat corruptionem mutationémve ; Ex eo enim quod nulla in aliquâ re percipitur differentia non ſequitur rem illam ſemper ſibi ſimilem eſſe ; nec ex eo quod rerum non habemus ideam aut cognitionem , ſequitur res illas non exiſtere.

CAPUT XI.

Exempla nonnullorum errorum circa Ethicam ab eodem principio pendentium.

Facilis illa propenſio quâ mens ad imaginandas & ſupponendas ſimilitudines ubicunque manifeſtas non agnoſcit differentias , fertur , pleroſque in errores circa Ethicam longè pernicioſiores injicit. Adſunt iſtorum quædam exempla.

Gallus in Anglum aut in Italum fortè fortuna incidit. Jam verò extraneus ille ſuam habet peculiarem indolem. Ingenio forſan eſt delicato , aut ſi mavis feroci & incommodo. Continuò Gallus eò adducetur ut omnes Anglos ſeu omnes Italos ejuſdem ac illum ingenij eſſe judicet. Illos omnes in genere laudabit aut vituperabit : Ac ſi in alium fortè adhuc incidat , præjudicabit ſtatim hunc illi eſſe ſimilem quem anteà viderat , ac ſic præoccupatus, erga iſtum aliquo ſive amoris ſive odij motu impercepto afficietur. Uno verbo de ſingulis ejuſdem gentis hominibus idem feret judicium , egregio illo adductus argumento, quòd unum aut plures viderit qui hujus aut illius eſſent indolis ſive ingenij:

Digitized by Google

ingenij: Quia neſcius an cæteri ab illis quos vidit differant, omnes prorsùs ſimiles judicat.

Religioſus quiſpiam alicujus Ordinis deliquit: id ſufficit ut plerique omnes iſtius Ordinis Religioſos indiſcriminatim damnent. Eadem omnibus veſtis eſt, eodémque appellantur nomine, hac in re inter ſe ſimiles ſunt, id ſufficit ut vulgus hominum eos in omnibus prorsùs ſimiles judicet. Similes exiſtimantur, quia cùm intima cordis ipſorum non poſſint penetrari, non poteſt poſitivè judicari an inter ſe differant.

Sycophantæ qui nulla non adhibent media, ut poſſint eorum quos oderunt famæ malam inurere notam, iſto, quod ipſis ex voto ſemper cedere experientia comprobatur, plerumque utuntur. Ac reverâ vulgi captui eſt maximè accommodatum: Difficile enim non eſt in Societatibus numeroſis, quantumvis ſanctæ ſint, quoſdam reperire delinquentes ſeu in moribus, ſeu in doctrina: ſi quidem in ipſa Apoſtolorum Societate, cujus ipſe Chriſtus erat caput, fur, proditor, hypocrita, uno verbo Judas repertus fuit.

Judæi ſanè iniqui prorsùs fuiſſent, ſi de ſanctiſſimâ omnium quæ unquam fuerunt Societate ſiniſtrè judicaſſent, propter avaritiam & nequitiam Judæ, ac ſi illos omnes intrà ſe damnaſſent, quòd ſceleſtum illum tolerarent, quódque ipſe Jeſus-Chriſtus in illum non animadverteret, quamvis illius crimina ipſum non laterent.

Rationi igitur & charitati manifeſtò repugnat, exiſtimare totam ſocietatem erroris alicujus eſſe participem, quia quædam fuère membra iſtius ſocietatis quæ in illum inciderunt errorem; immò licèt ipſa ſocietatis capita illum errorem diſſimularent aut etiam foverent, iniquè tamen idem de tota ſocietate ferretur judicium. Cùm ſingula membra errorem, aut culpam alicujus è fratribus tutari ſatagunt tum equidem iſtius erroris conſcia meritò habetur tota ſocietas: ſed id ferè nunquam accidit. Impoſſibile enim eſt, humano more loquendo, ut ſinguli ejuſdem ſocietatis homines idem planè ſentiant.

Deſueſcant igitur homines ab ejuſmodi concluſionibus à ſingularibus ad generalia: verùm id habent à natura quòd ad judicandum duntaxat de iis quæ vident aſſueſcere nequeant. Res ſemper ferunt extra modum. Religioſus quidam alicujus Ordinis; eſt vir clarus, vir frugi; ergo omnes iſtius Ordinis. Religioſi ſunt viri magni, & viri probi. Pariter, quidam Religioſus iſtius Ordinis habet doctrinam heterodoxam, ergo totus Ordo eſt corruptus, ac ejus heterodoxias conſcius. Sed hæc ultima judicia prioribus ſunt longè pejora, quia de proximo benè ſemper judicandum eſt, & quia ea eſt humana malignitas, ut ſiniſtra judicia, ac ſermones adverſus alicujus famam habiti, longè magis arrideant, & altiùs menti imprimantur quàm judicia, & ſermones quæ in ipſius laudem habentur.

Cùm mundanus aliquis affectibus ſuis addictus opinioni ſuæ mordicùs adhæreſcit, ac ſeſe per incompoſitos turbati animi motûs illam opinionem meritò defendere arbitratur, tum jure pervicax habetur,

Digitized by Google

ac ipſe ſedato animi impetu ſuam non diffitetur pervicaciam. Pariter quum vir aliquis pietate gravis, eorum quæ dicit intùs convictus, quique Religionis veritatem, ac rerum humanarum vanitatem penitùs agnovit; præviis hiſce ductus luminibus adversùs vitam aliorum immoderatam inſurgere, ac in illos acriter & cum zelo animadvertere vult, tum homines profani judicant illum eſſe pertinacem, & ſic omnes pietatis ſtudioſos pertinaces eſſe ducunt.

Immò viros probos, profanis & improbis longè pertinaciores eſſe autumant: quia cùm hi ſuas opiniones duntaxat tutentur juxta varias ſanguinis, & affectuum agitationes diù in illis nequeunt perſtare; quin ſententiam mutant ſeu reſipiſcunt, ubi ſanguis deferbuit: viros pios contra tenaces propoſiti nihil poteſt quatere; quia nituntur fundamentis immotis, quæ ab inconſtantia ſanguinis in venis circulantis non dependent.

Hæc eſt igitur cauſa cur vulgus viros pios pertinaces judicet, æquè ac homines nequam: Quia, ſcilicet, viri probi veritatis, & virtutis ſunt vindices acerrimi, ut improbi vitij & mendacij ſunt impigri aſſertores: utrique eodem penè modo loquuntur ut ſuis patrocinentur ſententiis; in hoc ſimiles ſunt, quamvis reapſe differant. Sed hæc ſimilitudo ſufficit ut vulgus quod rationum pondus & differentiam non examinat, ipſos in omnibus eſſe ſimiles judicet, quia inter ſe ſimiles ſunt, quoad modum illum externum, de quo cuncti poſſunt judicare.

Viri pij igitur non ſunt pertinaces, ſunt ſolùm firmi ut ipſos eſſe par eſt; vitioſi verò, & prophani ſemper habebuntur pervicaces, licèt per unicam tantùm horam in ſuâ perſtarent ſententiâ: Ij enim duntaxat ſunt pervicaces qui malam defendunt ſententiam, licèt illam per breviſſimum tempus defendant.

Res eodem modo ſe habet de Philoſophis nonnullis, qui chimæricas defendunt opiniones, à quibus poſteà agnitâ ipſarum falſitate deſiſtunt. Volunt illi alios qui veritates indubitatas tutantur, quarùmque certitudinem evidenter vident, eas tamen ut meras opiniones deſerere; ut ipſi eas deſeruere quibus incautam dederant fidem. Quia verò ipſis cum veritatis detrimento obſecundare difficile eſt; ac amor quem veritas naturâ ſuâ ſibi conciliat apud ipſius ſtudioſos, eos ad ipſam ſtrenuè propugnandum fert; tum Philoſophi illi continuò judicant veritatis vindices, eſſe pertinaces.

Iſti homines ſuas chimæras immeritò tuebantur; at alij veritatem acriter & fortiter jure propugnant: ratio ſuam tuendi ſententiam in utriſque eadem eſt; at res ipſæ longè differunt. Illa verò ſententiarum differentia quæ inter utroſque intercedit, efficit ut alij ſint firmi, & tenaces, alij verò pertinaces.

CONCLU-

CONCLUDUNTUR TRES PRIMI LIBRI.

AB iſtius operis initio, in ente ſimplici & indiviſibili, mente ſcilicet duas veluti diſtinxi partes. Alteram merè paſſivam, alteram verò paſſivam & activam ſimul; Prior eſt mens,ſeu intellectus,poſterior eſt voluntas. Menti tribui tres facultates, quia modificationes, & ideas ſuas ab Authore Naturæ trifariam, accipit. Illam nuncupavi ſenſum, cùm recipit à Deo ideas confuſas cum ſenſationibus, hoc eſt,cum ideis ſenſibilibus natis occaſione quorundam motuum qui excitantur in organis ſenſuum ad præſentiam objectorum. Illam (mentem) vocavi imaginationem, & memoriam, quum à Deo recipit ideas confuſas ſeu commixtas cum imaginibus , quæ efficiunt ſpeciem quandam ſenſationum debilium & languidarum, quas mens non excipit, niſi per quædam veſtigia quæ imprimuntur, aut quæ anteà impreſſa , excitantur denuò in cerebro curſû ſpirituum animalium. Illam denique appellavi mentem puram , ſeu intellectum purum , quum recipit à Deo ideas puras putas veritatis, ſine ullâ ſenſationum & imaginum admixtione ; non per unionem quam habet cum corpore, ſed per unionem quam habet cum Verbo ac Sapientià Dei ; non quia eſt in mundo materiali & ſenſibili, ſed quia ſubſiſtit in mundo immateriali & intelligibili ; non ad cognoſcenda mutabilia, & idonea ad conſervationem vitæ corporeæ, ſed ad penetrandas veritates immutabiles, quæ in nobis vitam ſpiritualem conſervant.

Primo & Secundo Libro oſtendi ſenſus noſtros & imaginationem nobis eſſe admodùm utiles ad cognoſcendas relationes quæ corpora externa habent cum noſtro;omnes ideas quas mens recipit mediante corpore eſſe propter corpus , & in ipſius uſum nullam veritatem, quæcunque tandem illa ſit, poſſe unquam evidenter retegi per ideas ſenſuum & imaginationis ; illas ideas confuſas ad id tantùm conconferre ut nos corpori noſtro , & per corpus omnibus ſenſibilibus alligent ; ac illis ideis ſenſibilibus eſſe diffidendum ſi errorem vitare velimus. Pari ratione concludo impoſſibile, moraliter, eſſe ut cognoſcantur per ideas puras mentis , relationes quas corpora habent cum noſtro ; ex his ideis puris non eſſe ratiocinandum , ut ſciamus an pomum , lapis aut quodlibet aliud ſint edulia, ſed ea potiùs eſſe deguſtanda : & quamvis mente noſtrâ poſſimus uti ad cognoſcendas confusè relationes corporum externorum cum noſtro , tutius tamen ſemper eſſe uti ſenſibus : adhuc unum exemplum hic ſubnecto. Res enim adeò eſſentiales & neceſſariæ non poſſunt nimis inculcari.

Volo , exempli gratiâ , examinare utrum mihi ſit meliùs, juſtum eſſe, aut divitem. Si oculos corporeos aperio , juſtitia mihi videtur chimera ; nullas in ea deprehendo illecebras. Video juſtos miſeros, derelictos, afflictos, omni orbatos patrocinio & ſolamine ; qui enim ipſos ſolatur & protegit oculis meis conſpicuus non eſt. Uno verbo,

non video quorsùm tandem evadant juſtitia & virtus. Verùm ſi oculis apertis divitias contemplor, illarum fulgor oculos meos ſtatim ferit, & perſtringit. Potentia, Magnitudo, voluptates, & omnia bona ſenſibilia comitantur divitias; nec poſſum dubitare quin divitiæ ſint prorsùs neceſſariæ ad conſequendam felicitatem. Pariter ſi auribus utar, audio omnes homines magni facere divitias: omnia ipſorum ſtudia circa illas comparandas verti; ac divites ab omnibus laudari & coli: hic ſenſus igitur ut & cæteri mihi dicunt eum qui beatum eſſe vult divitem eſſe oportere. Quod ſi clauſis oculis & auribus imaginationem conſulam, illa perpetuò eadem quæ oculi viderint & legerint, quæque aures audiverint in opum gratiam mihi repræſentabit. Immò imaginatio eadem illa mihi repræſentabit longè aliter quam ſensûs; quippe imaginatio ſemper auget ideas rerum quæ ad corpus & ad ea omnia quæ nobis arrident, relationem habent. Si igitur ipſi memet permittam; illa me illicò in ſuperbum palatium iis ſimiles quæ Poëtæ & fabularum ſcriptores tam magnificè ſolent deſcribere intromittet; ibi tot admiranda, à quibus deſcribendis hîc ſuperſedeo mihi ſeſe conſpicienda præbebunt; ut facilè convincar Mammonam divitiarum Deum qui in hoc palatio regnat ſolum eſſe qui poſſit me beatum efficere: hæc ſunt quæ corpus meum poteſt mihi perſuadere; nam propter ſe & pro ſe duntaxat loquitur; ac ut ipſius bono conſulatur, neceſſe eſt imaginationem magnificæ & fulgenti divitiarum ſpeciei cedere.

Verùm enim verò ſi attendam poſteà corpus infra mentem longè jacere; illúdque huic non poſſe dominari; mentem à corpore non poſſe erudiri nec ullum ab illo accipere lumen; ſi inquam, his ſeriò ponderatis, memet intrà me ipſum colligam, atque interrogem; ſeu potiùs (cùm ego non ſim mihi ipſi magiſter, nec lumen) ſi ad Deum accedam, atque ſenſibus & affectibus ad ſilentium adactis, ab ipſo quæram an divitias virtuti, an verò virtutem divitiis debeam anteponere: tum reſponſum accipiam clarum & diſtinctum de iis quæ mihi ſunt facienda; reſponſum æternum, ſemper datum, ac ad finem uſque dandum; reſponſum quod hîc exponere fruſtrà foret, quippe quod omnibus ſit notum æquè iis qui hæc legunt, ac iis qui non legunt; illud enim reſponſum nec eſt Græcum nec Latinum, nec Gallicum nec Germanicum, ab omnibus gentibus poteſt concipi: reſponſum denique quod pauperes in ipſa paupertate ſolatur, quódque divites angit in ipsâ divitiarum copiâ. Illud, inquam, reſponſum audiam illiúsque veritatem intùs agnoſcam. Imaginationis phantaſmata & ſenſuum illuſiones ridebo. Homo internus & ſpiritualis in me latens hominem animalem & terreſtrem quem gero irridebit. Novus denique homo creſcet, vetus verò delebitur dummodò ſemper auſcultem illius voci qui me tam clarè in uno pectore alloquitur, cujúſque tanta fuit ſemper lenitas ut ſeſe infirmitati ac ægritudini meæ accommodaturus ſenſibilem ſe effecerit; utque vitam mihi largiretur per id ipſum

ipſum quod morti me tradiderat, me adhuc alloquatur modo efficaciſſimo, vividiſſimo & perquàm familiari, hoc eſt, prædicatione Evangelij Si ipſam de omnibus quæſtionibus Metaphyſicis, naturalibus, & puræ Philoſophiæ interrogem Magiſtrum ſemper habebo fidelem, à quo nunquam decipiar. Non modò Chriſtianus ero, verùm etiam Philoſophus, ritè cogitabo, & res bonas amabo. Uno verbo illam inſiſtam viam quâ poſſim omnem aſſequi perfectionem quam poſſum conſequi, & per gratiam, & per naturam.

Ex iis ergo hæc ſequuntur; nempe, ut quam optimè fieri poteſt utamur facultatibus mentis noſtræ, ſenſibus, imaginatione, & intellectu; illa non debemus applicare niſi iis rebus ad quas fuerunt deſtinatæ & nobis conceſſæ. Senſationes & imaginationes noſtræ ab ideis puris ſedulò ſunt diſtinguendæ; ac judicandum ex ſenſationibus & imaginationibus noſtris de relationibus quæ corpora externa habent cum noſtro; nec iis utendum ad ediſcendas veritates quas ſemper confundunt: ideis verò puris intellectûs utendum ad detegendas veritates, iis miſſis cùm agitur de relationibus quæ corpora externa habent cum noſtro; quia illæ ideæ nunquam habent ſatis extenſionis ut eas relationes nobis adæquatè repræſentent.

Fieri nequit ut homines omnes figuras, omneſque motûs particularum ipſorum corporis & ſanguinis, & particularum alicujus fructûs certo tempore ſeu intervallo ipſorum morbi ita cognoſcant, ut percipiant quandam eſſe relationem convenientiæ inter illum fructum & ipſorum corpus útque tutò poſſint ſperare ſanationem ſi illo fructu utantur. Soli itaque ſenſus noſtri utiliores ſunt ad conſervationem valetudinis noſtræ quàm omnes leges medicinæ experimentalis, ac medicina experimentalis tutior eſt medicinâ theoreticâ. Sed Medicinâ theoreticâ quæ multùm experientiæ, & plus adhuc ſenſibus defert, eſt omnium optima; quia hæc omnia ſunt ſimul conjungenda. *Vide illuſtrationes.*

Uti igitur poſſunt homines ratione ſuâ in omnibus; atque hoc ratio ſenſibus & imaginationi antecellit, quòd illa ad ſenſibilia limitentur, hæc verò ad omnia extendatur. Illâ tamen utendum eſt cum temperamento. Quamvis enim ratio ſit præcipua pars noſtri; ſæpè tamen contingit ut ipſam liberiùs adhibendo fallamur; quia non poteſt diù agere indefeſſa; hoc eſt, res non poteſt ſatis cognoſcere ut de iis judicet; & nihilò ſeciùs judicare vult.

DE

DE INQVIRENDA VERITATE.

LIBER QVARTVS.

De Inclinationibus ſeu motibus naturalibus mentis.

CAPVT PRIMVM.

I. Spiritûs debent habere inclinationes quemadmodùm corpora habent motus. II. Deus nullum dat motum ſpiritibus niſi propter ſe. III. Spiritùs non feruntur versùs bona ſpecialia niſi per motum quo versùs bonum in genere feruntur. IV. Origo præcipuarum inclinationum naturalium in quas dividetur quartus hic Liber.

HAUD opus foret agere de inclinationibus naturalibus, ut hoc quarto Libro ſumus acturi, neque de paſſionibus ut id ſequenti Libro faciendum nobis proponimus, ad retegendas cauſas errorum humanorum, niſi intellectus penderet à voluntate in objectorum perceptione; ſed quia ab illa dirigitur, determinatur, & applicatur ad quædam objecta potiùs quàm ad alia; cognoſcere illius (voluntatis) inclinationes, ut poſſimus penitùs deprehendere cauſas errorum noſtrorum, neceſſe eſt.

I. *Mentes debent habere*

Si Deus condendo hunc mundum materiam infinitè extenſam nullo ipſi impreſſo motu produxiſſet, omnia corpora inter ſe non differrent,

Digitized by Google

differrent. Totus iſte mundus adſpectabilis nihil etiam nùnc eſſet præter molem materiæ aut extenſionis, quæ Authoris ipſius magnitudinem & potentiam poſſet equidem patefacere; ſed non eſſet illa formarum ſucceſſio, & corporum varietas quæ totam efficit iſtius univerſi pulchritudinem, quæque omnes mentes creatas in ſapientiæ infinitæ illius qui hæc omnia regit, admirationem rapit.

inclinationes quemadmodum corpora habent motus.

Jam autem inclinationes ſpirituum idem mihi videntur eſſe mundo ſpirituali, quod motus eſt mundo materiali; nec certè ſi omnes ſpiritus ſeu mentes eſſent ſine inclinationibus, aut ſi nihil unquam vellent ea obſervaretur in ordine rerum ſpiritualium varietas, quæ non modo ſapientiæ Dei altitudinem, ut varietas quæ deprehenditur in ordine rerum materialium; verùm etiam ipſius miſericordiam, juſtitiam, bonitatem & omnia in genere attributa præbet admiranda. Varietas inclinationum efficit in ſpiritibus idem fermè quod varietas motuum efficit in corporibus, & inclinationes ſpirituum, ac motus corporum unà totam conſtituunt pulchritudinem entium creatorum. Omnes itaque ſpiritûs debent habere aliquas inclinationes ac omnia opera habent varios motus. Sed quas debeant habere inclinationes ſcrutemur.

Si natura noſtra non eſſet corrupta, non opus haberemus quærere, ut ſumus quæſituri, quænam debeant eſſe inclinationes naturales ſpirituum creatorum; ad id cognoſcendum noſmet ipſos conſulere ſufficeret, ac ſenſu interno, quem de ijs quæ in nobis aguntur habemus, edoceremur omnes inclinationes, quæ naturâ nos decent. Sed, quia per fidem ſcimus naturæ ordinem peccato everſum fuiſſe, ac ratio ipſa nos docet inclinationes noſtras eſſe inordinatas, ut clariùs infrà videbitur, alia ratione procedere tenemur. Cùm tutò non poſſimus fidere ijs quæ ſentimus res ratione ſublimiori nos explicare oportet; Verùm illa ratio parùm ſolida haud dubiè videbitur ijs qui nihil quàm quod ſenſibile eſt, æſtimant.

II. Deus alium non habet finem præcipuum actionum ſuorum quàm ſeipſum, nec dat ſpiritibus motum niſi propter ſe.

Extrà omne dubium poſitum eſt, Deum non poſſe alium habere finem præcipuum, operationum ſuarum quàm ſeipſum, illúmque poſſe habere multos fines minùs principales, qui omnes tendunt ad conſervationem entium quæ creavit. Non poteſt alium habere finem principalem à ſe ipſo diverſum, quia non poteſt errare, aut ultimum finem ſuum conſtituere in entibus quæ omnia in ſe non includunt bona. Sed poteſt habere pro fine minùs principali conſervationem entium creatorum, cùm enim omnia entia bonitatem ipſius participent, neceſſariò bona ſunt, imò optima, juxtà ſcripturam *valdè bona*, Deus itaque illa amat, immò ipſius amore conſervantur, nam omnia duntaxat ſubſiſtunt, quia Deus illa amat. *Diligis omnia quæ ſunt*, inquit ſapiens, *& nihil odiſti eorum, quæ feciſti nec enim odiens aliquid feciſti & conſtituiſti. Quomodo autem poſſet aliquid permanere, niſi tu voluiſſes, aut quod à te vocatum non eſſet conſervaretur.* Reverâ quomodo concipi po-

teſt ut res quæ enti infinitè perfecto & omnipotenti non placent poſſint ſubſiſtere. Cùm omnia ſubſiſtant duntaxat per ipſius voluntatem,Deus igitur vult gloriam ſuam ut finem principalem,vult etiam creaturarum ſuarum conſervationem, ſed ad ſui gloriam.

Cùm inclinationes naturales ſpirituum ſint haud dubiè perpetuæ impreſſiones voluntatis illius qui illos creavit ſpiritûs, quique illos conſervat; neceſſarium mihi videtur, ut inclinationes illæ ſint omnino ſimiles inclinationibus ipſarum creatoris & conſervatoris. Nullum igitur naturaliter poſſunt alium habere finem principalem & primarium quàm ipſius gloriam, nec alium finem ſubalternum præter ſuam propriam conſervationem, & conſervationem aliarum, ſed ſemper relatè ad eum qui ipſis dat eſſe. Etenim extrà omnem dubitationis aleam poſitum mihi videtur, Deum, cùm non poſſit velle, ut voluntates quas creat, minus bonum majori præferant, hoc eſt, ut majori complectantur amore id quod minùs, quàm quod magis eſt amabile; non poſſe ullam rem creare, quin eam ſtatim ad ſe convertat, quin illam jubeat ipſum ante omnia amare;quamvis illam poſſit creare liberam, & cum poteſtate ſeſe ab ipſo ſejungendi & deflectendi.

III. Spiritûs non feruntur versùs bona ſpecialia niſi per motum quo versùs bonum in genere feruntur.

Sicut in Deo propriè unicus duntaxat amor eſt, nempe amor ſui ipſius; ac Deus nihil poteſt amare, niſi per illum amorem, cùm nihil poſſit amare, niſi cum relatione ad ſe ipſum; ita Deus in nobis unicum duntaxat imprimis amorem, nempe amorem boni in genere; nec quicquam poſſumus amare, niſi per amorem illum, cùm nihil poſſimus amare,quod non ſit,aut ſaltem quod non appareat bonum. Amor boni in genere eſt principium omnium amorum noſtrorum ſpecialium, quia reverâ amor ille nihil aliud eſt quàm ipſa voluntas noſtra: namque, ut ſuprà dictum eſt, voluntas hominis nihil aliud eſt quàm impreſſio perpetua Authoris Naturæ, quæ mentem humanam fert versùs bonum in genere. Nec certè exiſtimandum eſt facultatem ſeu poteſtatem illam amandi quâ præditi ſumus à nobis oriri aut dependere. Sola poteſtas perperam amandi, ſeu potiùs benè adamandi res malas pendet à nobis; quippe cùm ſimus liberi poſſumus determinare ac reverâ determinamus versùs bona ſpecialia, & per conſequens versùs falſa bona, legitimum amorem quem Deus nobis indeſinenter imprimit, quamdiu nos conſervare pergit.

Verùm non modò voluntas noſtra, ſeu amor noſter versùs bonum in genere à Deo oritur, ipſæ etiam inclinationes noſtræ versùs bona quædam ſpecialia, quæ omnibus hominibus communes ſunt, quamvis in omnibus non æqualiter fortes, ut inclinatio noſtra ad conſervationem entis noſtri,& eorum quibus cum unimur per naturam; illæ, inquam, inclinationes ſunt etiam impreſſiones voluntatis Dei in nos. Hîc enim nomine inclinationis naturalis indiſcriminatim appello omnes impreſſiones Authoris Naturæ, quæ communes ſunt omnibus ſpiritibus. Mox dixi Deum ſuas amare creaturas, illaſque per ipſius

ſius amorem exiſtere & conſervari; Deus itaque indeſinenter imprimendo in nobis amorem ipſius amori ſimilem, cùm ipſius voluntas efficiat & dirigat noſtram, nobis dat etiam omnes illas inclinationes naturales quæ non pendent ab optione noſtra, quibúſque neceſſariò ferimur ad conſervationem entis noſtri, & eorum quibuſcum vivimus.

Origo præcipuarum inclinationum naturalium in quas dividetur quartus hic liber.

Quamvis enim peccatum omnia corruperit, omnia tamen non deſtruxit. Licet inclinationes noſtræ naturales Deum non ſemper pro fine ſuo habeant per liberam voluntatis noſtræ electionem, habent tamen ſemper Deum pro fine per inſtitutionem naturæ; Deus enim qui eas in nobis producit & conſervat, eas tantum producit & conſervat propter ſe. Omnes peccatores tendunt verſus Deum impreſſione quam à Deo accipiunt, quamvis ab ipſo recedant errore & aberratione mentis ſuæ. Amant equidem benè, nemo enim unquam poteſt malè amare, cùm ipſe Deus ſit qui efficiat ut ament, ſed amant res malas, & ideò tantum malas quia Deus, qui ipſis peccatoribus dat poteſtatem amandi eos vetat illas res amare, quia ex quo peccatum irrepſit res illæ diuertunt homines ab ipſius (Dei) amore. Quippe homines, creaturas in ipſis excitare voluptatem quam illarum occaſione ſentiunt, arbitrantes; in corpora cum furore ruunt; & hoc pacto in totalem Dei, quia ſub ipſorum oculos non cadit, oblivionem delabuntur.

Eaſdem igitur hodie adhuc habemus inclinationes naturales, ſeu eaſdem impreſſiones authoris naturæ quas habebat Adam antequam peccaret. Immò habemus eaſdem inclinationes quas beati in cœlo; Deus enim nullas creat & conſervat creaturas rationales quin ipſis impertiatur amorem ſuo ſimilem. Seipſum amat, nos amat, Omnes amat creaturas; Nullas igitur creat mentes quas non ferat ad ipſum amandum, ad ſeipſas amandas & ad amandas omnes creaturas.

Sed quia omnes inclinationes noſtræ nihil aliud ſunt quam impreſſiones authoris naturæ quibus ad ipſum & omnia propter ipſum amandum ferimur, illæ inclinationes non poſſunt eſſe legitimæ, niſi quatenùs Deum amamus totis viribus noſtris, & omnia propter Deum, liberâ voluntatis noſtræ electione. Non poſſumus enim ſine injuria abuti amore quem Deus erga ſe nobis impertitur amando per illum amorem, ſeu per illum motum generalem amoris, aliud quam ipſum, & ſine relatione ad ipſum.

Jam itaque cognoſcimus non modò quænam ſint noſtræ inclinationes naturales; ſed etiam quænam illæ debeant eſſe; ut ſint benè ordinatæ, & ſecundum inſtitutionem ipſarum authoris. Omnis inordinatio inclinationum noſtrarum in eo dūtaxat conſiſtit quod ſtatuamus ultimum noſtrū finem in nobis ipſis, quodque cùm deberemus omnia referre ad Deum, omnia ad nos referamus Primò igitur habemus inclinationem versùs bonum in genere, quæ eſt principium

Hh 2

omnium inclinationum noſtrarum, omnium affectuum noſtrorum, ac omnium amorum liberorum voluntatis noſtræ.

.2o. Habemus inclinationem pro conſervatione entis noſtri ſeu felicitatis noſtræ.

3o. Cuncti habemus inclinationem versùs cæteras creaturas, quum utiles ſunt vel nobis ipſis, vel iis quos amamus. Multas adhuc alias habemus inclinationes peculiares quæ ab his pendent; ſed de illis alibi forſan agetur. Hoc quarto libro errores inclinationum noſtrarum ad hæc tria capita, ad inclinationem noſtram verſus bonum in genere, ad amorem noſtri ſeu ad philautiam, & ad amorem proximi referre duntaxat propoſitum eſt.

CAPVT II.

I. Inclinatio versùs bonum in genere eſt principium inquietudinis Voluntatis noſtræ. II. Et per conſequens negligentiæ noſtræ & ignorantiæ. III. Primum exemplum; Ethica pleriſque hominibus parum nota. IV. Secundum exemplum; Immortalitas animæ à nonnullis impugnatur. V. Ignorantiam noſtram eſſe maximam circà res abſtractas, aut quæ parum habent relationis ad nos.

II. Inclinatio verſus bonum in genere eſt principium inquietudinis voluntatis noſtræ.

VAſta illa voluntatis capacitas erga omnia bona in genere; quia duntaxat creata fuit propter bonum quod in ſe includit omnia bona, non poteſt impleri rebus omnibus quas mens ipſi repræſentat, tamen motus ille perpetuus quem Deus ipſi verſus bonum imprimit non poteſt ſiſti. Motus ille nunquam deſinens perpetuam in mente neceſſario excitat agitationem. Voluntas quærens id quod optat ad id adigit intellectum ut ſibi repræſentet quælibet objecta. Intellectus ea ſibi equidem repræſentat; ſed illa menti non arrident aut ſi arrideant iis contenta non eſt. Illa non arrident menti, quia ſæpe perceptio intellectûs nulla voluptate comitata eſt; nam per voluptatem mens bonum ſuum deguſtat; iis verò contenta non eſt; quia nihil poteſt ſiſtere motum mentis præter illum à quo motus ille excitatur. Quicquid mens ſibi repræſentat ut bonum ſuum, finitum eſt, jam autem quicquid finitum eſt poteſt quidem ad tempus amoris motum divertere, non verò figere. Quum intellectus quædam valdè nova & inuſitata aut quæ aliquam cum infinito habent analogiam contemplatur tum voluntas per aliquod tempus ſinit ipſum ea cum aliquâ attentione expendere; quia ſperat ſe in iis inventuram eſſe id quod quærit, & quia id quod infinitum videtur veri ipſius boni characterem

ractetem præ ſe fert: ſed paulatim illa faſtidit æquè ac cætera. Semper anxia eſt & inquieta, quia ad id fertur ut quærat id quod nunquam poteſt nanciſci quodque ſe nacturam eſſe ſemper ſperat. Jam autem id amat quod magnum, & extraordinarium eſt, quodque ad infinitum aliquatenus accedit; quum non invenerit bonum ſuum in rebus communibus & familiaribus, illud ſperat ſe inventurum in rebus incognitis. Inquietudinem voluntatis noſtræ eſſe unam inter præcipuas cauſas ignorantiæ in qua verſamur, & errorum in quos circa res innumeras labimur, hoc capite oſtendemus. Et in duobus ſequentibus explicabimus id quod producit in nobis inclinationem illam quæ nos fert versùs ea omnia quæ aliquid habent magni & extraordinarij.

Ex ſupra dictis evidenter ſatis patet, primò voluntatem rarò applicare intellectum ad objecta quæ ad nos non referantur; objectaq; ad nos nullo modo attinentia negligere, cùm enim felicitatem enixè ſemper & impreſſione naturali exoptet intellectum non vertit niſi, ad ea quæ nobis utilia videntur, quæque in nobis aliquam poſſunt excitare voluptatem. *II. Ac per conſequens negligentia noſtra inattendendo, & ignorantia.*

Secundò voluntatem non ſinere intellectum diu occupari circa res quæ ipſi etiam aliquam ingenerant voluptatem; quia, ut mox dictum eſt, res conditæ poſſunt equidem nobis ad tempus arridere, ſed faſtidium tandem nobis creant; & tum mens ab iis avertitur & alibi diſquirit unde ſibi ſatisfiat.

Tertiò, Voluntatem ad id excitari ut intellectum ſic undique ab uno objecto in aliud jubeat diſcurſitare, quia ipſi ſemper repræſentat confusè & veluti eminùs illum qui omnia entia in ſe complectitur, ut id in tertio libro diximus. Cùm enim Voluntas verum bonum ſuum ad ſe, ut ita dicam, propius admovere velit, ut eo afficiatur, utque ab eo motum quo animetur accipiat, intellectum excitat ut illud bonum ipſi per aliquam faciem repræſentet. Sed tunc ens illud quod mens percipit non eſt amplius ens generale & univerſale; ens infinitè perfectum; eſt aliquid finitum & imperfectum, quod cùm non poſſit voluntatis motum ſiſtere ipſique diu placere, ad aliud objectum ſeſe convertit.

Cùm tamen attentio & applicatio mentis ſit abſolutè neceſſaria ad retegendas veritates ſubobſcuras; vulgi homines in craſſiſſima ignorantia etiam circa ea quæ ad ipſos aliquo modo referuntur verſari debere manifeſtum eſt; illoſque planè cæcutire circa omnes veritates abſtractas, quæque cum ipſis nullam habent relationem ſenſibilem. Sed hæc exemplis demonſtrare conemur.

Nulla eſt ſcientia quæ ad nos tam proximè ſpectet quàm Ethica; Illa omnes officij noſtri partes, ergà Deum, erga Principem, erga parentes, erga amicos & in genere erga omnia nobis circunſtantia nos docet, Immo nobis indicat viam quam ad vitam æternam con- *III. Primum exemplum, Ethica pleriſque hominibus parum nota.*

Digitized by Google

ſequendam inſiſtere debemus. Ac proinde omnibus hominibus neceſſaria & ineluctabis incumbit neceſſitas animum unicè ad illam ſcientiam appellendi? Attamen quanquam à ſex mille annis homines exiſtant, hæc ſcientia adhuc eſt admodum imperfecta.

Pars illa Ethicæ quæ verſatur circa officia noſtra erga Deum, quæque proculdubio eſt præcipua, quippe quæ ad æternitatem referatur doctiſſimis incognita fuit; atque etiamnum hodie exſtant viri ingenioſi illius planè imperiti: Illa tamen eſt pars Ethices facillima. Nam primò an difficile eſt agnoſcere Deum exiſtere? Quicquid Deus fecit id probat; Quicquid homines & bruta faciunt idem etiam probat; Quicquid cogitamus, videmus, ſentimus id probat. Quid plura? Nihil eſt quod exiſtentiam Dei non probet, aut ſaltem quod ingeniis attentis, ac rerum omnium Authorem inquirentibus illam non poſſit probare.

Secundò mandatis Dei eſſe obediendum ad beatitudinem conſequendam manifeſtum eſt; cùm enim ille ſit potens & juſtus, ipſius mandata non poſſunt impunè violari, nec obſervari ſine mercede. Quid verò à nobis exigit? Ut ipſum amemus; Ut mens noſtra ipſo occupetur, ut cor noſtrum verſus ipſum inflectatur. Cur enim creavit ſpiritus? Certè nihil poteſt facere niſi propter ſe, nos igitur propter ſe ſolum creavit; & ad id neceſſario tenemur ut perpetuò caveamus, ne impreſſionem amoris quam in nobis perpetuò conſervat, alíorſum deflectamus, & ipſum perpetuò quoque amemus.

Veritates illæ cognitû non ſunt admodum difficiles iis qui ad illas tantillum attendunt. Attamen unicum illud Ethicæ principium ſcilicet, ut virtutis obſervantes, & beatitudinis participes ſimus omninò neceſſe eſſe nos Deum ante omnia & in omnibus amare, eſt fundamentum totius Ethicæ Chriſtianæ. Non difficili etiam negotio poſſunt inde elici conſequentiæ nobis neceſſariæ, ad inſtituendas generales vitæ noſtræ, & actionum noſtrarum regulas & leges; quamvis oppidò pauci ſint qui illas eliciant conſequentias; ac quotidie magnâ animorum contentione agitentur quæſtiones in Ethica quæ ab illo principio tam evidenti immediatè & neceſſario ſequuntur.

Geometræ aliquid novi quotidie retegunt; aut ſi ſcientiam ſuam valdè non adaugeant id fit quia ex principiis ſuis utiliſſimas & maximè neceſſarias jam deduxerunt conſequentias: Sed plerique homines quicquam ex primo Ethicæ principio concludere nequeunt; omnes ipſorum ideæ evaneſcunt & in auras abeunt ſtatim, ac de illo principio tantùm cogitare volunt; quia id ut par eſt minimè volunt; idque non volunt quia illud non guſtant, aut ſemel guſtatum citiùs æquo faſtidiunt. Principium illud abſtractum eſt, metaphyſicum & mere intelligibile; nec ſenſus nec imaginationem ferit: Oculis igitur

tur carnalibus aut mentibus quæ nihil niſi oculorum interventu cernunt, ſolidum videri nequit. Nihil deprehenditur in illo principio quod poſſit ſiſtere inquietudinem ipſorum voluntatis, quodque poſſit viſum mentis ad attentam ſui conſiderationem figere. Quî igitur illud clarè perſpicere, diſtinctè intelligere, & ab illo rectas conſequentias deducere poſſent?

Si homines illam Geometriæ propoſitionem imperfectè duntaxat conciperent; ſcilicet latera triangulorum ſimilium eſſe proportionalia inter ſe; certè periti Geometræ habendi non eſſent, ſed ſi præter perceptionem illam confuſam & imperfectam iſtius propoſitionis fundamentalis Geometriæ; ipſorum utilitas poſtularet latera triangulorum ſimilium non eſſe proportionalia; ac ſi falſa Geometria æquè indulgeret perverſis ipſorum affectibus ac falſa Ethica, in rebus Geometricis parologiſmos non minus abſurdos facerent ac in rebus moralibus; quia ipſorum errores ipſis placerent; veritas verò ipſis impedimento eſſet ac ipſos obtunderet, infeſtaretque.

Non eſt igitur quòd miremur cæcitatem hominum qui per anteacta ſæcula vivebant in quibus ignorantia graſſabatur aut eorum qui nunc vivunt, quibúſque lumen Evangelij nondum affulſit. Sapientiam æternam ſeſe tandem ſenſibilem præbere oportebat ut homines qui ſolos ſenſus conſulunt erudiret; à quater mille annis veritas ipſorum mentem alloquebatur; Sed cùm ſeſe intra ſe ipſos nunquam colligerent veritatis vocem non exaudiebant; Illam igitur ipſorum aures ferire oportuit; Lux omnes homines illuminans, in ipſorum tenebris lucebat quidem, ſed eas non diſcutiebat; immò eam nequidem poterât contemplari. Oportebat igitur lumen intelligibile obnuptum velo viſibile fieri; verbum carnem aſſumere, ſapientiamque hominibus carnalibus abditam & inacceſſam ipſos modo carnali inſtituere oportebat; *carnaliter*, inquit Divus Bernardus. Plerique Homines ac præcipuè pauperes [objectum miſericordiæ & providentiæ creatoris omnium ſanè digniſſimum] qui vitam labore ſuo tolerare coguntur, ſunt maximè rudes & ſtupidi. Intelligunt duntaxat quia habent aures quibus audiant, nec quicquam vident niſi quia habent oculos, nullo mentis conamine poſſunt in ſeipſos reflecti, ut ſic veritatem ſilentibus ſenſibus & affectibus poſſint interrogare. Veritati incumbere nequeunt, quia illam ne poſſunt quidem delibare. Immò de illâ aliqua cum applicatione meditandâ ſæpe non cogitant, quia ipſorum animum non ſubit iis incumbere quibus nequaquam afficiuntur aut tanguntur. Ipſorum Voluntas inquieta & inconſtans mentis aciem indeſinenter flectit verſus objecta ſenſibilia quæ ob ſuam varietatem ipſis arrident voluptatemque creant: Nàm multiplicitas, ut ita dicam, & varietas bonorum ſenſibilium impediunt quo minus ipſorum Vanitas agnoſcatur, ac perpetuam hominibus ſpem faciunt in ipſis inveniendi verum bonum quod appetunt.

Serm. 19. de natali Domini.

Itaque, quamvis præcepta à Jeſu Chriſto, ut homine, ut viâ, ut Authore fidei noſtræ nobis in Evangelio tradita multo magis accommodentur ingenij noſtri infirmitati, quàm præcepta ab eodem Jeſu Chriſto ut ſapientia æternâ, ut veritate internâ ut lumine intelligibili in intimo rationis ſeceſſu a nobis inſpirata; Quamvis Jeſus Chriſtus præcepta ſua iucunda gratiâ ſuâ, ſenſibilia exemplo, ac certa miraculis efficiat; homines ita ſunt ſtupidi & ad meditationem attentionemque, etiam ſuper iis quæ ipſos ſcire omnino expedit adeò inepti, ut illa nunquam ut par eſt apud ſe reputent. Pauci perſpiciunt Evangelij pulchritudinem, Pauci ſoliditatem & neceſſitatem præceptorum Chriſti ſatis aſſequuntur; Pauci illa meditantur, illiſque ſeſe ſuſtentant & muniunt; agitatione perpetuâ Voluntatis bonum deguſtare quærentis, non ſinente mentem inhærere veritatibus quibus hoc bono quod quærit privari videntur. En aliud iſtius rei exemplum.

IX. *Secundum exemplum; Immortalitas animæ à nonnullis impugnatur.*

Impij, non debent, ni fallor, oſcitanter quærere an ipſorum anima ſit mortalis, ut id arbitrantur, an verò immortalis ut fides & ratio docent. Res ipſis eſt ſummi momenti. Ibi de æternâ ipſorum ſorte agitur; immò ipſorum animi tranquillitas hinc omnino pendet. Unde igitur illorum hac ſuper re ignorãtia. Aut quomodo circa rem tanti momenti dubium poſſunt ſuſtinere; certè id non aliunde oritur quam ex eo quod ad quicquam ſeriò attendere nequeunt; Voluntas ipſorum inquieta & corrupta non ſinit mentem intentam expendere rationes ſententiæ, quam veram eſſe optarent, adverſas. Etenim an ita difficile eſt diſcrimen inter mentem & corpus, inter id quod cogitat, & id quod extenſum eſt agnoſcere? Tantâ ne opus eſt mentis attentione ut capiat cogitationem nihil eſſe rotundi nec quadrati? Extenſionem diverſarum figurarum, variorúmque motuum duntaxat eſſe capacem nequaquam verò cogitationis & ratiocinationis; ac proinde id quod cogitat, & id quod eſt extenſum eſſe duo entia planè oppoſita. Id tamen ſufficit ad demonſtrandum animam eſſe immortalem illámque non poſſe perire, tametſi corpus annihilaretur.

Quum ſubſtantia aliqua perit, verum eſt modificationes ſeu modos eſſendi vt ita dicam, illius ſubſtantiæ cum ipſa interire. Si aliqua ceræ portio annihilaretur, certè & figuræ iſtius ceræ cum ipſa annihilarentur; quia rotunditas, exempli gratia, ceræ, nihil aliud reverâ eſt præter ipſam ceram hoc modo diſpoſitam, itaque ſine cera non poteſt ſubſiſtere ſed licet Deus omnem quæ in mundo exiſtit ceram in nihilum redigeret, non inde tamen ſequeretur ullam aliam ſubſtantiam, aut modos ullius aliûs ſubſtantiæ annihilari. Omnes, exempli gratia, lapides cum ſuis *modis* ſubſiſterent, quia lapides ſunt ſubſtantiæ ſeu entia, non verò modificationes ceræ.

Pariter licèt Deus annihilaret dimidiam alicujus corporis partem, inde

inde non ſequeretur alteram partem ab ipſo quoque annihilari. Ultima illa pars alteri quidem vnita eſt, ſed cum ipſa tamen una non eſt. Namque alterâ parte annihilatâ ſequitur equidem, juxta rationis lumen, alteram partem nullam ampliùs relationem habere ad partem annihilatam; Sed non ſequitur illam non ampliùs eſſe; cùm enim exiſtentia illius partis ab alterius exiſtentia differat, illa non poteſt annihilari per annihilationem alterius. Clarum igitur eſt, cùm cogitatio nequaquàm ſit modificatio extenſionis, mentem noſtram non annihilari, licèt ſupponeremus morte corpus noſtrum in nihilum redigi.

Sed immeritò corpus annihilari creditur quum deſtruitur. Partes ex quibus conſtabat in auras abeunt & in pulverem reſoluuntur. Non poſſunt ampliùs videri nec agnoſci, fateor, ſed inde concludendum non eſt ipſas ampliùs non eſſe, mens enim eas ſemper percipit. Si unum ſinapi Granum in duas, quatuor, aut viginti partes dividitur, reſpectû oculorum noſtrorum annihilatur; illud enim ampliùs non videmus, ſed in ſe tamen non annihilatur; mens enim illud videt, licèt in partes mille immò centies mille diviſerit.

Quicunque ratione potius quàm ſenſibus vtitur, pro notione communi agnoſcit, nihil per ſe reverti in nihilum viribus naturæ ordinariis; nam quemadmodum naturaliter nihil poteſt fieri ex nihilo, non poteſt etiam fieri vt ſubſtantia ſeu ens fiat nihil. Corpora poſſunt equidem corrumpi, ſi mutationes quæ ipſis accidunt corruptionem nuncupare placeat, ſed non poſſunt annihilari. Quod rotundum eſt poteſt fieri quadratum quod caro eſt, poteſt fieri terra, vapor, & quicquid libuerit. Omnis enim extenſio quamlibet configurationem poteſt ſuſcipere, ſed ſubſtantiâ illius quod eſt rotundi & illius quod eſt caro, non poteſt perire. Sunt quædam leges in natura inſtitutæ ſecundùm quas corpora viciſſim mutant formas ſuas quia ſucceſſiva iſtarum formarum varietas pulchritudinem univerſi conſtituit, & in admirationem ipſius authoris rapit; Sed nulla lex in natura inſtituta eſt ad annihilationem vllius entis, quia τὸ nihilum nihil in ſe habet boni nec pulchri, & quia author naturæ amat opus ſuum. Corpora igitur poſſunt mutari, non verò annihilari.

At ſi qui ſenſuum teſtimonio mordicùs adhærentes, reſolutionem corporum eſſe veram annihilationem velint præfractè defendere; quia partes in quas reſoluuntur corpora oculos fugiunt; meminerint ſaltem corpora non poſſe diuidi in partes illas imperceptas niſi quia ſunt extenſa. Namque ſi mens non ſit extenſa certè non erit diviſibilis; ſi non ſit diviſibilis, fatendum erit illam hoc ſenſû non fore corruptibilem. At verò quomodo quis poſſet imaginari mentem eſſe aliquid extenſum & diviſibile? Quadratum per lineam rectam in duos

triangulos, in duo parallelogrammata, in duo trapezia poteſt equidem dividi. At per quam lineam concipiemus voluptatem, dolorem deſiderium per ſe reſecari? Aut quænam figura ex hac diviſione reſultaret? Certè haud credo imaginationem falſis ideis ita feracem eſſe vt ſibi ſuper hac re ſatisfacere valeat.

Mens igitur non eſt extenſa, non eſt diviſibilis, eaſdem quas corpus non poteſt ſuſcipere mutationes; confitendum tamen eſt ipſam naturâ ſuâ non eſſe immutabilem. Si corpus innumeras varias figuras & configurationes ſuſcipere poteſt, mens varias etiam ideas & modificationes poteſt excipere ſicut poſt obitum ſubſtantia carnis noſtræ in terram, vapores & innumera corpora reſolvetur ſine ulla annihilatione, ita mens noſtra, omnis annihilationis expers, cogitationes & ſenſationes habebit longè diverſas ab iis quas nunc habet. Nunc dum in vivis ſumus neceſſe eſt corpus noſtrum conſtare ex carne & oſſibus; neceſſe pariter eſt, vt vivamus, mentem noſtram habere ideas quas habet relatè ad corpus cui unitur. Sed poſtquàm è corpore ſejuncta fuerit, tunc plena fruetur libertate recipiendi quaſlibet ideas & modificationes ab iis quas nunc habet longè diverſas, ſicut pariter corpus noſtrum quaſlibet figuras & configurationes ab iis quas nunc neceſſariò habere debet vt ſit corpus hominis vivi longè diverſas poterit accipere.

Quæ à me ſupradicta ſunt ſatis, nì fallor, demonſtrant immortalitatem animæ intellectû non eſſe adeò difficilem. Unde igitur fit ut tot homines illam vocent in dubium, niſi quia ad argumenta quibus illa probatur eam non dignentur attenſionem afferre quæ neceſſaria eſt vt de illius veritate convincantur. Cur autem id nolunt, niſi quia ipſorum voluntas inquieta & inconſtans intellectum perpetuò agitat adeò vt ne ipſi quidem per tempus liceat diſtinctè percipere ideas ſibi maximè præſentes, quales ſunt ideæ cogitationis & extenſionis: non ſecus ac homo affectu aliquo motus & occupatus objecta quæ oculis proximè obverſantur plerunque non diſcernit. Etenim quæſtio de mentis immortalitate omnium eſt facillima ſolutû, iis qui imaginationis teſtimonium reſpuentes ideam claram & diſtinctam extenſionis, & relationem quam cum cogitatione habere poteſt, attento expendunt examine.

Si inconſtantia & levitas voluntatis noſtræ intellectui res ipſi præſentiſſimas & quas ſcire noſtrâ maximè intereſt penitùs introſpicere non permittat, certè multò minùs ea quæ ſunt diſſita quæque ad nos nequaquam referuntur meditari nobis permittet. Adeò vt ſi in craſſiſſima verſemur ignorantia circa pleraque nobis neceſſaria; veriſſimile non ſit nos magnam eſſe conſequuturos cognitionem eorum quæ nobis vana & inutilia prorsùs videntur.

Ab

Digitized by Google

Ab exemplis tædioſis, quæque nullam alicuius momenti veritatem complectantur, ad hæc probanda, proferendis hîc ſuperſedeo. Si quæ enim ignorare licet, certè ea ſunt ex quibus nulla redundat utilitas: fidem mihi denegari malo, quàm lectorem in legendis inutilibus detinere.

Quamvis pauci ſint qui rebus planè vanis & inutilibus feriò incumbant, illorum tamen numerus æquo adhuc maior eſt, vtinam plures adhuc eſſent qui ad illas animum non appellerent, illáſque aſpernarentur, dummodò de illis iudicare non ſatagerent. Menti finitæ vitio vertendum non eſt quod quædam ignoret, ſed tantùm quòd de iis quæ ignorat iudicare velit. Ignorantia malum eſt neceſſarium, ſed error evitari poteſt & actû evitari debet. In hominibus itaque non ignorantiam circa plurima, ſed iudicia temeraria carpo.

V. *Ignorantiam noſtram ſummam eſſe circa res abſtractas, aut quæ parùm habent relationis ad nos.*

Quum res magnam ad nos habent relationem, quum ſenſibiles ſunt, & ſub imaginationem facilè cadunt, mens ad eas applicari eáſque poſſe cognoſcere dici poteſt. Ubi enim novimus res quaſpiam ad nos aliquatenùs referri ad id naturâ propendemus, vt ad illas attendamus, cùm verò ſentimus res illas nos afficere tum ad illas cum voluptate attendimus. Adeò vt in multis multò peritiores eſſe deberemus niſi voluntatis noſtræ inquietudo & agitatio attentionem noſtram interrumperet & fatigaret.

Sed cùm res abſtractæ ſunt, & partùm ſenſibiles, vix earum certam poſſumus habere cognitionem; Id equidem ex eo non fit quòd res abſtractæ ſint per ſe valdè complexæ & intricatæ; ſed ex eo quòd attentio & viſus mentis eodem plerunque tempore inchoat & deſinat quo viſus ſenſibilis obiectorum; vix enim de quoquam cogitamus niſi illud videamus ac ſentiamus,& quandiù illud videmus & ſentimus,

Si mens ad ideas claras & diſtinctas, nullâ veluti adiuta ſenſatione, poſſet facilè attendere, ac niſi voluntatis inquietudo ipſius applicationem perpetuò diſturbaret, certè innumeras quæſtiones Phyſicas quas inexplicabiles cenſemus, nullo negotio ſolvere; atque hoc pacto nos ab ignorantia & errore in quibus circa illas quæſtiones verſamur brevi expedire poſſemus.

Exempli gratiâ; apud omnem hominem ratione ſua ritè utentem pro certo conſtat creationem & annihilationem ſuperare vires naturæ ordinarias. Si igitur Philoſophi attenti perſiſterent ad illam puram mentis notionem, creationem & annihilationem numeri novorum entium innumerabilis, vt formarum ſubſtantialium, qualitatum, facultatum realium, &c. tam facilè non admitterent, In idæis diſtinctis, extenſionis, figuræ, & mo-

rûs rationem quærerent tot effectorum naturalium ; quod tan-tum quam vulgò putatur non involuit difficultatem ; quippe omnes res naturales mutuo cohærent inter ſe vinculo , ac ſeſe mutuò comprobant.

Effectûs ignis , ij verbi gratiâ , quos edunt tormenta bellica & cuniculi ſubterranei ; ſunt prorsùs admirabiles , & ipſorum cauſa eſt ſatis occulta. Attamen ſi homines , ſenſuum impreſſioni & aliquot experimentis falſis aut fallacibus diffidentes huic uni mentis puræ notioni mordicùs adhæreſcerent ; nempè , fieri non poſſe vt corpus oppidò parùm agitatum , violentum producat motum , cùm non poſſit maiorem impertiri vim moventem quàm habet in ſe ; ex eo ſolo facili negotio concluderent , eſſe materiam quandam ſubtilem & inviſibilem ; ipſam eſſe agitatiſſimam , per omnia corpora diffuſam , & multa ſimilia quæ ipſos ad cognitionem naturæ ignis , & ad alias veritates magis abditas deducerent.

Cùm enim tanti excitentur motûs in tormento bellico & in cuniculo ſubterraneo , cumque omnia corpora viſibilia ipſis circumiacentia ſatis non agitentur vt illos motûs excitare queant ; hinc certò & manifeſtò patet alia dari corpora inviſibilia & inſenſibilia , quæ tantum ad minimum habeant agitationis quantùm tormentarius globus. Sed cùm corpora illa ſint ſubtiliſſima & tenuiſſima , liberè & nullâ ruptione factâ per poros tormenti ſola tranſire queunt , antequàm ignis ipſi fuerit admotus, hoc eſt, vt id fuſius videre licet apud D. Carteſium , antequam circumdederint partes duras & craſſas ſalis nitri ex quibus conſtat pulvis tormentarius. At verò cum ignis tormento fuit admotus , hoc eſt, poſtquàm partes illæ ſubtiliſſimæ & agitatiſſimæ circumcinxerunt partes craſſas & ſolidas ſalis nitri , ac eo pacto ipſis ſuum vehementiſſimum & velociſſimum communicavere motum ; tunc omnia erumpere & crepare neceſſe eſt. Quia pori tormenti qui partibus ſubtilibus de quibus agitur tranſeundi copiam undique faciebant dum erant ſolæ , ſatis patentes non ſunt vt per eos tranſire poſſint partes craſſæ ſalis niti , & quædam aliæ ex quibus conſtat pulvis tormentarius , poſtquàm agitationem partium ſubtilium quibus circundantur in ſe ſuſceperunt.

Quemadmodùm enim aqua fluminum ſub pontibus præterfluens ipſos ob tenuitatem particularum ex quibus conſtat illa aqua, non quatit , ita materia ſubtiliſſima & tenuiſſima de quâ mox , omnium corporum poros nulla in iis memorabili mutatione factâ indeſinenter prætergreditur. Sed non ſecus ac

etiam flumen illud poteſt evertere pontem, ubi ingentes glaciei moles, aut alia quælibet ſolidiora corpora ſecum convecta cum toto ſuo motû in illum pontem impellit; ita materia ſubtilis omnes illos effectûs ſtupendos qui in tormentis & cuniculis conſpiciuntur poteſt edere, poſtquàm communicato partibus pulveris tormentarij quibus intermiſcebatur motû ſuo, motum fluminum & torrentium violentiâ ſuâ longe excedente; eædem illæ partes pulveris pyrij per poros corporis quo continentur liberè tranſmeare nequeunt, quia ſunt craſſiores; adeò vt poros illos cum impetu rumpant vt liberè poſſint tranſire.

At verò partes ſubtiles & tenues tam facilè ſibi repræſentare nequeunt homines; illàs exiſtimant meras chimæras quia illas non vident. *Contemplatio ferè deſinit cum aſpectû*, inquit Baco. Immò plerique Philoſophi novam aliquam entitatem fingere, quàm ſuper iis quæ ignorant ſilere malunt. Quòd ſi ipſorum falſis & ἀκαταλήπτοις hypotheſibus objicias, neceſſum eſſe, ignem conſtare ex partibus maximè agitatis, cùm motûs adeò violentos edat, nihilque poſſe dare quod non habet; quæ ſane objectio clariſſima eſt certa atque ſolidiſſima; tum homines illi omnia confundere diſtinctione aliquâ frivolâ & fictitiâ, qualis eſt diſtinctio cauſarum æquivocarum & univocarum; vt aliquid dicere videantur; dum reapſe nihil dicunt. Etenim apud quemlibet attentum notio communis eſt non poſſe dari veram cauſam æquivocam in rerum naturâ, ſolámque hominum ignorantiam illas excogitaſſe.

Ad notionum itaque clararum & diſtinctarum conſiderationem attentiùs animum appellant homines ſi naturam cognoſcere velint; inconſtantiam & levitatem voluntatis ſuæ cohibeant ac ſiſtant, ſi res penitùs & accuratè cupiant cognoſcere. Ipſorum enim mentes erunt ſemper debiles, ſuperficiariæ, & erroneæ quandiù ipſorum voluntates leves, inconſtantes, & mutabiles manebunt.

Attentio equidem & accuratum rerum examen moleſtiam parit; verùm quid ſine labore poteſt comparari? Viris cordatis & Philoſophis, quorum omninò intereſt veritatem inquirere & tueri, turpe eſt loqui nec ea quæ loquuntur intelligere, ac in eo quod nequaquam aſſequuntur ſegniter acquieſcere.

CAPVT III.

I. Curioſitas eſt naturalis & neceſſaria. II. Tres leges quibus illa poſsit intra iuſtos limites contineri. III. Prima illarum legum explicatur.

I. Curioſitas eſt naturalis, & eſſentialis.

QUandiù homines erga bonum ſupra vires ipſorum poſitum inclinabunt, illudque non poſſidebunt; ſecretà quadam propenſione versùs id omne quod novi & inſolentis aliquid geret ſemper ferentur. Res quas nondùm expenderunt ſemper conſectabuntur: in iis id quod quærunt nanciſci ſperantes; cúmque mentibus ipſorum non poſſit penitùs ſatisfieri niſi per viſum illius propter quem conditæ ſunt, in perpetuà verſabuntur anxietate & agitatione, donec tandem ille glorià ſuà circumfulgens ipſis appareat.

Iſta equidem mentis diſpoſitio ipſorum ſtatui valdè conformis eſt; quippe veritatem & felicitatem quæ penes nos non ſunt anxiè diſquirere longè ſatiùs eſt, quàm acquieſcendo in mendacio & falſis bonis quibus plerumque paſcimur in falſa requie ſecuros manere. Circà veritatem & ſuam felicitatem indifferentes eſſe, non debent homines. Itaque quod novum eſt & inſolitum illos debet excitare. Immò quædam eſt curioſitas quæ ipſis non modò permittenda, verùm etiam commendanda eſt. Cùm itaque vulgaria & ordinaria, verum bonum in ſe non includant, veteresque Philoſophorum opiniones ſint perquàm incertæ; æquum eſt nos curioſitate moveri erga recens retecta, ac in perpetuà anxietate verſari dum ſolis ordinarijs bonis fruimur.

Si Geometra quipiam novas propoſitiones ab Euclidis propoſitionibus contrarias nobis obtruderet; ſi hanc ſcientiam erroribus ſcatere probare ſatageret, vt id aggreſſus eſt Hobbes libro adverſus faſtum Geometrarum ab ipſo compoſito, fateor eiuſmodi innovationem nonniſi immeritò poſſe cuiquam arridere; quoniam veritati ſemel repertæ tenaciter adhærendum eſt, cùm curioſitas eo duntaxat fine nobis ſit data vt illam veritatem inveniamus. Nec id vitium deprehendi ſolet in Geometris vt ſint opinionum novarum in Geometria ſectatores. Ipſos brevi tæderet libri qui nihil præter propoſitiones Euclidis propoſitionibus contrarias complecteretur. Cùm enim certiſſimi facti ſimus veritatis iſtarum propoſitionum per demonſtrationes infractas omnis noſtra curioſitas ipſarum

ipſarum reſpectû definit ; Quod nobis manifeſtè arguit homines ideò tantùm versùs novitatem propendere, quia veritatem rerum quas ſcire naturaliter exoptant, evidenter non vident, & quia bona infinita quæ poſſidere naturâ ſuâ appetunt non poſſident.

II. *Tres leges quarum ope curioſitas intra iuſtos continéatur limites.*

Juſtum igitur eſt homines novitate excitari & ipſam amare; ſunt tamen quædam admittendæ exceptiones, & nonnullas leges ex iis quæ diximus, nempe, propenſionem erga novitatem nobis dumtaxat ad veritatis, & noſtri veri boni inquiſitionem datam fuiſſe, collectû faciles, obſervare debent.

Jam autem tres ſunt eiuſmodi leges, prima; hominesnon debere conſectari novitatem in rebus fidei quæ rationi non ſubiiciuntur.

Secunda novitatem non eſſe rationem ob quam credere debeamus res eſſe bonas aut veras, hoc eſt, nos non debere iudicare opiniones veras eſſe, quia ſunt novæ, bonáque eſſe nobis idonea & ſufficientia, quia nova ſunt & extraordinaria, illiſque nondum fuimus potiti.

Tertia. Quum aliundè certi facti fuimus veritates quaſdam ita abditas eſſe vt illas tegere moraliter, vt ita dicam, ſit impoſſibile, bonáque ita parva & exilia eſſe vt nobis ſatis eſſe nequeant; novitate quæ in illis deprehenditur non debemus pertrahi, nec falſis allici ſpeciebus. Sed iſtæ leges fuſiùs ſunt explicandæ, oſtendendumque eſt ex ipſarum negligentiâ ingentem oriri errorum numerum.

III. *Prima illarum legum ſpecialis explicatio.*

Indoles maximæ diverſæ ſæpiſſimè reperiuntur; inter homines alij cæcam fidem ſemper volunt adhibere; alij evidenter omnia volunt videre. Priores vtpote qui nunquam mente ſuâ uſi fuerint, inconſultò credunt quæcunque ipſis dicuntur, poſteriores mente ſua ſemper uti volentes etiam in rebus quæ ipſos longè ſuperant, quaſlibet authoritates perinde aſpernantur. Priores ut plurimùm ſunt ſtupidi & homines debilis cerebri, vt infantes & fœminæ; alij ſunt ingenio ſuperbo, & prophano, quales ſunt hæretici, & Philoſophi.

Homines qui inter illa duo extrema medium inſiſtant iter, quique in rebus fidei per vanam mentis agitationem aliquam non quærant evidentiam, aut qui falſas opiniones circa res naturales, per obedientiam inconſultam abiectamque animi demiſſionem ſine evidentia non credant, pauci admodùm reperiuntur. Si homines illi ſint pietate inſignes, ac Eccleſiæ authoritati maximè ſubmiſſi ipſorum fides ad opiniones merè Philoſophicas uſque nonnunquam extenditur; opiniones illas ſæpe eadem cum vene-

ratione

ratione ſpectant ac veritates Religionis : diſſentientes, falſo zelo moti, nimis facilè damnant. Eos non ſine iniuriâ ſuſpectos habent qui novas quaſdam retegunt veritates. Illum protinùs impietatis arguent, qui negare audebit dari formas ſubſtantiales, animalia dolorem & voluptatem ſentire, aliáſque Philoſophicas opiniones, quas ſine ratione evidenti veras exiſtimant, quia duntaxat neſcio quem nexum fingunt inter illas opiniones & veritates fidei.

Uiceversâ ſi in homines incidas æquo audaciores ſuperbiâ eò adducuntnr vt Eccleſiæ authoritatem ſuſque deque habeant : vix ac ne vix ipſi ſe ſubiiciunt opinionibus duris & indigeſtis gaudent ; animi fortitudinis famam ambiunt ; atque eo animo de rebus divinis inverecundè & audaciter loquuntur ; illos deſpicantur vt nimis credulos qui de ſententiis quibuſdam receptis modeſtè loquuntur. Denique ad id valdè propenſi ſunt vt de cunctis dubitent, ac proinde aliis qui facilius æquo humanæ authoritati ſeſe ſubmittunt toto genere diverſi.

Hæc duo extrema peſſima eſſe, illoſque qui in quæſtionibus naturalibus nullam quærunt evidentiam non minùs vituperandos eſſe quàm eos qui in myſteriis fidei evidentiam illam anxiè ſollicitant manifeſtum eſt. At verò qui in erroris periculum adducuntur in quæſtionibus Philoſophicis dum æquo facilius fidem adhibent, multò ſanè excuſabiliores ſunt iis qui temerariè dubitando in hæreſin aliquam incidere periclitantur. Etenim innumeros admittere errores in Philoſophia ob examinis defectum multò minus periculoſum eſt, quàm in unicam labi hæreſin propter non præſtitam obedientiam debitam authoritati Eccleſiæ.

Mens placidè quieſcit ubi evidentiam nanciſcitur, at verò quum illam non reperit ſollicita eſt quia evidentia eſt veritatis κριτήριον. Itaque * Prophanorum & hæreticorum error in eo conſiſtit quod veritatem in Eccleſiæ deciſionibus occurrere dubitent, quia in iis nullam vident evidentiam, ac veritates fidei cum evidentia poſſe cognoſcere ſibi pollicentur. Jam autem hac in re ipſorum amor ergà novitatem excedit normam, quippe veritatem in Fide Eccleſiæ poſſidentes, perperam aliquid ulteriùs quærunt. His adde, quòd veritates Fidei vt pote ipſorum captum longè exuperantes nunquam poſſent retegere licèt iuxta falſam ipſorum hypotheſim Eccleſia in ſuis deciſionibus erraſſet.

* *Libertins.*

Verùm ſi complures ſint qui obedientiam & ſummiſſionem authoritati Eccleſiæ recuſando errent, pauciores non ſunt qui authoritati humanæ ſerviliter cedentes in errorem labantur. Authoritati Eccleſiæ cedendum eſt quia errare unquam nequit ; At verò humanæ authoritati cæcum obſequium nunquam præſtandum

Digitized by Google

ſtandum eſt, quia ubique & ſemper poſſunt errare. Quod Eccleſia nos docet rationis vires infinitè ſuperat; Quod homines nos docent rationi noſtræ ſubiicitur. Adeò vt ſi piaculum ſit & vanitas intoleranda ratione ſuâ quærere veritatem in rebus Fidei nullo habito reſpectû ad Eccleſiæ authoritatem, ſumma etiam ſit levitas & abiecta puſillanimitas authoritati humanæ in rebus à ratione pendentibus cæcum præbere aſſenſum.

Plerique tamen eorum qui apud homines docti audiunt, hanc famam ſibi comparaſſe dici poſſunt quia duntaxat opiniones Ariſtotelis, Platonis, Epicuri, & quorundam aliorum Philoſophorum memoriâ tenent, quia in ipſorum ſententias pedibus eunt, illáſque acerrimè tutantur. Vt ad gradus, quos vocant, externoſque doctrinæ characteres quis in Academiis ſeu Univerſitatibus promoveatur ſufficit ipſum quorundam Philoſophorum opiniones aſſequi. Dummodò velit iurare *in verba Magiſtri* brevi Doctor proclamabitur. Omnes penè Societates doctrinam tenent ſibi propriam & peculiarem, quam ſingulis Societatis membris deſerere interdicitur. Quod apud illos verum habetur, apud hos falſum ſæpe exiſtimatur; ſui ordinis doctrinam contra rationem & experientiam defendere gloriantur, ac veritatem, vel authores ſuos contorquere tenentur vt hos cum illâ poſſint conciliare. Quod innumeras parit diſtinctiones frivolas, quæ veluti per totidem Mæandros in errorem certò deducunt.

Si veritas quæpiam retegatur oportet etiamnum hodie Ariſtotelem illam vidiſſe veritatem; ſin verò Ariſtoteles illi repugnet, tum veritas illa recens retecta falſa exiſtimabitur. Philoſophum illum alij hoc, alij illo modo loquentem inducunt. Quicunque enim docti cluere geſtiunt, ipſi ſuam affingunt ſententiam, nullam ineptiam ipſi non tribuunt, ac nihil recens excogitatur quod in aliquo librorum ipſius receſsû ænigmaticè non reperiatur. Uno verbo ſibi penè ſemper adverſatur Philoſophus, ſi non in ſuis ipſius, ſaltem in ſectatorum operibus. Quamvis enim Philoſophi ipſius doctrinam ſe docere aſſeverent & autument, vix tamen duo reperientur qui circa eius ſententiam inter ſe conſentiant: Quoniam revera Ariſtotelis libri adeò obſcuri ſunt, tótque ſcatent terminis vagis & generalibus, vt eorum opiniones quæ ipſi maximè adverſantur non ſine veriſimilitudine poſſint ipſi tribui. In nonnullis illius operibus quidlibet ipſi adſcribere licet, quia in iis nihil penè dicit, quamvis multa magno ſtrepitû deblateret: quemadmodum pueri campanas ſonitu ſuo quidlibet dicere fingunt, quia campanæ ingentem edunt ſonum nec quicquam dicunt.

Mentem humanam figere ac ſiſtere in opinionibus quibuſdam, ſpecialibus æquum equidem videtur, nè extra oleas divagetur. Sed quid? an ſiſtenda eſt errore & mendacio? ſeu potiùs quis credat errorem poſſe mentem ſollicitudine liberare? Quàm quæſo, rarum eſt reperire viros cordatos quibus lectione Ariſtotelis ſatisfiat, quique poſtquàm in ipſius libris evolnendis conſenuerunt, veram ſe comparaſſe ſcientiam perſuadeantur? Certè id manifeſtò arguit veritatem & evidentiam duntaxat poſſe ſiſtere mentis agitationem, ac altercationes, odia, errores, & hæreſes ipſas peſſimâ ſtudiorum inſtituendorum ratione foveri. Veritas conſiſtit in individuo, omnis varietatis expers eſt, ac ſola ingenia hominum ad unionem revocare poteſt: mendacium verò & error illa duntaxat dividere & agitare queunt.

Haud equidem me latet non deeſſe qui bona fide credant illum quem Philoſophorum Principem appellant errare non poſſe, ac in ipſius operibus veram ſolidámque reperiri Philoſophiam. Sunt qui à bis mille annis ex quibus ſcripſit Ariſtoteles nullum adhuc in ipſius Libris errorem unquam deprehenſum fuiſſe arbitrentur; ac proinde cùm ſit ἀναμάρτητος, ſe poſſe illum ſine examine amplecti & tanquam infallibilem citare. Verùm homines huiuſce commatis non moramur, in eâ enim verſantur ignorantiâ quæ contemptum potiùs quàm refutationem meretur. Id unum ab illis efflagitamus; vt nempe, ſi videamus Ariſtotelem aut quendam inter ipſius ſectatores unquam deduxiſſe ullam veritatem ex principiis Phyſices iſti Philoſopho peculiaribus, aut ſi ipſi rem confecerint; veritatem illam profiteantur, proferant, explicent & probent; tum Ariſtotelem nunquam in poſterum à nobis ſine Elogio nominatum iri quolibet pignore illis ſpondebimus. Ipſius principia haud amplius inutilia dicemus, quippe quæ uni tandem veritati ſtabiliendæ inſeruierint; ſed id ſperandi non datur locus. Jamdudum ſimilis provocatio facta fuit, à multis ac inter cæteros à celeberrimo D. Deſcartes in Meditationibus ſuis Metaphyſicis ante quadraginta annos aut circiter; addita ſponſione demonſtrandi falſitatem iſtius veritatis ψευδούμενον. Nec veriſimile eſt quemquam auſurum eſſe id quod antagoniſtæ Carteſij intenſiſſimi, & Ariſtotelis vindices acerrimi nondum auſi ſunt aggredi.

Quum hæc igitur ita ſe habeant liceat nobis dicere eos qui Ariſtotelis, Platonis, aut alius cuiuſlibet Philoſophi authoritati ſic cedunt, id per cæcitatem, pudendam puſillanimitatem, ac ſummam ſtupiditatem facere; eoſque tempus miſerè perdere, qui dum illos legunt authores eo tantùm conſilio id agunt vt illos retineant; Quin iſtos non modò tempus terere verùm etiam alijs ejuſdem

ejuſdem jacturæ cauſam eſſe. Liceat dicere cum D. Auguſtino, ſtultam eſſe curioſitatem *filium ſuum in ſcholam mittere, vt quid Magiſter cogitet diſcat*, Philoſophos non poſſe nos erudere authoritate ſuâ, quòd ſi id vellent, iniquè volunt. Illos aliquatenus inſanos & impios eſſe qui ipſorum ſententias defendere ſolemniter iurarunt. Veritatem denique captivam iniquè detineri ab iis qui propter ſui commodum novis Philoſophiæ opinionibus quæ veræ eſſe poſſunt, renituntur, vt eas quæ ab ipſis falſæ aut inutiles ſatis agnoſcuntur, conſervent.

Auguſt. de Magiſtro.

CAPVT IV.

Pergitur in eadem materiâ. I. Secunda curioſitatis lex explicatur. II. Tertia explicatur.

I. *Secunda lex explicatur.*

SEcunda lex quæ obſervanda venit eſt, novitatem à nobis nunquam haberi debere vt argumentum quo credamus res eſſe veras. Homines in errore & in falſis bonis quibus potiuntur acquieſcere non debere, & ipſos evidentiam veritatis, ac verum bonum quod non poſſident quærere, ac proinde ad res ſibi novas & inſolitas ferri par eſſe multoties jam diximus. Sed his ſemper adhæreſcere & opiniones veras eſſe quia ſunt novæ, aut bona eſſe vera quia nondùm illis potiti fuerant ideò credere non debent. Novitas eò tantùm illos adducere debet vt res novas accuratè circunſpiciant. Illas vt potè ſibi ignotas non debent aſpernari, ſed nec illas id quod optant & ſperant in ſe includere temerè credere debent.

Verùm enim verò res hæc vt plurimùm ita ſe habet. Homines examinatis opinionibus veteribus & vulgaribus in iis veritatis lumen non perceperunt. Deguſtatis bonis vulgaribus in iis voluptatem ſolidam quæ poſſeſſionis boni comes eſſe debet non comperẽrunt. Ipſorum igitur ſollicitudines & deſideria opinionibus & bonis vulgaribus non expleta ſunt, ſi aliquid novi & inſoliti fando accipiunt, idea novitatis illos in ſpem adducit ibi inveniendi id quod quærunt. Et quia ſibi ipſis naturâ ſuâ indulgent, ac res vulgò tales credunt quales illas eſſe optarent, ſpes invaleſcit quo magis deſideria creſcunt, eáque demum ſpes in perſuaſionem imaginariam convertitur. Dein ideam novitatis ideæ veritatis tam ſtrictè alligant, vt una nunquam ſe ipſis obiiciat ſine altera. Quódque noviſſimum ipſis ſemper verius & præſtantius

Digitized by Google

apparet quàm quod vulgare eſt. Ab illis valdè diſſimiles qui præ odio quo proſequuntur hæreſin alligatâ ideâ novitatis ideæ falſitatis, omnes novas opiniones falſas eſſe, & aliquid periculoſi includere arbitrantur.

Hæc igitur ſolita diſpoſitio mentis & cordis hominum reſpectu eorum omnium quæ novitatis characterem præ ſe ferunt, inter generaliores errorum cauſas recenſeri poteſt. Iſta enim diſpoſitio illos nunquàm ferè ad veritatem ducit; ſi quandoque ducat id fortuitò contingit; ac illos denique ſemper abducit à vero ſuo bono, ipſos ſiſtendo in multiplici varietate delectationum & falſorum bonorum quibus mundus refertus eſt, qui error omnium eſt periculoſiſſimum.

II. *Tertia lex curioſitatis.* Tertia regula quibus immoderata novitatis deſideria poſſunt temperari hæc eſt. Quum aliunde certiores facti fuimus veritates adeò eſſe abditas vt nullo humano conamine retegi poſſint, bonáque ita parva & utilia eſſe vt nos beatos efficere nequeant, novitate quæ in illis occurrit excitari nequaquam debemus.

Omnes fide, ratione, & experientia, omnia bona creata infinitam voluntatis noſtræ capacitatē implere non poſſe norunt. Omnia huiuſce mundi nihil eſſe, præter vanitatem, felicitatémque noſtram in honoribus & divitiis poſitam non eſſe fide docemur. Cùm penes nos non ſit limites præſcribere deſideriis noſtris, cúmque propenſione naturali ad omnia bona amanda feramur, nos non poſſe beatos evadere niſi poſſeſſione illius quod omnia in ſe bona complectitur ratio evincit. Propria experientia noſtra nos interno ſenſu convincit nos non eſſe beatos in poſſeſſione bonorum quibus fruimur, cùm alia adhuc optemus. Denique ingentes opes quibus Principes & Reges etiam potentiſſimi potiuntur, ipſorum deſideria non poſſe explere immò ipſos maioribus quàm homines vulgi laborare curis & ſollicitudinibus videmus ac ipſos vt pote in editiſſimo rotæ Fortunæ loco conſtitutos, ipſius motû longè magis agitari & concuti debere quàm qui infrà ſubſidentes centro ſunt proximi. Etenim nunquam ruunt niſi ex loco præcipiti; nullis unquam niſi gravibus afficiuntur vulneribus; *tolluntur in altum, vt lapſu graviore ruant.* Totáque illa Majeſtas quæ ipſos comitatur, quamque entitati ſuæ, vt ita dicam; adſtrinxerunt, ipſos inflat & extendit vt plura & graviora vulnera accipere, fortunæque vices faciliùs ſubire poſſint.

Cùm igitur fides ratio & experientia nos convincant bona & voluptates terræ quæ non guſtavimus, nos beatos non effectura eſſe, licet ea poſſideremus. Ex hac lege ſedulò cavendum nobis eſt ne falsâ felicitatis ſpe lactemur, quæ cum deſideriis noſtris paulatim

latim invaleſcens in falſam perſuaſionem tandem converteretur. Cùm vehementi alicuius boni deſiderio flagramus illud ſemper maximum nobis exhibemus, illiuſque poſſeſſionem nos beatos effecturam eſſe ſenſim perſuademur.

Vanis igitur deſideriis obſiſtendum eſt cum illa implere fruſtrà tentaremus. Sed potiſſimùm, cum noſmetipſos iſtis affectibus permittimus, ac in iis explendis tempus conſumimus Deum & omnia cum Deo amittimus. E falsò bono ad aliud falſum bonum transcurſitamus. Falsâ ſpe perpetuò paſcimur. Noſmetipſos diſiicimus & agitamus mille modis. Obices ubique occurrunt quia eadem bona quæ diſquirimus à multis deſiderantur, cùm tamen à multis poſſideri nequeant, ac denique morte occupamur & tum nihil amplius poſſidemus. Nam, vt nos docet Paulus, *qui divites fieri cupiunt, in tentationem & laqueos Diaboli ac in varia deſideria inutilia incidunt, quæ homines in perditionis & damnationis abyſſum dant præcipites. Nam cupiditas eſt radix omnium malorum.* Tim. 6.

Quod ſi ad bonorum terræ quæ nobis nova & inaudita ſunt indagationem ferri non debeamus, quia nos in iis felicitatem quam quærimus nacturos non eſſe certò ſcimus; nullo etiam curioſitatis motû affici debemus erga opiniones novas circa ingentem quæſtionum difficilium numerum, quia aliunde novimus mentem humanam earum ſolutionem non poſſe aſſequi. Pleræque quæſtiones quæ in Ethicâ ac præcipuè in Phyſicâ tractantur, ſunt iſtius generis. Atque hanc ob cauſam libri qui quotidiè componuntur ſuper his quæſtionibus obſcuriſſimis & intricatiſſimis nobis valde ſuſpecti eſſe debent. Quamuis enim, abſolutè loquendo, quæſtiones quas continent ſolvi poſſint, tamen tam paucæ adhuc veritates fuerunt compertæ, tótque ſunt comperiendæ antequàm veniatur ad eas quæ eorum libris tractantur, vt ſine magno diſpendio poſſint non legi.

Eo tamen modo ſe non gerunt homines, quin ad contrarium omnino abeunt. An id quod ipſis dicitur ſit poſſibile non examinant. Sufficit ſi quis ipſis extraordinaria, vt *caloris naturalis*, *humidi radicalis*, ſpirituum *vitalium* reparationem aut alia quæ non intelligunt polliceatur, ad excitandam vanam ipſorum curioſitatem & ad ipſos præoccupandos. Ad ipſos perſtringendos & pelliciendos ipſis paradoxa proponere, terminis obſcuris *influxu qualitatum*, &c. uti, authoritate quorundam authorum incognitorum dicta ſua fulcire, aut aliquod experimentum maximè ſenſibile & extraordinarium, quamuis ad ea quæ proferuntur nullam habeant relationem facere ſatis eſt. Vt enim convincantur ſufficit ſi ipſos ingenti ſtrepitû obtundas.

Si Medicus, Chirurgus, Empiricus ſententias Græcas & Latinas proferant terminiſque novis & inuſitatis utantur, tum viri doctrinâ inſignes habebuntur, jus vitæ, & mortis in ægros ſibi protinus acquirunt. Oraculorum inſtar auſcultantur, ac ipſi ſupra cæteros longè eminere rerúmq; penetralia cognoſcere ſe arbitrantur. Quod ſi quis ea ſit audaciâ vt teſtetur ſibi nequaquam arridere iſtam verborum ſenſu vacuorum farraginem, talem hominem ſensû communi carere & prima rerum principia negare autumant. Reverâ prima eiuſmodi hominum principia in quinque vel ſex vocabulis Latinis alicuius authoris, aut in apophtegmate aliquo Græco, ſi ſint eruditiores, poſita ſunt.

Immò quandoque neceſſe eſt vt periti medici linguam ægrotis ignotam loquantur, vt ſibi famam atque confidentiam concilient. Medicus qui nullam præter Latinam calleret linguam ruri poſſet equidem magni fieri; quia lingua latina ruſticis illis hominibus Græcæ aut Arabicæ loco eſt. At niſi Medicus Græcè ſaltem legere poſſit vt aliquem Hippocratis Aphoriſmum ediſcat, non eſt quòd apud oppidanos quibus lingua Latina familiaris eſt eruditionis famam ſibi conciliare poſſe ſperet. Itaque Medici etiam peritiores iſtam hominum veſaniam non ignorantes vt indocti & fumivenduli loqui ſæpè tenentur, nec ſemper de ipſorum peritia & iudicio, ex iis quæ dum ægros inviſunt dicere poſſunt, iudicandum eſt.

CAPVT V.

I. De ſecunda inclinatione naturali, aut de φιλαυτία. II. Dividitur φιλαυτία in amorem τοῦ eſſe, & τοῦ benè eſſe, ſeu in amorem magnitudinis & voluptatis.

I. *De ſecunda inclinatione naturali, aut de φιλαυτίᾳ.*

SEcunda inclinatio quam Author naturæ indeſinenter imprimit in voluntate noſtrâ, eſt amor noſtri, & propriæ noſtri conſervationis (quem amorem φιλαυτίαν dicemus.)

Deum omnia opera ſua amare, illáque, hoc ſolo Dei amore conſervari, ipſúmque vt omnes mentes eadem ac ipſe inclinationem habeant velle iam diximus. Illa igitur omnia opera inclinatione naturali ad ſui conſervationem propendere, ac ſeipſa amare vult. Itaque par eſt vt noſmetipſos amemus, cùm reverà ſimus amabiles, cum Deus ipſe nos amet, cúmque velit vt noſmetipſos amemus. At verò æquum non eſt vt noſmetipſos ſuprà Deum amemus,

amemus, cum Deus infinitè ſit nobis amabilior. Noſtrum ultimum finem in nobis ipſis collocare, ac noſmetipſos non amare relatè ad Deum, iniuſtum eſt; cum reverâ nullam bonitatem nullámque ſubſiſtentiam per noſmetipſos habentes, ſed tantummodò per participationem bonitatis & entis divini, non ſimus amabiles per nos ipſos, ſed ſolum per relationem ad Deum.

Si Fide & Ratione doceamur Deum ſolum eſſe ſummum bonum, ipſúmque ſolum poſſe nos delectationibus cumulare, ipſum ideò amandum eſſe facilè concipimus, & ad illum amorem facilè impellimur; ſed ſine gratia Deum ſemper amamus per φιλαυτίαν duntaxat; Pura puta charitas vires noſtras ita excedit, vt tantum abſit nos amare poſſe Deum propter Deum ipſum, quinimmò ratio humana quomodo aliter amare quàm relatè ad noſmetipſos, finemque ultimum à propriâ noſtrâ ſatisfactione diverſum habere poſſimus, facilè non concipit; φιλαυτία igitur ſola menti noſtræ dominatur ex quo peccatum incepit; atque amor erga Deum & proximum nihil aliud ſuit quàm iſtius φιλαυτίας ſequela. Quandoquidem nihil amplius amamus, niſi quia illud amando, aliquod ſperamus commodum, aut aliquam actû percipimus voluptatem.

Iſta autem φιλαυτία in duas ſpecies dividi poteſt, nempe, in magnitudinis & voluptatis amorem; ſeu in amorem noſtri eſſe & perfectionis iſtius eſſe noſtri, & in amorem τοῦ benè eſſe noſtri aut felicitatis. II. *Φιλαυτία dividitur in amorem τοῦ eſſe & τοῦ benè eſſe, ſeu in amorem magnitudinis & voluptatis.*

Per magnitudinis amorem potentiam, dignitatum poſſeſſionem, independentiam, & entis noſtri per ſeipſum ſubſiſtentiam affectamus atque ambimus. Ens neceſſarium in nobis includere aliquatenùs optamus; & aliquo ſenſu inſtar Deorum eſſe cupimus. Deus enim ſolus propriè includit in ſe ens, ſolúſque neceſſariò exiſtit. Quicquid enim dependet ab alio non ſubſiſtit niſi voluntatem illius a quo dependet; cum igitur homines entis ſui neceſſitatem ſeu neceſſariam exiſtentiam exoptent, poteſtatem eodem tempore & independentiam optant, quæ ipſos ab aliorum dominio vindicent. Sed per amorem voluptatis non modo cupiunt τὸ eſſe, verùm etiam τὸ benè eſſe, cùm voluptas ſit optimus & menti utiliſſimus eſſendi modus.

Animadvertendum enim eſt magnitudinem, excellentiam, & independentiam creaturæ non eſſe modos eſſendi qui ipſam per ſe reddant feliciorem; ſæpe enim contingit vt quò magis ad dignitates quis evehitur eò infelicior evadat; voluptatem verò quod ſpectat, ea eſt modus eſſendi quo non poſſumus modificari, quin illicò feliciores evadamus. Majeſtas & independentia ſæpiùs non

ſunt

ſunt in nobis, ac plerumque duntaxat ſitæ ſunt in relatione quam habemus ad res quibus circumdamur. Sed voluptates ſunt in ipsâ mente, ipſius ſunt modi reales quibus modificatur, quique per naturam ſuam poſſunt ipſi ſatisfacere. Præcellentiam, Magnitudinem, & independentiam conſideramus, vt res ad conſervandum τὸ eſſe noſtrum idoneas, immò quandoque ad conſervandum τὸ benè eſſe iuxta ordinem naturæ utiliſſimas. Sed voluptas eſt ſemper modificatio mentis quæ per ſeipſam mentem efficit beatam; adeò vt voluptas ſit τὸ benè eſſe, & amor voluptatis, amor τῦ benè eſſe.

Jam autem amor ille τῦ benè eſſe tàm efficax eſt vt amori τῦ eſſe ſæpè prævaleat, immò φιλαυτία eò interdùm nos adducit vt optemus τὸ non eſſe, quia non habemus τὸ bene eſſe. Id omnibus damnatis contingit, quibus meliùs foret iuxtà JESU CHRISTI verbum, non eſſe quàm eſſe tam miſeros. Quippe cùm infortunati illi ſint inimici implacabiles illius qui in ſe omnem complectitur bonitatem quique ſola eſt cauſa voluptatum & dolorum quæ ſentire poſſumus, fieri nequit vt aliqua requie aut voluptate frui poſſint. Sunt & erunt in æternum miſeri, quia ipſorum voluntas in eadem diſpoſitione & perverſitate ſemper permanebit. Igitur amor ſuipſius ſeu φιλαυτία duplicem complectitur amorem, amorem magnitudinis, poteſtatis, independentiæ, & omnium in genere quæ nobis ad entis noſtri conſervationem apta videntur; & amorem voluptatis & omnium quæ neceſſaria ſunt vt benè nobis ſit, hoc eſt, vt ſimus fœlices & beati.

Duplex ille amor multipliciter poteſt dividi; ſiue quia ex duabus partibus diverſis, mente & corpore, ſecundùm quas dividi poteſt ille amor, componimur. Sive quia per varia obiecta conſervationi noſtræ utilia poſſunt diſtingui aut ſpecificari. His tamen non immorabimur, quia cùm Ethicam inſtituere non ſedeat animo, haud opus eſt nos hîc accuratè inveſtigare & dividere omnia quæ vt bona noſtra exiſtimamus. Neceſſe duntaxat fuit hanc ſtatuere diviſionem vt cauſas errorum noſtrorum ordine poſſemus enumerare.

Primò igitur de erroribus qui ortum ducunt ab inclinatione noſtrâ erga magnitudinem & ergà id omne quod ens noſtrum ab aliorum dominio liberat. Secundò de erroribus quæ ab inclinatione noſtrâ ergà voluptatem, & erga id omne quod enti noſtro maximam conciliat perfectionem, ſeu quod nobis maximam creat voluptatem; agemus.

CAPVT

CAPVT VI.

I. De inclinatione quâ verſùs id omne quod nos ſupra cæteros extollit ferimur. II. De falſis nonnullorum piorum iudiciis. III. De falſis ſu; eſtitioſorum & hypocritarum iudiciis. IV. De Voëtio Carteſij adverſario.

QUæcunque nos aliquatenus ſuprà cæteros extollunt efficiendo vt ſimus perfectiores, vt ſcientia & virtus; aut quæ nobis in alios aliquam conciliant authoritatem efficiendo vt ſimus potentiores, aliquam ἀνυπευθυνίαν nobis comparare videntur. Ab omnibus inferioribus noſtris colimur & formidamur, ad quidlibet noſtræ conſervationis ergo faciendum ſemper ſunt accincti, nec nobis in deſideriis noſtris officere aut reſiſtere audent. Homines itaque prærogativas illas quibus ſupra cæteros eminent adipiſci conantur. Etenim non attendunt τὸ eſſe & τὸ benè eſſe reverà à Deo ſolo pendere, non verò ab hominibus; veramque magnitudinem quæ ipſos in æternum beatos efficiet, non conſiſtere in illo dignitatis ordine in quo (ſaltem in cæterorum hominum debilium & miſerorum æquè ac ipſi ſunt imaginatione) conſtituti ſunt; ſed in humili ſubmiſſione voluntati Dei, qui cùm iuſtus ſit, eos proculdubiò remunerabitur, qui ordinem à ſe præſcriptum conſtanter obſervant.

I. *De inclinatione quâ versùs id omne quod nos ſupra cæteros extollit ferimur.*

Verùm enim verò homines ſcientiam & virtutem, dignitates & divitias actû poſſidere non modò cupiunt; totis etiam viribus in id incumbunt vt cæteri homines credant ſaltem ipſos hæc omnia verè & realiter poſſidere. Ac ſi meritò dici poſſint realem opulentiam magis quærere quàm opulentiæ famam; certè meritò dici poſſunt minus curare virtutem ipſam quàm virtutis ſpeciem: quippe vt ſcitè dixit author*ſententiarum moralium, *virtutis lentiſſimus eſſet progreſſus niſi ipſi ſuperbia eſſet comes.*

Opulentiæ eruditionis, & virtutis fama in eorum quibus circumdamur aut qui nobis propinqui ſunt imaginatione, diſpoſitiones producit nobis utiliſſimas. Illa enim ipſos ad pedes noſtros proſternit, & in noſtri gratiam agitat; ipſiſque omnes motûs conſervationi noſtræ & dignitatis incremento idoneos inſpirat: homines igitur ſuam exiſtimationem tanquam bonum quo indigent, vt inter homines vivant commodè, conſervant.

* *Libelli illius Gallici titulus eſt.* Reflexions, ou Sentences, & Maximes Morales, *tribuiturque vulgò nobiliſſimo D. de la Rochefeucaut.*

Omnes itaque homines ergà virtutem ſcientiam, dignitates,

divitias, inclinatione feruntur, atque etiam iſtorum omnium famâ gaudent. Nunc quomodo iſtæ inclinationes poſſint ipſos in errorem inijcere aliquot exemplis oſtenſuri ſumus. Ab inclinatione erga virtutem, aut erga virtutis ſpeciem ordiamur.

Qui ad virtutem acquirendam animum ſeriò appellunt, in aliis rebus quàm in Religione cognoſcendâ, boniſque exercendis operibus meditationes ſuas & tempus rarò collocant. Iuxtà D. Pauli exemplum, nihil præter Jeſum Chriſtum crucifixum, unicum adverſus corruptionem & morbos naturæ ipſorum remedium, ſcire decernunt. Nullum aliud lumen exoptant quàm quod ipſis neceſſarium eſt vt Chriſtianam agant vitam, ſuáque cognoſcant officia; ac poſteà nulli alij rei incumbunt quàm præſtandis fervidè & accuratè illis officiis.

In vita ſic inſtituta nihil eſt quod carpamus, immò illam maximi facimus; illius accuratam obſervationem magnam ducimus felicitatem; atque etiam nos pœnitet illam ſatis non obſervaſſe. Verùm hoc probare non poſſumus, quòd nempe, cùm certiſſimè conſtet dari ſciẽtias merè humanas, certiſſimas tamen, & ſatis utiles quæ mentem à rebus ſenſibilibus abſtrahunt, illámque veritatibus Evangelicis guſtandis, paulatim aſſuefaciunt ſeu præparant, reperiantur tamen viri quidam pij, qui ſcientias illas, quas non examinarunt, æquo liberiùs damnant vt inutiles, vel vt incertas.

II. *De falſis virorum quorundam piorum judiciis*

Verum equidem eſt pleraſque ſcientias eſſe admodùm incertas & inutiles: ac ij vehementer non falluntur qui in iſtis ſcientiis veritates parvi momenti contineri dicunt. Illis nunquam ſtudere licet, & ſatius eſt illas omnino adſpernari quàm ſinere ſibi ab illis fucum fieri. Nihilominus tamen dicere poſſumus perquam neceſſarium eſſe quaſdam metaphyſicas veritates cognoſcere. Cauſæ univerſalis, aut exiſtentiæ Dei cognitio eſt prorſus neceſſaria, cum ipſa vt ita dicam, certitudo fidei pendeat à cognitione quam ex ratione haurimus circa exiſtentiam Dei. Scire igitur neceſſe eſt ipſius voluntate naturam formari & dirigi; vim aut potentiam cauſarum naturálium nihil aliud eſſe quam ipſius voluntatem, uno verbo omnia omnimodè à Deo pendere.

Neceſſe pariter eſt cognoſcere quid ſit veritas, quo pactò poſſit ab errore dignoſci, quomodo corpora & mentes diſtinguantur, quæ ex iis poſſint deduci conſequentiæ, vt immortalitas animæ, & multa alia quæ poſſunt certò cognoſci.

Scientia hominis, aut ſcientia ſui ipſius ſcientia eſt quæ legitimè ſperni non poteſt; innumeris referta eſt quæ ſcire omninò neceſſe eſt vt aliquam iudicij rectitudinem, penetrationémque acquiramus,

Digitized by Google

quiramus. Ac ſi dicere poſſumus hominem rudem & ſtupidum materia longè præſtare, quia ille novit ſe exiſtere, materia vero nullam exiſtentiæ ſuæ notitiam habet, dicere etiam poſſumus eos qui hominem cognoſcunt, rudibus & ſtupidis longè antecellere, quia noverunt quid ſint, alij verò non.

Verùm hominis ſcientia non modò magni fieri debet, quia nos ſupra cæteros homines extollit, ipſius pretium in eo longè magis eluceſcit quòd nos coram Deo deprimat & humiliet. Hac ſcientiâ cognoſcimus quantoperè ab ipſo in omnibus dependeamus, etiam in actionibus nobis maximè familiaribus; illâ corruptio naturæ noſtræ manifeſtò nobis innoteſcit; per illam ad id diſponimur vt ad eum qui ſolus nos ſanare poteſt confugiamus, ipſi ſoli adhæreamus, nobis diffidamus & renunciemus; atque eo pacto multas acquirimus diſpoſitiones ad nos ſubmittendos gratiæ Evangelij.

Mathematicæ & naturæ cognitione, ſaltem generali, vix omnino carere quis poteſt. Scientiis illis à iuventute fuit incumbendum: illæ enim mentem à ſenſibilibus ſolvunt, impediúntque quominùs emolleſcat & effæminetur. Non parvum in vitâ ſortiuntur uſum; immò etiam ad Deum nos deducunt, naturæ cognitio per ſeipſam, mathematicæ verò per faſtidium quod nobis ingignit erga falſas ſenſuum impreſſiones.

Viri virtute præditi ſcientias illas adſpernari aut tanquàm incertas & inutiles habere non debent, niſi eas priùs ſatis expenderint ad ſolidum de iis ferendum iudicium. Sat multæ aliæ erunt ſcientiæ quas tutò poſſunt ſpernere. Poëtas, & Philoſophos Ethnicos, Rabbinos, Hiſtoricos quoſdam & innumeros Authores in quibus nonnulli eruditi ſuam conſtituunt gloriam & eruditionem, igni addicant, per nos licet. At verò ne naturæ cognitionem vt Religioni repugnantem damnent. Quippè cum natura voluntate Dei regatur vera naturæ cognitio, nos in potentiæ, magnitudinis, & ſapientiæ divinæ admirationem rapit. Etenim veriſimile eſt univerſum à Deo conditum fuiſſe, vt homines in ipſius ſtudio & meditatione defigantur, illóque ſtudio ad cognoſcendum & religiosè colendum ipſius Authorem incitentur, adeò vt qui naturæ ſtudium damnant Dei voluntati reſiſtere videantur, niſi mentem humanam ad id ſtudium ineptam ex peccato factam fuiſſe arbitrentur. Non eſt etiam quod dicant cognitionem hominis ipſum duntaxat inflare vanitatémque ipſi inſpirare; quia ij qui hominem perfectè cognoſcere vulgò putantur, quamvis illum peſſimè ſæpè cognoſcant; ſuperbia intolerabili vt plurimùm efferuntur: namque neminem ſeipſum ritè cognoſcere poſſe, quin eodem tempore ſuas ſentiat infirmitates & miſerias, evidenter patet.

III. *De falſis ſuperſtitioſorum & hypocritarum iudiciis.*

Nec certè viri verâ ſolidáque præditi pietate quæ non intelligunt vituperare ſolent, ſed potiùs ſuperſtitioſi & hypocritæ. Superſtitioſi timore ſervili, ac animi demiſſione & tenuitate, ſtatim atque ingenium vivax & penetrans vident expaveſcunt. Si exempli gratiâ, ipſis rationibus naturalibus tonitru ipſiúſque effecta explices, protinus Atheus ipſis videberis. At verò hypocritæ diabolicâ malignitate ſeſe in angelos lucis transformant. Veritatum ſanctarum & ab omnibus ſanctè habitarum ſpecie utuntur, vt veritatibus parum notis & à pleriſque neglectis utilitate aliquâ peculiari moti reſiſtant. Veritatem veritatis imagine impugnant, ac dum ea quæ omnes venerantur ſæpè apud ſeipſos rident, exiſtimationem apud homines eò ſolidiorem, & magis timendam ſibi conciliant, quò res quâ abuſi ſunt ſanctior eſt.

Iſti igitur homines vehementiſſimi, potentiſſimi, & maximè formidabiles ſunt omnium veritatis adverſariorum. Rarì equidem ſunt, ſed pauci ſufficiunt ad multa invehenda mala; veritatis & virtutis ſpecies plus ſæpe incommodi afferunt, quàm veritas & virtus ipſa commodi. Unus enim hypocrita vafer, quæcunque multi verè pij & ſapientes magno negotio ædificaverunt deſtruere poteſt.

IV. *De Voëtio.*

D. Deſcartes, exempli gratiâ, exiſtentiam Dei, immortalitatem animæ, multáſque alias quæſtiones metaphyſicas, & complures quæſtiones Phyſicas demonſtrativè probavit, ac de ſæculo noſtro ob veritates quas retexit optimè meritus eſt, ſi quis unquam: ſurgit tamen homuncio quidam, fervens, vehemenſque declamator, ob Religionis ſuæ zelum apud vulgus magno habitus pretio; Libros contumeliis adverſus Philoſophum illum plenos conſcribit, ipſumque atrociſſimorum accuſat criminum. Carteſius eſt Catholicus, ſub Jeſuitis ſtudia ſua inſtituit, de iis magna cum reverentiâ ſæpè loquutus eſt: id ingenio iſti maligno ſufficit vt populis Religionis noſtræ inimicis ac circa res Religionis provocatû facilibus perſuadeat, Carteſium eſſe Jeſuitarum emiſſarium & aliquid monſtri molientem; minimæ enim veritatis ſpecies in rebus fidei plus habent efficaciæ in ingenia, quàm veritates reales in rebus Phyſicis aut Metaphyſicis de quibus parùm ſollicitum eſt vulgus hominum. De exiſtentia Dei ſcripſit Carteſius; ſatis eſt iſti Sycophantæ vt cacozelum ſuum exerceat, veritatéſque quas defendit ipſius adverſarius opprimat. Ipſum arguit eſſe Atheum, immò callidè & ſubdolè Atheiſmum docere; vt famoſus ille Atheus nomine *Vanino* Toloſæ olim ignis ſupplicio affectus, qui pro exiſtentia Dei ſcribens ſuam tegebat impietatem & malitiam. Nam inter argumenta quæ profert vt probet Carteſium eſſe Atheum illud

exſtat,

exſtat, quod nempe, adverſus Atheos ſcribebat vt olim *Vanino* qui impietati velum obducturus adverſus atheos ſcribebat.

Sic veritas ab iis qui falſis nituntur veritatis ſpeciebus, quique ingentem ſibi in debiles conciliaverunt authoritatem opprimi ſolet. Veritas lenitatis & pacis eſt amica, & quantumlibet valida ſit, ſuperbiæ tamen & mendacij veritatis ſpeciebus armati ferocitati nonnunquam cedit. Illa equidem novit errorem adverſus ipſam nihil quicquam valere, ac ſi per aliquod tempus proſcripta & obſcura delitefcat, expectat occaſiones opportunas quibus tutò prodire poſſit; Etenim in ipſo oppreſſionis loco validior ſæpe & ſplendidior quàm uſquam elucefcit.

Carteſij antagoniſtam, hominem diverſam ab ipſo religionem profitentem, ambitioſum, qui famam ſuam famæ eorum quibus inferior eſt veluti ruinis ſuperſtruere duntaxat conatur, temerarium declamatorem, *Voetium*, uno verbo, de iis quæ non intelligit quæque intelligere recuſat cum contemptû loqui mirum non eſt. Sed viros nec Carteſio, nec ipſius Religioni infenſos; ipſum odio & contemptû proſequutos fuiſſe, ad id contumelijs quas in libro ab ipſius adverſario compoſito repererunt motos; illud eſt quod non poſſumus quin miremur.

Liber iſtius hæretici inſcriptus; *Deſperata cauſa Papatus*, ipſius impudentiam, ignorantiam, violentiam, ac exiſtimationis ſibi falſo zelo ſuo conciliandæ cupiditatem ſatis arguit. Non eſt igitur quod huiuſce hominis teſtimonio fidem adhibeamus. Quemadmodum enim omnes Fabulæ quas adverſus Religionem noſtram in libro ſuo congeſſit credendæ non ſunt, ſic maximæ eſſet imprudentiæ atroces & contumelioſas criminationes quibus adverſarium ſuum proſcindit credere.

Ne igitur viri rationis compotes ſibi perſuaderi ſinant Dominum Carteſium eſſe hominem perincioſum; quia id in aliquo legerunt libro, vel quia id ab hominibus quibuſdam quorum pietatem venerantur acceperunt. Haud licet hominibus ex ſolo ipſorum teſtimonio credere, dum alios criminum atrociſſimorum accuſant. Habitus externus hominis alicuius graviter & piè loquentis argumentum non eſt ſufficiens ad aliquid perſuadendum. Etenim nonne falſa & inepta eodem modo exterro, quo vera & bona dicuntur, proferri poſſunt; præcipuè ſi falſa iſta & inepta quis incautus altè imbiberit.

Accuſationum adverſùs Carteſium factarum veritatem aut falſitatem cognoſcere difficile non eſt. Ipſius ſcripta facilè inveniri poſſunt, nec ingenti negotio ab iis qui attenti ſunt intelliguntur. Ipſius igitur opera ſunt legenda vt alia quàm quæ ex incertis

famâ deducuntur adverſus ipſum poſſint proferri iudicia. Ac poſtquàm attentè lecta fuerint & ſeria meditatione excuſſa, ſpero fore vt non ampliùs accuſetur Atheiſmi, quin contrà ab iis qui ipſum antea criminabantur ea excipietur veneratione, quâ vir cuius ope non modo exiſtentia Dei & immortalitas animæ, verum etiam innumeræ aliæ veritates hucuſque incognitæ, modo ſimpliciſſimo & evidenriſſimo demonſtratæ ſunt, dignus eſt.

CAPVT VII.

De ſcientiæ deſiderio ac Doctorum falsò ſic dictorum iudicijs.

MEns humana parum admodum habet capacitatis, nec tamen quicquam eſt quod ſcire non cupiat. Omnes ſcientiæ humanæ ipſius deſideria non poſſunt implere, cùm tamen ipſius capacitas adeò anguſta ſit vt vel unam ſcientiam ſpecialem capere nequeat. In perpetuâ agitatione perpetuóque plura ſciendi deſiderio verſatur; ſive quia id quod quærit ſe nacturum eſſe ſperat, vt capitibus præcedentibus dictum eſt, ſive quia mentem & ingenium augeſcere arbitratur vanâ alicuius cognitionis non vulgaris profeſſione. Immoderata felicitatis & magnitudinis cupiditas efficit vt omnibus ſcientiis ſtudeat, felicitatem ſe conſecuturum in Ethicâ ſperans, falſamque illam magnitudinem in ſcientiis ſpeculativis quærens.

Cur homines reperiuntur qui vitam Rabbinorum opera, alioſque libros idiomatis peregrinis obſcuris, corruptis, & ab authoribus ſine ſale & intelligentiâ conſcriptis legendo tranſigunt, niſi quia ſibi perſuadent ſe poſtquàm didicerint linguas Orientales, iis qui illas ignorant longè ſuperiores evaſuros? Quid ipſos in labore improbo, moleſto, duro, inutili poteſt ſuſtentare & corroborare niſi ſpes alicuius præcellentiæ, & vanæ neſcio cuius magnitudinis contemplatio? Reverâ homines raræ eruditionis & non vulgares habentur; ſplendidis ob eruditionem ornantur elogiis; Lubentiùs audiuntur quàm cæteri homines; Et quamvis plerunque meritò dici poſſint omnium imprudentiſſimi ac iudicio maximè deſtituti, ſaltem quia totam vitam in labore valdè inutili, quo nec ſapientiores nec feliciores poſſunt evadere, collocarunt; cæteris tamen ingenio & iudicio antecellere creduntur; Quia in dictionum ori-

gine

gine aliis ſunt doctiores in rerum etiam natura peritiſſimi exiſtimantur.

Eandem ob cauſam Aſtronomi non modo tempus & bona, vt ea accuratè cognoſcant quæ cognoſcere inutile & impoſſibile eſt inſumunt: Exactam in Planetarum curſû regularitatem, quæ non occurrit, reperire, & tabulas Aſtronomicas ad explicandos effectûs quorum cauſas non cognoſcant, inſtituere volunt. Selenographiam, ſeu Lunæ Geographiam componunt, quaſi quis in Luna iter facere vellet. Eam iam iis qui in Aſtronomia inſignes ſunt diviſerunt; pauci ſunt qui in illa Regione aliquam non poſſideant Provinciam vt mercedem ingentium laborum ſuorum; nec ſatis ſcio an non gloriæ ſibi ducant illius meruiſſe favorem qui hæc regna ipſis tam liberaliter partitus eſt.

Cur homines ratione præditi huic ſcientiæ tam anxiè incumbunt, dum in erroribus craſſiſſimis circà veritates ſibi utiliſſimas verſantur, niſi quia magnum quid exiſtimant cognoſcere ea quæ vertuntur in cœlis? Rei minimæ inter eas quæ in cœleſti regione aguntur cognitio, præſtantiâ dignior videtur cognitione rerum vilium, abiectarum & corruptibilium, qualia ſunt iuxta ipſos corpora ſublunaria. Scientiæ nobilitas ex obiecti ipſius nobilitate oritur. Magnum iſtud principium eſt! Ergo cognitio motûs corporum inalterabilium & incorruptibilium omnes ſcientias ſublimitate ſuperat. Illa itaque ſublimitate & præſtantiâ ipſorum ingenij digna videtur.

Sic homines ſeſe perſtringi ſinunt falsâ magnitudinis ideâ quæ iucundè eos percellit. Statim atque illo phantaſmate permota fuit imaginatio, coram illo deprimitur, ipſum veneratur, ac rationem cuius eſſet iudicium ferre evertit & occæcat. Homines dum de affectuum ſuorum obiectis iudicant ſomniare, oculis clauſis incedere, ac ſensû communi capti eſſe videntur. Etenim quid, quæſo, magni eſt in cognitione motuum Planetarum, nonne ipſos ſat cognoſcimus vt menſium & annorum curriculum poſſimus metiri atque determinare? Quid ſcire noſtra intereſt an Saturnus annulo aut ingenti parvarum Lunarum numero circundetur, quare circa eam rem in partes imus? Cur gloriam inde aucuparis quod magnitudinem eclipſeos maiori ſucceſsû prædixeris quam quidam alij, in eo fortè felicior, potiùs quàm ſapientior? Sunt homines à Principe conſtituti vt aſtra obſervent, ipſorum obſervationibus contenti ſimus. Legitima eſt ipſorum applicatio circa iſta, quia id ipſis negotij datum eſt. In id operam feliciter conferunt, quia omnem artem attentionem, & diligentiam poſſibilem adhibent, nihil ipſis deeſt vt proſperè ipſis cedat iſte labor. Itaque ſatis, circà rem quæ

ad

ad nos tam leviter attinet nobis eſſe debet ſi obſervationum ab ipſis jam factarum poſſimus fieri participes.

Multos Anatomiæ operam navare utile eſt cum iſtam cognoſcere ſit utiliſſimum, cumque ad cognitiones nobis utiliſſimas conſequendas nos adſpirare conſentaneum ſit. Iis quæ aliquid felicitati noſtræ conferre; aut infirmitates & ærumnas noſtras levare valent, animum adiungere debemus. At verò totas noctes de perſpicillis pendêre ad deprehendendum in cœlis aliquam maculam aut novum aliquem planetam, valetudine ſua & tempore miſerè abuti, ac res ſuas negligere ad ſedulo inviſenda aſtra, & ad menſurandum ipſorum ſitûs & magnitudines; quid eſt niſi penitus oblviſci ſortis ſuæ præſentis & futuræ.

Nec eſt quòd quis opponat id fieri vt illius qui ingentia hæc formavit objecta magnitudo cognoſcatur; minimus culex Dei potentiam & ſapientiam iis qui animalculum illud attentè & ſepoſito præiudicio ex illius parvitate nato conſiderant, luculentiùs manifeſtat omnibus Aſtronomorum circà cœlos cognitionibus. Homines tamen ad id conditi non ſunt vt culices conſiderent. Nec probamus illorum laborem qui deſudarunt vt nos docerent formam pediculorum, uniuſcuiuſque ſpeciei animalium, variáſque vermium in muſcas & papiliones transformationes. His per otium animum oblectare licet, at homines niſi calamitatum ſuarum ſensû deſtituti, in his tempus terere non debent. Dei & ſui ipſorum cognitioni perpetuò incumbere debent; & ſeriam dare operam vt ſeſe ab erroribus, præiudiciis, affectibus, ad peccatum propenſionibus expediant, veritateſque ſibi maximè neceſſarias anxiè diſquirere: etenim illi maximo prædici ſunt iudicio qui ſcientias omnium ſolidiſſimas accuratiùs quærunt.

Præcipua cauſa quæ homines in falſa ſtudia coniicit, in eo ſita eſt, quòd ideam Eruditi cognitionibus vanis & inanibus alligaverint, cum contra illam ideam cognitionibus ſolidis & neceſſariis alligare debuiſſent. Ubi enim quis eruditionem ambit, & polymathiæ ſpiritû agitatur, quænam ſcientiæ ſive vt honeſtè vivat, ſive vt ingenium excolat ipſi neceſſariæ ſint parùm ſollicitus eſt. Ad eos tantùm animum advertit qui apud homines eruditi audiunt, & quo pacto iſtam conſequuti fuerint famam. Cum omnes ſcientiæ ſolidiſſimæ & maximè neceſſariæ ſint ſatis vulgares, in eos qui illas poſſident nec admirationem nec venerationem movent; vulgaria enim quantumvis egregia & mirabilia in ſe ſint ſine admiratione tamen & ſine attentione videntur. Qui igitur docti evadere cupiunt ſcientiis neceſſariis recto vitæ regimini & iudicio perficiendo parùm animum adiiciunt, Scientiæ illæ iſtam ſcientiarum

Digitized by Google

rum ideam quam ſibi finxerunt in ipſis non excitant. Illæ enim ſcientiæ non ſunt eædem quas in aliis mirati ſunt, quaſque alios in ſe mirari cuperent.

Evangelium & Ethica Chriſtiana res ſunt nimis familiares & vulgares. Nonnullas voces quæ apud Philoſophos antiquos vel Poëtas Græcos occurrunt Criticè expendere malunt. Idiomata ac ea præcipuè quæ apud populares ſuos inuſitata ſunt, vt Arabicum & Rabbinicum, ipſis valdè arrident & ſtudio ſuo digna videntur. Si Scripturam Sacram legant, id eâ mente non faciunt, vt in illâ S.S. Religionem & pietatem diſcant. Chronologiæ, Geographiæ, & Grammaticæ difficultates ipſos totos occupant. Illarum cognitionem vehementiùs cupiunt cognitione veritatum ſalutarium Evangelij. Scientiæ quam in aliis ſtultè mirati ſunt, quam ſtulti in iis ſine dubio mirabuntur poſſeſſores eſſe volunt.

Pariter cognitiones naturæ utiliſſimas parùm quærunt, ſed minùs vulgares. Anatomia ipſis exilior videtur, ſublimior eſt Aſtronomia. Experimenta ordinaria ipſorum applicatione parùm digna videntur, ſed experimenta illa rara & admirabilia quibus erudiri non poſſumus, accuratiſſimè obſervant.

Hiſtorias ignotiſſimas & antiquiſſimas tenere gloriantur. Principum ſuorum nunc regnantium genealogiam ignorant, dum hominum à quater mille annis defunctorum genealogias curioſè rimantur: hiſtorias ſui temporis vulgatiſſimas diſcere negligunt, dum fabulas & figmenta Poëtarum accuratè ſcire conantur. Suos ipſorum cognatos non cognoſcunt; at ſi id ab ipſis exigas, multas congerent authoritates quibus probent talem civem Romanum cum Imperatore affinitate iunctum fuiſſe; & alia ſimilia.

Nomina veſtimentorum quæ uſum obtinuerunt & nunc obtinent in ſuo ſæculo vix callent, dum in veſtimentis quibus olim utebantur Græci & Romani cognoſcendis deſudant. Animalia in patria ſua frequentiora vix norunt, nec tamen multos annos inſumere dubitabunt in componendis ingentibus voluminibus de animalibus in Bibliis Sacris deſignatis, vt terminorum incognitorum ſignificationem ſe ſagaciùs aliis eſſe aſſequutos oſtendant. Eiuſmodi liber authori & doctis à quibus legitur in deliciis eſt, quippe qui Græcis, Hebraicis, Arabicis, &c. citationibus Rabbinorum aliorumque Authorum obſcurorum & inuſitatorum vanitati Authoris ipſius & ſtultæ Lectorum curioſitati indulget, qui ſe quoque aliis doctiores exiſtimabunt, quando ſex eſſe vocabula in ſcriptura quibus ſex aut aliquid ſimile deſignetur audacter aſſerere poterunt.

Ipſorum patriæ aut etiam urbis topographia ipſos fugit, dum

perpetuò in tabulis Geographicis veteris Græciæ, Italiæ, Galliarum Julij Cæſaris tempore, conſulendis occupantur, aut anxiè quærunt vicos & plateas veteris Romæ. *Labor ſtultorum*, inquit ſapiēs, *affliget eos qui neſciunt in urbem pergere.* Urbis ſuæ vias ignorant ac circa inutilia ſe ſe incaſſum agitant. Leges & ritûs locorum in quibus degunt ignorant; at verò iuri Antiquo, legibus duodecim tabularum, ritibus Lacedæmoniorum aut Sinenſium vel ſtatutis Indorum accuratè cognoſcendis anxiè ſtudent. Denique omnia rara, extraordinaria, remota & aliis incognita ſcire volunt, quia præ ingenij perturbatione ideâ eruditionis hiſce omnibus perperàm alligarunt. Ut doctus quis habeatur, ſufficit ipſum noſſe quæ alij ignorant; licet veritates pulcherrimæ & maximè neceſſariæ ipſum fugerent. Verum equidem eſt cognitionem illorum omnium & aliorum ſimilium, dici ſcientiam, eruditionem, doctrinam, ſic voluit uſus; ſed ſcientia quædam eſt quæ iuxtà Scripturam nihil eſt præter ſtultitiam & vanitatem. *Doctrina ſtultorum fatuitas.* Spiritum Sanctum qui in ſacris codicibus tot elogiis ornat ſcientiam, quicquam in huiuſce falſæ ſcientiæ de quâ ſuprà loquutus ſum, gratiam dixiſſe nondum animadverti.

CAPVT VIII.

I. De deſiderio, quo homines docti videri cupiunt. II. De ψευδωνύμων Doctorum colloquiis. III. De ipſorum operibus.

I. De deſiderio quo homines docti videri cupiunt.

SI immoderata cupido eruditionem adipiſcendi ignaros ſæpe efficiat homines, deſiderium illud quo docti videri cupiunt ipſos non modò ignaros facit, ſed mentem ipſis evertere videtur. Innumeri enim ſunt, qui ſenſum communem amittunt: dum ſuprà illum ſeſe extollere ſatagunt, quique nihil præter ineptias effutiunt, dum paradoxa duntaxat proferre volunt. Ab omnibus cogitationibus vulgaribus, eo conſilio vt ingenij rari & extraordinarij famam conſequantur, ita recedunt; vt reverâ ipſorum conſilium proſperè cedat, quippe nunquam ſine ſtupore, aut potiùs ſine maximo contemptû audiuntur.

Cum admiratione nonnunquam cernuntur, cùm ad aliquam dignitatem quâ veluti inuolvuntur, tantùm genio & eruditione ſuprà cæteros eminere, quantùm natalibus & dignitate præcellere creduntur.

Digitized by Google

tur. Sed cum contemptû ſæpiùs conſpiciuntur, immò inſani non rarò habentur, cum propiùs examinantur, cúmque ſuâ dignitate hominum oculis non eripiuntur.

Docti falsò ſic dicti quid ſint in Libris ſuis & in colloquiis familiaribus manifeſtò arguunt. Aliquid eâ de re dicere forſan abs re non erit.

II. *De colloquiis* σιυδωνύ-μων *Doctorum.*

Sicut præ ſuperbiâ & cupidine famæ ſtudia ſunt amplexi, ſtatim atque alicui colloquio interſunt eos deſiderium illud præcellentiæ & ambitio agitat & effert. Seſe interdùm ita ſublimes ferunt vt aliorum oculis eripiantur, ac ipſi ubi ſint ſæpiùs neſciant. Supra auditores non eminere eorumque captum non excedere tantâ verentur ſollicitudine, vt ſuccêſeant ſi ſe alios aſſequi ſentiant. Si ab ipſis vt aliquid dilucident flagites ſtomachantur, & ad minimam objectionem ſuperbæ authoritatis & gravitatis ſpeciem induunt. Denique tam nova & inuſitata, ſed ſimul tam abſurda proferunt, vt ſapientiſſimi adſtantium riſum vix tenere poſſint, dum alij perculſi obſtupeſcunt.

Ubi primus deferbuit æſtus ſi quis eâ prædìtus fuerit animi conſtantiâ & fortitudine vt ipſorum dictis non emotus fuerit, eoſque errorum ſuorum moneat; erroribus tamen illis præfractè adhærent. Illorum quos primò obſtupefecerunt habitû externo ipſi obſtupeſiunt, tot approbatorum quos per impreſſionem perſuaſerunt conſpectus, ipſos veluti repercuſſu etiam convincit; aut ſi non convincat, animos ſaltem ſatis inflat vt errores ſuos mordicùs defendere decernant. Superbia ipſos palinodiam cantare vetat. Aliquam rationem quâ ſe tutentur ſemper quærunt. Immò tanto impetû tantâque animi contentione nunquam loquuntur quàm quum non habent quid dicant. Iniuriam ſibi fieri, ac ſe ſuſque deque haberi credunt, ſimul atque aliquid ad ipſorum dicta reponis; immò quo obiectiones validiores & rectiores ſunt eò vehementius ipſorum iram & ſuperbiam provocant.

Optima ratio quibus veritas poſſit adverſus eos defendi non eſt diſputatio; etenim ſatius eſt ipſis & nobis illos in erroribus relinquere quam ipſorum odium movere. Ipſorum cor non eſt ſauciandum dum mentem volumus ſanare, cùm vulnera cordis vulneribus mentis ſint periculoſiora; præterquam quòd quandóque res eſt cum viro reverâ Docto qui forſan à nobis ideò duntaxat ſperni poſſet, quia ipſius cogitata non perciperemus. Quapropter ab iis qui ſic deciſivè loquuntur impetrandam eſt, vt diſtinctè, quantùm in ipſis eſt, mentem ſuam aperiant; vtque in eadem theſi perſiſtentes à terminis obſcuris & æquivocis abſtineant,

Tum ſi verâ ſint eruditione ornati ex ipſorum dictis aliquid percipitur emolumenti. At verò ſi nihil præter ψευδώνυμον ſapiant eruditionem ipſi propriis ſuis verbis ſeſe iugulabunt, nec aliis niſi ſibimet culpam iſtius confuſionis imputare meritò poterunt. Immò aliquid fortè utilitatis atque etiam oblectationis ex ipſorum colloquiis percipietur; ſi demùm aliorum ineptiis delectari liceat dum ipſis remedium afferre contendimus. Verùm quod cæteris longè antiquius eſt, hoc pacto cavebitur ne debiles qui doctos illos falsò ſic dictos prius admirabundi audiebant, ipſorum errori nimia ſummiſſione ſeſe mancipent.

Iſtud enim ſedulò animadvertendum eſt. Cùm ſtultorum aut eorum qui mechanicè & per ſenſibilem impreſſionem aguntur numerus longè maior ſit numero eorum quibus ingenium eſt acre, quique ratione ſolâ perſuaderi ſeſe ſinunt; quando aliquis inter iſtiuſcemodi doctos de aliquâ re loquitur, & ſententiam profert deciſivam, ſemper longè plures ſunt qui in ipſius verba nullo admiſſo examine iurent, quàm qui ipſi diffidât, ſed quia eiuſmodi docti falsò ſic dicti à cogitationibus vulgaribus quantùm pote eſt recedunt, ad id moti tam deſiderio reperiendi aliquem antagoniſtam quem malè excipiant vt gloriæ ſuæ hoc pacto velificentur, quàm ſpiritû vertiginis aut etiam animo contradicendi; ipſorum deciſiones vt plurimùm ſunt falſæ aut obſcuræ; & rarò à quoquam audiuntur quin eum ſtatim in aliquem iniiciant errorem.

Jam autem ratio iſta aliorum errores aut opinionum ſoliditatem agnoſcendi difficultate non caret. Idque quia non modò falſi docti univerſalem rerum omnium affectant cognitionem: omnes penè homines iſto laborant vitio; ac ij præcipuè qui ſtudio & Authorum lectioni incubuerunt. Qui inter ipſos obſequentiſſimi ſunt atque etiam ſapientiſſimi aliorum ſententiam apud ſeipſos reverâ ſpernentes ſpecie tenus attentos ſe tantummodò præbent, dum ex eorû oculis facilè colligi poteſt ipſos quodlibet aliud cogitare, ipſorúmque animum iis quæ dicuntur prorſus neglectis, tantùm verſari circa ea quæ nobis probanda ſibi ſumpſerunt. Quod mutuas confabulationes ſæpè reddit moleſtas. Quemadmodùm enim nihil ſuavius nobis videtur, nullóque pacto majori poſſumus affici honore quàm ſi quis noſtras aſſequatur rationes, opinioneſque probet; ita nihil eſt quod diſpliceat magis quàm vbi aliquem eas non capere, immò vt eas capiat nequidem curare videmus. Etenim quis vllam ex colloquio cum ſtatuis voluptatem poſſet percipere, præcipuè cùm ſtatuæ illæ ideò tantùm ſint ſtatuæ reſpectû noſtri quia ſunt qui nos non magni faciunt ii, & nobis arridere non cûrant; famam ſuam aliorum contemptû ſtabilire tantùm

Digitized by Google

tùm ſolliciti. Certè ſi homines ritè audire & ritè reſpondere noſſent, colloquia mutua non modò forent iucundiſſima, verùm etiam utiliſſima. At viceversâ dum quiſque doctus audire geſtit, nihil ex colloquiis præter præiudicatas opiniones & logomachias reſultat; Charitas interdum læditur, veritas verò nunquam ferè in lucem prodit.

Verùm errores in quos falſi docti inter mutua colloquia incidunt, omni non carent excuſatione; in ipſorum gratiam dicere poſſumus parùm attentionis vt plurimum afferri iis quæ in iſtis colloquiis familiaribus vltrò citróque dicuntur. Immò viri quibus iudicium eſt accuratiſſimum tum ineptias ſæpe proferunt; nec omnia ſua verba colligenda eſſe pertendunt, vt Scaligeri & Perronij dicta fuere collecta.

Iſtæ excuſationes ſunt equidem legitimæ; nec repugnamus erroribus tum temporis admiſſis ignoſci poſſe: in iſtis confabulationibus loquendi neceſſitas incumbit; atque dies ſint quandoque nefaſti quibus benè cogitare penes nos non eſt; ad id ſemper non ſumus diſpoſiti vt benè cogitemus & benè loquamur; ac ſæpè tantæ ſunt temporis anguſtiæ, vt minima nubecula aut breviſſima mentis diſtractio vires ingenij rectiſſimi in abſurditates ridiculas implicet.

Sed ſi errores quos falſi docti in confabulationibus admittunt excuſatione digni videantur; ſaltem errores quos in libris ſuis poſtquàm ſeriò ſunt meditati perpetrant omni carent excuſatione; præcipuè ſi ſint frequentes, nulloque ſalis grano condiantur. Etenim quum quis malum compoſuit librum, hinc fit vt complures homines in illo legendo tempus malè terant, in eoſdem errores in quos author incidit ipſi incidant, ac multos alios ex iis etiam deducant. Quod ſine maximo diſpendio fieri nequit.

Sed quamvis qui malum, aut ſolùm inutilem componunt librum graviùs peccent quàm vulgò putatur, tamen ob illud peccatum ipſos mercede potius quàm pœnâ affici videas. Sunt enim crimina in quæ homines non animadvertunt, ſiue quia conſuetudine invaluerunt illa crimina, ſive quia plerique præditi non ſunt animo ſatis firmo vt reos quos ſe peritiores exiſtimant damnare ſuſtineant.

Authores plerunque habentur homines rari & extraordinarij ac ſuprà cæteros maximè eminentes; reverentiâ igitur non verò contemtû & pœnâ excipiuntur. Itaque veriſimile non eſt homines eſſe unquam erecturos tribunal ad excutiendos & damnandos libros qui rationi corrumpendæ tantùm inſerviunt.

Idcircò nunquam ſperandum eſt Rempublicam literarum prudentiùs regi poſſe cæteris Rebuspublicis, quia hominibus conſtat

Digitized by Google

non ſecus ac cæteræ. Immò ſatius eſt vt ab errore quiſque poſſit faciliùs expediri, majorē concedi libertatem in Republica literarum quàm in ceteris, ubi novitas eſt ſemper periculoſiſſima. Si enim iis qui ſtudiis incumbunt libertas tolleretur, ſique omnes novitates indiſcriminatim explodcientur, hoc pacto homines in ſuis erroribus confirmarentur.

Ne quis igitur ſuccenſeat quòd multa in Reipublicæ literarum regimine reprehendam, quodque oſtendere nitor celebres illos viros quos cæteri ob profundam eruditionem toti demirantur, reverâ nihil aliud eſſe vt plurimùm quam homines vanos, & ſuperbos iudicio & omni verâ ſcientiâ deſtitutos. De iis ſic loqui teneor ne impoſterum quiſquam ipſorum iudiciis temerarie aſſentiatur, & errores ſequatur.

III. *De libris falſorum doctorum.*

Vanitatis, levitatis, & ignorantiæ argumenta ex ipſorum operibus manifeſta depromuntur. Si enim eo animo illa quis expendat, vt de iis iuxtà ſensûs communis lumina iudicet, nullâ erga Authores præoccupatus exiſtimatione; certè nullo negotio comperiet pleraque ipſorum cœpta in ſtudiis eſſe fructûs vanitatis omni iudicio deſtitutæ; ipſoſque ad id non collimare vt iudicium ſuum excolant, multò minus vt cordis ſui motûs regant & temperent, ſed duntaxat vt alios perſtringant, ipſiſque doctiores habeantur.

Atque hanc ob cauſam, vt jam dictum eſt, de rebus inſolitis, & extraordinariis tantùm agunt, terminis inuſitatis & obſoletis duntaxat utuntur. Linguâ ſibi vernaculâ rarò loquuntur vtpotè nimis vulgari, nec in Latinitate ſimplicitatem, claritatem & facilitatem quærunt; non loquuntur enim vt intelligantur, ſed vt loquantur & loquendo admirationem ſibi concilient. Rebus quæ vitæ rectè inſtituendæ poſſunt inſervire rarò incumbunt; id ipſis vulgare nimis videtur, aliis enim aut etiam ſibimetipſis utiles eſſe non curant, ſolam eruditionis famam affectantes. Quæ proferunt nullo argumento probant, aut ſi aliqua proferant, argumenta illa ſunt ita ænigmatica ἀκατάληπτα, vt nec ab aliis nec ab ipſis concipi poſſint. Nullas habent rationes claras; ac ſi haberent illas non proferrent. Iſtæ rationes ſcilicet mentem non obſtupefaciunt, ſimpliciores & uſitatiores videntur, eas quiſque aſſequi poteſt. Authoritates potiùs afferunt quibus opiniones ſuas probent aut probare fingant, ſæpe enim authoritates quibus utuntur nihil probant quoad ſenſum, probant tantùm quia Græco aut Arabico idiomate leguntur. Sed de ipſorum citationibus loqui forſan abs re non erit, vt faciliùs intelligatur quonam ſint iudicio.

Falſam eruditionē ac polymathiæ duntaxat ſpiritum frequentem citationis

Digitized by Google

tionis uſum qui hactenus viguit atque etiamnum viget apud nonnullos doctos, introducere potuiſſe evidenter patere mihi videtur. Etenim Authores qui paſſim longos aliorum authorum locos citent reperire difficile non eſt, quamvis nullam ipſos citandi legitimam habeant cauſam; ſive quia quæ dicunt ita clara ſunt vt nullâ probatione indigeant; ſive quia ita abſtruſa ſunt vt autorum quos citant authoritate probari non poſſint, quippe quæ ab iſtis etiam authoribus ignorarentur; ſive tandem quia loci quos citant nihil ad ipſorum orationis ornamentum conferre poſſunt.

Ingentem ex Authore Græco authoritatem quâ aërem eſſe pellucidum probetur afferre ridiculum eſt, quia id neminem fugit. Ineptum pariter eſt authoritate Ariſtotelis uti ad probandum eſſe intelligentias quæ cœlos movent, quia ſcilicet id Ariſtoteles noſſe non poterat. Aut denique linguas exoticas, adagia Arabica & Perſica libris Gallicis aut Latinis ad omnium uſum comparatis interſerere abſurdum eſt; quia eiuſmodi citationes iſtis libris ornamento eſſe neutiquàm poſſunt; aut ſaltem ornamenta illa ſunt inepta & intempeſtiua quæ apud multos ludibrio ſunt, & perpaucis utilia eſſe queunt.

Attamen plerique eorum qui docti habere geſtiunt huiuſcemodi citationibus ita delectantur, vt nonnullas etiam idiomate quod ipſi non intelligunt proferre non erubeſcant utque omnem moveant lapidem, quò locum Arabicum quem vix poſſunt legere, libris aſſuere poſſint. Itaque multùm deſudant vt propoſiti a ratione alieni compotes fiant, quia ſcilicet hoc pacto vanitati ſuæ faciunt ſatis, ac ſtultorum exiſtimationem ſibi demerentur.

Aliò inſuper vitio haud exiguo laborât; parùm ſcilicet ſolliciti ſunt ſi ipſos cum electione quâdam & iudicio legere credas, ipſis ſufficit ſi multos ac præcipuè obſcuros vt doctiores exiſtimentur, raros & ingentis pretij, vt ipſis nihil deeſſe pateat; pravos & impios ac probis exoſos libros legiſſe credantur; eodem ferè ducti animo quo homines illi qui ſe crimina perpetraſſe gloriantur quæ alij perpetrare non audent. Unde fit vt libros cariſſimos, rariſſimos, vetuſtiſſimos & obſcuriſſimos citare malint, quàm magis vulgares & intellectû faciliores; libroſque de Aſtrologiâ, de Cabbalâ, & arte Magica agentes quam bonos libros, quia, ſcilicet, non attendunt lectionem eodem modo ſe habere quo mutua inter homines colloquia; ipſoſque proinde in id ſtudere debere, vt bonos libros & intellectû faciles non verò malos & obſcuros legiſſe videantur.

Quemadmodum enim is mente emotus eſſe videretur qui hominum

minum quos ſine interprete intelligere non datur, conſortium quæreret, dum alio modo ea quæ ab ipſis docentur accipere poſſet: Ita libros dumtaxat, qui ſine dictionario intelligi nequeunt legere, dum eadem in libris intellectû facilioribus ediſci poſſunt, ridiculum eſt. Ac quemadmodum qui impiorum ſocietatem quæreret manifeſtam animi perturbationem oſtenderet; ita qui malorum librorum lectione gaudet, manifeſtam arguit cordis corruptionem. At non ſine ſuperbia prorsùs intolerabili quis ſe libros legiſſe iactaret quos tamen nunquam legit; quòd quidem non rarò contingit. Sunt enim qui annos triginta nati plus malorum librorum in ſuis operibus citant quàm per multa ſæcula legere potuiſſent, alios tamen ad id inducere vellent vt credant ſe illos libros accuratiſſimè legiſſe. Sed plerorunque Doctorum libri dictionariorum ope duntaxat compoſiti fuerunt; ac ſæpiſſimè nihil aliud legerunt quàm indices librorum quos laudant, aut quoſdam locos communes ex variis authoribus excerptos.

Hæc ſigillatim tractare & exemplis probare non audemus ne homines ſuperciliosos & iracundos quales eſſe ſolent falſi docti ad iram provocemus; iniuriis enim Græcè & Arabicè evomitis non delectamur. Præterquamquòd ſpecialibus argumentis ſupradicta probare & illuſtrare inutile eſt; quia ea eſt hominis indoles vt multa in aliis carpenda facili negotio reperiat; & multis quæ iam dicta ſunt adaptet. Interim ſe ſe vano illo magnitudinis phantaſmate, quantum libuerit, paſcant; ac ſeſe mutuò laudibus quas nos ipſis denegavimus cumulent. Jam forte eis in iſta tam dulci & gratâ conditione plus ſatis moleſti fuimus.

CAPVT IX.

Quomodo propenſio hominum versùs dignitates & divitias eos in errorem iniiciat.

DIgnitatibus ac divitiis non ſecus ac virtute & ſcientiâ de quibus mox, ſupra cæteros præcipuè evehimur. Harum enim poſſeſſione ens noſtrum majus fieri & ἀνεξαρτησίαν acquirere videtur. Adeò vt amore quo erga noſmet ferimur ad divitias & dignitates diffuſo, pauci ſint qui versùs illas aliquatenùs non propendeant. Jam paucis explicemus quomodò propenſiones iſtæ impediant quominus veritatem inveniamus, noſque in mendacium & errorem iniiciant,

Multùm

Multùm temporis, laboris, aſſiduitatis & attentionis opus eſſe ad aſſequendum veritates complexas, multis difficultatibus intricatas, & à multis principiis dependentes, jam ſæpè demonſtravi. Hinc iudicare pronum eſt viros in muniis publicis verſantes, qui multis præſunt, magnis impediuntur negotiis, & dignitatum, ac divitiarum deſiderio flagrant, parum idoneos eſſe ad iſtarum veritatum indagationem, ac circa res omnes difficiles in errorem ſæpe cadere, dum de illis iudicare ſatagunt.

1. Quia parùm temporis ad veritatis inveſtigationem impendere queunt.

2. Iſtâ inveſtigatione vt plurimùm parum delectantur.

3. Quia ad attentionem oppidò parùm apti ſunt; quoniam mentis eorum capacitas innumeris rerum quas optant & quibus etiam inviti detinentur ideis penitùs diſtringitur.

4. Quia omnia ſe ſcire arbitrantur, ac vix credere queunt eos qui ipſis inferiores ſunt, ipſis rectiùs ſentire. Quædam facta ab iis diſcere equidem ſuſtinent, at verò veritates ſolidas & neceſſarias ab illis edoceri recuſant, & ſi eorum ſententiam impugnes vel erroris arguas, ſtomachantur.

5. Quia in omnibus ipſorum phantaſmatibus quantumlibet abſurdis ipſis palpari vulgò ſolent, & quia qui contrariũ ſentiunt licèt veritates indubitatas defendant ludibrio eſſe conſueverunt. Nepe ob indigna aulicorum & ſtipatorum blandimenta in erroribus ſuis & in falſa quâ erga ſeipſos ducuntur exiſtimatione ſeſe confirmant; ac de omnibus temerè & confidenter iudicandi ius ſibi vendicant.

6. Quia ſolis ferè notionibus ſenſibilibus, ad colloquia ordinaria & ad hominum exiſtimationem fovendam aptioribus, quàm ideæ puræ & abſtractæ mentis quæ inſerviunt veritati retegendæ, inſiſtunt.

7. Quia qui aliquam dignitatem ambiunt, aliorum captui, quantùm in ipſis eſt, ſeſe accommodare conantur, quoniam nihil eſt quod invidiam & odium hominum magis moveat quàm vbi quis opiniones inſolitas habere exiſtimatur. Eos qui fortunæ velificantur veritates abditas poſſe retegere rarum eſt; Sed ſi quas retegant illas ſæpè deſerunt quia ipſorum commodis officiunt, & quia veritatum illarum propugnatio parùm convenit cum gloriæ cupiditate. Iniuſtitiæ favendum ſæpe eſt ad Magiſtratum conſequendum, pietas ſolida & extraordinaria à Beneficiis ſeu muneribus Eccleſiaſticis ſæpè arcet; generoſuſque veritatis amor à Cathedris in quibus ſola veritas doceri debet non rarò amovet.

Omnes illæ rationes ſimul coniunctæ efficiunt vt homines ſu-

pra cæteros digniratibus, nobilitate, & divitiis longè eminentes, aut qui ad nihil aliud intendunt quàm ad captanda fortunæ bona, errori maximè obnoxij ſint; & ad veritates paulùm occultas parùm idonei. Quippe inter ea quæ ad vitandum errorem in quæſtionibus paulò difficilioribus neceſſaria ſunt, duo requiruntur præcipuè, quæ in hominibus de quibus hîc agitur raro admodum occurrunt; nimirum, mentis attentio quâ res penitùs introſpiciantur, & ἐποχὴ ſeu ſuſpenſio, ne iudicium temerè feratur. Immò illi etiam qui aliis inſtituendis præficiuntur, quique ad alium collimare non deberent ſcopum, quàm ad ſibi acquirendam ſolertiam, & capacitatem in eiuſmodi munere requiſitam, errori vt plurimùm obnoxij fiunt, ſtatim atque Publico inſeruire ceperunt: ſive quia attentionem rebus quæ ſine attentione intelligi nequeunt præbere iis per otium non liceat; ſeu quia Doctorum famam avidè aucupantes de omnibus imprudenter & audaciter iudicant; nec niſi iniquo animo quemquam ipſos impugnare & docere patiuntur.

CAPVT X.

De voluptatis amore relatè ad Ethicam. I. Voluptas fugienda eſt licet nos efficiat felices. II. Voluptas ad bonorum ſenſibilium amorem nos ferre non debet.

TRibus capitibus præcedentibus de inclinatione quâ ad entis noſtri conſervationem ferimur loquuti fuimus, & quomodo illa nos in plurimos iniiciat errores oſtendimus: jam de inclinatione quâ ad τὸ benè eſſe propendemus, hoc eſt, ad voluptates & ad ea omnia quæ nos fœliciores efficere poſſunt, aut quæ ſaltem ad id conferre poſſe exiſtimamus, verba faciemus; atque errores ex iſta inclinatione oriundos patefacere conabimur.

Sunt Philoſophi qui voluptatem non eſſe bonum, dolorem non eſſe malum hominibus perſuadere nitantur: homines poſſe felices eſſe in medio acerrimorum dolorum, & infelices in medio ſummarum voluptatum. Cùm iſti Philoſophi ſint valdè pathetici & vivâ polleant imaginatione mentes debiles & impreſſionibus facilè cedentes in ſuas abripiant ſententias, namque Stoici Phantaſtici quadantenus ſunt, Phantaſtici autem vehementes cùm ſint; aliorum menti

menti falſas quibus præpediti ſunt ſententias facili negotio impriműt.Sed quia nihil eſt quod experiētiæ & conſcientiæ noſtræ ſeu ſenſui interno non cedat,omnes iſtæ rationes quarũ pompâ & magnificentiâ hominum imaginatio percellebatur & perſtringebatur, cum omni ſplendore ſuo evaneſcunt ſtatim atque mens voluptate aut dolore ſenſibili afficitur. Unde fit vt qui anteà falſæ iſti perſuaſioni ex impreſſione ſenſibili ortæ incautè ſiderunt, minimo vitij inſultui cedant omni ſapientiâ & robore deſtituti, túmque ſe deceptos fuiſſe & victos eſſe cognoſcant.

Si Philoſophi diſcipulis ſuis eas non poſſint impertiri vires quibus affectus ſuos ſuperent ſaltem ne iis illudant falsò ipſos perſuadentes nullos eſſe inimicos adversùs quos pugnare debeant. Res vt in ſe ſunt dicere oportet, voluptas ſemper bonum eſt; & dolor ſemper malum; ſed voluptate frui non ſemper expedit, quamvis dolorem pati quandoque expediat.

I. *Fugienda eſt voluptas quamvis nos reddat felices.*

Sed vt hæc faciliùs intelligantur ſciendum eſt.

1. Deum ſolum ſatis potentem eſſe vt agat in nobis, atque in nobis ſenſum voluptatis aut doloris creare queat. Cuilibet enim rationem ſuam conſulenti ac ſenſuum teſtimonia ſpernenti, objecta quæ ſentimus nequaquam agere in nobis, nec mentem noſtram in ſeipſa voluptatem & dolorem quibus afficitur, eorum occaſione creare, evidenter patet.

2. Bonum aliquod dari non deberi, niſi vt ille cui datur illud bonum ad aliquam bonam actionem feratur, vel vt bona quæpiam actio remuneretur: & viceversâ neminem malo affici, niſi vt ab aliquâ actione malâ deterreatur vel vt actio mala jam patrata puniatur; unde illud infertur. Nempe, cùm Deus ſecundùm ordinem & juſtitiæ leges ſemper agat; omnis voluptas nos fert neceſſariò ad aliquam bonam actionem, aut nos remuneratur; omnis verò dolor, nos ab aliquâ actione malâ deterret, aut nos punit.

3. Eſſe actiones bonas uno ſenſû, malas verò altero. Exempli gratiâ, ſe, Deo id vetante, morti exponere, eſt mala actio; at verò morti ſeſe exponere, Deo id iubente, eſt bona actio. Nam omnes actiones noſtræ ſunt bonæ vel malæ, quia Deus eas aut juſſit aut prohibuit, primâ voluntate ſuâ generali, quæ & ordo eſt & inſtitutio naturæ, & aliis voluntatibus, ſeu mandatis ſpecialibus quæ ad naturæ reparationem ſunt neceſſaria.

Dico igitur voluptatem ſemper eſſe bonam, ſed illam deguſtare non ſemper utile eſſe.

1. Quia cùm nos illi, qui ſolus eam creare poteſt, unire de-

beret, ab eo contrà nos diſiungit, vt nos iis quæ voluptatem creare falsò videntur uniat. A Deo nos abducit vt vili creaturæ nos uniat. Quamvis enim ij qui veram poſſident Philoſophiam voluptatem ab obiectis externis non oriri quandoque cogitent & illâ cogitatione ad Deum in omnibus agnoſcendum & amandum ferri queant, nihilominus ex quo peccatum irrepſit, ratio humana tam debilis eſt, ſenſuum & imaginationis in mentem tanta vis eſt, vt cor hominis facili negotio corrumpant, niſi iuxtà Evangelij monitum, rebus omnibus quæ ad Deum per ſe ferunt non abſtineat. Nam ne præſtantiſſima quidem Philoſophia mentem ſanare aut malis ex voluptate natis mederi poteſt.

2. Quia cùm voluptas ſit præmium, iniquum eſt in corpore ſuo motus producere qui Deum, propter primam ipſius voluntatem cogant, vt ita dicam, ad excitandam in nobis voluptatem, quum illam non meremur, ſive quia actio quam facimus eſt inutilis aut mala, ſiue quia peccatores cùm ſimus, nullam ab ipſo mercedem petere debemus. Homo ante peccatum in actionibus ſuis benè temperatis voluptates ſenſibiles meritò guſtare poterat, ſed ex quo peccavit nullæ ampliùs ſunt voluptates ſenſibiles omnino innocentes, aut quæ ipſum lædere non poſſint ubi eas guſtat, ſæpe enim eas deguſtare ſufficit vt iis ſeſe mancipet.

3. Quia, cùm Deus ſit juſtus, fieri non poteſt quin vim quæ ipſi infertur, quum ad actiones pravas quæ adversùs ipſum perpetrantur voluptate remunerandas adigitur, aliquandò puniat. Quando mens corpori non ampliùs adhærebit, Deus ſenſationes quæ pro lege ſibi à ſe ipſo impoſitâ ſpirituum animalium motibus reſpondeant in nobis excitare non ampliùs tenebitur; ac juſtitiæ ſuæ ſatisfacere ſemper tenebitur, atque tunc ipſius vindictæ & iræ tempus erit. Tum ordine naturæ nihil immutato, ac in primâ voluntate immotus ſemper permanens, doloribus æternis injuſtas voluptates puniet.

4. Quia certa perſuaſio quâ hanc juſtitiam aliquando exercendam eſſe cognoſcimus etiam in hac vita animum acerrimis exagitat anxietatibus, ipſumque ad deſperationem quandam adducit, quæ libidinoſos in maximis voluptatibus miſeros reddit.

5. Quia voluptates innocentiſſimas importuni conſcientiæ morſus & pœnitudines ſemper comitantur, quoniam nos nullam mereri voluptatem ſatis ſuperque convincimur, atque gaudio quodam interno quod etiam in pœnitentiæ dolore occurrit, nos privant.

Itaque licet voluptas ſit bonum, fatendum tamen eſt, ipſam deguſtare ob omnes rationes ſuprà memoratas ſemper utile non

eſſe,

eſſe, atque etiam ob multas alias quas ſcire eſt utiliſſimum, quaſque ab his ſuprà dictis deducere pronum eſt, dolorem pati ferè ſemper optimum eſt, quamvis dolor reapſe ſit malum.

Nihilominùs omnis voluptas eſt bonum, illumque à quo guſtatur reddit actû felicem eo ſaltem momento quo illam guſtat, & omnis dolor eſt malum, eúmque qui eo afficitur reddit actû infelicem eo momento quo illum patitur, & quandiù illum patitur. Iuſti & ſancti omnium infeliciſſimi & maximè miſerabiles dici poſſunt, *ſi in vita tantùm in Chriſto ſperamus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus*, inquit Paulus, nam qui flent & ob juſtitiam perſecutionem patiuntur non ideò felices ſunt quia perſecutionem patiuntur ob juſtitiam, ſed quia regnum cœlorum ad ipſos pertinet, & ingens remuneratio ipſos in cœlis manet, hoc eſt, *quia beati erunt.* Qui perſecutionem patiuntur ob juſtitiam in eo juſti ſunt & perfecti & quia ordini à Deo inſtituto parent, nam perfectio in eo poſita eſt vt illum ordinem ſequamur; ſed felices non ſunt quia patiuntur: aliquandò ampliùs non patientur, ac tum felices non ſecus ac juſti & perfecti erunt. 1. Cor. 15.

Attamen juſtos ſpei & fidei virtute, quæ bona futura veluti præſentia menti obijciunt, aliquatenùs etiam in hac vitâ felices eſſe non nego, nam vbi ſpes alicuius boni firma & vivida eſt, certè bonum illud menti appropinquat, ipſique veluti delibandum præbet. Ipſam itaque ſpes aliquo modo felicem efficit, cùm boni poſſeſſione ac voluptate beati ſiamus.

Hominibus igitur dicendum non eſt voluptates ſenſibiles non eſſe bonas, nec eos reddere felices qui ipſis fruuntur; quia id verum non eſt, vt id tentationis tempore ſuo damno agnoſcunt. Iis dicendum eſt voluptates in ſe bonas eſſe, eoſque aliquatenùs inde evadere felices; ſed illas tamen ab ipſis vitari debere ob rationes ſuprà allatas aut ſimiles, at verò addendum eſt propriis naturæ viribus ipſos non poſſe vitare voluptates, quia inclinatione inſuperabili felicitatem exoptant, & inclinationi illi hiſce voluptatibus tranſitoriis quas vitare deberent, aliquo modo ſatisfit; unde fit vt deflenda pereundi neceſſitas ipſis incumbat, niſi ſuccurratur. Hæc monendi ſunt, vt ſuâ miſeriâ diſtinctè agnitâ quantopere indigeant liberatore agnoſcant.

Cum hominibus loquendum eſt vt cum ipſis JESUS-CHRISTUS loquutus eſt, non verò vt Stoici, qui nec naturam nec morbum mentis humanæ cognoſcunt. Perpetuò monendi ſunt, quemque ſemetipſum odiſſe & ſpernere debere, atque hìc in terris nullam ſperandam tutam ſedem aut felicitatem; quotidie Crucem ſuam, ſeu pœnæ ſuæ inſtrumentum ferendum eſſe, nuncque vitæ iacturam

Digitized by Google

faciendam eſſe vt in æternum recuperetur. Denique docendi ſunt ipſos res deſideriis ſuis planè contrarias facere teneri, vt ſuam impotentiam ad bonum agnoſcant. Nam homines invicto felicitatis deſiderio ardent, & nemo poteſt eſſe felix, niſi faciat id quod vult. Forſan quum mala præſentia ſentient & mala futura prævidebunt, in terram proni cadent; forſan versùs cœlum clamabunt, mediatorem quærent, objecta ſenſibilia extimeſcent, & omnia quæ ſenſibus & concupiſcentiæ blandiuntur cautè horreſcent. Spiritum illum ſupplicationis & pœnitentiæ ad gratiam, ſine qua nullum robur, nulla ſanitas, nulla ſalus ſperanda eſt, obtinendam tam neceſſarium, hoc pacto forſan inducent.

II. *Voluptas non debet ferre ad amorem bonorum ſenſibilium.*

Voluptatem bonam eſſe intùs convincimur; atque illa convictio interna falſa non eſt, quia voluptas reverâ bona eſt. Voluptatem eſſe caracterem boni naturâ convincimur, atque illa convictio naturalis veriſſima eſt, nam quod voluptatem creat certè optimum eſt & maximè amabile. At verò objecta ſenſibilia, aut etiam mentem noſtram poſſe in nobis voluptatem gignere non perſuaſi ſumus, nulla enim ratio eſt cur id credamus, cùm è contra innumeræ ſint cur ſecus credamus. Objecta itaque ſenſibilia non ſunt bona, non ſunt amabilia. Si ad vitæ conſervationem utilia ſint, ipſis utendum eſt. Sed cùm in nobis agere nequeant, ipſa amare non debemus. Mens id ſolum amare debet quod ipſi bonum eſt, quodque ipſam feliciorem & perfectiorem efficere poteſt. Id igitur ſolum quod ſupra ipſam eſt amare debet, ipſam enim perfectionem dũtaxat accipere poſſe ab eo quod ipsâ ſuperius eſt evidenter patet.

Sed quia rem alicujus effecti cauſam eſſe iudicamus, quum res illa ſemper comitatur illud effectum; objecta ſenſibilia in nobis agere arbitramur, quia ipſis ad nos admotis novas excipimus ſenſationes, & quia illum qui iſtas ſenſationes reverâ excitat non videmus. Fructum deguſtamus, & illum deguſtando dulcedinem ſentimus; dulcedinem illam iſti fructui tribuimus; illum hanc dulcedinem parere, atque etiam in ſe complecti iudicamus. Deum non videmus, vt fructum illum videmus & contrectamus. Immò ad Deum, nec forſan ad noſmetipſos animum advertimus. Itaque Deum veram iſtius dulcedinis cauſam eſſe, iſtámque dulcedinem eſſe mentis noſtræ modificationem non judicamus. Tribuimus cauſam & effectum fructui quem edimus.

Quæ de motibus ad corpus pertinentibus dicta ſunt, de iis etiam quæ ad corpus non pertinent intelligi debent, quales ſunt cogitationes ſeu affectiones quæ occurrunt in puris intelligentiis.

Mens ſeipſam conſiderat: nihil felicitati & perfectioni ſuæ deeſſe; aut quicquid optat ſe non poſſidere videt: Dum felicitatem ſuam contem-

contemplatur gaudio afficitur; dum infelicitatem ſuam ſentit triſtitiâ laborat. Felicitatis contemplationem in ipſâ ſenſum illum gaudij excitare protinùs arbitratur quia ſenſus ille gaudij, iſtam felicitatis contemplationem ſemper comitatur. Pariter infelicitatis ſuæ cognitionem in ipſa etiam triſtitiæ ſenſum excitare imaginatur; quia ſenſus ille cognitionem iſtam ſemper ſequitur. Vera ſenſuum ſeu motuum iſtorum cauſa, Deus ſcilicet, ipſi manifeſtò non apparet. Immò de Deo ne cogitat quidem. Deus enim in nobis agit nobis ipſis inſciis.

Deus gaudij ſenſû nos remuneratur, quum in eo ſtatû in quo nos eſſe decet, nos actû eſſe cognoſcimus, vt in eo perſtemus, vt noſtra deſinat inquietudo, felicitatémque noſtram, capacitate mentis noſtræ nulla aliâ re occupatâ, planè & plenè guſtemus. Sed triſtitiæ ſenſum in nobis excitat, quum nos in eo ſtatu non eſſe cognoſcimus, in quo eſſe deberemus, vt ab eo, in quo ſumus, deſiſtamus, &perfectionem quæ nobis deeſt anxiè quæramus. Deus enim nos versùs bonum indeſinenter pellit, vbi cognoſcimus nos illud non penitùs poſſidere, & in eò nos firmiter ſiſtit, quum nos illud planè poſſidere cognoſcimus. Itaque affectiones gaudij aut triſtitiæ intellectualis, non ſecus ac affectiones gaudij aut triſtitiæ ſenſibilis nullo modo eſſe voluntarias mentis productiones evidenter, ni fallor, patet.

Quocircà manum illam inviſibilem, quæ nos bonis cumulat, quæque ſub ſpeciebus ſenſibilibus ſeſe menti noſtræ ſubducit, ratione perpetuò agnoſcere debemus. Illam adorare, illam amare nos decet: verùm illam etiam timere debemus, quippe quæ ſi nos bonis cumulet, nos etiam doloribus cruciare poſſit. Illam amore libero, amore cui ratio affulgeat, amore qui Deo & nobis dignus ſit amare debemus. Amor noſter dignus eſt Deo, vbi illum amamus quia ipſum amabilem eſſe certò cognoſcimus, & amor ille nobis dignus eſt, quia, nos ratione præditos id amare oportet quod ratio nobis oſtendit amore noſtro dignum eſſe. Sed ſenſibilia amamus amore nobis indigno, & quo etiam ipſa ſunt indigna. Nam cùm ratione præditi ſimus, illa amamus ſine ullâ ratione quæ nos ad illorum amorem ferat, quia illa eſſe amabilia clarè non cognoſcimus, quin contrà contrarium optimè novimus, ſed voluptas nos decipit & ad illorum amorem fert: quippe cæcus & immoderatus voluptatis amor falſorum iudiciorum quæ homines in rebus ad mores pertinentibus ferunt, verà eſt cauſa.

CAPUT

CAPVT XI.

De amore voluptatis relatè ad ſcientias ſpeculativas. I. Quomodo amor ille nos à veritate retegenda arceat. I I. Exempla afferuntur.

IMmoderata cupiditas voluptatum ſenſibilium non modò eſt origo lethalium errorum in quos circa Ethicam incidimus & morum noſtrorum corruptionis cauſa generalis ; eadem etiam propenſio inter cauſas aberrationum mentis noſtræ præcipua eſt, noſque in errores craſſiſſimos quamquam minùs periculoſos circà res merè ſpeculativas ſenſim inducit : quia propenſio illa nos ab attentione ad res illas ſpeculativas intelligendas & accurato iudicio expendendas neceſſariâ amovet.

De difficultate quam homines, dum rebus paulò abſtractioribus incumbere volunt, experiuntur, jam multoties diximus, quia res de quâ tum agebatur id poſtulabat. De illa circa res abſtractas difficultate, ſub finem primi libri dictum eſt, dum oſtendebamus mentem modis externis magis quàm rebus ipſis ſæpè attendere, quia ideæ ſenſibiles ipſam magis afficiunt, quàm ideæ puræ mentis. Eadem de re etiam ſecundo libro dictum eſt, quia agendo de tenuitate fibrarum cerebri, demonſtrare oportuit, unde quorundam ingeniorum effeminatorum mollities oriretur. Denique de hoc dictum eſt tertio libro, inter loquendum de attentione mentis, vbi oſtendendum fuit mentem noſtram rebus merè ſpeculativis parùm, illis verò quibus vividè afficitur, quæque in ipsâ voluptatem aut dolorem excitant multam attentionem præbere.

Errores noſtri multas penè ſemper habent cauſas quibus originem debent : adeò vt adversùs ordinem peccari credendum non ſit quoties rès eædem recurrunt, corundémque errorum multæ in multis locis afferuntur cauſæ. Id enim fit quia eorum reverâ multæ ſunt, ſemper de cauſis occaſionalibus loquor : ſæpè enim diximus ſolam veram & realem cauſam errorum noſtrorum eſſe malum libertatis noſtræ uſum, quâ benè non utimur vel in eo uno quod eâ quantum poſſumus non utimur, vt id ab iſtius operis initio explanavimus.

Ne quis ergò miretur, ſi, vt clarè & plenè explicaremus, quomodo, exempli gratia, modi externi & ſenſibiles ſub quibus res ſæpè deliteſcunt, nos deludant & in errorem injiciant, ſi, inquam

quam vt hæc explicarentur velut in anteceſſum præmonere neceſſe fuit in aliis libris, nos verſùs voluptates inclinare ; quod ad iſtum librum qui de inclinationibus naturalibus agit reſervandum eſſe videbatur, & ſic de aliis quibuſdam locis. Ex eo ſaltem id fructûs colligetur, quòd ſcilicet hic ſuperſedere poterimus à multis dicendis quæ hic neceſſariò dicenda eſſent, niſi alibi jam dicta fuiſſent.

Quicquid eſt in homine tam firmo vinculo nexum eſt, & à ſe invicem ita pendet, vt numero rerum quæ eodem tempore dicenda ſunt is ſæpè obruatur, qui res omnes accuratè & penitùs explicare aggreditur. Sæpè neceſſitas poſtulat vt ea quæ à naturâ inter ſe invicem juncta fuere non ſeparentur, vtque eo pacto adversùs ordinem anteà propoſitum procedatur, quam ordo ille nihil præter confuſionem poteſt afferre; vt interdùm neceſſariò contingit. Sed quicquid fiat nemo unquam poteſt ea omnia exprimere & clarè explicare quæ cogitat. Hoc duntaxat vt plurimum licet ſperare : Nempe, alios eò adducere vt ſoli poſſint cum voluptate & facilitate retegere & excogitare, quæ à nobis difficili negotio retecta fuerunt & excogitata. Et quia ſine attentione quicquam intelligere impoſſibile eſt, in id præcipuè incumbendum eſt vt attentionem aliorum poſſimus nobis conciliare. Id equidem hic ſumus conati, quamquam nos rem infeliciter geſſiſſe fateamur. Et eò libentiùs id quod à parte noſtrâ defuit profitemur, quòd iſta confeſſio lectorem ad id debeat incitare, vt ſe attentum reddat quò defectui noſtro poſſit mederi, & res quæ ſanè penitùs introſpici meretur, penitùs introſpicere queat.

Errores in quos inclinatione noſtrâ versùs voluptates & in genere versùs ea omnia quæ nos afficiunt incidimus, ſunt infiniti: quia inclinatio illa mentis viſum diſiicit & diſſipat, ipſum ideis ſenſuum & imaginationis confuſis perpetuò applicat, noſque eò impellit vt de omnibus præcipitanter & duntaxat relatè ad nos iudicemus.

Veritas non cernitur, niſi vbi res vt in ſe ſunt conſpiciuntur, nec unquam vt in ſe ſunt conſpiciuntur, niſi videantur in eo qui res omnes in ſe modo intelligibili complectitur. Quum res in nobiſmet ipſis videmus, illas imperfectè admodùm videmus, ſeu potiùs nihil videmus præter ſenſationes noſtras, non verò res quas videre optamus, quas nos reverâ videre falsò credimus.

I.
Quomodo amor voluptatis nos à veritate retegenda amoveat.

Vt res quales in ſe ſunt videantur attentione opus eſt; quia nunc Deo non unimur ſine labore & conanime. Sed vt res in nobis videamus, nullâ attentione opus eſt; quia etiam inuiti ſentimus ea quæ nos afficiunt. Nullâ voluptate naturaliter prævertimur in

O 3

vnione noſtrâ cum Deo, ideæ puræ rerum nos nequaquam percellunt. Itaque propenſio noſtra versùs voluptatem nos Deo nec applicat nec vnit: quin potiùs ab eo nos indeſinenter ſeiungit atque amovet. Illa enim propenſio nos perpetuò fert ad res conſiderandas ſecundùm ideas ipſarum ſenſibiles, quia ideæ illæ falſæ & impuræ nos afficiunt. Voluptatis igitur amor, & vſus actualis voluptatis quæ ipſius amorem excitat & corroborat, nos perpetuò à veritate in errorem abducit.

Qui itaque ad veritatem vt ipſius lumine potiantur accedere volunt, à voluptatis privatione ordiri debent. Ea omnia quæ mentem viuidè afficiunt & iucundè occupant & diſtrahunt ſedulò vitare debent. Senſus & affectus ſilere oportet, vt veritatis vox exaudiri poſſit: quippe ſeceſſus ab hominum conſortio, & eorum omnium ſenſibilium contemtus neceſſarius eſt & ad mentis perfectionem & ad cordis converſionem.

Ubi voluptates noſtræ ſunt maximæ, & ſenſationes vividæ, ad veritates etiam ſimpliciſſimas inepti ſumus nec notiones communes attingimus, niſi aliquid ſenſibilis includant. Ubi voluptates aut aliæ ſenſationes ſunt temperatæ, aliquas veritates ſimplices & faciles poſſumus equidem intelligere; Sed ſi fieri poſſet vt voluptatibus & ſenſationibus planè liberaremur, tum veritates omnium maximè abſtractas & difficillimas poſſemus aſſequi. Quippe quò magis ab iis quæ Deus non ſunt recedimus, eò magis ad Deum accedimus, quò magis errorem vitamus eò citiùs veritatem comperimus. Sed ex quo peccatum obtinuit, ex quo amor voluptatis prævenientis immoderatus, imperium in mentem noſtram uſurpavit, mens illa ita debilis facta eſt, vt in his penetrare non valeat; ita materialis, & à ſenſibus dependens, vt res abſtractas quæ ipſam non tangunt, attingere nequeat. Immò notiones communes nonniſi ægrè percipit; ac ipſas attentione deficiente falſas & obſcuras eſſe ſæpè iudicat. Rerum veritatem ab ipſarum vtilitate, relationem quam inter ſe habent à relatione quam habent cum ipſa diſcernere nequit; ac eas ſæpè veriſſimas iudicat, quæ utiliſſimæ, iucundiſſimæ & maximè ſenſibiles ſunt. Denique inclinatio illa omnes perceptiones quas de obiectis ſenſibilibus habemus, ac proinde omnia iudicia quæ de ipſis ferimus inficit & turbat. En tibi aliquot exempla.

II. *Exempla aliquot.* Notione communi conſtat virtutem vitio antecellere; præſtare eſſe ſobrium & caſtum, quàm intemperantem, & voluptati addictum. Sed inclinatio versùs voluptatem ideam illam ita nonnunquàm perturbat vt illam quandoque non niſi obſcurè ac veluti per tranſennam videamus, nec ab ea conſequentias ad vitam ritè

ritè inſtituendam neceſſarias elicere poſſimus. Mens voluptatibus quas ſperat ita occupatur, vt eas innocentes eſſe ſupponat, & ſolas ipſis potiendi rationes quærat.

Omnes norunt, præſtare iuſtum eſſe, quàm divitem, juſtitiâ hominem magis extolli quàm ſuperborum ædificiorum poſſeſſione, quæ ſæpè illius qui ea ædificari curavit magnitudinem non tam arguunt, quàm ingentem iniuſtitiarum & facinorum numerum. Sed voluptas quam homines nihili ex vanâ falſæ magnitudinis oſtentatione percipiunt, arctam ipſorum mentis capacitatem ſatis implent vt veritatem adeò evidentem obſcuret & ipſorum oculis ſurripiat. Se viros magnos eſſe ſtultè imaginantur quia ampla poſſident ædificia.

Analyſis aut Algebra ſpecioſa haud dubiè omnium ſcientiarum pulcherrima, hoc eſt, fecundiſſima & certiſſima eſt. Sine illâ mens nec penetrationem nec vaſtam habet capacitatem, & eius ope quæcunque certò & evidenter ſciri queunt, aſſequi poteſt. Licèt hæc ſcientia hactenùs ſatis imperfecta fuerit, eos tamen qui in ea eruditi fuerunt eáque ritè uſi ſunt celeberrimos reddidit, ipſius ope veritates ceteris hominibus imperceptas retexerunt. Menti humanæ ita accommodata eſt, vt ipſius capacitate nullo modo diſtracta ad res ad inſtitutum inutiles, ipſam ad ſcopum rectà & certò ducat. Uno verbo ſcientia eſt univerſalis, & veluti cæterarum ſcientiarum clavis. Attamen quantumvis in ſe exiſtimatione digna ſit, nihil tamen habet quod homines pelliciat, quia duntaxat nihil habet quod ſub ſenſus cadat per multa ſæcula penitùs neglecta fuit. Non pauci adhuc ſunt qui vel ipſius nomen non cognoſcunt; & inter mille homines vix unum reperias qui aliquatenus illam ſcientiam calleat. Doctiſſimi viri qui illam noſtro ſæculo renovarunt, parum in ea progreſſi ſunt, nec illam ordine & claritate quâ par erat tractaverunt; vt potè homines quemadmodum ceteri, & qui veritates illas quas voluptas ſenſibilis non comitatur tandem faſtidiverunt. Uoluntatis ipſorum peccato corruptæ inquietudo, mentis ab agitatione & ſanguinis circulatione pendentis levitas, diutius non ſinit vt magnis, vaſtis, & fecundis veritatibus quæ omnium veritatum mutabilium, quæ exactè cognoſci poſſunt, normæ ſunt immutabiles & univerſales, nutrirentur.

Metaphyſica pariter eſt ſcientia abſtracta, quæ ſenſibus non blanditur, & in cuius ſtudio mens nullam percipit voluptatem; atque hanc etiam ob cauſam iſta ſcientia ſummoperè negligitur; ac ſæpè occurrunt homines ſatis ſtupidi vt notiones communes audacter negent. Sunt qui negent id de aliqua re aſſeri poſſe & debere quod includitur clarè & diſtinctè in idea iſtius rei. Nihilùm

nullas habere proprietates ; rem quampiam non poſſe in nihilum redigi ſine miraculo ; nullum corpus poſſe moveri propriis ſuis viribus ; Corpus motum non poſſe communicare corporibus ſibi obviis plus motûs quàm ipſe habet ; & alia ſimilia. Hæc axiomata viſu ſatis fixo & diſtincto nunquàm contemplati ſunt , vt eorum veritatem clarè percipere poſſent, & quandoque quædam fecerunt experimenta quibus falsò convicti fuerunt quædam inter illa axiomata non eſſe vera , viderunt certis caſibus duo corpora viſibilia ſibi mutuò occurrere ac poſt mutuam colliſionem vtrumque à motû deſiſtere. In aliis verò caſibus viderunt corpora pulſata plus habere motûs corporibus viſibilibus à quibus pulſata fuerant ; jam autem viſus ille quorundam experimentorum quorum rationes non aſſequuntur , ipſos ad id adducit vt de rebus decidant adversùs principia certa, quæque apud omnes attentos pro notionibus communibus habentur. Nonne conſiderare deberent motus poſſe transferri à corporibus viſibilibus ad inviſibilia quum corpora mollia ſeſe mutuò pulſant , aut à corporibus inviſibilibus ad viſibilia in aliis caſibus. Quum corpus aliquod de fune pendet, forfices quibus funis abſcinditur , corpori illi non indunt motum ſed materia quædam inviſibilis. Quum carbo in pulveris pyrij cumulum iniicitur, non motus carbonis ; ſed materia quædam inviſibilis omnes partes pulveris ſegregat , ipſiſque tantum indit motum vt domum poſſit ſubruere. Mille modis incognitis materia inviſibilis poteſt communicare motum ſuum corporibus craſſis & viſibilibus. Saltem id fieri non poſſe evidens non eſt , quemadmodum evidens eſt, vim moventem corporum non poſſe augeri nec minui viribus ordinariis naturæ.

Sic homines vident lignum quod in ignem iniicitur , deſinere eſſe id quod eſt , omneſque qualitates ſenſibiles quæ in illo deprehendebantur interire ; & ideò ſe meritò credere arbitrantur poſſe fieri vt res in nihilum vnde educta eſt redeat. Lignum videre deſinunt , & nihil ampliùs cernunt præter cineres , atque hinc iudicant maximam ligni partem perire , quaſi lignum non poſſet redigi in partes quas oculis percipere nequeunt. Saltem id fieri non poſſe tam evidens non eſt , quàm evidens eſt vim quæ omnibus dat eſſe mutationi non eſſe obnoxiam , & viribus ordinariis naturæ, quod eſt in nihilum redigi non poſſe,ſicut quod non exiſtit, exiſtere non poteſt iiſdem viribus ordinariis naturæ. Sed plerique homines eò non poſſunt adduci vt in ſe deſcendant ad audiendam veritatis vocem,iuxtà quam de omnibus iudicare debent.Solis oculis de omnibus iudicium ferunt. Judicant provt ſentiunt non verò provt intelligunt, quia ſcilicet cum voluptate ſentiunt, ſed cum labore intelligunt.

Digitized by Google

Si omnes omninò homines roges an extra erroris aleam poſſit aſſeri, totum eſſe majus ſua parte; neminem fore opinor qui non protinùs reſpondeat quod reſpondendum eſt. Si poſteà ipſos roges num ſine erroris periculo poſſit pariter aſſeri de aliqua re id quod clarè concipitur includi in idea illius rei, paucos certè videbis qui id ſtrenuè ac ſine hæſitatione fateantur; plures qui id negent, pleroſque qui neſciant quid reſpondeant, attamen axioma illud Metaphyſicæ; poſſe aſſeri de aliquâ re id quod clarè concipitur includi in ideâ quæ rem illam repræſentat evidentius eſt axiomate quô aſſeritur totum eſſe majus ſua parte; quia poſtremum iſtud axioma, non eſt axioma, ſed tantùm concluſio reſpectû prioris. Poteſt probari totum eſſe majus ſuâ parte per prius illud axioma, ſed prius per nullum aliud probari poteſt. Omnium cognitionum clararum & evidentium fundamentum eſt abſolutè primum. Unde igitur fit vt nemo circa concluſionem hæreat, & multi de principio unde deducitur dubitent; niſi quia ideæ *totius* & *partium* ſunt ſenſibiles, & quia oculis, vt ita dicam, ſuis unuſquiſque videt totum majus eſſe ſuâ parte; ſed primi omnium ſcientiarum axiomatis veritas oculis non cernitur.

Cùm in hoc axiomate, nihil ſit quod naturâ ſuâ mentem ſiſtat eiuſque attentionem eliciat, vt veritas ipſius evidenter agnoſcatur, oportet velle illud conſiderare & quidem voluntate conſtanti & firmâ. Tenax voluntatis propoſitum illecebræ externæ quæ iſti axiomati deeſt vicem ſupplet. Sed obiectorum quæ ſenſibus non blandiunt, meditatio hominum mentem non ſubit, aut ſi ſubeat, in id nullo niſû contendunt.

Nam, vt idem perſequar exemplum, totum eſſe majus ſuâ parte, montem marmoreum eſſe poſſibilem, & montem ſine valle eſſe impoſſibilem evidenter vident, ſed eâdem cum evidentiâ Deum exiſtere non iudicant. Tamen evidentia in his omnibus par dici poteſt; cùm à primo principio hæc omnia æqualiter diſtent.

En primum principium. Rei tribuendum eſt id quod clarè concipitur includi in ideâ quæ rem illam repræſentat: clarè concipimus plus eſſe magnitudinis in ideâ totius quàm in ideâ partis: exiſtentiam poſſibilem contineri in ideâ montis marmorei; exiſtentiam verò impoſſibilem in ideâ montis ſine valle, & exiſtentiam neceſſariam in ideâ Dei, hoc eſt, entis infinitè perfecti. Ergo totum eſt majus ſuâ parte; Ergò mons marmoreus exiſtere poteſt: Ergò mons ſine valle exiſtere nequit: Ergò Deus, ſeu ens infinitè perfectum neceſſariò exiſtit. Haſce omnes concluſiones à primo omnium ſcientiarum principio æqualiter diſtare manifeſtum eſt.

Digitized by Google

Ergò in ſe æqualiter evidentes ſunt. Ergò æquè evidens eſt Deum exiſtere, ac evidens eſt totum eſſe majus ſua parte. Sed quia ideæ infiniti, perfectionum, exiſtentiæ neceſſariæ ſenſibiles non ſunt vt ideæ totius & partis, ea nos non percipere imaginamur quæ non ſentimus, & quamvis omnes iſtæ concluſiones in ſe æquè evidentes ſint, ab omnibus tamen æqualiter non admittuntur.

Sunt qui perſuadere conentur ſe non habere ideam entis infinitè perfecti. Sed neſcio quomodo poſitivè reſpondere poſſint, dum quis ab illis quæſit an ens infinitè perfectum ſit rotundum an verò quadratum, aut aliquid ſimile. Nam reſpondere deberent ſe id neſcire, ſi verè nullam entis infinitè perfecti habeant ideam.

Sunt alij qui fateantur eos benè ratiocinari, qui concludunt Deum non eſſe ens impoſſibile, ex eo quòd vident ideam Dei nullam involvere contradictionem aut non includere exiſtentiam impoſſibilem; & tamen nolunt pari ratione concludi Deum neceſſariò exiſtere, ex eo quòd exiſtentia neceſſaria in idea Dei clarè concipitur.

Denique alij ſunt qui hoc argumentum pro exiſtentia Dei merum eſſe ſophiſma autument. Argumentumque illud nihil concludere niſi poſitò quòd verum ſit Deum exiſtere; quaſi id non probaretur, hæc eſt probatio noſtra. Rei tribuendum eſt id quod clarè concipitur includi in idea quæ rem illam repræſentat. Illud eſt principium generale omnium ſcientiarum. Exiſtentia neceſſaria includitur in idea quæ repræſentat ens infinitè perfectum. Id ab ipſis conceditur, atque ideò dicendum eſt ens infinitè perfectum exiſtere; maximè, inquiunt, poſitô quòd exiſtat.

Sed argumentum ejuſtemodi reſponsô ejuſdemmodi excipiamus, vt de iſtius reſponſi ſoliditate judicium fieri poſſit. En argumentum ſimile. Rei tribuendum eſt id quod clarè concipitur includi in idea quæ rem illam repræſentat; hoc eſt principium: Clarè concipiuntur quatuor anguli incluſi in idea quæ repræſentat quadratum; aut clarè concipitur exiſtentia poſſibilis includi in ideâ turris marmoreæ: Ergò quadratum habet quatuor angulos: Ergò turris marmorea poſſibilis eſt. Dico concluſiones iſtas veras eſſe, poſitô quòd quadratum habeat quatuor angulos, & turris marmorea poſſibilis ſit; quemadmodum reſpondent Deum exiſtere, poſitô quòd exiſtat: hoc eſt, uno verbo concluſiones iſtarum demonſtrationum eſſe veras, poſitô quòd ſint veræ.

Si equidem iſtud formarem argumentum; tribuendum eſt rei id quod clarè concipitur includi in ideâ quæ rem illam repræſentat; iam autem clarè concipitur exiſtentia neceſſaria includi in ideâ corporis infinitè perfecti, ergò corpus infinitè perfectum exiſtit,

Digitized by Google

exiſtit. Si, inquam, ſic argumentarer, fateor mihi reſponderi poſſe iſtud argumentum non concludere exiſtentiam actualem corporis infinitè perfecti; ſed tantùm poſitô quòd detur tale corpus, ſuam exiſtentiam per ſe habiturum eſſe. Atque huius rei ratio eſt, quòd idea corporis infinitè perfecti eſt mentis figmentum, aut idea compoſita, & quæ per conſequens poteſt eſſe falſa aut contradictoria, vt reipſa eſt: nam corpus infinitè perfectum clarè concipi nequit; cum ens ſingulare & finitum quale eſt corpus concipi nequeat univerſale & infinitum.

Sed idea Dei aut entis in genere, entis ſine reſtrictione, entis infiniti, non eſt mentis figmentum. Non eſt idea compoſita quæ aliquam involvat contradictionem. Eâ nihil eſt ſimplicius quamvis quicquid exiſtit aut exiſtere poteſt, complectatur. Jam autem idea illa ſimplex & naturalis entis, aut infiniti, exiſtentiam neceſſariam includit: Nam evidens eſt ens (non dico *ens peculiare*) habere exiſtentiam ſuam per ſe; & ens non poſſe non eſſe actû; cùm impoſſibile & contradictorium ſit vt verum ens ſit ſine exiſtentia. Fieri poteſt corpora non eſſe, quia corpora ſunt *talia entia*, quæ de ente participant & ab eo dependent. Sed ens ſine reſtrictione neceſſarium eſt; independens eſt; id quod eſt à ſe ipſo duntaxat habet. Quicquid eſt, ab ipſo oritur, ſi aliquid exiſtat, illud ens neceſſariò exiſtit: cùm quicquid eſt ab illo oriatur. Sed licèt nihil ſingulare eſſet, eſſet tamen ens: quia eſt per ſe, nec clarè concipi poteſt vt non exiſtens, niſi quis illud ſibi repræſentet vt *ens ſingulare* & ſic ideam ab ipſius ideâ protſus diverſam conſideret. Qui enim non vident Deum eſſe, ens vt plurimum non conſiderant, ſed *ens ſingulare*, atque ideò quod eſſe aut non eſſe poteſt.

Interim vt illud exiſtentiæ Dei argumentum diſtinctiùs concipiatur, ac nonnullis obiectionibus quibus urgeri poſſet clariùs reſpondeatur, recordandum eſt; quum videmus creaturam; Illam nec in ſe, nec per ſe nos videre. Illam enim, vt *tertio libro* probatum eſt, non videmus niſi ex quarundam perfectionum quæ in Deo ſunt, & quibus illa repræſentatur, contemplatione. Ita iſtius creaturæ eſſentiam, ipſius exiſtentia non poſitâ, notare poſſumus. In Deo id quod ipſam repræſentat cerni poteſt, licèt illa non exiſtat. Hanc ob cauſam exiſtentia neceſſaria non includitur in idea quæ illam repræſentat, cùm neceſſarium non ſit ipſam eſſe vt videatur, ſed res eodem modo non ſe habet de ente infinitè perfecto; non poteſt videri niſi in ſe ipſo; nam nihil eſt finiti, quod poſſet repræſentare infinitum. Deus igitur videri nequit niſi exiſtat. Non poteſt videri eſſentia entis infinitè perfecti, niſi ipſius exiſtentia videatur. Non poteſt videri ſimpliciter ut ens poſſibile;

Digitized by Google

bile : nullâ re capitur : ſique de eo cogitare poſſumus ; oportet neceſſariò vt exiſtat.

Sed haſce demonſtrationes hominibus vulgi proponere inutile eſt; iſtæ demonſtrationes *ad hominem* dici poſſunt quia omnes in genere homines non convincunt. Si ipſos convincere velis, proponendæ ſunt demonſtrationes ſenſibus magis accommodatæ, quæ ſanè non deſunt, nulla enim veritas pluribus probatur argumentis quàm exiſtentia Dei: Iſtud duntaxat attulimus, oſtenſuri veritates abſtractas, vtpotè in ſenſus noſtros nequaquàm ferè agentes illuſiones & chimæras ſæpè haberi, cùm è contrà veritates ſenſibiles, palpabiles, quæque mentem ad ſui conſiderationem impreſſione ſenſibili cogunt, multùm realitatis habere credantur, quia à peccato in mentem noſtram vehementiſſimè agunt.

Eandem etiam ob cauſam, ſperandi non datur locus vulgus huic demonſtrationi unquam aſſenſurum eſſe ad probandum animalia bruta non ſentire; nempe; cùm ſint innocentia, vt id apud omnes in confeſſo eſt, vtque ſuppono; ſi ſenſûs capacia eſſent : contingeret vt Deo infinitè iuſto & omnipotenti res dirigente, innocens dolore cruciaretur, quamvis dolor ſit pœna & peccati punitio, homines iſtius axiomatis evidentiam vt plurimùm aſſequi nequeunt. *Sub iuſto Deo, quiquam, niſi mereatur, miſer eſſe non poteſt*; quâ Auguſtinus ſapientiſſimè utitur adversùs Julianum vt peccatum originale & corruptionē naturæ noſtræ probet. *Oper. perf.*

In iſto axiomate & in quibuſdam aliis quibus beſtias non ſentire evincitur, nullam vim nullamque ſoliditatem eſſe arbitrantur; quia, vt jam diximus, hæc axiomata ſunt abſtracta, nec quicquam ſenſibilis aut palpabilis includunt, nullamque in ſenſus impreſſionem faciunt.

Actiones & motus ſenſibiles beſtiarum ad vitæ ſuæ conſervationem, argumenta ſunt, quæ quamvis veroſimilia tantùm nos multò magis tamen afficiunt; & quæ ideò nos eò vehementiùs adducunt vt credamus beſtias dolorem pati, dum percutiuntur dumque clamitant; quàm ratio illa abſtracta mentis puræ, quamvis per ſe certiſſima & evidentiſſima ſit. Certò enim conſtat pleroſque aliâ causâ ad id non adduci vt credant bruta prædita eſſe anima quàm visû ſenſibili eorum quæ à beſtiis ad vitæ ſuæ conſervationem aguntur.

Iuxta opinionem vulgarē pullum ex ovo formari, licèt forſan tantū nutriatur, liquor.

Id vel ex eo patet quòd plerique animam in ovo eſſe non arbitrentur, quamvis transformatio ovi in pullum longè difficilior ſit ipſa pulli omninò formati conſervatione. Quemadmodum maior requiritur ſolertia ad conficiendum horologium ex data ferri portione, quàm in dirigendis iſtius horologij ſemel inſtructi motibus;

motibus; potius admittenda eſſet anima in ovo ut ex eo formetur pullus, quàm ut pullus ille omnino formatus conſervetur. Verùm homines ſenſibus non percipiunt modum admirabilem quo formatur pullus quemadmodum ſemper percipiunt ſenſibus quomodo ad vitam conſervandam neceſſaria quærit. Sic nullâ impreſſione ſenſibili ex motibus ad transformationem ovorum in pullos neceſſariis nâtâ ad id impelluntur ut credant animas eſſe in ovis, ſed animalibus tribuunt animas propter impreſſionem ſenſibilem actionum externarum quas iſtæc animalia edunt ad vitæ ſuæ conſervationem; quamvis ratione jam allatâ animæ ovis potius tribui poſſent quàm pullis.

Secunda hæc ratio, materiam ſcilicet ſensûs & deſiderii incapacem eſſe poſſet procul dubio haberi demonſtratio adverſus eos qui bruta ſentire cenſent, quamvis ipſorum animæ ſint corporeæ. Verùm homines rationes iſtas perpetuò potiùs confundent & obſcurabunt quàm ad id adducentur ut rem argumentis tantummodò veriſimilibus, ſed maximè ſenſibilibus tamen & vividiſſimis contrariam pro verâ agnoſcant. Nec poterunt penitùs convinci niſi argumenta ſenſibilia argumentis ſenſibilibus quæ afferunt, opponantur, ipſiſque ſenſibili ratione demonſtretur quomodo omnes animalium partes nihil aliud ſint quàm meræ machinæ; & quomodo poſſint moveri ſine animâ, ſola objectorum impreſſione, & conſtitutione quadam ſpeciali, ut *Carteſius* id demonſtrare incepit in Tractatu ſuo *de homme*. Omnes enim rationes certiſſimæ & evidentiſſimæ ex puro intellectu petitæ ipſos ab argumentis obſcuris quæ à ſenſibus ſint petita nunquam dimovebunt immò & ingeniis ſuperficiariis ludibrium deberet qui probare aggrederetur ratiociniis paulò ſublimioribus animalia non ſentire. Maneat igitur altâ mente repoſtum, vehementem propenſionem quâ versùs oblectationes, voluptates, ac in genere versùs ea omnia quibus afficimur, nos in quamplurimos errores injicere: quia cum mentis noſtræ capacitas ſit finita, iſta propenſio nos indeſinenter dimovet ab attentione ad ideas claras & diſtinctas intellectûs puri, ad veritatem inveniendam aptas, ut nos adjungat ideis falſis, obſcuris & fallacibus ſenſuum noſtrorum; quæ voluntatem ſpe boni & voluptatis magis movent, quàm mentem lumine & evidentia illuminant ac erudiunt.

CAPUT XII.

De effectis quæ bonorum & malorum futurorum cogitatio in mente edere poteſt.

SI tenuiſſimas voluptates leviſſimoſque dolores quos actû ſentimus, aut etiam quos ſentire tantùm ſperamus imaginationem noſtram

mirum in modum perturbare ſæpe contingat, nóſque impediant quominùs de rebus juxtà veras ipſarum ideas judicare poſſimus; arbitrandum non eſt æternitatis expectationem in nos non agere. Verùm animadvertendum quid illa exſpectatio in mentem noſtram producere valeat.

Ante omnia obſervandum eſt ſpem æternarum voluptatum non tantopere in mentem agere, quàm metum æternorum cruciatuum. Quia, nempe, homines non æquè amant voluptatem ac oderunt dolorem. Præterea ſuæ corruptionis conſcientiâ adducti norunt, ſe dignos eſſe inferno; cum è contrà nihil videant in ſe quod mereatur mercedem tantam ut Divinæ felicitatis fiant participes. Quotieſcunque volunt, immò ſæpiſſimè cùm nollent, ſeveriſſimis pœnis potiùs quàm ullâ mercede dignos ſe eſſe ſentiunt; namque ipſorum conſcientia ipſos nunquam deſerit. At eadem evidentiâ perpetuò non convincuntur Deum velle exerere miſericordiam ſuam erga peccatores poſtquàm juſtitiam ſuam in proprium filium exercuit. Itaque ipſi juſti æternitatem cruciatuum vividiùs formidant quàm æternitatem voluptatum ſperant: conſideratio ergò pœnæ fortiùs agit ideâ mercedis. Hoc autem ferè, non ſola equidem, ſed ut cauſa præcipua, producere poteſt ea pœnæ conſideratio.

Innumeros ſcrupulos in mentem injicit, quos ita confirmat ut exui nequeant. Fidem ad præjudicia uſque, ut ita dicam, extendit, cultumque ſoli Deo debitum, in poteſtates imaginarias transfert. Mentem in ſuperſtitionibus vanis aut periculoſis ſiſtit; homines ad id impellit ut traditiones humanas, actiones ad ſalutem inutiles, pietatem Judaicam & Phariſaicam quam ſolus timor ſervilis excogitavit, maximo cum zelo & ardore amplectantur, ac eos denique eò nonnunquam cæcitatis adducant, ut ad deſperationem redigantur; adeò ut mortem veluti nihilum quoddam confusè ſpectent mortem ſuam ſtultè accelerent, ut ex ſollicitudinibus quibus anguntur & terrentur emergant.

Scrupuloſis æquè ac ſuperſtitioſis plus ſæpè charitatis ineſt quàm philautiæ; ſed in iis qui ad deſperationem adducuntur viget ſola philautia, nam ut dicam quod res eſt, is ſanè ſe vehementer amat, qui mavult non eſſe, quàm eſſe malè. Mulieres, juvenes, ingenia debilia, ſcrupulis & ſuperſtitionibus maximè obnoxia ſunt, at viri ad deſperationem faciliùs rediguntur.

Horum omnium cauſas reperire difficile non eſt; Etenim cum idea æternitatis omnium idearum quæ mentem ſtupefacere imaginationemque percellere poſſunt maxima ſit atque etiam maximè terribilis, ipſam longâ idearum adventitiarum ſerie ſtipari neceſſe eſt; quæ omnes ſimul non leve in mentem edant effectum, propter relationem quam habent ad ingentem illam & terribilem æternitatis ideam.

Quicquid ad infinitum aliquatenùs refertur parvum eſſe nequit

aut ſi in ſe parvum ſit, ſaltem per illam relationem magnitudinem ſortitur nullis limitibus circumſcriptam, quæque cum illo omni quod finitum eſt conferri nequit. Ita, quicquid aliquam habet, aut quod ſaltem aliquam habere imaginamur relationem ad alterutrum illud quod neceſſarium eſt, hoc eſt, ad æternitatem cruciatuum, aut ad æternitatem deliciarum nobis propoſitam, omnes animos qui planè ſtupidi non ſunt terrere neceſſariò debet.

Cùm fœminæ, juvenilis ætas, & ii quibus ingenium eſt debile, fibras cerebri, ut jam dictum eſt, molles & flexiles habeant, imaginationis vi, ex illorum alterutro, nempe ex cruciatibus aut ex deliciis æternis ſibi propoſitis veſtigia accipiunt altiſſima. Cùmque ſpiritûs ipſis affatim ſuppetant, ita ut ſenſûs quàm cogitationis capaciores ſint, imaginationis vi, maximo falſorum veſtigiorum falſarumque idearum adventitiarum, quæ nullam cum ideâ principali naturalem habent relationem numero obruuntur. Intereà tamen, relatio illa, quamvis imaginaria, fovet & corroborat falſa hæc veſtigia, falſaſque ideas adventitias quæ ab eâ originem ſuam ducebant.

Cùm litigatores momentoſo implicantur negotio, nec litium ſunt periti; vanis identidem terrentur formidinibus; quia ſcilicet, metuunt ne quædam ipſorum cauſæ officiant ad quæ ipſi judices animũ ne advertunt quidem; quæque juriſperiti nequaquàm formidarent. Negotium iſtud ipſis eſt tanti momenti, ut commotio in ipſorum cerebro inde orta, ad veſtigia remota quæ nullam ad id habent relationem tranſmittatur. Res eodem modo ſe habet de ſcrupuloſis; cauſas timoris & ſollicitudinis gratis ſibi fingunt. Et cùm voluntatem Dei in ſacrâ ſcripturâ examinare; eoſque quibus integra eſt imaginatio conſulere deberent; ad legem imaginariam ipſorum cerebro motibus inordinatis inſcriptam, indeſinenter attendunt. Et quamvis debilitatis ſuæ intus convincantur, Deumque ab ipſis quædam officia quæ ipſi ſibi præſcribunt non exigere certò ſciant; cùm iſta à vero Dei cultu eos avertant; non poſſunt tamen quin imaginationem ſuam menti anteponant; ac quibuſdam ſenſationibus confuſis quibus terrentur & in errorem injiciuntur potiùs cedant, quàm evidentiæ rationis quæ ipſos firmat & in veram ſalutis viam revocat.

Multùm ſæpè virtutis & charitatis occurrit in iis qui ſcrupulis quibuſdam detinentur: at in iis qui ſuperſtitionibus addicti ſunt, quique totam pietatem in ritibus Judaicis & Phariſaicis collocant, charitas & virtus longè rarior eſt. Deus in ſpiritu & veritate adorari vult, ficto atque ad pietatem compoſito vultu, externiſque officiis contentus non eſt, nec coram ipſo genua flectere ipſiuſque laudes labiorum neſcio quo murmure, à quo cor alienum eſt, dicere, ſufficit. Homines hiſce externis ſymbolis ideò tantùm contenti ſunt quia cor ſcrutari nequeunt: Ipſi enim homines in ſpiritu & veritate adorari vellent. Deus igitur mentem noſtram & cor expetit. Utrumque

fecit propter ſe, & propter ſe duntaxat utrumque conſervat. Sed multi Deo res in quas ſummum jus habet perperam audent eripere. In corde ipſorum idola ſunt, quæ in ſpiritu & veritate adorant, & quibus ſe totos devovent. Sed quia verum numen ipſis in intimo conſcientiæ æternos minatur cruciatûs ob infandum ipſorum ingrati animi crimen, nec tamen ab idololatriâ ſuâ deſiſtere volunt; bona quædam opera externè tantùm patrare decernunt; jejunant aliorum more; eleemoſynas erogant; preces fundunt; ac in ejuſmodi exercitiis aliquandiù perſiſtunt; quia verò iis quibus charitas deeſt moleſta videntur ab iis plerumque deſiſtunt, ut quibuſdam minutis ritibus aut facilibus *devotionis* actionibus ſeſe dedant, quæ cum philautia conſonantes totam Ethicam Chriſtianam neceſſariò quamvis ſenſim, evertunt. Haſce traditiones humanas quas perutiles eſſe ab hominibus imperitis acceperunt, quaſque terribilis æternitatis idea ipſis indeſinenter ingerit acriter tuentur, utpotè ad ſalutem planè neceſſarias.

De Juſtis res ſecùs ſe habet, ipſi etiam Dei ſui minas, quemadmodùm & impii, intùs exaudiunt. Sed affectuum tumultus non impedit quominus ipſius conſilia percipere queant. Falſis traditionum humanarum ſplendoribus ita non perſtringuntur, ut lumen veritatis non ſentiant: Jeſu Chriſti promiſſis fidunt, ipſiuſque conſilia ſequuntur; quippe qui perſuaſum habeant promiſſa hominum non ſecùs ac ipſorum conſilia vana eſſe. Nihilominùs tamen timor ille, æternitatis ideâ ipſorum menti incuſſus, eorum imaginationem nonnunquàm tantopere commovet, ut haſce traditiones omnino damnare non audeant, eaſque ſæpè exemplo ſuo approbent, quia ſcilicet, *aliqua* in iſtarum traditionum *ſuperſtitione & falſâ humilitate apparet ſapientiæ ſpecies*, ut in traditionibus illis Phariſaïcis, de quibus Paulus.

At verò quod hic præcipuè animadvertendum venit, quodque non tam morum pravitatem quam mentis perturbationem ſapit, hoc eſt: timor, ſcilicet, ille, de quo jam ſuprà, fidem æquè ac zelum eorum qui illo timore ſemel perculſi fuerunt, ad res etiam falſas ac Religionis noſtræ ſanctitate indignas ſæpè extendit. Multi ſunt qui credant, ſed fide immotâ & pertinaci, terram in centro mundi immobilem ſtare, bruta realem ſentire dolorem; qualitates ſenſibiles in ipſis objectis diffuſas; formas dari aut accidentia realiter diſtincta à materiâ, cum multis aliis opinionibus falſis aut incertis, quia eas negando fidei ſe adverſari exiſtimaverunt; Scripturæ ſacræ formulis loquendi terrentur, quæ ut ab omnibus intelligi poſſit familiariter loquitur, ac per conſequens phraſibus apud vulgus uſitatis utitur Phyſicam nos docere non ſollicita. Non modò ſpiritûs ſancti dogmatibus & præceptis, verùm etiam Judæorum opinionibus fidem adhibent. Nec animadvertunt Joſuam, exempli gratiâ, milites

ſuos alloquutum fuiſſe, ut ipſe Copernicus, Galilæus, & Carteſius vulgus hominum alloquerentur. Certè licet Joſua in eadem ac iſti Philoſophi fuiſſet ſententiâ terram ſtare nequaquam juſſiſſet; quia ſcilicet ejuſmodi verbis inuſitatis miraculum à Deo in populi gratiam editum, exercitui patefacere non potuiſſet. Qui ſolem immotum eſſe credunt, nonne, dum famulos, amicos, ac eos etiam qui in eadem cum ipſis ſunt ſententia familiariter alloquuntur, ſolem oriri aut occidere dicunt. An dum de philoſophando non agitur, ſermone incognito & non vulgari uterentur? Prætereà an ipſe Joſue perfectè callebat Aſtronomiam? aut ſi iſtius ſcientiæ peritus eſſet, an ipſius milites perindè? aut ſi ipſe & milites Aſtronomiæ periti erant, quis dicat ipſos philoſophari voluiſſe dùm decertare duntaxat animo ſedebat? Joſua igitur ut loquutus eſt loqui debuit, etiamſi ipſe cum militibus eaſdem habuiſſet opiniones quas nunc habent celeberrimi inter Aſtronomos. Iſtius tamen inclyti Ducis verba, *Siſte Sol propè Gabaon*, & quod ſequitur, ſolem ſcilicet ad ipſius imperium ſtetiſſe, eò multos adducunt ut credant hypotheſin quâ mobilitas terræ ſtabilitur, non modò periculoſam, ſed etiam ita hæreticam eſſe ut ſine fidei diſpendio defendi nequeat, nonnullos viros pietate graves & venerabiles ſanè hanc opinionem damnare audiverunt, quid doctiſſimo ſæculi noſtri Aſtronomo circa id rei contigerit confusè norunt; atque id ſufficit ut fidem ad opinionem iſtam uſque extendi pertinaciter credant: ſenſus quidam confuſus motu quodam timoris quem ipſi non percipiunt, excitatus & ſuſtentatus eos in ſuſpicionem injicit adversùs eos qui rationem in rebus quæ rationis ſunt ſequuntur. Illos tanquam hæreticos habent nec ſine ſollicitudine & mentis anxietate ipſos audiunt loquentes. Ac ejuſmodi arcanæ formidines eorum menti eandem inſpirant venerationem & ſummiſſionem ergà iſtas opiniones vulgares & ergà multas alias merè Philoſophicas, ac ergà veritates fidei.

CAPVT XIII.

I. De tertia propenſione naturali, nempe de amicitiâ quâ cæteros homines proſequimur. II. Iſta propenſio eò nos fert ut amicorum noſtrorum cogitationes probemus eóſque falſis laudibus decipiamus.

I. *De tertia inclinatione naturali, quæ eſt amicitia, quâ cæteros homines proſequimur.*

EX omnibus inclinationibus in genere, & eo ſenſu quo primo capite explicui, ſumptis, illa duntaxat ſupereſt quâ versùs illos quicum vivimus, & versùs omnia objecta quibus circumcingimur, propendemus. Sed de illâ inclinatione ſeu propenſione pauca duntaxat dicam, quia id Ethicam & Politicam potius ſpectat quàm inſtitutum noſtrum. Quoniam iſta propenſio cum animi affectibus ſemper conjuncta eſt, ſatius forſan foret illam in librum ſequentem tranſmittere: Verùm ordo hac in re non eſt tanti momenti.

Ut iſtius inclinationis naturalis cauſam & effecta clarè intelligere poſſimus; tenendum eſt Deum omnia opera ſua amare, illaque inter ſe arctè unire ut ſeſe mutuò conſervent. Cùm enim opera ſua indeſinenter amet, quippe quæ amore ipſius producantur; amorem etiam erga opera ſua cordi noſtro indeſinenter imprimit, cùm amorem ipſius amori ſimilem in corde noſtro indeſinenter excitet. Ne autem amor naturalis quo noſmet ipſos proſequimur deſtruat aut nimis debilitet amorem quo erga ea quæ ſunt extrà nos tenemur, utque contrà duo iſti amores quos Deus nobis indit ſeſe mutuò foveant & corroborent; Deus cum rebus quibus circumcingimur ac præcipuè cum entibus ejuſdem ſpeciei tam firmo vinculo nos univit; ut ipſorum malis naturaliter contriſtemur, ob ipſorum gaudia ipſi etiam gaudio afficiamur, ac eorum elevatione aut demiſſione, nos etiam elevari aut deprimi videamur. Novæ cognatorum & amicorum dignitates, noveorum qui ad nos proximè attinent quæſita, bellao parta & victoriæ à Principe noſtro reportatæ, immò terræ in orbe novo recens cognitæ, ſubſtantiæ noſtræ aliquid addere videntur. Quoniam enim cum his omnibus vinculo quodam uniti ſumus, illorum magnitudine & progreſſu gaudemus: Iſtum mundum infinitum eſſe vellemus, ac iſtorum Philoſophorum qui opera Dei nullis circumſcribi limitibus cenſent, cogitatio, non modò digna Deo, verum etiam homini cui nihil pulchrius videtur, quàm infiniti partem facere, gratiſſima eſt: quia utut in ſe ipſo parvus ſit, ſe tamen veluti infinitum eva-

Digitized by Google

dere cenſet, ſeſe per entia infinita ſibi circumjacentia diffundendo.

Unio equidem noſtra cum omnibus corporibus quæ per ingentia hæc ſpatia volvuntur, non eſt admodùm arcta, ac proinde pleroſque homines fugit: nec deſunt qui ea quæ in cœlis reteguntur ita negligunt, ut iis ipſos naturâ nequaquàm uniri meritò credas, niſi aliunde notum foret, iſtam negligentiam vel ex ignorantia oriri vel ex eo quod aliis rebus nimis adhæreſcunt.

Mens quamvis corpori ſuo unita, omnes tamen qui in eo excitantur motûs non ſemper percipit, aut ſi eos percipiat, ad eos ſemper non attendit. Cùm affectus quo agitatur ſæpè vehementior ſit ſenſatione quâ afficitur, objecto affectûs ſui magis adhærere videtur quàm corpori ſuo. Namque per paſſiones præſertim, mens in externa objecta ſeſe diffundit, & ſe reapſe cum iis omnibus quibus circundatur colligari ſentit. Non ſecùs ac præcipuè ſenſationis ope per corpus diffunditur & agnoſcit ſe unitam eſſe omnibus ipſius partibus. Sed quemadmodum ex eo quod quis aliquo affectu vehementer percitus ſeſe ultrò morti objiceret; vitæ ſuæ prodigus, inferri legitimè non poſſet ipſius mentem corpori non uniri; ita arbitrandum non eſt nos naturâ omnibus non adhærere, quia quædam ſunt quæ negligere videmur.

Ut, exempli gratiâ, cognoſcas an homines Principi ſuo & patriæ adhæreant, ii examinandi ſunt qui res eorum norunt, quique nullis privatis negotiis detinentur: tum comperies quanto ardore quid novi afferatur diſquirent; quam ſollicitè de præliorum eventu percontabuntur; quàm alacriter victorias de hoſtibus reportatas ſibi nuntiari audient, quantâ verò mœſtitiâ ob clades afficientur. Tunc homines Principibus ſuis & Patriæ ſtrictè uniri clarè intelliges.

Pariter, ut cognoſcas an homines Sinarum & Japoniæ regnis, Planetis & ſtellis fixis aliquo vinculo connectantur; oculos conjice in eos qui altâ in patriâ & familiâ ſuâ fruantur pace, nullis agitentur affectibus ſibi peculiaribus, quique unionem quâ cum rebus nobis cœlo propioribus uniuntur actu non ſentiant; atque agnoſces, eos, ſi naturæ & magnitudinis iſtorum aſtrorum periti ſint, non ſine gaudio audituros eſſe quædam recens retecta fuiſſe; ea cum voluptate incredibili contemplabuntur, ſique ſatis Aſtronomiæ periti ſint, eorum motûs obſervare & dimetiri cum ſummo labore non dubitabunt.

Qui multis implicantur negotiis, an Cometes appareat an verò ſit Eclipſis parùm ſolliciti ſunt: qui verò à rebus ſibi proximis tantoperè non dependent, ad ejuſmodi eventûs attenti ſunt. Quia reipsâ nihil eſt cui aliquo vinculo non adhæreamus, licèt unionem illam ſemper non ſentiamus; quemadmodum ſemper non ſentimus mentem noſtram uniri, non modò brachio aut manui, verùm etiam cordi & cerebro.

Arctiſſima unio naturalis quam Deus inter nos & opera ſua in-

Digitized by Google

ſtituerit, ea eſt quâ cum hominibus quîcum degimus unimur. Illos non ſecus ac noſmet ipſos amare Deus nos juſſit, utque amor ex liberâ voluntatis electione natus tenax ſit & perennis, illum Deus fovet & corroborat amore naturali quem nobis imprimit. Quocirca quædam nobis indidit vincula inviſibilia quibus ad eos amandos neceſſariò adigimur. Ita ut eorundem vinculorum ope ipſorum conſervationi non ſecùs ac noſtræ conſulamus: ipſos habeamus ut partes eſſentiales totius quod componimus, ac ſine quo ſubſiſtere nequimus.

Iſtis convenientis naturalibus, quæ inter inclinationes hominum, inter ipſorum corporis motûs, & inter iſtas inclinationes, iſtoſque motus ad ſe invicem occurrunt mirabilius nihil eſt. Arcana illa concatenatio miraculum eſt omni admiratione majus,quodque nemo unquam mente aſſequi poterit. Ad alicujus doloris ſubitò nati quemque propriis noſtris viribus ſuperare non poſſemus ſenſum; ingentem, exempli gratiâ, clamorem edimus. Clamor ſæpè ex improviſo & ſola machinæ diſpoſitione ortus aures eorum pervadit qui in tantâ non ſunt diſtantiâ, ut auxilium tum temporis neceſſarium præbere non poſſint; ipſos cujuſcunque tandem ſint gentis aut conditionis penetrat, & attentos efficit; namque ejuſmodi clamor omnibus linguis & conditionibus communis eſſe debet, & eſt actu. Cerebrum agitat totamque uno inſtanti eorum qui iſto clamore perculſi ſunt corporis diſpoſitionem immutat. Immò ad auxilium ferendum vel incogitantes inducit. At verò non diù durat iſte clamor quin agat in ipſorum mentem ipſiſque deſiderium inſpiret opis ei ferendæ qui prece iſta naturali uſus eſt. Dummodò tamen ſupplicatio iſta naturalis ſeu potius urgens illud imperium, ſit juſtum & ſocietatis legibus conforme. Nam clamor temerarius, gratis & ex vano terrore ortus, indignationem & ludibrium pro miſericordia apud adſtantes parit, quia qui ſine cauſa clamat, rebus à naturâ ad noſtri conſervationem inſtitutis,abutitur. Clamor iſte temerarius averſationem naturaliter gignit & compellit ad ulciſcendam injuriam naturæ, hoc eſt, rerum ordini, factam, ſi ſaltem de induſtriâ editus fuerit: ſed nihil præter *riſum* commiſeratione aliquâ admixtum movere debet, ſine averſatione ac ſine vindictæ deſiderio; ſi clamor ille à quopiam vano terrore & falsâ periculi ſpecie perculſo, editus fuerit, ut enim à terrore liberetur & impoſterum à clamando ſine causâ deſueſcat, *ridendus* eſt; ſed miſericordia opus eſt ut ipſi quatenùs infirmo ſuccurratur, nihil ordini magis conſentaneum concipi poteſt.

Hic quænam organa quâſve convenientias author naturæ in hominum & cæterorum animalium cerebro poſuit ad fovendam concordiam & unionem ipſorum conſervationi neceſſariam ullo exemplo explicare non aggredior; quædam tantùm ſuper hiſce organis animadvertere contentus, ut alii poſteà ſedulò meditentur & ſcrutentur;

tur;

tur; non quomodo organa illa moveantur, nec quomodo ipſorum motus, per aërem, per lucem, & per omnia corpuſcula quæ nos circumdant communicentur; id enim captum ferè ſuperat, nec neceſſarium eſt; ſed ſaltem ut illorum organorum effecta noſcantur, variis obſervationibus vincula quibus mutuò unimur cognoſci poſſunt; ſed quo pacto hæc omnia fiunt, illud demum eſt quod accuratè ſciri nequit. Horologium horas indicare nullo negotio percipimus, ſed tempore opus eſt ut ſcire valeamus quibus id fiat rationibus: jam verò tot varia ſunt organa in cerebro minimi animalium, ut in machinis arte factis & maximo elaterum numero conſtantibus, nihil ſimile reperiatur.

Si organa machinæ noſtræ omnino noſci nequeant, nulla etiam eſt ea accuratè cognoſcendi abſoluta neceſſitas; at verò ut rectum obſervetur vitæ regimen effecta quæ in nobis edere valent perfectè cognoſcere neceſſe eſt. Quomodo horologium compactum ſit ut illo uti poſſimus tenere neceſſe non eſt; ſed ut illius ope tempus noſtrum metiri queamus, illud horas indicare neceſſariò ſaltem cognoſcere debemus. Attamen ſunt homines ad meditationem adeò inepti, ut illos machinis ſenſu deſtitutis haud immeritò ſimiles eſſe dixeris. Apud ſe ipſos nequaquàm ſentiunt organa moveri, ad objectorum præſentiam ſæpè agitantur, dum vix motuum ſuorum conſcii ſunt; ſervi ſunt, nec ſentiunt vincula. Innumeris denique variis rationibus ducuntur, quamvis manum quâ reguntur non noſcant, putant ſe omnium motuum quibus percelluntur autores eſſe: Nec quod in ipſis actu libero voluntatis ſuæ, ab eo quod corporum adjacentium impreſſione agitur, diſtinguentes, arbitrantur ſe proprios ſui duces eſſe, eodem ipſo tempore quo alio ducuntur. Sed iſtorum explicandorum hic non eſt locus.

Convenientiæ quas Author naturæ inter inclinationes noſtras naturales inſtituit, ut mutuo inter nos vinculo uniremur, attentione & ſcrutationibus noſtris, iis quæ inter corpora, aut inter ſpiritûs relatè ad corpora ſunt, digniores videntur. Omnia enim ita ordinata fuere, ut inclinationes quæ ſocietati maximè repugnare videntur ipſi tamen utiliores ſint, dummodo ſint temperatæ.

Cupiditas, exempli gratiâ, quâ cuncti homines flagrant dignitates poſſidendi, tendit per ſe ad ſocietatis deſtructionem. Nihilominus cupiditas illa ordine naturæ ità temperatur ut Reipublicæ longè utilior ſit multis aliis inclinationibus moderatioribus. Etenim, æmulationem movet, ad virtutem incitat, & eorum animum qui de Patria benè merentur, ſuſtentat; nec tot reportarentur victoriæ, niſi milites ac præcipuè duces, ad gloriam & munia collimarent. Itaque ſingula exercitûs membra, dum ſibimet ipſis tantùm conſulunt, bono tamen Patriæ conferunt: unde patet, publicæ utilitatis eſſe omnes homines ſecreto gloriæ deſiderio moveri, dummodò deſiderium illud ſit temperatum.

Digitized by Google

Verùm, ſi ſinguli privati mentem ſuam ſincerè aperirent, ſi coram aliis ſe ad id tendere ut corporis cujus ſunt membra præcipuę partes fiant, nec ultimum unquàm locum obtinere velle, ingenuè profiterentur, hoc pacto ſocietatem nunquam inirent. Omnia ejuſdem corporis membra non poſſunt caput & cor eſſe; in eo etiam pedes, manus, magni non ſecus ac parvi, qui obediant non ſecus ac qui imperent eſſe debent, ſi unuſquiſque ſe ſemper dominari nunquam verò obedire velle palàm diceret ut id unuſquiſque optat naturâ ſuâ, omnia corpora politica hoc pacto interirent, confuſio & injuſtitia ubique graſſarentur.

Neceſſe igitur fuit eos qui ingenio perſpicaciori prædití ſunt, qui ad id aptiores nati ſunt ut nobiliores hujuſce corporis partes eſſent, cæteriſque imperarent, naturâ urbanos & comes eſſe. Hoc eſt, inclinatione quadam ſecretâ ad id ferri, ut in verbis & agendi rationibus comitatem & urbanitatem præ ſe ferentes aliis teſtarentur ſe omni exiſtimatione indignos eſſe, ac tenuitatis conſcios in eâ eſſe opinione ut ſe infimum inter homines locum occupare credant; Eos verò quos alloquuntur quibuslibet honoribus dignos eſſe, ac eos ſe maxima exiſtimatione & veneratione colere. Denique, deficiente charitate & ordinis amore, neceſſe fuit ſuperiores callere artem fallendi inferiores fictâ humilitate, in ſolâ ſpecie externâ, in verbis ſcilicet duntaxat poſitâ; ut iſtâ quæ in omnibus ſocietatibus civilibus neceſſaria eſt præcellentiâ ſine invidia frui poſſent. Quippe hoc pacto, cuncti homines gloriam quam cupiunt aliquatenùs poſſident. Magnates realiter, * parvi verò & tenues imaginariè; ſcilicet aliorum blandimentis decepti, ſe pluris æſtimari quàm fert ipſorum conditio, hoc eſt ſe non in infimo ordine collocari, ſibi perſuadent.

*Secundùm hominem loquor quam vera hujuſce mundi magnitudo à ſolâ imatione pendet.

Hinc obiter colligere eſt eos qui de ſe ſæpè loquuntur, præcipuè ſi id quod de ſe dicunt aliquâ laude dignum ſit, adverſus civilitatem vehementer peccare, licèt quibuslibet animi virtutibus reapſe forent præditi, quoniam non licet cum iis quorum colloquio uteris ita agere quaſi eſſent infra te poſiti, niſi in quibuſdam caſibus, ubi, exempli gratiâ, notis quibuſdam externis & ſenſibilibus ſuprà illos emines. Etenim contemtus injuriarum eſt atrociſſima: illo præcipuè ſocietatis vinculum rumpitur; nec eſt quod ſperemus fore ut homo cui notum eſſe potuit, ſe à nobis tanquam inferiorem haberi poſſit unquam ſocietatem nobiſcum jungere, quia homines ferre nequeunt ſe haberi ultimam partem corporis quod conſtituunt.

Iſta igitur innata hominibus inclinatio utendi verborum lenociniis maximè propenſionem quâ ad gloriam feruntur cohibet, & aptiſſima eſt ad leniendum dolorem internum quo ii afficiuntur qui ultimas conſtituunt corporis politici partes. Nec dubium eſt quin ambæ iſtæ inclinationes, altera ſcilicet quâ ad blandimenta, altera verò quâ ad gloriam propendemus ſimul junctæ ad ſocietatem fovendam ſint utiliſſimæ.

Digitized by Google

Verùm in hiſce inclinationibus non ſecus ac in amicitiâ, miſericordiâ, benevolentiâ & cæteris quæ uniendis hominibus inter ſe invicem inſerviunt incredibilis eſt corruptio. Quod ſocietatem civilem fovere deberet ipſius exitio ſæpè plurimùm confert; ac ne ab argumento recedam id errori ſtabiliendo & propagando inſeruit.

Inter omnes inclinationes ad ſocietatem neceſſarias, amicitia, favor, grati animi motus, & illæ omnes quibus ad id adducimur ut amicis etiam coram nimias laudes tribuamus, nos maximè in errorem injiciunt.

Amorem noſtrum in ſolis amicis non terminamus, ea omnia etiam amamus quæ ad illos aliquatenùs pertinent; & quia opinionum ſuarum ut plurimùm ſunt acerrimi vindices; eò nos ſenſim flectunt ut ipſis credamus, ipſorumque opiniones approbemus illaſque pertinaciùs & vehementiùs ipſis ſæpè tueamur: Quia ſi opiniones ſuas nimio impetu defenderent id ipſos ſæpè non deceret. Cùm contrà nemo poſſit vitio vertere ſi nos ipſas tutemur; in ipſis id philautiæ, in nobis verò generoſitati imputetur. II. *Iſta inclinatio ad id nos fert ut amicorum cogitationes probemus, ipſoſque falſis decipiamus laudibus.*

Cæteros homines amore complectimur pluribus de cauſis, nobis placere & utiles eſſe multifariam poſſunt. Ingeniorum, affectuum, & negotiorum conformitate ipſorum ſpecie externa, agendi rationibus, virtutibus, bonis, amore & exiſtimatione quâ nos proſequuntur, officiis quæ ab ipſis accepimus aut ſperamus & multis aliis cauſis ſpecialibus ad ipſos amandos determinamur. Si igitur contingat ut quis inter amicos noſtros, hoc eſt, qui iiſdem ac nos moveatur affectibus, qui ſit eleganti corporis formâ, qui facundè & ſcitè animi ſenſa exprimat, quem virtute ornatum vel ſummo loco ortum credamus, qui amorem & exiſtimationem nobis teſtetur, qui benè de nobis meritus ſit, aut cujus opem aliqua in re ſperamus, aut quem denique ob aliquam aliam cauſam amemus; ſi, inquam, contingat, ut homo ille aliquam proferat propoſitionem, illam ſtatim, ratione ad examen nequaquam adhibitâ, haurimus. Ipſius opinionem an ſit vera necne ſecuri, immò ſæpè reluctante conſcientiâ, pro obſcuritate & confuſione mentis noſtræ, pro cordis noſtri corruptione, & pro utilitate quam ex falsâ generoſitate noſtra ſperamus, defendimus.

Hujuſce rei exempla ſigillatim afferre foret inutile; vix enim unquam per unicam horam quis alicui cætui, poteſt intereſſe, quin multa ipſe experiatur, ſi ſaltem attendere velit. Veritati raro plauditur, ſed iis ſæpè qui amorem adſtantium ſibi conciliaverunt. Qui loquitur comis eſt & urbanus; ergò benè ratiocinatus eſt; ſufficit id quod dicit eſſe duntaxat veriſimile, ut verum habeatur. Ac ſi quæ protulit ſint ridicula & abſurda, ſaltem ipſis tribuetur veriſimilitudo. Is homo me amat, me exiſtimat, mihi multa præſtitit officia, & nunc præſtare poteſt, alias opiniones meas defendit, ingrati animi & imprudentiæ crimen à me non declinarē ſi ipſius jam opinonibus oblu-

Digitized by Google

ſtarer, imò non aſſentirer. Sic veritati illuditur, ipſam noſtris affectibus ſubjicimus, & falſas hominum opiniones mutuâ indulgentia ampleſtimur.

Vir probus ſuccenſere non debet quum docetur & eruditur, dummodò juxtà urbanitatis leges id fiat; & cum amici ægrè ferunt ſe de erroribus ſuis modeſtè à nobis moneri; tum ſibi ipſis & erroribus ſuis permittendi ſunt, cum id velint, nec ipſis quicquam imperare, aut ipſorum mentem mutare non valeamus.

Sed verus amicus errores amici probare nunquàm debet. Etenim ad id eſſet attendendum, nos ſcilicet iis magnopere officere, dum ipſorum opiniones temerariè defendimus. Elogiis noſtris cor ipſorum intumeſcit, & errores mentis roborantur. Eò deveniunt ut reſipiſcere nequeant; ac denique agunt & decidunt non ſecùs ac ἀναμάρτητοι facti eſſent.

Unde quæſo, fit ut ditiſſimi, potentiſſimi, nobiliſſimi, ac ii omnes in genere qui ſupra cæteros eminent ſibi tribuant ἀναμαρτησίαν; & eodem ſe gerant modo, ac ſi inferioribus eſſent ſapientiores, niſi quia ipſorum cogitationes indiſcriminatim & ſerviliter probantur? Ita aſſenſus quem præbemus amicis illos eò ſenſim adducit ut credant ſe præſtantiori cæteris pollere ingenio. Quo pacto ſuperbi, audaces, imprudentes, & in craſſiſſimos errores proni fiunt, nec id animadvertunt.

Hanc ob cauſam inimici noſtri ſæpè nobis utiliores ſunt, ac mentem magis erudiunt ſuis oppoſitionibus, quàm amici, ſuis approbationibus. Quia inimici noſtri ad id nos adigunt ut nobis ipſis præcaveamus, rebuſque quæ in medium proferimus attendamus; quod ſufficit ut errores agnoſcamus. At amici noſtri nos falsâ ſopiunt confidentiâ, quâ vani & ignari efficimur. Homines igitur amicos ſuos admirari, ipſorum ſententias amplecti præ amicitia nunquàm debent quemadmodum inimicis præ inimicitiâ ipſos adverſari æquum non eſt. Sed ſpiritum adulationis aut contradictionis exuere debent ut ſinceritatem profiteantur, utque evidentiam & veritatem, ubi ubi ſit, approbent.

Id etiam altâ mente repoſtum manere debet, ſcilicet, pleroſque ad adulationem & lenocinia pronos eſſe, inclinatione quadam naturali, ſive ut ingenio præditi videantur, ſive ut benevolentiam captent, ſive ut ipſis par referatur, ſive denique malignitatis & deriſionis animo. Nec iis omnibus quæ nobis dici poſſunt tutum eſt fidem incautam adhibere. Nonne videmus quotidie homines ſibi invicem ignotos, ſeſe mutuò laudibus ad aſtra evehere etiam quum primâ vice colloquuntur? Quotidie videas oratorem qui concionem habuerit laudibus hyperbolicis extolli & cum admirationis indiciis ab eodem excipi, qui mos eum exſibilaverat, ac coram iiſdem ſubſannationum teſtibus. Quotieſcunque quis exclamat, præ admi-

ratione palleſcit, ac veluti attonibus hæret, is qui loquitur mira ſe dicere ideò inferre non debet; ſed potiùs ſe coram adulatoribus loqui, ſe ab amicis temerariè laudari, aut ab inimicis malignè rideri. Vel forſan, admirationem ſibi conciliat quia eleganter & aptè ad perſuadendum loquitur, quia dives eſt vel authoritate pollet, vel ſi mavis, ex eo oritur approbatio quod ea quæ profert notionibus ſenſuum confuſis & obſcuris, ſed vividis & jucundiſſimis nitantur, aut quia imaginationis igniculis micat, cùm laudes amicitiæ, divitiis, dignitatibus veriſimilitudinibus, ſed raró veritati tribuantur.

Quis fortè ſperaverit, me, examinatis in genere inclinationibus mentis, tranſiturum eſſe ad explicationem ſingularem omnium motuum ſpecialium quibus afficiuntur mentes ad boni & mali præſentiam, hoc eſt, me explicaturum naturam amoris, odii, gaudii, triſtitiæ, & omnium affectuum intellectualium tam generalium quàm ſpecialium, tam ſimplicium quàm complexorum. Sed varios quibus mentes agitari poſſunt motus explicare mihi non propoſitum eſt.

Obſervari duntaxat velim quæcunque hactenus de Inquirenda Veritate ſcripſi, ea mente à me ſcripta fuiſſe, ut homines debilitatis & ignorantiæ ſuæ convincerent; utque ipſos docerem quantopere errori & peccato omnes obnoxii ſimus. Id jam dictum repeto iterum atque iterum; forſan memoriæ mandabitur: de mentis naturâ accuratè & penitus tractandi nunquam fuit animus. De ea tamen aliquid perſtringere oportuit, ut errores in principio ſuo, ordine, & clarè poſſem explicare. Ac ſi limites mihi primâ fronte præſcriptos ſum tranſgreſſus; id ex eo ortum eſt quòd nova quædam mente ſubierint, quæ non levis eſſe momenti mihi videbantur, quæque non ſine voluptate lectum iri arbitrabar. Mea forſan me fefellit opinio, niſi tamen rem ſic crediſſem vix id à me obtinere poſſem ut ea ſcriberem. Quis enim loquatur niſi attentionem ab auditoribus ſperet? Multa equidem dixi quæ ad inſtitutum minus facere videntur, quàm particularis motuum mentis tractatio; id non diffiteor; ſed dum ordinem mihi præſcripſi, frœnum tamen ingenio injici nolo. Ordinem mihi præſcribo qui me regat, ſed id mihi ſemper concedi volo ut iter faciendo caput identidem deflectam, ſi quid occurrat memorabile. Immò à viâ nonnunquam ſecedere mihi licet ut & quieſcam modò nunquàm aberrem. Qui mecum quieſcere nolunt in itinere poſſunt pergere; per me licet: vertant folium ſi lubet; at ſi diverticula mea ægrè ferant meminerint tamen, non paucos eſſe, qui locis in quibus requieſco, recreati, alacriùs reliquo itinere defunguntur.

DE INQUIRENDA VERITATE.

LIBER QUINTUS. DE AFFECTIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De naturâ & origine affectuum in genere.

MEns humana duas habet relationes eſſentiales aut neceſſarias, admodum diverſas alteram ad Deum , alteram ad corpus ſuum. Quatenus mens pura, Verbo Divino, ſapientiæ & veritati æternæ eſſentialiter unitur ; hac enim ſolâ unione cogitationis eſt capax ; ut Libro tertio explanatum fuit. Quatenùs mens humana, relationem habet neceſſariam ad corpus ſuum ; nam quia iſti unitur corpori ſentit & im ginatur, ut primo & ſecundo Libro demonſtratum fuit. Mens nomine *ſenſûs* aut *imaginationis* indigitatur, quum corpus ipſius cogitationum cauſa eſt naturalis & occaſionalis ; Et eadem mens *intellectûs* nomine deſignatur, quum agit per ſeipſam ; ſeu potiùs quum Deus agit in ipsâ , quumque lumen divinum ipſi affulget ſine ulla relatione neceſſariâ ad ea quæ in corpore aguntur.

De voluntate res eodem planè modo ſe habet. Quatenus voluntas ἁπλῶς, ab amore quo Deus ſeipſum complectitur, à lege æternâ, uno verbo à voluntate Dei eſſentialiter pendet. Aliquid amamus, duntaxat quia Deus ſeipſum amat ; ac niſi Deus ſeipſum amaret, aut

niſi in mente humanâ amorem ſuo ſimilem, hoc eſt, motum illum amoris quo erga bonum in genere afficimur indeſinenter imprimeret nihil amaremus, nihil vellemus, ac ideò ſine voluntate eſſemus; cùm voluntas nihil aliud ſit quàm impreſſio naturæ, quâ versùs bonum in genere ferimur, ut multoties jam dictum eſt. *Primo libro*

Sed voluntas, quatenus voluntas hominis, à corpore eſſentialiter pendet; nam propter ſolos ſanguinis & ſpirituum motus, commotionibus ſenſibilibus agitatur. Igitur, *inclinationes naturales* nuncupavi, omnes mentis motus nobiſcum puris intelligentiis communes; & Libro præcedenti nonnullos explicavi ex iis quæ corpus valdè afficiunt, quamvis illorum cauſam finis non ſit niſi indirectè: Hic verò *affectûs* ſeu * *paſſiones* voco, omnes commotiones quibus mens agitatur occaſione motuum extraordinariorum ſpirituum & ſanguinis. De ejuſcemodi commotionibus ſenſibilibus hoc Libro agetur. * Gall. Paſſions.

Licèt paſſiones ab inclinationibus ſeparari nequeant, nec homines alicujus amoris aut alicujus odii ſenſibilis ſint capaces, niſi quia amoris & odii ſpiritualis capaces ſunt. Illas tamen ſeorſim tractandas eſſe duximus, ordinis ergo. Qui paſſiones multo vehementiores & vividiores eſſe inclinationibus naturalibus, illaſque ut plurimùm in alia objecta ferri, ac ſemper produci ab aliis cauſis, attenderit; is agnoſcet me non immeritò ſeparaſſe res naturâ ſuâ inſeparabiles.

Homines ſenſationum & imaginationum non ſunt capaces niſi quia purarum intellectionum ſunt capaces; cum ſenſûs & imaginatio à mente ſint inſeparabiles, nemo tamen eſt qui haſce facultates ſeorſim tractari non probet, quamvis naturâ ſuâ ſint inſeparabiles.

Denique ſenſûs & imaginatio ab intellectu puro non magis differunt, quam paſſiones ab inclinationibus. Itaque has duas poſteriores facultates ſeparare oportuit quemadmodùm tres priores ſeparare ſolemus. Ut melius diſcernere poſſimus quid mens ab Authore ſuo relatè ad corpus recipiat, ab eo quod habet ab illo ſine ulla relatione ad corpus.

Hoc ſolum ex iſtâ rerum naturâ ſuâ conjunctarum ſeparatione orietur incommodum nempe, ut fieri ſolet in ejuſmodi caſibus, multa ex iis quæ jam diximus repetere cogemur.

Homo unus eſt quamvis conſtet ex multis partibus, atque iſtarum partium ita arcta eſt unio ut nulla in parte poſſit tangi quin totus moveatur. Omnes ipſius facultates à ſe invicem ita dependent, & ita ſubordinantur, ut una explicari non poſſit quin de cæteris aliquid delibetur. Sic dum ordinem confuſionis evitandæ gratiâ nobis præſcribimus, multa repetendi incumbit neceſſitas, ſed præſtat repetere quàm confundere, quia claritati ſtudendum eſt. Rès commodiùs tranſigi nequit in hac repetendi neceſſitate quàm ſi ita repetamus ut repetitiones faſtidium non creent.

Paſſiones animi ſunt impreſſiones Authoris naturæ, quæ ad id nos

Digitized by Google

ferunt ut corpus noſtrum & quicquid ipſius conſervationi utile eſſe poteſt amemus, non ſecùs ac inclinationes naturales ſunt impreſſiones authoris naturæ quibus ad ipſum amandum ut ſummum bonum præcipuè ferimur.

Cauſa naturalis vel occaſionalis harum impreſſionum eſt motus ſpirituum animalium, qui per corpus diffunduntur, ut in eo diſpoſitionem objecto quod percipitur congruam producant, & foveant, adeò ut mens & corpus ſibi in hac occaſione mutuam ferant opem. Hic enim ordo à Deo fuit inſtitutus, ut voluntates noſtras motus corporis ad illas executioni mandandas apti, ſequantur; utque motûs corporis noſtri alicujus objecti præſentiâ in nobis mechanicè excitatos affectus animi comitetur, qui eò nos inflectat, ut velimus ea quæ tunc ſunt utilia corpori noſtro. Hæc eſt impreſſio perpetua voluntatis Divinæ in nobis, quâ certæ cuidam portioni materiæ tam arctè unimur; ſique iſta impreſſio voluntatis Divinæ per unicum ceſſaret momentum, ab illo ipſo momento, ab illa liberaremur dependentiâ in qua verſamur ab omnibus quæ corpori noſtro contingunt mutationibus.

Quippe ſatis aſſequi non poſſumus quomodo nonnulli autument eſſe connexionem omnino neceſſariam inter motûs ſpirituum & ſanguinis, & commotiones mentis. Quædam bilis particulæ in cerebro vehementer moventur; ergo mentem aliqua paſſione agitari iſtamque paſſionem potius eſſe iram quàm amorem, neceſſe eſt. Quænam concipi poteſt analogia inter ideam vitiorum inimici cujuſpiam, inter contemtûs & odii affectum, & motum corporeum partium ſanguinis qui in quaſdam cerebri partes irrumpunt? Quis poteſt imaginari hos motus ab illis pendere? Unionemque duorum æquè diverſorum & incompatibilium ac ſunt mens & corpus, poſſe produci & foveri aliter quàm voluntate perpetuâ & omnipotenti authoris naturæ.

Qui corpora motum ſuum, ubi concurrunt, neceſſario & per ſe ſibi invicem communicare exiſtimant, ſaltem aliquid veriſimile cogitant. Etenim iſta opinio aliquo fundamento niti videtur. Corpora cum corporibus eſſentialem analogiam habere videntur: ſed mentes & corpora ſunt duo genera entium adeò diverſa, ut qui mentis commotiones cum motibus ſpirituum & ſanguinis neceſſariò conjungi arbitrantur, rem omni veriſimilitudine deſtitutam cogitent. Certè ſolâ experientiâ quâ iſtius unionis inter duo hæc entia apud nos conſcii ſumus, & ſolâ perpetuarum Dei operationum in ſuas creaturas ignorantiâ, ad id ferimur, ut unionem mentis cum corpore alii tribuamus cauſæ quàm voluntati Divinæ.

Decidere difficile eſt an convenientia illa, ſeu connexio cogitationum mentis cum motibus corporis ſit pœna peccati, an verò ſit naturæ donum; nec deſunt qui credant eos eſſe temerarios qui alterutram iſtarum opinionum eligunt. Nemo eſt qui neſciat hominem ante

peccatum

Digitized by Google

peccatum non fuiſſe ſervum, ſed affectuum ſuorum dominum, agitationemque ſanguinis quâ producuntur nullo negotio voluntate ſuâ ſtitiſſe. Sed ægrè crediderim, corpus non ſollicitaſſe mentem primi hominis, ad eorum inveſtigationem, quæ vitæ conſervationi erant idonea. Haud facilè mihi perſuaſerim Adamum ante peccatum fructûs viſui jucundos & palato ſuaves non judicaſſe, ſaltem ſi ſcripturæ teſtimonio fidem adhibeam, nec poſſum ad id adduci ut credam œconomiam tam juſtam, tam admirabilem ſenſuum & paſſionum ad corporis conſervationem, eſſe potius naturæ corruptionem quàm ipſius inſtitutionem.

Natura equidem nunc eſt corrupta; id extrà omne dubium eſt; corpus in mentem æquo vehementiùs agit, cum ipſi ſuas neceſſitates ſummiſsè repræſentare deberet; illam tyrannicè habet & Deo eripit cui inſolubili vinculo uniri deberet; illamque ad rerum ſenſibilium, quæ conſervationi ſuæ utiles eſſe poſſunt, indagationem perpetuò appellit. Mens veluti materialis & terreſtris peccato facta eſt. Analogia & unio eſſentialis quam cum Deo habebat interiit; ſcilicet Deus ab ipsâ receſſit, id tamen ita fecit ut penitus illam non perdiderit & annihilaverit. Ab illius abſentia ſeu remotione qui ipſam in ordine conſervabat innumeræ ortæ ſunt inordinationes, atque ut à longiori ærumnarum noſtrarum enumeratione abſtineam, hominem ex quo lapſus eſt in omnibus partibus ſuis corruptum eſſe fateor.

Verùm enimverò lapſus iſte opus Dei non deſtruxit; Quod Deus primùm homini dedit, in eo ſemper agnoſcitur; Et voluntas Dei immutabilis, quæ uniuſcujuſque rei naturam conſtituit, inconſtantiâ & levitate voluntatis Adami, non fuit immutata. Quicquid Deus voluit id vult adhuc; & quia voluntas ipſius eſt efficax, efficit quicquid vult: Peccatum hominis equidem occaſio fuit iſtius voluntatis Divinæ, quæ conſtituit ordinem gratiæ; ſed gratia non eſt contraria naturæ. Altera non deſtruit alteram. Quia Deus adversùs ſeipſum non pugnat, ipſum nunquam pœnitet; & cùm ipſius ſapientia careat limitibus, opera ipſius fine etiam carebunt.

Igitur, voluntas Dei, quæ gratiæ ordinem efficit, additur voluntati quæ efficit ordinem naturæ, ut eam reparet, non verò ut eam mutet. Nihil in Deo eſt præter duas illas voluntates generales: Et quicquid eſt benè ordinati in terris, ab alterutrâ harum voluntatum pendet. Paſſiones optimè ordinatas eſſe, ſi duntaxat conſiderentur relatè ad corpus, infrà patebit, quamvis nos fallant in quibuſdam caſibus raris & peculiaribus, quibus cauſa univerſalis mederi noluit. Concludendum igitur eſt paſſiones eſſe ordinis naturæ, cùm non poſſint eſſe ordinis gratiæ.

Si equidem attendamus peccatum primi hominis nos auxilio Dei ſemper præſenti & ad noſtri defenſionem ſemper parato privaſſe, dicere poſſumus hoc ſenſu peccatum eſſe cauſam unionis noſtræ cum

Rr

Digitized by Google

rebus ſenſibilibus, quia peccatum à Deo nos ſejunxit, per quem ſolum à ſervitute poſſumus liberari.

Sed miſsâ inquiſitione primæ Paſſionum noſtrarum cauſæ, illarum extenſionem, naturam, finem, uſum, vitia, & quicquid complectuntur, expendamus.

CAPUT II.

De unione mentis cum rebus ſenſibilibus, vel de vi & extenſione affectuum in genere.

QUi ad hujuſce Operis lectionem ſeſe accingunt ſi iis quæ apud ſeipſos ſentiunt tantillùm attendere vellent; non opus eſſet me oſtendere nos ab omnibus objectis ſenſibilibus pendêre. Hic nihil poſſum dicere quod omnes ſibi notum eſſe non ſentiant, dummodò attendere velint. Quapropter de iis nihil quicquam dicere enixè optarem. Sed cùm experientiâ mihi conſtet, homines ſæpè ita ſupinè ſui ipſorum oblivifci, ut ad ea quæ ſentiunt nequidem animum advertant, utque eorum quæ in mente aguntur cauſam nequidem quærant; haud abs re fore exiſtimo ſi quædam hic prælibem quæ ipſos eò adducant ut ad ea animum advertant. Immò ſpero fore ut ii quibus ea quæ dicturus ſum jam nota ſunt hanc lectionem iniquo non ferant animo. Nam etiamſi eorum quæ ſcimus ſola repetitione non delectemur, ex eorum tamen quæ & ſcimus & ſentimus eodem tempore aliquam voluptatem poſſumus percipere.

Tunc beatū eſſe te judica cum tibi ex eo gaudium omne naſcetur, cùm in his quæ homines eripiunt, optant, cuſtodiunt, nihil inveneris, non dico quod malis ſed quod velis.

Spectatiſſima Philoſophorum ſecta, cujus etiamnum hodie placitis non pauci gloriantur, eò nos vellet adducere ut credamus felicitatem noſtram penes nos eſſe. Stoici nobis perpetuò occinunt homines à ſeipſis ſolis pendere debere: honoris, bonorum, amicorum, cognatorum jacturam ægrè non eſſe ferendam; æquam ſemper ſervandam eſſe mentem, & ab omni ſollicitudine vacuam, quicquid contingere poſſit. Exilium, injurias, probra, morbos, & mortem ipſam non eſſe mala, nec formidanda eſſe. Innumera denique nobis propinant ejuſce commatis, quibus aſſenſum non ægrè præbemus, tum quia præ ſuperbiâ cordis noſtri αὐτάρκειαν amamus, tum quia ratio nos docet pleraque mala quibus reapſe affligimur, non poſſe nos dolore afficere, ſi omnia in ordine ſtarent.

Sed Deus nobis corpus dedit & per illud corpus nos omnibus ſenſibilibus univit. Peccatum corpori iſti nos mancipavit, & per corpus effecit ut ab omnibus ſenſibilibus penderemus. Hic eſt ordo naturæ, hæc eſt Creatoris voluntas ut omnia entia quæ condidit inter ſe invicem connectantur. Sic nos omnibus rebus unimur, & peccatum nos mancipavit omnibus entibus, quibus Deus nos duntaxat univerat. Itaque nemo nunc eſt qui non uniatur & ſubjiciatur ſimul corpori, & per corpus Parentibus, amicis, civitati, Principi, pa-

Digitized by Google

triæ, veſtimento, ædibus, agro, equo, cani, toti tellu[ri], ſoli, ſtellis, & omnibus cœlis.

Ridiculum ergo eſt hominibus dicere per ipſos ſtare, ut ſint felices, ſapientes, liberi; ac ipſos monere ut ægrè non ferant amicorum aut bonorum jacturam, nihil aliud eſt quàm ipſos ridere. Quemadmodùm ridiculum eſt homines monere ne ſentiant dolorem dum vapulant, aut ne afficiantur voluptate dum fami cibo grato ſatisfaciunt. Ita dum Sroici nos hortantur moleſtè non ferre patris obitum, bonorum jacturam, exilium, carcerem & ſimilia, nec gaudere proſpero rerum noſtrarum ſucceſſu, certè aut à ratione abludunt, aut nos ridenr. Nam Patriæ, bonis, cognatis, &c. unimur, unione naturali, quæque nunc à voluntate noſtrâ nequaquàm pendet.

Fateor equidem rationem nos docere exilium à nobis tolerari debere ſine mœſtitiâ; ſed eadem ratione docemur nos pati debere brachium nobis truncari ſine dolore. Mens eſt ſuprà corpus, & ſecundùm rationis lumen ipſius felicitas aut infelicitas pendere non debet à corpore; verùm experientiâ ſatis liquet res non ſe habere ut ratio nos docet eas eſſe debere, & adversùs experientiam philoſophari ridiculum eſt.

Chriſtiani ſic non philoſophantur. Dolorem eſſe malum non negant; fatentur iis nos non ſine dolore avelli quibuſcum à naturâ fuimus uniti; & difficile eſſe ſeſe à ſervitute liberare in quam peccatum nos conjecit. Mentem à corpore pendere contrà ordinem eſſe agnoſcunt, ſed ipſam tamen ab eo pendere norunt, ita ut non poſſit liberari ab ipſius imperio niſi per gratiam Jeſu Chriſti. *Sentio*, inquit Paulus, *legem in corpore meo adverſus legem mentis meæ luctantem, ac me legi peccati quæ eſt in membris meis mancipantem. Heu me miſerum! quis me liberabit de corpore mortis hujus. Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Filius Dei, Apoſtoli, & omnes veri ipſius diſcipuli patientiam ante omnia commendant, quia, ſcilicet, ei miſeriam eſſe perpetiendam norunt qui voluerit vitam degere ſanctam. Denique veri Chriſtiani, aut veri Philoſophi nihil proferunt quod rationi & experientiæ conforme non ſit. Verùm tota natura, Sroicorum opinioni, aut ſuperbiæ indeſinenter reſiſtit.

Chriſtiani, ut ſeſe à ſervitute ſuâ poſſint expedire, ſibi in id incumbendum eſſe norunt, ut, ſcilicet, ab iis omnibus abſtineant quibus ſine voluptate potiri, & ſine dolore carere, nequeunt; hâc ſolâ ratione ſe pacem & libertatem, gratiâ liberatoris, ſibi partam conſervare poſſe compertum habent. Stoici contra falſas ſequendo Philoſophiæ ſuæ chimæricæ ideas, ſapientiam & felicitatem ſibi arrogant, & ut ſint virtute prædìti & ſervitutis immunes, ſufficere credunt ſi de virtute & ἀνεπιθυμία ſæpè cogitent.

Ratione & experientiâ certò docemur, nullâ potiori ratione nos poſſe vitare dolorem è punctione ortum, quàm cavendo ne pungamur. Sed Stoici dicunt; punge modò, & animi mei fortitudine non ſecus

ac Philoſophiæ auxilio, me à corpore meo ita abſtraham, ut quæ in illo agentur nullâ me afficiant ſollicitudine; dolorem non eſſe malum ita certò ſcio ut demonſtrationes non ſint certiores; & externo oris habitu, firmoque totius corporis ſitu, Philoſophiâ meâ me invulnerabilem evaſiſſe comperies.

Animus ipſorum ſuperbiâ firmatur: ſed ſuperbia non impedit quominus dolorem iniquo & ſollicito ferant animo & ſint reverâ miſeri. Itaque unio mentis cum corpore in ipſis non deſtruitur, nec ipſorum dolor diſſipatur; ſed unio ipſorum cum cæteris hominibus, deſiderio captandæ ipſorum exiſtimationis roborata, unioni cum corpore aliquo modo reſiſtit; nempe, viſus ſenſibilis eorum à quibus ſpectantur & quibus uniuntur ſpirituum curſum qui dolorem comitatur ſiſtit, & in ipſorum facie delet impreſſionem quam in ea primum dolor fecerat: nam ſi nemo eos intueretur ſimulata illa animi conſtantiæ & libertatis ſpecies illicò evaneſceret. Itaque dum Stoïci unioni cum ſuo corpore reſiſtunt, cæteris hominibus quibus gloriæ deſiderio uniuntur ſeſe eo magis mancipant: omnes igitur homines rebus ſenſibilibus & naturâ & concupiſcentiâ unitis eſſe certò conſtat. Id experientia patet, quamvis ratio contrarium ſentire videatur, & omnes penè hominum actiones id argumentis ſenſibilibus & invictis demonſtrent.

Hæc unio quæ inter omnes homines in genere deprehenditur; in omnibus tamen non æquè latè patet nec eandem in omnibus habet vim. Namque, cum mentis cognitionem ſequatur, dicere poſſumus nos actu non uniri objectis quæ non cognoſcimus. Ruſticus in casâ gloriam Principis & Patriæ non participat, ſed tantum gloriam vici ſui & circumjacentium, quia cognitio ipſius longiùs non extenditur.

2. Unio cum objectis ſenſibilibus quæ à nobis viſa ſunt firmior eſt unione cum objectis quæ imaginatione tantùm à nobis percepta fuere, & de quibus aliquid duntaxat audivimus. Senſu rebus ſenſibilibus arctiùs unimur. Nam ſenſus veſtigia multò majora in cerebro format, & motum in mente excitat longè vehementiorem, quàm ſimplex imaginatio.

3. Hæc unio debilior eſt in iis qui illam indeſinenter impugnant ut mentis bonis adhæreſcant, quàm in iis qui ſeſe affectuum motibus permittunt & mancipant. Nam illa unio cupiditate augetur & roboratur.

Denique varia munera obeunda, variæ conditiones, non ſecùs ac variæ ingenii diſpoſitiones, ingentem efficiunt differentiam in unione ſenſibili quâ homines bonis terræ adhæreſcunt. Magnates à pluribus pendent quàm cæteri, ipſorum ſervitus latiùs patet. Exercitûs Imperator omnibus militibus ſuis unione aliquâ devincitur, quia ab omnibus militibus maximo ſtudio colitur. In iſtâ ſervitute ſæpe conſiſtit ipſius generoſitas. Et cupiditas ſibi conciliandæ exiſtima-

Digitized by Google

tionis apud eos omnes quorum oculos in ſe convertit eum ſæpè ad id adigit ut alia deſideria magis ſenſibilia aut rationi conſentanea huic poſtponat. Circa eos qui in poteſtate ſunt conſtituti, vel gratiâ inter populares ſuos valent, res non ſecus ſe habet; eorum virtus ambitione ſæpè ſuſtentatur; quia amor gloriæ amori veritatis ut plurimùm antecellit. Hic de amore gloriæ loquor, non ut de ſimplici inclinatione, ſed ut de affectu; quia reverâ amor ille poteſt eſſe ſenſibilis & cum ſpirituum commotionibus ſatis vividis & violentis ſæpè conjunctus eſt.

Variæ ætates & varii ſexûs ſunt etiam cauſæ præcipuæ diſcriminis quod intercedit inter affectûs hominum. Infantes eadem non amant quæ viri aut ſenes, aut ea ſaltem non amant æquè fortiter & conſtanter. Mulieres ſoli familiæ & viciniæ, ſed viri toti patriæ adhærent; ipſorum eſt eam tueri; egregia munera, dignitates, imperia adamant.

Tanta eſt in muneribus, & in variis hominum rebus atque conditionibus varietas, ut eam explicare nemo poſſit. Ingenium hominis conjugati eodem modo affectum non eſt ac cælibis. Familiæ cura illum ſæpe totum habet. Religioſi ordinis Sectatores mente & corde aliter diſpoſiti ſunt quàm mundani, & etiam quàm Eccleſiaſtici, paucioribus uniuntur, ſed iis fortiùs adhærent; ſic in genere poſſumus judicare de variis hominum ſortibus; ſed varia vincula ſenſibilia, in unoquoque individuo penè diverſa explicari nequeunt, non rarò enim contingit ut homines quibuſdam rebus peculiari quadam unione reſtringantur, quibus tamen ſi ipſorum conditionem reſpicias adſtringi non deberent: ſed quamvis varii virorum, ac mulierum, ſenum & juvenum, divitum ac pauperum, doctorum, & indoctorum, denique variorum ſexuum, & variarum ætatum, ingenii characteres poſſint in genere exprimi; hæc tamen iis qui in mundo vivunt, & ea quæ in eo vident tantillùm attendunt, notiora ſunt, quàm ut iis hoc volumen augeatur. Qui hæc jucundè & ſolidè doceri cupient aperiant duntaxat oculos. Qui verò hæc græcè legere malunt, quàm ex iis quæ oculis quotidie uſurpant addiſcere, ſecundum librum Rhethoricæ Ariſtotelis legere poſſunt. Iſtud ni fallor omnium hujuſce Philoſophi operum optimum eſt, quia ibi pauca dicit in quibus ſit periculum errandi, & quia ea quæ profert probare rarò nititur.

Unionem igitur illam ſenſibilem mentis hominum cum iis omnibus quæ ad ipſorum vitæ aut ſocietatis cujus partem conſtituunt, conſervationem, aliquam habeat relationem, eſſe diviſam in diverſis hominibus, manifeſtum eſt, quia, nempe, latiùs patet in iis qui plura cognoſcunt, quibus eſt ſors nobilior, qui munia obeunt graviora, quique imaginatione pollent fecundiori, & quia arctior & firmior eſt in iis qui ſenſibus magis addicti ſunt, qui imaginationem habent vividiorem, quique affectuum motûs cæco impetu ſequuntur.

Digitized by Google

Ad modos quibus homines objectis ſenſibilibus uniuntur propè infinitos ſæpè attendere, utiliſſimum eſt; nec potiori ratione horum idoneam cognitionem aſſequi poſſumus, quàm noſmet ipſos ſcrutando & accuratè explorando. Eorum quæ apud noſmet ipſos ſentimus experientià, omnes aliorum hominum inclinationes, & pleroſque quibus obnoxii ſunt affectûs certò & accuratè cognoſcere poſſumus. Si his experimentis adjungamus cognitionem variorum vinculorum peculiarium quibus quodammodo detinentur, & cognitionem judiciorum unicuique affectui peculiarium, de quibus infrà ſumus acturi, faciliori fortè negotio poterimus prævidere & prædicere ipſorum actiones, quàm aſtronomi Eclipſes. Quamvis enim homines ſint liberi, raro tamen libertate ſuâ utuntur, renitentibus ipſorum inclinationibus naturalibus & affectibus violentis.

Priuſquàm huic capiti finem imponam neceſſe eſt præterea moneam hanc eſſe unam ex legibus unionis mentis cum corpore, ut omnes inclinationes mentis, illæ etiam quibus fertur versùs bona quæ nullam ad corpus habent relationem, ſint comitatæ, commotionibus ſpirituũ animalium, quæ illas inclinationes reddant ſenſibiles: quia cum homo non ſit mens pura fieri nequit ut ullam habeat inclinationem puram ſine admiſtione alicujus affectûs vehementis aut temperati. Ita, amorem veritatis, juſtitiæ, virtutis, & Dei ipſius ſemper comitantur motûs quidam ſpirituum, quibus amor ille ſenſibilis evadit, etſi id fiat modo impercepto, quia plerumque aliis ſenſationibus vividioribus afficimur, quemadmodum cognitionem rerum ſpiritualium quædam cerebri veſtigia, quibus illa cognitio fit vividior, ſed ut plurimum magis confuſa, ſemper comitantur. Sæpè equidem nos imaginari non cognoſcimus, eodem tempore quo veritatem aliquam abſtractam concipimus, atque hujuſce rei ratio hæc eſt. Nempe, veritates illæ nullas habent imagines, ſeu nulla veſtigia à naturâ in eum finem inſtituta, ut iis veritates illæ repræſententur; & omnia veſtigia quæ illas in mente excitant, nullam aliam cum iis relationem habent quàm relationem ab hominum arbitrio aut à caſu fortuito pendentem. Nam Arithmetici, & ipſi Analyſtæ, qui nihil præter res abſtractas contemplantur, imaginatione valdè utuntur, ut mentem ſuam in ideis defigant. Notæ arithmeticæ, litteræ alphabethicæ, & aliæ figuræ quas videre aut imaginari poſſunt, ſemper alligantur ideis quas habent de rebus; quamvis veſtigia quæ ex iis characteribus formantur nullam habeant ad ideas illas relationem, & eas proinde non reddant falſas aut confuſas; unde fit ut notarum arithmeticarum & litterarum uſu benè inſtituto, veritates difficillimas, & ſine his nunquam retegendas, retegant.

Cùm igitur ideæ rerum, quæ percipi nequeunt niſi intellectu puro poſſint colligari cum veſtigiis cerebri; cumque præſentia objectorum quæ amamus, odio habemus, timemus inclinatione naturali poſſit cõjungi cum motu ſpirituum; hinc manifeſtò patet æternitatis cogita-

Digitized by Google

tionem, inferni formidinem, felicitatis æternæ ſpem, quamvis objecta illa ſenſûs non afficiant, poſſe tamen in nobis excitare affectûs vehementes.

Itaque nos modo ſenſibili non tantùm rebus omnibus uniri quæ ad vitę conſervationem referuntur; verùm etiam rebus ſpiritualibus, quibus mens per ſe immediatè unitur, dicere poſſumus. Immò ſæpè fit ut Fides, Charitas, & philautia iſtam unionem cum rebus ſpiritualibus reddant firmiorem, unione quâ omnibus ſenſibilibus adhæreſcimus. Verorum Martyrum mens Deo quàm corpori ſuo arctiùs unitur, & qui falſæ Religionis, quam tamen veram exiſtimant, tuendæ causâ moriuntur, ſatis oſtendunt inferni terrorem in eos vehementiùs agere mortis formidine. In bellis Religionis ergò ſuſceptis, & in ſuperſtitionum propugnatione, tantus animorum æſtus tantaq; pertinacia utrinqûe erumpit; ut in iis affectum ſeu paſſionem ineſſe dubium non ſit. Immò affectus ille cæteris longè vehementior & conſtantior eſt, quia rationis ſpecie nititur, in iis qui falluntur non ſecùs ac in aliis.

Igitur, per affectûs noſtros iis omnibus unimur quæ bonum aut malum mentis æquè ac iis quæ bonum aut malum corporis eſſe nobis videntur. Nihil aliquam ad nos relationem habere cognoſcimus, quod nos agitare non poſſit. Jam autem rerum omnium quas cognoſcimus nulla eſt quæ ad nos aliquatenùs non referatur. Veritatibus etiam maximè abſtractis aliquo modo afficimur, ubi eas cognoſcimus, quoniam illa ſaltem inter eas & mentem noſtram eſt relatio quod illas cognoſcimus. Noſtræ ſunt, ut ita dicam, quia eas cognoſcimus. Quum quis eas impugnat lædimur, ſi autem lædimur, certè agitamur, & ſollicitudine afficimur. Itaque affectuum imperium adeò latè patet, ut nihil quicquam concipi poſſit, cujus reſpectu aſſerere poſſimus, omnes homines, ab iſto affectuum imperio eſſe liberos. Sed jam videamus quænam ſit illorum (affectuum) natura, & omnia quæ in ſe includunt ſcrutemur.

CAPVT III.

Explicatio peculiaris omnium mutationum quæ menti & corpori à perturbationibus ſeu affectibus afferuntur.

Septem in unoquoque affectu poſſunt diſtinctè obſervari; ſi ab iis excipias admirationem, quæ reverâ non eſt affectus niſi admodùm imperfectus.

Digitized by Google

Primum, eſt judicium ab intellectu latum de objecto, ſeu potiùs, perceptio confuſa, vel diſtincta relationis quæ eſt inter objectum aliquod, & nos.

Secundum, eſt nova motûs voluntatis determinatio versùs illud objectum, poſito quòd bonum ſit, vel ſaltem videatur. Ante illam perceptionem, motus naturalis mentis, aut erat indeterminatus, hoc eſt, versùs bonum in genere ferebatur, aut cognitione aliûs alicujus objecti ſpecialis aliorsùm determinabatur. Sed ſtatim atque mens percipit relationem iſtius novi objecti ad ſeipſam, motus ille generalis voluntatis illicò determinatur modo mentis perceptioni conſentaneo. Mens ad illud objectum amore ſuo accedit, ut illud deguſtet, & in eo bonum ſuum agnoſcat, ſuavitatis ſenſu quem Autor naturæ in ipſa excitat ut remunerationem inclinationis ipſius versùs bonum. Iſtud objectum bonum eſſe ratione quadam abſtractâ & quâ non afficiebatur, anteà judicabat, nunc verò ipſius bonitatis convincitur ſenſationis efficaciâ; quò autem iſta ſenſatio efficacior eſt eò arctiùs adhæret bono quod illam produxiſſe ipſi videtur.

At verò, ſi objectum iſtud peculiare ut malum conſideratur, vel ad id aptum natum ſit ut nos aliquo bono poſſit privare, nulla nova accedit voluntatis motui determinatio; ſed ſolum ipſius motus versùs bonum oppoſitum objecto quod malum apparet augetur, illud autem motûs incrementum eo majus eſt, quo malum formidabilius videtur. Reverà non odimus, niſi quia amamus, & malum quod eſt extrà nos, malum non judicatur, niſi relatè ad bonum quo nos privat. Cum itaque malum conſideretur ut privatio boni, malum fugere, nihil aliud eſt quàm fugere privationem boni, hoc eſt, tendere versùs bonum. Nulla igitur nova in motu naturali voluntatis accedit determinatio ad præſentiam objecti nobis diſplicentis, ſed tantùm ſenſus doloris, faſtidii, aut amaritudinis, quem author naturæ imprimit in mente ut pœnam naturalem quam ipſi infligit quia bono privatur. * Ratio ſola non ſufficiebat ut mens ad bonum ferretur, iſto præterea moleſto & duro ſenſu ipſam excitari opus erat. Itaque in omnibus affectibus omnes mentis motûs versùs bonum, nihil aliud ſunt præter amoris motûs. Sed quia variis ſenſationibus juxtà varias circumſtantias quæ boni perceptionem & motum mentis versùs bonum comitantur, afficimur; ſenſationes cum mentis commotionibus confundimus, & totidem in affectibus varios motûs imaginamur, quot ſunt variæ ſenſationes.

Jam autem hic obſervandum eſt dolorem eſſe malum reale & verum, nec magis eſſe privationem voluptatis, quàm voluptas eſt privatio doloris; nam ingens eſt diſcrimen inter nullam ſentire voluptatem, aut ſenſu voluptatis privari, & dolorem actu pati. Itaque omne

* Ante peccatum ſenſus iſte non erat pœna; ſed tantùm admonitio quædam; quia ut jam dixi, Adam poterat quotieſcunque volebat ſiſtere motũ ſpirituum animalium, qui dolorẽ gignebant. Ita ſi dolorem ſentiret illum ſentiebat, quia volebat, aut potiùs nullum ſentiebat dolorem quia nolebat ſentire.

omne malum præciſè tale non eſt quia nos privat bono: ſed tantum, ut rem explicui, malum quod eſt extrà nos, quodque non eſt modus eſſendi qui ſit in nobis. Nihilominus quia per bona & mala, vulgò intelliguntur res bonæ & malæ, non verò ſenſationes voluptatis & doloris, quibus potiùs velut indiciis mens diſcernit bonum à malo; dicere, nî fallor, poſſumus ſine ulla æquivocatione, malum nihil aliud eſſe quàm privationem boni, & motum naturalem mentis, quo à malo arcetur, eundem eſſe cum motu quo versùs bonum fertur. Etenim omnis motus naturalis cùm ſit impreſſio Authoris naturæ qui non agit niſi propter ſeipſum, quique nos flectere nequit niſi versùs ſe, verus motus mentis ſemper eſſentialiter eſt amor boni, & non eſt fuga mali, niſi per accidens.

Dolor equidem poteſt conſiderari ut malum; & eo ſenſu motus affectuum quem excitat non eſt realis, etenim dolorem nemo eſt qui velit; ac dum poſitivè volumus dolorem non eſſe, volumus poſitivè conſervationem aut perfectionem entis noſtri.

Tertium quod in ſingulis affectibus obſervandum venit, eſt ſenſus qui illos comitatur; ſenſus amoris, ſenſus odii, deſiderii, gaudii, triſtitiæ. Iſti ſensûs ſemper diverſi ſunt in diverſis affectibus.

Quartum, eſt nova determinatio cursûs ſpirituum & ſanguinis versùs partes externas corporis & versùs internas, ante perceptionem objecti quod movit affectum, ſpiritûs animales per totum corpus diſfundebantur, ut omnes ipſius partes in genere conſervarent, ſed ad iſtius novi objecti præſentiam tota iſta turbatur œconomia. Plerique ſpiritus in brachiorum, crurum, faciei, & cæterarum externarum corporis partium muſculos mittuntur, ut corpus diſponant accommodatè ad affectum dominantem; utque habitum ejus externum componat, & motum neceſſarium ad acquiſitionem boni, vel ad fugam mali præſentis ei ſubminiſtrent. Quod ſi propriæ vires quantùm opus eſt non ſufficiant, iidem ſpiritus eo modo diſtribuuntur ut mechanicè quaſdam proferat voces, & quoſdam edat clamores, utque per ipſius faciem & cæteras corporis partes neſcio quem externum efforment habitum, quo alii eodem affectu poſſint agitari, quo ipſe agitatur. Nam, cum homines ut & cætera animalia inter ſe auribus & oculis uniantur; quum quis agitatur omnes inſpicientes & audientes neceſſariò commovet, & in ipſorum imaginationem facit naturaliter impreſſionem quâ turbantur, & ad id feruntur ut illius qui primus agitatus fuerat conſervationi conſulant.

Cæteri verò ſpiritus animales in cor, pulmones, jecur, lienem, & alia viſcera cum impetu deſcendunt, ut has omnes partes ſuppetias ferre, & brevi tempore ſpiritus ſuppeditare cogant, neceſſarios ad conſervandum corpus in actione extraordinaria in quâ tùm eſſe debet.

Quintum eſt commotio ſenſibilis mentis quæ iſta ſpirituum nec

Digitized by Google

ſpina inundatione agitatur. Hæc ſenſibilis mentis commotio ſemper comitatur iſtum ſpirituum motum, ut quæcunque corpus ſpectant participet; non ſecus ac motus ſpirituum excitatur in corpore ſtatim atque mens verſus aliquod objectum fertur. Cùm enim mens uniatur corpori; & corpus menti; utriuſque motus debent reciprocari.

Sextum ſunt varii ſenſus, amoris, averſationis, gaudii, deſiderii, triſtitiæ, nati non ea perceptione intellectuali boni aut mali, ut ii de quibus ſupra, ſed ex variis commotionibus in cerebro ortis, ſpirituum animalium ope.

Septimum eſt ſenſus quidam gaudii ſeu potiùs ſuavitatis internæ, qui mentem ſiſtit in affectu, quique ipſi teſtatur ipſam in eo eſſe ſtatu in quo par eſt eſſe, relatè ad objectum quod contemplatur. Suavitas illa interna omnes in genere affectûs, qui ex perceptione mali, æquè ac qui ex perceptione boni naſcuntur, triſtitiam ut gaudium æqualiter comitatur. Hæc ſuavitas omnes noſtros affectûs nobis efficit jucundos, eoque nos impellit ut iis aſſentiamur, noſque permittamus. Denique hæc ſuavitas nobis ſuperanda eſt gratiæ ſuavitate, ac fidei & rationis gaudio. Nam, quemadmodùm gaudium ex certâ aut evidenti cognitione nos in optimo ſtatu relatè ad ea quæ percipimus verſari, ſemper naſcitur, ita affectuum ſuavitas ſequitur naturaliter ex ſenſu confuſo quo credimus nos in optimo eſſe ſtatu relatè ad ea quæ ſentimus. Jam autem gaudio mentis, & gratiæ ſuavitate, vincenda eſt falſa affectuum ſuavitas quâ bonis ſenſibilibus mancipamur.

Ea omnia de quibus ſupra, in omnibus affectibus concurrunt, niſi quum ſenſibus quibuſdam confuſis excitantur, & mens nullum percipit bonum aut malum ex quo poſſint naſci, tunc enim tria priora in iis non occurrere patet.

Pariter hæc omnia non eſſe libera, & in nobis ſine nobis, vel etiam nobis invitis eſſe, ex quo peccatum irrepſit, ſolumque voluntatis noſtræ conſenſum à nobis reverâ pendere, nemo non videt. Sed hæc fuſiùs explicare, & exemplis illuſtrare, operæ pretium videtur.

Supponamus igitur hominem quempiam contumeliâ actu affici, aut eundem, quia forti & vividâ, vel aliquo caſu, ut exempli gratiâ, morbo, ſeu melancholiâ, agitatâ pollet imaginatione, in muſæo ſeclufum, in animum ſibi inducere, hominem aliquem, qui de ipſo forſan nequidem cogitat; velle tamen ipſi nocere, & ad id actu eſſe accinctum. Viſus ſenſibilis, aut imaginatio relationis quæ eſt inter actiones inimici & ſua conſilia, prima erit cauſa; affectûſque ille quem ſuppoſuimus, movebitur.

Immò, nequidem eum actu contumeliam pati, vel etiam eum credere ſe contumeliâ affectum omninò neceſſe eſt, ut motus ipſius

voluntatis novam aliquam accipiat determinationem; Sufficit ut intellectu puro ſine ullâ corporis participatione rem illam cogitet. Sed hæc nova determinatio non eſſet determinatio ex affectu orta, ſed mera inclinatio debiliſſima & languidiſſima, hominem illum vehementem conſiliis ſuis oppoſitionem actu experiri, aut ſibi futuram imaginari ſupponere præſtat, quàm alium qui ſola mente ſine ſenſuum ac imaginationis ſubſidio ſibi injuriam inferri putaret.

Quod ſecundum in iſtius hominis affectu conſiderandum venit eſt incrementum motûs voluntatis versùs bonum, à cujus poſſeſſione arceri ab inimico reali, vel imaginatio timet. Et illud incrementum eo majus eſt quo oppoſitio fortior ipſi videtur. Inimicum ſuum primâ fronte non odit, niſi quia bonum amat, & quo amor major eſt, eo vehementius eſt odium; quia motus ipſius voluntatis in odio aliud reverà nihil eſt quàm motus amoris, cùm motus mentis versùs bonum non differat à motu quo ipſius boni privationem fugimus, ut jam dictum eſt.

Tertium eſt ſenſus affectui conſentaneus, jam autem in hoc affectu eſt ſenſus odii; motus odii idem eſt ac motus amoris, ſed ſenſus odii omninò differt à ſenſu amoris, id propriâ experientiâ apud unumquemque conſtare debet. Motûs ſunt actiones voluntatis: ſenſûs ſunt modificationes mentis. Motûs volûtatis ſunt cauſæ naturales ſenſuum mentis, & viciſſim iſti ſensûs mentis voluntatis motûs in ſua determinatione conſervant, ſensûs odii in illo homine, eſt naturalis ſequela motûs voluntatis, mali præſentiâ excitati, ac deinde motus ille à ſenſu cujus cauſa eſt fovetur.

Quod de iſto homine diximus ipſi poſſet convenire, licet corpus non haberet. Sed quia ex duabus partibus à naturâ unitis conſtat; motûs mentis corpori, & motus corporis menti communicantur. Itaque, nova determinatio, vel incrementum motûs voluntatis, naturaliter producit novam determinationem in motu ſpirituum animalium, quæ ſemper diverſa eſt in omnibus affectibus, quamvis motus mentis penè idem ſemper ſit.

Spiritûs igitur in brachia, crura, & faciem vehementer pelluntur ut in corpore eam informent diſpoſitionem quæ affectui neceſſariò competit. Utque faciei eum aſpergant habitum, eamque ſpeciem quæ hominem injuriâ læſum exprimat, relatè ad omnes circumſtantias injuriæ illatæ, & ad conditionem & vires lædentis & læſi. Jam autem iſta ſpirituum effuſio eò vehementior, copioſior, & velocior eſt, quo bonum majus, opoſitio fortior, & cerebrum vividiùs affectum eſt.

Si igitur homo ille de quo ſermo eſt per imaginationem tantùm injuriam accipiat, aut ſi realis ipſi inferatur, ſed levis, quæque ingentem non efficiat in cerebro commotionem; ſpirituum animalium effuſio futura eſt debilis & languida, ac fortè debilior quam ut diſpoſi-

tionem corporis ordinariam & naturalem poſſit immutare. At ſi injuria ſit atrox, & imaginatio incaleſcat, ingens in cerebro fiet commotio, & ſpiritûs tantâ vi diffundentur, ut in facie & in corpore eam ſpeciem eúmq; habitũ ſint formaturi qui affectui dominanti congruat, ſi ipſi vires ad vincendum ſuppetant, ipſius habitus minax & ferax erit. Si debilis ſit, nec malo ipſi ingruenti poſſit reſiſtere, habitus erit humilis & ſupplex. Ejus gemitûs & lachrymæ in adſtantium, & ipſius hoſtis animum motûs miſericordiæ excitabunt; hoc modo auxilium obtinebit quod propriis viribus ſibi ipſi ferre non valebat. At ſi adſtantium, & illius qui miſero iſti adverſatur ſpiritus animales & fibræ cerebri jam commota ſint motû violento, ac iſti motui contrario, quo menti ingignitur commiſeratio gemitûs illius cui injuria fuit illata, motum illum ipſi contrarium in inimico augebunt, ac nulla ipſi ſupereſſet auxilii & ſalutis ſpes; ſi in eodem habitu & ſitu ipſe perſtaret. Verùm huic malo obviam ivit natura; namque ubi ingentis alicujus boni jactura imminet, quædam rabiei, & deſperationis indicia tam vivida, tamq; inſolentia faciei naturaliter imprimuntur, ut vehementiſſimis percitos animi motibus mitigent ac veluti immobiles efficiant. Adſpectus ille terribilis & inopinatus imaginis mortis in facie iſtius miſeri à natura depictæ in ipſo inimico cuius oculos illa imago feriit ſpirituum & ſanguinis motum, quo ad vindictam ferebatur, ſiſtit. Ac eo favoris & attentionis ad miſeriam inſtanti, naturâ habitum humilem & ſummiſſum iterum imprimente faciei iſtius miſeri. Cui jam ſpes quædam affulget ob mutationem in inimici habitu & ſpecie factum; inimici illius ſpiritus animales determinationem priùs impoſſibilem accipiunt; adeò ut infenſus ille inimicus miſericordiæ motûs mechanicè ſuſcipiat, quibus ipſius mens ad id naturaliter fertur, ut charitatis & miſericordiæ rationibus obſecundet.

Vir vehementi animi motu percitus, cùm in cerebro imaginem infortunii ſui ſatis vividam ſine ingenti ſpirituum copia producere & conſervare non poſſit, nec commotionem ſatis violentam, ut in corpore formet habitum aut ſitum coactum & extraordinarium; nervi qui internis iſtius hominis afflicti corporis partibus reſpondent, ad alicujus mali præſentiam commotiones & agitationes ad id neceſſarias recipiunt, ut per omnia vaſa quæ cordi communicantur transfundant humores idoneos ad producendos ſpiritûs quos poſtulat præſens animi motus. Nam ſpiritus effuſi per nervos qui ad jecur, lienem, & pancreas atque omnia viſcera tendunt, nervos illos excutiunt ac commovent, ut ex iis exprimant eos humores qui in partibus illis conſervant, ut machinæ corporis laboranti ſubveniant.

At ſi humores iſti eodem ſemper modo in corde diffluerent, parémque diverſis temporibus fermentationem in eo acciperent, in affectuum motibus mutationes tam ſubitæ non deprehenderentur. Ma-

Digitized by Google

giſtratûs adſpectus, exempli gratiâ, furioſi ad vindictam prorumpentis impetum protinus non ſiſteret; ipſiuſque facies ſanguine & ſpiritibus modò fervens, pallida ac, præ ſupplicii timore, exanimata repentè non fieret.

Itaque, ne humores illi ſanguini admixti, eodem modo ſemper in cor tranſeant, ſunt nervi quidam quibus ipſius orificia circundantur, quique ſeſe conſtringendo & remittendo impreſſione ex objecti præſentiâ & imaginationis vi ortâ, iſtis humoribus iter præcludunt & aperiunt. Atque ne iidem humores ſimilem diverſis temporibus recipiant agitationem, ſimilemque in corde fermentationem; alii ſunt nervi qui ipſius efficiunt palpitationes; cùmque illi nervi in diverſis ſpirituum motibus æqualiter non agitentur, hinc fit ut eâdem vi ſanguinem in arterias non pulſent. Alii nervi in pulmone diffuſi aërem in corde diſtribuunt, conſtringendo, & remittendo ramos canalis reſpirationi inſervientis, & hoc pacto ſanguinis fermentationem relatè ad circumſtantias affectûs dominantis regunt.

Denique ut ſpirituum curſus accuratiùs & promptiùs regatur, ſunt nervi qui arterias tam eas quæ ad cerebrum aſcendunt, quàm quæ ſanguinem perducunt ad cæteras omnes corporis partes, circumdant. Adeò ut commotio cerebri, quæ comitatur viſum inopinatum alicujus circumſtantiæ, ob quam omnes affectûs mutare opus eſt, ſubitò determinet curſum ſpirituum versùs nervos quibus arteriæ illæ circundantur, ut earum contractione præcludat tranſitum ſanguini versùs cerebrum adſcendentis; ipſarúmque remiſſione iter aperiat ſanguini qui per cæteros omnes corporis partes diffunditur.

Cùm arteriæ illæ quæ ſanguinem versùs cerebrum vehunt liberæ ſint, & ab omni vinculo ſolutæ, illæ verò quæ ſanguinem per cæteras corporis partes diffundunt his nervis arctè conſtringantur, caput ſanguini refertum eſſe debet, facies illo repleta. Sed aliquâ circumſtantiâ immutante commotionem cerebri, quæ illam in iſtis nervis efficiebat diſpoſitionem, arteriæ ligatæ religantur, aliæ verò contrà arctiſſimè conſtringuntur. Itaque, caput ſanguine vacuum fit, pallor faciem invadit, ac parva ſanguinis copia è corde effuſa, quamque nervi de quibus fuit mentio in illud intermittunt vitæ conſervandæ gratiâ, in partes corporis inferiores tota penè deſcendit, cerebro deſunt ſpiritûs animales, ac reliquum corpus tremor & debilitas invadunt.

Ut quæ hîc à nobis dicta ſunt ſigillatim explicarentur, & probarentur, operæ pretium foret generalem Phyſicæ, & ſpecialem corporis humani cognitionem tradere. Verùm illæ duæ ſcientiæ ſunt adhuc imperfectiores, quàm ut earum ope, eâ quam optarem diligentiâ, rem explanare poſſim. Adde quòd ſi in his ulteriùs pergerem, extrà inſtitutum nimis divagarer; ſufficit enim hîc ideam rudem & generalem tradere de affectibus, dummodò idea illa falſa non ſit.

Digitized by Google

Commotiones illæ cerebri, & motus ſanguinis & ſpirituum quartò occurrunt in unoquoque affectu, & quod quintum occurrit producunt, nempe commotionem ſenſibilem mentis.

Statim atque ſpiritûs animales è cerebro in reliquum corpus pelluntur, ut in eo excitent motus idoneos ad fovendum affectum, mens verſus bonum perceptum pellitur; idque eò vehementiùs quo ſpiritûs e cerebro vehementiùs egrediuntur, quia eadem commotio cerebri agitat mentem & ſpiritûs animales.

Motus menits versùs bonum eò vehementior eſt, quò boni perceptio ſenſibilior; & motus ſpirituum qui è cerebro exeunt ut per reliquum corpus diffundantur, eò violentior eſt, quò commotio fibrarum ex impreſſione objecti aut ex imaginatione orta violentior eſt. Itaque cùm eadem iſta commotio perceptionem boni reddat ſenſibiliorem, commotionem mentis in affectibus eadem proportione qua ſpirituum motus augeſcere neceſſe eſt.

Iſtæ mentis commotiones ab iis quæ ex intellectuali perceptione boni, de quibus jam fuit ſermo, immediatè oriuntur, non differunr: Tantummodò ſunt vehementiores & vividiores propter unionem mentis cum corpore, & quia iſta perceptio ex qua oriuntur, eſt ſenſibilis.

Sextum quod occurrit, eſt ſenſus ex affectu ortus, ſenſus amoris, odii, gaudii, triſtitiæ. Ab illo de quo jam loquuti ſumus iſte ſenſus non differt; vividior eſt duntaxat, quia in eo producendo corpus plurimum confert. Sed ſemper conjungitur cum quodam ſenſu jucundo, quo omnes noſtri affectûs nobis grati efficiuntur. Atque iſtud poſtremum eſt quod occurrit in unoquoquè affectu, ut jam dictum eſt.

Hujuſce ultimi ſenſûs hæc eſt cauſa; ad præſentiam objecti quod affectum movet, aut novâ aliquâ circumſtantiâ eveniente, quædam ſpirituum animaliũ pars à capite versùs externas corporis partes pellitur, ut corpus cum ſortiatur habitum quem poſtulat affectus; & quidam alii ſpiritus in cor, pulmones, & viſcera cum impetu deſcendunt, ut inde auxilia neceſſaria contrahant; quod jam ſatis explicuimus. Jam autem quotieſcunque corpus in eo eſt ſtatu in quo par eſt ipſum eſſe, mens ob id ſemper maximo afficitur gaudio, contrà quotieſcunque corpus in ſtatu ipſius bono & conſervationi noxio eſt, mens ob id maximo afficitur dolore. Itaque, cum affectuum motûs ſentimur, nec ſpirituum curſum ſiſtimus, quem perceptio objecti affectûs efficit in corpore noſtro, ut in eo conſtituatur ſtatu in quo eſſe debet relatè ad illud objectum, mens legibus naturæ ſenſum illum ſuavitatis & voluptatis internæ experitur, quia corpus in eo eſt ſtatu in quo eſſe debet. Vice verſâ cùm mens juxtà rationis præſcriptum, curſum ſpirituum ſiſtit & affectui reluctatur, ex eo patirur dolorem pro proportione mali quod indè ad corpus redundare poſſet.

Digitized by Google

Nam quemadmodum reflectio mentis in ſeipſam neceſſario conjungitur cum gaudio aut cum triſtitia intellectûs, ac deinde cum gaudio aut triſtitia ſenſuum; quum officii ſui memor & Dei præceptis morem gerens, agnoſcit ſe eſſe in eo ſtatu in quo eſſe debet, aut quum ſeſe affectibus permittens conſcientiæ morſibus agitatur, quibus ſe in perversâ diſpoſitione eſſe docetur. Ita curſus ſpirituum ad corporis bonum excitatus conjungitur cum gaudio, aut triſtitiâ ſenſibili, & deinceps gaudio aut mœſtitiâ ſpirituali: prout curſus iſte ſpirituum animalium cohibetur aut promovetur à voluntate.

At hoc eſt diſcrimen & quidem nòn parvum inter gaudium ſpirituale quod cognitionem claram boni mentis ſtatûs comitari ſolet, & voluptatem ſenſibilem quæ comitatur ſenſum bonæ diſpoſitionis corporis; quòd ſcilicet gaudium intellectuale ſolidum eſt, ἀμεταμέλητον, & immutabile non ſecùs ac veritas quæ illud parit gaudium: cùm è contrà gaudium ſenſibile ſemper conjungatur cum triſtitiâ mentis aut cum conſcientiæ morſu, ſollicitum eſt, & mutabile, non ſecùs ac affectus aut agitatio ſanguinis ex quâ naſcitur. Denique prius maximo ſenſuum gaudio ſemper comitatur, quotieſcunque naſcitur ex cognitione ingentis boni quod mens poſſidet; poſterius verò nunquam ferè comitatur ullo mentis gaudio, quamvis ex magno oriatur bono, quod corpori tantùm obtingit, menti verò officit.

Verum tamen eſt, ſine gratiâ JESU CHRISTI, ſuavitatem quam mens deguſtat ſeſe permittendo affectibus, jucundiorem eſſe, ſuavitate quam experitur legibus rationis adhærendo. Atque iſta ſuavitas eſt origo omnium malorum ex peccato oriundorum, noſque omnes affectibus noſtris mancipparet, niſi Filius Dei ab eorum ſervitute nos delectatione gratiæ liberaret. Etenim quæ hîc dixi pro gaudio mentis adverſùs gaudium ſenſuum vera ſunt duntaxat inter Chriſtianos, & omnino falſa erant in ore Senecæ, Epicuri ipſius, omnium denique Philoſophorum à ratione minus abludentium, quia jugum Ieſu Chriſti dulce non eſt niſi ijs qui ipſius ſunt, & quia ipſius onus nobis leve non videtur, niſi quum illud ipſius gratia nobiſcum fert.

Digitized by Google

CAPVT IV.

Voluptates, & motûs affectuum nos in errorem aſpectu boni injicere, ipſis indeſinenter eſſe reſiſtendum. Ratio impugnandi Libertiniſmum.

QUæ jam de affectibus in genere expoſuimus libera non ſunt; ſunt in nobis ſine nobis, ſolusque voluntatis aſſenſus à nobis abſolutè dependet. Perceptio boni naturaliter conjungitur cum motu amoris, cum ſenſu amoris, cum commotione cerebri, & motu ſpirituum, cum novâ mentis commotione quæ auget primum amoris motum, cum novo mentis ſenſu, qui auget primum amoris ſenſum, ac denique cum ſenſu ſuavitatis qui mentem remuneratur, quòd corpus ſit in ſtatu quo eſſe debet. Hæc omnia in mente & corpore aguntur naturaliter & mechanicè; hoc eſt, ſine ullâ ipſius participatione, ac ſolus noſter aſſenſus à nobis verè dependet. Atque hic aſſenſus nobis eſt moderandus, cohibendus, & ab affectuum impetu ac ſervitute in libertatem vindicandus. Soli Deo libertas noſtra ſum mittenda eſt. Soli autoris naturæ voci, evidentiæ internæ, & ſecretis rationis exprobrationibus obſequendum eſt. Nunquàm aſſentiendum eſt niſi cùm clarè videmus, nos libertate noſtrâ perperam eſſe uſuros, niſi aſſentiamur. Hic præcipuus canon obſervandus eſt erroris evitandi causâ.

Deus ſolus nobis evidenter demonſtrat obſequendum eſſe ipſius mandatis, ipſi igitur ſoli ſerviendum eſt. In affectuum lenociniis & blandimentis, minis & formidinibus nulla eſt evidentia, in iis nihil eſt præter ſensûs confuſos & obſcuros quibus reſiſtendum eſt. Lucem puriorem nobis affulgere, falſos affectuum ſplendores diſſipari, ac Deum nos alloqui, expectandum eſt. Intra noſmet ipſos nos colligere, ac in nobis eum qui nos nunquàm diſerit, nobiſque ſemper illucſcit quærere debemus. Summiſſâ, ſed clarâ & diſtinctâ voce loquitur; Parvum quidem, ſed purum ejus lumen eſt. Quid parvum dico? Æquè vividum eſt ac purum. Quid ſummiſſam vocem loquer? æquè magna eſt ac diſtincta. Sed affectûs noſtri nos ſemper extrà noſmet ipſos abripiunt, ſuis tenebris & tumultu impediunt quominus vocem ipſius exaudiamus, & lumen videamus. Eos etiam qui ipſum non interrogant alloquitur; ac ii etiam qui affectuum impetu longius abrepti fuere, quædam tamen verba ab ipſo audiunt. Sed verba tonantia, minitantia, formidabilia, gladio δισόμῳ acutiora, intimos mentis receſſus penetranti, cogitationeſque & motus cordis ſcrutanti.

Digitized by Google

ſcrutanti. Omnia enim coram ipſo nuda patent; nec peccatorum crimina cernere poteſt, quin ea ipſis intùs vividè exprobret. Nos igitur apud noſmet ipſos recipere, & ad eum accedere par eſt. Ipſi interrogato, & audito obediendum eſt. Si enim ipſum ſemper audiamus, nunquam fallemur; ſi ipſi ſemper obediamus, affectuum inconſtantiæ & miſeriis, quæ peccatum commeruit nunquam mancipabimur.

Haud arbitrandum eſt ut quidam præfracti ingenii homines qui ſibi ſapientes videntur, quos ſuperbia ad brutorum conditionem demittit, quique diù ſpretâ lege Divinâ, nullam tandem aliam audiunt quam vocem turpium affectuum ſuorum; cum iis, inquam, hominibus carnalibus arbitrandum non eſt, ipſos Deum ſequi & voci autoris naturæ obedire, qui affectuum ſuorum motûs ſequuntur & ſecretis deſideriis morem gerunt. Ii ſanè ſummè aberrant: Et in hoc ipſo juxtà Divum Paulum, impietatis & idololatriæ, hoc eſt, graviſſimorum criminum, pœnam patiuntur. Reverâ iſta pœna eò major eſt, quòd cùm iram Divinam deberet placare, non ſecus ac aliæ pœnæ hominibus inflictæ; illam contrà indeſinenter provocat & auget; uſque ad diem illum terribilem quo juſta Dei ira in peccatores erumpet. Rom. 1.

Illorum tamen ratiocinia non carent veriſimilitudine; ſenſui communi admodum conformia eſſe videntur; affectuum favore adjuvantur, totaque Zenonis Philoſophia ipſa infringere proculdubio nequit. Bonum amare decet, ajunt; voluptas eſt character quod natura bono impreſſit; & eo charactere qui fallax eſſe nequit, utpotè divinitùs impreſſo, bonum à malo diſcernimus. Malum fugere convenit, ajunt prætereà; dolor eſt character malo proprius, & iſto charactere qui fallax eſſe non poteſt, utpotè à Deo impreſſo, malum à bono dignoſcimus. Qui ſeſe affectibus permittunt voluptate, qui verò iis reſiſtunt moleſtiâ & dolore afficiuntur. Ergò Author naturę nos affectibus obtemperare iiſque nunquàm reſiſtere vult; cùm voluptas & dolor quibus ex ipſius inſtituto tùm afficimur, ipſius erga nos voluntatem ſint argumenta certiſſima. Ergo, qui cordis deſideria implet Deum ſequitur; & qui iſti naturæ inſtinctui, quo ad indulgendum ſenſibus & affectibus ferimur, cedit, ipſius voci obſequitur. Sic ratiocinantur, & ſeſe in turpibus opinionibus confirmant; ſic intimas rationis exprobrationes eludere conantur, ac Deus, in ipſorum flagitiorum pœnam, ſinit ipſos falſis hiſce luminibus perſtringi & decipi. Fallacia lumina,, quibus cum illuminari deberent, occæcantur! Sed ita occæcantur ut cæcitatem ſuam nec cognoſcant, nec curari cupiant. Eos Deus ſenſui reprobo tradit, cordis deſideriis, affectibus ſordidis, actionibus homine indignis, ut loquitur ſcriptura remittit, ut libidine ſuâ veluti pinguefacti, Deo irato in æternum immolentur.

Verùm ſolvendus eſt difficultatis nodus. Zenonis ſecta cùm il-

Digitized by Google

lum ſolvere non poſſet, abſcidit, negando voluptatem eſſe bonum, dolorem verò eſſe malum. Audax effugium & Philoſophorum gravitate indignum! Certè haud facilè crediderim illos qui experientiâ convincuntur dolorem eſſe maximum malum, ob id ſententiam eſſe mutaturos. Itaque Zeno totaque Ethnica Philoſophia difficultatem ab Epicureis propoſitam ſolvere nequit; ad Philoſophiam ſolidiorem & ſaniorem confugiendum eſt.

Voluptatem eſſe bonam, dolorem verò malum verum eſt; voluptatem & dolorem ab authore naturæ uſui quarundam rerum alligata fuiſſe; ut judicemus an malæ ſint an verò bonæ; nos bonis ſemper uti, malas verò fugere, ac motûs affectuum ferè ſemper ſequi debere. Ita omnia vera ſunt, ſed ſolum corpus ſpectant: affectibus & deſideriis penè ſemper obtemperandum eſt ad corpus conſervandum, vitamque brutorum vitæ ſimilem producendam. Senſûs & affectûs nobis ad corporis bonum duntaxat donantur. Voluptas ſenſibilis eſt character quem natura alligavit uſui quarundam rerum, ut ſine difficili & moleſto rationis examine, iis poſſimus uti ad conſervationem corporis, non verò ut ipſas amaremus. Nihil enim amare debemus niſi id quod certiſſimè ratione agnoſcimus eſſe bonum noſtrum.

Ratione ſumus præditi, nec Deo qui eſt bonum noſtrum, acceptus eſſet amor cæcus, amor inſtinctûs, amor veluti coactus: ſed amor ex liberâ electione natus, amor cui prævia rationis lux affulgeat, amor qui ei mentem & cor noſtrum ſubjiciat. Nos ad ipſum amandum fert, lumine quod gratiæ ipſius delectationem comitatur nos docendo, ipſum eſſe bonum noſtrum: at verò ad bonum corporis, inſtinctu ſolo & ſenſu voluptatis confuſo duntaxat nos fert, quia bonum corporis, mentis applicatione rationiſque attentione indignum eſt.

Sed prætereà, corpus noſtrum nos totos non componit; res eſt equidem ad nos pertinens, ſed ſine qua, abſolutè loquendo, exiſtere poſſumus; bonum corporis non eſt ergo bonum noſtrum. Corpora non poſſunt eſſe bonum niſi corporum. Iis poſſumus uti ad corporis noſtri utilitatem, ſed iis adhæreſcere non debemus. Mens noſtra ſuum etiam habet bonum, nempe bonum illud ſolum quod ſuprà ipſam eſt, quod ſolum ipſam conſervat, quodque ſolum in ipſâ voluptatis aut doloris ſenſum gignit. Etenim omnia ſenſuum noſtrorum objecta per ſe ſentiri nequeunt, Deuſque ſolus nos monet ipſa eſſe præſentia, ſenſationibus quas nobis imprimit. Atque illud eſt quod Philoſophi Ethnici non capiebant.

Id amare, fateor, poſſumus & debemus quod voluptatem in nobis parere poteſt; ſed ideò Deum ſolum amare debemus; quia Deus ſolus poteſt agere in mente noſtrâ, nec objecta ſenſibilia quicquam aliud agere poſſunt quàm movere organa ſenſuum noſtrorũ.

Digitized by Google

At, quid refert, inquies, unde oriantur illæ ſenſationes jucundæ? Illas deguſtare volo. Hem, ingrate, agnoſce manum quæ te bonis cumular. A Deo juſto mercedem injuſtam exigis. Vis eum te mercede afficere ob crimina in ipſum perpetrata, & eo momento quo illa perpetras. Ipſius voluntate immutabili, quæ eſt ordo & lex naturæ, ureris, ut ab illo grarias immeritas extorqueas, namque in corpore tuo dexterirate flagitioſâ motûs excitas qui ipſum ad id adigunt ut omne voluptatam genus in re producat. Sed mors iſtud corpus corrumper; ac Deus quem ad injuſta tua deſideria implenda adegiſti, juſtam ſuam in te convertens iram, te, ſuâ vice, ridebit.

Dolendum quidem eſt poſſeſſionem boni corporis conjunctam eſſe cum voluptate, poſſeſſionem verò boni mentis ſæpè conjungi cum moleſtiâ & dolore. Id ſummæ inordinationi imputari meritò poteſt hac ratione; nempe, cum voluptas ſit character boni, dolor verò character mali, in amore Dei longè plus voluptatis ſentire deberemus, quàm in uſu rerum ſenſibilium, cùm Deus ſit verum ſeu potiùs unicum mentis bonum. Id ſanè ſic aliquando futurum eſt; atque ante peccatum fuiſſe veriſimile eſt; ſalrem hominem anre peccatum nullum in officii ſui exercitio ſenſiſſe dolorem, conſtat.

Sed Deus à nobis, à primi hominis peccato receſſit. Is bonum noſtrum non eſt ampliùs naturâ; ſed gratiâ duntaxat; ſuavitatem enim in ipſius amore naturaliter non ampliùs ſentimus, ac tantùm abeſt ut nos ad ipſum amandum ferat, quin potiùs nos à ſe amovet. Si ipſum ſequamur, nos repellit. Si ad ipſum currentes properemus, nos verberat: ſi in eo inſequendo pertinaciter perſtemus, nos malè excipere pergit, doloreſque vividiſſimos in nobis excitat. At verò poſtquàm in duris & arduis virrutis ſemitis, nulla voluptate deguſtatâ, nulloque alimento jucundo recreati, defeſſi ſumus, & ad bona ſenſibilia nos convertimus ut iis paſcamur, Deus iis nos veluti devincit voluptatis guſtu. Nos ob id remunerari videtur quod ipſi terga damus, dum ad falſa bona transfugimus. Denique, à peccato, Deus à nobis ampliùs amari, atque ut unicum bonum noſtrum haberi nolle videtur. Solâ Mediatoris noſtri Jeſu Chriſti gratiâ Deum eſſe bonum noſtrum ſentimus. Cùm enim voluptas ſit character ſenſibilis boni, Deum eſſe bonum noſtrum ſentimus, quoniam, Jeſu Chriſti gratiâ, Deum amamus cum voluptate.

Itaque mens bonum ſuum neque viſu neque ſenſu, ſine gratiâ Jeſu Chriſti, agnoſcens, bonum corporis pro ſuo proprio bono accipit: illud amat, illique voluntate arctiùs etiam adhæret, quàm primâ naturæ inſtitutione adhærebat. Nam cùm bonum corporis ſolum ſuperſtiterit, quod ſe præbeat ſentiendum, in hominem vehementiùs neceſſariò agit. Cerebrum illo vividius afficitur, ac proinde mens illud vividiùs ſentit & imaginatur. Spiritûs anima-

Digitized by Google

les eò vehementiùs agitantur, ac ideò voluntas illud majori cum ardore & voluptate amat.

Mens ante peccatum imaginem boni corporis vividiorem è cerebro poterat delere, ac voluptatem ſenſibilem diſſipare, quæ iſtam imaginem comitabatur. Corpore menti ſubmiſſo, mens momenti ſpatio poterat ſiſtere commotionem fibrarum cerebri, & agitationem ſpirituum, ſolâ officii ſui conſideratione. Sed poſt peccatum id penes ipſum ampliùs non eſt. Hæc veſtigia imaginationis, hique ſpirituum motûs non ampliùs pendent ab ipſâ, & ſequelâ neceſſariâ, voluptas ordine naturæ alligata his veſtigiis & motibus, ſola cordi dominatur. Homo propriis ſuis viribus huic voluptati diù reſiſtere nequit, gratia ſola poteſt illam vincere; ratio ſola non valet. Quia uno verbo Deus ut Author gratiæ, ſeipſum ſolus vincere poteſt ut authorem naturæ, ſeu potiùs ipſe ſolus poteſt ſeipſum pacare & flectere ut ultorem tranſgreſſionis Adami.

Vid. qui tũ Dialogum coloquiorũ Chriſtianorum ſub finem.

Stoici qui mala ex peccato originali orta nonniſi confusè noverant, Epicureis reſpondere nequibant; Nam ipſorum fœlicitas nihil erat præter inanem ideam, cùm nulla ſit felicitas ſine voluptate, nec poſſent voluptatem guſtare in actionibus ſolidæ virtutis. Quoddam equidem ſentiebant gaudium virtutis ſuæ imaginariæ leges ſequendo, quia gaudium ſequitur neceſſariò & naturaliter cognitionem mentis, cùm videt ſe eſſe in optimo ſtatu in quo eſſe queat. Gaudium illud mentis animum ipſorum ad tempus poterat ſuſtentare, ſed ſatis non habebat efficacitatis ut illius ope dolori reſiſtere & voluptatem vincere poſſent. Secreta ſuperbia, non verò gaudium, lætitiam quandam Philoſophorum iſtorum vultui aſpergebat; ubi verò ab hominum conſpectu abierant, ſapientiæ & virtuti prorſus valedicebant, ut Reges illi ſcenici, qui totam unico momento deponunt Majeſtatem ſuam.

De Chriſtianis qui leges Evangelii ad amuſſim ſequuntur, res ſecùs ſe habet. Ipſorum gaudium ſolidum eſt, quia certiſſimè norunt ſe in optimo verſari ſtatu in quo queant eſſe. Gaudium ipſorum ingens eſt, quia bonum fide & ſpe deguſtatum, infinitum eſt. Nam ſpes ingentis boni cum ingenti gaudio ſemper conjungitur, & illud gaudium eò vividius eſt quò ſpes firmior: quia ſpes firma, bonum veluti præſens imaginationi repræſentans gaudium, immò voluptatem ſenſibilem quæ boni præſentiam ſemper comitatur, neceſſariò parit. Ipſorum gaudium nullâ admiſcetur ſollicitudine, quia promiſſis Dei nititur, ſanguine filii ipſius confirmatur, pace internâ & indicibili charitatis quâ ſpiritus ſanctus cor eorum perfundit ſuavitate fovetur. A vero ipſorum bono eos nihil ſeparare poteſt, ubi illud guſtant, & eo delectantur, delectatione gratiæ. Voluptates ex bonis corporis ortæ iis inferiores ſunt quas in amore Dei ſentiunt. Contemtum & dolorem amant; opprobriis aluntur; & voluptas quam

Digitized by Google

in perpeſſionibus experiuntur, ſeu potiùs voluptas quam in Deo nanciſcuntur, dum cætera ut ipſi ſoli adhæreant derelinquunt, adeò violenta eſt, ut ipſos abripiat, ut novam ipſis ſuggerat linguam, utque etiam in miſeriis & doloribus exantlatis, Apoſtolorum exemplo, glorientur. *At Apoſtoli*, inquit Scriptura, *è Concilio egreſſi ſunt, gaudio pleni quòd digni judicati fuiſſent, qui opprobria propter Chriſti nomen paterentur.* Act. V. 41. Talis eſt diſpoſitio verorum Chriſtianorum, ubi veritatem defendendo extremis probris obnoxii facti fuere.

Cùm JESUS CHRISTUS venerit ut reſtitueret ordinem peccato turbatum; cùmque ordo poſtulet ut maxima bona cum ſolidiſſimis conjungantur voluptatibus, res ſic ut dictum eſt manifeſtò ſe habere debent. Sed rationi accedit experientia. Nam ſtatim atque quis apud ſe tantummodò decernit omnia propter Deum derelinquere, ut plurimùm voluptate aut gaudio interno afficitur, quo æquè vividè ſentit Deum eſſe ipſius bonum, ac id clarè antea cognoſcebat.

Veri Chriſtiani nobis quotidie aſſerunt gaudium quod percipiunt ex eo quod Deum ſolum ament & colant, exprimi non poſſe, ſanè ipſis circa ea quorum intùs conſcii ſunt credere æquum eſt. Impii contrà in perpetuis verſantur anxietatibus; ac ii qui inter mundum & Deum diverſi aguntur, gaudium etiam juſtorum, & anxietates impiorum participant. Miſerias ſuas queruntur, ac ipſorum querimonias gratis non fieri credere etiam par eſt. Deus homines in intimo corde ſauciat, cùm aliud amant quàm ipſum. Atque in hoc vulnere poſita eſt vera miſeria. Gaudium ſummum cùm ſibi ſoli adhærent, ipſorum cordibus affundit, atque in iſto gaudio conſiſtit ſolida felicitas. Divitiarum copia, dignitatum poſſeſſio ſunt res extrà nos; non poſſunt nos ſanare cùm Deus nos lædit. Paupertas & contemtus ſunt quoque extrà nos, nec poſſunt nos lædere, ubi Deus nos tuetur.

Ex ſuprà dictis patet bonum noſtrum in objecto affectuum noſtrorum poſitum non eſſe, ipſorum motûs ſequendos nobis non eſſe, niſi ad conſervationem vitæ noſtræ; voluptatem ſenſibilem eſſe reſpectu boni noſtri, id quod ſenſationes noſtræ ſunt reſpectu veritatis; ac quemadmodum ſenſûs noſtri nos fallunt circa veritatem, affectûs noſtros nos fallere circà bonum noſtrum: Delectationi gratiæ cedendum eſſe, quia nos cum evidentiâ fert ad amorem veri boni, quia ſecretis rationis objurgationibus obnoxia non eſt, ut inſtinctus cæcus, & voluptas confuſa affectuum, & quia cum ſecreto gaudio ſtatui in quo verſamur maximè congruo ſemper conjungitur: Denique, cùm Deus ſolus poſſit agere in mentem hominis, hominem non poſſe invenire felicitatem extrà Deum, niſi quis ſupponat, aut Deum inobedientiam remunerari, aut ipſum jubere id quod minùs amabile eſt, magis tamen amari. Quod involuit contradictionem.

CAPVT V.

Perfectionem mentis conſiſtere in ipſius unione cum Deo per cognitionem veritatis & per amorem virtutis, & contrà ejus imperfectionem oriri ex corporis in ipſam imperio, propter inordinationem ipſius ſenſuum & affectuum.

BOnum mentis neceſſariò eſſe aliquid ſpirituale vel minimâ animi intentione agnoſcere poſſumus. Corpora longè inferiora ſunt mente. In ipſam propriis ſuis viribus agere nequeunt: ei immediatè uniri nequidem poſſunt: denique per ſe non ſunt intelligibilia. Ergo mentis bonum eſſe nequeunt. Contrà ſpiritualia ſunt intelligibilia, naturâ ſuâ, poſſunt menti uniri; poſſunt ergo eſſe ipſius bonum, dum ſint ſupra ipſam. Namque ut aliquid poſſit eſſe bonum mentis, non ſufficit id eſſe ſpirituale, ut eſt mens; oportet prætereà eſſe ſuprà mentem, poſſe agere in eam, eandemque lumine perfundere, & præmio afficere; alioqui res illa mentem nec poteſt perfectiorem reddere, nec feliciorem, ac ideò ipſius bonum eſſe nequit. Ex intelligibilibus aut ſpiritualibus Deus ſolus hoc modo in mentem agere poteſt: unde ſequitur Deum ſolum eſſe, & eſſe poſſe verum bonum noſtrum. Ergo nec perfectiores, nec feliciores fieri poſſumus niſi poſſeſſione Dei.

Cognitione veritatis, & amore virtutis mentem reddi perfectiorem; & cæcitate, ac cordis corruptione fieri imperfectiorem apud omnes in confeſſo eſt. Cognitio ergo veritatis, & amor virtutis, nihil aliud eſſe poſſunt præter unionem mentis cum Deo, & quandam, ut ita loquar, Dei poſſeſſionem: & contrà cæcitas mentis, affectuumq; depravatio nihil aliud eſſe poſſunt præter ſeparationem mentis à Deo, atque unionem mentis cum aliqua re infra ipſam poſita, id eſt, cum corpore, quandoquidem eâ ſolâ unione & imperfecta & miſera evadere poteſt. Itaque cognitio veritatis, ſeu rerum juxta veritatem, non differt ab ipſius Dei cognitione; & Deum amat quicunque virtutem amat, vel res prout ſunt amore dignæ ſeu juxta virtutis leges diligit.

Mens veluti ſita eſt inter Deum & corpora, inter bonum & malum, inter lucem & tenebras, inter ea quibus in ordine continetur, vel extra ordinem abducitur, inter ea denique quorum opere perfecta ac felix & ea quorum ope imperfecta ac miſera evadere poteſt. Quum veritatem aliquam retegit, aut res ut in ſe ſunt videt; illas in ideis Dei videt, hoc eſt, viſu claro & diſtincto ejus rei quæ in Deo eſt,

quâ iſtæ repræſentantur ideæ. Namq;, ut jam dictum eſt, mens humana non includit in ſe perfectiones aut ideas omnium entium quæ videre poteſt : non eſt ens univerſale. Itaque in ſe non videt res à ſe diſtinctas, ſeipſam conſulendo non eruditur & illuminatur; ſibi ipſi enim non eſt perfectio & lumen : hoc lumine immenſo veritatis internæ indiget ut illuminetur. Itaque cùm cognoſcit veritatem Deo unitur, ipſumque aliquo modo cognoſcit & poſſidet.

Sed mens quæ veritatem cognoſcit non modò dici poteſt cognoſcere Deum qui ipſam in ſe includit; dici etiam poteſt aliquatenùs cognoſcere res ut eas Deus cognoſcit. Ac reverâ mens illa diverſas rerum relationes cognoſcit, Deus pariter : Illas cognoſcit in perceptione ſeu in contemplatione perfectionum Divinarum, nec etiam alio modo cognoſcuntur à Deo. Deus enim nec ſentit nec imaginatur: In ſe ut in mundo intelligibili videt mundum materialem & ſenſibilem quem creavit. De mente quæ veritatem cognoſcit res eodem ſe habet modo. Illam nec ſentit nec imaginatur : ſenſationes & phantaſmata nihil menti niſi falſas repræſentant relationes : & quicunque veritatem aſſequitur illam aſſequi nequit niſi in mundo intelligibili cui unitur, & in quo Deus ipſe illam videt, namque iſte mundus materialis & ſenſibilis non eſt intelligibilis per ſe. Mens igitur videt in lumine Dei, ſicut Deus ipſe, quæcunque clarè videt; quamvis illa non videat niſi modo valdè imperfecto; & in hoc modo quo Deus illa videt longè diverſo. Itaque cùm mens veritatem videt non modò unitur Deo, ipſumque poſſidet, verùm etiam aliquo ſenſu videt veritatem, eodem modo quo Deus.

Pariter quum amamus ſecundum virtutis leges, Deum amamus. Nam quum amamus ſecundùm iſtas leges, impreſſio amoris quam Deus in corde noſtro ut verſus ipſum convertamur indeſinenter producit à libero arbitrio non deflectitur, nec in philautiam tranſmutatur. Mens tùm liberè duntaxat ſequitur impreſſionem ipſi à Deo datam; cùm autem Deus ipſi nullam det impreſſionem quæ versùs ipſum non tendat, quoniam propter ſe ſolum agere poteſt; amare juxta leges virtutis idem eſſe ac amare Deum, evidenter patet.

Sed id non modò eſt amare Deum, eſt præstereà amare, ut Deus amat: opera ſua non amat niſi quia aliquam habet analogiam cum perfectionibus ſuis; & illa amat juxta proportionem relationis quam habent cum iſtis perfectionibus. Denique idem amor eſt quo Deus amat ſeipſum & omnia quæ fecit. Amare ſecundùm leges virtutis, eſt Deum unicè amare; ipſum in omnibus amare, ac res amare prout bonitatem & perfectiones Dei participant, hoc eſt, ipſas amare prout ſunt amabiles, uno verbo eſt amare per impreſſionem ejuſdem amoris quo Deus ſeipſum amat; namque amore quo Deus ſeipſum amat, & omnia relatè ad ſe, movemur, quum amamus ut par eſt. Tunc igitur amamus ut Deus amat.

Digitized by Google

Igitur, omnem perfectionem noſtram à cognitione veritatis & legitimo virtutis amore oriri evidens eſt; cùm iſta veritatis cognitio, iſtéque virtutis amor ex unione noſtrâ cum Deo ordinariè ſequantur, ipſiuſque Dei poſſeſſionem nobis concilient, quantùm id fieri poteſt in hac vitâ. Ex cæcitate mentis, vice versâ, & cordis corruptione oritur tota imperfectio noſtra; atque hæc duo ex unione mentis noſtræ cum corpore oriuntur, ut id in multis locis oſtendi, ubi demonſtravi nos nunquam veritatem cognoſcere, verúmque bonum amare, dum ſequimur ſenſuum, imaginationis, & affectuum noſtrorum impreſſiones.

Hæc ſunt evidentia. Homines tamen qui entis ſui perfectionem omnes ardenter cupiunt, unionem cum Deo augere non ſatagunt, & ad unionem cum rebus ſenſibilibus fovendam & augendam perpetuò adlaborant. Tanti mali cauſa nunquàm ſatis explicari poteſt.

Poſſeſſio boni duo effecta in ipſius poſſeſſore naturaliter edere debet, ipſum nempe perfectiorem, & eodem tempore feliciorem reddere. Sed id non ſemper evenit. Fateor equidem mentem non poſſe actu aliquod bonum poſſidere, quin actu fiat perfectior; ſed poteſt quandoque actu poſſidere aliquod bonum, nec tamen eſſe actu felicior. Qui veritatem meliùs cognoſcunt, & bona amabiliora magis amant, ſemper actu perfectiores ſunt iis qui in cæcitate & corruptione verſantur, ſed non ſemper actu ſunt feliciores: De malo res eodem ſe habet modo; imperfectum, ſimul & infelicem reddere debet: ſed quamvis homines ſemper reddat imperfectiores; ipſos tamen non ſemper reddit infeliciores; aut illos non reddit infelices eâ proportione qua illos reddit imperfectos. Virtus ſæpè dura eſt & amara, vitium verò dulce & jucundum. Ac probi potiſſimùm fide & ſpe verè felices ſunt, dum mali voluptatibus ex deliciis actu utuntur. Id equidem ſic ſe habere non deberet, ſic tamen ſe habet. Illud malum à peccato ortum eſt, ut dixi in capite præcedenti. Atque iſtud non modò totius cordis noſtri pravitatis, verùm etiam cæcitatis & ignorantiæ mentis noſtræ præcipua cauſa eſt.

Hæc inordinatio imaginationi noſtræ perſuadet corpora poſſe eſſe bonum mentis, nam voluptas, ut ſæpe dixi, eſt character aut indicium ſenſibile boni. Jam autem ex omnibus voluptatibus quibus hîc in terris patimur maximè ſenſibiles illæ ſunt quas per corpora percipere exiſtimamus. Ergò ſine magno examine corpora eſſe poſſe, aut etiam actu eſſe bonum noſtrum judicamus. Adversùs naturæ inſtinctum obniti, & argumentis à ſenſu deductis reſiſtere difficillimum eſt. Id nequidem mentem noſtram ſubit. De inordinatione ex peccato orta neutiquàm cogitamus. Corpora non poſſe agere in mentem niſi ut cauſæ occaſionales mentem non poſſe immediatè aut per ſe aliquid corporei poſſidere, nec ulli objecto uniri, niſi per ipſius cognitionem & amorem. Deum ſolum ſupra ipſam eſſe, ipſamque

ipſamque ab eo duntaxat ſenſationibus voluptatis, aut doloris remunerari, aut puniri, illuminari & moveri, uno verbo affici poſſe, quocunque tandem ſit modo, non attendimus. Iſtæ veritates quamquam ingeniis attentis evidentiſſimæ, ad nos convincendos eandem vim non habent, ac fallax impreſſionis ſenſibilis experientia.

Quum aliquid ut noſtri partem, aut quùm nos ut partem iſtius rei conſideramus; tum unionem noſtram cum illâ re bonum noſtrum eſſe judicamus; illam amore proſequimur, & amor iſte eò major eſt quò res cui nos utpotè, unitos conſideramus, nobis videtur pars præſtantior totius quod cum ipſa conſtituimus. Jam autem duo ſunt argumenta quibus rem eſſe partem noſtri perſuademur: inſtinctus à ſenſu ortus; & evidentia rationis.

Senſûs inſtinctu mentem meam corpori meo uniri, aut corpus meum conſtituere alteram partem entis mei perſuadeor; illud evidentiâ mihi non conſtat. Id lumine rationis non cognoſco; ſed dolore, aut voluptate quam ſentio, dum objecta me feriunt, manus mea pungitur; & ex punctione dolorem patior; ergo manus mea entis mei partem conſtituit. Veſtis mea laceratur, & ex laceratione nihil patior, ergo veſtis mea non eſt pars mei: capilli mei ſine dolore mihi abſcinduntur, licèt cum dolore vellantur; id Philoſophos tenet ambiguos; quid decidant neſciunt. Sed ex ipſorum circa id dubio liquet, etiam ſapientiſſimos inſtinctu ſenſûs potiùs quàm lumine rationis judicare hæc vel illa efficere aut non efficere partem ſui. Si enim hac de re per rationis evidentiam & lumen judicarent, nullo negotio cognoſcerent mentem & corpus eſſe duo genera entis omninò oppoſita; mentem corpori non poſſe uniri per ſe; ſed ſolâ unione quam habemus cum Deo, mentem lædi cùm corpus percutitur, ut alibi dixi. Itaque, ſolo inſtinctu ſenſûs corpus noſtrum, & omnia ſenſibilia quibus unimur, ut partes noſtri conſideramus, hoc eſt ut partes illius quod in nobis cogitat, & ſentit: quia reverâ id quod non exiſtit per evidentiam rationis agnoſci nequit, cum evidentia veritatem ſolam videat.

At de rebus intelligibilibus res planè ſecùs ſe habet; nam lumine rationis agnoſcimus relationem quam habemus cum ipſis. Claro mentis viſu nos Deo uniri, modo longè ſtrictiori, & magis eſſentiali quàm corporibus, ſine Deo nos nihil eſſe, nihil poſſe, nihil cognoſcere, nihil ſentire; ipſum eſſe totum quod ſumus, noſque cum ipſo, ſi id ita dici poſſit, partem perquàm minimam duntaxat conſtituere percipimus. Lumen rationis innumera nobis proponit motiva ad Deum unicè amandum, & corpora ſpernenda, utpotè indigna amore noſtro. Sed unionem noſtram cum Deo naturaliter non ſentimus. Inſtinctu ſenſûs Deum eſſe nobis inſtar omnium non cognoſcimus, niſi per gratiam Jeſu Chriſti, quæ in quibuſdam hunc ſenſum pro-

Digitized by Google

ducit, ut illo poſſint faciliùs vincere ſenſum contrarium, quo corporibus uniuntur. Namque Deus ut author naturę mentes fert ad ſui amorem lumine rationis, non verò inſtinctûs cognitione. Ac veriſimile eſt ipſum duntaxat ex quo peccatum irrepſit addidiſſe, quaſi authorem gratiæ, inſtinctum lumini, quia lumen, utpotè nunc debiliſſimum ad Deum nos ferre nequit, & quia voluptatis, aut inſtinctûs contrarii, impetu perpetuò debilitatur & inefficax redditur.

Nos igitur Deo & mundo intelligibili quem in ſe includit uniri mentis lumine cognoſcimus: at corpori noſtro, ac per corpus noſtrum mundo materiali & ſenſibili quem Deus creavit nos uniri ſenſu convincimur. Sed quia perceptiones ex ſenſibus ortæ, ſunt vividiores, efficaciores, frequentiores, & diutiùs durant, quàm perceptiones ex lumine rationis ortæ; ſenſationes noſtras nos agitare, & amorem noſtrum erga omnia ſenſibilia excitare, lumina verò rationis diſſipari, ac nullo in nobis erga veritatem ingenito ardore evaneſcere, non mirum eſt.

Non pauci equidem Deum eſſe verum ipſorum bonum perſuaſum habent, ipſum amant ut totum ipſorũ, & unionem ſuam cum ipſo augere & roborare enixè cupiunt. Sed pauci admodùm ſunt, quibus notum ſit, nos per cognitionem veritatis Deo uniri unione naturali; veras rerum ideas contemplando, nos aliquo modo Deum poſſidere; & perceptiones iſtas abſtractas quarundam veritatum generalium & immutabilium, quibus veritates ſpeciales nituntur, eſſe conatûs mentis quæ Deo adhæreſcit, & à corporibus recedit. Metaphyſica, Mathematicæ puræ, & omnes ſcientiæ univerſales, quibus ſcientiæ ſpeciales fundantur & includuntur, ut ens univerſale includit omnia entia ſpecialia, omnibus penè hominibus, probis æquè ac iis qui nullo ducuntur veritatis amore, futiles videntur. Adeò ut applicationem ad iſtas ſcientias eſſe puriſſimam, & perfectiſſimam applicationem mentis ad Deum, vix dicere auſim, & in contemplatione mundi intelligibilis cui ipſarum objectum conſtituit, Deum ipſum cognoſcere & producere mundum iſtum ſenſibilem, à quo corpora accipiunt vitam, ut ex altero mentes alimentum recipiunt.

Qui ſenſuum impreſſiones, & affectuum motûs duntaxat ſequuntur, veritatem non poſſunt deguſtare, quia iis illa non adblanditur. Probi verò qui affectibus perpetuò obluctantur, illis, falſa bona ſibi offerentibus, ſemper non reſiſtunt, cùm veritatem ipſorum oculis ſubducunt, aut illam ipſis deſpicabilem præbent: Quia probi eſſe poſſumus, quamvis valdè eruditi & perſpicaces non ſimus. Ut Deo accepti ſimus neceſſe non eſt accuratè ſcire, ſenſûs noſtros, imaginationem, & affectûs nobis ſemper res aliter repræſentare quàm reverâ ſunt: Etenim Jeſum Chriſtum, nec Apoſtolos à multis erroribus, quos Carteſius circa hanc materiam retexit, nos expedire voluiſſe non patet.

Inter fidem, & intelligentiam, Evangelium & Philoſophiam, mul-

tùm intereſt diſcriminis. Craſſiſſimi homines fidei capaces ſunt, quamvis pauciſſimi puræ cognitionis veritatum evidentium ſint capaces. Fides Deum ſimplicibus repræſentat ut Creatorem cœli & terræ; atque id ſufficit ut ad ipſum amandum & colendum ferantur. Ratio illum non modò conſiderat in operibus ſuis; erat enim id quod eſt, antequàm mundum creaſſet; illum in ſeipſo contemplari conatur, aut per ingentem illam,& vaſtam ideam Entis infinitè perfecti quam in ſe includit. Filius Dei, qui eſt ſapientia Patris, aut veritas æterna, humanam induit naturam, & factus eſt ſenſibilis, ut hominibus carnalibus & craſſis innoteſceret. Illos inſtituere voluit per id quod ipſos occœcabat, ſcilicet per ſenſûs ad ipſum amandum ferre, & à bonis ſenſibilibus avertere ipſos voluit, per res ipſas quibus mancipabantur. Cum ſtultis acturus, quadam ſtultitiæ ſpecie, ut eos redderet ſapientes uſus eſt. Itaque probi, ac qui majore prædıti ſunt fide non ſemper majori præditi ſunt intelligentiâ. Deum per fidem cognoſcere ipſumque auxilio gratiæ amare poſſunt, quamvis ipſum omnia in omnibus,& totum in ipſis non intelligant, ut id Philoſophi intelligere valent, & quamvis non cogitent cognitionem abſtractam veritatis eſſe unionem cum Deo. Mirum igitur non eſt tam paucos in id incumbere ut ſuam unionem naturalem cum Deo per veritatis cognitionem augeant; cùm ad id adverſus ſenſuum & affectuum impreſſiones pugnandum ſit, modo longè diverſo ab eo quo Viri piiſſimi adverſus ſenſus & affectûs pugnare ſolent. Nam probiſſimi viri, ſenſûs & affectûs eo modo eſſe fallaces quo explicuimus libris præcedentibus, non ſemper perſuadentur.

Solæ ſenſationes aut cogitationes quarum corpus particeps eſt, immediatè gignunt affectûs, quia ſola fibrarum cerebri commotio excitat aliquam agitationem ſpecialem in ſpiritibus animalibus. Itaque, ſolæ ſenſuum perceptiones nos convincunt modo ſenſibili, nos quibuſdam rebus uniri erga quas iſtæ perceptiones ſenſibiles amorem in nobis excitant. Jam autem unionem quam habemus cum Deo,dum veritatem cognoſcimus, ſenſu non percipimus; immò de ipſo nequidem cogitamus, nam in nobis modo ita arcano & impercepto in eſt & operatur, ut illum nequaquam deprehendamus. Unio igitur quam naturaliter cum Deo habemus amorem noſtrum erga ipſum non excitat. Sed de unione quam habemus, cum rebus ſenſibilibus res ſecus ſe habet. Omnes ſenſationes noſtræ iſtam nobis probant unionem. Corpora quum in nobis agunt viſum noſtrum feriunt, ipſorum actio nihil habet occulti. Immò corpus noſtrum nobis propiùs adeſt mente, illudque ut potiorem noſtri partem conſideramus. Itaque unio quam cum corpore noſtro habemus, & per corpus noſtrũ cum omnibus objectis ſenſibilibus excitat in nobis amorem violentum,quo iſta unio augetur, & à rebus nobis longe inferioribus dependentes efficimur.

Digitized by Google

CAPVT VI.

De erroribus generalioribus affectuum, Quædam exempla ſpecialia afferuntur.

OMnes errores ſpeciales in quos circa bonum ab affectibus noſtris injicimur, retegere; amores immoderatos, & inordinatos impugnare; cordis integritatem reſtituere & mores regere, Ethicæ eſt. Sed propoſitum noſtrum præcipuè poſtulat ut mentem dirigamus, & cauſas errorum noſtrorum circa veritatem patefaciamus. Mentem ſolam conſiderandam habemus, ſi verò obiter de corde agamus, id fit quia cor menti dominatur. Veritatem in ſeipsâ ſine ulla relatione ad nos quærimus, & relationem quam habet nobiſcum conſideramus, quia illa relatio efficit ut philautia illam (veritatem) nobis abſcondat, & diſſimulet. Nam de omnibus juxta affectûs noſtros judicamus, ac per conſequens in omnibus fallimur: quippe judicia affectuum cum veritate nunquam conveniunt.

Id nos docet D. Bernardus his verbis. *Amor ſicut odium, veritatis* Joan. 5. 30. *judicium neſcit. Vis judicium veritatis audire?* Sicut audio, ſic judico: *non* Joan. 19. 7. *ſicut odi, non ſicut amo, non ſicut timeo. Eſt judicium odii, ut illud:* Nos legem habemus & ſecundùm legem noſtram debet mori. *Eſt & timoris,* Joan. 11. 48. *ut illud:* Si dimittimus eum venient Romani, & tollent noſtrum locum & gentem. *Judicium verò amoris, ut David de filio parricidâ.* Parcite, inquit, puero Abſalom: Bernard. *De grad. humilitatis.* Amorem 2. Reg. 18. 5. & odium ſequendo falsò ſemper judicamus; purum veritatis lumen nos ſolùm illuminat; diſtinctam noſtri omnium Magiſtri vocem audiendo, duntaxat ſolida ferre poſſumus judicia; dummodò de iis tantùm quæ nos docet, ac prout docet, judicemus. *Sicut audio, judico.* Sed quo pacto nos decipiant affectus, videamus, ut iis reſiſtere faciliùs poſſimus.

Affectus tantam cum ſenſibus habent relationem, ut quomodo illi in errorem nos injiciant, poſt ea quæ de his Primo Libro diximus, explicare, difficile non ſit. Generales enim affectuum errores, generalibus ſenſuum erroribus planè ſimiles ſunt.

Errores ſenſuum, ut primo Libro diximus, ex eo potiſſimùm in genere oriuntur, quod objectis externis, aut corpori noſtro tribuimus ſenſationes menti ſoli proprias, quod colores ſuperficiei corporum alligamus; lucem, ſonos, odores in aëre diffundi credimus: quodque titillationem & dolorem in partibus corporis noſtri, quibus mutationes quædam per motum corporum obviorum contingunt, ineſſe exiſtimamus.

Digitized by Google

De affectibus idem penè ferendum eſt judicium. Omnes cordis noſtri diſpoſitiones, bonitatem, lenitatem, malignitatem, aſperitatem noſtram, omneſque animi affectus, objectis quæ ipſos movent aut movere videntur imprudenter tribuimus. Objectum quod in nobis aliquem affectum excitat, id quod in nobis excitat, dùm de illo cogitamus, in ſe includere aliquo modo nobis videtur; quemadmodùm objecta ſenſibilia ſenſationes quas in nobis præſentiâ ſuâ excitant, in ſe includere videntur. Quum aliquem amamus, ad id naturaliter ferimur ut credamus nos etiam ab ipſo amari; ipſumque nobis nocere aut deſideriis obſtare velle ægrè poſſumus ſuſpicari. At ſi odium amori ſuccedat, illum hominem erga nos benevolo animo ferri credere non poſſumus: omnes ipſius actiones in malam partem accipimus. Ab ipſo nobis perpetuò cavemus, quamquam aut de nobis ne quidem cogitat, aut nobis prodeſſe duntaxat intendit. Omnes denique cordis noſtri diſpoſitiones, illi immeritò tribuimus à quo in nobis excitatur affectus quipiam; non ſecus ac ſenſuum objectis omnes mentis ſenſationes imprudenter affingimus.

Præctereà eâdem ratione quâ omnes homines iiſdem ac nos affici ſenſationibus eorundem objectorum occaſione, exiſtimamus; eadem pariter ratione, omnes homines iiſdem ac nos moveri affectibus ob eaſdem res credimus. Quod amamus ab aliis etiam amari, quod deſideramus ab aliis deſiderari, arbitramur. Atque hinc oriuntur invidiæ, ſecreta odia; ſi bonum quod proſequimur à multis totum poſſideri nequeat; Nam ſi multi illud indiviſum poſſidere queant, ut ſummum bonum, ſcientiam, virtutem, &c. res ſecus ſe habet. Eadem etiam quæ nos, ab aliis odio haberi, refugi, & timeri credimus; atque hinc mutuæ uniones, conſpirationes arcanæ, aut manifeſtæ, ſecundùm naturam & ſtatum rei exoſæ, quia hoc pacto è miſeriis emergere confidimus.

Igitur, objectis affectuum commotiones quas in nobis edunt tribuimus, & alios homines ac quandoque etiam bruta iis etiam agitari cenſemus, ſed præctereà cauſam affectuum quæ ſæpè imaginaria eſt, realiter in aliquo objecto eſſe, temerariè judicamus.

Quum aliquem vehementi proſequimur amore, omnia in ipſo amore digna judicamus. Si ſit ore contorto id venuſtatis aliquid habere nobis videtur; ipſius deformitas non diſplicet; motus irregulares & geſtûs malè compoſiti juſti, aut ſaltem naturæ accommodati videntur, ſi nunquam loquitur, ſapit. Si ſemper, mirifico præditus eſt ingenio; ſi de rebus omnibus, eſt ad omnia paratus; ſi alios dum loquuntur perpetuò interrumpat, id ipſius ingenii vivacitati imputabitur. Si primas ubique tenere ambiat, primo loco dignus eſt. Sic affectus omnia amicorum vitia tegit & incruſtat, mediocreſque virtutes extollit.

At ſi ejuſmodi amicitia ſanguinis & ſpirituum animalium agita-

Digitized by Google

tione, ut cæteri affectus, duntaxat freta, deficientibus ſpiritibus refrigeſcat, aut ſi aliquis alius affectus interveniens ſycophantæ alicujus maledicentia cerebri diſpoſitionem immutet; tùm odium amori ſuccedens imaginationem noſtram ita inflectet, ut in objecto affectûs noſtri omnia ſibi repræſentet vitia quæ legitimam parere poſſunt averſationem. In eodem homine diſpoſitiones videbimus iis quæ in ipſo anteà videramus prorsùs contrarias. Ipſum amaſſe nos pudebit: ac affectus nunc dominans ſibi ipſi patrocinabitur, & affectum priorem ridiculum reddet.

Affectuum imperium, & injuſtitia ulteriùs longè excedunt, affectûs præcipuum objectum ſuum nobis non modò fucant ac ipſi veluti pallium obducunt, ſed omnia etiam quæ cum ipſo aliquam habent relationem. Non ſolùm omnes amicorum affectiones amore dignas nobis inducunt, ſed etiam pleraſque affectiones quas in amicorum amicis deprehendimus. Ulteriùs etiam progrediuntur in iis qui imaginatione vaſtâ & vividâ pollent. Ipſorum enim affectûs tanto in mentem potiuntur imperio, ut ipſius limites deſignare difficile ſit.

Ex his tot errores, præjudicia, injuſtitiæ oriuntur, ut omnem numerum excedant. Pleræque veritates ſeu potius errores, qui in quibuſdam locis, temporibus, ſocietatibus, familiis vigent, ex iis generalibus & fœcundis ducuntur principiis. Quod in Hiſpaniâ verum eſt, in Gallia falſum habetur. Quod Pariſiis admittitur, Romæ rejicitur; quod apud Franciſcanos certum eſt, apud Dominicaños damnatur ut error, & vice versâ. Dominicani à D. Thomæ partibus ſtant, quare verò? Quia Sanctus ille Doctor ex ipſorum ordine erat. Hi verò Scoti doctrinam amplectuntur, quia Scotus erat Franciſcanus.

Sunt etiam veritates & errores quorundam temporum. Ante bis mille annos terra movebatur; hactenus immobilis manſerat; jam denuò moveri incipit. Ariſtotelis libri olim cremati fuere; & Concilium Provinciale à Papâ probatum ipſius Phyſicam doceri prudentiſſimè interdixerat. Abhinc omnium admirationem movit. Nunc contemtui eſſe incipit. In ſcholis opiniones nunc admittuntur quæ ut hæreſes olim repudiatæ fuerunt, & qui illas defendebant ut hæretici à nonnullis Epiſcopis excommunicati. Quia cum ex affectibus, partium ſtudia oriantur, hinc naſcuntur ejuſmodi veritates aut errores æquè inſtabiles ac cauſa à quâ naſcuntur. Exempli gratiâ homines per ſe ſunt adiaphori circa ſtabilitatem terræ, & formam *corporeitatis*; at verò ipſorum circa iſtas opiniones adiaphoria deſinit, ubi ab iis quos odio habent defenduntur. Itaque odium confuſo quodam pietatis ſenſu admixtum ac veluti fotum, zelum temerarium parit, qui paulatim efferveſcens, eventus illos producit qui hominibus ſtupendi non videntur niſi diù poſtquam evenerunt.

Conc. Angl. Spelmann. ann. 1287.

Affectum eò uſque extendi vix credibile eſt; ſed affectûs ad ea

omnia extendi, quibus ipſis poteſt ſatisfieri, ſciendum eſt. Aman toti populo Judæo forſan non ſuccenſebat, verùm quia Mardochæus, gente Judæus, ipſum non ſalutat, totam gentem Judæam perdere decernit; ut ultio ſit memorabilior.

Litigatores de fundo quopiam litigant. Ut lis dirimeretur, titulos ſuos duntaxat proferre, & id ſolum quod ad rem pertinet, cauſæque prodeſſe valet, dicere deberent; attamen ſeſe mutuò maledictis laceſſere, ſibi invicem contradicere, querelas & accuſationes inutiles movere, ac litem innumeris rebus adventitiis, ac ut ajunt, acceſſoriis quæ ſummam rei confundunt intermiſcere non deſinunt: omnes denique affectûs æquè latè patent ac acies ingenii eorum qui ipſis moventur. Quippe, nihil ad objectum affectuum aliquam habere relationem exiſtimamus, ad quod protinus motus affectuum illorum non extendatur, idque hoc modo.

Objectorum veſtigia inter ſe invicem in cerebro ita colligantur, ut curſus ſpirituum aliquod ex illis veſtigiis excitare nequeant, quin multa eodem tempore aperiantur. Præcipua igitur idea rei de qua cogitamus neceſſario conjungitur cum pluribus ideis adventitiis, quæ eò magis augentur, quò ſpirituum animalium impreſſio violentior eſt. Jam autem iſta ſpirituum impreſſio non poteſt quin ſit violenta in affectibus, quia affectus in cerebrum affatim & magno impetu perpetuò mittunt ſpiritûs ad id aptos ut veſtigia idearum quæ objectum ſuum repræſentant conſerventur. Itaque motus amoris & odii non modò extenditur ad præcipuum objectum affectûs, ſed etiam ad ea omnia quæ cum illo objecto aliquam relationem habere videntur. Quia motus affectu excitatus ſequitur perceptionem mentis; quemadmodùm motus ſpirituum animalium in cerebro ſequitur veſtigia cerebri, tum ea quæ ideam præcipuam objecti affectûs excitant, tum alia quæ ad illud referuntur.

Homines igitur iram & odium tam longè ferre, & actiones tam ridiculas & ſtupendas patrare, mirum non eſt. Horum omnium effectuum ratio quædam eſt ſpecialis; etſi illam non cognoſcimus. Ipſorum ideæ adventitiæ ſeu acceſſoriæ noſtris ſemper ſimiles non ſunt; ipſaſque cognoſcere nequimus. Itaque ſemper quædam eſt ratio, ob quam ita abſurdè agere nobis videntur.

Digitized by Google

CAPVT VII.

De affectibus ſpeciatim, & primò de admiratione & pravis ipſius effectis.

DE affectibus in genere hactenus duntaxat actum eſt, ſed inde conſequentias ſpeciales elicere non eſt difficile, dummodò ad ea quæ in nobis aguntur, & ad cæterorum hominum actiones, animus advertatur. Quippe hoc pacto uno intuitu plures retegentur veritates, quæ nonniſi longo temporis ſpatio poſſent explicari. Sed homines intra ſeipſos tam rarò ſe recipiunt, ac id tantopere refugiunt, ut in ſpecialem hic explicationem deſcendere operæ pretium ſit, ad ipſorum attentionem excitandam.

Dum noſmet ipſos palpamus, ac percutimus ſenſu deſtituti penè nobis videmur. Verùm cùm ab aliis duntaxat tangimur, ſatis vividè afficimur, ut attentio noſtra excitetur. Uno verbo, noſmet ipſos non titillamus, id nequidem mentem noſtram ſubit, ac forſan fruſtrà tentaretur. Res eodem fermè modo ſe habet de mente. Mens ſeipſam explorare ac ſcrutari non aggreditur, ejuſmodi ſcrutinium ipſi diſplicet & faſtidium parit, ac omnes mentis proprietates & affectiones non agnoſcit & ſentit niſi ubi ab aliis monetur & excitatur. Itaque ut nonnullis, cognitio ſui facilior fiat, affectûs paulò ſpecialiùs ſunt explicandi, ut ipſos tangendo & movendo, omnes mentis affectiones meliùs doceri poſſint.

Eos tamen qui infrà dicenda legent monitos velim, ne mirentur, ſi iis quæ ſum dicturus ſemper non afficiantur, nec ſe affectibus & erroribus de quibus loquar obnoxios agnoſcant, quippe omnes affectus ſpeciales iidem ſemper non ſunt in omnibus hominibus.

Omnes homines eaſdem habent inclinationes naturales, quæ nullam ad corpus relationem habent. Eaſdem etiam omnes habent quæ ad corpus referuntur, quum benè diſpoſitum eſt. Sed varia corporum temperamenta ipſorumque frequentes mutationes infinitam in affectibus ſpecialibus varietatem pariunt: quod ſi varietati conſtitutionis corporum addatur diverſitas objectorum quæ in eos qui eadem non obeunt munera, vitamque eodem modo non inſtituunt ſuam, impreſſiones plane diverſas agunt; evidenter patebit, homines iiſdem rebus æqualiter non affici. Itaque maximum eſſet erroris periculum, ſi quid alii ſentire debeant, per id quod nos ſentimus, ſemper judicaremus.

Haud credo me hallucinari, dum aſſero omnes homines velle eſſe beatos.

beatos. Certò enim mihi conſtat Sinenſes & Tartaros; Angelos, & ipſos Dæmonas, omnes denique ſpiritûs felicitatem optare. Immò notum eſt mihi nullam unquam mentem à Deo creari poſſe ſine illo deſiderio. Id me non docuit experientia: Nec Sinenſem nec Tartarum unquàm vidi. Id mihi conſcientia intùs non teſtatur; interno enim illo conſcientiæ teſtimonio tantùm comperio me velle eſſe beatum. Deus ſolus poteſt me convincere cæteros omnes homines Angelos, & Dæmones velle eſſe felices. Ipſe ſolus poteſt me certiorem facere, mentem à ſe nunquam creatum iri quæ erga felicitatem ſit adiaphora. Quis enim præter ipſum poſitivè docere me poſſet ea quæ facit, aut etiam quæ cogitat? Quia verò nunquàm me fallere poteſt, quæ ipſe me docet in dubium revocare nequeo. Certò igitur ſcio omnes homines velle eſſe felices, quia iſta inclinatio naturalis eſt, nec pendet à corpore.

De ſpecialibus affectibus res eodem modo non ſe habet. Si muſicam, choream, venationem præ cæteris adamo, ſi ſaporibus dulcibus, aut acutis delector, hinc quicquam certi circa cæteros homines concludere non mihi licet. Voluptas ſanè dulcis & grata eſt omnibus hominibus, ſed omnes ex iiſdem rebus non percipiunt voluptatem. Amor voluptatis eſt inclinatio naturalis, nec pendet à corpore: igitur communis eſt omnibus hominibus. Sed muſicæ, venationis, aut ſaltationis amor, non eſt generalis; quia diſpoſitio corporis à quo pendet cùm ſit diverſa in omnibus hominibus, omnes affectûs qui ab eo pendent iidem ſemper non ſunt.

Affectûs generales, ut deſiderium, gaudium & triſtitia, inter inclinationes naturales & affectûs ſeu paſſiones ſpeciales medium locum obtinent, generales ſunt non ſecus ac inclinationes, ſed æquè vehementes non ſunt; quia cauſa ex quà oriuntur & foventur æqualiter non agit in omnibus. In gradibus agitationis ſpirituum animalium, in ipſorum copia & paucitate, ſoliditate aut tenuitate, & in relatione fibrarum cum his ſpiritibus varietas eſt infinita.

Itaque ſæpè contingit ut de quibuſdam affectibus ſpecialibus loquendo alios nequaquam, ac ut ita dicam in nulla mentis parte tangas; at verò ſi ſemel de affectibus ſpecialibus loquendo illos tetigeris, tùm vehementer moventur. De affectibus generalibus, & inclinationibus res planè ſecùs ſe habet, dum enim de illis loqueris, omnes quidem afficiuntur, ſed modo debiliſſimo, ac veluti impercepto. Hæc præmitto, ne quis de ſententiæ meæ veritate judicet, per ea quæ dictorum meorum occaſione jam ſenſit, aut impoſterum ex dicendis ſentiet, ſed conſiderando naturam affectuum de quibus ſermo eſt.

Si de omnibus affectibus ſpecialibus agere aggrederemur aut ſi illos per objecta quibus excitantur diſtingueremus, nullus eſſet dicendi finis, & eadem ſemper dicenda recurrerent; tum quia affectuum objecta ſunt infinita, tum etiam quia de eodem argumento ſemper

Digitized by Google

ageretur. Speciales ergà Poeſin, Hiſtoriam, Mathematicas Diſciplinas, Venationem, Saltationem, affectûs, nihil ſunt præter eundem affectum generalem. Quippe, exempli gratiâ, deſiderii, aut gaudii affectûs circa omnia quæ nobis arrident inter ſe non differunt, quamvis ſingula objecta quæ arrident inter ſe diſcrepent.

Numerus igitur affectuum non eſt multiplicandus, juxta numerum objectorum quæ infinita propemodùm ſunt; ſed duntaxat juxtà præcipuas relationes quas nobiſcum habere poſſunt. Atque hoc pacto patebit amorem & odium eſſe principia omnium affectuum; ab illis alios non gigni affectûs generales quam deſiderium, gaudium, & triſtitiam: affectûs ſpeciales ex his tribus primitivis derivari; ac eo magis eſſe complexos, quò idea principalis boni aut mali quæ excitantur majori numero idearum adventitiarum, vel quò bonum & malum pluribus circunſtantiis ad nos relativis comitatur; ut inferiùs explicabitur.

Si ea quæ de idearum connexione dicta ſunt in memoriam revocentur, & attendamus in vehementibus affectibus ſpiritus animales utpotè valdè agitatos, excitare in cerebro omnia veſtigia quæ cum objecto quo exagitamur relationem habent. Facilè agnoſcemus varios & multiformes eſſe affectûs quæ nomine peculiari & proprio carent, ac proinde explicari nequeunt.

Si affectûs primitivi, ex quorum combinatione alii gignuntur, magis & minus recipere nequirent, omnium affectuum numerus nullo negotio determinaretur. Sed numerus affectuum ex aliorum combinatione ortus infinitus eſſe neceſſariò debet; quippe cùm idem affectus innumeros habeat gradus, ſeſe cum aliis jungendo, poteſt combinari innumeris diverſis modis. Adeò ut duos fortè nunquàm reperias, homines eodem affectu motos; ſi per eundem affectum intelligas omnium motuum æqualium & ſenſationum ſimilium quæ in nobis excitantur, occaſione alicujus objecti, connexionem.

Sed magis & minus cùm non mutent ſpeciem, numerus affectuum infinitus dici nequit, quia circumſtantiæ, quæ bonum & malum comitantur non ſunt infinitæ. Sed ad affectuum ſpecialium explicationem deveniamus.

Quum primùm quid videmus, aut, jam multoties viſum denuò cernimus, aliis indutum circumſtantiis, tùm obſtupeſcimus, & rem illam miramur. Itaque nova idea, vel nova connexio priſtinarum idearum affectum imperfectum in nobis gignit, qui omnium primus eſt, quemque admirationem vocamus. Iſtum affectum imperfectum dico, quia ideâ, aut ſenſu boni non excitatur.

Cerebro tùm in quibuſdam locis agitato, ubi nunquam fuerat agitatum, aut modo planè novo & inſolenti, mens agitatione illâ vehementer afficitur, ac proinde iſtius objecti novitati enixè incumbit: eâdem ratione quâ ſimplex titillatio in plantâ pedum, novitate po-

Digitized by Google

tiùs quàm vehementiâ impreſſionis excitat in mente ſenſationem maximè vividam. Multæ adhuc ſunt cauſæ cur mens rebus novis adjungatur quæ quando de inclinationibus naturalibus actum fuit, explicui. Mens hîc duntaxat conſideratur relatè ad corpus, & ſecundũ illam relationem, commotio ſpirituum eſt cauſa naturalis ipſius applicationis ad res novas.

In admiratione, quâ tali, res non conſiderantur niſi ut in ſe ſunt, vel prout nobis videntur: illas nec relatè ad nos, nec ut bonas, aut malas, conſideramus. Atque hanc ob cauſam ſpiritus in muſculos non diffunduntur, ut in corpore diſpoſitionem forment aptam ad proſequendum bonum, vel fugiendum malum, nec nervos, ad cor, aut viſcera pertinentes agitant, ut ſanguinis fermentationem & motum accelerent, aut morentur; ut fieri ſolet in cæteris affectibus. Omnes ſpiritus versùs cerebrum tendunt ut in eo forment imaginem vividam & diſtinctam objecti quod ſtupefecit, ut illud mens contempletur, & agnoſcat: ſed reliquum corpus veluti immobile & in eodem ſitu remanet. Sicut nulla eſt in mente commotio, nullus pariter eſt in corpore motus.

Si magna nobis videntur quæ miramur, admirationem ſemper ſequitur exiſtimatio, & nonnunquàm veneratio. At contrà ſi parva videntur, admirationem ſemper ſequitur contemtus & ſæpenumerò faſtidium.

Magnitudinis idea, ingentem excitat in cerebro ſpirituum motum; & veſtigium quo repræſentatur diutiſſimè conſervatur. Ingens pariter ſpirituum motus magnitudinis ideam in mente excitat, ipſamque iſtius ideæ contemplationi diu applicat.

Parvitatis idea parvum in cerebro excitat ſpirituum motum, & veſtigium quo repręſentatur diù non durat, Exiguus ſpirituum motus, parvitatis ideam etiam in mente excitat ac mens iſtius ideæ contemplationi tantiſper appellitur. Hæc attentione digniſſima ſunt.

Quum noſmet ipſos conſideramus, aut aliquid nobis unitum, admiratio noſtra nunquàm ſubſiſtit in nobis ſine aliquo affectu. Sed agitatio noſtra eſt in ſola mente, & in ſpiritibus qui ad cor deferuntur; cùm enim nullum bonum ſit proſequendum, aut malum fugiendum, ſpiritus in muſculos non diffunduntur ut corpus ad aliquam actionem diſponant.

Conſideratio perfectionis entis noſtri, aut alicujus rei quæ ad illam perfectionem pertineat, ſuperbiam, aut noſtri exiſtimationem, aliorum contemtum, gaudium, & quoſdam alios affectus naturaliter parit, propriæ noſtræ magnitudinis contemplatio, ὑπερηφανίαν gignit. Roboris noſtri cognitio generoſitatem, aut audaciam, & conſideratio alius cujuſpiam prærogativæ, alium affectum, ſuperbiæ quàm proximum, producet.

Contrà verò conſideratio alicujus imperfectionis entis noſtri, aut

alicujus rei ad nos pertinentis, humilitatem, noſtri contemtum, ergà alios venerationem, triſtitiam, & alios quoſdam affectûs movet. Parvitatis noſtræ cognitio humilitatem, debilitatis conſcientia, timiditatem, & alicujus vitii nobis innati conſideratio alium producet affectum, humilitati valdè propinquum. Sed iſta humilitas non ſecùs ac ſuperbia, propriè loquendo, nec vitium, nec virtus eſt. Utrumque nihil aliud eſt præter affectûs, aut commotiones involuntarias, ſocietati civili tamen utiliſſimas; immò in quibuſdam caſibus ad vitæ, aut bonorum conſervationem omninò neceſſarias.

Humilitas, exempli gratiâ, & timiditas neceſſariæ ſunt, immò iſtam mentis diſpoſitionem habitu modeſto & venerabundo, teſtari neceſſe eſt, ubi adſtamus coram viro nobili, vel feroci, & potenti: nam penè ſemper utile eſt bono corporis, ut imaginatio deprimatur ad conſpectum magnitudinis ſenſibilis, ac ſummiſſionis & internæ venerationis, externa præbeat teſtimonia. Verùm id fit naturæ ductu, & mechanicè, ſine ulla voluntatis participatione; immò ſæpè ipsâ reluctante. Ipſa bruta, exempli gratiâ canes, quibus neceſſe eſt eos quibuſcum vivunt demulcere, machinam ut plurimùm ita habent diſpoſitam, ut eum induant habitum externum, qui relatè ad eos quibus circumdantur ſit conſentaneus: id enim ad illorum conſervationem planè neceſſum eſt. Si verò aves aut quædam alia animalia diſpoſitionem corporis aptam non habeant ad inducendum illum habitum; id fit quia non opus eſt, ut eos pacent quorum iram fugâ vitare poſſunt, aut quibus ad vitæ conſervationem non indigent.

Nunquam ſatis attendere poſſumus omnes affectûs in nobis, præſentiâ alicujus rei extrà nos poſitæ, excitatos, in facie noſtrâ imprimere mechanicè habitum affectui conſentaneum, hoc eſt, habitum, qui impreſſione ſuâ, omnes adſtantes mechanicè diſponat ad affectûs & motûs utiles ſocietati. Ipſa admiratio, quum in nobis duntaxat excitatur, viſû alicujus rei quæ ſit extrà nos, quamquè alii poſſint conſiderare, in facie noſtrâ producit habitum qui in aliis admirationem mechanicè imprimit; & in ipſorum cerebro ita agit, ut ſpiritus in eo contenti, in muſculos faciei mittantur, ut in eo habitum noſtro ſimilem forment.

Iſta affectuum mentis & motuum ſpirituum communicatio animalium ut homines, inter ſe uniantur relatè ad bonum, & malum, utque ſibi invicem prorsùs ſimiles fiant, non modò diſpoſitione mentis, verùm etiam ſitu corporis, eò major eſt, & faciliùs deprehendi poteſt, quò affectûs ſunt vehementiores quia tum ſpiritus animales velociùs agitantur. Jam autem ità ſic ſe habere debet, quia quum bona & mala ſunt majora & propinquiora, iis animus magis appellendus eſt, ac homines arctiùs inter ſe uniri debent, ut illa vel proſequi, vel fugere queant. Ubi verò affectûs ſunt moderati, ut ſolet eſſe admiratio, vix modo ſenſibili communicantur; nec habitum quo commu-

Digitized by Google

nicari ſolent, penè imprimunt. Quia nihil eſt quod urgeat, ipſos in aliorum imaginationem impetum facere, & à negotiis iſtorum affectuum conſideratione forſan utilioribus dimovere, neceſſe non eſt.

Hac affectuum noſtrorum œconomiâ, & corporis diſpoſitione relatè ad objecta quibus circumcingimur, mirabilius nihil eſt. Quicquid in nobis mechanicè agitur ſapientiâ authoris noſtri digniſſimum eſt. Cumque Deus affectuum quibus agiramur eo fine nos reddiderit capaces, ut præcipuè cum rebus omnibus ſenſibilibus nos uniret, ad ſocietatis & entis noſtri ſenſibilis conſervationem, ipſius hac in re conſilium, tam fidelem, & accuratam ſortitur executionem ut operis iſtius artem & varia quibus conſtruitur organa ſatis & mirari non poſſimus.

Attamen affectus noſtri & omnia illa vincula impercepta, quibus cum rebus omnibus nobis circumjacentibus unimur, noſtrâ culpâ ſæpè fiunt errorum & peccatorum cauſæ. Affectibus enim non utimur ut par eſt: omnia ipſis permittimus nec vel limites quibus à nobis circumſcribi debent novimus. Unde fit ut affectus per ſe debiliſſimi qualis eſt admiratio, nos ſæpe tamen injiciant in errorem. Rem aliquot exemplis illuſtro.

Quum homines, ac ii præcipuè quibus eſt imaginatio vaſt a, ſeſe conſiderant per illam partem quæ ipſis præſtantior videtur, tùm ipſi ſibimet valdè arrident & internus ille applauſus augeſcit, quotieſcunque ſeſe comparant cum aliis quorum imaginatio minùs agitatur. Præterea tot hominum admirationem movent, & tam pauci ſunt qui ipſis cum ſucceſſu & approbatione reſiſtant, (quis enim unquàm rationi, coram homine, imaginatione forti, & vivida prædito plaudere aggrediatur?) Denique in auditorum facie, habitus ſummiſſionis & venerationis ita ſenſibilis, & indicia admirationis ita manifeſta formantur, quotieſcunque novum aliquod proferunt verbum, ut ſeipſos etiam mirentur, & imaginatio quæ ipſorum prærogativas auget, ipſis maximam ſui exiſtimationem injiciat. Si enim hominem affectu aliquo permotum videre non poſſimus, quin ipſius affectûs impreſſionem in nobis recipiamus, ipſiuſque ſententiam amplectamur; quomodo fieri poſſet ut qui ingenti admiratorum cohorte ſtipantur, affectum philautiæ tam ſuaviter indulgentem, non induerent?

Jam autem exiſtimatio illa, quâ homines imaginatione forti & vividâ præditi ſeſe & virtutes ſuas proſequuntur, ipſorum animum inflat, & habitum ita imperioſum imprimit, ut de omnibus decidere audeant. Alios nonniſi aſpernabundi audiunt: ipſis cavillando duntaxat reſpondent: nihil niſi relatè ad ſe cogitant. Et mentis attentionem, veritati inveniendæ adeò neceſſariam, veluti ſervitutem quandam habentes, quicquam ampliùs diſcendi prorsùs incapaces fiunt. Superbia, ignorantia, & cæcitas unâ ſemper procedunt.

Digitized by Google

Homines illi qui ingenii fortitudinem affectant, vel potius homines vani,& ſuperbi, veritatis diſcipuli eſſe nolunt, apud ſeipſos ſe non recipiunt niſi ut ſeſe contemplentur,& admirentur. Itaq;qui ſuperbis reſiſtit, in ipſorum tenebris equidem lucet, ſed tenebræ non diſcutiuntur.

Contrà, quædam eſt diſpoſitio in ſpiritibus animalibus & ſanguine, quæ nos nimis dejicit efficitque ut de nobis humiliùs æquo ſentiamus. Inopia, tarditas, & tenuitas ſpirituum animalium, conjuncta cum craſſitudine fibrarum cerebri imaginationem noſtram efficiunt debilem, & languentem. Atque iſtius debilitatis & languoris imaginationis noſtræ cognitio confuſa nos in quandam adducit humilitatem vitioſam, quæ animi dejectio dici poteſt.

Omnes homines veritatis capaces ſunt, ſed eum qui ſolus ipſos eam docere poteſt, non adeunt. Superbi ad ſeipſos ſeſe convertunt, alioſque audire recuſant; & humiles illi falsò ſic dicti ad ſuperbos confugiunt, ac ſeſe illorum deciſionibus mancipant. Utrique, homines duntaxat audiunt. Ingenium ſuperborum fermentationi ſanguinis, hoc eſt propriæ imaginationi morem gerit. Ingenium falſorum humilium dominanti ſuperborum habitui cedit. Et ſic utrique vanitati & mendacio mancipantur. Superbus dives eſt & potens, ingenti ſtipatur famulantium caterva, & magnitudinem ſuam juxtà potentiam, divitias,& dignitates quibus ſuprà alios eminet metitur; Humilis verò, falsò ſic dictus, eodem quidem ſpiritu ducitur, ſed quoniam, miſer eſt, egenus, debilis, & languidus, ſe nihil eſſe arbitratur, quia nihil poſſidet. Attamen divitiæ, dignitates, & cætera ejuſmodi externa, nobis ſunt merè accidentalia; in his nequaquàm conſiſtit eſſentia noſtra; ac tantùm abeſt ut copia ſanguinis & ſpirituum, imaginationis vigor & impetus, ad veritatem nos ducant, quin contrà ab ea nullâ aliâ re magis abducimur. Ingenia obtuſa, ut ita loquar, frigida, & languida, veritates ſolidiſſimas & abſtruſiſſimas meliùs apprehendere & veritatem ipſos in intimo rationis receſſu docentem ſilentibus affectibus faciliùs audire poſſunt; ſed ipſius verbis attentionem præbere nequeunt. Sine ullo ſenſibili fulgore, & ſummiſſâ voce loquitur, jam verò illi ſolo tumultu excitantur. Id ſolum quod micat, magnumque, & magnificum ſenſuum judicio videtur ipſos convincere poteſt. Splendore ipſos perſtringente gaudent. Philoſophos phantaſmata & ſomnia ipſis obtrudentes, ac Pſeudoprophetarum exemplo falsò gloriantes ſe à veritate eruditos fuiſſe, ipſi veritati reapſe loquenti, anteponunt. Ante quater mille annos ſuperbia ingenii humani ipſis non renuentibus illudit: immò iſtius ſuperbiæ mendacia tanquàm traditiones Sanctas & Divinas venerantur & conſervant. Deum veritatis ab ipſis diſceſſiſſe diceres: do ipſo non ampliùs cogitant; ipſum non ampliùs conſulunt: non ampliùs meditantur, ſuamque pigritiam & ſocordiam falſis humilitatis ſpeciebus tegunt.

Digitized by Google

Veritatem propriis viribus noſtris nos non poſſe deprehendere equidem concedo: ſed, Deo nos illuminante, id poſſumus quod omnium omninò hominum auxilio fieri unquàm nequiret. Immò qui veritatem certius cognovere, illam nos docere non poſſunt, niſi eum interrogemus, quem ipſi interrogavere, ac niſi pariter attentioni noſtræ reſpondeat. Hominibus igitur credendum non eſt, quia ipſi loquuti ſunt, nam omnis homo fallax eſt; ſed quia Deus qui fallere unquàm nequit, nos alloquutus eſt, ipſum indeſinenter interrogare debemus. Iis qui aures duntaxat alloquuntur, corpus ſolùm inſtituunt, & in ſolam imaginationem agunt credere non debemus. Sed eum qui mentem alloquitur, rationem inſtituit, ac in intimo hominis interni penetrans, ipſum illuminare, & corroborare poteſt adverſus hominem externum & ſenſibilem, à quo perpetuò decipitur attentè auſcultare debemus. Hæc utpotè maximâ animi attentione digna ſæpiùs repeto. Deus ſolus colendus eſt. Ipſe ſolus lumen nobis effundere poteſt, ut ſolus etiam poteſt voluptates in nobis excitare.

In ſpiritibus animalibus, & in reliquo corpore, quædam nonnunquam ineſt diſpoſitio quâ ad venationem, choream, curſum, & in genere ad omnia exercitia, in quibus corporis robur & dexteritas exeruntur, excitamur. Hæc diſpoſitio juvenibus ac ijs præcipuè quorum corpus nondùm omnino formatum eſt, ineſſe ſolet. Pueri in eodem loco perſtare diu nequeunt, in perpetuâ verſantur actione, quum indoli ſuæ ſeſe permittunt. Cùm ipſorum muſculi perfectùm nondum attigerint robur, nec ſint omninò conformati; Deus utpote Author naturæ voluptates mentis corporis bono adtemperans, efficit ut exercitiis corporeis delectentur ad corroborandum corpus. Itaque, dum carnes & fibræ nervorum adhuc molles ſunt, viæ per quas ſpiritus animales neceſſariò emitti debent ad producendos quoſlibet motûs ſternuntur & conſervantur, nullique coacervantur humores quibus iſtæ viæ præcludantur, vel quorum putrefactione pars aliqua corrumpatur.

Plerique juvenes corporis ſui diſpoſitionem confuſo quodam modo ſentiunt, ac ideò ipſius robur & agilitatem cum voluptate vident. Seſe dum, ipſius motus moderari, aut illud novo quodam modo movere poſſunt, demirantur. Ab alijs ſpectari & laudem accipere geſtiunt. Atque hoc pacto amorem ſuum erga omnia corporis exercitia fovent & adaugent; ac iſte amor inter præcipuas ignorantiæ & ferocitatis hominum cauſas ultimum non obtinet locum. Præterquam quod enim multum temporis in ejuſmodi exercitijs teritur, infrequens ac penè nullus rationis uſus efficit, ut pars præcipua cerebri, in cujus flexilitate conſiſtit vis & vivacitas ingenij, inflexilis prorſus fiat, & ſpiritus animales facilè non diffundantur in cerebrum modo idoneo ad excitandas rerum quarumlibet cogitationes, prout caſus poſtulat.

Digitized by Google

Hinc fit ut pleriquе rebus bellicis occupati, & nobiles, omnis attentionis incapaces ſint. De omnibus perfunctoriè ac leviter ratiocinantur. Ac ſi ipſis quod audire recuſant oggerere audeas, quid ſint reſponſuri neutiquam cogitant, ſed ipſorum ſpiritus animales in muſculos quibus brachium attollitur ſenſim feruntur. Ac penè incogitantes, aliquo ictû vel geſtû minaci reſpondent. Quia ſpiritûs verbis quæ proferuntur agitati, in loca exercitio magis trita tranſeunt. Et quia corporis ſui robur ſenſu cognoſcunt in hiſce petulantibus agendi modis confirmantur; adſtantiumque habitus ſummiſſus &, ut ita dicam, venerabundus ipſis inſpirat audaciam ineptias ſuperbè & ferociter proferendi. Immò ſe egregia quædam eſſe loquutos arbitrantur, quia præ prudentiâ, & timore ab alijs non fuerunt exploſi.

Cuipiam ſtudio incumbere, aut ſcientiam aliquam actû profiteri nemo poteſt, quin id cognoſcat; Nullus ſe Authorem, vel Doctorem eſſe, immemor fieri poteſt. Verùm cognitio & recordatio iſta in multorum animo tot vitia gignit, ut ipſis utile foret ſi titulis quibus gloriantur deſtituerentur. Quia in titulo illo ſeu, ut ajunt, *Qualitate* maximum ſui decus conſtituunt, illam ſemper cum voluptate conſiderant; illiuſque alios mira cum ſolertia commonefaciunt, ac propter illam ſibi jus arrogant de omnibus ſine examine judicandi. Si quis imprudens ipſis audeat obniti, tum lenitatem & charitatem præ ſe ferentes, quid ſint, in memoriam revocare conantur, ac ſibi decidendi jus eſſe inſinuant. At ſi deinde quis adeo ſit audax ut ipſis obſiſtere pergat, nec ſit quid reſpondeant, tum palam faciunt & quid de ſe, & quid de illis qui ipſis præfractè reſiſtunt, cogitent.

Senſus internus ſeu conſcientia alicujus prærogativæ animum ſemper inflare ſolet. Eques generoſo inſidens equo, & armatus, cui ſanguis & ſpiritûs affatim ſuppetunt, nihil non poteſt aggredi. Hæc diſpoſitio generoſum & audacem ipſum efficit. De viro literarum ſtudijs addicto, cujus ingenium cordis ſuperbiâ corruptum fuit, res non ſecus ſe habet, adverſus veritatem ſtrenuus & audax evadit. Illam quandoque nondum cognitam temerariè impugnat interdum verò illam agnitam prodit, ac falſa eruditione fretus, affirmativam, aut negativam defendere ſemper paratus eſt, prout ſpiritu contradictionis movetur.

De ijs qui eruditionis faſtum non affectant res aliter ſe habet; De rebus non decidunt. Raro loquuntur, niſi ubi caſus & res neceſſario poſtulat. Ac ſæpè contingit ut taceant etiam quum loqui deberent. Famam iſtam, & characteres eruditionis externos, quibus plerique ad id adiguntur ut loquantur quid dicant neſcij, ſuſtinendos non habent. Tacere ipſis licet at doctos ſilere pudet. Norunt enim ſe contemtui futuros eſſe ſi ſileant, etiam ubi ipſis non eſt quod dicant;

dicant; ac contemtum ſæpè evitaturos, licet meras proferant ineptias, dummodò illas modo *ſcientifico* proferant.

Quod homines cogitandi capaces efficit, id ipſum illos veritatis capaces reddit. Atqui nec honoribus, nec opibus, nec dignitatibus, nec falsâ eruditione, homines cogitandi capaces fiunt, ſed naturâ ſuâ. Ad cogitandum apti nati ſunt, quia ad veritatem poſſidendam deſtinati fuere. Immò proſpera corporis valetudine bene cogitandi capaces non efficiuntur; id duntaxat poteſt efficere, ut ad id tanto non ſit obſtaculo quàm adverſa valetudo. Corpore noſtro ad ſentiendum & imaginandum aliquomodo adjuvamur, ad cogitandum nequaquam. Quamvis enim ſine auxilio corporis non poſſimus meditando figere ac determinare ideas noſtras, adverſus impetum perpetuum ſenſuum & affectuum, quibus ideæ noſtræ indeſinenter turbantur & delentur, quia nunc corpus vincere nequimus niſi corporis ope; attamen corpus mentem illuminare, ac in ipsâ intelligentiam producere non poſſe evidens eſt: Omnis enim idea quâ veritas retegitur à veritate ipsâ procedit. Quicquid mens accipit à corpore, corporis uſu duntaxat inſervit, ac dum ſeſe versùs phantaſmata convertit, nihil præter illuſiones & phantaſmata videt; hoc, eſt res ut in ſe ſunt non videt, ſed tantum relatè ad corpus.

Si idea magnitudinis aut parvitatis ſecundum quam noſmet ipſos conſideramus, errandi occaſionem ſæpè nobis præbeat, idea quam de rebus extrà nos poſitis, quæque aliquâ relatione ad nos pertinent, habemus, leviorem non efficit impreſſionem. Ideam magnitudinis, ingenti ſpirituum motû ſemper comitatam eſſe, ingentemque motum cum idea magnitudinis ſemper conjunctum eſſe, ac contra ideam parvitatis exiguum ſpirituum motum ſemper excitare, parvumque motum ſpirituum cum parvitatis ideâ conjungi mox vidimus. Ex hoc principio colligere eſt, ea quæ in nobis ingentes excitant ſpirituum motûs; majori cum magnitudine, hoc eſt, majori cum vi, realitate, perfectione apparere debere, quàm cætera; namque hæc omnia & multa alia intelligo per magnitudinem. Itaque bona ſenſibilia majora & ſolidiora nobis videri debent, ijs quæ ſenſûs non feriunt, ſi de eorum ſoliditate per motum ſpirituum, non verò per puram veritatis ideam, judicemus. Ædes ſuperbæ, magnifica Miniſtrorum cohors, ampla ſupellex, munera egregia, dignitates, divitiæ plus realitatis & magnitudinis habere videntur, quàm virtus, & juſtitia.

Ubi viſu mentis claro virtutem cum divitijs conferimus, tum illis virtutem anteponimus. At verò ubi ſolis oculis & imaginatione utimur, ac de rebus, ſpirituum commotione duntaxat, judicamus, tum proculdubio divitiæ virtuti à nobis præferuntur.

Hoc adducti principio, ſpiritualia quæ ſub ſenſûs non cadunt, nihil penè eſſe, autumamus: ideas mentis noſtræ objectis quæ illis re-

Digitized by Google

præſentantur inferiores eſſe; in aere minus eſſe realitatis & ſubſtantiæ, quàm in metallis, in aquâ quàm in glacie: ſpatia à terra uſque ad firmamentum eſſe vacua, aut corpora, quæ in illis continentur ſpatiis, tantùm non habere realitatis & ſoliditatis quàm Solem & Stellas. Denique omnes in quos circa rerum naturam incidimus errores, ex hoc principio ducuntur.

Cùm ingens ſpirituum motus; ac ideò vehemens affectus ſemper comitetur ideam magnitudinis ſenſibilem; Parvus verò ſpirituum motus, ac proinde debilis affectus ideam pariter parvitatis ſenſibilem ſequatur, hinc fit ut enixè incumbamus & nimium temporis inſumamus ſtudio eorum omnium quæ ideam ſenſibilem magnitudinis in nobis excitant, ea verò omnia negligamus quæ ideam ſenſibilem parvitatis in nobis duntaxat gignunt. Ingentia, exempli gratiâ, illa corpora capitibus noſtris imminentia, altas ab omni tempore in animos ediderunt impreſſiones: Propter ideam ſenſibilem ipſorum magnitudinis & ſplendoris primâ fronte adorata fuere; Quædam ingenia audaciora ipſorum motus examinaverunt, & hinc factum eſt illa aſtra plurimorum in omnibus ſæculis aut ſtudium, aut venerationem moverint. Immò non immeritò forſan crederemus, vanum illorum influxuum metum, quo adhuc aſtrologi & puſillanimi percelluntur, eſſe ſpeciem quandam adorationis, quam imaginatio ſerviliter demiſſa præſtat ideæ magnitudinis quæ corpora cæleſtia repræſentat.

At verò corpus humanum Jove, Saturno, & cæteris omnibus Planetis longe mirabilius & præſtantius, vix notum eſt. Idea ſenſibilis partium carnis diſſectæ, nihil magni præ ſe fert, immò horrorem quendam & faſtidium parit; hinc fit ut ab aliquot duntaxat annis, Anatomia virorum cordatorum applicatione digna habeatur. Principes & Reges Aſtronomiæ Studio gloriati ſunt. Aſtrorum magnitudo cum ipſorum dignitatis magnitudine conſonare ipſis videbatur. At non credam ullos Principes unquam fuiſſe qui Anatomiam callere, & cor vel cerebrum peritè diſſecare, gloriæ duxerint. De multis alijs ſcientijs idem eſto judicium.

Rara & extraordinaria motûs vehementiores & ſenſibiliores in ſpiritibus excitant, quàm res quas quotidie oculis noſtris uſurpamus: Illa miramur, ac per conſequens aliquam magnitudinis ideam ijs alligamus, & ſic affectus exiſtimationis & venerationis in animos injiciunt. Atque id multorum rationem evertit. Quàmplurimi tanta ducuntur veneratione & curioſitate erga antiqua, extranea, rara, & extraordinaria, ut ipſorum mens ijs ſeſe quaſi mancipet, namque mens de ijs quæ veneratur judicare, aut ſeſe ſupra illa erigere non audet.

Veritati equidem magnopere non officit ſtudium nonnullorum ergà numiſmata, arma, & veſtimenta priſcorum aut Sinenſium, &

Barbarorum, Veteris Romæ Chorographiam, aut iter à Tomquin ad Nanquin ducens, cognoſcere plane inutile non eſt, quamvis utilius ſit viam qua Pariſijs ad *S. Germain*, aut *Verſailles*, itur, callere. Denique nemini vitio vertere licet, quòd nonnulli veram bellorum inter Græcos & Perſas, aut Tartaros & Sinenſes hiſtoriam addiſcere velint, ac Thucididem & Xenophontem aut quemlibet alium exoſculentur. At ſtupidam antiquitatis admirationem rationi dominari; ingenio ſuo uti ad examinandas veterum ſententias nefas eſſe; ac eos qui illarum opinionum falſitatem deprehendunt & demonſtrant haberi ſuperbos & temerarios; illud eſt quod viri cordati ferre nullarenus poſſunt.

Veritas omnis eſt temporis. Si Ariſtoteles quaſdam veritates retexit, quidni etiam hodie, retegi poterunt. Iſtius Authoris opiniones rationibus quæ nunc poſſint admitti ſunt probandæ; namque ſi opinione ſiſtæ, Ariſtotelis ætate ſanæ erant, ſanæ pariter nunc eſſe debent. Veritates naturæ authoritatibus humanis probare ridiculum eſt. Quid circa nonnullas quæſtiones ſenſerit Ariſtoteles forſan hoc pacto probarí poterit; at verò ij opera miſerè abutuntur qui Ariſtotelem, aut quemlibet alium Authorem aſſiduè legendo eo tantùm conſilio deſudant, ut illius opiniones tantummodò hiſtoricè addiſcant, illáſque alios doceant.

Quis non ſtupeat videndo, quaſdam Univerſitates ad Veritatis inveſtigationem & defenſionem duntaxat inſtitutas, in quaſdam ſectas evaſiſſe, & quorundam hominum ſententijs gloriari, iiſque præfractè adhæreſcere? Quis ab ira temperaret legendo libros à Philoſophis & Medicis quotidie in lucem editos, in quibus loca Authorum ita frequenter citantur, ut eos potius diceres eſſe Theologorum & Canoniſtarum ſcripta, quàm tractatus Phyſici aut Medici? Quis enim placita Ariſtotelis, Platonis, Epicuri, aut cujuſlibet aliùs Philoſophi rationi & experientiæ anteponi ægrè non ferret.

Attamen qui ſic ſe gerunt ob iſtam agendi rationem forſan ipſi obſtupefierent; niſi ipſorum intereſſet ad eum modum ſe gerere, hoceſt, niſi adverſus veritatem quæ ſola eſſet retinenda, pugnarent. Verùm admiratio quâ veterum deliria proſequuntur ijs falſum adverſus veritates recens retectas zelum inſpirat: Illas quamquam ſibi non notas exſibilant & impugnant; ac vi imaginationis ſectatores & admiratores in eadem ferunt judicia.

Cùm de veritatibus recens inventis duntaxat judicent ex ipſarum Inventoribus, iſti verò inventores ij ſaltem quorum conſpectu & familiaritate uſi ſunt, cum præ ſe non ferant extraordinarium habitum quem imaginatio authoribus antiquis alligavit, illos magnifacere nequeunt. Idea enim hominum noſtri ſæculi, ut pote cum motibus extraordinarijs & ſenſibilibus non conjuncta, contemtum duntaxat apud vulgus excitat.

Pictores & Sculprores, Philoſophos antiquos ut cæteros homines nunquam exhibent? ipſos cum prætumido capite, largâ & elata fronte, barbâ oblonga & venerabili depingunt; Id ſatis arguit vulgus hominum hanc de illis ſibi efformare ideam: namque Pictores motus naturales imaginationis, pingendo, ſequuntur. Itaque Antiqui ut homines extraordinarij conſiderari ſolent: At contra imaginatio homines ſæculi noſtri ijs repræſentat ſimiles quos quot die videmus; adeò ut cùm nullum in ſpiritibus excitet motum extraordinarium, in mente nil niſi contemtum pariat.

Carteſium vidi, ajebat quidam inter Doctos iſtos qui ſolam demirantur antiquitatem, cum ipſo multa habui colloquia; erat equidem vir probus, ingenio præditus, at in ipſo nihil extraordinarij à me unquam fuit obſervatum. Scilicet, homo iſte Carteſij Philoſophiam parvi pendebat, quia cum illius Authore per aliquot horas confabulatus, nihil magni & extraordinarij, quod imaginationem exagitaret in externo ipſius habitu obſervaverat. Immò rationibus iſtius Philoſophi difficilioribus ſatis ſe reſpondiſſe arbitrabatur, ſi audenter diceret, iſtum Philoſophum ſibi olim notum fuiſſe. Utinam ejuſmodi homines Ariſtotelem qualis reapſe erat dum in terris degebat videre, & cum ipſo per aliquot horas ſermones conſerere poſſent, dummodò ipſos non Græcè, ſed Gallicè alloqueretur, nomenque ſuum ipſis non declararet, niſi poſtquàm judicium tuliſſent.

Quæ novitatis characterem præ ſe ferunt, ſive in ſe nova ſint, ſive in novo ordine aut novo ſitû conſtituta, nos vehementer agitant; namque cerebrum movent in locis eò ſenſibilioribus, quo curſui ſpirituum minùs obnoxij ſunt. Ijs quæ ſenſibilem gerunt magnitudinis characterem vehementer quoque agitamur; namque ingentem ſpirituum motum in nobis excitant. Sed quæ ſimul magnitudinis, & novitatis habent indicia non modo nos agitant, violentis commotionibus nos commovent, rapiunt, & perſtringunt.

Qui, exempli gratia, nihil niſi paradoxa proferunt admirationem apud ingenia debilia ſibi conciliant; quæcunque enim dicunt novitatis habent characterem. Qui nonniſi ſententioſè loquuntur, & elegantibus, politis, ac magnificis loquendi formulis duntaxat utuntur, venerationem ſibi conciliant, quippe magnum quid proferre videntur. Qui vero ſublime novo, magnum extraordinario adjungunt, licèt meras effutirent ineptias, vulgus tamen hominum proculdubio rapient, & obſtupefacient. Magnifica iſta verborum moles, inſani Declamatorum fulgores, ingenio debiles penè ſemper perſtringunt. In ipſorum imaginationem tam vividè & altè agunt, ut ſtupidi, & attoniti, potentiam illam quâ dejiciuntur & occæcantur, ſummâ proſequantur veneratione, & ſenſationes confuſas, ut veritates claras admirentur.

Digitized by Google

CAPUT VIII.

Tractatur eadem materia. De recto admirationis, & cæterorum affectuum uſu.

EX omnibus affectibus duo conſequuntur effecta valdè memorabilia; mentem ſcilicet applicant, & cor devincunt. Ac in eo quod mentem applicant ad veritatis cognitionem utiliſſimæ eſſe poſſunt, dummodò ijs ritè utamur: namque applicatio lumen, lumen verò veritatem producit. At in eo quod cor devincunt malum ſemper edunt effectum; quoniam cor non devincunt niſi rationem corrumpendo, ipſiſque res, non ut in ſe ſunt, aut ſecundùm veritatem repræſentando, ſed juxta relationem quam habent nobiſcum.

Inter omnes affectus qui minus attingit cor, eſt admiratio. Namque rerum, quatenùs bonæ aut malæ ſunt, conſpectû agitamur; conſpectus verò rerum, quatenùs magnæ aut parvæ ſunt, ſine ulla alia relatione ad nos, nos nonniſi mediocriter afficit. Itaque admiratio quæ cognitionem magnitudinis aut parvitatis rerum novarum quas conſideramus comitari ſolet, rationem longè minùs corrumpit quàm cæteri affectus: immò ad veritatis cognitionem utiliſſima eſſe poteſt; dummodò ſedulò caveamus ne ipſam cæteri affectus comitentur, ut penè ſemper contingit.

In admiratione ſpiritus animales pelluntur versùs loca cerebri, quæ objectum novum prout in ſe eſt repræſentant: Veſtigia diſtincta & ſatis alta ut diu permaneant in eo excitant; ac proinde mens illius objecti claram habet ideam, ac ejus facilè recordatur. Itaque cùm admiratio mentem applicet & illuminet, dubium non eſt quin ad ſcientias ſit utiliſſima. De alijs affectibus res ſecus ſe habet; mentem applicant, quia ſpiritus animales excitant; at illam non illuminant niſi falſo ſplendore, & fallaci luce, quia iſtos ſpiritus ita pellunt, ut objecta nobis non repræſentent, niſi relatè ad nos, non verò prout ſunt in ſe.

Rei cuipiam diù incumbere difficillimum eſt, ubi illam non admiramur, quia tum ſpiritus animales facilè non feruntur in loca neceſſaria ad rem illam nobis repræſentandam. Fruſtra ad attentionem præbendam ſollicitamur; attendere diù ſaltem nequimus; quamvis tamen perſuadeamur perſuaſione abſtractâ, quà ſpiritus nequaquam agitantur, rem de quâ agitur attentione noſtrâ maximè dignam eſſe. Imaginatio noſtra fallenda nobis eſt ad excitandos ſpiritus noſtros, ac materia circa quam meditari volumus novo quo-

Digitized by Google

dam modo nobis eſt repræſentanda, ut aliquem admirationis motum in nobis excitemus.

Quotidie videas ingenia quibus ſtudium faſtidio eſt. Mentis attentione nihil magis laborioſum ipſis videtur. Ipſis incumbit neceſſitas meditandi & ſtudendi circa quaſdam quæſtiones, & in id omnem movent lapidem; Verùm ipſorum conamina inutilia ſunt, magnos non edunt progreſſus, ac illicò fatigati deſiſtunt. Spiritus equidem animales voluntatis imperio obtemperant, ac rebus attendimus ubi attendere optamus; ſed ubi voluntas imperans eſt voluntas puræ rationis, nullo affectu freta, attentio noſtra ita debilis & languida eſt, ut ideæ noſtræ ſimiles ſint phantaſmatibus quæ confusè tantùm videmus quæque eodem momento evaneſcunt. Spiritus animales tam variè & arcanè ab affectibus excitantur, tantamquè à naturâ & habitû accepere facilitatem ad illa affectuum imperia exequenda, ut nullo negotio divertantur à vijs illis novis & difficilibus in quas voluntas ipſos injicere volebat. Ac ſanè potiſſimùm in hiſce caſibus gratiâ ſpeciali ad cognoſcendam veritatem indigemus, quia proprijs noſtris viribus corporis ponderi mentem opprimenti diu reſiſtere non valemus; aut ſi poſſimus, nunquam facimus id quod poſſumus.

Verùm ubi aliquis admirationis motus nos excitat, ſpiritus animales versùs objecta iſtius admirationis naturaliter diffunduntur, ac omnia in cerebro aguntur quæ ad producendum lumen & evidentiam neceſſaria ſunt, ſine ullo voluntatis ad ſpiritus invitè pellendos labore. Qui itaque ad admirationem proni ſunt ad ſtudia longè aptiſſimi ſunt ijs qui admirationis ſunt incapaces; illi enim ſunt ingenioſi, hi verò ſtupidi.

Attamen ubi admiratio modum excedit, & ad ſtuporem ac pavorem uſque excurrit, vel denique ad legitimam non fert curioſitatem, tum valdè noxia eſt. Tunc enim ſpiritus animales toti detinentur in repræſentando objecto admirationis per unicum ex ipſius, ut ita dicam, lateribus. Ad alia, juxta quæ illud objectum conſiderari poteſt, ne cogitamus quidem. Spiritus animales in corporis partes, ut ſua obire poſſint munera, nequidem diffunduntur: Sed veſtigia adeò alta imprimunt de objecto quod repræſentant, tot fibras in cerebro frangunt, ut idea quam excitarunt non poſſit ampliùs deleri.

Nos admiratione attentos fieri non ſufficit, illâ etiam curioſi effici debemus. Unam partem alicujus objecti nos conſideraſſe ſatis non eſt ad illud plenè cognoſcendum, ſingulas examinare debemus, ut de illo ſolidum ferre queamus judicium. Itaque, ubi admiratio nos non fert ad res, quàm accuratiſſimè fieri poteſt, examinandas, vel ubi nos ab illo examine amovet, tum ad veritatis cognitionem planè inutilis eſt; mentem veriſimilitudinibus & probabilitatibus tantum implet, & nos ad temeraria ferenda judicia impellit.

Digitized by Google

Sola admiratio per ſe inutilis eſt, utilis eſt duntaxat quatenùs eò nos adducit ut res facilius admirari queamus. Spiritus animales qui in admiratione naturaliter excitantur, menti ſeſe offerunt, ut ijs utatur ad objectum diſtinctiùs ſibi repræſentandum, & accuratiùs cognoſcendum. Iſta eſt naturæ inſtitutio: nam admiratio ad curioſitatem, & curioſitas ad veritatis cognitionem ducere debet. Verùm mens viribus ſuis ritè non utitur: quendam ſuavitatis ſenſum quem ex illâ ſpirituum copia percipit, cognitioni objecti quod ſpiritûs illos excitat, anteponit: Copiâ illâ ſpirituum frui mavult, quàm illos uſu diffundere; ſimilis avaris qui opes poſſidere malunt, quàm illis ubi caſus poſtulat uti.

Homines ijs omnibus in genere delectantur quæ aliquem affectum excitant; non modo triſtitiæ in repræſentatione tragœdiæ, verùm etiam admirationis, in ſpectandis Circulatorum præſtigijs ſenſum, argento emunt: nam ipſos ejuſmodi præſtigiatoribus pecuniam ſolvere, eo conſilio ut ab ijs decipiantur, credendum non eſt. Iſte igitur ſuavitatis internæ ſenſus quo per admirationem afficimur, eſt præcipua cauſa ob quam in admiratione ſubſiſtimus, miſſo uſu quem ratio & natura nobis præſcribunt. Nam ob iſtum ſuavitatis ſenſum admiratores in admirationis objecto tam aſſiduè defiguntur, ut ab ira temperare nequeant, ubi iſtius objecti vanitatem quis ipſis demonſtrare aggreditur. Cùm quis calamitate prorſus ex mœſtitiæ ſenſu voluptatem percipit, ſuccenſet ſi ipſum exhilarare velis. De admiratoribus res non ſecus ſe habet. Injuriam ſibi fieri putant, cùm quis ijs oſtendere conatur ipſos immeritò admirari: quia voluptatem internam quam ex affectû præſenti percipiunt eo magis minui ſentiunt, quo idea quæ iſtam pariebat voluptatem debilior evadit.

Affectus ſeſe excuſare ſemper conantur; ac meritò ipſis obtemperari ſenſim perſuadent. Suavitas & voluptas, quam gignunt in mente, cujus eſt de ipſis judicare, illam in ſui gratiam corrumpunt. Unde fit ut mens propemodùm ſic ratiocinetur. De rebus judicare non debemus niſi juxta ideas quas de ipſis habemus: jam autem ex omnibus ideis noſtris quæ maximè ſenſibiles ſunt, ſunt etiam omnium maximè reales, cùm in nos agant omnium vehementiſſimè; ergò juxta illas potiſſimùm judicare debemus. Atque objectum quod demiror ideam ſenſibilem magnitudinis includit; ergo de illo juxta hanc ideam judicare debeo, quippe magnitudinem exiſtimatione, & amore complecti par eſt. Itaque huic objecto merito adhæreſco, & in illo contemplando detineor. Reverâ voluptas quam ego percipio & præſentia ideæ qua illud objectum repræſentatur, manifeſtò arguit iſtius objecti contemplationem mihi utilem eſſe, etenim major jam factus mihi videor, ex quo de illo objecto cogitavi, ac mens plus capacitatis habere mihi videtur dùm tantum amplectitur ideam.

Digitized by Google

Mens deſinit eſſe ubi nihil cogitat : ſi hæc idea evaneſceret, mens cum ipſa pariter evaneſceret aut ſaltem auguſtior fieret, ſi minori adhæreret ideæ. Conſervatio igitur magnæ iſtius ideæ eſt conſervatio magnitudinis & perfectionis entis mei : Meritò igitur admirer. Immò alij me admirari deberent, ſi de me ut par eſt judicarent. Reverâ relatio quam ego cum magnis rebus habeo, efficit ut ipſe magnum quid evadam. Admiratio quâ erga illas detineor mihi poſſeſſionis loco eſt, me in quandam illas poſſidendi ſpem injicit. Cæteri homines eadem quâ ego potitentur felicitate, ſi cognitâ magnitudine meâ, ipſius cauſæ etiam adhæreſcerent : Verùm ea ſunt cæcitate ut magna & grandia non cognoſcant, nec ſeſe extollere & inſignire valeant.

Mentem ad ejuſmodi ratiocinia naturaliter ferri dicere poſſumus ubi ſeſe falſis affectuum luminibus permittit. Hæc equidem ratiocinia aliquam habent veriſimilitudinem, ſed ipſa omni ſoliditate carere evidens eſt. Attamen veriſimilitudo quam præ ſe ferunt, tantùm valet in mentem, ut niſi cautè rem proſpiciamus, nobis fucum ſit factura.

Poëſis, exempli gratia, Hiſtoria, Chymia, aut quælibet alia Scientia humana, juvenem quempiam rapuit in admirationem : niſi à motibus in imaginatione tunc excitatis ſibi prudenter caveat ; ejuſmodi ſcientiarum utilitatem ſedulo inſpiciat ; laborem in ijs addiſcendis tolerandum cum fructu percipiendo conferat, denique niſi eam induat curioſitatem quæ neceſſaria eſt ad tutum ferendum judicium; timendum eſt ne admiratio quâ primùm fuit occupatus ipſi ſcientias illas quales in ſe ſunt non offerens, ſed tantum à parte jucundiſſima, ipſum decipiat & in errorem injiciat. Immò eò forſan diſcriminis adducetur, ut ab errore deſiſtere non poſſit, & ſi illum agnoſcat; quia veſtigia cerebro altè impreſſa frequenti admiratione deleri non poterunt. Hanc ob cauſam imaginationis puritati perpetuò ſtudendum eſt, & à periculoſis iſtis veſtigijs quibus mens & cor corrumpuntur cavendum. Atque in hac cautione hac ratione, quâ non modo admirationis ſed & cæterorum affectuum malis occurretur, procedendum eſt.

Ubi motus ſpirituum animalium ſat violentus eſt ad imprimenda in cerebro alta veſtigia quæ corrumpant imaginationem; ſemper conjunctus eſt, cum aliquâ mentis commotione. Cùm itaque mens commoveri non poſſit quin id ſentiat, hac commotione ſatis monetur ut ſibi conſulat, & examinet an ipſi utile ſit hæc veſtigia confirmari & augeſcere, an verò ſecus. At verò, quia ipſo commotionis momento, mens eâ non fruitur libertate qua poſſit judicare de utilitate iſtorum veſtigiorum; quoniam commotio ipſam decipit & ad id fert ut illis faveat veſtigijs; in id enixè laborandum eſt ut hæc commotio ſiſtatur,

ſtatur, vel ut motus ſpirituum cui illam excitat alıorſum deflectatur: ac interim judicium neceſſariò eſt ſuſtinendum.

Verùm enim verò arbitrandum non eſt mentem poſſe ſemper ſolâ ſuâ voluntate, illum ſiſtere curſum ſpirituum qui obſtat quominus juxtà rationem agere poſſit. Ipſius vires ordinariæ non ſufficiunt ad cohibendos motûs quos non excitavit. Adeò ut cautè ſe gerere debeat ne ab inimico tam ſubdolè cum ipſo agente imprudens occupetur.

Quemadmodùm motus ſpirituum quaſdam in mente excitat cogitationes; pariter cogitationes noſtræ in cerebro quoſdam excitant motûs. Itaque ubi aliquem ſpirituum motum in nobis excitatum ſiſtere volumus, non ſufficit nos velle, ut deſinat ille motus; ſed hoc artificio utendum eſt; nempe aliquid nobis repræſentandum eſt planè contrarium rei quæ illum motum in nobis excitaverat & fovebat, atque hoc pacto fiet *revulſio*. Si verò motum ſpirituum jam excitatum aliorſum duntaxat velimus determinare, tum ad res contrarias cogitare non debemus, ſed tantùm ad res diverſas ab ijs quæ illum produxerunt motum, & hoc pacto fiet *diverſio*.

Quia verò diverſio & revulſio magna erit aut parva, prout novæ cogitationes noſtræ conjungentur cum magno aut parvo ſpirituum motû; accuratè advertendum eſt quibus cogitationibus vehementiſſimè agitemur, ut ubi urgebit caſus, illas imaginationi noſtræ repræſentare poſſimus; atque huic rationi impugnandorum affectuum ita aſſueſcere debemus, ut nullo amplius ſubitaneo, & improviſo mens occupetur motû.

Si æternitatis aut alius cujuſpiam ſolidi boni cogitationem motibus extraordinarijs qui in nobis excitantur alligare ſtudeamus; nulli amplius violenti & extraordinarij excitabuntur impoſterum motus, qui hanc ideam illico non gignant, ac proinde non ſuppeditent arma quibus ipſis reſiſtatur. Hæc tum experientiâ, tum rationibus Capite de *idearum connexione* allatis comprobantur: Arbitrandum igitur non eſt affectûs ſtudio & arte vinci nequaquàm poſſe, ubi id ſeriò & conſtanter volumus.

Hoc tamen reſiſtendi modo nos impeccabiles & ab omni errore alienos fieri poſſe, non eſt quod autumemus. Nam primò, iſtum alligandi motibus extraordinarijs ideas quaſdam, quibus impugnentur, habitum, contrahere & conſervare perquàm difficillimum eſt. Secundò, licèt iſtum habitum acquiſiviſſemus, continget ut iſti ſpirituum motus directè excitent ideas impugnandas, indirectè verò duntaxat ideas quibus illæ impugnari debent. Unde fiet ut malæ ideæ utpotè præcipuè plus habitutæ ſint virtutis, quàm bonæ quæ tantum indirectæ, & acceſſoriæ erunt, & voluntatem reſiſtere ſic neceſſe ſemper erit. Tertiò, iſti ſpirituum motus adeò violenti eſſe poſſunt, ut totam mentis capacitatem impleant, adeò ut in ipſa non

ſuperſit locus, ad recipiendam ideam acceſſoriam faciendæ in ſpiritibus revulſioni idoneam; aut ſaltem ad illam ita recipiendam ut cum attentione poſſit conſiderari. Denique tot ſunt circunſtantiæ ſpeciales quæ illud remedium inutile reddere poſſunt, ut plus æquo illi fidere tutum non ſit, quamvis negligi non debeat. Auxilium Dei perpetuò implorandum eſt ut nobis, ubi periculum imminebit, adeſſe dignetur; ac interim veritas aliqua adeo ſolida & efficax in mentem nobis eſt inducenda, ut hoc pacto de affectibus violentiſſimis victoriam reportare queamus. Hic enim obiter monitum velim, non paucos viros pios in eoſdem ſæpiùs errores relabi, quia mentem plurimis replent veritatibus quibus plus fulgoris ineſt quàm ſoliditatis, & quæ ad animum in diverſa agendum aptiores ſunt, quàm ad ipſum adverſus tentationes corroborandum: cum è contra homines rudes & ignari in officio fideliter perſtent; quia veritatem aliquam magram & ſolidam, qua in omnibus caſibus ſuſtinentur, familiarem ſibi reddiderunt.

CAPVT IX.

De amore & odio, variiſque utriuſque ſpeciebus.

AMor & odium admirationi proximè ſuccedunt. Objectum quodpiam diu non conſideramus quin relationes quas nobiſcum habet, aut cum re aliqua quam amemus, eodem tempore comperiamus. Cùm objectum quod amamus cuique per conſequens amore noſtro unimur, nobis ſemper præſens ſit, æquè ac objectum quod actu miramur; mens nullo negotio objecta illa ita inter ſe facili negotio confert, ut mutuas illorum relationes deprehendat; aut iſtarum relationum monetur ſenſationibus voluptatis & doloris quæ ipſam præveniunt. Tunc verò motus amoris quo erga nos & objectum quod amamus ducimur, extenditur uſque ad rem quam miramur, ſi relatio quam immediatè habet nobiſcum aut cum aliquâ re quæ nobis uniatur, nobis vel cognitione vel ſenſu utilis appareat. Jam autem novus ille mentis motus, ſeu potius iſte mentis motus recens determinatus, ubi conjungitur cum motû ſpirituum animalium, & cum ſenſû qui comitatur novam diſpoſitionem, quam novus ille ſpirituum motus producit, eſt affectus dictus *Amor*.

Contrà verò ſi dolore aliquo ſentiamus, aut cognitione clara & evidenti deprehendamus, unionem ſeu relationem objecti quod admiramur, nobis, aut rei alicui nobis unitæ noxiam eſſe: tum motus

amoris quo noſmet ipſos aut rem nobis unitam complectimur, in nobis terminatur, aut verſus rem illam fertur; motus non ſequitur viſum mentis, nec versùs objectum admirationis noſtræ extenditur, ſed cùm motus verſus bonum in genere, quem Author naturæ indeſinenter imprimit in mentem, illam ferat versùs id omne quod cognoſcimus aut ſentimus, quia quicquid ſentimus aut cognoſcimus eſt bonum in ſe; dicere poſſumus pugnam mentis adverſus iſtum naturalem motum quo abripitur, eſſe ſpeciem quandam motus voluntarij, cujus terminus eſt τὸ nihil. Jam autem motus ille voluntarius mentis junctus cum motû ſpirituum & ſanguinis & cum ſensû qui comitatur novam diſpoſitionem quam motus ille ſpirituum producit in cerebro, eſt affectus hîc *odium.* dictus.

Affectus ille amori eſt planè contrarius, ſed nunquam extat ſine amore. Contrarius eſt amori, quia ſejungit; amor verò unit; pro objecto penè ſemper habet τὸ nihil; amor verò τὸ ens; motui naturali reſiſtit, illumque reddit inutilem; amor verò iſti motui ſe permittit illumque efficacem reddit. At iſte tamen affectus ſine amore nunquam exiſtit. Namque, ſi malum quod eſt ipſius objectum, accipiatur pro privatione boni, fugere malum eſt fugere privationem boni, hoc eſt tendere versùs bonum; itaque fuga privationis boni eſt ipſe amor boni. At ſi malum accipiatur pro dolore, averſatio ſeu fuga doloris, non eſt fuga privationis voluptatis; quoniam cùm dolor ſit ſenſus æque realis ac voluptas, non eſt privatio. Sed cùm averſatio ſeu fuga doloris ſit fuga miſeriæ alicujus internæ, iſta non laboraremus averſatione, niſi noſmet ipſos amaremus. Denique malum accipi poteſt, pro eo quod gignit in nobis dolorem, aut nos privat bono: & tum odium pendet ab amore noſtri, aut ab amore alicujus rei cum qua nos uniri optamus. Amor & odium ſunt igitur duo affectus primarij, inter ſe oppoſiti: at verò amor primus, præcipuus, & maxime univerſalis eſt.

Ne quis hallucinetur, circa id quod hic appello motum voluntariū, operæ pretium eſt leg. 1 Illuſt. ad 1. cap. obſcuritatis vitādæ cauſa hîc non dico quæcunq; ſuper hac re dici poſſent ad ſatisfaciendum ijs qui demonſtrationibus tātū cedunt.

Cùm, ex quo peccavimus, à Deo tanto intervallo diſtemus, ac τὸ eſſe noſtrum habeamus ut præcipuam partem rerum quibus unimur; aliquo ſenſu dicere poſſumus motum amoris quo erga omnia ducimur, non aliunde oriri quam ex philautiâ. Honores amamus quia eorum ope extollimur; divitias, quia nos tutantur, & conſervant; parentes, Principem, patriam quia ex ipſorum conſervatione pendet tranquillitas noſtra. Motus amoris quo noſmet proſequimur ad omnia extenditur quæ aliquam nobiſcum habent relationem & unionem; immò hoc ipſo ergà nos amoris motû iſtis rebus unimur; ita ut ens noſtrum in omnia, ut ita dicam, entia diffundatur quæ nos ambiunt, prout deprehendimus ratione aut ſensû, unionem cum ipſis nobis utilem eſſe.

Itaque credendum non eſt philautiam, ex quo peccatum irrepſit, eſſe duntaxat cauſam & normam cæterorum amoris generum, ſed

Digitized by Google

potiùs omnes penè amores eſſe ſpecies quaſdam philautiæ. Quum enim dicimus hominem novi alicujus objecti amore teneri, novum in illo homine amoris motum produci exiſtimandum non eſt. Sed potiùs quia cognoſcit iſtud objectum aliquam ſecum relationem aut unionem habere, ipſe ſe amat in illo objecto & quidem motû amoris ipſi coætaneo. Etenim ſine *gratiâ* in homine nihil eſt præter philautiam. Amor veritatis, juſtitiæ, Dei ipſius, & cæteri amores in nobis primâ naturæ inſtitutione formati, totidem ſunt, ex quo peccavimus, philautiæ victimæ.

Nihilominus dubium non eſt quin homines ſceleratiſſimi, & barbari, immò idololatræ & Athei cum Deo uniantur amore naturali, cujuſque per conſequens philautia non eſt cauſa. Illi uniuntur veritatis amore, propter juſtitiam, & virtutem. Probos laudant & exiſtimant; non equidem duntaxat quia non ſecus ac ipſi homines ſunt; ſed quia in ijs virtutes deprehendunt quas non poſſunt quin ament; quia non poſſunt quin illas mirentur, & amabiles reverâ eſſe fateantur. Itaque aliud quidem à nobis ipſis diverſum amamus. Sed philautia tamen cæteris dominatur amoribus. Homines propter tenuia ſua commoda deſerunt veritatem, & juſtitiam: Quòd ſi contingat ut proprijs viribus ſuis bona & vitam exponant ad propugnandam innocentiam oppreſſam, aut propter aliam aliquam legitimam cauſam, certè id rarò ex alio oritur motivo quàm ex vanitate, vel ut falsâ quadam virtutis ſpecie, cujus magna eſt apud homines reverentia, ſeſe inſigniant. Veritatem & juſtitiam amant equidem, ſed ubi ipſorum commodis non adverſantur. Illas poſſunt amare propter ſe, non verò adversùs ſe nam ſine *gratia* minimam nequeunt de philautia reportare victoriam.

Multi ſunt adhuc alij amores naturales: Principem, patriam, parentes, eos quorum indoles noſtræ conformis eſt, quibus eadem ſunt conſilia, & eadem negotia, naturâ amamus. Verùm omnes iſti amores maximè debiles ſunt, non ſecus ac amor veritatis, & juſtitiæ: & philautia cum ſit omnium amorum violentiſſimus, cæteros facili negotio ſuperat.

Corpora quæ ſeſe invicem pulſant tantùm de motû ſuo deperdunt quantùm corporibus obvijs communicant; ac tandem ubi multa alia agitarunt corpora, poſſunt totum ſuum amittere motum. De philautiâ res ſecus ſe habet. Cæteros amores determinat impreſſione quàm ipſis communicat; Verùm ipſius motus non minuitur: novas contra vires novis victorijs ſibi comparat; ac quia ipſius motus ex hominis corde non egreditur ipſum non amittit, quamvis perpetuò communicet.

Philautia eſt igitur amor dominans & univerſalis; cum ubique occurrat, & dominetur. Itaque cum cæteri omnes affectus nullum alium habeant motum præter philautiæ motum; dicere meritò poſſu-

Digitized by Google

mus philautiam omnium eſſe vehementiſſimum, & latiſſimè patere. Nam quemadmodum omnes virtutes nihil aliud ſunt præter ſpecies quaſdam primæ illius virtutis quæ dicitur charitas, ut à D. Auguſtino demonſtratum eſt; pariter omnia vitia omneſque affectus nihil aliud ſunt quàm emanationes ſeu ſpecies quædam philautiæ, aut vitij iſtius generalis quod dicitur concupiſcentia.

In Ethicâ virtutes, aut diverſæ charitatis ſpecies per objectorum diverſitatem ſæpè diſtinguuntur. Sed hoc pacto vera ſæpe confunditur virtutis idea, quæ à motivo potiùs pendet quàm ab omni alia re. Hinc igitur methodum circa affectus non ſequemur. Illos per objecta hic non diſtinguemus, quia idem objectum omnes affectus poteſt excitare, cùm è contra decies mille objecta unum eundemque poſſint duntaxat excitare affectum. Quamvis enim objecta in ſe reverâ differant, ſemper tamen non differunt relatè ad nos, nec in nobis diverſos excitant affectûs. *Mareſcalli Baculus* promiſſus, exempli gratiâ, differt à *Pontificiali lituo* promiſſo; attamen hæc duo honoris inſignia quamvis diverſa, eundem prope in ambitioſis excitant affectum, quia eandem boni ideam in mente excitant. Sed *Mareſcalli Baculus* promiſſus, conceſſus, actû traditus, poſteà ademtus, affectûs inter ſe planè diverſos excitat, quia in mente diverſas boni producit ideas.

Affectus igitur non ſunt multiplicandi pro varijs objectis quæ ipſos gignunt: Sed totidem ſunt admittendi quot ſunt ideæ adventitiæ quæ principalem boni aut mali ideam comitantur, & in illa memorabilem relatè ad nos pariunt mutationem. Namque, idea generalis boni, aut ſenſatio voluptatis, quæ illam deguſtanti bonum eſt, mentem & ſpiritûs animales agitans, generalem amoris affectum producit: & ideæ adventitiæ iſtius boni agitationem mentis generalem & curſum ſpirituum animalium modo quodam ſpeciali ita determinant, ut mens & corpus in ſtatû conſtituantur conſentaneo relatè ad bonum perceptum, & omnes affectus ſpeciales producant.

Itaque idea generalis boni amorem indeterminatum, qui nihil aliud eſt præter philautiæ extenſionem, gignit.

Idea boni quod poſſidemus actû, amorem gaudij parit.

Idea boni quod non poſſidemus, ſed ſperamus tamen nos aliquando poſſeſſuros, hoc eſt quod exiſtimamus à nobis poſſe poſſideri, amorem deſiderij excitat.

Denique idea boni, quod nec poſſidemus, nec poſſidere ſperamus; ſeu quod idem eſt, idea boni cujus poſſeſſionem non ſperamus, niſi per jacturam alicujus alius boni, vel quod poſſeſſum conſervare nequimus, amorem triſtitiæ producit. Hi ſunt tres affectus ſimplices, aut primarij, qui bonum habent pro objecto; nam ſpes quæ efficit gaudium, non eſt commotio mentis, ſed ſimplex judicium.

Digitized by Google

Sed obſervandum eſt hominesens ſuum, ſeu eſſe ſuum in ſeipſis non terminare, illudque ad omnia quorum unionem ſecum ducunt utilem, extendere. Itaque bonum aliquo modo poſſidere exiſtimandi ſunt, cùm illo ipſorum amici potiuntur, quamvis illud ipſi immediatè non poſſideant. Quum igitur dico ex boni poſſeſſione gaudium oriri, id non duntaxat intelligo de poſſeſſione aut unione immediatâ ſed de qualibet aliâ; quippe ſic à naturâ ſumus comparati ut gaudium ſentiamus, ubi aliquid proſperecedit amicis.

Malum, ut jam dictum eſt, triplici modo accipi poteſt, vel pro privatione boni, vel pro dolore, vel denique pro ipsâ re quæ privationem boni efficit, aut dolorem producit.

Primo ſenſu, cùm idea mali eadem ſit ac idea boni quod non poſſidemus, hanc ideam triſtitiam aut deſiderium vel etiam gaudium parere evidens eſt: nam gaudium ſemper excitatur ubi ſentimus nos privatione boni privari, hoc eſt, ubi bonum poſſidemus. Adeò ut affectûs circa malum, hoc ſenſu acceptum, iidem ſint ac affectûs circa bonum orti, quia reapſe bonum etiam habent pro objecto.

Si verò per malum intelligatur dolor, qui ſolus ſemper eſt malum reale dolorem patienti, tempore quo illo, actû, afficitur: tum ſenſus iſtius mali, affectus triſtitiæ, deſiderij, & gaudij, qui ſpecies quædam ſunt odij ſeu averſationis, non verò amoris, producit. Nam ipſorum motus planè contrarius eſt motui qui boni perceptionem comitari ſolet; cùm iſte motus nihil aliud ſit quàm oppoſitio mentis reſiſtentis impreſſioni naturali.

Actualis ſenſus doloris triſtitiæ odium parit. Dolor quem non patimur, ſed pati metuimus deſiderij odium gignit.

Denique dolor, quem nec patimur, nec pati timemus; vel quod idem eſt, quem pati ſine ingenti aliquâ mercede non metuimus, ſeu dolor quo nos ſentimus liberatos, odium gaudij producit. Hi ſunt tres affectus ſimplices aut primarij qui malum habent pro objecto; namque metus ex quo oritur triſtitia non eſt commotio mentis, ſed ſimplex judicium.

Tandem, ſi per malum intelligatur res per quam bono privamur, aut dolorem patimur, idea mali producit in nobis motum amoris & odij ſimul, vel ſimpliciter motum amoris. Idea mali producit motum amoris & odij ſeu averſationis ſimul, ubi malum eſt illud cujus ope bono privamur: eodem enim motû tendimus verſus bonum, & ab eo recedimus quod illius poſſeſſionem à nobis arcere poſſet. At verò illa idea motum averſationis duntaxat gignit, ubi de malo agitur quo dolorem patimur, quia eodem odij motu & dolorem odimus, & illum per quem patimur dolorem.

Itaque tres ſunt affectus ſimplices, ſeu primarij ad bonum ſpectantes, totidem verò ad dolorem, aut ad eum qui doloris cauſa eſt;

Digitized by Google

Nempe gaudium, deſiderium, & triſtitia. Gaudio enim afficimur, ubi bonum præſens adeſt, vel ubi malum præterjit; triſtitiam ſentimus, ubi bonum præterjit, malum verò præſens eſt, & deſiderio movemur, ubi bonum & malum futura ſunt.

Affectus ad bonum ſpectantes ſunt ſpeciales determinationes motûs quem Deus nobis indit erga bonum in genere: atque hanc ob cauſam ipſorum objectum reale eſt; cæteri verò affectus quorum motûs Deus non eſt cauſa, pro termino duntaxat habent τὸ nihil.

CAPVT X.

De affectibus ſpeciatim, & in genere de ratione illos explicandi, & agnoſcendi errores ex iis oriundos.

SI quâ ratione affectûs oriantur animadvertamus, ipſorum numerum determinari non poſſe, nec ad omnes exprimendos verba nobis ſufficere, manifeſtò patebit. Affectuum varietas non modò ex variâ trium primariorum combinatione oritur, nam hoc pacto pauci admodum eſſent, verùm illorum differentia oritur etiam ex varijs perceptionibus, diverſiſque judicijs quæ ipſos gignunt aut comitantur. Diverſa iſtæc judicia quæ mens fert circa bona & mala, diverſos in ſpiritibus animalibus motûs edunt, ad ritè diſponendum corpus relatè ad objectum; ac proinde in mente ſenſationes excitant inter ſe non prorsùs ſimiles: unde fit ut, diverſitas deprehendatur in quibuſdam affectibus, quorum commotiones non ſunt diverſæ.

Cùm tamen commotio mentis inter ea quæ in ſingulis affectibus deprehendi ſolent præcipuum obtineat locum; ad tres primarios affectûs in quibus iſtæ commotiones admodùm diverſæ ſunt, cæteros omnes referre multò ſatiùs eſt, quàm de illis confusè & abſque ordine agere, relatè ad varias perceptiones quas de bonis aut de malis ex quibus illi oriuntur affectus, habere poſſumus. Tot enim varias habere poſſumus objectorum perceptiones, relatè ad tempora, ad noſmet ipſos, ad ea quæ nobis attinent, ad res & ad homines quibus aut naturâ aut liberâ voluntatis optione unimur, ut accuratè enumerari nequeant.

Ubi mens bonum quo frui poteſt, percipit, illud ſperare forſan dici poteſt, quamvis illud non cupiat; at ipſius ſpem non eſſe affectum ſeu paſſionem, ſed ſimplex judicium, evidenter patet. Itaque commotio quæ comitatur ideam boni, cujus poſſeſſionem poſſibilem eſſe judicamus efficit ut ſpes ſit verus affectus. Ubi ſpes in ſecuritatem convertitur res eodem ſe habet modo. Illa ſecuritas non eſt affectus

niſi propter commotionem gaudij, quæ tum conjungitur cum commotione deſiderij: namque judicium mentis conſiderantis bonum aliquod ſibi certò adventurum, non eſt affectus niſi quia præguſtatione (venia ſit verbo) boni agitamur. Denique ubi ſpes minuitur deſperatio verò ipſi ſuccedit, hanc deſperationem non eſſe affectum, niſi propter triſtitiæ commotionem, quæ cum deſiderij commotione conjungitur, manifeſtum eſt: namque judicium mentis conſiderantis bonum aliquod ſibi nunquam adventurum, non eſt affectus, niſi iſto judicio agitemur.

Quia verò mens nullum unquàm bonum aut malum ſine aliquâ commotione, immò ſine aliquâ in corpore immutatione, conſiderat, judicio affectum producenti ſæpè tribuitur nomen affectûs ipſius; quia quod in mente & in corpore agitur ad conſpectum alicujus boni, aut alicujus mali ſemper confundimus. Namque, iſtis terminis, ſpe, metû, audaciâ, pudore, irâ, commiſeratione, deriſione, mœrore, uno verbo nominibus ſingulorum affectuum uti ſolemus ut formulis quibuſdam loquendi compendioſis, quibus quicquid in affectibus agitur, explicamus.

Per hanc vocem (*affectus, ſeu paſſio*) intelligimus perceptionem relationis quam res quæpiam habet nobiſcum, commotionem & ſenſationem mentis, agitationem cerebri & motum ſpirituum; novam commotionem & novam ſenſationem mentis, ac denique novum ſuavitatis ſenſum qui paſſiones comitari ſolet, illaſque efficit jucundas: hæc omnia per paſſionem intelligi ſolent. Quandoque verò per nomen alicujus paſſionis duntaxat intelligitur, vel judicium quod illam paſſionem excitat, vel ſola mentis commotio, vel ſolus ſpirituum & ſanguinis motus, vel denique aliquid aliud quod mentis commotionem comitatur.

Veritatis cognitioni utiliſſimum eſt abbreviare ideas, & terminos quibus ideæ exprimuntur. Id tamen ſæpè erroris cauſa eſt, præcipuè cùm uſû vulgari iſtæ ideæ abbreviantur. Ideæ enim nunquam ſunt abbreviandæ, niſi poſtquam ingenti mentis attentione clariſſimæ & diſtinctiſſimæ factæ ſunt; non verò, ut fieri ſolet circa affectûs, & omnia ſenſibilia, poſtquam ſenſationibus, & ſolâ fallaci imaginationis actione, nobis familiares redditæ ſunt.

Ideæ puræ intellectûs, & ſenſationes ſeu commotiones mentis multùm inter ſe differunt. Ideæ puræ ſunt claræ & diſtinctæ, ſed nonniſi difficulter familiares redduntur. Vice verò verſâ ſenſationes & commotiones mentis ſunt per quàm familiares at clarè & diſtinctè cognoſci nequeunt. Numeri, extenſio, illorumque proprietates clarè quidem cognoſcuntur, ſed niſi quibuſdam characteribus ſenſibilia facta fuerint, illa ſibi repræſentare difficile eſt; quicquid enim abſtractum eſt nos non afficit. Contrà ſenſationes & commotiones mentis ſeſe facile nobis offerunt, quamvis illas confusè, & in

inadæquatè tantùm cognoſcamus, ac omnes quibus exprimuntur termini mentem vividè tangunt & attentam reddunt. Hinc fit ut orationes prorſus obſcuras, & incomprehenſibiles clariſsimè nos intelligere ſæpè arbitremur: Atque ubi quaſdam affectuum & motuum mentis deſcriptiones legimus, illas à nobis clariſſimè intelligi putamus, quia ijs vividè afficimur, omnibuſque terminis quibus oculi feriuntur, mens pariter agitatur. Statim atque terminos pudoris, deſperationis, impudentiæ, &c. proferri audimus, quædam cõfuſa idea, & ſenſatio obſcura in mente noſtrâ excitatur quâ vehementer afficimur; quia verò ejuſmodi ſenſatio nobis eſt valdè familiaris, ac nullo negotio nobis offertur, credimus illam eſſe clariſſimam & diſtinctiſſimam. Hi tamen termini ſunt nomina affectuum complexorum, ac ideò ſunt termini compendioſi multarum idearum uſû vulgari contractarum.

Quia terminis uſû probatis uti tenemur nemini mirum eſſe debet ſi in ijs quæ à nobis dicuntur quædam deprehendatur obſcuritas, immò contradictionis ſpecies. Ac ſi lectores animadvertere velint ſenſationes & commotiones mentis, quæ reſpondent terminis noſtris, eaſdem planè non eſſe in omnibus hominibus, propter varias mentis diſpoſitiones; nos non damnabunt quotieſcunque noſtræ opiniones ipſis non ſatis probabuntur. Cæterùm hæc non tam dico ut objectiones nonnullas declinem, quàm ut affectuum naturam doceam, & quid de tractatibus qui circa hanc materiam componuntur cogitandum ſit.

His in anteceſſum poſitis; jam, nî fallor, dicere poſſum omnes affectus poſſe referri ad tres primarios, nempe, ad deſiderium, gaudium, & triſtitiam; ac affectus qui ad eundem primarium referuntur, inter ſe præcipuè differre, per varia judicia quæ mens fert de bonis & malis.

Poſſum etiam dicere, ſpem, metum, & indeterminationem ſeu ſuſpenſionem quæ inter hæc duo medium occupat; eſſe deſiderij ſpecies: Audaciam, fortitudinem, æmulationem, &c. ad ſpem magis referri quàm ad cæteros affectus: & pavorem, ſocordiam, invidiam, &c. eſſe metûs ſpecies.

Prætereà dicere poſſum alacritatem, & gloriam, favorem, & gratitudinem eſſe ſpecies quaſdam gaudij nati ex perceptione boni quod deprehendimus in nobis, vel in ijs quibus unimur; ſicut riſus & irriſio eſt ſpecies quædam gaudij quod in nobis excitari ſolet, ex perceptione mali quod accidit inimicis noſtris. Denique faſtidium, tædium, mœrorem, commiſerationem & indignationem eſſe ſpecies quaſdam triſtitiæ ortæ ex perceptione alicujus r[e]i nobis non arridentis.

Verùm præter hos affectus & plurimos alios qu[o]s hîc non recen- *Plure ſunt*
ſeo, qui ſpeciatim ad aliquem ex affectibus primitivis ref[e]runtur, *…dus ſui*

Digitized by Google

termini quibus poſſint exprimi

multi adhuc alij ſunt quorum commotio æqualiter ferè conſtat vel ex affectibus deſiderij & gaudij, ut ſunt impudentia, ira, & vindicta; vel ex affectibus deſiderij, & triſtitiæ; ut pudor, mœror, indignatio; vel ex tribus affectibus primarijs ſimul, quum gaudij & triſtitiæ motiva ſimul juncta occurrunt: ſed quamvis hi poſtremi affectus careant nominibus ſpecialibus; ſunt tamen omnium maximè ordinarij: Quia dum in hiſce terris degimus, nullum ferè unquam bonum guſtamus, quin aliquid mali ipſi ſit admixtum; nec ullum penè unquam patimur malum, quin ab eo liberationem & alicujus boni poſſeſſionem ſperemus. Quamvis autem gaudium triſtitiæ ſit planè contrarium, illam tamen admittit; immò gaudium & triſtitia ſimul occupant capacitatem quam mens habet volendi, uti viſus boni & mali ſimul etiam occupant capacitatem quam mens habet percipiendi.

Omnes igitur affectus ſunt ſpecies quædam deſiderij, gaudij, & triſtitiæ. Ac præcipuum diſcrimen quod intereſt inter affectus ejuſdem ſpeciei, oritur ex varijs perceptionibus, aut ex varijs judiciis quæ illos affectus excitant, aut comitantur. Qui itaque in affectuum cognitione periti evadere, & illos accuratè enumerare cupiunt, neceſſariò inveſtigare debent varia judicia quæ circa bona & mala ferri poſſunt. Quia verò errorum noſtrorum cauſas hic præcipuè inquirimus, judicia quæ affectus antecedere & gignere ſolent non tam nobis ſunt examinanda, quàm judicia quæ illos ſequuntur, quæque mens format de rebus ubi aliquo affectû agitatur; hæc enim poſtrema judicia errori ſunt potiſſimum obnoxia.

Judicia quæ affectus præcedunt & gignunt penè ſemper falſa ſunt in aliqua re: quia penè ſemper nituntur perceptionibus mentis quatenùs conſiderat objecta relatè ad ſe ipſam; non verò prout ſunt in ſe. Sed judicia quæ ſequuntur affectus, ſunt falſa omnibus modis. Nam judicia quæ à ſolis formantur affectibus, duntaxat nituntur perceptionibus quas mens habet de objectis relatè ad ſeipſam, vel potius relatè ad commotionem ſuam.

In judicijs quæ præcedunt affectus; verum & falſum ſimul conjunguntur: ubi verò mens agitatur, & juxta affectûs inſpirationem judicat, verum evaneſcit, falſumque conſervatur, unde eò plures falſæ eliciuntur concluſiones quò affectus vehementior eſt.

Omnes affectus ſeſe excuſant: menti indeſinenter repræſentant objectum quo agitatur, modo aptiſſimo ad conſervandam & augendam ipſius agitationem. Judicium ſeu perceptio unde oritur affectus cum ipſo creſcit, & affectus eò magis augetur quò judicium unde natus eſt magis corroboratur. Falſa judicia, & affectûs mutuæ ſuæ conſervationi perpetuò conſulunt. Si itaque cor nunquam deſineret ſpiritus ſuppeditare idoneos ad fovenda veſtigia cerebri, & ad fovendam diſtributionem eorundem ſpirituum, quæ duo neceſſaria ſunt ad conſervandum ſenſum & commotionem mentis quæ cum af-

fectibus conjungi ſolent; affectus perpetuò augerentur, erroreſque noſtros nunquam cognoſceremus. Sed cùm omnes affectus pendeant à ſanguinis fermentatione & circulatione, cor verò non poſſit ſemper adminiſtrare ſpiritus aptos ad illarum conſervationem, neceſſe eſt ut affectus deſinant, ubi ſpiritus minuuntur ſanguiſque refrigeſcit.

Quamvis admodum facile ſit judicia quæ ab affectibus ferri ſolent cognoſcere, illa tamen cognitio non eſt negligenda. Ejuſmodi cura inter cæteras maximè digna eſt viris qui veritatem inveſtigant, corporis jugum excutere conantur, & de rebus juxta veras earum ideas judicare volunt.

Iſtam autem cognitionem bifariam poſſumus aſſequi: Vel ratione purâ, vel ſenſû interno quem de nobis habemus, ubi aliquo agitamur affectu. Exempli gratiâ, propriâ experientjâ nobis conſtat nos ad id ferri ut de ijs quos non amamus malè judicemus; ita ut totam, ſi fas ſit ità loqui, odij noſtri malignitatem in objectum exoſum aſpergamus. Pura etiam ratione cognoſcimus, cùm nihil poſſimus odiſſe niſi id quod malum eſt, neceſſe eſſe, quò odium conſervari poſſit, ut mens ſibi repræſentet objectum ſecundùm partem peſſimam. Etenim ſufficit nos ſupponere omnes affectus ſeſe excuſare, imaginationemque, ac deinde mentem inflectere modo apto ad conſervandam agitationem ſuam, ut concludamus ad quænam judicia, affectuum inſpitatione, ferenda impellamur.

Qui pollent imaginatione forti & vividâ, ſenſibuſque ſunt maximè addicti, & affectuum motibus ſæpè percelluntur, hæc optimè cognoſcunt utpote qui ſint conſcij, eorum quæ in ipſis aguntur, ac de ijs ſæpè elegantiùs & penitiùs loquuntur, quàm ij qui majori pollent ratione quàm imaginatione. Arbitrandum enim non eſt eos qui philautiæ ſtrophas maximâ retegunt induſtriâ, quique intimos cordis receſſus maximâ dexteritate rimantur & apetiunt, ſemper eſſe omnium peritiſſimos. Id equidem ſæpè arguit, ipſos eſſe ingenio vivaci, imaginatione egregiâ, & cæteris maligniores.

At verò qui non conſultâ conſcientiâ, ſeu ſenſû interno, ratione ſolâ utuntur ad diſquirendam affectuum naturam, quidque producere poſſint, quamvis non ſint ita perſpicaces, cæteros tamen judicio antecellunt, ac erroti minùs obnoxij ſunt. Nam judicant de rebus ut in ſe ſunt. Vident quid ij qui aliquo affectû perculſi ſunt factitare valeant, prout magis vel minus agitantur. Nec de ijs quæ alij facerent vel non facerent in iiſdem occaſionibus temerariè judicant, per ea quæ ipſi facerent, ſi in his verſarentur occaſionibus; quia norunt omnes homines iiſdem æqualiter non affici, nec commotionibus involuntarijs æqualiter agitari. Itaque conſulendæ non ſunt ſenſationes quas affectus in nobis excitant, ſed conſulenda eſt ratio, ut peritè loqui poſſimus de judicijs quæ comitantur affectus; ne, dum naturam affectuum in genere patefacere intendimus, noſmetipſos cognoſcendos præbeamus.

Digitized by Google

CAPUT XI.

Omnes affectus ſeſe excuſare: & de judiciis in quæ nos conjiciunt ad ſui excuſationem ſeu juſtificationem.

Longâ verborum ſerie non opus eſt, ad demonſtrandum omnes affectus ſeſe excuſare. Id ex conſcientiâ ſeu ex ſensû interno quem de nobis habemus & ex eorum qui aliquo agitantur animi motû agendi ratione, evidenter ſatis patet. Iſtud igitur principium duntaxat exponemus, ut nobis inpoſterum ab illo caveamus. Mens imaginationi ita mancipata eſt ut ipſi ſtatim atque incaluit, obſequatur. Ipſi furenti quicquam non audet reponere; quia ſi reſiſtat malè mulctatur, cùm è contra mercedem aliquam ſemper conſequatur ubi imaginationis imperio obtemperavit. Immò ijs quorum imaginatio ita inordinata eſt, ut ſeſe in bruta transformatos putent, non deſunt rationes quibus ipſis probetur ſe brutorum ad inſtar agere debere, quatuor pedibus incedere, herbis Sylveſtribus veſci, &c. Pleroſque homines juvat vivere juxta affectuum impreſſiones; ubi ijs reſiſtunt aliquâ pœnâ intùs puniuntur; atque id ſufficit ut ratio quæ voluptati ut plurimum obſequitur, utatur ratiocinijs idoneis ad tutandam affectuum cauſam.

Cùm igitur conſtet affectus ſeſe excuſare, conſtat pariter deſiderium eò nos ferre debere per ſe, ut in bonam partem judicemus de ipſius objecto, ſi ſit deſiderium amoris; in malam verò, ſi ſit deſiderium odij, ſeu averſationis. Deſiderium amoris eſt motus mentis excitatus à ſpiritibus, qui illam ad id diſponunt ut ijs quæ penes ipſam non ſunt frui, aut uti velit: namque ſi etiam deſideremus continuationem fruitionis noſtræ, id fit quia futura non ſunt penes nos. Neceſſe igitur eſt ad deſiderij excuſationem, ut objectum ex quo naſcitur judicetur bonum per ſe, aut relatè ad aliquod aliud objectum: ac judicium contrarium ferendum eſt de deſiderio averſationis.

Haud equidem poſſumus judicare rem quampiam in ſe eſſe bonam vel malam, niſi aliqua id credendi nobis ſuppetat ratio: Sed nullum eſt objectum affectuum noſtrorum quod non ſit bonum aliquo ſensû. Et quamvis dicere poſſimus quædam eſſe quæ nihil boni in ſe includant, ac per conſequens ut bona à mente purâ judicari nequeant, dicere tamen nequimus illa non poſſe guſtari ut bona, quandoquidem ſupponamus nos ab illis agitari; jam autem guſtus aut ſenſus ſufficit ut mens feratur ad judicandum de objecto in bonam partem.

Si tam facilè judicemus ignem continere in ſe calorem quem ſentimus, & panem ſaporem quem guſtamus, propter ſenſationem iſtorum corporum occaſione in nobis excitatam, quamvis id mentem omninò fugiat; cùm mens non poſſit capere calorem, & ſaporem, eſſe modificationes corporum; certè ſi id ita ſe habeat, nullum eſt affectuum noſtrorum objectum, ut ut vile, & aſpernandum, quod ta-

Digitized by Google

men bonum non judicemus ubi ex ipſius poſſeſſione voluptatem percipimus. Quemadmodùm enim putamus calorem ex igne oriri, ad ipſius præſentiam; ſic perperam credimus objecta affectuum parere voluptatem quam guſtamus, ubi illis objectis fruimur; ac illa eſſe bona, cùm nobis bonum conferre valeant. De affectibus quorum objectum malum eſt, idem eſto judicium.

Verum ut modò dictum eſt, nihil eſt quod per ſe aut per aliquid, ad quod referatur, non ſit dignum amore vel odio; ac ubi affectû aliquo movemur, nullo negotio deprehendimus in ipſius objecto bonum & malum quod ipſi favet aut adverſatur. Itaque ratione facillimè cognoſci poteſt, quænam judicia affectûs quibus agitamur forment in nobis.

Si enim amoris deſiderio agitamur, colligere facile eſt, illud deſiderium ad ſui juſtificationem allaturum eſſe bona quæ in objecto judicaverit ineſſe. Illa autem judicia de objecto eò latiùs patebunt, quò deſiderium violentius erit; ac ſæpè plena & abſoluta erunt licèt objectum per unicam tantùm partem eamque minimam, bonum videatur. Iſtæc judicia favorabilia, ut ita loquar, ad ea omnia quæ aliquam cum objecto affectûs habebunt relationem, aut ſaltem habere videbuntur, extenſum iri, facili negotio concipi poteſt; idque eò magis eveniet quò affectus erit vehementior, & imaginatiò latiùs patebit. At verò ſi deſiderio odij, ſeu averſationis agitamur, effectum erit planè contrarium, ob rationes captû æquè faciles. Id experientiâ ſatis comprobatur, & in eo experientia equidem cum ratione apprimè conſonat. Sed haſce veritates exemplis illuſtremus.

Omnes homines ſcientiæ deſiderio naturâ tenentur; omnis enim mens ad veritatem poſſidendam eſt comparata: ſed philomathia ſeu deſiderium ſcientiæ, quanquam per ſe juſtum ſit, ſæpè tamen maximè vitioſum fit propter falſa quæ ipſi adjunguntur judicia. Curioſitas menti ſæpè offert vana objecta meditanda; his objectis falſas magnitudinis ideas ſæpenumerò alligat: Illa fallaci novitatis ſplendore extollit; ac denique tantis circumcincta illecebris obducit; ut ab ijs nimiâ cum voluptate & attentione contemplandis vix poſſis temperare.

Nullæ ſunt nugæ quibus quædam ingenia penitùs non occupentur; ac iſta ipſorum occupatio falſis in quæ à variâ curioſitate conjiciuntur judicijs legitima ipſis ſemper videtur: Qui terminos & vocum apices magnâ curioſitate rimantur in illorum cognitione omnes ſcientias ſitas eſſe, innumeris, quas ingenioſè fingunt, rationibus ſibi perſuadent; inter quas, veneratio quam ipſis homines nonnulli termino obſcuro & incognito ſtupefacti, teſtantur, ultimum non occupat locum, quanquam omnium ſit abſurdiſſima.

Nonnulli ſunt homines qui in id, ut artem loquendi ſibi comparent, per totam vitam ſtudent, qui meliùs facerent ſi per totam vitam ſilerent: cum enim ſilere debere manifeſtum eſt cui nihil eſt quod

dicat: Sed quid facias? Illi artem loquendi non addiſcunt ut ſileant. At ſciant illi ſe nunquam rectè eſſe loquuturos quin priùs rectè cogitent; in id incumbendum eſſe ut ingenium fiat accuratum & rectum; Verum à falſo ſedulò eſſe diſcernendum; ideas claras ab obſcuris ſejungendas; ac ea quæ à mente, ab ijs quæ ab imaginatione procedunt eſſe dignoſcenda. Ij inter egregia & exquiſita ingenia ſeſe annumerant; quia juſtis periodorum numeris aurem titillare, figuris, & motibus jucundis affectus palpare, vivis & ſenſibilibus loquendi formulis imaginationem recreare norunt, quamvis mentem ideis vacuam ſine lumine & intelligentiâ relinquant.

Perpetuum linguæ vernaculæ ſtudium equidem aliquâ, veriſimili ſaltem, ratione nititur, quia illâ per totam vitam utendum nobis eſt, & nonnullis hoc deſiderio agitatis hæc ratio excuſationi eſſe poteſt; at verò non video quo pacto ij ſeſe poſſint excuſare qui omnes linguas indiſcriminatim addiſcendi deſiderio tenentur. Illorum affectus qui Bibliothecam ſibi conflant ex quibuſlibet dictionarijs poteſt excuſari, non ſecus ac illorũ curioſitas qui omnium regionum & temporum numiſmata apud ſe habere ambiunt. Id ipſis aliquando poteſt eſſe utile. Ac ſi ex eo ad ipſos magnus non redeat fructus, ſaltem nihil affert incommodi. Curioſitatum gazam, ut ita loquar, habent quæ ipſis non eſt impedimento; ſecum enim libros, & numiſmata non gerunt. Verùm quo pacto excuſabitur illorum affectus qui memoriam tot vocabulis ſæpè onerant, ut ipſorum caput fiat Bibliotheca quædam dictionariorum? Propria negotia & officia eſſentialia omittunt, & obliviſcuntur, ut voces prorsùs inutiles retineant; linguam vernaculam nonniſi hæſitando loquuntur; terminos aut incognitos aut barbaros in colloquijs interſerunt. Vulgati commercij monetâ nunquam utuntur. Denique ipſorum ratio feliciùs non dirigitur quam lingua. Omnes enim memoriæ receſſus etymologijs ita referti ſunt, ut mens numero vocum propè innumerabili veluti ſuffocata ſit.

Ineptum tamen illud Philologorum deſiderium non caret rationibus quas præ ſe ferat. Quò pacto id fiat? ſi quæras. Audi quæſo judicia quæ falſi iſti docti de linguis ferre ſolent. Vel ſuppone nonnulla axiomata apud ipſos indubitata, & ex ijs conſequentias eliciendas deducito. Suppone, exempli gratiâ, homines qui multas callent linguas, toties eſſe homines quot linguas exoticas loqui poſſunt; quandoquidem homines à brutis loquelâ diſtinguantur. Suppone ignorantiam linguarum eſſe cauſam ignorantiæ in qua verſamur circa res innumeras, quandoquidem veteres Philoſophi, & extranei nobis ſunt doctiores; Suppone, inquam, ejuſmodi principia, ac deinde concludito. Certè ſi ex his principijs rectè concludas, judicia formabis ad id idonea ut te ſubeat deſiderium callendi linguas; atque hæc ſunt judicia quorum ope Philologi ejuſmodi ſtudiorum defendunt utilitatem.

Quælibet ſcientiæ quantumvis aſpernabiles aliquâ tamen ſui

Digitized by Google

parte imaginationi affulgent, ac mentem, affectû colores ijs adſpergente, perſtringunt. Equidem ſplendor ille minuitur, ſtatim atque ſpiritus & ſanguis ſedantur, ac veritatis lumen ſeſe conſpiciendum præbet: Verùm iſtud lumen pariter evaneſcit, ubi imaginatio denuò incaleſcit; ac tum rationes illas quibus affectus noſter impugnari ceperat, per tranſennam tantùm videmus.

Cæterùm ubi affectus quò agitamur, ſe ad interitum vergentem ſentit, ipſum ante actæ viæ non pœnitet: quin omnia ad id diſponit, ut vel cum honore pereat, vel citò reviviſcere poſſit; hoc eſt, mentem ad id ſemper diſponit ut judicia formet quibus poſſit defendi. Tunc etiam quandam veluti ſocietatem cum cæteris affectibus init, ut ipſi opitulentur, ſpiritus & ſanguinem ſufficiant, atque hoc pacto veluti ex cineribus denuò ſuſcitetur. Affectus enim ſibi mutuò auxiliantur. Qui in eodem ſubjecto unà poſſunt ſubſiſtere opem mutuam ſibi fideliter ferunt. Itaque judicia linguarum, aut alius cujuſlibet rei deſiderio faventia indeſinenter ſollicitantur, & planè confirmantur ab omnibus affectibus iſti deſiderio non contrarijs.

Eruditus ψευδωνυμὸς, ſeipſum modò ſtipatum auditoribus venerabundis; modò victorem eorum quos terminis inuſitatis & ἀκαταλήπτοις proſtravit, ac penè ſemper ſupra vulgus hominum longè eminentem imaginationi ſuæ repræſentat. Laudibus quæ ipſi tribuuntur blandè palpatur. Commodorum ſibi propoſitorum ſpe ſeſe lactat: ac Sectatorum aſſiduitate gloriatur: Per omnia ſæcula, omneſque regiones perpetuò maximâ cum voluptate diffunditur: in eo mediocribus iſtis ingenijs qui intra temporis præſentis limites & urbis pomœria circunſcribuntur multùm abſimilis: Vides igitur quot affectus, ad eum quò erga falſam eruditionem tenetur, accedant, qui omnes ſimul ad illum affectum defendendum, & ad judicia in ipſius gratiam ferenda enixè contendunt.

Si unuſquiſque affectus ſibi ſoli conſuleret, cæteris neglectis, omnes eodem momento quo excitarentur evaneſcerent. Ipſis ſat falſorum judiciorum non ſuppeteret ad ſubſiſtendum, nec imaginationem rationis lumini ſemper opponere valerent. Verùm ad affectuum noſtrorum mutuam conſervationem cuncta mirum in modum ſunt ordinata. Seſe mutuò corroborant, ac qui inter ſe ſunt maximè diſſiti ſibi nihilominus mutuam ferunt operam. Ac dummodo aperta inter ipſos non vigeant odia, id ſufficit ut omnes inter ſe accuratiſſimas Societatis leges obſervent.

Si affectus deſiderij ſolus exiſteret, cuncta quæ ab ipſo formarentur judicia, eò duntaxat tenderent, ut poſſeſſionem boni veluti poſſibilem repræſentarent; namque deſiderium amoris quâ tale eſt, ab alia non producitur cauſa quàm à judicio quò judicamus poſſeſſionem alicujus boni eſſe poſſibilem. Itaque deſiderium illud nihil formare poſſet præter judicia circa poſſibilitatem poſſeſſionis, cùm judicia quæ

ſequuntur, & conſervant affectus, prorſus ſimilia ſint judicijs quæ ipſos præcedunt, & producunt. Verùm deſiderium ab amore animàtur; ſpe corroboratur; gaudio augeſcit; metû renovatur; ac cum animi fortitudine, ęmulatione, ira, anxietate, & multis alijs affectibus conjungitur, qui invicem judicia infinitè varia ferunt, quę mutuò ſibi ſuccedunt, ac deſiderium unde orta ſunt fovent. Mirum igitur non eſt deſiderium erga rem nihili, vel erga res nobis manifeſtò inutiles aut etiam noxias, rationi tamen reluctari per multos annos, vel etiam per totam illius qui hoc deſiderio agitatur vitam, cùm tot affectus ad ipſius defenſionem unà concurrant. Sed paucis explicemus quomodo paſſiones, ſeu affectus ſeſe mutuò defendant, res enim ſemper ſunt explicandæ per ideas diſtinctas.

Quilibet affectus ſanguinem & ſpiritus agitat. Jam verò ſpiritus agitati viſu ſenſibili objecti, vel vi imaginationis in cerebrum ducuntur, modo ad id idoneo ut veſtigia in eo formentur profunda quæ illud objectum repræſentent. Immò quandoque velocitate ſuâ fibras cerebri flectunt & etiam rumpunt, ita ut imaginatio illa fractione veluti inquinata & corrupta maneat. Hæc enim veſtigia rationi non parent, pro ipſius arbitrio non delentur; quin potius ipſi vim inferunt, & ad id illam adigunt, ut indeſinenter objecta conſideret, ita ut ijs, in gratiam affectuum, agitetur, ac perturbetur. Affectus itaque in imaginationem, imaginatio corrupta in rationem agit, ipſi perpetuò repræſentando res, non ut in ſe ſunt, ut hoc pacto mens poſſet verum ferre judicium, ſed ut ſunt relatè ad affectum præſentem, ut ferat judicium quod iſti faveat affectui.

Affectus imaginationem & mentem, in ſui gratiam & utilitatem non modò corrumpunt, in reliquo prætereà corpore omnes formant diſpoſitiones ad ſui conſervationem idoneas. Spiritus ab affectibus agitati in cerebro non ſubſiſtunt, in cæteras, ut alibi dictum eſt, corporis partes feruntur. In cor, jecur, lienem, & nervos, qui præcipuas circundant arterias, potiſſimùm diffunduntur. Denique ſpiritus illi in omnes quaſque partes emittuntur, quæ poſſunt ſuppeditare ſpiritus aptos ad conſervationem affectûs dominantis. Jam autem dum iſti ſpiritus per omnes corporis partes ita diffunduntur, quicquid ipſorum curſui reſiſtit paulatim deſtruunt, & in ijs viam ſternunt ita lubricam & rapidam, ut minimo objecto ſummoperè agitemur, & feramur ad formanda judicia affectibus faventia. Atque ſic affectus ſeſe mutuò ſtabiliunt & defendunt.

Jam ſi attendamus quænam poſſit eſſe fibrarum cerebri conſtitutio, agitatio & abundantia ſpirituum & ſanguinis in diverſis ſexibus & ætatibus; non magno negotio ſubolfaciemus quibuſnam affectibus nonnulli ſint addicti, ac proinde quænam de objectis ferre ſoleant judicia. Atque ut id exemplo comprobem; juxta copiam vel inopiam ſpirituum quæ in nonnullis deprehenduntur, cognoſcere poteri-

Digitized by Google

rimus aliquatenus ſaltem, multos de eadem re tibi æqualiter propoſita & explicata formaturos eſſe judicia ſpei, & gaudij, dum alij de ipsâ formabunt judicia timoris, & triſtitiæ.

Ijs enim quibus magna ſuppetit ſanguinis & ſpirituum copia, ut uſû venit in juvenibus, ſanguineis, bilioſis, cùm ſpem facile concipiant, propter ſecretam quam habent virium ſuarum cognitionem, credunt nullum fore ſuis conſilijs obſtaculum quod facilè non ſuperent, bonum cujus ſperant poſſeſſionem veluti prægustabunt, & quælibet judicia ad fovendum & juſtificandum ſpem, & gaudium formabunt: alij verò quibus ſpiritus agitati deſunt, ut ſenes, melancholici, & Phlegmatici, cùm ad metum & triſtitiam ferantur, quia animo, utpote ſpiritibus ad exequenda mandata aptis deſtituto, diffidunt, judicia planè contraria ferent; difficultates iuſuperabiles ubique imaginabuntur, ut metum ſuum excuſent, atque invidiæ, mœrori, deſperationi & quibuſdam odij ſpeciebus quibus infirmi potiſſimùm obnoxij ſunt, ſeſe permittent.

CAPUT XII.

Affectûs, ſeu paſſiones quibus malum eſt pro objecto, eſſe maximè periculoſas & injuſtas; eaſque quæ cum minimâ conjunguntur cognitione, eſſe omnium vividiſſimas, & maximè ſenſibiles.

INter affectûs qui judicia ferunt à ratione maximè diſſita, quique ideo periculoſiſſimi ſunt, omnes odij, ſeu averſationis ſpecies recenſeri debent. Nulli ſunt affectus qui rationem æquè corrumpant ac odium, & metus; odium præcipuè quidem in bilioſis & in ijs quorum ſpiritus perpetuò agitantur; metus verò in melancholicis, vel in ijs quorum ſpiritus craſſi, & ſolidi, nec facilè agitantur, nec ſemel agitati facilè ſedantur. At verò ubi odium & metus unà conſpirant ad rationem corrumpendam, quod valdè frequens eſt, tum quęvis judicia, quantumvis injuſta & aloga formare & acerrimè defendere valemus.

Atque hujuſce rei hęc eſt ratio. Hujus, ſcilicet, vitæ mala, mentem noſtram longè vividiùs afficiunt quàm bona; Doloris ſenſus vividior eſt ſenſu voluptatis. Injurijs & opprobrijs multò magis lædimur quàm laudibus & applausû delectamur. Et quamvis nonnulli reperiantur qui voluptates quaſdam, & honores ſuſque deque habeant, admodùm tamen pauci ſunt qui dolorem, & contemtum ægrè non ferant.

Itaque odium, metus, aliæque averſationis ſpecies, quibus malum eſt pro objecto, ſunt paſſiones violentiſſimæ. Animum de improviſo ita concutiunt ut illum ſtupefaciant & permoveant. Intima mentis adyta brevi ſubeunt, ac ratione è ſede ſuâ deturbatâ, judicia falſa & iniqua de rebus quibuſlibet ferunt, ut ſuam defendant ineptiam & tyrannidem.

Illi affectus omnium ſunt crudeliſſimi & ſuſpicaciſſimi, charitati, & ſocietati civili maximè repugnantes, & eodem tempore abſurdiſſimi; judicia enim adeò inepta & ἀσυνάρτητα formant, ut omnium indignationem & riſum in ſe moveant.

Joan.c.11.47 Hiſce affectibus moti in hæc inſulſa erumpebant verba Phariſæi. *Quid agimus? ille multa edit miracula. Si illum ſinamus pergere, omnes in ipſum credent. Romani venient urbemq; & gentem noſtram diruent.* Jeſum Chriſtum multa facere miracula equidem fatebantur; Lazari reſurrectio erat extra omnem dubitationis aleam. Quænam judicia ipſis ſuggerebant affectus? Jeſum nempe interficere, & Lazarum quem ſuſcitaverat. Sed quibus de cauſis Jeſum interficere? Quia, *ſi ſinamus ipſum pergere, omnes credent in eum; Romani venient, urbemque & gentem noſtram diruent.* Cur verò Lazarum interimere? *Quia multi ab ijs ſecedebant propter ipſum, & credebant in Ieſum.* Judicia ſimul crudelia & abſurda! crudelia odio, & abſurda metû: *Romani venient & diruent urbem, gentemque.*

Iiſdem affectibus motum fuit ſynedrium illud in quo adſtabant Annas Summus Pontifex, Caiaphas, Johannes, Alexander, & qui erant ex ſtirpe Sacerdotali, dum hæc dixerunt. *Quid hiſce hominibus faciemus? miraculum enim ediderunt toti civitati notum, illud non poſſumus negare; Verùm ne id ampliùs divulgetur, additis minis ipſis interdicamus ampliùs docere in nomine Chriſti.*

Viri alioqui cordati judicium ferunt injuſtum & abſurdum ſimul, quia nempe affectibus agitantur, & falſo zelo occæcantur. De Apoſtolis pœnas ſumere non audent propter populum, & quia homo miraculosè ſanatus jam erat quadragenarius & ſupra, ac cœtui intererat; Verùm ipſis minantùr ne doceant in nomine Jeſu. Doctrinam damnandi ſibi neceſſitatem incumbere credunt, quia ipſius authorem interfecerunt. *Vultis*, ajebant ad Apoſtolos, *iſtius hominis ſanguinem ſuper nos inducere.*

(margin notes: Joan.c.12.11 — Act. 4. — Act. 5.)

Ubi falſus zelus cùm odio conjungitur, illud adversùs rationis objurgationes munit, illudq; ita legitimũ repræſentat ut ipſius motibus non cedere piaculum videatur. Et quum ignorantia & infirmitas metum comitantur, illum ad innumeras res extendunt, illiusq; commotiones ita corroborant, ut minima ſuſpicio rationem perſtringat & perturbet.

Qui falſo ducuntur zelo de Deo ſe benè mereri credunt, ubi affectibus ſuis obtemperant. Secretas odij ſui inſpirationes cœco impetu ſequuntur, veluti inſpirationes veritatis internæ: ac ſenſationes quæ ipſorum violentiæ velificantur argumentorum loco habentes, in erroribus ſuis præfractè ac invictè permanent.

Ignari verò & qui ingenio ſunt debili, cauſas metûs vanas & ridiculas ſibi fingunt; in eo ſimiles pueris qui ſine duce & lumine in tenebris verſantes, ſpectra terribilia ſibi imaginantur; perturbantur & vociferantur quaſi de ipſis conclamatum eſſet. Si tantùm ignari ſunt, lumine reficiuntur, at verò ſi debili ſint cerebro, ipſorum imaginatio ſemel læſa, reſtitui nequit. Simul ac quid vident quod ad priſtinum terroris objectum aliquâ ſimilitudine accedit, veſtigia de integro aperiuntur ac idem ſpirituum curſus iteratur. Adeò ut ſanari nequeant niſi ad tempus duntaxat.

At cùm falſus zelus conjungitur cum odio & metû in cerebro debili, tot indeſinenter formantur judicia adeò iniqua & violenta, ut vel ſola illorum cogitatio horrorem pariat. Nec miraculum quo converſus

Digitized by Google

eſt Paulus ſufficeret ad mutandum animum ſic perculſum; immò ſi potentiæ & miſericordiæ Divinæ limites figere liceret, ipſius ſanationem diceremus impoſſibilem.

Qui in tenebris verſantur luminis pręſentiâ lætari ſolent, hic verò lumen pati nequit; quippe quod affectui quo agitatur reſiſtendo ipſum lædat. Cùm ipſius metus ſit aliquatenus voluntarius utpotè ab odio procedens, metû illo percelli ipſum juvat, quoniam ijs etiam affectibus quibus malum eſt pro objecto delectamur, ubi malum eſt imaginarium; vel potiùs ubi, ut fieri ſolet in ſpectaculis, certò ſcimus nos ab illo lædi non poſſe.

Spectra ſeu phantaſmata, quę ſibi fingere ſolent ij qui in tenebris degunt, lumine adveniente evaneſcunt. Hujus verò phantaſmata lumine veritatis non diſſipantur. Illud mentis tenebras facilè penetrare nequit, ipſius imaginationem tantùm irritat, adeò ut dum homo ille affectûs objecto duntaxat intentus eſt, lumen reflectatur, & phantaſmata ſeu umbræ verum corpus, ſeu aliquid realitatis habere ipſi videantur, quia debiles quoſdam luminis quô feriuntur radios repellunt.

At, ſupponamus iſtius ingenij hominibus ſatis ineſſe docilitatis & attētionis ut rationes ad diſſipandos ipſorū errores idoneas auſcultare & intelligere poſſint, ipſorum imaginatio metu ita perturbata eſt, & cor odio, & falſo zelo ita corruptum, ut rationes illæ quantumvis in ſe ſolidæ, velocem tamen vehementium affectuum motum diu ſiſtere non poſſent, nec impedire quominus illi argumentis ſenſibilibus ſibi ipſis non multò poſt patrocinarentur.

Obſervandum enim eſt affectus quoſdam eſſe qui ſine ullo reditû prętereant, alios verò conſtantes eſſe qui diu ſubſiſtant. Qui nullâ mentis applicatione nituntur, ſed tantùm viſu ſenſibili alicujus objecti, & ſanguinis fermentatione producuntur & corroborantur, diu non perſtant, ac eodem ferè tempore naſcuntur & extinguuntur.

Qui verò cum mentis applicatione conjunguntur permanere ſolent; quia illorum principium mutationi æquè obnoxium non eſt ac ſanguis & humores. Odium itaque, metus, cæterique affectus qui in nobis mentis cognitione excitantur aut conſervantur, non verò viſû ſenſibili alicujus mali, diu ſubſiſtere debent. Iſti igitur affectus duratione, violentiâ, & injuſtitiâ cæteros ſuperant; ſed non ſunt omnium vividiſſimi, & maximè ſenſibiles, ut infra demonſtrabitur.

Perceptio boni, & mali quæ affectus excitat fit trifariam; per ſenſus, per imaginationem, & per mentem. Perceptio boni & mali per ſenſus, ſeu boni & mali ſenſatio affectus valde promptos & valde ſenſibiles producit. Perceptio boni & mali, per ſolam imaginationem, affectus excitat longè debiliores. Et perceptio boni & mali per mentem ſolam, veros non producit affectus, niſi quia perceptio iſta boni & mali per mentem, conjungitur ſemper cum aliquo motû ſpirituum animalium.

Affectus ad ſolam corporis conſervationem, ac ut per corpus ceteris

Digitized by Google

ſenſibilibus uniamur, nobis conceſſi fuere: quamvis enim res ſenſibiles reſpectû mentis nec bonæ nec malæ eſſe queant, bonæ tamen vel malæ ſunt relatè ad corpus cui mens unitur. Cùm itaque ſenſus & imaginatio relationes rerum ſenſibilium cum corpore multò melius cognoſcant quàm mens ipſa; affectûs longè vividiores excitare debent, quàm cognitio clara & evidens. Quia verò cognitiones noſtræ cum aliquo ſpirituum motû ſemper conjunguntur, cognitio clara & evidens ingentis alicujus boni, vel ingentis alicujus mali, quod ſenſus non retegunt, arcanum aliquem affectum ſemper excitat.

Nihilominùs omnes noſtræ cognitiones claræ & evidentes non ſemper trahunt poſt ſe affectum aliquem ſenſibilem &, ut ita dicam, perceptibilem; quemadmodum omnes affectus noſtri non ſemper conjunguntur cum aliquâ mentis cognitione: ſi enim quandoque contingat ut de bonis & de malis quibuſdam cogitemus ſine ulla commotione, ſæpe etiam aliquo affectû commovemur, non cognitâ tamen, nec, vel ſenſu, perceptâ illius causâ. Cùm quis aerem ſpirat ſalubrem gaudio quodam afficitur cujus cauſam ignorat; bonum ex quo illud oritur gaudium non novit, quamvis illud poſſideat. A corpore quodam inviſibili per ſanguinem ſeſe inſinuante ſi fermentatio impediatur, triſtis eſt, & cauſam triſtitiæ rei cuipiam viſibili ſibi affectûs momento occurrenti forſan tribuet.

Inter omnes affectûs nulli ſunt ſenſibiliores ac velociores, & proinde nulli cum minori mentis cognitione conjunguntur quàm, horror, & antipathia, amor ſeu allubeſcentia, & ſympathia. Evenit nonnunquam ut homo ſub umbroſa arbore dormitans ad muſcæ aculeum vel frondis titillationem ſubitò & de improviſo expergiſcatur, non ſecus ac ſi à ſerpente morderetur. Senſû confuſo rei terribilis qualis eſt mors expaveſcit, & hoc pacto affectu vehementiſſimo & violentiſſimo, deſiderio, ſcilicet, odij ſeu averſationis ſeſe incogitanter agitatum deprehendit. Contra verò ſi eveniat ut homo aliquis egenus fortè fortunâ incidat in puſillum aliquod bonum, cujus dulcedine demulcetur, circa exile iſtud bonum, non ſecus ac circa bonorum maximum, ſenſim & incogitanter occupatur. Id etiam evenit in motibus ſympathiæ & antipathiæ. In ſocietate quapiam videmus forſitan aliquem cujus habitus totaq; externa ſpecies cum præſenti corporis noſtri diſpoſitione arcanis quibuſdam vinculis conſonet; ipſius viſu illicò vehementer permovemur. Ad ipſum amandum, & benevolentiâ proſequendum arcana & dulci quadam vi ferimur. Tò *Neſcio quid*, nobis planè ignotum, ſine ulla rationis participatione, nos agitat. Contrarium evenit de ijs quorum habitus faſtidium, & horrorem, ut ita dicam, aſpergunt. Arcanum tamen illud faſtidium menti ignotum eſt; quippe de pulchritudine, vel deformitate ſenſibili, quæ ejuſmodi affectus excitare ſolent, ſoli ſenſus ritè judicare poſſunt.

Digitized by Google

DE

INQUIRENDA VERITATE.

LIBER SEXTUS, DE METHODO.

CAPUT PRIMUM.

Hujuſce libri inſtitutum declaratur, ut & duæ rationes generales conſervandæ evidentiæ in inveſtigatione veritatis, quæ hujus libri argumentum conſtituent.

LIBRIS præcedentibus vidimus hominem errori valdè obnoxium eſſe; ipſumque ſenſuum *a* fallacijs imaginationis *b* phantaſmatibus,& mentis *c* abſtractionibus perpetuò decipi; voluntatis *d* inclinationes, cordis *e* affectus veritatem ipſi penè ſemper ſurripere, eamque ipſi nunquam patefacere, niſi falſis indutam coloribus quibus concupiſcentiæ indulgetur. Jam vias indicare quibus veritatis, cognitionem aſſequi poſſumus, mentemque eâ vi, & induſtriâ munire quâ has inſiſtere queat ſine inutili labore, & erroris periculo, operæ pretium eſt.

a Lib. I. *b* Lib. II. *c* Lib. III. *d* Lib. IV. *e* Lib. V.

Verùm, ne in hujus poſtremi Libri lectione incaſſum quis laboret, imprimis monitum velim, illum in eorum uſum qui veritatem per ſe ſerio quærere, & ad id proprijs ſuis viribus uti volunt, duntaxat compoſitum fuiſſe. Ab ipſis poſtulo ut per aliquod tempus omnes veriſimiles contemnant opiniones; violentiſſimis ne fidant conjecturis; omnium Philoſophorum authoritatem ſuſque deque habeant ; ab omni

Digitized by Google

præjudicio, philautiâ, & affectû vacui quantùm in illis erit huc accedant; Senſibus & imaginationi diffidant; uno verbo eorum penè omnium quæ Libris præcedentibus dicta ſunt, accuratè recordentur.

Propoſitum nobis eſt in hoc Libro menti omnem quam naturaliter aſſequi poteſt perfectionem communicare, ei ſuppeditando auxilia neceſſaria, ut ipſius attentio & capacitas augeatur; eique præſcribendo canones obſervandos ut error in inveſtigatione veritatis, vitetur, & ut quæcunque ſciri poſſunt commodè addiſcantur.

In hoc inſtituto, ſi ad ſuam perfectionem perduceretur, quod equidem, in hocce ſpecimine non affectamus; certè traderetur ſcientia univerſalis, ac qui illo benè uti vellent verè docti dici poſſent, utpotè qui omnium ſcientiarum ſpecialium fundamentum eſſent aſſequuti, ac illas, prout hac univerſali ſcientia uterentur, acquirerent. Hoc enim tractatu conamur mentem ad id idoneam reddere ut de quibuſlibet quæſtionibus ad ipſius captum accommodatis, judicia certa & vera ferre poſſit.

Quemadmodum non ſufficit ad perfectam Geometriæ cognitionem aſſequendam, ut quis memoriter teneat omnes demonſtrationes Euclidis, Pappi, Archimedis, Apollonij & omnium qui de Geometriâ ſcripſerunt; Ita non ſufficit, ut quis peritus habeatur Philoſophus, ipſum legiſſe Platonem, Ariſtotelem, Carteſium, &c. & ipſorum ſententias circa omnes Philoſophiæ quæſtiones didiciſſe. Omnium opinionum & judiciorum aliorũ hominũ, ſive circa Philoſophiam, ſive circa Geometriam, cognitio, Hiſtoria potiùs eſt quàm Scientia; nam vera ſcientia, quæ ſola mentem humanam ad perfectionem cujus nunc capax eſt, adducere poteſt, conſiſtit in certâ quadam capacitate ſolidè judicandi de omnibus ipſi accommodâtis. At ne temporis fiat jactura, neve judicijs præmaturis quiſquam antevertatur, jam rem tanti momenti aggrediamur.

Imprimis in memoriam revocandus eſt primus canon traditus, & probatus in principio primi Libri, quia fundamentum eſt, & primum principium eorum omnium quæ ſumus infra dicturi. *Plenum*, ſcilicet, *nunquàm præbere aſſenſum niſi propoſitionibus tam evidenter veris, ut ipſis ille aſſenſus recuſari nequeat, ſine pœnâ cujuſdam internæ ſenſu, & arcanis rationis objurgationibus; hoc eſt, ubi aſſenſum recuſare nemo poteſt, quin clarè cognoſcat, ſe libertate ſua abuti, niſi velit aſſentiri.* Quotieſcunque veriſimilitudinibus aſſentimur, in certum erroris periculum incurrimus, ac penè ſemper actû erramus, vel denique ſi non erremus, id caſu fortuito contingit. Itaque perceptio confuſa innumerarum veriſimilitudinum circa varias res rationem noſtram non reddit perfectiorem, ac ſolâ veritatis clarâ perceptione ipſi perfectio communicari, ipſique ſatisfieri poteſt.

Cùm igitur ſolâ evidentiâ juxta primum noſtrum canonem certiores ſiamus nos non errare, hinc concludere eſt, nos imprimis ad id attendere debere ut hanc in perceptionibus noſtris conſervemus evi-

Digitized by Google

dentiam, quæ de omnibus rationi noſtræ accommodatis ſolidè judicare, & omnes veritates, quarum ſumus capaces, aſſequi poſſimus.

Quæ hanc evidentiam gignere & conſervare poſſunt duplicis ſunt generis. Alia ſunt in nobis, aut à nobis aliquatenùs pendent, alia à nobis non pendent. Nam quemadmodùm ut objecta viſibilia diſtinctè videamus, neceſſe eſt nos pollere viſû perſpicaci, illumque attentè in his objectis defigere; quæ duo in nobis ſunt & à nobis aliquatenùs pendent; ſic neceſſe eſt recto pollere ingenio, illudque ſtrenuè appellere ad penitùs inſpiciendas veritates intelligibiles: quæ duo etiam in nobis ſunt, & à nobis aliquatenùs pendent.

Sed, non ſecus ac oculi opus habent luce ad videndũ, iſtud verò lumen pendet à cauſis alienis; ſic mens eget ideis ad concipiendũ, quæ ideæ, ut alibi probatũ eſt, non pendet à nobis, ſed à cauſâ alienâ illas producente. Si igitur ideæ rerum menti noſtræ non adeſſent, quotieſcunq; illa habere optamus, & ſi Deus, qui mundum illuminat, illas nos latere vellet, huic defectui mederi, ac quicquam cognoſcere nequaquam poſſemus: quemadmodùm quicquam videre impoſſibile eſt cui lumen deeſt. Verùm non eſt quòd hoc metuamus, quippe præſentia idearum menti noſtræ cùm ſit naturalis & à generali & immutabili Dei voluntate pendeat, nobis nunquam deeſt ad res rationi naturaliter ſubjectas percipiendum. Nam Sol qui illuminat mentes, haud ſimilis eſt Soli illuminanti corpora: eclipſin nunquam patitur, ac omnia penetrat ſine ullâ luminis ſui diſgregatione.

Cùm igitur ideæ rerum nobis perpetuò adſint, etiam ubi illas attentè non conſideramus, quid aliud nobis ſupereſt ad conſervandam evidentiam in omnibus perceptionibus noſtris, niſi ut quæramus media quibus mens attentior & capacior fiat: quemadmodùm ut objecta viſibilia nobis adſtantia diſtinctè cernantur, nihil aliud neceſſe nobis eſt quàm ut viſû perſpicaci polleamus, illaque attentè conſideremus.

Sed, quia objecta quæ conſideramus, plures ſæpè habent relationes, quàm ut illas omnes unico mentis appulsû percipere valeamus; indigemus adhuc nonnullis legibus quibus inſtituamur ad omnes difficultates ita diluendas, ut adjuti auxilijs, quibus mens fiat attentior & capacior, omnes relationes rei quam examinamus evidentiſſimè percipere poſſimus.

Hunc igitur Sextum Librum in duas dividemus partes. In primâ agetur de auxilijs quibus mens uti poteſt ut fiat attentior & capacior; In ſecundâ canones trademus quos illa ſequi debet in inveſtigatione veritatum, ad formanda judicia ſolida & extra erroris aleam poſita.

Digitized by Google

CAPVT II.

Attentionem eſſe neceſſariam ad conſervandam evidentiam in cognitionibus noſtris. Modificationes mentis illam reddere attentam, ſed ipſius capacitatem percipiendi plus æquo diſtrahere.

A Principio hujuſce Operis oſtenſum eſt, intellectum duntaxat percipere; ac à parte intellectûs, ſimplices perceptiones, judicia, & ratiocinia, in eo ſolo inter ſe differre, quod judicia, & ratiocinia ſunt perceptiones multò complexiores ſimplicibus perceptionibus; quia non modò plurimas res repræſentant, verùm etiam relationes plurimarum rerum inter ſe. Nam ſimplices perceptiones res ſolas menti repræſentant: ſed judicia relationes quæ inter res intercedunt exhibent: ſed ratiocinia relationes repræſentant quæ inter relationes rerum ſunt; ſi modò ſint ſimplicia ratiocinia; at ſi ſint ratiocinia compoſita, repræſentant relationes relationum, ſeu relationes complexas quæ ſunt inter relationes rerum, & ſic ad infinitum. Prout enim relationes multiplicantur, ratiocinia quæ menti repræſentant haſce relationes fiunt magis complexa. Sed judicia, ratiocinia ſimplicia, & ratiocinia complexa, nihil ſunt præter meras perceptiones à parte intellectûs, quia intellectus duntaxat percipit; ut jam dictum eſt.

Cùm judicia & ratiocinia à parte intellectûs nihil ſint præter meras perceptiones, intellectum in errorem nunquam labi manifeſtum eſt; cùm error in perceptionibus non reperiatur, immò non ſit intelligibilis. Nam, ſicut jam multoties dictum eſt, error duntaxat conſiſtit in præcipiti voluntatis aſſensû, quæ falſo quodam lumine decipitur, & cum libertate, quantùm poteſt, uti debeat, in veritatis ſpecie ſecurè acquieſcit.

Nihilominùs, quia ſæpè intellectus ideas rerum confuſas & imperfectas habet, hinc fit ut ſit cauſa errorum noſtrorum, quæ occaſionalis dici poteſt. Quemadmodùm enim viſus corporeus ſæpè nos injicit in errorem, quia objecta externa confuſè & imperfectè nobis repræſentat; confuſè, ſcilicet, ubi nimis diſſita ſunt, vel ubi lumen deficit: & imperfectè quoniam illa duntaxat rerum latera repræſentat quæ nobis objiciuntur. Ita intellectus cùm ſæpè perceptionem rerum duntaxat confuſam & imperfectam habeat, quia ipſi ſatis non ſunt præſentes, nec omnes partes illarum percipit; cauſa eſt cur voluntas in

in ingentem incidat errorum numerum, faciliùs nimirum cedendo hiſce perceptionibus obſcuris, & imperfectis.

Neceſſe igitur eſt quærere rationes quibus impediatur quominus perceptiones ſint confuſæ, & imperfectæ. Et quia nullâ aliâ ratione clariores & diſtinctiores fieri poſſunt quàm attentione, ut apud quemlibet conſtat; quærendæ ſunt rationes quibus utentes attentiores evadamus. Hoc pacto evidentiam in ratiocinijs noſtris conſervabimus, & uno intuitû connexionem neceſſariam inter omnes partes ratiociniorum noſtrorum etiam maximè prolixorum, deprehendemus.

Ut iſtæ inveniantur rationes; altè eſt imbibendum id quod jam alibi à nobis dictum eſt; nempe mentem non æqualem rebus omnibus quas percipit præbere attentionem. Ijs enim quæ ipſam afficiunt, modificant, & penetrant longè magis attendit quàm ijs quæ ipſi quidem adſunt, ſed ipſam non tangunt, nec ad ipſam pertinent. Uno verbo proprijs ſuis modificationibus longè magis occupatur, quàm ſimplicibus objectorum ideis, quæ ideæ aliquid ſunt ab ipſa diverſum.

Hanc ob cauſam nonniſi cum faſtidio & negligentia ideas abſtractas intellectûs puri conſideramus: ad res quas imaginamur, præcipuè ſi imaginatione præditi ſimus forti, ac alta in cerebro formentur veſtigia, animum longè magis appellimus. Denique hanc ob cauſam, in qualitatum ſenſibilium conſideratione toti detinemur, dum ideis puris mentis, quandiu aliquid jucundi, aut moleſti ſentimus, ne vel minimam attentionem præbere poſſumus. Namque, dolor, voluptas, & aliæ ſenſationes, cùm nihil aliud ſint quàm modificationes mentis, fieri nequit quin eas percipiamus, & quin mentis noſtræ capacitas ijs occupetur, cùm omnes ſenſationes noſtræ nihil aliud ſint quàm perceptiones.

Res verò ſecùs ſe habet de ideis puris mentis: poſſunt enim menti noſtræ intimè uniri, nec tamen à nobis ullo modo conſiderari. Licèt enim Deus nobis quàm intimè uniatur, & in eo reperiantur eorum omnium quæ videmus ideæ; illæ tamen ideæ quanquam nobis præſentes, nos latent, ubi motus ſpirituum illarum veſtigia non excitant; vel ubi voluntas noſtra mentem his non applicat; hoc eſt, ubi non format actus quibus repræſentatio illarum idearum ab Authore naturæ alligatur. Hæc ſunt fundamentum eorum quæ ſumus infra dicturi circa auxilia quæ mentem noſtram poſſunt præbere attentiorem. Itaque hæc auxilia in ipſa mentis natura erunt fundata; ſperamus itaque illa inutilia & chimerica non futura, ut plurima alia, quæ mentem magis intricant quàm juvant. Ut ut ſit, quem optamus non ſortiantur uſum, haud tamen erit inutile quæ de ijs infrà dicturi ſumus legere; quia ex his natura mentis meliùs cognoſcetur.

Modificationes mentis ex tribus oriuntur cauſis, ex ſenſibus, imaginatione, & affectibus. Nemo non expertus eſt voluptates, dolores, & omnes in genere ſenſationes tantillùm vehementes; imaginationes

Digitized by Google

vividas, & violentos affectûs mentem tantoperè occupare, ut attentionis incapax ſit, quandiu his omnibus nimis afficitur; quia tum tota ipſius percipiendi facultas his impletur. Sed etiamſi iſtæ modificationes eſſent leviores hanc tamen mentis capacitatem aliquatenùs ſaltem diſtraherent, adeo ut ſe totam rerum abſtractarum conſiderationi applicare non poſſet.

Hinc igitur concluſionem hanc, notatu maximè dignam, elicimus; Eos omnes, ſcilicet, qui veritatis inveſtigationi ſerio incumbere volunt, ſedulò vitare debere, quantum id fieri poteſt, omnes ſenſationes nimis vividas, ut ingentem ſtrepitum, lumen vividius, voluptatem, dolorem, &c. Imaginationis puritati perpetuò ipſis ſtudendum eſt, ac impediendum quominus in cerebro formentur veſtigia profunda, quæ mentem perpetuò laceſſunt & diſſipant. Denique, ſiſtere imprimis debent affectuum motûs, qui in corpore & in mente tam altas edunt impreſſiones; ut mens ad aliud cogitare non valeat. Nam, etſi puræ veritatis ideæ, nobis perpetuò præſentes adſint, illas tamen conſiderare nequimus, ubi capacitas cogitandi hiſce modificationibus violentis occupatur.

Quia tamen mens ſine affectû, ſenſatione, aut aliâ quavis modificatione ſpeciali ſubſiſtere nequit; neceſſitati cedendum eſt, imò ex his ipſis modificationibus auxilia nobis comparare debemus, quibus attentiores fiamus. Sed magnâ induſtriâ, & cautione opus eſt in uſû iſtorum auxiliorum. Diligenter examinandum eſt quatenus ijs indigeamus, nec ijs utendum niſi urgente neceſſitate.

CAPVT III.

Quomodò utendum ſit affectibus & ſenſibus ad conſervandam mentis attentionem.

AFfectus quorum uſus nobis neceſſarius eſt ut excitemur ad veritatis inquiſitionem, ij ſunt quorum ope eam vim, eumque animum comparamus, quo laborem ſuperare valeamus quem in attentione præbendâ experiri ſolemus. Inter illos affectûs alij ſunt boni, alij verò mali; boni, quale eſt deſiderium inveniendæ veritatis, acquirendi ſat luminis ut poſſimus nos ipſos regere, proximo utilitatem aliquam afferendi, & alij ſimiles. Mali verò ſeu periculoſi; ut deſiderium famam ſibi conciliandi, proprijs rebus & commodis ſuis conſulendi, ſupra æquales ſeſe extollendi, & nonnulli præter hos alij affectus pejores de quibus hîc loqui neceſſarium non eſt.

In iſto in quo verſamur miſero ſtatû, non rarò contingit ut affe-

Digitized by Google

ctibus à ratione maximè alienis, vividius ad veritatis inveſtigationem feramur, & ab illis jucundius ſolatium accipiamus in laboribus ad id exantlandis, quàm affectibus maximè legitimis & rationi conſentaneis. Vanitas, exempli gratiâ, nos longè vehementiùs ſtimulat quàm veritatis amor; ac quotidie videas homines ſtudio perpetim incumbentes, quandiu alios reperiunt quibus communicare poſſint quæ didicerunt, ab illo verò penitùs deſiſtentes ſtatim atque nemo eſt qui eos audire velit. Viſus confuſus gloriolæ cujuſdam quâ circundantur, dum ſuas venditant opiniones, animum ipſorum ſuſtentat & ſuffulcit in ſtudijs etiam maximè ſterilibus & faſtidioſis. At ſi casû fortuito, vel proprijs negotijs id poſtulantibus, ab illo aſſentatorum grege diſcedere cogantur, ipſorum æſtus continuò deferbeſcit; ſtudia etiam ſolidiſſima faſtidium ipſis creant; ac denique tædio & mœrore confecti cuncta deſerunt. Vanitas priùs pigritiam naturalem vicerat, jam verò pigritia veritatis amorem ſuperat; namque vanitas pigritiæ nonnunquam reſiſtit, at pigritia de veritatis amore penè ſemper triumphat.

Cùm tamen gloriæ cupido ad bonum finem poſſit referri, quia ad gloriam Dei, & proximi utilitatem famâ noſtrâ uti poſſumus; quibuſdam forſan hoc affectû in nonnullis occaſionibus, veluti auxilio ad reddendam mentem attentam uti nefas non eſt. Sed ſedulò cavendum eſt ne illo utamur, niſi, duntaxat, ubi affectus rationi conſentanei, de quibus jam dictum eſt; non ſufficiunt, etenim ad id officio noſtro tenemur ut rebus arduis ac faſtidioſis incumbamus. Jam autem dixi illo affectu utendum non eſſe, niſi quando alij legitimi non ſufficiunt; primò, quia hic affectus conſcientiæ perquam noxius eſt. Secundò, quia in mala ſtudia, quibus plus ineſt ſplendoris, quàm utilitatis & veritatis nos ſenſim injicit. Denique, quia ille affectus moderatu valdè difficilis eſt, ab ipſo ſæpe deluderemur, ac dum mentem noſtram illuminare illius ope crederemus, concupiſcentiam, quæ non modò cor corrumpit, ſed menti tenebras nunquam diſſipandas affundit, forſan corroboraremus.

Animadvertendum enim eſt affectum illum augeri, corroborari, & ſenſim in corde hominis ſtabiliri; ac, ubi violentior eſt, tantum abeſt ut mentem ſublevet in veritatis inveſtigatione, quin potius illam mirum in modum occæcet, ac res pro votis ſe habere falsò ipſi perſuadeat.

Tot falſis & imaginarijs inventionibus, quæ ſub egregio veritatum recens retectarum nomine, nobis propinantur, non ſcateret orbis terrarum, niſi homines ardenti flagrarent deſiderio haberi auctores, & inventores. Firma enim & obſtinata perſuaſio qua nonnulli laboraverunt, ſe inveniſſe, exempli gratiâ, motum perpetuum, & modum æquandi circuli cum quadrato, & duplicandi cubum ope Geometriæ vulgaris, ex eo opinor, orta eſt, ſe aliquid effe-

ctum dediſſe, quod cæteri inutiliter tentaſſent, videri vehementer cuperant.

Longè igitur ſatius eſt ſeſe excitare ad affectus eò utiliores ad veritatis inveſtigationem, quòd vehementiores ſint, & circa illos modum excedere vix ullum ſit periculum; qualia ſunt deſideria benè utendi ingenio noſtro; noſmet expediendi à præjudicijs & erroribus; ſat acquirendi luminis ad nos in ſtatû in quo verſamur rectè regendos; & alij ſimiles affectus, quibus ad ſtudia inutilia, & judicia præmatura non adigimur.

Prælibatâ ſemel voluptate quæ ex recto mentis uſu percipitur, ac utilitate quæ ex illo redit probè cognitâ; abdicatis violentis affectibus, & voluptatibus ſenſibilibus quæ, dum illis imprudenter nos permittimus, rationi tyrannicè dominantur, cum faſtidio rejectis; aliis opus non eſt affectibus quàm ijs, de quibus mox dictum eſt, ut attenti fiamus ad res meditandas.

Verùm plerique homines ab illo ſtatû longè abhorrent. Præter ſenſibilia nihil delicatè ſapiunt. Ipſorum imaginatio numero propè infinito veſtigiorum profundorum, quæ falſas tantùm excitant ideas, corrupta eſt: Omnibus enim quæ ſub ſenſus & imaginationem cadunt toti addicti ſunt, ac juxta impreſſionem quam ex ijs, hoc eſt, relatè ad ſe, recipiunt, de ijs ſemper judicant. Superbia, intemperantia, varia negotia quibus intricantur, ſollicita res ſuas ſtabiliendi deſideria, in hominibus hujus ſæculi tam frequentia, veritatis lumen ab ipſis arcent, non ſecus ac pietatis ſenſum ſuffocant; quia his pravis affectibus à Deo, qui ſolus poteſt illuminare & regere, ſejunguntur. Quippe unionem noſtram cum ſenſibilibus augere non poſſumus; quin unionem noſtram cum veritatibus intelligibilibus minuamus; cùm eodem tempore non poſſimus uniri rebus adeò diverſis & oppoſitis.

Qui igitur imaginationem habent puram & caſtam; hoc eſt, ij quorum cerebrum veſtigijs profundis, quæ rebus ſenſibilibus applicent, refertum non eſt, cum Deo facilè uniri poſſunt, & ad veritatem ipſos alloquentem attendere: Affectus legitimi, & rationi conſentanei ipſis ſufficiunt. Mundani verò, quique pluribus rebus arctiùs uniuntur, & quorum imaginatio falſis, & obſcuris conſpurcata eſt ideis, quas objecta ſenſibilia in ipſis excitaverunt, ij, inquam, non poſſunt veritati incumbere, niſi affectû aliquo ſuſtineantur ſatis vehementi ad deprimendum corporis pondus quod ipſis imminet, & ad formanda in cerebro veſtigia quæ poſſint ſpirituum animalium curſum divertere. Quia verò quilibet affectus per ſe duntaxat confundit ideas, ijs uti non debent, niſi uti neceſſitas poſtulat; & ſinguli homines ſeſe explorare debent, ut affectus ſuos debilitati ſuæ accommodent.

Rationes, quibus in nobiſmet ipſis affectus quos optamus poſſi-

mus excitare facili negotio inveniri queunt. Nec parùm ad id confert unionis corporis & mentis cognitio, libris præcedentibus tradita: namque uno verbo, ſufficit nos cogitare attentè ad objecta quæ juxta inſtitutionem naturæ apta ſunt ad excitandos affectus. Hoc pacto affectus nobis neceſſarios in corde noſtro penè ſemper gignere poſſumus. At verò ſi illos penè ſemper poſſumus excitare, illos pariter non poſſumus extinguere, & mederi malis quæ in imaginatione produxerunt. Ijs igitur moderatè eſt utendum.

Imprimis cavendum eſt ne de rebus juxta affectum judicemus, ſed duntaxat claro veritatis viſû, quod obſervatû difficillimum eſt, ne dicam impoſſibile, quum affectus ſunt tantillum vividi. Affectus ad id tantum conferre debet ut attentionem exciret; Verùm ideas ſibi proprias menti ſemper objicit, & voluntatem ad id vividè impellit ut de rebus per iſtas ideas, quibus movetur, judicet, potiùs quàm per ideas puras & abſtractas veritatis, quibus non movetur. Adeò ut judicia ſæpè formemus quæ cum affectu finiunt, quia, ſcilicet, non viſu claro veritatis immutabilis, ſed tantùm ope circulationis ſanguinis formata fuere.

Verum equidem eſt eſſe homines admodum pertinaces in ſuis erroribus, & eorum errorum pleroſque per totam vitam præfractè retinere. Sed errores illi ab alijs oriuntur cauſis quàm ab affectibus; vel pendent ab affectibus quibuſdam conſtantibus, ex conformatione corporis, ex pleonexiâ, aut ex alia quavis diu ſubſiſtente causâ oriundis. Pleonexia, exempli gratia, cùm ſemper duret, affectum producit nunquam interiturum, & judicia in quæ affectus hic nos injicit, ſatis ſunt durabilia. Cæteræ verò hominum opiniones ex affectibus ſpecialibus pendentes, æquè inconſtantes ſunt ac fermentatio humorum. Mox hoc, mox illo modo loquuntur, ac ſæpè ſermones cogitationibus congruunt. Sicut à falſo bono ad aliud falſum bonum, affectûs motum ſequentes, curſitant, & illud faſtidiunt ubi motus ceſſat; pariter à falſo ſyſtemate ad aliud falſum ſyſtema feruntur. Opinionem falſam alacriter amplectuntur, ubi affectus illam reddit veriſimilem; at illam affectu extincto deſerunt: affectuum ope quælibet bona deguſtant, nec tamen quicquam boni reperiunt; per eoſdem affectus omnes vident veritates nec tamen quicquam veri retegunt; quamvis affectûs momento quicquid guſtant ipſis ſupremum videatur bonum, & quicquid vident indubitata appareat veritas.

Secundum auxilium quod menti ad attentionem diſponendæ inſeruire valet à ſenſibus oritur. Senſationes ſunt propriæ mentis modificationes; ideæ verò puræ mentis ſunt diverſum quid. Senſationes igitur attentionem noſtram longè vividiùs excitant quàm ideæ puræ. Manifeſtum itaque eſt, mentem attentam reddi poſſe ad ve-

ritates quæ ipſam non afficiunt, ſi exprimantur per res ſenſibiles quæ ipſam afficiunt.

Hanc ob cauſam Geometræ per lineas ſenſibiles exprimunt proportiones quæ ſunt inter magnitudines quas habent conſiderandas. Lineas illas chartæ inſcribendo, ideas quæ ipſis reſpondent menti veluti inſculpunt, eas ſibi magis familiares reddunt, quia eas eodem tempore ſentiunt & concipiunt. Hoc etiam pacto multa ſatis difficilia poſſunt doceri pueri, veritatum abſtractarum, ob teneritudinem fibrarum ipſorum cerebri, aliàs incapaces. Oculis nihil vident præter colores, tabulas pictas, imagines, ſed mente contemplantur ideas iſtis objectis ſenſibilibus reſpondentes.

Imprimis attendendum eſt ne objecta quæ conſiderare vel alijs conſideranda præbere volumus tot rebus ſenſibilibus obruantur, ut mens circa hæc magis occupetur quàm circa ipſam veritatem; in hoc enim ſæpiſſimè, & graviſſimè peccatur. Quotidie videas Oratores ijs quæ ſenſûs afficiunt ita addictos, & mentem ſuam modo tam ſenſibili aperientes, ut veritas vanorum falſæ ipſorum eloquentiæ ornamentorum pene ſuffocetur. Unde fit ut Auditores periodorum numero, & figurarum motibus longè vividiùs affecti, quàm rationibus, ſeſe perſuaderi ſinant, neſcij quo pacto & quâ de re perſuadeantur.

Videndum eſt igitur ut elocutionis ſenſibilitas ita temperetur, ut eâ mens duntaxat attentior fiat. Veritate nihil eſt pulchrius, & fruſtra quis illam coloribus ſenſibilibus quibus nihil ineſt ſolidi, quique per unicum tantùm temporis momentum fucum facere queunt, pulchriorem reddere pertenderet. Fortè ipſi aliquid mollitiei conciliaretur, ſed de ipſius vi multum detraheretur. Illa tanto ſplendore circumdari non debet, ut mens ornamentis attentior ſit quàm ipſi veritati. Alioqui de illâ res ſe haberet ut de hominibus iſtis qui tanta auri, & margaritarum copiâ onuſti ſunt, ut ipſi ornamentis ſuis inferiores evadant. Veritas induenda eſt ad exemplum Magiſtratuum Venetorum, qui ſimplicem togam, cum galerico ſtriato geſtare tenentur, in eum duntaxat finem ut ab hominum vulgo diſtinguantur & veneratione, non ob veſtis ornamenta, ſed ob dignitatis majeſtatem, excipiantur. Denique, cavendum eſt ne veritas tot jucundis rebus ſtipetur ut mens, diſſipatâ attentione illam dignoſcere nequeat, ac ne alij cuipiam rei honores ipſi debiti deferantur; ut ſæpè evenit Principibus qui dignoſci nequeunt inter innumeros aulicos quibus ſtipantur, quique ijſdem circumfulgent ornamentis ac ipſi Principes.

Verùm ut inſignius afferatur exemplum. Dico, veritatem alijs eſſe exponendam, ut ipſa ſeſe expoſuit. Cùm homines, à primi Parentis peccato, viſu eſſent debiliori, quàm ut veritatem in ſe poſſent

conſiderare; ſuprema illa veritas ſenſibilem ſeſe reddidit humanam naturam noſtram induendo, ut oculos noſtros in ſe converteret, nos illuminaret, & ſeſe nobis amabilem præberet. Illius igitur exemplo, veritates quas aut ipſi capere, aut alios docere volumus, re aliquâ ſenſibili poſſumus induere, ad mentem, quæ ſenſibilia amat, quæque facilè non devincitur niſi ijs quæ ſenſibus adblandiuntur, deſigendam. Sapientia æterna ſeſe reddidit ſenſibilem, non verò fulgentem; ſeſe reddidit ſenſibilem, non ut in ſenſibilibus acquieſceremus, verùm ut ad intelligibilia extolleremur; ſenſibilem ſe reddidit ut in perſona ſua damnaret, & veluti morti addiceret omnia ſenſibilia. Itaque in cognitione veritatis uti debemus aliquâ *ſenſibilitate* quæ tamen cum nimio fulgore conjuncta non ſit, quæque in ſenſibilibus nos nimis non detineat; ſed quæ viſum mentis in contemplatione veritatum merè intelligibilium poſſit ſuſtinere; uti debemus aliquâ re ſenſibili, quam poſſimus diſpellere, annihilare, ac lubentes immolare contemplationi veritatis versùs quam res illa ſenſibilis nos deduxit. Sapientia æterna extra nos ſeſe modo ſenſibili obtulit, non ut nos detineret extrà nos; ſed ut nos intra noſmet ipſos revocaret, utque illam internè poſſimus conſiderare modo intelligibili. Pariter in veritatis inveſtigatione aliquâ re ſenſibili uti debemus, quæ fulgore ſuo nos extra nos non detineat; ſed quæ ad id nos adigat ut intra noſmet ipſos ſecedamus, & attenti fiamus, quæque nos uniat veritati æternæ, quæ ſola mentis noſtræ domina eſt, illamque, ſuper re qualibet, illuminare poteſt.

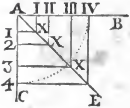
CAPUT IV.

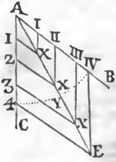
De usû imaginationis ad conſervandam mentis attentionem, & de utilitate Geometriæ.

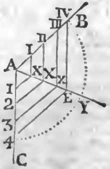
PRudenter admodum procedendum eſt in optione & in usû auxiliorum quæ hauriri poſſunt ex ſenſibus & affectibus, ut attentioni ad veritatem aſſueſiamus; quia affectus & ſenſus noſtri æquo vividius nos tangunt, & capacitatem mentis ita implent, ut ſæpè, dum res in ſeipſis recexiſſe arbitratur, nihil videat præter ſenſationes ſuas. At verò res ſecùs ſe habet de auxilijs quæ hauriri poſſunt ex imaginatione. Illa auxilia mentem reddunt attentam, nec ipſius capacitatem inutiliter diſſipant, atque hoc pacto ad percipienda clarè & diſtinctè objecta mirum in modum conferunt, adeò ut ea adhibere penè ſemper utile ſit. Verùm id exemplis illuſtremus.

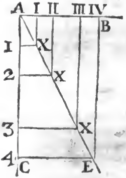
Notum eſt, corpus moveri à duabus vel à pluribus cauſis diver-

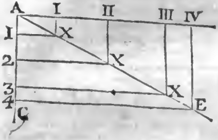
ſis, verſus duas aut plures diverſas partes: corpus illud viribus iſtis pelli æqualiter aut inæqualiter; illas verò vires augeri aut minui indeſinenter, ſecundùm proportionem cognitam, qualemcunque illam aſſignare libuerit. Jam petitur quam viam illud corpus inſiſtere debeat; quo in loco debeat adeſſe momento aſſignato; quâ celeritate debeat procedere ubi pervenit ad talem locum, & alia ſimilia.

A puncto A, unde corpus motum ſuum incipere ſupponitur, debent ante omnia deſcribi lineæ indefinitæ AB, AC, quæ efficiunt angulum BAC, ſi ſeſe mutuò ſecent: namque AB, & AC, ſunt in directum poſitæ, nec ſeſe ſecant, quum motus quos exprimunt directè ſunt oppoſiti. Ita diſtinctè repræſentatur imaginationi, vel, ſi mavis, ſenſibus, iter quod ſequeretur illud corpus ſi ab una tantùm ex iſtis viribus, de quibus ſupra, impelleretur versùs alterutram partem B, vel C.

2. Si vis quæ illud corpus movet versùs B, æquat vim quæ illud movet verſus C, debent ſecari in lineis AC, & AB, partes 1, 2, 3, 4, & I, II, III, IV, æqualiter diſſitæ ab A, Si verò vis movens

Digitized by Google

movens corpus verſus B, duplò major eſt quam vis illud movens verſus C, partes ſecantur in A B, duplò majores ijs quæ ſecantur in A C; Si vis illa eſt ſubdupla, partes ſubduplæ ſecantur. Si vis ſit ter major aut ter minor, partes ſecantur ter majores aut ter minores. Iſtarum linearum diviſiones adhuc exprimunt imaginationi magnitudinem diverſarum virium quæ aliquod movent corpus, & eodem tempore ſpatium quod, illis impellentibus, poteſt emetiri.

3. Per has diviſiones ducuntur lineæ parallelæ rectis A B, & A C, ut habeantur lineæ 1 X, 2 X, 3 X, &c. æquales lineis A I, A II, A III, &c. & I X, II X, III X, æquales lineis A 1, A 2, A 3. quæ exprimunt ſpatia, quæ corpus, viribus illis impulſum, poteſt emetiri, & per interſectiones iſtarum parallelarum ducitur linea A X Y E, quæ repræſentat imaginationi; primò veram magnitudinem motûs compoſiti hujuſce corporis, quod concipitur impulſum eodem tempore verſus B, & verſus C, duabus viribus diverſis, ſecundum talem vel talem proportionem; Secundò viam quam inſiſtere debet: Denique omnia loca in quibus debet eſſe certo tempore determinato. Adeo ut hæc linea non modò utilis ſit ad ſuſtinendum mentis viſum, in inveſtigatione omnium veritatum detegendarum circa quæſtionem propoſitam; Verùm etiam modo ſenſibili, & evincenti, illam reſolvit.

Primò hæc linea A X Y E, veram exprimit magnitudinem motûs compoſiti. Nam manifeſtum fit, quòd ſi vires quæ illum producunt motum, poſſint ſeparatim promovere corpus illud ad unius pedis ſpatium intra unicum momentum ſeu horæ ſexageſimam partem, motus compoſitus erit duorum pedum intra unicum momentum, ſi modò motus compoſiti ſint perfectè æquales; tunc enim ſufficit addere A B, ad A C. Si verò motus illi non poſſint omninò æquari; compoſitus A E, alterutrum componentium A B, vel A C, magnitudine ſuperabit, lineâ Y E. Si verò motus illi ſint oppoſiti aliquatenus, compoſitus alterutro componentium minor erit, lineâ Y E. Si verò ſint penitus oppoſiti, nullus erit. *Vide primam Figuram.*

Secundò hæc linea A X Y E, repræſentat imaginationi iter quod ſequi debet illud corpus: & ſenſibile eſt ſecundùm quam proportionem ad unam partem magis progrediatur quàm ad aliam. Manifeſte etiam fit omnes motus compoſitos eſſe rectos, ubi unuſquiſque componentium ſemper idem eſt, quamvis inter ſe inæquales ſint; vel ubi componentes ſunt ſemper æquales inter ſe, quamvis ijdem ſemper non ſint. Denique manifeſtum eſt lineas his motibus deſcriptas, eſſe curvas, ubi componentes ſunt inæquales inter ſe, nec ſemper ijdem ſunt.

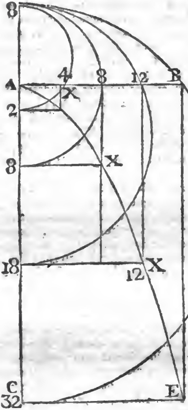
Denique hæc linea repræſentat imaginationi omnia loca in quibus corpus illud, à duabus viribus diverſis verſùs

Digitized by Google

duas partes diverſas, impulſum exiſtere debeat: adeò ut poſſit præciſè aſſignari punctum ubi corpus illud eſſe debet certo momento. Si ſcire cupias ubi, exempli gratiâ, principio quarti momenti eſſe debeat; dividendæ ſunt lineæ A B, vel A C, in partes quæ exprimant ſpatium, quod, viribus illis ſeparatim impellentibus, corpus illud poſſet emetiri intra unum momentum; deinde oportet ſumere tres ex iſtis partibus in alterutrâ ex duabus iſtis lineis; ac poſtea ab initio quartæ partis deſcribere lineam 3X, parallelam rectæ A B, vel 11X, parallelam rectæ A C. Namque evidens eſt punctum X, quod alterutra iſtarum parallelarum determinat in lineâ A X Y E, deſignare locum ubi corpus illud eſſe poterit initio quarti momenti motûs ſui. Itaque hæc ratio examinandi quæſtiones non modò ſuſtinet viſum mentis, verùm etiam illarum ſolutiones oſtendit; & ipſis ſatis affert luminis ut ignota ex paucis cognitis poſſit retegere.

His præmiſſis; ſufficit, exempli gratiâ, duntaxat ſcire, corpus quod erat in A, certo tempore, alio tempore in E, reperiri, & vires diverſas illud impellere per lineas efficientes angulum datum, qualis eſt B A C, id, inquam, ſcire ſufficit; ut lineam ipſius motûs compoſiti deprehendamus, & varios gradus celeritatis motuum ſimplicium: dummodò ſciamus motus iſtos eſſe æquales inter ſe aut uniformes. Ubi enim habentur duo puncta lineæ rectæ, habetur linea integra; & poteſt comparari linea recta A E, ſeu motus compoſitus cognitus cum lineis A B, & A C, hoc eſt, cum motibus ſimplicibus incognitis.

Digitized by Google

Iterum ſi ſupponatur lapis impelli ab A, verſus B, per motum uniformem, ſed deſcendere verſus C, per motum inæqualem, ſimilem motui ſecundùm quem corpora gravia vulgò creduntur tendere ad centrum terræ, hoc eſt, ſpatia quæ percurrit inter ſe invicem eſſe, veluti *quadrata* temporum quæ inſumit in illis percurrendis; linea quam deſcribet erit ſemper *parabola*, & poterit ſummâ cum exactitudine determinari punctum ubi erit certo momento motûs ſui.

Namque ſi primo iſto momento corpus illud, ſpatio duorum pedum, ab A verſus C cadit, ſecundo momento ſpatio ſex pedum; tertio, decem; quarto, quatuordecim; & impellatur motû uniformi ab A, verſus B, quæ linea longa eſt ſexdecim pedibus, manifeſtum eſt lineam quam deſcribet fore *parabolam*, cujus *parameter* longus erit

pedibus octo. Nam *quadratum applicatarum*, ſeu *ordinatarum* diametro, quæ indicant tempora & motum regularem ab A, verſus B, æquale erit *rectangulo parametri* per lineas indicantes motus inæquales & *acceleratos*: & *quadrata applicatarum*, hoc eſt, *quadrata* temporum erunt inter ſe ut partes diametri incluſæ inter *polum* & *applicatas*.

16. 64 : : 2. 8.
64. 144 : : 8. 18. &c.

Ut id manifeſtum evadat ſufficiet conſiderare ſextam figuram. Nam ſemi-circuli oſtendunt A 2 eſſe ad A 4, hoc eſt, ad *applicatam* 2 X, ipſi æqualem, ut 2 X eſt ad A 8. A 18 eſſe ad A 12, hoc eſt, ad *applicatam* 18 X, ùt 18 X eſt ad A 8, &c. Atque ita *rectangula* A 2 per A 8 & A 18 etiam per A 8, eſſe æqualia *quadratis* ex 2 X, & 18 X, &c. Ac per conſequens iſta *quadrata* inter ſe invicem eſſe ut iſta *rectangula*.

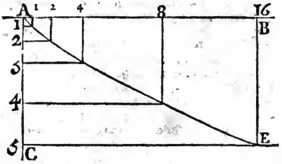
Lineæ parellelæ ad AB & ad AC quæ ſecantur in punctis X.X.X. manifeſtò etiam oſtendunt quodnam iter corpus illud percurrere debeat. Indicant loca in quibus illud debet eſſe certo tempore. Oculis denique repræſentant veram magnitudinem motûs compoſiti & ipſius *accelerationis*, tempore determinato.

Inſuper ſupponendo corpus moveri ab A verſus C inæqualiter, ut etiam ab A verſus B: ſi inæqualitas par eſt principiò & ſemper, hoc eſt, ſi inæqualitas motûs iſtius corporis versùs C ſimilis eſt inæqualitati motus versùs B, vel ſi augetur eadem proportione, linea quam deſcribet erit recta.

Sed ſi ſupponas eſſe inæqualitatem in incremento aut in diminutione motuum ſimplicium, quamvis inæqualitas illa ſupponatur pro lubitû, tamen facile erit invenire lineam quæ repræſentet imaginationi motum compoſitum ex motibus ſimplicibus; exprimendo per lineas iſtos motus, & iſtis lineis deſcribendo lineas parallelas quæ ſeſe mutuò ſecent. Nam linea quæ per omnes interſectiones iſtarum parallelarum tranſibit, repræſentabit motum compoſitum ex iſtis motibus inæqualibus, & inæqualiter *acceleratis* aut diminutis.

Exempli gratiâ, ſi ſupponamus corpus moveri à duabus viribus æqualibus aut inæqualibus, prout libuerit; unum ex his motibus ſemper augeri aut minui, ſecundùm progreſſionem Geometricam, aut Arithmeticam quamlibet, alterum verò motum augeri aut minui etiam ſecundùm progreſſionem Arithmeticam aut Geometricam quamlibet, ut inveniantur puncta per quæ tranſire debet linea quæ oculis & imaginationi repræſentat motum compoſitum horum motuum, ſic eſt procedendum.

Digitized by Google

Ante omnia deſcribendæ ſunt, ut jam dictum eſt, duæ lineæ A B & A C, ad exprimendos duos motus ſimplices, & dividendæ iſtæ lineæ ſecundùm ſuppoſitionem *accelerationis* horum motuum. Si motus expreſſus per lineam A C ſupponatur augeri aut minui ſecundùm hanc progreſſionem Arithmeticam ÷ 1, 2, 3, 4, 5, dividenda eſt linea in punctis 1, 2, 3, 4, 5, ſi verò motus deſignatus per lineam A B ſupponatur augeri ſecundùm progreſſionem duplam ∺ 1, 2, 4, 8, 16, aut minui ſecundùm progreſſionem ſubduplam 4, 2, 1, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, dividenda eſt linea in punctis notatis 1, 2, 4, 8, 16, aut 4, 2, 1, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, Deinde per has diviſiones ducendæ ſunt lineæ parallelæ ad A B, & ad A C; & linea A E, quæ debet exprimere motum compoſitum quæſitum, tranſibit neceſſariò per omnia puncta in quibus iſtæ lineæ parallelæ ſeſe interſecabunt. Atque ita deprehenditur via, quam illud corpus motum inſiſtere debet.

Si quis exactè cognoſcere velit, quantùm temporis elapſum fuerit, ex quo corpus illud incepit moveri, quando ad certum punctum pervenit; lineæ parallelæ ductæ ab iſto puncto ad A B, aut ad A C id indicabunt, nam diviſiones lineæ A B & A C, denotant tempus. Pariter, ſi quis ſcire velit punctū ad quod corpus illud pervenerit certo tempore; lineæ parallelæ ductæ ex diviſionibus linearum A B & A C quæ repræſentant illud tempus, indicabunt interſectione ſuâ punctum petitum. Ad diſtantiam loci unde incepit motum ſuum, quod ſpectat, ea poterit ſemper facilè cognoſci ducendo lineam ab illo puncto versùs A; nam longitudo iſtius lineæ cognoſcetur per relationem ad A B, vel ad A C cognitas. Sed quod attinet ad longitudi-

nem itineris quod corpus illud emenſum fuerit ut perveniret ad iſtud, punctum, difficile erit illam cognoſcere, quia cùm linea motûs ipſius, A E, ſit curva, non poteſt referri ad ullam iſtarum linearum rectarum.

Si quis verò vellet determinare puncta infinita per quæ corpus illud tranſire debet, hoc eſt, accuratè deſcribere & per motum continuum lineam A E; comparandus eſſet circinus cujus pedes accuratè moverentur, juxta conditiones ſtatutas in ſuppoſitionibus ſuprà factis. Quod ſæpè inventu difficillimum eſt, factû impoſſibile, & ſatis inutile ad deprehendendas relationes rerum inter ſe, quoniam non ſolet eſſe neceſſaria cognitio omnium punctorum ex quibus conſtat illa linea, ſed tantùm quorundam quę conferunt ad imaginationem regendam ubi conſiderat tales motus.

Hæc exempla ſufficiunt ut oſtendamus pleraſque ideas noſtras poſſe imaginationi exprimi & repræſentari per lineas; & Geometriæ, quæ omnes docet comparationes ſeu collationes neceſſarias ad cognoſcendas relationes linearum, uſum longiùs patere quàm vulgò putatur. Etenim Aſtronomia, Muſica, Mechanicæ Artes, & in genere omnes ſcientiæ quæ agunt de rebus quæ ſuſcipiunt magis & minus, quæque per conſequens conſiderari poſſunt ut extenſæ, hoc eſt, omnes ſcientiæ accuratæ, poſſunt referri ad Geometriam; quia omnes veritates ſpeculativæ, cùm duntaxat conſiſtant in relationibus rerum, & in relationibus relationum, poſſunt omnes referri ad lineas. Ex ijs multæ conſequentiæ poſſunt Geometricè deduci; & iſtis conſequentijs per lineas quibus repræſentantur, factis ſenſibilibus, vix ullum eſt erroris periculum, atque ingentes progreſsus in ſcientijs fieri, hoc pacto, facillimè poſſunt.

Cauſa, exempli gratiâ, cur in Muſicâ diſtinctè cognoſcitur & præcisè notatur octava, quinta, quarta, ex eo eſt quòd ſoni exprimantur chordis exactè diviſis; & quia notum eſt chordam quæ ſonat octavum tonum eſſe in proportione duplâ ad aliam quâ efficitur octava, quintam eſſe in proportione ſeſqui altera, aut duorum ad tria, & ſic de cæteris. Namque auris ſola de ſonis cum præciſione, & exactitudine requiſita in ſcientijs judicare nequit. Peritiſſimi Muſici Practici, qui auri pollent delicatiſſima & ſubtiliſſima, nondum tamen ſunt ſatis ſagaces ut agnoſcant differentiam quæ intercedit inter quoſdam ſonos; & nullam eſſe falsò ſibi perſuadent, quia de rebus judicant duntaxat per ſenſum ſuum. Sunt qui nullam admittunt differentiam inter octavam, & tres *ditonos*. Imò nonnulli arbitrantur tonum majorem à tono minori non differre; adeò ut *comma* quod conſtituit diſcrimen, ipſis ſit inſenſibile, & potiori ratione *Schiſma* quod eſt tantùm dimidia pars *commatis*.

Solâ igitur ratione manifeſtò comperimus, quòd, cùm ſpatium chordæ quod efficit differentiam inter nonnullos ſonos, ſit diviſibi-

Digitized by Google

le in plurimas partes, poſſunt adhuc eſſe permulti varij ſoni utiles & inutiles ad Muſicam, quos auris diſcernere nequit. Unde liquidò patet ſine Arithmetica & Geometria Muſicam accuratam & exactam nobis futuram fuiſſe ignotam; adeò ut ſi in hac ſcientiâ aliquem faceremus progreſſum id caſu fortuito vel imaginationis ope fieret. Sicque Muſica non eſſet amplius ſcientia demonſtrationibus certis innixa; licèt cantilenæ vi imaginationis compoſitæ dulciores cantilenis juxta leges accuratas factis, videantur.

Pariter, in Mechanicis, gravitas alicujus ponderis, & diſtantia centri gravitatis hujus ponderis à fulcimento, cùm poſſit ſuſcipere magis & minus, utraque poteſt exprimi lineis. Itaque maximus eſt Geometriæ uſus ad retegendas & demonſtrandas innumeras machinas vitæ utiliſſimas, & menti ob evidentiam ſuam jucundiſſimas.

Si, exempli gratiâ, pondus datum, ut ſex librarum, conſtituere velis in æquilibrio cum pondere duntaxat trilibri; & pondus illud ſex librarum adhæreat jugo trutinæ diſtanti ab anſa duobus pedibus; dummodo ſcias principium generale omnium Mechanicarum; ſcilicet, *Pondera ut maneant in æquilibrio, debere eſſe in proportione reciprocâ cum ipſorum diſtantiis ab anſa, ſeu agina*; Hoc eſt, pondus unum debere eſſe ad alterum pondus, ut quod diſtantia, quæ eſt inter ultimum pondus & anſam, eſt ad diſtantiam primi ponderis ab eadem anſa; facile erit deprehendere per Geometriam quænam debeat eſſe diſtantia ponderis trilibris, ut fiat æquilibrium, inveniendo juxta duodecimam propoſitionem ſexti Libri Euclidis quartam lineam proportionalem, quæ habebit quatuor pedes longitudinis. Itaque, ſi modò teneatur principium fundamentale Mechanicarum, poſſunt retegi cum evidentia omnes veritates quæ ab ijs pendent, applicando Mechanicæ Geometriam, hoc eſt, exprimendo per lineas quęcunque in Mechanicis conſideranda veniunt.

Lineæ & figuræ Geometricæ ſunt igitur aptiſſimæ ad repræſentandum imaginationi relationes quæ ſunt inter magnitudines, vel inter res quæ differunt ſecundùm magis & minus, ut ſpatia, tempora, pondera, &c. tum quia ſunt objecta ſimpliciſſima, tum quia facillimè imaginationem ſubeunt. Immò id laudis Geometriæ tribui poſſet, quòd lineæ poſſunt plura imaginationi repræſentare, quàm mens poteſt cognoſcere; cùm lineæ poſſint exprimere relationes magnitudinum incommenſurabilium, hoc eſt, magnitudinum quarum relationes non poſſunt cognoſci, quia nullam habent communem menſuram quâ poſſit fieri comparatio. Verùm iſta Geometriæ prærogativa non eſt magni momenti ad veritatis inveſtigationem, quia iſtæ expreſſiones ſenſibiles magnitudinum incommenſurabilium, menti nihil afferunt lucis.

Geometria igitur eſt utiliſſima ad reddendam mentem attentam rebus quarum relationes cognoſcere volumus. Illam tamen erroris

occaſionem nobis ſæpè præbere fatendum eſt, quia circa demonſtrationes evidentes & jucundas quas illa nobis ſubminiſtrat, ita detinemur, ut naturæ conſiderationem negligamus. Ex hac præcipuè cauſa, oritur infelix plerarumque machinarum quæ quotidie excogitantur, ſucceſſus; Hinc eſt quòd omnes Muſicæ compoſitiones, in quibus proportiones conſonantiarum accuratiſſimè obſervantur, non ſunt omnium jucundiſſimæ; & ſupputationes Aſtronomiæ exactiſſimæ quantitatem, & tempus eclipſeon haud accuratè ſæpè prædicunt. Natura nequaquam eſt abſtracta: Vectes, & rotæ Mechanicæ non ſunt lineæ & circuli Mathematici: eodem modo omnes homines non ſentiunt circa Muſicæ modulationes & concentus, immò ijdem homines varijs temporibus variè ſentiunt. Opiniones circa id variæ ſunt pro varietate commotionis ſpirituum. Denique, Aſtronomiam quod ſpectat, nulla eſt perfecta regularitas in Planetarum curſû. Cùm in ingentibus iſtis natent ſpatiis à materiâ illos ambiente irregulariter admodùm abripiuntur. Itaque errores in quos circa Aſtronomiam, Mechanicam, Muſicam, & omnes ſcientias quibus applicari ſolet Geometria, incidimus, ex Geometriâ non oriuntur, hæc ſiquidem ſcientia certiſſima eſt, ſed ex falsâ iſtius ſcientiæ applicatione.

Exempli gratiâ, vulgò ſupponuntur Planetæ deſcribere motibus ſuis circulos & ellipſes perfectè regulares; id verum non eſt. Iſta tamen ſuppoſitio eſt neceſſaria ad ratiocinandum, nec eſt prorsùs illegitima quia parum abeſt, quin id verum ſit: At ſemper recordandum eſt, principium quô nituntur ratiocinia eſſe ſuppoſitionem. Pariter, in Mechanicis ſupponuntur rotæ & vectes, &c. perfectè dura eſſe, & ſimilia lineis & circulis Mathematicis, ſine gravitate, ac ſine confricatione: ſeu potiùs ipſorum gravitas, confricatio, materia, & relatio horum omnium inter ſe ſatis non conſiderantur; non attenditur, duritie, aut magnitudine augeri gravitatem, gravitate augeri confricationem, confricatione diminui vim; ac paulatim rumpi & deſtrui machinam; atque hoc pacto quod penè ſemper in parvis ſuum poteſt ſortiri effectum, in magnis vix unquàm ex voto cedere.

Mirum igitur non eſt ſi toties errent homines, dum juxta principia haud accuratè cognita, ratiocinantur; nec arbitrandum eſt Geometriàm eſſe inutilem, quia nos ab omnibus noſtris non expedit erroribus. Suppoſitionibus ſemel factis, illius ope rectas elicere poſſumus conſequentias. Dum illa nos attentioni aſſuefacit ad ea quæ conſideramus, eodem tempore evidentem illorum cognitionem nobis conciliat. Immò ipſius ope dignoſcimus quandonam ſuppoſitiones noſtræ ſint falſæ. Sed ſine Geometria & Arithmetica in ſcientijs accuratis nihil quod paulò difficilius ſit, poteſt retegi, quamvis cæteroquin certis nitamur principijs.

Geo-

Geometria igitur habenda eſt tanquam ſpecies quędam ſcientiæ univerſalis, quâ ingenium acuitur, attendum redditur, & eò induſtriæ adducitur, ut imaginationem temperet, & ex ea auxilium ſibi neceſſarium mutuetur; namque Geometriæ ope mens imaginationis motum temperat, & imaginatio moderata viſum & applicationem mentis ſuſtinet.

Verùm ut legitimus Geometriæ admittatur uſus, obſervandum eſt omnia quæ cadunt ſub imaginationem, eadem facilitate non objici imaginationi; omnes enim imagines ęqualiter non implent mentis capacitatem. Solidum difficiliùs imaginationi objicitur quàm planum, & planum difficiliùs quàm ſimplex linea. Plus enim adhibendum eſt cogitationis in viſû claro ſolidi, quàm in viſû claro plani, & lineæ. De diverſis lineis res eodem modo ſe habet; plus requiritur cogitationis, hoc eſt, plus capacitatis mentis, ad ſibi repręſentandam lineam parabolicam, aut ellipticam, aut quaſdam alias magis complexas, quàm ad ſibi repręſentandam circuli circumferentiam; & plus ad circumferentiam circuli quàm ad lineam rectam; quia difficiliùs imaginamur lineas deſcriptas per motus valdè compoſitos & multas habentes relationes, quàm lineas deſcriptas per motus ſimpliciſſimos, vel pauciores habentes relationes. Cùm enim relationes non poſſint clarè percipi ſine attentione mentis ad plura, eò majori opus eſt cogitatione ad eas percipiendas quò plures ſunt numero. Dantur itaque figuræ adeò complexæ ut mens ſatis non habeat capacitatis ad eas diſtinctè imaginandas; ſed aliæ etiam ſunt quas mens multò faciliùs imaginatur.

Ex tribus angulorum rectilineorum ſpeciebus, nempe acuto, recto, & obtuſo; ſolus rectus excitat in mente ideam diſtinctam & fixam. Innumeri ſunt anguli acuti omnes inter ſe diverſi; de obtuſis res non ſecus ſe habet. Itaq; quum imaginamur angulum acutum, aut angulum obtuſum, nihil exacti & diſtincti imaginamur. At verò ubi angulum rectum imaginamur nullum eſt erroris periculum; idea illius eſt diſtincta, quin & imago quam de ipſo formamus in cerebro, ut plurimùm ſatis accurata eſt.

Poſſumus equidem determinare ideam vagam anguli acuti ad ideam ſpecialem anguli triginta graduum, jam autem idea anguli triginta graduum non minùs accurata eſt quàm idea anguli 90. graduum, hoc eſt anguli recti. Sed imago quam de ipſo nobis efformare conaremur, eſſet longè minùs accurata quàm imago anguli recti. Hujus imaginis repræſentationi aſſuefacti nondùm ſumus, nec poſſumus illam formare niſi cogitando de circulo, aut parte determinatâ circuli diviſi in partes æquales. Sed ut imaginemur angulum rectum, cogitatio illius diviſionis circuli neceſſaria non eſt; ſola lineæ perpendicularis idea ſufficit imaginationi ut formet imaginem hujus anguli, nec mens ullam patitur difficultatem ut ſibi repræſen-

tet perpendiculares, quia omnia ſtantia, ſeu erecta, videre aſſuefacti ſumus.

Ut igitur, habeatur objectum ſimplex, diſtinctum, fixum, ad id aptum ut facilè imaginationem ſubeat, ac per conſequens ut mentem reddat attentam, & evidentiam in veritatibus quas inveſtigat conſervet, ut, inquam, tale habeatur objectum judicare facile eſt, omnes magnitudines quas conſideramus referendas eſſe ad ſimplices ſuperficies, lineis, & angulis rectis terminatas, ut ſunt quadrata perfecta, & aliæ figuræ rectangulæ, vel ad ſimplices lineas rectas. Iſtarum enim figurarum natura faciliùs cognoſcitur.

Ceterùm res omnes quarum cognitio inveſtigatur per lineas & figuras Geometricas poſſe exprimi hic non pertendimus. Multa ſunt quæ huic regulæ nec poſſunt nec debent adaptari. Exempli gratiâ, cognitio Dei omnipotentis, infinitè juſti, à quo omnia omnimodè pendent, qui creaturis ſuis felicitatem pollicetur, ea lege atque conditione ut ipſius mandatis obediant, hæc, inquam, cognitio principium eſt totius Ethices; & ex illo innumeræ poſſunt deduci certæ & indubitatæ conſequentiæ; hoc tamen principium iſtæque conſequentiæ lineis & figuris Geometricis exprimi nequeunt. Innumeræ pariter notiones Phyſicæ quarum ope plurimas veritates evidenter cognoſcimus lineis determinari & repræſentari nequaquàm poſſunt. Attamen permulta hoc Geometrico modo poſſe & examinari, & addiſci fatendum eſt. Illo itaque uti ſemper utile eſt quia uſu temperato imaginationis, per hanc methodum, adhibito, mens attentioni aſſueſit, & quia quæ hac ratione diſcuntur, clariùs demonſtrata videntur, & faciliùs memoriæ tenentur.

Auxilium quod ex Geometriâ petitur ad conſervandam mentis attentionem ſenſibus tribuere potuiſſem: Verùm Geometriam ad imaginationem potiùs pertinere quàm ad ſenſus exiſtimavi, quamvis lineæ ſint aliquid ſenſibile. Quibus de cauſis id egerim hic referre inutile ſatis foret, id enim nullius uſus eſſet, niſi ut ordinem à me in ſupradictis obſervatum lectori approbarem, quod eſſentiale non eſt. De Arithmeticâ quoque & de Algebra non ſum loquutus, quia numeri, & literæ Alphabeticæ, quibus iſtæ utuntur ſcientiæ, non tam conferunt ad attentionem mentis augendam, quàm ad ipſius extendendam capacitatem, ut Capite ſequenti ſumus explicaturi.

Hæc ſunt auxilia generalia quibus mens attentior reddi poteſt. Nulla alia nobis ſuppetunt, præter ipſam voluntatem attendendi, de qua hic ſermo non habetur, ſupponimus enim eos qui ſtudent, attendere velle ad ea quæ ſtudent.

Multa tamen alia ſunt auxilia ſpecialia, propria quibuſdam hominibus; ut certa quædam potûs & cibi genera, quædam loca, quædam corporis diſpoſitiones, & alia circa quæ quiſque ſibi magiſter

eſſe debet, propriam conſulendo experientiam. Imaginationis diſpoſitio eſt examinanda poſt cibum ſumptum, & attendendum quænam conſervent, aut diſſipent mentis attentionem. Quod circa id generalius dici poteſt, huc redit, uſum, ſcilicet, moderatum alimentorum quę multos faciunt ſpiritus animales, eſſe aptiſſimum ad augendam attentionem mentis, & vim imaginationis languidę.

CAPVT V.

De modis augendi extenſionem & capacitatem mentis. Arithmeticam, & Algebram ad id omninò neceſſarias eſſe.

ARbitrandum primâ fronte non eſt poſſe unquàm verè augeri capacitatem & extenſionem mentis. Mens humana eſt, ut ita loquar, quantitas determinata, & certa quędam cogitationis portio; mens majorem acquirere nequit extenſionem, ſeu capacitatem eâ quam habet; nec inflatur, nec extenditur, ut liquores, & metalla inflari & extendi creduntur. Denique magis non percipit hoc tempore quàm illo.

Id equidem experientiæ repugnare videtur. Sæpè de multis objectis cogitamus, ſæpè verò de unico, immò ſæpè nos nihil cogitare dicimus. Attamen ſi attendatur cogitationem eſſe menti id quod extenſio eſt corpori, manifeſtò patebit, quòd quemadmodum corpus non poteſt eſſe reverâ magis extenſum hoc tempore, quàm illo, ita ſi res æquâ judicij lance perpendatur, mens nunquam poteſt plus cogitare uno tempore quàm alio, ſive plurima percipiat objecta, ſive unicum, immò etiam tempore quò nos nihil cogitare aſſerimus.

Verùm cauſa cur credamus nos plus cogitare certo quodam tempore quàm alio, ex eo oritur, quòd ſatis non diſtinguamus inter percipere confusè, & percipere diſtinctè. Certè plus requiritur cogitationis, vel capacitas cogitandi debet eſſe plenior, ad percipiendas multas res diſtinctè, quàm ad unicam percipiendam; ſed non plus requiritur cogitationis ad percipienda multa confusè, quàm ad unicam rem diſtinctè percipiendam. Itaque plus non eſt cogitationis in mente ubi de multis rebus cogitat, quàm ubi de unica: cùm ſi de unicâ cogitet illam longè clariùs percipiat, quàm quum pluribus intenta eſt.

Obſervandum enim eſt unicam ſimplicem perceptionem tantum quandoque includere cogitationis, ſeu tantum implere capacitatem mentis, quantùm judicium, immò ratiocinium complexum; quandoquidem experientia docet, perceptionem ſimplicem, ſed vividam, claram, & evidentem unius duntaxat rei, nos æquè applicare & occupare, ac ratiocinium complexum, vel perceptio obſcura, & confuſa multarum relationum inter multas res.

Quemadmodùm enim tantum aut etiam plus eſt ſensûs in visû ſenſibili objecti alicujus quod præ manibus habeo, oculis cominus diſpicio, & accuratè examino, quàm in visû ingentis planitiei quam negligenter & ſecurè oberrans circumſpicio; ita ut claritas & diſtinctio ſenſationis quam habeo de illo objecto oculis meis proximo, compenſet extenſionem ſensûs confuſi multarum rerum quas in planitie ſecurus video;. Pariter, viſus mentis circa unicum objectum interdum adeò vividus, & diſtinctus eſt, ut tantum, aut etiam plus includat cogitationis, quàm viſus relationum quæ ſunt inter multas res.

Equidem quandoque contingit ut cogitare nobis videamur de unicâ re, quam tamen vix poſſumus capere, cùm è contra alio tempore rem illam, multaſque alias cum ipſa quàm facillimè capiamus. Atque his adducti cauſis menti majorem eſſe cogitandi capacitatem certo quodam tempore, quàm alio arbitramur. Verùm nos hallucinari evidens eſt. Cauſa cur quibuſdam temporibus res facillimas ægrè tamen concipimus, ex eo non oritur quòd cogitatio mentis, vel ipſius ad cogitandum capacitas ſit imminuta, ſed quia hæc capacitas aliquâ ſenſatione vividâ doloris, aut voluptatis, aut ingenti numero ſenſationum debilium & obſcurarum, quæ ſtuporem quendam gignunt, occupatur; nam ſtupor ut plurimùm aliunde non procedit quàm ex ſensû confuſo plurimarum rerum.

Quælibet ceræ portio unam quidem figuram valdè diſtinctam poteſt ſuſcipere; ſed duas ſuſcipere nequit quin una ab alterâ confundatur; nam eodem tempore perfectè rotunda, & perfectè quadrata eſſe non poteſt; ſi denique mille recipiat figuras, earum nulla erit diſtincta. Jam autem ſi illa ceræ portio proprias figuras ſuas poſſet cognoſcere, ſcire tamen nequiret quânam terminaretur figurâ, ſi earum numerus æquô major eſſet. De mente noſtrâ res non ſecus ſe habet, cùm ipſius capacitas innumeris impletur modificationibus, eas diſtinctè percipere nequit, quia eas ſeparatim non ſentit. Itaque ſe nihil ſentire autumat. Dolorem, voluptatem, lucem, ſonos, ſapores ſe ſentire dicere nequit; horum omnium nihil diſtinctè ſentit, licèt his omnibus confusè afficiatur.

Sed licèt ſupponeremus mentem non ſubmitti motui confuſo & inordinato ſpirituum animalium; ipſamque à corpore ita abſtrahi, ut ipſius cogitationes à corporis motibus nequaquam penderent;

poſſet tamen evenire ut quædam certò tempore faciliùs caperemus quàm alio, capacitate mentis noſtræ nullatenus tamen imminutâ, vel auctâ. Tunc enim de alijs rebus ſpeciatim, vel in genere de ente indeterminato cogitaremus.

Idea generalis infiniti eſt inſeparabilis à mente, ipſiuſque capacitatem omninò occupat, cùm de re aliqua ſpeciali non cogitat. Dum enim dicimus nos nihil cogitare, hinc concludendum non eſt nos non cogitare ad ideam illam generalem, ſed duntaxat nos ad nihil ſpeciale cogitare.

Certè ſi idea illa mentem noſtram non impleret, de rebus quibuſlibet cogitare non poſſemus, ut id tamen poſſumus; etenim de rebus planè ignotis cogitari nequit. Jam autem ſi idea illa menti præſentior non adeſſet, ubi nihil cogitare nobis videmur, quàm quum de aliquâ re ſpeciatim cogitamus, æquè facilè ad rem quamlibet pro lubitû cogitaremus, ubi veritati cuipiam ſpeciali ſtrenuè incumbimus, quam quum nulli rei ſpeciatim animum appellimus, quod experientiæ repugnat. Nam, exempli gratiâ, quum Geometricæ propoſitioni fortiter incumbimus, de rebus quibuſlibet eadem facilitate cogitare non poſſumus, ac quando nullâ occupamur ſpeciali cogitatione. Itaque eò magis cogitamus ad ens generale & infinitum, quò minùs cogitamus ad entia ſpecialia & finita; atque ita ſemper tantumdem cogitatur uno tempore quàm alio.

Non poteſt igitur augeri mentis capacitas, illam, ut ita dicam, inflando, ipſique plus realitatis communicando, ſed tantummodò illâ induſtriè utendo; quod apprimè fit Arithmeticæ & Algebræ ope. Iſtæ enim ſcientiæ rationem docent, ita contrahendi ideas, eaſque eo ordine conſiderandi ut mens quamvis parvâ prædita capacitate, iſtarum ſcientiarum ope, veritates maximè complexas, quæque primâ fronte videntur ἀκαταλήπτοι, poſſit tamen capere. Sed res à principio ſunt reſumendæ, ut ſolidiùs & clariùs explicentur.

Veritas nihil aliud eſt quàm relatio realis, ſive æqualitatis ſive inæqualitatis. Falſitas nihil aliud eſt quàm *negatio* veritatis, aut relatio falſa & imaginaria. Veritas eſt, *id quod eſt*: falſitas verò non eſt, aut ſi mavis, *eſt id quod non eſt*. Ubi relationes quæ reverâ ſunt videmus, nunquam fallimur; quia ubi videmus veritatem, nunquam fallimur. At cùm judicamus, nos videre quaſdam relationes, quæ tamen non ſunt, tunc fallimur, tunc enim falſitatem videmus, videmus id quod non eſt, ſeu potiùs nihil videmus. Qui videt relationem æqualitatis inter bis duo & quatuor, ille videt veritatem, quia videt æqualitatis relationem, quæ reverâ eſt ſicut illam videt. Pariter quicunque videt relationem inæqualitatis inter bis duo & quinque, videt veritatem, quia videt relationem inæqualitatis quæ reverâ eſt. At qui judicat ſe videre relationem æqualitatis inter bis

Digitized by Google

2 & 5, ille fallitur, quia videt, vel potiùs quia ſe videre putat relationem æqualitatis quæ non eſt. Veritates igitur nihil ſunt quàm relationes, & cognitio veritatum nihil eſt quàm cognitio relationum. Sed falſitates nihil ſunt, & cognitio falſitatis, aut cognitio falſa, eſt cognitio eorum quæ non ſunt, ſi id dici poſſit; cùm enim id quod non eſt cognoſci nequeat niſi relatè ad id quod eſt, non cognoſcitur error niſi per veritatem.

Tot falſitatum genera poſſunt diſtingui quot veritatum. Et ſicut relationes ſunt triplicis generis, ideæ ad aliam ideam, rei ad ideam ſuam, aut ideæ ad rem ſuam, denique rei ad aliam rem, pariter veritates ſunt & falſitates trium generum. Sunt inter ideas, inter res & ipſarum ideas, & inter res tantummodò. Verum eſt bis 2. eſſe 4. falſum eſt bis duo eſſe 5. Hîc ſunt veritas & falſitas inter ideas. Verum eſt unum exiſtere ſolem, falſum eſt duos eſſe: hîc ſunt veritas & falſitas inter res & ipſarum ideas; Verum eſt denique, terram Lunâ eſſe majorem; & falſum Solem eſſe terrâ minorem; hic ſunt veritas & falſitas inter res tantummodò.

Ex tribus illis veritatum ſpeciebus; quæ ſunt inter ideas, æternæ ſunt & immutabiles, & propter ipſarum immutabilitatem ſunt etiam regulæ & menſuræ cæterarum: omnis enim regula, aut omnis menſura debet eſſe immutabilis. Et hanc ob cauſam in Arithmeticâ, Algebrâ & Geometriâ ſolæ iſtæ conſiderantur veritates, quia iſtæ ſcientiæ generales includunt omnes ſcientias particulares & earum ſunt regulæ. Omnes relationes, vel omnes veritates quæ ſunt inter res creatas, vel inter ideas & res creatas obnoxiæ ſunt mutationi cujus omnis creatura capax eſt. Solæ veritates quæ ſunt inter noſtras ideas & Ens ſummum, ſunt immutabiles, ut relationes quæ ſunt inter ſolas ideas, quia Deus mutationi obnoxius non eſt, non ſecus ac ideæ quas includit.

Hinc eſt quòd nullas veritates ſolo mentis exercitio retegere conemur, præter veritates quæ ſunt inter ideas. Senſibus enim penè ſemper utimur ad alias detegendas. Ut rerum exiſtentiæ certiores ſiamus manibus & oculis utimur, ut & ad cognoſcendas earum relationes æqualitatis aut inæqualitatis. Solarum idearum, mens poteſt cognoſcere relationes ſine erroris periculo & ſine ſenſuum usû. Sed non modò eſt relatio inter ideas, ſed etiam inter relationes quæ ſunt inter ideas, inter relationes relationum idearum, ac denique inter conjunctiones multarum relationum, & inter relationes conjunctionum illarum relationum & ſic in infinitum. Geometræ veritatem ſimplicem, hoc eſt, relationem unius ideæ integræ ad aliam, relationem 4. ad 2. vel ad bis 2. vocant *rationem Geometricam* aut ſimpliciter *rationem*; namque exceſſus aut defectus ideæ, vel, ut terminis uſitatis utar, exceſſus aut defectus magnitudinis non eſt propriè ratio, ut nec exceſſus aut defectus æquales, ſunt rationes æquales. Ubi

ideæ aut magnitudines ſunt æquales, tunc eſt ratio æqualitatis; ubi ſunt inæquales, ratio eſt inæqualitatis.

Relatio quæ eſt inter relationes magnitudinum, hoc eſt, inter rationes vocatur, *ratio compoſita*, quia eſt relatio compoſita: ratio quæ eſt inter rationem 6. ad 4. & 3. ad 2. eſt ratio compoſita. Et quum rationes componentes ſunt æquales, hæc ratio compoſita dicitur *proportio* ſeu *ratio duplicata.* Ratio quæ eſt inter rationem 8. ad 4. & rationem 6. ad 3. eſt proportio, quia duæ iſtæ rationes ſunt æquales.

Jam autem obſervandum eſt omnes relationes aut omnes rationes, tum ſimplices, tum compoſitas eſſe veras magnitudines, & ipſum terminum *magnitudinis* eſſe terminum relativum qui aliquam relationem neceſſariò deſignat. Quippe nihil magnum eſt per ſe, & ſine relatione ad aliud, præter infinitum, aut unitatem. Immò omnes numeri integri æquè ſunt relationes & rationes, ac numeri fracti, aut numeri comparati cum alio, vel diviſi per alium; quamvis id poſſit non animadverti, quia iſti numeri integri poſſunt exprimi per unicum numerum arithmeticum; 4, exempli gratiâ, vel $\frac{8}{2}$ eſt æquè relatio vel ratio ac $\frac{1}{4}$ aut $\frac{2}{8}$ unitas ad quam numerus 4. refertur non exprimitur, ſed ſubintelligitur, nam numerus integer 4. eſt relatio vel ratio, æquè ac $\frac{4}{1}$ aut $\frac{8}{2}$, cùm numerus 4. æqualis ſit iſtis $\frac{4}{1}$ vel $\frac{8}{2}$ Cùm igitur omnis magnitudo ſit relatio, aut omnis relatio magnitudo, omnes relationes numeris arithmeticis exprimi, & ſignis imaginationi repræſentari poſſe evidenter patet.

Cùm itaque omnes veritates nihil ſint quàm relationes; ut accuratè cognoſcamus omnes veritates, tum ſimplices, tum compoſitas, ſufficit nos accuratè cognoſcere omnes earum relationes, tum ſimplices, tum compoſitas. Duplicis ſunt generis, ut jam dictum eſt; relationes æqualitatis & relationes inæqualitatis. Omnes relationes æqualitatis ſimiles eſſe conſtat; itaque ſimul ac cognoſcimus rem unam eſſe æqualem alteri cognitæ, illius relatio vel ratio, accuratè cognoſcitur. Sed de inæqualitate res ſecùs ſe habet; notum eſt turrim eſſe majorem decempedâ, & minorem mille decempedis, illius tamen turris magnitudo, & ratio ad unam decempedam accuratè non cognoſcitur.

Ut res inter ſe comparentur, vel potiùs, ut relationes inæqualitatis accuratè poſſimus metiri, opus eſt menſurâ juſtâ & exactâ; opus eſt ideâ ſimplici & infinitè intelligibili; menſurâ univerſali; quæque poſſit rebus quibuſlibet accommodari. Hæc menſura eſt unitas. Hac omnia exactè poſſumus metiri, & ſine illâ nihil quicquam ac-

Digitized by Google

curatè cognoſci poteſt. Sed cùm omnes numeri ex unitatibus duntaxat conſtent, jam evidens eſt ſine ideis numerorum & ſine ratione & modo comparandi & metiendi has ideas, hoc eſt, ſine Arithmeticâ nullum poſſe fieri progreſſum in cognitione veritatum complexarum.

Idea, ſeu relationes inter ideas, unô verbô, magnitudines cùm poſſint eſſe majores & minores alijs magnitudinibus, non poſſunt reddi æquales niſi per plus & minus quæ componantur ex unitate toties repetitâ, quoties neceſſe erit. Itaque per ſolam additionem aut ſubſtractionem unitatis, & partium unitatis (ubi diviſa concipitur) poſſumus accuratè metiri omnes magnitudines, & omnes cognoſcere veritates. Jam autem inter omnes ſcientias Arithmetica & præcipuè Algebra ſolæ poſſunt nos ad id inſtituere ut dexterè, evidenter, & cum miro capacitatis ingenij temperamento iſtas operationes facere poſſimus. Iſtæ igitur duæ ſcientiæ ſolæ eam menti communicant perfectionem & extenſionem, cujus capax eſt. Cùm per eas ſolas omnes retegantur veritates quæ accuratè poſſunt cognoſci.

Nam Geometria vulgaris imaginationis perfectioni magis confert quàm mentis, & veritatibus, quæ hujus ſcientiæ ope reteguntur, tanta non ſemper eſt evidentia quàm Geometræ vulgò putant. Exiſtimant, exempli gratiâ, ſe expreſſiſſe quarundam magnitudinum valorem, ubi probaverunt illas magnitudines æquales eſſe quibuſdam lineis, quæ ſubtenduntur angulis rectis quorum latera accuratè cognita ſunt; aut alijs lineis, aliquâ ex ſectionibus conicis determinatis. Sed illos hallucinari manifeſtum eſt; nam illæ ſubtenſæ, exempli gratiâ, ipſæ ſunt incognitæ. Accuratiùs cognoſcitur $\sqrt{8}$, vel $\sqrt{20}$. quàm linea quam imaginamur aut quæ deſcribitur ſuper chartâ, ut ſubtendatur angulo recto, cujus latera ſingula ſunt 2, vel cujus unum latus eſt 2. alterum verò 4. ſaltem cognoſcimus $\sqrt{8}$ quàm proximè accedere ad 3, & $\sqrt{20}$. eſſe 4. & $\frac{1}{2}$ circiter: Ac certis quibuſdam regulis ad veram illarum magnitudinem in infinitum poſſumus accedere; quòd ſi eò pervenire nequeamus, id ex eô fit quòd mens infinitum capere nequeat. Sed confuſam tantùm habemus ideam magnitudinis ſubtenſarum, immò ut exprimantur recurrendum eſt ad $\sqrt{8}$. vel $\sqrt{20}$. Itaque conſtructiones Geometricæ quibus utuntur ad exprimendos valores quantitatum incognitarum, ad moderandam imaginationem, & ad detegendas relationes aut veritates quæſitas utiliores ſunt quàm ad mentem ipſam regendam. Sed quia imaginationis quàm mentis uſû longè magis delectamur, plerique Geometriam Arithmeticæ & Algebræ anteponunt.

Ut manifeſtò pateat Arithmeticam & Algebram eſſe etiam Logicam retegendæ veritati, & extendendæ, quantùm id fieri poteſt, men-

mentis capacitati utiliſſimam; Quædam circa iſtarum ſcientiarum regulas obſervare ſufficiet. Omnes veritates nihil aliud eſſe quàm relationes, ſimpliciſſimam relationem & accuratiſſimè cognitam eſſe relationem æqualitatis; ab eâ incipiendam eſſe menſuram aliarum relationum ut accuratam inæqualitatis aſſequamur ideam; menſuram quâ uti debemus, eſſe unitatem; illamque eſſe addendam vel tollendam quoties neceſſe eſt, ad metiendum exceſſum aut defectum inæqualitatis harum magnitudinum; modò dictum eſt.

Hinc liquidò patet omnes operationes, quæ poſſunt conferre ad deprehendendas relationes æqualitatis, nihil eſſe præter additiones & ſubtractiones; additiones magnitudinum ad æquandas magnitudines; additiones relationum ad æquandas relationes; vel ad magnitudines ſecundùm proportionem diſponendas; denique additionem relationum relationum ad æquandas relationes relationum, vel ad magnitudines diſponendas ſecundùm proportionem compoſitam.

Ut 4. æquentur cum 2. addendum eſt 2. ad 2. aut tollendum 2. de quatuor, aut denique addenda eſt unitas ad 2. & tollenda de 4. Id clarum eſt.

Ut æquetur relatio aut ratio 8. ad 2. rationi 6. ad 3. addendum non eſt 3. ad 2; nec tollendum 3. ab 8. ita ut exceſſus unius numeri ſuprà alium æqualis ſit cum 3. qui eſt exceſſus numeri 6. ſupra 3. hoc pacto enim duntaxat adderentur, & æquarentur magnitudines ſimplices. Primò, videndum eſt quænam ſit quantitas relationis 8. ad 2. vel quid valeat $\frac{8}{2}$ & reperietur dividendo 8. per 2, *exponentem* hujus rationis eſſe 4. vel $\frac{8}{2}$ æquari numero 4. Pariter videndum eſt quænam ſit quantitas rationis 6. ad 3. & reperitur æqualis numero 2. Hoc pacto liquet haſce duas rationes, $\frac{8}{2}$ æquales eſſe numero 4. & $\frac{6}{3}$ numero 2, tantùm differre numero 2. ut itaque æquari poſſint; poteſt numero $\frac{6}{3}$ adhuc addi numerus $\frac{6}{3}$ æqualis numero 2. Sic enim habebitur $\frac{12}{3}$ quæ erit ratio æqualis rationi $\frac{8}{2}$ vel poteſt ex ratione $\frac{8}{2}$ tolli ratio $\frac{4}{2}$ æqualis numero 2. ſic enim habebitur $\frac{4}{2}$ quæ erit ratio æqualis rationi $\frac{6}{3}$ vel denique addetur unitas numero $\frac{6}{3}$ & tolletur ab $\frac{8}{2}$ ſic enim habebitur $\frac{9}{3}$ & $\frac{6}{2}$ quæ ſunt relationes æquales, nam 9. eſt ad 3. ſicut 6. ad 2.

Denique, ut cognoſcatur quantitas inæqualitatis, inter rationes quæ oriuntur, altera ex ratione compoſitâ, vel ex ratione rationum 12. ad 3. & 3. ad 1; altera verò ex ratione compoſitâ, aut ratione rationum 8. ad 2, & 2. ad 1; eâdem inſiſtendum eſt viâ. Primò, quantitas rationis 12. ad 3. denotatur per 4; vel 4. eſt exponens rationis 12. ad 3; & 3. eſt *exponens* rationis 3. ad 1; & exponens rationis quæ eſt inter exponentes 4. & 3. eſt $\frac{4}{3}$ Secundò exponens rationis 8. ad 2. eſt 4. & rationis 2. ad 1. eſt 2; & exponens exponentium 4. & 2. eſt 2. Denique inæqualitas inter rationes quæ oriuntur ex rationibus rationum, eſt differentia inter $\frac{4}{3}$ & 2. hoc eſt, $\frac{2}{3}$ Ergo $\frac{2}{3}$ ſi addantur rationi rationum 12. ad 3. & 3. ad 1, vel ſi tollantur de ratione aliarum rationum 8. ad 2. & 2. ad 1, æquantur iſtæ rationes rationum, & efficiunt proportionem compoſitam. Itaque poſſumus uti additionibus & ſubſtractionibus ad æquandas magnitudines & earum rationes, tum ſimplices, tum complexas, & ad aſſequendam ideam accuratam quantitatis inæqualitatis quæ eſt inter ipſas.

Multiplicationum & *diviſionum*, tum ſimplicium, tum compoſitarum uſus equidem obtinet, ſed illæ, nihil aliud ſunt quàm *additiones* & *ſubtractiones* compoſitæ. Multiplicando enim 4. per 3, fiunt additiones numeri 4, quot numerus ternarius continet additiones unitatis, vel invenitur numerus qui eandem habet rationem ad 4. quam 3. habet ad unitatem: & dividendo 12. per 4, ſubtrahuntur 4. ex 12, quoties id fieri poteſt, hoc eſt, reperitur numerus cujus ratio ad unitatem æqualis ſit rationi 12. ad 4. Nam 3. illius exponens eandem habet rationem ad unitatem quam 12. ad 4; *Extractiones radicum quadratarum*, *cubicarum*, *&c.* nihil ſunt quàm diviſiones per quas una, duæ, vel tres *media proportionales* quæruntur.

Adeò finita eſt mens hominis, ipſius memoria infidelis, & imaginatio anguſta ut abſque numerorum arithmeticorum & ſcriptura uſu, & ſine induſtriâ Arithmeticæ ope partâ, nequaquam poſſint fieri operationes neceſſariæ ad cognoſcendam inæqualitatem magnitudinum & rationum quæ ſunt inter ipſas: Ubi eſſent multi numeri addendi aut ſubtrahendi, ſeu, quod idem eſt, ubi numeri illi ſunt magni, nec poſſunt addi niſi per partes, iſtarum aliquæ ſemper omitterentur. Nulla eſt imaginatio ſatis vaſta ut fractiones paulò majores, exempli gratiâ, $\frac{1723}{42031}$, $\frac{17240123}{124311}$ addere poſſit, vel unam ab aliâ ſubtrahere.

Digitized by Google

Multiplicationes, diviſiones & extractiones radicum numerorum integrorum ſunt longè difficiliores ſimplicibus additionibus aut ſubtractionibus; mens ſola ſine Arithmeticæ auxilio arctior eſt & debilior quàm ut eas per ſe facere poſſit. Nec his demonſtrandis immorari operæ pretium eſt.

Analyſis tamen & Algebra multò præſtantior eſt Arithmeticâ; mentis capacitatem longè minùs diſpeſcit, modò omnium ſimpliciſſimo & facillimo ideas contrahit. Quod arithmeticæ ope non niſi magno temporis diſpendio fit, Algebræ ope unico temporis momento effectum datur, mente nullomodo turbatâ numerorum varietate & operationum longitudine. Quid plura? Quædam erant ſcibilia & quorum ſcientia erat neceſſaria, quæ tamen per ſolam Arithmeticam cognoſci non poterant, ſed non credam eſſe quicquam utile, quodque accuratè ab hominibus ſciri poſſit, ad cujus cognitionem Arithmeticæ & Algebræ ope pervenire non poſſint. Itaque iſtæ duæ ſcientiæ ſunt fundamentum cæterarum omnium, & rationes ſuppeditant quibus omnes accuratæ ſcientiæ acquiri queant: nullâ enim aliâ ratione quàm per Arithmeticam & præcipuè per Algebram fit, mentis capacitas meliùs & faciliùs attemperari & dirigi poteſt.

PARS SECUNDA
DE METHODO.

CAPVT PRIMVM.

De legibus obſervandis in veritatis inveſtigatione.

EXplicatis rationibus & medijs quibus mens attentior & amplior, ac proinde perfectior, fieri, hoc eſt, majorem perſpicacitatem acquirere poſſit, jam veniendum eſt ad leges neceſſariò obſervandas in omnium quæſtionum ſolutione. Hic diu ſatis immorabor, & rem multis exemplis illuſtrare conabor, ut legum illarum neceſſitas meliùs cognoſcatur, & ad eas in praxin redigendas mens faciliùs aſſueſcat. Illarum enim praxis earumdem cognitione difficilior eſt.

Cæterùm hic nihil extraordinarij quod mentem perſtringat expectandum eſt: qnin ut iſtæ leges prodeſſe poſſint, oportet eas eſſe ſimplices & naturales, paucas numero, intellectû facillimas, & à ſe invicem pendentes. Unô verbô mentem noſtram duntaxat veluti manû ducere debent ac attentionem moderari, illam verò non diſſipare & diverſam agere. Ex experientiâ enim ſatis conſtat Logicam Ariſtotelis admodùm utilem non eſſe, quia mentem nimis occupat, illamque ab attentione ad res quas examinat abducit. Qui igitur ſolis delectantur myſterijs& figmentis extraordinarijs indolem iſtam ridiculam aliquantiſper abdicent, & attendant pro virili, an leges infrà tradendæ ſufficiant ad conſervandam ſemper evidentiam in mentis perceptionibus, & ad retegendas veritates abditiſſimas. Dummodò iniquis non prævertantur judicijs circa haſce regulas ob ipſarum ſimplicitatem & facilitatem, confido ipſos, uſu quem de illis faciendum mox indicabimus, eſſe agnituros, principia clariſſima & ſimpliciſſima eſſe omnium fœcundiſſima, & res extraordinarias, ac difficiles tantam non ſemper afferre utilitatem, quantam vana noſtra curioſitas nobis inducere ſolet.

Harum omnium legum principium eſt; *ſemper conſervandam eſſe evidentiam in ratiocinijs ut veritas ſine erroris periculo retegatur.* Ab iſto princi-

pio pendet hæc generalis lex, circa ſtudiorum noſtrorum materiam, *nos*, ſcilicet, *non debere ratiocinari niſi de rebus quarum ideas habemus claras*, ac per conſequentiam neceſſariam, *ſemper incipiendum eſſe à rebus ſimpliciſſimis & facillimis, & ijs diutiſſimè immorandum eſſe; antequam veniamus ad inquiſitionem rerum maximè complexarum & difficilium.*

Leges circa rationem quâ procedere debemus ad ſolvendas quæſtiones pendent etiam ab hoc eodem principio; & prima illarum legum eſt. *Statum quæſtionis ſolvendæ eſſe diſtinctiſſimè concipiendum*, præterea ideæ terminorum ſatis diſtinctæ eſſe debent ut poſſint comparari, & relationes quæſitæ cognoſci poſſint.

At ubi relationes rerum inter ſe cognoſci nequeunt, eas immediatè comparando; ſecunda lex eſt: *aliquo mentis conamine unam aut plures ideas medias eſſe inveniendas, quibus uti poſſimus ut menſurâ communi ad agnoſcendas earum ope relationes quæ ſunt inter res illas.* Accuratè ſtudendum eſt ut ideæ illæ ſint claræ & diſtinctæ, prout relationes accuratiores, & plures numero deprehendere conamur.

Quum verò quæſtiones difficiles ſunt & longum requirunt examen; tertia lex eſt; *A materiâ agitandâ ea omnia eſſe amovenda quorum examen non eſt neceſſarium ad retegendam veritatem quæſitam.* Etenim capacitas mentis inutiliter non eſt dividenda, & omnis ipſius acies & vis collocanda eſt duntaxat circa res ex quibus lumen percipere poteſt. Quæ poſſunt eliminari, ea ſunt omnia quæ ad quæſtionem non pertinent, &, quibus eliminatis, quæſtio integra ſubſiſtit.

Ubi quæſtio intra paucos terminos ſic incluſa fuit, quarta regula eſt. *Materiam meditationis eſſe dividendam per partes, illaſque partes ſigillatim eſſe tractandas juxta ordinem naturalem, incipiendo à ſimplicioribus, hoc eſt, ab ijs quæ pauciores includunt relationes; nec ad magis complexas unquam tranſgrediendum, quin ſimpliciores priùs diſtinctè cognitæ, & familiares redditæ fuerint.*

Ubi hæc meditatione familiaria, & nobis veluti ſolennia facta ſunt, quinta regula eſt. *Horum omnium ideas eſſe contrahendas, & in imaginatione diſponendas, vel in chartâ ſcribendas, adeò ut mentis capacitatem ampliùs non impleant.* Quamvis hæc regula ſemper utilis ſit, omninò tamen neceſſaria eſt duntaxat in quæſtionibus difficillimis, quæque magnam mentis capacitatem exigunt, quia illa capacitas non poteſt extendi niſi contrahendo ideas. Iſtius & ſequentium Regularum uſus non cognoſcitur accuratè niſi in Algebrâ. Ubi ideæ omnium neceſſariò conſiderandorum, claræ, familiares, contractæ, in imaginatione ordine digeſtæ, vel in chartâ expreſſæ ſunt; ſexta regula eſt. *Omnia eſſe comparanda, ſeu conferenda juxta combinationum leges, alternatim inter ſe invicem, aut ſolo mentis intuitû, aut motû imaginationis conjuncto cum viſû mentis, aut calculo calami conjuncto cum attentione mentis & imaginationis.*

Si nulla ex omnibus relationibus quæ reſultant ex iſtis omnibus comparationibus, ea ſit quæ inveſtigatur; *Iterum ex omnibus iſtis rela-*

Fff 3

tionibus eæ ſunt amovendæ quæ inutiles ſunt ad quæſtionis ſolutionem; aliæ verò familiares reddendæ, contrahendæ, & in imaginatione ordine diſponendæ, aut in chartâ exprimendæ; invicem comparandæ juxta leges combinationum; & videndum an relatio compoſita quæ diſquiritur, ſit aliqua ex omnibus relationibus compoſitis quæ reſultant ex novis iſtis comparationibus.

Si nulla ex iſtis relationibus repertis includat quæſtionis ſolutionem; *ex omnibus iſtis relationibus eliminandæ ſunt inutiles; aliæ familiares ſibi reddendæ, &c.* Et hoc pacto pergendo veritas aut relatio quæ diſquiritur quantumvis complexa comperietur: dummodò mentis capacitatem ſufficienter extendere valeamus, contrahendo ideas, & in omnibus iſtis operationibus ad terminum nobis attingendum ſemper attendamus. Nam perpetuus quæſtionis intuitus omnibus mentis progreſſionibus debet præeſſe, quia quò tendamus ſcire operæ pretium eſt.

Imprimis cavendum eſt ne falſo quodam ſplendore aut veriſimilitudine contenti decipiamur, ac comparationes ad veritatem de quâ agitur comperiendam neceſſariæ toties ſunt iterandæ, quouſque aſſenſum noſtrum cohibere non poſſimus, quin arcanis excipiamur objurgationibus à Magiſtro intùs reſpondente quæſtionibus noſtris, hoc eſt, labori, mentis applicationi, & cordis deſiderijs. Tunc verò veritate illâ uti poterimus, ut principio certo ad progreſſus in ſcientijs edendos.

Leges ſuprà traditæ neceſſariæ non ſunt ad omnes in genere quæſtiones; ubi enim quæſtiones ſunt facillimæ, prima ſufficit; in quibuſdam alijs, prima & ſecunda duntaxat neceſſariæ ſunt. Uno verbo, cùm his legibus utendum ſit, donec veritas quæſita, fuerit comperta, eò plures ſunt ad praxin adhibendæ quò quæſtiones ſunt difficiliores.

Iſtarum legum numerus non eſt magnus. Omnes à ſe invicem pendent. Naturales ſunt; & ijs ita aſſueſcere poſſumus, ut ſine magno negotio, prout caſus poſtulabit, adhiberi queant. Uno verbo mentis attentionem poſſunt ita regere ut non diſſipetur. Sed per ſe tam exigui momenti videntur, ut operæ pretium facturus ſim eas commendandi gratiâ, ſi oſtendam Philoſophos in plurimos incidiſſe errores ridiculos, quia ne vel duas primas quamquam faciliores & utiliores, obſervaverunt. Et illis utendo Carteſium ingentes illas & fecundas veritates, quæ in ipſius ſcriptis videri poſſunt, retexiſſe.

Digitized by Google

CAPUT II.

De lege generali quæ verſatur circa materiam ſtudiorum noſtrorum. Philoſophos Scholaſticos illam non obſervare, quod multorum in Phyſicâ errorum cauſa eſt.

PRimâ iſtarum legum, quæ verſatur circa materiam ſtudiorum noſtrorum, docemur nos non debere ratiocinari niſi de rebus quarum ideas claras habemus, vel ratiocinia noſtra niti debere ideis claris. Hinc concludendum eſt, ut ordine ſtudia noſtra inſtituamus, incipiendum eſſe à rebus ſimpliciſſimis & captû facillimis, immò ijs diu inſiſtendum eſſe antequam pergatur ad inveſtigationem rerum maximè complexarum & difficilium.

Hujuſce generalis legis neceſſitas apud omnes in confeſſo eſſe debet; quis enim non videt eum in tenebris verſari, qui in ratiocinijs ſuis nititur ideis obſcuris & principijs incertis? Sed forſan mirum videbitur, ſi aſſeram eam nunquam penè obſervari, & pleraſque ſcientias quæ adhuc falſis quibuſdam doctis ſuperbiæ occaſionem præbent, niti duntaxat ideis, aut nimis confuſis, aut generalioribus, quàm ut ad veritatis indagationem utiles eſſe poſſint.

Ariſtoteles, inter Philoſophos iſtius commatis facilè *Princeps*, quia iſtius Philoſophiæ, quam tantò colunt ſtudiò, pater eſt, nunquam penè ratiocinatur niſi juxta ideas confuſas quas ſenſuum ope percipimus, & juxta alias ideas vagas, generales, & indeterminatas, quæ nihil ſpeciale menti repræſentant. Namque termini iſti Philoſopho ſolennes duntaxat idonei ſunt ad exprimendas confuſè ſenſibus & imaginationi ſenſationes confuſas quas de rebus ſenſibilibus habemus; & ſermonem, ſeu orationem conficiunt adeò vagam & indeterminatam ut eâ nihil poſſit diſtinctè exprimi. Omnia penè ipſius ſcripta, ac præcipuè octo libri Phyſices, quorum tot ſunt varij Commentatores, quot ſunt Philoſophiæ Magiſtri, nihil ſunt quàm mera Logica. In ijs magna verborum eſt copia, ſenſûs verò parum. Ille tamen author non eſt diffuſus, ſed illam callet artem ut conciſo ſermone nihil tamen proferat præter verba & voces. In alijs ſuis operibus adeò frequenter non utitur terminis vagis & generalibus; attamen ijs utitur qui ſolas ſenſuum confuſas ideas excitant. Per has ideas in problematibus ſuis & alibi reſolvere ſatagit duobus verbis innumeras quæſtiones, de quibus demonſtrari poteſt eas non poſſe ſolvi.

Verùm, ut hæc faciliùs intelligantur, recordandum eſt eorum quæ

Digitized by Google

alibi à me dicta fuerunt, omnes ſcilicet terminos qui ideas ſenſibiles duntaxat excitant, eſſe æquivocos, ſed, quod notatû dignum eſt, æquivocos ex errore & ignorantiâ, ac ideò innumerorum errorum cauſam eſſe.

Iſta vox, *Aries*, eſt æquivoca, ſignificat animal quoddam, & conſtellationem; ſed circa illam raro hallucinamur. Quis enim niſi Aſtrologiæ ſpiritû emotus aliquam imaginetur relationem inter hæc duo hoc eodem nomine deſignata; & credat eos qui ſub ſigno *Arietis* medicinas ſumunt illas evomituros eſſe, quia aries eſt animal quod ruminatur vel remandit. Terminos, quibus ideæ ſenſibiles exprimuntur, quod attinet, nemo ferè eſt qui illorum æquivocationem deprehendat. Ariſtoteles & Antiqui de illâ nequidem cogitarunt. Qui in ipſorum operibus legent iſtius rei veritatem nullo negotio comperient, dummodò quâ in re verſetur iſtorum terminorum æquivocatio diſtinctè teneant. Philoſophos enim circa id diverſum prorsùs ab eo quod credendum eſt, credidiſſe manifeſtò patebit.

Exempli gratiâ, quum Philoſophi dicunt ignem eſſe calidum, herbam viridem, ſaccharum dulce, &c. puerorum & plebis adinſtar exiſtimant ignem in ſe continere id quod ſentiunt dum caleſiunt: herbam eſſe indutam coloribus quos in eâ ſe videre arbitrantur: ſaccharum dulcedinem includere quam edendo ſentiunt; & ſic de cæteris quæ videmus aut ſentimus. Ipſorum ſcripta legenti res extra omne dubium eſt. De qualitatibus ſenſibilibus ut de ſenſationibus loquuntur; calorem pro motû accipiunt, & hoc pacto, propter terminorum æquivocationem, confundunt modificationes corporum cum modificationibus ſpirituum.

Duntaxat, ex quô floruit Carteſius, hiſce quæſtionibus confuſis & indeterminatis, an ignis ſit calidus? an herba ſit viridis? an ſaccharum ſit dulce? &c. reſpondetur diſtinguendo æquivocationem terminorum ſenſibilium quibus illæ quæſtiones exprimuntur. Si per calorem, colorem, ſaporem, intelligas talem vel talem motum partium inſenſibilium, ignis quidem eſt calidus, herba viridis, ſaccharum dulce. At ſi per calorem & cæteras qualitates intelligas id quod ſentio propè ignem, id quod video dum video herbam, &c. certè ignis non eſt calidus, nec herba viridis, &c. nam calor quem ſentimus & colores quos videmus ſunt in ſolâ mente, ut primo Libro probatum fuit. Cùm autem homines exiſtiment id quod ſentiunt idem eſſe ac id quod eſt in objecto, credunt ſe meritò judicare de qualitatibus objectorum per ſenſationes, quas eorum occaſione habent. Itaque vix ullum hac de re proferunt verbum quod aliquid falſi non includat, & quicquid dicunt obſcurum & confuſum eſt, ob cauſas ſequentes.

1. Quia omnes homines eaſdem de ijſdem objectis non habent ſenſationes, immò nec idem homo diverſis temporibus, vel quum eadem objecta in diverſis corporis partibus ſentit. Quod huic dulce, illi amarum

rum videbitur. Quod huic frigidum, alteri calidnm erit; Quod homini frigenti calidum videtur, eidem homini calefacto frigidum videtur, vel ubi id ſentit in diverſis corporis partibus. Aquâ alterâ manû videri poteſt calida, alterâ verò frigida, vel ſi aqua admoveatur alicui parti cordi proximæ. Sal linguæ ſalſum videtur, vulneri verò acre & acutum. Saccharum linguæ dulce eſt, aloë amariſſimum: Sed cæteris ſenſibus nihil dulce aut amarum eſt. Itaque quum dicimus rem aliquam eſſe frigidam, dulcem, amaram, id nihil certi ſignificat.

2. Quia diverſa objecta eandem poſſunt excitare ſenſationem gypſum, panis, nix, ſaccharum, ſal, &c. eandem excitant coloris ſenſationem; Illorum tamen albor diverſus eſt, ſi de ijs aliter judicemus quàm per ſenſus. Itaque dum dicimus farinam eſſe albam, nihil diſtincti dicimus.

3. Quia qualitates corporum quæ excitant in nobis ſenſationes planè diverſas, eædem fermè ſunt; Illæ contra quæ eaſdem penè in nobis efficiunt ſenſationes, ſæpè perquam diverſæ ſunt. Qualitates dulcedinis & amaritudinis in objectis vix ſunt diverſæ, quamvis ſenſationes amaritudinis: & dulcedinis eſſentialiter differant. Motus qui gignunt dolorem & titillationem, tantùm differunt ſecundùm magis & minus: licèt ſenſationes titillationis & doloris eſſentialiter differant. Contrà verò aſperitas fructûs non videtur guſtui tam diverſa ab amaritudine quàm dulcedo, hæc tamen qualitas ab amaritudine omnium maximè differt; nam neceſſe eſt fructum aſperum ob immaturitatem, ingentem ſubire mutationum numerum, antequàm ſit amarus, amaritudine, quæ ex putredine, aut ex nimiâ maturitate procedat. Cùm fructus maturi ſunt, dulces; at ubi æquò ſunt maturiores amari videntur. Amaritudo igitur & dulcedo fructuum non differunt inter ſe niſi ſecundùm magis & minus. Et hanc ob cauſam nonnullis dulces videntur, dum alijs amari; immò non deſunt quibus aloë videatur dulce inſtar mellis. De omnibus ideis ſenſibilibus res non ſecùs ſe habet, Termini dulcis, amari, ſalſi, acris, acidi, &c. rubri, viridis, flavi, &c. hujus aut illius ſaporis, odoris, coloris, &c. ſunt igitur æquivoci, nec ullam in mente excitant ideam claram & diſtinctam. Attamen Philoſophi Scholaſtici, & vulgus hominum de omnibus qualitatibus ſenſibilibus corporum non judicant niſi per ſenſationes quas de illis recipiunt.

Iſti Philoſophi de qualitatibus ſenſibilibus per ſenſationes quas in ipſis excitant, non modò judicant; immò de rebus ipſis judicia ferunt pro judicijs quæ formaverunt circa qualitates ſenſibiles. Ex eo enim quòd ſenſationes recipiunt eſſentialiter diverſas ex quibuſdam qualitatibus; judicant dari generationem novarum formarum, quæ producunt imaginarias illas differentias qualitatum; frumentum videtur flavum, durum, &c. farina verò alba, mollis, &c. atque inde

Digitized by Google

concludunt ex oculorum & manuum teſtimonio hæc corpora eſſentialiter differre; dummodò non cogitent ad modum quo frumentum in farinam convertitur. Attamen farina nihil aliud eſt quàm frumentum tritum & molitum; ſicut ignis nihil aliud eſt, quàm lignum diviſum & agitatum; ſicut cinis nihil aliud eſt quàm craſſior portio ligni diviſi, ſed non agitati; ſicut vitrum nihil aliud eſt quàm cinis, cujus ſingulæ partes fuerunt politæ & paulùm rotundatæ, attritione ignis ope factâ, & ſic de alijs corporum tranſmutationibus.

Hinc igitur patet, terminos & ideas ſenſibiles prorsùs inutiles eſſe ad diſtinctè proponendas & clarè ſolvendas quæſtiones, hoc eſt, ad veritatem retegendam; Attamen nullæ ſunt quæſtiones quantumvis intricatæ terminis æquivocis ſenſuum, quas Ariſtoteles & plerique Philoſophi ſolvere non ſatagant in Libris ſuis, licèt diſtinctionibus ſuprà traditis non utantur; quia illi termini æquivoci ſunt ex errore & ignorantiâ.

Si ij, exempli gratiâ, qui per totam vitam incubuerunt lectioni antiquorum Philoſophorum & Medicorum, illorumque opiniones & genium hauſerunt, interrogentur; an aqua ſit humida, an ignis ſit ſiccus, an vinum ſit calidum, an ſanguis piſcium ſit frigidus, an aqua vino ſit crudior, an aurum argento vivo ſit perfectius, an plantæ & beſtiæ præditæ ſint animâ, & ipſis innumeræ aliæ quæſtiones indeterminatæ proponantur; ad eas imprudenter reſpondebunt, conſultis duntaxat impreſſionibus quas objecta illa in ſenſus ediderunt, aut ijs quæ ex lectione memoriæ mandaverunt. Hoſce terminos æquivocos eſſe non animadverrent. Mirabuntur ſi quis eos definire velit; ac iraſcentur ſi quis eos præcipitantiæ inſimulet & admoneat ipſos à ſenſibus decipi. Ipſis non deſunt diſtinctiones ad confundenda ea quæ ſunt evidentiſſima, ſed in hiſce quæſtionibus, in quibus æquivocationem tollere tanti eſt momenti, nihil vident diſtinguendum.

Si animadvertamus pleraſque quæſtiones Philoſophorum & Medicorum includere terminos æquivocos ijs ſimiles de quibus ſuprà, conſtabit Doctos iſtos, qui terminos quibus utuntur definire non potuerunt, nihil etiam ſolidi, in ingentibus quæ compoſuerunt voluminibus, dicere potuiſſe; & hoc ſufficit ut omnes penè veterum opiniones evertantur. De Carteſio res ſecus ſe habet, omnia optimè diſtinxit, nullam quæſtionem per ideas ſenſibiles ſolvit; ac ſi illum attentè legamus videbimus præcipuos naturæ effectus ab ipſo clarè & evidenter explicari per ſolas ideas diſtinctas extenſionis, figuræ & motûs.

Aliud genus terminorum æquivocorum, quo uti ſolent Philoſophi complectitur omnes illos terminos generales Logicæ, quibus omnia, ſine ullâ rerum ipſarum cognitione, facilè explicari poſſunt, Ariſtoteles eorum maximum admiſit uſum; his terminis ipſius Libri ſcatent, ac multi ſolam ſapiunt Logicam. Omnia proponit & ſolvit egregijs terminis *generis, ſpeciei, actûs, potentiæ, naturæ, formæ, faculta-*

Digitized by Google

rum, qualitatum; cauſæ per ſe, *cauſæ per accidens*; Ipſius Sectatores vix poſſunt credere iſtis terminis nihil ſignificari, nec quemquam doctiorem fieri, ubi eos audivit dicentes ignem diſſolvere metalla, quia habet facultatem diſſolvendi, & hominem non concoquere cibos, quia habet ſtochachum debilem, vel quia facultas *concoctrix* non benè ſuas obit functiones.

Attamen qui his duntaxat utuntur terminis & ideis generalibus ad res explicandas, erroribus non ſunt æquè obnoxij, ac ij qui utuntur duntaxat terminis qui nihil aliud in mente excitant quàm confuſas ſenſuum ideas. Scholaſtici Philoſophi errori tam obnoxij non ſunt quàm quidam Medici qui de omnibus decidunt, verba ſua dogmatum inſtar propinant, & nonnullis experientijs, quarum rationes ignorant, freti, ſyſtemata ſtabiliunt; ſed Scholaſtici terminis adeò generalibus utuntur ut non magnum ipſis ingruat errandi periculum.

Ignis calefacit, ſiccat, obdurat, emollit quia prædıtus eſt facultate producendi hæc effecta. Senna purgat qualitate purgativâ, atque etiam panis nutrit facultate nutritivâ; iſtæ propoſitiones extra erroris periculum ſunt poſitæ. Qualitas eſt, id quod efficit ut res tali nomine deſignetur: Id certè Ariſtoteli negari nequit. Ejuſmodi loquendi formulæ, equidem non ſunt falſæ, ſed reverâ nihil ſignificant. Iſtæ ideæ vagæ & indeterminatæ in errorem non injiciunt, ſed veritati retegendæ inutiles ſunt.

Licèt enim ſciam eſſe in igne formam ſubſtantialem conjunctam cum innumeris facultatibus ſimilibus facultati calefaciendi, dilatandi, liquefaciendi aurum, argentum & omnia metalla, illuminandi, urendi, coquendi, ſi tamen hæc difficultas ſolvenda mihi proponeretur, an, ſcilicet, ignis poſſit indurare lutum, an verò poſſit emollire ceram: ideæ formarum ſubſtantialium & facultatum producendi calorem, rarefactionem, fluiditatem, &c. nihil poſſent conferre ad ſolvendam difficultatem propoſitam; cùm nulla ſit connexio inter ideas duritiei in luto & mollitiei in cera, & ideas formæ ſubſtantialis & qualitatum producendi rarefactionem, fluiditatem, &c. De omnibus ideis generalibus res perinde eſt; Itaque ad ſolvendam quamlibet quæſtionem prorsùs ſunt inutiles.

At verò ſi ſciam ignem nihil aliud eſſe quàm lignum, cujus partes in perpetuâ verſantur agitatione, & hac ſolâ agitatione in nobis excitari ſenſationem caloris: Item, ſi ſciam mollitiem luti conſiſtere duntaxat in commiſtione quâdam terræ & aquæ; cùm ideæ iſtæ non ſint confuſæ & generales, ſed diſtinctæ & particulares, haud difficili negotio judicabo calorem ignis debere indurare lutum; quia facile eſt intelligere, corpus quodpiam poſſe movere aliud corpus, ſi hoc agitatum in illud incidat. Cùm calor quem propè ignem ſtantes ſentimus, partium inviſibilium quæ in manus impingunt motû

producatur ; certè ſi lutum ignis calori admoveatur ; judicare facile eſt partes aqueas terræ admiſtas, ut pote tenuiores ac proinde corpuſculorum ex igne proſilientium impulſione partibus craſſis terræ citiùs agitatas, debere exhalari & terram ſiccam ac duram relinquere. Pariter evidenter patebit ignem non poſſe indurare ceram, dummodò ſciam partes ex quâ conſtat, eſſe ramoſas & ejuſdem propemodum quantitatis ſeu molis & craſſitudinis. Itaque ideæ ſpeciales ad veritatis inveſtigationem utiles ſunt : cùm è contra ideæ vagæ & indeterminatæ ad id nihil poſſint conferre, immò in errorem ſenſim conjiciant.

Nam Philoſophi terminos generales & ideas vagas quæ his reſpondeant adhibere contenti non ſunt : Volunt prætereà hiſce terminis ſignificari quædam entia ſpecialia. Exiſtimant quandam dari ſubſtantiam à materiâ diverſam, quæ ſit forma materiæ ; & innumera exigua entia diſtincta realiter à materia & à forma ; Et totidem ſupponere ſolent, quot diverſas habent corporum ſenſationes, & quot ab iſtis corporibus diverſa in ipſis produci effecta arbitrantur.

Cuilibet tamen attento manifeſtum eſt, omnia hæc parva entia ab igne, exempli gratiâ, diſtincta, quæque in eo contineri ſupponuntur, ad producendum calorem, lumen, duritiem, fluiditatem, &c. eſſe mera imaginationis à ratione deficientis figmenta. Ratio enim nullam habet ideas ſpeciales quibus hæc entia ipſi repræſententur. Si à Philoſophis roges quænam entitas ſit illa facultas illuminandi in igne, hoc ſolum reſpondebunt, ſcilicet, ens eſſe per quod ignis capax eſt producendi lumen. Adeò ut idea quam habent de illâ illuminandi facultate, diverſa non ſit ab ideâ generali cauſæ & ideæ confuſæ effectûs quem vident. Quum igitur illa entia generalia admittunt, nullam eorum quæ dicunt habent ideam claram. Itaque ea proferunt quæ nec ab ipſis, nec ab ullo poſſunt intelligi.

CAPVT III.

De errore perniciosiſſimo Philoſophiæ Veterum.

NOn modò Philoſophi ea dicunt quæ non intelligunt, dum effecta naturæ per quædam entia explicant, quorum nullam habent ideam ſpecialem ; Verùm etiam principium tradunt ex quo conſequentiæ falſiſſimæ & perniculoſiſſimæ directè deduci poſſunt.

Si enim, juxta illorum opinionem, ſupponamus eſſe in corporibus quaſdam entitates diſtinctas à materiâ ; cùm illarum entitatum nullam habeamus diſtinctam ideam, facilè judicare poſſumus illas

eſſe veras & præcipuas cauſas effectuum, quos videmus. Immò hæc eſt vulgaris Philoſophorum opinio: non alio animo exiſtimant eſſe formas ſubſtantiales, qualitates reales, & alias ſimiles entitates, quàm ut explicent hos naturæ effectus. Si poſteà attentè conſideremus ideam quam habemus de cauſâ, aut de potentiâ agendi, haud dubiè illa idea nobis repræſentabit aliquid Divinum. Nam idea potentiæ ſummæ eſt idea ſummi Numinis, & idea potentiæ inferioris eſt idea Divinitatis inferioris, ſed veræ tamen Divinitatis, ſaltem juxta Paganorum mentem, dummodò ſit idea potentiæ, aut cauſæ veræ. Aliquid igitur Divini admittitur in omnibus corporibus quæ nos ambiunt, dum admittuntur formæ, facultates, qualitates, virtutes & entia realia idonea ad producendos quoſdam effectus vi naturæ ſuæ: atque hoc pacto plerique, veneratione quâ colunt Philoſophiam Ethnicorum, in ipſorum opiniones ſenſim revertuntur. Illi equidem fide ſuſtinentur, ſed ſi cor Chriſtianum ſit, forſan meritò dicere poſſumus, mentem eſſe Paganam.

Prætereà, credere difficile eſt veras potentias & entitates quæ in nos agere, nos aliquo dolore punire, aut aliquâ voluptate remunerari poſſunt, nec amore, nec timore dignas eſſe. At verò cùm amor & timor ſint vera adoratio, qui haſce admittunt potentias, ab iis adorandis difficilè arceri queunt. Quicquid in nos ut cauſa vera & realis agere poteſt, neceſſariò eſt ſupra nos, juxta D. Auguſtinum & ſecundùm rectam rationem; Jam autem juxta eundem Auguſtinum & eandem rationem, id lege immutabili ſtatutum eſt ut inferiora ſuperioribus ſerviant. Has ob cauſas ille Doctor agnoſcit corpus non poſſe agere in mentem, * & nihil eſſe poſſe ſupra mentem præter Deum.

Ego enim ab animâ hoc corpus animari nō puto, niſi intentione facientis; nec ab iſto quicquam illam pati arbitror, ſed facere de illo & in illo, tanquā ſubjecto Divinitùs dominationi ſuæ. l. 6. Muſ. c. 5

* Vid. c. 34. Auguſt. *de quantitate animæ.*

In Sacrâ Scripturâ, ubi Deus Iſraelitis probat, ſe ab illis adorari, hoc eſt, amari & timeri debere; præcipuas hujuſce mandati rationes deducit ex potentiâ ſuâ, quâ illos punire & remunerari poteſt: Beneficia, quæ in ipſos contulit, mala inflicta, & quæ adhuc infligere poteſt ipſis repræſentat. Illos vetat adorare Ethnicorum Deos, quia nullâ in ipſos pollent authoritate & potentiâ, nec quicquam boni aut mali ipſis poſſunt afferre. Sibi ſoli vult honorem tribui, quia ille ſolus eſt vera cauſa boni & mali, nec ullum in ipſorum urbe evenit, quod, juxta Prophetam, ipſe non efficiat: nam cauſæ naturales non ſunt veræ cauſæ mali quod nobis creare videntur; Et cùm Deus ſolus agat in ipſis, ille ſolus in ipſis timendus eſt & amandus, *Soli Deo honor & gloria.*

Amos. c. 3. 6.

Denique iſta notio, id timendum & amandum eſſe quod eſt vera cauſa boni & mali adeò naturalis & legitima videtur, ut exui nequeat. Si itaque falſa hæc Philoſophorum opinio quam profligare conamur, ſupponatur; ſcilicet corpora quibus circumdamur eſſe veras cauſas voluptatum & malorum quæ ſentimus; ratio Religio-

ni Ethnicorum favere & univerſalem, hoc pacto, morum corruptionem probare videtur.

Ratio equidem non docet cæpis, exempli gratiâ, & porris, eſſe eandem deferendam adorationem ac ſummo numini, quia illorum poſſeſſione ſummè beati, ut & illorum privatione prorſus infelices evadere non poſſumus. Ac reverâ Pagani ijs nunquam eundem tribuerunt honorem ac Maximo Jovi, à quo omnes Divinitates pendebant, aut Soli quem ſenſus nobis repræſentant tanquam cauſam univerſalem, quæ vitam & motum omnibus communicat; quemque vix poſſumus temperare quin habeamus ut ſummum numen; ſi cum Philoſophis Ethnicis ſupponamus illum in eſſentiâ ſuâ includere veras cauſas omnium, quæ non modò in noſtro corpore & in mente noſtrâ, verùm etiam in omnibus entibus quæ nos ambiunt producere videtur.

Verùm ſi ſummus honos porris & cepis tribui non debeat, ſaltem, juxta hanc Philoſophiam. aliquâ ſpeciali adoratione, digni eſſe videntur; circa illa cogitatio poteſt occupari, poſſuntque aliquatenus amari, ſi verum ſit nos ab ipſis beatitatem aliquam poſſe conſequi: ijs tribuendus eſt honos juxta proportionem boni quò nos afficere poſſunt. Et certè, homines qui ſenſuum teſtimonio fidunt, exiſtimant haſce plantas poſſe ipſis benè facere. Nam Iſraelitæ, exempli gratiâ, cepas Ægypti in deſerto non deſideraſſent, nec ſeſe illarum privatione infelices exiſtimaviſſent, niſi illarum fruitione ſe aliquatenùs felices duxiſſent. Hi ſunt errores in quos, ratione cum principijs Philoſophiæ Ethnicæ conjunctâ, ac ſenſuum impreſſiones ſequente conjicimur.

Ut miſeræ iſtius Philoſophiæ falſitas extra omne dubium conſtituatur, & Principiorum noſtrorum ſoliditas, ac idearum quibus utimur perſpicuitas evidenter pateat; veritates clarè oppoſitas veterum Philoſophorum erroribus ſtabilire, & unicam eſſe veram cauſam, quia unicus eſt Deus; naturam, aut vim uniuſcujuſque rei nihil aliud eſſe quàm voluntatem Dei. Omnes cauſas naturales non eſſe veras cauſas, ſed tantùm cauſas occaſionales, & alias veritates quæ ab his ſequuntur, paucis probare operæ pretium eſt.

Nulla corpora, magna, parva, prædita eſſe vi ſeſe movendi evidens eſt. Mons, domus, lapis, arenæ calculus, denique minimum vel maximum corpus, vim non habet ſeſe movendi. Duplicis duntaxat generis habemus ideas, ideas ſpirituum, ideas corporum; Cùm autem de ijs tantùm loqui debeamus quæ concipimus, juxta ſolas haſce duas ideas ratiocinari debemus? Cùm itaque idea quam de omnibus corporibus habemus, nobis oſtendat illa non poſſe ſeſe movere, concludendum eſt illa à mentibus moveri. Sed quum examinamus ideam quam habemus de omnibus mentibus finitis, nullam videmus connexionem neceſſariam, inter illarum voluntatem, &

Digitized by Google

motum ullius corporis; contrà videmus nullam eſſe nec eſſe poſſe ejuſmodi connexionem. Ex hoc igitur concludere debemus, ſaltem ſi juxtà cognitiones noſtras ratiocinari velimus, nullam mentem creatam poſſe movere ullum corpus, ut cauſam veram, aut præcipuam, ut diximus nullum corpus poſſe ſeipſum movere.

At verò quum attendimus ad ideam Dei, hoc eſt, entis infinitè perfecti ac ideò Omnipotentis, cognoſcimus talem connexionem inter ipſius voluntatem & omnium corporum motum eſſe, ut nemo concipere poſſit illum velle aliquod corpus moveri, quin protinus moveatur. Solâ igitur ipſius voluntate corpora moveri dicere debemus; Si res ut eas ſentimus, dicere velimus. Vis movens corporum non eſt igitur in corporibus quæ moventur, cùm vis illa movens nihil aliud ſit quàm Dei voluntas. Itaque corpora per ſe omni actione deſtituta ſunt, & ubi globus motus, alium ſibi obvium movet, primus ille globus alteri nihil communicat quod habeat in ſe; ipſe enim non habet impreſſionem quam communicat. Attamen globus eſt cauſa naturalis motûs quem communicat. Cauſa naturalis non eſt igitur cauſa realis & vera, ſed tantùm cauſa occaſionalis, quæ determinat Authorem naturæ ad agendum hoc, vel illo modo, hoc vel illo tempore.

Corporum viſibilium aut inviſibilium motû omnia produci conſtat; nam experientia nos docet, corpora quorum partes magis agitantur, magis etiam agere & majores in mundo efficere mutationes. Omnes igitur naturæ vires nihil aliud ſunt quàm Dei voluntas. Deus creavit mundum, quia id voluit; *Dixit & facta ſunt*: Omnia movet, & ſic omnes quos videmus effectus producit, quia etiam certas voluit leges ſecundùm quas motus communicarentur corporibus ſibi invicem occurrentibus; quia verò leges illæ ſunt efficaces, agunt, corpora verò ipſa non agunt. Nullæ igitur ſunt vires, potentiæ, cauſæ veræ in mundo materiali & ſenſibili, nec ullæ in eo admittendæ ſunt formæ, facultates, & qualitates reales ad producendos effectus, quos corpora nequeunt producere; id enim eſt partem virtutis & potentiæ Deo ſoli eſſentialis corporibus tribuere.

Verùm enim verò, non modò corpora non poſſunt eſſe veræ cauſæ ullius rei; Mentes, etiam nobiliſſimæ, in eadem verſantur impotentia. Nihil poſſunt cognoſcere, niſi Deus ipſas illuminet. Nihil poſſunt ſentire niſi Deus ipſas modificet. Nihil poſsunt velle, niſi Deus ipſas versùs ſe moveat. Poſsunt, equidem determinare impreſſionem quâ Deus ipſas versùs ſe inflectit; ſed non ſatis ſcio an id dici poſſit potentia. Si poſse peccare eſt potentia, certè eſt potentia quam Omnipotens non habet, inquit, alicubi Auguſtinus. Si homines à ſe haberent potentiam amandi bonum, aliquam potentiam habere dici poſsent. Sed homines non poſsunt amare niſi

Digitized by Google

quia Deus vult ipſos amare,& quoniam Dei voluntas eſt efficax.Homines non poſsunt amare, niſi quia Deus illos indeſinenter impellit versùs bonum in genere, hoc eſt, versùs ſe. Deus enim illos duntaxat creavit propter ſe, illos nunquam conſervat quin eos versùs ſe impellat; Ipſi igitur ſeſe non movent versùs bonum in genere; à Deo moventur. Duntaxat, hanc impreſſionem liberrimè ſequuntur juxta legem Divinam, vel illam versùs falſa bona determinant juxta legem carnis; ſed illam non poſſunt determinare niſi intuitû boni; cùm enim nihil poſſint præter id quod Deus vult, nihil poſſunt amare præter bonum.

Sed licèt ſupponeremus, quod equidem verum eſt aliquo ſensû, mentes per ſe habere potentiam cognoſcendæ veritatis & amandi boni, ſi ipſorum cogitationes & voluntates nihil extrinſecùs producerent, meritò dicere poſſemus illas nihil poſſe. Jam autem conſtare mihi videtur voluntatem ſpirituum vel minimum corpus movere non poſſe; nam nullam eſſe connexionem neceſſariam inter voluntatem noſtram, exempli gratiâ, movendi brachium, & motum brachij evidens eſt. Movetur equidem quando volumus illud moveri; ac proinde ſumus cauſa naturalis motûs brachij noſtri. Sed cauſæ naturales non ſunt veræ cauſæ; nihil ſunt quàm cauſæ occaſionales, quæ non agunt niſi vi & efficaciâ voluntatis Divinæ, ut jam dictum eſt.

Quomodo enim brachium noſtrum movere poſſemus? Ut moveatur opus eſt ſpiritibus animalibus, illi ſpiritus mittendi ſunt versùs quoſdam nervos, & versùs quoſdam muſculos, ut inflentur & contrahantur; Sic enim brachium his alligatum movetur, vel juxta nonnullos, nondum ſatis compertum eſt quomodò id fiat. Et experientia nos docet homines, qui nequidem ſciunt an habeant ſpiritus, nervos, muſculos, movere tamen brachia, immò faciliùs & ſolertiùs ijs qui optimè callent anatomiam. Hinc igitur concludendum eſt homines quidem velle movere brachium, ſed Deum ſolum poſſe & noſſe illud movere. Si homo non poſſit turrim ſubruere, ſaltem novit rationes quibus illa poſſit ſubrui; Sed nullus eſt homo cui notum ſit quid ſit agendum ad movendum unum ex digitis ſuis ope ſpirituum animalium. Quò pactò igitur homines poſſent movere brachium? Hæc omnia mihi, & ijs omnibus qui cogitare & attendere volunt, videntur evidentia, quamvis forſan capi nequeant ab ijs qui duntaxat ſentire volunt.

Sed non modò homines non ſunt veræ cauſæ motuum quos edunt in corpore ſuo, immò contradictorium videtur illos eſſe cauſas iſtorum motuum. Cauſa vera, eſt cauſa inter quam & effectum mens deprehendit neceſſariam connexionem, rem enim ſic intelligo. Jam autem nullum eſt ens inter cujus voluntatem & effecta, mens deprehendat connexionem neceſſariam, præter ens infinitè perfectum.

Deus igitur ſolus eſt vera potentia, & ſolus reverâ habet potentiam movendi corpora. Addo, concipi non poſſe, Deum poſſe communicare hominibus, aut Angelis potentiam quam habet movendi corpora; Ac certè qui exiſtimant, potentiam quam habemus movendi brachium, eſſe veram potentiam, debent fateri Deum poſſe etiam communicare mentibus potentiam creandi, annihilandi, faciendi omnia poſſibilia, uno verbo Deum poſſe illos reddere omnipotentes, ut infrà ſum oſtenſurus.

Deus non eget inſtrumentis ad agendum, ſufficit ipſum velle ut res ſit, quia contradictorium eſt ipſum velle, & id quod vult non fieri. Ipſius igitur potentia eſt ipſius voluntas; & ſi ſuam communicaret potentiam, ſuam communicaret voluntatem. Jam verò ſuam communicare voluntatem homini, vel Angelo, nihil aliud ſignificat quàm velle, ut quum homo, vel Angelus volet hoc, vel illud corpus moveri, corpus actû moveatur. Quod ſi ita ſit, video duas voluntates concurrentes ubi Angelus movebit corpus, voluntatem Dei & voluntatem Angeli; Ut igitur cognoſcam utra ſit vera cauſa motûs corporis, ſciendum eſt quænam ſit efficax. Eſt connexio neceſſaria inter Dei voluntatem & effectum quod vult produci. Hoc poſito, Deus vult, ut quotieſcunque Angelus voluerit hoc, vel illud corpus moveri, corpus actû moveatur. Ergo eſt connexio neceſſaria inter voluntatem Divinam & motum illius corporis: Ac per conſequens Deus eſt vera cauſa motûs illius corporis, & voluntas Angeli cauſa occaſionalis duntaxat.

Sed ut id clariùs oſtendatur; ſupponamus Deum velle, ut contrarium eveniat ejus quod quædam mentes vellent evenire, ut id cogitari poteſt de Dæmonibus aut de alijs quibuſdam mentibus eadem pœnâ dignis, tunc Deus non poſſet dici ipſis communicare potentiam ſuam, cùm nihil poſſent efficere eorum quæ vellent. Tamen voluntates iſtarum mentium eſſent cauſæ naturales effectorum quæ producerentur.

Certa quædam corpora ad dextram moverentur, duntaxat quia mentes illæ vellent ea moveri ad ſiniſtram; & deſideria iſtarum mentium determinarent voluntatem Dei ad agendum, ut voluntates noſtræ movendi partes corporis noſtri, determinant primam cauſam ad eas movendas, omnes itaque voluntates mentium nihil ſunt quàm cauſæ occaſionales.

Si quis, his auditis rationibus, vellet tamen adhuc aſſerere voluntatem Angeli quæ moveret corpus aliquod, eſſe veram cauſam, non verò occaſionalem motûs; evidens eſt illum Angelum poſſe pari ratione eſſe veram cauſam creationis & annihilationis omnium. Deus enim poſſet ipſi communicare potentiam ſuam creandi & annihilandi corpora, non ſecùs ac potentiam illa movendi, modò vellet om-

nia creari & annihilari, uno verbo, ſi vellet omnia fieri ſecundùm voluntatem Angeli; ut voluit in exemplo ſuprà allato corpora moveri ad nutum Angeli. Si igitur homo, vel Angelus dicantur verè motores, quia Deus ad ipſorum voluntatem movet corpora; dicendum eſt pariter Angelum & hominem poſſe eſſe verè creatores, cùm Deus poſſit creare entia quotieſcunque volent. Immò & forſan animalia viliſſima, aut materia ſola dici poſſet reverâ cauſa creationis alicujus ſubſtantiæ; ſupponendo cum Philoſophis, ad exigentiam materiæ Deum producere formas ſubſtantiales. Denique, quia Deus ab æterno decrevit creare certo tempore certas quaſdam res, tempora illa etiam dici poſſent cauſæ creationis illorum entium: quemadmodum globus in alium impingens globum exiſtimatur vera cauſa motûs quem ipſi communicat; quia Deus voluntate ſuâ generali, quæ efficit ordinem naturæ, voluit, ut quum duo corpora ſibi invicem occurrerent, talis vel talis fieret motûs communicatio.

Solus igitur Deus eſt vera cauſa, nullaque alia eſt præter illum; nec arbitrandum eſt id quod præcedit effectum illius veram eſſe cauſam. Deus ipſe potentiam ſuam creaturis communicare nequit, ſi rationis lumina ſequamur; non poteſt efficere ut ſint veræ cauſæ; illas non poteſt facere Deos. Sed etiamſi id poſſet, concipere non poſſumus cur id vellet. Corpora, ſpiritus, puræ intelligentiæ, hæc omnia nihil poſſunt. Mentes ab authore ſuo illuminantur & agitantur. Qui creavit cœlum & terram, utriuſque motus regit. Denique Creator noſter noſtras voluntates exequitur, *ſemel juſſit, ſemper paret.* Immò brachium noſtrum movet, ubi etiam illo utimur adversùs ipſius mandata, ipſe enim per Prophetas queritur nos illum eò adducere ut injuſtis deſiderijs noſtris obtemperet.

Variæ omnes illæ Ethnicorum Divinitates, & omnes illæ Philoſophorum ſpeciales cauſæ nihil ſunt quàm chimæræ à Cacodæmone excogitatæ, ad evertendum veri numinis cultum. Philoſophia illa non ex Adamo ſed ex ſerpente ad nos tranſivit, namque ex quo peccatum irrepſit mens humana tota Ethnica facta eſt, hujus Philoſophiæ cum ſenſuum erroribus conjunctæ ope, Sol olim fuit adoratus & ex eadem origine fluit ingens mentis depravatio & cordis corruptio quæ inter homines graſſatur. Quare, inquiunt actionibus ſuis & ſæpè verbis, quare non amaremus corpora, cùm tot nos afficiant voluptatibus? Et cur ridentur Iſraelitæ dum deſiderabant caules & cepas Egypti; cùm reverâ eſſent infelices, utpote qui privati eſſent rebus, ex quibus aliquam poterant conſequi beatitatem. Verùm Philoſophia, quæ dicitur nova, quæ repræſentatur ut ſpectrum ad deterrendos debiles animos, quæ contemnitur & damnatur, licèt minimè intellecta; Philoſophia, inquam, nova, cùm illam eo velint nomine deſignare, omnes profanorum rationes deſtruit maximo ex principijs ſuis,

quod omninò conſentit cum * primo principio Religionis Chriſtianæ; unum, ſcilicet Deum eſſe amandum & timendum; quippe qui ſolus nos beatos reddere poſſit.

Si enim Religio nos docet unicum eſſe verum Deum, hæc Philoſophia nobis demonſtrat unicam eſſe veram cauſam. Si Religio nos docet omnes Ethnicorum Divinitates nihil eſſe quàm lapides & metalla ſine vitâ & motû. Hæc Philoſophia nobis evincit omnes cauſas ſecundas, ſeu omnes Philoſophiæ Divinitates nihil eſſe quam materiam & voluntates inefficaces. Denique ſi Religio nos docet genu non eſſe flectendum coràm Dijs non Dijs, hæc Philoſophia nos pariter docet, imaginationem & mentem noſtram non debere demitti coràm magnitudine & potentiâ imaginariâ cauſarum non cauſarum; eas nec eſſe amandas nec timendas: mentem noſtram circa eas non occupandam eſſe; De Deo ſolo eſſe cogitandum; Deum in omnibus videndum; Deum in omnibus adorandum; Deum in omnibus amandum & timendum eſſe.

Verùm hæc non eſt indoles quorundam Philoſophorum, Deum videre nolunt, de Deo cogitare nolunt: nam ex peccato orta eſt quædam inter homines & Deum repugnantia. Deos pro arbitrio ſibi fingunt, & imaginationis figmentorum timore & amore, ut Ethnici operibus manuum ſuarum, delectantur. Pueris ſimiles, qui coràm ſodalibus ſuis quos ipſi conſpurcavere, contremiſcere ſolent. Vel, ut comparatione utamur nobiliori, licèt forſan minûs accommodatâ, ſimiles illuſtribus Romanis, qui ingenij ſui figmenta venerabantur, & Imperatores ſuos emiſsâ, in ipſorum apotheoſibus aquilâ, ineptè adorabant.

* *Hac eſt religio Chriſtiana, fratres mei, quæ prædicatur per univerſum mundum, horrentibus inimicis, & ubi vincuntur murmurantibus, ubi prævalēt ſævientibus, hac eſt Religio Chriſtiana, ut colatur Deus nō multi Dei, quia non facit animam Beatam niſi unus Deus.* Aug. Tr. 23. *in Ioan.*

CAPVT IV.

Explicatio ſecundæ partis legis generalis. Illam à Philoſophis non obſervari, Carteſium verò illam accuratè obſervaſſe.

SUprà obſervati ſunt errores quibus ij obnoxij ſunt, qui ſecundùm ideas ſenſuum falſas & confuſas, & ſecundùm ideas vagas & indeterminatas meræ Logicæ, ratiocinantur. Hinc non obſcurè patet, ad conſervandam evidentiam in perceptionibus, neceſſariò obſervandam eſſe legem ſuprà præſcriptam, & examinandum quænam ſint ideæ claræ & diſtinctæ rerum, ut ſecundùm illas ideas duntaxat ratiocinemur.

Digitized by Google

In eadem illa lege generali, quæ verſatur circa materiam ſtudiorum noſtrcrum, hæc circumſtantia ſedulò animadvertenda eſt; nempe ſemper incipiendum eſse à rebus ſimpliciſſimis & facillimis, & ijs diù inſiſtendum, antequam pergamus ad inveſtigationem rerum maximè complexarum & difficilium. Nam ſi ſecundùm ideas diſtinctas duntaxat ratiocinari debeamus ad conſervandam evidentiam in perceptionibus noſtris; manifeſtum eſt nunquam eſse tranſeundum ad inveſtigationem rerum compoſitarum, quin priùs accuratiſſimè examinatæ fuerint ſimplices à quibus pendent, & familiares redditæ: ſiquidem ideæ rerum complexarum claræ eſse non poſsunt, quando ſimpliciſſimæ ex quibus componuntur non niſi confusè & imperfectè innoteſcunt.

Res imperfectè tantùm cognoſcimus, ubi certò nobis non conſtat an omnes illarum partes conſideraverimus; & illas confusè cognoſcimus, ubi menti nondum ſatis ſunt familiares, quamvis certi ſimus nos omnes illarum partes conſideraſſe. Quum res imperfectè duntaxat cognoſcimus, ratiocinia quæ de illis habemus, ſunt tantùm veriſimilitudines. Quum illas confusè percipimus, in ratiocinijs nec ordo eſt, nec perſpicuitas, nec ubi ſimus, vel quò tendamus ſæpè non ſatis notum eſt. At verò ubi illas ſimul imperfectè & confusè cognoſcimus, quod ſolenne eſt; clarè nunquam ſcimus quid quæramus, nec rationes quibus illud invenire poſſimus. Omninò itaque neceſſe eſt hunc in ſtudijs accuratè obſervare ordinem. *Vt*, nempe, *ſemper incipiamus à rebus ſimpliciſſimis, omnes illarum partes examinemus, illiſq; ita aſſueſcamus ut nobis familiares reddantur, antequàm pergamus ad res magis complexas à quibus illæ pendent.*

Verùm hæc regula ab hominum ingenio abhorret, ad id naturâ feruntur, ut facilia aſpernentur; & ipſorum mens, utpotè non comparata propter objectum finitum & captû facile, non poteſt diù ſubſiſtere in conſideratione iſtarum idearum ſimplicium, quæ præ ſe non ferunt characterem infiniti propter quod creati ſunt. Contrà verò, & quidem eandem ob cauſam, magna, & ad infinitum aliquâ ſimilitudine accedentia, ut & obſcurâ & myſterioſa venerantur & ſollicitè quærunt. Tenebras equidem non amant, ſed in tenebris ſperant ſe inventuros bonum & veritatem quæ ipſis ſatisfacere queat.

Superbia etiam multùm confert ad ingenia eò adducenda ut magnum & extraordinarium ambiant; & in illud, falsâ ſpe decepti, ſæpè præcipites agantur. Experientiâ conſtat cognitionem accuratam rerum ordinariarum & uſitatarum nullam apud homines conciliare famam; cognitionem verò rerum inuſitatarum & inſolentium, quantumlibet confuſam & imperfectam, exiſtimationem & venerationem captare apud eos qui grandem rerum, quas non intelligunt, ſibi efformant ideam. Atque hęc experientia eos omnes qui inani gloriæ magis ſtudent quàm veritati, (qui certè numerò

alios ſupetant) ad imprudentem inquiſitionem cognitionum ſpecioſarum & imaginariarum cujuſlibet magni, rari & obſcuri determinat. Quot reperias homines qui Carteſij Philoſophiam rejiciant, hac egregiâ impulſi ratione quòd illius principia ſint ſimpliciora & faciliora. Nulli ſunt termini obſcuri & myſterioſi in illa Philoſophia: feminæ, & qui nec Græcè, nec Latinè callent, poſſunt illam addiſcere: Certè id arguit rem exigui momenti, nec æquum eſt magna ingenia illi incumbere. Principia adeò clara & ſimplicia ſatis fecunda ipſis non videntur, ad explicanda naturæ effecta, quam ſupponunt obſcuram & intricatam. Iſtorum principiorum uſum primâ fronte non cognoſcunt, quia ipſis ſimpliciora & faciliora videntur, quàm ut poſſint præbere attentionem neceſſariam ad illorum uſum & amplitudinem cognoſcendam. Malunt igitur explicare effecta, quorum cauſa ipſos latet, per principia quæ nequaquam intelligunt, quæque intelligi nequeunt; quàm per principia ſimplicia & clara. Iſti enim Philoſophi res obſcuras per principia, non modò obſcura, verùm etiam ἀκατάληπτα, explicant.

Quum quis res admodùm obſcuras & arduas per principia clara & omnibus nota explicare aggreditur, facilè eſt deprehendere an rem inceptam benè gerat, quia, ſi quæ dicit à nobis concipiantur, nullo negotio cognoſcimus an vera in medium proferat. Itaque docti falsò ſic dicti, quum principijs claris utuntur, admirationem quam exoptant non conſequuntur; quoniam eorum quæ hiſce claris principijs adſtruere vellent futilitas evidenter agnoſcitur. At verò, ubi principijs incognitis utuntur, ac de rebus valdè complexis, quaſi omnes earum relationes accuratè cognoſcerent, loquuntur, tum admirationem in ſe movent; quia quæ ab ipſis dicuntur omnium captum fugiunt; jam autem à naturâ ita ſumus comparati ut quæcunque captum noſtrum exſuperant veneremur.

Cùm autem obſcura & ἀκατάληπτα inter ſe invicem faciliùs connecti videantur, quàm obſcura cum claris & intellectû facilibus, principia quæ mentis aciem fugiunt multò ſunt commodiora in quęſtionibus compoſitis quàm principia intellectû facilia. Nihil eſt quantumvis difficile, cujus Philoſophi & Medici principiorum ſuorum ope paucis non reddant rationem. Cùm enim ipſorum principia multò difficiliùs intelligantur quàm quælibet quæſtiones quæ ipſis proponi poſſent ubi illa principia certa ſupponuntur, nullâ difficultate poſſunt involvi dum his utuntur.

Hiſce, exempli gratiâ, obſcuris aut indeterminatis quæſtionibus audacter & nullatenus hærentes reſpondent; Cur ſol vapores extollat, cur Quinquina ſiſtat febrim quartanam, cur rhabarbarum bilem expurget, & ſal polychreſtum phlegmata, &c. Et pleriſque ipſorum reſponſis ſatisfit, quia obſcurum & ἀκατάληπτα inter ſe facilè conſentiunt. Verùm principia ignota non poſſunt accommo-

dari quæſtionibus clarè expoſitis & ſolutû facilibus; quia illorum inanitas evidenter cognoſcitur. Philoſophi principijs ſuis explicare nequeunt quomodo equi currum trahant; quomodo pulvis horologij motum ſiſtat: quomodo Samius lapis metalla, & ſcopæ veſtes abſtergeant. Omnibus enim ludibrium deberent, ſi motum attractionis & facultates *attractrices* ſupponerent, ad explicandum quô pactô currus ſequatur equos ipſi junctos, & facultatem *deterſivam* in ſcopis ad detergendas veſtes, & ſic de ceteris. Ipſorum igitur principia uſum duntaxat ſortiuntur in quæſtionibus obſcuris, quia capi nequeunt.

Iſtis igitur principijs, quæ clarè & evidenter non cognoſcuntur, quæque ſuſpicari poſſumus à nonnullis nationibus non admitti, fidendum non eſt. Ideæ extenſionis, figuræ, motûs localis, & relationes quas inter ſe invicem habent attentè ſunt conſiderandæ, ſi ejuſmodi ideæ diſtinctè concipiantur, ac ita clarę videantur ut manifeſtò pateat illas ab omnibus gentibus omni tempore admiſſas fuiſſe, ijs immorandum eſt & omnes earum relationes ſunt examinandæ; ſi verò obſcuræ videantur, tum aliæ ſunt inquirendæ, ſi poſſint inveniri. Namque ſi, ut abſque erroris periculo ratiocinemur, evidentiam in perceptionibus noſtris ſemper conſervare neceſſe ſit, ratiocinandum eſt duntaxat ſecundùm ideas claras & relationes clarè cognitas.

Ut extenſionis proprietates ordine poſſint conſiderari, incipiendum eſt, exemplô Carteſij, à relationibus ſimpliciſſimis, & à ſimpliciſſimis ad maximè complexas pergendum, non modò quia hæc methodus eſt naturalis, & mentem in operationibus ſuis quamplurimùm juvat; Verùm etiam quia, cùm Deus ordine ſemper agat & per vias ſimpliciſſimas, hac ratione examinandi ideas noſtras & earum relationes ipſius opera à nobis faciliùs cognoſcentur. Ac reverâ ſi animadvertamus relationes ſimpliciſſimas omnium primas etiam imaginationi offerri ubi non determinatur ad cogitandum potiùs de unâ re quàm de aliâ; hinc patebit ſufficere res à nobis attentè & ſine præconceptâ opinione expendi ut ordinem illum hic præſcriptum aſſequamur, & veritates maximè compoſitas poſſimus retegere, dummodò ex uno ad aliud æquô celeriùs non properemus.

Si igitur attentè extenſionem conſideremus nullô negotiô concipimus partem unam ab aliâ poſſe ſeparari, hoc eſt, motum localem facilè concipimus, & motum illum localem producere figuram in utroque corpore moto. Ex omnibus motibus, ſimpliciſſimus & qui imaginationi primus offertur eſt motus rectus, ſeu ſecundùm lineam rectam. Supponamus igitur aliquam extenſionis partem moveri motû directo, neceſſe eſt partem quæ occupat locum in quem tendit hæc prima extenſionis pars, moveri circulariter ut oc-

Digitized by Google

cupet locum ab aliâ derelictum, & ſic fieri motum circularem. Quod ſi concipiamus innumeros motus directos in innumeris ſimilibus partibus hujus immenſæ extenſionis quam conſideramus, iterùm neceſſe eſt hæc omnia corpora, quippe quæ ſibi mutuò obſint, mutuâ actione ſuâ, hoc eſt, mutuâ motuum ſpecialium communicatione, ad id unà conſpirare ut motû circulari moveantur.

Prima hæc conſideratio relationum ſimpliciſſimarum quæ ſunt inter ideas noſtras, jam nobis oſtendit neceſſitatem vorticum Carteſij; hinc etiam patebit numerum illorum vorticum eò majorem futurum, quò motus recti omnium partium extenſionis, utpote ſibi invicem magis adverſantes, difficiliùs in illo ſimili motû perſeverare potuerint, & horum vorticum illos fore maximos in quibus plures partes in eundem motum conſpiraverint, ſeu quorum partes majore vi præditæ fuerint ad continuandum motum ſuum ſecundùm lineam rectam.

Sed cavendum eſt ne mens diſſipetur & fatigetur, inutili applicatione ad numerum infinitum & ad magnitudinem immenſam vorticum. Primò aliquandiu inſiſtendum eſt alicui ex his vorticibus, & inveſtigandi ſunt ordine & attentè motus materiæ quam includit, & omnes figuræ quas ſingulæ partes iſtius materiæ induere debent.

Cùm ſolus motus ſecundùm lineam rectam ſit ſimplex, ille motus eſt primò conſiderandus; cum is ſit ſecundùm quem omnia corpora motum ſuum dirigunt; Siquidem Deus ſecundùm vias ſimpliciſſimas ſemper agit, & reverâ corpora circulariter non moventur niſi quia in ſuis motibus directis perpetuas patiuntur oppoſitiones. Cùm itaque omnia corpora æqualis non ſint magnitudinis, & eorum maxima majori prædita ſint vi ad motum ſuum continuandum ſecundùm lineam rectam quàm alia; facilè concipimus minima corpora ad centrum vorticis eſſe debere, maxima verò versùs circumferentiam, cùm lineæ quæ deſcribi concipiuntur à motibus corporum quæ ſunt ad circumferentiam ad rectam magis accedant, quàm lineæ quas deſcribunt corpora quæ ſunt propè centrum.

Denuò ſi cogitemus unamquamque partem materiæ non potuiſſe à principio moveri & in motû ſuo perpetuam pati oppoſitionem, quin rotundata fuerit & ipſius anguli fracti fuerint, facilè concipiemus totam hanc extenſionem ex duplici duntaxat corporum genere conſtare, ex globulis ſcilicet circa centrum ſuum diverſimodè actis, quæque præter motum ſuum ſpecialem motû communi vorticis adhuc abripiuntur; & ex materiâ quadam fluidiſſimâ & maximè agitatâ, ortâ ex confricatione & attritione globulorum. Præter motum circularem communem omnibus partibus vorticis, hæc materia ſubtilis ſpecialem adhuc motum habebit ſecundùm lineam penè rectam à centro vorticis versùs circumferentiam, per intervalla globulorum qui ipſis tranſeundi copiam faciunt; adeò ut motus,

ex iſtis motibus compoſitus ſecundùm lineam ſpiralem fiat. Hæc materia fluida, quam Carteſius appellat *primum elementum*, cùm diviſa ſit in partes multò tenuiores, quæque longè minorem habent vim ad continuandum motum ſuum ſecundùm lineam rectam, quàm globuli, ſeu *ſecundum elementum*; evidens eſt primum illud elementum eſſe debere in centro vorticis, & in intervallis quæ ſunt inter partes ſecundi; partes verò ſecundi debere implere reliquum ſpatium vorticis, & accedere ad illius circumferentiam juxta proportionem craſſitudinis, aut juxta vim quam habent ad continuandum motum ſuum directum. Ad figuram totius vorticis quod ſpectat, ex ſuprà dictis dubium non eſt quin diſtantia unius Poli ab alio longè minor ſit lineâ quæ * Æquatorem trajicit. Si verò animadvertamus vortices ſeſe mutuò circumdare & inæqualiter premere, clarè etiam patebit ipſorum æquatorem deſcribere lineam curvam & irregularem, ellipſi non diſſimilem.

* Per *Æquatorem* intelligo maximâ lineam curvam, quam materia vorticis deſcribat.

Hæc ſunt quæ menti ſponte ſeſe offerunt, ubi attentè expendimus quid contingere debeat partibus extenſionis quæ indeſinenter in motu ſecundùm lineam rectam, hoc eſt, motû omnium ſimpliciſſimo pergere conantur. Jam ſi rem ſupponamus, quæ ſapientiâ & potentiâ Dei admodum digna videtur, ipſum, nempe, ab initio hunc mundum unico voluntatis actû in eo ſtatû conſtituiſſe, in quo ipſius partes ſeſe cum tempore diſpoſuiſſent ſecundùm vias ſimpliciſſimas, illumque mundum ab ipſo (Deo) per eaſdem leges naturales conſervari. Uno verbo ſi cogitationes ſuprà explicatas objectis quæ videmus adaptare velimus; judicare pronum erit Solem eſſe centrum vorticis, lumen corporeum quod undique diſpergit nihil aliud eſſe præter perpetuum niſum globulorum, qui à centro vorticis recedere conantur; & lumen illud debere communicari unico momento per ſpatia immenſa, quoniam cùm omnia ſint plena his globulis, ne unus quidem eorum poteſt premi, quin cæteri ipſi oppoſiti premantur.

Plurimæ adhuc aliæ conſequentiæ è ſupra dictis poterunt deduci: namque principia ſimpliciſſima ſunt etiam fecundiſſima ad explicanda opera illius qui per rationes ſimpliciſſimas ſemper agit. Sed quædam adhuc in materia conſideranda ſunt. Attendendum igitur eſt multos eſſe adhuc vortices vortici ſuprà dicto ſimiles; centra horum vorticum eſſe ſtellas, quæ totidem ſunt ſoles; Vortices ſeſe mutuò circumdare & ita diſponi, ut quàm minimè fieri poteſt, ſibi invicem obſtent in motibus ſuis. Sed tamen res eò devenire non potuiſſe, quin vortices debiliores à fortioribus abrepti ac abſorpti fuerint.

Ut id poſſit intelligi, animadvertendum eſt primum elementum, quod eſt in centro unius vorticis, poſſe ſubrepere & actu indeſinenter ſubrepere per intervalla globulorum versùs circumferentiam

tiam ejuſdem vorticis; ac eodem tempore quô centri illius, ſeu hujus ſtellæ materia per æquatorem ſuum dilabitur, aliud primum elementum, ſeu alias partes materiæ fluidiſſimæ quæ conſtituit primum elementum debere ingredi per polos vorticis in locum partium elapſarum; nam hæc ſtella ab una parte non poteſt evacuari quin ab alterâ impleatur, quia non datur vacuum in extenſione. Quia verò innumeræ cauſæ poſſunt impedire quominùs ingens primi elementi copia ingrediatur in ſtellam de quâ agitur; neceſſe eſt partes primi elementi quæ in eâ remanere tenentur, ita ſeſe diſponere ut eodem motû moveantur. Hinc fit ut inter ſe invicem agglutinentur connectantur, & maculas forment, quæ in cruſtas coaleſcunt, centrum illud paulatim obtegunt, & ex omnium corporum ſubtiliſſimo & maximè agitato, efficiunt materiam ſolidam & craſſam. Atque hæc eſt materia craſſa, quam Carteſius appellat *tertium elementum*; & cùm materia illa ex primo elemento, cujus figuræ ſunt innumeræ, gignatur, illam innumeris figuris diverſis indui, neceſſe eſt.

Hæc ſtella maculis & cruſtis ſic obducta, & cæteris planetis ſimilis facta, vorticem ſuum non poteſt ſuſtinere ac tueri adversùs impetum perpetuum aliorum vorticum quibus circumdatur. Vortex ille igitur paulatim minuitur. Materia ex quâ conſtat undique diſpergitur: & vicinorum vorticum fortiſſimus maximam illius partem abripit, ac tandem planetam, qui eſt centrum illius, involvit. Hic Planeta, ſic omninò circumdatus à materiâ illius magni vorticis, in eo natat,conſervando, cum parvâ materiæ proprij ſui vorticis copiâ, motum circularem quô anteà ferebatur: ac denique ibi ſitum acquirit, quô conſtituitur in æquilibrio cum æquali portione materiæ in quâ natat. Si parum habeat ſoliditatis & magnitudinis, ad centrum vorticis quô involvitur quàm proximè accedit; quia cùm parùm habeat virium ad continuandum motum ſuum directum, debet collocari in loco iſtius vorticis, in quo æqualis portio ſecundi elementi eandem ac ipſe (planeta) habeat vim ad recedendum à centro; nam in eo duntaxat loco poteſt eſſe in æquilibrio. Si iſte Planeta ſit major aut ſolidior, debet conſtitui in æquilibrio in loco remotiore à centro vorticis. Ac denique ſi in illo vortice nullus ſit locus, in quo æqualis ipſius materiæ portio eandem habeat ſoliditatem ac ille Planeta, ac per conſequens eandem vim ad continuandum motum ſuum directum, quia ille Planeta forſan erit valdè magnus, & cruſtis ſolidiſſimis & craſſiſſimis obductus; tum in vortice illo non poterit ſubſiſtere, quia non poterit conſtitui in æquilibrio cum materia ex quâ conſtat ille vortex. Hic igitur Planeta tranſgredietur in alios vortices, ac niſi in ijs æquilibrium ſuum reperiat, in ijs quoque non ſubſiſtet. Adeò ut, inſtar Cometarum, tranſcurrens, interdum conſpiciatur, ubi in vortice noſtro verſabitur, & no-

Digitized by Google

bis ſatis propinquus erit; nec niſi poſt longum temporis intervallum denuò conſpicietur quandiu erit in alijs vorticibus vel in extremâ vorticis noſtri parte.

Jam ſi cogitemus unicum vorticem, magnitudine ſuâ, vi & ſitû idoneo, poſſe paulatim atterere, involvere & denique abripere plurimos vortices, immò vortices à quibus alij quidam antea abrepti fuerint; neceſſe erit Planetas qui in centris horum vorticum formati fuerunt, ubi ingreſſi fuerint magnum vorticem à quo fuerunt ſuperati, in eo conſtitui in æquilibrio cum æquali portione materiæ in quâ natant, ſi itaque planetæ iſti ſoliditate ſint inæquales, conſtituti erunt in diſtantia inæquali à centro vorticis in quo natabunt. Quòd ſi eveniat ut duo planetæ eandem propemodùm habeant vim ad continuandum motum ſuum ſecundùm lineam rectam; vel ſi planeta in exiguum vorticem ſuum unum aut plurimos alios abripiat minores Planetas, quos, juxta noſtrum modum concipiendi rerum formationem, ſuperaverit; tunc parvi illi Planetæ agontur circa majorem, dum major agetur circa centrum ſuum; & omnes illi Planetæ motû magni vorticis in diſtantiâ propè æquali à centro ipſius, abripientur.

Partes quæ conſtituunt mundum, quem per rationes ſimpliciſſimas formari exiſtimamus, in hunc ordinem juxta rationis lumina digerere tenemur. Nam quæcunque à nobis ſuprà dicta ſunt nituntur ideâ extenſionis, cujus partes ſuppoſuimus ad id tendere ut moveantur motû ſimpliciſſimo; qui eſt motus ſecundùm lineam rectam. Ac reverâ quum per effecta examinamus, an non hallucinati fuerimus, dum res per cauſas ſuas explicare voluimus, corporum cæleſtium phænomena ijs quæ à nobis ſuprà dicta ſunt omninò conſonare non ſine admiratione comperimus. Videmus enim omnes Planetas qui ſunt in medio parvi vorticis agi inſtar Solis circa proprium ſuum centrum; illos omnes in vortice Solis & circa Solem natare; minores, aut minùs ſolidos Soli eſſe proximos. Alios etiam eſſe, ut Cometæ, qui in vortice Solis non poſſunt ſubſiſtere: Denique multos eſſe Planetas qui multos alios adhuc habent circa ſe actos, ut Luna circa Terram. Jupiter quatuor habet, & Saturnus tres. Immò forſan Saturnus tot habet adeò parvos, ut non differant à circulo continuo, cui nulla craſſitudo ineſſe videtur ob ingentem ipſius diſtantiam. Cùm autem iſti Planetæ eorum quos videmus maximi ſint, poſſunt conſiderari utpote geniti ex vorticibus tantæ magnitudinis ut alios ſuperare potuerint; priuſquàm à vortice in quo nunc verſamur involuti fuerint.

Omnes iſti Planetæ circa centrum ſuum aguntur, Terra intra 24. horas; Mars intra 25, aut circiter; Jupiter intra decem, aut circiter, &c. Circa Solem aguntur, Mercurius ipſi proximus intra quatuor menſes, aut circiter; Saturnus qui à Sole omnium maximè

diſtat triginta annis, aut circiter; qui verò inter illos duos ſiti ſunt, majori aut minori temporis ſpatio aguntur, non tamen omninò juxta proportionem ipſorum diſtantiæ. Tota enim materiâ in quâ natant, celeriùs circulum ſuum percurrit, ubi Soli propinquior eſt quoniam linea ipſius motûs minor eſt. Quum Mars Soli oppoſitus eſt Terræ propinquus ſatis eſt, ſed ab eâ valdè diſtat ubi Soli conjunctus eſt. De Planetis ſuperioribus Jove & Saturno res non ſecus ſe habet; nam inferiores ut Mercurius & Venus, propriè loquendo, Soli nunquam ſunt oppoſiti. Lineæ quas omnes Planetæ circa Terram deſcribere videntur, non ſunt circuli, ſed ad ellipſes quàm proximè accedunt, omnes verò illæ ellipſes admodùm diverſæ videntur, propter diverſos ſitus Planetarum noſtri reſpectû. Denique quicquid in cœlis certò obſervatur circa Planetarum motum cum ijs quæ de ipſorum per rationes ſimpliciſſimas formatione dicta ſunt optimè congruit.

Stellas fixas quod attinet, experientia docet nonnullas imminui & omnino evaneſcere, nonnullas etiam veluti recentes videri, quarum ſplendor & magnitudo magis magiſque augeſcunt. Augentur aut minuuntur prout vortices quorum ſunt centra, plus vel minùs recipiunt materiæ primi elementi. Illas videre deſinimus ubi in ijs formantur maculæ & cruſtæ; & illas percipere incipimus ubi maculæ quibus illarum ſplendor enecabatur, omnino diſſipantur. Omnes illæ ſtellæ eandem propè inter ſe obſervant diſtantiam; cùm ſint centra vorticum, nec abripiantur quandiu alijs vorticibus reſiſtunt, vel quandiu ſunt ſtellæ. Omnes inſtar parvorum Solium fulgent, quia ut ipſe Sol centra ſunt quorundam vorticum nondùm ſuperatorum. Omnes à terrâ inæqualiter diſtant. Quamvis fornici cuidam infixæ oculis videantur; ſi enim nondum obſervata fuit parallaxis proximarum à parallaxi remotiſſimarum differentia per varium terræ ſitum alterno quoque ſemeſtri ſpatio, id ex eo ortum eſt quòd hæc differentia ſitûs magna ſatis non eſt, propter diſtantiam inter nos & ſtellas, ut parallaxes illæ poſſint obſervari. Teleſcopiorum ope aliquid forſan equidem poterit deprehendi. Denique quicquid in ſtellis ſenſuum uſu & experientiâ poteſt obſervari non differt ab eo quod mente percepimus, examinando relationes ſimpliciſſimas & maximè naturales quæ in extenſionis partibus & motibus poſſunt obſervari.

Si corporum ſublunarium naturam examinare velimus, primò attendendum eſt, cùm primum elementum ex numero diverſarum figurarum innumerabili conſtet, corpora, quæ ex partium hujus elementi congerie formata fuere, multiplicia futura eſſe. Quædam erunt quorum partes erunt ramoſæ; alia quorum partes erunt longæ: alia quorum partes rotundæ, ſed omnimodè irregulares Si ipſorum partes ramoſæ ſatis craſſæ ſint, erunt dura, ſed flexilia nec elaſticâ vi prædita; ſi illorum partes minùs ſint craſſæ, erunt mollia

aut fluida, ut gummi, pinguedo, oleum, &c. Si partes longæ corporum ſint craſſæ & inflexiles, erunt acuta, incorrupta, ad diſſolvendum facilia ut ſales: Si eædem partes longæ, ſint flexiles, corpora erunt inſipida, ut aquæ: Si partes habeant craſſas & omnimodè irregulares, erunt ſimilia terræ & lapidibus. Denique erunt corpora valdè multiplicis naturæ; nec duo reperies omninò ſimilia, quia primum elementum innumeras figuras poteſt ſuſcipere, & quià omnes illæ figuræ nunquàm conjungentur eodem modo in diverſis corporibus. Hæc corpora, quibuſcunque prædita ſint figuris, ſi poros habeant ſatis magnos ut per eos undiquaque ſecundum elementum poſſit tranſire, erunt pellucida, ut aër, aqua, vitrum, &c. Quibuſcunque figuris prædita ſint hæc corpora, ſi quaſdam eorum partes primum elementum omninò ambiat, eaſque vehementer & velociter ſatis agitet ad repellendum undique ſecundum elementum, erunt lucida ut flamma. Si hæc corpora repellant totum ſecundum elementum à quo feriuntur, erunt candidiſſima. Si ſecundum elementum recipiant nec illud quoquô modo repellant, erunt nigerrima: denique ſi illud varijs ictibus ſeu vibrationibus repellant, inæquales iſtæ vibrationes colorum varietatem parient.

Eorum ſitum quod ſpectat, graviora ſeu minùs levia, hoc eſt, quæ minorem habebunt vim ad continuandum motum ſuum ſecundùm lineam rectam, erunt proxima centro, ut metalla. Terra, aqua, aër ab eo magis diſtabunt; & omnia corpora ſitum in quô ea cernimus conſervabunt, quia à centro terræ eò remotiora eſſe debent quò majorem habent motum.

Nec mirum eſſe debet, quòd nunc dicam metallis minorem eſſe vim ad continuandum motum ſuum ſecundùm lineam rectam quàm terræ, aquæ & cæteris corporibus minùs ſolidis; quamvis anteà dixerim corpora ſolidiſſima majori prædita eſſe vi ad continuandum motum ſuum ſecundùm lineam rectam quàm alia. Cauſa enim cur metallis minor ſit vis ad continuandum motum ſuum, eſt quia metalla multò minùs habent motûs: cùm verum ſemper ſit ſi duo corpora inæqualia ſoliditate, æquali celeritate moveantur, ſolidiori majorem ineſſe vim ad procedendum ſecundùm lineam rectam, quia tunc ſolidius plus habet motûs; jam autem ex motû oritur vis.

Si verò cauſam aſſequi velimus cur versùs centra vorticum corpora craſſa ſint gravia, cur verò ubi à centro diſtant ſint levia; attendendum eſt corpora craſſa motum ſuum recipere à materiâ ſubtili, quæ illa circumdat & in quâ natant. Jam autem hæc materia ſubtilis circulariter actû movetur, & duntaxat conatur moveri ſecundùm lineam rectam, & corporibus craſſis quæ curſû ſuo abripit motum illum circularem communicat, licèt ipſis non communicet conatum ſuum ad recedendum à centro ſecundùm lineam rectam, niſi quantùm niſus ille ſequitur ex motû quem ipſis communicat. Obſervan-

dum enim eſt partes materiæ ſubtilis, etſi versùs plurimas partes movêri conentur, duntaxat poſſe comprimere corpus craſſum quod transferunt: namque corpus illud in varias partes eodem tempore tendere nequit. Sed quia materia ſubtilis, quæ eſt prope centrum vorticis totum motum ſuum non inſumit circulando; corporibus craſſis quæ abripit nullum alium communicat motum, præter circularem & omnibus ſuis partibus communem; & quia ſi corpora craſſa aliunde haberent motum præter motum communem vortici, illum brevi deperderent, cum communicando corpuſculis ſibi obvijs. Hinc evidenter patet, corpora craſſa prope centrum vorticis, tantum non habere motum quantum materia in quâ natant, cujus ſingulæ partes multifariam moventur, præter motum circularem, ſeu communem. Jam autem ſi corpora craſſa minùs habent motûs, certè etiam minori niſû conantur movêri ſecundùm lineam rectam; quod ſi ita ſit, ijs quæ majori niſû conantur movêri ſecundùm lineam rectam, cedere tenentur, ac per conſequens ad centrum vorticis accedere, hoc eſt, illa corpora eò graviora eſſe quò ſunt ſolidiora.

At, ubi corpora craſſa à centro vorticis ſunt valdè diſſita, cùm motus circularis materiæ ſubtilis tum ſit maximus, quia totum ad id penè adhibet motum ſuum ut circa centrum vorticis agatur; corpora eò plus habent motûs quò ſunt ſolidiora; cùm eadem procedant celeritate ac materia ſubtilis in quâ natant; itaque majorem habent vim ad continuandum motum ſuum ſecundùm lineam rectam. Adeò ut corpora craſſa in certâ diſtantiâ à centro vorticis eò leviora ſint quò ſunt ſolidiora.

Ex eo igitur patet Terram eſſe Metallicam versùs centrum; eamque non eſſe valdè ſolidam versùs circumferentiam: aquam & aërem perſiſtere debere in eo ſitû in quo illa videmus poſita: Sed omnia corpora illa eſſe gravia * aëremæquè ac aurum & argentum vivum; quia primo & ſecundo elemento ſolidiora ſunt & craſſiora. Hinc patet Lunam, utpote à centro vorticis terræ nimis diſſitam, non eſſe gravem, quamvis ſit ſolida: Mercurium, Venerem, Terram, Martem, Jovem & Saturnum non poſſe delabi in Solem, nec ſatis ſolida eſſe ut è vortice ſuo, ſicut Cometæ, egrediantur: illos Planetas eſſe in æquilibrio cum materiâ in quâ natant. Ac certè ſi * plumbea glans vel tormentarius globus ſatis procul in ſublime projici poſſent, hæc duo corpora fierent parvi Planetæ, vel ſatis ſolida eſſent ut inſtar parvorum cometarum evaderent quia in vorticibus ſuis ſubſiſtere ampliùs non poſſent.

*Hoc eſt, illa ferri versùs centrum Terræ.

*Vne bale de mouſquet, ou un boulet de canon.

Hæc omnia me ſatis explicuiſſe, aut ex ſimplicibus extenſionis, figuræ & motûs principijs, omnes conſequentias quæ ex ijs deduci poſſunt deduxiſſe, hîc non arbitror: Mihi duntaxat propoſitum eſt oſtendere rationem quam Carteſius injit ad naturam inveſtigandam, ut ipſius ideæ ipſiuſque methodus cum aliorum ideis & methodo poſ-

ſint conferri. Sed auſim aſſerere eos qui vim magneticam, fluxum & refluxum Maris, fragorem tonitru, Meteororum generationem ex ipſorum cauſis cognoſcere, unô verbô, qui Phyſicam penitùs addiſcere volunt, cùm tempus utiliùs collocare non poſſint quàm Carteſij opera legendo & meditando, auſim, inquam, aſſerere illos fruſtra quicquam tentaturos eſſe, niſi illius Philoſophi methodum ſequantur, hoc eſt, niſi, ut ipſe, ſecundùm ideas claras ratiocinentur, incipiendo ſemper à ſimpliciſſimis.

Huic equidem Authori infallibilitatem tribuere non eſt animus, immò ipſum in multis ipſius operum locis hallucinatum fuiſſe me poſſe demonſtrare co[illegible]o. Sed eos qui Carteſium legunt ſatius eſt credere illum erraſſe, quàm ſi omnia ipſius dicta vera eſſe perſuaderentur. Si erroris immunis crederetur, ſine examine legeretur, ipſius dictis fides cæca adhiberetur, ipſius opiniones hiſtoriarum inſtar addiſcerentur; ac ſic lectorum mens non informaretur. Carteſius ipſe monet legendo ipſius opera attendendum eſſe annon hallucinatus ſit, nec eorum quæ dicit quicquam eſſe credendum, niſi ad id adigat evidentia. Doctis enim, ſic dictis, haud ſimilis eſt, qui iniquâ in mentes uſurpatâ dominatione, eò nos adſtringere volunt ut in eorum verba juremus; quique ubi homines veritatis internæ diſcipulos efficere deberent, ideas claras duntaxat proponendo, eos tamen Ethnicorum authoritati ſubmittunt, & ipſis opiniones quas non capiunt rationibus ἀκαταλήπτοις obtrudunt.

Quod potiſſimùm vitio vertitur circa methodum quâ Carteſius explicat Solis, Stellarum, Terræ, & omnium corporum quibus circumdamur formationem in eo conſiſtit, quòd illa methodus videatur contraria ijs quæ Scriptura nos docet de creatione mundi; namque, ajunt, ſi iſti Authori fides adhibeatur, mundus veluti à ſe ipſo formatus fuiſſe videtur. Ad hæc multa poſſunt reponi.

Primò, qui Carteſium Moſi adverſari dicunt, Scripturam Sacram & Carteſium forſan non æquè examinaverunt, ac ij qui Scriptis publicis oſtenderunt creationem mundi cum hujuſce Philoſophi hypotheſibus apprimè convenire.

Verùm præcipua reſponſio ex eo deſumitur quòd Carteſius nunquam arbitratus fuerit res paulatim factas fuiſſe eo modo quo illas deſcribit, namque in primo articulo quartæ partis ipſius Principiorum, in quo ſic habetur, *Falſam hypotheſim quâ jam ante uſi ſumus eſſe retinendam ad veras rerum naturas explicandas*, contrarium poſitivè dicit. Hæc ſunt ipſius verba.

Etſi credi nolim, corpora hujus mundi adſpectabilis, genita unquam fuiſſe illo modo qui ſuprà deſcriptus eſt, ut jam ſatis præmonui, debeo tamen eandem hypotheſin adhuc retinere, ad ea quæ ſuprà terram apparent explicanda; ut tandem, ſi quemadmodum ſpero, clarè oſtendam, cauſas omnium rerum naturalium hac viâ,

Digitized by Google

non autem ullâ aliâ dari poſſe, inde meritò concludatur, non aliam eſſe earum naturam, quàm ſi tali modo genitæ eſſent.

Noverat Carteſius, ad naturam rerum accuratè cognoſcendam, eas eſſe conſiderandas in origine & ab ortû, ſemper incipiendum eſſe à ſimpliciſſimis & principium ante omnia petendum eſſe: inquirendum non eſſe an Deus opera ſua paulatim per vias ſimpliciſſimas formaverit, an verò ea uno actû produxerit: Sed quoquô modô ea Deus formaviſſet, ut accuratè cognoſcerentur, ea eſſe primò conſideranda in principijs, ac poſtmodùm duntaxat eſſe examinandum, an quæ cogitata fuerunt ijs conſonent quæ Deus fecit. Noverat leges naturæ, per quas Deus omnia opera ſua conſervat in ordine & in ſitû in quo ſubſiſtunt, eaſdem eſſe per quas illa formare & diſponere potuit, namque niſi Deus unico voluntatis actû totum mundum eodem modo adornaſſet quo ipſe mundus ſeſe progreſſu temporis diſpoſuiſſet, cuilibet attento evidenter patet, totum naturæ ordinem everſum iri, quoniam leges conſervationis eſſent contrariæ legibus primæ creationis. Si totus mundus in ordine in quo illum videmus perſiſtat, id fit quia leges motuum quibus in illo ordine conſervatur, illum etiam in eodem ordine potuiſſent collocare. At ſi Deus mundum in diverſum digeſſiſſet ordinem ab eo in quo hiſce motûs legibus ſeſe conſtituiſſet, omnia jam everterentur, & vi harum legum in ordine in quo illum nunc videmus conſtituerentur.

Si quis pulli naturam cognoſcere velit, in eum finem ova quæ gallinæ fovenda ſubjecerat, quotidie aperit, quid primum moveatur & creſcat, attendit; poſt breve tempus videt cor jam palpitare & undique pellere ſanguinis canales, quæ ſunt arteriæ; ſanguinem illum reverti versùs cor per venas; cerebrum etiam ſtatim apparere, ac denique oſſa poſt omnes alias partes formari, hac viâ ex multis ſeſe expedit erroribus atque etiam ex illis obſervationibus multas conſequentias ad animalium cognitionem utiliſſimas deducit. Quid in iſtâ agendi ratione vitio verti poteſt? An quis dicet illum hominem eâ mente id agere ut perſuadeat primum pullum à Deo formatum fuiſſe, primò creando ovum, ipſi communicando certum quendam caloris gradum ut excluderetur, quia pullorum naturam in ipſorum formatione cognoſcere conatus eſt?

Cur igitur Carteſius quaſi Scripturæ repugnaret traducitur, quia rerum viſibilium naturam examinaturus, earum etiam formationem per leges motûs quæ in omnibus caſibus nunquam non obſervantur, examinavit? Certè Carteſius in dubium nunquam vocavit, *Quin mundus ab initio fuerit creatus cum omni ſuâ perfectione; ita ut in eo Sol & Terra & Luna & Stellæ extiterint, at etiam in terrâ non tantùm fuerint ſemina plantarum, ſed ipſæ plantæ; nec Adam & Eva nati ſint infantes, ſed facti ſint homines adulti. Hoc fides Chriſtiana*, inquit, *nos docet; hocq; etiam ratio naturalis planè perſuadet. Attendendo enim ad immenſam Dei potentiam; non poſ-* Artic. 45. Tertiæ partis Principiorum.

ſumus exiſtimare illum unquam quicquam feciſſe quod non omnibus ſuis numeris fuerit abſolutum. Sed nihilominus ut ad plantarum, vel hominum naturas intelligendas longè melius eſt conſiderare, quô pactô paulatim ex ſeminibus naſci poſſint, quàm quô pactô à Deo in prima mundi origine creati ſint; ita ſi quæ principia poſſimus excogitare valdè ſimplicia & cognitû facilia, ex quibus tanquam ex ſeminibus quibuſdam, & ſidera & terram & denique omnia, quæ in hoc mundo aſpectabili deprehendimus, oriri potuiſſe demonſtremus, quamvis ipſa nunquam ſic orta eſſe probè ſciamus; hoc pacto tamen eorum naturam longè meliùs exponemus, quàm ſi tantùm, qualia jam ſint, deſcriberemus. Et quia talia principia mihi videor inveniſſe, ipſa breviter hic exponam.

Exiſtimavit quidem Carteſius mundum à Deo unico voluntatis actû formatum fuiſſe, verùm etiam exiſtimavit illum à Deo formatum fuiſſe in eodem ordine & in eadem partium diſpoſitione in quibus fuiſſet, ſi ipſum paulatim per vias ſimpliciſſimas formaviſſet Deus. Ac ſanè hæc cogitatio Dei potentiâ & Sapientiâ digna eſt: ipſius potentiâ, quandoquidem unico momento omnia opera ſua omnimodâ perfectione prædita creaverit; ipſius etiam ſapientiâ; quoniam hoc pacto demonſtravit ſe accuratiſſimè prævidiſſe quæcunque in materiâ neceſſariò erant evenienda, ſi per motus ſimpliciſſimos agitaretur; & quia etiam ordo naturæ ſubſiſtere non potuiſſet, ſi mundus per vias, hoc eſt, per leges motûs productus fuiſſet, contrarias legibus per quas conſervatur.

Ridiculum eſt dicere Carteſium exiſtimaſſe mundum potuiſſe formari à ſe ipſo, cùm ipſe non ſecus ac ij omnes qui rationis lumina ſequuntur, agnoverit, nullum corpus poſſe moveri proprijs ſuis viribus, & omnes leges immutabiles communicationis motuum nullas alias habere cauſas quàm voluntates immutabiles Dei, qui eodem modo ſemper agit. Deum ſolum impertiri motum materiæ, & motum in omnibus corporibus diverſas formas quibus induuntur producere ipſum probaſſe ſatis erat, ut profanis ſuam impietatem illius ſyſtemate tegendi & fovendi, omnis occaſio tolleretur. Immò ſi Athei ad illius Philoſophi principia attenderent, errores ſuos, vel inviti, agnoſcerent. Namque ſi, Ethnicorum inſtar, materiam eſſe increatam audeant defendere, ſaltem aſſerere non ſuſtinebunt, illam potuiſſe unquam ſeſe proprijs ſuis viribus movere. Itaque Athei ſi verum creatorem agnoſcere recuſarent, verum motorem agnoſcere ſaltem cogerentur. Verùm Philoſophia vulgaris ipſis errorum alimenta ſatis ſuppeditat. Illa enim ipſis oggerit quaſdam virtutes *impreſſas*, quaſdam facultates motrices, unô verbô, neſcio quam naturam, quæ eſt principium motûs cujuſque rei; & quamvis illius naturæ nullam habeant ideam diſtinctam, ipſos tamen juvat, propter cordis corruptionem, illam Deo ſubſtituere, ipſi tribuendo omnia mirabilia quæ videmus.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT V.

Explicatio principiorum Philoſophiæ Ariſtotelis, ubi oſtenditur, illum nunquam obſervaſſe ſecundam partem regulæ generalis, & quatuor ipſius elementa, & qualitates elementares, examinantur.

UT Philoſophia Carteſij cum Philoſophiâ Ariſtotelis poſſit conferri, quid hic de elementis & corporibus naturalibus in genere ſenſerit, breviter exponere operæ pretium eſt; Id autem juxta doctiſſimos continetur in quatuor ipſius Libris *de Cœlo*. Nam octo ejus Libri Phyſices ad Logicam, vel ſi mavis ad Metaphyſicam potiùs pertinent quàm ad Phyſicam, in his enim nihil videas præter terminos vagos & generales qui in mente nullam ideam diſtinctam & ſpecialem excitant. Quatuor iſti Libri titulum habent *de Cœlo*, quia cœlum eſt præcipuum inter corpora ſimplicia de quibus tractat.

Philoſophus opus illud inchoat abeo quòd probat, mundum eſſe perfectum, hoc autem eſt ipſius argumentum. Omnia corpora tres habent dimenſiones, plures habere nequeunt, nam numerus ternarius juxta Pythagoreos omnia complectitur; jam autem mundus eſt omnium corporum compages; ergo mundus eſt perfectus. Egregium ſanè argumentum! quô etiam probari poſſet, mundum non poſſe eſſe imperfectiorem quàm actû eſt, quia non poteſt conſtare ex partibus quæ numerum dimenſionum habeant ternario minorem.

In ſecundo capite ante omnia ſupponit veritates quaſdam Peripateticas. 1. Omnia corpora naturalia per ſe habere vim ſeſe movendi, quod nec ibi loci, nec alibi ab ipſo probatur; Quin, primo Capite ſecundi Libri Phyſices, affirmat eum fore ridiculum qui id probare contenderet; quia, inquit, res per ſe evidens eſt, ac ij duntaxat qui id quod per ſe notum eſt ab eo quod per ſe notum non eſt dignoſcere nequeunt, probare aggrediuntur id quod evidens eſt per id quod eſt obſcurum. Sed alibi demonſtratum eſt quàm falſum ſit, corpora naturalia in ſe habere vim ſeſe movendi, eamque vim evidenter videri ijs duntaxat qui ut Ariſtoteles ſenſuum impreſſiones ſequuntur, & nullum rationis ſuæ adhibent uſum.

2. Dicit omnem motum localem fieri ſecundùm lineam vel rectam, vel circularem, vel compoſitam ex rectâ & circulari; at verò ſi ad ea quæ temerariè profert attendere nollet, ſaltem oculos aperire debebat, & innumeros eſſe motus diverſos qui nec conſtant ex recto

Digitized by Google

nec ex circulari, comperiſſet. Vel potiùs attendere debebat motus compoſitos ex motibus rectis, plures poſſe eſſe in infinitum, ſupponendo motus componentes augere aut minuere celeritatem ſuam mille diverſis modis, ut ex ſuprà dictis videre eſt. Nulli, inquit, ſunt motus ſimplices præter hos duos, rectum & circularem; ergo omnes motus ex hiſce duobus conſtant. Verùm fallitur; motus circularis non eſt ſimplex; Non poteſt concipi quin eodem tempore de puncto ad quod relationem habet cogitetur, jam autem quicquid includit relationem, eſt relativum, non ſimplex. Quod ut probetur animadvertendum eſt, poſſe concipi motum circularem veluti genitum ex duobus motibus rectis, quorum celeritas inæqualis eſt ſecundum certam quandam proportionem; nam, motus compoſitus ex duobus alijs directis, quique celeritatem ſuam diversè augent aut minuunt, non poteſt eſſe ſimplex.

Cap. 4. 3. Dicit omnes motus ſimplices eſſe triplices, primum è centro, ſecundum versùs centrum: tertium circa centrum; ſed falſum eſt ultimum eſſe ſimplicem, ut jam dictum eſt. Iterum falſum eſt nullos eſſe motus ſimplices præter eos qui ſurſum vel deorſum feruntur; nam omnes motus directi ſunt ſimplices, ſive accedant ad centrum; ſive ab eo recedant, ſive accedant ad polos, ſive ab ijs recedant, vel ab alio quovis puncto. Omne corpus, inquit, conſtat ex tribus dimenſionibus. Ergo motus omnium corporum debet habere tres motus ſimplices. Quænam eſt relatio unius ad alterum, motuum ſimplicium ad dimenſiones? Præterea omne corpus habet tres dimenſiones, at nullum corpus habet tres motus ſimplices.

4. Supponit corpora eſſe, vel ſimplicia, vel compoſita, & dicit ſimplicia ea eſſe quæ in ſe habent aliquam vim quâ moventur, ut ignis, terra, &c. & compoſita recipere motum ſuum à componentibus. Sed hoc ſensû, nulla ſunt corpora ſimplicia, nulla enim ſunt quæ in ſe habeant aliquod principium motûs ſui. Nulla etiam ſunt corpora compoſita, quia juxta hanc hypotheſin, compoſita ſupponunt ſimplicia, quæ non exiſtunt. Hac pacto nulla erunt corpora. Quàm ridiculum eſt corporum ſimplicitatem definire per potentiam ſeſe movendi. Quis poterit diſtinctas alligare ideas hiſce vocibus corporum ſimplicium & corporum compoſitorum, ſi corpora ſimplicia duntaxat definiantur per relationem ad vim ſeſe movendi imaginariam? Sed videamus conſequentias quas ex iſtis principijs deducit. Motus circularis eſt motus ſimplex; Cœlum movetur circulariter; ergo ipſius motus eſt ſimplex. Jam autem nullus eſt motus ſimplex niſi corporis ſimplicis, hoc eſt, corporis quod ſeſe proprijs ſuis viribus moveat: ergo Cœlum eſt corpus ſimplex à quatuor elementis quæ ſecundùm lineas rectas moventur diſtinctum. In toto hocce ratiocinio nihil niſi falſas & abſurdas propoſitiones contineri ſatis patet. Alia ipſius videamus argumenta, multis enim, ijſque

peſſimis, utitur ad probandam rem inutilem & falſam.

Secunda ratio quâ probare intendit, Cœlum eſſe corpus ſimplex à quatuor elementis diſtinctum, ſupponit eſſe motus duplicis generis, alterum naturalem, alterum verò *violentum*, ſeu contra naturam. Verùm ijs omnibus qui de rebus per ideas claras judicant clarè ſatis liquet, nullum eſſe motum violentum, ſeu contra naturam, ſiquidem corpora nullam habent per ſe naturam, aut principium motûs ſui, prout cenſet Ariſtoteles. Omnibus corporibus indifferens eſt, *ſive* moveantur, & in quancunque partem moveantur, ſive nullomodo moveantur. Ariſtoteles verò de omnibus per ſenſuum impreſſiones judicans, corpora quæ legibus communicationis motuum in certo quodam ſitû, reſpectû aliorum corporum, ſemper collocantur exiſtimat ea ſeſe in illo ſitû propriâ vi ſuâ conſtituere; quia ſitus ille ipſis commodior & naturæ magis conformis eſt. Illud igitur eſt Ariſtotelis ratiocinium.

Motus circularis Cœli eſt vel naturalis vel contra naturam, ſi naturalis eſt, ut jam dictum eſt, Cœlum eſt corpus ſimplex diſtinctum à quatuor elementis, cùm elementa non moveantur circulariter motû ſuo naturali. Si motus circularis eſt contra naturam Cœli, aut Cœlum eſt unum ex elementis, ut ignis, aut aliud quid. Cœlum non poteſt eſſe ullum ex elementis, nam, exempli gratiâ, ſi Cœlum eſſet igneum, cùm motus naturalis ignis tendat ſursùm, Cœlum haberet duos motus contrarios, motum circularem & motum illum ſursùm tendentem; quod fieri nequit, cùm corpus unum non poſſit habere duos motus contrarios. Si Cœlum ſit aliud aliquod corpus, quod non moveatur circulariter naturâ ſuâ, aliquem alium habebit motum naturalem, quod fieri nequit, namque ſi motû ſuo ſursùm feratur erit vel ignis, vel aër; Si deorsùm erit aqua, vel terra: Ergo, &c. Omnes horum ratiociniorum abſurditates hìc ſpeciatim indicare ſuperſedeo. In genere tantùm afferam quæcunque hìc loquitur Ariſtoteles, nihil diſtincti ſignificare, & in ijs nihil veri, immò nullam legitimam contineri concluſionem. Tertia ipſius ratio hæc eſt.

Primus & perfectiſſimus omnium motuum ſimplicium, debet eſſe motus corporis ſimplicis, immò primi & perfectiſſimi inter corpora ſimplicia. Sed motus circularis eſt primus & perfectiſſimus motuum ſimplicium; quia omnis linea circularis eſt perfecta, nulla verò linea recta talis eſt. Nam ſi finita eſt, ipſi aliquid addi poteſt: Si infinita, nondum perfecta eſt, quia fine caret, & res perfectæ non ſunt niſi ubi finitæ ſunt. Ergo motus circularis eſt primus & perfectiſſimus motuum. Ergò corpus quod circulariter movetur eſt ſimplex, eſt primum & perfectiſſimum corporum ſimplicium. Hæc eſt quarta ipſius ratio.

Omnis motus eſt naturalis vel non, & omnis motus qui non eſt naturalis quibuſdam corporibus, naturalis eſt quibuſdam alijs. Vi-

demus motus deorsùm & ſursùm tendentes quibuſdam corporibus eſſe naturales, quibuſdam verò non. Nam ignis naturâ ſuâ non deſcendit, ſed terra naturâ ſuâ deſcendit. Jam autem motus circularis non eſt naturalis quatuor elementis: oportet igitur eſſe aliquod corpus ſimplex cui motus ille ſit naturalis. Ergò Cœlum quod circulariter movetur, eſt corpus ſimplex à quatuor Elementis diſtinctum.

Denique motus circularis vel naturalis eſt vel *violentus* alicui corpori. Si naturalis, corpus illud ſimplex & perfectiſſimum eſſe debere evidens eſt; ſi non naturalis; mirum eſt quòd ille motus ſemper duret; cùm experientia teſtetur omnes motus non naturales diu non durare. Ex his igitur rationibus concludendum eſt eſſe aliquod aliud corpus ſeparatum ab ijs omnibus quæ nos ambiunt, quod eò perfectioris naturæ eſt, quò à nobis magis diſſitum eſt. Sic ratiocinatur Ariſtoteles. Verùm cum illius Interpretum peritiſſimo auſim contendere, ipſum nullas unquam eſſe alligaturum ideas diſtinctas terminis quibus utitur; nec oſtenſurum Ariſtotelem incipere à rebus ſimpliciſſimis, antequam ad maximè complexas procedat. Quod ad rectè ratiocinandum, planè neceſſe eſt, ut jam probatum fuit.

Niſi Lectoribus faſtidium parere timerem, aliquot adhuc Ariſtotelis capita tranſcriberem; ſed præterquàm quòd ipſius placita, quum terminis claris & ſermone vulgari exprimuntur inepta omnibus videntur, ex ſuprà dictis ſatis liquet ipſius rationem Philoſophandi eſſe prorsùs inutilem ad veritatem inquirendam. Etenim, cùm ipſe fateatur quinto Capite iſtius Libri, eos qui ab initio aliquâ in re hallucinantur, multò, immò infinitè magis hallucinaturos eſſe ſi plura proferant, hinc manifeſtum eſt neminem ſine maximo erroris periculo poſſe ipſius authoritati ſine examine cedere; cùm duo prima Capita Libri ipſius ſint abſurda. Verùm ut res extra omne dubium conſtituatur, in hoc primo Libro, nullum eſſe caput, in quo aliqua non includatur abſurditas, oſtendam.

Tertio Capite, dicit Cœlos eſſe incorruptibiles & omnis alterationis expertes; iſtius propoſitionis multa profert argumenta perquam inepta, quia, exempli gratiâ, ibi eſt habitatio Deorum immortalium & quia in illis nulla unquam obſervata fuit immutatio. Poſtrema iſta ratio poſſet admitti, ſi Ariſtoteles teſtaretur aliquem inde redjiſſe, vel ad corpora cœleſtia proximè ſatis acceſſiſſe, ad eorum mutationes accuratè obſervandas. Immò neſcio an quiſquam ipſius autoritati nunc cederet, quia teleſcopia contrarium teſtantur.

Quarto Capite, motui circulari nullum eſſe motum contrarium probare conatur, cùm tamen motus ab Oriente ad Occidentem manifeſtò contrarius ſit motui ab Occidente versùs Orientem.

Quinto Capite, corpora non eſſe infinita perperam probat, quia argumentum ſuum deducit ex motibus corporum ſimplicium; quid

Digitized by Google

enim obſtat quominùs ſupra primum mobile ab ipſo fictum, ſit adhuc alia extenſio ſine motû.

Sexto Capite, probando elementa non eſſe infinita tempus fruſtra conſumit. Quis enim id in dubium vocet, ſi cum ipſo ſupponat elementa includi in Cœlô quod illa circumdat. Verùm dum id probat per illorum gravitatem & levitatem; certè ludibrium debet. Si, inquit, elementa eſſent infinita, daretur gravitas & levitas infinita, id fieri nequit; Ergo, &c. Qui ipſius argumentum fuſiùs explicatum videre optaverint, illud in ipſius Libris legant. His immorari me piget.

Septimô, pergit probando corpora non eſſe infinita; & primum ipſius argumentum ſupponit, neceſſe eſſe omne corpus eſſe in motû; quod non probat, nec probari poteſt.

Octavô, multos non eſſe mundos ejuſdem ſpeciei hac egregiâ ratione defendit, quòd ſi alia eſſet terra ab eâ quam habitamus, cùm terra ſit gravis naturâ ſuâ; terra illa in noſtram delaberetur quia noſtra eſt centrum quò decidere debent omnia corpora gravia. Unde hoc accepit niſi à ſenſibus?

Nonô, multos mundos exiſtere nequidem poſſe; quia ſi eſſet aliquod corpus ſupra cœlum, eſſet ſimplex, vel compoſitum; in ſtatû naturali, aut violento, quod eſſe nequit tribus rationibus quas haurit ex tribus ſpeciebus motûs, de quibus jam dictum eſt.

Decimô, mundum æternum eſſe aſſerit, quia fieri nequit ut inceperit exiſtere, & ſemper duret; cùm videamus quicquid ſit temporis ſucceſſû corrumpi. Id accepit quidem à ſenſibus. Sed unde accepit mundum eſſe ſemper duraturum?

Totum undecimum Caput inſumit explicando quid intelligatur per incorruptibile, quaſi æquivocatio hic eſſet periculoſa, & magnum explicationis ſuæ eſſet admiſſurus uſum. Attamen vox illa *incorruptibile*, adeò clara eſt per ſe, ut Ariſtoteles negligat explicare quid per eam ſit intelligendum, & quid ipſe intelligat. Prudentiùs feciſſet ſi innumeros explicaſſet terminos quibus utitur, qui nihil præter ideas ſenſibiles excitant: namque hoc pacto ex ipſius operum lectione aliqua forſan redjiſſet utilitas.

Denique ultimo Capite primi iſtius Libri de Cœlo, mundum eſſe incorruptibilem oſtendere conatur, quia fieri nequit illum incepiſſe, & tamen ſemper durare. Omnia, inquit, ſubſiſtunt per tempus finitum, vel infinitum. Sed quod infinitum eſt duntaxat uno ſenſû, nec eſt infinitum, nec finitum. Ergò nihil poteſt ſubſiſtere hoc modo.

Atque ſic ratiocinatur *Princeps Philoſophorum, & genius naturæ*; qui cùm deberet veram effectorum naturalium cauſam patefacere per ideas claras & diſtinctas, Philoſophiam Ethnicam ſtatuit, ſequendo falſas

Digitized by Google

& confuſas ſenſuum ideas, vel ideas generaliores quàm ut veritati inſervire poſſint.

Hic Ariſtotelem non carpo, quòd ignoraverit mundum à Deo in tempore creatum fuiſſe, ad manifeſtandam ipſius potentiam & dependentiam creaturarum ab ipſo; illum mundum nunquam eſſe à Deo deſtruendum, ut pateret ipſum, utpote immutabilem, conſiliorum ſuorum nunquàm pœnitere. Sed Ariſtoteli ignoſcere nequeo, dum invalidis probat rationibus mundum extitiſſe ab æterno. Si in ſententijs quas defendit videatur aliquando excuſabilis, ſaltem in rationibus quas profert, dum de rebus paulò difficilioribus agit, excuſari unquam nequit. Ex ſuprà dictis id jam ſatis conſtat; Licèt omnes errores in illis ipſius libris mihi obvios hîc non recenſuerim, & ipſius ſententias clariùs expoſuerim quàm illas exponere ſolet.

Verùm ut luce meridianâ clariùs pateat *genium naturæ* ipſius arcana nunquàm eſſe revelaturum, operæ pretium eſt oſtendere, principia quibus utitur Philoſophus ille ad explicandos naturæ effectus omni ſoliditate carere.

In Phyſicâ nil quicquam poſſe retegi manifeſtum eſt, niſi initium fiat à corporibus ſimpliciſſimis, hoc eſt, ab elementis: namque elementa ſunt corpora in quæ cætera reſolvuntur, quia in ipſis continentur, aut actû, aut potentiâ; Ariſtoteles ſic definit elementa. cap.3.l.3. de Cælo. Verùm in illius operibus non reperias ipſum per ideam diſtinctam explicuiſſe hæc corpora ſimplicia in quæ cætera reſolvi exiſtimat: cùm itaque elementa ipſius clarè non cognoſcantur, naturam corporum quæ ex ijs conſtant cognoſci non poſſe hinc ſequitur.

Quatuor eſſe elementa, ignem, aërem, aquam, & terram, dicit equidem Philoſophus. Sed eorum naturam clarè non explicat; nullam eorum ideam diſtinctam tradit; nequidem exiſtimat illa quæ ſtatuit elementa eſſe ignem, aërem, aquam & terram quæ videmus, ſi enim id ſic ſe haberet, ſaltem aliquam haberemus illorum cognitionem per ſenſus noſtros. Conatur equidem in multis operum ſuorum locis elementa explicare per qualitates caloris & frigoris, humiditatis & ſiccitatis, gravitatis & levitatis. Verùm hæc ratio illa explicandi inepta eſt, ut ſtupendum ſit tot viros eruditos in illâ acquieviſſe. Atque illud jam ſum oſtenſurus.

Ariſtoteles in Libro ſuo *de Cælo*, exiſtimat terram eſſe in centro mundi, & omnia corpora quæ ſimplicia appellare amat, moveri debere motibus ſimplicibus, quia ſupponit ea per ſe naturâ ſuâ moveri. Præter motum circularem, quem ſimplicem eſſe defendit, & quô probat cœlum eſſe corpus ſimplex, quia ſupponit illud moveri circulariter, aſſerit duos duntaxat eſſe ſimplices; alterum deorſùm tendentem, ſeu à circumferentiâ ad centrum, alterum ſurſum, ſeu

à Centro versùs circumferentiam. Aſſerit præterea iſtos motus ſimplices corporibus ſimplicibus competere ; ac per conſequens, terram & ignem eſſe corpora ſimplicia, quorum alterum omninò grave eſt, alterum verò omninò leve. Quia verò gravitas & levitas corpori poſſunt competere vel adæquatè vel inadæquatè, concludit eſſe adhuc duo elementa, ſeu duo corpora ſimplicia, quorum alterum leve eſt inadæquatè duntaxat, alterum verò grave inadæquatè, nempe aquam & aërem. Atque ſic probat eſſe quatuor elementa, nec eſſe plura.

Ijs qui hominum opiniones propriâ ratione ſuâ examinant manifeſtum eſt; haſce omnes propoſitiones eſſe falſas, vel ſaltem haberi non poſſe ut principia clara & indubitata, quorum ſuppetant ideæ claræ & diſtinctæ, quæque Phyſicæ fundamentum eſſe poſſint. Numerum elementorum per qualitates imaginarias gravitatis & levitatis ſtatuere velle, dicendo duntaxat & ſine probatione, eſſe quædam corpora gravia alia verò levia naturâ ſuâ, certè omnem abſurditatem ſuperat. Etenim, ſi res nullo argumento innixas deblaterare unuſquiſque velit, facile erit dicere omnia corpora eſſe gravia naturâ ſuâ, & eò tendere ut accedant ad centrum mundi, hoc eſt, ad locum quietis ſuæ; alius verò contrà poterit defendere omnia corpora eſſe levia naturâ ſuâ, & eò tendere ut versùs Cœlum extollantur, tanquam versùs locum perfectionis ſuæ. Namque ſi quis ei objiciat qui dixerit omnia corpora eſſe gravia naturâ ſuâ, aërem tamen & ignem eſſe leves; ſtatim reſpondebit, ignem & aërem non eſſe leves; ſed equidem eſſe minùs graves quàm aqua & terra; & hanc ob cauſam videri leves : De his elementis non ſecùs ſe habere ac de ligno quod leve videtur in aquâ, non quòd per ſe leve ſit, cùm in terram decidat quando eſt in aëre, ſed quia aqua gravior, ligno ſe ſubmittens, illud ſuſtinet & extollit.

Si contrà ei objiciatur, qui omnia corpora eſſe levia naturâ ſuâ dixerit, terram & aquam eſſe tamen graves, pariter reſpondebit, hæc corpora videri gravia, quia æquè levia non ſunt ac cetera quibus ambiuntur. Lignum, exempli gratiâ, videri grave, ubi eſt in aëre, non quòd ſit grave per ſe, cùm aſcendat ubi eſt in aquâ, ſed quia aëre minùs leve eſt.

Ridiculum ergò eſt ſupponere ut principia indubitata, corpora eſſe levia aut gravia naturâ ſuâ. Immò, nullum corpus in ſe habere vim ſeſe movendi evidens eſt; ac perinde eſſe ſi moveatur ſursùm aut deorsùm, ab Oriente versùs Occidentem, vel ab Occidente ad Orientem, à Polo Meridionali ad Septentrionalem, aut aliò quovis modò.

Sed concedamus Ariſtoteli eſſe quatuor elementa qualia illa ſtatuit, quorum duo gravia ſint, duo verò levia naturâ ſuâ, nempe, ignem, aërem, aquam & terram. Quid inde conſequetur ad Natu-

ræ cognitionem ? Quatuor hæc Elementa non ſunt ignis, aër, aqua & terra quæ videmus; aliud prorsùs eſt. Illa ſenſibus non cognoſcimus, multò minùs ratione, cum illorum nullam habeamus ideam. Equidem concedam omnia corpora naturalia ex iſtis elementis eſſe compoſita; etenim id dixit Ariſtoteles. Sed natura iſtorum corporum compoſitorum nobis nota non eſt; & illa cognoſcere non poſſumus, niſi priùs cognoſcamus quatuor elementa, ſeu corpora ſimplicia ex quibus conſtant, compoſitum enim cognoſci nequit niſi per ſimplex.

Ignis, inquit Ariſtoteles, eſt levis naturâ ſuâ. Motus ſursùm tendens eſt motus ſimplex, ergò ignis eſt corpus ſimplex, cùm motus debeat proportione æquari cum mobili. Corpora naturalia conſtant ex corporibus ſimplicibus; ergò eſt ignis in omnibus corporibus naturalibus. Sed igni illi quem videmus nequaquàm ſimilis; namque ſæpè eſt *in potentiâ* duntaxat in corporibus quæ ex illo componuntur. Quid, quæſo, ex Peripateticis illis ratiocinijs addiſcimus? Ignem, ſcilicet, eſſe in omnibus corporibus ſive *actualem*, ſive *potentialem*; hoc eſt, omnia corpora conſtare ex re quæ conſpicua non eſt & cujus natura non cognoſcitur. Atque hoc egregium ex Ariſtotelis lectione emolumentum.

At ſi Ariſtoteles nos non doceat naturam ignis & aliorum elementorum, ex quibus omnia corpora conſtant, forſan quis poſſet exiſtimare illorum qualitates & præcipuas proprietates ab ipſo ſaltem explicari; hoc eſt quod jam examinandum venit.

L. 2. c. 2. & 3 de Gen. & Corrupt. Aſſerit eſſe quatuor præcipuas qualitates ad tactum pertinentes, calorem, frigus, humiditatem & ſiccitatem, ex quibus cæteræ omnes conſtant; atque hoc ordine quatuor elementis haſce primas qualitates diſtribuit. Igni calorem & ſiccitatem, aëri calorem & humiditatem, aquæ frigus & humiditatem, terræ frigus & ſiccitatem tribuit. Cap. 2. Aſſerit calorem & frigus eſſe qualitates activas, ut ſiccitas & humiditas ſunt qualitates paſſivæ. Calorem definit, *id quod congregat res homogeneas*, frigus, *id quod congregat omnia ſive homogenea, ſive heterogenea*; humidum, *id quod non continetur facilè proprijs ſuis terminis, ſed facilè alienis*, & ſiccum, *id quod continetur facilè proprijs ſuis terminis, nec facilè accommodatur terminis corporum ambientium.*

Itaque, ſecundùm Ariſtotelem, ignis eſt elementum calidum & ſiccum: Ergò eſt elementum quod congregat res homogeneas, & facilè continetur proprijs ſuis terminis difficulter verò alienis. Aër eſt elementum calidum & humidum; ergò eſt elementum quod congregat res homogeneas, nec facilè continetur proprijs terminis, facilè verò alienis. Aqua eſt elementum frigidum & humidum; Ergò eſt elementum quod congregat res homogeneas & heterogeneas, nec facilè continetur proprijs terminis ſed alienis. Denique Terra eſt frigida & ſicca; ergò eſt elementum quod congregat res homogeneas & heterogeneas,

quod

quod facilè continetur proprijs terminis, difficulter verò accommodatur alienis.

Hæc ſunt Elementa explicata juxta ſententiam Ariſtotelis, vel juxta definitiones quas tradidit de illorum præcipuis qualitatibus: Quia verò, ſi ipſi credimus, Elementa ſunt corpora ſimplicia, ex quibus cætera conſtant, & illorum qualitates, ſunt qualitates ſimplices, ex quibus cæteræ componuntur; cognitio horum elementorum & illarum qualitatum debet eſſe admodùm clara & diſtincta, cùm tota Phyſica, hoc eſt, cognitio corporum ſenſibilium, quæ ex ijs conſtant, inde pendeat.

Videamus igitur quid in illis principijs deſideretur. Primò, Ariſtoteles nullam ideam diſtinctam alligat voci qualitatis. Dubium eſt an per qualitatem intelligat ens quoddam reale diſtinctum à materiâ, an verò duntaxat modificationem materiæ. Vocem illam aliquandò uno ſensû, aliquandò verò alio intelligere videtur. Equidem octavo Capite de Cathegorijs, qualitatem definit, id quod efficit ut res dicantur tales, verùm id non eſt propriè quod quæritur. Secundò, definitiones quas dat quatuor primarum qualitatum, caloris, frigoris, humiditatis & ſiccitatis omnes ſunt falſæ, aut inutiles. Sic definit calorem. *Calor, eſt id quod congregat homogenea.*

Primò, hac definitione caloris natura adæquatè non explicatur, licèt verum eſſet calorem ſemper congregare homogenea.

Secundò, falſum eſt calorem congregare homogenea. Calor partes aquæ non congregat, illas potiùs in vapores diſſipat. Non congregat partes vini, nec partes cujuſlibet aliûs liquoris, ſeu corporis fluidi; immò nec partes argenti vivi. Contrà omnia corpora ſolida & fluida homogenea & heterogenea reſolvit & diſgregat. Ac ſi quædàm ſint; quorum partes ignis non poſſit diſſipare, id non fit quòd ſint ejuſdem naturæ, ſed quia ſunt craſſiores & ſolidiores quàm ut poſſint abripi motû partium ignis.

Tertiò, ut dicam quod res eſt, calor non poteſt congregare nec diſgregare partes ullius corporis, ſive homogenei, ſive heterogenei. Ut enim congregentur, diſſipentur, ſeparentur partes alicujus corporis, neceſſe eſt movere illas. Jam autem calor nihil poteſt movere; Vel ſaltem calorem poſſe movere corpora evidens non eſt; Etenim, ad caloris naturam quantumvis attendàm, deprehendere nequeo illum corpori communicare motum quem ipſe non habet, videmus equidem ignem movere & ſeparare partes corporum ſibi obviorum, ſed id forſan non fit ipſius calore, immò ignem calore præditum eſſe evidens non eſt. Id potiùs fit perpetuâ illius partium actione, quas in perpetuo motû eſſe manifeſtum eſt. Evidens eſt, partes ignis, ſi in aliquod corpus incidant, ipſi communicare

Lll

Digitized by Google

debere aliquam partem motûs ſui; ſive ſit calor in igne, ſive non. Si partes iſtius corporis ſunt parùm ſolidæ, ignis illas diſſipare debet, ſi ſint admodùm ſolidæ & craſſæ, ignis eas tantùm movebit, & efficiet ut mutuò ſeſe confricent; Denique ſi corpus illud ex partibus ſubtilibus & craſſis ſimul miſtis conſtet, ignis eas tantùm diſſipabit, quas ſatis impellet ut ab alijs ſeparentur. Itaque ignis duntaxat poteſt ſeparare; ac, ſi congreget, id fit duntaxat per accidens. Verùm Ariſtoteles contrarium planè ſentit. *Diſgregare*, inquit, *quod nonnulli igni tribuunt, nihil aliud eſt quàm congregare homogenea; namque per accidens duntaxat ignis efferet res heterogeneas.*

De Gen. & Corr. l. 2. c. 2

Si Ariſtoteles ab initio diſtinxiſſet ſenſum caloris à motû particularum, ex quibus conſtant corpora calida dicta; ac poſteà definiviſſet calorem acceptum pro motû partium, dicendo calorem eſſe id quod agitat & ſeparat partes inviſibiles ex quibus conſtant corpora viſibilia, definitionem caloris tradidiſſet non rejiciendam. Illâ penitùs ſatis non fieret; quia præcisè non explicaret naturam motuum corporum calidorum.

Ariſtoteles frigus definit, *id quod congregat corpora homogenea & heterogenea*. Iterùm hæc definitio non eſt legitima, falſum enim eſt frigus congregare corpora. Ut corpora congregentur, neceſſe eſt illa movere, jam ſi ratio auſcultetur, frigus non poſſe movere evidens erit. Reverâ per frigus intelligimus vel id quod ſentimus dum frigemus, vel id quod gignit ſenſum frigoris. Jam autem clarum eſt ſenſum frigoris nihil poſſe movere, cùm nihil poſſit pellere. Quod verò gignit frigoris ſenſum, evidens eſt, ſi res æquâ judicij lance perpendatur, illud nihil aliud eſſe quàm quietem aut ceſſationem motûs. Itaque cùm frigus in corporibus nihil aliud ſit quàm ceſſatio illius motûs qui calorem gignit evidens eſt ſi calor ſeparet, frigus non ſeparare. Itaque frigus nec res homogeneas nec heterogeneas congregat, quod enim nihil poteſt pellere, nihil etiam poteſt congregare, uno verbo, cum nihil agat, nihil congregat.

Ariſtoteles de rebus per ſenſus judicans, frigus æquè poſitivum eſſe ac calorem arbitratur, quia ſenſationes caloris & frigoris ſunt ambæ reales & poſitivæ; atque etiam duas illas qualitates activas eſſe exiſtimat. Reipsâ ſi impreſſiones ſenſuum ſequamur, frigus eſſe qualitatem activam meritò credimus; cùm aqua frigida congelet, congreget & obduret unico momento aurum & plumbum liquefacta, poſtquam è fornace ſuper modicam aquæ portionem infuſa fuere, quamvis calor iſtorum Metallorum ſatis adhuc vehemens ſit ad ſeparandas partes corporum quæ tangunt.

Vid. 1 Lib. à Cap. 11. ad 15

Ex ijs quæ à nobis de erroribus ſenſuum Primo Libro dicta ſunt, patet, eum qui ſenſibus duntaxat utitur ad examinandas qualitates corporum ſenſibilium, nullam unquàm poſſe retegere veri-

Digitized by Google

tatem certam, quâ uti poſſit veluti principiô ad cognoſcendam naturam. Hac enim viâ nequidem deprehendere poſſumus quænam ſint calida, quænam verò frigida. Ex multis hominibus qui manus admovent aquæ tepidæ, alij illam calidam, alij verò frigidam ſentiunt. Qui calent illam reperiunt frigidam, qui frigent illam ſentiunt calidam. Ac ſi piſces ſensûs capaces eſſe ſupponantur, veriſimile eſt aquam ipſis calidam videri, dum hominibus frigidiſſima videtur. De aëre, res non ſecùs ſe habet, juxta varias corporis diſpoſitiones, calidus aut frigidus videtur. Ariſtoteles illum eſſe calidum exiſtimat verùm haud putem Septentrionis incolas cum ipſo hac in re ſentire, cùm etiam complures docti, quorum regio non eſt minùs calida regione Græciæ aſſeruerint aërem eſſe frigidum. Verùm hæc quæſtio, quæ in Scholâ magni momenti ſemper viſa fuit, nunquam decidetur, quin priùs idea diſtincta voci caloris alligetur.

Definitiones caloris & frigoris ab Ariſtotele traditæ, neutrius ideam poſſunt determinare. Aër, exempli gratiâ, & aqua ipſa quantumvis calida & fervida, congregant partes plumbi liquefacti, cum partibus cujuſlibet alius Metalli. Aër congregat omnes adipes junctas reſinis, & quibuſlibet alijs corporibus ſolidis. Ac certè is tenax Peripateticus eſſet qui lithocollam aëri exponeret ad ſeparandum cinerem à pice, aut quædam alia corpora compoſita ad ea decomponenda. Aër igitur non eſt calidus juxta definitionem caloris ab Ariſtotele traditam. Aër ſeparat liquores à corporibus ijs imbutis, indurat lutum, lintea expanſa exſiccat, quamvis Ariſtoteles illum dicat humidum; ergò aër eſt calidus ſecundùm eandem definitionem. Hac igitur definitione non poteſt determinari an aër ſit calidus an verò non. Poſſumus equidem aſſerere aërem eſſe calidum reſpectû luti, cùm ſeparet aquam à terra cui conjuncta eſt. At verò an erunt exploranda omnia aëris effecta in omnia corpora, ut ſciamus an ſit calor in aëre quem reſpiramus. Si ſic procedatur res nunquam certa evadet. Itaque multò tutius eſt non Philoſophari de aëre quem reſpiramus; Sed de quodam aëre puro & elementari, qui in hac ſublunari regione non reperitur; & aſſerendum eſt poſitivè, ut Ariſtoteles, illum eſſe calidum; nec ad id probandum opus eſt argumentis, immò quid per illum aërem illiuſque calorem intelligatur perinde eſſe debet. Namque hoc pacto tradentur principia, quæ difficile erit evertere; non propter ipſorum evidentiam & ſoliditatem, ſed quia obſcura ſunt, & ſpectris ſimilia, quæ lædi nequeunt, quia corpore ſunt deſtituta.

Definitionibus ab Ariſtotele traditis de humiditate & ſiccitate hic non immoror, quia illarum qualitatum naturam hiſce definitio-

Digitized by Google

nibus non explicari evidenter ſatis patet. Namque ſecundùm haſce definitiones ignis non eſt ſiccus, cùm proprijs ſuis terminis facile non contineatur; glacies non eſt humida, quippe quæ proprijs ſuis terminis facilè contineatur, & alienis non niſi difficulter accommodetur. Glacies equidem non eſt humida, ſi per *humidum* intelligatur *fluidum*; Verùm ſi res ſic intelligatur, dicendum eſt flammam eſſe admodum humidam æquè ac aurum & plumbum liquefacta. Verum quoque eſt glaciem non eſſe humidam, ſi per *humidum* intelligatur id quod rebus quas tangit facilè adhæret: ſed hoc ſensû, pix, adeps, & oleum aquâ multò humidiora ſunt, cùm corporibus quæ attingunt tenaciùs adhæreant quàm aqua. Eò ſensû argentum vivum eſt humidum, namque metallis adhæret; & ipſa aqua non eſt perfectè humida, nam pleriſque metallis non adhæreſcit. Itaque ad defendendas Ariſtotelis opiniones nequidem ad ſenſuum teſtimonium confugiendum eſt.

Verùm à longiori egregiarum iſtius Philoſophi definitionum circa quatuor qualitates elementares, examine ſuperſedeamus: & ſupponamus etiam quæcunque à ſenſibus circa haſce qualitates accipimus vera eſſe. Fidem noſtram denuò excitemus, & haſce definitiones eſſe perquàm legitimas credamus. Videamus duntaxat an reverà omnes qualitates corporum ſenſibilium conſtent ex hiſce qualitatibus elementaribus. Id cenſet Ariſtoteles, meritò quidem, cùm quatuor haſce primas qualitates habeat tanquam principia rerum, quas in Libris Phyſices nobis eſt explicaturus.

Nos igitur docet colores generari ex commiſtione quatuor qualitatum elementarium. Album fieri, ubi humiditas ſuperat calorem, ut in ſenibus qui caneſcunt; nigrum, ubi humiditas exſiccatur, ut in muris ciſternarum; & ſic de ceteris coloribus; odores & ſapores etiam fieri per variam *ſicci* & *humidi* commiſtionem calore & frigore factam: immò gravitatem & levitatem ab ijs pendere. Unô verbô juxta Ariſtotelem, neceſſe eſt omnes qualitates ſenſibiles produci à duabus qualitatibus *activis* calore & frigore, & conſtare ex duabus *paſſivis* humiditate & ſiccitate; ut inter ipſius principia & conſequentias quas ex ijs deducit, quædam ſit veriſimilis connexio.

Hæc omnia tamen cæteris à nobis hactenus ex Ariſtotele allatis creditû difficiliora videntur. Vix credibile eſt terram & alia elementa non fore colorata, aut viſibilia, ſi eſſent in puris naturalibus, ſine ullâ admiſtione qualitatum elementarium, licèt docti Interpretes iſtius Philoſophi id nobis aſſerant. Quid ſibi velit Ariſtoteles non ſatis mihi notum eſt, dum caniriem capillorum ex humiditate oriri dicit, quia humiditas ſenum ipſorum calorem ſuperat; licèt ut illius mentem meliùs poſſim aſſequi, definitionem poſuerim locô definiti. Quis propoſitionem adeò abſurdam poſſet intel-

ligere; capillos, ſcilicet, caneſcere in ſenibus, quia *id quod non facilè continetur propriis ſuis terminis ſed alienis* ſuperat *id quod congregat homogenea*. Haud putem ſaporem ab ipſo aptiùs explicari, ubi dicit illum conſiſtere in conjunctione ſiccitatis, humiditatis & caloris, præcipuè quum hiſce vocibus adaptantur & ſubſtituuntur definitiones ab Ariſtotele traditæ, ut id fieri oporteret, ſi eſſent bonæ. Immò forſan riſum vix ille poſſet tenere, qui locô definitionum famis & ſitis quas tradit Ariſtoteles dicendo famem eſſe appetitum *calidi* & *ſicci*, ſitim verò appetitum *frigidi* & *humidi*, ſubſtitueret definitiones horum terminorum appellando famem, *deſiderium illius quod congregat homogenea, & illius quod facilè continetur propriis ſuis terminis, difficilè verò alienis*, & definiendo ſitim, *deſiderium illius quod congregat homogenea & heterogenea, quodque quamvis propriis ſuis terminis facilè non contineatur, alienis tamen facilè continetur*. Lib. 2. c. 3. *de anima*.

Certè lex eſt utiliſſima ad cognoſcendum an termini fuerint benè definiti, & ad vitandum errorem in ratiocinijs noſtris, definitionem definito ſubſtituere. Hac enim ratione deprehenditur an termini ſint æquivoci, & menſuræ relationum falſæ & imperfectæ, an verò ratiocinia ſint legitima. Hoc poſito, quid ſentiendum erit de ratiocinijs Ariſtotelis, quæ nihil ſunt quàm inanis & abſurda verborum farrago, ubi juxta hanc regulam examinantur? Quid pariter dicendum erit de ijs omnibus qui juxta ideas ſenſuum falſas & confuſas duntaxat ratiocinantur, cùm hæc regula quæ ratiocinijs juſtis & ſolidis lucem & evidentiam conciliat, nihil præter confuſionem ipſorum dictis afferat.

Totam ineptiam & abſurditatem explicationum Ariſtotelis circa res quaſlibet, exponere nemo poteſt. Ubi quæ tractat ſimplicia ſunt & facilia, ipſius errores ſunt ſimplices, nec magno negotio poſſunt deprehendi. Ubi verò quæſtiones compoſitas & ex multis cauſis pendentes explicare aggreditur, ipſius errores non minùs, ne quid dicam ampliùs, compoſiti ſunt, quàm res quas tractat, nec poſſunt ipſi errores ſatis enucleari ut clarè alijs exponantur.

Sublime illud ingenium à quo ita eximiè ad benè definiendum regulæ traditæ exiſtimantur, nequidem novit quænam ſint definienda; cùm enim nullam admittat diſtinctionem inter cognitionem claram & diſtinctam, & cognitionem ſenſibus hauſtam, res quarum nequidem habet ideam diſtinctam, cognoſcere autumat, & alijs explicare fatagit. Definitiones rerum naturam debent explicare, & termini ex quibus conſtant, ideas diſtinctas & ſpeciales in mente excitare debent. Verùm qualitates ſenſibiles caloris, frigoris, coloris, ſaporis, &c. hoc pacto explicari nequeunt, ubi effectum cum cauſa, motus corporum cum ſenſatione quæ illum comitatur, confunduntur: cùm enim ſenſationes ſint modificationes mentis, quæ

non cognoſcuntur per ideas claras, ſed tantùm per ſenſum internum, Pag. 216. ſeu conſcientiam, ut tertio Libro expoſui, ideas quas non habemus vocibus adaptare nequimus.

Cùm ideas diſtinctas circuli, quadrati, trianguli, & eorum hoc pacto cognitionem diſtinctam habeamus, ea etiam accuratè definire poſſumus; immò ex ideis quas habemus de illis figuris poſſumus deducere omnes illarum proprietates, & eas terminis claris & diſtinctis alijs explicare: Sed calor & frigus, quatenùs ſunt qualitates ſenſibiles, explicari nequeunt, quippe non diſtinctè & per ideam, ſed tantùm conſcientiâ vel ſenſû interno cognoſcuntur.

Calor qui eſt extra nos non debet pariter definiri per effecta quædam, nam ſi illius loco ſubſtituatur definitio, quæ ipſi affingetur, ſatis patebit hanc definitionem menti in errorem injiciendæ duntaxat inſervire poſſe. Si, exempli gratiâ, calor definiatur id quod congregat homogenea, nihil addendo præterea, juxta hanc definitionem, pro calore accipi poterunt; res illi prorſus abſimiles. Magnes dici poterit coacervare ſcobem ſeu ramentum ferri, illudque ab argenti ramento ſeparare quia calidus eſt: Columbam ſemen cannabinum ab alio grano ſeparare, quia columba eſt calida: Avarum nummos aureos ab argenteis ſecernere; quia ipſe calet. Denique ſi quis eò ſtupiditatis deveniret ut hanc ſequeretur definitionem, nullo errore non implicaretur. Hæc igitur definitio caloris naturam non explicat, nec illius ope poſſunt deduci caloris proprietates: quippe ſi ipſius terminis præcisè adhæreamus, definitionemque in definiti locum ſubſtituamus, in abſurditatem ruemus.

Si tamen calor ab ipſius cauſa accuratè diſtinguatur, licèt non poſſit definiri, quippe quæ ſit modificatio mentis, cujus nullam habemus ideam, illius tamen cauſa poteſt definiri, quia motûs ideam habemus diſtinctam. Sed obſervandum eſt calorem acceptum pro tali vel tali motû, in nobis caloris ſenſationem non ſemper gignere. Nam aqua, exempli gratiâ, eſt calida, cùm ipſius partes ſint fluidæ & in motû, & veriſimile ſit illam piſcibus eſſe calidam, cùmque ſaltem calidior ſit glacie cujus partes ſunt in majori quiete; ſed frigida eſt reſpectû noſtri, quia partes ipſius minùs moventur quàm partes corporis noſtri; quippe quod minorem habet motum quàm aliud, dici poteſt eſſe in quiete reſpectû alterius. Itaque relatè ad motum fibrarum corporis noſtri non definienda eſt cauſa caloris, aut motûs qui eum excitat; motus ille, ſi fieri poſſit, abſolutè & in ſe definiendus eſt. Tunc definitiones quæ de ipſo tradentur, ad patefaciendum naturam & proprietates caloris inſervire poterunt.

Longiori, ni fallor, Ariſtotelicæ Philoſophiæ examine abſtinere poſſum; nec erroribus illius admodùm confuſis & intricatis, expediendis diutiùs inſiſtere operæ pretium non eſt. Philoſophum

Digitized by Google

quatuor elementa ab ipſo poſita nec probare, nec benè definire; ipſius qualitates elementares tales non eſſe quales illas exiſtimat, earum naturam ab ipſo non cognoſci; & omnes qualitates ſecundas ex ijs non conſtare; ac denique licèt ipſi concederetur ex quatuor iſtis elementis omnia corpora eſſe compoſita, ut qualitates ſecundæ illorum, totum ipſius ſyſtema fore tamen inutile, ad inquirendam veritatem, quia ipſius ideæ ſatis non ſunt claræ ad evidentiam in ratiocinijs noſtris ſemper conſervandam, clarè ſatis demonſtraſſe mihi videor.

Si quis me veras Ariſtotelis opiniones non explicuiſſe ſuſpicetur, poteſt rem comperire ex ipſius Libris de *Cœlo*, & de *generatione* & *corruptione*. Hinc enim ex ſcripſi quæcunque ſuprà à me dicta ſunt. De octo Libris Phyſices nihil afferre volui, quia non pauci docti exiſtimant illos eſſe meram Logicam; quod à veriſimili non abhorret, cùm ibi nihil præter terminos vagos & indeterminatos reperiatur.

Cùm Ariſtoteles ſibi ſæpè contradicat, & quælibet opiniones poſſint defendi quibuſdam locis ex ipſo depromptis, mihi dubium non eſt quin ex ipſo Ariſtotele poſſint probari quædam ſententiæ ijs contrariæ quæ ipſi à me fuerunt attributæ. Verùm hanc rem meam non facio. Sufficit dicta mea ex Libris Ariſtotelis modò citatis probari poſſe. Immò an Libri illi Ariſtotelis ſint nunc parùm ſollicitus ſum, illo qualis eſt, & qualis vulgò admittitur utor; quippe eorum quæ parvi facimus genealogiam anxiè diſquirere futile foret.

CAPVT VI.

Præcepta generalia neceſſaria ut ordine procedatur in inquirendâ veritate & in delectû ſcientiarum.

ME in hoc opere duntaxat deſtruere, nihil verò certi & indubitati ſtatuere, ne quis objiciat; ordinem in Studijs, erroris vitandi gratiâ, obſervandum à me hîc breviter exponi; immò nonnullas veritates & ſcientias maximè neceſſarias, in quibus talis ſit evidentia, ut aſſenſus cohiberi nequeat, ſine arcanis rationis objurgationibus, à me indicari operæ pretium eſt. Haſce veritates & ſcientias fusè non explicabo, res ab alijs jam peracta eſt, aliorum opera typis denuò mandare non eſt animus, ſufficiet mihi Lectorem ad illa amandare. Ordinem duntaxat oſtendam ob-

Digitized by Google

ſervandum in ſtudio illorum librorum, ut evidentia in perceptionibus ſemper conſervetur.

Cognitionum noſtrarum prima eſt cognitio exiſtentiæ mentis noſtræ; omnes noſtræ cogitationes illam exiſtentiam invictè demonſtrant, namque evidentiſſimum eſt ut quod maximè, id quod actû cogitat eſſe actû quid, ſeu actû exiſtere. Verùm ſi mentis exiſtentia facilè cognoſcatur, ipſius eſſentia & natura æquè facilè non cognoſcitur. Si qualis ſit ſcire velimus, cavendum eſt ne illam confundamus cum rebus quibus unita eſt. Si dubitemus, velimus, ratiocinemur, tantummodò credendum eſt mentem eſſe rem quæ dubitat, vult & ratiocinatur, nihil præterea, quandiù alias in eâ non deprehenderimus proprietates; mentem enim noſtram non cognoſcimus niſi ſensû interno quem de illâ habemus. Mens accipienda non eſt pro corpore, pro ſanguine, pro ſpiritibus animalibus, pro igne, nec pro innumeris alijs rebus quas Philoſophi pro animâ acceperunt. De mente id duntaxat credendum eſt quod de illâ non credere non poſſumus, cujuſque planè convincimur ſensû interno quem de nobis habemus, nam alioqui falleremur. Itaque ſimplici visû ſeu ſensû interno cognoſcemus quicquid de mente cognoſci poteſt, nec adigemur ad ratiocinia errori obnoxia. Ubi enim ratiocinamur, memoria noſtra agit; jam autem ubi agit memoria poteſt eſſe error, ſupponendo eſſe aliquem genium à quo in cognitionibus noſtris pendeamus, quique nos decipiendo delectetur.

Si, exempli gratiâ, ſupponerem Deum aliquem in eô delectari ut me decipiat, eum me tamen in cognitionibus ſimplicis intuitûs decipere non poſſe perſuaſus ſum, veluti quum cognoſco me eſſe, me cogitare, & bis duo eſſe quatuor. Etſi enim talem Deum, & quantumvis potentem fingerem, percipio tamen, nonobſtante abſurdâ illa ſuppoſitione, me quin ſim, & quin bis duo æqualia ſint numero quatuor nequaquam dubitare poſſe, quoniam iſta ſimplici intuitû & abſque uſu memoriæ cognoſco.

Quando autem ratiocinor, cùm ratiociniorum meorum principia clarè & evidenter non videam, & ea me evidenter vidiſſe tantùm meminerim, ſi *Deus ille* memoriam iſtam falſis principijs connecteret, ut id, ſi vellet, efficere poſſet, falsò tantùm ratiocinarer. Eô ferè modô quô ij qui longas inſtituunt computationes, ſe, quòd aliàs cognoverint novies novem eſſe 72, vel 21. eſſe numerum primum, vel alicujus ſimilis erroris probè meminiſſe ſæpè autumant.

Sic igitur Deum, eumque nullomodo deceptorem agnoſcere neceſſe eſt, ſi planè convinci & certiores eſſe velimus quòd certiſſimæ ſcientiæ, ut Arithmetica & Geometria, veræ ſint ſcientiæ. Abſque eo enim certa non eſt evidentia, & cohiberi poteſt aſſenſus. Et præterea neceſſe eſt ut ſimplici intuitû agnoſcamus Deum non eſſe decepto-

deceptorem, quia ratiocinium poteſt ſemper eſſe falſum, ſi Deus ſupponatur fallax.

Omnia argumenta quæ vulgò afferri ſolent ad probandum Dei exiſtentiam & ipſius perfectiones, deprompta ex exiſtentiâ & perfectionibus creaturarum, hoc vitio laborare mihi videntur, quòd, nempe, mentem ſimplici viſû non convincant, hæc argumenta equidem ſunt ratiocinia quæ per ſe convincunt; ſed cùm ſint ratiocinia, non convincunt, ſuppoſito malo genio qui nos fallat; Potentiam quandam eſſe nobis ſuperiorem ſatis equidem convincunt, id enim adſtruit hæc ipſa ridicula ſuppoſitio; ſed planè non convincunt eſſe Deum ſeu Ens infinitè perfectum. Itaque in hiſce ratiociniis concluſio evidentior eſt principio.

Potentiam quandam exiſtere nobis ſuperiorem evidentius eſt quam exiſtere mundum; cùm nulla ſuppoſitio obſtare poſſit quò minùs demonſtretur ſuperior illa potentia; cùm è contra, ſuppoſito malo genio qui nos decipiendo delectetur, exiſtentia mundi probari nequeat. Semper enim poſſemus concipere, malum illum genium in nobis excitare ſenſationes rerum quæ non exiſterent. Namque per ſomnum & per quoſdam morbos res quaſdam videre nobis videmur quæ nunquam extitere, immò quandoque actû ſenſimus dolorem in membris imaginariis, quæ ampliùs non habemus, vel quæ nunquam habuimus.

Sed argumenta exiſtentiæ & perfectionum Dei deducta ex ideâ infiniti quam habemus, ſunt argúmenta ſimplicis viſûs. Statim atque infinitum videmus, Deum exiſtere pariter videmus. Quia exiſtentia neceſſaria includitur in ideâ infiniti, ac ſolum infinitum poteſt nobis præbere ideam quam habemus entis infiniti. Hinc etiam videmus Deum non eſſe fallacem; cum enim ſciamus illum eſſe infinitè perfectum, & infinito nullam poſſe deeſſe perfectionem, clarè videmus ipſum nolle nos decipere, immò non poſſe, cùm nihil poſſit præter id quod vult, vel id quod poteſt velle. Exiſtit itaque Deus & quidem Deus verax qui nos nunquam decipit, quamvis ſemper non illuminet, & ſæpe ipſi noſmet decipiamus, dum nos non illuminat. Omnes illæ veritates ſimplici viſû ab ingeniis attentis percipiuntur, quamvis hîc ratiocinia formare videamur, ut eas aliis exponamus. Veritates illas poſſumus ſupponere ut principia indubitata quibus in ratiociniis inniti poſſumus: cùm enim agnoverimus Deum nos decipiendo non delectari, jam libenter poſſumus ratiocinari.

Hoc principio, Deum, ſcilicet, exiſtere, ipſumque non eſſe fallacem, fidem etiam ſtaturninari manifeſtum eſt. Namque exiſtentia Dei & infallibilitas autoritatis Divinæ ſunt potiùs cognitiones naturales & notiones communes ingeniis ad rem attentis, quàm articuli fidei; quamvis nemo ſine ſpeciali Dei dono, capax eva-

Digitized by Google

dere poſſit attentionis neceſſariæ ad veritates illas benè percipiendas.

Ex hoc principio, *Deum non eſſe fallacem*, poſſemus etiam concludere nobis reverà eſſe corpus, cui arctè unimur, & nos multis aliis corporibus circumdari. Nam illorum exiſtentiæ ſenſationibus perpetuis quas Deus in nobis excitat, quaſque illæſâ fide non poſſumus ratione corrigere, intus convincimur; quamvis ratione corrigere poſſimus ſenſationes, quæ illa nobis repræſentant cum qualitatibus & perfectionibus quibuſdam quas non habent. Itaque, credere non debemus corpora talia eſſe, qualia illa videmus aut imaginamur, ſed ilia duntaxat exiſtere, & talia eſſe, qualia illa ratione concipimus.

Vide illuſtr. ad 10. Cap. 1. lib.

Vt verò ordine ratiocinemur, nondum examinare par eſt, an corpus habeamus, & an aliis circumdemur, an verò illorum duntaxat habemus ſenſationes, licet actû non exiſtant. Hæc quæſtio nimias includit difficultates, nec forſan illius ſolutio ad perficiendas cognitiones noſtras, nec etiam ad accuratam Phyſicæ, Ethicæ, & aliarum quarundam ſcientiarum cognitionem aſſequendam, tam neceſſaria eſt, quàm vulgò putatur.

Numerorum & extenſionis, quorum exiſtentia extra omne dubium poſita eſt & natura immutabilis, ideas habemus, quæ cogitandi materiam perpetuam nobis præberent, ſi omnes relationes quas inter ſe habent cognoſcere vellemus. Ac neceſſe eſt nos ab hiſce ideis initium facere ingenio noſtro utendi, propter rationes quas hîc recenſere operæ pretium eſt. Tres ſunt præcipuæ.

1. Quia illæ ideæ omnium ſunt clariſſimæ & evidentiſſimæ. Si enim ad vitandum errorem, in ratiociniis ſemper ſit conſervanda evidentia, manifeſtum eſt potiùs eſſe ratiocinandum juxta ideas numerorum & extenſionis, quàm juxta ideas confuſas aut compoſitas, Phyſicæ, Ethicæ, Chymicæ, & aliarum ſcientiarum.

2. Quia illæ ideæ omnium ſunt diſtinctiſſimæ & accuratiſſimæ. Adeò ut habitus qui in Arithmetica & in Geometria contrahitur, non acquieſcendi niſi priùs rerum relationes præcisè cognitæ fuerint, menti quandam communicet accurationem, quâ non fruuntur qui veriſimilitudinibus aliarum ſcientiarum contenti ſunt.

3. Præcipuè, quia illæ ideæ ſunt regulæ immutabiles & menſuræ communes omnium quæ cognoſcimus & cognoſcere poſſumus. Qui numerorum & figurarum relationes perfectè cognoſcunt, vel potiùs qui comparationes neceſſarias inſtituere norunt ad cognoſcendas numerorum & figurarum relationes, quandam ſcientiam univerſalem & rationem notiſſimam ad omnia quæ limites mentis humanæ non excedunt, certò & evidenter retegenda poſſident. Qui verò hac arte caret, veritates paulò complexiores certò aſſequi nequeunt, quamvis habeant ideas clariſſimas rerum, quarum relationes

relationes compoſitas cognoſcere conantur.

Hiſce aut ſimilibus rationibus ducti aliquot inter Priſcos, juvenes Arithmeticam, Algebram & Geometriam addiſcere curarunt. Veriſimile eſt ipſos compertum habuiſſe, Arithmeticâ & Geometriâ mentem quandam adipiſci penetrationem, quæ aliis ſcientiis comparari nequit; & Geometriâ imaginationem ita regi, ut facilè non turbetur. Namque hæc mentis facultas Geometriæ usû, tantam acquirit accurationem & in gradû adeò juſto, ut illius ope mentis acies difficultates maximè intricatas aſſequatur & penetret.

Qui igitur evidentiam in perceptionibus ſuis conſervare, & veritatem puram ſine caliginis & erroris admiſtione aſſequi volunt, primò Arithmeticæ, Algebræ, & Geometriæ ſtudère debent; poſtquàm aliquam ſaltem acquiſiverint cognitionem ſui & Entis Summi: Ac ſi libros quoſdam quibus ad has ſcientias veluti manû ducantur quærant, ſicut *Meditationibus* Renati Des-Cartes uti debuerunt ad cognitionem Dei & ſui ipſorum; ad Arithmeticam & Algebram addiſcendam uti poſſunt *Elementis Mathematicis* aliquot abhinc annis editis: & ad Geometriam vulgarem *novis Elementis Geometriæ* editis anno 1667. vel Elementis P. Taqueti Jeſuitæ editis Antuerpiæ anno 1665. ac denique ad ſectiones conicas, & ſolutionem Problematum Geometriæ, Tractatibus à Domino De la Hire compoſitis, *Sectionibus Conicis, locis Geometricis, & Conſtructione æquationum*, quibus Geometria R. Des-Cartes poterit jungi.

Apud Pralard.

Apud Deſprez Pariſiis.

Hi tractatus Gallici editi ſunt Pariſiis apud Pralard.

Elementa Mathematica ad Arithmeticam & Algebram non indicarem, ſi haſce ſcientias ab aliquo Authore clarè demonſtratas fuiſſe, mihi notum eſſet; Verùm veritatem hic fateri teneor quam nonnulli iniquo ferent animo. Cum Algebra & Analyſis ſint planè neceſſariæ ad aſſequendas veritates compoſitas, legitimum eſt me laudare librum, qui in hiſce tantos edidit progreſſus, quique juxta eruditos nonnullos, illas clariùs explicat quàm hactenùs à quoquam fuerunt explicatæ.

Poſtquàm hiſce generalibus ſcientiis ſedula & attenta opera data fuerit, complures veritates fœcundæ & ad omnes ſcientias accuratas & ſpeciales neceſſariæ evidenter cognoſcentur. Deinde Phyſicæ & Ethicæ ſtudendum erit, quia iſtæ ſcientiæ ſunt utiliſſimæ, quamvis parùm conferant ad mentem rectam & perſpicacem reddendam. Ac ſi evidentiam in perceptionibus noſtris ſemper conſervare velimus, cavendum eſt ne aliquo principio non evidenti nos anteverti ſinamus; hoc eſt, principio, quod Sinenſes attentè expenſum non admiſſuros eſſe concipere poſſimus.

Itaque quoad Phyſicam, duntaxat admittendæ ſunt notiones communes omnibus hominibus; hoc eſt, axiomata Geometrarum, & ideæ claræ extenſionis, figuræ, motûs, & quietis, ac ſi quæ ſint aliæ æquè claræ. Forſan quis dicet extenſionem non eſſe eſſentiam

Mmm 2

materiæ; ſed quid hem? ſufficit mundum quem concipimus ex extenſione formatum, ſimilem eſſe mundo quem videmus, quamvis materialis non ſit ſecundùm iſtam materiam inanem, de quâ nihil cognoſcitur, quamvis de eâ tot egregia prædicentur.

Neceſſe omninò non eſt examinare an actu ſint extrinſecus entia quæ reſpondeant hiſce ideis; namque ratiocinia noſtra hiſce entibus non nituntur, ſed duntaxat illorum ideis: videndum eſt duntaxat ut ratiocinia quæ circa rerum proprietates formamus, conſonent cum ſenſationibus quas illarum occaſione habemus, hoc eſt, ut id quod cogitamus optimè conveniat cum experientiâ, namque in Phyſicâ, ordinem & connexionem effectorum cum cauſis deprehendere conamur aut in corporibus, ſi actû exiſtant, aut in ſenſationibus quas de iis habemus ſi non exiſtant.

Equidem dubium non eſt quin actû exiſtant corpora ſi attendamus Deum non eſſe fallacem, & expendamus juſtum ordinem quem in ſenſationibus noſtris inſtituit, ſive in occaſionibus naturalibus, ſive in iis quæ duntaxat eveniunt ut ea credamus quæ naturaliter capere nequimus: ſed neceſſe non eſt longo examine primâ fronte rem diſcutere quam nemo in dubium vocat, quæque valdè non confert ad cognitionem Phyſicæ ſpectatæ ut vera ſcientia.

Anxiè quoque inquirendum non eſt an ſint necne in corporibus quibus circundamur, quædam aliæ qualitates ab iis quarum claras habemus ideas, namque juxta ideas noſtras duntaxat ratiocinari debemus, ac ſi quid aliud ſit, cujus ideam non habeamus claram, diſtinctam & ſpecialem, de eo nihil unquàm cognoſcemus, nec accuratè rotiocinari poterimus. Forſan ſi juxta ideas noſtras ratiocinemur, juxta ipſam naturam ratiocinabimur, & comperiemus illam non eſſe tam abſtruſam ac vulgò putatur.

Quemadmodum qui numerorum proprietatibus non ſtuduerunt, quædam problemata, licèt ſimpliciſſima & facillima ſolvi non poſſe ſæpè arbitrantur; ita qui circa extenſionis, figurarum & motuum proprietates nunquam ſunt meditati, eò facilè adducuntur ut credant & defendant, quæſtiones quæ circa Phyſicam formantur eſſe inſolubiles. Eorum qui nihil unquam attentè ſaltem examinarunt judiciis fidendum non eſt. Quamvis enim paucæ veritates circa res naturæ planè demonſtratæ fuerint, quaſdam tamen generales extra omne dubium poſitas eſſe conſtat, quamvis de iis ſæpè non cogitetur, immò ignorentur, & negentur.

Qui ordine, otio & attentione ad id neceſſariis meditabuntur, multas ex his veritatibus certis de quibus mentio eſt deprehendunt. Ut verò poſſint faciliùs animadverti, principia Philoſophiæ R. Des Cartes ſunt attentè legenda, ex iis quæ dicit nihil admiſſo, niſi ubi ad aſſenſum vi & evidentiâ rationum mens adigetur.

Cùm Ethica ſcientiarum ſit maximè neceſſaria, [illegible] etiam ſedulò incum-

Digitized by Google

incumbendum eſt: namque in hac præcipuè ſcientia hominum opiniones ſequi periculoſum eſt. Sed ut error hîc vitetur & evidentia in perceptionibus conſervetur, meditationes noſtræ duntaxat niti debent principiis indubitatis apud eos omnes, quorum cor voluptatibus non fuit corruptum, & mens ſuperbiâ occæcata; namque in Ethicâ nullum eſt principium indubitatum animis carnis & ſanguinis, & iis qui *ingeniorum fortium* titulum ſibi arrogant. Iſtius commatis homines veritates ſimpliciſſimas non capiunt, vel ſi capiant, illas ſpiritû contradictionis ſemper impugnant ad conſervandam ingenii fortitudinis famam. Eſprits forts.

Quædam ex his Ethicæ generalioribus principiis hæc ſunt: Deum cùm omnia propter ſe condiderit, mentem noſtram creaſſe ad illum cognoſcendum, & cor ad illum amandum: Cùm ſit juſtus & potens Deus, ei qui ipſius mandatis non paret non poſſe eſſe benè, ei verò qui iis paret non poſſe eſſe malè. Naturam noſtram eſſe corruptam, mentem à corpore, rationem à ſenſibus, voluntatem ab affectibus pendere; Nos eſſe in impotentiâ faciendi id quod nobis ex officio faciendum eſſe clarè videmus; & nos Liberatore indigere. Multa adhuc alia ſunt Ethicæ principia; ut, Seceſſum & pœnitentiam neceſſaria eſſe ad imminuendam unionem noſtram cum objectis ſenſibilibus, & ad augendam unionem quam habemus cum bonis intelligibilibus, veris bonis, bonis mentis: Nullâ nos poſſe violenta frui voluptate quin ei mancipemur, nihil ex affectûs impetû eſſe unquàm ſuſcipiendum &c. Quia verò hæc poſtrema principia à præcedentibus & à cognitione hominis pendent; inter indubitata non ſunt accenſenda. Si ſuper his principiis ordine, & attentione quam in re tantâ par eſt afferre, meditemur, nihilque ut verum admittamus præter concluſiones ex his principiis legitimè deductas, habebimus Ethicam certam, quæque cum Ethicâ Evangelii perfectè conſonabit, quamvis hujus perfectionem non exæquet nec æquè latè pateat.

Equidem, in Ethicæ ratiociniis, evidentia & accuratio difficiliùs conſervantur, quàm in quibuſdam aliis ſcientiis, & cognitio hominis omninò neceſſaria eſt iis qui in hac ſcientia progreſſus non vulgares edere cupiunt; Atque hanc ob cauſam pauci ſunt quibus hoc ſtudium proſperè cedat. Seſe conſulere nolunt ut naturæ ſuæ infirmitates agnoſcant. Magiſtrum qui nos voluntates ſuas, quæ ſunt leges immutabiles & æternæ, & vera principia Ethicæ, intus docet, interrogare citiùs deſinunt: Illum, quia ſenſus non alloquitur, ſecundum ipſorum deſideria non reſpondet & ſuperbiæ non adblanditur, nonniſi cum faſtidio audiunt. Vocem quæ ſtrepitû ſuo imaginationem non percellit, quæque niſi ſilentibus creatutis clarè non poteſt intelligi, aſpernantur. Verùm Ariſtotelem, Senecam, aut novos quoſdam Philoſophos, qui eos aut obſcuritate verborum, aut ſtili

Denique, quæritur quandoque an res quædam æquales ſint aut ſimiles aliis, aut quantò inæquales ſint aut differant. Quæritur an Saturnus Jove ſit major, vel quantò ſit major: an aër Romæ ſit calidior aëre Marſiliæ, & quantò.

Id in omnibus quæſtionibus generale eſt, quòd ſcilicet duntaxat formentur ad cognoſcendam veritatem aliquam: quia verò omnes veritates nihil ſunt quàm relationes, dicere poſſumus in omnibus in genere quæſtionibus nihil quæri præter cognitionem aliquarum relationum, ſive relationes ſint inter res, ſive inter ideas, ſivè inter res & ipſarum ideas.

Sunt relationes multiplicis ſpeciei, nempe inter naturam rerum, inter ipſarum magnitudinem, inter ipſarum partes, inter ipſarum attributa, inter ipſarum qualitates, inter ipſarum effecta, inter ipſarum cauſas, &c. Sed ad duas poſſunt reduci, nempe ad relationes *magnitudinis*, & ad relationes *qualitatis*; appellando relationes *magnitudinis* eas omnes quæ ſunt inter res conſideratas ut capaces ſuſcipiendi magis & minus, & cęteras nuncupando relationes *qualitatis*. Itaque omnes quæſtiones ad id tendere dici poſſunt ut relationes ſive magnitudinis ſive qualitatis deprehendantur.

Prima & præcipua omnium regularum eſt, ſtatum quæſtionis ſolvendæ eſſe accuratiſſimè cognoſcendum, & illius terminos adeò diſtinctis ideis aſſequendos eſſe, ut poſſint inter ſe comparari, & ſic relationes eorum incognitæ deprehendi queant.

Primò igitur clariſſimè percipienda eſt relatio incognita quæ in illa quæſtione quæritur, nàmque ſi nullum ſuppeteret indicium certum ad agnoſcendam relationem incognitam, ubi quæreretur, vel ubi comperta eſſet, illam fruſtrà quæſitum iri evidens eſt.

Secundò, efficiendum eſt, quantùm quidem fieri poteſt, ut ideæ quæ reſpondent terminis ſint diſtinctæ, amovendo æquivocationem terminorum; & claræ, terminos attentè expendendo. Namque, ſi illæ ideæ adeò confuſæ ſunt & obſcuræ, ut non poſſint fieri comparationes, ſeu collationes neceſſariæ ad deprehendendas relationes quæſitas, quæſtio nondum ſolvi poteſt.

Tertiò, attentiſſimè animadvertendæ ſunt conditiones expreſſæ in quæſtione, ſi quæ ſint: quia alioquin ſtatus quæſtionis nonniſi confusè intelligitur; præterquàm quòd conditiones ut plurimùm indicant rationem ſolvendi quæſtionem. Ita ut, ubi ſemel ſtatum quæſtionis & ipſius conditiones quis aſſequutus eſt, certior ſit quid quærat, & ſæpè quâ viâ ad illud comperiendum, procedere debeat.

Equidem in omnibus quæſtionibus conditiones non exprimuntur; verùm illæ quæſtiones in quibus nullæ exprimuntur conditiones ſunt indeterminatæ, & multifariam poſſunt ſolvi, ut ſi quis peteret numerum quadratum, Triangulum, &c. nec aliud determinaret: vel, qui illas proponit quæſtiones modum illas ſolvendi vel ignorat, vel de induſtria

duſtria

Digitized by Google

duſtria celat, ut alium impediat; ut ſi quis rogaret inveniri duas medias proportionales inter duas lineas datas, non addendo per interſectionem circuli & Parabolæ, aut circuli & Ellipſis &c.

Planè igitur neceſſe eſt ut indicium quô dignoſcitur res quæſita, ſit maximè diſtinctum non æquivocum, utque aliud deſignare non poſſit, alioqui dubium foret an quæſtio propoſita, fuerit ſoluta. Pariter ſedulò à quæſtione amovendæ ſunt omnes conditiones quibus poſſet intricari, & ſine quibus integra ſubſiſtit; nàmque mentis capacitatem inutiliter ſolent diſtringere. Immò ſtatus quæſtionis diſtinctè non cognoſcitur, ubi conditionibus inutilibus impeditur.

Si, exempli gratiâ, quæſtio his verbis proponeretur: efficere ut homo liquoribus perfuſus & coronâ floreâ ornatus, non poſſit quietus ſubſiſtere, licèt nihil videat quô poſſit agitari. Sciendum eſt an vocabulum *homo* non ſit metaphoricum, an vox *quietis* non ſit æquivoca, an accipiatur relatè ad motum localem: an verò relatè ad affectus, ut hæc verba, *quamvis nihil videat quô poſſit agitari*, innuere videntur. Sciendum eſt an conditiones illæ, *perfuſus liquoribus & coronâ floreâ ornatus*, ſint eſſentiales. Poſteà ſtatû iſtius ridiculæ & indeterminatæ quæſtionis clarè cognito facilè poterit ſolvi, dicendo, hominem eſſe collocandum in navi juxta conditiones expreſſas in quæſtione.

Eorum qui ejuſmodi quæſtiones proponunt induſtria in eo conſiſtit quòd iis adjungant conditiones quæ neceſſariæ videntur, quàmvis reverâ tales non ſint: ut eorum quibus illas proponunt attentionem divertant verſus res inutiles ad quæſtionis ſolutionem. Ut in hac quæſtione, quæ pueris ab ancillis ſolet proponi. Vidi, inquiunt illæ, venatores, vel potiùs, piſcatores qui ſecum oferebant id quod non capiebant, quique in aquam conjiciebant, id quod capiebant. Mens ideâ Piſcatorum, qui piſces piſcantur, præoccupata, quid ſibi velit hęc queſtio capere nequit. Jam autem tota rei difficultas oritur ex eo quòd, futilis hęc queſtio clarè non intelligitur, nec attenditur, venatores & piſcatores, æquè ac cęteros homines in veſtibus ſuis animalcula quędam quandoque quęrere, quæ ſi inveniant abjiciunt, ſin verò, ſecum auferunt.

Quandoque etiam quęſtionibus omnes non apponuntur conditiones neceſſariæ ad illarum ſolutionem, atque hoc pacto æquè difficiles ad minimum redduntur, ac quæſtiones illæ quibus inutiles adduntur conditiones, ut in hac, hominem immotum reddere, quamvis nec vinciatur nec lędatur, ſeu potiùs, auriculari digito cujuſpiam hominis in ejuſdem aure collocato, hoc ſitû efficere ut immobilis fiat; ita ut è loco in quo fuerit conſtitutus exire nequeat, quin priùs digitum ex aure eduxerit. Id primâ fronte impoſſibile videtur, ac reverâ eſt; poſſunt enim quam facilè incedere etiam digito auriculari in aure poſito. Ac reverâ in hac quæſtione deeſt conditio.

Digitized by Google

quâ, ſi exprimeretur, tota amoveretur difficultas. Hæc eſt conditio, nempe eum qui digitum auri applicat, eò eſſe adigendum, ut columnam aliquam amplectatur, ita ut hæc columna intra ipſius brachium & aurem intercipiatur; námque hoc pacto non poterit diſcedere quin primò digitum ex aure extrahat, ut ſe à columnâ expediat. Hinc igitur patet, in quæſtione non additum fuiſſe, aliquid adhuc requiri præter ea quæ expreſſa fuere, ne, ſcilicet, mens inveſtigans quid ſit aliud hoc, tandem rem aſſequatur. Itaque qui ejuſmodi quæſtiones ſolvere aggrediuntur, omnia debent poſtulare quæ quęſtioni enucleandæ inſervire poſſunt.

Ejuſmodi quæſtiones ex arbitrio fictæ nugatoriæ videntur, ac reverà aliquo ſensû tales ſunt, quia ex earum ſolutione nihil novi addiſcitur. Attamen à quæſtionibus naturalibus, ſeu Phyſicis magnoperè non differunt. Ad utraſque ſolvendas eadem propemodùm ſunt agenda; namque ſi hominum induſtria & malitia haſce quęſtiones arbitrarias reddat ſolutû difficiles, effecta naturalia per ſe tenebris & difficultatibus ſunt pariter involuta. Ac ejuſmodi tenebræ mentis attentione, & experientiis, quibus naturæ Authorem veluti interrogamus, ſunt diſcutiendæ: quemadmodum æquivocationes & circunſtantiæ inutiles à quęſtionibus arbitrariis, mentis attentione & callidis interrogationibus tolluntur. Hęc ordine, ſeriò & didacticè exponamus.

Quamplurimæ ſunt quęſtiones, quæ difficillimæ videntur, quia non intelliguntur, quæ tamen axiomata, quæ equidem aliquâ indigerent explicatione, potiùs haberi deberent quàm veræ quęſtiones. Etenim inter quęſtiones annumerari debere non mihi videntur propoſitiones quædam indubitatæ, ubi earum termini diſtinctè concipiuntur.

Quæritur, exempli gratiâ, ut quæſtio ſolutû difficillima, an anima ſit immortalis, quoniam qui hanc quęſtionem movent, aut ſolvere aggrediuntur, illius terminos diſtinctè non aſſequuntur. Cùm iſti termini, *anima*, & *immortalis* varia ſignificent, nec ſatis ſciant quomodò illos intelligant, ſolvere nequeunt an anima ſit immortalis; pręcisè enim quid quærunt quidvè petant neſciunt.

Per hanc vocem, *anima*, poteſt intelligi ſubſtantia cogitans, volens, ſentiens, &c. Anima accipi poteſt pro motû aut circulatione ſanguinis, & pro configuratione partium corporis. Denique anima accipi poteſt pro ſanguine ipſo & ſpiritibus animalibus. Pariter, per hanc vocem, *immortale*, intelligitur id quod perire nequit viribus naturæ ordinariis; vel id quod immutari nequit; vel denique id quod nec corrumpi nec diſſipari, ut vapor aut fumus, poteſt. Itaque ſi vocibus iſtis, *anima* & *immortalis*, aliqua ex his ſignificationibus adaptetur, cum mediocri mentis attentione, judicare facilè erit, an ſit immortalis nécne.

Nam

Nam primò, *animam* primo ſenſû acceptam, hoc eſt ſubſtantiā cogitante eſſe immortalem manifeſtum eſt, ſi *immortale* etiam primo ſenſû accipiatur, & pro eo quod viribus naturæ ordinariis perire nequit: immò concipi nequit ſubſtantiam quampiam in nihilum poſſe redigi. Ad potentiam Dei extraordinariam confugiendum eſt ut hoc eſſe poſſibile concipiatur,

Secundò anima eſt immortalis, ſi *immortale* accipiatur ſecundo ſenſû, pro eo quod in vaporem & fumum converti nequit; namque evidens eſt, id quod in partes innumeras dividi nequit, non poſſe corrumpi aut in vapores abire.

Tertiò, anima non eſt immortalis, *immortale* accipiendo tertio ſenſû, pro eo quod immutari nequit. Multa enim habemus argumenta mutabilitatis & mutationum animæ noſtræ; cùm modò dolorem, modò voluptatem ſentiat, quædam interdum velit, interdum eadem velle deſinat, cùm corpori nunc unita ab eo poſſit ſeparari, &c.

Si vox animæ alio quopiam ſenſû accipiatur, facilè pariter erit judicare an ſit immortalis determinando ſignificationem *immortalis*. Adeò ut queſtiones illæ ideò tantùm ſint difficiles quòd diſtinctè non concipiantur, & termini, quibus exprimuntur, ſint nimis ęquivoci. Explicatione igitur potiùs quàm probatione indigent.

Non deſunt equidem, quorum ingenium adeò ſtupidum, vel imaginatio adeò fœcunda, ut ſibi perſuadeant animam nihil aliud eſſe quàm configurationem quandam partium cerebri, & motum ſpirituum: Iſtiuſmodi hominibus certè probari nequit immortalitas & incorruptibilitas mentis. Immò, eô ſenſû quô animam accipiunt illam eſſe mortalem certum eſt. Itaque hîc non eſt queſtio ſolutû difficilis, ſed eſt propoſitio, quæ non niſi difficulter ab iis intelligi poteſt, qui eaſdem nobiſcum non habent ideas, quique omnem conferunt operam ut eas à ſe eliminent, & ſeſe ſponte occęcent.

Vbi igitur an anima ſit immortalis, vel quidlibet aliud, quęritur, primò amovenda eſt terminorum ęquivocatio, & certò tenendum quô ſenſû accipiantur, ut ſtatus queſtionis diſtinctè intelligatur. At ſi ij qui queſtionem movent illius terminos ipſi ſatis non intelligant, ſunt interrogandi ut hoc pacto illuminari & determinari poſſint: Si ex interrogationibus pateat illorum ideas à noſtris diſcrepare, ipſis reſpondere inutile eſt, Quid enim reſpondeas homini exiſtimanti deſiderium, exempli gratiâ, nihil aliud eſſe quàm motum quorundam ſpirituum, cogitationem nihil aliud eſſe pręter veſtigium aut imaginem quam objecta vel ſpiritus in cerebro formarunt; & omnia ratiocinia hominum duntaxat conſiſtere in vario ſitû aliquot corpuſculorum quæ in capite multifariam diſponuntur? Si ipſi reſpondeas animam eô ſenſû quô illam accipit, eſſe immortalem ipſum falles vel ipſi ludibrium debebis; ſed ſi reſpondeas illam eſſe mortalem, ipſum in errore graviſſimo aliquatenùs confirmabis. Ipſi igitur reſponden-

Digitized by Google

dendum non eſt, ſed duntaxat eo eſt adigendus ut ſecum ſe recipiat ac eô pactô eaſdem, quas jam habemus, à ſolo luminis Authore accipiat ideas.

Iterùm hęc quæſtio, an bruta animâ ſint prędita, ſolutû ſatis difficilis videtur: Attamen ubi amovetur æquivocatio, jam tum admodùm difficilis non videtur; ac eorum plerique qui exiſtimant bruta prędita eſſe animâ, in eadem ſunt ſententiâ, quamvis inſcii, ac ij qui exiſtimant bruta carere animâ.

Anima accipi poteſt pro re aliquâ corporeâ per totum corpus diffûſa, à quâ motum & vitam accipit, vel pro re aliquâ Spirituali. Qui dicunt bruta carere animâ, id intelligunt ſecundo ſenſû: quippe nemo unquàm negavit aliquid corporei ineſſe animalibus brutis, quod ipſorum vitæ & motûs principium eſt, id enim nequidem de horologiis negari poteſt. Qui contrà aſſerunt bruta prædita eſſe animâ, animam intelligunt primô ſenſû, namque pauci ſunt qui credant brutis ineſſe animum ſpiritualem & indiviſibilem. Itaque Peripatetici & Carteſiani exiſtimant bruta prędita eſſe animâ, hoc eſt principio corporeo ipſorum motûs: & utrique etiam credunt bruta carere animâ, hoc eſt in iis nihil eſſe ſpirituale & indiviſibile.

Itaque diſcrimen quod inter Peripateticos & eos qui Carteſiani dicuntur intercedit in eo non verſatur quòd priores credant brutis eſſe animas, alii vero non: ſed duntaxat in eo quòd priores credant animalia poſſe ſentire dolorem aut voluptatem, videre colores, audire ſonos & omnes in genere habere ſenſationes & paſſiones quas habemus: Carteſiani verò contrarium exiſtiment. Carteſiani diſtinguunt voces ſenſûs aut ſenſationis, ut ab iis ęquivocationem amoveant. Nam, dicunt, exempli gratiâ, ubi ad ignem propiùs accedimus, partes ligni in manum irrumpere; illius fibras commovere, hanc commotionem ad cerebrum uſque communicari, ſpiritus animales qui in eo continentur ad id determinari, ut in partes externas corporis diffundantur modô aptô ad ignem vitandum. Hęc omnia aut ſimilia, animalibus competere poſſe & actû competere fatentur, quia ſunt proprietates corporis.

Prętereà Carteſiani dicunt commotionem fibrarum cerebri hominibus eſſe conjunctam cum ſenſû caloris, & curſum ſpirituum animalium verſùs cor & verſùs viſcera comitem habere affectum odii, ſeu averſationis; at negant hoſce ſenſationes hóſque effectus animæ brutis competere. Contrà Peripatetici aſſerunt bruta hunc calorem ęquè ac nos ſentire; illa ęquè ac nos averſatione dimoveri à rebus ſibi moleſtis; ac illa omnium in genere ſenſationum & affectuum capacia eſſe, quibus nos. Bruta ullum dolorem ullamve voluptatem ſentire, aut rem ullam amare & odiſſe non exiſtimant Carteſiani, quia nihil non materiale admittunt in brutis, nec exiſtimant ſenſationes & affectus eſſe proprietates materiæ quicquid eſſe ſupponatur. Nonnulli contrà

Digitized by Google

contrà Peripatetici, materiam ſenſûs & affectûs exiſtimant eſſe capacem, ubi, inquiunt, fuit ſubtiliſata, bruta poſſe ſentire ope ſpirituum animalium, hoc eſt ope materiæ ſubtiliſſimæ & tenuiſſimæ, immò animam ipſam eſſe capacem ſenſûs & affectûs duntaxat quia huic materiæ eſt unita.

Itaque ut quęſtio, an bruta prędita ſint animâ, ſolvatur, mens à ſenſibus eſt adducenda, & quàm attentiſſimè fieri poteſt, conſideranda eſt idea quam habemus de materia. Tum ſi concipiamus materiam hoc vel illo modo figuratam; ut quadratam, rotundam, ovatam, eſſe dolorem, voluptatem, calorem, colorem, odorem, ſonum, &c. aſſerere poterimus animam brutorum quantumlibet materialem ſentiendi capacem eſſe. Si verò id non concipiamus, aſſerendum non eſt, id enim duntaxat aſſerendum eſt quòd concipitur. Pariter ſi concipiamus materiam valdè agitatam ſursùm, deorsùm, ſecundùm lineam circularem, ſpiralem, parabolicam, ellipticam, &c. eſſe amorem, odium, gaudium, triſtitiam, &c. dicere poterimus bruta iiſdem, quibus nos, affectibus moveri: ſi non videamus, non eſt dicendum, niſi quidlibet inſcii deblaterare velimus. At verò me poſſe aſſerere confido neminem unquàm eſſe crediturum ullum motum materiæ poſſe eſſe amorem aut gaudium, dummodò ad rem ſeriò attendat. Iraque ut hæc ſolvatur quęſtio, an bruta ſentiant, ab eâ duntaxat amovenda eſt ęquivocatio, ut ii fecêre quos Carteſianos dicere amant: Namque hoc pacto ad quæſtionem adeò ſimplicem redigetur, ut mediocri attentione ſolvi poſſit.

Equidem D. Auguſtinus, juxta vulgare præjudicium ſupponens bruta eſſe prędita animâ (ſaltem ipſum illud ſeriò examinaſſe, aut in dubium vocaſſe non legi) & agnoſcens contradictorium eſſe ut anima aut ſubſtantia cogitans, ſentiens, cupiens, &c. ſit materialis, credidit animam brutorum reapſe eſſe ſpiritualem & indiviſibilem. Omnem animam, hoc eſt, quicquid ſentit, imaginatur, timet, cupit, &c. neceſſariò eſſe ſpirituale evidentiſſimè probavit: ſed non animadverti ipſi ullam fuiſſe rationem quâ aſſereret bruta eſſe prædita animâ. Id probare ſollicitus non fuit, quia tum temporis id à nemine in dubium revocatum fuiſſe veriſimile eſt.

l. 4. de anima & ejus origine cap. 5. l. de quantitate animæ & alibi.

Quia verò nunc extant viri qui à prejudiciis ſuis ſeſe expedire conantur, & idcircò omnes opiniones quæ ratiociniis claris & evidentibus non nituntur in dubium vocant, jam nunc dubitatur an bruta habeant animam eadem ac nos ſentiendi capacem, ſed multi etiam extant prejudiciorum vindices, qui bruta, non ſecùs ac nos ſentire, velle, cogitare, ac etiam ratiocinari, licèt modô imperfectiori, defendant.

Canes, inquiunt, Dominos ſuos agnoſcunt, amant, verbera ab ipſis patienter ferunt, quia iudicant ſibi utile eſſe Dominos non deſerere; cęteros verò homines tanto proſequuntur odio, ut nequidem ipſo-

rum patiantur blandimenta. Omnia bruta ſuos catulos diligunt, & aves quæ in extremis ramis nidulantur, ex hoc ſatis arguunt, ſe timere ne à quibuſdam animalibus vorentur; hoſce ramos debiliores judicant quàm ut inimicos ſuos ferre poſſint, & ſatis robuſtos ut ipſas cum pullis & nidis ſuſtineant. Immò ipſæ araneæ & vilia inſecta quædam præbent intelligentiæ ſpecimina. Quis enim non miretur animalis illius induſtriam, quod licèt cęcum, ſuis tamen lanqueis irretire poteſt alia animalia oculata & alata, quibus ſatis eſt audaciæ ad adorienda animalia ingentis molis?

Verum equidem eſt omnes actiones beſtiarum arguere intelligentiam, quicquid enim ordine conſtructum eſt id denotat. Ipſum horologium id indicat. Illius rotæ caſû fortuito non potuere componi & adornari, & illius motus ab intelligentia determinari & dirigi neceſſariò debuerunt. Semen ordine inverſo terræ committitur, radices quæ extra terram tendebant, per ſe terræ infodiuntur, & germen quod verſus terram fuerat primò converſum, etiam deflectitur ut è terra emergat: Id ſanè arguit intelligentiam. Hæc planta in diverſis ſpaciis nodos format ut corroboretur, ſemen ſuum pelliculâ, quâ conſervetur, regit, aculeis quibus ſeſe tutari poſſit circumdat: Id arguit intelligentiam. Denique quicquid in plantis fieri videmus, arguit intelligentiam ęquè ac in animalibus. Omnes veri Carteſiani id concedunt. Sed omnes veri Carteſiani diſtinguunt, & quantùm poſſunt, terminorum ęquivocationem tollunt.

Motus brutorum & plantarum intelligentiam quidem arguunt, ſed hæc intelligentia nequaquam eſt à materia; à brutis diſtincta eſt, non ſecus ac intelligentia quæ rotas horologii diſponit, diſtincta eſt ab ipſo horologio. Etenim illa intelligentia, infinitè ſapiens & potens eſſe videtur, immò eadem quæ nos in utero matrum formavit, quæque nobis incrementum cui, omnibus mentis & voluntatis viribus, ne cubitum quidem addere poſſumus, dat. Itaque in brutis nec intelligentia nec anima eſt, ut vulgò intelligitur. Edunt ſine voluptate, clamant ſine dolore, creſcunt nec norunt ſe cręſcere; nihil cupiunt, nihil timent, nihil cognoſcunt; & ſi agant modô qui intelligentiam arguat, id inde oritur quòd cùm illa creaverit Deus, ut ea conſervet, eorum idcircò corpus ita conformavit ut mechanicè & ſine timore, vitent quicquid ipſis interitum afferre poteſt. Alioquin dicendum foret plus eſſe intelligentiæ in brutorum minimo, vel etiam in uno ſemine quàm in hominum ingenioſiſſimo. Conſtat enim in animalculo & in ſemine plures eſſe diverſas partes, & plures motus ordini conformes produci, quàm mens noſtra poteſt aſſequi.

Quia verò homines omnibus confundendis aſſueverunt, & mentem in ipſorum corporibus omnes penè motus & mutationes quæ ipſis obveniunt producere arbitrantur. Voci, *animæ*, falsò affingunt ideam productricis & conſervatricis corporis. Ita quoniam exiſtimant

mant mentem in ipſis producere quicquid neceſſe eſt ad vitæ conſervationem, quamvis mens nequidem ſciat quomodò corpus quod animat ſit conformatum; judicant animam neceſſariò brutis ineſſe debere ad producendos in iis omnes motus & mutationes quæ ipſis contingunt, quia illi motus & mutationes ſatis ſimiles ſunt iis quæ in nobis fieri ſolent. Nam bruta generantur, nutriuntur, corroborantur non ſecus ac corpus noſtrum; bibunt, edunt, dormiunt ut nos; quia quoad corpus penitùs ſimiles ſumus brutis, & omne diſcrimen quod inter illa & nos intercedit in eo conſiſtit quòd animam habemus, illa verò non. Verùm anima quam habemus corpus noſtrum non informat, alimenta noſtra non concoquit, motum & calorem ſanguini noſtro non communicat: Sentit, vult, ratiocinatur. Animat corpus quatenus ſenſationes & affectus habet quæ ad illud referuntur: In membra noſtra nequaquàm diffunditur ut ipſis ſenſum & vitam communicet, nam corpus noſtrum nihil eorum ſuſcipere poteſt, quæ in mente noſtrâ ſunt: Hinc igitur patet præcipuam cauſam propter quam pluræque quæſtiones ſolvi nequeunt, in eo conſiſtere quòd variæ ejuſdem vocis ſignificationes non diſtinguantur.

Equidem aliquando contingit ut diſtinctio adhibeatur, ſed plerumque tam perperam & præpoſterè admittuntur diſtinctiones, ut non modò his terminorum æquivocatio non tollatur, ſed etiam fiant obſcutiores quàm anteà. Exempli gratiâ, ubi quæritur, an corpus vivat, quomodò vivat, quô pactô anima rationalis illud animet, an ſpiritus animales, ſanguis & alii humores vivant, an dentes, capilli, ungues ſint animati, &c. Diſtingui ſolent illæ voces *vivere* & *animari*, inter vivere & animari anima rationali, vel animâ ſenſitivâ, vel animâ vegetativâ. Sed hęc diſtinctio ſtatum quęſtionis confundit, námque hæ voces indigent etiam explicatione; & forſan duæ poſtremæ anima *vegetativa*, anima *ſenſitiva* ſunt inexplicabiles & inintelligibiles eô ſaltem modô quô vulgô accipiuntur.

At ſi ideam claram & diſtinctam voci, *vitæ*, alligare velimus, dicere poſſumus vitam mentis eſſe cognitionem veritatis & amorem boni, vel potiùs cognitionem eſſe ipſius vitam; vitam verò corporis conſiſtere in circulatione ſanguinis & in juſto humorum temperamento, ſeu potiùs vitam corporis eſſe motum ipſius partium aptum ad conſervationem. Tunc ideis voci *vitæ* alligatis, claris hoc pacto factis, patebit. 1. Mentem non poſſe vitam ſuam communicare corpori, quippe quæ non poſſit efficere ut corpus cogitet. 2. Illam non poſſe corpori communicare vitam quâ ſeipſum nutriat, creſcat, &c. cùm ipſa nequidem ſciat quid agendum ſit ad concoquendos cibos. 3. Non poſſe efficere ut corpus ſentiat, cùm corpus ſentiendi non ſit capax, &c. Denique poſſunt nullô negotiô ſolvi ceteræ omnes quæſtiones quæ circa hanc rem moveri poſſunt, dum

modò termini quibus enunciantur, ideas claras excitent; nec ſolvi queunt, ſi ideæ terminorum quibus exprimuntur ſint confuſæ & obſcuræ.

Attamen ſemper omninò neceſſe non eſt ideas habere quibus res, cujus relationes examinare volumus, perfectè repręſentetur; ſufficit ſæpè ſi illius habeamus cognitionem imperfectam aut inchoatam, quia ſæpè accurata non requiriiut relationum iſtius rei cognitio. Rem explico.

Sunt veritates aut relationes duplicis generis; aliæ accuratè cognoſcuntur, aliæ verò imperfectè duntaxat. Relatio quæ eſt inter hoc vel illud quadratum, & hoc vel illud triangulum accuratè cognoſcitur, ſed imperfectè tantùm cognoſcitur relatio quæ eſt inter Lutetiam & Aureliam: Notum eſt triangulum eſſe æquale triangulo, aut illius eſſe duplum aut triplum, &c. Sed notum eſt duntaxat Lutetiam eſſe majorem Aureliâ, accuratè verò non cognoſcitur quantô ſit major.

Præterea inter cognitiones imperfectas, innumeri cognitionum gradus ſunt; immò omnes illæ cognitiones non ſunt imperfectæ niſi relatè ad cognitiones perfectiores. Exempli gratiâ, perfectè notum eſt Lutetiam eſſe majorem Foro ſeu Plateâ Regali: & hæc cognitio non eſt imperfecta niſi relatè ad cognitionem accuratam, ſecundùm quam accuratè notum eſſet quantô Lutetia major hac plateâ quam includit.

Platea Pariſienſis dicta Gallicè *la Place Royale.*

Ita ſunt quæſtiones multiplicis generis. 1. Quædam ſunt in quibus quęritur cognitio perfecta omnium relationum accuratarum quas duo aut plura habent inter ſe.

2. Quædam ſunt in quibus quęritur cognitio perfecta alicujus relationis accuratæ quæ eſt inter duo aut plura.

3. Quædam ſunt in quibus quęritur cognitio perfecta alicujus relationis ad accuratam accedentis, quæ eſt inter duo vel plura.

4. Quędam ſunt in quibus duntaxat quęritur cognitio relationis ſatis vagæ & indeterminatæ.

Evidens eſt 1. ad ſolvendas quęſtiones primi generis & ad perfectè cognoſcendas omnes relationes accuratas magnitudinis & qualitatis quæ ſunt inter duo vel plura, illarum rerum habendas eſſe ideas diſtinctas, quibus perfectè repręſententur, & res illas eſſe inter ſe conferendas, omnibus modis poſſibilibus: Exempli gratiâ, poſſunt ſolvi omnes quęſtiones quæ ad id tendunt ut deprehendantur accuratæ relationes quæ ſunt inter 2. & 8. ubi 2. & 8. accuratè nota ſunt, poſſunt conferri ſimul omnibus modis neceſſariis, ad cognoſcendas eorum relationes magnitudinis aut qualitatis. Innoteſcere poteſt numerum 8. quadruplò majorem eſſe numero 2. eos eſſe numeros pares, & 8. & 2. non eſſe numeros quadratos.

2. Clarum eſt, ad ſolvendas quęſtiones ſecundi generis, & ad accuratè

curatè cognoſcendam aliquam relationem magnitudinis aut qualitatis quæ ſit inter duo vel plura, neceſſe eſſe & ſufficere diſtinctè cognoſcere *facies*, vel reſpectus, ſecundùm quos debent conferri ad deprehendendam relationem quæſitam. Exempli gratiâ, ad ſolvendas aliquot ex quæſtionibus quæ ad id tendunt ut deprehendantur aliquot relationes accuratæ inter 4 & 16, ut 4 & 16 eſſe numeros pares & numeros quadratos, ſufficit accuratè cognoſcere 4 & 16 bifariam abſque fractione dividi poſſe, & utrumque eſſe productum numeri per ſeipſum multiplicati, & inutile eſt examinare quænam ſit vera ipſorum quantitas. Evidens enim eſt, ut agnoſcantur accuratæ relationes qualitatis quæ ſunt inter res, ſufficere habere ideam maximè diſtinctam ipſarum qualitatis, miſsâ ipſarum quantitate; non ſecus ac ut cognoſcantur quantitatis relationes accuratæ ſufficere accuratè cognoſcere ipſarum quantitatem, neglectâ ipſarum qualitate.

5. Clarum eſt, ad ſolvendas quæſtiones tertii generis, & cognoſcendam aliquam relationem ad accuratam ſatis accedentem, quæ ſit inter duo vel plura, ſufficere ſi rerum illarum facies aut latera propemodùm cognoſcantur, ſecundùm quæ debent comparari, ad deprehendendam relationem veræ proximam quæ quæritur, ſive magnitudinis ſit, ſive qualitatis. Exempli gratiâ, poſſum evidenter ſcire Radicem numeri 8. eſſe majorem numero 2. quia poſſum propemodùm ſcire veram magnitudinem Radicis numeri 8. ſed non poſſum cognoſcere quantò præciſè Radix 8. major ſit quàm 2. quia non poſſum accuratè cognoſcere veram magnitudinem Radicis 8.

Denique evidens eſt, ad ſolvendas quæſtiones quarti generis, & agnoſcendas relationes vagas & indeterminatas ſufficere res cognoſcere quantùm opus eſt ut illæ inter ſe conferantur ad detegendas relationes quæſitas. Adeò ut neceſſe ſemper non ſit ad ſolvendas quaſlibet quæſtiones, habere ideas maximè diſtinctas terminorum quibus exprimuntur, hoc eſt perfectè cognoſcere res quæ illis terminis ſignificantur. Sed eò accuratiùs cognoſci debent, quò relationes deprehendendæ ſunt accuratiores & numero plures. Namque ut modò dictum eſt, in quæſtionibus imperfectis, ſufficit habere ideas imperfectas rerum quas conſideramus; ut illæ quæſtiones (juxta id quod continent) perfectè ſolvantur. Immò optimè poſſent ſolvi quæſtiones, quamvis non habeatur idea diſtincta terminorum quibus exprimuntur. Namque, ubi quæritur an ignis poſſit liqueſacere ſal, obdurare lutum, & innumera alia ſimilia, illæ quæſtiones omninò intelliguntur, & poſſunt optimè ſolvi, licèt nulla habeatur idea diſtincta ignis, ſalis, luti &c. Quoniam qui has movent quæſtiones, eas ideò tantùm movent, ut ſciant, an aliquo experimento ſenſibili conſtet, ignem hæc effecta edidiſſe: Quapropter juxta cognitiones à ſenſibus ortas, ipſis poteſt ſatisfieri.

Digitized by Google

CAPVT VIII.

Applicatio cæterarum regularum ad quæſtiones ſpeciales.

QUæſtiones ſunt duplicis generis, aliæ ſimplices, aliæ compoſitæ; priorum ſolutio pendet à ſolâ mentis attentione ad ideas claras terminorum quibus exprimuntur. Aliæ non poſſunt ſolvi niſi per collationem cum tertiâ aut pluribus aliis ideis: non poſſunt cognoſci relationes incognitæ, quæ terminis quæſtionis exprimuntur, comparando immediatè ideas terminorum illorum; non poſſunt enim conjungi aut comparari. Habendæ ſunt igitur una aut plures ideæ mediæ ad inſtituendas collationes neceſſarias, ut deprehendantur illæ relationes; & accuratè attendendum eſt ut ideæ illæ mediæ ſint claræ & diſtinctæ, prout relationes quæſitæ, ſunt vel accuratiores vel numerô plures.

Hæc regula eſt conſectarium quoddam primæ, nec minoris momenti. Namque, ſi neceſſe ſit ad rerum quæ inter ſe comparantur relationes accuratè cognoſcendas, earum habere ideas claras & diſtinctas; eadem ratione neceſſe eſt accuratè cognoſcere ideas medias, ſecundùm quas inſtitui debent illæ comparationes; cùm diſtinctè cognoſcenda ſit relatio menſuræ ad unam quamque rem menſuratam, ut ſingularum rerum poſſint deprehendi relationes. Adſunt exempla.

Ubi vaſculum quoddam admodùm leve, in quo ſit lapis magneticus, libenter aquæ ſurpernatare ſino, ſi Polo Septentrionali iſtius magnetis objiciatur idem Polus aliùs magnetis quem præ manibus habeo; illico prior magnes veluti vento quodam vehementi impulſus recedere cernitur. Et quæritur cauſa iſtiûs effectûs.

Ad reddendam rationem motûs iſtiûs magnetis, ſatis patet ſatis non eſſe cognoſcere relationes quas habet cum alio; etſi enim omnes accuratè cognoſcerentur, tamen faciliùs non conciperetur quô modô hæc duo corpora poſſint ſeſe mutuò pellere, cùm tamen ſeſe mutuò non tangant.

Examinandum eſt igitur quænam diſtinctè cognoſcamus poſſe juxta ordinem naturæ aliquod corpus movere, quæſtio enim eſt de cauſâ naturali motûs magnetis, quæ ſanè eſt corpus. Itaque ad nullam confugiendum eſt qualitatem, formam aut entitatem, quam clarè non concipimus poſſe movere corpora, immò nec ad intelligentiam; certò enim non conſtat intelligentias eſſe cauſas ordinarias motuum naturalium corporum, immò certum non eſt an poſſint producere quempiam motum.

Evidens eſt eam eſſe legem naturæ, ut corpora ſeſe moveant dum ſibi invicem occurrunt. In id igitur incumbendum eſt ut Magnetis motum explicemus ope alicujus corporis quod ipſi occurrat. Poteſt equidem fieri ut quid aliud à corpore diſtinctum moveat magnetem; ſed quia nullam habemus ideam diſtinctam illius alterius rei, illâ uti non debemus modô aptô, ad deprehendendum & aliis explicandum id quod quærimus. Ille enim effectûs rationem non reddit, qui illum explicat per cauſam quam nemo clarè aſſequitur. Igitur ſollicitè quærendum non eſt, an ſit nec ne quædam alia cauſa naturalis motûs corporum, diverſa ab illorum mutuo occurſû; ſupponendum potiùs nullam aliam eſſe ejuſmodi cauſam, & attentè conſiderandum quodnam corpus poſſit occurrere Magneti illúmque movere.

Liquet primò illud corpus non eſſe Magnetem quem præ manibus habeo, quippe qui non attingat Magnetem motum. Quia verò hic non movetur niſi accedente illo quem manu teneo, nec per ſe movetur. Concludendum eſt, quamvis magnes quem teneo non moveat alium magnetem, hunc motum procedere debere ab aliquot corpuſculis exeuntibus à meo Magnete, & ab eo etiam impulſis versùs alium magnetem.

Ut hæc corpuſcula deprehendantur, aperiendi non ſunt oculi, nec ad Magnetem accedendum; ſenſus enim rationi fortè fucum facerent, & ad id fortè impellerent ut nihil reverâ è magnete exire judicaretur, quia oculi nihil deprehenderent. Fortè etiam non recordaremur ventos etiam vehementiſſimos & multa alia corpora quæ ſtupendos edunt effectus, oculis non cerni.

Strenuè igitur acquieſcendum in concluſione modò deductâ, & accuratè ſunt inſpicienda omnia effecta magnetis, ut poſſimus aſſequi, quomodo ſine ſubſtantiæ ſuæ imminutione poſſit indeſinenter ex ſe pellere hæc corpuſcula. Nam experimenta quæ fient, oſtendent hæc corpuſcula dum ex uno latere exeunt, eodem tempore per alterum regredi. Et hoc pacto omnes difficultates quæ adverſùs hanc ſolvendæ quæſtionis rationem formari poſſunt explicabuntur. Sed obſervandum, ab hac explicandi ratione non eſſe deſiſtendum propter quaſdam difficultates ex ſolâ, in quâ verſamur, multorum ignorantiâ natas.

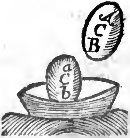
Si non lubeat examinare, cur Magnetes ſeſe repellant, ubi iidem poli ipſis invicem objiciuntur; ſed potiùs cur ad ſe invicem accedant & ſeſe mutuò conjungant, ubi polus Septentrionalis unius objicitur Polo Meridionali alterius, quæſtio erit difficilior, & unica ratio ſeu methodus non ſufficiet ad illam ſolvendam. Non ſufficit accuratè cognoſcere relationes quæ ſunt inter polos amborum Magnetum, neque confugere ad rationem ſeu viam adhibitam in quæſtione præcedenti, namque hæc ratio videtur potiùs obſtare effectui cujus quæritur cauſa. Non eſt etiam recurrendum ad ullam ex iis rebus quas

Digitized by Google

clarè non cognoſcimus cauſas eſſe naturales & ordinarias motuum corporeorum, nec declinanda eſt difficultas quæſtionis per ideam vagam & indeterminatam *qualitatis occultæ* in magnetibus quâ ſeſe mutuò attrahant; mens enim capere nequit unum corpus poſſe aliud attrahere.

Impenetrabilitate corporum admiſſâ, facile eſt concipere motum poſſe communicari per impulſionem, & ex experientiâ liquidò conſtat motum reverâ hoc pactò communicari: ſed nulla ratio nullúmve experimentum clarè demonſtrat motum *attractionis*: Namque in experimentis quæ aptiſſima videntur ad probandam hanc ſpeciem motûs, ubi vera & certa deprehenditur cauſa effectûs qui motum attractionis innuere videbatur, evidenter patet, id quod per attractionem fieri credebatur, fieri reverâ per impulſionem. Itaque alia non quærenda eſt communicatio motûs ab illa quæ fit per impulſionem; cùm hæc ratio ſit certa & indubitata; aliæ verò quæ excogitari poſſent, obſcuritate ad minimum laborent. Immò verò licet demonſtrari poſſet, in rebus merè corporeis alia eſſe principia motûs diverſa à concurſû corporum; hoc meritò rejici non poſſet. Immò cæteris quibuſlibet præponi debet, cùm ſit omnium clariſſimum & evidentiſſimum, ac adeò indubitatum videatur, ut aſſerere hîc non dubitemus illud omni tempore ab omnibus gentibus fuiſſe admiſſum.

Ex experientiâ liquet, magnetem in aquâ liberè natantam, accedere ad alium magnetem quem quis præ manibus haberet ſi ipſi certum quoddam latus objiciatur: concludendum eſt igitur magnetem accedentem ab alio impelli. Quia verò Magnes quem quis tenere ſupponitur non pellit magnetem natantem, nec tamen Magnes natans accederet, niſi alter ipſi objiceretur: evidens eſt, ad minimum recurrendum eſſe ad duas rationes ut hæc quæſtio explicetur: ſi illam per principium admiſſum communicationis motuum ſolvere velimus.

Magnes c accedit ad Magnetem C. Ergo aër quô circundatur, illum pellit, cùm nullum aliud ſit corpus à quo pelli poſſit, & hæc eſt

prima

prima ratio. Magnes c non accedit niſi præſente magnete C. Ergò neceſſe eſt ut magnes C determinet aërem ad pellendum magnetem c; & hæc eſt ſecunda ratio. Haſce duas rationes planè neceſſarias eſſe evidens eſt. Adeò ut difficultas nunc in eo conſiſtat, ut hæ duæ rationes ſimul jungantur, quod bifariam fieri poteſt, vel incipiendo ab aliquâ re cognita in aëre quæ circumdet magnetem c, vel incipiendo ab aliquâ re notâ in magnete C.

Si notum ſit partes aëris, ut cæterorum corporum fluidorum in perpetuâ verſari agitatione, dubium non erit quin indeſinenter agantur in magnetem *c* quem ambiunt; & quia illum undique æqualiter feriunt, illum ab una parte nòn magis pellunt quàm ab alia, quandiu ubique æqualis eſt aëris portio. Cùm hæc ita ſint, facile eſt judicare magnetem C impedire quominùs tantum ſit hujus aëris, de quo loquimur, versùs a, quàm versùs b. Sed id fieri nequit quin diſpergantur quædam alia corpora in ſpatio quod intercedit inter C & c: ergò debent exire corpuſcula ex magnetibus ad occupandum illud ſpatium; itaque cùm corpuſcula illa pellant aërem qui eſt propè a, magnes c minùs pellitur ab hac parte quàm ab altera; & proinde accedere debet ad magnetem C, cùm omne corpus debeat moveri versùs partem unde minùs pellitur.

Sed niſi magnes *c* in polo ſuo *a* multos haberet poros aptos recipienda corpuſcula quæ exeunt è Polo B alterius magnetis, & minora quàm ut poſſint recipere partes aëris; evidens eſt hæc corpuſcula cùm ſint magis agitata quàm aër, ſi quidem illum pellunt è ſpatio quod intercedit inter duos magnetes, eſſe impulſura magnetem c & illum à magnete C remotura. Cùm itaque magnes c accedat ad magnetem C aut ab illo recedat, ubi diverſi ipſi objiciuntur Poli, neceſſariò concludendum eſt, Polos *a* & *b* magnetis *c* refertos eſſe poris diverſis; alioqui corpuſcula quæ exeunt è magnete C non tranſirent liberè & non pulſo magnete *c* ad latus *a*, illúmque non repellerent ad latus *b*. Quod de uno magnete dictum eſt de altero pariter intelligi debet.

Hoc modô, ſecundùm ideas claras & principia indubitata ratiocinandi, aliquid ſemper innoteſcere manifeſtum eſt. Hoc pacto enim patuit aërem qui circumdat magnetem c pelli è ſpatio quod intercipitur à corporibus quæ indeſinenter exeunt ex illorum Polis; quæque ab una parte tranſitum liberum habent, ab alterâ verò clauſum. Si autem vellemus aliquatenùs ſaltem cognoſcere quænam ſit magnitudo & figura pororum magnetis per quos hæc corpuſcula tranſeunt, alia eſſent facienda experimenta; Verùm hæc nos ab inſtituto noſtro longiùs abducerent. Circa haſce quæſtiones poſſunt conſuli principia Philoſophiæ Renati DesCartes. Addam tantùm, ut occurram objectioni quæ prima fronte naſcitur, cur hæc corpuſcula non poſſint regredi per eoſdem poros ex quibus exiere, addo, in-

Ooo 3

Digitized by Google

quam, præter certam quandam figuram, cochlearum ſtrias referentem; quæ in poris idonea ſupponi poteſt, ad hoc effectum producendum; inflexionem ramuſculorum ex quibus conſtant illi pori, poſſe ab unâ parte ſeu unô ſenſû, cedere corpuſculis quæ per illos tranſmeant, ab alterâ verò parte veluti ſurrigi ipſiſque tranſitum præcludere. Itaque non eſt quòd quis tantoperè miretur diſcrimen quod eſt inter duos Polos Magnetis, illud enim diſcrimen multifariam poteſt explicari, ac in eo duntaxat verſatur difficultas ut nempe inter diverſas illas cauſas vera dignoſcatur.

Si quis quæſtionem modò examinatam ſolvere conatus fuiſſet, incipiendo à corpuſculis quæ è magnete exire ſupponuntur, idem comperiſſet, & deprehendiſſet etiam aërem conſtare ex innumeris partibus perpetuò agitatis, niſi enim res ſic ſe haberet, magnes c nunquam poſſet accedere ad magnetem C. His explicandis non immoror, quippe quæ difficilia non ſint.

Sed alia eſt quæſtio magis complexa quàm præcedentes, & in quâ plurimæ regulæ ſunt adhibendæ. Quæritur quænam poſſit eſſe cauſa naturalis & mecanica motûs membrorum noſtrorum.

Idea cauſæ naturalis eſt clara & diſtincta, ſi eodem modô intelligatur quo illam explicui in quæſtione præcedente. Sed terminus motûs membrorum noſtrorum eſt æquivocus & confuſus, multiplices enim ſunt ejuſmodi motus. Sunt voluntarii, naturales, & convulſivi. Varia etiam ſunt membra in corpore humano. Itaque juxta primam regulam rogare debeo, cujuſnam ex illis motibus hic quæratur cauſa. Si verò quæſtio maneat indeterminata ita ut illam pro arbitrio poſſim ſolvere, quæſtionem ad hunc modum explico.

Horum motuum proprietates attentè conſidero. Quia verò primâ fronte animadverto motus voluntarios ut plurimùm celeriùs fieri quàm convulſivos, hinc concludo illorum cauſam eſſe diverſam. Itaque quæſtionem per partes examinare poſſum & debeo; Longi enim examinis eſſe mihi videtur.

Primò igitur motûs voluntarii conſiderationi inſiſto. Et quia multas habemus partes hiſce motibus inſervientes brachium ſolum eligo. Attendo igitur, brachium conſtare ex multis muſculis quibus omnibus eadem propè eſt actio, ubi aliquod corpus è terrâ attollitur, vel diverſè movetur. Sed uni tantùm ex his muſculis inſiſto, ſupponens cæteros eodem fermè modo eſſe conformatos. Illius compoſitionem addiſco ex aliquo libro Anatomico, vel potius viſû ſenſibili ipſius fibrarum & tendinum, quæ ab aliquo perito Anatomiſta diſſecari curo, quem de omnibus interrogo quæ ad quæſtionem utilia mihi futura judico.

Omnibus igitur attentè conſideratis dubitare nequeo quin principium motûs brachii mei pendeat à contractione muſculorum ex quibus conſtat. Ac ſi, ne nimia complectar, ſupponere velim, juxta vulgarem

Digitized by Google

volgarem opinionem, hanc contractionem fieri ope ſpirituum animalium, qui implent ventrem illorum muſculorum, & hoc pacto eorum extrema ad ſe invicem accedere, tota quæſtio circa voluntarium motum, eò reducetur, quomodò, ſcilicet, pauci ſpiritus qui in brachio continentur, poſſint ſubitò inflare illius muſculos pro arbitrio voluntatis, & cum vi ſufficienti ad tollendum è terra centumpondium.

Dum hæc attentè expenduntur, prima ratio quæ ſeſe imaginationi offert ad ſolvendum quæſtionem, eſt fermentatio aliqua prompta & violenta, ſimilis fermentationi pulveris pyrii, aut liquorum quorundam plenorum ſalibus volatilibus, ubi admiſcentur liquoribus acidis & plenis ſale fixo. Paululùm pulveris pyrii ubi inflammatur, non modò centipondium verùm etiam turrim, imò montem ſubruere poteſt. Terræ motus quibus urbes integræ ſubvertuntur & Provinciæ ſuccutiuntur, oriuntur etiam ex ſpiritibus qui ſub terrâ inflammantur, eodem propè modo ac pulvis pyrius. Itaque ſupponendo in brachio cauſam aliquam fermentationis & dilatationis ſpirituum; poterit hoc pacto explicari principium iſtius roboris quô homines ad motus tam promptos & violentos ſunt idonei.

Quia verò hiſce explicandi rationibus quæ mentem non niſi per ſenſûs ſubeunt & quorum nullam claram & evidentem habemus cognitionem, diffidere debemus, hac adeò ſecurè uti par non eſt; etenim non ſufficit reddere rationem violentiæ & celeritatis motuum noſtrorum per ſimilitudinem. Hæc ratio non modò confuſa eſt, ſed etiam imperfecta. Namque, explicandus eſt motus voluntarius, jam autem fermentatio non eſt voluntaria. Sanguis in febribus extrà modum fermentatur, nec poteſt cohiberi hæc fermentatio. Spiritus inflammantur & agitantur in cerebro, nec illorum agitatio minuitur pro deſideriis noſtris. Ubi quis multifariam movet brachium, juxta hanc explicationem, innumeræ fieri deberent fermentationes magnæ & parvæ, promptæ & lentæ, quæ inciperent, &, quod juxta hanc ſuppoſitionem explicatû adhuc difficilius eſt, quæ deſinerent pro iſtius hominis arbitrio. Haſce fermentationes oporteret totam ſuam non diſſipare materiam, & hanc materiam ad inflammationem ſemper eſſe paratam. Ubi homo decem leucarum iter emenſus eſt, quoties, rogo, muſculi qui ad incedendum inſerviunt, impleri & evacuari debuerunt? Certè res in infinitum procederet; & quot opus eſſet ſpiritibus ſi ſingulis quibuſque greſſibus, fermentatio illos diſſiparet & extingueret? Hæc igitur ratio eſt imperfecta ad explicandos motus corporis noſtri, qui omninò pendent à voluntate noſtrâ.

Hancce præſentem quæſtionem in hoc Mecanicæ problemate conſiſtere evidens eſt. Nempe; *Machinis pneumaticis invenire rationem ſuperandi hanc vel illam vim, ut vim centumpondii, per aliam vim quan-*

Digitized by Google

tium libet parvam, ut per vim ponderis unius unciæ; & efficere ut applicatio parvi iſtius ponderis ad producendum effectum ſuum pendeat à voluntate. Jam autem iſtud problema ſolutû facile eſt, & illius demonſtratio eſt clara.

Poteſt ſolvi ope vaſis cui duo ſint orificia, cùjus alterum altero ſit majus paulò plus quàm 1600″. & in quibus inſeratur tubi duorum follium æqualium; & applicetur vis 1600″. duntaxat major alterâ folli majoris orificii, applicati, tunc enim vis 1600″. minor ſuperabit majorem; & illius problematis demonſtratio clara eſt ex Mecanicis diſciplinis, quoniam vires non ſunt accuratè in proportione reciprocâ ad orificia, & relatio parvi ponderis, ſeu debilioris vis ad anguſtum orificium ſit major quàm relatio magnæ vis ad magnum orificium.

Verùm ut iſtud problema ſolvatur per machinam quæ meliùs repræſentet effectum muſculorum, parumper ſufflandum eſt in follem luſorium, & deinde huic folli vento ad dimidium partem inflato applicandum eſt ſaxum ingentis molis, vel collocandus eſt follis ſuper menſâ, aſſere tegendus & aſſeri ingens ſaxum imponendum; vel faciendum ut homo quiſpiam ponderoſiſſimus huic aſſeri inſideat ipſi permittendo aliquo fulcro uti ut follis intumeſcentiæ poſſit reſiſtere. Si quis enim de novo, ore duntaxat in follem inſufflet, ſublevabit lapidem quô comprimebatur, vel hominem qui ei inſidebat. Dummodò canalis per quem ventus ſubit follem habeat valvulam quæ vento exitum præcludat, ubi reſpirandum erit. Hujuſce rei hæc eſt ratio; nempe orificium follis adeò exiguum eſt, vel adeò exiguum ſupponi debet, relatè ad totam ejuſdem follis capacitatem, qui reſiſtit pondere ſaxi, ut hoc modo vis minima poſſit vincere maximam.

Si attendatur pariter, ſolum halitum, vel flatum, vel ſufflationem poſſe violenter pellere glandum plumbeam, ope tubulorum, pneumaticorum Gallicè *Serbacanes*, vel *Sarbatanes*, quia vis flatûs non diſſipatur, & indeſinenter renovatur: Manifeſtò patebit, proportione neceſſariâ inter orificium & capacitatem follis ſemel ſuppoſitâ maximas vires ſolo flatû facilè vinci poſſe.

Si igitur concipiamus muſculis integris vel ſingulis fibris ex quibus conſtant, eſſe, ut folli, capacitatem aptam ad recipiendos ſpiritus animales: poros per quos ſpiritus in iis inſinuantur eſſe adhuc minores (proportione ſervatâ) collo veſicæ, aut foramine follis: Spiritus cohiberi & pelli in nervos ferè tanquam flatus in (*Serbacanes*) cannas, ſeu tubulos pneumaticos ſupra dictos; & ſpiritus magis eſſe agitatos quàm aër in pulmonibus, & impulſos majori impetû in muſculos, quàm aër in folles impellitur; Hinc patebit motum ſpirituum qui in muſculos diffunduntur poſſe ſuperare vim graviſſimorum ponderum quæ poſſint portari; Quòd ſi his graviora non poſſint portari,

Digitized by Google

portari, defectus vitium non tam eſt à parte ſpirituum, quàm à parte fibrarum & pelliculaꝛum ex quibus conſtant muſculi, quæ diſrumperentur nimiâ conatûs violentiâ. Præterea, ſi attendamus per leges unionis mentis cum corpore, motus horum ſpirituum, quoad illorum determinationem, pendere à voluntate hominum, facilè patebit motus brachiorum eſſe voluntarios.

Equidem brachium tanta velocitate movemus, ut prima fronte incredibile videatur effuſionem ſpirituum in muſculos ex quibus conſtat brachium, ſatis habere velocitatis ad producendum illum motum. Sed animadvertere debemus hoſce ſpiritus eſſe perquam agitatos, ad id ſemper paratos ut è muſculo in alium poſſint intrare, & paucos duntaxat ſufficere ad illos muſculos inflandos, quantùm neceſſe eſt ut ſoli moveantur, vel ubi aliquid leviſſimum è terra tollere volumus. Ubi enim aliquid grave nobis eſt tollendum, id celeriter efficere non poſſumus. Ubi pondera ſunt gravia, muſculi ſunt valdè inflandi & intendendi. Ut hoc modo inflentur, aliis adhuc opus eſt ſpiritibus præter eos qui ſunt in muſculis vicinis aut antagoniſtis vel oppoſitis. Ut igitur ſpiritus illi aliunde accerſantur, & illorum ſufficiens infundatur copia ad reſiſtendum gravitati, tempore opus eſt. Unde fit ut ii qui ſunt onerati non poſſint currere, & qui è terrâ aliquid grave tollunt, id eadem velocitate non efficiant ac ſi feſtucam tollerent.

Iterum ſi attendamus eos quibus eſt temperamentum calidius, vel qui vinum paulò largiùs potarunt, cæteris eſſe promptiores: inter animalia, ea quibus ſpiritus ſunt magis agitati, ut aves, velociùs movêri, quàm ea quibus ſanguis eſt frigidus, ut ranæ; ac etiam quædam eſſe ut Camelæon, teſtudo, & nonnulla inſecta, quorum ſpiritus adeò lenti ſunt, ut ipſorum muſculi citiùs non impleantur, quàm folliculus in quem inſufflaretur. Si hæc omnia, inquam, ſedulò animadvertantur, forſan explicatio noſtra digna videbitur quæ admittatur.

Sed quamvis huic parti quæſtionis propoſitæ, quæ verſatur circa motûs voluntarios ſatisfeciſſe nobis videamur, aſſerendum tamen non eſt illam plenè fuiſſe ſolutam, & nihil ampliùs eſſe in corpore noſtro quod ad hos motus producendos conferatur. Etenim veriſimile eſt in muſculis noſtris eſſe innumera organa quæ hos motus reddunt faciliores, quæque æternum latebunt eos etiam qui in Operibus Dei explicandis feliciùs conjiciunt.

Secunda pars quæſtionis quæ examinanda venit, verſatur circa motus naturales, vel illos motus in quibus nihil eſt extraordinarii; ut eſſe ſolet in motibus convulſivis: ſed qui planè neceſſarii ſunt ad machinæ conſervationem, quique ideò à voluntate noſtrâ non dependent.

Primò igitur quàm attentiſſimè poſſum conſidero quinam ſint

ejuſcemodi motus, & an ſint inter ſe penitùs ſimiles: Quia verò primô intuitû agnoſco penè omnes à ſe invicem differre, ne æquô majorem rerum numerum amplectar, ſoli cordis motui immoror. Hæc pars eſt omnium maximè nota, & ipſius motus omnium maximè ſenſibiles. Ipſius igitur ſtructuram examino, & duo imprimis obſervo. Primò, cor ut cæteros muſculos ex fibris conſtare. Secundò in eo eſſe duas cavitates non exiguas. Judico igitur ipſius motum fieri poſſe ſpirituum animalium ope, quandoquidem ſit muſculus, & ſanguinem in eo fermentari & dilatari, cùm in eo ſint cavitates. Primum judicium iis quæ modò dixi fretum eſt, & ſecundum ex eo petitur quòd cor multò calidius ſit cæteris corporis partibus; quòd calorem cum ſanguine omnibus membris communicet; quòd duæ illæ cavitates non potuerint formari & conſervari niſi dilatatione ſanguinis, ac proinde eidem cauſæ inſerviant quæ illas produxit. Poſſum igitur ſufficientem reddere rationem motûs cordis, per ſpiritus qui illud agitant & per ſanguinem qui illud dilatat dum fermentatur: Quamvis enim cauſa quam affero iſtius motûs forſan non ſit vera illius cauſa, certum tamen mihi videtur illam ſufficere ad producendum illum motum.

Equidem principium fermentationis aut dilatationis liquorum forſan non ſatis innoteſcet iis omnibus qui hæc legent, ut exiſtimem me penitùs explicuiſſe effectum, oſtendendo duntaxat in genere ipſius cauſam eſſe fermentationem: ſed omnes quæſtiones ſpeciales non debent ſolvi aſcendendo ad primas cauſas. Poſſumus equidem ad eas aſcendere, & hoc pacto verum ſyſtema patefacere, ex quo omnia effecta ſpecialia dependent, dummodo ſolis immoremur ideis claris: ſed hæc Philoſophandi ratio nec accuratiſſima nec breviſſima eſt.

Ut rem clariùs explanem, ſciendum eſt quæſtiones eſſe duplicis generis. In prioribus, detegendæ veniunt natura & proprietates alicujus rei: In aliis, quæritur an hæc vel illa res habeat hanc proprietatem necne, aut ſi notum ſit illam hanc habere proprietatem, quæritur duntaxat quænam ſit illius proprietatis cauſa.

Ut quæſtiones primi generis ſolvantur, res ab ortû ſunt examinandæ, & concipiendum eſt illas ſemper gigni per vias ſimpliciſſimas & maximè naturales. Ut aliæ quæſtiones ſolvantur, diverſo procedendum eſt modô; ſolvendæ ſunt per ſuppoſitiones, & examinandum an hæ ſuppoſitiones ad aliquod abſurdum, vel ad aliquam veritatem clarè cognitam ducant.

Exempli gratiâ quæritur quænam ſint proprietates cycloïdis vel alicujus ex *ſectionibus conicis*. Conſiderandæ ſunt illæ lineæ in ipſarum generatione, & formandæ juxtà vias ſimpliciſſimas & omnium minimè intricatas; Hæc eſt enim optima & breviſſima ratio detegendi illarum naturam & proprietates. Nullô negotiô patet, ſubtenſam cycloïdis

cycloïdis eſſe æqualem circulo cujus ope ducta fuit; Sed ſi hac viâ facilè non deteguntur multæ ex illius proprietatibus, id orietur ex eô quòd linea circularis quæ ad illam formandam inſervit, ſatis cognita non ſit. Ad lineas verò merè Mathematicas, & quarum relationes faciliùs cognoſci poſſunt, quales ſunt ſectiones conicæ, quod ſpectat, ut illarum quamplurimæ detegantur proprietates, ſufficit illas lineas conſiderare in ipſarum generatione. Duntaxat attendendum eſt, cùm lineæ illæ poſſint generari ex motibus diverſimodè ordinatis, quamlibet generationem non eſſe æquè idoneam ad erudiendam mentem; ſimpliciſſimas eſſe omnium optimas, & tamen contingere, ut quædam rationes, ſeu modi ſpeciales aliis ſint aptiores ad demonſtrandas quaſdam proprietates ſpeciales.

Sed ſi non quærantur in genere proprietates alicujus rei, ſed duntaxat an res aliqua hanc vel illam habeat proprietatem. Tum ſupponendum eſt rem illam reverâ hanc habere proprietatem, & attentè examinandum quid ex hac ſuppoſitione ſequi debeat, an ad manifeſtum ducat abſurdum, vel ad veritatem indubitatam, quâ ad veritatem quæ diſquiritur inveniendam, via ſternatur. Atque hac ratione utuntur Geometræ ad ſolvenda ſua problemata. Quod quærunt ſupponunt, & examinant quid inde conſequi poſſit. Relationes quæ ex ipſorum ſuppoſitionibus reſultant attentè conſiderant. Haſce omnes relationes quæ includunt conditiones problematis per *æquationes* repræſentant, & poſteà haſce *æquationes* juxta regulas, quas circa id habent, reducunt; ita ut quod ignotum eſt, uni aut pluribus rebus planè cognitis æquale repetiatur.

Si igitur quæratur in genere natura ignis & diverſarum fermentationum, quæ ſunt cauſæ maximè univerſales effectorum naturalium. Dico viam breviſſimam & notiſſimam eſſe id examinare in principio ſuo. Conſideranda eſt formatio corporum maximè agitatorum, & quorum motus diffunditur in ea quæ fermentantur. Per ideas claras & vias ſimpliciſſimas examinandum eſt, quid motus poſſit producere in materia, & quia ignis & variæ fermentationes ſunt res maximè generales, quæque proinde à paucis pendent cauſis; Opus non erit longo examine ad conſiderandum quid materia efficere poſſit, ubi motû agitatur, ut natura fermentationis in ipſius principio cognoſcatur. Et eodem tempore multa alia deprehendentur omninò neceſſaria ad cognitionem Phyſices. Cùm è contrà ſi in hac quæſtione quis vellet per ſuppoſitiones ratiocinari, ad aſcendendum hoc pacto ad primas cauſas, & ad leges naturæ ſecundùm quas omnia formantur, multas faceret falſas ſuppoſitiones & prorsùs inutiles.

Poſſet equidem agnoſci cauſam fermentationis eſſe motum materiæ quæ agitari incipit; ſatis enim notum eſt ignem & varias fermentationes corporum conſiſtere in ipſorum agitatione, & legibus

naturæ corpora motum ſuum immediatè non recipere niſi ex concurſû aliorum magis agitatorum. Hoc pactô, materiam eſſe imperceptibilem, cujus motus, fermentationis ope, viſibilibus corporibus communicatur, detegi poſſet. Verùm ſuppoſitionum ope nequaquam poſſet deprehendi quomodò id fiat: quod longè facilius eſt ubi elementorum aut corporum ejuſdem naturæ formatio examinatur; ut patet ex ſyſtemate R. DesCartes.

Tertia pars quæſtionis, quæ verſatur circa motus convulſivos, ſolutû non erit admodum difficilis, dummodò ſupponantur eſſe in corpore ſpiritus animales alicujus fermentationis capaces, & humores ſatis ſubtiles ut ſeſe inſinuent in poros nervorum, per quos ſpiritus diffunduntur in muſculos; dummodò etiam determinare non aggrediamur quænam ſit vera diſpoſitio partium inviſibilium, quæ conferunt ad hos motus convulſivos producendos.

Ubi muſculus ſeparatus fuit à reliquo corpore, & ipſius extrema manû tenentur, manifeſtum eſt illum ad id niti ut contrahatur, ubi in ventre pungitur. Veriſimile eſt id pendere ex conſtructione partium imperceptarum ex quibus conſtat, quæ veluti totidem occulta elaterica organa motû punctionis ad certos motus determinantur. Verùm quis poſſet confidere ſe inveniſſe veram diſpoſitionem partium quæ producendo illi motui inſerviunt, & quis illius rei poſſet demonſtrationem tradere indubitatam? Certè id impoſſibile videtur, quamvis, forſan, iterum atque iterum ſcrutando, poſſet excogitari conſtructio muſculorum aptorum ad omnes quos videmus producendos motus. Sed quia nulla eſt legitima ratio dubitandi, quin ſint ſpiritus capaces fermentationis ex admiſtione alicujus materiæ ſubtilis, quin etiam humores acres & pungentes poſſint ſeſe inſinuare in nervos, id poteſt ſupponi.

Igitur ad ſolvendam quæſtionem propoſitam, primò examinandum eſt quotuplices ſint motus convulſivi: quia verò illorum numerus videtur indefinitus, inſiſtendum eſt præcipuis, quorum cauſæ videntur eſſe diverſæ. Conſiderandæ ſunt partes in quibus excitantur illi motus, morbi qui illos præcedunt & ſequuntur: an cum dolore, an verò ſine dolore fiant, & præcipuè quænam ſit illorum velocitas & violentia: Quidam enim cum celeritate & violentiâ, quidam verò ſine celeritate & violentiâ fiunt. Quidam deſinunt & ſæpiùs recurrunt; quidam partes corporis reddunt rigidas & ſine motû per aliquod tempus; quidam verò illarum uſum omninò prohibent ac illas penitus diſtorquent.

His omnibus animadverſis, facili negocio in genere explicari poteſt, quomodò iſti motus convulſivi fieri poſſint, ſi attendatur ad ea quæ modò dicta ſunt de motibus naturalibus & voluntariis. Si enim concipiamus commiſceri ſpiritibus, qui in muſculo continentur, aliquam materiam aptam ad illos fermentandos, muſculus ille inflabitur,

Digitized by Google

tur, & in hac parte motum convulſivum procedet.

Si huic motui facilè reſiſtitur, hinc patebit nervos nullo humore eſſe obſtructos, cum iidem ſpiritus qui muſculum ſubiverant ex eo poſſint emitti & ad id determinati ut inflent muſculum antagoniſtam, vel oppoſitum. Si verò id fieri nequeat, hinc concludendum erit humores pungentes & ſubtiles ad illum motum aliquid ſaltem conferre. Immò quandoque fieri poteſt ut humores illi ſint ſola cauſa horumce motuum convulſivorum: Poſſunt enim determinare curſum ſpirituum versùs quoſdam muſculos, vias aperiendo per quas intra illos feruntur, alias verò claudendo, præterquàm quòd penetrando illorum poros, illorum tendines & fibras contrahere poſſint.

Ubi pondus graviſſimum pendet de fune non parum elevatur ſi tantùm funem madefeceris; quia partes aquæ ſeſe veluti totidem cuneoli inter fila ex quibus funis conſtat, funem dilatando, ipſum contrahunt. Pariter humores ſubtiles & pungentes ſeſe inſinuando in poros nervorum, illos contrahunt, partes quæ illis alligantur trahunt, & in corpore excitant motus convulſivos, admodum lentos, violentos, & dolorificos, & partem per aliquod tempus maximè diſtortam ſæpè relinquunt.

Ad motus convulſivos, qui celeriter fiunt, quod ſpectat, illi à ſpiritibus producuntur, ſed neceſſe non eſt hoſce ſpiritus aliquam recipere fermentationem; ſufficit duntaxat ut illorum ductus magis ab unâ quàm ab alterâ parte, pateant.

Ubi omnes corporis partes ſunt in ſitu ſuo naturali, ſpiritus animales in eas æqualiter & celeriter, relatè ad machinæ commodum, diffunduntur, ac voluntatis mandata fideliter exequuntur. Sed ubi humores diſpoſitionem cerebri turbant, & nervorum orificia immutant aut movent, vel penetrando muſculos elaterica illorum pellunt organa; ſpiritus in corporis partes modò prorsûs inuſitato diffunduntur, & motus inſolitos inconſultâ voluntate producunt.

Poſſunt tamen cohiberi illi motus, ſi ſtrenuè & ſeriò iis reſiſtatur, immò poſſunt paulatim imminui veſtigia quæ ad illos producendos inſerviunt, ubi habitus penitus eſt contractus. Qui ſibi cavent, ab invenuſtis oris compoſitionibus, aut à ſitû corporis indecoro facilè abſtinent, licèt corpus ad id ſit diſpoſitum: immò hæc quamvis habitû corroborata ægrè quidem ſuperant, ſed ſuperant tamen. Illi enim habitus in principiis ſuis ſunt ſemper impugnandi & antequam curſus ſpirituum inierit viam clauſû difficiliorem.

Cauſa horum motuum nonnunquam eſt in muſculo qui agitatur: quia nempe ab aliquo humore pungitur, vel in eo ſpiritus quidem fermentantur. Sed cauſa illa in cerebro aſſignanda eſt, præcipuè ubi convulſiones non modò unam aut duas corporis partes ſpeciatim ſed omnes in genere agitant; ut & in multis morbis qui naturalem ſanguinis & ſpirituum conſtitutionem immutant.

Digitized by Google

Equidem, cùm nervus quandoque diverſos habeat ramos, qui diffunduntur in partes corporis ſatis ab invicem remotas, ut in vultum & in viſcera; ſæpè contingit ut convulſio, ſuam habens cauſam in parte aliquâ in quam quidam ex illis ramis ſe inſerit, poſſit communicari partibus quibus alii rami reſpondent, nec tamen cerebrum illius convulſionis cauſa, & ſpiritus corrupti ſint.

Sed ubi motus convulſivi communes ſunt penè omnibus corporis partibus, neceſſe eſt dicere, aut ſpiritus fermentari modo inuſitato, aut ordinem & diſpoſitionem partium cerebri eſſe turbata, vel utrumque evenire: huic quæſtioni diutiùs non inſiſto, namque adeò complexa evadit & à tot rebus pendet, ubi ſpeciatim examinatur, ut facilè non poſſit inſervire ad claram explicationem legum ſupra traditarum.

Nulla ſcientia aptiora ſuppeditat exempla ad demonſtrandam harumce legum utilitatem, quàm Geometria, & præcipuè Algebra, namque illæ duæ ſcientiæ harum legum perpetuum admittunt uſum. Geometria neceſſitatem quæ incumbit ſemper incipiendi à rebus ſimpliciſſimis, quæque minores includunt relationes clarè oſtendit. Haſce relationes per menſuras clarè cognitas ſemper examinat. Quicquid inutile eſt ad illas retegendas, eliminat. Quæſtiones compoſitas in partes dividit, partes illas in ordinem digeſtas ordine etiam expendit. Denique unicus defectus, qui, ut jam dictum eſt, in hac ſcientia poteſt deprehendi, in eô conſiſtit quòd nullam habeat rationem ſatis aptam ad contrahendas ideas & relationes quæ cognitæ fuerunt. Itaque quamvis imaginationem intra juſtos cohibeat limites & menti rectitudinem afferat, illius capacitatem parùm auget, nec ipſam reddit idoneam ad detegendas veritates admodùm complexas.

Sed Algebra, cùm rationes tradat ideas & earum relationes modô omnium breviſſimô contrahendi, mentis capacitatem admodum auget. Nihil poteſt concipi adeò complexum in relationibus magnitudinum, quod mens tandem non poſſit retegere illis, quos ſuppeditat, modis, ubi quis novit quomodò ipſis utendum ſit.

Quinta regula & aliæ, in quibus agitur de modo contrahendi ideas hanc ſolam ſpectant ſcientiam; nulla enim eſt in aliis ſcientiis illarum contrahendarum commoda ratio: Itaque iis explicandis non immorabor. Qui ad ſcientias Mathematicas proclives ſunt, & menti totam vim totamque capacitatem quam poteſt ſuſcipere conciliare volunt, atque hoc pacto eò devenire ut poſſint innumeras novas veritates ipſimet retegere, poſtquàm Algebræ ſeriò incubuerint, agnoſcent hanc ſcientiam inquirendæ veritati ideò duntaxat eſſe tantoperè utilem, quia leges à nobis præſcriptas obſervat. Sed hic per Algebram intelligo præſertim Algebram illam quâ Carteſius & nonnulli alii uſi fuere.

Ante-

Antequàm huic Operi finem imponam, afferam exemplum cui pauſò prolixiùs immorabor, ut meliùs cognoſcatur utilitas ex toto hoc Libro ducenda. In hac quæſtione repræſento proceſſum mentis, quæ ad quæſtionis non levis examen ſe accingens, ſeſe à præjudiciis expedire conatur. Immò primâ fronte illam induco ut in errorem aliquem lapſam, ut hoc pacto alibi à me dicta in memoriam revocentur; ſed poſtquam, attentione tandem aſſequuta eſt veritatem quam quærebat, illam introduco poſitivè loquentem, ut loqueretur homo qui quæſtionem à ſe examinatam ſolviſſe exiſtimaret.

CAPUT IX.

Ultimum exemplum ut iſtius operis utilitas pateſiat. In hoc exemplo cauſa unionis partium corporum inter ſe invicem & leges communicationis motuum examinantur.

Corpora ſimul triplici modò unita ſunt per *continuitatem* per *contiguitatem*, & tertiò quodam modô, qui caret nomine ſpeciali, quia rarenter uſû venit, quémque terminó generali *unionis* indicabo.

Per *continuitatem*, ſeu per cauſam continuitatis intelligo illud quo partes unius corporis ita inter ſe cohærent, ut ſine molimine ſeparari nequeant, & unicum totum ſimul conficere exiſtimentur. Et illud eſt neſcio quid aliquatenus ignotum, quod quæro.

Per *contiguitatem* illud *neſcio quid* intelligo, ex quo judico duo corpora ſeſe immediatè tangere, ita ut inter illa nihil ſit; quæ tamen arctè unita non cenſeo, cùm illa facilè ſeparare poſſint.

Per ultimum illum terminum, *unio*, iterum intelligo *neſcio quid*, quod efficit ut duo vitra aut duo marmora, quorum ſuperficies mutuâ confricatione attritæ & expolitæ fuerunt, ita inter ſe cohæreſcunt ut quamvis tabulas illas marmoreas facilè ſeparaveris, ſi ita moveas, ut contiguæ ac lubricæ earum ſuperficies parallelo motu decurrant, id tamen difficilè præſtabis ſi eas aliter divellere coneris.

Jam autem hic non eſt *continuitas*, cùm duo illa vitra, ſeu duo illa marmora hoc modo conjuncta, non concipiantur quaſi unicum totum conſtituerent, quoniam uno quodam ſitû facillimè poſſint ſeparari: non eſt etiam ſimpliciter *contiguitas*, quamvis ad contiguitatem quàm proximè accedat; quia hæ duæ partes vitri aut marmoris ſatis arctè immò longè magis uniùntur quàm partes corporum mollium & liquidorum, ut partes butyri & aquæ.

His terminis ita explicatis, jam quærenda eſt cauſa quæ unit cum

ad alia ſimilia formanda judicia. Quid enim commodius eſt quàm ſeſe quandoque errori permittere, & ſic parvis ſumptibus eruditionem aſſequi?

Verùm, cum nihil credere decreverim, quod priùs clarè non cognoſcam, veternum illum excutiam, nec me falſis ſplendoribus perſtringi ſinam. Mittamus igitur haſce formas & inclinationes, quarum nullas diſtinctas & ſpeciales, ſed duntaxat confuſas habemus ideas, quæ duntaxat relatè ad naturam noſtram à nobis formari mihi videntur, & quarum exiſtentiam permulti homines ac forſan nationes integræ differentur.

Cauſam arctæ hujuſce unionis partium ex quibus conſtant corpora dura videre mihi videor, nihil in iis admiſſo præter id quod in iis actû exiſtere apud omnes conſtat, aut id quod ſaltem in iis exiſtere poſſe ab omnibus diſtinctè concipitur. Omnes enim diſtinctè concipiunt omnia corpora ex particulis conſtare, aut ſaltem conſtare poſſe. Itaque inter illas partes fieri poteſt, ut ſint quædam uncinatæ & ramoſæ inſtar exiguorum vinculorum idoneorum ad ſummè detinendas alias partes, vel ita ſeſe ramis intricabunt ut nonniſi difficulter poſſint ſejungi.

Ad id credendum eò faciliùs adducor quod experiar partes viſibiles corporum craſſorum ſeſe hoc pacto mutuò detinere & jungere. Verùm præjudicatis opinionibus meis & ſenſuum impreſſionibus nimium diffidere nequeo. Rem igitur penitùs inſpiciam, & inquiram etiam cauſam cur minimæ & ultimæ partes ſolidæ corporum, uno verbo cur ipſæ partes uniuſcujuſque horum vinculorum inter ſe cohæreant: Namque uniri non poſſunt, aliis vinculis minoribus, cùm illas ſupponam ſolidas. Vel ſi dicam illas hoc pacto uniri, à me iterùm meritò quæretur quid unire poterit alias illas partes, & ſic in infinitum.

Adeò ut hic vertatur totus rei cardo, quò pactô, ſcilicet, partes horum exiguorum vinculorum, vel illarum partium ramoſarum, poſſint inter ſe adeò arctè uniri,

A, exempli gratià, cum B quas ſuppono partes exigui vinculi. Vel, quod idem eſt, cùm corpora eò duriora ſint quò ſunt ſolidiora & pauciores habent poros, quæritur nunc, quomodò partes columnæ compoſitæ ex materia quæ nullum habet porum, fortiter inter ſe jungi, & corpus duriſſimum componere. Non eſt enim quòd quis dicat partes hujus columnæ inter ſe colligari exiguorum vinculorum ope, cùm enim ſint ſine poris nullam habent figuram ſpecialem.

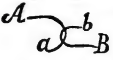
Parum abeſt quin adhuc dicam hanc columnam eſſe duram naturâ ſuâ, vel parva vincula ex quibus conſtant corpora dura, eſſe atomos, quarum partes dividi nequeunt, cùm ſint partes eſſentiales & ultimæ corporum, & eſſentialiter uncinata aut ramoſa, aut figurâ intricatâ prædita eſſe illa vincula.

Sed quæſtionem hoc pacto non explicari ingenuè fateor. Certè cùm præjudicatis opinionibus & ſenſuum illuſionibus valedicere ſtatuerim, confugere ad formam abſtractam, & Logicæ phantaſma amplecti abſurdum eſſet. Abſurdum, inquam, eſſet concipere ut aliquid reale & diſtinctum, ideam vagam naturæ, aut eſſentiæ, quæ nihil aliud exprimit quàm quod jam notum eſt; & ſic accipere formam abſtractam & univerſalem, tanquam cauſam Phyſicam effectûs maximè realis. Duo enim ſunt à quibus nunquam non cavere debeo. Primum eſt ſenſuum meorum impreſſio, alterum facilis propenſio quâ feror ad accipiendas naturas abſtractas generales Logicæ pro ideis realibus & ſpecialibus, & memini me hiſce erroris principiis fuiſſe ſæpè deceptum.

Etenim, ut ad difficultatem redeam, concipere nequeo, quomodò exigua hæc vincula eſſent indiviſibilia eſſentiâ & natura ſua, ac proinde quomodò eſſent inflexilia, cùm è contra illa neceſſariò per eſſentiam & naturam diviſibilia concipiam. Namque pars A eſt certè ſubſtantia æquè ac B: & per conſequens A poteſt exiſtere ſine B, cum ſubſtantiæ poſſint ſubſiſtere ſeorſim aliæ ſine aliis, alioqui non eſſent ſubſtantiæ.

A non eſſe ſubſtantiam dicere nemo poteſt; manifeſtum enim eſt A non eſſe duntaxat modum, & omne ens eſſe vel ſubſtantiam vel modum ſubſtantiæ. Itaque cùm A non ſit modus, eſt ſubſtantia, ergò poteſt exiſtere ſine B, & potiori jure pars A poteſt exiſtere ſeorſim à B. Ita ut illud vinculum ſit diviſibile in A & in B.

Prætereà ſi illud vinculum eſſet indiviſibile, vel uncinatum naturâ & eſſentiâ ſuâ, hinc naſceretur effectum experientiæ contrarium; nullum enim corpus poſſet frangi. Supponamus ut anteà, ferrum conſtare ex multis vinculis quæ ſeſe mutuò irretiunt.

A, a & B, b. eſſe duo ex his vinculis. Dico quod illa vincula non poſſent ſejungi, nec proinde ferrum frangi. Ut enim frangeretur, eſſent flectenda vincula ex quibus conſtat, quæ tamen inflexilia eſſentiâ & naturâ ſuâ ſupponuntur.

Si verò inflexilia non ſupponantur, ſed duntaxat indiviſibilia naturâ ſuâ, hæc ſuppoſitio ad ſolvendam quæſtionem nihil facit. Tunc enim quæretur, cur hęc exigua vincula non cedant impetui qui fieri ſolet ad flectendum vectem ferreum. Si tamen non ſupponantur inflexilia, non debent pariter ſupponi indiviſibilia. Nam ſi partes horum vinculorum inter ſe invicem poſſint mutare ſitum, poſſent etiam ſeparari: quippe nulla ratio eſt cur pars quæ ab aliâ poteſt parumper recedere, omninò recedere non poſſit, ſive igitur vincula illa inflexilia ſupponantur, ſive indiviſibilia, quæſtio neutrò modò ſolvetur: ſi enim duntaxat indiviſibilia ſupponantur, nullò negotiò poteſt rumpi ferrum; ſi verò ſupponantur inflexilia, frangi non poterit,

terit, quia parva vincula ex quibus conſtat ferrum utpote inter ſe invicem intricata, non poterunt ſejungi. Jam igitur quæſtionem principiis claris & indubitatis ſolvere, & rationem cur exigui hujuſce vinculi duæ partes A, B. inter ſe invicem tam arctè cohæreant invenire conemur.

Meditationis meæ materiam in partes dividendi neceſſitatem mihi imponi video, ut illam accuratiùs & commodiùs examinem, cùm ad illam primò & ſimplici intuitû ſolvendam fruſtra deſudaverim. Nec inutilis fuiſſet labor meus, ſi initio rem adorſus fuiſſem, ut jam ſum adorſurus. Cùm enim veritates quas diſquirimus ſunt abditæ, ſatiùs ſemper eſt illas per partes examinare, nec falsâ proſperi ſucceſsûs ſpe deludi.

Quæro cauſam arctæ unionis, quæ exſtat inter particulas ex quibus conſtat exiguum vinculum A, vel B. Jam autem tria duntaxat diſtinctè concipio eſſe poſſe cauſam effecti circa quod jam occupor; nempè partes ipſas iſtius exigui vinculi, vel voluntatem Authoris naturæ, vel denique corpora inviſibilia quæ circundant hæc parva vincula. Poſſent inter illas cauſas referre, formam corporum, qualitates duritiei, aut aliquam qualitatem occultam, ſympathiam inter partes homogeneas, &c. Quia verò egregias illas entitates diſtinctè non concipio, æquum non eſt iis me ratiocinia mea ſuffulcire. Itaque ſi cauſam circa quam quærendam detineor non nanciſcor in rebus quarum diſtinctas habeo ideas, non eſt animus oleum & operam perdendi in contemplandis iſtis ideis vagis & generalibus Logicæ, ac de iis quæ non intelligo loqui deſinam. Sed primum illud examinemus, quid ſit illud quod efficere poteſt, ut partes exigui iſtius vinculi inter ſe cohæreant, quæ nempe ſint particulæ ex quibus conſtat.

Quum attendo duntaxat ad partes ex quibus corpora dura maximè compoſita ſunt, ad id facilè adducor ut credam *nullum poſſe excogitari glutinum; quod particulas hujus vinculi firmiùs conjungat inter ſe, quàm ipſemet & ipſarum quies. Quid enim eſſe poſſet glutinum iſtud? Non ſubſtantia, quia cum particulæ iſtæ ſint ſubſtantiæ, nulla ratio eſt cur per aliam ſubſtantiam potiùs quàm per ſeipſas jungerentur, non etiam eſt modus ullus diverſus à quiete; nullus enim magis adverſari poteſt motui per quem iſtæ particulæ ſeparentur, quàm ipſarum quies. Atque præter ſubſtantias & earum modos nullum aliud rerum genus cognoſcimus.* Principia Ren. Deſcartes, art. 55. ſecundæ partis.

Verum equidem eſt partes corporum durorum perſiſtere unitas, quandiu juxta ſe quieſcunt; & illas, ubi ſemel quieverunt, quantùm fieri poteſt per ſe in quiete perſeverare. At illud non eſt quod quæro. Quæro unde fiat ut partes corporum durorum eâ præditæ ſint vi, ut poſſint in quiete juxta ſe invicem permanere impetui aliorum corporum reſiſtant.

Poſſem equidem reſpondere unumquodque corpus eâ præditum R. Des Car-

Digitized by Google

tes art. 43. ejuſd. part. eſſe vi, quâ poſſit permanere in eodem ſtatû in quo eſt, & hanc vim eſſe æqualem ad motum & ad quietem: ſed partes corporum durorum in quiete juxtà ſe perſeverant, & ægrè ſeparantur & agitantur, quia non ſatis motûs adhibetur ad vincendam illarum quietem. Id quidem veriſimile eſt, ſed certitudinem quæro, ſi inveniri poſſit, non veriſimilitudinem. Quô pactô autem certò & evidenter ſcire potero unicuique corpori vim eſſe permanendi in ſtatû in quo eſt, & vim illam eſſe æqualem ad motum & ad quietem; cùm potiùs materia indifferens ad motum & ad quietem & omni vi deſtituta eſſe videatur. Veniamus igitur ad voluntatem Creatoris, ut fecit Carteſius, quæ forſan eſt vis quam corpora in ſe habere videntur. Illud eſt quod ſecundò diximus poſſe conſervare partes exigui iſtius vinculi adeò arctè inter ſe conjunctas.

Profectò, fieri poteſt ut Deus velit unumquodque corpus permanere in ſtatû in quo eſt, & ipſius voluntatem eſſe vim quæ ſingulorum corporum partes inter ſe jungit; quemadmodum etiam novi ipſius voluntatem eſſe vim moventem corporum. Cùm enim materia non poſſit per ſe moveri, judicare, ni fallor, par eſt mentem aliquam, immò Authorem ipſum naturæ illi motum indere, illamque in motû conſervare, illam conſervando ſucceſſivè in pluribus locis ſimplici voluntate ſuâ, cùm ens infinitè potens non utatur inſtrumentis ad agendum, & effecta ipſius voluntatem neceſſariò ſequantur.

R. DesCartes art. 33. 2. Part. Art. 45. & ſeqq. Agnoſco igitur fieri poſſe ut Deus velit unumquodque corpus permanere in eodem ſtatû in quo eſt, ſive ſit in quiete, ſive ſit in motû; ita ut hæc voluntas ſit potentia naturalis, quâ corpora prædita ſunt ad permanendum in eodem ſtatû in quo conſtituta fuerunt. Quod ſi ita ſit, exemplo Carteſii, menſuranda erit hæc potentia, concludendum quænam illius debeant eſſe effecta, & ſic leges habendæ de vi & communicatione motuum ad concurſum diverſorum corporum, juxta proportionem magnitudinis illorum; cùm nulla nobis alia ſuppetat ratio quâ poſſimus aſſequi illam voluntatem generalem & immutabilem Dei, quæ conſtituit variam potentiam corporum ad agendum vel ſibi invicem reſiſtendum, præter diverſam illorum magnitudinem & velocitatem.

Attamen nullum eſt mihi certum argumentum Deum velle voluntate poſitivâ ut corpora maneant in quiete. Et ſufficere mihi videtur Deum velle materiam exiſtere, ut non modo exiſtat, verùm etiam ut exiſtat in quiete.

Res ſecùs ſe habet de motû, quia idea materiæ motæ duas potentias ad quas refertur, nempè potentiam quæ creavit materiam, & præterea potentiam quæ illam agitavit, neceſſario includit: ſed idea materiæ quieſcentis nihil includit præter ideam potentiæ quæ illam creavit; nec opus eſt ullâ potentiâ ad illam in quiete conſtituendam,

dam, ſic equidem res concipio. Jam autem juxta ideas meas judicare teneor; & ſecundum ideas meas quies nihil aliud eſt præter privationem motûs. Sufficit enim Deum deſinere velle corpus moveri, ut non ampliùs moveatur & actû quieſcat.

Verùm memini me audiviſſe à plurimis viris eruditis, motum æquè ſibi videri privationem quietis, ac quies videri poſſet privatio motûs. Immò quis inter eos aſſerebat, rationibus, quas equidem ſatis aſſequi non poteram, probabilius eſſe motum eſſe privationem, quàm quietem; Nunc diſtinctè non recordor rationum quas aſſerebant; ſed tamen id me monet ideas meas poſſe eſſe falſas. Etenim, quamvis plerique homines quicquid libet circa res parvi momenti dicere ſoleant, exiſtimo tamen illos de quibus loquor tum delectatos fuiſſe dicendo ea quæ concipiebant. Ideas igitur meas iterum accurato examini ſubjiciam.

Hic nihil præter Deum, me, & globum imaginor exiſtere.

Extra omnem dubitationis aleam poſitum eſſe mihi videtur, & illi etiam viri id admittebant, ſcilicet voluntatem Dei movere corpora. Vis igitur quam habet hic globus quem moveri nunc video, eſt voluntas Dei quæ illum movet. Quid jam Deo faciendum eſt ut illius motum ſiſtat? An oportet ipſum velle voluntate poſitivâ ut quieſcat, an verò ſufficit ipſum deſinere velle, ut ille globus moveatur. Si modò Deus deſinat velle ut ille globus agitetur, evidens eſt ceſſationem iſtius voluntatis Dei, effecturam ceſſationem motûs globi & per conſequens quietem. Nam voluntate Dei, quæ erat vis movens globum, ceſſante; hæc vis non ampliùs exiſtet, ac proinde globus non ampliùs movebitur. Itaque ceſſatio virtutis moventis efficit quietem; Quies igitur nullam habet vim quâ producatur. Et in Deo admitteretur voluntas poſitiva ſine causâ & neceſſitate, ſi corporibus vis aliqua ad perſiſtendum in quiete tribueretur.

Sed evertamus, ſi fieri poſſit, illud argumentum. Globum quem in motu ſupponebamus, jam ſupponamus in quiete. Ad eum agitandum, quid Deo faciendum eſt? Sufficitne ipſum deſinere velle ut globus quieſcat? Si hoc ita ſit, ego nihil promovi, namque hoc pacto motus æque erit privatio quietis, ac quies eſt privatio motûs. Suppono igitur Deum deſinere velle ut globus quieſcat. Sed hoc ſuppoſito, non video illum moveri; ſi quis verò illum moveri videat, rogo ut mihi dicat ſecundùm quem motûs gradum moveatur. Certè illum moveri impoſſibile eſt, quin aliquem habeat motûs gradum, & ex eô quòd concipitur Deus ceſſare velle ut quieſcat, concipi nequit, illum aliquo motûs gradû moveri: quia de motû res ſecus ſe habet ac de quiete. Multiplices in infinitum ſunt diverſi motus: Poſſunt recipere magis & minus, ſed cum quietes nihil ſint, non poſſunt inter ſe differre. Idem globus qui duplo majori celeritate uno tempore quàm alio procedit, duplò majori etiam vi aut motû hoc tempore quàm alio præditus eſt. Sed globus dici non poteſt uno tempore plus habere quietis quàm alio.

Digitized by Google

In Deo igitur admittenda eſt voluntas poſitiva ut globus in motû conſtituatur, vel ut globus tali prædituſ ſit vi ad ſe movendum; & ſufficit ipſum deſinere velle globum moveri, ut non moveatur ampliùs, hoc eſt, ut quieſcat. Pariter ut Deus creet mundum, non ſufficit ipſum deſinere velle ut mundus ſit non exiſtens. Sed neceſſe eſt ipſum velle poſitivè modum quo mundus exiſtere debet, ſed ad mundum annihilandum non oportet Deum velle ut non exiſtat, quia non poteſt velle τὸ nihil voluntate poſitivâ, ſufficit duntaxat Deum deſinere velle ut exiſtat mundus.

Hic motum & quietem ſecundùm illorum eſſe relativum non conſidero: Manifeſtum enim eſt corpora quieſcentia habere relationes æque reales ad ea quæ ipſis circunſtant, ac corpora quæ ſunt in motû. Duntaxat concipio, corpora in motu habere vim moventem, corporibus verò quieſcentibus nullam eſſe vim ad quietem ſuam: Quia relatio corporum motorum, ad corpora ambientia, cùm ſemper immutetur, opus eſt vi perpetuâ ad producendos continuatos illos motus: ac reverâ quicquid novi in naturâ evenit, ex hiſce mutationibus oritur. Sed nulla opus eſt vi ad nihil agendum. Ubi relatio alicujus corporis cum circumſtantibus eadem ſemper eſt, nihil agitur; & hujuſce relationis conſideratio, hoc eſt, actio voluntatis Divinæ quæ conſervat illam relationem, diverſa non eſt ab eâ quæ conſervat ipſum corpus.

Si, ut res à me concipitur, verum ſit quietem nihil aliud eſſe quam privationem motûs, minimus motus hoc eſt, motus minimi corporis agitati majorem vim aut potentiam includet quàm quies maximi corporis. Itaque minimus niſus, ſeu minimum corpus quod in vacuo * concipietur agitatum adverſus corpus maximum & vaſtiſſimum, illud movere poterit; quoniam ingens illud corpus cùm quieſcat nullam habebit potentiam ad reſiſtendum actioni iſtius corpuſculi, quod in ipſum impinget, ita ut reluctatio partium corporum ad impediendam ſeparationem ſuam, ab aliquâ aliâ re quàm ab ipſa tum quiete neceſſariò orietur.

* *Per corpus in vacuo intelligo corpus ita ſeparatum ab aliis tum duris tum liquidis, ut nullum ſit quod inſerviat, vel obſtet communicationi motuum*

Sed quæ ratiociniis abſtractis jam fuere probata, experimentis ſenſibilibus ſunt demonſtranda, ut videamus an ideæ noſtræ cum ſenſationibus quæ occaſione objectorum nobis obveniunt, conſentiant. Nam ejuſmodi ratiociniis ſæpe fallimur, vel ſaltem alii non convincuntur, ii præcipuè qui contrariis opinionibus ſunt præoccupati. Carteſii autoritas tanti eſt ponderis apud nonnullos ut ad illos erroris convincendos omnibus modis ſit probandum magnum hunc virum fuiſſe hallucinatum.

Qui mentem opinione contrariâ non habent anteoccupatam ſupradicta facilè quidem aſſequuntur: immò rebus quæ ipſis indubitatæ videntur probandis me diutiùs inſiſtere fruſtra querentur. Sed argumenta noſtra Carteſianis ne invideamus; digni ſunt qui à nobis, ipſis

ſatiſ-

ſatisfaciendi gratiâ, hunc laborem impetrent. Hæc ab aliis, ſi tædioſa videantur, omitti poterunt.

Ecce aliquot experimenta quæ ſenſibili probant modo, quieti nullam eſſe vim ad reſiſtendum motui quæque proinde oſtendunt, voluntatem Authoris naturæ, quæ uniuſcujuſque corporis ad permanendum in ſtatû in quo eſt, vim & potentiam efficit, tantùm verſari circa motum, nequaquam verò circa quietem; cùm corpora per ſe nullam habeant vim.

Experientia non docet ingentia Navigia, quæ in aquâ natant, â minimis corporibus ipſis obviis agitari; hinc invitis Carteſii & Carteſianorum effugiis, ingentia illa corpora multò faciliùs eſſe agitanda eſſe patet, ſi in vacuo exiſterent. Cauſa enim ob quam non ſine levi quadam difficultate moveatur Navis in aqua, ex eo eſt quòd aqua reſiſtit motui ipſi impreſſo, quod in vacuo non contingeret. Quod autem manifeſtò arguit aquam reſiſtere motui qui imprimitur Navi, in eo conſiſtit quòd Navis vel vas quodcunque, deſinat agitari aliquandiù poſtquàm motum fuit. Id enim non eveniret niſi vas motum ſuum deperderet illum aquæ communicando, vel ſi aqua ipſi cederet ſine ullâ reſiſtentia, vel tandem ſi aqua ipſi de ſuo communicaret motû. Cum itaque vas in aquâ agitatum moveri paulatim deſinat, id manifeſtò arguit aquam ipſius motui reſiſtere, tantùm abeſt ut illum faciliorem reddat, ut pertendit Carteſius. Itaque ingens corpus in vacuo agitare longè facilius eſſet quàm in aquâ, ſiquidem nullam à corporibus circunſtantibus pateretur reſiſtentiam. Hinc igitur evidenter patet quieti nullam eſſe vim ad reſiſtendum motui, & minimum motum plus habere virtutis & potentiæ quàm maxima quies: vel ſaltem non debere menſurari vim motûs & quietis, ſecundum proportionem quæ extat inter magnitudinem corporum quæ moventur, vel quieſcunt, ut fecit Carteſius.

Meritò equidem credi poteſt, vas agitari ſtatim atque eſt in aquâ, propter perpetuam mutationem partium aquæ illud ambientium, quamvis locum mutare non videatur. Atque id eò impulit Carteſium & nonnullos alios ut crederent vas in aqua non promoveri ſolâ vi illius à quo pellitur, ſed cùm jam multùm motûs acceperit à particulis corporis liquidi quæ ipſum circundant, & æqualiter utrinque pellunt, motum illum duntaxat determinari novo motû illius à quo pellitur vas, ita ut quod agitat corpus in aqua illud agitare non poſſet in vacuo. Hoc pacto Carteſius & ipſius aſſeclæ leges motûs ab ipſo traditas tuentur.

Supponamus, exempli gratiâ, ligni portionem magnitudinis pedis quadrati in corpore liquido conſtitutam. Singulæ particulæ corporis liquidi agunt & moventur in ipſam & quia æqualiter illam utrinque pellunt, à parte *A* ut à parte *B*, non poteſt in ullam partem progredi. Si igitur pellant aliam ligni portionem ſemipeda-

lem

lem adverſùs primam à parte *A*, Video illam promoveri. Atque hinc concludo minorem vim fore adhibendam ad illam in vacuo movendam, quàm adhibita fuità ligno ad illam pellendam, ob rationes allatas. Ii verò, de quibus mentio eſt, id negant, & reſpondent ingens lignum progredi ſtatim atque à parvo pellitur, quia parvum quod non poſſet illud movere ſi ſolum eſſet, junctum cum partibus corporis liquidi jam agitatis, illas determinat ad pellendum ingens lignum & ipſi communicandum aliquam motûs ſui partem. Verùm juxta hanc reſponſionem, evidenter patet lignum ſemel agitatum motum ſuum nunquàm minuere, ſed potiùs ſemper augêre debere. Namque juxta hoc reſponſum lignum ab aquâ magis
Att. 5. pellitur à parte A, quàm à parte B: ergò debet ſemper progredi. Et quia hæc impulſio eſt continua, ipſius motus debet augêri. Verùm, ut jam dictum fuit, tantùm abeſt ut aqua illius motum facilitet, quin illi ſemper reſiſtit, & cùm illâ aquæ reſiſtentiâ minuatur motus, tandem fit ut nullo modo percipiatur.

Jam probandum eſt lignum ab aquæ partibus ipſi circunſtantibus æqualiter pulſum, nullum planè habere motum nullámve vim quâ poſſit moveri, quamvis locum immediatum perpetuò mutet, & aquæ ſuperficies quæ ipſum circumdat eadem nunquam ſit diverſis temporibus. Si enim reverâ corpus utrinque æqualiter pulſum, ut illud lignum, nullum habeat motum; extra omne dubium erit, motum ipſi communicari à ſolâ vi extraneâ quæ in illud agit, cùm eo ipſo tempore quô vis illa extranea pellit lignum, aqua illi reſiſtat, immò motum ipſi impreſſum paulatim imminuat, namque moveri paulatim deſinit.

Iis ſaltem quos alloquor certum eſſe debet in naturâ nunquàm eſſe plus motûs certo quodam tempore quàm alio, & corpora quieſcentia, nunquam incipere moveri, niſi propter occurſum corporum agitatorum, quæ ipſis ſuum communicant motum. Hinc concludo corpus quod planè quieſcens in mediâ aquâ creatum ſuppono, nullum unquam à particulis aquæ quibus circundatur, quæque in illud indefinenter impingunt, eſſe accepturum motus gradum, dummodò illud utrinque pellant. Quia omnes illæ particulæ quæ in illud æqualiter aguntur, reſilientes cum toto ſuo motû, nullum planè illi communicant: ac per conſequens corpus illud veluti quieſcens ac ſine ullâ vi movente ſemper conſiderari debet, licet ſuperficiem perpetuò mutet.

Quod autem eò me adducit ut credam, haſce particulas ſic cum toto motû ſuo reſilire, in eo conſiſtit quòd præterquàm quòd res aliter concipi nequit, aqua quæ illud corpus attingit valdè refrigerari immò congelari, ac propemodum inſtar ligni in ſuperficie obdurari deberet, cum motus partium aquæ in particulas corporis quod ambiunt diſtribui deberet.

Verùm

Verùm ut iis me accommodem, qui à partibus Carteſii ſtant, lubens concedam ſcapham in aqua tanquam quieſcentem conſiderari non debere. Concedam etiam omnes aquæ partes quæ illam circumdant unà conſpirare cum novo motû ipſi à naviculario impreſſo, quamvis ex diminutione motûs ſcaphæ, evidenter pateat, aquæ particulas ipſi magis reſiſtere à parte verſùs quam tendit, quàm à parte unde pellitur. Attamen hoc ſuppoſito, dico ex omnibus aquæ partibus quæ ſunt in fluvio, eas ſolùm, juxta Carteſium, quæ ſcapham à parte unde pulſa fuit immediate attingunt, poſſe ipſius motui inſervire. Namque juxta illum Philoſophum, cùm aqua ſit *fluida, omnes partes ex quibus conſtat non agunt ſimul in corpus quod movere volumus, ſed tantùm partes quæ corpus illud tangentes, totæ ſimul in illud incumbens.* Jam autem partes quæ conjunctim in ſcapham incumbunt cum naviculario vigeſies minores ſunt quàm tota ſcapha. Itaque ex ratione quam Carteſius in hoc articulo reddit difficultatis quam patimur manibus rumpendo clavum, evidens eſt magnum corpus poſſe agitari à corpore ſe longè minori. Etenim manus noſtræ æquè fluidæ non ſunt ac aqua: & quum clavum dividere volumus, plures ſunt partes ſimul junctæ quæ conjunctim in manibus noſtris agunt, quam ſunt in aquâ quæ pellant ſcapham. Art. 63. Principiorum Carteſii.

Sed ecce experimentum magis ſenſibile. Si ſumatur aſſer valdè politus, vel aliud quodlibet planum admodum durum, eique ad dimidiam partem inferatur clavus, & planum illud parumper inclinetur, ſi vectis ferreus centies millies clavo craſſior, ad unius aut duorum digitorum ſpatium ſupra clavum collocetur & ſinatur vectis lubrico & parallelo motû deferri, dico hunc clavum nequaquàm fractum iri. Obſervandum tamen eſt, juxta Carteſium, ſingulas vectis partes conjunctim incumbere & agi in clavum, namque hic vectis eſt durus & ſolidus, ſi igitur *nullum aliud eſſet glutinum* ad uniendas partes quæ componunt clavum, *quàm quies*: vectis ferreus cùm infinitè ſit craſſior clavo, juxta quintam Carteſii regulam, & juxta rationem aliquid communicare deberet motûs ſui parti clavi in quam ageret, hoc eſt illum dividere & hoc pacto illum præterire, quamvis hic vectis motu lentiſſimo decurreret. Itaque alia quærenda eſt cauſa duritiei corporum, aut capacitatis reſiſtendi actioni aliorum, quàm quies partium, cùm quies nullam habeat vim ad reſiſtendum motui. Cæterum hæc experimenta ſufficere exiſtimo ut pateat argumenta abſtracta à nobis allata non eſſe falſa. Art. 63. Art. 50.

Tertium igitur quod efficere poſſe dixi arctam unionem inter partes corporum durorum, examinandum venit. Nempe materia quædam inviſibilis quæ illa circundat, quæ vehementer agitata; partes externas & internas horum corporum violentiſſimè pellit, & ita comprimit, ut ad eas ſeparandas major vis ſit adhibenda, quàm vis materiæ illius inviſibilis, quæ admodùm eſt agitata.

Unionem partium ex quibus conſtant corpora dura, à materiâ ſubtili quæ illas circundat & comprimit pendêre, concludere poſſe mihi videor, cum duo quæ ſuſpicati fueramus eſſe cauſas hujus unionis, reverâ tamen non ſint; & cùm oſtenſum fuerit, cum difficultatem reperiam rumpendo ferrum, & illa difficultas non oriatur à ferro, nec à voluntate Dei, ut ni fallor, probavi, illam ab aliquâ materia inviſibili oriri neceſſe eſt; jam autem illa materia alia eſſe nequit quàm ea quæ ipſi immediatè circumſtat, & quâ comprimitur. Attamen iſtius ſententiæ quædam adhuc proferam argumenta poſitiva, poſtquam illud aliquo exemplo fuſius explicavero.

Ubi accipitur globus, ſeu ſphæra ex aliquo metallo duriuſculo confecta, intùs cava, & in duo hemiſphæria ſecta, & duo illa hemiſphæria conjunguntur agglutinatâ ubi uniuntur faſciolâ cereâ, & aër inde educitur; hemiſphæria ita ſibi invicem conjunguntur & adhærent ut plurimi equi globo, fibularum quarundam ope, utrinque juncti, non poſſint illa divellere dummodo hemiſphæriorum magnitudo equorum numero ſit proportionata. Attamen ſi aërem regredi ſinas unicus homo hemiſphæria nullô negotiô divellet.

Ex hoc experimento concludere facile eſt, duo illa hemiſphæria tam arctè ideò unita fuiſſe, quod cùm ad ſuperficiem externam & convexam ab aëre circumſtante comprimerentur, eodem tempore ad ſuperficiem concavam & internam non comprimerentur. Ita ut actio equorum qui duo utrinque trahebant hemiſphæria innumerarum particularum, aëris quæ premendo duo illa hemiſphæria ipſis reſiſtebant, impetum vincere non poſſet. Sed minima vis poteſt illa divellere, ubi aër in ſphæram cupream regreſſus ſuperficies internas & concavas tantùm pellit, quantum aër externus ſuperficies externas & convexas pellit.

Si contra accipiatur veſica piſcis cyprini, dicti Gallicè *carpe*, & vaſi inſeratur, ex quo aër educatur, hæc veſica aëre plena crepat & diſrumpitur, quia tunc nullus eſt aër extrà veſicam qui reſiſtat aëri interno. Eandem etiam ob cauſam jam allatam circa prius experimentum, duo plana vitrea aut marmorea invicem attrita ita junguntur, ut non ſine difficultate poſſint divelli uno ſensû, quia duæ illæ partes marmoris comprimuntur ab aëre externo, non verò ab interno. Innumera alia poſſem afferre experimenta quibus probarem aërem craſſum qui circundat corpora ipſorum partes arctiſſimè unire. Sed hæc ſufficiunt ad mentem meam circa id clarè aperiendam.

Dico igitur cauſam cur partes corporum durorum, & exiguorum illorum vinculorum, de quibus anteà, ſic arctè inter ſe invicem uniantur, ex eo oriri, quod alia ſint extrinſecùs corpuſcula longè magis agitata quàm aër craſſus quem ſpiramus, quæ illas corporum partes pellunt & comprimunt & difficultatem quam experimur illa dividendo, non oriri ab ipſorum quiete, ſed ab agitatione corpuſcu-

lorum

lorum illorum à quibus circumdantur. Adeò ut id quod reſiſtit motui non ſit quies, quæ illius duntaxat eſt privatio, & per ſe nullam habet vim, ſed motus aliquis contrarius.

Simplex hæc ſententiæ meæ expoſitio rationi ſatis conſentanea forſan videbitur; ſubolfacio tamen multos ægrè illam eſſe admiſſuros. Corpora dura tantam in ſenſus noſtros ubi nos feriunt, vel ubi illa frangere conamur, impreſſionem agunt, ut facilè credamus ipſorum partes longè magis uniri, quàm reverà uniuntur. Corpuſcula quæ ipſis circunſtare dixi, quibus vim tribui hanc efficiendi unionem, cùm nullam in ſenſus edant impreſſionem, debiliora eſſe videntur quàm ut effectum adeò ſenſibile producere queant.

Sed ad hoc præjudicium, quod ſolis ſenſuum impreſſionibus, & difficultate quæ nobis ineſt imaginandi corpora tenuiora & velociora iis quæ quotidie videmus, fretum eſt, profligandum: attendendum eſt duritiem corporum non debere menſurari relatè ad manus noſtras, vel ad conatus quos edere poſſumus pro variis temporibus. Etenim ſi maxima hominum vis nihil penè ſit comparatè ad vim materiæ ſubtilis, abſurdum eſſet credere, adamantis vel quorumlibet duriſſimorum corporum duritiem non poſſe oriri ex compreſſione corpuſculorum maximè agitatorum, quæ illa circumdant. Jam autem manifeſtò patebit vim hominum eſſe oppido exiguam; ſi attendamus potentiam, quâ pollent movendi tot modis corpus ſuum, oriri duntaxat ex mediocri ſanguinis fermentatione, quæ illius partes paululùm agitat, & ſic ſpiritus animales producit. Namque agitatio horum ſpirituum efficit vim corporis noſtri, & nobis dat potentiam hoſce conatus faciendi, quos immeritò velut aliquid magni & potentis habemus.

Verùm accuratè obſervandum eſt hanc ſanguinis noſtri fermentationem, nihil eſſe præter exiguam communicationem motûs iſtius materiæ ſubtilis, de qua modò loquuti fuimus: Nam omnes fermentationes corporum viſibilium, nihil ſunt præter communicationes motûs corporum inviſibilium, cùm omne corpus agitationem ſuam ab alio accipiat. Mirum igitur non eſt vim noſtram non æquare vim iſtius materiæ ſubtilis à quâ illam accipimus, ſed ſi ſanguis noſter tantoperè fermentaretur in corde, quantoperè pulvis pyrius fermentatur ubi ignis admovetur ſclopero; hoc eſt, ſi ſanguis noſter æquè magnam à materiâ ſubtili acciperet motus communicationem ac pulvis pyrius, extraordinaria facillimè præſtaremus, rumperemus, exempli gratiâ, ferrum, domos everteremus &c. Dummodò ſupponatur æqua proportio inter membra noſtra & ſanguinem hoc pacto agitatum, Deponendum eſt igitur illud præjudicium, nec arbitrandum, juxta ſenſuum impreſſionem, partes corporum durorum adeò arctè inter ſe uniri, quia illa vix rumpere poſſumus.

Digitized by Google

Si præterea attendamus ad effecta ignis in cuniculis, ad gravitatem corporum, & multos alios naturæ effectus, qui nullam aliam habent cauſam, quàm agitationem horum corporum inviſibilium, ut Carteſius id multis locis probavit manifeſtò agnoſcemus illa poſſe unire & comprimere partes corporum durorum eô modô quô illa actû unita & compreſſa videmus.

Id in dubium vocari non poterit ab iis qui animadvertent. Primò, pulverem pyrium totum non inflammari, nec eodem inſtanti. Secundò, licet totus & eodem inſtanti inflammaretur, illum per breve admodùm temporis ſpacium natare in materiâ ſubtili, & corpora quæ non diù aliis innatant ab iis parùm motûs accipere: ut patet ex ſcaphis fluenti aquæ permiſſis, quæ nonniſi paulatim accipiunt motum ſuum. Tertiò, & præcipuè, quia ſingulæ partes pulveris pyrii nullum poſſunt ſuſcipere motum præter eum qui materiæ ſubtili competit; nam aqua nullum ſcaphæ communicat motum præter directum qui communis eſt omnibus partibus & motus ille ut plurimùm admodùm exiguus eſt relatè ad alios.

Magnitudinem motûs materiæ ſubtilis adhuc poſſent probare iis qui admittunt principia Carteſii ex motû terræ & gravitate corporum. Verùm id ad inſtitutum nihil facit. Ut verò qui non legerint Opera Carteſii habeant argumenta certa agitationis materiæ ſubtilis, cui attribuo duritiem corporum, ſufficit attentè legere quæ circa id à me jam dicta ſunt à P. 252. l. 5. uſque ad P. 253. l. 11.

Cùm igitur nunc præjudicia depoſuerimus, quæ nos eò adducere poſſent ut conatus noſtr[illegible] admodùm validos, conatum verò materiæ ſubtilis quæ circundat & comprimit corpora dura admodùm debilem exiſtimemus, cùm præterea agitationis violentæ hujus materiæ ex iis quæ jam de pulvere pyrio dicta ſunt, perſuadeamur, hinc manifeſtò patet materiam illam in ſuperficiem corporum durorum quæ circumdat & comprimit longè vehementiùs agentem, quàm intra eadem corpora neceſſariò debere eſſe cauſam illorum duritiei ſeu illius reſiſtentiæ quam patimur dum illa rumpere volumus.

Jam autem cùm ſemper ingens ſit copia hujus materiæ inviſibilis quæ per poros corporum durorum tranſit, illa non modò dura, ut jam explicuimus, reddunt, ſed præterea efficiunt ut quædam vim habeant elaſticam & poſtquàm curuata fuere figuram ſuam rectam per ſe recuperare, quædam verò curvata perſiſtunt, alia fluida & liquida ſint; denique ſunt cauſa non modò vis, quà partes corporum durorum pollent ad permanendum juxta ſe invicem, ſed etiam vis quâ partes corporum fluidorum poſſunt ſeſe divellere, hoc eſt, hanc cauſam efficere ut quædam corpora ſint dura, quædam verò fluida.

Sed quia Phyſicam Carteſii, ipſius Elementorum & corporum quæ componunt corpora ſpecialia figuram diſtinctè cognoſcere neceſſe eſt, ut

Digitized by Google

eſt, ut cauſam dicamus cur quædam corpora ſint rigida, quædam verò flexilia, his non immorabor. Qui hujuſce Philoſophi opera legerunt, cauſam horumce effectuum, quam nonniſi difficulter explicare poſſem, facilè ſatis imaginabuntur. Et qui eundem authorem non novêre, rationes meas confusè duntaxat intelligerent.

Innumeris etiam difficultatibus quæ adversùs ſupra dicta moveri poſſe prævideo ſolvendis non inſiſto; quia ſi Phyſica lateat eos qui ejuſmodi movent difficultates, ipſis nequaquàm ſatis facerem quin potiùs faſtidium crearem. Si verò ſint viri eruditi & perſpicaces, ipſis reſpondere non poſſem niſi ingenti figurarum & ratiociniorum numero. Itaque eos rogatos velim quibus in ſuprà dictis aliqua occurreret difficultas, ut hoc caput attentiùs relegant, ſpero enim, ſi illud ut par eſt relegant & meditentur, fore ut objectiones evaneſcant: Ut ut ſit, ſi iterata lectio ipſis moleſta videatur, quieſcant, non tanti enim eſt cognitio cauſæ duritiei corporum.

Hìc de corporum contiguitate non loquor: manifeſtum enim eſt res contiguas ſeſe tam parùm attingere, ut multùm ſemper interſit materiæ ſubtilis, quæ motum ſuum dirigens ſecundùm lineam rectam, impedit quominùs uniantur.

Unionem verò quæ extat inter duo marmora invicem attrita & admodùm polita explicui, & manifeſtum eſt, quamvis materia ſubtilis ſemper inter haſce duas partes quantumvis unitas tranſeat, aërem tamen non poſſe inter eaſdem tranſire, ac hoc pacto illum haſce duo marmoris fruſta juxtà ſe comprimere, & efficere ut vix uno ſensû poſſint divelli, niſi, ut jam dictum eſt, illa ita moveas ut continuæ ac lubricæ eorum ſuperficies parallelo motû decurrant.

Continuitatem, contiguitatem, & unionem duorum marmorum in vacuo unum & idem futuras eſſe ex his patet: Earum enim diverſas non habemus ideas;& ii dicunt quod non intelligunt, qui dicunt eas abſolutè & in ſe differre, non verò relatè ad corpora circunſtantia.

Jam adſunt quædam animadverſiones in ſententiam Carteſii, & ipſius erroris originem. Ipſiùs ſententiam erroris nomine deſigno, quia nullam reperio rationem defendendi ea quæ dicit de legibus motûs, & de caûsâ duritiei corporum, circa finem ſecundæ partis ipſius Principiorum multis in locis, & quia ſententiæ oppoſitæ veritatem ſatis demonſtraſſe mihi videor.

Magnus ille vir diſtinctè concipiens materiam à ſeipſâ non poſſe moveri & vim moventem naturalem omnium corporum, nihil aliud eſſe quàm voluntatem generalem Authoris naturæ, ac proinde communicationem motuum corporum ad mutuum ipſorum concurſum ex ſolâ eadem voluntate oriri poſſe, eò facilè adductus eſt ut crediderit non poſſe dari leges variæ communicationis motuum, niſi relatè ad proportionem quæ inter varias corporum obviorum magnitudines deprehenditur, cùm conſilia & voluntas Dei penetrari nequeant,

Digitized by Google

Quia verò judicavit unamquamque rem prædictam eſſe vi permanendi in eodem ſtatû in quo eſt, ſive moveatur, ſive quieſcat, quoniam Deus, cujus voluntas hanc vim efficit, eodem ſemper agit modô, quietem tantùm virtutis ad agendum habere quam motum concluſit. Itaque vis effecta quietis per magnitudinem corporis in quo eſt illa vis, menſuravit, ut effecta vis & potentiæ motûs. Atque ea impulſus causâ tradidit leges communicationis motuum quas in ejus principiis videmus, & duritiei corporum eam aſſignavit cauſam quam refutare conatus ſum.

Opinionem Carteſii non amplecti ſatis difficile eſt ubi res iiſdem oculis eodemque reſpectu inſpiciuntur quibus eas ille inſpexit. Etenim, ut jam dictum repetam, cùm communicatio motuum oriatur ex ſolâ voluntate Authoris Naturæ, & omnia corpora in eodem ſtatû in quo fuerunt conſtituta, ſive in motû, ſive in quiete, permanere videamus; leges variæ communicationis motuum ad corporum concurſum, non in voluntate Dei, quæ nobis incognita eſt, ſed in proportione quæ inter illorum corporum magnitudines deprehenditur, quæri debere videntur.

Hanc igitur cogitationem Carteſii mentem ſubiiſſe non miror, ſed miror duntaxat ipſum hunc errorem non emendaſſe, ubi ulteriùs progreſſus, exiſtentiam & quædam effecta materiæ ſubtilis quæ circundat corpora, agnovit.

Miror ipſum articulo 132. Quartæ Partis huic materiæ ſubtili vim tribuere quâ pollent quædam corpora re ſiliendi & priſtinam recuperandi figuram, & in articulis 55. & 93. 2. Partis & alibi, eidem materiæ non tribuere duritiem corporum aut ipſorum reſiſtentiam ubi ea flectere & rumpere conamur, ſed hæc effecta ſoli partium quieti tribuere. Manifeſtum eſt cauſam quæ dat vim reſiliendi & rigida reddit quædam corpora, eandem eſſe ac ea quæ ipſis dat vim reſiſtendi, ubi illa frangere conamur, etenim vis quæ adhibetur ad rumpendum chalybem non niſi imperfecto modo differt à vi quæ adhibetur ad illum flectendum.

Ad hæc probanda multas rationes congerere non eſt animus; quibuſdam etiam non reſpondebo difficultatibus ex eô petitis quòd quædam ſint corpora dura, quæ ſenſibiliter non reſiliunt, quæque tamen non ſine difficultate flecti queunt. Namque ut hæ difficultates in auras abeant, conſiderare ſufficit materiam ſubtilem non poſſe facilè ſibi ſternere vias novas per corpora quæ rumpuntur ubi flectuntur, ut vitrum & chalybs aquâ temperatus, & id faciliùs efficere poſſe in corporibus compoſitis ex partibus ramoſis, nec fragilibus, ut in auro & plumbo; ac denique nullum eſſe corpus durum quod aliquomodo non reſiliat.

Vix mihi perſuadeo Carteſium poſitivè credidiſſe cauſam duritiei diverſam eſſe à causâ quæ efficit ut corpora dura reſiliant, & veri-

ſimile

Digitized by Google

ſimile eſt illum huic rei ſolitam attentionem non præbuiſſe. Ubi circa quid diù ſumus meditati, & quod ſcire intenderamus fuimus aſſequuti, de eo cogitare ut plurimùm deſinimus. Cogitationes noſtras habemus vice veritatum indubitatarum, quas ampliùs examinare foret inutile. Verùm tot ſunt in homine quæ illum ab attentione deterrent, ad aſſenſus præcipites, ferunt, & errori obnoxium reddunt, ut quamvis mens acquieſcat, illam tamen veritatem fuiſſe adeptam certum non ſit: Carteſius, non ſecus ac nos, erat homo; nullibi unquam plus ſoliditatis, judicii, capacitatis, & penetrationis mentis quàm in ipſius operibus effulſit; id equidem fateor; ſed non erat infallibilis. Itaque ſententiam ſuam tam altè imbiberat ut non cogitaverit ſe aliquid cum principiis ἀσύστατον protuliſſe. Rationibus admodùm ſpecioſis & veriſimilibus ſuam ſtabiliverat ſententiam; ſed talibus tamen ut earum evidentiâ ad aſſenſum non adigeretur, judicium ſuum cohibere adhuc poterat & proinde debebat. In corpore duro non ſufficiebat examinare quid eſſe poſſit quod illud tale efficere valeat; ad corpora inviſibilia etiam debebat attendere quæ illud durum reddere poſſunt, ut ad ea attendit in fine principiorum Philoſophiæ, dum ipſis cauſam vis elaſticæ tribuit. Diviſionem accuratam inſtituere debebat, quæ complecteretur quicquid duritiei corporum conferre poterat. Illius præterea effecti cauſam in voluntate Dei quærere non ſufficiebat, ad materiam ſubtilem, quæ circundat corpora, erat animus advertendus. Licet enim hujuſce materiæ admodùm agitatæ exiſtentia in illo ipſius principiorum loco, ubi egit de duritie, nondùm probata fuiſſet, rejecta tamen non fuerat: judicium igitur ſuum cohibere debebat, & recordari ea quæ ſcribebat de cauſa duritiei & legibus motuum de novo eſſe aliquando relegenda; quod ipſum ſatis non animadvertiſſe puto. Vel ſaltem ſatis non penſitavit veram rationem rei cognitû facillimæ, quæque in phyſicâ ingentis eſt momenti. Rem illam explico.

Carteſius ad ſuffulciendum ſuum ſyſtema cujus veritatem in dubium vocare meritò nequibat, noverat neceſſe eſſe, ut ingentia corpora de motû ſuo paruis corporibus ſibi obviis communicarent, utque parua, nihil amiſſo de ſuo motû, ad majorum occurſum reflecterentur. Namque, ſi res ita non ſe haberet, primo elemento omnis non eſſet motus quem par eſt ipſum habere ſupra ſecundum, & ſecundum ſupra tertium; & totum hoc pacto ipſius ſyſtema planè falſum eſſet, ut qui illud meditati ſunt probè norunt. Sed ſupponendo quietem vim ſufficientem habere ad reſiſtendum motui, & ingens corpus quieſcens non poſſe moveri à minori, quamvis impetû violentiſſimo in ipſum agatur; manifeſtum eſt ingentia corpora, multò minorem habere debere motum quàm æqualis portio minorum corporum, cùm juxta hanc ſuppoſitionem poſſint ſemper communicare motum

quem habent, nec poſſint à minoribus ſemper recipere. Itaque cùm hæc ſuppoſitio non ſit contraria iis omnibus quæ Carteſius dixerat in principiis ſuis ab initio uſque ad poſitionem legum de motû, & optimè conſonaret cum reliquis ipſius principiis, leges motûs quas ex ipſarum causâ demonſtraſſe autumabat, effectibus ſatis confirmari arbitrabatur.

Equidem cum Carteſio fateor; ingentia corpora motum ſuum faciliùs communicare quàm parva; ac itaque primum ipſius elementum magis agitatum eſſe quàm ſecundum, ſecundum verò quàm tertium. Sed iſtius rei cauſa clara eſt nullô habitô reſpectû ad ipſius ſuppoſitionem. Parva corpora & corpora fluida, aqua, aër &c. ingentibus corporibus nullum præter motum ſuum uniformem & omnibus partibus communem poſſunt communicare: aqua fluminis nullum motum poteſt communicare navigio præter motum fluenti, qui communis eſt omnibus partibus ex quibus conſtat aqua, & unaquæque harum particularum, præter hunc motum communem, innumeros habet ſpeciales. Itaque manifeſtum eſt hac ratione, navigium, exempli gratiâ, nunquàm poſſe tantùm habere motûs, quantùm habet æqualis aquæ portio, cùm navigium nullum motum poſſit accipere ab aquâ præter directum & communem ſingulis partibus. Si viginti partes corporis fluidi aliquod corpus huc impellunt; totidem illud illuc impellent: immotum igitur manet & ſingulæ corporis fluidi partes in quibus natat reflectuntur cum toto ſuo motû. Itaque corpora craſſa & quorum partes inter ſe invicem uniuntur, nullum poſſunt recipere præter motum circularem & uniformem vorticis materiæ ſubtilis quæ illa circundat.

Hæc ratio ſufficere mihi videtur ut pateat corpora craſſa æquè non agitari ac parua, nec ad hæc explicanda neceſſe eſſe ſupponere, quieti aliquam ineſſe vim ad reſiſtendum motui. Certitudo principiorum Philoſophiæ. R. Des Cartes non poteſt ſtabilire ipſius regulas de motû. Nec, opinor, Carteſius, ſi ipſe principia ſua abſque præjudicio examinaſſet, expendendo rationes ſuperioribus ſimiles, crediadiſſet effecta naturæ confirmare ipſius leges, nec in contradictionem incidiſſet; duritiem corporum durorum ſoli partium quieti, ipſorum verò vim reſiliendi & priſtinam recuperandi figuram materiæ ſubtilis impetui, tribuendo.

Jam adſunt quędam leges communicationis motuum in vacuo quæ ſequuntur ex iis quæ circa quietis naturam à me poſita ſunt.

Cùm corpora non ſint dura in vacuo, quippe quæ dura duntaxat ſint preſſione materiæ ſubtilis quâ circundantur, ſi duo corpora ſibi invicem occurrerent, juxta invicem retunderentur nec reſilirent ſeu reflecterentur. Igitur dura per ſe, non verò preſſione materiæ, ad haſce tradendas regulas, ſupponenda ſunt.

Cùm quies nullam habeat vim ad reſiſtendum motui, & plurima corpora

corpora debeant conſiderari ut unicum momento ipſorum concurſûs; manifeſtum eſt illa non debere reflecti niſi ubi magnitudine & celeritate æqualia ſunt, vel ubi celeritas compenſat magnitudinem, vel magnitudo celeritatem. Atque hinc concludere eſt illa in cæteris caſibus motum ſuum ita communicare debere, ut deinceps unà procedant cum æquali celeritate. Itaque ut innoteſcat quid in diverſis ſuppoſitionibus magnitudinis & celeritatis corporum ſibi obviorum evenire debeat, addendi ſunt omnes gradus motûs duorum aut plurimorum corporum quæ ut unicum conſiderari debent momento concurſûs; poſteà dividenda erit ſumma totius motûs, magnitudinis illorum corporum proportione initâ. Lex generalis communicationis motuum.

Unde concludo ex ſeptem regulis Carteſii circa motum, tres priores eſſe veras.

Quartam eſſe falſam & τὸ B debere de motû ſuo communicare τῷ C ſecundùm proportionem magnitudinis ejuſdem C, & deinceps cum ipſo procedere: adeò ut ſi C duplò ſit majus quàm B, & B habeat tres gradus motûs, debeat ipſi communicare duos gradus. Satis enim ſuperque probavi Carteſium non debuiſſe ſupponere quietem habere vim ad reſiſtendum motui. Vide Carteſii regulas. Princip. 2. part.

Quintam eſſe veram.

Sextam eſſe falſam, & B debere communicare dimidiam partem motûs ſui τῷ C.

Septimam eſſe falſam, & τὸ B ſemper debere communicare de motû ſuo τῷ C, juxta proportionem magnitudinis & motûs τῦ B, & τῦ C. Quòd ſi, juxta ſuppoſitionem, C ſit duplò majus quàm B; B verò habeat tres gradus motûs, C verò duos duntaxat, utrumque conjunctim debere procedere; cùm reverà C & B ſint unum corpus momento concurſûs, & ad hoc factâ additione graduum celeritatis, erunt quinque, qui poſteà dividendi ſunt juxta proportionem magnitudinis corporum; itaque oportet dare 1⅔ τῷ B & 3⅓ τῷ C duplô majori quàm B. Sed illæ regulæ quamvis certæ ob ea quæ dicta ſunt, experimenta tamen repugnant quia non ſumus in vacuo.

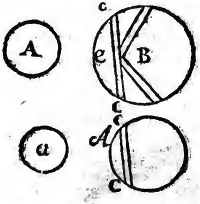
Præcipuum experimentum quod ſupradictis circa leges motûs adverſatur, illud eſt, quòd nempe ſemper eveniat ut corpora dura ſibi invicem obvia reflectantur utrinque, vel ſaltem poſt concurſum conjunctim non procedant.

Ut ei occurratur, ea, quæ ſuprà de cauſa vis elaſticæ dicta fuêre, in memoriam ſunt revocanda; ſcilicet, eſſe materiam quandam, cujus agitatio eſt admodùm violenta, quæ partes corporum durorum indeſinenter pertranſit, illáque dura efficit, illa comprimendo tum ad partes externas, cùm ad partes internas. Hinc enim facilè patebit, duo corpora obvia tempore percuſſionis pellere & deflectere curſum hujus materiæ à locis in ipſorum vicinia exiſtentibus, & hanc materiam reſiſtentem ingenti cùm violentia utrinque repellere

duo corpora illa inter ſe obvia, & hoc pacto viam percuſſione ſibi præcluſam reſtituere. Utque res clarior evadat; ſi duo globi plumbei, aut alicujus alius materiæ quæ minùs adhuc habeat vis ad reſiliendum ſeu ad primam recuperandam figuram, ſibi invicem occurrant, poſt mutuum concurſum non reflectuntur, ſed propemodum juxta leges modò ſtatutas procedunt; quas eò accuratiùs obſervant quò minùs habent vis elaſticæ. Corpora igitur reflectuntur poſt percuſſionem, quia dura ſunt, hoc eſt, ut modò explicui, quia eſt quædam materia, maximè agitata quâ comprimuntur, quæque per ipſorum poros violentiſſimè tranſeundo, corpora ſibi obvia repellit. Sed ſupponendum eſt, corpora impellentia non rumpere ea in quæ impingunt motû qui ſuperet vim quam habent particulæ materiæ ſubtilis ad reſiſtendum, ut fit ubi ſclopetum exploditur in lignum.

Verum equidem eſt materiam ſubtilem corpora mollia comprimere, & maximâ cum agitatione ipſorum æquè ac durorum poros trajicere; quamvis tamen illa corpora mollia nequaquam reſiliant. Hujuſce rei ratio eſt, materiam quæ per corpora mollia tranſmeat, poſſe quàm faciliſ-mè vias ſibi utrobique aperire, propter particularum ex quibus conſtant exilitatem, vel propter aliam aliquam ſpecialem figuram ad id idoneam; quod corpora dura non ſinunt fieri propter craſſitudinem & diſpoſitionem ipſorum partium huic effectο repugnantem.

Itaque ubi corpus durum aliud quod molle eſt pellit, in eo omnes vias, quà tranſit materia ſubtilis, immutat, quod ſæpè manifeſtum eſt, ut in glande plumbea, quæ, ubi percutitur, retunditur. Sed ubi corpus durum in aliud ſibi ſimile impingit, nullæ aut paucæ in eo fiunt viæ novæ, & materia ſubtilis quæ eſt in ipſius poris cogitur redire unde venerat, vel repellere debet corpus quod ipſi porulos illos præcludit.

Sit A corpus durum, B verò corpus molle, Cc via materiæ ſubtilis

tilis, ſi A impellat B in puncto e, dico viam Cc claudi, & materiam ſubtilem ſibi novas ſternere vias in hoc corpore molli. Cùm itaque materia ſubtilis viam habeat liberam, corpus impellens non repellit, ſed corporis impulſi mutatur figura, & paulò planius fit. Et ſupponendum eſt eſſe in minimo corpore duro innumeras vias, ſimiles viis C c.

Si *A* & *a* ſint duo corpora dura quæ occurrant, via C c coarctatur, & materia ſubtilis in ea incluſa pergens moveri ſecundùm lineam rectam, deficientibus viis novis, corpus ipſam impellens eò violentiùs repellit, quò difficiliùs viam ſibi ſternere poteſt, vel partes corporis A rumpuntur & ſeparantur à ſe invicem, & in pulverem vel in fragmenta diſſipantur.

Denique evidens videtur omne corpus motum, cùm perpetuò in id nitatur ut directum motum conſervet, nec ab eo, niſi coactum, deſiſtat, nunquam debere reflecti, cùm reflectendo, à linea rectâ valde dimoveatur. Oportet igitur, vel retundi, vel debilius à fortiori vinci, ut conjunctim poſteà procedant. Sed quia hæc corpora vim habent elaſticam & dura ſunt, conjunctim procedere nequeunt, quandoquidem ſi A pellat *a*, *a* repellit A, itaque à ſe invicem recedere debent.

Si tamen duo corpora, eſſent in vacuo, quamvis duriſſima forent, conjunctim procederent, quia cùm nullo corpore circumdarentur, nunquam reſilire poſſent, impulſo impellenti nullo modo reſiſtente; ſed cùm aër, gravitas, &c. reſiſtat ingenti motui quô impellens impulſum pellit, impulſum reſiſtit impellenti & impedit quominùs ipſum ſequatur: nam experientia docet aërem motui reſiſtere, eò magis quò motus eſt violentior.

Ex ſuprà dictis facilè patet cur in diverſorum corporum aëre & aqua circundatorum concursû, impellens nonnunquam reflectatur, quandoque totum motum ſuum communicet & immotum maneat, & interdum impulſum corpus ſequatur, ſed ſemper minori cum celeritate, niſi alterutrum ſit omninò molle: quippe hæc omnia ex ſolâ quæ eſt inter magnitudinem, duritiem & gravitatem utriuſque, proportione pendent, dummodò æquali celeritate moveantur.

Si multùm habeant duritiei, impellens magis reflectitur, quia vis elaſtica in ipſis major eſt; ſi impellens ſit oppidò parvum, impulſum verò maximum & graviſſimum, impellens multùm adhuc reflectitur, propter gravitatem & ingentem aëris portionem quæ circundat impulſum quod reſiſtit motui. Denique ſi vis duritiei veluti imminuatur exiguâ aëris portione quæ reſpondet exiguitati impulſi, vel contrà, contingere poteſt ut poſt percuſſionem impellens veluti immotum maneat. Duritiès igitur corporum quæ ſeſe mutuò impellunt, & aër quem corpus impulſum tempore percuſſionis de novo

Digitized by Google

agitare debet ut moveatur, duntaxat ſunt comparanda, ut poſſit prævideri quid ex variorum corporum percuſſione evenire debeat. Æqualem in impellente ſemper ſuppuno celeritatem, nam aër magis reſiſtit magno motui quàm parvo, & non minùs eſt motûs in corpore dimidiâ parte minori quàm in alio, ubi duplum habet celeritatis gradum. Itaque ſi impulſum duplô celeriùs pellatur, eodem modo poteſt conſiderari, ac ſi portionem aëris duplô majorem pellendam haberet ut moveretur.

Sed attendendum etiam eſt eô inſtanti quô corpus unum aliud impellit, partibus ejuſdem corporis duos eſſe motus contrarios, nam partes anteriores eò tendunt ut reflectantur propter percuſſionem, dum poſteriores eò tendunt ut progrediantur propter primum motum ipſis inditum; atque illo repercuſſû corpora mollia comprimuntur, vel, ut ita dicam, retunduntur, & quædam corpora dura franguntur. Jam autem ubi corpora ſunt duriſſima, repercuſſus ille qui eorum concutit partes & in iis quandam fremitûs ſpeciem efficit, aliquas ſemper communicationi motûs mutationes affert, quas ob multas cauſas agnoſcere difficile eſt, & ſigillatim examinare inutile.

Qui circa hæc meditari volent, poterunt, ni fallor, quibuſdam difficultatibus, quæ moveri ſolent, facilè reſpondere. Verùm ſi exiſtimarem ea quæ jam dicta ſunt non ſufficere ad oſtendendum quietem non habere vim reſiſtendi motui, & leges communicationis motuum à Carteſio traditas eſſe partim falſas; juxta ipſius ſuppoſitionem impoſſibile eſſe ſeſe in aëre movere oſtenderem; Et circulationem motûs in corporibus fluidis ideò eſſe poſſibilem, ſine vacui ſuppoſitione, quia primum elementum nullo negotio dividitur multis modis diverſis, cùm quies ipſius partium nullam habeat vim ad reſiſtendum motui.

Concluduntur tres poſtremi Libri.

In quarto & quinto Libro, ni fallor, ſatis oſtendi inclinationes naturales & paſſiones, ſeu affectus hominum eos ſæpè in errorem conjicere, quià illos minùs impellunt ad res accuratè examinandas quàm ad præcipitata de iis judicia ferenda.

Quartô librô oſtendi inclinationem ad bonum in genere eſſe cauſam anxietatis & inquietudinis voluntatis; voluntatis ſollicitudinem mentem conjicere in perpetuam agitationem, mentem verò indeſinenter agitatam ad veritates tantiſper obſcuras retegendas eſſe penitùs ineptam: amorem noſtrum erga nova & extraordinaria nos ſæpè prævertere, & quicquid infiniti caracterem præ ſe fert poſſe imaginationem noſtram perſtringere nóſque decipere. Quomodò inclinatio quà ad dignitates, elevationem & independentiam propendemus,

mus, ad falſam eruditionem, & omnium illarum ſcientiarum variarum & inutilium, quæ ſuperbiæ noſtræ abblandiuntur, quia nobis hominum admirationem conciliant, ſtudium, nos ſenſim ducat, explicui. Inclinationem ad voluptates mentis viſum à veritatum abſtractarum, quæ omnium ſunt ſimpliciſſimæ & fecundiſſimæ, contemplatione perpetuò divertere, demonſtravi, quia de rebus attentè & ſine præjudicio judicare ei non permittit. Voluptates, cùm ſint animæ modificationes, mentis capacitatem neceſſariò diverſam agere & mentem ita diſſipatam non poſſe aſſequi res paulò difficiles.

In quinto, dum affectuum noſtrorum aliquam tradere ideam conatus ſum, ſatis oſtendi, ni fallor, illos ad id inſtitutos fuiſſe, ut omnibus ſenſibilibus uniremur, utque eam ſortiremur diſpoſitionem quæ neceſſaria eſt ad vitæ noſtræ conſervationem. Quòd quemadmodùm ſenſus noſtri nos uniunt corpori noſtro & in omnes ipſius partes animam veluti diffundunt, ita commotiones noſtræ nos veluti extra noſmetipſos educunt, ut in ea omnia quæ nobis circumjacent diffundamur: Illos denique (affectus) nobis ſemper res repræſentare non ut in ſe ſunt, ad formanda vera judicia, ſed juxta relationem quam habent nobiſcum, ad formanda judicia noſtræ & eorum quibus aut naturâ, aut voluntate noſtrâ unimur, conſervationi utilia.

Poſtquam errores in cauſis ſuis retegere, & mentem à præjudiciis quibus obnoxia eſt liberare, conatus ſum; tandem exiſtimavi temporis rationem petere ut illam ad veritatis inquiſitionem præpararem. Itaque ſextô librô rationes meo judicio maximè idoneas & naturales ad augendam attentionem & capacitatem mentis explicui, oſtendendo quomodò utendum ſit ſenſibus, affectibus & imaginatione, ad communicandam menti omnem quam ſuſcipere poteſt vim & penetrationem. Poſteà, leges quaſdam ad quamlibet detegendam veritatem neceſſariò obſervandas tradidi: illas multis exemplis ut palpari poſſent, illuſtravi, & exempla cooptavi utiliſſima, vel quæ veritates fecundiores & generaliores includerent, ut attentiùs legerentur, & menti familiaria fierent.

Forſan ex hoc Methodi ſpecimine agnoſcetur neceſſitas quæ incumbit duntaxat ratiocinandi juxta ideas claras & evidentes, quaſque certò ſcimus ab omnibus gentibus admitti; nec unquam ad rerum complexarum examen deveniendi, quin priùs ſimpliciſſimæ à quibus pendent fuerint examinatæ.

Qui attendent Ariſtotelem & ipſius ſectatores leges à me explicatas non obſervaſſe, ut id extra omne dubium, tum argumentis à me allatis, tum opinionum, quas acerrimi hujuſce Philoſophi vindices profitentur, cognitione, poſitum fuit, forſan ipſius doctrinam invictis impreſſionibus, quæ in terminorum obſcurorum curioſos ſectatores duntaxat agere poſſunt, aſpernabuntur.

Sed ſi ad Carteſii Philoſophandi rationem attendatur, de illius ſo-

Digitized by Google

lidicate nemo dubitabit; ſatis enim oſtendi ipſum duntaxat juxta ideas claras & evidentes ratiocinari, & incipere à rebus ſimpliciſſimis priùſquam ad maximè complexas tranſeat. Qui eruditi iſtius viri opera legent, eorum quæ de ipſo hîc teſtor, facilè convincentur, dummodò illa cum attentione neceſſariâ legant: ſecreto afficientur gaudio quòd in eo ſæculo & climate nati ſint, in quo non opus ſit Paganos Philoſophos, regiones maximè diſſitas & Barbaras adire, ut Doctorem habeamus qui nos veritatem doceat.

Nihilominùs cùm humanarum opinionum magnopere ſolliciti eſſe non debeamus. Me pigeret ſi exiſtimatio quâ hîc Carteſium proſequi videor, quemquam in ipſius gratiam ita antevetteret, ut ipſius opiniones legerentur & memoriæ mandarentur propter Authoris famam duntaxat, non verò propter veritatem. Ii enim Deo anteponerent hominem, & obſcuris Philoſophi, qui nos illuminare nequit, acquieſcerent reſponſis, quia nimis laborioſum exiſtimant eum meditatione interrogare qui nobis eodem tempore reſpondet & illucet.

Quamlibet ſectam amplecti, & ipſius Authores erroris immunes exiſtimare iniquum eſt. Hanc ob cauſam Carteſius homines veritatis diſcipulos non verò pervicaces ſententiarum ſuarum ſectatores efficere cupiens, diſertis verbis monet, *nihil eorum quæ ſcripſit credi & admitti debere, niſi quod invicta & evidens ratio perſuadebit.* Quemquam in ipſius verba jurare non poſtulat, ut nonnulli Philoſophi; ſemper ipſius memoriæ obverſatur ſe hominem eſſe, & cùm nonniſi reflexum lumen communicare poſſit, eorum, qui ſicuti ipſe illuminari volunt, mentes ſemper convertere debere versùs ſummam Rationem, quæ ſola intelligentiæ donô ipſos perfectiores reddere poteſt.

Sub finem ipſius principiorum.

Præcipua utilitas ex ſtudiis percipienda in eo conſiſtit, ut mentem noſtram rectiorem, perſpicaciorem & aptiorem ad quaſlibet detegendas veritates reddamus. Qui verò legunt Philoſophos duntaxat ut eorum opiniones memoriæ mandent & aliis exponant, ad illum non accedunt qui eſt vita & alimentum mentis. Commerciô, quô utuntur cum iis qui illas illuminare nequeunt, ipſorum mens debilitatur & occæcatur. Falsâ eruditione, cujus pondere opprimuntur & fulgore perſtringuntur, pleni ſunt. Et dum ſe doctiſſimos exiſtimant, quia ipſorum caput antiquorum Philoſophorum opinionibus refertum eſt, non attendunt ſe eorum diſcipulos fieri de quibus Paulus dicit *ipſos factos fuiſſe ſtultos, dum ſe dicerent ſapientes.*

Methodus quam tradidi, iis qui ratione rectè uti, aut à Deo reſponſiones, quas iis omnibus largitur qui ipſum ritè interrogant, accipere volunt, prodeſſe poſſe mihi videtur: Exiſtimo enim me omnia dixiſſe quæ ad attentionem mentis corroborandam & regendam conferre poſſunt, jam autem attentio eſt oratio naturalis quæ ad verum omnium hominum magiſtrum dirigitur, ut ab eo erudiamur.

Quia

Quia verò hæc ratio naturalis quærendi veritatem eſt admodùm laborioſa, & ut plurimùm duntaxat utilis eſt ad ſolvendas quæſtiones quorum uſus rarus eſt, & quarum cognitio ſuperbiam magis palpat, quàm mentem perficit. Hìc coronidis loco dicere teneor, breviſſimam & tutiſſimam viam quâ veritatem invenire, & Deo, modô puriſſimo & perfectiſſimo, poſſimus uniri, rationem in eo conſiſtere, ut vitam verè Chriſtianam degamus, ut præcepta Veritatis Æternæ, quæ ſe nobis eo fine duntaxat univit, ut Deo nos reconciliaret, ſequamur. Ut fidem noſtram potiùs quàm rationem exaudiamus, & ad Deum tendamus, non tam viribus naturalibus, quæ à peccato labefactatæ ſunt, quàm auxilio fidei, quâ ſolâ Deus vult nos deduci ad immenſum veritatis lumen; quod omnes noſtras diſcutiet tenebras: Etenim cum probis aliquot annos in quarumdam rerum ignorantiâ verſari & uno temporis momento lumen in æternum duraturum conſequi, quàm naturalibus mediis ingenti cum applicatione & labore ſcientiam imperfectam, quæque nos in æternis relinquat tenebris, adipiſci, longè ſatius eſt.

ILLUSTRATIONES
SEV
EXPLICATIONES
AD LIBRVM,
De
INQVIRENDA VERITATE.

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX ILLVSTRATIONVM.

PRÆFATIO. *In quâ quid de variis judiciis quæ circa libros quæ præjudicia impugnant ferri ſolent, ſentiendum ſit oſtenditur.* pag. 1

Prima Explicatio ad Caput primi Libri. *Deus efficit quicquid realis eſt in motibus mentis, & in determinationibus horum motuum, nec tamen eſt author peccati.* pag. 9

Efficit quicquid realis eſt in motibus concupiſcentiæ, nec tamen eſt Author concupiſcentiæ noſtræ. p. 17

Secunda Illuſtratio ad Caput primum primi Libri.

In quo dixi: *Voluntatem non poſſe determinare diverſè impreſſionem quam habet versùs bonum*, niſi imperando intellectui, *ut ſibi repræſentet aliquod objectum ſpeciale.* p. 19

Illuſtratio ad tertium Caput.

In quo dixi: *Mirandum non eſſe nos Myſteria fidei evidenter non videre, cùm ne ipſorum quidem habeamus ideas.* p. 2*

Illuſtratio ad hæc verba Capitis quinti.

His ita poſitis, dicendum eſt Adamum ad amorem Dei & ad ea quæ erant officii ſui voluptatibus prævenientibus inductum non fuiſſe: quia cognitio quam de bono ſuo habebat, & gaudium quò indeſinenter afficiebatur, quódque neceſſariò ſequebatur contemplationem fælicitatis ſuæ, ſufficere poterant ut officio ſuo adhæ-

reret, utque ageret majori cum merito, quàm ſi voluptatibus prævenientibus veluti determinatus fuiſſet. p. 21

Illuſtratio ad Caput quintum.

Ubi dico, *Delectationem prævenientem eſſe gratiam Ieſu Chriſti.* p. 23.

Illuſtratio ad ea quæ dixi initio Decimi Capitis Libri primi, & ſexto ſecundi libri de Methodo.

Exiſtensiam corporum probatû eſſe admodùm difficilem. Quid cogitandum ſit de Argumentis quæ pro illorum exiſtentiâ afferri ſolent p. 25

Illuſtratio ad Quintum Caput ſecundi Libri.

De memoriâ & habitibus ſpiritualibus. p. 34

Illuſtratio ad Caput ſeptimum ſecundi Libri.

Summa argumentorum & explicationum à me traditorum circa peccatum originale. Cum reſponſionibus ad objectiones quæ mihi viſæ ſunt validiſsimæ. p. 35

Objectiones adversùs argumenta & explicationes peccati originalis. p. 42

Illuſtratio ad tertium Caput Tertiæ partis Secundi Libri.

In quo de vi imaginationis Auctorum ac præcipuè de Tertulliano agebam. p. 64

Illuſtratio ſuper naturâ idearum.

In quâ explano quomodo omnia in Deo videantur, veritates etiam & leges æternæ. p. 69

Adversùs ea quæ dicta ſunt, nempe, Deum ſolum nos illuminare omniaque in ipſo videri. p. 80

INDEX ILLVSTRATIONVM.

Illuſtratio ad Caput ſeptimum ſecundæ partis Tertii Libri in quo probo.

Nos non habere claram ideam naturæ nec modificationum mentis noſtræ. p. 89

Illuſtratio ad Caput octavum ſecundæ partis Tertii Libri.

De terminis vagis & generalibus nihil ſignificantibus. Quomodo ab aliis diſtinguantur. p. 95

Illuſtratio ad concluſionem Trium priorum Librorum.

Medicos & quos vocant Directores nobis eſſe omninò neceſſarios. Se ipſos in multis caſibus conſulere & ſequi periculoſum eſſe. p. 98

Illuſtratio ad Tertium Caput Quinti Libri.

Amorem differre à voluptate & gaudio. p. 108

Illuſtratio ad Caput Tertium ſecundæ partis ſexti Libri.

De efficaciâ cauſis ſecundis tributâ.

Illuſtratio ad ea quæ dico in Capite quarto ſecundæ partis methodi, & alibi.

Deum ordine ſemper agere, & per vias ſimpliciſsimas.

FINIS INDICIS.

Digitized by Google

ILLUSTRATIONES
SEU
EXPLICATIONES
AD LIBROS PRÆCEDENTES.

PRÆFATIO.

In quâ quid de variis judiciis quæ circa libros qui præjudicia impugnant ferri ſolent, ſentiendum ſit oſtenditur.

QUUM liber quipiam in lucem prodit, quis circa ipſius fatum conſuli debeat ignoratur. Aſtra enim ipſius nativitati non præſunt, ipſorum influxûs nullâ in illum pollent vi, & audaciores etiam Aſtrologi quicquam de varia illius fortuna futura prædicere non audent. Cùm veritas non ſit hujuſce mundi, corpora cœleſtia nihil in ipſam valent, cumque naturâ ſuâ ſit omnino ſpiritualis, diverſæ materiæ configurationes & combinationes, ad ipſam vel ſtabiliendam, vel deſtruendam nihil conferre poſſunt. Prætereà hominum judicia circa res eaſdem ita diverſa ſunt, ut qui felicem aut infelicem alicujus libri ſortem ominari ſatageret, temeritatem & imprudentiam in præſagiendo ulteriùs vix poſſet ferre. Ita ut qui in authorum albo accenſeri vult, variis etiam cæterorum hominum judiciis & arbitriis ſeſe permittere videatur. At verò inter authores, ij præſertim qui ad profliganda præjudicia ſeſe comparant, condemnationem ſuam in dubium revocare non debent; ipſorum lucubrationes pleriſque hominibus nimis adverſantur, unde fit ut ſi inimicorum ſuorum affectibus ſeſe ſurripiant, incolumitatem ſuam victrici veritatis vi quâ tegebantur acceptam referre debeant.

Id vitium omnibus hominibus commune eſt, quòd nempe ad judicia ferenda ſint nimis præcipites. Omnes enim errori ſunt obnoxij, jam autem erroreseorum non aliunde manant quàm ex hoc ipſo vitio. Porrò omnia judicia precipitata præjudiciis ſunt cõformia: Authores itaq; qui impugnandis præconceptis opinionibus occupantur non poſſunt quin damnentur ab iis omnibus, qui ſolas veteres opiniones conſulunt,

tanquam leges ex quibus de cunctis judicium ferre ſemper debent. Pleriqueenim Lectores & judicum & partium adverſarum perſonam reſpectu illorum Authorum eodem tempore ferunt. Illorum ſunt judices, nemo eſt qui poſſit ire inficias; ſunt etiam illorum partes adverſæ; quia Authores iſti ipſos in præjudiciorum ſuorum in quæ jus præſcriptionis ſibi vindicaverunt, & quibus à multis annis per quam familiariter uſi ſunt, poſſeſſione laceſſunt.

Fateor equidem plurimùm æquitatis,ſinceritatis, & judicii in nonnullis Lectoribus reperiri, & nonnunquam extare judices æqui ſatis amantes, ut Opiniones vulgi tanquam regulas Veritatis infallibiles non habeant. Multi ſunt qui apud ſe ipſos deſcendentes veritatem internam, ad cujus amuſſim cuncta ſunt exigenda conſulant.Sed pauci ſunt qui illam ubique conſulant. Nulli verò illam veritatem internam eâ conſulunt attentione & fidelitate,quæ ad vera de cunctis & ſemper ferenda judicia requiruntur. Licèt igitur quis ſupponeret opus aliquod eſſe omnis erroris aut defectûs immune, quod ſine vanitate nemo de ſe ſperare poteſt, haud credam tamen quemquam reperiri poſſe qui in illo opere omnia approbaret; præcipuè ſi iſtud opus ipſius præjudiciis adverſaretur. Quî enim fieri poteſt ut judex perpetuis injuriis irritatus & laceſſitus, reo à æquum de ipſo in omnibus poſſit ferre judicium?aut quî fieri poteſt ut in rationes quæ paradoxa inepta aut paralogiſmi ridiculi ipſi videntur examinandas totis incumbat viribus?

Sed quamvis in aliquo Libro multa reperiantur quæ arrident, ſi forte quædam etiam ingrata occurrant, tum Lector eorum quæ primò allubuerunt immemor ad ea duntaxat quæ diſplicuerunt animum advertere ſolet. Innumeræ ſunt cauſæ quibus ad ea quæ minùs placent damnanda à φιλαυτία impellimur; ac ratio hiſce cauſis tum planè aſſentitur;errorem enim impugnare & veritati patrocinari arbitrantur qui ſua defendunt præjudicia, eoſque damnant qui iſtis præjudiciis adverſantur. Æquiores itaque judices librorum qui præjudicia impugnant, de illis (libris) ut plurimùm quædam ferunt judicia generalia ipſis non valdè faventia.Forſan dicent aliquid boni eſſe in ejuſcemodi opere, Authoremque in illo in quaſdam præjudicatas opiniones meritò invehi; At illum damnare,temeritatiſque in quibuſdam inſimulare non dubitabunt, ipſum in his aut illis locis res æquo ſtrictiùs urgere judicum inſtar graviter & imperioſè pronuntiantes. Quandiù enim Author in eas inſurgit opiniones quibus lector non eſt præoccupatus, quicquid dicit author ille ad rationis normam ſatis equidem eatenùs exactum videtur. Sed idem res ultra modum ferre ſemper videbitur, cum præjudicia quibus lector mordicùs adhæreſcit aggredietur.

Cùm autem præjudicia diverſorum hominum eadem ſemper non ſint, ſi varia judicia quæ de rebus iiſdem feruntur quis accuratè colligeret, is juxta varia iſtæc judicia, nihil boni & ſimul nihil mali eſſe in ejuſmodi libris ſæpiſſimè deprehenderet. Nihil eſſet boni quia nullum eſt præjudicium quod quis non probet: Nihil etiam eſſet mali, nullum enim quoque eſt præjudicium quod quis non reſpuat. Judicia igitur illa quæ de his libris formari ſolent ad æquitatem ita, ſi Deo placet, accedunt ut ſi quis iis ad opus emendandum uti vellet, omnia neceſſariò delere deberet,ne quid damnatum in eo ſupereſſet, aut omnia illibata relinquere ne quid ab eo detraheret, quod probaretur. Adeò ut miſeri Authoris ſors deflenda videatur, qui dum neminem offendit, tot variis adverſus ſe & pro ſe formatis implicatur judiciis. Ac niſi apud ſe firmum ac tenacem propoſiti manere, immo pervicacem haberi decernat; in perpetuas involuet ſe contradictiones, totque diverſas ſuſcipiet formas quot in toto populo diverſa ſunt capita. *Tot capita, tot ſenſus.*

Intereà tamen tempore cuncta in lucem edente, unuſquiſque pro meritis habetur, & veritas quæ primâ fronte ſpectrum quoddam ridiculum videtur, ſeſe paulatim ſentiendam præbet. Homines, oculis ſemel apertis, ipſam attentè conſiderant, ipſiuſque pulchritudinis agnitæ deſiderio tenentur. Ac fieri poteſt, ut qui Authorem damnat circa opinionem quandam quam ipſe non probat, incidat caſu fortuito in hominem qui eandem illam opinionem cui adverſatur, probet, quíq;vice verſâ damnet alias opiniones quas ille ut indubitatas tenet.Uterque ſecundùm mentem ſuam loquitur,ac uterq;ſibi invicem cõtradicit.Proprias tum rationes cum rationibus ab altero allatis confert, & expendit. Deinde lites moventur, mèns attentiùs applicatur, hæret ambigua, nec tam præceps eſt ad judicandum de iis quæ non fuerunt examinata; quod ſi quis à ſententia deſiſtat, & agnoſcat Authoris ſententiam fuiſſe opinione rectiorem, tum in pectore excitatur ſecreta quædam propenſio, quâ quæ de illo prius malè fuerunt cogitata, & pronunciata in laudes ſæpe convertuntur. Non eſt itaque quòd qui ſe veritatis vindicem ſtrenuum gerit, licet pleroſque offendat, aut iis ſaltem riſum moveat, deſperet fore ut veritas quam defendit de hominum præoccupatione victoriam aliquando reportatura ſit. Iſtud enim intercedit diſcriminis inter bonos & malos Libros, inter eos qui mentem illuminant & eos qui ſenſibus & imaginationi arridẽt,quòd hi primâ fronte videantur lepidi &jucũdiſſimi quidem,ſed tempore veluti flacceſcant;illi neſcio quid duri&aſperi præ ſe ferant,quod primò mentem terret, eíque negotium faceſſit. Sed mens iis, tempore, deguſtatis,

attentè perlectis & præponderatis aſſuefiat; tempus enim ut plurimùm de rerum pretio judicat.

Libris equidem ad evertenda præjudicia ſcriptis plus opus eſt temporis ad eum quem ſperant Authores ferendum fructum, quàm aliis libris, quippe qui per vias nondum tritas ducant. Cùm enim ſpes & opinio quas de authoribus iſtorum librorum concipiunt nonnulli, eos ut plurimum fallat, pauci ſunt qui illos legant, pauciores adhuc qui illos probent; omnes penè ipſos damnant, legerint necne. Et quamvis exploratum habeatur vias maximè tritas eò non ducere quò tendere propoſitum eſt, attamen terror quem itinera nullis veſtigiis trita incutiunt efficit ut pleriquе illam non audeant inſiſtere viam. Oculos non dignantur ſursùm ut rectâ incedant attollere; Præeuntes cæco impetu ſequuntur; ſocietas recreationi & ſolatio eſt; ac dum ita aliorum veſtigia premunt ad id quod agunt non ſatis attendunt; quo tendant neſciunt, ac ſæpe itineris ſibi propoſiti obliviſcuntur.

Homines ad id ſunt conſtituti, ut ſocietatem inter ſe ineant: ſed ut illa foveatur ſocietas non ſufficit ipſos eodem uti idiomate, ipſos præter ea eadem loqui, & eadem ſentire neceſſe eſt. Vitam juxtà opinionem inſtituant oportet, quemadmodum actiones ex alieno dirigunt exemplo. Omnia commodè, jucundè & tutò ad corporis noſtri bonum Fortunæque ſtabilimentum cogitamus, dum in aliorum ſententias deſcendimus, ac nos per habitum externum impreſſionemque ſenſibilem imaginationis eorum qui loquuntur perſuaderi ſinimus. Sed ingens labor eſt exantlandus, fortunáque in certum adducitur diſcrimen, dum quis internæ veritati duntaxat auſcultare, omniaque ſenſuum præjudicia, omnéſque opiniones, ſine examine præconceptas, cane pejus & angue fugere decernit.

Omnes itaque Authores librorum qui præjudiciis bellum denunciant toto errant cælo ſi hoc conſilio ſeſe commendare pertendunt. Si ipſorum lucubrationes ſcopum attigerint, pauci equidem inter Doctos ipſorum operibus luculenta perhibebunt teſtimonia poſt obitum, ſed per vitæ curriculum certè nihil aliud ſperare debent, præter contemptum plerorumque; immò ab iis etiam qui ſapientiſſimi & moderatiſſimi audiunt calumniis & maledicentiis proſcindentur.

Ac reverâ tot tamque validiſſimis pellimur rationibus ad agendum ut ii quibuſcum degimus agere ſolent, ut ſæpè non injuriâ ii habeantur moroſi & ἀπηλῖς qui aliorum exemplo ſeſe conformare recuſant, & quia vulgus non ſatis diſtinguit inter agere, & cogitare, hinc fit ut iniquo ferat animo, quoſdam qui eſſe in præjudicia inſurgant. Nempe autumant plerique, ut obſerventur

ſocietatis civilis leges, non ſufficere ſi quis ſeſe externè opinioni & ritibus receptis conformet; Aſſerunt prætereà illum eſſe temerarium qui ad trutinam expendit opiniones vulgares, illum charitatis vinculum rumpere qui veritatem conſulit: quia ſocietates civiles non tam veritate quàm opinione & conſuetudine connectuntur.

Ariſtoteles in Academiis ſeu Univerſitatibus viget, ibíque normæ veritatis adinſtar habetur; tanquam ἀναμάρτητος laudatur, ipſius effata negare hæreſis eſt Philoſophica; uno verbo ſub Genij naturæ titulo colitur: dum tamen ipſius Phyſicæ peritiſſimi nullius rei rationem reddere poſſunt, immò fortè nil quicquam certi tenent. Et plerique ſtudioſi poſtquam Philoſophiæ curſu memenſi ſunt quid à ſuis Magiſtris didicerint coram viris cordatis non audent proferre. Id ni fallor, quid de ejuſmodi ſtudiis cenſendum, attento cuilibet clarum ſatis dabit; Nam certè doctrina illa, quam qui rationis partes amplecti vult abdicare debet, non videtur doctrina admodùm ſolida: Attamen qui id in ſe ſuſciperet negotii ut oſtenderet falſitatem rationum quibus agendi ratio adeo inſolens freta ſit, temeritatis haud dubiò inſimularetur. Ac is certè de iis malè mereretur quibus ejuſmodi agendi ratio emolumento eſt, quia vulgus ab illo errore vindicaret.

Nonne manifeſtum eſt procedendum eſſe à rebus notis ad eas addiſcendas quæ nobis ignotæ ſunt. Certè is Gallum irrideret qui ipſi traderet Grammaticam verſibus Germanicis conſcriptam ut Germanicam linguam diſceret. Verſus tamen Latini Deſpauterii pueris traduntur ut linguam Latinam edoceantur. Verſus omnimodè obſcuri traduntur pueris qui res omnium facillimas vix poſſunt capere. Ratio & experientia adverſus hunc morem manifeſtò pugnant, pueri multùm conſumunt temporis ad linguam Latinam perperàm ſatis diſcendam. Qui tamen hunc morem audet culpare temerarius audit Sinenſis ſi noſtrum hunc morem fando acciperet riſum certè tenere non poſſet, dum tamen in illo terræ loco quem incolimus ſapientiſſimi & doctiſſimi vix poſſunt quin illum probent.

Si opiniones adeò falſæ & craſſæ, ritûſque tam abſurdi, quorum tamen tantum eſt momentum, innumeros nanciſcantur propugnatores, qui fieri poſſet ut aſſenſus daretur rationibus quæ impugnant præjudicia meræ ſpeculationis? Attentio leviſſima ſufficit ut percipiamus, inſtitutionem qua pueri ſolent informari, multis laborare vitiis, id tamen quantumvis clarum à multis non agnoſ-

Digitized by Google

citur. Opinio & conſuetudo rationem & experientiam vincunt. Quis igitur poſſet ſibi perſuadere Libros in quibus multa profligantur præjudicia non damnandos eſſe in multis, ab iis etiam qui habentur eruditiſſimi & ſapientiſſimi?

Animadvertendum eſt eos apud homines haberi peritiſſimos & eruditiſſimos qui plures legerunt libros tum bonos, tum malos, qui memoriâ felici, imaginatione vivâ & vaſtâ præ cæteris præditi ſunt. Illi autem homines de rebus ut plurimùm præcipites judicant nullo admiſſo examine. Memoriam conſulunt, ac in ea protinus legem aut præjudicium reperiunt ex quo deinde raptim decidunt. Cùm cæteris ſe anteponant ad ea quæ legunt parum attendunt. Unde fit ut non rarò contingat fœminas, & pueros falſitatem quorundam præjudiciorum confutatorum agnoſcant, quia non audent judicare niſi rem priùs expenderint, & quantam poſſunt attentionem præbent iis quæ legunt: Docti verò contrà opinionibus ſuis mordicus adhæreſcunt, quia opiniones aliorum examinare non dignantur, ſi iis quæ priùs cogitaverunt adverſentur.

Qui verò pompam mundanam ſectantur ac apud Magnates vivunt, à tot rebus dependent ut ſeſe colligere, eamque præbere attentionem quæ neceſſaria eſt ad diſcernendum verum à veriſimili vix poſſint. Sunt tamen quædam præjudicia quibus non valdè adhærent; Qui enim mundo omnino addictus eſt, nec vero nec veriſimili adhæreſcit. Cùm humilitas, ut & honeſtas & modeſtia, ſaltem ſpecie tenus, ſint virtutes omnibus ſpectatiſſimæ, & omninò neceſſariæ ad fovendam inter homines ingenti ſupercilio & ambitione tumentes ſocietatem, hinc fit ut homines mundani pro virtute, & laude habeant, nihil aſſeverare nihilque indubitatum credere. Hic mos apud homines hujus ſæculi ſemper invaluit ac in poſterum invaleſcet, quo omnia habent problematica ac de veritatibus etiam Sanctiſſimis liberè & audacter loquuntur, ne præjudiciis occæcati videantur. Cùm enim iſti homines de quibus ſermo eſt de fortunâ ſuâ duntaxat ſint ſolliciti, nullus affectus commodior rationíque concinnior ipſis videtur quàm qui more apud optimates recepto nititur. Cùm itaque Authores qui adverſus præjudicia pugnant, mundanorum ſuperbiæ & ſegnitiæ aliquatenùs palpum faciant, ab iis æquo excipiuntur animo: At verò ſi quid ſatagant aſſeverare ut certum, veritatemque Religionis & Ethicæ Chriſtianæ adverſus Antago-

niſtas aſſerere, tum illos habent ut homines opinionibus ſuis præpeditos, ac veluti è Scyllâ in Carybdin incidentes.

Quæ jam à me dicta ſunt poſſunt, ni fallor, unicuique patefacere quid mihi reſpondendum eſſet variis judiciis variorum hominum adverſus Librum De Inquirenda Veritate: ab applicatione itaque quam unuſquiſque poteſt nullo negotio, nec ſine utilitate facere, ſuperſedeo. Non me equidem latet omnes hanc applicationem non eſſe facturos; Verum judex in mea cauſa viderer, ſi me totis viribus defenderem. Jus igitur meum Lectoribus attentis qui genuini ſunt librorum judices tranſmitto; & eos obteſtor ut recordentur poſtulati à me facti in Præfatione iſtius libri & alibi, *Ne*, ſcilicet, *de opinionibus meis judicent niſi ex reſponſis claris & diſtinctis quæ ab unico hominum Magiſtro attentione ſeriâ interrogato accipient.* Si enim conſulant præjudicia ut leges deciſivas circa Librum *De Inquirendâ Veritate*, fateor iſtum Librum eſſe peſſimum, quippe qui ad id de induſtriâ compoſitus ſit ut legum iſtarum falſitatem & injuſtitiam demonſtret.

ILLUSTRATIONES
SEU
EXPLICATIONES
AD LIBRUM
De
INQUIRENDA VERITATE.

PRIMA EXPLICATIO
ad Caput primum primi Libri.

Deus efficit quicquid realis eſt in motibus mentis, & in determinationibus horumce motuum, nec tamen eſt Author peccati.

Efficit quicquid realis eſt in motibus concupiſcentiæ, nec tamen eſt Author concupiſcentiæ noſtræ.

NONNULLI ſunt qui exiſtiment comparationem inter ſpiritum & materiam in ſuperioribus inſtitutam à me non ſatis urgeri & citiùs æquo relinqui, quippe qui arbitrentur ſpiritum non majori vi pollere ad determinandum impreſſionem ſibi à Deo datam, quàm materia. Optant igitur, ut explicem, ſi potis ſum, quid Deus agat in nobis, quid item noſmet ipſi agamus dum peccamus. Ex eorum enim judicio, ad alterutrum horum confitendum

Digitized by Google

meâ explicatione adigar, ſcilicet, aut hominem poſſe ſibi novam aliquam dare modificationem, aut Deum eſſe reverâ Authorem peccati.

Illis verò reſpondeo Fidem, rationem ac ſenſum internum quem de memetipſo habeo me ad id adigere ut à comparatione meâ eo loco deſiſtam, quo ab ea deſtiti; omnigenis enim argumentis exploratum habeo me habere in meipſo principium quoddam determinationum mearum: nec infirmioribus fretus argumentis exiſtimo materiam ejuſmodi principio carere. Id infra probabitur. Sed ecce jam id quod Deus efficit in nobis, quodque nosmetipſi facimus, dum peccamus.

Primò Deus perpetuò nos impellit, idque impreſſione invictâ versùs bonum in genere. Secundò, nobis repreſentat ideam boni alicujus ſpecialis, aut ipſius ſenſum in nobis excitat. Denique nos fert ad id bonum ſpeciale.

Deus, inquam, nos indeſinenter impellit versùs bonum in genere. Deus enim nos fecit & nos conſervat propter ſe ipſum; omnia quæ bona ſunt vult à nobis amari; Primus aut potiùs unicus eſt motor. Quid moror? Id ex numeris à me anteà prædictis patet; idque apud eos quibuſcum res mihi nunc eſt, in confeſſo eſt.

Præterea; Deus nobis repræſentat ideam boni alicujus ſpecialis, aut ipſius ſenſum in nobis excitat. Ipſe enim ſolus nos illuminat; et corpora quæ nos ambiunt non poſſunt agere in mentem noſtram. Uno verbo, nobiſmetipſis noſtrum non ſumus lumen, noſtraque felicitas. Id tertio libro et alibi fusè à me probatum fuit.

Denique; Deus nos fert versùs bonum illud ſpeciale; Cùm enim Deus nos ferat versùs omnia bona, hinc, neceſſariò ſequitur ipſum nos ferre versùs bona ſpecialia, cùm illorum ideam aut ſenſum menti noſtræ imprimit. Illud omne eſt quod Deus efficit in nobis dum peccamus.

Sed cùm bonum ſpeciale in ſe includat omnia bona, menſque dum illud bonum ſpeciale viſu claro & diſtincto contuetur non poſſit imaginari omnia bona in illo includi; Deus nos neceſſariò & invictè non fert ad amorem iſtius boni. Sentimus in nobis libertatem ibi ſubſiſtendi aut ulteriùs progrediendi, immò ſentimus adhuc nos habere motum quo ulteriùs progredi poſſimus: uno verbo, impreſſionem quam habemus versùs bonum univerſale, vel ut cum vulgo loquar, voluntatem noſtram nulla vi ad id cogi ut huic ſpeciali bono inſiſtat.

Videamus igitur quid faciat peccator, ſubſiſtit; conquieſcit; Deum non ſequitur, nil agit, peccatum enim nihil eſt. Pro comperto habet præcipuam legem quam obſervare tenetur, in eo conſiſtere, ut libertate ſua utatur, quantum quidem poteſt, nec cuiquam bono adhæreat niſi intùs apud ſe convincatur ſe adversùs ordinem in rerum naturâ inſtitutum peccaturum ſi illi bono adhærere recuſaret. Si hanc legem per lumen rationis non percipiat, illam ſaltem ex ſecretis conſcientiæ exprobationibus ediſcit. Impreſſionem igitur quam versùs bonum univerſale accipit ſequi & ad alia bona ab eo quo potitur, & quo ipſum dun-

Digitized by Google

taxat uti oporteret, cogitationes ſuas ferre deberet. Quippe dum de aliis bonis ab eo quo potitur diverſis cogitabit, tum poterit producere in ſe novas determinationes amoris ſui & uſum libertatis admittere. Jam autem probo ipſum impreſſione ſibi à Deo datâ versùs bonum in genere, poſſe cogitare de aliis bonis ab eo quo potitur differentibus. In eo enim præcipuè conſiſtit difficultatis nodus.

Hæc eſt lex naturæ, nempè, ideas objectorum offerri menti noſtræ quotieſcunque de ijs volumus cogitare, dummodò capacitas quam habemus cogitandi, non occupetur ſenſationibus vividis & confuſis, eorum occaſione quæ in corpore noſtro aguntur natis. Jam verò poſſumus *velle* cogitare de omnibus; quia impreſſio natnralis quæ nos fert versùs bonum extenditur ad ea omnia de quibus cogitare poſſumus; atqui poſſumus omni tempore *cogitare* de omnibus, quia illi unimur qui in ſe includit ideas rerum omnium ut ſupra probavi. Vide ſupra c.6. part.1. & ejus explicationem in ſequentibus.

Si igitur conſtet nos poſſe *velle* cominùs contemplari ea quæ jam videmus veluti eminùs, quoniam Enti univerſali unimur: ac ſi conſtet juxta leges naturæ, ideas rerum ad nos accedere ſeu nobis obverſari ſtatim atque id volumus. Hinc colligere eſt;

Primò, *Nos habere principium determinationum noſtrarum.* Namque præſentia actualis idearum ſpecialium ea eſt quæ determinat præcisè versùs bonum in genere, quæque hoc pacto amorem noſtrum naturalem in amores liberos convertit. Aſſenſus noſter ſeu conquieſcentia, ut ita dicam, in contemplatione boni alicujus ſpecialis, nihil eſt realis aut poſitivi reſpectu noſtri, ut infrà ſum explicaturus.

Secundò, *Illud principium determinationum noſtrarum ſemper eſſe liberum reſpectu bonorum ſpecialium.* Ad ea enim amanda modo inſuperabili non ferimur; cùm ea in ſeipſis examinare, ac cum idea quam de ſummo bono habemus, aut cum alijs bonis ſpecialibus conferre poſſimus. Itaque principium libertatis noſtræ in eo conſiſtit, quòd cum facti ſimus propter Deum & cum ipſo uniamur, ad verum bonum aut ad alia bona ab ijs de quibus actu cogitamus diverſa, cogitationes noſtras ferre ſemper poſſimus.

Suppono tamen noſtras ſenſationes non occupare capacitatem mentis noſtræ. Ut enim liberi ſimus libertate de qua ſermo eſt, neceſſe eſt non modò ut Deus nos non impellat motu inſuperabili versùs bona ſpecialia, ſed prætereà ut poſſimus uti impreſſione quam habemus versùs bonum in genere, ad aliud amandum quàm quod actu amamus. Jam autem cùm nulla poſſimus amare objecta præter ea de quibus poſſumus cogitare, nec queamus actu cogitare de alijs quàm de ijs quæ in nobis excitant ſenſationes vividiores; hinc manifeſtò patet unionem noſtram cum corpore & ipſius imperium in nos libertatem noſtram minuere, ac non rarò omnino impedire quominus illâ uti queamus. Cùm itaque ſenſationes noſtræ ideas noſtras deleant, & unio quæ nobis eſt cum corpore, quæ facit ut nihil videamus præter nos ipſos, extenuet unionem quam cum Deo habemus,

quæ facit ut omnia nobis ſint præſentia, Cùm, inquam, hæc ita ſint, mens non debet ſinere, ſe diſtringi ſenſationibus confuſis, ſi principium determinationum ſuarum perfectè liberum conſervare velit.

Ex his omnibus evidenter liquet, Deum non eſſe Authorem peccati, hominemque novas non ſibi dare modificationes, Deus non eſt author peccati, cùm peccanti, ſive illi qui in bono aliquo ſpeciali ſubſiſtit, imprimat perpetuò motum quo poſſit ulteriùs progredi, det ipſi facultatem cogitandi de alijs rebus, & ſeſe ferendi versùs alia bona quam versùs bonum quod actu ipſius cogitationi obverſatur, quodque amore complectitur; ipſi præſcribat ne illud amet à cujus amore poteſt abſtinere ſine ullis conſcientiæ morſibus; ac ipſum ſecretis propriæ rationis objurgationibus ad ſe indeſinenter revocet.

Verum equidem eſt aliquo ſenſu Deum ferre peccatorem ad amandum objectum peccati ſui, ſi objectum illud boni ſpecie appareat peccatori: Nam ut ajunt plerique Theologi, quicquid poſitivi, actualis, ac motûs eſt in peccato, à Deo eſt. At verò peccatum hominis cujuſpiam in eo non conſiſtit, quòd amet bonum aliquod ſpeciale, nam omne bonum eſt amore dignum: ſed in eo quòd illud bonum amet unicè; ſive in eo quòd illud æquali aut fortè majori proſequatur amore quàm bonum aliud præſtantius: aut in eo quod amet bonum quo Deus ipſum potiri vetat, quia cùm mens ex quo peccatum irrepſit ſubmittatur corpori, amor ſeu potiùs fruitio, ut ita loquar, iſtius boni augeret concupiſcentiam, ipſumque à ſummi boni amore arceret. Uno verbo peccatum hominis cujuſpiam in eo conſiſtit quòd non referat omnia bona ſpecialia ad ſummum, aut potiùs in eo quod non conſideret ſeu non amet ſummum bonum in ſpecialibus, atque ſic non dirigat amorem ſuum juxta voluntatem Dei aut ſecundùm ordinem eſſentialem & neceſſarium, cujus homines cognitionem habent eò perfectiorem, quò arctiùs cum Deo uniuntur, & quò impreſſiones ſenſuum & affectuum vividas miniùs ſentiunt. Namque ſenſus noſtri mentem per corpus diſſipant ac veluti diffundunt, ac affectûs eam quaſi transferentes in corpora circumjacentia nos removent à lumine Dei quod nobis affulget & affunditur.

Homo quoque novas non ſibi dat modificationes. Motus enim amoris quem Deus indeſinenter in nobis imprimit, nec augetur, nec minuitur, quamvis actu amemus aut non amemus; Hoc eſt, quamvis naturalis ille motus amoris ſit determinatus aut non determinatus, per aliquam ideam mentis noſtræ. Ne motus ille quidem ceſſat per acquieſcentiam, (ſit verbo venia) in poſſeſſione boni, ut motus corporum ceſſat per quietem. Veriſimile eſt Deum nos ſemper ad ſe æquâ vi impellere, nos enim impellit versùs bonum in genere, quantùm quidem ad eum motum ſumus idonei, jam ad illum ſemper ſumus æquè idonei omni tempore, quia voluntas noſtra aut capacitas naturalis volendi ſemper æqualis eſt ſibi ipſi. Itaque impreſſio aut

Digitized by Google

motus naturalis quo verſùs bonum ferimur, nunquam augetur nec minuitur.

Fateor equidem nos non habere ideam claram aut ſenſum internum iſtius æqualitatis impreſſionis aut motus naturalis verſùs bonum. Sed id ex eo eſt quod nos ipſos non cognoſcamus per ideam, ut *alibi probatum eſt, quodque non ſentiamus facultates noſtras, quum non agunt actu. Non ſentimus in nobis quod naturale, ordinarium, & ſemper idem eſt, quemadmodum non ſentimus calorem & pulſationem cordis noſtri. Noſtros ne quidem ſentimus habitûs, nec an digni ſimus amore aut irâ Dei. In nobis fortè ſunt innumeræ facultates nobis penitùs ignotæ.

* Vide cap. 7. partis 2. lib. 3. & ejus explicationem in ſeq.

Nemo ſcit utrùm amore vel odio dignus ſit. Eccl. 4. 1.

Quicquid enim ſumus nos, id ſenſu interno non percipimus, ſed id tantùm quod ſentimus actû. Si nullum unquam dolorem ſenſiſſemus nullaque bona ſpecialia appetiviſſemus, non poſſemus ſenſû interno quem de nobis-met ipſis habemus comperire an apti eſſemus ad ſentiendum dolorem aut ad volenda talia bona, nec ne. Memoria noſtra non verò ſenſus internus nos docet nos eſſe capaces ſentiendi id quod non ampliùs ſentimus, noſque poſſe agitari affectibus quorum nullus ampliùs in nobis ſupereſt motus. Nihil itaque eſt quod impediat quominus credamus Deum nos ſemper impellere verſùs ſe vi æquali, quamvis modo valde differenti; ipſumque ſemper conſervare in mente noſtrâ æqualem aptitudinem ad volendum, aut eandem voluntatem, ſicut in materia æqualem motûs quantitatem ſemper conſervat. Sed dato non conceſſo rem non ſic ſe habere, haud putem quemquam dicere poſſe amiſſionem aut diminutionem motûs naturalis mentis noſtræ pendere à nobis, cùm non poſſimus eſſe cauſa extenſionis voluntatis noſtræ.

Ex ſupradictis inſuper conſtat Deum etiam conſervare in nobis quidquid eſt realis & poſitivi in determinationibus ſpecialibus motûs mentis noſtræ, nempe ideas & ſenſationes noſtras. Illud enim eſt quod determinat verſùs bona ſpecialia motum noſtrum ad bonum in genere; ſed modo non inſuperabili, cùm nobis ſit motus quo poſſimus ulteriùs progredi. Illud igitur eſt quod facimus dum peccamus; nempe; id omne non facimus quod poſſumus facere propter impreſſionem quam habemus verſùs illum qui omnia includit bona: Nihil enim niſi mediante potentiâ quam accipimus ex unione noſtrâ cum illo qui omnia facit in omnibus, poſſumus. Cauſa autem præcipua cur peccemus in eo verſatnr, quod cùm malimus potiri rebus quàm eas examinare, quia magnam in potiundo voluptatem, ingentem verò in examinando experimur laborem; deſinimus uti motu nobis dato ad quærendum, bonum, illudque examinaudum, & in fruitione rerum quibus uti duntaxat deberemus, ſubſiſtimus. Sed qui ad rem animum ſeriò advertent facili negotio agnoſcent in eo nihil eſſe realis à parte noſtri niſi quòd ab inquirendo deſiſtimus, quæ ceſſatio inquiſitionis corrumpit, ut ita dicam, actionem Dei in nobis, ſed quæ tamen illam non poteſt deſtruere. Quid

Digitized by Google

igitur agimus, quum non peccemus? Jam illud omne agimus quod Deus efficit in nobis; dum verò peccamus quid agimus? Nihil prorsùs. Amamus equidem bonum aliquod ſpeciale; ſed peccatum in eo præcisè non conſiſtit; nam bonum eſt amabile & debet amari. Amor noſter in ſe bonus eſt;& in eo ipſo quod illud bonum ſpeciale amamus impreſſionem ſequimur quam nobis dat Deus. Peccatum noſtrum in eo præcisè conſiſtit quòd in hoc bono ſpeciali ſiſtamus impreſſionem quam Deus dat nobis ad id omne amandum quod bonum eſt, aut bonum univerſale, tempore quo illud amare debemus & poſſumus. Ergò peccatum nihil eſt, & quamvis Deus omnia in nobis faciat, peccatum tamen non facit. Jam autem quum bonum aliquod particulare unicè aut contrà ordinem amamus, à Deo æqualem accipimus impreſſionem amoris ac ſi in hoc bono non ſubſiſteremus. Præterea determinatio illa quæ nec eſt neceſſaria nec inſuperabilis, à Deo etiam nobis data eſt. Ergò quum peccamus, novam in nobis non producimus modificationem.

Fateor tamen nos, dum non peccamus, & dum reſiſtimus tentationi, dici poſſe, aliquo ſenſu, nobis dare novam modificationem, quia volumus cogitare de alijs bonis quàm de falſis illis bonis quæ nos tentant. Verùm quod tum facimus producitur per actionem quam Deus nobis indit, hoc eſt, per motum versùs bonum in genere, aut per voluntatem noſtram auxilio gratiæ adjutam, hoc eſt lumine illuminatam, & delectatione præveniente impulſam. Etenim, ſi autumet quis diverſas res velle, idem eſſe ac ſibi dare varias modificationes, equidem fateor hoc ſenſu mentem poſſe ſeſe variè modificare per actionem ſibi à Deo impreſſam.

Verùm ſemper attendendum eſt actionem illam quam Deus nobis indit pendere à nobis, nec eſſe inſupetabilem reſpectu bonorum ſpecialium. Namque, cùm bonum aliquod ſpeciale nobis offertur, ſenſum habemus internum, ſeu conſcij ſumus noſtræ libertatis ipſius reſpectu, ut conſcij ſumus voluptatis noſtræ, & doloris noſtri, cùm alterutro afficimur. Eadem ratione noſtræ convincimur libertatis, qua convincimur exiſtentiæ noſtræ, ſenſu enim interno ſive cogitationum noſtrarum conſcientiâ quæ in nobis eſt, nos exiſtere docemur. Ac ſi eo tempore quo libertatem noſtram ſentimus reſpectu boni alicujus ſpecialis, dubitare debemus nos eſſe liberos, quia libertatis noſtræ ideam non habemus claram; certè etiam pari ratione nos dubitare oportebit de dolore noſtro, ac de exiſtentiâ noſtrâ eo ipſo temporè quo infelices ſumus, cùm nec mentis noſtræ, nec doloris ideam habeamus claram.

De ſenſu interno res ſecus ſe habet ac de ſenſibus noſtris externis. Hi ſemper in aliqua re nos decipiunt, illi vero nunquam. Per meos ſenſus externos video colores in ſuperficie corporum, ſonum audio in aëre, dolorem ſentio in manu mea; & in errorem incido, ſi de his rebus ex ſenſuum teſtimonio judicem. Sed per ſenſum internum

video colorem, audio ſonum, patior dolorem; nec fallor credendo me videre dum video, me audire dum audio, ac pati dum patior; dummodo ibi ſubſiſtam. Hæc fuſiùs non explico, quippe quæ per ſe clara ſint. Cùm igitur ſenſum habeamus internum libertatis noſtræ eo tempore quo bonum aliquod ſpeciale ſeſe menti noſtræ objicit; nullo modo dubitare debemus quin liberi ſimus reſpectu illius boni. Quia tamen illum ſenſum internum ſive conſcientiam ſemper non habemus, & quia quandoque id duntaxat conſulimus quod de illo nobis ſupereſt in memoriâ modo per quàm confuſo, poſſumus, inter cogitandum de rationibus abſtractis, quæ nos à ſenſu noſtri arcent, nobis perſuadere fieri non poſſe ut homo ſit liber. Quemadmodùm Stoïcus cui nihil deeſt ad vitam commodè vivendam, quique tranquillè Philoſophatur, poteſt imaginari dolorem non eſſe malum, quia ſenſus internus quem habet de ſe ipſo, nullo actuali experimento ipſum contrariæ convincit ſententiæ. Poteſt probare poſt Senecam, rationibus quæ aliquo ſenſu ſunt veriſſimæ, contradictorium eſſe ſapientem poſſe eſſe infelicem.

Nihilominùs tametſi ſenſus internus quem de nobiſmetipſis habemus non ſufficeret ad evincendum nos eſſe liberos; id ipſa ratio nos poſſet edocere. Quippe cùm convincamur lumine rationis Deum non agere niſi propter ſe, nec nobis poſſe ullum impertiri motum qui versùs illum non tendat, impreſſio equidem versùs bonum in genere poteſt eſſe invicta; Sed manifeſtum eſt impreſſionem quâ nos fert versùs bona ſpecialia neceſſariò debere eſſe liberam. Nam ſi illa impreſſio eſſet inſuperabilis, non ampliùs haberemus motum quo poſſemus tendere versùs ipſum, cùm tamen motum nobis duntaxat impertiatur propter ſe; ac in bonis ſpecialibus ſubſiſtere & quieſcere cogeremur, quamvis Deus, ordo, & ratio id vetent. Adeò ut noſtrâ culpâ non peccaremus, & Deus verè eſſet cauſa aberrationum noſtrarum, quippe quæ non forent liberæ, ſed merè naturales.

Itaque licèt libertatis noſtræ non convinceremur per ſenſum internum quem de nobis habemus? poſſemus tamen ex ratione ediſcere neceſſe eſſe ut homo creatus ſit liber; poſito quòd poſſit appetere bona ſpecialia, nec poſſit appetere illa bona niſi per impreſſionem aut motum quem Deus ipſi indeſinenter impertitur ad ipſum amandum; quod etiam ratione probari poteſt. Verùm res eodem modo non ſe habet de capacitate patiendi aliquem dolorem. Ut quis comperiat an illam habeat capacitatem, nulla alia eſt ratio quàm ſenſus internus; nemo tamen eſt qui dubitet hominem eſſe obnoxium dolori.

Cùm non cognoſcamus mentem noſtram per ideam claram, ut id alibi à me expoſitum eſt, fruſtrà conamur deprehendere id quod in nobis eſt quod terminat actionem, quam Deus nobis imprimit, aut id quod in nobis eſt quod ſe vinci ſinit determinatione non inſuperabili, quamque unuſquiſque poteſt mutare voluntate ſuâ vel impreſſione ſuâ versùs illud omne quod bo-

num eſt, & unione ſuâ cum illo qui includit ideas omnium entium. Etenim nullam habemus ideam claram ullius modificationis mentis noſtræ. Solus ſenſus internus ſeu conſcientia nos exiſtentiam & eſſentiam noſtram docet. Ille igitur ſenſus internus conſulendus nobis eſt ut convincamur nos eſſe liberos. Circa id reſponſum nobis dat ſatis clarum ſenſus ille internus, cùm aliquod bonum ſpeciale poſſidendum actu nobis proponimus. Nemo eſt enim qui poſſit dubitare, ſe modo inſuperabili non ferri ad edendum aliquem fructum, aut ad vitandum dolorem aliquem leviſſimum. Verùm ſi inconſulto ſenſu interno, attendimus ad rationes abſtractas, quæque nos amoveant à cogitatione noſtri; tum fortè per illas abſtractiones, à nobiſmetipſis aberrantes obliviſcemur quid ſimus: ac ſcientiam Dei & poteſtatem abſolutam quâ in nos pollet cum libertate noſtrâ conciliare volentes; in errorem incidemus qui omnia Religionis & Ethicæ principia funditùs evertit.

Porrò unum adverſus ſupra dicta objici ſolet, quod, ut ut leviſſimum, negotium tamen multis faceſſere ſolet. Odium, inquiunt, adverſus Deum, eſt actio in qua nihil quicquam eſt boni. Ergò tota illa actio eſt peccatoris, Deus nullas in illa partes agit. Ac per conſequens homo agit, ac ſibi ipſi dat novas modificationes, actione quæ à Deo nequaquam manat.

Reſpondeo peccatores non odiſſe Deum niſi quia liberè & falsò judicant Deum eſſe malum: Bonum non poteſt odio haberi quatenùs bonum. Deum itaque oderunt, ipſo motu amoris quem Deus ipſis imprimit erga bonum. Jam autem judicant Deum non eſſe bonum quia libertatis ſuæ eum non admittunt uſum quem deberent. Cùm evidentiâ plenâ & invictâ non convincantur Deum non eſſe bonum, non deberent illum exiſtimare malum, nec proinde illum odiſſe.

Duo ſunt diſtinguenda in odio; Senſus mentis, & motus voluntatis; Senſus non poteſt eſſe malus, eſt enim modificatio mentis quæ in ſe nec bonum, nec malum morale includit. Motum quod ſpectat, haud etiam eſt malus, quia non diſtinguitur à motu amoris. Malum enim quod eſt extra nos cùm nihil aliud ſit quàm privatio boni, hinc patet manifeſtò, fugere malum, idem eſſe ac fugere privationem boni, hoc eſt tendere versùs bonum. Itaque quicquid reale & poſitivum eſt in ipſo odio adverſus Deum, nihil habet in ſe mali; & peccator non poteſt odiſſe Deum niſi flagitioſo & abominando uſu actionis quâ Deus ipſum indeſinenter fert ad amorem ipſius.

Digitized by Google

Deus facit quicquid reale eſt in motibus concupiſcentiæ, nec tamen eſt Author concupiſcentiæ.

CUM difficultates quæ moveri ſolent circa Concupiſcentiam, multum habeant connexionis cum iis quas jam enucleavi; operæ pretium facturus videor ſi hic demonſtrem, Deum non eſſe Authorem concupiſcentiæ quamvis ipſe efficiat quicquid reale eſt, ac ipſe ſolus voluptates etiam ſenſibiles in nobis excitet.

Hæc Explicatio relationem habet ad Cap. 5. Lib. 1. De Inquirenda Veritate.

Propter rationes à me quinto capite primi libri de Inquirendâ Veritate & alibi etiam allatas conſtare nî fallor debet hominem juxtà leges naturales unionis mentis cum corpore, etiam ante peccatum ad uſum bonorum ſenſibilium voluptatibus prævenientibus impulſum fuiſſe; ac in ipſius mente certas quaſdam cogitationes natas fuiſſe, quotieſcumque certa quædam veſtigia efformabantur in præcipua parte ipſius cerebri. Jam autem leges illæ erant rectiſſimæ ob rationes ſupradicto capite memoratas. Hoc poſito. Ut ante peccatum omnia ordine intemerato procedebant, homo ea neceſſario pollebat poteſtate in corpus, ut pro lubitu impediret formationem illorum veſtigiorum. Ordo enim poſtulat ut mens dominetur in corpus. Jam autem illud imperium quo mens hominis pollebat in ipſius corpus conſiſtebat præcisè in eo quod juxta ſua deſideria variaque ſtudia ſiſtebat communicationem motuum qui in ipſius corpore, corporum ipſi adjacentium (in quæ voluntas poteſtatem immediatam & directam, ut in proprium corpus non habebat) excitabantur. Haud credo poſſe alium concipi modum quo homo impedire valeret quominus veſtigia in ſuo formarentur cerebro. Voluntas itaque Dei, aut lex generalis naturæ, quæ eſt vera cauſa communicationis motuum, pendebat quandoque à voluntate Adami. Deus enim iſtius erat erga ipſum, ut ita dicam, indulgentiæ ut in ipſius corpore, aut ſaltem in præcipuâ iſtius corporis parte, cuique mens immediatè unitur, novos ſine ipſius conſenſu non produceret motus.

Talis erat naturæ inſtitutio ante peccatum: ordo ac ille proinde cujus voluntas eſſentialis & neceſſaria ſemper ordini conformis eſt rem ſic poſtulabant. Jam autem illâ voluntate ſemper eadem perſtante; peccatum primi hominis evertit ordinem inſtitutum; quia ordo non ſinit ut primus homo in péccatum lapſus abſolutè dominetur in quicquam, haud æquum eſt peccatorem poſſe ſuſpendere communicationem motuum, voluntatem Dei ſeſe accõmodare ipſius voluntati; ac in ipſius gratiam dari exceptiones in lege naturæ. Unde fit ut homo ſit obnoxius concupiſcentiæ; mens ipſius à corpore pendeat; intrà ſe ipſum ſentiat voluptates inde liberatas ac motus involuntarios & rebelles in conſequentia legis æquiſſimæ quæ unit duas partes ex quibus conſtat.

In Object. art. 7. Explicationis Cap 7. Lib 2 explico id quod hic generaliter dico de jactura quam fecit homo poteſtatis quam in proprium corpus habebat.

Itaque τὸ *formale* concupiſcentiæ non ſecus ac τὸ *formale* peccati nihil eſt reale. Nihil aliud eſt in homine quàm privatio poteſtatis qua

pollebat ſuſpendendi communicationem motuum in quibuſdam occaſionibus. Non eſt admittenda in Deo voluntas poſitiva ad illam privationem producendam. Illa iſtius poteſtatis privatio in homine non eſt ſequela ordinis, aut voluntatis immutabilis Dei, quæ ſemper ordini conformis eſt, ſemperque eadem permanet; eſt ſequela peccati quod reddidit hominem indignum prærogativâ ſoli ipſius innocentiæ ac juſtitiæ debitâ. ' Dicendum itaque eſt Deum non eſſe cauſam concupiſcentiæ, ſed peccatum duntaxat.

Quod tamen poſitivi & realis eſt in affectibus & motibus concupiſcentiæ, illud Deus efficit. Deus enim efficit quicquid exiſtit; ſed illud non eſt malum. Lege generali naturæ, ac voluntate Dei objecta ſenſibilia excitant in corpore humano motus quoſdam, ac motus illi excitant in mente quaſdam ſenſationes utiles ad conſervationem corporis aut ad propagationem ſpeciei. Quis igitur audeat dicere iſthæc in ſe non eſſe bona.

Scio equidem non deeſſe qui dicant peccatum eſſe cauſam nonnullarum voluptatum. Multi, inquam, id dicunt; Sed an concipiant neſcio? Quis cogitet peccatum quod nihil eſt, poſſe actu aliquid producere? Quis poteſt concipere nihilum eſſe cauſam alicujus rei? Id tamen eſt quod vulgò dicitur. Sed qui id dicunt forſan ideò tantùm dicunt quòd ad dicta ſua ſatis non attendant. Vel quia non audent ſe accingere ad explicationem quæ adverſatur ijs quæ ab hominibus majori cum gravitate & confidentia, quàm attentione, & cognitione loquentibus, acceperunt.

Peccatum eſt cauſa concupiſcentiæ, ſed non eſt cauſa voluptatis; Sicut Liberum Arbitrium eſt cauſa peccati, nec tamen eſt cauſa motus naturalis mentis. Voluptas mentis eſt bona, æquè ac ipſius motus aut amor; Nec quicquam eſt boni quod Deus non efficiat. Rebellio corporis, & malignitas voluptatis oriuntur à peccato. Sicut applicatio mentis ad bonum aliquod ſpeciale aut quies in ipſos, eſt à peccatore. Sed illa nihil aliud ſunt quàm privationes, & merum nihil quorum creatura capax eſt.

Omnis voluptas eſt bona; immò aliquatenùs efficit beatum illum qui potitur hac voluptate, ſaltem per tempus quo illâ potitur. Voluptas tamen dici poteſt mala, quia cum deberet extollere mentem ad primam veramque voluptatis cauſam, contingit ut errore rationis noſtræ & cordis corruptione, illam (mentem) deprimat versùs objecta ſenſibilia quæ videntur eſſe cauſæ voluptatis. Mala eſt voluptas, quia cùm ſimus peccatores, ac ideò pœnam potiùs quàm mercedem mereamur; iniquitas eſt in nobis ad id obligare Deum ut ſequendo voluntates ſuas nos ſenſationibus jucundis remuneretur. Uno Verbo, (nam piget hîc jam dicta repetere) mala eſt voluptas, quia Deus eam vetat nunc, quippe quæ à ſe avertit mentem quam propter ſe ſolum formavit & conſervat. Illud enim quod Deus olim inſtituerat ad conſervandum hominem juſtum in ſua innocentia, idem illud eſt

Digitized by Google

quod nunc ipſum peccatorem detinet in peccato; ac ſenſationes voluptatis quas ſapienter inſtituerat, ut breviſſima argumenta quibus homo, ratione ſuâ à legitimo objecto nequaquam deflexâ, acciperet, an ſeſe unire deberet corporibus ipſum ambientibus, illæ, inquam, ſenſationes totam nunc mentis ipſius capacitatem implent, ipſumque objectis applicant quæ in ipſum nequaquam agere queunt, quæque infrà ipſum longè ſubjacent; quia illa objecta tanquam veras felicitatis qua ipſorum occaſione potitur cauſas exiſtimat.

SECVNDA ILLVSTRATIO
ad Caput primum primi Libri.

In quo dixi: *Voluntatem non poſſe determinare diversè impreſſionem quam habet versùs bonum*, niſi imperando intellectui, *ut ſibi repræſentet aliquod obiectum ſpeciale.*

ARBITRANDUM non eſt voluntatem imperare intellectui alio modo quàm deſiderijs at motibus ſuis; voluntas enim nullam aliam actionem habet. Nec etiam credendum eſt intellectum obedire voluntati producendo in ſe ideas rerum quas mens exoptat: Nam intellectus neutiquam agit; tantùm recipit lumen ſeu ideas rerum illarum, per unionem neceſſariam quam habet cum illo qui includit in ſe; modo intelligibili, omnia entia, ut explicatum eſt in tertio Libro.

In hoc igitur vertitur totus rei cardo. Homo ſupremam rationem participat ac veritas ſeſe ipſi patefacit pro attentione quam ſupremæ illi rationi præbet, & pro aſſiduitate precum quas ad illam fundit. Jam autem deſiderium mentis eſt oratio naturalis, quæ ſemper exauditur; nam lege naturali ſancitum eſt ut ideæ eò præſentiores ſint menti quò voluntas eas appetit vehementiùs. Itaque dummodò noſtra capacitas cogitandi, ſeu intellectus noſter, non impleatur ſenſationibus confuſis in nobis excitatis occaſione eorum quæ aguntur in corpore noſtro; nunquam optamus cogitare de aliquo objecto, quin idea iſtius objecti nobis illicitò præſens adſit, immò ut ex ipſa liquet, eò præſentior & & clarior eſt quò deſiderium noſtrum eſt vehementius, & quò ſenſationes confuſæ quas per corpus recipimus ſunt debiliores ac minùs ſenſibiles ut præcedenti obſervatione jam dictum eſt. *Vid. Illuſtr. Cap. 6. 2. Part. 3 Lib.*

Itaque dum dixi voluntatem imperare intellectui ut ſibi repreſentet aliquod objectum ſpeciale, per id duntaxat ſignificare intendi, mentem aliquod objectum conſiderare volentem ad illud deſiderio ſuo accedere, quia deſiderium illud propter voluntates efficaces Dei, quæ

(C 2.

ſunt leges naturæ inviolabiles, eſt cauſa præſentiæ & claritatis ideæ quæ repræſentat illud objectum. Nec certè tum alio modo loqui poteram, nec è re fuiſſet eo quo nunc modo mentem meam tunc aperire; quia nondum probaveram Deum eſſe ſolum authorem idearum noſtrarum; voluntatesque noſtras ſpeciales eſſe cauſas occaſionales illarum idearum. Tùm ſecundùm vulgarem opinionem loquebar, & ad id faciendum ſæpe coactus fui, quia omnia non poſſunt eodem tempore dici. Æquanimi debent eſſe lectores; & ad tempus authori aliquid debent indulgere, ſi ſibi ſatis fieri velint. Soli enim Geometræ poſſunt omnia ſemper præſentia exhibere.

ILLVSTRATIO
ad tertium Caput.

In quo dixi, *Mirandum non eſſe nos Myſteria Fidei evidenter non videre, cùm ne ipſorum quidem habeamus ideas.*

QUUM dico nos non habere ideas myſteriorum fidei, ex antecedentibus & conſequentibus ſatis patet, me loqui de ideis claris; quæ lucem & evidentiam menti afferunt, quibusq; objecti comprehenſionem adipiſcimur, ſi fas ſit ita loqui; fateor equidem ruſticum nunquam fore crediturum, exempli gratia, filium Dei factum fuiſſe hominem, aut eſſe tres perſonas in Deo, niſi aliquam haberet ideam unionis verbi cum humanitate noſtra, & aliquam notionem perſonæ. Sed ſi ideæ illæ eſſent claræ, poſſemus per attentam meditationem illa myſteria omnino aſſequi & aliis explicare. Non eſſent ampliùs myſteria inenarrabilia. Vox perſonæ, juxta Divum Auguſtinum, dicta fuit de Patre, Filio, & Spiritu Sancto, non tam ut exprimeretur clarè id quod ſunt, quàm ne taceretur myſterium de quo loqui tenemur.

Ne omnino taceremus interrogati quid tres cũ tres eſſe fateamur. De Trin. l. 7. c. 4 Et alibi. *Cùm queritur quid tres? Magna prorsùs ineptia humanum laborat eloquiũ. Dictum eſt tamen tres perſonæ non ut illud diceretur, ſed ne taceretur.* Eodem loco l. 5. c 9.

Hic dico nos non habere ideas Myſteriorum noſtrorum, eodem ſenſu quo alibi dixi nos nullam habere ideam mentis noſtræ; quia idea quam habemus de mente noſtra, non ſecus ac ideæ quas de myſterijs habemus, non eſt clara. Itaque hæc vox, *idea*, eſt æquivoca. Illam nonnunquam accepi pro eo omni quod repræſentat menti aliquod objectum ſive clarè, ſive confusè. Immò illam etiam accepi ſenſu generaliori pro eo omni quod eſt objectum immediatum mentis. Sed illam quoque accepi pro eo quod res menti modo ita claro repræſentat, ut poſſit uno intuitu cognoſci an hæ aut illæ modificationes ad ipſas pertineant. Atque hanc ob cauſam nos aliquam mentis noſtræ habere ideam * interdum dixi, * interdum verò ullam nos habere negavi. Difficile eſt immò ſæpe tædioſum, & moleſtum in ſuis terminis tantam obſervare ἀκρίβειαν.

*Cap 10. l. 1. de Inq. Ver.
*Vid. Cap. 7 part. 2 l 3 & illius illuſt.

Quum Author aliquis ſibi ipſi non contradicit, niſi in mente criticorum qui ipſum in contradictionem involvere optarent, id certè illum valdè anxium habere non debet. Ac ſi omnibus quæ ignorantia & malignitas nonnullorum ipſi opponerent longis explicationibus ſatisfacere aggrederetur; non modò peſſimum conflaret librum; ſed ipſi lectores ægrè ferrent reſponſiones factas ad objectiones imaginarias; ac æquitati quam omnes ſibi arrogant repugnantes. Homines in ſuſpicionem ignorantiæ aut malignitatis venire non gaudent; ac ut plurimum non licet reſpondere objectionibus invalidis aut malignis, niſi quum quis eas fecit objectiones, & eo pacto Lectori non poteſt exprobrari tales exegiſſe reſponſiones.

ILLVSTRATIO
ad hæc verba Capitis quinti.

His ita poſitis, dicendum eſt Adamum ad amorem Dei & ad ea quæ erant officij ſui voluptatibus prævenientibus inductum non fuiſſe: quia cognitio quam de bono ſuo habebat, & gaudium quo indeſinenter afficiebatur, quódque neceſſariò ſequebatur contemplationem felicitatis ſuæ, ſufficere poterant ut officio ſuo adhæreret, útque ageret majori cum merito, quàm ſi voluptatibus prævenientibus veluti determinatus fuiſſet.

VT totum illud diſtinctè intelligatur ſolam lucem, ſolamque voluptatem nos ad agendum determinare ſciendum eſt. Si enim aliquod objectum amare incipiamus, id fit, vel quia illud bonum eſſe ratione cognoſcimus, vel quia illud jucundum eſſe voluptate ſentimus. Jam autem magnum intercedit diſcrimen inter lucem & voluptatem. Lux illuminat mentem noſtram, nobiſque bonum notificat, nullo erga illud actuali & efficaci impreſſo in nobis amoris motu: Voluptas verò contrà nos impellit & determinat efficaciter ad amandum objectum quod illam parere videtur. Lux nos ad quicquam non fert per ſeipſam, efficit tantùm ut liberè, & ex nobis ipſis feramur ad bonum quod ipſa nobis offert: Nos totos nobiſmet ipſis permittit. Voluptas contra prævertit rationem noſtram; nos ab ea conſulenda deterret; Nos totos non permittit nobiſmet ipſis, & libertatem noſtram debilitat.

Itaq; cùm Adamus ante pecatũ eſſet in tempore deſtinato ad merẽdam beatitudinem æternam, cùm ad id plenâ & integrâ libertate præditus

Digitized by Google

eſſet ipſiusque lumen ſufficeret,ut Deo quem jam amabat motu naturali amoris ante unitus perſiſteret;certè non debebat ferri ad officium ſuum voluptatibus prævenientibus,quæ ipſius libertatem minuendo ipſius etiam meritũ minuiſſent. Adam aliquo cum jure de Deo queri potuiſſet, ſi ipsũ impediviſſet, quominus ſuam,ut par erat, hoc eſt actionibus omnino liberis felicitatem mereretur. Libero ipſius arbitrio injuriam quãdam intuliſſet Deus,ſi ipſum hac gratiæ ſpecie donaſſet,quæ nobis nunc tantùm neceſſaria eſt propter voluptates prævenientes concupiſcentiæ. Cùm Adamus omnibus ad perſeverandum neceſſariis inſtructus eſſet; certè ipſum prævertere, nihil aliud fuiſſet, quàm ipſius virtuti diffidere, ipſumque veluti infidelitatis inſimulare ac ſanè aliqua ipſi, ſibi multùm arrogandi, data fuiſſet materia; ipſi omnium egeſtatum quibus laborare & infirmitatum in quas labi poterat ſenſus planè ademptus fuiſſet; fateor enim illum tunc temporis nullis infirmitatibus aut egeſtatibus laboraſſe. Denique, quod cætera infinitis ſuperat momentis,hoc pacto indifferẽs reddita fuiſſet Incarnatio Jeſu Chriſti,quæ haud dubium primum&maximum eſt inter decreta illius,qui omnes involui permiſit peccato, ut iis omnibus in Jeſu Chriſto miſericordiam faceret; ut qui gloriatur glorietur tantummodò in Domino.

Fortiſſimo quippe dimiſit atque permiſit facere quod vellet. *Aug. de corrupt. & grat.* Vid. quintum dialogum colloquiorum Chriſtianorum, ſub finem, edit. Bruxell.

Manifeſtum igitur mihi videtur Adamum nullas in officio ſuo provenientes ſenſiſſe voluptates. Sed ita certum non mihi videtur, ipſum ſenſiſſe gaudium, licèt id hîc ſupponam, quia rem admodum probabilem exiſtimo. Sed mentem meam jam aperiam.

Illud eſt diſcrimen inter voluptatem prævenientem, & voluptatem gaudij, ſeu à gaudio ortam, quòd illa rationem prævertit, hæc verò eandem rationem ſequitur. Nam gaudium oritur naturaliter à cognitione quam homo beatus habet beatitudinis, aut perfectionum ſuarum, cùm nemo poſſit ſe conſiderare ut beatum & perfectum, quin protinus gaudio pertentetur. Cùm beatitudo poſſit ſentiri voluptate, aut cognoſci ratione, duplex eſt gaudij genus. Sed hîc non loquor de gaudio merè ſenſibili, loquor de gaudio quo Adamus poterat affici, *Veluti ſequelâ neceſſariâ cognitionis quam habebat felicitatis ſuæ ſeſe uniendo Deo.* Nec deſunt rationes ob quas Adamum hoc gaudio re verâ affectum fuiſſe dubitare quis poſſet.

Præcipua ratio in eo poſita eſt quòd gaudium illud mentem ipſius fortè ita impleviſſet, ut ipſum ſuâ privaſſet libertate; Deóque univiſſet modo inſuperabili. Gaudium enim illud, ut ſaltem veriſimile videtur, utpote attemperatum felicitati qua fruebatur Adam, omnem etiam modum excedere debebat.

Sed primò reſpondeo, gaudium merè intellectuale mentem omnino liberam relinquere, ipſius intelligendi capacitatem oppidò parùm occupare. Atque hoc ipſo differt à gaudio ſenſibili, quod ut plurimùm rationem turbat, libertatemque minuit.

Reſpondeo ſecundò, felicitatem Adami primo ipſius creationis inſtanti, poſitam non fuiſſe in poſſeſſione plena & integra ſummi boni.

Illud amittere & infelix evadere poterat; ipſius felicitas in eo potiſſimùm conſiſtebat, quòd nullum pateretur dolorem, ac illius à quo perfectam beatitudinem, ſi in innocentia perſtitiſſet, accipere debebat, favore gauderet. Itaque gaudium ipſius omnem non excedebat modum. Immò timore quodam comitatum erat, aut ſaltem comitatum eſſe debebat; ſibi ipſi enim diffidere debebat.

Denique reſpondeo, gaudiũ ad veram ipſius cauſam, mentem non ſemper applicare. Ut unuſquiſque ſentit gaudium ſuas contemplando perfectiones; illam contemplationem exiſtimare cauſam iſtius gaudii videtur ſatis naturale: Quum enim res quæpiam ab alia re ſemper ſequitur; hæc res conſectaria conſiderari ut effectum illius à quâ præcedebatur naturaliter ſolet. Ac ſic unuſquiſque ſe ipſum cenſet authorem præſentis felicitatis ſuæ; ſibi in perfectionibus ſuis complacet, & congratulatur, ſe ipſum amat; & rarò admodum de illo qui omnia in nobis operatur modo impercepto cogitat.

Adamus equidem præſtantiſſimo quovis Philoſopho diſtinctiùs cognoſcebat, Deum ſolum poſſe agere in ipſum, ac in ipſo gignere gaudium illud quod perſentiebat, ſuam felicitatem ſuaſque contemplando perfectiones. Id, inquam, equidem clarè quotieſcumque ad rem attendebat; lumine rationis cognocebat; non ſentiebat tamen. Immò ſentiebat potiùs gaudium illud eſſe ſequelam perfectionum ſuarum, idque ſentiebat ſemper ac nullâ ad id præbitâ attentione, itaque hic ſenſus eò poterat illum adducere ut ſuas conſideraret perfectiones, ac ſibi ipſi complaceret, ſi obliviſceretur, ac, ut ita dicam extra viſûs ſpiritualis aciem illum eliminaret cujus operationes non ſunt ſenſibiles. Adeo ut tantũ abſit, ut gaudium illum reddiderit impeccabilem, ut exiſtimatur, quin ipſius forſan gaudium fuit occaſio ipſius ſuperbiæ & exitii, atque hanc ob cauſam dico in capite jam laudato, Adamo cavendum fuiſſe, *ne ſineret capacitatem ipſius mentis impleri gaudio arroganti ipſi ex contemplatione perfectionum ſuarum ingenito.*

ILLVSTRATIO
ad Caput quintum.

Vbi dico; *Delectationem prævenientem eſſe gratiam Ieſu Chriſti.*

QUAMVIS in hoc capite dixerim delectationem prævenientem eſſe gratiam illam quam Jeſus Chriſtus nobis ſpeciali modo meritus eſt, & alibi nuncupaverim abſolutè delectationem illam gratiam Jeſu Chriſti ἁπλῶς, ideò credendum non eſt me exiſtimare nullam aliam eſſe gratiam præter hanc, aut quandam eſſe gratiam quam Jeſus Chri-

ſtus nobis non ſit meritus. Sed illam voco gratiam Jeſu Chriſti, ut illam diſtinguam à gratia quam Deus largitus fuerat primo homini ipſum creando, quæ vulgò dicitur gratia Creatoris. Nam gratia illa per quam Adam poterat perſeverare in innocentia erat præcipuè gratia luminis, ut mox expoſui in obſervatione præcedenti; Cùm Adamus ab omni concupiſcentia eſſet immunis, non indigebat voluptatibus prævenientibus quibus adverſus illam pugnaret.

Verùm gratia quæ nunc nobis neceſſaria eſt, ut perſtemus in officio, utque charitas in nobis producatur & foveatur, eſt delectatio præveniens. Nam cùm voluptas gignat & foveat amorem rerum ex quibus illa oritur aut oriri videtur, voluptas præveniens quam occaſione corporum percipimus, in nobis generat & fovet cupiditatem. Cùm itaque cupiditas charitati omnino repugnet, niſi Deus in nobis produceret & foveret charitatem delectationibus prævenientibus, manifeſtum eſt voluptates prævenientes concupiſcentiæ eò magis eſſe debilitaturas charitatem, quò cupiditatem augerent magis.

Cæterùm quæ hîc dico ſuponunt neceſſariò Deum in nobis concupiſcentiam non cohibere ipſamque non minuere nobis inſpirando odium objectorum ſenſibilium quæ nos, poſito peccato, tentaret debent. De rebus loquor ut ordinariè ſeſe habere debent. Sed ponamus Deum non auctâ, ut ſolet, delectatione gratiæ, minuere concupiſcentiam, idem ſequetur effectum. Certè nemo eſt qui non videat libram cujus altera lanx præ pondere deprimitur, poſſe bifariam in ęquilibrio conſtitui non modò addendo in altera lance pondera quæ libram æquent, verum etiam detrahendo ex alterà quædam ex ponderibus quibus deprimebatur.

Haud etiam volo hominem ineptum eſſe ad omnem bonam actionem ſine delectatione pręveniente. Mentem meam hac de re ſatis aperui capite quarto tertij libri. Ac mihi ita evidens videtur hominem amore Dei intùs commotum, poſſe ſola vi iſtius amoris, ac ſine ulla delectatione præveniente erogare unum aſſem, exempli gratia, egeno, aut levem aliquam perferre injuriam, ut quemquam rem in dubium vocare meritò poſſe non exiſtimem. Delectatio non mihi videtur neceſſaria niſi cùm tentatio eſt vehemens, aut amor erga Deum debilis: Si tamen abſolutè neceſſaria dici poſſit homini juſto, cujus fides, opinor, ſatis firma, ſpeſque ſatis certa eſſe debet ut violentiſſimas vinçat tentationes; Quippe gaudium ſeu anticipatus ſenſus bonorum æternorum ex certâ ſpe ortus poteſt reſiſtere illecebris ſenſibilibus bonorum caducorum. Delectatio equidem aut Gratia actualis neceſſaria eſt ad omnem bonam actionem patrandam, ſi per vocem delectationis, aut Gratiæ, intelligatur Charitas, ut intelligere ſolet D. Auguſtinus; Evidenter enim patet quicquid propter Deum non fit nihil quicquam valere. Sed ſi tollatur æquivocatio, & accipiatur vox delectationis eodem ſenſu quo illam accepi, haud credo quemquam poſſe dubitare de ijs quæ dixi.

Sed

Digitized by Google

Sed in eo ſtat rei difficultas. Voluptas & amor idem eſſe ſupponuntur, quia ſeſe ſemper comitantur, ac quia Divus Auguſtinus utrumque ſæpe non diſtinguit. Hoc ſuppoſito. Quæcumque dici ſolent meritò dicuntur. Cum D. Auguſtino ex hac hypotheſi aſſerere quiſque poteſt, *Quod nos ampliùs delectat, ſecundùm id operemur neceſſe eſt.* Illud enim certè volumus quod amamus. Ac dici poteſt, nihil boni aut meritorij, (ſit venia verbo) poſſe fieri, ſine delectatione aut ſine charitate. Sed ſpero me demonſtraturum eſſe in illuſtratione quam ſuper Tractatu de affectibus tradam, tantum eſſe diſcriminis inter voluptatem, & amorem deliberatum aut indeliberatum, quantùm inter cognitionem noſtram & amorem, aut, ut ſenſibili exemplo hoc diſcrimen exprimam, quantùm inter figuram corporis, & ipſius motum. Ad cap. 3. l. 5.

ILLVSTRATIO

Ad ea quæ dixi initio decimi Capitis Libri primi, & ſexto ſecundi Libri de Methodo; *Exiſtentiam Corporum probatû eſſe admodum difficilem.* Quid cogitandum ſit de Argumentis quæ pro illorum exiſtentia afferri ſolent.

ID perquam ſolemne eſt hominibus ut ea prorſus ignorent, quæ tamen ſe optimè cognoſcere exiſtimant; ac vice verſa quædam aſſequi quorum ne ideas quidem ſe habere autument. Cùm ſenſus in ipſorum judicijs partes ſuas agunt, aſſenſum ut plurimùm præbent ijs quæ non capiunt, aut quæ non niſi modo valdè imperfecto cognoſcunt: at quum ipſorum ideæ ſunt merè intelligibiles, (ita loqui liceat) vix, ac ne vix poſſunt admittere demonſtrationes indubitatas.

Quid, exempli gratia, putat vulgus hominum cùm ipſi probantur pleræque veritates Metaphyſicæ: quum ipſi exiſtentia Dei, efficacitas ipſius voluntatum, & immutabilitas ipſius decretorum demonſtrantur; quum, unicum Deum, aut unicam veram cauſam quæ omnia in omnibus efficit; unicam ſupremam rationem quam omnes intelligentiæ participant: unicum amorem neceſſarium qui eſt principium omnium voluntatum creatarum exiſtere aſſeris? Exiſtimant, ſcilicet, iſti homines, ſonos edi ſine ſenſu; eos qui talia proferunt nullas illorum habere ideas; ac operæ pretium factutos ſi tacerent. Cùm veritates & argumenta Metaphyſica nihil habeant ſenſibile; homines iis non afficiuntur, ac proinde ipſorum veritatis non convincuntur. Interea tamen certum eſt ideas abſtractas eſſe omnium maximè diſtinctas, ac proinde veritates Metaphyſicas eſſe omnium clariſſimas & evidentiſſimas.

Homines quandoque dicunt ſe nullam Dei ideam, nullamque ipſius voluntatum habere cognitionem. Ac ſæpe id quod dicunt reverâ cogitant: ſed id fit quia non ſatis cognoſcunt ea quæ forſan certiſſimè tenent. Ubinam enim reperietur homo qui interrogatus an Deus ſit ſapiens, juſtus, potens, an ſit triangularis, diviſibilis, mobilis, mutabilis nec ne, tantillum hæſitet, ac protinus non reſpondeat. Tamen nemo poteſt reſpondere ſine erroris periculo, an quædam qualitates alicui ſubjecto competant nec ne, niſi aliquam illius ſubjecti habeat ideam. Pariter, quis audeat dicere, Deum non ſequi in agendo vias ſimpliciſſimas, ipſum in conſilijs ſuis nullum obſervare ordinem, nullum modum, ipſum monſtra producere voluntate poſitivâ, directâ & ſpeciali non verò neceſſitate quadam; uno verbo ipſius voluntatem eſſe, aut eſſe poſſe contrariam ordini, cujus cognitio, ſaltem aliqua ſi non integra, nullum hominem fugit. Sed ſi nullam haberemus ideam voluntatum Dei, ſaltem poſſemus dubitare an agat ſecundum leges quaſdam, quas equidem ipſum ſequi debere evidenter concipimus, poſito quòd velit agere.

Homines igitur habent ideas rerum merè intelligibilium, & ideæ illæ ſunt longè clariores ideis rerum ſenſibilium. Homines certiores ſunt exiſtentiæ Dei quàm exiſtentiæ corporum; ac quum intra ſeipſos ſeſe recipiunt, quaſdam Dei voluntates, juxta quas producit & conſervat omnia entia, longè clariùs deprehendunt; quàm voluntates illorum, quibus maximè familiariter utuntur, quorumque indolem per totam vitam exploraverunt. Namque unio mentis ipſorum cum Deo, & unio voluntatis ipſorum cum voluntate Dei, hoc eſt, cum lege æternâ ſeu cum ordine immutabili, eſt unio immediata, directa, & neceſſaria: At verò ipſorum unio cum objectis ſenſibilibus, cùm duntaxat inſtituta ſit ad conſervationem ſanitatis & vitæ ipſorum; ipſis objecta etiam exhibet relatè tantùm ad illud propoſitum, hoc eſt, ad conſervationem vitæ.

Hæc unio immediata & directa, quæ tantùm cognoſcitur, ait Divus Auguſtinus, ab iis quorum mens eſt pura, nos illuminat in intimo rationis receſſu, noſque in imo pectore hortatur, & commovet. Illâ unione docemur quid Deus cogitet, & etiam quid velit, eadem accipimus veritates & leges æternas; quaſdam enim earum nos evidenter cognoſcere dubium non eſt: ſed unio noſtra cum amicis chariſſimis, nos evidenter non docet, quid cogitent, quidve velint. Id equidem ſæpe aſſequi credimus. Sed circa id penè ſemper hallucinamur; cùm id tantùm ex ipſorum ore accipimus.

Unio quam per ſenſus habemus cum corporibus nobis adjacentibus, non poteſt quoque nos illuminare. Quippe teſtimonium ſenſuum nunquam eſt omninò verum, immò ſæpe omninò falſum eſt, ut in libro de quo agitur explicui. Atque hanc ob cauſam dico, difficilius eſſe quàm vulgò cogitatur, poſitivè probare exiſtere corpora, quamvis ſenſus noſtri id nobis conteſtentur; quia ratio nos id tam facilè non do-

Digitized by Google

docet quàm vulgò putamus, nec id poſſumus certò ſcire niſi ipſam maximâ cum attentione conſulamus.

Sed quia homines ſenſibus magis afficiuntur quàm ratione inſtituuntur, ac lubentiùs auſcultant teſtimonium ſenſuum quàm veritatis internæ documenta: ſemper conſuluerunt oculos ſuos ut exiſtentiæ materiæ certiores fierent, rationis inſtitutiones circa id aſpernati: unde fit ut obtupeſcant, cùm quis illam corporum exiſtentiam probatû difficilem eſſe aſſerit. Exiſtimant aperiendos duntaxat eſſe oculos ut convincamur exiſtere corpora, ac ſi ſubſit erroris & illuſionis periculum, ſufficere ad illa corpora admoveri illaque contrectare; Sed poſteà egrè ferunt quemquam eſſe qui circa illorum exiſtentiam dubitandi rationes afferat.

Verùm oculi noſtri nobis repræſentant colores in ſuperficie corporum, & lucem in aëre & in ſole; auribus noſtris percipimus ſonos quaſi per aerem & per corpora reſonantia diffuſos: ac ſi cæterorum ſenſuum teſtimonio credamus, calor erit in igne, dulcedo in ſaccharo, odor in moſcho, cæteræque qualitates ſenſibiles in corporibus quæ illas emittere ac diffundere videntur. Certum tamen eſt ob rationes in primo lib. de Inquirenda Veritate allatas omnes illas qualitates non eſſe extra animam quæ illas ſentit; ſaltem evidens non eſt ipſas eſſe in corporibus quæ nos ambiunt. Cur igitur ex ſolo ſenſuum teſtimonio qui nos uſquequaque fallunt, concluderemus reapſe exiſtere corpora extrinſecùs, ac etiam illa corpora ſimilia eſſe iis quæ videmus, hoc eſt iis, quæ ſunt objectum immediatum mentis noſtræ, cùm quædam adſpicimus oculis corporeis. Certè quicquid dicatur id difficultate non caret.

Prætereà ſi ex teſtimonio ſenſuum poſſimus certiores fieri exiſtentiæ quorundam corporum, ſanè id præcipuè continget circa corpus cui mens immediatè unitur. Vividior ſenſatio, quæque relationem magis neceſſariam ad aliquod corpus actû exiſtens habeat, eſt dolor. Sæpe tamen contingit ut qui altero brachio truncati fuerunt in eo ſentiant dolores acerrimos etiam multùm temporis poſtquam fuit amputatum, Sciunt equidem ſe illud brachium non ampliùs habere cum memoriam conſulunt, aut in corpus oculos conjiciunt; ſed ſenſatio doloris ipſos fallit; ac ſi ut id quandoque accidit, ſupponeremus eos priſtini ſtatus penitùs oblivviſci, ac ex omnibus ſenſibus nullum ipſis ſupereſſet præter ſenſum illum cujus ope ſentiunt dolorem in brachio imaginario; certè non poſſent ſibi perſuadere ſe non habere brachium illud in quo tam vehementes ſentiunt dolores.

Extitêre homines qui arbitrarentur ſe habere cornua in capite; alij qui imaginarentur ſe eſſe butyreos aut vitreos; aut ſe non habere corpus formatum ut cæteri homines, ſed quale Gallus gallinaceus, lupus, bos habere ſolent. Illi, inquies, inſaniebant, id equidem fateor; ſed ſaltem fatendum eſt ipſorum mentem capacem fuiſſe erroris circa hæc omnia, cùm reverâ erraverit; ac per conſequens omnes homines poſ-

ſe labi in ſimiles errores, ſi de objectis judicent ex ſenſuum teſtimonio. Animadvertendum enim eſt, inſanos illos ſeſe reapſe tales videre quales cogitant ſe eſſe: error non eſt præcisè in ipſorum ſenſatione, ſed in judicio quod formant. Si tantummodò ſeſe ſentire, aut ſeſe videre ſimiles Gallo dicerent, non hallucinarentur. In eo tantùm falluntur, quòd credunt ipſorum corpus eſſe ſimile corpori quod ſentiunt, hoc eſt, corpori quod eſt objectum immediatum ipſorum mentis dum ſeſe contuentur. Itaque ij etiam qui ſe tales eſſe credunt quales ſunt reipsâ, non ſunt cautiores, in judiciis quæ de ſeipſis ferunt, quàm inſani, ſi præcisè duntaxat judicent ex teſtimonio ſenſuum: Si non fallantur id fortunæ non rationi acceptum referre debent.

Sed verò, quo freti fundamento aſſeremus eos qui inſani vulgo dicuntur, inſanos reverâ eſſe? Nunquid poſſet quis dicere, illos ideò tantùm haberi inſanos, quia de rebus judicia ferunt ſibi peculiaria? Nam certè homo aliquis inſanire exiſtimatur, non quia videt id quod non eſt; Sed præcisè quia res planè contrarias videt, iis quæ cæteri homines vident; ſive cæteri fallantur, ſive non.

Ruſticus, exempli gratiâ, oculos habet ita diſpoſitos ut videat lunam qualis in ſe eſt, vel tantùm qualis videri ſolet, aut qualis forſan videbitur aliquando cum perſpicillis novæ inventionis. Illam admirabundus adſpicit & ad familiares exclamat. Quot video montes excelſos, quot valles profundos, quot maria, quot lacus, quot gurgites, quot rupes? Nonne videtis, pergeret, multa maria ab Oriente; ac nihil penè eſſe versùs Occidentem & Meridiem, præter terras & montes? Non videtis ab eadem parte montem ùnum omnibus quos unquam viderimus excelſiorem; Et nonne admiramini mare prorsùs nigrum aut gurgitem horribilem qui in centro iſtius Aſtri conſpiciendum ſe præbet? ad ejuſmodi exclamationes quid reſponderent illius ruſtici familiares? quidve de illo cogitarent? Ipſum ſcilicet inſanire, ac Planetæ quem contemplatur mirabundus malignis influxibus fuiſſe affectum. Solus eſt ſententiæ ſuæ ſectator. Id ſufficit ut damnetur. Ut itaque quis in aliorum mente videatur inſanus, neceſſe non eſt ut reapſe talis ſit, ſufficit ſi cogitet aut res videat ſecùs quàm ipſi. Nam ſi omnes homines crederent ſe eſſe ſimiles gallis, is certè qui ſe talem qualis eſt judicaret eſſe, inſanus haberetur.

Hæc propemodum cernuntur quum luna adſpicitur teleſcopio.

At, inquies, homines habentne roſtrum in extremo naſo, & criſtam in capite? Haud equidem id credam. Neſcio tamen, cùm de re tantum judico per ſenſus meos. Cumque ijs ut par eſt non utor. Fruſtrà id cogniturus contrecto vultum caputque meum: Corpus meum cæteraque circumjacentia contrecto manibus duntaxat quarum nec figuram, nec menſuram novi: Immò haud ſatis ſcio an reverâ manus habeam: id tantùm novi quia illo temporis momento quo manus movere mihi videor, excitantur quidam motus in quadam cerebri mei parte, quæ, ut fertur, eſt ſedes ſenſus communis. Sed forſan illam ipſam partem adeò decantatam, parùm tamen notam, ego non habeo. Sal-

tem illam in me non ſentio, quamvis manus meas ſentiam. Adeò ut debeam potiùs credere me habere manus, quàm glandulam illam de qua quotidie digladiantur Philoſophi. Sed denique nec figuræ, nec motus iſtius glandulæ ullam habeo cognitionem, aſſerunt tamen me ſine iſtis motibus & figurâ illius glandulæ non poſſe cognoſcere motum & figuram corporis mei & corporum circunſtantium.

Quid igitur ſuper his omnibus cogitandum venit? Rationem à corpore non erudiri: partem illam cui mens immediatè unitur nec viſibilem eſſe nec intelligibilem per ſe: Corpus noſtrum & cætera quibus circumdatur non poſſe eſſe objectum immediatum mentis noſtræ: Nos non poſſe à cerebro noſtro edoceri an actu exiſtat, multò minùs an exiſtat corpora quæ nos ambiant. Ac proinde nos agnoſcere debere dari aliquam intelligentiam ſuperiorem quæ ſola poteſt agere in nobis; & quæ ita poteſt agere in nobis, ut nobis reverâ repræſentet corpora extrà nos, nulla ne vel minima nobis data cerebri noſtri ideâ: quamvis motus excitati in cerebro ſint occaſio nobis objiciendi hæc corpora. Etenim oculis quorum figuram non cognoſcimus, quomodo corpora nobis adjacentia ſint figurata deprehendimus. Et quamvis colores qui in objectis conſpiciuntur, non ſint vividiores coloribus pictis in nervo Optico, hos tamen neutiquam videmus eo ipſo inſtanti quo illorum fulgorem demiramur.

Verùm enim verò quid ad id obligat intelligentiam illam ut nobis oſtendat corpora quum quidam excitantur motus in cerebro noſtro? Præterea an neceſſe eſt exiſtere corpora extrà nos, ut excitentur motus in cerebro noſtro? Somnus, animi affectus, inſania nonne eoſdem excitant motus ſine corporum externorum interventu? An evidens eſt corpora quæ non poſſunt ſeſe invicem movere * poſſe communicare ijs quæ obviam habent, vim moventem quam ipſa non habent? Attamen eſto: Corpora ſeſe & ſibi obvia moveant; An is qui dat eſſe omnibus, non poterit etiam per ſe excitare in cerebro noſtro motûs quibus ideæ mentis noſtræ alligatæ ſunt? Denique ubinam in eo eſt contradictio ut nullis novis in cerebro excitatis motibus, mens tamen novas habeat ideas? cùm certum ſit motûs cerebri non excitare ideas mentis, immò ne illos quidem cognoſcamus motûs; Deuſque ſolus poſſit nobis repræſentare ideas noſtras, * ut id alibi probavi. Omninò igitur neceſſe eſt, ut exiſtentiæ corporum externorum certi poſitivè fiamus, cognoſcere Deum, qui in nobis excitat ſenſum illorum, & ſcire, illud ens, utpote infinitè perfectum non poſſe nos fallere. Nam ſi intelligentia quæ nobis omnium rerum dat ideas, vellet, ut ita loquar oblectari repræſentando nobis corpora ut actu exiſtentia, quamquam nullum exiſteret corpus; id nullo negotio effecturam evidenter patet.

*Vid. ca. 3. 1. part. lib. 6. & illuſtrat. ad idem illud caput.

*Vid. cap 6. Part 2. l. 1 & illuſtrat. ad idem illud cap.

His, aut ſimilibus de cauſis Carteſius Philoſophiam ſuam fundamentis immotis ſtabiliturus, non exiſtimavit ſe poſſe ſupponere exiſtentiam corporum, nec illam argumentis ſenſibilibus, quamvis apud vul-

gus certiſſimis probare debere credidit. Ipſe, opinor, æque ac nos noverat, aperiendos duntaxat eſſe oculos ad videnda corpora; ac unumquemque poſſe ad illa admoveri, illáque contrectare, periculum erroris viſus vitandi cauſâ. Humani ingenij cognitionem ſatis erat aſſequutus, ut ejuſmodi argumenta ipſi placitura judicaret. Verùm nec veriſimilitudines, nec varia hominum ſuffragia quærebat. Veritatem licèt ſpretam, gloriæ ex inani fama ortæ anteponebat. Ac per dubitatationes quæ tenuibus ingeniolis ridiculæ videntur ludibrio eſſe malebat, quàm res aſſerere quas nec certas, nec indubitatas ducebat.

Sed quamvis Carteſius validiſſima propoſuerit argumenta quæ ratio ſola poſſit ſuppeditare ad probandam corporum exiſtentiam; quamvis evidens ſit Deum non eſſe fallacem; ac ipſe nos reverâ fallere, poſſet dici; ſi hallucinaremur dum mente noſtra, cæteriſque facultatibus quarum Author eſt ritè & ut par eſt utimur: tamen exiſtentiam materiæ nondum perfectè fuiſſe demonſtratam dicere poſſumus. Etenim in rebus Philoſophicis nihil quicquam debemus credere niſi ad id evidentiâ impellamur. Libertate noſtra quantum poſſumus uti debemus. Judicia noſtra perceptionibus non debent latiùs patere. Itaque quum videmus corpora, judicemus duntaxat nos videre corpora, illáque corpora ſeu viſibilia, ſeu intelligibilia actu exiſtere: Sed cur poſitivè judicaremus exiſtere extrà nos mundum materialem, mundo intelligibili quem videmus ſimilem?

At, inquies, illa corpora videmus extrà nos, & quidem à noſtro maximè diſſitos. Judicia igitur noſtra latiùs non paterent perceptionibus, etſi illa corpora extrà nos exiſtere judicaremus. Sed quid? Nonne videmus lucem extrà nos, & in ſole, quamvis nec extrà nos ſit nec in ſole. Nihilò ſeciùs, concedo illa corpora quæ videmus extrà nos, reverâ eſſe extrà nos: id enim extra omne dubium eſt. Sed nonne evidens eſt dari loca externa, diſtantias, & ſpatia in mundo intelligibili qui eſt objectum immediatum mentis noſtræ? Corpus illud materiale quod nos animamus, (id attentè expenſum velim) non eſt illud quod videmus dum illud adſpicimus, hoc eſt, dum convertimus oculos corporeos versùs illud: Corpus eſt intelligibile quod videmus. Suntque ſpatia intelligibilia inter corpus illud intelligibile, & ſolem intelligibilem quem videmus; quemadmodum ſunt ſpatia materialia inter corpus noſtrum, & ſolem quem adſpicimus. Certè Deus videt dari ſpatia inter corpora quæ creavit: Sed nec videt corpora, nec ſpatia illa per ſeipſa. Non poteſt illa videre niſi per corpora & ſpatia intelligibilia. Deus lucem ſuam aliunde non habet quàm à ſeipſo, mundum materialem non videt niſi in mundo intelligibili quem includit, & in cognitione voluntatum ſuarum, quæ exiſtentiam & motum dant actu omnibus. Ergò dantur ſpatia intelligibilia inter corpora intelligibilia quæ videmus, ſicut ſunt ſpacia materialia inter corpora quæ adſpicimus.

Jam autem obſervandum eſt quòd cùm Deus ſolus cognoſcat per ſe ipſum voluntates ſuas quæ omnia producunt entia, impoſſibile eſſe ut ab alio quoquam ſciamus quàm ab ipſo, an ſit reapſe mundus materialis extrà nos, ſimilis mundo quem videmus, quia mundus materialis nec viſibilis eſt nec intelligibilis per ſe ipſum: ut itaque omnino convincamur exiſtere corpora, demonſtrandum eſt non modò Deum exiſtere, Deumque non eſſe fallacem; ſed præterea Deum nos certos feciſſe ſe reverâ creaſſe corpora: Atque illud eſt quod in Carteſii operibus probatum non video.

Deus mentem alloquitur, ipſamque ad credendum obligat bifariam duntaxat, per evidentiam ſcilicet & per Fidem. Fateor nos Fide eò adduci ut credamus exiſtere corpora, evidentiam verò quod ſpectat plena mihi non videtur; nec puto nos ad credendum quicquam exiſtere præter Deum, & mentem noſtram, ullo argumento inſuperabili ferri. Verum equidem eſt nos ad id valdè proclives eſſe ut credamus exiſtere corpora quæ nos circundent;id lubens Carteſio concedo: at illa propenſio quamtumvis naturalis, ad id tamen credendum nos non adigit per evidentiam, ad id tantùm nos impellit per impreſſionem. Jam autem in judiciis noſtris liberis nihil ſequi debemus præter lucem&evidentiam,ac ſi impreſſioni ſenſibili nos permittamus, penè ſemper decipiemur. Carteſ. Medit. ſexta.

Cur fallimur in judiciis à nobis formatis circa qualitates ſenſibiles, circà magnitudinem, figuram, & motum corporum niſi quia ſequimur impreſſionem ſimilem illi impreſſioni quâ impellimur ad credendum exiſtere corpora?Nonne ignis calidus, nix alba, ſol luce undique affulgens nobis videntur. Nonne videmus qualitates ſenſibiles extrà nos æque ac corpora? Certò tamen conſtat illas qualitates ſenſibiles quas videmus extrà nos reverâ non eſſe extrà nos: aut ſaltem, ſi quis id malit, nihil certi eſt hac ſuper re. Quo igitur moti argumento poſſumus judicare, præter corpora intelligibilia quæ videmus, dari adhuc alia corpora quæ adſpicimus? Quâ evidentiâ cognoſcimus impreſſionem non modò circà qualitates ſenſibiles, verùm etiam circa magnitudinem, figuram & motum corporum fallacem, nos etiam non fallere circa exiſtentiam actualem eorundem corporum: circà id, inquam, evidentiam quæro; ſat enim ſcio veriſimilitudines non deeſſe.

Non me latet illud eſſe diſcriminis inter qualitates ſenſibiles, & corpora, quòd ratio longè faciliùs corrigat impreſſionem ſeu judicia naturalia quæ circa qualitates ſenſibiles feruntur, quàm quæ circa exiſtentiam corporum. Immò omnes rationis admonitiones, & emendationes reſpectu qualitatum ſenſibilium Religioni & Ethicæ Chriſtianæ poſſe optimè accommodari; exiſtentiam etiam corporum non poſſe negari ullo principio religioni conformi.

Nullo negotio concipimus voluptatem & dolorem, calorem, & ipſos colores non eſſe modificationes ſeu modos eſſe corporum; qualitates ſenſibiles in genere non includi in ideâ materiæ; uno verbo,

ſenſus noſtros nobis non repræſentare objecta ſenſibilia qualia in ſe ſunt ſed qualia ſunt relatè ad conſervationem ſanitatis & vitæ noſtræ. Id non modò rationi, ſed multò magis Religioni, & Ethicæ Chriſtianæ conforme eſt; ut id in multis hujuſce operis locis demonſtratum eſt.

Sed non æquè facile eſt ſibi poſitivè perſuadere non exiſtere corpora extrà nos, ac ſibi perſuadere dolorem & calorem non eſſe in corporibus quæ illas ſenſationes in nobis excitare videntur, ſaltem ſanè certum eſt fieri poſſe ut exiſtant corpora extra nos. Nullum nobis ſuppetit argumentum quod probet non exiſtere corpora, quin imò vehementi ferimur inclinatione ad credendum corpora illa reapſe exiſtere. Potiori igitur jure credimus reverâ dari corpora quàm crederemus non dari. Itaque ad credendum exiſtere corpora tenemur. Naturâ enim ferimur ad ſequendum judicium noſtrum naturale, quum illud non poſſumus poſitivè emendare luce & evidentiâ. Cùm enim omne judicium naturale à Deo ſit, judicia noſtra libera juxta hoc poſſumus conformare, quum nullâ ratione poſſumus deprehendere falſitatem iſtius judicii naturalis. Ac ſi in ejuſmodi caſibus falleremur, Author mentis noſtræ errorum noſtrorũ aliquatenùs Author videri poſſet.

Ratiocinium illud forſan ſatis rectum eſt, fatendum tamen eſt illud non poſſe haberi inſtar demonſtrationis evidentis exiſtentiæ corporum. Etenim Deus nos non fert modo inſuperabili ad aſſenſum plenum huic ratiocinio præbendum, ſi illi aſſentimur liberè aſſentimur. Poſſumus non aſſentiri. Si ratiocinium illud meum rectum eſt, credere debemus admodum veriſimile eſſe corpora exiſtere. Sed hoc ſolo ratiocinio illius corporum exiſtentiæ planè convinci non debemus. Alioqui nos ipſi agimus non verò Deus in nobis. Actu libero, ac proinde errori obnoxio aſſentimur, non verò impreſſione inſuperabili. Credimus enim quia liberè volumus id credere, non verò quia id videmus evidenter.

Certè ſola fides poteſt nos convincere realis corporum exiſtentiæ. Accurata demonſtratio non poteſt haberi exiſtentiæ ullius entis niſi entis neceſſariò exiſtentis. Ac ſi rem attentè incipiamus, facilè comperiemus nequidem poſſe fieri ut cognoſcamus cum plenâ evidentiâ an Deus verè ſit nec ne Creator mundi materialis & ſenſibilis; talis enim evidentia reperitur tantùm in relationibus neceſſariis; Jam autem nulla eſt neceſſaria relatio inter Deum & ejuſmodi mundum. Potuit illum non creare, ac illum duntaxat condidit, quia ſic voluit, & quidem liberè.

Beati in cœlo luce evidenti optimè vident Filium à Patre genitum fuiſſe, & Spiritum Sanctum procedere à Patre & Filio; quippe illæ emanationes ſunt neceſſariæ. At verò cùm mundus non ſit emanatio neceſſaria à Deo, non ſequitur eos qui ipſius Dei eſſentiam, clariſſimè vident, ea quæ extrinſecùs producit clarè etiam videre. Credo tamen Beatos certò ſcire mundum exiſtere: Sed id ſciunt quia Deus id illos

edocet

edocet ipſis manifeſtando voluptates modo nobis incognito: & nos ipſi in hiſce terris degentes mundi exiſtentiam certò tenemus, quia fides nos docet mundum à Deo creatum fuiſſe; & quia fides illa judiciis naturalibus ſeu ſenſationibus noſtris complexis, quum eæ omnium ſenſuum noſtrorum teſtimonio confirmantur, memoriâ noſtrâ emendantur, & ratione diriguntur, conformis eſt.

Haud equidem ignoro argumentum, ſeu principium fidei noſtræ primâ fronte ſupponere videri exiſtentiam corporum, *fides ex auditu*. Supponere videtur Prophetas, Apoſtolos, Scripturam Sacram, Miracula; ſed ſi ad rem ſeriò attendamus, agnoſcemus quamvis nihil præter ſpecies ſeu apparentias (verbo ſit venia) hominum, Prophetarum, Apoſtolorum. Script. S. Miraculorum &c. ſupponeremus, tamen id quod per ſuppoſitas illas apparentias didicimus, eſſe extrà omne dubium; cùm ut id jam multoties expoſui Deus ſolus poſſit repræſentare menti ſuppoſitas illas ſpecies ſeu apparentias, Deuſque non ſit fallax, nam fides hæc omnia ſupponit. Jam apparentiâ Script. S. & per apparentias Miraculorum docemur Deum condidiſſe cœlum & terram, verbum aſſumpſiſſe carnem, & alias ſimiles veritates quæ ſupponunt exiſtentiam mundi creati. Ergò ex fide conſtat exiſtere corpora, & omnes illæ apparentiæ per fidem fiunt realitates. Reſponſioni ad objectionem quæ hominibus è vulgò nimis abſtracta videtur diutiùs inſiſtere inutile eſſet: ſupra dictis ni fallor ſatisfiet lectoribus non ita moroſis.

Ex his igitur concludamus nos poſſe immò debere emendare judicia naturalia aut perceptiones complexas quæ relationem habent ad qualitates ſenſibiles quas tribuimus corporibus nos circundantibus, aut noſtro. Judicia verò naturalia quod ſpectat quæ relationem habent ad exiſtentiam actualem corporum, quamvis abſolutè loquendo poſſimus temperare à judicijs liberis quæ his accommodentur, non debemus tamen, quia judicia illa naturalia cum fide maximè conſentiunt.

Porrò tota hæc obſervatio præcipuè ad id deſtinata fuit ut veritas hæc ſeriò expendatur; nempe ſolam ſapientiam æternam poſſe nos illuminare; omnéſque cognitiones ſenſibiles quæ ad corpus noſtrum referuntur eſſe fallaces; aut ſaltem non eſſe comitatas luce illâ evidenti quæ ad aſſenſum adigit. Non me equidem fugit vulgus hominum haſce cogitationes nequaquam eſſe approbaturum, & ratiocinia mea eis, pro copia aut penuria ſpirituum ipſorum animalium, riſum aut indignationem paritura. Quippe imaginatio ferre nequit veritates abſtractas & inuſitatas; Illas habet aut tanquam ſpectra quibus terretur, aut tanquam phantaſmata quæ ridet. At imaginationibus vividis & audacibus malo eſſe ludibrio, atque indignationem terroremque incutere debilibus & timidis, quàm veritati teſtimonium non perhibere, ac de ijs qui, adversùs impetum corporis in mentem ſtrenuè renitentes, reſponſa ſapientiæ nos illuminantis à confuſo imagina-

Digitized by Google

tionis nos perturbantis & decipientis tumultui diſcernere norunt, non benè mereri.

ILLVSTRATIO
ad quintum Caput ſecundi libri.

De Memoria & Habitibus ſpiritualibus.

IN illo capite de memoria & habitibus ſpiritualibus loqui multis de cauſis operæ pretium non duxi; inter quas præcipua petitur ex eo quòd non habeamus ideam claram mentis noſtræ: quomodo enim poſſet clarè explicari quænam ſint diſpoſitiones, quas operationes mentis in ipſa relinquunt, quæ diſpoſitiones ſunt ipſius habitus, cùm nequidem clarè cognoſcatur natura mentis? Certè nequeunt cognoſci mutationes quæ enti alicui poſſunt obvenire, quum illius natura clarè non cognoſcitur. Nam ſi, exempli gratia, ideam claram extenſionis non haberent homines fruſtra ipſius figuras cognoſcere conarentur. Tamen quandoquidem à me efflagitatur ut de re quæ per ſe mihi nota non eſt verba faciam, ſic procedo ut hac in re ſolis ideis claris nitar.

Suppono Deum ſolum agere in mentem, ipſique ideas omnium repræſentare: ac ſi eveniat ut mens aliquod objectum per ideam clariſſimam & vividiſſimam percipiat, id fieri quia Deus ipſi illam ideam modo perfectiſſimo repræſentat.

Præterea cùm voluntas Dei ordini, & juſtitiæ ſit omnino conformis, ſuppono ſufficere ut quid obtineatur, id jure eſſe debitum; his quæ diſtinctè intelliguntur poſitis; memoria ſpiritualis facilè explicatur. Cùm enim ordo poſtulet, ut mentes quæ de aliquo objecto ſæpiùs cogitarunt, de eodem denuò faciliùs cogitent, ideámque illius habeant clariorem & vividiorem ijs quæ de illo non niſi parumper cogitarunt; Voluntas Dei qui ſecundùm ordinem indeſinenter operatur, ipſorum menti repræſentat, ſtatim atque id optant, ideam claram & vividam illius objecti. Adeò ut juxtà hanc explicationem memoria, & cæteri habitûs purarum intelligentiarum, non conſiſtant in facilitate ad operandum, quæ ex quibuſdam ipſarum modificationibus oriatur, ſed in ordine immutabili Dei, & in jure quod mens ſibi vindicat in res quæ ipſi fuerunt ſubjectæ: Et tota mentis potentia à Deo ſolo immediatè & unicè dependet. Cùm vis ſeu facilitas ad agendum quam omnes creaturæ in ſuis deprehendunt operationibus, nihil aliud ſit, hoc ſenſu, quam voluntas efficax Creatoris.

Nec putem ab iſta explicatione eſſe deſiſtendum propter pravos ha-

Digitized by Google

bitus peccatorum, & damnatorum. Quamvis enim Deus efficiat quicquid reale & poſitivum eſt in actionibus peccatorum, evidenter tamen patet ex iis quæ in primâ illuſtratione dixi Deum non eſſe Authorem peccati.

Credo tamen, & ni fallor, credere debeo, poſt actionem mentis, in ipſa ſupereſſe quaſdam mutationes quæ ipſam ad eandem illam actionem diſponant. Sed quia illas mutationes non novi, illas etiam explicare nequeo; ideam enim claram mentis meæ non habeo, in quâ poſſim deprehendere omnes modificationes quas poteſt ſuſcipere.

Credo argumentis Theologicis, non verò argumentis claris & evidentibus motus, cauſam cur puræ intelligentiæ videant clariùs objecta quæ jam contemplatæ ſunt, quàm alia, non præcisè eſſe quia Deus ipſis repræſentat illa objecta modo vividiori & perfectiori, ſed quia reipſa magis diſpoſitæ ſunt, ad recipiendam in ſe eandem actionem Dei. Quemadmodum facilitas ad pulſanda inſtrumenta, quam ſibi comparaverunt nonnulli, non conſiſtit in eo quòd ſpiritus animales ad movendos digitos neceſſarij, majori in ipſis polleant vi & agilitate quàm in cæteris hominibus, ſed in eo quòd viæ per quas ſpiritus fluunt ſint magis lubricæ & planæ, habitu exercitio comparato, ut id cap. ſuprà notato explicui. Fateor tamen omnes uſus memoriæ, & cæterorum habituum non eſſe neceſſarios ijs qui cum Deo intimè uniti, in ipſius lumine quaslibet ideas; & in ipſius voluntate omnem facilitatem ad agendum quam poſſent optare, reperiunt.

V. Illuſtr. ad Cap. 7. Part. 2. Lib. 3.

ILLVSTRATIO
ad Caput Septimum ſecundi Libri.

Summa argumentorum & explicationum à me traditorum circa peccatum originale. Cum reſponſionibus ad objectiones quæ mihi viſæ ſunt validiſſimæ.

VT difficultatibus quæ circa peccatum originale ipſiuſque propagationem poſſunt oriri, ordine reſpondeam, nihil abs re me facturum puto ſi ea quæ in multis locis hujuſce operis ſuper hac materiâ dixi paucis hîc reſumam, hæc ſunt igitur præcipua mea argumenta. Illa modo ſpeciali ita diſpoſui, ut ijs fierent magis clara qui illa examinare attentè voluerint.

I.

Deus vult ordinem obſervari in operibus ſuis. Quicquid clarè concipimus conforme eſſe ordini, illud Deus vult; ac vice verſa quic-

quid clarè concipimus ordini repugnare, illud Deus non vult. Hæc veritas evidenter patet iis omnibus qui ens infinitè perfectum viſu fixo & puro poſſunt contemplari. Nihil eſt quod eos turbare aut quatere, poſſit ſuper hac re: Et clarè vident omnes difficultates quæ poſſunt moveri circa illud principium oriri tantùm ex ignorantia in qua verſantur homines circa ea quæ ipſos ſcire neceſſe eſſet ad ſolvendas illas difficultates.

I I.

Deus nullum habet alium finem quàm ſe ipſum in operationibus ſuis: Id ordo poſtulat.

I I I.

Deus creat & conſervat mentem hominis,ut circa ipſum occupetur; ipſum cognoſcat & amet; Deus enim eſt finis operum ſuorum. Ordo id poſtulat, Deus non poteſt velle ut id quod non eſt amabile; ametur; ſeu potiùs Deus non poteſt velle ut quod minùs amabile eſt, potiſſimùm ametur. Hinc igitur patet naturam eſſe corruptam & inordinatam; cùm mens amet corpora quæ non ſunt amabilia, immò ipſa Deo ſæpè anteponat amore ſuo. Peccatum igitur originale, ſeu naturæ depravatio haud indiget probatione: Unuſquiſque enim ſatis ſentit in ſeipſo legem quæ ipſum captivum detinet & perturbat; quæque à Deo inſtituta non eſt, cùm ordini, qui ipſius voluntatis regula eſt,repugnet.

I V.

Intereà tamen homo ante lapſum, ſenſationibus prævenientibus non verò cognitionibus claris admonebatur an ſeſe corporibus circumjacentibus adjungere, an verò ab iis ſecedere deberet. Ordo id poſtulat. Contrà ordinem eſt mentem ad id adigi ut corporibus ſeſe applicet. Poteſt equidem ipſis uniri, Sed propter ipſa non fuit creata. Cognoſcere igitur Deum, corpora verò ſentire debet. Præterea, cùm corpora ipſius bonum non poſſint conſtituere,mens non poſſet iis uniri niſi ægrè admodum,ſi ea duntaxat cognoſceret ut in ſe ſunt, nec in ipſis ſentiret id quod non ineſt. Falſum itaque bonum debet diſcerni ſenſu præveniente, ut ametur amore inſtinctûs; & verum bonum debet cognoſci cognitione clara, ut ametur amore libero & rationali. Denique format, & conſervat hominem Deus ut ab ipſo cognoſcatur & ametur. Ergò capacitas ipſius mentis figurarum & configurationum infinitarum corporum ipſum ambientium, & corporis quod animat cognitione,ipſo invito, impleri immò nec diſpeſci debet. Tamen ut pateat cognitione clarâ, an hic fructus hoc tempore alimento corporis aptus ſit, tot prænoſcenda mihi videntur, totque formanda ratiocinia; ut mens capacior iis omnibus tota occuparetur.

V.

Verùm, licèt primus homo ſenſationibus prævenientibus præmoneretur, an deberet uti corporibus ipſum circundantibus an verò ſecùs, non agitabatur tamen motibus involuntariis aut rebellibus;

Digitized by Google

Immò ideas rerum ſenſibilium ex mente ſua pro lubitu delebat, ſive ijs uteretur ſive non: Id enim ordo poſtulat. Mens poteſt equidem uniri cum corpore; ſed ab eo non debet pendere, ipſi debet imperare. His adde quòd omnis amor quem Deus nobis imprimit, debeat ad ipſum terminari: Deus enim nihil producit in nobis quod propter ipſum non ſit. Denique corpora non ſunt amabilia. Infrà noſtram amandi facultatem ſubſidunt. Ergò in prima naturæ inſtitutione corpora non poſſunt mentem inflectere versùs ſe, nec illam ferre ad ipſa conſideranda & amanda tanquam bona.

V I.

Corpora quibus circundamur in mente noſtra non agunt niſi quum quoſdam motûs in corpore noſtro excitant, & motûs illi ad præcipuam cerebri partem tranſeunt. Nam pro mutationibus in illa parte factis, ipſa mens mutatur & objectis ſenſibilibus agitatur. Id ſatis jam probavi, ſatíſque experientià demonſtratur. Hoc poſito, ex articulo præcedenti primum hominem, pro lubitu, motûs corpori ſuo aut ſaltem motûs præcipuæ ipſius cerebri parti communicatos ſtitiſſe evidenter patet. Ordo id poſtulabat, ac idem per conſequens volebat is cujus voluntas ordini ſemper conformis eſt, nihilque adverſus ordinem poteſt efficere, quamvis ſit omnipotens. Homo itaque poterat interdum legem naturalem communicationis motuum, ſuſpenſam inhibere; cùm eſſet ſine concupiſcentia, nec intra ſe ullos ſentiret motûs involuntarios & rebelles.

V I I.

Verùm primus homo in peccatum ſemel lapſus ab illa poteſtate decidit: Ordo id ſic poſtulat: Æquum enim non eſt ut in peccatoris, & rebellis gratiam, in lege generali communicationis motuum aliæ ſint exceptiones, præter eas quæ omninò ſunt neceſſariæ ad vitæ noſtræ & ſocietatis civilis conſervationem. Cùm itaque corpus hominis actione objectorum ſenſibilium perpetuò concutiatur, ipſiuſque mens omnibus præcipuæ partis ipſius cerebri motibus agitetur; Hinc ſequitur ipſam mentem nunc à corpore cui tantùm fuerat unita, cuique ante peccatum imperabat, pendêre.

V I I I.

Jam autem hic fuit Adami proceſſus in peccando. Amare voluptatem illamque guſtare naturale eſt; id Adamo non fuerat prohibitum. Res eodem ſe habet modo de gaudio: ex perfectionum ſuarum naturalium contemplatione gaudium percipere licet: hoc in ſe non eſt illegitimum. Homo ad id conditus fuerat ut eſſet beatus; jam verò voluptas & gaudium realem conciliant fœlicitatem. Igitur primus homo ex uſu bonorum ſenſibilium percipiebat voluptatem, gaudioque, ſuas contemplando perfectiones naturales, afficiebatur: nos enim tanquam fœlices, aut perfectos conſiderare non poſſumus, quin gaudium ſentiamus. Sed tales in officio ſuo non experiebatur delectationes; Nam licèt Deum ipſius bonum eſſe probè noſſet, id tamen non ſentie-

Digitized by Google

Vide Illuſtr. ad Cap. 5. bat, ut id multoties probavi. Itaque gaudium quod in officio ſuo præſtando, percipiebat haud erat admodum ſenſibile. His ſuppoſitis. Ut homini non erat capacitas mentis infinita, ipſius voluptas, aut gaudium minuebat viſum clarum mentis, quo cognoſcebat Deum eſſe ſuum bonum, ſolumque illud bonum ab ipſo amari debere. Nam voluptas eſt in mente ipſamque modificat, adeò ut quò magis voluptas nos afficit & agitat, eò magis impleat noſtram cogitandi capacitatem. Id experientiâ aut ſenſu interno quem de nobis habemus edocemur.

Illud igitur eſt quod hac de re poſſumus cogitare. Poſtquàm primus homo paulatim ſivit capacitatem mentis ſuę ſenſu vivido alicujus gaudii è ſuperbiâ orti, aut forſan aliqua cupiditate ſeu voluptate ſenſibili impleri; præſentia Dei, & cogitatio de officio evanuerunt ab ipſius mente, quia in veri boni inquiſitione lumen Divinum quo gaudebat ſtrenuè ſequi neglexerat. Atque ſic diſtractus, labilis factus eſt; præcipua enim ipſius gratia, præcipuaque vis poſita erat in lumine quo potiebatur & in officii ſui cognitione, cùm tunc delectationibus prævenientibus non indigeret, quæ nobis nunc neceſſariæ ſunt ut concupiſcentiæ reſiſtamus.

I X.

Atque obſeruandum eſt nec ſenſus prævenientes quibus Adam afficiebatur in uſu bonorum corporis, nec gaudium quod ex felicitatis & perfectionis ſuæ conſideratione percipiebat, veras non eſſe cauſas ipſius lapsûs. Probè enim noverat Deum ſolum poſſe in ipſo excitare voluptatem aut gaudium. Illum itaq; unum amare debebat, cùm id duntaxat ſit amandum, quod vera eſt cauſa fœlicitatis noſtræ. Ut nihil erat quod turbaret cognitionem & lumen primi hominis, cùm illud purum conſervare volebat omnes ſenſationes quæ poterant ipſum diverſum agere & ab eo à quo illuminabatur & corroborabatur diſtrahere ex mente ſuâ delere poterat & debebat. Recordari ipſum decebat, Deum ipſi ſeſe non ſentiendum ut bonum, ſed ut talem cognoſcendum duntaxat præbere; ut citiùs mereretur mercedem, uſu perpetuo libertatis ipſi indultæ.

Poſito igitur quòd Adamus & Eva peccaverint, ac poſt peccatum motus involuntarios & rebelles in ſe ipſis ſenſerint: Dico ipſorum liberos debuiſſe naſci peccarores, ac motibus concupiſcentiæ obnoxios ut ipſi erant. Hæc ſunt aſſertionis meæ argumenta.

X

In capite quod hæc ſcribendi mihi fuit occaſio fusè probaui, tantam eſſe communicationem inter cerebrum matris, & cerebrum infantis ipſius, ut omnes motus omniaque veſtigia in cerebro matris impreſſa, excitentur etiam in cerebro infantis. Cùm itaque mens infantis uniatur corpori ipſius eo ipſo inſtanti quo creatur; quia conformatio corporis obligat Deum, ut ſequendo voluntates ſuas generales, ipſi det mentem quo *informetur*; hinc evidenter patet mentem illam eodem ipſo momento quo creatur habere inclinationes corruptas & versùs cor-

pora veni; cùm ab eo momento inclinationes habeat reſpondentes motibus, actu excitatis in cerebro cui unita eſt.

X I.

Sed quia contra ordinem eſt mentem verſùs corpora converti, ipſaque amare; infans eſt peccator & inordinatus ſtatim atque creatur. Deus qui amat ordinem illum odit in hoc ſtatu. Ipſius tamen peccatum non eſt liberum: Ipſius mater illum in iniquitate concepit propter communicationem inſtitutam, ordine naturæ inter cerebrum maternum & cerebrum infantis.

X I I.

Jam autem illa communicatio optima eſt in ſua inſtitutione multis de cauſis. Primò, Quia utilis eſt, & forſan neceſſaria ad *conformationem fœtus.* Secundò, Quia poterat ope illius communicationis commercio uti cum parentibus; æquum enim erat ipſum cognoſcere à quo haberet corpus quod animabat. Denique infans non poterat ſcire quæ extrinſecùs agebantur, quidve de illis cogitare deberet, niſi ope illius communicationis. Cùm corpus haberet, par erat ipſum habere cogitationes quæ ad illud referrentur, nec privari contemplatione operum divinorum inter quæ vivebat. Multas alias exiſtimo dari rationes iſtius communicationis præter has à me allatas; ſed hæ ad illam vindicandam adverſùs omnes obmurmurotores, omnemque arcendam criminationem ab operibus illius cujus omnes voluntates ordini neceſſariò ſunt conformes ſufficere videntur.

X I I I.

Æquum tamen non eſt infantem invitum excipere veſtigia objectorum ſenſibilium: ac ſi mens unico momento ante unionem cum corpore crearetur, ſi per unicum momentum in innocentia & ordine ſtaret, pleno jure, & ex neceſſitate ordinis aut legis æternæ poſſet ſuſpendere illam communicationem; quemadmodùm primus homo ante peccatum ſiſtebat pro arbitrio motus in ipſo excitatos; etenim ordo poſtulat ut corpus menti obtemperet: Sed quia mens infantium nunquam fuit grata Deo; nunquam juſtum fuit Deum in eorum gratiam mutare legem communicationis motuum. Juſtum itaque eſt infantes naſci peccatores & inordinatos & ordo naturæ non eſt cauſa illorum peccati: ordo ille juſtus eſt. Sed peccatum parentum eſt cauſa peccati ipſorum. Hoc ſenſu juſtum non eſt parentem peccatorem procreare liberos ſe perfectiores, ipſoſque imperium in corpus habere, quod mater in ſuum non habet.

X I V.

Poſt peccatum Adami quod omnia pervertit & corrupit, Deus equidem poterat aliquid immutando in ordine naturæ, malis ex peccato natis mederi. Verùm Deus voluntates ſuas ita non mutat. Nihil vult quod non ſit juſtum. Quod ſemel voluit, illud ſemper uult: ſeſe non corrigit: ipſum non pœnitet: Conſtanter vult id quod vult. Ipſius

Digitized by Google

æterna decreta non pendent ab humanæ voluntatis inconſtantia, nec æquum eſt illa huic ſubmitti.

X V.

Verùm enim verò ſi liceat mortalibus in Dei conſilia penitiùs introſpiſcere, ac cogitata ſua proferre circa cauſas ob quas ordinem ſupra memoratum inſtituit, peccatumque primi hominis permiſit; haud ullam credo fore ſententiam Majeſtate diviná digniorem, magisque Religioni & rationi conformem, quàm quæ ſtatueret præcipuum Dei conſilium in operationibus externis, eſſe Incarnationem Filii: Deum inſtituiſſe ordinem naturæ, perturbationemque in eo factam permiſiſſe ut tanto faveret operi: Ipſum ſiviſſe omnes homines mancipari peccato, ne quiſquam in ſe ipſo gloriaretur; immò ipſum permittere concupiſcentiam in ſanctiſſimis, ne ſibi ſuperbè complaceant. Cùm enim quis perfectiones ſuas conſiderat ægrè ſe adſpernatur; niſi eodem tempore videat & amet ſummum bonum, ad cujus præſentiam omnis noſtra perfectio omniſque magnitudo noſtra evaneſcit.

Vid 5. Dialogum Colloquiorum Chriſtianorum. Aug. in Iul. l.6.c.3.

Fateor concupiſcentiam meriti materiam poſſe nobis præbere; ac maximè æquum eſſe mentem ad tempus ægrè ſequi ordinem, ut pro hoc merito digna habeatur quæ illi ordini in æternum cum voluptate ſubjiciatur. Deum prævіſo peccato, hoc fine concupiſcentiam permiſiſſe non inficior. Sed cùm concupiſcentia non ſit abſolutè neceſſaria ad merendum; ſi Deus eam permiſerit, id eo conſilio fecit, ut nemo bonum poſſet facere ſine auxilio quod Jeſus Chriſtus nobis meritus eſt, atque ne homo propriis viribus ſuis gloriaretur. Clarum enim eſt hominem non poſſe ſibi bellum inferre, ac ſeſe vincere, niſi animetur ſpiritu Jeſu Chriſti, qui utpotè fidelium caput, ipſis diſpoſitiones motibus concupiſcentiæ à primo homine oriundæ omninò oppoſitas dat.

X V I.

Poſito igitur quòd infantes cum concupiſcentia naſcuntur, ipſos peccatores eſſe evidenter ſequitur, cùm ipſorum cor versùs corpora quantùm poteſt converſum ſit. In ipſorum voluntate nihil adhuc eſt præter amorem, & quidem ille amor eſt inordinatus. In ijs itaque nihil eſt quod Deus poſſit amare, cùm Deus amare nequeat inordinationem.

X V I I.

At verò cùm in Chriſto fuerunt regeniti, hoc eſt, cùm ipſorum cor versùs Deum converſum fuit, ſine motû actuali amoris ſive diſpoſitione internâ ſimili diſpoſitioni quæ remanet poſt actum aliquem amoris erga Deum: Tum cõcupiſcentia non ampliùs eſt peccatum in ipſis: Tum enim non ampliùs ſola eſt in corde ipſorum; ei non ampliùs dominatur. Amor habitualis in ipſis remanens gratiâ Baptiſmatis in Jeſu Chriſto, liberior aut fortior eſt amore in ipſis habitante per concupiſcentiam ab Adamo contractam. Similes ſunt Juſtis qui per ſomnum concupiſ-

cen-

centiæ motûs ſequuntur, gratiam Baptiſmatis non amittunt, quia iſtis motibus liberè non conſentiunt.

XVIII.

Nec ita mirum videri debet, ſi poſſe fieri credam, ut infantes baptizationis inſtanti, Deum amore libero ament. Cùm enim ſecundus Adamus priori ſit contrarius, cur tempore regenerationis non liberabit infantes ex ſervitute corporis cui mancipati tantùm ſunt propter primum Adamum: Ut illuminati, & excitati gratiâ vivâ & efficaci ad Deum amandum, ipſum omnes ament amore libero & rationali, primo Adamo nihil obſtante. Nemo unquam deprehendit, inquiet aliquis, ipſorum corpus vel per unicum momentum deſinere agere in mentem: ſed quis miretur ſe non videre id quod viſibile non eſt. Unicum momentum ſufficit ad patrandum illum actum amoris. Cùm autem ille actus poſſit formari in mente, nullis ex eo impreſſis veſtigiis cerebro, mirandum quoque non eſt, adultos ipſos dum baptizantur non ſemper meminiſſe iſtius actûs: Quippe memoria eorum quæ nulla cerebro inſculpunt veſtigia non conſervatur.

XIX.

Veterem hominem ſeu concupiſcentiam cum Jeſu Chriſto crucifigi, noſque mortuos & ſepultos eſſe cum eo per Baptiſma nos docet Divus Paulus. Nunquid id fieret quia tum liberamur ab impetû corporis in mentem, concupiſcentiaque veluti extincta eſt hoc inſtanti? Verùm equidem eſt illam reviviſcere: ſed cùm ſemel deleta fuerit, ac infantes in eo permiſerit ſtatu ut amarent Deum, ipſis ampliùs officere nequit, quamvis in iis reviviſcat. Cùm enim, duplex amor in corde ſit: amor naturalis, & amor liber; ordo poſtulat ut ſolius amoris liberi ratio habeatur: Ac ſi infantes in Baptiſmate amarent Deum actû nullatenùs libero, corpora poſteà multis actibus ejuſdem ſpeciei amantes; Deus fortè non poſſet ordinem ſequendo unicum actum pluris facere multis actibus, iiſque omnibus naturalibus, & non liberis. Seu potiùs ſi amores illi contrarij inter ſe vi æquales eſſent, poſtremi rationem habere deberet; eadem ratione qua cùm in uno corde duo amores liberi inter ſe contrarij fuerunt, Deus poſterioris ſemper habet rationem, cùm gratia amittatur unico peccato mortali.

XX.

Negari tamen non poteſt Deum poſſe, nequaquàm ſuſpenſâ dominatione corporis in mentem infantis, ipſum reddere juſtum, aut ipſius voluntatem versùs ſe inflectere, in ipſius mentem indendo diſpoſitionem illi ſimilem quæ remanet poſt motum actualem amoris Dei. Verùm illa agendi ratio ad naturam æquè propè accedere non videtur ac alia; Clarè enim non concipimus, quid poſſent eſſe illæ remanentes diſpoſitiones. Id equidem mirum non eſt; cùm enim ideam mentis claram non habeamus; ut id alibi probavi, mirum non eſt nos non cognoſcere omnes modificationes quas poteſt ſuſcipere. At menti non poteſt ſatisfieri rebus quas clarè non percipit. Miraculum extraor-

Vid. Cap. 7. 2. part. 3. Lib. & ipſius illuſtrat.

dinarium, videtur nec neceſſarium ut mens illas diſpoſitiones acquirat ſine actû præcedenti. Id fieri nequit per vias quæ omnium ſimpliciſſimæ videntur. Cùm è contra, ſecundo Adamo producente in mente infantis qui baptizatur prorsùs contrarium ab eo quod primus Adam in eadem mente anteà produxerat; ſufficit ut regeneretur, Deum per vias ordinarias, quibus adultos ſanctificare ſolet, in ipſo agere. Cùm enim infans per illud temporis momentum nullis afficiatur ſenſationibus aut motibus quæ ipſius cogitandi & volendi facultatem impleant; nihil impedit quominùs cognoſcat & amet verum ſuum bonum. Plura non addo, quia neceſſe non eſt ſcire præcisè, quomodo fiat regeneratio infantium, modò vera in ipſis regeneratio, aut juſtificatio interna & realis ex actibus aut ſaltem habitibus fidei, ſpei, & charitatis nata, admittatur. Si Explicationem præjudiciis adeò contrariam propoſui, id eo conſilio feci, ut iis etiam ſatisfacerem, qui nolunt admittere habitus ſpirituales, ipſiſque probarem poſſibilitatem regenerationis infantium; namque *imputatio* manifeſtam contradictionem involuere mihi videtur; Deus enim non poteſt habere ut juſtas, & amare actû creaturas quæ actû ſunt in ſtatû peccati; quamvis poſſit propter Jeſum Chriſtum conſilium inire eos in ordinem reſtituendi, & actû amandi poſtquàm reſipuerint.

OBIECTIONES ADVERSVS ARGVMENTA & Explicationes Peccati Originalis.

OBIECTIO ADVERSUS PRIMUM ARTICULUM.

Ad ſingulas objectiones recurrendum eſt ad art in quem facta fuit.

DEUS vult ordinem, id quidem verum eſt; verùm voluntas ipſius inſtituit illum ordinem, non verò ſupponit. Quicquid Deus vult eſt juxtà ordinem, non aliâ de causâ, quàm quia ipſe id vult. Si Deus velit mentes corporibus ſubmitti, ipſa amare & timere, non eſt contrà ordinem: Si Deus vellet bis 2. non eſſe 4. is non mentiretur qui diceret bis 2. non eſſe 4. id verum eſſet. Deus eſt principium omnis veritatis: Magiſter omnis ordinis: nihil ſupponit, nec veritatem, nec ordinem: omnia ipſe efficit.

Reſponſio.

Omnia igitur everſa ſunt. Nulla ampliùs eſt ſcientia, nulla Ethica, nulla argumenta pro Religione quorum vis eludi non poſſit. Hæc

Digitized by Google

conſequentia videbitur clara cuicumque aſſequutus fuerit falſum illud principium; Deum ſcilicet producere ordinem & veritatem voluntate prorsùs libera. Sed reſpondeamus accuratiùs.

Reſpondeo igitur Deum nil poſſe agere & velle ſine cognitione; atque ita ipſius voluntates aliquid ſupponere; ſed id quod ſupponunt non eſt quid creatum. Ordo, veritas, ſapientia æterna, eſt exemplar omnium Dei operum: Jam verò illa ſapientia non eſt creata: Deus qui omnia fecit illam tamen nunquam fecit, quamvis ipſam Deus perpetuò ex ſuæ eſſentiæ neceſſitate gignat.

Quicquid Deus vult eſt juxtà ordinem, eâ ſolâ de cauſâ quòd Deus, id vult; fateor; ſed res ſic ſe habet, quia Deus non poteſt adversùs ſeipſum, adversùs ſapientiam & lumen ſuum agere. Poteſt equidem nihil producere ad extrà. Sed ſi agere velit, non poteſt quin ſequatur ordinem immutabilem ſapientiæ quam neceſſariò amat: Nam Religio, & ratio Deum, ſine Filio, Verbo, & Sapientia ſua nihil agere me docent. Non dubito igitur dicere Deum non poſſe poſitivè velle ut mens ſubjiciatur corpori; quia hęc ſapientia ſecundùm quam Deus vult quicquid vult, mihi clarè notificat id eſſe contra ordinem. Atq; id in illa ipſa ſapientia clarè video: Quia illa eſt ratio ſuprema & univerſalis, quam omnes mentes participant, ob quam omnes intelligentiæ ſunt creatæ, per quam omnes homines ratione gaudent. Quippe nemo inter mortales eſt ſibi ipſi ratio, ſapien ia, & lumen. Niſi forſan cùm alicui eſt ratio peculiaris à ratione univerſali diverſa, falſus ſplendor pro vera luce, & mera ſtultitia pro ſapientia.

Ut plerique homines haud diſtinctè norunt, ſolam ſapientiam æternam ipſos illuminare, ideaſque intelligibiles quæ ſunt objectum immediatum ipſorum mentis creatas non eſſe: eo adducti principio, leges æternas, veritateſque immutabiles tales inſtitutas eſſe voluntate Dei libera arbitrantur. Atque illo præjudicio præpeditus Carteſius dixit Deum potuiſſe efficere ut bis quatuor non eſſent octo, utque tr s anguli cujuſpiam trianguli non eſſent æquales duobus rectis, quia *nullus eſt ordo*, inquit, *nulla lex, nulla bonitatis & veritatis ratio quæ à Deo non pendeat*, & quia ipſe *ab æterno decrevit, & inſtituit ut ſupremus Legislator veritates æternas.* Nempe, Doctiſſimus ille Philoſophus ſatis non attendebat eſſe ordinem, legem, rationem ſupremam quam Deus amat neceſſariò, quæ ipſi coæterna eſt, & ſecundùm quam neceſſe eſt ipſum agere, ſi modò velit agere.

Reſponſio ad ſextas objectiones adverſus Medit. art. 6. art. 8.

Deus enim indifferens eſt in operibus externis, verùm non eſt indifferens, quamvis ſit planè liber; in modo agendi: ſemper modo ſapientiſſimo & perfectiſſimo agit: ordinem immutabilem & neceſſarium ſemper ſequitur. Ita, Deus poteſt nec mentes, nec corpora creare; ſed ſi duo illa entium genera creet, illa debet creare per vias ſimpliciſſimas, & in ordinem perfectiſſimum digerere. Poteſt, e. g. unire mentes corporibus, ſed ipſum non poſſe mentes corporibus ſubjicere defendo; niſi pro ordine quem ſemper ſe-

Vid. Illuſtr. c. 6. 2. part. 1.;

quitur, peccatum ad id ipſum adigat, ut jam expoſui articulo ſeptimo, & in primâ obſervatione ſub finem.

Ut nonnullis inſtantiis quibus urgeri poſſem occurram, operæ pretium me facturum eſſe puto, ſi moneam, homines immeritò ſeſe ipſos conſulere, quum doceri volunt quid Deus facere, aut velle poſſit. De ipſius voluntatibus ex inclinationum ſuarum conſcientia ſeu ſensû interno judicare non debent. Deum ſæpè injuſtum, crudelem, peccatorem, non verò potentem efficerent. Principium illud generale omnium præjudiciorum quibus occæcantur abdicare debent, quo de omnibus relatè ad ſeipſos judicant; idque ſolum Deo tribuere quod clarè concipiunt includi in idea entis ſummè perfecti: De rebus enim judicandum non eſt niſi per ideas claras. Tunc Deus quem adorabunt non erit ſimilis Diis veterum Ethnicorum, qui ut ipſorum fictores crudeles, adulteri, & libidinoſi erant. Immò nec ſimilis erit Deo nonnullorum Chriſtianorum, qui ut illi omnem potentiam quâ peccator pollere optaret affingant, ipſi dant poteſtatem agendi contrà omnem ordinem, peccatum impunitum relinquendi, & homines adjudicandi pœnis æternis quantumvis juſtos & inſontes.

SECVNDA OBIECTIO
CONTRA ARTICULUM PRIMUM.

Si Deus velit ordinem ſecundùm quem fiunt monſtra; haud dico inter homines, quippe qui peccaverunt; ſed inter animalia, & plantas. Quænam eſt cauſa corruptionis generalis in aere quæ tot morbos gignit; Quo ordine tempeſtates ſolitum non obſervant ordinem, ſol aut gelu comburit fructûs terræ? An id vocaveris cum ordine & ſapientia agere, dare animali membra prorsùs inutilia, ut fructûs formati gelu pereant permittere? Nonne ſatiùs eſt dicere Deum facere quodcumque ipſi lubet, ipſumque ſupra omnem ordinem legemque eſſe. Etenim ut de rebus majoris momenti agamus quàm de fructibus, de quibus quodlibet fieri poteſt; certè terra ex qua Deus conficit vaſa ad iram, eadem eſt ex qua parat vaſa ad miſericordiam.

Reſponſio.

Ejuſmodi difficultates ad id tantùm aptæ ſunt ut veritatem obſcurent, quia ex mentis tenebris duntaxat oriuntur. Sciunt homines Deum juſtum eſſe; ſciunt pariter malos eſſe beatos: quid? an id negabunt quod vident? an id in dubium vocabunt quod ſciunt; quia fortè nonnulli ſatis erunt ſtupidi ut ignorent, alii verò ſatis audaces, & prophani ut non credant id quod Religio de pœnis æternis nos docet. Pariter ſciunt homines Deum eſſe ſapientem, ipſumque nihil facere

quod bonum non ſit; vident tamen monſtra, vident opera imperfecta. Quid igitur credent? Deum aberraſſe, aut illa monſtra ab ipſo non eſſe? Certè vir cui mens erit ſana & firma neutrum credet. Quippe Deum omnia facere certò conſtat, & ab ipſo nil poſſe fieri quod perfectum non ſit quantùm eſſe poteſt, pro ſimplicitate & paucitate modorum quibus utitur ad ſuum formandum opus. Tenaciter adhærendum eſt iis quæ videmus, nec ſinendũ ut cõmoveamur difficultatibus quæ ob ignorantiam noſtram ſolui nequeunt. Si ignorantia formet difficultates quæ principia ſolidiùs ſtatuta evertãt, quid inter homines quibus omnia ſcire non datum eſt certi erit ampliùs? Quid! luces fulgentiſſimæ non poterunt diſcutere minimas tenebras? ac tenebræ leviſſimæ lumina clariſſima & vividiſſima obſcurabunt?

Verùm enim verò quamvis ſine ullo principii noſtri detrimento, poſſemus non reſpondere difficultatibus ejuſcemodi; haud abs re tamen erit oſtendere, nobis non deeſſe quæ illis reſpondeamus. Nam mens humana in judiciis ſuis ita obliqua eſt, ut opiniones quæ ex illis difficultatibus imaginariis ſequi videntur, præferre poſſet, veritatibus certis, quæ in dubium non poſſunt venire, niſi apud eos quibus eſt dubitandi animus; quique eo conſilio ab illis difficultatibus examinandis abſtinent. Dico igitur Deum velle ordinem, quamvis ſint monſtra; immò eſſe monſtra quia Deus vult ordinem. Cujus rei hæc eſt ratio.

Leges naturæ, per quas Deus infinitam quę in orbe deprehenditur varietatem producit, ſimpliciſſimas & pauciſſimas eſſe poſtulat ordo. Jam autem ſimplicitas illa legum generalium in quibuſdam caſibus ſpecialibus, & propter diſpoſitionem ſubjecti, producit motûs irregulares, ſeu potiùs combinationes monſtroſas: ac perconſequens monſtra in rerum natura fiunt quia Deus vult ordinem. Itaque Deus non vult poſitivè, ſeu directè dari monſtra; ſed vult poſitivè quaſdam leges communicationis motuum, ex quibus monſtra neceſſariò ſequuntur: quia leges illæ quamvis ſimpliciſſimæ, ſunt tamen idoneæ ad producendam illam formarum varietatem omni admiratione majorem.

Exempli gratiâ, ſecundùm leges generales communicationis motuum quædam corpora pelluntur propemodùm versùs centrum terræ: corpus alicujus hominis ſeu alicujus animalis eſt unum ex illis corporibus: quod ipſum ſuſtinet in aëre liqueſcit ſub ipſius pedibus: an juſtum eſt, & ordini congruum Deum voluntates ſuas generales illius ſpecialis caſûs ergo mutare? Certè id veriſimile non videtur. Oportet igitur ut illud animal conterat ſibi corpus aut aliquo membro mutiletur. De generatione monſtrorum idem ferendum eſt judicium.

Ordo equidem vult omnia entia habere quicquid ipſis neceſſe eſt ad conſervationem & propagationem ſpeciei: dummodò per vias ſimpliciſſimas & ſapientiâ divinâ dignas id fieri poſſit. Ac videmus quidem animantibus, & plantis ipſis ſuppetere rationes generales conſervandæ & propagandæ ſpeciei. Ac ſi ejuſmodi rationes nonnullis deſint animalibus in quibuſdam caſibus ſpecialibus, id factum eſt quia leges

Digitized by Google

generales ſecundùm quas formata fuere, id ferre non potuerunt, quoniam leges illæ non illa ſola ſpectant animalia; ſed in genere omnia entia; jam autem bona publica privatis ſunt anteponenda.

Certè ſi Deus unicum formaret animal, illud monſtroſum non efficeret ſed ordo poſtularet ut Deus illud animal per eaſdem non formaret leges per quas omnia nunc format. Nam actio Dei ipſius propoſito attemperata eſſe debet Deus per leges naturæ non unicum animal, ſed mundum condere vult. Illumque per vias ſimpliciſſimas, ut id ordo poſtulat condere debet. Sufficit igitur mundum illum non eſſe monſtroſum, aut effectûs generales dignos eſſe legibus generalibus, ut nihil ſit in opere Dei quod carpi queat.

Si Deus leges ſpeciales adſcripſiſſet omnibus ſpecialibus mutationibus; aut ſi in unaquaque re naturam ſeu principium ſpeciale omnium ipſius motuum inſtituiſſet, inter tot ordini manifeſtò repugnantia, difficile revera foret omnem culpam ab ipſo amovere. Neceſſe forſan eſſet fateri aut Deum non amare ordinem, aut ipſum non poſſe mederi inordinationi: Etenim qui numerum propè infinitum cauſarum ſecundarum, virtutum, qualitatum, facultatum naturalium ijs naturæ ludis ſeu aberrationibus vulgò dictis alligant, ſapientiæ & potentiæ infinitæ Authoris rerum omnium injuriam haud dubiè inferunt.

OBIECTIO
CONTRA SECUNDUM ARTICULUM.

Deus non poteſt agere propter ſe. Qui ſapiens eſt nihil facit inutile; Jam autem quicquid Deus faceret propter ſe eſſet inutile; Ipſi enim nihil deeſt, Deus nihil ſibi vult; ſi ex eſſentiæ neceſſitate habeat quicquid ſibi poſſet velle. Jam verò ſi Deus nihil optet ſibi, nihil facit propter ſe; quandoquidem tantùm agit per efficacitatem voluntatum ſuarum. Iſta eſt boni natura ut ſeſe communicet & diffundat; utile ſit aliis non verò ſibi; ut quærat, ac ſi poſſit creet quos beatos efficiat? Cùm itaque Deus ſit eſſentialiter & ſummè bonus, ipſum propter ſe agere repugnat.

Reſponſio.

Deus poteſt agere *propter ſe* bifariam: vel ut aliquam percipiat utilitatem ex eo quod agit; vel ut ipſius creatura ſuam in ipſa nanciſcatur felicitatem & perfectionem. Nunc non excutio an Deus agat propter ſe primo modo, & an aliquem ſibi conciliaturus honorem ſe dignum, omnia fecerit & reſtauraverit per Filium, in quo, Scriptura teſtante, omnes creaturæ ſubſiſtunt. Defendo duntaxat Deum nec poſſe creare, nec conſervare mentes ut cognoſcant & ament creaturas; Lex immutabilis, æterna, neceſſaria fert, ut cognoſcant & ament Deum, ut ter-

tio articulo expoſitum eſt. Itaque objectio illa non impugnat principium meum, facit potiùs pro illo: Ac ſi natura boni in eo conſiſtat ut ſeſe communicet & diffundat (illud enim axioma jam non exigo) hinc patet Deum utpotè eſſentialiter & ſummè bonum non poſſe, non agere propter ſe; eo ſenſu quem induco.

OBIECTIO
CONTRA QUARTUM ARTICULUM.

Cùm ignorantia ſit conſequentia peccati, Adam ante lapſum perfectâ pollere debebat cognitione naturæ corporis ſui & circumjacentium. Neceſſe, exempli gratia, fuit, ipſum penitùs cognoviſſe naturam omnium animalium ut ipſis nomina unicuique accommodata imponeret.

Reſponſio.

Errant qui id objiciunt. Ignorantia nec eſt malum, nec ſeries peccati; at verò error ſeu occæcatio mentis eſt malum & ſequela peccati. Deus ſolus omnia novit, nihilque ignorat. In intelligentijs maximè illuminatis eſt ignorantia. Quicquid finitum eſt non poteſt capere infinitum. Itaque nulla eſt mens finita quæ vel poſſit capere omnes triangulorum proprietates. Adam in momento creationis omnia noverat quæ ipſum noſſe neceſſe erat; nihil præatereà: Nec neceſſe erat ipſum cognoſcere exactè diſpoſitionem omnium partium corporis ſui, & corporum ambientium. Rationes attuli articulo ſupra notato & alibi.

Impoſitio nominum denotat potiùs in Scriptura authoritatem quàm cognitionem perfectam. Ut Dominus cœli fecerat Adamum terræ Dominum, Adamum animalibus nomina indere conſentiebat, ut ipſe dederat ſtellis. Evidens eſt ſonos aut voces nullam habere, nec habere poſſe relationem cum rebus quas ſignificant quicquid dicant Divinus Plato, & Myſteriofus Pythagoras. Poſſet forſan explicari natura Equi, aut Bovis in libro integro, ſed una vox non eſt liber. Ac ridiculum eſt arbitrari monoſyllaba ut *Sus* quod Hebraicè ſignificat equum & *Schor* quod ſignificat bouem, repræſentare naturam iſtorum animalium. Veriſimile tamen eſt Adamum iſtæc nomina iſtis animalibus impoſuiſſe; cùm reperiantur in Geneſi. Et ipſe Author Geneſeos aſſerit nomina quæ Adamus dedit animalibus, eadem quæ ſuo tempore uſurpabantur fuiſſe. Haud credo enim ipſum aliud deſignare his verbis. *Omne quod vocavit Adam animæ viventis, ipſum eſt nomen ejus.* Sed, do Adamum animalibus impoſuiſſe nomina quæ aliquam habeant analogiam cum ipſorum natura, ac eruditis cujuſdam hujus ſæculi authoris ethymologiis calculum lubens adjicio. Volo primum hominem nuncupaſſe animalia domeſtica *Behemot* quia ſilent, arietem *Ajil* quia for-

Omnibus cis nomina vocat. *Pſ.* 47.

Cap. 49. 17. & 32. 5.

Digitized by Google

ius eſt, hircum *Sar* quia eſt hirſutus; porcum *Chajir* quia habet parvos oculos, & aſinum *Chamor*, quia in oriente multi extant aſini rubri. Sed non video aliud Adamo neceſſe fuiſſe quam aperire oculos, ut cognoſceret hircum eſſe hirſutum, aſinum rubrum, & porcum habere parvos oculos. Adam nuncupat *Beir & Behema* id quod vocamus brutum aut grande animal domeſticum, quia jumenta illa ſunt muta & ſtupida: quid inde ſequitur? Ipſum penitùs cognoviſſe illorum naturam? Id non eſt evidens. Certè vererer potiùs ut hæc inde eliciatur cõſequentia. Nempe Adamum ea fuiſſe ſimplicitate ut interrogaret bovem utpote inter animalia domeſtica maximum; at verò cùm ipſum nil reſpondere admirabundus vidiſſet, illum poſteà in contemptûs argumentum vocaviſſe *Beir* & *Behemah*.

SECVNDA OBIECTIO
ADVERSUS ARTICULUM QUARTUM.

Sunt ſenſationes prævenientes incommodæ & moleſtæ: Atqui Adamus erat juſtus & innocens; Ergò iis non debebat affici: Ergo ubique, & uſquequaque debebat rationis & lucis ductum ſequi, non verò ſenſationibus iis quas nunc habemus ſimilibus præverti.

Reſponſio.

Fateor equidem eſſe ſenſationes injucundas & moleſtas; At illæ nullum unquam primo homini faceſſebant negotium: quia eo ipſo inſtanti quo ipſum moleſtabant, iis nolebat ampliùs affici; & deſinebant ipſum afficere eo ipſo momento quo id volebat. Senſationes illæ duntaxat ipſum reverenter admonebant quid ſibi faciendum eſſet quid verò non: ipſius felicitatem non turbabant: per eas tantùm admonebatur ſe poſſe illam amittere, ac eundem Deum à quo omnis ipſius pendebat beatitudo, poſſe ipſum punire miſerumque efficere; ſi ab illo deficeret.

Ut conſtet primum hominem nullo unquam dolore vivido ipſum ſubitò occupante fuiſſe affectum; duo duntaxat ſunt conſideranda. Primum; dolorem eſſe leviſſimum; quum motûs quibus alligatur ſunt debiliſſimi; cùm dolor viribus motuum qui ad præcipuam uſque cerebri partem communicantur ſemper attemperatus ſit. Alterum motum ſuâ naturâ ſemper includere ſucceſſionem temporis; nec poſſe eſſe violentum primo inſtanti quo excitatur. Hoc poſito; primum hominem nullum unquam dolorem à quo præoccuparetur & miſer fieret ſenſiſſe patet. Motûs enim ex quibus oriebatur ille dolor ſiſtere poterat; at ſi verum eſt ipſum potuiſſe illos ſiſtere eo ipſo temporis momento quo agere inchoabant; certè illos ſiſtebat; quippe felicitatem appetebat, & ſenſus doloris naturâ ſuâ averſationem movet.

Adam igitur nullum unquam dolorem violentum patiebatur: at

non video quicquam ad id nos adſtringere ut etiam negemus ipſum levibus affectum fuiſſe doloribus, qualem ſentire ſolemus, cùm de fructû immaturo delibamus ipſum maturum eſſe credentes. Certè ipſius felicitas admodum mediocris fuiſſet, ſi tam levi de cauſa turbari potuiſſet: nam delicatula conſtitutio eſt debilitatis argumentum; Et ſanè voluptas ac gaudium ſunt parum ſolida, cùm adeò facilè interrumpuntur, & evaneſcunt. Dolor felicitatem verè interrumpere nequit, niſi quum involuntarius eſt, ac nobis invitis ſubſiſtit; Jeſus Chriſtus cruci affixus, beatus tamen adhuc erat, quamvis acerrimis affectus doloribus, quia nihil patiebatur quod lubens non pateretur. Cùm itaque Adam nihil invitus perferret; non eſt quod quis dicat nos ipſum efficere infelicem ante peccatum, quia hic ſupponimus, ipſum ſenſationibus prævenientibus ſed moderatis, & ſubmiſſis monitum fuiſſe, de ijs quæ ad vitæ conſervationem vitanda habebat.

OBIECTIO
CONTRA QUINTUM ARTICULUM.

Adam voluptatibus prævenientibus afficiebatur: Sed voluptates prævenientes ſunt motûs involuntarij: Ergò Adam motibûs involuntarijs agitabatur.

Reſponſio.

Reſpondeo; in Adamo ſenſationes prævertiſſe rationem; Idque probavi in articulo quarto. Sed nego illas ipſius voluntatem prævertiſſe, aut in ipſa ſpeciales quoſdam motûs excitaſſe. Namque Adam per iſtas ſenſationes de ijs quæ ſibi ad vitæ conſervationem eſſent agenda equidem admoneri volebat. At verò invitus agitari nolebat; id enim involuit contradictionem. Præterea cùm veritatis contemplationi non interruptè incumbere volebat; ipſius & ſenſus, & affectus altum ſilebant; Id ordo poſtulat & ex imperio abſoluto quo in corpus pollebat neceſſariò ſequitur.

Reſpondeo ſecundò; Voluptatem mentis nequaquam idem eſſe cum ipſius motu & amore: voluptas & amor ſunt modificationes mentis; at voluptas nullam habet relationem neceſſariam ad objectum quod illam parere videtur; amor ad bonum neceſſariò refertur. Voluptas eſt menti id quod figura eſt corpori; & motûs eſt corpori id quod amor eſt menti. Jam autem motûs corporis ab ipſius figura longè differt. Volo equidem mentem quæ versùs bonum indeſinenter fertur, ad illud faciliùs, ut ita loquar progredi, quum ſenſû voluptatis afficitur, quàm quum dolorem patitur: quemadmodùm corpus impulſum faciliùs movetur cùm figurâ eſt ſphæricâ, quam ubi figuram cubicam habet; ſed figura corporis differt ab ipſius motu; ac poteſt eſſe ſphæricum & quieſcere. Verùm equidem eſt de ſpiritibus rem ſecùs ſe habere ac de corporibus. Illi voluptate affici non poſſunt quin ſint in motu; quoniam Deus qui ipſos propter ſe creat & conſervat, ipſos versùs bonum

V. Illuſtr. ad Cap. 3 Lib. 5.

Digitized by Google

indeſinenter impellit : ſed id non probat voluptatem idem eſſe in mente ac ipſius motum ; quippe duo quamvis diverſa , poſſunt tamen ſimul occurrere.

Reſpondeo denique , licèt voluptas non differret ab amore ſeu motû mentis , voluptatem quam primus homo ſentiebat in uſu bonorum corporeorum , ipſum non tuliſſe ad amanda corpora. Voluptas fert mentem versùs objectum quod illam in ipſa parit ; concedo ; At fructus quem comedimus cum voluptate ipſe non eſt qui parit in nobis voluptatem illam ; Corpora non poſſunt agere in mentem , illamque ullo modo beatam efficere. Deus ſolus id poteſt efficere. Erramus dum cogitamus corpora in ſe habere id quod ſentimus ipſorum occaſione. Adam ante peccatum ita ſtupidus non erat, ut arbitraretur corpora eſſe veras ipſius voluptatum cauſas. Itaque motus cum voluptatibus ipſius conjunctus, ipſum non ferebat versùs corpora. Si voluptas primi hominis lapſui aliquid contulit ; certè id non contulit efficiendo in ipſo id quod jam efficit in nobis. Id duntaxat contigit quia implendo & diſpeſcendo ipſius cogitandi capacitatem, in ipſius mente veri boni, & officij præſentiam diminuit aut delevit.

OBIECTIO

CONTRA ARTICULUM SEXTUM.

An veriſimile eſt voluntatem Dei immutabilem ab humana voluntate dependiſſe? in lege generali communicationis motuum datas fuiſſe exceptiones in gratiam Adami?

Reſponſio.

* In Illuſtr. circa naturam idearum explicabo ſpeciaIiùs quid ſit ordo , & cur Deus illum amet neceſſariò.

Saltem evidens non eſt non poſſe dari tales exceptiones. Jam autem poſtulat ordo immutabilis corpus ſubjici menti ; & contradictorium eſt Deum non amare , & nolle ordinem : * Deus enim neceſſariò amat Filium ſuum. Ergò neceſſe erat ante peccatum primi hominis, dari in ipſius gratiam exceptiones in lege generali communicationis motuum. Id forſan apparet paulò abſtractius. Ecce aliquid clarius.

Homo, quamvis peccator , brachium ſuum , pro lubitû movere , & ſiſtere poteſt. Ergò pro varijs hominis voluntatibus , ſpiritûs animales determinantur ad producendos aut ſiſtendos quoſdam motûs in ipſius corpore , quod certè fieri nequit per legem generalem communicationis motuum. Cùm igitur voluntas Dei etiamnum hodie noſtræ ſubmittatur, cur & Adami voluntati ſubmiſſa non fuiſſet ? Si bono corporis & ſocietati civili conſulturus Deus cohibuit in peccatoribus communicationem motuum ; cur illam non ſtitiſſet in homine juſto, in ipſius mentis bonum, & ad fovendam unionem & ſocietatem quam

cum ipſo habebat; Deus enim eũ propter ſe duntaxat condiderat. Cùm Deus nullam velit inire ſocietatem cum peccatoribus. Ipſis poſt peccatum ademit poteſtatem, qua poterant, ut ita dicam, deponere corpus, ut cum ipſo Deo unirentur. Sed ipſis illibatam reliquit poteſtatem ſiſtendi aut mutandi communicationem motuum relatè ad conſervationem vitæ, & ad ſocietatem civilem; quia noluit ſuum deſtruere opus; & quia etiam antequam ipſum formaſſet, illud, juxtà Divum Paulum, in Chriſto reſtituere & reſtaurare decrevit.

OBIECTIO

CONTRA SEPTIMUM ARTICULUM.

Homo corpus ſuum undique adhuc transfert: omnes ipſius partes, quarum motus ad bonorum inveſtigationem & malorum ſenſibilium fugam neceſſarius eſt, pro lubitu movet. Ac per conſequens ſiſtit, aut mutat ſingulis momentis communicationem naturalem motuum, non modò propter res parvi momenti; ſed etiam propter res inutilès vitæ & ſocietati civili, quibus vita breviatur, Deuſque ad iram provocatur. Deus vult ordinem, id equidem fateor. Sed Deus poſtulat-ne ut leges motuum violentur propter malum, & ſint inviolabiles propter bonum? Cur homo motûs quos in ipſius corpore excitant objecta ſenſibilia cùm illi motus impediant quominus bonum patrare, ad Deum poſtliminiò reverti, & reſpicere queat ſiſtere non poſſet; cùm tamen poſſit adhuc tot mala in mundo patrare, linguâ, brachiis, cæteriſque corporis partibus quarum motus ab ipſius voluntate pendet?

Reſponſio.

Ut huic objectioni ſatisfiat, animavertendum eſt hominem poſt peccatum debuiſſe in nihilum reverti. Cùm enim non ampliùs eſſet in ordine, nec poſſet in ordinem regredi, exiſtere ampliùs non debebat. Deus nihil amat præter ordinem. Illum igitur Deus non amat, peccator igitur non poteſt ſubſiſtere, cùm creaturæ non ſubſiſtant niſi quia Deus vult ipſas exiſtere; jam autem Deus non vult ipſas exiſtere niſi ipſas amet. Peccator non poteſt etiam per ſe in ordinem regredi; quia non poteſt per ſe ipſum ſeſe juſtificare: quicquid perferre poteſt ipſius noxam æquare nequit. Ergo in nihilum reverti deberet. Sed quia à ratione abhorret ut Deus opus faciat ad ipſum annihilandum aut ad permittendum ut in ſtatum labatur ipſo nihilo pejorem; evidenter patet Deum hominem non conditurum fuiſſe nec ipſius peccatum permiſſurum, niſi in conſilio æterno decreviſſet incarnationem Filii in quo omnia ſubſiſtunt & ex quo mundus pulchritudinem, perfectionem, & magnitudinem, ſapientiâ & potentiâ ipſius authoris digniſſimam recipit.

Vid. 5. Dialogum Colloquiorum Chriſtianorum.

Digitized by Google

Poteſt igitur conſiderari homo poſt peccatum utpote ſine reſtauratore exiſtens, ſed expectans Reſtauratorem. Si ſine Reſtauratore conſideretur; clarum eſſe ipſum cum Deo ſocietate conjungi non debere; nulla in ſe ipſo vi præditum eſſe quâ poſſit ad Deum reverti: à Deo repelli & malè excipi debere, cùm corpori renunciare ut cum ipſo uniatur ſatagit; hoc eſt hominem poſt peccatum privari debere facultate ſeſe expediendi ab impreſſionibus ſenſibilibus & à motibus concupiſcentiæ. Immò ob rationes allatas in nihilum deberet redigi. Sed expectat Reſtauratorem, & ſi tanquam illum Reſtauratorem expectans conſideretur, patet ipſum ſubſiſtere debere una cum poſteris ſuis ex quibus naſci debet Reſtaurator: atque ita neceſſe eſſe ut homo poſt peccatum, conſervet adhuc poteſtatem diversè movendi omnes corporis partes quarum motûs ipſius conſervationi poſſunt conferre.

Fateor equidem homines poteſtate qua pollent excitandi quoſdam motûs continuò abuti; poteſtatemque, exempli gratiâ, qua linguam variè movere poſſunt, innumerabilium malorum eſſe cauſam. Sed ſi ad rem attendatur poteſtatem illam omnino neceſſariam eſſe ad fovendam ſocietatem, ad ſeſe mutuò erudiendos circa Religionem, quæ iſtius liberatoris per quem mundus ſubſiſtit ſpem facit, clarè patebit ſi attentè expendamus quoſnam motûs poſſimus in nobis excitare, & in quibus corporis partibus eos excitemus, manifeſtum erit, Deum eam duntaxat nobis reliquiſſe poteſtatem in corpus quæ ad vitam conſervandam, ſocietatemque fovendam neceſſaria eſt. Palpitatio cordis, exempli gratia, dilatatio diaphragmatis, motus periſtalticus viſcerum circulatio ſpirituum & ſanguinis, variique nervorum motus in affectibus excitantur in nobis inconſultâ mente. Cùm prope iidem ſemper eſſe debeant in omnibus caſibus; Deus non tenetur eos ſubmittere nunc voluntati hominum. Sed cùm motûs muſculorum ad linguam, crura, & brachia movenda neceſſariorum, ſingulis momentis mutari debeant pro varietate propemodùm infinita objectorum bonorum, ſeu malorum quibus circumdamur, iſtos inquam, motûs à voluntate humana pendere neceſſe fuit.

Jam autem attendum eſt Deum ſemper agere per vias ſimpliciſſimas legeſque naturæ debere eſſe generales; cùm itaque nos donaverit poteſtate movendi brachia noſtra, & linguam, nobis non debet adimere poteſtatem percutiendi hominem immeritò aut ipſum calumniis proſcindendi. Si enim facultates noſtræ naturales penderent à conſiliis noſtris, nulla eſſet uniformitas nullaque regula certa in legibus naturæ quæ tamen debent eſſe ſimpliſſimæ & generaliſſimæ, ut ſapientiâ Divinâ dignæ ſint & ordini conformes. Adeò ut Deus ſequendo decreta ſua, malit facere *τὸ materiale* peccati, ut loqui amant Theologi, aut inſervire iniquitati hominum, ut loquitur Propheta, quàm voluntates ſuas mutare, ad coercenda peccati mala. At ultionem tantiabuſûs difert ad tempus illud quo illibata decretorum immutabilitate po-

Digitized by Google

rerit illam ſumere: hoc eſt poſtquam corporibus hominum voluptati addictorum morte corruptis; Deus non ampliùs obligabitur neceſſitate quam ipſe ſibi impoſuit ipſis dandi ſenſationes, & cogitationes quæ ad illud corpus referantur.

OBIECTIO

CONTRA ARTICULUM UNDECIMUM ET DUODECIMUM.

Peccatum originale hominem non modò corpori & concupiſcentiæ motibus mancipat, illum etiam vitijs naturâ ſuâ omnino ſpiritualibus replet: Non modò corpus infantis ante baptiſmum corruptum eſt, ſed ipſa mens, ipſiúſque facultates peccato labefactatæ fuerunt. Quamvis corporis rebellio ſit principium quorundam vitiorum craſſorum ut ſunt intemperantia, & impudicitia; non tamen eſt cauſa vitiorum merè ſpiritualium ut ſuperbiæ, & invidiæ: Itaque peccatum originale longè differt à concupiſcentia cum qua naſcimur; & veriſimile eſt illud conſiſtere in privatione gratiæ, ſeu juſtitiæ originalis.

Reſponſio.

Fateor infantes privari juſtitiâ originali: Immò id probo oſtendendo ipſos non naſci juſtos, & in Dei odium incurrere. Namque, non poteſt, opinor, dari, idea clarior juſtitiæ, & rectitudinis, quàm dicendo voluntatem eſſe rectam quum amat Deum, ac eſſe inordinatam quum versùs corpora inflectitur. At ſi per juſtitiam aut gratiam originalem intelligantur quædam qualitates incognitæ, ijs ſimiles quas Deus dicitur reſperſiſſe in mente primi hominis, ad ipſam ornandam & efficiendam acceptam oculis ſuis; adhuc evidenter patet privationem hujus juſtitiæ non eſſe peccatum originale; nam, propriè loquendo iſta privatio non tranſmittitur. Si infantes iſtis non præditi ſunt qualitatibus, id fit quia Deus illas ipſis non impertitur; Si illas ipſis non dat, id fit quia illis indigni ſunt. Illa igitur indignitas eſt quæ tranſmittitur, quæque cauſa eſt privationis juſtitiæ originalis. Itaque illa indignitas eſt propriè peccatum originale.

Illa autem indignitas quæ, ut oſtendi, conſiſtit in eo quod inclinationes infantium actû ſint corruptæ; ipſorum cor versùs corpora ſit converſum, illaqueament, eſt reipsâ in illis: non eſt imputatio peccati parentis; actû ſunt inordinati. Quemadmodùm qui in Chriſto, cujus Adam erat figura, juſtificantur, non juſtificantur per imputationem: Actu reſtituti ſunt in ordine per juſtitiam internam, diverſam à juſtitia Jeſu Chriſti, quamvis Chriſtus ipſis illam meritus ſit.

Mens duas tantùm habet relationes naturales ſeu eſſentiales alteram ad Deum, alteram ad corpus cui unitur. Jam verò relationem ſeu unionem quam cum Deo habet ipſam corrumpere aut vitioſam efficere

Digitized by Google

non poſſe evidenter patet. Ergo eo temporis inſtanti quo creatur talis non eſt, niſi per relationem quam habet cum corpore. Itaque neceſſariò dicendum eſt aut ſuperbiam, & cætera vitia quæ ſpiritualia appellantur, poſſe communicari per corpus, aut infantes illis non eſſe obnoxios nativitatis momento. Dico nativitatis momento; quippe non nego pravos iſtos habitûs poſſe comparari quàm facillimè. Quamvis puræ intelligentiæ nullam aliam habeant relationem quàm ad Deum, & nativitatis momento nulli vitio eſſent obnoxiæ, tamen lapſæ ſunt: ſed id tantùm contigit quia libertate ſuâ perperam uſæ ſunt; jam autem infantes libertate neutiquàm utuntur, nam peccatum originale non eſt liberum.

Verùm, ad rem, illos hallucinari arbitror, qui exiſtimant rebellionem corporis duntaxat cauſam eſſe vitiorum craſſorum, quales ſunt intemperantia, & impudicitia; non verò illorum quæ ſpirituolia dicuntur: ut ſunt, ſuperbia, & invidia, ac pro certo habeo tantam eſſe analogiam inter diſpoſitiones cerebri noſtri, & diſpoſitiones mentis noſtræ, ut nullus fortè ſit malus habitus in mente, qui ſuum non mutuetur principium à corpore.

Divus Paulus in multis Epiſtolarum locis appellat legem carnis, ſapientiam carnis, deſideria carnis, & opera carnis, quicquid contrarium eſt legi ſpiritus: vitiorum ſpiritualium nullam habet mentionem: idolatriam, hæreſes, diſſenſiones, & multa alia vitia quæ ſpiritualia dicuntur, inter opera carnis refert, ſeſe vanæ gloriæ, iræ, invidiæ, permittere, eſt ſecundum ipſum, ſequi motûs carnis. Denique ex iſtius Apoſtoli verbis patet omne peccatum originem ſuam ex carne ducere; non quòd caro illud admittat; aut quòd ſpiritus hominis, ſine gratia, aut ſine ſpiritu Jeſu Chriſti bonum faciat; ſed quia caro ita agit in mentem hominis, ut ea nihil mali perpetret, quin ad id à carne fuerit priùs inſtimulata. Sic loquitur Paulus in Epiſtola ad Romanos. *Delector lege Dei quoad interiorem hominem. Sed video aliam Legem in membris meis belligerantem adversùs legem mentis meæ, & captivum reddentem me Legi peccati, quæ eſt in membris meis.* Et paulò inferiùs, *Ipſe ego mente quidem ſervio Legi Dei, carne verò Legi peccati.* Sic in multis aliis Epiſtolarum locis loquitur. Itaque concupiſcentia, aut rebellio corporis non fert modò ad vitia quæ carnalia ſeu impura dicuntur, ſed præterea ad ea quæ ſpiritualia exiſtimantur. Id modo ſenſibili probare conabor.

Gal. 5.

Rom. 7.

Quum quis in aliquo mundanorum cœtu fortuitò occurrit, in ipſius cerebro veſtigia mechanicè imprimi, & in ſpiritibus animalibus motûs, qui in ipſius mente gignunt cogitationes, & inclinationes pravas, excitari certum mihi videtur. Tunc temporis cogitationes noſtræ non ſunt naturaliter conformes veritati, nec inclinationes ordini. In nobis propter corporis & vitæ præſentis bonum naſcuntur, quia à corpore excitantur; Itaque Dei præſentiam, cogitationemque de officio noſtro à nobis eliminant: Atque eò duntaxat tendunt ut cæterorum hominum amicitiâ & exiſtimatione digni habeamur. Arcana igitur illa ſu-

perbia quæ tum in nobis excitatur, eſt vitium ſpirituale, cujus principium eſt rebellio corporis.

Exempli gratiâ, ſi homines in quorum conſpectu adſtamus, ad aliquam dignitatem ſint provecti, ipſorum Majeſtatis fulgore perſtringimur, & percellimur: Ut veſtigia ad ipſorum præſentiam cerebro noſtro impreſſa, nonnunquam ſunt maxima, motúſque vividiſſimi; veſtigia illa toti corpori, ut ita dicam, illuceſcunt; per faciem diffunduntur; atque in nobis venerationem, timorem, omnéſque mentis noſtræ affectiones abditiſſimas manifeſtò retegunt; Dein veſtigia illa per characteres illos ſenſibiles motuum internorum mentis noſtræ, agunt etiam in hominem illum coram quo adſtamus & cujus occaſione omnes illi motûs fuêre excitati: In illo pariunt diſpoſitiones ad manſuetudinem, & comitatem, ope veſtigiorum quæ habitus noſter venerabundus, ſeu timidus ipſius cerebro mechanicè inſculpunt; illa autem veſtigia in illius cerebro, modo quo dixi, excitata, in ipſius faciem tranſmiſſa, delent in ipſa Majeſtatem illam quæ primo intuitu ſeſe conſpiciendam præbuerat, & totum ejus corpus eo informant habitû quo terror è nobis excutitur, cui ſuccedit confidentia. Itaque poſt multos characterum illorum ſenſibilium repercuſſus, multáſque tranſmiſſiones, eam denique in habitu noſtro induimus ſpeciem, eamque agendi rationem inſtituimus quæ optimati illi allubeſcit.

Jam autem cùm omnes ſpirituum animalium motûs cum motibus mentis ſint conjuncti, & veſtigia cerebri cogitationibus mentis ſint comitata. Manifeſtum eſt nos ut potè privatos poteſtate delendi illa veſtigia, & ſiſtendi illos motûs ad id, præſentiâ illius qui nobis imperat adigi, ut in omnes ipſius ſententias, & voluntates deſcendamus, ipſique toti adhæreſcamus; quemadmodum ille ad id fertur ut ſeſe nobis adjungat, licèt modo planè diverſo. Atque hanc ob cauſam conſuetudo cum mundanis ſuperbiæ concupiſcentiam excitat & auget; quemadmodùm conſuetudines impuræ, cupediæ, voluptatum ſenſuum uſurpatio, augent concupiſcentiam carnis. Quod ad Ethicam obſervare admodum neceſſe eſt.

Utiliſſimum eſt dari in cerebro veſtigia quæ hominem ſibimetipſi indeſinenter repræſentent, ut ſui curam gerat; utiliſſimum quoque eſt alia dari veſtigia quæ formandæ & fovendæ ſocietati inſerviant, cùm homines non nati ſint ut ſolitariè vivant: ſed ex quo illa veſtigia delendi, pro lubitû, ac ubi expediret, poteſtatem amiſit homo, ab ijs continuò ad malum inſtigatur. Cùm non poſſit quin ſemetipſum ſibimetipſi perpetuò repræſentet, ad ſuperbiæ, & vanitatis motûs, ad alios aſpernandos, ad omnia in ſui bonum vertenda indeſinenter incitatur: & cùm non ſit arbiter veſtigiorum quibus ad fovendam cum aliis ſocietatem ſollicitatur; obſequii, adulationis, invidiæ, & ſimilium affectuum motibus, invitus agitatur. Itaque illa omnia vitia quæ ſpiritualia dicuntur à carne oriuntur, æquè ac impudicitia, & intemperantia.

Digitized by Google

Non modò ſunt in cerebro noſtro diſpoſitiones quæ in nobis excitant ſenſus, & motus tendentes ad propagationem ſpeciei, & conſervationem vitæ; fortè etiam plures ſunt quæ excitant in nobis cogitationes, & affectus, relatè ad ſocietatem, & ad vitæ noſtræ nec non amicorum tranquillitatem, ac ſecuritatem ſtabiliendam. Omnibus corporibus nos ambientibus naturâ unimur, & per illa corpora omnibus rebus quæ ad nos aliquatenùs referuntur. Jam autem non poſſumus iis uniri niſi per certas diſpoſitiones in cerebro exiſtentes. Cùm itaque non poſſimus impedire actionem illarum diſpoſitionum naturalium, unio noſtra vertitur in dependentiam, & per corpus noſtrum obnoxij ſimus omni vitiorum generi.

Non ſumus puræ intelligentiæ: omnes mentis noſtræ diſpoſitiones quaſdam in corpore producunt etiam diſpoſitiones, ſicut diſpoſitiones corporis excitant etiam pares diſpoſitiones in mente, credendum tamen non eſt mentem nihil omnino poſſe accipere niſi per corpus; ſed id fit quia quandiu ipſi unitur, nullas ſuſcipere poteſt mutationes in ſuis modificationibus quin corpus ipſum quaſdam etiam recipiat. Poteſt equidem illuminari aut excipere novas ideas, corpore eas nil participante; ſed id fit, quia ideæ puræ non ſunt modificationes mentis, ut id alibi probavi: hic non loquor de ideis ſenſibilibus, illæ enim ideæ includunt ſenſationem; jam autem omnis ſenſatio eſt modificatio mentis.

SECVNDA OBIECTIO

CONTRA ARTICULUM UNDECIMUM ET DUODEDIMUM.

Si peccatum originale tranſmittitur propter communicationem inter cerebrum matris & cerebrum infantis, mater eſt cauſa peccati, Pater verò nullas hìc partes agit. Paulus tamen nos docet, per hominem peccatum introiviſſe in mundum: ne loquitur quidem de muliere, Ergo &c.

Sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit. Rom. 5.

Reſponſio:

David ſe à matre, *in iniquitate conceptum fuiſſe aſſerit*, & Eccleſiaſticus dicit, *peccatum à muliere eſſe ortum ac per illam nos omnes morti obnoxios eſſe*. Neuter de homine verba facit. D. Paulus contra dicit peccatum intraſſe in mundum per hominem, de muliere mentionem nullam agit. Qui conciliabuntur iſtæc teſtimonia; & uter amborum excuſari deberet, ſi alterutrum excuſare neceſſe eſſet? In ſermone vulgari nunquam mulieri tribuitur res quæ ad ipſam nullo modo ſpectat, quæque tota eſt hominis; ſed ſæpè homini tribuitur quod ſpectat ad mulierem, quia homo eſt caput & dominus mulieris. Videmus Evangeliſtas & ipſam Beatam Virginem appellare Divum Joſephum Patrem Jeſu Chriſti, cùm

In iniquitatibus conceptus ſum & in peccatis concepit me mater mea. Pſalm. 50.

A muliere initium factum eſt peccati & per illam omnes morimur.

illa

illa dicit filio ſuo; *Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te.* Cùm ita- *Luc.2.48.*
que Scriptura Sacra aſſerat nos per mulierem obnoxios eſſe morti & peccato; credere omnino neceſſe eſt, nec poteſt in hominem rejici: ſed quamvis in aliis locis aſſerat per hominem peccatum intraſſe in mundum id credendi non tanta incumbit neceſſitas, cùm id quod eſt mulieris homini tribui poſſit: ac ſi per fidem hominem aut mulierem excuſare teneremur, hominem potiùs quàm mulierem excuſare rationi magis conſentaneum eſſet.

Exiſtimo tamen locos ſupra laudatos ad literam eſſe explicandos, ac dicendum hominem & mulierem veras eſſe peccati cauſas,ſed quemque ſuo modo: mulier, in eo quod per illam peccatum communicatur, ſicut per illam homo gignit liberos: & homo, quia ipſius peccatum eſt cauſa concupiſcentiæ, ut ipſius actio eſt cauſa fecunditatis mulieris, aut communicationis quæ eſt inter matrem & infantem.

Certè homo eſt qui mulierem fecundam facit, ac ipſe per conſequens cauſa eſt communicationis quæ inter corpus matris & corpus infantis deprehenditur, cùm iſta communicatio ſit principium vitæ infantium. Iſta autem communicatio non modò corporibus infantium dat diſpoſitiones corporis matris, ipſorum etiam menti dat diſpoſitiones mentis matris: Ergo dici poteſt per unum hominem peccatum introiviſſe in mundum, ut dixit Paulus; ſed nihilominus propter illam communicationem dicendum quoque eſt, *peccatum oriri ex muliere*, per eam, *nos omnes obnoxios eſſe morti & matrem noſtram nos concepiſſe in iniquitate*, ut id in aliis Scripturæ locis dicitur.

Dicet fortè aliquis, etſi homo non peccaſſet mulierem tamen ſemper parituram fuiſſe liberos peccatores: cùm enim ipſa peccaſſet, poteſtatem amiſerat quam Deus ipſi in corpus conceſſerat, atque ita licet homo juſtus permanſiſſet, cerebrum,& proinde mentem infantis ipſa corrupiſſet, propter communicationem quam cum ipſo habebat.

Certè id vero ſimile non videtur; Cùm enim homo juſtus, nihil faciat niſi ſapienter, & conſultò, non poteſt dare mulieri miſeram illam fecunditatem gignendi liberos peccatores. Si juſtus perſtet, liberos non vult habere niſi propter Deum, jam verò liberi peccatores nunquam poſſunt eſſe accepti Deo, nullum enim hic ſuppono mediatorem. Volo tamen, re ſic poſitâ, matrimonium ſemper ſubſtitiſſe, hominemque uxorem cognoviſſe. Sed omnino certum eſt corpus uxoris ad maritum pertinuiſſe; illius corpus ex corpore mariti eductum fuerat; *duo erant in carne una.* Certum quoque eſt liberos æque pertinere ad patrem ac ad matrem. Hoc poſito non poſſum mihi perſuadere fœminam poſt peccatum ſuum fuiſſe amiſſuram poteſtatem in corpus, niſi maritus æque ac illa peccaſſet. Illud in natura ordini repugnaſſet; ſcilicet hominem juſtum habuiſſe corpus corruptum & liberos peccatores. Jam autem eſt contra ordinem, ſeu potiùs contradictorium eſt; Deum juſtum animadvertere in hominem in integritate perfecta verſantem. Hanc ob cauſam Eva ſtatim poſt peccatum nullos

ſentit motûs involuntarios & rebelles; ipſam nondum pudet nuditatis ſuæ; latebras nondum quærit: quin immò ad maritum licet ut ipſa nudum accedit; ipſius oculi nondum ſunt apperti; abſoluto ſicut anteà imperio utitur in corpus. Ordo poſtulabat ut ſtatim poſt peccatum, ipſius mens ob rebellionem corporis, & ob ſuam, & mariti nuditatem turbaretur; juſtum enim non erat Deum ulteriùs ſuſpendere leges communicationis motuum in ipſius gratiam, ut dixi articulo ſeptimo. Sed verò quia ipſius corpus pertinet ad conjugem, & ipſius conjux adhuc innocens eſt; non punitur in illo corpore; pœna differtur donec ipſe conjux comederit de fructu ſibi ab ipſa oblato. Tum uterque ſenſit corporis rebellionem; nuditatem ſuam deprehendit, & præ pudore *Gen. cap. 3.* ad tegumenta è foliis ficus confugit. Dicendum itaque eſt Adamum veram eſſe cauſam peccati originalis & concupiſcentiæ; cùm ipſius peccatum privarit uxorem, æquè ac ipſam poteſtate quam in corpus exercebant. Cumque illa poteſtate deficiente mulier producat in cerebro infantis veſtigia quæ mentem ſimul ac creatur corrumpunt.

OBIECTIO

CONTRA ARTICULUM DUODECIMUM.

Dicere communicationem cerebri matris cum cerebro infantis eſſe neceſſariam aut utilem conformationi fœtus nihil aliud eſt quàm divinare; nulla enim eſt communicatio inter cerebrum gallinæ, & cerebrum pullorum, pulli tamen optimè conformantur.

Reſponſio.

Reſpondeo me capite ſeptimo ſecundi Libri ſatis demonſtraſſe iſtam communicationem, dum illâ utor ad explicandam generationem monſtrorum, & ad explicanda quædam ſtigmata, & quaſdam formidines naturales. Namque evidenter patet hominem qui animo linquitur ad conſpectum colubri, quia mater ipſius dum ipſum utero gereret hoc reptili territa eſt; hac infirmitate laborare duntaxat quia in ipſius cerebro olim formata fuere veſtigia ijs ſimilia, quæ aperiuntur dum videt colubrum, iſtaque veſtigia ſimili deliquio comitata fuiſſe. Hîc itaque non divino, quippe qua in re præciſè conſiſtat hæc communicatio determinare non ſatago. Poſſem dicere illam fieri per radices quas fœtus pellit in uterum matris, & per nervos quibus illa pars matris, veriſimiliter, plena eſt. Atque hac in re non magis divinarem quàm homo, qui nunquam viſis * *Samaritanæ* machinis, aſſereret ibi eſſe rotas & antlias hydraulicas quibus aqua elevetur. Credo tamen nonnunquam licere divinare, dummodò Prophetiæ munus nobis non vindicemus, ac nimis confidenter non loquamur. Credo cuique licere ſuam aperire mentem, dummodò ſibi ἀναμαρτησίαν non arroget, ac de-

* *La Samaritaine ſur le Pont neuf à Paris.*

Digitized by Google

ciſivis loquendi modis ſeu ope nonnullorum terminorum, falſam eruditionem arguentium, dominium in aliorum mentem non uſurpet. Is non ſemper divinat, qui res profert quæ ſub oculos non cadunt, quæque præjudicijs adverſantur: dummodo ea quæ dicuntur clarè poſſint intelligi, & mentem cujuſlibet viri cordati & attenti facilè ſubeant.

Dico igitur, poſitis legibus generalibus communicationis motuum quales ſunt, admodùm veriſimile eſſe communicationem ſpecialem cerebri matris cum cerebro infantis neceſſariam eſſe, ut corpus hujus ritè informetur: aut ſaltem illam communicationem eſſe neceſſariam, ut cerebrum infantis recipiat certas quaſdam diſpoſitiones, quæ pro temporibus & regionibus mutari debent, ut in eodem capite explicui.

Fateor equidem nullam eſſe communicationem inter cerebrum gallinæ, & cerebrum pulli qui formatur in ovo, & nihilo ſeciùs corpus pullorum optimè conformari: ſed animadvertendum eſt ſedulò pullum ad perfectionem longè magis accedere in ovo, dum mater illud parit, quàm fœtum, dum deſcendit in uterum. Rem ſic ſe habere credendum eſt, cùm longè minus temporis ſpatium requiratur ut ova excludantur, quàm ut catuli, exempli gratia, prodeant in lucem: quamvis, utero canis calidiſſimo exiſtentes, ac ipſius ſanguine perpetuo motu agitato, catuli citiùs formari deberent quàm pulli excludi, niſi pulli in ovis eſſent grandiores catulis in ſuis germinibus. Jam autem admodùm veriſimile eſt hanc formationem pulli in ovo antequam à gallina partum fuerit, factam fuiſſe ope iſtius communicationis de qua mentio eſt.

Reſpondeo ſecundò incrementum corporis avium forſan eſſe magis conforme legibus generalibus motûs, quàm incrementum quadrupedum; & ſic communicationem cerebri matris cum cerebro pullorum æquè neceſſariam non eſſe in avibus ac in cæteris animalibus. Illa enim communicatio videtur neceſſaria, ut legum generalium defectui occurratur, quæ in nonnullis caſibus ſpecialibus non ſufficiunt ad formationem & incrementum animalium.

Denique reſpondeo neceſſarium non eſſe ad conſervationem vitæ avium, totidem eſſe diſpoſitiones ſpeciales in ipſarum cerebro quot in cerebro cæterorum animalium: habent alas quibus malum fugere, & in prædam involare poſſint: Non indigent omnibus illis organis ſpecialibus à quibus pendent induſtria & docilitas quorundam animalium domeſticorum. Unde fit ut matri non opus ſit, ipſa formando, multa ipſa docere, aut ad id apta reddere ut diſpoſitione cerebri ad docilitatem idoneâ, plurima poſſint addiſcere. Qui canes juvenes venari docent multos ſæpe reperiunt qui naturâ & ſponte prædæ deprehenſæ accubent, propter inſtitutionem à matre acceptam, quæ ſæpe venata erat dum fœta eſſet: Aliquod ſemper obſervatur diſcrimen inter progenies illorum animalium, quædam ſunt dociliora ac imperia faciliùs obſervant quàm alia ejuſdem ſpeciei. Sed non putem ullam unquam extitiſſe avem, quæ aliquid inuſitati edocuerit pul-

Digitized by Google

los ſuos, ac ullam unquam gallinam, exempli gratia, ullum peperiſſe pullum qui aliud poſſet agere quàm id quod pulli ſponte agere ſolent. Aves igitur non ſunt æquè dociles & diſciplinæ capaces ac cætera animalia. Diſpoſitio ipſorum cerebri non poteſt ut plurimùm multas ſuſcipere mutationes; Nam agunt per imitationem æquè ac quædam animalia domeſtica. Anates tenellæ quas gallina alit, non expectant ipſius exemplum, ut in aquam immergantur. Ac contrà pulli natare non addiſcunt, quamvis anas quæ ipſis incubavit, eaſque ducit, indeſinenter natet. Sed ſunt animalia quæ facilè & promptè imitantur motûs extraordinarios quos ab alijs fieri vident: Non eſt tamen quòd quis putet me à quoquam exigere ut his poſtremis à me cogitatis innitatur; hæc ad intentum meum non ſunt neceſſaria.

SECVNDA OBIECTIO
CONTRA ARTICULUM DUODECIMUM.

Aſſerere matrem ante peccatum potuiſſe uti aliquo commercio cum fœtu, iterum eſt diviſare, nulla enim eſt neceſſaria relatio inter cogitationes noſtras & motûs qui in cerebro noſtro excitantur. Itaque illa communicatio cerebri matris cum cerebro infantis eſt inutilis.

Reſponſio.

Sine illa communicatione infantem niſi miraculo ſpeciali non potuiſſe habere commercium cum matre, nec matrem cum infante evidenter patet. Jam autem ante peccatum ordo exigebat matrem moneri de omnibus neceſſitatibus corporis infantis, infantemque non ignorare quibus vinculis parentibus eſſet devinctus. Ergò cùm omnia in ordine verſari debuiſſent ante peccatum, Deus modo ordini conformi ſemper agat, mater & infans aliquod inter ſe habuiſſent commercium ope illius communicationis.

Ut intelligamus qua in re commercium illud potuiſſet conſiſtere, attendendum eſt veſtigiorum cerebri cum ideis mentis vinculum multifariam poſſe fieri, aut per naturam, aut per voluntatem hominum, aut aliquo alio modo, ut id explicui in ſecundo Libro.

Ca.2.2.part.

Dum quadratum, ſeu hominis cujuſpiam dolore quodam affecti habitum externum conſideramus tum quadrati, vel hominis dolentis ideam habemus in mente. Id apud omnes gentes generale eſt & vinculum illud inter has ideas & hæc veſtigia eſt naturale. Dum Gallus aliquis audit pronuntiari aut legit vocabulum illud (*quadratum*) habet eodem tempore etiam ideam quadrati: ſed vinculum inter ſonum, ſeu characteres hujus vocabuli, & ipſius ideam, nequaquam eſt naturale, nec eſt generale apud omnes homines. Dico igitur matrem & infantem naturaliter habituros commercium inter ſe circa omnia quæ poſ-

Digitized by Google

ſunt repræſentari menti per vincula naturalia. Si mater, exempli gratiâ, unum vidiſſet quadratum, illud etiam vidiſſet infans, ſi infans imaginatus fuiſſet aliquam figuram, excitaſſet etiam veſtigium ejuſdem figuræ in imaginatione matris. Sed mater & infans nullum naturaliter inter ſe habuiſſent commercium circa res merè ſpirituales, immò nec circa res corporeas, quum eas nullo admiſſo ſenſuum & imaginationis uſu concepiſſent. Mater potuiſſet cogitare de Deo, audiviſſet ſeu legiſſet verbum illud (*quadratum*) nec tamen infans cognoviſſet qua de re illa cogitaviſſet, niſi ſuccedente tempore, cum ipſo novum id earum intellectualium commercium inſtituere potuiſſet, quemadmodùm penè agere ſolent nutrices cùm infantes loquendi rationem docent. Hæc explico, & probo.

Explicatione à me traditâ cauſæ averſationum hæreditariarum, & ſtigmatum quorundum naturalium, veſtigia matrum infantibus communicari jam ſatis probaſſe mihi videor. Jam autem veſtigia rerum corporearum inſeparabilia ſunt ab ipſarum ideis. Ergò illæ ideæ etiam communicantur, atque infantes eadem vident, ſentiunt & imaginantur quæ matres. Nunc inviti ſentiunt eadem ac matres; ſed ſi non eſſent peccatores poſſent impedire, quotieſcunque vellent, effectum communicationis quam habent cum matribus. Poſſent etiam excitare in proprio cerebro veſtigia quæ ab illis accepiſſent; eandem ob rationem ob quam quidlibet imaginamur, cùm vividioribus non agitamur motibus. Hoc poſito, evidenter patet matrem, dum infanti accuratè attenderet poſſe cognoſcere quodam repercuſsû an reciperet nec ne impreſſionem quam ipſa in illo excitaret, immò cætera de quibus ille cogitaret; quemadmodùm enim mater non poſſet commovere fibras cerebri ſui, quin fibræ cerebri infantis inde impreſſionem acciperent; infans quoque non poſſet ſiſtere illam commotionem, aut aliam excitare, quin de illa mater commonefieret levi aliqua impreſſione; dummodò ad rem ſeriò attenderet poteſtate qua valeret alium quemvis ſedandi tumultum diverſum ab eo quem infans in ipſa excitaret. Itaque fatendum eſt matrem & infantem fuiſſe habituros inter ſe aliquod commercium ante peccatum, aut neganda eſt relatio cerebri unius cum cerebro alterius, aut imperium mentis in corpus; quale illud antea ſtatui. Id evidens, videtur, quicquid regerant imaginatio & præjudicia. Verum equidem eſt commercium illud duntaxat circa ea quæ ſenſus & imaginationem feriunt fuiſſe futurum. Cùm infantes matribus per corpus duntaxat uniantur, haud neceſſe eſt illos ipſarum ope alias accipere ideas quàm objectorum ſenſibilium. Cùm enim ipſorum mens arctè cum Deo uniatur, ſi peccati immunes ſpectentur, omnes ideas nullam ad Deum relationem habentes à Deo immediatè accipiunt. Sed quia paulatim ideæ maximè abſtractæ rebus ſenſibilibus quæ ad illas ideas nullo modo referuntur poſſunt alligari, commercium matrum cum infantibus ad res etiam maximè ſpirituales, ut ve-

Digitized by Google

riſimile eſt, extenſum fuiſſet, ſi ſuper his ſermones inter ſe conſerere conati fuiſſent.

Non me latet iſtæc pleriſque hominibus probatum non iri, ac futurum eſſe ut ij etiam qui adverſus præjudicia & impreſſionum ſenſibilium impetum perpetuò renituntur tam novâ & inauditâ cogitatione obſtupefiant. Sed ſi ſeriò attendatur ad modum quo magiſter inſtituit diſcipulum; quot varias adhibere debeat rationes docendi ut ipſi ideas ſuas de rebus notas faciat, quibus utatur comparationibus ad eas illuſtrandas, quæ judicia de ijs ferat, & cæteras mentis diſpoſitiones reſpectu illarum idearum; inde nullo negotio patebit matres longè faciliùs poſſe aperire cogitationes & diſpoſitiones internas infantibus, quàm magiſtros diſcipulis ſuis; poſito duntaxat veſtigia cerebri matrum imprimi cerebro infantium, quod ex ſupra dictis evidenter patet. Etenim manifeſtum eſt voces ſeu loquelam & omnia ſigna externa quibus utimur ad aperiendas cogitationes noſtras aliis hominibus, ſuum nanciſci effectum, quia duntaxat eadem cerebro auditorum imprimunt veſtigia, eaſdemque excitant ſpirituum commotiones, quæ comitari ſolent ideas noſtras & diſpoſitionem internam ipſorum reſpectu.

OBIECTIO

CONTRA ARTICULUM DECIMUM-SEPTIMUM ET SEQUENTES.

Infantes in Baptiſmo motibus actualibus voluntatis ſuæ versùs Deum juſtificari ſine temeritate non poſſunt dici. Novæ opiniones non ſunt vulgandæ; Id nihil niſi turbas excitat.

Reſponſio.

Fateor poſitivè aſſerendum non eſſe infantes juſtificari actibus formalibus ipſorum voluntatis. Id certò ſciri non credo, jam autem nihil poſitivè aſſerendum quàm quod pro certo conſtat. Sed quia plures æquo ſunt homines quia ad id proclives ſunt ut credãt juſtificationem infantium eſſe tantùm externam & per imputationem, quia, inquiunt, nullum poſſunt formare actũ amoris Dei; non abs re fore exiſtimo ſi ipſis oſtendam ipſos iſtam opinionem ex præjudicio duntaxat defendere. Talia enim ſunt puerorum præjudicia erga infantes, ut vulgò autumant ipſos in ſinû materno & per primos infantiæ annos neutiquàm cogitare, immò cogitandi nequaquam capaces eſſe. Credunt ipſos nõdum ullas rerum ideas habere apud ſe ipſos; Magiſtros ipſis illas ideas inter colloquia ingenerare; ipſorumque inclinationes, ſi quas habeant ejuſdem non eſſe naturæ ac noſtras, nec poſſe ipſos ad ſummum uſque bonum eve-

here. Plerique non diſtinctè concipiunt mentem infantium ſimilem eſſe adultorum; ipſam inſtar corporis non corroborari nec ad perfectionem gradatim tendere; ipſamque, ſi per unicum temporis momentum ab impreſſione corporis expediretur, ac delectatione gratiæ afficeretur, eo momento fore magis illuminatam & puram quàm mens Illuſtriſſimorum ſanctorum, qui in mente & corde ſemper quoſdam ſentiunt concupiſcentiæ effectus.

Concupiſcentia vulgò habetur quaſi eſſet naturalis; nec ſemper ſatis attendunt homines illam eſſe peccati ſequelam. Hoc freti præjudicio ſtupiditatem infantium ex corporis infirmitate, ætatis teneritudine, & etiam ex mentis imbecillitate neceſſariò ſequi incauti exiſtimant. Jam autem illud judicium ſeu potiùs præjudicium ipſorum menti ſemper præſens adeſt, ac ipſam ita prævertit ut rem in ſeipſa examinare nequeat. Qui itaque de Baptiſmi effectû ſuperioribus ſæculis egerunt, infantium regenerationem per motûs actuales ipſorum cordis non expoſuerunt, non quod validis adducti argumentis rem crediderint impoſſibilem; nam ex ipſorum operibus nequidem liquet ipſos ad rem eam examinandam ſe accinxiſſe. Sed (ut ſatis ſuperque patet) quia rem ſic ſuppoſuerunt, nec ipſis forſan in mentem venerit illam in dubium vocandi: vel forſan quia explicationem præjudiciis vulgò receptis adverſantem tradere noluerunt, eo præcipuè tempore quo præjudiciis eâ quâ nunc fit ſtrenuitate non vale dicebatur.

Sed ſi attendatur ad neceſſitatem quæ incumbit tradendi explicationem magis præciſam eâ quam, exempli gratiâ, tradit Auguſtinus in quibuſdam locis, quæ * imputationi favet, quamvis ipſi favere non* videatur. Si attendamus imputationem eſſe oppidò commodam; atque eo conſilio admiſſam fuiſſe à quibuſdam priſcis Theologis valdè Orthodocis, immò eam eſſe abſolutè neceſſariam iis qui, licèt nullo allato valido argumento, habitûs in mente negant, quibus ſatisfacere forſan operæ pretium foret. Denique ſi æquitatis naturalis quæ ſecreta animi propoſita & intentiones damnare vetat ratio habeatur, id quod dico forſan veriſimile non judicabitur. Sed tamen haud credo quemquam ægrè ferre quòd id dicam, atque hoc pacto ingeniis etiam moroſiſſimis ſuper difficultatibus quas circa peccatum originale habent coner ſatisfacere.

*l.1. de nup. c. 25. 26. 27. in Jul. l. 6 c. 19. & alibi.

* Ep. 23. l. de peccatorum mentis cap. 19. & alibi.

ILLVSTRATIO
ad Tertium Caput Tertiæ Partis Secundi Libri.

In quo de vi imaginationis Auctorum ac præcipuè de Tertulliano agebam.

CUM generalius fecundiuſque errorum quibus ſcientiæ ac præcipuè Ethica laborant principium in impreſſione imaginationum vividarum in mentem hominum qui mechanicè potiùs quàm rationis ductu agunt petitum eſſe pro comperto habeam; operæ pretium me facturum exiſtimavi, ſi hanc veritatem rationibus ad excutiendam hominum veterem circa illam impreſſionem aptiſſimis patefacerem. Quia autem exempla ac ea præcipuè magna & extraordinaria nos efficaciter movent; exiſtimavi illuſtria Tertulliani, Senecæ & D. Montagne attentionem excitatura ac imperium illud contagioſum imaginationis in rationem evidenter cuilibet eſſe demonſtratura. Etenim voces mortuæ, nec habitû externo ac ſpecie ſenſibili iſtorum Auctorum celebrium animatæ, plus adhuc valent ratione plurimorum, ſi vel ipſe elocutionis modus qui non niſi debili modo adumbrat actionem ſenſibilem quam imaginatio vividè diffundit per vultum & per totum corpus eorum quibus ea quæ dicunt ſunt altâ mente repoſta, innumeros homines poſſunt agitare, penetrare, & convincere; certè fatendum eſt maximè periculoſum eſſe auſcultare cum attentione & veneratione homines quorum imaginatio eſt fortis & vivida: ipſorum enim ſpecies externa loquendi modus & geſtus modo invicto imaginationem alloquuntur. Dictis ſuis tantam affundunt vivacitatem, ut affectûs & ſenſûs ad defectionem à ratione penè ſemper concitent, ac in adſtantes convictionem & perſuaſionem ut ita dicam aſſlent.

Præſenſeram equidem, me inſignia hæc afferendo exempla, nihil impetraturum ab iis quos trium illuſtrium Auctorum lectio in admirationem & ſtuporem olim rapuiſſet. Qui enim tantillum in hominis cognitione verſati ſunt, vulnera cerebri difficiliùs curari probè norunt quàm vulnera cæterarum corporis partium; ac vulnus nullius corporis externi impulſu exacerbatum longè faciliùs claudi, quàm omninò excuti quædam præjudicia rationibus admodum veriſimilibus perpetuò confirmata.

Veſtigia cerebri omninò claudere admodum difficile eſt, quia ſpirituum curſui exponuntur, ac innumeris aliis veſtigiis, ut ita dicam, adventitiis indeſinenter poſſunt renovari. Ejuſmodi vulnera non poſſunt ut plurimum curari aut conſtringi, niſi poſtquam cerebrum alia accepit magis profunda ac prioribus oppoſita: tunc enim vehemens

&

& perpetua ſit revulſio in ſpiritibus. Credendum non eſt præjudicium omninò obſolevíſſe, ſtatim atque illud actû non agit in mentem noſtram : præjudicium omninò obſoletum eſt duntaxat ubi veſtigium planè deletum fuit; non verò ſtatim atque ſpiritus ob ſpecialem aliquam cauſam per illud veſtigium curſum ſuum non amplius dirigunt.

Eos igitur qui impetu & motibus Tertulliani fracti & obſtupefacti, grandiloquentiâ & leporibus Senecæ abrepti ac perſtricti, liberis & ingenuis loquendi modis D. Montagne pellecti & labefacti fuerant, lectis aliquot Libri mei paginis ſententiam non deſerturos eſſe, optimè equidem noveram. Quin immò judicabam fore ut ægrè ferrent quod fucum ipſis ab illis authoribus factum detrahere conatus eſſem.

Quia verò ſperabam illa exempla ad propoſitum meum ob rationes ſuprà memoratas factura eſſe, credidi ſatius me facturum ſi quorundam virorum cordatorum apud quos præjudicia non valent vtilitati conſulerem, quàm ſi nonnullis, quibus libertas mea poterit diſplicere, molliter indulgerem. Apud me reputabam paucos eſſe in gratiam illorum Authorum ita præoccupatos ut rationis admonitiones non poſſent ampliùs exaudire. Denique exiſtimabam etiam pervicaciſſimos mihi in quibuſdam aſſenſuros, quia nemo forſan eſt qui pari erga tres illos Authores ducatur ſtudio & exiſtimatione; ob diverſum imaginationis, ut ita dicam, genium & characterem iſtorum Authorum.

Non me latet opera Tertulliani maxima veneratione digna eſſe tum propter res de quibus agit tum propter approbationem virorum qui periti rerum æſtimatores haberi debent. Atque me erga illum ſic affectum eſſe ſatis oſtendi per ea quæ de illo Authore dixi, non ſecus ac per Tractatum quem elegi ut de ipſo liberiùs mentem meam aperirem; nam de hoc uno tractatû libere loquutus ſum, quamvis alij ejuſdē Authoris extent qui ad intentum meum magis forſan feciſſent.

Sed quicquid ſit haud putem tempus ullam rerum ideis afferre immutationem ipſáſque augere. Quicquid antiquum eſt non eſt venerabile; nec falſæ rationes & ineptiæ ullam apud nos habere debent pondus, quia diu ante nos extiterunt. Haud credo affectatas obſcuritates debere admitti ut myſteria ſacra; imaginationis ſubſultim gradientis igniculi inſtar lucis ſplendentis habendi non ſunt, nec nimii Africani cœli æſtus ferventē iam ſponte ſuâ hominem agitantes cenſendi ſunt motus ſpiritus Prophetici, qui nihil præter veritates ſublimes poteſt revelare.

Scio equidem, eos etiam qui opera Tertulliani maximè exoſculantur hæc omnia non diffiteri, ac æqui nimis obſervantes eſſe ut imaginationis deliria adverſùs rationem tutentur. Sed forſan ſimiles ſunt ijs viris quibus judicium equidem non deeſt quique veritatem adamant, ſed tamen modis ſenſibilibus alliciuntur. Perſæpè incidi

in nonnullos, quibuſdam vividis & energicis Tertulliani loquendi modis ita faſcinatos, ut, poſtquam ipſis Authorem illum parui eſſe judicij & à ratione ſæpe abhorrere demonſtraveram; locos illos ipſis adeò gratos ad nauſeam uſque mihi oggererent, illorum elegantiâ me decipere & pellicere conantes.

Fateor apud Tertullianum occurrere loquendi formulas energicas & audaces, quæ imagines vividiſſimas in mente imprimunt. Nec aliam ob cauſam illo uſus ſum, ut exemplo quo oſtenderem imaginationes fortes multum valere ad agitandum & convincendum per impreſſionem. Qui itaque hæc mihi objiciunt, ſententiam meam confirmant non impugnant. Præoccupatio & exiſtimatio quâ erga Tertullianum ducuntur cauſæ meæ favet. Tot loci ab illis frequenter citati, & ſeſquipedalia verba quæ de illo Authore afferunt, dicta mea comprobant. Nam in colloquijs mutuis nunquam ferè citantur ratiocinationes integræ alicujus autoris; ſed ſæpiſſimè proferuntur phraſes vividæ & energicæ, ut impreſſione ſenſibili perſtringatur & commoveatur auditor.

Nec eſt opinor, quod quis credat me hîc velle cenſorem agere tot illuſtrium virorum, qui perpetuò Tertullianum laudant & in cathedra & in aliis locis. Id agunt ſuis adducti rationibus quas penetrare meum non eſt. Quæ de illo authore dixi mihi videntur evidentia, quiſque pro lumine ſuo ſuas eliciat conſequentias, nec mihi cogitationes affingat quæ meæ haudquaquam ſunt. Qui in aliorum mentem penitius introſpicere ſatagunt, ſibi ſæpe efformant phantaſmata ſibi ipſis duntaxat ſimilia. Quippe cogitationum noſtrarum malignitatem in alios, ut ita dicam, transfundere ſolemus. De omnibus relatè ad nos judicamus; ac qui me hic vituperant ſeſe fortaſſe licèt incogitanter vituperant, ſed ſi demum, quid de Tertulliani citationibus ſentiam, palam proferre expediat; Fateor illum authorem multis de cauſis jure merito citari; immò id perſæpè admodum utile eſſe, ad clarius oculis objiciendas quaſdam veritates præcos, quæ ſteriles ſunt & inanes, quandiù in rationis intimo remanent, nec excitant motus contrarios iis quos in nobis excitare ſolent bona corporea.

Haud tamen improbare poſſum illorum ſententiam qui exiſtimant authores dum citantur non debere deſignari nomine ſuo, niſi quum illi authores ſunt ἀναμάρτητοι; ac neminen unquam debere citari, ſi eas excipias res quæ ratione non nituntur, aut in quibus authoritas locum habet. Talis fuit olim Patrum conſuetudo. Divus Cyprianus nunquam citavit Tertullianum quamvis de illo multa hauſerit, ac ſi id quod B. Hieronymus, de illo ſancto Epiſcopo à quodam audiviſſe refert, verum ſit; nempe ſanctum Cyprianum Tertullianum ipſum vocare ſolitum fuiſſe magiſtrum ſuum; ſi inquam, id verum ſit; certè aut nomen Tertulliani non magnâ pollebat authori-

tate, aut ipſius verba non ea erant efficacitate quâ nunc ſunt, Aut denique Divus Cyprianus temporis ſui conſuetudini admodùm religiosè adhærebat: res enim ſtupenda eſt ejuſmodi diſcipulum de magiſtro ſuo non eſſe loquutum in ullo ex operibus ſuis.

Hac Divi Hieronimi hiſtoriâ ij plerunque utuntur qui pro Tertulliano pugnare volunt; ac non defuere qui mihi dicerent me prudenter non agere tam liberè loquendo de viro quem Cyprianus appella-* bat magiſtrum ſuum. Sed profectò vereor B. Hieronymum fuiſſe nimis credulum circa ea quæ Tertulliano erant glorioſa. Ipſi nimis indulgere videtur; cùm ipſius lapſum aliquatenùs excuſaverit, ipſius hæreſin in Clericorum Romanæ Eccleſiæ invidiam & contumelias rejiciens. Sed ſi illa hiſtoria quam B. Hieronymus ut ſolo unius hominis teſtimonio fretam narrat, vera ſit fateor me non ſatis aſſequi cauſam tam alti ſilentij B. Cypriani circa Tertullianum. Silentium illud diſcipuli myſterium aliquod Magiſtro nequaquam honorificum premere videtur: Ac ſi hiſtoria æque ac opera Tertulliani ſatis non oſtenderent ipſum omnino dignum ingenti illa exiſtimatione qua multi illum colunt; neſcio an tota Divi Cypriani erga Tertullianum agendi ratio, ipſius ſilentium, ſtylus, cæteraque indicia externa non ſufficerent ad minuendam illam exiſtimationem; & ad perſuadendum multis famam Tertulliani forſan non ita floruiſſe in ipſa Africa, quæ tamen ipſi potius favere debebat quàm regio æquè temperata ac noſtra Gallia.

Invidiâ poſteà & contumeliis Clericorum Romanæ Eccleſiæ. ad Montani dogma dilapſus in multis libris nova Prophetiæ meminit. Hieron. in Catalog. de Script. Eccl.

Gallia & Africa ingenia producunt longè diverſa. Cùm Gallorum ingenium ſit ingenuum, naturæ & rationis amicum, ab affectatis, & ſcenicis abhorrens modis, mirũ eſt apud eos reperiri homines qui Authorẽ naturæ adeò imperitum & à natura adeò recedentem, quique rationem quam ſolam conſulere deberet negligens abrupto imaginationis impetu in voces per obſcuras, portentoſas, & omnem rationem modumque excedentes diffunditur, tot efferant laudibus.

Sed id forſan accidit quia imaginatio tantum valet ut rationem debilitet naturamque ipſam mutet. Reverâ homo aliquo motû percitus nos turbat, ſitumque naturalem imaginationis noſtræ mutat, ut illam ſuæ ſimilem efficiat. Tunc verò nullus eſt motus qui non videatur naturæ conformis, nulla vox quæ non arrideat, nulla tam futilis & indigeſta rerum farrago, quæ non convincat; quia nihil tunc temporis examini ſubjicitur. Cùm autem affectûs ſeſe mutuò defendant, & imaginationes inordinatæ perturbatione ſua delectentur, ſanum de rebus judicium ferri nequit, quandiù cerebrum conſervat impreſſionem violentam quam primo accepit. Nullus eſt homo aliquo animi motû abreptus qui ad id perpetuò non incitetur ut affectum ſuum vindicet ab omni vituperio; nullus eſt homo perturbatus quem ſua non juvet perturbatio; Nam ſi homines illi qui ſe gallos gallinaceos, lupos, boves factos fuiſſe imaginantur, ſeſe quam plurimùm oblectent actionibus iſtorum animalium imi-

Digitized by Google

tandis, quanquam naturæ humanæ valdè repugnent, quantò magis non damnabimus illorum agendi & loquendi rationes qui contagione imaginationis ſuæ nos aliquatenùs ſibi ſimiles effecerunt. Quippe ſatis cognoſcimus nos non poſſe illos damnare, quin noſmet etiam ipſos damnemus.

Porrò inter cæteras, egregia eſt ratio cur nonnulli Docti gloriæ ducant Tertulliani partes tueri & quare maxima erga illum Authorem ducantur veneratione. Obſcuritas nimirum eſt quam ille præcipuam Rhetorices ſuæ regulam obſervat, & affectat.

A genio hujus ſæculi ita abhorrent * locutiones haud perſpicuæ ut reiiciamus omnes phraſes obſcuras & intricatas; ſed non defuere qui obſcuritatem cenſerent eſſe præcipuam artis oratoriæ partem; apud illos homines ars perſuadendi conſiſtebat in ἀκαταληψία

* *Galimatia*

Si oratores veritatum quas perſuadere conantur ideas claras & diſtinctas ſemper haberent, ac ſi auditores ſemper alloquerentur ſatis attentos ut ipſorum dicta ab iis poſſint intelligi, præceptum illud quod obſcuritatem affectare docet eſſet omninò abſurdum: Sed quamvis illud præceptum rationi planè adverſetur, tamen plerorumque hominum ingenio ſatis accommodatum eſt; non modò quia loquentium ignorantiam tegit, ſed etiam quia μυστικώδης illa obſcuritas pleroſque auditores ita diſponit ut cedant & fidem adhibeant.

Experientiâ ſatis conſtat pleroſque homines id magni facere quod non intelligunt, ac myſteriorum inſtar venerari ea quæ ipſorum captum exſuperant, & oratorem præconiis ad cœlos uſque evehere, quum ipſius loquendi modis fulgentibus ac feriente imaginationem ſermone, rationi prorsùs incognito, obſtupefacti ſunt.

Pompam veritati anteponunt homines. Itaque faſtuoſa verborum moles pondere ſuo opprimens potius quàm perſuadens ipſis magis arridet, quàm meræ ratiocinationes quæ ſolâ evidentiâ ſuâ perſuadent. Evidentia non acquiritur niſi meditationibus operoſis: Sed convictio ex ſenſibus orta in mentem diffunditur ipſamque ſuaviſſimè pervaditi.

Bonum quod ſolum nobis poteſt ſatisfacere eſt ſimul infinitum & inacceſſum, jam autem grandes & obſcuræ loquendi formulæ illum præ ſe ferunt characterem. Adeò ut obſcuritate deſideria noſtra excitante, ut Majeſtas admirationem & exiſtimationem noſtram movet; illæ loquendi formulæ nos devinciunt motibus quos in nobis excitant.

Quum quis Authorem obſcurum & difficilem aſſequitur, aut aſſequi autumat, ſe ijs qui illum non aſſequuntur anteponit eoſque ut ignaros habet; Labor in eo intelligendo exantlatus illum in ipſius laudes & deffenſionem inſtigat. Dum enim illum authorem veneratur ac ipſi cæterorum venerationem conciliare conatur ſtudijs ſuis patrocinatur. Jam autem ut nemo eſt qui ſeſe ab omni culpâ

purgare non ſtudeat Author ille magnâ animi contentione ac modo vivido & ſenſibili laudari & defendi debet.

Hæ rationes, cum quibuſdam alijs minùs validis ſufficiunt, ni fallor, ut quiſque intelligat obſcuritatem Tertulliani ipſi non fuiſſe noxiam reſpectû quorundam; nec illum certè tanti duxiſſent ſi veritates in ipſius operibus diſperſas per ideas clariſſimas & ſimpliciſſimas expoſuiſſet.

Relationes & veritates Mathematicæ ad ſuos *exponentes* ſemper reducuntur, hoc eſt ad terminos ſimpliciſſimos quibus exprimi poſſint, ac ijs omnibus quibus poſſint implicari & obſcurari expediuntur: Nam Geometræ amant veritatem puram putam; convincere nolunt per impreſſionem, ſed per evidentiam & lucem. Quorſum evaderent multæ cogitationes Tertulliani ſi juxtà Logicorum Geometrarũ que leges ad *exponentes* ſuos reductæ, ac faſtû illo ſenſibili rationi fucum faciente ſpoliatæ fuiſſent? Hujuſce rei faciendum eſt periculum, ut de illius Authoris ratiociniis ſolidum feratur judicium.

Non pertendo tamen Tertullianum ſcribere debuiſſe Geometrarum modo. Figuræ quibus ſẽtentias & affectus noſtros exprimimus circa veritates quas aliis exponimus ſunt omnino neceſſariæ. Immò arbitror, præcipuè ſermonibus qui de Religione & Ethicâ habẽtur, ornamentis opus eſſe quæ venerationem veritati concilient, motuſque excitandos eſſe qui mentem agitent eamque ad actiones virtutis ferant. Sed ſpectrum omni realitate & corpore vacuum ornamentis non eſt circumcingendum: motus inutiles non ſunt excitandi: cùm volumus in auditorum mente convictionem & perſuaſionem vehementer imprimere, convictio illa ad aliquid reale & ſolidum referri debet. Nemo debet convincere ac ſe convinci ſinere niſi evidenter, diſtinctè & præcisè ſciat qua de re convincat aut convincatur. Ea quæ dicuntur intelligenda ſunt ut & ea quæ creduntur. Veritas & lux duntaxat ſunt amandæ; alios occæcare non oportet, poſtquam nos occæcari ſivimus.

ILLVSTRATIO

ſuper naturâ idearum.

In qua explano quomodo omnia in Deo videantur, veritates etiam & leges æternæ.

SPerabam fore ut ea quæ de idearum natura dixi ſufficerent ut unuſquiſque caperet Deum eſſe qui nos illuminat; Sed experior, quam plurimos eſſe qui attentionem ſatis diligentem non poſſunt præbere ut rationes quibus illud principium ſtabilivi capere poſſint.

Digitized by Google

Quod abſtractum eſt a pleriſque concipi nequit; Senſibilibus excitantur iiſdemque acies ipſorum mentis figitur & ſuſtentatur. Quæ ſub ſenſûs & imaginationem non cadunt minimè poſſunt contemplari, multò minùs capere. Hoc à me jam ſæpè dictum nunquam poteſt ſatis inculcari.

Corpora per ſe non eſſe viſibilia non poſſe agere in mentem noſtram, nec ipſi ſe repræſentare evidens eſt; Id probatione non indiget. Id unico mentis intuitu apprehenditur; Id multò magis certum eſt, quàm certum eſt corpora ſibi invicem communicare motum ſuum dum ſeſe mutuò pellunt; Sed id ijs ſolis certum eſt qui ſenſibus ad ſilentium adactis ſolam auſcultant rationem. Omnes itaque credunt corpora ſeſe invicem pellere, quia id ſenſûs conteſtantur; Sed corpora non creduntur per ſe planè inviſibilia, & inepta ad agendum in mentem, quia ſenſûs id non dicunt; quin plane contrarium dicere videntur.

Nonnulli tamen reperiuntur quorum firma & intrepida ratio uſque ad veritates maximè abſtractas evehitur; Illas attentè contemplantur; ac ſenſuum & imaginationis impreſſioni ſtrenuè reſiſtunt; ſed corpore paulatim deprimente mentem pondere ſuo, in priſtinam ſenſibilitatem, ut ita dicam, recidunt. Ideæ illæ abſtractæ diſſipantur; & poſtquàm imaginatio alias ideas vividiores & ſenſibiliores excitavit; priores non apparent ampliùs niſi tanquam ſpectra quibus diffidunt, & à quibus illudi verentur.

Homines, aut res quorum familiaritate non utimur, & à quibus nullam percipimus ſenſibilem voluptatem apud nos facilè in ſuſpicionem veniunt. Nam voluptas ſola devincit cor, & familiaritas mentẽ metû & ſollicitudine exoluit. Qui itaque veritatibus abſtractis & Metaphyſicis non aſſueverunt, eò facilè adducuntur ut credant, ſibi fucum fieri ab ijs qui ad ipſos illuminandos totis contendunt viribus. Ideas quæ nihil habent jucundi & ſenſibilis ſuſpectas habent & horrent; Amorque quo erga quietem & felicitatem ducuntur, ipſis citò objecti, quod ipſos turbat, nec ad ullam voluptatem creandam idoneum ipſis videtur, viſum eripit.

Si quæſtio à me nunc exagitata non eſſet graviſſimi momenti, rationes jam à me allatæ & nonnullæ quas hîc proferre neceſſum non eſt ſufficere poſſent, nec me hac de re ampliùs loqui opus eſſet, ſatis enim video quæcunque poſſem ſuper hâc materiâ dicere, quorundam hominum mentem nunquam eſſe pervaſura. Sed illud principium, Deum, ſcilicet, ſolum nos illuminare, ipſumque nos duntaxat per manifeſtationem rationis, aut ſapientiæ immutabilis & neceſſariæ illuminare, Religioni adeò conforme mihi videtur; ut illud ad extremum uſque explicare & defendere muneris mei eſſe arbitrer; Phantaſticus, *illuminatus*, fanaticus haberi, cæteriſque nominibus quæ imaginatio cavillatrix tenuium ingeniorum rationibus quas non intelligit, ſeu quarum vim non poteſt declinare objicere ſolet, nuncupari malo, quàm fateri corpora poſſe me illuminare.

& erudire, me mihimetipſi eſſe magiſtrum, rationem & lucem; & ſufficere, ut omnium ſolidam conſequar cognitionē, ſi memet ipſū, aut homines qui equidem aures meas ingenti ſtrepitū poſſunt obtundere, ſed qui ſanè nullam lucem queunt menti meæ affundere, conſulam. Adſunt igitur adhuc quædam argumenta ad confirmandum principium in Capitibus quibus illuſtrandis hæc ſcribo poſitum.

Nemo eſt qui homines veritatem poſſe cognoſcere non fateatur. Imperitiſſimi etiam Philoſophi, homines neſcio quam rationem quam non determinant participare conſentiunt. Atque hanc ob cauſam hominem definiunt, *animal* RATIONIS *particeps*. Quippe nemo eſt qui confusè ſaltem non noverit, differentiam eſſentialem hominis conſiſtere in unione neceſſaria quam habet cum ratione univerſali, quamvis pauci quis ille ſit qui rationem illam includit cognoſcant, aut cognoſcere curent. Video, exempli gratiâ, bis duo eſſe quatuor, & amicum meum præferendum eſſe cani meo ac neminem hominum eſſe qui id non cognoſcat æquè ac ego pro certo habeo. Jam autem illas veritates in mente aliorum non video, ſicut alii illas in mea non vident. Neceſſe igitur eſt rationem univerſalem eſſe quæ me & omnes intelligentias quæ exiſtunt illuminet. * Nam ſi ratio quam conſulo, eadem non eſſet quæ Sinenſibus reſpondet, manifeſtò patet me non poſſe æquè certè ſcire ac ego ſcio, Sinenſes videre eaſdem veritates quas ego video, Itaque ratio quam conſulimus dum noſmet intra nos colligimus eſt ratio univerſalis. Dico quum noſmetipſos intra nos colligimus hîc enim non loquor de ratione illa quam ſequitur homo affectû aliquo permotus. Quum homo aliquis vitam equi ſui potiorem habet vitâ aurigæ, ſuis quidem adductus rationibus id agit; ſed rationes illæ ipſi peculiares ſunt quas omnis vir benè ſanus horret. Rationes ſunt quæ reverâ non ſunt *rationales*, quia ſummæ rationi, ſeu rationi univerſali quam omnes homines cōſulunt cōformes non ſunt.

** ſi ambo videmus verum eſſe quod dicis & ambo videmus verum eſſe quod dico, ubi quæſo id videmus? nec ego utique in te nec tu in me ſed ambo in ipſa quæ ſupra mentes noſtras eſt in commutabili veritate.* Conf. D. Aug. lib. 2. cap. 25.

Ideas rerum eſſe immutabiles, veritateſque & leges æternas eſſe neceſſarias pro comperto habeo; fieri nequit ut ſecus ſint quàm ſunt. Jam autem in me nihil video quod immutabile & neceſſarium ſit; poſſum aut non exiſtere, aut non eſſe talis qualis ego ſum, poſſunt eſſe mentes mihi non ſimiles; certus tamen ſum non poſſe eſſe mentes quæ alias veritates & alias leges videant diverſas ab ijs quas video: Nam omnis mens videt neceſſariò bis duo facere quatuor & amicum noſtrum præferendum eſſe cani noſtro. Concludamus igitur rationem quam omnes mentes conſulunt, eſſe rationem immutabilem & neceſſariam.

vid. D. Aug. *De libero arbitr. lib.* 2. *cap.* 8. *& ſeq.*

Inſuper eandem illam rationem infinitam eſſe evidens eſt. Mens humana infinitùm triangulorum, tetragonorum, pentagonorum intelligibilium, & aliarum ſimilium figurarum numerum eſſe aut eſſe poſſe clarè concipit. Non modò concipit ideas figurarum ipſi nunquam eſſe defuturas, ſeſeque novas ſemper reperturam licèt in

æternum ejuſmodi ideis duntaxat incumberet. Verùm etiam infinitum in ipſâ extenſione percipit. Mens clarè videt numerum illum qui multiplicatus per ſe ipſum facit 5. aut aliquem ex numeris inter 4. & 9. inter 9 & 16. inter 16. & 25. &c. eſſe magnitudinem, relationem, fractionem, cujus termini plus habent numerorum arithmeticorum quàm poſſunt eſſe ab uno orbis polo ad alterum. Clarè videt illam relationem talem eſſe, ut Deus ſolus poſſit illam complecti, utque eam exactè exprimere impoſſibile ſit, quia ad illam exprimēdam opus eſt fractione cujus duo termini ſint infiniti. Multa alia ſimilia exempla poſſem afferre ex quibus non modò ſequitur mentem humanam eſſe finitam, ſed rationem etiam quam conſulit eſſe infinitam. Et enim mens clarè videt infinitum in hac ratione quamvis illud non capiat; cùm poſſit conferre inter ſe duos numeros incommenſurabiles, illorumque cognoſcere relationes, quamvis non poſſit illos conferre cum unitate: Vel, ut rebus maximè ſenſibilibus duntaxat inſiſtamus, ratio quam homo conſulit eſt infinita quia exhauriri nequit, ac ſemper ipſi aliquid ſuppetit quod reſpondeat quacunque de re interrogetur.

Sed ſi rationem cujus omnes homines ſunt participes univerſalem infinitam, immutabilem, & neceſſariam eſſe verum ſit; inde illam ab ipſâ Dei ratione non differre conſtat; ſolum enim ens univerſale & infinitum in ſe includit rationem univerſalem & infinitam. Omnes res creatæ ſunt entia ſingularia; ratio igitur univerſalis non eſt creata. Nulla creatura eſt infinita; ratio infinita non eſt igitur creatura; ſed ratio quam conſulimus non modò eſt univerſalis & infinita, eſt præterea neceſſaria & independens; immò illam Deo ipſo magis independentem concipimus. Namque Deus agere nequit niſi juxtà illam rationem; ab illa pendet aliquo ſenſu; illam conſulere & ſequi ipſum oportet; Jam autem Deus nihil conſulit præter ſe ipſum; ab ulla re non pendet. Illa igitur ratio ab ipſo non dinſtinguitur; ipſi eſt coæterna & conſubſtantialis. Deum plectere innocentem, mentes corporibus ſubjicere non poſſe, ipſumque ordinem ſequi teneri clarè videmus. Videmus igitur, normam, ordinem, rationem Dei. Quam enim aliam ſapientiam poſſemus videre præter ſapientiam Dei, cùm de illâ non dubitemus dicere Deum ad illam ſequendam obligari.

Sed quicquid ſit, an poteſt concipi ſapientia quæ non ſit ſapientia Dei? Salomo, qui de Sapientia tam diſertè loquutus eſt, an duas diſtinguit? Nonne nos docet ſapientiam quæ ipſi Deo coæterna eſt, & per quam ordinem quem in ipſius operibus conſpicimus inſtituit, eandem eſſe quæ omnibus mentibus præeſt, quam conſulunt Legiſlatores, ut leges juſtas & rationi conſentaneas ferant. Octavum Proverbiorum Caput legere ſufficiet cuicunque hujus Veritatis certior fieri voluerit. Non me latet Scripturam ſacram de ſapientia quadam loqui, quam ſapientiam ſæculi, ſapientiam hominum ap-

Digitized by Google

pellat: ſed ibi de rebus ut apparent ac ſecundùm vulgi opinionem & captum loquitur. Nam in aliis locis ſapientiam illam non modò coram Deo verùm etiam coram omnibus hominibus qui rationem conſulunt, nihil eſſe præter ſtultitiam & abominationem nos docet.

Certè, ſi veritates & leges æternæ penderent à Deo, ſi à voluntate libera Creatoris inſtitutæ fuiſſent; uno verbo, ſi ratio quam conſulimus non eſſet neceſſaria & independens; nullam ampliùs veram fore ſcientiam evidens mihi videtur. Et is in periculum erroris adduceretur, qui aſſereret Arithmeticam aut Geometriam Sinenſium eſſe ſimilem noſtræ. Etenim, ſi abſolutè neceſſarium non eſſet bis 4. eſſe 8. aut tres angulos trianguli eſſe æquales duobus rectis, quî poſſemus certi eſſe illas veritates non eſſe ſimiles nonnullis propoſitionibus in quibuſdam tantùm univerſitatibus receptis, aut quæ per aliquot tempus tantum vigent? An clarè videmus Deum non poſſe deſinere velle ea quæ voluit voluntate prorsùs libera & indifferenti? Vel potiùs, an clarè videmus Deum non potuiſſe quædam ad certum tempus, in quibuſdam locis, pro quibuſdam hominibus, aut pro certis quibuſdam entium generibus velle; poſito, ut volunt, Deum fuiſſe planè liberum & indifferentem in iſta voluntate. Ad me quod attinet, non poſſum concipere neceſſitatem in indifferentia, res adeò oppoſitas conciliare nequeo.

Attamen lubens ſupponam nos clarè videre, Deum voluntate omninò indifferenti ad omnia tempora & in omnibus locis inſtituiſſe veritates & leges æternas, quæ nunc immutabiles ſunt propter ipſius decretum. At ubi qui talia ſupponunt, vident illud decretum? An Deus aliquod creavit ens iſtius decreti repræſentativum? An dicent decretum illud eſſe modificationem ipſorum mentis? Vident clarè illud decretum, ſiquidem ab illo acceperunt immutabilitatem veritatibus ex legibus æternis certò competere; ſed ubi illud vident? Certè niſi illud in Deo videant, illud non vident. Nam illud decretum non poteſt eſſe, niſi in Deo ſit, nec poteſt videri niſi ubi eſt. Philoſophi igitur quicquam certò non poſſunt tenere niſi Deum conſulant, & ab ipſo reſponſum accipiant. Exclament ſuper hoc quantùm voluerint: ipſis aut cedendum eſt, aut ſilendum.

Sed ut dicam quod res eſt, decretum illud eſt mera imaginatio nullo freta fundamento. Quum de ordine, legibus, & veritatibus æternis cogitamus, ipſarum cauſam non inquirimus; nullam enim habent. Neceſſitas illius decreti non apparet; ac de illo primâ fronte nunquam cogitatur. Sed contra ſimplici mentis intuitu evidenter percipimus, naturam numerorum & idearum intelligibilium eſſe immutabilem, neceſſariam, independentem. Clarè videmus omninò neceſſarium eſſe bis 4. facere 8. & quadratum diagonalis quadrati eſſe duplum illius quadrati. Abſoluta illarum veritatum neceſſitas in dubium non vocatur niſi ab iis qui ab illarum luce oculos avertunt, qui falſis in ratiocinando nituntur principiis, quique alibi quàm in illis veritatibus quærunt, quænam ſit ipſarum natura, immutabili-

Digitized by Google

tas, & independentia. Itaque decretum immutabilitatis illarum veritatum eſt figmentum mentis, quæ ſupponens ſe non videre in ſapientia Dei id quod in ipsâ revera percipit, ſciens tamen Deum eſſe cauſam omnium, arbitratur ſe non poſſe abſtinere ab imaginando decreto ut afferat immutabilitatem veritatibus quas immutabiles agnoſcere cogitur. Sed iſta ſuppoſitio falſa eſt & ab ea ſibi cavendum eſt. In ſola Dei ſapientia veritates æternas, immutabiles, & neceſſarias videmus. In hac ſola ſapientia ordo quem Deus ipſe, ut jam dictum eſt, ſequi tenetur, conſpici poteſt. Mens duntaxat creata fuit propter illam ſapientiam, & nihil uno ſenſu præter eam videre poteſt. Nam ſi videre queat creaturas, id fit quia ens illud quod videt, licèt modo valdè imperfecto per hanc vitam, illas omnes in eſſentiæ ſuæ immenſitate modo intelligibili & menti accommodato, uti dixi, complectitur.

Si in nobismet ipſis ideam infiniti non haberemus ac ſi omnia per unionem naturalem mentis noſtræ cum ratione univerſali & infinita non videremus, certè nec etiam libertate cogitandi de omnibus potiremur. Nam mens non poteſt velle ſe applicare niſi ad res quarum aliquam habet ideam nec poteſt actu cogitare niſi de rebus ad quas poteſt velle ſe applicare. Si itaque mens ab eo ſejungatur qui omnia in ſe includit, ipſi certè libertas de omnibus cogitandi tollitur. Præterea cùm quicquam non poſſimus amare niſi illud videamus, ſi Deus nobis duntaxat daret ſpeciales ideas, evidenter patet ipſum ita determinaturum eſſe omnes voluntatis noſtræ motûs, ut nihil omninò poſſemus amare præter entia ſpecialia. Etenim ſi nullam infiniti ideam haberemus illud non poſſemus amare, ac ſi illi qui poſitivè aſſerunt ſe nullam habere Dei ideam, res dicere vellent ut ſunt reverà; haud verear dicere ipſos nunquam amaſſe Deum nihil enim nos poſſe amare quàm quod videmus evidens mihi videtur.

Denique niſi ordo, & leges æternæ eſſent immutabiles ex naturæ ſuæ neceſſitate, argumenta Religionis clariſſima & validiſſima ruere mihi viderentur in ipſo ſuo principio, æquè ac libertas, & ſcientiæ certiſſimæ. Nam Religio Chriſtiana quæ nobis Jeſum Chriſtum ut Mediatorem & Reparatorem proponit, naturæ corruptionem per peccatum originale evidenter ſupponit. Jam autem quo argumento probabitur illa corruptio? Caro pugnat adverſus ſpiritum, inquiet aliquis, ipſum ſibi ſubmittit, ipſi dominatur. Concedo. Sed hoc non eſt contra ordinem, ajet Prophanus; Hoc Deo placet id ſic inſtituit? Arbiter eſt decretorum ſuorum. Illum inter creaturas ſuas inſtituit ordinem qui ipſi magis allubeſcit. Quomodo Prophanus ille convinci poterit ordini repugnare ut mentes ſubjectæ ſint corporibus, niſi idea clara ordinis, & ipſius neceſſitatis habeatur; ac niſi certò conſtet Deum ipſum teneri illum ſequi per amorem neceſſarium quo ſeipſum complectitur? Præterea, ſi ordo ille pendeat à decreto libero Dei, ſemper ad ipſum Deum erit recur-

rendum ut iſtius decreti certi ſiamus. Conſulendus erit Deus, fugiant licet nonnulli Docti ad ipſum recurrere : Iſti veritati cedendum erit, nempe ad Deum neceſſariò eſſe confugiendum ut erudiamur. Verùm decretum illud liberum à quo ordo manavit, eſt merum ingenii figmentum, ob rationes à me jam allatas.

Si non ſit ordo neceſſarius, hominem creari propter authorem ſuum, & voluntatem noſtram eſſe conformem ordini qui eſt norma eſſentialis & neceſſaria voluntatis divinæ : Si verum non ſit, actiones eſſe bonas aut malas, prout ſunt conformes aut contrariæ ordini cuidam immutabili & neceſſario, ac eundem illum ordinem poſtulare ut priores præmio, poſteriores verò pœnâ afficiantur. Denique niſi omnes homines habeant ideam claram ordinis, immò ordinis qui ejuſmodi ſit ut Deus ipſe non poſſit velle contrarium ab eo quod iſte ordo præſcribit, quia Deus non poteſt velle id quod ordini repugnat, ſi hæc omnia, inquam, non ſint; certè nihil præter univerſalem confuſionem & perturbationem video. Quid enim erit quod vitio poſſit dari in turpiſſimis & iniquiſſimis actionibus Ethnicorum, cùm Deus nullas ipſis præſcripſerit leges ? Qua ratione poterunt judicari, ſi nulla ſit ratio ſuprema quæ ipſos damnet ?

Poëta quidam dixit juſtum non poſſe ſecerni ab iniquo. Philoſophus quidam dixit erubeſcere ac pudore ſuffundi ob turpiſſimas actiones eſſe infirmitatis & puſillanimitatis argumentum. Talia ſæpè paradoxa in medium proferuntur, per ſubitaneum imaginationis impetum, ac per vehementem animi turbati motum. Sed cur ejuſmodi ſententiæ damnarentur, ſi non ſint ordo, regula, ratio univerſalis & neceſſaria, quæ iis qui in ſe reflecti norunt ſemper ſeſe offerunt ? Alios & etiam noſmet ipſos judicare in multis caſibus non dubitamus. Sed quâ authoritate id agimus; niſi ratio quæ intra noſmet ipſos judicat, cùm judicia de nobis ipſis ac de aliis ferre nobis videmur, ſit ſumma noſtra & omnium hominum ratio ?

Nec natura potest juſto ſecernere iniquum. Lucret.
Diogenes.

Verùm enim verò niſi hæc ratio iis qui ſeipſos intra ſe recipiunt præſens adeſſet, niſi Ethnici aliquam cum illo ordine de quo ſermo eſt naturalem unionem habuiſſent, cujus peccati aut cujus inobedientiæ conſcii fuiſſent, aut quâ juſtitiâ Deus illos punire potuiſſet ? hæc dico quippe qui à Propheta acceperim, Deum ipſum non dedignari homines conſtituere judices litis quæ ipſi eſt cum populo ſuo, dummodò ſecundùm ordinem juſtitiæ immutabilem & neceſſarium judicent. Nero trucidavit matrem ſuam, id equidem verum eſt : Sed qua in re peccavit ? Motum naturalem odii ſui ſequutus eſt ; Deus ſuper hac re nihil ipſi præſcripſit. Lex Judæorum in ipſius uſum non fuerat lata. Dicet fortè aliquis legem naturalem vetare ejuſmodi facinora atque legem illam ipſi notam fuiſſe. Sed quî id probari poterit? Ego equidem id agnoſco ; quia id invictè probat eſſe ordinem immutabilem & neceſſarium ; & omnem mentem habere cognitionem iſtius ordinis eò clariorem quò magis unitur rationi univerſali quó-

Nunc ergò habitatores Jeruſalē & viri Judæ judicate inter me & vineā meam. *Iſaias 5.3.*

que impreſſioni ſenſuum & affectuum magis reſiſtit; uno verbo quò rationem magis participat. Sed jam oportet me elucidare, quantùm in me erit, ſententiam meam de ordine & lege divina ſeu naturali. Plerique enim iis quæ dico non acquieſcunt fortè quia ea quæ cogito diſtinctè ſatis non aſſequuntur.

Deum in ſe modo intelligibili perfectiones omnium entium quæ creavit aut poteſt creare includere, ac ipſum per illas perfectiones intelligibiles omnium rerum eſſentiam cognoſcere evidens eſt; ut per proprias voluntates ſuas cognoſcit ipſarum exiſtentiam. Jam autem perfectiones illæ ſunt etiam objectum immediatum mentis humanæ, ob rationes à me jam allatas. Ergò ideæ intelligibiles, aut perfectiones quæ in Deo ſunt, quæque nobis repræſentant id quod eſt extrà Deum, ſunt abſolutè neceſſariæ & immutabiles. Jam autem veritates nihil ſunt præter relationes æqualitatis ſive inæqualitatis quæ ſunt inter entia illa intelligibilia; quandoquidem verum non eſt bis 2. eſſe 4. aut bis 2. non eſſe 5. niſi quia eſt relatio æqualitatis inter bis 2.& 4. & relatio inæqualitatis inter bis 2. & 5. Ergò veritates ſunt immutabiles & neceſſariæ æquè ac ideæ. Semper verum fuit bis 2. eſſe 4 ac fieri nequit ut id falſum ſit. Id clarum eſt; & nequaquam neceſſarium eſt, *Deum ut ſummum Legiſlatorem has inſtituiſſe veritates*; ut id ait Carteſius in reſponſione ad ſextas objectiones. Artic.6.& 8.

Facilè igitur quiſque concipit quid ſit veritas; ſed difficiliori negotio concipitur quid ſit ordo immutabilis & neceſſarius; quid ſit lex naturalis & Divina, quid ſit quod Deus vult neceſſariò, quodque etiam volunt juſti. Ideò enim homo juſtus eſt quia ordinem amat; atque ipſi in omnibus ſuam accommodat voluntatem, quemadmodum peccator non eſt peccator, niſi quia ordo ipſi non placet in omnibus, ac illum vellet eſſe conformem iis quæ optat. Haud credo tamen hæc tam obſcura & abſtruſa eſſe quàm vulgò putantur; & cauſam cur tot in his reperiantur difficultates non aliunde oriri exiſtimo, quàm quia mens ægrè ſeſe attollere poteſt ad cogitationes abſtractas & metaphyſicas. Hæc ſunt igitur, aliquâ ex parte, quæ de ordine ſentio.

Perfectiones quæ in Deo ſunt, quæque entia creata aut poſſibilia repræſentant, non eſſe omnes inter ſe æquales evidens eſt; perfectiones, exempli gratiâ, quæ corpora repræſentant non eſſe æquè nobiles ac perfectiones quæ mentes repræſentant; ac etiam inter eas quæ nihil aliud repræſentant quàm corpora, aut nihil quàm ſpiritus, eſſe quaſdam aliis nobiliores uſque ad infinitum. Id clarè & nullo negotio concipitur; quamvis ſimplicitas entis Divini cum varietate illâ idearum intelligibilium quam in ſua ſapientia includit ægrè poſſit conciliari. Etenim ſi omnes ideæ Dei eſſent æquales, nullam certè deprehenderet differentiam in operibus ſuis; cùm non poſſit videre creaturas ſuas niſi in eo quod in ſe habet quo illæ repræſentantur; ac ſi idea horologii quod præter horas indicat etiam varios planeta-

Digitized by Google

rum motûs, non eſſet perfectior ideâ horologii quæ horas duntaxat indicaret, aut ideâ circuli vel quadrati, certè nec ipſum horologium eſſet perfectius circulo. Non poſſumus enim judicare de perfectione operum niſi per perfectionem idearum quas de ipſis habemus. Si horologii fabrica majora non præberet ingenii & ſapientiæ argumenta quàm circuli deſcriptio non difficilius eſſet concipere machinas maximè compoſitas, quàm concipere quadratum aut circulum.

Si igitur verum ſit Deum, qui eſt Ens univerſale, includere in ſe omnia entia modo intelligibili, & omnia illa entia quæ in Deo habent exiſtentiam neceſſariam non eſſe æquè perfecta inter ſe; in illa eſſe debere ordinem immutabilem & neceſſarium evidens eſt: ac quemadmodùm ſunt veritates æternæ & neceſſariæ, quia ſunt relationes magnitudinis inter entia intelligibilia, debere pariter eſſe ordinem immutabilem & neceſſarium, propter relationes perfectionis inter eadem illa entia. Ordo igitur eſt immutabilis ſpiritus eſſe nobiliores corporibus, ut veritas eſt neceſſaria bis 2. eſſe 4. aut bis 2. non eſſe 5.

Jam autem huc uſque ordo immutabilis videtur potiùs veritas ſpeculativa, quàm lex neceſſaria. Nam ſi ordo duntaxat conſideretur ut illum modò conſideravimus, verum equidem eſſe patebit ſpiritûs, exempli gratiâ, eſſe nobiliores corporibus; ſed non apparet veritatem illam eſſe eodem tempore ordinem qui legis vim habeat, ac ſpiritûs neceſſariò debere præferri corporibus. Attendendum igitur eſt Deum ſeipſum amare amore neceſſario, ac proinde ipſum magis amare id quod in ipſo eſt quod repræſentat aut includit majorem perfectionem, quàm quod minorem. Adeò ut ſi ſupponere vellemus mentem intelligibilem eſſe millies perfectiorem corpore intelligibili, amor quo Deus ſeipſum amat, eſſet millies major erga mentem intelligibilem, quàm ergà corpus intelligibile. Nam amor Dei neceſſariò proportionem habet cum ordine qui exiſtit inter entia intelligibilia quæ includit ipſe Deus. Itaque ordo qui eſt merè ſpeculativus, habet vim legis reſpectû ipſius Dei; poſito quod certum eſt, nempe, Deum ſeipſum neceſſariò amare; Nec Deus poteſt magis amare corpora intelligibilia quàm mentes intelligibiles, quamvis corpora creata magis amare poſſit quàm mentes, ut mox ſum explicaturus.

Ille autem ordo immutabilis qui reſpectu Dei ipſius legis vim habere, reſpectu noſtri evidenter legis etiam vim habere debet. Nam iſte ordo nobis notus eſt, & amor noſter naturalis ipſi ſe accommodat, cum apud noſmet ipſos collecti ſilentibus ſenſibus & affectibus, libertate noſtrâ potimur, uno verbo cum φιλαυτία non corrumpit amorem noſtrum naturalem. Cùm propter Deum ſimus conditi, nec ab illo poſſimus omnino ſeparari, in ipſo hunc videmus ordinem, & ad illum amandum naturaliter ferimur. Ipſius enim lumine illumina-

mur, & ipſius amore animamur, quamvis ſenſus & affectus noſtri lumini iſti tenebras affundant & contrà ordinem determinent impreſſionem illam qua ad amandum ſecundùm ordinem ferimur. Sed invitâ concupiſcentiâ quæ ordinem oculis noſtris ſubducit, impeditque quominus illum ſequamur, ordo eſt ſemper lex eſſentialis & ineluctabilis noſtri reſpectu, non modò reſpectu noſtri, ſed reſpectu omnium intelligentiarum creatarum, immò reſpectu damnatorum. Haud enim credo ipſos à Deo tantoperè longinquos eſſe, ut levem aliquam ordinis ideam adhuc non habeant, in illo pulchritudinem aliquam non agnoſcant, utque ipſi ſeſe accommodare non ſint parati in caſibus nonnullis quibus ipſorum philautia non læditur.

Corruptio cordis in repugnantiâ ordini conſiſtit. Cùm itaque malitia ſeu corruptio voluntatis æqualis non ſit etiam inter damnatos, ipſos æqualiter ordini non repugnare evidens eſt, illumque ab iis in omnibus odio non haberi, niſi relatè ad odium quo Deum proſequuntur. Quemadmodum enim bonum odio eſſe nequit, quatenus conſideratur ἁπλῶς ut bonũ, ordo pariter odio haberi nequit niſi quatenus affectibus noſtris repugnare videtur. Sed quamvis inclinationibus noſtris contrarius videatur, id tamen non obſtat, quo minùs ipſe ſit lex quæ nos damnat, atque nos cruciat vermi nunquam moriente.

Nunc igitur liquet quid ſit ordo, quomodo vim legis habeat amore neceſſario quo Deus ſeipſum complectitur. Liquet quomodo iſta lex generaliter omnibus mentibus & ipſi Deo communis eſt: cur neceſſaria ſit & omninò ineluctabilis. Denique aut concipitur, aut ſaltem in genere facilè concipi poteſt, quodnam ſit principium omnium legum divinarum & humanarum, & ſecundùm hanc legem, omnes intelligentias judicari, & omnes creaturas in ordine ſibi congruo diſponi.

Hæc omnia ſigillatim explicari facilè non poſſe fateor, nec eo etiam temeritatis veni ut illud aggrediar. Namque ſi quarundam legum cum lege generali, & quarundam agendi rationum cum ordine connexionem oſtendere vellem, in difficultates forſan inciderem quas ſolvere penes me non eſſet, quibuſque ab inſtituto meo longiùs abducerer.

Si quis tamen Deum nullâ aliâ lege quàm ſapientiâ ſuâ & amore quâ illam proſequitur obligari, attendat; omnes leges divinas ab illa pendere debere facilè concipiet. Et ſi animadvertamus mundum ab ipſo conditum non fuiſſe niſi relatè ad illam ſapientiam & ad illum amorem, quoniam non agit niſi propter ſe; omnes naturales leges ad conſervationem & perfectionem hujus mundi juxtà ordinem inviolabilem, & dependenter ab amore neceſſario, tendere certò apud nos conſtabit. Namque ſapientiâ & voluntate Dei omnia reguntur.

Illud principium à me fuſiùs exponi neceſſe non eſt. Quod jam

dixi ſufficit ut iſta eliciatur conſequentia, nempe; in primâ inſtitutione naturæ fieri non potuiſſe ut mentes ſubjectæ fuerint corporibus. Cùm enim Deus ſine cognitione & invitus agere nequeat, juxtà ſapientiam ſuam,& motu amoris ſui mundum creavit. Omnia per Filium & in Spiritu Sancto fecit, ut id nos docet Scriptura. Jam autem in Dei ſapientiâ mentes corporibus ſunt perfectiores, & per amorem neceſſarium quo ſeipſum complectitur Deus, perfectius minùs perfecto anteponit. Ergò fieri nequit ut in primâ naturæ inſtitutione mentes corporibus ſubmiſſæ fuerint. Alioqui, dicendum foret Deum condendo mundum non ſequutum fuiſſe leges ſapientiæ ſuæ æternæ, nec motûs amoris ſui naturalis & neceſſarii. Quod non modò non concipitur, ſed manifeſtam involuit contradictionem.

Verum equidem eſt nunc mentem creatam corpori materiali & ſenſibili ſubjacere; ſed id fit quia ordo conſideratus ut lex neceſſaria rem ſic poſtulat. Id fit,quia Deus ſeipſum amans amore neceſſario, qui lex inviolabilis ſemper ipſi eſt mentes ſibi contrarias amare,ac per conſequens eas corporibus in quibus nihil eſt mali, quodque Deus odio habeat, præferre nequit. Deus enim peccatores in ſe ipſis non amat. In mundo non ſubſiſtunt niſi per JESUM CHRISTUM. Ipſos Deus non conſervat & amat, niſi ut ſi in peccatis perſeverent peccare deſinant per gratiam JESU CHRISTI; vel ut ordine immutabili ac neceſſario, & judicio JESU CHRISTI, cujus vi ſubſiſtunt ad gloriam juſtitiæ Divinæ, in æternum damnentur. Nam ſine Chriſto in nihilum prorſus redigerentur. Hæc obiter dicta velim, ut quæ difficultates quæ ex iis quæ alibi de peccato originali & de corruptione generali naturæ à me dicta ſunt, oriri poſſunt, ſolvantur. Mentem objecta externa duabus tantùm rationibus cognoſcere, utiliſſimum eſt à nobis attendi; lumine, ſcilicet, & ſenſu. Lumine res videt, ubi earum claram habet ideam, & iſtam ideam conſulendo, omnes proprietates quas queunt ſuſcipere deprehendere poteſt. Res ſenſu videt, ubi earum rerum nullam ideam claram in ſe reperit quam poſſit conſulere, ac proinde ubi earum proprietates clarè percipere nequit; eaſque duntaxat cognoſcit ſenſu confuſo, ſine lumine & evidentiâ. Lumine & ideâ clarâ mens videt eſſentias rerum, numeros & extenſionem. Ideâ confusâ aut ſenſu de exiſtentia creaturarum judicat & ſuam ipſius cognoſcit.

Vide quintũ Dialogũ Colloquiorum Chriſtianorum. ſub finem.

Quæ mens lumine aut ideâ clarâ percipit, illa modo perfectiſſimo percipit: immò clarè cognoſcit, ſi ſit obſcuritas aut imperfectio in ipſius cognitione, id fieri ob ipſius infirmitatem & parvam capacitatem, aut quia non ſatis attendit, non verò ob imperfectionem ideæ quam percipit. Quod verò mens ſenſu percipit, ipſi nunquam clarè innoteſcit; non quòd ſatis non attendat; iis enim quæ ſentimus ſemper attentè incumbimus; ſed quia idea eſt admodum obſcura & confuſa.

Hinc judicare eſt nos omnia quæ lumine aut per ideam claram cognoſcimus in Deo ut in naturâ immutabili videre; non modò quia numeri, duntaxat, extenſio, & eſſentiæ entium, quæ,ut explicui, à libero Dei actu non pendent, lumine cernuntur. Sed prætereà quoniam hæc modo perfectiſſimo cognoſcuntur, immò modo infinitè perfecto cognoſcerentur, ſi noſtra cogitandi capacitas eſſet infinita, cùm nihil deſit ideæ quâ repræſentantur. Concludendum etiam eſt omnia quæ ſenſu cognoſcimus in nobis ipſis videri. Non equidem quòd in nobiſmet ipſis poſſimus novam aliquam producere modificationẽ,vel quòd ſenſationes aut modificationes mentis noſtræ poſſint repræſentare objecta occaſione quorum Deus illas in nobis excitat, ſed id fit quia ſenſationes noſtræ, quæ à nobis non diſtinguuntur, & quæ ideò nihil unquam à nobis diſtinctum poſſunt repræſentare, poſſunt tamen repræſentare exiſtentiam entium, aut efficere ut judicemus illa exiſtere. Cùm enim Deus in nobis ſenſationes noſtras ad præſentiam objectorum actione non ſenſibili excitet, ab objecto non modò ideam quâ ipſius eſſentia repræſentatur,ſed etiam ſenſum cujus ope de ipſius exiſtentia judicamus, nos accipere arbitramur. Nam in cognitione quam circa res ut actu exiſtentes aſſequimur ſemper eſt idea pura & ſenſus confuſus, ſi excipias cognitionem Dei & mentis noſtræ. Exiſtentiam Dei excipio; Illa per ideam puram & ſine ſenſu cognoſcitur, Cùm ipſius exiſtentia non pendeat ab ullâ causâ, & in ideâ entis neceſſarii includatur, ut æqualitas diametrorum includitur, in ideâ circuli. Excipio etiam exiſtentiam mentis noſtræ; quia ſenſu interno ſive conſcientiâ ſcimus nos cogitare, nos velle, nos ſentire; & quia nullam mentis noſtræ claram habemus ideam, ut fusè ſatis explicui Capite Septimo Secundæ Partis Tertii Libri & alibi.

Iſtæ ſunt rationes quæ prius allatis ad probandum Deum ſolum nos illuminare, & objectum immediatum & directum noſtrarum cognitionum clararum & evidentium eſſe naturam immutabilem & neceſſariam, adjici poſſunt. Adverſus iſtam opinionem quædam ſolent objici, quæ hic diluere conabor.

Adverſus ea quæ dicta ſunt nempe, Deum ſolum nos illuminare, omniáque in ipſo videri.

PRIMA OBIECTIO.

Mens noſtra cogitat quia id fert ipſius *natura*, Deus ipſam creando ipſam etiam cogitandi *facultate* donavit, idque ſufficit contrà principia ſupra poſita. Aut ſi id non ſufficiat, iis quæ de ſenſibus noſtris nos docet experientia immoremur. Illos idearum noſtrarum cauſas eſſe ſatis experimur. Jam autem ii malè philoſophantur, qui adverſus experientiam ratiocinantur.

Reſponſio.

Reſponſio.

Carteſianos qui terminos generales naturæ & facultatis meritò refugiunt, his tamen adeò lubenter hic uti miror. Ægrè ferunt dum alios audiunt dicentes ignem urere *naturâ* ſuâ & quædam corpora mutare in vitrum *facultate* naturali: & quidam inter ipſos non dubitant dicere mentem humanam in ſe producere ideas omnium *naturâ* ſuâ, & quia cogitandi facultate prædita eſt. Verum id ipſorum pace dictum ſit, hic termini plus non habent energiæ & ſignificationis in ipſorum ore quàm in ore Peripateticorum.

Scio equidem mentem cogitandi eſſe capacem; ſed ſcio pariter extenſionem eſſe capacem figurarum: mens eſt capax voluntatis, ut materia eſt capax motûs, ſed non ſecùs ac falſum eſt, materiam quamvis figuræ & motûs capacem, in ſe habere *virtutem*, *facultatem*, *naturam*, quâ poſſit moveri, aut ſibi figuram modò rotundam, modò quadratam adaptare; ita, quamvis mens naturaliter & eſſentialiter ſit capax cognitionis & voluntatis falſum tamen eſt ipſam *facultatès* habere quibus poſſit producere in ſe ideas ſuas aut motum ſuum versùs bonum. Multùm ſanè diſcriminis eſt inter eſſe mobile, & ſeipſum movere. Materia naturâ ſuâ mobilis eſt & capax figurarum; immò ſine figuris ſubſiſtere nequit. Seipſam tamen non movet, ſeipſam non modificat, nullâ ad id facultate prædita eſt. Mens naturâ ſuâ motûs & idearum capax eſt; id fateor; ſed ſeipſam non movet, ſeipſam non illuminat: Deus omnia in mentibus non ſecùs ac in corporibus efficit. Quis Deum omnes quę in materia contingũt mutationes producere dicat, & mutationes quę in mente contingunt ab eodem fieri neget? An ii Deo quod ad ipſum pertinet tribuunt, qui entium minima duntaxat ipſius arbitrio permittunt? Non omnium æqualiter arbiter eſt? Spirituum æquè ac corporum nonne eſt conſervator & ſolus motor? Certè omnia facit, ſubſtantias, accidentia, entia, modos eſſendi; Etenim omnia cognoſcit; jam autem nihil cognoſcit præter ea quæ facit. Ipſi igitur ſua detrahitur cognitio, ſi ipſius actio limitetur. Vide primam illuſtrationem.

At, qui volunt creaturas præditas eſſe facultatibus quales concipi vulgò ſolent: dicant etiam corpora naturalia habere *naturam* quæ principium ipſorum motus & quietis ſit, ut ſentiunt Ariſtoteles & ipſius aſſeclæ. Id omnes meas invertit ideas. Sed id potiùs concedam quàm concederem mentem ſeipſam illuminare. Mentem vim habere variè movendi brachia corporis, ipſiſque communicandi ſenſum & vitam, dicant, ſi velint. Dicant etiam, ſi lubet, mentem ſanguini calorẽ, ſpiritibus motum, & reliquo corpori magnitudinem diſpoſitionem & figuram impertiri; ſed ne quis dicat mentem ſibi ipſi cõmunicare motũ & lumen ſuum. Si Deus omnia non efficit, ea ſaltem efficiat quæ in mundo maxima & perfectiſſima ſunt. Et ſi creaturæ aliquid effi-

Digitized by Google

ciant, corpora moveant, illaque pro lubitu diſponant, ſed ſaltem ne agant in mentes.

Dicamus corpora ſeſe mutuo movere poſtquàm unumquodque ſibi ipſi motum communicavit; ſeu potiùs variarum materiæ diſpoſitionum cauſam ignoremus, id ad nos non attinet. Sed mentes noſtræ ne ignorent unde ſit lumen quo illuminantur; cognoſcant à quo id accipiant quo beatiſſimæ & perfectiſſimæ poſſunt evadere, totam ſuam dependentiam agnoſcant ſeque nihil actu habere quod ipſis à Deo quotidie non communicetur. Nam ut circa aliam rem dixit olim Sanctus Bernardus, eſt ſuperbia & peccatum maximum uti datis tanquàm innatis. Imprimis ne imaginemur rationem à ſenſibus erudiri. Mentem à corpore id accipere quod ipſum non habet. Præſtat independentiam ſibi arrogare, quàm credere nos à corporibus reverà pendere. Satius eſt ſibi ipſi dominum eſſe, quàm dominos quærere inter creaturas nobis inferiores. Sed præſtat veritati æternæ ſe ſummittere nobis in Evangelio aſſerenti, ipſam ſolam nobis eſſe magiſtram; quàm ſenſuum noſtrorum aut quorundam hominum, qui magiſtrorum ad inſtar nos audent alloqui, teſtimonio credere. Experientia, quicquid dicatur, præjudiciis non favet. Namque ſenſus noſtri, æque ac magiſtri noſtri ſecundùm carnem, nihil aliud ſunt præter cauſas occaſionales inſtitutionis quàm ſapientia æterna in intimâ ratione nobis largitur. Sed quia hæc ſapientia nos operatione non ſenſibili illuminat; oculos noſtros aut verba illius qui aërem aures noſtras contingentem percutit, hoc lumen in nobis producere, aut vocem iſtam intelligibilem qua erudimur edere, falsò arbitramur. Hanc ob cauſam, ut alibi monui, JESUS CHRISTUS nos modo intelligibili Divinitate ſua erudire non contentus, nos etiam modo ſenſibili humanitate ſuâ inſtituere voluit; voluit nos docere ſe eſſe magiſtrum noſtrum omnibus modis. Et quia non ſine labore apud noſmetipſos ſecedimus, ut ibi ipſum tanquam veritatem æternam, ordinem immutabilem, lumen intelligibile conſulamus, veritatem verbis ſuis ſenſibilem, ordinem exemplis ſuis amabilem, lumen corpore quo ipſius fulgor retunditur viſibile reddidit. Nihilominus ita ſumus tanti beneficii immemores, injuſti, ſtupidi, & inſani, ut, ipſo prohibente, tanquam magiſtros noſtros habeamus, non modo cæteros homines, ſed forſan quoque corpora omnium maximè ſenſibilia & viliſſima.

S.Bern. de diligendo Deo.

SECVNDA OBIECTIO

Cùm mens corporibus ſit perfectior cur in ſe includere non poterit id quod ea repræſentat? Cur idea extenſionis non erit una ex ipſius modificationibus? Deus ſolus in eâ agit, & ipſam modificat, id fatemur; ſed cur corpora videbit in Deo, ſi poſſit ea in propriâ ſubſtantiâ videre? Non eſt materialis; id equidem verum eſt. Sed Deus licet

Digitized by Google

mens pura, videt corpora in ſe: cur ergo mens ipſa non videbit ſeſe conſiderando, quamvis ſit ſpiritualis.

Reſponſio.

Quis non videt illud eſſe diſcrimen inter Deum & mentem, quòd Deus ſit ens ſine reſtrictione, ens univerſale, ens infinitum, mens verò ſit genus entis ſpeciale? Deus includit in ſe corpora modo intelligibili: Ipſorum eſſentias aut ideas in ſapientiâ ſuâ, & exiſtentiam in amore aut in voluntatibus ſuis videt. Id ſic dici neceſſe eſt, cùm Deus corpora condiderit, cumque quicquid fecerit cognoſcat antequàm quicquam factum fuiſſet. Sed mens in ſe videre nequit id quod in ſe non includit: immò id quod includit clarè videre non poteſt. Id duntaxat confusè ſentire poteſt. Mentem meam explico.

Mens extenſionem intelligibilem tanquàm unam ex ſuis modificationibus non includit; quia hæc extenſio non eſt modus eſſendi ſeu modificatio, eſt verè ens. Hanc extenſionem ſolam concipimus de nullâ alia re cogitantes, ſed non poſſumus concipere modificationes, quin ſubjectum aut ens cujus ſunt modi percipiamus. Hanc extenſionem percipimus de mente noſtrâ neutiquàm cogitantes; immò concipere nequimus hanc extenſionem poſſe eſſe modum ſeu modificationem mentis noſtræ. Cùm hæc extenſio ſit finita debet eſſe aliquo modo figurata; ſed mens quamvis finita ſit nullam tamen figuram poteſt ſuſcipere. Cùm hæc extenſio conſtet partibus poteſt dividi, ſaltem aliquo ſenſu, ſed nihil in mente deprehenditur quod ſit diviſibile. Ergò iſta extenſio quæ percipitur, non eſt modificatio mentis, ergò illam in ſe videre nequit mens. Quomodo in unâ entis ſpecie omnes entium ſpecies poſſent videri, ac in ente ſpeciali & finito triangulus in genere, & trianguli infiniti. Etenim mens triangulum aut circulum in genere percipit, quamvis contradictorium ſit mentem poſſe habere modificationem in genere. Senſationes coloris quas mens alligat figuris, eas reddunt ſpeciales, quia nulla modificatio entis ſpecialis poteſt eſſe generalis.

Certè poſſumus aſſerere id quod clarè concipimus. Atqui clarè concipimus extenſionem quam videmus, à nobis eſſe diſtinctam. Ergo poſſumus dicere extenſionem non eſſe modificationem entis, & eſſe aliquid reapſe diſtinctum à nobis ipſis. Attendendum enim eſt, ſolem, exempli gratia, quem videmus, non eſſe ſolem quem adſpicimus. Sol & quicquid in hoc mundo materiali exſtat non eſt viſibile per ſe; Id alibi probavi. Mens tantùm videre poteſt ſolem cui immediatè unitur. Jam autem clarè videmus, & diſtinctè ſentimus, ſolem eſſe aliquid diſtinctum à nobis. Ergò adverſus proprium lumen noſtrum & conſcientiam loquimur, dum dicimus mentem videre in propriis ſuis modificationibus omnia corpora quibus circumdatur.

Voluptas, dolor, ſapor, calor, color, omnes ſenſationes noſtræ &

affectus, ſunt modificationes mentis noſtræ. Sed quamvis id ſic ſe habeat, an ea clarè cognoſcimus? An calorem cum ſapore, odorem cum odore poſſumus conferre? An poſſumus deprehendere relationem quæ eſt inter rubrum & viride, immò inter viride & viride? De figuris res ſecùs ſe habet, eas inter ſe invicem conferimus. Earum relationes exactè cognoſcimus; ſcimus præcisè quadratum diagonalis quadrati eſſe duplum iſtius quadrati. Quænam eſſe poteſt relatio inter iſtas figuras intelligibiles quæ ſunt ideæ clariſſimæ, & modificationes mentis noſtræ, quæ nihil ſunt præter ſenſationes confuſas? Et cur crederemus haſce figuras intelligibiles non poſſe percipi à mente, niſi ipſius ſint modificationes, cùm mens nihil cognoſcat per ideam claram eorum quæ ipſi competunt; ſed duntaxat per conſcientiam aut per ſenſum internum: ut alibi probavi, & iterum in Illuſtratione ſequenti ſum probaturus. Si corporum figuras in nobiſmet ipſis duntaxat cognoſceremus, illæ contrà nobis eſſent *inintelligibiles*, nam noſmet ipſos non cognoſcimus, nobiſmet ipſis nihil ſumus quàm tenebræ, ut nos videre poſſimus, nos extrà noſmet ipſos videre oportet; nec unquam quid ſimus cognoſcemus donec in eo nos conſideremus qui eſt lumen noſtrum, & in quo omnia fiunt lumen. Nam in Deo ſolo entia maximè materialia ſunt omnino intelligibilia; ſed extrà ipſum ſubſtantiæ maximè ſubſtantiales, omnino inviſibiles fiunt. Idea extenſionis quàm in Deo videmus eſt clariſſima. Sed quia in Deo ideam mentis noſtræ non videmus, ſentimus equidem nos eſſe, & quid actu habeamus; ſed nequaquàm poſſumus deprehendere quid ſimus, nec ullam ex modificationibus noſtris.

TERTIA OBIECTIO.

In Deo nihil eſt mobile; in ipſo nihil eſt figurati; Si ſit ſol in mundo intelligibili, ſol ille ſibi ipſi ſemper æqualis eſt; at ſol viſibilis grandior videtur, quùm horizonti proximus eſt, quàm quùm ab eo remotus eſt. Ergo illum ſolem intelligibilem non videmus. De aliis creaturis res eodem ſe habet modo. Ergo in Deo opera Dei non videmus.

Reſponſio.

Ut huic objectioni reſpondeamus, ſufficiet attendere Deum in ſe includere extenſionem intelligibilem infinitam; Deus enim cognoſcit extenſionem, ſiquidem illam fecerit, atqui eam non poteſt cognoſcere niſi in ſe ipſo. Itaque, cùm mens poſſit percipere aliquam partem iſtius extenſionis intelligibilis quam Deus includit, certum eſt ipſam poſſe percipere in Deo omnes figuras; nam omnis extenſio intelligibilis finita, neceſſariò eſt figura intelligibilis; cum figura nihil ſit præter terminum extenſionis. Præterea, hæc figura extenſionis intelli-

gibilis & generalis ſit ſenſibilis & ſpecialis colore, aut aliquâ aliâ qualitate ſenſibili quam ipſi mens adjungit; nam ſenſatione ſuâ ſemper induit ideam quâ vividiùs afficitur. Itaque neceſſe non eſt in Deo eſſe corpora ſenſibilia aut figuras in extenſione intelligibili, ut ea in Deo videamus, vel ut ea in ſe videat, quamvis ſe ſolum contempletur.

Præterea, ſi concipias figuram extenſionis intelligibilis factam ſenſibilem colore, ſucceſſivè ſumi ex variis partibus iſtius extenſionis infinitæ, aut ſi concipias figuram extenſionis intelligibilis poſſe circa centrum ſuum agi, aut ad aliam ſucceſſivè accedere, percipis motum figuræ ſenſibilis aut intelligibilis, cùm tamen nullus ſit motus in extenſione intelligibili. Nam Deus non videt motum corporum in ſubſtantiâ ſuâ aut in ideâ quam de ſeipſo habet. Sed ſolùm per cognitionem voluntatum ſuarum reſpectu ipſorum. Ipſorum exiſtentiam non aliter etiam videt quam hoc modo, quia ipſius voluntas dat τὸ eſſe omnibus. Voluntates Dei in ipſius ſubſtantiâ nihil immutant; ipſam non movent. Fortè extenſio intelligibilis eſt immobilis omnimodè, etiam modo intelligibili. Sed quamvis nihil præter extenſionem illam intelligibilē, ſeu ſit immobilis aut ſecus, videamus; nobis videtur mobilis propter coloris ſenſationem, aut imaginem confuſam ſenſationi ſuperſtitem, quam ſucceſſivè alligamus variis partibus extenſionis intelligibilis, quæ nobis eſt pro ideâ, quùm motum alicujus corporis videmus aut imaginamur.

Ex ſuprà dictis, intelligere eſt, cur videre poſſimus ſolem intelligibilem modò magnum modò parvum, quamvis idem ſemper ſit reſpectu Dei. Ad id enim ſufficit nos modò majorem extenſionis intelligibilis partem, modò minorem cernere, & affici ſenſatione vividâ luminis quam adjungamus huic extenſionis parti. Jam autem cum omnes extenſionis intelligibilis partes ſint ejuſdem naturæ, omnes poſſunt repræſentare quodlibet corpus.

Arbitrandum non eſt mundum intelligibilem tantam habere relationem cum mundo materiali & ſenſibili, ut exempli gratiâ, ſol, equus, arbor intelligibilis deſtinatus ſit ad nobis repræſentandum ſolem, equum & arborem: coſque omnes qui vident ſolem, neceſſariò videre eundem ſolem intelligibilem. Cum omnis extenſio intelligibilis poſſit concipi ſphærica, aut habens figuram intelligibilem equi ſeu arboris, omnis extenſio intelligibilis ad id inſervire poteſt ut ſolem, equum, arborem repræſentet, ac per conſequens, poteſt eſſe ſol, equus, arbor mundi intelligibilis, atque etiam fieri ſol, equus, arbor viſibilis & ſenſibilis, ſi mens aliquam habeat ſenſationem occaſione corporum quam his adjungat ideis.

Itaque, cum dixi nos videre varia corpora, per noſtram cognitionem perfectionum Dei, quæ iſta repræſentant corpora, haud præciſè ſum arbitratus, in Deo quaſdam eſſe ideas ſpeciales, quæ repræſentarent unum quodque corpus ſigillatim; noſque talem videre ideam,

cum hoc vel illud corpus videmus. Nam profectò corpus illud modò magnum, modò parvum, modò rotundum, modò quadratum videre non poſſemus, ſi illud per ideam ſingularem quæ ſemper eadem foret, videremus. Sed dico omnia nos in Deo videre dùm Deus menti noſtræ mille modis applicat extenſionem intelligibilem; atque ita extenſionem intelligibilem includere in ſe omnes perfectiones ſeu potiùs omnes differentias corporum propter varias ſenſationes quas mens adjungit ideis quas occaſione eorundem iſtorum corporum habet. Haud equidem ſic loquutus ſum διαφόρως; ſed id eo conſilio feci ut argumenta mea validiora & magis ſenſibilia redderem. Hîc cauſas afferrem cur tam variè mentem meam aperuerim, ſi id foret neceſſarium.

Hæc ulteriùs & penitiùs tractare non audeo, ne res nimis abſtractas & extraordinarias in medium proferam; vel, ſi quis malit, ne eo temeritatis adducar ut res mihi ignotas, quaſque non poſſum retegere explicare aggrediar. Sunt duntaxat nonnulli Scripturæ loci qui ſuprà dictis adverſari videntur, quos hîc explanare conabor.

OBIECTIO.

Divus Johannes in Evangelio ſuo, & in primâ Epiſtolâ, dicit; *Neminem unquam vidiſſe Deum. Deum nemo vidit unquàm, unigenitus qui eſt in ſinû Patris, ipſe enarravit.*

Cap. 1. 18.
Cap. 4. 12.

Reſponſio.

Reſpondeo; Eum propriè non videre Deum, qui in ipſo videt creaturas. Creaturarum eſſentias in ipſius ſubſtantiâ videre, non eſt ipſius eſſentiam videre. Ut videre objecta in ſpeculo repræſentata, non eſt ipſum ſpeculum videre.

Cor. cap. 13. Nihil obſtat equidem quo minus cum Divo Paulo, Auguſtino, Gregorio, & multis aliis Eccleſiæ Patribus, dicamus, Deum à nobis etiam in hac vita videri, quamvis modo imperfectiſſimo. Hæc ſunt verba

L. 31 cap. 20. ſancti Gregorii in ſuis Ethicis ad Jobum. *A Luce incorruptibili caligo nos noſtræ corruptionis obſcurat; cùmque & videri aliquatenus poteſt, & tamen videri lux ipſa ſicuti eſt non poteſt, quàm longè ſit indicat. Quam ſi mens non cerneret, nec quia longè eſſe videret. Si autem perfectè jam cerneret, profectò hanc quaſi per caliginem non videret. Igitur, quia nec omnino cernitur, nec rurſùm omnino non cernitur, rectè dictum eſt, quia à longè Deus videtur.* Quamvis ſanctus Gregorius, ut explicet iſtum locum Jobi, *oculi ejus à longè proſpiciunt*, dicat, in hac vitâ Deum non videri niſi à *longè*, attamen Deus nobis adeſt admodùm præſens. Sed concupiſcentiæ noſtræ caligine nobis deliteſcit. *Caligo nos noſtræ corruptionis obſcurat.* Nam in aliis locis, poſt Divum Auguſtinum, lumen Dei, quod eſt Deus ipſe, lumini ſolis comparat quo circumdamur, quodque non videmus dum

cæcutimus aut oculos claudimus ne ipſius fulgore perſtringamur; *In ſole oculos clauſos tenemus.*

Divus Auguſtinus rem Gregorio fideli ipſius diſcipulo preſſiùs urget. Quamvis enim agnoſcat Deum nunc non cognoſci niſi admodùm imperfectè; aſſerit tamen in multis locis, Deum nobis clariùs innoteſcere quàm multa quæ nos optimè noſſe arbitramur. *Propinquior nobis qui fecit, quàm multa quæ facta ſunt.* IN ILLO ENIM VIVIMUS, MOVEMUR & SUMUS. *Iſtorum autem pleraque remota ſunt à mente noſtrâ* propter diſſimilitudinem ſui generis. Et inferiùs. *Rectè culpantur in libro ſapientiæ inquiſitores hujus ſeculi; Si enim tantum, inquit, potuerunt valere, ut poſſent æſtimare ſæculum, quomodo ejus Dominum non faciliùs invenerunt? Ignota ſunt fundamenta oculis noſtris; & qui fundavit terram, propinquat mentibus noſtris.* Ideò ſanctus ille Doctor putat iis quibus charitas ineſt Chriſtiana notiorem eſſe Deum quàm fratres. *Ecce*, inquit, *jam poteſt notiorem Deum habere quàm fratrem. Planè notiorem, quia præſentiorem notiorem, quia interiorem: notiorem, quia certiorem.* Alia ſententiæ Auguſtini argumenta non afferam. Similia multa reperientur apud *Ambroſium Victorem* in 2. Vol. *Philoſophiæ Chriſtianæ.*

De Gen. ad litt. l. 5. c. 16. *De Trinitate* l. 8. c. 8.

Sed ut ad locum Beati Johannis redeam: Deum nemo vidit unquàm. Exiſtimo Evangeliſtam, dum aſſerit neminem unquàm vidiſſe Deum, eò tendere, ut diſcrimen inter Vetus & Novum Teſtamentum patefaciat; inter JESUM CHRISTUM & Patriarchas, & Prophetas, de quibus ſcriptum eſt, ipſos vidiſſe Deum. Nam Jacob, Moſes, Iſaias & alii non viderunt Deum, niſi oculis corporeis, & ſub formâ mutuatitiâ; illum ut in ſe eſt non viderunt; *Deum nemo vidit unquàm.* Sed Filius unigenitus Patris, qui in ipſius ſinû eſt, ea quæ vidit * nos edocuit: *Unigenitus qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit.*

* Cyrillus Alexādrinus ad hæc verba Johan. *Erat lux vera.*

OBJECTIO.

Divus Paulus ad Timotheum ſcribens, dicit Deum habitare lumen inacceſſum, ipſum à nemine unquàm fuiſſe viſum, immò videri non poſſe. Si lumen Dei ſit inacceſſum in illo omnia videri nequeunt.

Reſponſio.

Divus Paulus non poteſt adverſari Divo Johanni nobis aſſerenti Jeſum Chriſtum eſſe verum lumen, quod omnes homines in hunc mundum venientes illuminat. Nam, mens humana, quam plurimi *Patres appellāt *lumen illuminatum*, non illuminatur niſi lumine ſapientiæ æternæ, quod iidem Patres hanc ob cauſam dicunt *lumen illuminans*. David nos hortatur ad Deum accedere, ut ab illo illuminemur. *Accedite ad eum, & illuminamini.* Sed quomodo poſſumus ab illo illuminari, niſi poſsimus videre lumen quo ſumus illuminandi? Itaque Paulus dicens hoc lumen eſſe inacceſſum, id dicit de homine carnali qui apud ſeipſum non ſecedit ut lumen illud contempletur. Aut ſi de omnibus hominibus loquatur, id dicit quòd nullus ſit qui à perfectâ veritatis contemplatione non abducatur, quia corpus noſtrum attentionem mentis noſtræ indeſinenter interrumpit.

S. Aug. Tr. 14 ad B. Joh. S. Greg. c. 27. ad caput 28. Jobi.

Inacceſſibilis dicitur ſed omnibus hominibus a ſapientia. Scriptura quippe ſacra omnes carnalium ſectatores humanitatis nomine notare ſolet. S. Greg. in cap. 28. Job.

OBJECTIO.

Deus Moſi ipſum videre optanti reſpondens, dixit. *Non potes videre faciem meam, NON videbit me homo & vivet.*

Reſponſio.

Senſum literalem hujuſce loci ſupradictis non repugnare evidens eſt; haud enim ſentio Deum poſſe videri in hac vitâ, eo modo quo Moſes ipſum videre optabat. Reſpondeo tamen, moriendum nobis eſſe, ut Deum videamus; mens enim veritati unitur, quo magis à corpore abſtrahitur. Ad hanc veritatem nemo ſatis attendit. Qui affectuum motûs ſequuntur, qui voluptatum uſu imaginationem polluerunt, qui unionem & mutuum mentis cum corpore commercium auxerunt; uno verbo, qui vivunt, Deum videre nequeunt; apud ſeipſos enim ſe recipere non poſſunt ut veritatem conſulant. Beatos itaque illos quorum cor purum eſt, mens libera, imaginatio ſana, qui mundo neutiquàm, vix corpori adhæreſcunt! uno verbo beati illi ſunt qui moriuntur, nam videbunt Deum. Sapientia id palàm dixit in monte, idque iis ſeorſim dicit qui ſeſe recipientes illam conſulunt. Qui in ſe ſuperbiæ concupiſcentiam perpetuò excitant, qui ſexcenta ambitioſa agitant conſilia, qui mentem non modò corpori, ſed iis etiam quibus circumdantur uniunt atque etiam mancipant; uno verbo, qui vivunt non modò vitam corporis, ſed etiam vitam mundi, non poſſunt videre Deum; nam ſapientia in intimo rationis receſſu habitat, illi verò ſeſe perpetuò extrinſecùs diffundunt.

At qui ſenſuum vividitatem indeſinenter mortificát, qui imaginationis puritatem ſedulò conſervant, qui affectuum motibus ſtrenuè reſiſtunt, uno verbo, qui omnia vincula quibus alii corporis & magnitudinis ſenſibilis fiunt mancipia, ſolvunt, innumeras veritates retegere, & ſapientiam illam *ab oculis omnium viventium abſconditam* videre poſſunt. Vivere aliquo modo deſinunt, ſtatim atque apud ſeipſos ſeſe colligunt; corpus deſerunt ubi ad veritatem accedunt. Nam mens humana inter Deum & corpora ita ſita eſt ut à corporibus recedere nequeat quin ad Deum admoveatur; Quemadmodum cum ad ea præceps currit à Deo recedit. Sed quia ante obitum corpus omninò deſeri nequit, fateor etiam ante illud tempus hominem Deo perfectè uniri non poſſe. Jam juxtà Divum Paulum, Deus videri poteſt confusè ac veluti in ſpeculo, ſed non poteſt videri de facie ad faciem. *Non videbit me homo & vivet.* Poteſt tamen videri *ex parte*, hoc eſt confusè & imperfectè.

Job. 28 2.

Videmus nūc per ſpeculum in ænigmate tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte. 1 Cor. 13.

Vitam in omnibus hominibus viventibus æqualem eſſe illamque in puncto indiviſibili conſiſtere arbitrandum non eſt. Imperium corporis in mentem, quod impedit quominus uniamur Deo per cognitionem

Digitized by Google

tionem veritatis, poteſt ſuſcipere magis& minùs. Mens in omnibus hominibus æqualiter non unitur corpori quod ſẽſationibus ſuis animat, &aliis corporibus versùs quę affectuũ ope fertur. Nec deſunt qui voluptatum & ſuperbiæ concupiſcentiam ita enecant ut corpori & mundo vix ampliùs adhæreſcant. Atque ſic ſunt quaſi mortui. Beatus Paulus hujuſce rei nobis eſt exemplum inſigne, corpus ſuum caſtigabat & in ſervitutem redigebat ; atque ſeſe ita humiliaverat & maceraverat, ut de mundo non amplius cogitaret, quemadmodùm mundus de ipſo. Mundus enim ipſi mortuus & crucifixus erat, ſicut mundo crucifixus & mortuus ipſe erat. Et hanc ob cauſam, inquit Gregorius, veritatis tantus erat amator, & ad illa divina lumina quibus ſplendent ipſius epiſtolæ ſuſcipienda diſpoſitus ; quæ Epiſtolæ quantumvis lucidæ eos tamen duntaxat penetrant qui exemplo Pauli ſensûs & affectûs crucifigunt. Nam, ut ipſe ait, *Animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus, ſultitia enim illi eſt*; quia ſcientia hujus mundi, ſapientia hujuſce ſæculi. ingenii ſubtilitas, delicatula mollities, vivacitas, imaginationis egregiæ igniculi, quibus mundo vivimus,& mundus nobis vivit, ſtupiditatem &, ut ita dicam, ſtupendam, inſenſibilitatem menti noſtrę ingenerant reſpectu omnium veritatum, quæ perfectè capi nequeunt niſi ſilentibus ſenſibus & affectibus.

1.Cor.2.14. *Ad Moyſen dicitur, non videbit me homo & vivet; ac ſi aperiè diceretur: Nullus unquam Deum ſpiritualiter vidit.* Greg. ad cap.28. Job. c. 28.

Mors illa igitur quâ Deo unimur optanda eſt, aut iſtius mortis imago, quæ eſt ſomnus myſticus per quem omnibus ſenſibus externis ſopitis, vocem veritatis internæ poſſumus audire, quæ nos non alloquitur, niſi per noctis ſilentium ubi tenebræ objecta ſenſibilia oculis noſtris ſurripiunt, & mundus nobis veluti mortuus eſt. *Hinc eſt quod Sponſa*, inquit Gregorius, *in canticis canticorum Sponſi vocem quaſi per ſomnium audierat, quæ dicebat*; *Ego dormio, & cor meum vigilat. Ac ſi diceret, dùm exteriores ſenſus ab hujuſce vitæ ſollicitudinibus ſopio, vacante mente, vivacius interna cognoſco. Foris dormio, ſed intùs cor vigilat, quia dum exteriora quaſi non ſentio, interiora ſolerter apprehendo. Bene ergo Eliu ait quod per ſomnium loquitur Deus.* Ethica Gregorii ad cap. 33. Job.

ILLVSTRATIO

Ad Caput Septimum Secundæ Partis Tertii Libri in quo probo.

Nos non habere claram ideam naturæ nec modificationum mentis noſtræ.

ALicubi dixi, atque etiam tertio Libro de Inquirendâ Veritate me ſatis probaſſe arbitror, nos nullam habere claram mentis noſtræ ideam ; ſed tantùm *conſcientiam* aut ſenſum internum; atque ita nos

Digitized by Google

illam multò imperfectius cognoſcere, quàm extenſionem. Id ita evidens mihi videbatur, ut rem fuſiùs explicare neceſſum non duxerim. Sed Carteſii authoritas diſertè dicentis; *naturam mentu eſſe notiorem naturâ ullius altiis rei*, ita prævertit quoſdam ex ejus diſcipulis, ut ea quæ ſuper his ſcripſi nihil aliud effecerint quàm obtuſi ingenii apud illos homo, qui veritates abſtractas aſſequi & tenaciter amplecti non poſſem, utpote quæ attentionem levare & continere non poſſint haberet. Me admodum debilem, ſenſibilem, & craſſum eſſe, mentem meam à corpore tot modis ut verbis exprimere nequeam, pendere, fateor. Id mihi notum eſt, id ſentio, & in id perpetuo laboro ut iſtam mei cognitionem magis ac magis augeam. Etenim ſi non poſſimus miſeriæ noſtræ mederi, ſaltem illam cognoſcere & ſentire debemus. Senſu miſeriæ internæ ſaltem humiliter noſmet deprimere & quantùm utile ſit nobis liberari ab iſto corpore mortis, quo omnes mentis noſtræ facultates perturbantur & confunduntur, agnoſcere par eſt.

Reſponſio ad quintas Objectiones adverſus ſecundã Meditationem, ſub finem.

Attamen quæſtio nunc agitata ingenii capacitati ita accommodata eſt, ut ingenti mentis applicatione ad eam ſolvendam opus eſſe non cenſeam: & hanc ob cauſam huic non eram immoratus. Nam id me aſſerere meritò poſſe arbitror; ignorantiam ſcilicet plerorumque circa mentem ſuam, circa ipſius diſtinctionem à corpore, circa ejuſdem ſpiritualitatem, immortalitatem, & alias proprietates, ſufficere, ut evidenter probemus, nos nullam illius claram & diſtinctam ideam habere.

Nos ideam corporis claram habere poſſumus dicere, quia ſufficit conſulere ideam quâ repræſentatur, ut agnoſcamus modificationes quarum capax eſt. Illud quadratum, rotundum, in quiete, in motu eſſe poſſe clarè videmus. Nullo negotio concipimus quadratum poſſe dividi in duos triangulos, duo paralelogrammata, duo trapezia. Quum quis à nobis quærit, an aliquid pertineat, aut non pertineat ad extenſionem, quid reſpondendum habeamus ambiguum non eſt: Quia idea extenſionis cum ſit clara, nullo negotio & ſimplici mentis apprehenſione videmus quid includat, quid verò excludat.

Nullam, nî fallor, mentis noſtræ habemus ideam, quæ ita clara ſit, ut eam conſulendo poſſimus cognoſcere modificationes quarum capax eſt. Si nullam unquam ſenſiſſemus voluptatem aut nullum dolorem, an mens illius ſit capax necne ſcire nequiremus. Si homo quiſpiam melonem nunquam guſtaſſet, dolorem nunquam eſſet paſſus, rubrum aut viride nunquam vidiſſet, certè fruſtrà iſtam quam pertendunt mentis ſuæ ideam conſuleret, an harum vel illarum ſenſationum, ſeu modificationum eſſet capax, diſtinctè nunquam cognoſcere poſſet. Nec id modò; quamvis actu ſentiamus dolorem, aut actu videamus colorem, non poſſumus tamen ſimplici viſu cognoſcere an qualitates illæ pertineant ad mentem. Dolorem eſſe in corpore cujus occaſione eum ſentimus, & colorem in ſuperficie objectorum diſ-

Digitized by Google

fuſum eſſe imaginamur, quamvis hæc objecta à mente noſtra diſtingui clariſſimè concipiamus.

Ut certiores fiamus an qualitates ſenſibiles ſint modificationes mentis necne; ſuppoſitam iſtam mentis ideam non conſulimus: Ipſi Carteſii diſcipuli contra conſulunt ideam extenſionis; & ſic ratiocinantur. Calor, dolor, color non poſſunt eſſe modificationes extenſionis: nam extenſio nullius rei eſt capax quàm variarum figurarum, variorumque motuum. Jam autem duo duntaxat ſunt entium genera, ſpiritûs & corpora. Ergò dolor, calor, color, & omnes aliæ, qualitates ſenſibiles pertinent ad mentem.

Quandoquidem ad id adigimur ut conſulamus ideam extenſionis ad cognoſcendum, an qualitates ſenſibiles ſint modificationes entis, nonne evidens eſt nos claram mentis ideam non habere. Alioquin quorſum iſtud diverticulum? Quùm Philoſophus vult cognoſcere, an rotunditas pertineat ad extenſionem, num conſulit ideam mentis aut aliquam ideam aliam ab ideâ extenſionis? Nonne videt clarè in ipsâ extenſionis ideâ, rotunditatem ipſius eſſe modificationem, & nonne inſaniret ſi ad id comperiendum ſic ratiocinaretur. Duo ſunt tantum entium genera, ſpiritus & corpora; rotunditas non eſt modificatio ſpiritûs; ergo eſt modificatio corporis.

Igitur uno mentis appulſu ſine ratiocinatione, & ſolâ mentis ad ideam extenſionis applicatione videmus, rotunditatem, & quamlibet aliam figuram eſſe modificationem corporis & voluptatem, dolorem, calorem, omnemque aliam qualitatem ſenſibilem non eſſe modificationes corporis. Nulla poteſt moveri quæſtio circa ea quæ pertinent aut non pertinent ad extenſionem, cui facilè, promptè, & confidenter non ſatisfiat, ſolâ ideæ qua repræſentatur conſideratione. Omnes homines ſuper eâ re inter ſe conſentiunt. Qui materiam cogitare poſſe autumant, illam hac facultate præditam eſſe non opinantur, qui a extenſa eſt, extenſionem præcisè ut in ſe eſt conſideratam cogitare non poſſe fatentur.

Sed eodem modo non conſentiunt de iis quæ circa mentem & ejus modificationes credenda ſunt. Sunt qui credant dolorem & calorem, aut ad minimum colorem ad eam non pertinere. Immò ii Carteſianis quibuſdam ludibrium debent, qui dicunt mentem fieri actu, cœruleam, rubram, flavam, illamque Iridis coloribus tingi, dum ipſam contemplatur. Multi ſunt qui dubitent, & multò plures qui non credant, mentem, dum cadaver ſentimus reverâ putidam fieri; & ſaporem ſacchari, piperis, ſalis ad ipſam pertinere. Ubi igitur eſt clara mentis idea, ut illam Carteſiani conſulant, & omnes unà conſentiant ſuper hac re; cui ſcilicet colores, ſapores, odores, debeant competere?

Verùm licet Carteſiani ſuper his inter ſe conſentirent, hinc protinùs non foret concludendum, ipſos claram mentis ideam habere. Nam ſi unanimo tandem dicant conſenſu mentem actu eſſe viridem aut rubram, dum viride & rubrum videmus, id non concludent niſi

prolixis admodùm ratiociniis; id nunquam uno & ſimplici viſu videbunt: id nunquam comperient conſulendo ſuppoſitam iſtam mentis ideam, ſed potiùs conſulendo ideam corporis. Afferent qualitates ſenſibiles pertinere ad mentem, duntaxat quia non pertinent ad extenſionem, cujus claram habent ideam. Hujuſce rei eos nunquam convincent, qui utpotè tenui & parvo prædîti ingenio, perceptionum complexarum aut ratiocinationum ſunt incapaces, aut potiùs qui ideam corporis claram attentè ſatis non conſiderantes omnia confundunt. Semper erunt ruſtici, pueri, feminæ & forſan eruditi atque etiam Doctores qui de his ſint dubitaturi. Sed feminæ, pueri, Docti, indocti, ingenioſi & ſtupidi, nullo negotio capiunt, per ideam quam habent extenſionis, ipſam eſſe capacem quarumvis figurarum. Extenſionem doloris, ſaporis, odoris, aut alius cujuslibet ſenſationis non eſſe capacem facilè concipiunt, dùm ideam quâ extenſio repræſentatur attentè & fideliter conſulunt. Nulla enim qualitas ſenſibilis includitur in ideâ quæ repræſentat extenſionem.

Poſſunt equidem dubitare an corpus ſit capax ſenſûs, aut poſſit aliquam recipere qualitatem ſenſibilem, an verò ſecùs. Sed id fit quia per corpus aliquid aliud intelligunt quàm extenſionem, nullam corporis hoc ſenſu accepti claram habent ideam. Sed dùm Carteſius, aut Carteſiani quos alloquor, mentem corpore meliùs cognoſci aſſerunt, per corpus nihil aliud intelligunt quàm extenſionem. Quomodo igitur poſſunt defendere naturam mentis clariùs cognoſci naturâ corporis; cùm idea corporis aut extenſionis adeò clara ſit ut omnes inter ſe conſentiant de iis quæ includit vel excludit, cumque idea mentis ita confuſa ſit, ut Carteſiani ipſi quotidie diſputent, an modificationes coloris ad ipſam pertineant.

Natura ſubſtantiæ, inquiunt iſti Philoſophi poſt Carteſium, *eo diſtinctiùs cognoſcitur quo plura ejus attributa cognoſcuntur. Jam autem nulla res eſt cujus tot cognoſcamus attributa quàm mentis; quia quotquot in aliis rebus cognoſcuntur totidem poſſunt recenſeri in mente, ex eo quòd illa cognoſcat. Atque ideò ipſius natura omnis alius rei naturâ notior eſt.* Loco ſup à citato.

Sed quis non videt multùm eſſe diſcriminis inter cognoſcere per ideam claram, & cognoſcere per conſcientiam. Quum cognoſco bis duo eſſe quatuor, id clariſſimè cognoſco; ſed clarè non cognoſco id quod in me eſt quod hanc cognoſcit veritatem. Id equidem ſentio; Id novi per conſcientiam aut per ſenſum internum; ſed illius nullam habeo claram ideam, ut habeo de numeris, inter quos poſſum clarè deprehendere relationes. Poſſum *numerare* tres in mente meâ proprietates. Primam quâ cognoſco bis duo eſſe quatuor; ſecundam quâ cognoſco ternarium numerum ter repetitum eſſe 9. & tertiam qua cognoſco quaternarium numerum, quater reſumptum efficere 16. Imò, ſi ita libuerit, tres iſtæ proprietates inter ſe different, & ſic in me innumeras potero numerare: ſed nego clarè à me cognoſci naturam earum rerum quas in me numeraturus ſum.

Digitized by Google

Poſſumus dicere nos habere ideam claram entis alicujus ipſiuſque naturam à nobis cognoſci, quùm illud cum aliis quorum etiam claram habemus ideam, poſſumus componere, aut ſaltem eum poſſumus conferre inter ſe modificationes quarum ens illud capax eſt. Claras habemus ideas numerorum & partium extenſionis, quia hæc poſſunt inter ſe conferri. Numerus binarius cum quaternario poteſt comparari, quatuor cum ſexdecim; & unuſquiſque numerus cum omni alio. Quadratum cum Triangulo, Circulus cum Ellipſi, Quadratum & Triangulus, cum omni alio Quadrato & omnia alio Triangulo, conferri poteſt; & ſic poſſunt clarè cognoſci relationes quæ ſunt inter illos numeros, illaſque figuras. Sed mentem noſtram cum aliis mentibus non poſſumus conferre, ut aliquam illius relationem clarè cognoſcamus. Relatio quæ eſt inter voluptatem & dolorem, calorem & colorem non poteſt clarè dignoſci, vel, ut de modificationibus ejuſdem generis duntaxat loquar, non poteſt exactè determinari relatio quæ eſt inter viride & rubrum, flavum & violaceum, neque etiam inter violaceum & violaceum. Benè equidem cernimus alterum eſſe altero obſcurius aut lucidius: ſed neſcimus neque quantò ſit obſcurius aut lucidius; neque quid ſit eſſe obſcurius aut lucidius. Nullam igitur claram habemus mentis aut ipſius modificationum ideam. Et quamvis videam aut ſentiam colores, ſapores, odores, poſſum dicere, ut dixi, me eas non cognoſcere per ideam claram; cùm illius relationes clarè cernere non poſſim.

Poſſum equidem deprehendere accuratas relationes ſeu analogias inter ſonos; octavum tonum, ſeu diapaſon, exempli gratiâ, eſſe duplicem, quintarium tonum ſeu diapente eſſe ut 3. ad 2. quartum ſeu diateſſaron ut 4. ad 3. ſed iſtas analogias cognoſcere nequeo per ſenſationem meam. Si novi octavum tonum eſſe duplicem, id novi quia experientiâ compertum habeo, eandem chordam dare octavum, ubi, poſtquàm integra pulſata fuit, deinceps pulſatur poſtquàm diviſa fuit in duas partes æquales; & quia novi numerum vibrationum eſſe duplicem, tempore æquali, aut aliquid ſimile; quia trepidationes aëris, vibrationes chordæ, & ipſa chorda, poſſunt comparari per ideas claras; & quia diſtinctè cognoſcuntur relationes quæ poſſunt eſſe inter chordam & ejus partes, ſicut & velocitatem variarum vibrationum. Sed ſoni in ſeipſis non poſſunt comparari, ſeu quatenùs qualitates ſenſibiles & modificationes mentis; nec eorum relationes dignoſci.

Et quamvis Muſici varias *conſonantias* optimè diſtinguant; earum tamen relationes non cognoſcunt per ideas claras. Solo aurium organo de ſonorum differentia judicant, non ratione. Atqui nemo dicet aurem judicare per ideam claram, aut aliter quàm per ſenſum. Ipſi igitur Muſici nullam ſonorum claram habent ideam, quatenus ſunt ſenſationes aut modificationes mentis. Unde conſequitur nec mentem nec ipſius modificationes per ideam claram concipi, ſed ſolùm per conſcientiam aut ſenſum internum.

Præterea, quâ in re mentis diſpoſitiones quibus ad agendum & ad ſibi repræſentanda objecta promptior ſit, conſiſtant, nemo novit. Nequidem poſſumus concipere qua in re ejuſmodi diſpoſitiones ſitæ eſſe queant. Addit etiam neminem poſſe ratione certiorem fieri, an mens ſola à corpore ſeparata, aut ſine relatione ad corpus conſiderata, habituum & memoriæ ſit capax. Quomodo tamen hæc poſſumus ignorare, ſi natura mentis ſit notior naturâ corporis? Nullo negotio videmus qua in re conſiſtat facilitas quâ ſpiritûs animales ſeſe per nervos diffundunt, per quos jam ſæpiùs fluxere; aut ſaltem nullo negotio comperimus, tubulis nervorum ſeſe dilatantibus & fibris ipſorum certo modo inflexis, ſpiritûs animales poſſe facilè inſinuari. Sed quid poſſumus concipere quod queat augere facilitatem mentis ad agendum aut ad cogitandum? Profectò fateor me rem non poſſe aſſequi. Centies meipſum conſulo ut has percipiam diſpoſitiones, ſed nihil eſt quod mihimet reſpondeam ſuper hac re; quamvis vividiſſimè ſentiam iſtam facilitatem quâ in me quædam excitantur cogitationes; ac niſi rationibus ſpecialibus eò adducerer ut credam, me reverâ tales habere diſpoſitiones quamvis illas non cognoſcam in me: judicarem in mente meâ nec habitum nec memoriam ſpiritualem eſſe. Quicquid ſit cum circa hæc hæſitemus, id manifeſtò arguit nos res tam clarè non cognoſcere quàm vulgò pertendunt; nam dubia cum evidentiâ & ideis claris ſtare nequeunt.

Eccl.cap.9.1

Sed neque meipſum judico. Nihil enim mihi conſcius ſum. Sed nõ in hoc juſtificatus ſum: qui autem judicat me Dominus eſt. 1.Cor.c. 4.4.

Joh.13.37.

Hominem oculatiſſimum, an dignus ſit amore, an verò odio cum evidentiâ cognoſcere non poſſe certum eſt, ut loquitur Sapiens, ſenſus internus, ſeu conſcientia quam de nobiſmet ipſis habemus nihil nos certò docet hac de re. Paulus equidem dicit ſibi ſuam conſcientiam nihil exprobrare; non aſſerit tamen ſe juſtificatum eſſe; quin aſſerit id ipſum non juſtificare, nec audere ſeipſum judicare, quia Dominus eſt qui judicat ipſum. Sed cum claram habeamus ordinis ideam, ſi æquè claram haberemus mentis ideam ſenſu interno quem de nobiſmetipſis habemus, evidenter cognoſceremus an eſſet ordini conformis necne; poſſemus etiam accuratè cognoſcere omnes ipſius diſpoſitiones internas ad bonum & ad malum quotieſcunque aliquem earum haberemus ſenſum. Sed ſi poſſemus nos cognoſcere quales ſumus reapſe, ſuperbiæ non eſſemus adeò obnoxii; Nec veriſimile eſt Petrum dicturum fuiſſe Jeſu Chriſto quem erat abnegaturus. *Cur te nunc non ſequerer, vitam meam ponam pro te.* Nam illo virium ſuarum & προθυμίας ſenſu evidenter potuiſſet videre, an ipſi ſatis fuiſſet roboris & animi ad vicendam mortem, ſeu potiùs ad toleranda probra ancillæ & quorundam famulorum.

Si natura mentis naturâ cujuslibet alius rei notior eſſet; ſi idea quam de mente habemus æquè clara eſſet ac ideæ corporis hoc unum quæro. Cur videlicet tam multi illam cum corpore confundant? Duæ ideæ claræ & omnino diverſæ poſſuntne confundi? Dicamus quod res eſt. Qui idem nobiſcum non ſentiunt ratione ſunt præditi æquè

Digitized by Google

ac nos; eaſdem rerum habent ideas; eandem participant rationem. Cur igitur confundunt ea quæ diſtinguimus? An in aliis caſibus unquam confundunt res quarum claras habent ideas? An unquam duos diverſos numeros ab iis confundi videas? An quadratum pro circulo acceperunt? Mens tamen longiùs differt à corpore quàm quadratum à circulo. Duæ enim ſunt ſubſtantiæ nullâ in re inter ſe convenientes, nihilominùs tamen eas confundunt, certè aliquam in agnoſcendâ illarum differentiâ eſſe difficultatem neceſſe eſt. Id ſimplici mentis appulſu non deprehenditur, & ratiociniis opus eſt ut concludamus alteram harum ſubſtantiarum non eſſe alteram. Attentè conſulenda eſt idea extenſionis, & agnoſcendum extenſionem non eſſe modificationem corporis, ſed corpus ipſum, cùm nobis repræſentetur ut res ſubſiſtens, & ut principium eorum omnium quæ clarè concipimus in corporibus. Unde fit ut, cùm modificationes quarum corpus capax eſt, nullam habeant relationem ad qualitates ſenſibiles, oporteat ſubjectum illarum qualitatum, vel potiùs ens cujus qualitates illæ ſunt modificationes à corpore multùm differre. Sine his aut ſimilibus ratiociniis non poſſumus quin mentem cum corpore confundamus. Sed ſi ideam mentis claram haberemus, ut habemus corporis, certè ad ambages illas confugiendum non eſſet quô ab illo diſtingueretur. Id primo intuitu, & eadem facilitate quâ cognoſcimus quadratum non eſſe circulum, deprehenderetur.

Hîc non immoror fuſiùs probando mentem ipſiuſque modificationes non cognoſci per ideas claras. Quacunque nos inſpiciamus, id ſatis agnoſcimus. Et iis quæ jam in libro de Inquirenda Veritate ſuper hac re dixeram hæc duntaxat addo, in quorundam Carteſianorum gratiam qui iſtam meam carpebant ſententiam. Si ipſis hac additione non fecerim ſatis; expectabo donec iſtam claram ideam quam in me fruſtrà conatus ſum reperire mihi oſtendant.

ILLVSTRATIO

ad Caput Octavum Secundæ Partis Tertii Libri.

De terminis vagis & generalibus nihil ſignificantibus: Quomodo ab aliis diſtinguantur.

UT intelligantur quæ in nonnullis locis dixi; eos rerum rationem non reddere, qui eas explicant per terminos Logicos & per ideas generales, hoc ad animum revocare ſufficiet; nempe, quicquid exiſtit cùm redigatur vel ad ens vel ad modos entis, omnem terminum quo nullum horum diſtinctè & ſpeciatim deſignatur, nihil diſtincti ſignificare. Id mihi evidentiſſimum videtur, ſed quodcunque in ſe

evidens eſt, tale ſemper non eſt reſpectu omnium. Apud homines iſte mos invaluit ut verbis inanibus ſeſe & alios paſcant. Omnes termini quibus aures non læduntur inter homines uſu valent; & veritas in quotidianis hominum ſermonibus ita negligitur, ut qui loquuntur non ſecùs ac qui audiunt ad illam nequidem reſpiciant. Loquacitas omnium naturæ dotum iis eſt præſtantiſſima; imaginationis ſermo omnium mediorum ad perſuadendum eſt optimum, & memoria terminis obſcuris & ἀκαταλήπτοις abundans ſemper præ cæteris omnibus præfulgebit, quicquid dicant Carteſiani.

Ubi homines veritatem unicè diligent, ad ea quæ ſunt dicturi tunc attendent; quæ audiunt accuratè examinabunt; terminos ſenſu vacuos aſpernabundi reſpuent, & ideis claris duntaxat adhæreſcent. At quandonam homines veritatem unicè diligent? ubi nimirùm à corpore non ampliùs pendebunt, nullam ampliùs relationem neceſſariam ad objecta ſenſibilia habebunt, ſeſe mutuò non ampliùs corrumpent, ac magiſtrum ipſos in intimo mentis receſſu edocentem fideliter conſulent, ſed id in hac vitâ nunquam continget.

Intereà tamen omnes veritatem æquè non negligunt, ſi multi ſint qui verba ſine examine effutiant, qui ea indiſcriminatim audiant & recipiant, quique ad nihil aliud attendant quàm ad ea quibus moventur, ſunt etiam qui veritati adipiſcendæ & alios docendæ ſeriò incumbant. Ac hos potiſſimùm alloquor; his me rogantibus hæc ſcripſi.

Dico igitur quicquid eſt, ſive actu exiſtat ſive non, ac ideò quicquid eſt intelligibile, redigi ad ens & ad modum entis. Per ens id intelligo quod eſt abſolutum, aut quod poteſt concipi ſolum & ſine relatione ad aliud. Per modos entis intelligo quod relativum eſt, aut quod ſolum concipi nequit. Jam autem duæ ſunt ſpecies modorum entis; alii modi conſiſtunt in relatione ſeu analogiâ partium totius ad aliquam partem ejuſdem totius; alii conſiſtunt in relatione rei alicujus ad aliam quæ non ſit pars ejuſdem totius. Rotunditas ceræ eſt modus entis primæ ſpeciei, quia ipſius rotunditas conſiſtit in æqualitate diſtantiæ omnium partium ſuperficiei cum illâ parte quæ centrum conſtituit. Motus aut ſitus ceræ eſt modus entis ſecundæ ſpeciei; nam conſiſtit in relatione ceræ ad corpora eam circundantia. Non loquor de motu accepto pro vi movente: quippe hanc vim modificationem corporum nec eſſe, nec eſſe poſſe clarum eſt, quoniam quoquo modo modificata concipiantur non poſſunt concipi ut vis movens.

Si certum ſit quicquid intelligibile eſt ad entia aut ad modos entium reduci, omnem terminum quo neutrum illorum deſignatur, nihil ſignificare clarum eſt, & omnem terminum qui non ſignificat illud ens aut illum entis modum ſpeciatim, eſſe terminum obſcurum & confuſum. Atq; ideò nec quæ alii nobis dicunt nec quæ aliis dicimus poſſumus clarè concipere, niſi ideas diſtinctas entis aut modi entis

habeamus

Digitized by Google

habeamus, quæ reſpondeant ſingulis terminis quibus illi utuntur, aut quibus nos ipſi utimur.

Concedo tamen nos poſſe, uti terminis qui ideas diſtinctas directè non excitant, immò nos ad id interdum adigi. Id poſſumus, quia non ſemper neceſſe eſt definitionem ſubſtituere in locum definiti, & quia formulis loquendi compendioſis quamvis in ſe confuſis utiliter quandoque utimur. Et ad id cogimur, cum neceſſitas incumbit loquendi de rebus quarum claram non habemus ideam, quaſque non cognoſcimus niſi ſenſu interno quem de nobiſmet ipſis habemus, ut cum de mente & ipſius modificationibus loquimur. Cavendum eſt duntaxat ne terminis obſcuris & æquivocis utamur quum claros habemus, aut quum adſtantibus falſam ideam ingignere poſſunt, Hæc aliquo exemplo clariùs intelligentur.

Clarius eſt dicere mundum à Deo creatum fuiſſe per ipſius voluntatem, quam dicere mundum à Deo conditum fuiſſe per ipſius *potentiam*. Poſterior vox eſt terminus Logicus; in mente nullam diſtinctam & ſpecialem excitat ideam, & in hanc poteſt injicere opinionem, potentiam Dei ſcilicet poſſe eſſe aliquid diverſum ab efficaciâ ipſius voluntatis. Ii clariùs loquuntur, qui dicunt Deum peccatoribus condonare in JESU CHRISTO, quàm qui abſolutè dicunt, Deum peccatoribus condonare *clementiâ* & *miſericordiâ*: Hi termini ſunt æquivoci. In eam poſſunt inducere cogitationem, Clementiam Dei ſcilicet forſan contrariam eſſe ipſius Juſtitiæ; peccatum poſſe manere impune; ſatisfactionem JESU CHRISTI non eſſe neceſſariam, & alia ejuſcemodi.

Terminis vagis & quorum ſignificatio non eſt præciſa ſæpè utimur, ubi de perfectionibus Divinis loquimur. Nec id culpandum eſt, nam ἀκρίβεια Philoſophica non eſt ſemper neceſſaria. Sed nefariâ ſtupiditate & negligentia plerique hiſce terminis generalibus ita abutuntur, & ex iis tot falſæ eliciuntur conſequentiæ, ut quamvis omnes homines eandem Dei habeant ideam, illumq; omnes ut eus infinitè perfectum conſiderent: nulla tamen imperfectio ipſi non fuerit tributa tempore idololatriæ ac ſæpe etiamnum de ipſo ſermones tantâ majeſtate indigni habeantur. Et omnia quidem iſta ex eo oriuntur, quòd ſeriò plerique non conferunt ea quæ de Deo dicunt cum ideâ quâ repræſentatur, ſeu potiùs cum ipſo.

Sed præcipuè in rebus Phyſicis, hiſce terminis vagis & generalibus qui nullas diſtinctas entis aut modi entis excitant ideas, abutuntur Philoſophi. Exempli gratiâ quùm dicunt corpora ad *centrum* ſuum tendere; *gravitate* propriâ deprimi, *levitate* ſurſum ferri, *naturâ* ſuâ moveri, *formas* ſucceſſivè mutare; *virtutibus*, *qualitatibus*, *facultatibus*, &c. agere; utuntur terminis nihil ſignificantibus; & iſtæ omnes propoſitiones ſunt omninò falſæ eo ſenſu quem ipſi affingunt plerique Philoſophi. Nullum eſt *centrum* ſenſu quod vulgò accipitur. Iſti termini *gravitatis*, *formæ*, *naturæ* & alii ſimiles nec entis nec modi entis

Digitized by Google

excitant ideam. Termini ſunt ſenſu vacui, viris ſapientibus cane
Eccl 21.21. pejus & angue vitandi. *Scientiâ inſenſati inenarrabilia verba*, inquit Scriptura. Iſti termini ad tegendam Pſeudo-Doctorum ignorantiam & ad perſuadendum ſtupidis & impiis Deum ſolum non eſſe veram omnium cauſam, duntaxat utilia eſſe poſſunt.

Id mihi certum & captu facile videtur. Tamen plerique de omnibus liberè & confidenter loquuntur, an termini quibus utuntur claram & accuratam habeant ſignificationem parum anxii. Immò ſunt Authores qui plurima compoſuerunt volumina, in quibus aliquem obſervare locum ubi intellexerint quid ſcripſerint, difficillimum eſt. Itaque qui multa legunt, ſermones vagos & generales falſorum Doctorum cum veneratione auſcultant, in craſſiſſimâ verſantur ignorantiâ. Nec ab eâ ipſos poſſe liberari video, niſi ſtatuant in nullius unquam verba jurare; & niſi ideas diſtinctas conjungant cum terminis maximè vulgaribus quibus alii utuntur. Iſti enim termini clari non ſunt ut vulgò putant. Clari duntaxat videntur ob frequentem & perpetuum ipſorum uſum; quia plerique ſe clarè intelligere arbitrantur quæ dicunt, aut quæ audiunt; cùm dicunt aut audiunt res centies jam dictas & auditas, quamvis nunquam examinatas.

ILLVSTRATIO
ad Concluſionem Trium Priorum Librorum.

Medicos & quos vocant Directores nobis eſſe omninò neceſſarios. Sed ipſos in multis caſibus conſulere & ſequi periculoſum eſſe.

HOmo ante peccatum omnia ad mentis & corporis in ſtatu perfecto conſervationem neceſſaria proculdubio habebat. Nec Medico nec Directore indigebat; Veritatem internam ut officii normam ἀναμάρτητον conſulebat; ſenſus ita fideles erant ut ipſum nunquam fallerent in uſu Corporum quæ ipſum circumdabant, ad proprii ipſius corporis conſervationem.

Sed poſt peccatum res valdè fuerunt immutatæ: affectûs longè ſæpiùs conſulimus quam veritatem aut legem æternam; & ſenſus noſtri ita ſunt inordinati, ut illos ſequendo ſanitatem & vitam interdùm amittamus; & qui ubique peritiæ ſuæ ſatis fidunt ut ſeipſos regere poſſe credant, in errores craſſos ut plurimùm incidunt quibus ſeriùs experiuntur ſe magiſtrum ſequutos eſſe non ſapientiſſimum.

Poſſum tamen ni fallor dicere peccatum omnes mentis facultates

ita non perturbaſſe, ut in multis non poſſimus noſmetipſos conſulere; ac ſæpe evenire, ut vitam animæ aut corporis amittamus, quia ad Medicos artis ſuæ parùm peritos confugimus, quique temperamentum noſtrum ſatis non norunt, vel ad Directores Religionis & Doctrinæ de Moribus ignaros, quique conſcientiæ adyta non rimantur, ut varia vincula variaſque diſpoſitiones eorum à quibus conſuluntur deprehendere poſſint.

Quæ ad concluſionem trium priorum Librorum de Inquirendâ Veritate dixi, eò adduxit nonnullos ut crederent me in ea eſſe ſententia, homines ad conſervandam ſanitatem & vitam, ſenſûs & affectus ſuos in omnibus ſequi debere; ac ut officium ſuum diſcant, ipſis inutile eſſe alios homines conſulere, cùm ſapientiam æternam habeamus magiſtram, quæ nos in intimo rationis clarè alloquitur. Et quamvis nec dixerim, ac ne quidem cogitaverim Medicos & Directores eſſe inutiles nonnulli ad judicandum & concludendum præcipites, hanc meam eſſe ſententiam ſibi perſuaſerunt, quia forſan ipſi ſic ſentiunt; & quia hominem non tam conſiderantur nunc eſt, quàm ut erat ante peccatum. Hæc igitur mea eſt ſuper hac quæſtione ſententia.

Homo in duplici ſtatu poteſt conſiderari in ſanitate & in morbo. Si in proſperâ valetudine conſideretur, nullum, nî fallor, dubium eſt, quin ipſius ſenſûs ad ſanitatem illam conſervandam ipſi longè ſint utiliores ratione & peritiſſimorum Medicorum experientiâ. Medicus arceſſendus non eſt ut notum fiat quodnam pondus homo poſſit ſuſtinere; an lignum & lapides edere debeat; an præcipitem ſe dare poſſit. Senſus ipſum breviter ac tutò quid ipſi in his caſibus frequentiſſimis agendum ſit docebunt, & id ſufficere mihi videtur ad ea quæ in concluſione trium priorum Librorum à me dicta ſunt ab omni criminatione defendenda.

Verum id non ſufficit ut iſtud à me cogitatum aut etiam dictum in alio loco poſſim defendere; nempe, *ſenſûs noſtros officio ſuo mirè defungi, & ad finem ſuum nos modo tamque juſto tam fideli ducere, ut corruptionis & mordinationis immeritò accuſari videantur.* Nam ſemper exiſtimavi mirum illum ordinem qui in ſenſationibus noſtris relatè ad vitæ conſervationem occurrit, non eſſe ſequelam peccati, ſed primam naturæ inſtitutionem. 1. Lib.

Objicitur iſtum ordinem nunc valdè interruptum eſſe, ſique ſenſûs noſtros ſequeremur, nos ſæpe non modò venenum, eſuros eſſe, ſed plus ſæpè cibi ſumpturos quam ſtomachus ferre & concoquere valeat.

Venena quod ſpectat; haud putem nos unquàm ſenſuum ductû illa fuiſſe ſumpturos; ac ſi fortuitò oculi noſtri ad venenum deguſtandum nos excitarent, in eo ſaporem non ſentiremus quo ad illud hauriendum incitaremur; dummodò tamen venena illa eſſent in ſuo ſtatu naturali. Multùm enim intercedit diſcriminis inter venena ut ea producit natura, & cibos veneno infectos; inter piper crudum, &

Digitized by Google

carnes pipere conditas. Ad edendos cibos venenatos ſenſibus ferimur, id equidem fateor; ſed ad edenda venena nos non ferunt; Immò ſatis mihi non conſtant an ad ea delibanda nos ducant, dummodò venena illa in eo ſint ſtatu in quo ea produxit Deus. Senſûs enim noſtri ad ordinem naturalem rerum à Deo inſtitutum duntaxat extenduntur.

Concedo etiam ſenſûs noſtros nunc nos quandoque ferre ad utendum immoderatè quibuſdam alimentis; ſed id fit quia illa alimenta non ſunt in ſuo ſtatu naturali. Forſan nimium frumenti non ederemus, ſi illud dentibus ad id comparatis moleremus. Sed molitur & incerniculo cribratur; penſitur & coquitur ac ſæpè etiam lacte, butyro, & ſaccharo conditur. Præterea cum tragematis & variis condimentis, quæ appetitum provocant, comeditur. Non mirum itaque eſt ſenſûs noſtros ad uſum immoderatum nos ferre, ubi ratio & experientia ad ipſos decipiendos unà conſpiraverunt.

De carne res non ſecùs ſe habet; illam ſenſus horrent ubi cruda eſt & cruenta, ut ſolet videri ubi animal morte naturali extinctum eſt. Sed homines poſtquàm cœperunt occidere beſtias, ſanguinem ex carnibus elicere, eas coquere, condire; ſenſûs corruptionis & inordinationis accuſare ſuſtinent. Cum ratione utuntur ad ſibi paranda alimenta diverſa ab iis quæ natura ipſis adminiſtrat, fateor ipſos eadem ratione uti debere ut cibis moderatè utantur. Si coqui artem invenerunt nobis condiendi attrita calceamentorum coria; rationis etiam uſum in comedendo admittere debemus, & his cibis adulterinis quos Deus non inſtituit diffidere. Deus enim ſenſûs nobis dedit duntaxat relatè ad ordinem naturalem rerum.

Obſervandum eſt præterea imaginationem & ſenſûs in diffidentia verſari, ubi alimenta nobis non ordinaria ſumimus. Nam ſi quis de aliquo fructu nunquam ediſſet aut nullum de illo edentem unquàm vidiſſet, primâ fronte averſatione & timore afficeretur illum deguſtando: imaginatio & ſenſus forent naturaliter attentiſſimi ad ſaporem illius cibi; quanquam fame premeretur, parùm tamen de illo ederet; ſique fructus ille haberet qualitatem noxiam, illa qualitas aliquem ſtatim in illo excitaret horrorem. Ita ipſius machina diſponeretur ut aliàs de illo non ederet; & ipſius averſatio externo oris habitu manifeſta, alios impediret quominus de illo ederent. Omnia iſta in ipſo poſſent evenire ſine ullâ rationis participatione; hic enim non loquor de auxiliis quæ à ratione poſſunt ſuppeditari. Sed quia amici noſtri cibis non ſalubribus veſcuntur, ipſos imitamur; ex opinione vivimus aliorumque exemplum nos facit audaciores. Effectum quod hæc alimenta in nos producunt non examinamus, ac ea immoderatè ſumere non timemus. Sed intemperantia ſenſibus potiſſimùm imputari non debet.

Poſſunt equidem forſan reperiri fructûs quorum ſapor homines ad ſenſuum teſtimonium attentiſſimos poteſt decipere, ſed profectò id

Digitized by Google

valdè rarum eſt. Ex his caſibus ſpecialibus concludendum abſolutè non eſt, ſenſûs noſtros eſſe omnino corruptos noſque ab ipſis ordinariè decipi etiam in iis quæ bonum corporis ſpectant. Forſan illi fructûs guſtum noſtrum fallunt, quia organum guſtûs vitiavimus alimento non naturali, & quo frequenter utimur. Nam cibos acuti ſaporis quibus veſcimur particulis ſuis aculeatis fibras linguæ noſtræ lædere, ipſique ſolertiam & ſagacitatem demere, certò conſtat. Id eorum quibus nulli cibi præter condimenta arrident, exemplo probari poteſt. Nam ſi nullum ſaporem in frumento, & in carne crudâ reperiamus id fit quia lingua noſtra ciborum particulas quarum motûs ſunt moderati, ſentire ampliùs nequit.

At ſupponamus dari etiam fructûs quorum ſapor poſſit fallere ſenſûs ſagaciſſimos, & adhuc in perfectione ſuâ naturali perſtantes, id à peccato oriri credendum non eſt; ſed tantummodò fieri nequit ut juxtà leges naturæ ſimpliciſſimas unicus ſenſus tantam habeat ſagacitatem ut omne ciborum genus poſſit diſcernere. Præterea iſtius ſenſûs defectus remedio non careret; quoniam quùm matres fructûs noxios averſantur, averſationem ſuam infantibus communicant, non modò dum adhuc ſunt in utero, ſed etiam poſtquam in lucem editi ſunt. Infantes enim nihil edunt præter ea quæ ipſis à matre offeruntur. Ac in iis mechanicè & per habitum faciei externum ſuum imprimunt horrorem fructuum noxiorum. Adeò ut Deus conſervationi vitæ noſtræ per ſenſûs noſtros ſufficienter & ratione omnium optimâ conſuluerit. Cùm ordo poſtulet ut leges unionis mentis cum corpore ſint ſimpliciſſimæ debent eſſe maximè generales: nec leges ſpeciales propter caſus nunquam ferè eventuros ſtatuere debuit Deus. In hiſce caſibus ratio ſenſibus opitulari debet, nam ratione in omnibus uti poſſumus. Sed ſenſus ad quædam judicia naturalia omnium utiliſſima, ut in primo Libro probavi, determinati ſunt. Nihilominus judicia illa nos quandoque fallunt: quia id aliter evenire nequit, niſi leges ſimpliciſſimæ unionis mentis cum corpore multiplicentur.

Jam ſi homo in ſtatu ægrotationis conſideretur, fatendum eſt ipſum à ſenſibus ſæpè falli, etiam in rebus quæ ad conſervationem vitæ pertinent. Nam, cùm œconomia ipſiûs machinæ ſit turbata, fieri nequit quin pro illa machinæ perturbatione, in cerebro multi irregulares excitentur motûs. Ipſius tamen ſenſus non ſunt ita corrupti ut vulgò putant: Deus conſervationi vitæ per leges unionis mentis cum corpore adeò ſapienter conſuluit, ut, quamvis leges illæ ſint ſimpliciſſimæ, ſufficiant tamen, ad reſtituendam nobis ſanitatem. Et illas leges ſequi multò tutius eſt, quam ratione noſtrâ uti, aut ad quoſdam Medicos qui ægrorum ſtatum accuratè ſatis non conſulunt, confugere. Quemadmodùm enim vulnus per ſe coaleſcit & reficitur, dummodò ſedulò purgetur & lambatur; ut ſolent animalia ubi ſauciata ſunt; morbi ordinarii citò ſanantur, ubi in eo ſtatu manemus, & iſtud vitæ regimen accuratè obſervamus ad quod iſti morbi

Digitized by Google

veluti inſtinctu & ſenſu nos compellunt.

Homini, exempli gratiâ, febricitanti, vinum videtur amarum; certè id fit quia vinum illi tunc temporis noxium eſt. Eidem homini proſperâ valetudine utenti vinum jucundum eſt, atque tùm vinum ipſi utile eſt. Immò ſæpè contingit ut vinum ſit utiliſſimum ægrotis quibus videtur jucundum; dummodò voluptas quàm ex ipſius ſapore percipiunt non oriatur ex conſuetudine quadam ebrietatis, & deſiderium quod in ipſis excitatur naſcatur ex præſenti diſpoſitione corporis. Itaque dubium non eſt quin ſenſus noſtri ſint interrogandi, etiam in morbo, ut ab iis diſcamus rationem reſtituendæ ſanitatis. Hac autem ratione ſeſe hoc in negotio gerendum eſſe arbitror.

Ægroti attentiſſimi eſſe debent ad quædam deſideria ſecreta, quæ præſens diſpoſitio corporis in ipſis nonnunquam excitat; ac imprimis videant ne illa deſideria ſequantur ex aliquo habitu præcedenti. Quocirca imaginationi ſuæ ſeſe ſecurè permittere debent, nihil cogitantes quod ipſam determinet, obſervare ad quid ſeſe ferri ſentiant, & examinare an ea cupiditas in ipſis excitetur, propter diſpoſitionem in quâ tunc temporis ſunt. Atque ita, illam ſequi debent, ſed moderatè admodum. Difficillimum enim eſt certò cognoſcere an illæ inclinationes ex diſpoſitione præſenti corporis oriantur; & nonnunquam aliquem experientiâ conſummatum ſuper hac re conſulere opus eſt. Si ægro imaginationi ſeſe permittenti, ut monui, nihil in mentem veniat, quietus manere debet & à cibis abſtinere; nam veriſimile eſt diætam in ipſo aliquod deſiderium eſſe excitaturam aut humores ex quibus natus eſt morbus diſſipaturam. Quod ſi morbus augeſcat, quamvis diætam obſervet & quietus maneat; tunc ad experientiam & ad Medicos confugiendũ eſt; Omnia igitur Medico perito cui temperamentum, ſi fieri poſſit, noſtrum ſit notum, ſunt exponenda, morbi primordia, ſeries, & ſtatus qui morbum anteceſſit ipſi clarè explicanda, ut experientiam & rationem relatè ad ægrum ſibi ſanandum conſulere poſſit. Et quamvis Medicus medicamenta amara & quæ reverà quædam ſpecies veneni ſunt præſcribat, ſumenda ſunt tamen; quia experientiâ conſtat illa venena in corpore ordinariè non manere, & ſecum quandoq; humores ex quibus morbus ortus erat ejicere. Tum ratio ſeu potiùs experientia ſenſibus prævalere debet, dummodò averſatio noſtra erga medicamentum nobis porrectum nova non ſit. Nam ſi hæc averſatio in nobis eodem tempore quo morbus ſupervenit, excitata fuiſſet; id argumento foret hanc medicamenti ſpeciem eſſe ejuſdem naturæ ac maligni humores qui morbum pariunt, quo casû forſan augeret morbum.

Nihilominùs, antequam validum medicamentum aut quod averſationem gignit, ſumatur incipiendum eſſe cenſeo à lenioribus aut naturæ magis accommodatis. Ut, exempli gratiâ, multùm aquæ bibere, aut aliquod vomitorium, ſi cibos faſtidiat æger, ac vomitus difficiliùs

Digitized by Google

non excitetur. Aqua humores nimis craſſos reſoluere, & circulationem ſanguinis per omnes corporis partes faciliorem reddere poteſt; ac vomitoria ſtomachum purgantia, efficiunt ut alimentum in eo non ampliùs corrumpatur, nec febres intermittentes amplius foveat: Sed his immorari meum non eſt. Credo igitur conſulendos eſſe Medicos ſapientes, qui temerè nihil faciant, qui de remediis ſuis nimium non ſperent; quique ad præſcribenda medicamenta non ſint æquo promtiones. Ægris enim pro unico medicamento utili, multa ſemper porriguntur noxia. Cùm ut plurimum illi ſatis patienter morbum non ferant, nec glorioſum ſit Medicis aut Pharmacopolis lucroſum ægros viſere nec illis quicquam præſcribere; Medici rariùs æquo inviſunt ægrotos & ipſis medicamenta frequentiùs præſcribunt. Itaque cum morbo laboramus Medicum noſcere debemus, nihil periclitari, naturam ſequi & illam ſi fieri poſſit roborare. Ipſi inſinuare debemus nobis ſatis eſſe rationis & patientiæ, ut ægrè non feramus quòd ſæpè nos inviſat quamvis nobis nihil levaminis afferat; nam in his caſibus ii ſatis agunt qui nihil mali afferunt.

Exiſtimo igitur Medicos meritò conſuli, ipſiſque eſſe obſequendum, ſi vitam velimus conſervare. Quamvis enim reſtitutionem valetudinis certò nobis polliceri non poſſint, poſſunt tamen nobis multùm prodeſſe, propter perpetua experimenta quæ circa varios morbos fecere. Pauca accuratè ſciunt, plura tamen quam nos; & dummodò temperamentum noſtrum cognoſcere ſatagant, omnia mali ſymptomata ſedulò obſervent, & ad ſenſum internum quem de nobis habemus multùm attendant, ab iis omne auxilium quod ab hominibus legitimè ſperari poteſt, ſperare debemus.

De Directoribus conſcientiæ idem ac de Medicis eſſe debet judicium: In quibuſdam caſibus eos conſulere omninò neceſſe eſt; idque ordinariè utile eſt. Sed ſæpè evenit ut ſine maximâ inutilitate, ac interdum ſine ſummo periculo non poſſint conſuli; quod fuſiùs explicandum eſt, & argumentis evincendum.

Ratio hominis errori obnoxia dici ſolet, ſed in hoc eſt æquivocatio ad quam ſatis non attenditur. Arbitrandum non eſt rationem quæ ab homine conſulitur eſſe corruptam, ipſumque ab illâ unquam falli, quotieſcunque illam fideliter conſulit. Hæc jam ſæpe dixi iterumque repeto: ſolâ ſupremâ ratione rationales ſumus; ſolâ ſupremâ veritate illuminamur; ſolus Deus nos clarè alloquitur ſoluſque nos erudire poteſt. Unicum habemus verum Magiſtrum Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, ſapientiam æternam, Verbum Patris, in quo omnes ſunt ſapientiæ & ſcientiæ Divinæ theſauri: Nec ſine impietate dici poteſt, hanc rationem univerſalem quam omnes participant homines, & quâ ſolâ ſunt rationales, obnoxiam errori & fallacem eſſe: Homo à ratione ſua non decipitur, ſed à corde. Ipſius lumen non impedit quominus videat, ſed tenebræ: nec unione quam habet cum Deo, nec etiam aliquo ſenſu unione cum corpore, ſed po-

tiùs imperio corporis in mentem; fallitur; vel potius decipitur quia vult ſeipſum decipere. Vult frui voluptate antequam examinandis rebus incubuerit;vult quieſcere antequam in locum in quo reſidet veritas pervenerit. Errorum noſtrorum cauſas in multis locis Librorum de Inquirendâ Veritate accuratiùs explicui, & hîc quæ à me alibi dicta ſunt ſuppono.

His ita poſitis; ajo, Directores fruſtrà conſuli, ubi veritatem nos alloqui certum eſt; Veritatem autem nos alloqui certum eſt, ubi evidentiam deprehendimus in reſponſis quæ nobis interrogantibus ſeu attentioni mentis noſtræ dantur; Itaque poſtquàm in noſmet ipſos deſcendimus, ſilentibuſque ſenſibus & affectibus noſtris vocem adeò claram & diſtinctam audimus, ut de illius veritate dubitare nequeamus,huic voci obtemperandum, neglectis hominum ea de re judiciis; Conſuetudo eſt nihili facienda; inclinationibus ſecretis reſiſtendum; nec qui apud homines docti audiunt nimia veneratione proſequendi; à falsâ pietatis ſpecie nos deludi ſinendum non eſt, nec eorum oppoſitionibus qui neſciunt quo ſpiritu ducantur cedendum; ſed patienter ferendæ ſunt eorum contumeliæ,nec damnandus eorum animus. Lumine veritatis quod nobis affulget modeſtè gaudendum eſt. Et quamvis ipſius reſponſa nos damnent, præferenda tamen ſunt, omnibus diſtinctionibus ſubtilibus quas excogitat imaginatio ad excuſandos affectûs.

Quicunque,exempli gratiâ,in ſeipſum deſcendere,ac ſenſuum & affectuum tumultum ſedare, poteſt, omnem motum quem Deus nobis indit, ad ipſum debere terminari, clarè cognoſcit; ac Deum ipſum nos ab obligatione quâ ad illum amandum tenemur ſolvere non poſſe. Deum ceſſare propter ſeipſum agere, voluntatem noſtram, ut aliud ab ipſo velit, vel ut aliud velit quam ipſe vult, creare aut conſervare non poſſe evidens eſſe. Haud enim video quomodo quis poſſit arbitrari, Deum poſſe velle, ut quod minus amabile eſt magis ametur, vel ut id ſummè amemus tanquam finem noſtrum, quod non eſt ſummè amabile.

Haud equidem ignoro qui affectûs ſuos conſulunt, cum ordinem conſulere deberent,eos facilè imaginari poſſe,Deum voluntatum ſuarum non aliam habere normã quàm proprias ſuas volũtates;ac Deum, ſi ordinem ſequatur eum ſequi quia libet,eumq; ordinem ab ipſo fuiſſe conſtitutum voluntate liberâ & omnimodè indifferenti. Sunt qui credant nullum eſſe ordinem immutabilem & neceſſarium naturâ ſuâ, ordinemque aut ſapientiam Dei ſecundùm quam fecit omnia,primam quidem omnium creaturarum eſſe, ſed creaturam, factam voluntate Dei liberâ, non verò ex propriâ ipſius ſubſtantiâ genitam neceſſitate eſſentiæ. Verum iſta ſententia, quâ omnia Ethices fundamenta ruunt,ordini, & legibus æternis quæ ab ipſo pendent ſuam detrahendo immutabilitatem,quæque totum Religionis Chriſtianæ ædificium diruit, JESUM CHRISTUM aut Verbum Dei Divinitate ſuâ ſpo-

lian-

Digitized by Google

liando, iſta, inquam, ſententia ſatis menti non affundit tenebrarum ut veritatem illam; Deum, ſcilicet, velle ordinem, ei intercipiat. Itaq; ordine poſtulante ut tempus noſtrum, ſeu duratio exiſtentiæ noſtræ, ſit propter illum qui nos conſervat; ut omnis cordis noſtri motus verſus eum à quo ille motus indeſinenter imprimitur tendat; utque omnes potentiæ mentis noſtræ non agant niſi propter eum cuius virtute agunt; Deus non poteſt nos ſolvere à mandato quod ipſe nobis per Moſem tradidit in Lege, quodque per Filium in Evangelio renovavit, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex totâ animâ tuâ, & ex totâ mente tuâ, & ex totâ virtute tuâ.* Matt. 22. 30.

Sed quia omnem juſtum eſſe beatum, & omnem peccatorem eſſe infelicem; omnem actionem ordini conformem, ſeu omnem amoris motum verſus Deum, remunerationem accipere, & omnem actionem ordini contrariam puniri, ordo poſtulat; hinc omnem hominem qui beatitudinem conſequi cupit, ad Deum indeſinenter tendere, ac id omne quod ipſius curſum moratur, aut motum verſùs verum bonum minuit cum indignatione reſpuere debere evidens eſt. Directorem eo in negotio conſulere opus non eſt, quum enim Deus loquitur, homines ſilere par eſt: ac ubi reſponſa quæ in intimo rationis receſſu audimus nobis dari ſine ſenſuum & affectuum participatione certò ſcimus hæc reſponſa tum venerabundi auſcultare debemus, ipſiſque obſequi.

Ubi ſcire cupimus an choreæ & comœdiæ intereſſe debeamus; an diem in ludo aut in colloquiis inutilibus ſalvâ conſcientiâ conſumere poſſimus; an quædam commercia, quædam officia, votis noſtris & obligationibus ſint conformia; in noſmet ipſos deſcendamus; ſenſibus & affectibus ſilentium imponamus; & ad lumen Dei confugiamus, ut ibi cognoſcerere valeamus, an propter ipſum hoc vel illud fieri queat: Illum qui eſt via, veritas & vita interrogemus, ut ſciamus an iter quod ſequimur nos ad mortem non ducat; Et, (cum Deus ſit eſſentialiter juſtus, & ad omnia quæ ordini non ſunt conſentanea punienda, ac quæ ordini ſunt conformia remuneranda neceſſariò obligatus) an poſſimus exiſtimare nos aucturos eſſe aut firmaturos felicitatem noſtram, cùm id faciemus quod cupimus.

Si amor Dei ad choream nos impellat, eamus ad choream; ſi ut cœlum lucremur ludendum nobis eſt, noctu diuque ludamus; ſi in munere quo defungimur gloriam Dei nobis proponamus, exerceamus illud; hæc omnia cum gaudio faciamus, nam merces noſtra erit magna in cœlis. Sed ſi obligationibus noſtris accuratè examinatis, exiſtentiam noſtram ejuſque durationem à nobis non pendere, noſque iniquitatem admittere, quam non poteſt quin puniat Deus, agnoſcamus, dum in id ſolum incumbimus ut genio indulgeamus. Si magiſter & Dominus noſter JESUS CHRISTUS qui nos ſanguine ſuo acquiſivit, modo clariſſimo & maximè intelligibili nobis exprobret infidelitatis & ingrati animi crimen, quia ſecundum carnem & mun-

Digitized by Google

dum vivimus, vitam mollem & deliciis plenam agimus opinionem & conſuetudinem ſequimur, tunc ipſius voci obſequamur: corda ne obduremus: Directores ne quæramus qui nobis ob iſtas Magiſtri noſtri exprobrationes ſolatio ſint, qui adverſus iſtas minas nos præmuniant; & lumini iſti quo lædimur & penetramur jucundas affundant tenebras.

Quum cæcus ducit cæcum, ambo, ait Evangelium, in præcipitium ruunt. At ubi cæcus qui ſe ducendum permiſit cadit cum altero cæco à quo ducebatur, ſi Deus illum non excuſet, quantominùs excuſabit hominem oculatum, qui ſe cæci ductui permittit, quia cæcus illum per amœna ducit; & iter faciendo accommodatè ad inclinationes ipſum alloquitur. Cæcos illos voluntarios ſcire oportet, Deum qui nunquam fallit, tales eſſe deceptores ſæpè permittere, ut iis corda quæ decipi amant puniantur: occæcationem eſſe pœnam peccati, quamvis illius etiam ſit cauſa, ſæpè contingere; juſtumque eſſe ut qui noluit ſapientiam æternam auſcultare, quæ ipſum alloquebatur, ut ad meliorem frugem rediret, ſinat denique ſe corrumpi ab hominibus qui ipſum eo periculoſiùs fallunt, quò ipſi jucundiùs blandiuntur.

Difficile equidem eſt ſeſe apud ſeipſum recipere ſenſus & affectûs ad ſilentium adigere, an Deus loquatur an verò corpus, diſcernere: ſæpè enim argumenta à ſenſibus ducta pro rationibus evidentibus accipimus; atque tum ad Directores confugere par eſt. At ipſos conſulere ſemper neceſſe non eſt: Quid enim nobis agendum ſit in multis caſibus evidentiſſimè & clariſſimè videmus. Ac tunc quidem Directores conſulere periculoſum eſt, niſi id fiat cum perfectâ ſinceritate, & in ſpiritû humilitatis & obedientiæ, iſtæ enim diſpoſitiones Deum ad id obligant ut non ſinat nos decipi, ſaltem modo nobis noxio.

Ubi Directorem conſuli caſus poſtulat, eligendus eſt, cui Religio ſit nota, cui Evangelium ſit venerationi, qui hominem cognoſcat: cavendum eſt ne mundi contagione infectus ſit, ne amicitiâ fractus nobis nimis indulgeat, néve à nobis quicquam timeat aut ſperet, unus eligendus eſt inter mille, inquit Sancta Thereſiâ, quæ ut ipſa teſtatur, imprudentis Directoris inſcitiâ in maximum ſalutis venerat diſcrimen.

Mundus deceptoribus plenus eſt, immò etiam deceptoribus qui bonâ fide, decipiunt. Qui nos diligunt nos ſuâ indulgentiâ decipiunt; Qui nobis inferiores ſunt nobis præ veneratione aut præ timore adulantur. Qui ſuprà nos eminent contemtû aut negligentiâ noſtris neceſſitatibus non conſulunt. Prætereà omnes homines conſilia nobis dant juxta ea quæ ipſis de interno ſtatu noſtro repræſentamus, jam autem nobiſmet ipſis ſemper palpum obducimus; quippe manum vulneri ſenſim admovemus ut illud tegamus ubi illius nos pudet. Directores noſtros ſæpè fallimus, ut, noſmet ipſos fallamus;

nam nos in tutò eſſe credimus ubi eos ſequimur. Nos eò ducunt quò tendebamus, ac invitis lumine & ſecretis rationis objurgationibus ipſi nobis perſuadere conamur, nos obedientiâ in eam partem determinari. Noſmet ipſos decipimus, Deo permittente: At ipſum qui pectoris penetralia ſcrutatur non fallimus; & quamvis aures quantum poſſumus ad vocem veritatis internæ obturemus ſentimus tamen exprobrationes iſtius veritatis æternæ dum nos permittit nobiſmet ipſis; ſentimus ipſam in mediis tenebris nobis affulgere, & omnia philautiæ artificia revelare.

Rationem igitur ad mentis ſanitatem eſſe conſulendam, ſicut corpus ad valetudinis reſtitutionem, ac quum ratio nobis non reſpondet, ad Directores eſſe confugiendum, evidenter patet; quemadmodum ubi ſenſuum auxilium deeſt ad Medicos eſt recurrendum: Sed id cum judicio faciendum eſt, nam Directores ignari vitam ſpiritualem, quemadmodùm Medici imperiti corpoream, poſſunt in nobis extinguere.

Cùm hîc leges quæ circa electionem & uſum Directorum & Medicorum tradi poſſunt accuratè non explicem, animi mei ſenſa benignè accipi & explicari rogo; ne quis credat me id eo fine ſcripſiſſe ut impediam quominus ab aliis hominibus opem nobis neceſſariam mutuemur. Scio iis potiſſimùm benè eſſe qui ſententias ſuas ſapientiſſimis ſummittunt: nec etiam inficiabor iſtam regulam, nempe; juxta ſolitas medicinæ leges moriendum eſſe, pleriſque hominibus tutiorem eſſe omnibus aliis, quas ad vitæ conſervationem poſſem ſtatuere.

Sed quia apud ſeipſum ſecedere, Evangelium conſulere Jeſum Chriſtum auſcultare, ſive mentem noſtram aut cor immediatè, ſive aures aut oculos per fidem, alloquatur; ea quæ dixi à me dici poſſe arbitratus ſum; nam ipſi Directores noſtri nos fallunt, dum nobis aliquid fidei & rationi contrarium proponunt. Et quia honor Deo tribuitur, exiſtimando ipſius opera neceſſaria omnia ad ſui conſervationem in ſe habere; hinc factum eſt ut hominibus, machinam ipſorum corporis modo tam admirabili eſſe conſtitutam, ut per ſe quicquid ad ſui conſervationem neceſſe eſt, faciliùs quàm per ſcientiam, atque etiam per peritiſſimorum Medicorum experientiam, reperire, me poſſe inſinuare duxerim.

Digitized by Google

ILLVSTRATIO
Ad Tertium Caput Quinti Libri.
Amorem differre à Voluptate & Gaudio.

Mens res valdè diverſas, ubi eodem tempore eveniunt, nec ſibi invicem repugnant, ſæpiùs confundit. In hoc Tractatu multa hujuſce rei attuli exempla; quia in hoc errores noſtri circa ea quæ in nobis aguntur, potiſſimùm conſiſtunt. Cùm per claram ideam non cognoſcamus qua in re poſita ſit natura aut eſſentia mentis noſtræ, aut ulla ex ipſius modificationibus; ut res planè diverſas confundamus, ſæpè ſufficit illas in nobis peragi eodem tempore; ea enim quæ per ideam claram non cognoſcimus facillimè confundimus.

Non modò impoſſibile eſt clarè cognoſcere quâ in re ſita ſit rerum quæ in nobis aguntur diverſitas. Immò etiam difficile eſt cognoſcere illas inter ſe reverâ differre. Nam ut id cognoſcatur intra noſmetipſos nos recipere oportet; non ut nos conſideremus relatè ad bonum aut malum, quod quidem fit libenter, ſed ut nos conſideremus visû abſtracto & ſterili, quod non fit ſine maximo labore.

Rotunditatem corporis ab ipſius motu differre nullo negotio concipimus; & quamvis experientiâ notum ſit, ſphæram in plano poſitam non poſſe pulſari quin moveatur, atque ita motum & rotunditatem ſimul juncta occurrere; utrumque tamen non confundimus, quia motum & figura per ideas clariſſimas & maximè diſtinctas cognoſcimus. Sed de voluptate & amore res eodem modo non ſe habet, ac illa penè ſemper inter ſe confunduntur. Mens noſtra, voluptate ſit, ut ita dicam, mobilis, quemadmodum globus rotunditate; & quia nunquam exiſtit ſine aliquâ impreſſione versùs bonum, ſtatim movetur verſus objectum, unde illa voluptas oritur aut oriri videtur. Itaque cùm motus ille amoris in mente eodem tempore excitetur, quo ſentit voluptatem, id ſufficit ut voluptatem cum amore confundat, quia nec voluptatis nec amoris claram habet ideam, ut habet de figurâ & motu. Hanc ob cauſam nonnulli voluptatem & amorem inter ſe non differre, & æquo majorem rerum numerum in ſingulis affectibus à me diſtingui exiſtimant.

Verùm, ut clarè oſtendam voluptatem & amorem duo eſſe diverſa, duo voluptatum genera diſtinguo. Aliæ rationem prævertunt, ut ſenſationes jucundæ, & vulgò dicuntur voluptates corporis. Aliæ nec ſenſûs nec rationem antevertunt, & voluptates mentis appellantur. Ejuſmodi eſt gaudium quod in nobis naſcitur clarâ cognitione aut ex ſenſû confuſo, aliquod bonum nobis eveniſſe aut eventurum eſſe.

Exempli gratiâ, vir quiſpiam fructum quem non cognoſcit guſtans,

Digitized by Google

illum edendo voluptate afficitur, ſi ad ipſum nutriendum idoneus ſit. Voluptas illa præveniens eſt, cùm enim ipſa afficiatur antequam ſciat an fructus ille ipſi bonus ſit, hanc voluptatem ipſius rationem prævertere evidens eſt. Venator fame preſſus ſperat ſe inventurum eſſe quod poſſit edere, aut actu invenit; actu ſentit gaudium. Jam autem gaudium illud eſt voluptas nata ex cognitione boni ſui præſentis aut futuri.

Per hanc diſtinctionem inter voluptatem quæ rationem ſequitur & voluptatem quæ ipſam antevertit evidens mihi videtur, nullam eſſe, quæ non differat ab amore. Nam voluptas quæ rationem antecedit, amorem proculdubio antecedit; cum omnem cognitionem ipſa præcedat, amor verò aliquam ſupponat. Gaudium contra ſeu voluptas quæ cognitionem ſupponit, amorem quoque ſupponit; cùm gaudium ſupponat ſenſum confuſum, aut cognitionem claram nos poſſidere aut poſſeſſuros eſſe id quod amamus. Nam ſi rem poſſideremus, cujus amore nequaquàm teneremur, ex ea nullum perciperemus gaudium. Itaque voluptas ab amore longè differt, cùm voluptas quæ rationem prævertit, amorem prævertat & pariat; cumque voluptas quæ rationem ſequitur, amorem neceſſariò ſupponat ut effectum ſupponit cauſam.

Præterea ſi voluptas idem eſſet cum amore, nulla unquam eſſet voluptas ſine amore, nec ullus amor ſine voluptate, res enim ſine ſeipsâ eſſe nequit. Tamen Chriſtianus inimicum ſuum amat, filius probè educatus parentem ſuum quantumvis injuſtum & moroſum diligit. Officii ſui cognitio, timor Dei, ordinis & juſtitiæ amor, efficiunt ut non modo ſine voluptate, ſed etiam cum aliquo horrore, homines ſibi non gratos amore proſequantur. Fateor ipſos nonnunquàm ſentire gaudium, dum cogitant ſe officium ſuum præſtare; aut cum ſperant ſe mercedem quam meruere accepturos eſſe. Sed præterquam quod voluptas illa ab amore quo erga Patrem ducuntur longè differt, quamvis iſtius amoris ſit forte motivum, ſæpè contingit ut iſto motivo nequidem ad agendum impellantur. Quandoque agunt per quendam abſtractum ordinis viſum, aut per cogitationem timoris quâ ipſorum amor conſervatur. Immò poſſumus dicere iſtos homines ab ipſis verè aliquo ſenſû amari eodem tempore quo de iis nequidem cogitant; namque amor in nobis manet etiam per diſtractiones noſtras & per ſomnum: Sed voluptas in mente ſubſiſtere poſſe mihi non videtur niſi quandiu ſe ipſi ſentiendam præbet. Itaque amore ſeu charitate manente in nobis ſine voluptate aut ſine delectatione, voluptatem & amorem unum & idem eſſe defendere nemo poteſt. Cùm voluptas & dolor ſint duo contraria, ſi voluptas idem eſſet cum amore, dolor non differret ab odio. Jam autem dolorem ab odio differre evidens eſt, nam dolor ſæpè ſubſiſtit ſine odio. Homo, exempli gratiâ, qui ſeſe incautus vulneravit, dolorem maximè realem & acutum patitur, ſed omni odio caret; nam cauſam doloris ſui aut

Digitized by Google

odii objectum nequidem novit; vel potius cauſa ipſius doloris, odium quo digna non eſt, excitare nequit. Itaque iſtam doloris ſui cauſam non odit, quamvis dolore ad odium feratur aut diſponatur. Homo ille dolorem ſuum equidem odit, nam dolor eſt dignus odio. Sed odium doloris non eſt ipſe dolor, illum ſupponit. Odium doloris non eſt odio dignum ut dolor; immò gratiſſimum eſt, nam doloris odio delectamur, ut ejuſdem perpeſſione contriſtamur. Dolor igitur non eſt odium, & voluptas quæ dolori contraria eſt, non eſt amor qui odio adverſatur. Ac per conſequens voluptas quæ rationem prævertit, idem non eſt cum amore. Eodem modo probo gaudium aut voluptatem quæ rationem ſequitur ab amore diſtingui.

Cùm gaudium & triſtitia ſint duo contraria, ſi gaudium idem eſſet cum amore, triſtitia non differret ab odio; jam autem triſtitiam ab odio differre evidens eſt; nam triſtitia quandóque ſubſiſtit ſine odio. Exempli gratiâ caſu fortuito contingit ut homo quiſpiam rebus ſibi neceſſariis deſtituatur id ſufficit ut triſtitiâ afficiatur; ſed id in ipſo odium excitare nequit: ſive quia nulla eſt cauſa quæ ipſum rebus neceſſariis privet; ſive quia cauſa illa odium excitare nequit, utpote quæ illo ſit indigna. Homo ille odit equidem privationem boni quod amat; ſed illam odii ſpeciem eſſe verum amorem evidens eſt. Nam homo iſte non odit privationem boni, niſi quia amat bonum; cum autem fugere privationem boni, nihil aliud ſit, quam tendere verſus bonum, motum ipſius odii non differre à motu ipſius amoris liquet. Cùm itaque odium, contrarium non ſit ipſius amori, triſtitiam ipſius non eſſe ipſius odium, ac proinde gaudium ab amore differre, evidenter patet. Denique ubi quis triſtitiâ afficitur, id ex alicujus rei quam odit præſentiâ, vel potiùs ex alicujus boni quod amat abſentiâ oriri manifeſtum eſt. Itaque triſtitia ſupponit odium ſeu potiùs amorem: ſed ab his duobus longè differt.

Haud equidem me latet Auguſtinum aſſerere, dolorem eſſe averſationem menti obortam ex eo quod corpus non ſit diſpoſitum ut ipſa optaret. Ac eundem Patrem ſæpè confundere delectationem cum charitate voluptatem cum gaudio, dolorem cum triſtitiâ, cum averſatione aut cum odio. Sed ſanctum illum Doctorem accommodatè ad captum vulgi pleraque quę in nobis eodem tempore aguntur confundentis, loqui veriſimile eſt. Vel forſan ipſe hæc ſatis accuratè & Philoſophicè non expendit. Exiſtimo tamen me poſſe & debere dicere neceſſarium eſſe hæc accuratè diſtinguere, ut ſuper plurimis quæſtionibus ab Auguſtino agitatis, mentem clarè & ſine æquivocatione poſſimus aperire. Ii enim qui in diverſas abeunt ſententias iſtius Patris autoritate niti ſolent, propter varios ſensûs quibus ipſius termini poſſunt explicari, utpotè qui minus ſint accurati, quam ut iis homines qui diſputandi potiùs animo quàm in unum coaleſcendi ducuntur, conciliari poſſint.

Digitized by Google

ILLVSTRATIO

ad Caput Tertium Secundæ Partis Sexti Libri.

De efficaciâ cauſis ſecundis tributâ.

A Primi hominis peccato mens in externa indeſinentur diffundſitur; Sui ipſius, & illius à quo illuminatur & penetratur obliviſcitur; & corporis ſui ut & eorum quibus circundatur, imperio ita ſe mancipat, ut in iis perfectionem & felicitatem ſuam nanciſci arbitretur. Qui ſolus in nobis agere poteſt oculis noſtris ſeſe nunc ſubducit, in ipſius operationibus nihil eſt ſenſibile; & quamvis omnia producat & conſervet, mens quæ rerum omnium cauſam tanto ardore rimatur, ipſum vix poteſt agnoſcere, licet ipſum ſingulis momentis reperiat. Nonnulli Philoſophi *naturam* & quaſdam *facultates* ut cauſas effectorum quæ naturalia vulgò dicuntur, excogitare, quàm honorem potentiæ Divinæ debitum tribuere, malunt; & quamvis nullum argumentū ac ne quidem ullam ideam habeant iſtius *naturæ* aut iſtarum *facultatum*, ut me demonſtraturum eſſe ſpero, loqui malunt, quid dicant inſcii, & poteſtatem merè imaginariam revereri; quàm ullo mentis conamine in id eriti ut illius agnoſcant manum qui omnia in omnibus facit.

Non poſſum quin credam inter omnia mala à peccato originali orta peſſimum in eo conſiſtere, quòd omni prorſus erga Deum guſtu & ſenſu deſtituamur, vel quòd illum nunquam guſtemus aut reperiamus ſine aliquo horrore & pavore. Deum in omnibus videre, ipſius vim & potentiam in ſingulis effectis naturalibus ſentire, ipſius ſapientiam in admirabili creaturarum ordine admirari; ac uno verbo ipſum ſolum in operibus ſuis adorare, timere, & amare deberemus. Sed nunc ſecreta quædam eſt inter Deum & hominem oppoſitio. Homo peccati ſui conſcius latebras quærit; lumen refugit; Dei præſentiam extimeſcit; & in corporibus ipſi circumſtantibus potentiam aut naturam cæcam quâ poſſit familiariter uti fingere mavult, quàm in iis terribilem Dei ſancti & juſti omnia cognoſcentis & efficientis potentiam reperire.

Fateor multos eſſe qui alio quàm Philoſophi Ethnici moti principio, ipſorum ſententiam circa naturam & cauſas ſecundas ſequuntur. Sed ſpero fore ut ex hujuſce explicationis ſerie pateat iſtos hanc duntaxat ſequi opinionem ob præjudicium quo ſeſe expedire penè impoſſibile eſt, ſine auxilio principiorum Philoſophiæ nondum ſatis notæ. Nam certè ſi illam Philoſophiam cognoviſſent opinioni quam mihi oppugnandam eſſe exiſtimo, aſſenſum ſuum præbuiſſent.

Digitized by Google

Multæ ſunt rationes cur cauſis ſecundis ſeu naturalibus nullam vim, potentiam, aut efficaciam quicquam producendi tribuam: Sed præcipua in eo ſita eſt, quòd iſta opinio ne vel concipi quidem poſſe mihi videatur. Quicquid enitar ut illam concipiam nullam in me ideam reperio quæ mihi repræſentet quid eſſe poſſit vis aut potentia quæ creaturis vulgò tribuitur. Nec me temerarium ferre judicium credo dum aſſero, eos qui defendunt creaturas in ſe vim & potentiam habere, rem in medium proferre quam ipſi clarè non concipiunt. Etenim, ſi Philoſophi cauſas ſecundas vera vi ad agendum & ad ſibi ſimile producendum præditas eſſe clarè intelligerent, certè cùm ego ſim homo æquè ac ipſi, & ſupremæ rationis non ſecus ac ipſi ſim particeps, ideam quæ hanc vim ipſis repræſentat me quoque percepturum eſſe, veriſimile eſt. Sed nullo mentis molimine, eo poſſum devenire, ut ullam vim, efficaciam, potentiam cognoſcam, niſi in voluntate entis infinitè perfecti.

Præterea cùm varias mecum reputo hac de re Philoſophorum opiniones, id me in meâ confirmat ſententiâ. Nam ſi clarè viderent, qua in re poſita ſit illa creaturarum potentia, aut quid in iis ſit verâ præditum virtute, hac in re inter ſe conſentirent. Quum homines inter ſe non poſſunt convenire nec ullo præjudicio aut affectu impediuntur, id manifeſtò arguit ipſos eorum quæ dicunt claram non habere ideam, nec ſeſe mutuo intelligere; præcipuè ſi de rebus non complexis, quorum non ſit longior diſcuſſio, diſputant, ut in quæſtione de qua hîc agitur. Quippe ſolutu non eſſet difficilis, ſi homines virtutis aut potentiæ creatæ claram haberent ideam. En igitur aliquot ex ipſorum opinionibus ſuper hac re, ut quantopere diſſideant quiſque videre poſſit.

Harum opinionum maximè extraordinarias vide in metaph. Suar. Diſp. 18. ſect. 1. aſſert. 2. & 3. Scot. in 4. ſent. diſt. 12. 1 D. 37. 2. D. 17. Paludan. in 4 ſent. D. 12. Q. 1. Art. 1. Perer. 8. Phyſ. cap. 3. Conimbr. in Phyſ. Ariſtot. & in aliis multis à Suare citatis.

Sunt Philoſophi qui aſſerant cauſas ſecundas per materiam ſuam, figuram & motum agere; atque hi aliquo ſenſu à ratione non abludunt. Alii per *formam ſubſtantialem*; Multi, per accidentia aut qualitates: Nonnulli, per materiam & *formam*; hi per formam & accidentia: illi per quaſdam *virtutes*, aut facultates ab his omnibus diſtinctas. Sunt qui defendant, formam ſubſtantialem producere formas, & accidentialem accidentia; alii formas producere alias formas & accidentia: alii denique accidentia ſola poſſe producere accidentia atque etiam formas. Sed arbitrandum non eſt eos, exempli gratiâ, qui dicunt, accidentia poſſe producere formas virtute quam receperunt à forma cui adhærent, rem eodem modo intelligere. Alii volunt hæc accidentia non differre ab ipsâ vi aut virtute formæ ſubſtantialis: alii accidentia in ſe recipere influxum formæ, ac non agere niſi ipſius virtute; nonnulli denique accidentia nihil eſſe præter cauſas inſtrumentales. Sed hi poſtremi inter ſe planè non conveniunt quid per cauſam inſtrumentalem intelligendum ſit, nec quænam ſit virtus quam accipit à cauſa principali. Immò Philoſophi nequidem conve-

niunt

niunt de actione quâ cauſæ ſecundæ effecta ſua producunt. Sunt qui dicant cauſalitatem non debere produci, cùm ipſa producat. Alii, cenſent illas agere reapſe per actionem ſuam. Sed ut explicent quid præcisè ſit illa actio, tantoperè deſudant, totque ſunt hac de re variæ ſententiæ, ut illas hic recenſere non ſuſtineam.

Vid Metaph. Fonſec. qu. 11. ſect. 3. Metaph. Soncinæ & Javell. ſuper eadē quæſtione.

Maximam hic vides ſententiarum varietatem, licet Philoſophorum priſcorum aut in longinquis regionibus natorum opiniones non enumeraverim, ſed ipſos non magis inter ſe convenire ſuper virtute cauſarum ſecundarum, quam eos qui à me citati ſunt, judicare pronum eſt; Avicenna, exempli gratiâ, ſubſtantias corporeas quicquam præter accidentia poſſe producere non cenſet. Et hoc eſt ipſius ſyſtema referente Ruvio: Deum ſubſtantiam ſpiritualem perfectiſſimam immediatè producere exiſtimat, hanc aliam producere minùs perfectam; hanc verò tertiam, & ſic deinceps uſque ad ultimam, quæ omnes ſubſtantias corporeas producit, ſubſtantiæ verò corporeæ, accidentia. Sed Avicembrom non capiens quomodo ſubſtantiæ corporeæ, quæ ſeſe penetrare nequeunt, poſſent ſeſe alterare, vult ſolos ſpiritûs poſſe agere in corpora, quia ſoli illa poſſunt penetrare. Cum enim iſti Philoſophi nec vacuum, nec atomos Democriti admittāt, nec materia ſubtilis Carteſii ipſis ſatis nota eſſet, haud exiſtimabant, ut Gaſſendiſtæ & Carteſiani, eſſe corpora ita ſubtilia ut poſſent ſubire poros eorum quę duriſſima & ſolidiſſima videntur.

Ruvio l. 2. ph. tract. 4. qu. 2.

Ex hac ſententiarum varietate colligere ni fallor poſſumus, homines ſæpè loqui de rebus quas non cognoſcunt; & potentiam creaturatum, cùm ſit merum ingenii figmentum, cujus naturaliter nullam habemus ideam, ab uno quoque pro arbitrio fuiſſe explicatam.

Hanc creaturarum potentiam per omnia ſæcula realem & veram à pleriſque habitam fuiſſe verum eſt: ſed id ſine ullo argumento, quod in mentem attentam ullam facere poſſit impreſſionem. Nam argumenta confuſa, quæ fallaci ſenſuum & affectuum teſtimonio duntaxat nituntur, ab iis qui legitimum rationis ſuæ admittant uſum, accipi non debent.

Ariſtoteles de eo quod *natura* vacatur, loquens, dicit eos fore ridiculos, qui vellent probare, corpora naturalia habere principium internum motûs & quietis, quia, inquit, res per ſe nota eſt. Non dubitat quoque quin globus in alterum globum incidens, præditus ſit vi illum movendi. Id oculis ſic videtur, atque id ipſi ſufficit; namque ſenſuum ſemper, rationis judicium raro, ſequitur. Id intelligine queat an contrà parùm curat.

Cap. 1. lib. 2. Phyſ.

Qui nonullorum Theologorum ſententiam qui adverſus cauſas ſecundas ſcripſerunt, impugnant, dicunt cùm Ariſtotele ſenſûs earum efficaciæ nos convincere. Hoc eſt primum & præcipuum ipſorum argumentum. Ignem urere inquiunt, ſolem lucere, aquam refrigerare evidens eſt. Ii inſaniunt qui inficias eunt. Authoribus ſententiæ contrariæ, inquit Averroes, non erat mens ſana, Qui hanc

V. Fonſec. Ruvius Suarez.

Digitized by Google

efficaciam negant, inquiunt penè omnes Peripatetici, argumentis ſenſibilibus ſunt convincendi, & hoc pacto eò adducendi ut fateantur ſe à cauſis ſecundis poſſe moveri & lædi. Adverſus illos hoc judicium jam tulit Ariſtoteles, quod oporteret executioni mandari.

l. 1. Topicorum cap. 1.

Verùm ejuſmodi demonſtratio ridicula eſt. Nam mentis infirmitatem manifeſtò arguit, oſtenditque Philoſophos ipſos ſenſibus longè magis addictos eſſe quàm rationi. Id oſtendit eos qui ſe veritatem inquirere gloriantur, ne quidem eum noſſe quem de ea conſulere debeant. An ſupremam rationem quæ nunquam fallit, quæque ſemper res ut in ſe ſunt repræſentat; an verò corpus quod relatè tantùm ad ſui conſervationem, & vitæ commoditatem, loquitur. Etenim nulla ſunt præjudicia quæ non poſſint defendi, ſi ſenſuum à quibus omnia ferè naſcuntur, judicio nitamur, ut in Opere de *Inquirenda veritate* oſtendi. Quum video globum in alterum globum impingere; oculi mei mihi dicunt, aut ſaltem dicere videntur, globum illum eſſe veram cauſam motûs alteri globo communicati. Nam vera cauſa quæ movet corpora oculis meis conſpicua non eſt. Sed ubi rationem meam interrogo evidenter video corpora, cum ſeipſa movere non poſſint, ipſorumque vis movens nihil aliud ſit quàm Dei voluntas quæ ipſa ſucceſſivè conſervat in variis locis, non poſſe communicare potentiam quam non habent, quamque nequidem poſſent communicare licet illam haberent. Manifeſtum enim eſt opus eſſe ſapientiâ immò ſapientiâ infinitâ ad dirigendam communicationem motuum ea concinnitate, proportione, & uniformitate quam in iis obſervamus. Quum corpus non poſſit corpora infinita in quæ perpetuò incidit cognoſcere, quamvis in ipſo ſupponeretur cognitio, ſatis tamen cognitionis ei non fore patet ut in inſtanti concursûs ſeu impulſionis vim moventem quæ ipſum agit poſſet dirigere ac temperare.

Ubi oculos aperio, ſol luce totus circumfulgere, nec tantùm per ſe viſibilis eſſe, ſed omnia corpora circumjacentia viſibilia efficere; terram floribus & fructibus coronare, vitam animalibus impertiri, ac ipſa terræ viſcera calore penetrando, lapides, marmora & metalla in ipſâ producere mihi videtur. Aſt ubi rationem meam conſulo, horum omnium nihil video; immò quùm illam fideliter conſulo, me à ſenſibus decipi, Deumque omnia in omnibus facere, clariſſimè agnoſco. Cùm enim mihi notum ſit omnes corporum mutationes, nullum aliud principium habere, quàm varias motuum communicationes quæ in corporibus viſibilibus aut inviſibilibus fiunt; Deum omnia efficere video, cùm ab ipſius voluntate iſtæ communicationes pendeant, ejuſque ſapientiâ regantur.

Motum localem generationum, corruptionum, alterationum, & in genere omnium mutationum quæ in corporibus eveniunt, principium eſſe ſuppono: Iſta opinio apud Doctos nunc uno conſenſu admittitur. Sed quicquid hac de re ſentiant nihil intereſt. Nam facilius mihi videtur concipere corpus ab alio in quod incidit pulſari,

Digitized by Google

quàm concipere calorem & lucem ab igne produci, ipſumque è materia educere ſubſtantiam quæ in ipsâ anteà non erat. Si neceſſarium ſit agnoſcere Deum ſolum eſſe veram cauſam variarum communicationum motuum, potiori jure judicare debemus ipſum ſolum poſſe creare & annihilare qualitates reales & formas ſubſtantiales. Creare & annihilare dixi; æquè enim difficile mihi videtur è materia ſubſtantiam quæ in ipſa non erat educere, vel ſubſtantiam in eam immittere denuò quæ tamen in ea non ſit, quàm illam creare aut annihilare. Sed terminis non immoror. Iſtis utor, quia nullos eſſe novi, qui clarè & ſine æquivocatione exprimant mutationes, quas Philoſophi ſupponunt materiæ ſingulis momentis contingere virtute cauſarum ſecundarum.

Vix à me poſſum impetrare ut hîc alia argumenta quibus virtus & efficacia cauſarum ſecundarum probari ſolent, afferam; Iis enim qui præjudiciis reſiſtunt, quique rationem ſenſibus anteponunt, adeò invalida videntur, ut homines ratione præditos iis perſuaderi potuiſſe veriſimile non ſit. Quia tamen multi Philoſophi iis utuntur illa proferam & refellam.

PRIMUM ARGUMENTUM.

Si cauſæ ſecundæ nihil agerent, inquiunt, Suarez, Fonſeca, & quidam alii, viventia à non viventibus diſtingui non poſſent; ſiquidem neutra actionum ſuarum principium internum haberent. In metaph. Diſput. 18. Sect. 1. & ſe. t. 1. In metaph. Ariſt. qu. 7. ſect. 2.

Reſponſio.

Reſpondeo hominibus ſemper eadem futura eſſe argumenta ſenſibilia quibus diſtinctionis quam inter viventia & non viventia admittunt, convicti fuere. Animalia quaſdam actiones facere, ut edere, creſcere, clamare, currere, ſaltare, &c. ſemper viderent. In lapidibus nihil ſimile obſervarent. Atque hoc ſolo vulgus Philoſophorum perſuadetur beſtias vivere, lapides verò non. Arbitrandum enim non eſt ipſos viſû claro & diſtincto mentis, noſſe quid ſit vita canis; ipſorum hac de re judicia à ſenſibus reguntur. Si id neceſſe eſſet, principium vitæ canis admodùm non differre à principio motus horologii, hic probarem. Nam vita corporum, quæcunque tandem illa ſint, conſiſtit duntaxat in motu partium: Nec difficile eſt judicare eandem materiam ſubtilem quæ in cane efficit fermentationem ſanguinis & ſpirituum animalium, & in qua ſitum eſt ipſius vitæ principium, perfectiorem non eſſe materiâ quæ minorum horologiorum organa movet, aut quæ in meliorum horologiorum ponderibus gravitatem efficit, quæ gravitas principium eſt ipſorum vitæ, vel ut cum vulgo loquar, ipſorum motûs. Vid. Lib. IV Inveſt Ver. c. XI. Lib. VI. c. VII.

Peripateticorum eſt Carteſianis ideam claram tradere illius entis

Digitized by Google

quod nuncupant, *vitam brutorum*, *animam corpoream, corpus quod percipit cogit, videt, ſentit, vult*; ac poſtea ipſorum difficultates, ſi eas movere pergant; clarè ſolventur.

ALIVD ARGVMENTVM.

Differentiæ & virtutes elementorum cognoſci non poſſent; ignis poſſet refrigerare non ſecus ac aqua; uniuſcujuſque rei natura non eſſet fixa & determinata.

Reſponſio.

Reſpondeo naturâ permanente in præſenti ſuo ſtatu, hoc eſt, legibus communicationis motuum iiſdem ſemper ſubſiſtentibus, contradictorium eſt ignem non urere, aut non ſeparare partes quorundam corporum. Ignis non poteſt refrigerare ut aqua, niſi fiat aqua; cùm enim ignis nihil aliud ſit quàm lignum cujus partes materiâ inviſibili quâ circundantur vehementer agitatæ fuerunt; ut demonſtratû facile eſt; Fieri nequit quin partes illæ de motu ſuo communicent corporibus obviis. Cùm autem, iſtæ leges ſint immotæ, natura, virtutes & qualitates ignis mutari nequeunt. Sed hæc natura iſtæque virtutes ſequuntur neceſſariò ex Dei voluntate generali & efficaci, qui omnia in omnibus efficit. Itaque, naturæ inveſtigatio fallax, & omninò vana, ubi in ea aliæ veræ cauſæ quæruntur quam voluntates Omnipotentis.

Vid. cap. 2. lib. IV. *De Inquirenda Veritate.*

Ad Deum ſeu ad cauſam univerſalem, ubi effectuum ſpecialium ratio poſtulatur: recurrendum non eſſe fateor. Is enim ludibrium deberet, qui diceret Deum exſiccare terram, aut glacie conſtringere aquam fluminum. Dicendum eſt aërem ſiccare terram quia agitat & ſecum fert aquam, quâ humectabatur; & aërem ſeu materiam ſubtilem aquam glacie conſtringere per hyemem, quia illo tempore ſatis non communicat motûs partibus aquæ. Uno verbo ſi fieri poſſit, effectuum de quibus agitur cauſa naturalis & ſpecialis eſt explicanda: Sed quia actio iſtarum cauſarum conſiſtit duntaxat in vi movente quâ agitantur, illa verò vis movens nihil aliud eſt quàm ipſa Dei voluntas, ipſas in ſe vim aut potentiam producendi aliquod effectum habere dicendum non eſt. Et quùm inter ratiocinandum, tandem deventum eſt ad effectum generale cujus quæritur cauſa, is peſſimè philoſopharetur qui aliquam aliam à generali diverſam quæreret. Quædam natura, primum mobile, anima univerſalis, aut aliqua ſimilis entitas cujus nulla eſt idea clara & diſtincta, fingenda non eſt: Ejuſmodi ratiocinium ſolos Philoſophos Ethnicos decet, exempli gratiâ, ubi quis quærit cur ſint corpora in motu, cur aër agitatus motum ſuum aquæ communicet, vel potius corpora ſeſe mutuò pellunt: Cùm motus & ipſius communicatio ſit effectum gene-

Digitized by Google

rale à quo cætera dependent, non modò Chriſtianus verùm etiam Philoſophus ad Deum ut ad cauſam generalem recurrere neceſſariò debet. Nam ipſius voluntas eſt vis movens corpora, quæ etiam communicationem motuum efficit. Si in mundo nihil novi pròducere voluiſſet, ipſius partibus motum non indidiſſet: Ac ſi quædam inter entia entia quæ formavit incorruptibilia reddere aliquando velit, communicationes motuum reſpectu illorum entium velle deſinet.

TERTIVM ARGVMENTVM.

Terram arare, irrigare, & quibuſdam diſpoſitionibus corpora præparare inutile foret, Deum enim ſubjecta in quæ agit præparare non opus eſt. Suarez eodem loco.

Reſponſio.

Reſpondeo Deum equidem poſſe facere quicquid ipſi libet, ſine ullis præcedentibus diſpoſitionibus in ſubjectis in quæ agit. At ſine miraculo, aut per vias naturales, hoc eſt, ſecundùm leges generales motuum quas ipſe inſtituit, & juxtà quas penè ſemper agit id efficere nequit; Deus voluntates ſuas ſine cauſa non multiplicat; per vias ſimpliciſſimas ſemper agit; & hanc ob cauſam concurſu corporum utitur ad illa movenda: Non quod ille concurſus & mutua impulſio neceſſaria ſit ad motum in iis excitandum, ut id nobis ſenſus dicunt: Sed quia cum mutua illa impulſio ſit occaſio communicationis motuum, admodùm paucis legibus naturalibus opus eſt ad producenda omnia effecta admirabilia quæ videmus. Namque, hoc pacto omnes leges communicationis motuum ad unicam poſſunt referri, ad hunc ſcilicet: Cùm corpora quæ ſeſe mutuò impellunt, conſiderentur tanquàm unicum corpus eo momento quo ſeſe attingunt, vis movens inter ea diſtribuitur momento ſeparationis, juxtà proportionem ipſorum magnitudinis. Sed cùm corpora quæ ſeſe mutuò impellunt innumeris aliis quæ in ipſa juxta hanc legem & ipſius efficaciâ agunt, circumdentur; hæc lex, quamvis conſtans & uniformis, innumeras efficit communicationes planè diverſas, quia agit in corpora innumera, quæ inter ſe mutuam habent relationem. *V. ultimum Caput de Inquirenda Veritate.*

Plantam ut creſcat irrigare neceſſe eſt; quia juxtà leges communicationis motuum, vix aliæ quàm partes aquæ, motu ſuo & propter figuram ſuam, ſeſe inſinuare & aſcendere inter fibras plantarum, ac unà inter ſe coaleſcendo, figuram ad plantas nutriendas neceſſariam inducere, poſſunt. Materia ſubtilis quam Sol indeſinenter emittit, agitando aquam ipſam poteſt in plantas elevare; ſed non habet ſati motûs ut partes craſſiores terræ poſſit ſursùm ferre. Attamen terra & ipſe aër plantarum incremento neceſſaria ſunt. Terra ad

Digitized by Google

conſervandam aquam in radice: & aër ad excitandum in eadem aqua fermentationem moderatam. Sed cùm actio ſolis, aëris & aquæ, ſi in ſolo partium motu conſiſtat, Deus ſolus propriè loquendo agit. Nam, ut modò dixi, ille ſolus efficaciâ voluntatum ſuarum, & infinitâ cognitione ſuâ, communicationes motuum infinitas, quæ ſingulis momentis, & juxta proportionem accuratiſſimam & exactiſſimam fiunt, efficere & regere poteſt.

QVARTVM ARGVMENTVM.

Nemo adverſus ſeipſum pugnat, nemo ſibi ipſi reſiſtit. Corpora ſibi invicem occurrunt, ſeſe mutuò impellunt, ſibique reſiſtunt. Ergò Deus non agit in ipſis niſi concurſu ſuo. Si Deus motum in corporibus ſolus produceret & conſervaret, illa averteret antequàm ſeſe mutuò impellerent; ipſa enim impenetrabilia eſſe novit. Cur corpora pelleret ut ea deinde repelleret, cur illa promoveret eodem momento removeret; cur motus inutiles produceret & conſervaret? Nonne abſurdum eſt dicere, Deum adverſus ſeipſum pugnare, & opera ſua deſtruere; quum exempli gratia, taurus adverſus leonem pugnat, lupus ovem vorat, & ovis herbam cui Deus dat incrementum, edit. Ergò dantur cauſæ ſecundæ.

Reſponſio.

Ergò cauſæ ſecundæ omnia efficiunt, Deus verò nihil. Nam Deus adverſus ſeipſum agere nequit, at concurrere eſt agere. Concurrere in actionibus contrariis, eſt præbere concurſûs contrarios & ideò actiones facere contrarias. Ad actionem creaturarum quæ ſibi invicem reſiſtunt concurrere, eſt agere adverſus ſeipſum. Ad motûs inutiles concurrere, eſt agere inutiliter. Atqui Deus nihil agit fruſtrà, actiones contrarias non edit, adverſus ſeipſum non pugnat, ergo Deus ad actiones creaturarum quæ ſe mutuò ſæpè deſtruunt, & actiones ſeu motus inutiles faciunt, non concurrit. Vide quò ducat iſtud cauſarum ſecundarum argumentum. Sed audiamus rationem.

Deus omnia agit in omnibus, eique nihil reſiſtit. Omnia in omnibus facit, quia ipſius voluntates omnes motûs efficiunt & regunt; ipſi nihil reſiſtit, quia facit quicquid lubet. Sed res ſic concipi debet. Cùm decreverit per rationes ſimpliciſſimas utpotè ordini maximè congruas, hanc producere infinitam creaturarum varietatem quam miramur; corpora ſecundùm lineam rectam moveri voluit, quia hæc linea eſt ſimpliciſſima. Sed cum corpora ſint impenetrabilia, & ipſorum motus ſecundùm lineas oppoſitas aut ſeſe mutuò ſecante fiant, neceſſe eſt ut ſeſe impellant, ac per conſequens eodem modo moveri deſinant. Id Deus prævidit; concurſum tamen ſeu mutuam iſtorum corporum impulſionem poſitivè voluit; non quia adverſus ſe-

Digitized by Google

ipſum pugnare amat, ſed quia uti volebat hac impulſione corporum, ut occaſione ad ſtatuendam legem generalem communicationis motuum, quâ prævidebat infinita mirabilia effecta productum iri. Perſuaſum enim habeo, duas iſtas leges naturales, quæ omnium ſimpliciſſimæ ſunt: nempe, omnem motum fieri ſecundùm lineam rectam, aut tendere ad lineam rectam; & in concurſu ſeu mutuâ corporum impulſione, motûs communicari juxta proportionem magnitudinis corporum quæ ſeſe mutuò impulerunt, perſuaſum, inquam, habeo, duas iſtas leges ad producendum mundum qualis nunc eſt, hoc eſt, cœlum, ſtellas, planetas, cometas, terram & aquam, aërem & ignem: uno verbo elementa & omnia opera ſeu non *organizata* aut non viventia. Nam corpora organizata pendent à multis aliis legibus naturalibus penitus incognitis. Fortè etiam corpora viventia non formantur ut cætera per certum quendam numerum legum naturalium. Veriſimile enim eſt illa ab ipsâ creatione mundi formata fuiſſe, ac tempore nihil aliud præter incrementum neceſſarium ut oculis conſpicua fiant, recipere. Certum tamen ipſa illud incrementum recipere per leges naturæ generales, ſecundùm quas cætera corpora formantur. Unde fit ut ipſorum incrementum non ſit ſemper regulare.

Dico igitur Deum, per primam legem naturalem, velle poſitivè, ac proinde efficere impulſionem corporum; & deinceps hac mutuâ impulſione uti, velut occaſione ad ſtatuendam ſecundam legem naturalem, quæ communicationem motuum regit; atque ita impulſionem actualem eſſe cauſam naturalem aut occaſionalem, communicationis actualis motuum.

Si hęc ſeriò animadvertas nihil meliùs fieri potuiſſe clarè cognoſces. Sed ſupponamus Deũ rem ſic non inſtituiſſe & corpora quę ſeſe mutuo ſunt impulſura avertere, quaſi daretur vacuum ad illa excipienda: Primò corpora perpetuæ iſti viciſſitudini quæ univerſi pulchritudinẽ conſtituit, non eſſent obnoxia: Nam quorundam corporum generatio non fit niſi quorundam aliorum corruptione; motuum contrarietas eorum varietatem efficit. Secundò, Deus non ageret per vias ſimpliciſſimas: Nam ut corpora ſibi invicem occurrentia, motum ſuum ſine ullâ mutuâ impulſione continuarent, ipſa lineas curvas innumeris diverſis modis deſcribere oporteret; ac per conſequens innumeræ in Deo voluntates ad determinandos illorum motus eſſent admittendæ. Denique, ſi nulla eſſet uniformitas in actione corporum naturalium, ac ſi ipſorum motus ſecundùm lineam rectam non fieret, nullum eſſet principium quo certò poſſemus ratiocinari in Phyſica & ſecundùm quod in multis vitæ actionibus poſſemus nos gerere.

Lupos à leonibus, & oves à lupis vorari, & oves herbam cujus Deus tantam geſſit curam, ut omnia ad conſervationem ipſi neceſſaria, atque etiam ſemen ad ſpeciei conſervationem ſuppeditaverit, paſcere, contra ordinem non eſt. Id cauſarum ſecundarum virtutem non magis probat, quàm pluralitatem cauſarum, aut contrarietatem prin-

cipiorum boni & mali, quam Manichæi, ut iſta naturæ effecta explicarent, excogitaverunt. Id potius magnitudinis, ſapientiæ, & magnificentiæ divinæ certum argumentum eſt. Deus enim nulla opera facit quæ ſapientiâ infinitâ digna non ſint; & illa facit cum profuſione quæ ipſius potentiam & magnitudinem ſatis denotat. Quicquid deſtruitur eadem lege qua deſtruitur reparatur, tanta eſt iſtius legis ſapientia, potentia & fecunditas! Deus novâ voluntate entium deſtructionem non prohibet, non modò quia prima ſufficit ad ea reparanda, ſed præcipuè quia ipſius voluntates iſtorum entium reparatione longè præſtantiores ſunt, Immò ipſius voluntates omnibus effectis ſeu operibus quæ producunt longè antecellunt: Ac ſi Deus hunc mundum viſibilem condidit licet per ſe indignum actione qua formatus fuit; id fecit propter fines Philoſophis incognitos, & quia in Jeſu Chriſto ſeipſum honore afficere poteſt, quem creaturæ ipſi deferre non poſſunt.

Quum domus aliquem virum probum lapſû ſuo obruit, ex hoc eventu majus emergit malum quam quum bellua vorat aliam belluam, aut quum corpus reflecti cogitur ob impulſionem corporis obvii: Sed Deus voluntates ſuas non multiplicat, ut iis quæ vel verè vel apparenter ordini repugnant, quæque neceſſariò ſequuntur ex legibus naturalibus, medeatur. Deus leges ſuas nec corrigere nec mutare debet, quamvis monſtra quandoque producant. Ordinem & ſimplicitatem viarum ſuarum confundere non debet: Parva negligere ipſum decet: hoc eſt, non debet voluntates ſpeciales habere ut producat effecta quę ipſius voluntatibus inferiora ſunt, ac actione cauſæ producentis indigna, Deus miracula non edit, niſi quum ordo quem ſemper ſequitur id poſtulat; jam autem ordo vult ipſum agere per vias, ſeu rationes ſimpliciſſimas, nec ullas in ipſius voluntatibus admittit exceptiones, niſi quum conſiliis ipſius abſolutè neceſſarium eſt, aut in quibuſdam occaſionibus nobis penitùs ignotis. Quamvis ordini aut ſapientiæ Divinæ cuncti uniamur, omnes tamen ipſius leges non novimus. Quid facere debeamus in ipsâ videmus: ſed in ipſa non cognoſcimus quicquid Deus velle debet, nec ad id cognoſcendum nimis laborandum eſt.

Inſigne hujuſce rei nobis ſuppetit exemplum in damnatione innumerorum hominum quos Deus in iis ſæculis quibus error veritati omnino prævaluit, perire permiſit. Deus eſt ſummè bonus: omnia opera ſua amat, omnes homines ſervari & ad cognitionem veritatis venire vult, illos enim omnes fecit ut ipſo potirentur: maximus tamen eorum numerus damnatur, maximus numerus in erroris tenebris vivit & moritur, ac in æternum in iis permanebit. Unde nam iſtud? Nunquid quia Deus agit per vias ſimpliciſſimas, & ordinem ſequitur? * Jam docuimus ſecundùm ordinem Deum non debuiſſe voluptatibus * indeliberatis prævertere voluntatem primi hominis ex cujus lapſû orta eſt naturæ corruptio. Omnes homines

* Vid. Illuſt. 5. ad c. 1. 2. p. Methodi.
* Vid. 1. Illuſt. ad c. V.

ab

ab uno oriri operæ pretium erat, non modò quia hæc ratio eſt ſimpliciſſima, ſed etiam ob rationes nimis Theologicas & nimis abſtractas ut hic poſſint exponi: Id denique ordini quem Deus ſequitur & ſapientiæ quam ſemper conſulit in ſuis conſiliis formandis & exequendis conforme eſſe credendum eſt. Peccatum primi hominis innumera peperit mala; id negari nequit. Sed certè ordo poſtulabat Deum illa permittere mala, atque hominem in eo conſtituere ſtatu, in quo poſſet peccare.

Deus opus ſuum reparaturus, nonniſi rarò gratiam illam victricem largitur quæ pertinaciſſimorum peccatorum malitiam ſuperat. Gratias ſæpè largitur inutiles ad eorùm converſionem qui eas recipiunt, licet earum inutilitatem illorum reſpectu præviderit. Illas nonnunquam affatim profundit quanquam tamen pauciſſima rantùm producant effecta. Cur tot ambages & viæ indirectæ? Sufficit ipſum poſitivè velle peccatoris converſionem, ut eam modo efficaci & invicto producat. Nonne igitur patet ipſum agere per rationes ſimpliciſſimas, & ordinem id poſtulare, quamvis ordo iſte nobis ſemper non ſit notus? Deus enim agere nequit niſi cum ordine & ſapientiâ, quamvis ipſius ordo & ſapientia menti humanæ ſæpè ſint impenetrabiles. Quædam ſunt leges in ordine gratiæ ſimpliciſſimæ, ſecundùm quas Deus ordinariè agit. Namque ordo gratiæ ſuas habet leges æquè ac ordo naturæ: Licet illas non cognoſcamus ut leges communicationis motuum ſolemus. Sequamur modò conſilia nobis ab illo cui leges gratiæ perfectè notæ erant, in Evangelio tradita.

Hæc obiter dixi ut injuſtis peccatorum qui JESU CHRISTI conſilia aſpernantur, & malitiam ſuam ac inordinationem Deo imputant querelis ſatisfacerem. Deum in ipſorum gratiam edere miracula vellent ac leges gratiæ ordinarias ſequi recuſant. In deliciis ſeſe volutant, honores ambiunt; vulnera ſuo cerebro objectis ſenſibilibus incuſſa perpetuò refricant, ac nova ſæpè accipiunt; & Deum ipſos miraculo ſanare exigunt; Ægris ſimiles qui præ morbi acerbitate faſcias vulneribus obductas ferre non valentes illa renovant, ac poſteà ubi mors imminet crudelitatem eorum qui vulnus curant queruntur. Deum ipſos ſalvare volunt; quia, inquiunt, bonus eſt, ſapiens, potens; penes ipſum eſt nos felicitate donare, nos creare non debuit ut nos perderet. Sciant igitur, Deum reverâ ipſos ſalvare velle, & in eum finem feciſſe quicquid ſecundùm ordinem & ſapientiam quam conſulit, fieri deberet. Nos ab ipſo derelinqui credere non debemus, cum ipſe proprium Filium ſuum ut eſſet Mediator noſter & victima nobis dederit. Deus certè nos vult ſalvare, & quidem omnes; , ſed viis quas ſedulò inquirere, & accuratè ſequi debemus. Deus non debet conſulere affectûs noſtros in conſiliorum ſuorum executione; ſolam ſapientiam conſulere ſolumque ordinem ſequi ipſum decet. Et ordo poſtulat nos Jeſum Chriſtum imitari, ipſiuſque con-

Digitized by Google

filia ſequi ut ſanctificemur & ſalvemur. Quòd ſi Deus omnes homines ad id non prædeſtinaverit ut eſſent conformes imagini illius, qui eſt Electorum norma & exemplar, id fit quia Deus agit per vias ſimpliciſſimas relatè ad decreta ſua, quæ ad ſui gloriam omnia tendunt; quia Deus eſt cauſa univerſalis, nec debet agere ut cauſæ ſpeciales, quæ circa ſingulas actiones ſuas voluntates habent ſpeciales; quia Dei ſapientia quæ hac in re nobis eſt inſcrutabilis rem ſic voluit; Denique quia hæc Dei œconomia Deo dignior eſt aliâ quæ reprobis magis faveret. Namque reprobi damnantur ſecundùm ordinem non minùs adorandum, ordine ſecundùm quem Electi ſanctificantur & ſalvantur ac ſola ordinis ignorantiâ, & philautiâ, eo adducuntur homines ut damnent diſpenſationem quam Angeli & Sancti in æternum mirabuntur. Sed ad cauſarum ſecundarum efficaciam redeamus.

QVINTVM ARGVMENTVM.

Niſi corpora certam quandam *naturam*, aut *vim* ad agendum haberent, ſicq; Deus omnia efficeret in effectis etiam maximè ordinariis, nihil non eſſet ſupernaturale, diſtinctio naturalis & ſupernaturalis adeò vulgata, & univerſali Doctorum conſenſu probata, foret chimærica & inepta.

Reſponſio.

Reſpondeo hanc diſtinctionem in Ariſtotelis ore eſſe ineptam, namque natura ab iſto Philoſopho inſtituta, eſt mera chimæra. Dico hanc diſtinctionem in ore vulgi de rebus per impreſſionem ſenſibilem judicantis non eſſe claram; neſciunt enim præcisè quid ſibi velint, dum dicunt ignem urere naturâ ſuâ. Dico denique hanc diſtinctionem poſſe tolerari in ore Theologorum, ſi per effecta naturalia ea intelligant, quæ ſequuntur ex legibus generalibus, quas Deus inſtituit ad omnium productionem & conſervationem, ac per effecta ſupernaturalia ea quæ non pendent ab his legibus. Hoc ſenſu iſta diſtinctio vera eſt. Sed Philoſophia Ariſtotelis conjuncta cum ſenſuum impreſſione, illam diſtinctionem periculoſam reddere mihi videtur; quia eos qui nimiâ veneratione miſeri iſtius Philoſophi colunt opiniones, aut qui ſenſûs conſulunt cùm apud ſeipſos ſecedere deberent ad veritatem conſulendam, à Deo avertere poteſt. Itaque hac diſtinctione utendum non foret quin explicaretur, Auguſtinus vocem *fortunæ* qua uſus fuerat repudiavit, licet pauci ea decipi poſſent. Divus Paulus de idolothytis loquens, idola nihil eſſe monet. Si *natura* à Philoſophia Ethnica excogitata, ſit chimæra, ſi ſit purum nihil, id monendi ſunt Lectores; multos enim illa fallere poſſunt. Quamplurimi opera Dei imprudenter tribuunt, & huic idolo, ſeu figmento cerebri faſcinati honores ſoli numini debitos deferunt? Mira-

Digitized by Google

culorum & quorundam effectuum extraordinariorum magnitudine & ſapientiâ ipſius aliquo ſenſu parùm dignorum Deum authorem eſſe equidem fatentur. Sed effecta illa immutabilia & ordinaria quæ ſoli ſapientes admirari norunt, potentiæ *naturæ* ipſorum imaginariæ tribuunt. Immò hanc diſpoſitionem admirabilem quâ omnia corpora viventia ad ſeſe conſervandum, & ſibi ſimile producendum apta ſunt, iſtius quam fingunt naturæ eſſe effectum autumant; nam juxtà iſtos Philoſophos ſol & homo generant homines. Ordo ſupernaturalis multis adhuc modis ab ordine naturali diſtingui poteſt. Nam dicere poſſumus ordinem ſupernaturalem referri ad bona futura; inſtitui propter merita Jeſu Chriſti, primarium & præcipuum eſſe in Dei conſiliis, & alia quæ ſufficiunt ad conſervandam diſtinctionem quam ſine causâ aboleri timent.

SEXTUM ARGUMENTUM.

Præcipuum argumentum quo Philoſophi cauſarum ſecundarum efficaciam tuentur, ex voluntate hominis & ipſius libertate deſumitur. Homo vult: Seipſum per ſe determinat; atqui velle & ſeſe determinare, eſt agere. Peccatum ab homine admitti certum eſt. Deus ipſius non eſt author nec concupiſcentiæ & erroris. Ergò homo agit.

Reſponſio.

In multis locis, Libri *de Inquirendâ Veritate*, ac præcipuè primo capite primi Libri, & in primâ Illuſtratione ad illud caput, ſatis oſtendi quid per voluntatem & libertatem hominis intelligendum ſit. Id à me nunc repeti inutile eſt. Hominem velle, ac ſeipſum determinare, concedo: quia Deus efficit ut velit, ipſum verſus bonum fert indeſinenter, omnes ideas & ſenſationes, quibus ſe determinat in eo excitat: Peccatum quoque à ſolo homine perpetrari fateor: Sed quicquam ab ipſo tùm agi nego: nam peccatum, error, & ipſa concupiſcentia nihil ſunt. In primâ Illuſtratione hæc explicui.

Homo vult ſed ipſius voluntates ſunt inefficaces in ſe, nihil producunt, non impediunt quominus Deus agat omnia. Namque Deus ipſe in voluntatibus noſtris agit, impulſione quam nobis dat versùs bonum. Homo à ſe nihil habet præter errorem & peccatum, quæ nihil ſunt. *Nemo habet de ſuo niſi mendaciũ & peccatũ.* Conc. Arauſ. 2. Can. 22.

Inter mentes noſtras & corpora quæ nos ambiunt multùm eſt diſcriminis. Mens noſtra vult, agit, ſeſe aliquo ſenſu determinat, fateor. Hujus veritatum ſenſu interno quem de nobiſmet ipſis habemus, ſeu conſcientiâ, convincimur. Si nulla nobis eſſet libertas nec præmia nec pœnæ futuræ eſſent; nam ſine libertate nec bonæ nec malæ ſunt actiones. Itaque Religio eſſet mera chimæra. At corpora vi agen-

Digitized by Google

di prædita eſſe : illud demùm eſt quod nec clarè videmus nec concipi poſſe exiſtimamus, & illud quoque eſt quod negamus, dum cauſarum ſecundarum efficaciam negamus.

Ipſa mens tantùm non agit quantùm vulgò putant. Me velle & liberè velle equidem novi, nulla mihi ſuppetit dubitandi ratio validior ſenſu interno quem habeo de me ipſo. Id etiam non nego. Sed voluntatem meam motûs brachii mei, idearum mentis meæ, & cæterorum quæ voluntates meas comitari ſolent* veram eſſe cauſam nego : nullam enim deprehendo relationem inter res adeò diverſas. Immò clariſſimè video, nullam poſſe eſſe relationem inter meam voluntatem brachium movendi, & agitationem quorundam corpuſculorum quorum nec motum nec figuram novi ; quæ quoſdam nervorum canales inter innumeros alios mihi ignotos eligunt, ut in me motum optatum, innumeris motibus quos nequaquàm opto, excitent. Voluntatem meam in me producere ideas meas nego : quia nequidem capio quomodo illas poſſet producere, namque voluntas mea cum non poſſit agere aut velle ſine cognitione, ideas meas ſupponit, non efficit. Quid ſit idea præcisè nequidem ſcio. Neſcio an ex nihilo producantur, ánque redigantur in nihilum ſtatim atque illas videre deſino. Juxta quorundam ſententiam loquor.

*Eo ſenſu quo rem explicui in capite ad quod hanc de explicationē.

Ideas meas, inquiet aliquis produco per cogitandi facultatem quam Deus dedit mihi : Brachium moveo propter unionem quam Deus inſtituit inter mentem & corpus meum. *Facultas, unio*, ſunt termini Logici ; voces vagæ & indeterminatæ, nullum eſt ens ſpeciale ; nec modus entis qui ſit *facultas* aut *unio*. Hi termini ſunt explicandi. Si unio mentis cum corpore in eo conſiſtere dicatur quòd Deus velit, ut quum optabo brachium meum moveri, ſpiritus animales in muſculis ex quibus conſtat diffundantur, ad illud movendum eo modo quo opto, illud moveri. Illam explicationem intelligo & amplector. Sed idem illud eſt quod ego defendo ; nam cùm voluntas mea determinet voluntatem Dei ; certè brachium meum movebitur non voluntate meâ quæ inefficax eſt per ſe, ſed voluntate Dei quæ effectu ſuo nunquam fruſtratur.

Sed ſi unio mentis cum corpore in eo conſiſtere dicatur, quòd Deus dederit mihi vim movendi brachium meum, ut corpori meo dedit vim excitandi in me voluptatem & dolorem ; certè id ſupponitur quod eſt in quæſtione & agitur circulus. Nemo habet ideam claram hujus virtutis mentis in corpus & corporis in mentem. Qui id poſitivè aſſerunt ſatis non aſſequuntur quid dicant. Hanc à præjudiciis ſententiam hauſimus : Id pueri & ſtatim atque ſenſûs capaces fuimus, credidimus. Sed ejuſmodi opinio à mente, ratione, & attentione non dictata fuit. Ex iis quæ in Libro de *Inquirenda Veritate* dixi id ſatis patet.

Intelligo vim veram & realem.

At, inquiet aliquis, ſenſu interno actionis meæ cognoſco me reverâ hac vi pollere ; itaque non hallucinor dùm id credo. Reſpondeo

dum movetur brachium, nos ſenſu interno affici voluntatis actualis quâ brachium movetur, nec quum nos hanc habere voluntatem credimus, fallimur. Prætereà ſenſu interno experimur quoddam conamen cum iſtâ voluntate conjungi, & iſtud conamen à nobis fieri etiam credendum eſt: Denique concedo nos * ſenſu interno cognoſcere brachium moveri ipſo momento conaminis, & hoc ſuppoſito nihil obſtat quominus dicamus, motum brachii fieri eo inſtanti quo ſentimus illud conamen, aut quo voluntatem *practicam* habemus illud movendi. Sed nego illud conamen quod nihil eſt præter modificationem & ſenſationem mentis nobis eo fine datum ut infirmitatis noſtræ convincamur; & virium noſtrarum obſcurum & confuſum ſenſum habeamus; nego, inquam ejuſmodi conamen poſſe cõmunicare motũ ſpiritibus, illumq; determinare. Ullam eſſe relationem inter cogitationes noſtras & motûs materiæ, mentemque ſpiritûs animales quibus utitur ut moveat corpus quod animat, ullatenùs cognoſcere, nego. Denique etiamſi ſpiritûs animales mens accuratè cognoſceret, & ipſos movere, aut ipſorum motum determinare poſſet; nego tamen ipſam poſſe eligere tubulos nervorum, quos neutiquàm cognoſcit, ut in eos ſpiritus impellat, & ſic corpus ea velocitate, proportione, vi quæ in iis etiam obſervatur qui corporis ſtructuram minùs cognoſcunt, moveat.

Etenim ſupponamus voluntates noſtras eſſe reverâ vim moventem corporum, quamvis id captu impoſſibile videatur; quomodo corpus à mente moveri poteſt concipi? Brachium, exempli gratia, non movetur niſi quia ſpiritus inflant quoſdam ipſius muſculos, ut autem motus ſpiritibus qui ſunt in cerebro, à mente impreſſus, poſſet communicari iis qui ſunt in nervis, hi verò aliis qui ſunt in muſculis brachii mentis voluntates multiplicari aut mutari oporteret, juxta infinitos concurſûs infinitaſque impulſiones corporum ex quibus conficiuntur ſpiritûs. Verùm id concipi nequit, niſi innumeræ voluntates ad minimum corporis motum in mente admittantur, cum ut moveatur, neceſſe ſit innumeras motuum communicationes fieri. Cùm enim mens ſit cauſa ſpecialis, quæ quantitatem & agitationem innumerorum corpuſculorum quæ ſeſe mutuò impellunt, dum ſpiritûs per muſculos funduntur, accuratè cognoſcere nequit, legem generalem communicationis motuum iſtorum ſpirituum ſtatuere eamque inſtitutam ſequi non poſſet. Itaque mentem brachium movere non poſſe evidens eſt, etiamſi motum ſpirituum animalium determinare poſſet. Hæc clariora ſunt quàm ut iis diutiùs inſiſtere opus ſit.

Res eodem modo ſe habet de noſtrâ cogitandi facultate; nos de aliqua re cogitare velle, in id eniti, & ipſo momento deſiderii & conatûs noſtri ideam iſtius rei ſeſe menti noſtræ offerre, ſenſu interno cognoſcimus. Sed voluntatem noſtram aut conatum, ideam noſtram

* Evidens mihi videtur mentem non quidem cognoſcere ſenſu interno aut conſcientiâ motum brachii quod animat. Unicam ſenſationem ſuâ conſcientiâ cognoſcit, mens enim nullius rei habet conſcientiam niſi cogitationum ſuarum; conſcientiâ vel ſenſu interno cognoſcimus nos ſentire motum brachii noſtri; ſed conſcientiâ non monemur de motu brachii, de colore quem in eo percipimus; nec de coloribus quos in objectis videmus; vel ſi id mihi non concedatur; dico ſenſum internum non eſſe certum & errore vacuum, nam error penè ſemper deprehenditur in hiſce ſenſationibus complexis; ut in primo libro de *Inquirendâ Veritate*, ſatis probavi.

Digitized by Google

producere, ſenſu interno non cognoſcimus. Id fieri poſſe ratione non percipimus, deſideria noſtra cauſas eſſe idearum noſtrarum ex præjudicio credimus; & quia quotidie experimur illas ideas cum deſideriis noſtris conjungi. Cùm in Deo & ipſius operationibus nihil ſit ſenſibile, nec quicquam aliud ſentiamus quod idearum præſentiam præcedat niſi deſideria noſtra; nullam aliam poſſe dari cauſam idearum noſtrarum quam deſideria noſtra putamus. Sed ad rem attendamus. Certè in nobis nullam vim videmus quæ illas producere valeat: ratio ac ſenſus internus hac de re nihil nos docent.

Cætera argumenta quæ à cauſarum ſecundarum efficaciæ propugnatoribus afferri ſolent, hic proponere operæ pretium non exiſtimo: quia hæc argumenta adeò futilia mihi videntur, ut quis Philoſophos illos à me de induſtriâ ludibrio exponi credere poſſet, ac ipſe ludibrium deberem ſi illis ſeriò reſponderem. Author quiſpiam, exempli gratiâ, cauſam ſuam propugnaturus ſeriò dicit. *Entia creata ſunt veræ cauſæ materiales, formales, finales, cur non eſſent cauſæ efficientes aut efficaces?* Si in ventilendo ejuſmodi ratiocinio tam craſſo & æquivoco, & diſcrimen inter cauſam efficacem, & cauſam illam quam Philoſophis materialem dicere placuit, oſtendendo, tempus tererem, plus ni fallor faſtidii, quam utilitatis Lectori crearem. Itaque ab ejuſmodi argumentis craſſis ad ea quæ ex Scripturâ ducuntur tranſeo.

SEPTIMVM ARGVMENTVM.

Qui cauſarum ſecundarum efficaciam defendunt hoſce ſcripturæ
Gen. c. 1. locos in medium proferre ſolent. *Germinet terra herbam virentem: Producant aquæ reptile animæ viventis & volatile: Producat terra animam viven-*
Ibidem. *tem.* Ergo terra & aqua Verbo Dei receperunt *potentiam* producendi plantas & animalia. Deinde Deus jubet aves & piſces multiplicari. *Creſcite & multiplicamini; & replete aquas maris, aveſq; multiplicentur ſuper terram*; ergò ipſis animalia ejuſdem ſpeciei producendi dedit *potentiam.*

Jeſus Chriſtus quarto Capite Evangelii ſecundùm Marcum, dicit ſemen quod in bonam cadit terram centuplum reddere, & *terram ultrò producere primò herbam, deinde ſpicam, deinde plenum frumentum in ſpica.* Denique in libro Sapientiæ ſcriptum eſt, ignem in populi Dei gratiam *virtutis* ſuæ veluti oblitum fuiſſe. Ergò utriuſque Inſtrumenti teſtimonio conſtat, cauſas ſecundas vi pollere ad agendum.

Etiam virtutis ſuæ oblitus eſt. Cap. 16.

Reſponſio.

Reſpondeo in ſcripturâ multos etiam eſſe locos, qui Deo ſuppoſititiam illam cauſarum ſecundarum efficaciam tribuunt. Ecce aliquot ex illis.

Ego ſum Dominus faciens OMNIA, *extendens cælos* SOLUS, *ſtabiliens*

Digitized by Google

terram & NULLUS mecum Iſaiæ c. XLIV. 24. Manus tuæ fecerunt me & plaſmaverunt me TOTUM *in circuitu.* Job. X. 6. *Neſcio qualiter in utero meo apparuiſtis **** ſingulorum membra* NON EGO IPSA COMPEGI, *ſed enim mundi creator, qui hominis formavit nativitatem*, &c. Malach. l.2. cap. VII. 22 23. *Cum ipſe* DEUS *det omnibus vitam inſpirationem & omnia, Act. Apoſ. XVII. 25. Producens fœnum jumentis & herbam ſervituti hominum ut educas panem de terrâ.* Pſ. CIII. & CXLVIII. Innumeri ſunt alii loci. Sed hi ſufficiunt.

Quum Author quiſpiam ſibi contradicere videtur, & æquitas naturalis aut alia aliqua ratio nos ipſum ſecum conciliare jubet; ut quænam ſit vera ipſius ſententia poſſimus deprehendere hæc ratio iniri debere mihi videtur; nempe, attendendum eſt quando is author juxta propria ſua lumina, quando verò juxta opinionem vulgi loquatur. Ubi quis ut vulgus loquitur, hinc non ſequitur ipſum cum vulgo ſentire. Sed ubi contraria iis quæ dici ſolent poſitivè profert, quamvis id ſemel duntaxat dicat, meritò judicare poſſumus ipſum mentem ſuam aperuiſſe; dummodò ſeriò & poſt legitimum examen loquatur.

Exempli gratiâ, Author aliquis de animalium proprietatibus loquens, centies dicet beſtias ſentire, canes Dominum ſuum agnoſcere, ipſum amare, timere; & bis aut ter duntaxat dicet bruta non ſentire, canes cognitionis eſſe incapaces, nihil amare, nihil timere. Quomodo author ille ſecum conciliari poterit, nam ſibi ipſi contradicere videtur? An omnes loci inter ſe contrarii unà congerentur ut ex majori illorum numero judicetur quænam ſit ipſius ſententia? Si res ſic procedat, haud puto quenquam eſſe hominem cui tribui meritò poſſit ipſum in ea eſſe ſententia quæ bruta animâ carere cenſet: Nam ipſi Carteſiani quàm ſæpiſſimè dicunt canem ſentire quum percutitur, ac rariſſimè dicunt ipſum non ſentire. Et quamvis ego in hoc Libro per multa impugnem præjudicia, multa tamen ex ſcriptis mei poſſunt depromi, quibus, niſi regula quam nunc explico admittatur, facilè erit probare me illa omnia quæ impugno præjudicia ſtabilire, & opinioni quæ efficaciam cauſarum ſecundarum adſtruit, quam nunc refello favere; aut forſan quis concludet librum *de Inquirenda Veritate* eſſe Librum contradictionibus manifeſtis & craſſis refertum ut reverâ concludunt nonnulli, quibus ſatis non eſt æquitatis & penetrationis ut alienorum ſcriptorum judices ſe gerant.

Scriptura ſacra, Patres, ſapientiſſimi inter homines, de bonis ſenſibilibus, divitiis honoribus ſecundùm opinionem vulgi ſæpius loquuntur, quàm juxta veras quas de his habent ideas. Jeſus Chriſtus Abrahamum iniquo diviti dicentem inducit. *Fili recepiſti bona in vitâ tuâ*, hoc eſt divitias & honores. Quod ex præjudicata opinione *bonum* vocamus, ſeu bona noſtra, hoc eſt, aurum & argentum, in Scripturâ ſæpè vocatur, *ſuſtentatio* noſtra aut *ſubſtantia*, immò *honeſtas* noſtra; *Paupertas & honeſtas à Deo ſunt.* Certè iſtæ formulæ lo- Eccl.11.14.

Digitized by Google

quendi ab authoribus ſacris & à viris probis uſurpatæ eò nos adducere non debent ut credamus ipſos ſibi contradicere, aut divitias, honores reverâ eſſe bona reſpectu noſtri, & nobis eſſe amanda & proſequenda, quia ejuſmodi loquendi formulæ, utpote quæ præconceptis hominum opinionibus ſint accommodatæ, nihil ſignificant. Præterea Jeſus Chriſtus alibi divitias ſpinis aſſimilet, dicens eas nobis eſſe aſpernandas, eas eſſe fallaces, quicquid in mundum magni ducitur Deo abominationi eſſe. Scripturæ igitur vel Patrum loca non ſunt congerenda, ut ipſorum ſententiam per maximum horum locorum numerum, agnoſcamus, niſi præjudicia abſurdiſſima ipſis perpetuò tribuere ſuſtineamus.

Hoc poſito, videmus ſcripturam poſitivè dicere Deum facere etiam herbam agrorum, ipſum lilia ornare ornamentis quæ Jeſus Chriſtus anteponit toti Salomonis gloriæ. Cùm contrà non duo vel tria duntaxat, ſed innumera extent loca quæ Deo fictam cauſarum ſecundarum tribuunt efficaciam, & Peripateticorum naturam deſtruunt.

Mat. VI. 28.29.30.

Alterâ verò ex parte præjudicio veluti naturali ad id feruntur homines ut de Deo in effectis ordinariis non cogitent, & vim atque efficaciam cauſis naturalibus tribuant: ſola ut plurimum miracula mentem hominum ad Deum ut ad cauſam efficientem convertunt. Philoſophi hanc tuentur opinionem quia, inquiunt ſenſuum teſtimonio evincitur. Illud eſt validiſſimum ipſorum argumentum. Denique hæc opinio apud eos omnes qui ſenſuum judicio nituntur invaluit. Sermone deinde huic præconceptæ opinioni accommodato uſi ſunt homines; nec minus frequenter dicere ſolemus ignem habere vim urendi, quam vocamus aurum & argentum bonum noſtrum. Ergo loci ex Scripturâ aut Patribus deprompti ad adſtruendam efficaciam cauſarum ſecundarum, non magis probant quàm probarent loci quos avarus ex eadem ſcriptura deſumeret ut avaritiam ſuam excuſaret. Sed de locis qui ad probandum Deum omnia efficere, poſſunt afferri, res ſecus ſe habet. Cum iſta ſententia præjudiciis vulgi ſit contraria, iſti loci ad literam debent explicari; eadem ratione quâ concludere par eſt, Carteſianum exiſtimare beſtias non ſentire, quamvis id bis duntaxat vel ter dixerit, & contrà ſingulis momentis in familiaribus colloquiis dicat eas ſentire, videre, audire.

In primo Capite Geneſeos, Deus plantas & animalia jubet producere: aquis etiam præcipit ut piſces producant. Et proinde, inquiunt Peripatetici, aqua & terra *virtutem* hæc effecta producendi capacem acceperunt.

Hæc concluſio certa mihi non videtur: & quamvis iſtud caput per ſe & ſine aliorum ſcripturæ locorum auxilio explicare teneremur, hanc conſequentiam rejicere legitimè poſſemus. Hæc ratio explicandæ creationis accommodata eſt noſtro concipiendi modo. Itaque illam ad literam explicare opus non eſt. Nec illâ ad confirmanda præjudicia uti æquum eſt. Cùm animalia, & plantæ ſint ſuper terrâ,

aves

aves vivant in aëre, & piſces in aquâ, Deus ut nobis oſtenderet haſce creaturas ipſius voluntate in his ſubſiſtere locis, eas in illis producere voluit. Ex terrâ formavit animalia & plantas; non quòd terra quicquam poſſit per ſe gignere, aut Deus ipſi ad id vim ſeu virtutem quæ adhuc ſubſiſtat dederit; nam apud omnes in confeſſo eſt terram non gignere equos & boves. Sed quia ex terra corpora iſtorum animalium formata fuere; ut patet ex capite ſequenti. *Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ & univerſis volatilibus cæli.* Animalia formata fuere *de humo*, non verò producta ab humo. Ac revera poſtquàm Moſes narrat quomodo animalia & piſces juſſu Dei producta fuere, addit *Deum ipſum illa feciſſe*, ne ipſorum productio terræ & aquæ tribuatur. *Creavitque Deus cete grandia, & omnem animam viventem atque motabilem quam* PRODUXERANT AQUÆ *in ſpecies ſuas, & omne volatile ſecundùm genus ſuum.* Et inferius poſtquàm de animalium formatione loquutus eſt addit, *Et fecit Deus beſtias terræ juxta ſpecies ſuas & jumenta & omne reptile terræ in genere ſuo.*

Obiter animadverti velim quod vulgata vertit, *producant aquæ reptile animæ viventis & volatile ſuper terram* in Hebræo textu ſcribi *volatile* VOLITET. Nam ut manifeſtò patet ex loco capitis ſequentis mox citato, vox iſta omiſſa aves ex aquâ non fuiſſe productas oſtendit, Moſemque hic non intendiſſe probare, aquas recepiſſe veram *potentiam* producendi piſces & aves, ſed deſignare voluiſſe locum unicuique rei juſſu Dei aſſignatum, ſive ut in eo viveret ſive ut in eo produceretur, *& volatile* VOLITET *ſuper terram.* Namque ut plurimùm cum dicimus terram producere arbores & plantas, tantùm inſinuare volumus aquam & ſales ut ſemina germinare & creſcere poſſint neceſſaria, ab ipsâ miniſtrari. Hic cæteris ſcripturæ locis efficaciæ cauſarum ſecundarum, ſi ad literam accipiantur, faventibus, explicandis non immoror. Namque formulas loquendi judiciis ordinariis juxta quæ ſermo formari ſolet, nixas ad literam accipere non modò neceſſarium non eſt; ſed ſæpè periculoſum eſt; quia vulgus hominum de omnibus loquitur juxta ſenſuum impreſſiones, & infantiæ præjudicia.

Eadem ratio quâ impellimur ad explicandos ad literam Scripturæ locos præjudiciis directè oppoſitos, nos eò etiam adducit ut credamus Patres eo conſilio nunquam ſcripſiſſe ut cauſarum ſecundarum *efficaciam* & Ariſtotelis naturam tuerentur. Quamvis ſæpè loquantur accommodatè ad præconceptas opiniones & judicia ſenſuum interdum tamen ſermonibus ſuis ſatis aperiunt quænam ſit circa id ipſorum mentis & cordis diſpoſitio. S. Auguſtinus exempli gratiâ ſatis oſtendit ſe exiſtimare Deum eſſe *vim* aut *naturam* cujuſque rei dum ſic loquitur. *Omnia quippe portenta contra naturam dicimus eſſe, ſed non ſunt. Quomodo enim eſt contra naturam quod fit Dei voluntate: cum voluntas tanti utique, conditoris condita rei cujuſque natura ſit? Portentum ergo non fit contra naturam, ſed contra quam eſt nota natura.* S. Aug. de Civ. Dei l. 21. cap. 8.

S. Auguſtinus ſæpè equidem loquitur ſecundùm præjudicia. Sed ex eo nihil inferri poteſt: nam ſoli loci præjudiciis contrarii ad literam ſunt explicandi. Hujuſce rei rationes modò attuli.

Si S.Auguſtinus in omnibus ſcriptis ſuis adverſus cauſarum ſecundarum efficaciam nihil unquam dixiſſet, ac huic opinioni ſemper faviſſet, ad illam ſtabiliendam ipſius authoritate forſan uti poſſemus. Sed, ſi ipſum hanc quæſtionem ſeriò examinaſſe non liqueret, meritò exiſtimare poſſemus ipſum hac de re fixum nunquam ſtatuiſſe judicium, & impreſſione ſenſuum forſan ad id adductum fuiſſe ut rem ſine examine crederet quæ certa videtur donec ad examen ſedulò vocetur.

Auguſtinum, exempli gratiâ, de brutis quaſi animam haberent, ſemper loquutum fuiſſe conſtat; non dico animam corpoream. Nam Si ille Doctor mentem à corpore accuratiùs diſtinxerat, quàm ut exiſtimare poſſet eſſe animas corporeas: Dico animam ſpiritualem; nam materia eſt incapax ſenſus. Exiſtimo tamen ſatius eſſe Auguſtini authoritate uti ad probandum bruta carere animâ, quàm ad probandum illa animâ eſſe prædita. Nam ex principiis quæ ſeriò examinavit & invictè probavit, manifeſtò ſequitur bruta carere animâ: Vt oſtendit *Ambroſius Victor* in ſexto volumine *Philoſophiæ Chriſtianæ*. Sed cum ſententia quæ ſtatuit beſtias habere animam, aut dolorem ubi percutiuntur ſentire, præjudiciis ſit conformis, quippe nullus eſt Pater qui id non credat; meritò judicare poſſumus Auguſtinum de his accommodatè ad ſermonem vulgi fuiſſe loquutum; hanc quæſtionem ſeriò non examinaſſe; ac certè ſi eam in dubium vocare cœpiſſet & ad eam attendiſſet, propoſitiones principiis ſuis adeò contrarias in medium nunquam protuliſſet.

Hæc ſunt nõnulla ex Auguſtini principiis [I]d quod nunquam peccavit, non poſſe malum pati, jamverò dolor eſt malorum maximum, & beſtiæ patiuntur dolorem. Nobilius non poſſe ſibi infinẽ proponere, id quod minus nobile eſt, jam verò ſecũdùm ipſum anima beſtiarum ſpiritualis eſt & nobilior corporibus, bruta tamen nullũ alium habent quàm corpora. Id quod ſpirituale eſt eſſe immortale, & animam brutorum licet ſpiritualis ſit morti obnoxiam eſſe: multa alia ſunt ſimili à principio apud Aug. ex quibus concludere poſſumus animam brutorum non eſſe ſpiritualem qualem illam in iis admittit.

Itaque licèt Patres efficaciæ cauſarum ſecundarum ſemper faviſſent, ipſorum ſententiæ etiam rationem habere forſan non teneremur, niſi notum foret eos hanc quæſtionem ſedulò examinaſſe, ac ipſorum dicta ſermoni vulgi accommodata non eſſe. Verùm res ſecus omninò ſe habet. Nam Patres & viri piiſſimi ſemper alicubi in ſcriptis ſuis manifeſtum fecerunt quid hac de re ſentirent.

Eruditiſſimi, imò plerique ex Theologis hinc videntes ſcripturam ſacram adverſari efficaciæ cauſarum ſecundarum; inde verò impreſſionem ſenſuum, ſuffragia publica & Philoſophiam Ariſtotelis, quæ Doctis erat venerationi, illam ſtatuere efficaciam; nam Ariſtoteles Deum nullam rerum ſingularum quæ in regione *ſublunari* aguntur curam gerere, hanc curam ipſius magnitudine indignam eſſe, & *naturam*, quam in omnibus ſupponit corporibus ſufficere ad ea omnia quæ in his terris aguntur, exiſtimat. Theologi, inquam, & eorum quidem maximus numerus, illud temperamentum ad conciliandum Fidem cum Philoſophia Ethnicorum & rationem cum ſenſibus, inve-

Digitized by Google

nerunt; nempe cauſas ſecundas nihil eſſe acturas niſi Deus *concurſu* ſuo ipſas adjuvaret. Sed quia concurſus ille immediatus quo Deus agit cum cauſis ſecundis, magnas involuit difficultates, nonnulli Philoſophi illum rejecerunt, dicentes, ſufficere ut agant cauſæ ſecundæ, Deum ipſas conſervare cum *virtute* quam ipſis in creatione indidit. Et quoniam hæc opinio præjudiciis valdè accommodata eſt, quia operatio Dei in cauſis ſecundis nihil habere ſenſibile, ab hominum vulgo & ab iis qui Medicinæ & Phyſicæ magis quàm Theologię & veritatis meditationi operam dederunt admittitur. Plerique arbitrantur Deum omnia primò creaſſe, ipſis omnes qualitates aut facultates ad ſui conſervationem neceſſarias dediſſe; primum, exempli gratiâ, motum materiæ indidiſſe, ac deinde ipſam ſibi ipſi permiſiſſe ut motuum ſuorum communicatione hanc quam miramur formarum diverſitatem produceret. Corpora poſſe ſeſe mutuò movere plerique ſupponunt; & hæc opinio ipſi Carteſio tribuitur, contra quàm diſertè dicit articulis 36. & 37. ſecundæ partis Principiorum Philoſophiæ. Cùm homines agnoſcere cogantur creaturas à Deo dependere, iſtam dependentiam quantùm in ipſis eſt minuunt; ſive arcano in Deum adeo, ſive ſupina erga ipſius operationem ſtupiditate & inſenſibilitate. Sed quia hæc opinio apud eos ut plurimùm qui Religioni meditandæ parùm incubuerunt, & qui ſenſûs & Ariſtotelis authoritatem potius quam rationem & codicum ſacrorum authoritatem ſequuntur, duntaxat admittitur; illam altas in veritatis & Religionis amatorum mente radices acturam veriſimile non eſt. Iſtius enim opinionis ſerio examinatæ falſitas nullo negotio agnoſcitur. Sed opinio *concurſus immediati* Dei in ſingulis actionibus cauſarum ſecundarum, cum ſcripturæ locis qui ſæpe idem effectum Deo & creaturis ſimul tribuunt, conſonare videtur.

Animadvertendum igitur eſt loca eſſe in ſcripturâ ubi Deus ſolus agere dicitur: *Ego ſum Dominus*, inquit, *faciens* OMNIA, *extendens cælos* SOLUS *ſtabiliens terram*, *&* NULLUS *mecum*. Mater divinitus inſpirata liberos ſuos alloquens dicit, *Neſcio qualiter in utero meo apparuiſtis, ſingulorum membra* NON EGO IPSA COMPEGI, *ſed mundi creator, &c.* Non ut Ariſtoteles & ſcholæ Peripateticorum, ſibi & Soli eos nativitatem ſuam debere non dicit, ſed mundi creatori. Jam autem ſententia illa Deum ſolum agere & formare infantes in utero matris opinionibus vulgi ſeu præjudiciis non eſt conformis. Iſti igitur loci, juxtà principium à me priùs poſitum, ad literam ſunt explicandi, at contrà, cum ſententia efficaciæ cauſarum ſecundarum ſit conformis opinioni vulgi & impreſſioni ſenſibili; etiam ſi locos inveniremus quæ diſertè dicerent cauſas ſecundas agere ſolas, nullam tamen vim haberent ſi cum his quæ opinioni vulgi adverſantur illa conferas. Concurſus igitur non ſufficit ad concilianda varia Scripturæ ſacræ loca: tota vis, potentia & efficacia ſoli Deo tribuenda eſt.

Lib. Mach. cap. VII. ✠. 22. & 23.

r 2

Verùm licèt concurſus immediatus Dei cum cauſis ſecundis eſſet idoneus ad conciliandos diverſos ſcripturæ locos, neſcio tamen an admittendus eſſet. Namque Libri ſacri in uſum Theologorum hujuſce temporis compoſiti non fuere; ſed in uſum populi Judaïci. Itaque ſi Judæi ſatis non eruditi eſſent aut ſubtiles, ut concurſum imaginarentur, qualis in Theologia ſcholaſtica admittitur, & ut inter ipſos conveniret de re quam peritiſſimi Theologi non ſine magno negotio explicant; hinc ni fallor ſequitur ſcripturam ſacram quæ Deo, immò ſoli Deo, productionem & conſervationem tribuit, ipſos in errorem injecturam fuiſſe: & authores ſacrorum codicum ſermone uſos fuiſſe non modò incognito verùm etiam fallaci. Nam iis dicendo Deum omnia agere, nihil aliud deſignare voluiſſent niſi, Deum ipſis ſuum præbere concurſum ad omnia producenda, & veriſimile eſt Judæos de illo concurſu nequidem cogitaſſe, cum ii qui inter Judæos non philoſophantur, Deum facere omnia, non verò Deum concurrere ad omnia, exiſtiment.

Sed ut de concurſu tutius ſtatueretur judicium, varia ſcholaſticorum hac de re ſyſtemata accuratè explicare operæ pretium foret. Nam præter obſcuritates impenetrabiles, omnibus opinionibus communes quæ explicari & defendi nequeunt niſi terminis vagis & indeterminatis; tanta eſt ſuper hac materiâ opinionum varietas, ut illius cauſam deprehendere difficile non eſſet. Sed hìc à diſcuſſione mihi & lectoribus faſtidioſâ ſuperſedeo. Immò in id ſtudere malo ut oſtendam, hypotheſes meas aliquâ in re cum maximo Theologorum Scholaſticorum numero convenire, quamvis hic diffiteri non debeam ipſorum terminos eſſe valdè æquivocos & confuſos. Mentem meam clariùs explico.

Exiſtimo ut jam alibi dixi, corpora, exempli gratiâ, non prædita eſſe vi ſeſe movendi, ac proinde ipſorum vim moventem nihil aliud eſſe quàm Dei actionem, vel ne utar terminis qui nihil diſtincti ſignificent, ipſorum vim moventem, nihil aliud eſſe quàm voluntatem Dei, ſemper neceſſariò efficacem, quæ illa in variis locis ſucceſſivè conſervat. Haud enim puto Deum creare quædam entia, ut ſint vis movens corpora: non modò quia hujuſce generis entium nullam habeo ideam, nec video quomodo iſta entia poſſint movere corpora: ſed etiam quia illa entia indigerent quoque aliis entibus à quibus moverentur, & ſic in infinitum. Deus enim ſolus ſimul eſt immobilis & motor.

Cùm hæc ita ſit, ubi unum corpus impellit & movet alterum, poſſum dicere illud agere per concurſum Dei; & illum concurſum non diſtingui à propriâ iſtius entis actione. Nam corpus non movet aliud corpus in quod incidit niſi actione ſuâ aut vi movente, quæ reapſe nihil aliud eſt quàm voluntas Dei, quæ illud corpus ſucceſſivè in diverſis locis conſervat: cùm tranſlatio corporis non ſit ipſius actio aut vis movens, ſed effectum ipſius virtutis moventis. Ac reverâ penè omnes

Digitized by Google

Theologi fatentur actionem cauſarum ſecundarum non differre ab actione quâ Deus concurrit cum ipſis. Nam licet rem diverſè intelligant, Deum in creaturis eadem actione qua creaturæ ipſæ agunt, agere exiſtimant. Et ipſos ſic loqui neceſſe mihi videtur. Nam ſi creaturæ agerent actione quam Deus in ipſis non produceret, ipſorum actio, quatenùs actio, eſſet independens; jam autem credunt, ut par eſt, creaturas dependere immediatè à Deo, non modò quoad ipſarum eſſentiam, ſed & quoad operationem.

Pariter, reſpectu cauſarum liberarum, exiſtimo Deum menti indeſinenter impreſſionem dare versùs bonum in genere, ac ipſum etiam determinare impreſſionem illam versùs bona ſpecialia per ideas aut ſenſationes quas nobis imprimit, ut id in prima Illuſtratione explicui: atque idem credunt Theologi aſſerentes Deum movere & prævertere voluntates noſtras. Itaque vis quæ mentes noſtras movet, eſt voluntas Dei quæ nos animat & versùs bonum fert: Deus enim nulla creat entia ut ſint vires moventes mentium, iiſdem de cauſis ob quas non creat entia ut ſint vis movens corporum. Cùm voluntates Dei per ſe ſint efficaces, ſufficit ipſum velle, ut faciat, ac inutile eſt entia ſine neceſſitate multiplicare. Præterea quicquid in motuum noſtrorum determinationibus reale eſt, ab actione Dei in nos etiam procedit. Id ex primâ Illuſtratione clarè patet. Jam autem nihil agimus aut producimus niſi per voluntates noſtras hoc eſt per impreſſionem voluntatis Divinæ quæ eſt noſtra vis movens. Nam voluntates noſtræ non ſunt efficaces niſi quatenus à Deo ſunt; quemadmodùm corpora mota alia non pulſant, niſi quatenus habent vim moventem quâ transferuntur. Ergo non agimus niſi per Dei concurſum, & actio noſtra conſiderata ut efficax & capax producendi aliquod effectum, non differt ab actione Dei. *Eadem eſt numero actio*, ut ajunt plerique Philoſophi. Vid. Suarez lib. 1 de Concurſu Dei cum voluntate. cap. 4.

Jam autem omnes mutationes quæ in mundo eveniunt nullam aliam habent cauſam naturalem, quàm motûs corporum & voluntates ſpirituum. Nam juxtà leges generales communicationis motuum, corpora inviſibilia, quæ circumdant viſibilia, diverſis motibus ſuis omnes varietates, quarum cauſa oculos noſtros fugit, producunt. Et ſecundùm leges unionis mentis cum corpore, ubi corpora nobis circumjacentia agunt in noſtrum, infinitas in mente noſtrâ producunt ſenſationes, ideas, & affectûs. Pariter mens noſtra in ſe producit per voluntates ſuas innumeras diverſas ideas: Nam voluntates noſtræ applicant & modificant mentem noſtram, ut cauſæ naturales, quarum tamen efficacia ex legibus à Deo inſtitutis procedit. Et cum mens agit in corpus noſtrum, in eo multas producit mutationes propter leges unionis ipſius cum illo. Et per corpus noſtrum in iis quibus circundamur maximum etiam mutationum numerum producit, per leges communicationis motuum, Itaque, omnia effecta naturalia, nullam aliam habent cauſam naturalem aut occaſionalem quàm

Digitized by Google

motus corporum, & voluntates ſpirituum. Id ſi attentè animadvertatur nullo negotio concipietur. Nam hìc eos qui iſtæc legent ab iſtis blateronibus qui quod dicunt non intelligunt, qui entia quorum claras non habent ideas perpetuò fingunt, ac ea quæ ipſi non capiunt, per obſcuriora volunt explicare, præoccupatos non fuiſſe ſuppono. Cùm itaque oſtenderim Deum concurſu ſuo ſeu potius volnntate efficaci exequi quicquid motus corporum & voluntates ſpirituum agunt ut cauſæ naturales aut occaſionales; nihil eſt quod Deus non efficiat eadem actione qua creatura ipſius agit: non quòd creaturæ per ſe ullam actionem efficacem habeant; ſed quia Dei potentia ipſis aliquo modo commmunicatur per leges naturales à Deo in ipſarum gratiam inſtitutas.

Hac ſolâ ratione cogitata mea poſſunt conciliari cum ſententiâ Theologorum qui concurſûs immediati neceſſitatem defendunt, & Deum omnia in omnibus agere eadem actione quâ creaturæ aſſerunt. Cæteros Theologos quod ſpectat, ipſorum opiniones, ac præcipuè Durandi, & nonnullorum Antiquorum ab Auguſtino refutatorum, qui concurſûs neceſſitatem negabant, cauſas ſecundas omnia per potentiam ipſis à Deo in creatione inditam, agere dicentes, defendi non poſſe exiſtimo. Quamvis enim hæc opinio cæteris minus intricata videatur, ſcripturæ tamen ita adverſa & præjudiciis ita conformis videtur, ut ipſam poſſe propugnari non arbitrer.

Vid Durand. in 2. Diſt 1. Qu. 5. & Diſt 37. De Geneſi ad lit. l. 5. cap. 20.

Scholaſticos qui concurſum immediatum Dei dicunt eſſe eandem actionem ac actionem creaturarum, rem ut eam explicui non omninò intelligere fateor: Et, ſi excipias Biel & Cardinalem de Alliaco, quoſcunque legi, ſentiunt efficaciam quæ producit effecta procedere à cauſâ ſecundâ non ſecus ac à prima. Sed quia hanc mihi legem impono nihil aſſerere quod certò non mihi conſtet, & eam ſemper amplecti ſententiam quæ cum Religione magis conſonat, neminem fore confido qui ægrè ferat me à ſententiâ deſiſtere quæ multis eò obſcurior videtur quò attentiùs examinatur; & aliam ſtatuere quæ non modò rationi verùm etiam Religionis & Ethicæ Chriſtianæ ſanctitati conſentanea ſit. Hanc veritatem jam probavi in Capite quod hac explicatione illuſtro: ſed ad plenam ſyſtematis apologiam abs re non erit ſi aliquid his adhuc ſubjiciam.

in 4 ſent. Diſt 1. 4. 1. De Alliaco ibid.

Deum à creaturis ſuis amari & coli velle ratione & Religione convincimur: vult amari ut bonum, & ſummâ coli veneratione ut poteſtas: Hæc veritas à nemine niſi impio & inſano in dubium vocari nequit. Ut Deus ametur ſicut vult amari & ſicut meretur, oportet juxtà primum legis & Evangelii præceptum, ac etiam juxtà rationem, ut alibi dixi, ipſum amare totis viribus aut ſecundùm totam noſtræ facultatis amandi capacitatem. Ipſum omnibus anteponere non ſufficit; amandus eſt prætereà in omnibus. Alioquin amor noſter imperfectus eſt; & Deo omnem amorem quem nobis imprimit, quemque propter ſe ſolum imprimit, cùm non agat niſi propter ſe,

l.4 cap.1.

Digitized by Google

non retribuimus. Pariter ut Deus veneratione debitâ colatur, ipſum ut ſummam poteſtatem adorare, & præ cæteris creaturis timere non ſufficit; timendus prætereà & adorandus in omnibus creaturis; omnia ſtudia noſtra ad ipſum unum tendere par eſt, nam ad ipſum ſolum pertinet honor & gloria. Id Deus his verbis præcepit. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo; & ex tota anima, & ex tota fortitudine tuâ.* Et his: *Dominum tuum timebis, & illi ſoli ſervies.* Itaque Philoſophia quæ nos docet efficaciam cauſarum ſecundarum eſſe merum ingenii figmentum, *naturam* Ariſtotelis & quorundam aliorum Philoſophorum eſſe chimæram, Deum ſolum ſatis fortem & potentem eſſe non modò ut agat in mentem noſtram, verùm etiam ut minimum det motum materiæ; hæc inquam, Philoſophia, cum Religione cujus finis eſt Deo nos quam fieri poteſt arctiſſimè unire, omninò convenit.

Ea tantùm ſolemus amare quæ aliquod nobis bonum conferre poſſunt; iſta igitur Philoſophia ſolum Dei amorem probat, & omnis aliùs rei amorem damnat. Id ſolum timere debemus quod nobis aliquid mali afferre poteſt: Iſta igitur Philoſophia ſolum Dei timorem probat, omnis alius rei damnato timore. Itaque omnibus juſtis & rationi conſentaneis mentis moribus favet, omnes verò rationi & Religioni contrarios improbat. Hac enim Philoſophiâ amor divitiarum, ambitio, luxuria, nunquam comprobabuntur; cùm amor erga corpora juxta iſtius Philoſophiæ principia abſurdus & ridiculus videatur.

Hæc eſt veritas indubitata ipſâ naturâ, & notione communi freta, cauſam voluptatis amandam eſſe, & quidem juxta proportionem felicitatis quam nobis impertitur aut impertiri poteſt. Felicitatis noſtræ cauſam, eſſe amoris noſtri objectum non modò juſtum, verùm etiam neceſſe eſt. Itaque juxta hanc Philoſophiam Deum ſolum amare debemus; Illa enim nos docet ipſum ſolum felicitatis noſtræ cauſam eſſe. Juxta hanc Philoſophiam corpora quæ nos circumdant non agunt in noſtrum; potiori ratione non agent in mentem. Sol nos non illuminat nobiſque motum & vitam non impertitur. Ipſe terram fructibus & floribus non coronat, nec alimenta nobis miniſtrat. Hæc Philoſophia non ſecùs ac Scriptura nos docet *Deum non ſine teſtimonio ſemetipſum reliquiſſe benefacientem de Cœlo, dantem pluvias & tempora fructifera, implentem cibo & lætitiâ corda noſtra.* Juxta hanc Philoſophiam dicendum non eſt naturam; vel Deum & naturam nos cumulare bonis, Deum ſolum id efficere dicendum eſt, & ſic ſine æquivocatione loquendum ne ſimplices decipiantur. Nam unica cauſa felicitatis noſtræ diſtinctè eſt agnoſcenda, ſi ipſam unicum amoris noſtri objectum eſſe velimus.

Extrà omne dubium quoque eſt ea eſſe timenda quæ nos malo afficere poſſunt, & id juxta proportionem mali quod nobis afferre valent. Sed hæc Philoſophia nos docet Deum ſolum poſſe nos malo afficere, ipſum, inquit Iſaïas, *formare lucem & creare tenebras, facere pacem*

Amos III. 6. *& creare malum*, nihilque contingere mali quod ipſe non faciat, inquit alius Propheta. Itaque ipſe ſolus timendus eſt; nec peſtem, nec bellum, nec famem, nec ipſos Dæmones timere par eſt. Deus ſolus eſt timendus, ab acie gladii nobis impendentis fugiendum, ignis eſt vitandus; à domo labante recedendum eſt; Sed hæc non ſunt timenda. Corpora quæ mali cauſæ ſunt occaſionales removeri poſſunt; ſed Deus ſolus ut vera malorum quæ in impios ruunt cauſa timendus eſt. Et ſolum peccatum quod cauſam omnium bonorum ad id adigit ut fiat cauſa omnium malorum, odio habendum eſt, uno verbo omnes mentis motûs ad Deum ſolum referri debent, nam Deus ſolus eſt ſuprà mentem noſtram; & corporis noſtri motus ad corpora nobis circumſtantia poſſunt referri. Hæc à Philoſophia quæ cauſarum ſecundarum efficaciam non admittit docemur.

Sed efficaciâ cauſarum ſecundarum ſuppoſitâ, corpora non immeritò timeri & amari mihi videntur; ac, ut amor rationi accommodetur, ſufficere exiſtimo Deum omnibus anteponi & cauſam primam ac univerſalem cauſis ſecundis & ſpecialibus. Deum totis viribus ſuis amare juxtà hæc principia neceſſe non eſt. *Ex totâ mente, ex toto corde, ex totâ animâ, ex totis viribus*, inquit ſcriptura.

Attamen, ubi Deum cultu & amore noſtro omnibus præponere duntaxat contenti ſumus, in id perpetuò non ſtudentes ut ipſum ſolum in omnibus ſummè colamus & amemus; nos decipi; charitatem in nobis extingui, & bonis ſenſibilibus magis occupari quàm ſummo bono, ſæpè contingit. Namque, ſi à pertinaciſſimis peccatoribus, & forſan etiam ab Idololatris quæras, an non præferant cauſam univerſalem ſpecialibus; in effrænatiſſimâ licentiâ & in denſiſſimis erroris tenebris reſpondere tamen non dubitabunt, ſe officium adeò eſſentiale non negligere; nec ignorare quid Deo præſtare debeant. Fateor eos falli & errare; ſed efficaciâ cauſarum ſecundarum rejectâ, nullo prætextu ſuum excuſare poſſunt errorem; illâ verò efficaciâ ſuppoſitâ hæc apud ſe poſſunt voluere, dum affectibus occæcantur, & ſenſuum teſtimonio aures præbent.

Natus ſum ut ſim felix; Non poſſum, immò non debeo mihi temperare ab amore & veneratione erga cauſam felicitatis meæ. Cur igitur non amarem & colerem objecta ſenſibilia, ſi veræ ſunt cauſæ felicitatis quâ ipſorum uſu fruor? Ens ſummum cultu ſummo ſolum eſſe dignum agnoſco. Illud omnibus præfero. Sed, cum videam ipſum à me nihil exigere, fruor bonis quæ mihi largitus eſt cauſarum ſecundarum quibus me ſubjecit, ope, Nec ipſi cultum tribuo qui forſan ſine ipſius honoris diſpendio tribui non poſſet. Cùm nullum bonum per ſe & immediatè mihi conferat; hinc infero ipſum nolle, mentem & cor meum ipſi ſoli immediatè adhærere; aut ſaltem mentem & cor meum inter ipſum & creaturas dividi vult, Cùm ſolem gloriæ ſuæ participem fecerit, ſplendore & majeſtate circumcinxerit, omnibus operibus ſuis præfecerit, cùmque ab illius ingentis aſtri in-

fluxu

Digitized by Google

fluxu omnia bona vitæ neceſſaria accipiamus, cur per aliquam vitæ noſtræ partem ipſius lumine non gauderemus, & gratum ob ipſius magnitudinem ac beneficia animum ipſi non teſtaremur. Nonne ingrati animi criminis eſſemus rei, ſi à creaturâ tam præſtanti omnium bonorum copiam recipientes, ipſis grates non perſolveremus? Et quis ſine ſtupendâ cæcitate nullo venerationis & timoris motu duceretur erga illum cujus abſentia nos frigore conſtringere & enecare, præſentia verò urere & deſtruere poteſt? Id jam dictum repeto, Deus omnibus anteponendus eſt, ac infinitè ſupra omnes creaturas venerandus; ſed ipſius creaturæ etiam ſunt timendæ & amandæ. Hoc pacto ei qui eas condidit legitimus tribuitur honor; & ad nova in nos conferenda beneficia adigitur. Honorem creaturis præſtitum ab ipſo probari ex eo liquet quod potentiam ſuam ipſis communicaverit, cum omnis potentia honore ſit digna. Sed quia honor debet proportionari potentiæ, & potentia ſolis & aliorum objectorum ſenſibilium talis eſt ut ab iis omne bonorum genus accipiamus, æquum eſt ipſa à nobis coli totis viribus, & noſmetipſos totos poſt Deum ipſis conſecrare.

Hæc ſunt ratiocinia in quæ naturaliter dilabuntur, qui cauſarum ſecundarum efficaciæ præjudicio favent. Et veriſimile eſt primos idololatriæ Authores ſic fuiſſe ratiocinatos. En tibi hac de re ſententiam Doctoris inter Judæos celeberrimi, ſic, tractatum de *Idololatria* orientis: *Tempore Enos homines in ſtupendos lapſi ſunt errores, & ſapientes illius ſæculi ſenſu & ratione omninò deſtituti fuerunt. Enos ipſe unus ex illis aberrantibus fuit. Hi ſunt ipſorum errores. Cùm Deus, ajebant, aſtra & cælos ad regendum mundum creaverit, illa in loco edito collocaverit, ſplendore & gloria cinxerit, ac iis utatur ad ſua exequenda mandata; æquum eſt ipſa à nobis honore affici. Voluntas Dei noſtri eſt, nos honorem præſtare iis quos evexit & gloria cumulavit: Quemadmodum Princeps vult ſuis miniſtris honorem deferri ſe præſente, quia honor miniſtris tributus ad ipſum redundat. Poſtquam id in animum induxiſſent templa in aſtrorum honorem ædificare, ipſis ſacra facere, ipſorum laudes dicere, & ſeſe coram iis proſternere, cæperunt; ſibi hoc pacto Creatorem propitium reddere credentes. Hæc eſt origo idololatriæ.* [*R. Moſes Maimonides.*]

Grati animi affectu moveri juxtà bona quæ in nos conferuntur, tam naturale & æquum eſt, ut omnes penè populi ſolem adoraverint, quia bona quibus fruebantur ab ipſo veluti à prima cauſa manare arbitrabantur. Ac ſi Ægyptii non modò Solem, Lunam, & Nilum, cujus inundatio Ægypto affert fertilitatem, adoraverunt, id factum eſt, referente Cicerone, quia ex iis aliquam percipiebant utilitatem: Itaque, cùm propenſio illa qua homines verſùs veras felicitatis ſuæ cauſas naturaliter feruntur ab ipſorum mente excuti nec poſſit nec debeat, hinc evidenter patet aliquatenus ſaltem periculoſum eſſe defendere efficaciam cauſarum ſecundarum, licet ipſi adjungatur neceſſitas concursûs immediati, qui concipi nequit, & præju-

[Vid. Voſſ. *de Idololatriâ.* lib. ſec. *Ipſi qui irridentur Ægyptii nullam belluam niſi ob aliquam utilitatem quam ex ea caperent, conſecravere.* Cic. lib. 1. *De naturâ Deorum.*]

ſ

dicatas opiniones noſtras, quaſi juſtæ eſſent, non ſecùs ac Ariſtotelis Philoſophiam, poſtquam eam amplexi ſumus, approbat.

Vid. Sextũ Empiricum l. 8. c. 2.

Sed tutiſſimum eſt nihil aſſerere quod clarè non percipiatur, & ſoli Deo potentiam & efficaciam tribuere, cùm ſolæ ipſius voluntates neceſſariam & inſolubilem habeant connexionem cum effectis naturalibus. Fateor nunc homines ſatis habere cognitionis ut craſſos reſpuant Paganorum & Idololatrarum errores. Sed auſim dicere mentem noſtram, ſeu potius cor noſtrum eodem ſæpè modo diſponi & inflecti ac cor Paganorum, & ſemper aliquam in mundo Idololatriæ ſpeciem eſſe graſſaturam; donec Jeſus Chriſtus omni imperio, dominatione & poteſtate, ut Deus ſit ſolus in omnibus, devictis, regnum Patri reſtituerit. Etenim, nonne quædam eſt idololatriæ ſpecies ventrem ſibi Deum conſtituere, ut loquitur Paulus. Nonne ii ſunt idololatræ ac Dei Mammonis cultores qui in acquirendis divitiis noctu diuque laborant? An ii Deo cultum debitum tribuunt, ipſumque in ſpiritu & veritate adorant, quorum cor alicujus objecti ſenſibilis pulchritudine totum detinetur, & mens fulgore alicujus dignitatis imaginariæ perſtringitur?

Quorum Deus eſt venter. Phil. II 19. Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus quod eſt idolorum ſervitus. Eph. V. 5. In ſpiritu & veritate oportet adorare. Joh. IV. 24.

Homines à corporibus omnes quibus potiuntur voluptates ſe accipere exiſtimantes, ipſis quàm arctiſſimè poſſunt adhærent. Itaque erroris principium in eo ſitum eſt quòd impreſſione ſenſibili efficaciæ cauſarum ſecundarum convincantur. Sola ratio ipſis dicit Deum ſolum in ipſis agere: ſed præter quàm quod hæc ratio jam demiſsâ voce loquitur ut eam vix audiant, & ſenſus qui ipſi adverſantur tumultu ſuo obtundunt; prætereà, inquam, in præjudicio adhuc confirmantur rationibus & argumentis eò pernicioſioribus, quòd præ ſe ferant characteres ſenſibiles veritatis.

Philoſophi ac præcipuè Philoſophi Chriſtiani ſenſuum teſtimonia & præjudicatas opiniones ac præcipuè periculoſas, qualis eſt, preconcepta opinio efficaciæ cauſarum ſecundarum, impugnare perpetuò deberent. Attamen, (quo principio agantur neſcio) viri quos plurimùm & meritò quidem veneror, illud præjudicium non modò confirmare conantur; imò etiam ſanctam hanc, puram, & ſolidam ſententiam quæ ſtatuit Deum ſolum eſſe veram cauſam, vellent traducere ut doctrinam ſuperſtitioſam & ineptam. Deum in omnibus amari & timeri nolunt. Sed omnia, inquiunt, amari & timeri debent relatè ad Deum. Creaturæ, inquiunt, ſunt amandæ, quia bonæ ſunt. Patri, Principi, & ſuperiori amor & honor eſt tribuendus, quia Deus id præcepit. Id equidem non nego. Sed nego creaturas amandas eſſe ut bona noſtra, quamvis in ſe bonæ ſint. Hominibus ut Dominis obſervantiam & honorem poſſe legitimè tribui nego; Vel, ut clariùs aperiam mentem meam. Dico Domino ſuo non eſſe ſerviendum, nec patri aut Principi obediendum alio fine, quàm ut Deo ſerviamus & obediamus. Audiatur Paulus qui ſe omnia omnibus fecerat, & qui ad ſalutem hominum procurandam ipſis in omnibus,

[illegible] Hilar. cap 23. in Matt. 1. Cor. IX. 22. X. 33. Eph. VI. 6. Coloſſ. III. 22.

complacebat. *Servi*, inquit, *obedite Dominis carnalibus cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri* SICUT CHRISTO: *non ad oculum ſervientes quaſi omnibus placentes, ſed ut ſervi Chriſti facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate ſervientes* SICUT DOMINO ET NON HOMINIBUS: Et in alia Epiſtolâ. *Non ad oculum ſervientes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis Deum timentes; Quodcunque facitis ex animo operamini* SICUT DOMINO ET NON HOMINIBUS. Patri igitur obediendum eſt, Principi ſerviendum, ſuperioribus hon(o)s deferendus UT DEO ET NON HOMINIBUS. Id clarum eſt nulliſque obnoxium incommodis. Superioribus major hoc pacto tribuetur honos & promptior præſtabitur obedientia. Sed Dominus, (id enim me poſſe aſſerere arbitror) qui honorem & obedientiam exigeret, quaſi in ſe aliam potentiam à potentiâ Divina haberet, profectò impius eſſet; ac qui ipſi eo animo ſervirent, eſſent idololatræ: omnem enim honorem omnemque amorem qui verſus Deum non tendit, eſſe ſpecies quaſdam idololatriæ non poſſum quin credam. *Soli Deo honor & gloria.*

ILLVSTRATIO

Ad ea quæ dixi in Capite Quarto Secundę Partis Methodi, & alibi: *Deum*, ſcilicet, *ſemper agere cum ordine, & per vias ſimpliciſſimas.*

NOnnulli me temerariè conjicere, & terminis vagis & generalibus abuti exiſtimant dum dico, Deum ſemper agere cum ordine, & per vias ſeu rationes ſimpliciſſimas procedere in conſiliorum ſuorum executione. Itaque hanc veritatem probare & explicare, operę pretium eſt: ſiquidem non modò ad naturæ, verùm etiam ad Religionis & Ethicæ cognitionem utiliſſima eſt.

Per vocem Dei intelligimus ens infinitè perfectum, cujus ſapientia & ſcientia nullis circumſcribuntur limitibus, & qui proinde omnes rationes quibus conſilia ſua poteſt exequi, cognoſcit: hoc ita poſito, dico Deum ſemper agere per rationes breviſſimas aut per vias ſimpliciſſimas.

Rem exemplo ſenſibili demonſtro: ſuppono Deum velle ut corpus A pellat corpus B. Cùm Deus omnia ſciat; optimè cognoſcit A poſſe impingere in B. per innumeras lineas curvas, & per unicam lineam rectam. Jam autem Deus vult tantum B impelli ab A. & tranſitum A ad B. alio fine ipſum nolle ſupponimus, quam ut fiat illa

Digitized by Google

impulſio. Oportet igitur A. ferri ad B. per viam breviſſimam, aut per lineam rectam. Nam ſi corpus A, ferretur ad corpus B. per lineam curvam, id argueret, aut illum qui corpus illud transfert nullam aliam cognoviſſe viam, aut ipſum non modò velle impulſionem iſtorum corporum, ſed præterea rationem quærere iſtius faciendæ impulſionis, alio fine quàm relatè ad impulſionem, quod eſt adverſus ſuppoſitionem factam.

Eò plus actionis exerendum eſt ad transferendum corpus ab A. versùs B. per lineam curvam quàm per lineam rectam, quò linea curva longior eſt rectâ. Si igitur Deus transferret A. verſus B. per lineam curvam rectâ duplo majorem; hinc ſequeretur dimidiam partem actionis Dei fore prorsùs inutilem; ac proinde altera pars actionis fieret ſine conſilio & ſine æque ac ſine effecto, Ergo, &c.

Præterea, actio in Deo eſt voluntas. Ergò plus opus eſt voluntatis in Deo ut A transferatur per lineam circularem, quàm directam: Jam verò ſuppoſuimus reſpectû motûs A. nullam in Deo eſſe voluntatem niſi præcisè ut fiat impulſio A. ad B. Ergò in Deo ſatis non eſt voluntatis ut moveat per lineam curvam. Ac per conſequens contradictorium eſt A, moveri per lineam curvam verſus B. Itaque, Deum non agere per rationes ſimpliciſſimas, contradictionem involuit; niſi ſupponendo, in electione rationum quibus utitur ad exequenda conſilia ſua, aliquid aliud intendere diverſum ab illis conſiliis. Quod contradictionem implicat.

Quum dico plus eſſe voluntatis in Deo ad transferendum corpus ab A ad B. per lineam curvam, quàm per rectam; nihil ex eo concludendum eſt adverſus ſimplicitatem entis & actionis Dei: Fatendum enim eſt nec concipi poſſe quomodo hæc ſimplicitas entis infiniti includat in ſe omnes diverſas entium finitorum perfectiones, nec quomodo ipſius voluntas ſemper eadem & ordini conformis permanens, varietur tamen relatè ad varia entia quæ producit & conſervat. Hìc tantùm juxta noſtrum concipiendi modum loquor. Nos facillimè concipere arbitror, Deum, quum vult & creat unum pedem cubicum materiæ, aliud velle quam cùm creat duos. Namque evidens eſt, Deum non poſſe creare duas res diverſas, nec poſſe ſcire an unum aut duos materiæ pedes creaverit, vel an transtulerit corpus orbiculatim aut directè, niſi in ipſius voluntatibus eſſet aliqua differentia relatè ad materiam, aut ad ipſius motum, cùm Deus in ſeipſo duntaxat & in ſuis voluntatibus videat omnes differentias creaturarum. Jam autem differentias ſeu auctiones & diminutiones voluntatum voco, id quod in Deo eſt actionis, relatè ad varia entia quæ producit, aut conſervat. Et juxtà hunc res concipiendi modum, dico Deum non poſſe exercere plus voluntatis, quàm quod neceſſe eſt ad ſuorum conſiliorum executionem: adeò ut Deus agat ſemper per vias ſimpliciſſimas relatè ad conſilia ſua.

Digitized by Google

Non nego tamen quin poſſit fieri Deo maximum ſuppetere rationum ſeu viarum numerum æqualiter ſimplicium ad producenda eadem effecta, ac proinde quin poſſit illa producere per diverſas vias ſeu rationnes. Sed ea ſemper producit per ſimpliciſſimas, dummodò ſint omnes ejuſdem ſpeciei, nam contradictorium eſt enti infinitè ſapienti eſſe voluntates inutiles & inordinatas.

Si ad illud Ethicæ principium animum advertere velimus, eos ſaluti conſulere videbimus, qui ad gratiam privatione, pœnitentiâ, & accuratâ obedientiâ præceptis Chriſti ita ſe præparant, ut Deus agens in ipſis per vias ſimpliciſſimas, hoc eſt parùm novarum gratiarum ipſis concedens, multùm tamen in ipſis operetur. Quamvis enim Deus nos velit ſalvare omnes, eos tamen duntaxat ſalvabit quos poterit ſalvare per vias ſimpliciſſimas; quæ referuntur ad magnum illum decretum ſanctificandi per Jeſum Chriſtum certum numerum Electorum ad ſui gloriam; & poſteros Evæ multiplicabit, donec ille numerus adimpleatur. Nam quia Deus vult nos ſanctificare per vias ſimpliciſſimas, oportet ipſum poſt peccatum multiplicare filios hominum, ut impleat numerum Electorum; cum multi damnentur excedendo ab ordine Dei.

Cùm autem Deus non agat ut cauſa particularis, arbitrandum non eſt ipſum habere ut nos voluntates particulares ad ſingulas res quas producit. Nam ſi hoc ita ſe haberet, generatio monſtrorum impoſſibilis eſſet, nec unquam contingeret ut unum opus Dei aliud deſtrueret. Cùm Deus non poſſit habere voluntates contrarias, recurrendum eſſet ad aliquod principium mali ut Manichæi, quod, exempli gratiâ, congelaret fructus quos Deus produceret. Cùm hoc ita ſit, credendum eſſe mihi videtur, quaſdam eſſe leges generales ſecundùm quas Deus prædeſtinat & ſanctificat electos in Jeſu Chriſto, & leges illas eſſe id quod vocamus ordinem gratiæ, quemadmodùm voluntates generales ſecundùm quas Deus producit & conſervat quicquid in mundo eſt, ſunt ordo naturæ.

Neſcio an mea me fallat opinio, ſed ex hoc principio multas arbitror poſſe directè colligi conſequentias, quibus forſan difficultates circa quas ab aliquot annis magnâ animorum contentione diſputatum eſt, ſolverentur. Sed ab his eliciendis abſtinere debeo, quiſque eas pro lubitû eliciet. Silere ſatius eſt quàm res dicere quas ſcite neceſſarium non eſt & circa quas aliquando forſan homines faciliùs inter ſe conciliabuntur quàm hiſce temporibus. Optarem tantummodò homines id altè in animum inducere, nempe rationes converſionis noſtræ ſimpliciſſimas eſſe privationem & pœnitentiam; aut ipſos ſaltem ſeriò id animadvertere; ſcilicet, cùm Jeſus Chriſtus diſtinctè cognoſcat leges ordinis gratiæ, illos in perpetua incurrere diſcrimina, qui non ſequuntur veſtigia ab ipſo preſſa & nobis indicata, non modò ſermonibus ſuis, ſed etiam actionibus.

Sed quia per iſtud vitæ curriculum multi eveniunt caſus in quibus quid nobis ſit agendum ambigimus, propter rationes contrarias quæ utrinque afferri poſſunt circa quaſdam opiniones: hìc forſan inutile non erit oſtendere aliquo exemplo ſpeciali, ex iſto principio à me modò ſtabilito, Deum ſcilicet ſemper agere per vias ſimpliciſſimas, multum percipi poſſe uſum.

Supponamus, exempli gratiâ, me ambigere an ſingulis diebus certum tempus debeam ad id deſtinare, ut intra memet me recipiam infirmitatem meam & miſeriam mihi repræſentem, meas coram Deo agnoſcam obligationes,& illum ſupplex orem, ut in vincendis affectibus meis mihi opem ferat: An verò debeam expectare donec ſpiritus Dei qui ſpirat quo vult & quando vult, me mihi ipſi & occupationibus ordinariis rapiat, ut me ſibi applicet: namque veriſimiles rationes afferri utrinque poſſunt: & homines in hiſce caſibus ut plurimùm contenti ſunt veriſimilitudinibus; hinc fit ut viri pii rationibus planè diverſis ſeſe gerant.

Conſidero igitur quòd, ſi motûs ſpiritus Dei peculiares expectem, illum nunquam precabor, niſi ad id recipiam lumina peculiaria, aut delectationes prævenientes. Cùm autem illa lumina ſeu delectationes producantur à Deo per voluntates magis particulares, quàm ipſius voluntates generales quibus conſtituitur ordo naturæ, ſunt quædam miraculorum ſpecies. Itaque, cùm ipſius gratias quæ ſemper neceſſariæ non ſunt expecto ad orandum, exigo à Deo ut impellat me ad preces per vias non ſimplices, immò Deum aliquo modo tento.

At verò ſi aſſueſcam me coram Deo certis horis proſternere, aut ſaltem id facere coner; horologii ſonus ſufficiet mihi ut officii mei recorder, nec opus erit Deum habere voluntatem ſpecialem mihi inſpirandi ſpiritum ſupplicationis: leges generales unionis cum corpore officii mei memoriam mihi refricabunt, ubi tempus quod orationi aſſignaveram per aliquid ſenſibile à me obſervari poterit.

Cùm autem neceſſe ſit, ſeſe recipere in intimos animi receſſus, cumque precari non poſſimus quin precandi cogitatio animum ſubiverit, nec poſſit ſubire niſi Deus ipſam det; Qui illam precandi cogitationem, Deo ipſam voluntatibus ſpecialibus aut quibuſdam miraculis non dante, concipere poſſunt, jam in negotio ſalutis rem aſſequuti ſunt non parvi momenti. Immò ex illius primæ orandi, & ſuas coram Deo obligationes agnoſcendi cogitationis defectu, forſan oritur multorum cæcitas, ac per conſequens damnatio æterna. Etenim Deus agens ſemper per vias ſimpliciſſimas, per voluntates ſpeciales non debuit ipſis dare cogitationes quas obtinere potuiſſent per ipſius voluntates generales, ſi ſemel aſſuefacti fuiſſent orare certis temporibus. Itaque cùm Deus velit ſalvare homines per vias ſimpliciſſimas, evidens eſt, ita agendum eſſe, quantùm fieri poteſt,

ut ordo naturæ ordini gratiæ inſerviat, & voluntates Dei inter ſe, ut ita dicam, concilientur tempus aſſignando quod cogitationem precandi in nobis ſaltem excitet.

Veriſimile eſt Deum his de cauſis olim Judæis præcepiſſe ut ipſius mandata ſcriberent in ædium portis, & quædam ſemper haberent indicia quibus in ipſorum memoriam revocarentur; id impediebat quominus Deus voluntate particulari uti cogeretur, ſi fas ſit ita loqui, ut ipſis has inſpiraret cogitationes. Nam gratiæ miracula apud Judæos erant rariſſima, quia tempus nondùm advenerat quo Deus inſculpturus erat legem cordibus hominum, & ſpiritum charitatis efflaturus.

Fateor omnia quæ poſſunt fieri per vires merè naturales non poſſe per ſe meritoriè diſponere ad gratiam, & ſine illâ quicquid externum eſt in Religione ad id duntaxat conferre ut ſuperbiam & philautiam noſtram foveat. Phariſæi ex eo quod ſigna ſenſibilia & ad legis Divinæ recordationem idonea ſecum ferrent gloriam aucupabantur, ut Jeſus Chriſtus ipſis exprobrat; Et Chriſtiani crucibus & imaginibus ſæpè utuntur per curioſitatem, per hypocriſin, aut per aliam quampiam philautiæ rationem. His tamen, quia Dei cogitationem in nobis excitant, utiliſſimum eſt uti; nam quantum poſſumus ordo gratiæ cum ordine naturæ conciliandus eſt, ut Deus poſſit nos ſervare per vias ſimpliciſſimas.

Quamvis enim naturâ nequeamus ad gratiam nos diſponere, tamen ad illam efficacem reddendam conferre valemus, quia affectûs impetum minuere poſſumus, recedendo ab objectis quibus excitatur, aut rationes iſti affectui contrarias ſibi repræſentando. Qui imaginationis puritati cæteris accuratiùs incumbunt, aut ipſam uſu perpetuo voluptatum ſenſibilium & mundi conſortio corrumpi non ſinunt gratiam reddunt efficacem, quia ipſi minus obſiſtunt quam cæteri homines. Hoc ſenſu morbus, pluvia, aut alius quivis eventus quo domi detinemur, gratiam efficacem poteſt reddere. Nam qui gradus gratiæ debilior fuiſſet quàm ut adverſus impreſſionem ſenſibilem ex objecti jucundi præſentiâ natam animum noſtrum firmaret; ad id poſſet ſufficere ut cum horrore rejiceremus cogitationem aut fœdam imaginationem iſtius objecti.

Id ſufficit ut clarè cognoſcamus conſilia Evangelii eſſe neceſſaria, ut Deus per vias ſimpliciſſimas nos ſervet. Illa ſequi utile eſt, non modò quia dum illa ſequimur motu ſpiritûs Dei, ipſum ad id determinant ut propter leges generales ordinis gratiæ, augeat in nobis amorem ſuum; Verùm etiam quia praxis iſtorum conſiliorum gratiam ipſam efficacem ſæpè reddere poteſt, quamvis philautiæ principio in praxim redigantur, quod in multis caſibus fieri poteſt.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google